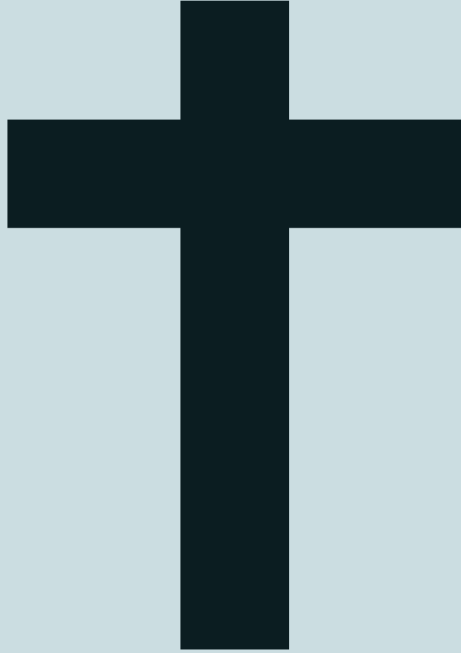

Nasoruan siGot len
nasoruan ta Uluveu

The New Testament in the Maskelynes language of Uluveu,
Vanuatu

Nasoruan siGot len nasoruan ta Uluveu
The New Testament in the Maskelynes language of Uluveu, Vanuatu
Niutestamen long lanwis Maskelynes blong Uluveu, Vanuatu.
Le Nouveau Testament dans la langue Maskelynes de Uluveu, Vanuatu.

copyright © 2013 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Maskelynes

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2022-03-11

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 18 Apr 2025 from source files dated 31 Aug 2023
cb9da196-fced-5a7c-9540-74db5e4270fd

Contents

FRT	1
Fastok	2
Mattiu	7
Mak	66
Luk	102
Jon	160
Nauman gail	203
Rom	254
1 Korint	280
2 Korint	306
Kalatia	323
Efesus	332
Filippi	341
Kolosse	348
1 Tessalonika	355
2 Tessalonika	361
1 Timoti	365
2 Timoti	372
Titus	378
Filemōn	381
NaIpru gail	383
Jemes	403
1 Pita	410
2 Pita	418
1 Jon	423
2 Jon	430
3 Jon	432
Jut	434
Na-kel-vəhoti-an	437
OTH	466
Naves hən nə-nau-gati-an	467
Natiksonari	469
Nəbathusoruan gail	479

Na-kel-gati-an Veveu
Nasoruan siGot len nasoruan ta Uluveu
The New Promise

The New Testament in Maskelynes of Uluveu Island, Vanuatu

Niutestamen long Maskilin, lanwis blong Uluveu Aelan, Vanuatu
 [klv]

Niutestamen long Maskilin,
 lanwis blong Uluveu Aelan, Vanuatu

The New Testament in Maskelynes
 the language of Uluveu Island, Vanuatu

Le Nouveau Testament en Maskelynes
 langue de l'île de Uluveu au Vanuatu

First edition
 © 2013, Wycliffe Bible Translators, Inc.

Web version
 © 2014, Wycliffe Bible Translators, Inc.
www.Wycliffe.org

www.ScriptureEarth.org

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons license (Attribution-Noncommercial-No Derivative Works).
<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0>

Your are free to share – to copy, distribute and transmit the text under the following conditions:

- **Attribution.** You must attribute the work to *Wycliffe Bible Translators* (but not in any way that suggests that they endorse you or your use of the work).
- **Noncommercial.** You may not use this work for commercial purposes.
- **No Derivative Works.** You may not alter, transform, or build upon this work.
- **In addition,** you have permission to port the text to different file formats, as long as you don't change any of the text or punctuation of the Bible.

Notice – For any reuse or distribution, you must make clear to others the license terms of this work.

Table of Contents

Preface

This publication is the New Testament in the Maskelynes language. The 1300-1400 speakers of Maskelynes mostly live on the island of Uluveu which is one of the Maskelyne Islands off the southeast coast of Malakula in Vanuatu.

The New Testament in the Maskelynes language was translated during the years 2001 to 2012 by the Uluveu Language Project.

Fastok

Histri blong Baebol Projek

Ol man we oli raetem Niutestamen fastaem, oli raetem long lanwis blong olgeta, lanwis blong Gris. Taem jos i kam bigwan, i stap long ol defdefren ples, ale ol man oli stat blong transletem Baebol i go long ol lanwis blong manples blong oli save ridim save. Long Uluveu aelan, long 1994 Uluveu Lanwis Projek i stanap ale oli askem wan advaesa blong givhan. Wan advaesa i kamtru long 1998 ale ol komuniti oli apoentem ol transleta wetem wan translesen komiti aot long evri vilej wetem evri denominesen. Long wan woksop long yia 1999 mo wan bakegen long 2000, fulap olfala mo medel man mo yangfala oli agri long wan fasin blong raetem lanwis Maskilin mo long wan alfabet. Ale long yia 2000 fofala transleta oli stat blong transletem buk Jona. Oli stat long Niutestamen long 2001 ale sam man bakegen oli joenem wok gogo oli flatem long yia 2012.

Rod blong tanem toktok blong Niutestamen i olsem wanem?

Lanwis blong Gris we ol olfala bifo oli raetem Niutestamen long hem i no olsem lanwis blong yumi blong Maskilin nating. Sapos ol transleta oli tanem i kam long lanwis folem wanwan wod, lanwis bae i no stret mo ol man bae oli no save kasem gud mining blong hem. From samting ia mifala i no wok folem fasin ia. Fastaem mifala i faenemaot ful mining blong toktok we i stap long lanwis blong Gris. Afta mifala i transletem mining ia i kam long lanwis Maskilin blong bae ol man oli ridim save. Samtaem blong mekem mining i klia, lanwis Maskilin i gat wan wod nomo, samtaem i gat nid blong yusum wan o iven tu ful sentens.

Fulap samting i stap long Tok blong God we tede long Vanuatu yumi no save ol samting ia. Ale lanwis blong Gris i gat fulap wod we ol lanwis blong Vanuatu oli no gat, olsem “pris,” “aposol,” “adalteri,” “enjel,” “blesem,” “hop” mo “glori.” Fastaem projek i goraon long ol vilej blong askem ol olfala se olsem wanem long ol toktok ia. Ol olfala oli talemaot ol gudgudfala toktok be i no evri wan. Ale insaed long projek ol transleta oli sidaon blong faenem rod blong talem ol mining we lanwis blong yumi i no gat. Blong sam mining mifala i faenem gudfala rod long lanwis, blong sam mifala i faenem olfala toktok we tede klosap i lus, blong sam mifala i talem mining long wan longfala rod, ale blong sam mifala i yusum wod blong lanwis blong deferen ples olsem Avoh, Bislama o iven Inglis. Ol kaenkaen wod ia i stap long diksonari long en blong Niutestamen ia.

Tok blong God i gat fulap tok pija long lanwis blong Gris we mining i no kamaot long lanwis blong yumi. Long sam olsem mifala i talem klia nomo, be mifala i putum wan futnot daon blong talemaot wanem we i talem long lanwis blong Gris fastaem.

Fasin blong joenem ol vas

Long wanwan ples long Niutestamen oli talem wanem we i hapen long wan oda we i no sens long lanwis blong yumi. Wanem we i hapen fastaem oli talem biaen ale wanem we i hapen biaen oli talem fastaem. From samting ia, mifala i jenisim blong se wanem we i hapen fastaem i kam fastaem ale wanem we i hapen biaen i kam biaen. Blong

mekem lanwis i sens olsem ia, samtaem mifala i joenem tu o tri vas ale raetem namba olsem Kol 4.7-8.

Ol futnot mo refrens

Taem yumi ridim Niutestamen maet yumi luk wan smol leta we i stap klosap long wan wod o long en blong wan sentens olsem ia: *. Smol leta a i talemaot se daon long pej i gat wan tok save we i eksplenem wod o sentens long vas ia. Yumi s ingaotem kaen toksave se “futnot.” Wanwan futnot i talemaot mining blong wan wod, wanwan i talemaot stret wod o vas long lanwis blong Gris, ale wanwan i talemaot wan kalja o fasin blong ol man Ju we maet i givhan long yumi blong save mining. From ol samting ia, taem yumi luk wan smol leta olsem ia, i gud se yumi lukluk daon blong kasem gud mining blong vas ia.

Aninit ol futnot bae yumi luk ol refrens we oli talemaot narafala ples long Baebol we i gat sem tingting o toktok olsem vas we refrens i makem.

Ol saedtok

Taem yumi ridim Niutestamen ia, bae yumi luk wan saedtok olsem Mat 13.44.

Natohan pipihabalan aGot len nāmav

Ol saedtok oli stap from tri samting. Faswan: oli stap blong givhan blong yumi blong luksave se ples ia long Tok blong God hemi abaot wanem. Nambatu: oli stap blong givhan long yumi blong faenem ples we yumi lukaotem long Tok blong God. Nambatri: hemi brekem longfala toktok i kam long ol smolsmol pis. Be wan samting: ol saedtok oli no tok blong God blong bae yumi prij long hem!

Ol stori we oli stap long defren buk bakegen

Yumi save se ol gospel, ol buk olsem Matiu, Mak, Luk mo Jon, oli stap tokbaot laef mo ded blong Jisas Kraes, mo olsem wanem hemi laef bakegen long ded. Yumi save ridim wan stori long buk Matiu ale sem stori ia i stap long buk Mak o Luk o Jon. Taem we i olsem, yumi save faenem refrens blong ol narafala ples aninit long saedtok olsem long Mat 14.13

AYesu evəŋan alalumān lotovi 5,000

(Mak 6.30-44; Luk 9.10-17; Jon 6.1-14)

Samting ia i talemaot se stori blong taem we Jisas i givim kakae long 5,000 man i stap long Mak 6.30-44, Luk 9.10-17 wetem Jon 6.1-14 bakegen.

Ol pija

Long en blong Niutestamen i gat ol pija. Sam pija oli stap blong givhan, blong yumi savi wanem we i hapen long stori. Sam pija oli stap blong soemaot wan ples blong olgeta, hemi olsem wanem. Ale sam narafala pija oli stap blong soemaot olsem wanem wan samting we yumi long Vanuatu yumi neva luk, olsem wan wud o wan anamol o wan samting blong kalja blong olgeta blong bifo.

Ol map

Long Niutestamen i gat sam defren map blong ol defdefren ples. I gat sam blong taem we Jisas i wokbaot blong mekem wok we papa God i putum long han blong hem blong mekem. I gat sam bakegen blong taem we Pol i wokbaot blong talemaot Gud Nius blong Jisas Kraes.

Diksonari

Sapos i gat wan wod we i stap long Niutestamen ia we yumi no save, traem lukaotem long diksonari we i stap long en blong Niutestamen. Diksonari ia i talemaot mining blong sam wod we yumi trabol from o we klosap i lus long lanwis blong yumi. I talemaot mining blong sam wod we yumi save be yumi no yusum plante taem, o yumi no yusum tumas long fasin we oli yusum long Tok blong God. I talemaot mining blong sam wod

* :: Hemia nao wan futnot.

we yumi karem i kam, from we lanwis blong yumi i no gat. Ale i talemaot mining blong sam we maet yumi no wantem tingbaot be Tok blong God i strong long ol samting ia.

Ol topik

Sapos yumi wantem mekem wan Baebol Stadi we i tingbaot wan topik, yumi save lukluk i go long en blong Nuintestamen long wan lis blong ol topik wetem fulap ples long Tok blong God we oli tokbaot topik ia. O sapos yumi gat sam kwestin long wan samting we i stap long Tok blong God, ale maet yumi faenem se hemi wan long ol lis blong ol topik. Ale yumi save lukluk gud long topik ia blong faenemaot fulap blong ol ples long Tok blong God we oli tokbaot topik ia. Taem yumi ridim olgeta evriwan, bae yumi save nao wanem we God i wantem se bae yumi laef folem.

Nasoruan nametəkav

Nəbəl husur nəpairan hən Nasoruan siGot

Nəvanuan gail lototos gat Na-kel-gati-an Veveu a mō, lutosi len nasoruan salito, nasoruan ta Kris. Nəboŋ alat siYesu lotosoḅur, lutoh len naut tiltile gail, ale lotuḅat pair hən Nasoruan siGot van hən nasoruan salit gail hən ləḅeḅuruŋ ləboii. Len naut a Uluveu, len nasihau 1994, Uluveu Lanwis Projek etuḅat, ale lous nəvanuan na-vi-tarhəte-an ideh. Nəvanuan na-vi-tarhəte-an sua evisi len nasihau 1998 ale alat a Uluveu lutabtabuh len nəvanuan gail hən ləḅipair hən nasoruan siGot, ale lutabtabuh len nakomiti sua. Lulekis hən galito dan navile p̄isi a Uluveu naut kəmas Prespitiŋian, SDA o NTM. Len nawoksop sua len nasihau 1999, ale sual am len nasihau 2000, nəhaḅut gail mai alaluḅan lotomatmatu mai alathutai ludam̄ hən navide hən natosian len nasoruan ta Uluveu mai nəalfapet han. Beti len nasihau 2000 naluḅan lotovat lotuḅat pair hən nalobulāt Jonah. Lotuḅat pair hən Na-kel-gati-an Veveu len nasihau 2001, ale naluḅan galevis am loum mai galito van van loum p̄isi len nasihau 2012.

Naḅisal hən nəpairan hən nasoruan len Na-kel-gati-an Veveu imabe?

Nasoruan ta Kris lototos gat Na-kel-gati-an Veveu lan a mō sahum nasoruan sidat a Uluveu kasi. Nətransleta lətəpair hən Nasoruan siGot husur nasoruan ḅisusua, nasoruan sidat asike tanor ale nəvanuan gail asike lətələboi səhot namilen. Bathut natenan ginamit namtsahusur navide enan. Metəkav namtudoŋ kitev namilen kavkav hən nasoruan topat len nasoruan ta Kris. Beti namtupair hən namilen van hən nasoruan sidat a Uluveu hən nəvanuan p̄isi ləḅeḅuruŋ ləboii. Boŋ galevis nasoruan sidat ikad natuhsoruan sua ḅai tokel p̄is namilen tomasil. Boŋ galevis am datusor ebəlav hən namilen tomasil.

Natit isoḅur len Nasoruan siGot, len naut a Vanuatu daməŋai datsaləboi natgalenan. Ale nasoruan ta Kris ikad nasoruan isoḅur nasoruan ta Vanuatu ləsəkade, hum “pris,” “aposol,” “adalteri,” “enjel,” “blesem,” “hop” mai “glori.” A mō naprojek iyar husur navile gail hən tousus kitev nasoruan gail. Ahaḅut gail lukel ur nakonsoruan galevis be savi gail p̄isi. Ale len nauman salito len naprojek, nətransleta lobətah hən ləḅisaḅ naḅisal hən ləḅikel namilen gail nasoruan sidato topar. Namilen galevis namtusəḅ naḅisal tovoi hən namtḅikele len nasoruan sidato. Namilen galevis namtusəḅ nasoruan ta mō datsaləboii daməŋai, pəpadaŋ hən lotomasig. Namilen galevis namtukele len naḅisal tobəlav. Ale namilen galevis namtulav nasoruan han dan naut tile hum nasoruan ta Avoh, nasoruan ḅonḅon o nasoruan ta Iglan. Nasoruan tomagalenan lupat len natiksonari topat len nagilen Na-kel-gati-an Veveu egai.

Nasoruan siGot ikad nasoruan kəta isoḅur len nasoruan ta Kris lan, ale namilen səmasil len nasoruan sidato. Galevis namtukel p̄arḅar hən gail ḅai, be namtorinḅ nafutnot tovi na-tos-gati-an a pan len nalobulāt, ale nafutnot enan ikel ur nəsa nasoruan ta Kris tokele a mō.

Navide hən tosuhud hən naves gail

Len naut v̄isusua len Na-kel-gati-an Veveu lukel n̄esa tovisi be lusor husuri len nāp̄isal togol n̄ənauan sidat ebutbutut. N̄esa tovisi a m̄o lukele a tahw ale n̄esa tovisi a tahw lukele a m̄o. Husur natenan, namtoḡəgel h̄əni h̄ən ke n̄esa tovisi a m̄o namtukele a m̄o ale n̄esa tovisi a tahw namtukele a tahw. H̄ən dat̄bigol nasoruan b̄igam b̄ivoi maienan, len naut galevis namtosuhud h̄ən naves toru o totor ale namtutos gat gail hum lotosua ŋai maiegai: Kol 4.7–8.

Nafutnot mai narefrens gail

N̄əboŋ dat̄b̄ev̄uruŋ Na-kel-gati-an Veveu, hum ma dat̄beris natuhleta topat p̄əpadan h̄ən nasoruan sua o len nagilen nasentens maiegai: †. Naleta enan ikel uri ke, a pan len napej ikad na-sor-l̄əboii-an sua tosor husur natsua topat len naves enan. Datokis na-sor-l̄əboii-an tomaienən h̄ən “nafutnot.” Ikad nafutnot tokel ur namilen nasoruan sua, ikad nafutnot tokel ur nasoruan o naves len nasoruan ta Kris, ale ikad nafutnot tosor husur nāvide seJu gail ke hum ma b̄evi tarh̄ət sidato h̄ən dat̄b̄el̄əboii namilen. Bathut natgalenan, n̄əboŋ dattoris natuhleta ideh, ivoi h̄ən dat̄b̄ebunus n̄esa topat a pan h̄ən dat̄b̄el̄əboi s̄əhot namilen naves enan.

Len napej a pan ikad nafutnot gail, be a pan buni ikad narefrens gail lotokel ur naut tile gail len Nasoruan siGot tokad n̄ənauan o nasoruan tohum naves narefrens tokel uri.

Nasoruan topat tarh̄əte

N̄əboŋ dattōv̄uruŋ Na-kel-gati-an Veveu egai, dereh dateris nasoruan tarh̄əpej hum Mat 13.44.

Natohan pipihab̄əlan aGot len n̄əməv

Nasoruan topat tarh̄əte ipat m̄os natit itor. Esua: ipat h̄ən b̄evi tarh̄ət sidato h̄ən dat̄beris l̄əboi n̄esa naut enan len Nasoruan siGot tosor husuri. Eru: ipat h̄ən dat̄bisab̄ naut dattodoŋ kitevi len Nasoruan siGot. Itor: igol ke nasoruan tob̄əlav egəm vi hudhut gail. Be natsua: nasoruan topat tarh̄əte savi soruan siGot h̄ən dat̄bikel uri hum nasoruan siGot len nalotuan!

N̄əb̄ol gail lotopat len nalob̄ulat tile am

Datol̄əboii ke nalob̄ulat gail hum Mattiu, Mak, Luk mai Jon lusor husur n̄əmauran mai n̄əmatan siYesu Kristo, mai n̄əmauran san dan n̄əmatan. Datol̄əboi dat̄b̄ev̄uruŋ n̄əb̄ol sua len nalob̄ulat Mattiu ale n̄əb̄ol enan ipat tu len nalob̄ulat Mak o Luk o Jon. N̄əboŋ tomagenan, datol̄əboi dat̄bisab̄ narefrens h̄ən naut galenan pipit nasoruan topat tarh̄əte hum Mat 14.13

AYesu ev̄əŋan alalum̄an lotovi 5,000

(Mak 6.30-44; Luk 9.10-17; Jon 6.1-14)

Natenan ikel uri ke n̄əb̄ol husur n̄əboŋ aYesu tov̄əŋan alalum̄an lotovi 5,000 ipat len Mak 6.30-44, Luk 9.10-17 mai Jon 6.1-14 am.

Napija o n̄əgarutian gail

Len nagilen Na-kel-gati-an Veveu ikad n̄əgarutian gail. Galevis lupat h̄ən l̄əb̄evi tarh̄ət sidato h̄ən dat̄b̄el̄əboi n̄esa tovisi len n̄əb̄ol. Galevis lupat h̄ən dat̄beris l̄əboi naut sua salito. Ale galevis lupat h̄ən l̄əb̄ev̄usan gidat h̄ən natsua gidat a Vanuatu datsarisi boŋ ideh, hum n̄əhai o natsua tomaur o natsua h̄ən nāvide salit ta m̄o.

N̄əmap o n̄əgarutian h̄ən naut gail

Len Na-kel-gati-an Veveu ikad n̄əmap tiltile gail h̄ən naut gail. Ikad galevis h̄ən naut a Jutea n̄əboŋ aYesu toyaryar h̄ən togol nauman aTata Got toriŋi len nav̄əlan h̄ən b̄igole. Ikad galevis am h̄ən n̄əboŋ aPol toyaryar h̄ən b̄ikel ur na-kel-uri-an tovoi husur aYesu Kristo.

---

† :: Egai nafutnot sua.

Natiksonari

Asike datb el boi nasoruan sua topat len Na-kel-gati-an Veveu egai, datia don kitevi len natiksonari topat len nagilen Na-kel-gati-an Veveu. Natiksonari enan ikel ur namilen nasoruan galevis datsal boi savoi o p padan h n bimasig dan nasoruan sidato. Ikel ur namilen nasoruan galevis dattol boi be datsakelkele, o datsakele len na ide hum lotokele len Nasoruan siGot. Ikel ur namilen nasoruan galevis dattolavi g mai, husur tobuer len nasoruan sidato. Ale ikel ur namilen nasoruan galevis dattom tahun datbinau, be Nasoruan siGot ikele ale aGot ike datel boi natgalenan.

N bathusoruan gail

Datb ike datb eutaut h n n stati h n datbinau natsua len Na-kel-gati-an Veveu, datol boi datb evuhe vi lan nagilen ale bunus n bathusoruan gail mai naut iso ur len Nasoruan siGot lotosor husur n bathusoruan galenan. O datb ikad nausian husur natsua topat len Nasoruan siGot, ale hum ma datb isabi ke tosua len n bathusoruan gail. Ale datol boi datb ebunus n bathusoruan galen bivoi h n datb isab naut iso ur len Nasoruan siGot lotosor husur n bathusoruan enan. N bo  datb  vuru  naut galenan, dereh datel boi n sa aGot tol  oni ke datimaur husuri.

Mattiu

Na-kel-uri-an tovoi aMattiu totoni

Ase itos nalobulat egai?

Nəvanuan lotokad namitisau hən nasoran siGot lunau ke, aMattiu tovi esua len ahai susur tosejəvur pisan toru siYesu, gai itosi.

AMattiu itos nalobulat egai hən nəsa?

Itosi hən bikel uri mai naJu gail ke aYesu tovi aKristo, aGot totabtabuh lan, aGot tokel gati len na-kel-gati-an ta sutuai.

AMattiu itosi mos ase?

Itosi mos naJu gail, alat a Jutea.

Nəsa evisi len nalobulat egai?

Len nalobulat egai, aMattiu ikel na-kel-uri-an tovoi husur natohan pipihabəlan aGot len nəmav. İbol husur nəpasian siYesu, naņusanan san, nəmatan san mai na-le-məhat-an san dan nəmatan.

Nalobulat egai ehusur as galito?

Ehusur aYesu len nəmauran san, ehusur aJon Baptais, ehusur ahai susur siYesu gail, mai aPita tovi galit sua.

Natgalenan evisi najs?

Nalobulat egai ikel ur nəsa tovisi len nasihau 6 B.C. vəbar A.D. 30.

Len nalobulat egai aMattiu itos gat nəbathuyah siYesu hən biņarņar ke aYesu evi kiņ len nəpasusan siTevit tovi kiņ ta sutuai. Evi kiņ aGot tokel gati mai alat aİsrael ta sutuai. Ale evi Kristo, aMessiah, aGot totabtabuh lan hən bilav kuv nəvanuan san gail dan nəsaan salito. AMattiu ikel ur natit isoņur aYesu togole. Isor husur nəsa ahai kelkel ur gail lotokele ta sutuai, ale len aYesu na-pəhav-utaut-an galen lotokele lusarpoh. Len nalobulat egai aMattiu itos gat nasoran erim hən naņusanan siYesu, lumaiegai:

Nasoran san 1 (5.1-7.29)

Nasoran san 2 (10.5-11.1)

Nasoran san 3 (13.1-52)

Nasoran san 4 (18.1-35)

Nasoran san 5 (24.1-25.46)

Imaienan, aMattiu itos nalobulat egai hən naJu ləbikad nadəlomian len aYesu, aGot totabtabuh lan hən bevi Kristo, hən beil a mo hən galito, bevi kiņ salito.

1) Nəbathuyah mai nəpasian siYesu (1.1-2.23)

2) Natgalenan lotoutaut hən aYesu hən nauman san (3.1-4.11)

3) AYesu etuņat hən nauman san (4.12-25)

4) Na-kel-uri-an aYesu tokele len naņehuh (5.1-7.29)

5) AYesu igol namerikel isoņur (8.1-9.34)

6) AYesu esəvat ahai susur lotovi 12 van (9.35-11.1)

7) AYesu eņusan husur natohan pipihabəlan aGot len nəmav (11.2-13.52)

8) AMattiu itos husur nəvanuan gail lotokad nadəlomian tokəkereh (13.53-15.20)

9) Nagilen nauman siYesu len naut a Kalili (15.21-18.35)

10) AYesu iyar tur len naut gail tarhəwisel Jortan, evi Jerusalem (19.1-20.34)

11) Nauman siYesu len naut a Jerusalem (21.1-25.46)

12) Lutah gat aYesu (26.1-56)

13) Lukot hən aYesu, lugol imat len nəhai balbal (26.57-27.66)

14) AYesu ile məhat dan nəmatan (28.1-20)

Nəbathuyah siYesu
(Luk 3.23-38)

¹ Egai evi na-tos-gati-an sua hən nəbathuyah siYesu Kristo, topat len nəpasusan siTevit, topat len nəpasusan siAraham:

² AAraham evi atəman aIsak.

AIsak evi atəman aJakop,
tovi atəman aJutah mai aʋan aJutah gail.

³ AJutah evi atəman aPeres mai aSerah, analaru tovi aTamar.

APeres evi atəman aHesron.

AHesron evi atəman aRam.

⁴ ARam evi atəman aAmminatap.

AAmminatap evi atəman aNahson,
tovi atəman aSalmon.

⁵ ASalmon evi atəman aPoas, anan tovi Rahap.

APoas evi atəman aOpet, anan tovi aRut.

AOpet evi atəman aJesse.

⁶ Ale aJesse evi atəman aTevit tovi kiŋ.

Ale aTevit evi atəman aSolomon,
anan tovi asoan aUriah a m̄o.

⁷ Ale aSolomon evi atəman aRehopoam.

Ale aRehopoam evi atəman aApijah.

Ale aApijah evi atəman aAsa.*

⁸ Ale aAsa evi atəman aJehosafat.

Ale aJehosafat evi atəman aJoram.

Ale aJoram evi atəman aUsiah.

⁹ Ale aUsiah evi atəman aJotam.

Ale aJotam evi atəman aAhas.

Ale aAhas evi atəman aHesekiah.

¹⁰ Ale aHesekiah evi atəman aManasseh.

AManasseh evi atəman aAmon.

Ale aAmon evi atəman aJosiah.

¹¹ Ale aJosiah evi atəman aJekoniah
mai aʋan gail len nəboŋ

lotomaŋiŋiriah vi Papilon.*

¹² Husur nəmaŋiŋiriah vi Papilon:

aJekoniah evi atəman aSealtiel,
ale aSealtiel evi atəman aSeruppapel.

¹³ Ale aSeruppapel evi atəman aApiut,
tovi atəman aEliakim.

Ale aEliakim evi atəman aAsor.

¹⁴ AAsor evi atəman aSatok.

Ale aSatok evi atəman aAkim.

Ale aAkim evi atəman aEliut.

¹⁵ Ale aEliut evi atəman aEleasar.

Ale aEleasar evi atəman aMattan.

Ale aMattan evi atəman aJakop.

¹⁶ Ale aJakop evi atəman aJosef tovi asoan aMeri,
topas aYesu, lotokisi hən aKristo, aGot totabtabuh lan.

¹⁷ Imagenan, tubat len aAraham vəbar aTevit ikad naur lotovi 14 p̄isi, ale tubat len aTevit vəbar nəmaŋiŋiriah vi Papilon ikad naur lotovi 14 am, ale tubat len nəmaŋiŋiriah vi Papilon vəbar aKristo, aGot totabtabuh lan, ikad naur lotovi 14 tətəs.

* **1:7:** Nalobulat galevis ta sutuai luke *Asaf* ləsake Asa. * **1:11:** 2Ki 24.12-16

*AMeri ipas aYesu
(Luk 2.1-7)*

¹⁸ Nəpasian siYesu Kristo evisi magegai. Anan aYesu, aMeri ikel gati ke tilah mai aJosef, be a tahw hən arbiḃon, isaḃi ke etian, aNunun aGot togole.

¹⁹ Husur ke ahaḃut san, aJosef tovi nəvanuan tonor, nəboḃon tosəsəlonḃ hən aMeri totian, emətahun ḃigol nahurun aMeri ḃisa, ḃa isaḃ səhoti len nənauan san ke teriḃ aMeri, be emətahun avan ideh ḃeləboii.

²⁰ Nəboḃon tonau natgalenan sal, aḃel sua siNasub evisi həni len nəḃəḃer. Ike, “Josef anatun ulumḃan siTevit, sagemətahw hən gəḃesəhar aMeri hən ḃevi asoanḃ, bathut natətai totian həni, aNunun aGot gatolavi maii.

²¹ Alitenan dereh tipas anatun ulumḃan balai, ale geriḃ nahəsən aYesu lan, husur gai tilav kuv nəvanuan san gail dan nəsaan salit balai.”

²² Natgalen ḃisi evisi hən ḃigol nəsa aGot tokele len nabuḃon ahai kelkel ur ḃisarpoh. Ike:

²³ “Məteris! Navensus dereh tetian,
ale tipas anatun ulumḃan,
ale lekis nahəsən aImmanuel,”
namilen tovi
“AGot itah mai gadito.”*

²⁴ Nəboḃon aJosef tolele, igol nəsa aḃel siNasub tokel maii. Esəhar aMeri tovi asoan

²⁵ be sagol naitian maii van vəbar nəboḃon topas anatun ulumḃan sua. AJosef eriḃ nəhes Yesu lan.

2

Nəvanuan lotokad namitisau hən naməso

¹ Husur nəboḃon lotopas aYesu len naut a Petlehem a Jutea, len nəboḃon aHerot tovi kiḃ, alalumḃan namitisau hən naməso luyar dan Nais vi Jerusalem

² luke, “Atenan lotopasi hən ḃevi kiḃ seJu gail, atenan gai be? Husur namtoris naməso san nəboḃon tovisi ale namtogəm hən namtḃilotu həni.”

³ Nəboḃon aHerot aKiḃ tosəsəlonḃ hən natenan, nəlon etuhatur, mai alat a Jerusalem ḃisi lumagenan.

⁴ Ekis abiltihai tutumav ḃisi mai ahai ḃusan ḃisi hən nalo luḃonḃon ale eus galit ke, “AKristo, aGot ḃitabtabuh lan, dereh lipasi a be?”

⁵ Ale lukel maii ke, “Len naut a Petlehem a Jutea, husur ahai kelkel ur itosi maiegai ke:

⁶ “Be gaiug, a Petlehem, len naut a Jutah,
gəsavi naməkot len alat lotokad na-il-a-mō-an
len naut a Jutah,

husur len gaiug, nəvanuan na-il-a-mō-an sua dereh tegəm balai
hən ḃeil a mō hən nəvanuan sagw gail, alat a Israel,
hum nəvanuan nasipsip toil a mō hən galito.’ ”*

⁷ Beti aHerot igol nəḃonḃonan tosusuah mai alalumḃan namitisau hən naməso. Eus galit hən nəboḃon mai namityal naməso tovisi ale lukele.

⁸ Esəvat galit vi Petlehem ale ike, “Mitivan, doḃ vahvahur natətai. Nəboḃon məḃḃisaḃi, kel uri mai ginau hən ginau am nəḃivan valotu həni.”

⁹ Nəboḃon lotosəsəlonḃ hən nakiḃ tononḃ, loriḃ naut enan, ale naməso lotorisi nəboḃon tovisi, eil a mō hən galito van vail məhat hən naut natətai totoh lan.

¹⁰ Nəboḃon lotoris naməso lukemkem masuḃ.

* 1:23: Isa 7.14, 8.8, 10 * 2:6: Mic 5.2

11 Nəboŋ lotobis lohoim loris alarminan, aMeri mai natətai, ale lotəgedur, lulotu həni, ale losəŋav hən naviolan salit hən ləbēviol mai natətai hən nagol, nafran̄kinsens mai namər.*

12 Nəboŋ lotoke livan, aGot ikel nalələgauan mai galit len nabəber ke saletəlmam van hən aHerot, ŋa lotəlmam vi lan nəkantri salit len naṣisal tile.

Nə-gam-yav-an vi Ijip

13 Nəboŋ alalum̄an namitisau hən naməso lotovan tia, aŋel sua siNasub̄ evisi hən aJosef len nabəber ike, “Gile məhat, səhar alarminan, gam vi Ijip, ale toh ei vir nəbikel mai gaiug hən gəbetəlmam, husur aHerot dereh tekəta doŋ amas hən biŋol biimat.”

14 Ŋa aJosef ile məhat, esəhar alarminan len mariug ale eriŋ naut enan vi Ijip.

15 Itoh ei van vəbar nəmatan siHerot. Imagenan, nəsa Nasub̄ aGot tokele isarpoh, len nabuŋon ahai kelkel ur ike, “Nokis anatugw ulum̄an dan naut a Ijip.”*

Nəmatan silathutai

16 Nəboŋ aHerot tonau ləboii ke alalum̄an namitisau hən naməso lotogəraasi, nəlon ipaŋpaŋ masuṽ vəsa. Esəvat alalum̄an hən ləbiŋol alathutai ṗisi, nədañ halit toru vi pan, ləbiimat len naut a Petlehem mai naut gail lotodar visi. Natenan inor hən namityal tosabi len alalum̄an namitisau hən naməso.

17 Beti nəsa aJeremiah, ahai kelkel ur tokele, isarpoh, ke:

18 “Ikad nadoldol sua len naut a Ramah,
totan, tois habat len nalolosaan,
ARakel itaŋis anatun gail,
emətahun avan ideh bətəŋov nəlon vi pan
husur loḅuer tia.”*

Natəlmaman vi Nasaret

19 Nəboŋ aHerot tomat tia, aŋel sua siNasub̄ evisi hən aJosef len nabəber len naut a Ijip

20 toke, “Gile məhat, səhar alarminan, gevi lan naut a Israel, husur alat lotodoŋ natətai hən ləbiŋol biimat, lumat tia.”

21 Ŋa ile məhat, səhar alarminan ale evi lan naut a Israel.

22 Avil nəboŋ tosəseloŋ həni ke aArkelaus tovi kiŋ, tolav namilen aHerot tovi atəman, len naut a Jutea, emətahw hən biivan ei. Nəboŋ aGot tokel nalələgauan maii len nabəber, eriŋ naut enan, evi Kalili.

23 Ibar navile sua, a Nasaret, ale itoh ei. Beti nəsa ahai kelkel ur gail lotokele isarpoh ke, “Lekisi hən auleNasaret balai.”

3

Ajon Baptais eutaut hən naṣisal (Mak 1.1-8; Luk 3.1-18; Jon 1.19-28)

1 Len nəboŋ galenan, aJon Baptais egəm vi lan naut masmas tobəbesw a Jutea. Etubat kel ur naṣisulan siGot.

2 Ike, “Mitipair dan nəsaan samito husur natoŋan pipihabəlan aGot len nəmav egəm pəpadaŋ.”

3 Husur gai boh, ahai kelkel ur aIsaiah tosor husuri ke,

* **2:11:** *Nagol* evi nametəlai sua tomədmədau, nətau han toyan̄yan̄. Nagol sətəŋ. Nəvat hən gəbēvur nagol etibau gol ke evi nametəlai sekiŋ gail. *Nafran̄kinsens* evi nəda hən nəhai tommas nəbon tosusau. Nəvanuan gail lurer hən nəvanuan həni ale len nalotuan silat a Israel loṗəŋasi len natutumavan husur nəbon nəbasuhab han esusau. *Namər* am evi nəda hən nəhai lotogol tommas, ale nəvanuan loləmasi hum nəhai pəhas. Loləmasi am hən ləberin̄i len nəkaliko lotoruŋ gol niben nəvanuan tomat lan hən biapat ebəlav be asike biibo. * **2:15:** Hos 11.1 * **2:18:** Jer 31.15

“Nadoldol sua satokai len naut masmas tob̄besw,
 ‘M̄teutaut h̄en nāp̄isal m̄os Nasub̄,
 gol nāp̄isal san gail linor.’ ”*

⁴ AJon māu esun nahurabat lotovaii h̄en nasivurh̄et nekamel, mai etutūv̄ h̄en n̄ehau tutūv̄ h̄en nahurhub̄uluk.* Ihan tāv̄tāv̄or, ihan nalokust mai n̄ehani.*

⁵ Beti alat a Jerusalem mai a Jutea mai naut todar vis Nawisel Jortan, luvan van h̄eni.

⁶ Ale ibaptais h̄en galito len Nawisel Jortan n̄ebōŋ lotokel v̄ehot n̄esaan salit gail.

⁷ N̄ebōŋ toris naFarisi mai naSattiusi gail lotosōbur lotoḡem h̄en l̄eb̄ibaptais, ikel mai galit ke, “Anatun n̄em̄at gail!† Ase ikel nal̄el̄oḡauan mai gamito h̄en m̄et̄bigam dan nab̄ilt̄ilol pāŋpāŋ b̄eḡemai?”

⁸ Len n̄emaunan samito mitīvan h̄en nāv̄ite tinor h̄en n̄epairan samito dan n̄esaan.

⁹ Samtinou ke m̄etol̄eboi m̄et̄b̄ikel mai gamit gabag ke, ‘Asike datupanis, aAraham evi at̄emadato ta sutuai.’ Husur nukel mai gamit ke, aGot el̄eboi b̄ilav n̄ev̄at galegai ŋai, ale gol ke leḡem vi pasusan siAraham!

¹⁰ AGot esum̄an naulum̄an toutaut tia h̄en b̄itai nekadhuhai gail h̄en nakuvkuv; n̄ehai p̄isi l̄es̄ev̄an h̄en nāv̄it tovoi, gai dereh titaii, bar h̄en gail vi lan n̄ehab.

¹¹ Ginau nubaptais h̄en gamit h̄en n̄ewai sil n̄epairan dan n̄esaan samito. Avil avan sua satoḡemai tohusur ginou, idan̄ am s̄ehor ginou, ginou novi naut k̄emas ŋai, n̄esanor kasi h̄en n̄eb̄isah rūbat n̄ehau h̄en naributbut san.‡ Gai dereh tibaptais h̄en gamito h̄en aNunun aGot mai n̄ehab.

¹² Gai esum̄an naulum̄an topat n̄ehai rivrivhai h̄en b̄ep̄ep̄ehun namisurhuwit dan nasugut nawit tommas. Dereh tibon h̄en namisurhuwit len natuhim han, be tep̄eŋas nasugut nawit tosa len n̄ehab tod̄edas n̄ematan.”

N̄ebaptaisan siYesu

(Mak 1.9-11; Luk 3.21-22)

¹³ Beti aYesu eḡem len naut a Kalili vi lan Nawisel Jortan h̄en aJon b̄ibaptais h̄eni.

¹⁴ Avil aJon isor tasi, ike, “Satimaienan, n̄esanor hum gaiug. Ivoi am ke gaiug māu gibaptais h̄en ginou, gol ke goḡem h̄en ginou mabe?”

¹⁵ Ris aYesu tosor vari ke, “Gidam̄ h̄en n̄eb̄ibaptais gagai, husur inor h̄en dar̄bigol natit p̄isi tonor, aGot tol̄ēŋoni.” Beti aJon idam̄ h̄en b̄ibaptais h̄eni.

¹⁶ N̄ebōŋ aJon tobaptais h̄eni tonon̄, v̄eha-sua ŋai aYesu evi m̄ehat dan n̄ewai. N̄emav es̄eŋav m̄osi ale eris aNunun aGot toḡem vi pan hum n̄etav,§ ale eḡem toh lan.

¹⁷ Ale nadoldol len n̄emav ike, “Anatugw ulum̄an bogai notol̄emas buni. Noh̄ehāvur masūv̄ h̄eni.”*

4

Nat̄emat italtal ke aYesu tigol n̄esaan

(Mak 1.12-13; Luk 4.1-13)

¹ Beti aNunun aGot es̄ehar aYesu vi lan naut masmas tob̄besw h̄en nat̄emat b̄italtal ke tigol n̄esaan.

² Len n̄emaribon̄ tovi 40 mai nalenmariug tovi 40 aYesu s̄ehan, gol ke n̄emal ihati.

³ Beti nat̄emat eḡem h̄eni, ike, “Ḡeb̄evi aNatun aGot, kel mai n̄ev̄at galegai ke leḡem vi b̄eta.”

* **3:3:** Isa 40.3 * **3:4:** 2Ki 1.8 * **3:4:** Nalokust ehun natohtohlom̄etu, naJu gail lotol̄eboi l̄eb̄ihanhani. N̄ehani evi natit tohehe masūv̄ topat len naim sesukupak gail. † **3:7:** Len naut eḡai nasoruan ta Kris ike n̄evaipa tovi n̄em̄at tosa. Len n̄eanuan seju gail, n̄em̄at isa masūv̄ hum nat̄emat toil a m̄o h̄eni. ‡ **3:11:** Evi slev gail lotosah rūbat n̄ehau h̄en naributbut silat lotovi lohoim, ale naslev evi naut k̄emas len n̄eanuan salit gail. § **3:16:** N̄etav ehum navimal be ep̄hap̄hw. * **3:17:** Psa 2.7; Isa 42.1

4 Ris tosor vari ke, “Natosian siGot ike, ‘Nəvanuan edədas ħimaur len nabəta ŋai, be imaur len nasoruan p̄isi aGot tokele.’ ”*

5 Beti natəmat esəhari vi lan nabiltivile siGot, a Jerusalem, ale erinji eil gilgile a məhat buni len naim siGot.

6 Ale ikel maii ke, “Gəbēvi aNatun aGot, gigol gaiug gabag giteh vi pan. Husur natosian siGot ike,

“ ‘AGot dereh tikele hən aŋel san gail husur gaiug ale lipat gaiug vi məhat len navəlalito

hən asike nariem̄ ħesəhot nəvat.’ ”*

7 AYesu isor vari ke, “Natosian siGot ikele am ke, ‘Sagitaltal kitev nədaŋan siNasub̄ aGot sam̄ ke timabe.’ ”*

8 Ale natəmat esəhar tətəs hən van hən naṽehuh tosaḥsah habat, ale eṽusani hən nəkantri p̄isi len navile a pan len nəyalyalan salito.

9 Ale ikel maii ke, “Dereh nilav natgaleg p̄is mai gaiug, gəbētəjedur, lotu hən ginau.”

10 Beti aYesu ikel maii ke, “Setan gevi tut! Husur natosian siGot ike, ‘Gilotu hən Nasub̄ aGot sam̄ māu, ale gigol nalotuan van hən gai səb̄on.’ ”*

11 Beti natəmat erinji, ale aŋel gail logəm vi tarhət san.

AYesu etub̄at hən nauman san
(Mak 1.14-15; Luk 4.14-15)

12 Nəboŋ tośəsəloŋ hən ke lototah gat aJon, riŋi len naim bəbaŋis, aYesu erinji naut enan, evi Kalili.*

13 Elul dan naut a Nasaret a Kalili van vatoh len naut a Kapernaum tarhəb̄iltiwai. Kapernaum ipat len naut sinahəmar gəlaru, a Sepulun mai a Naftali.

14 Imagenan, nəsa ahai kelkel ur, alsaiah, tokele, isarpoh. Ike,

15 “Naut sinahəmar Sepulun mai naut sinahəmar Naftali, metp̄isal vi lan nabiltiwai, tarhəwisel Jortan, len naut a Kalili simetb̄os gail,

16 nəvanuan gail lotobətah len nəmargobut loris nabiltim̄ial;

len galit lotobətah len naut hən nəm̄ol hən nəmatan, nam̄ial siGot evisi, em̄ias galito.”*

17 Len nəboŋ enan van, aYesu etub̄at kel uri ke, “Pair dan nəsaan samito husur natohan pipihabəlan aGot len nəmav egəm pəpadaŋ!”

Ahai susur metəkav gail
(Mak 1.16-20; Luk 5.1-11)

18 Len nəboŋ sua aYesu iyar husur nətarhət nabiltiwai lotokisi hən Nabiltiwai Kalili. Eris alarmiṽan, aSimon, nahəsən togon aPita, mai aAdru aṽan. Arubar hən nalevlev vi lan nabiltiwai, husur arovi vanuan nəsaḥiehan.

19 Ale ikel mai gəlar ke, “Gəm husur ginau, ale gamər mərtosah hən naieh, dereh nigol mirisah hən nəvanuan gail.”

20 Vəha-sua ŋai aroriŋ nalevlev səlaru, arohusuri.

21 Nəboŋ toyar van am, eris alarmiṽan am, nahəsalar aJemes anatun aSepeti, mai aJon, aṽan. Arutoh len nabot mai atəmalaru aSepeti, lobutan nalevlev salit gail lunor. Ale aYesu ekis gəlar gəmai.

22 Vəha-sua ŋai aroriŋ nabot mai atəmalaru, arohusuri.

AYesu igol alat lotoməsah lumaur

* 4:4: Deu 8.3 * 4:6: Psa 91.11-12 * 4:7: Deu 6.16 * 4:10: Deu 6.13 * 4:12: Mat 14.3; Mak 6.17; Luk 3.19-20

* 4:16: Isa 9.1-2

²³ Ale aYesu iyar turtur len naut a Kalili þisi. Eþusan len naim nabonbonan seJu gail, ikel ur na-kel-uri-an tovoi hæn natohan pipihabëlan aGot, ale igol nëvanuan gail lotokad namësahan tiltile gail o nibelit tomatmat, lumaur.

²⁴ Na-kel-uri-an husuri ibar naut a Siria kavkav. Ale nëvanuan gail losëhar alat lotomëсах gëm hëni: alat lotokad namësahan tiltile, alat nibelit topëņas, alat lotokad natëmat gail, alat lotokad nahumatmat mai alat nahudhubelit tomat, ale igol galit lumaur.

²⁵ Nabiltiluřoh gail lohusuri, alat a Kalili, a Tekapolis, a Jerusalem, a Jutea mai alat tarhët Nawisel Jortan.

5

Na-sor-ivoi-an gail (Luk 6.20-23)

¹ Nëboņ aYesu toris naluřoh gail, etëvehuh, ebëtah. Nëboņ tobëtah, ahai susur san gail logëm hëni,

² ale etuřat řusan galit ke:

³ “Alat lotolëboi len nëlolito ke lotopar Got, be lotolëņoni, navoian siGot igol gagai lukab hëni, husur natohan pipihabëlan aGot len nëmav evi salito.

⁴ Alat lototaņ, navoian siGot igol gagai lukab hëni, husur dereh lelëņon tivoi am len nëlolito.

⁵ Alat nëlolit tomëdau, navoian siGot igol gagai lukab hëni, husur aGot teviol hæn navile a pan mai galito.

⁶ Alat lotomalkëkat, lotomaduh hæn nanoran, navoian siGot igol gagai lukab hëni, husur dereh lihanukub.

⁷ Alat nëlolit totaņis avan ideh, lotovi tarhët san, navoian siGot igol gagai lukab hëni, husur dereh aGot tilolosa hæn galit balai.

⁸ Alat nëlolit tomasil, lotolëņon aGot sëbëon řai, navoian siGot igol gagai lukab hëni, husur dereh leris aGot balai.

⁹ Alat lotogol nanaņan hæn nëbalan gail, lotogol natëmat, navoian siGot igol gagai lukab hëni, husur dereh aGot tekis galit hæn anatun gail.

¹⁰ Alat, nëvanuan gail lotomëdas bun galito sil lotogol nësa tonor, navoian siGot igol gagai lukab hëni, husur natohan pipihabëlan aGot len nëmav evi salito.

¹¹ “Nëboņ nëvanuan gail lëbisor viles gamit vësa, lëbemëdas bun gamit gol ke mëtbelëņon bisa vësa, lëbelibliboņ ke mëttoğol nësaan tiltile sil mëttovi esagw, navoian siGot igol mëtukab hëni.

¹² Len nařide tomaienän lomëdas tabtab hæn ahai kelkel ur gail ta mō. Mitikemkem, mëtëhëhařur husur aGot ikad nakonþurþuran totibau mōs gamit len nëmav.”*

Nëtas mai namial (Mak 9.50; Luk 14.34-35)

* 5:12: 2Chr 36.16; Uman 7.52

13 AYesu isor kēta ke, “Gamit mētohum nētas* mōs navile a pan.† Be nabus hēn nētas bimasig hēn bēduḅe, tegām vi tas tētas am mabe? Savoī hēn natideh am. Ivoi ḡai hēn lēḅibar hēni len tan hēn nēvanuan gail lēḅipal gati.

14 “Gamit mētohum namīal mōs navile a pan. Nabiltivile topat mēhat len naḅehuh edēdas ḅesusuah. Nēvanuan ḡisi lolēboi lēḅerisi.

15 Ale avan ideh asike epigau namīal, riḡi pipit nēhad. Aoa! Eriḡi a mēhat hēn ḅemias galit ḡisi lototoh len naim.

16 Tomaienan, namīal samit teḡmīal mōs nēvanuan ḡisi hēn lēḅeris navoian mēttogolgole, ale sal suh nēyalyalan seTēmamit len nēmav.

Naḡusanan husur nalo siMoses

17 “Samtinau ke notogām hēn nēḅikaskas nalo o nēsa ahai kelkel ur lotokele. Ao, nēsagām hēn nēḅikaskasi, nogām hēn nēḅigol ḅisarpoh.

18 Nokitin mai gamit ke, van vēbar nēboḡ nēmav mai navile a pan arḅimasig, sēkad nēmaḡirhēt natosian ḅimasig dan nalo siGot, vir natit ḡisi ḅisarpoh.

19 Imaienan, avan ideh ḅilabur ḅesua tokākereh len nalo, ale toḅusan nēvanuan gail hēn lēḅigol tētoḅ hēni, dereh tevi ut kēmas balai len galit lototoh pipihabēlan aGot len nēmav. Avil avan ideh togol husur nalo, toḅusan nēvanuan hēn lēḅigol gail, dereh tetibau balai len natohan pipihabēlan aGot len nēmav.

20 Be nukel mai gamit ke, mēḅike mēḅēḅis len natohan pipihabēlan aGot len nēmav, mitimasnor sēhor ahai ḡusan hēn nalo mai naFarisi gail.

Nəlōl paḡpaḡ

21 “Mētosēsēloḡ tia hēn nēsa aGot tokele mai naur gail ta sutuai ke, ‘Sagigol avan ideh timat’‡ ale ‘avan ideh togole, dereh tipanis.’*

22 Be nukel mai gamit ke, avan ideh nēlon topēḡas aḅan, tipanis. Ale avan ideh tosor viles aḅan, dereh tevi lan nakotan hēn nēSanhitrin. Ale avan ideh toke, ‘Gumelmel, govi hoḅon!’ inor hēn ḅevi lan nēhab naut nēmatan.

23 Imaienan, gēḅilav naviolan samī van hēn nēmel tutumavan ale gēḅinau tēlmam hēni ke, gotogol natesua togol aḅamī tokad nēsasaan mai gaiug,

24 ḅimaienan, riḡ naviolan samī ei. Givan hēn aḅamī hēn mēḅbinor, mēḅḅikad navoivoian tētas. Beti gēm, lav naviolan samī mai aGot len natutumavan van hēni.

25 “Avan ideh ḅikot hēn gaiug, len nēyaran samī mai atenan tosor tas gaiug, len naḡisal vi lan nakotan ḡai, gisaḅsaḅut hēn mēḅḅikad natēmat tētas. Asike gēḅigole, dereh teliv gargar gaiug vi lan nēmatsistret, ale nēmatsistret teriḡ gaiug len navēlan nalipah, ale nalipah tibar hēn gaiug len naim ḅēbaḡis.

26 Nukel nakitinan mai gaiug ke, asike govivile dani vēbar gēḅēḅur ḡis nēvat hēn nēpain nēmatsistret toriḡi.

Naitian tosa

27 “Mētosēsēloḡ tia hēn nēsa aGot tokele ke, ‘Sagigol naitian toḅur kotov nēlahan;’*

28 ris notokel mai gamit ke, avan ideh tokēta husur naḡēhaḅut hēn ḅelēḡoni, len nēlon, gai igol naitian maii tia.

29 Namētamī nēmatu ḅigol gaiug gēḅigol nēsaaan, kis kuvi, bar hēni. Nahudhubemī ḅēḅuer enan esēhor lēḅibar hēn nibemī kavkav len nēhab nēmatan.

* **5:13:** Nētas aYesu tosor husuri evi nasol tohum nēvat lotohiri len tan, savi nētas tovi wai. † **5:13:** Nētas elēboi ḅigol namēḡod ivoi tebēlav, ilav kuvi dan naḅoan. Imagenan, alat lotohusur aYesu lolēboi lēḅetēgau gat nēsa tovoi ale gol nēsa tosa sēsa habat hēn nēvanuan navile a pan lēḅivoi am. Lugol navile a pan ivoi am hum nētas togol nabus hēn nēhanian ivoi am. ‡ **5:21:** Nēboḡ toke Sagigol avan ideh timat namilen ke sagigol avan ideh timat sil nəlōl paḡpaḡ samī o nalēḡonian samī ḡai. * **5:21:** Exo 20.13; Deu 5.17 * **5:27:** Exo 20.14; Deu 5.18

³⁰ Navələm̄ nəmatu b̄igol gaiug gəb̄igol nəsaan, ta kotovi, bar həni. Nahudhubem̄ b̄ebuer enan esəhor nibem̄ kavkav b̄evi lan nəhab nəmatan.

Natiṽosan

(Mat 19.9; Mak 10.11-12; Luk 16.18)

³¹ “Nalo ike, ‘Avan ideh totiṽos hən asoan, atenan timaslav nalobulat hən natiṽosan mai alitenan.’*^{*}

³² Avil nukel mai gamit ke, avan ideh totiṽos hən asoan, naut kəmas alitenan sagol naitian tosa, atenan igol ke asoan igol naitian toḅur kotov nəlahan. § Ale avan ideh tolah mai napəhaṽut totiṽos, gai igol naitian toḅur kotov nəlahan.”

Na-kel-gati-an gotota gati len nəhon aGot

³³ AYesu isor am ke, “Mətosəsəlon̄ tia hən nəsa aGot tokele mai naur gail ta sutuai ke, ‘Sagikel na-kel-gati-an gəgəras, be gigol na-kel-gati-an sam̄ van hən Nasub̄ aGot, tisarpoḥ.’*^{*}

³⁴ Avil nukel mai gamit ke, samtikel nəhes ideh hən b̄ita gat na-kel-gati-an samito. Samtikel nəhes nəmav husur aGot ebətah len nəmav topat pipihəbələn.

³⁵ Samtikel nəhes navile a pan husur ehum nakes aGot toriḅriḅ narien lan nəboḅ toḅətah len nəmav. Samtikel nəhes naut a Jerusalem husur evi nabiltivile seKin̄ toyalyal, tovi aGot.

³⁶ Sagikel nəhes nəkadum̄ hən b̄ita gat na-kel-gati-an sam̄ husur godədas gəb̄igol nasivur ideh b̄epəhw o b̄imermer.

³⁷ Len nəsa gotokele, ‘Evoi’ sam̄ timasvi ‘Evoi’ ḅai, ‘Aoa’ sam̄ timasvi ‘Aoa’ ḅai. Nasoran ideh am egəm len atenan tosa vəsa masuṽ tovi təmat.

Nasisilan

(Luk 6.29-30)

³⁸ “Mətosəsəlon̄ tia hən nəsa aGot tokele ke, ‘Gəb̄igol namətan o nariṽon avan ideh b̄imasig, namətaḅ o nariṽon̄ timasmasig.’*^{*}

³⁹ Avil nukel mai gamit ke, samtesisil hən avan ideh togol tosa hən gamito, be avan ideh b̄iṽos nətarhoḅ nəmatu, pair hən nətarhəte van həni.

⁴⁰ Ale avan ideh b̄ikot hən gaiug, b̄ilav nəhai susun sam̄ hən b̄isar gel nəkabut sam̄, gidam̄ hən nahurabat naut susus am maii.

⁴¹ Nasoltia ta Rom̄ ** b̄igol ke gəb̄ipat natit san gail van vəbar nəmail†† b̄esua, gipati vəbar nəmail teru.

⁴² Avan ideh b̄eus gaiug hən natideh, lavi maii, ale gai b̄ike b̄ikabut sam̄, sagipair dani.

Ləmas bun aenemi sam̄ gail

(Luk 6.27-28, 32-36)

⁴³ “Mətosəsəlon̄ tia hən nəsa aGot tokele ke, ‘Ləmas bun alat lototoḅ pəpadaḅ hən gaiug,’*^{*} ale ikad nasoruan am toke ‘mətahun bun aenemi sam̄ gail.’

⁴⁴ Avil nukel mai gamit ke, məteləmas bun aenemi samit gail, ale alat lotomədas bun gamit hən mətbeləḅon̄ b̄isa vəsa, mitisor tuṽ ḅos galito.

⁴⁵ Mitimaienan hən mətbesum̄an aTəmamit len nəmav bathut igol nəyal tovisi, tovi məhat, tosun alat lotosa mai lotovoi, ale esəvat naus van hən alat lotonor mai ləsanor.

⁴⁶ Husur mətbeləmas bun ḅai alat lotoləmas bun gamito, aGot asike ilav nakonp̄urp̄uran ideh mai gamit sile. Nəvanuan nətaks am lugol tomagenan.

* **5:31:** Deu 24.1   § **5:32:** Len navide seju gail, apəhaṽut saləboi b̄itoh səḅon, gol ke alitenan timaslah tətəs hən b̄imaur. Be alitenan b̄ilah tətəs, atenan totiṽos həni igol ke asoan igol naitian toḅur kotov nəlahan.   * **5:33:** Lev 19.12; Num 30.2; Deu 23.21-24   * **5:38:** Exo 21.24; Lev 24.20; Deu 19.21   ** **5:41:** Nasoltia silat aRom̄, inor hən b̄igol auleJutea hən b̄itariv̄ nəhad san van vəbar nəmail b̄esua.   †† **5:41:** Nəmail evi namita tovi 1,500.   * **5:43:** Lev 19.18

⁴⁷ Mətbike, 'Ivoi,' mai alat lotosum̃an gamit ŋai, gamit mətotile mabe? Alat ləsavi Ju lotovi metb̃os gail, galit am lugol tomagenan.

⁴⁸ Imaienan, gamit m̃au mitimasnor kavkav hum aTəmamit len nəmav tonor kavkav.”*

6

Na-viol-həni-an mai alat lotom̃idol

¹ AYesu isor am ke, “Mətələləgau! Samtigol nagolean tonor samito len nəhon nəvanuan gail hən ləb̃isal suh gamito. Mətb̃imagenan, nakonp̃urp̃uran aTəmamit len nəmav tokade m̃os gamito, ebuer.

² “Imaienan, nəboŋ mətb̃eviol mai alat lotom̃idol, samtiwal həni hum nəvanuan gəgəras gail. Galit lugole len naim nəbonb̃onan mai len nametp̃isal gail hən nəvanuan gail ləb̃isal suh galito. Nokitin ke asike lukad nakonp̃urp̃uran ideh am hən nəsa lotogole, be nə-sal-suhi-an enan ŋai.

³ Avil nəboŋ mətb̃eviol mai alat lotom̃idol, gole hən avan ideh asike b̃eləboii.

⁴ Bimaienan, nəsa mətb̃igole tesusuah. Ale aTəmamit len nəmav, toris nəsa tosusuah, dereh gai tilav nakonp̃urp̃uran mai gamito.

Naṗusanan husur na-sor-tuṽ-an (Luk 11.2-4)

⁵ “Nəboŋ mətb̃isor tuṽ, samtesum̃an nəvanuan gəgəras gail! Loləmas ləb̃eil sor tuṽ len naim nəbonb̃onan gail mai tarhəp̃isal topasil gail hən nəvanuan gail ləb̃isal suh galito. Nokitin ke asike lukad nakonp̃urp̃uran ideh am hən nəsa lotogole, be nə-sal-suhi-an enan ŋai.*

⁶ Avil nəboŋ mətb̃isor tuṽ, b̃is len naut tosusuah lohoim samito, ale nəboŋ mətb̃ekəkol hən nabopita b̃inoŋ, sor tuṽ vi təban aTəmamit tosusuah. Ale aTəmamit toris nəsa gotogole tosusuah, dereh gai tilav nakonp̃urp̃uran mai gamito.

⁷ “Nəboŋ mətb̃isor tuṽ, samtiwal tavgav hum nametb̃os gail lotonau ke nagot salit gail losəsəlōŋ hən nasorsoran tobəlav ŋai.

⁸ Imagenan, samtesum̃an galito, husur aTəmamit eləboi nəsa məttoṽidol həni, naut kəmas mətsausi həni sal.

⁹ Imagenan, mitisor tuṽ maiegai:

“ ‘ATəmanamito len nəmav,
nahəsam̃ tiyalal tabtab.

¹⁰ Gegəmai hən nəvanuan p̃isi ləb̃itoh pipihabələm̃,
Nəsa gotoləŋoni m̃au tevisi,
len navile a pan hum ŋai tovisi len nəmav.

¹¹ Viol hən nəhanian husur nəboŋ ṽisusua mai ginamito,

¹² Ruḃat nəsaan sinamit gail,
sum̃an ŋai namttoruḃat nəsaan silat lotogole hən ginamito.

¹³ Sagidam̃ hən natideh hən b̃italtal ke namtigol nəsaan,
be lav kuv ginamito dan navəlan atenan tosa ṽəsa masuṽ, tovi təmat.’

¹⁴ “Husur mətb̃eruḃat nəsaan gail silat lotogol tosa hən gamito, aTəmamit len nəmav dereh teruḃat nəsaan samit gail.

¹⁵ Wake asike mətb̃eruḃat nəsaan gail silat lotogol tosa hən gamito, aTəmamit asike eruḃat nəsaan samito gail.”

Nəboŋ mətsəhan m̃os mətb̃inau aGot

* 5:48: Lev 19.2; Deu 18.13 * 6:5: Luk 18.10-14

16 AYesu isor am, ike, “Nəboŋ mətsəhan m̄os mət̄binau aGot, samtesuñan alat lotokel natesua be gol natsua tile am, lotosar batut, gol nəholit toməraŋraŋ. Lomədas nəholito, hən nəvanuan gail ləberis ləboii ke ləsəhan. Nokitin ke asike lukad nakonp̄urp̄uran ideh am hən nəsa lotogole, be na-ris-ləboii-an sinəvanuan ŋai.

17 Be gamito, nəboŋ mətsəhan, mətevəhas nəkadumit gail ale kəkas nəhomit gail

18 hən nəvanuan gail asike ləberis ləboii ke mətsəhan, avil aTəmamit tosusuah ŋai dereh teləboii. Ale aTəmamit len nəmav, toris nəsa tosusuah, dereh gai tilav nakonp̄urp̄uran mai gamito.”

Naviolan aGot totəgau m̄os gamito len nəmav
(Luk 12.33-34)

19 Beti aYesu ike, “Samtisah tuan nakontit gail m̄os gamit gabag len navile a pan. Husur len navile a pan egai nametəlai itaŋ, nahurabat, nəbar̄m̄om* lomədasi, ale nəvanuan vənvnənah lovənoh gail.

20 Aoa, mitigol nəsa aGot toləŋoni ale dereh tetəgau nakontit gail m̄os gamito len nəmav, len naut enan naviolan asike itaŋ, asike nəbar̄m̄om emədasi, asike nəvanuan vənvnənah ebur naim, vi lohoim hən bəvənohi.

21 Husur, naut nakontit sam̄ gail lotopat lan, dereh nəloñ tu tipat tabtab lan.

Nam̄ial hən nibemito
(Luk 11.34-36)

22 “Namətañ ehum nam̄ial tolav nam̄ial mai nibem̄. Imaienan, namətañ b̄imaaur, dereh nibem̄ kavkav tepul hən nam̄ial.

23 Avil namətañ bisa, dereh nibem̄ kavkav tepul hən nəmargobut. Imaienan, nam̄ial gəbinau ke gotokade b̄evi margobut, dereh nəmargobut enan tevisivis masuṽ!

AGot mai nasugsugur
(Luk 16.13, 12.22-31)

24 “Naslev ideh edədas b̄evi slev simasta toru len nəboŋ tosua, husur dereh temətahun bun tesua ale teləmas bun togon, o dereh tidaŋ len tesua ale tinau ke togon tovi naut kəmas. Gəsələboi gəb̄evi slev siGot mai slev sinəvat len nəboŋ toṽitoṽ ŋai.

25 “Husur tomaienān, nukel mai gamit ke, samtinau tuhatuh hən nəmauran samito. Samtinau masuṽ hən nəsa mət̄bihani, nəsa mət̄bemuni, samtinau masuṽ hən nibemito mai nəsa mət̄besuni. Nəmauran esəhor nəhanian, ale nibemito esəhor nahurabat mət̄tosuni.

26 Mitinau nəman naməsav gail. Ləsəməbul natideh, ləsəlav kukuv nəhanian, ləsatuani lohoim gail, be aTəmamit len nəmav evəŋan galito. Avil len nənauan siGot gamit mət̄osəhor masuṽ hən nəman galenan.

27 Mət̄oləboi mət̄bigol nəmauran samit tebəlav am len nə-nau-masuṽ-həni-an samito a? Aoa, səmagenan!

28 “Ale husur nəsa mət̄tonau masuṽ hən nahurabat samito? Mitinau napusihai mai naṽide hən natovan han len naliol marireu. Saum, sasod nahurabat.

29 Be nukel mai gamit ke, napəhasan hən napusihai enan esəhor napəhasan siSolomon tosun nahurabat bilbil tokab.*

30 AGot bigol naliol b̄epəhas maienan, naut kəmas totov daməŋai ale pelan han tommas, topaŋ len naoven, a məhat hən natenan dereh tilav nahurabat mai gamito, gamit mət̄tokad nadələmian tokəkereh ŋai!

31 Imagenan, samtinau tuhatuh hən mət̄bike, ‘Datihan nəsa? Datukad nəhanian a?’ o ‘Datemun nəsa? Datukad nəwai a?’ o ‘Datesun nəsa? Datukad nahurabat ideh a?’

* 6:19: Len naut susus gail, nəbar̄m̄om tokəkereh gail luhanhan nahurabat gail van lomədasi gail. * 6:29: 1Ki 10.4-7

³² Husur nametbos gail læsalæboi aGot lugol tomaianan. Ale aTəmamit len nəmav elæboi tia natit pisi mættoimidol hani.

³³ Be a məhat hən natit pisi am, mətələŋon nəsa aGot toləŋoni len natohan pipihabəlan, mitidoŋ kitev nanoran len nəhən. Ale dereh tilav mai gamito natit pisi mættoimidol hani.

³⁴ Imagenan, samtinau tuhatuh hən nəsa bəvisi len nəboŋ pelan, riŋi vir nəboŋ pelan. Husur nəmariboŋ pisi ikad na-ləŋon-isa-an han, ale nəmariboŋ pisi ikad naut todaŋ han sagesuhud hən natgalen ideh hən nəboŋ pelan hən bəgəm bīpat len nəboŋ daməŋai.

7

Samtisaḅ səhoti ke avan ideh isa, timaspanis

(Luk 6.37-38, 41-42)

¹ “Samtisaḅ səhoti ke nəvanuan tile timaspanis, hən asike aGot bəriŋ gamit mətbiapanis.

² Husur aGot dereh tisaḅ səhoti ke mitimaspanis pitpitoṽ hən nəpanismen məttoṣaḅ səhoti ke nəvanuan tile timaskade. AGot dereh tenənoṽ hən nəsaan samito len naṽide toṽpitoṽ hən mətbenənoṽ hən nəsaan sivan tile gail.

³ Imabe gotokəta kot nakumashəhai len namətan aṽam̄ be gəsənu nabiltitarhai len namətaṁ?

⁴ Imabe gotoləboi gəbikel mai aṽam̄ ke, ‘Eee, nidakuv nakumashəhai dan namətaṁ bai,’ be gaiug, gukad nətarhai len namətaṁ sal?

⁵ Gaiug gotovi vanuan gəgəras, geliv kuv nətarhai dan namətaṁ a m̄o, beti dereh gekəta timasil binor hən gəbidakuv nakumashəhai dan namətan aṽam̄.

⁶ Samtilav nəsa tovi siGot mai nalipah gail. Ehum gotolav nasoruan siGot mai alat lotomətahuni. Samtebubulan nanesnes samit gail len nəhən nabuai gail. Mətbiimaienan, dereh lipal kisom gail, beti lipair van hən gamito, kat pəpas gamito.*

Usi, doŋi, deldel

(Luk 11.9-13)

⁷ “Usi van, dereh aGot teviol hani mai gamito; doŋi van, dereh mitisaḅi; deldel van, dereh nabopita tesəŋav m̄os gamito.

⁸ Husur nəvanuan pisi lotousi, dereh likade; avan ideh todoŋi, dereh tisaḅi; ale avan ideh todeldel, dereh nabopita tesəŋav m̄osi.

⁹ Ikad gamit ideh təlav nəvat mot mai anatun nəboŋ tous nabəta hən bihani a?

¹⁰ Ale bəus naieh sua, gamit ideh təlav nəm̄at maii a? Aoa!

¹¹ Naut kəmas məttoṣa, gamit mətələboi mətbiḅilav naviolan tovoi gail mai anatumit gail. Be aTəmamit len nəmav eviol habat səhor gamito, dereh teviol hən naviolan tovoi gail mai alat lotous gai.

¹² Imaienan, natit pisi məttoḅəŋoni ke nəvanuan gail ligole m̄os gamito, gamit m̄au mitigol timagenan m̄os galito. Egai evi naṽusanan kavkav hən nalo siGot, aMoses totosi mai natosian sihai kelkel ur gail.

Nametləkau tomagugun

(Luk 13.24)

¹³ “Bis tur len nametləkau tomagugun, husur ikad nametləkau toṽṽosṽos, nabiltipisal tomalum̄lum̄, tovi lan naut nəmasigan ale nəvanuan isoḅur luyar tur lan.

¹⁴ Avil nametləkau tomagugun, natuhṽisal tohaḅ taṽtaṽor, evi lan nəmauran, ale evis ŋai lusab̄ ləboii.

Nəhai mai naṽite

(Luk 6.43-44)

* **7:6:** Nanesnes gail lohūm nasoruan siGot, nalipah mai nabuai gail lohūm alat lotomətahūn nasoruan siGot.

15 “Lələgau! Kətkəta gol gamit dan ahai kelkel ur gəgəras gail. Logəm hən gamit hum nasipsip ləsaləboi ləbēmədas natideh, be ləsəmaienan. Len nəlölito lohüm nalipah katkat tosa lotomədas bun nəvanuan gail.

16 Mətöləboi mətbeləboi galit len nəsa lotogole tohum naʋit nəhai. Nəhai tosa səʋan hən naʋit tovoi; nəhau tosa tokad nasunite səʋan hən nakrep, nəhai tosa tokad nasunite səʋan hən nafik.

17 Len naʋide tomaienān, nəhai ʋisi lotovoi luʋan hən naʋit tovoi avil nəhai lotosa luʋan hən naʋit tosa.

18 Nəhai tovoi edədas biʋan hən naʋit tosa, ale nəhai tosa edədas biʋan hən naʋit tovoi.

19 Nəhai ideh səʋan hən naʋit tovoi, nəvanuan tokətkəta təban nəhol ita kokotovi, bar həni len nəhab.

20 Imaienān, len nəsa lotogole, len naʋit nəmauran salito, dereh mətələboi ahai kelkel ur gəgəras gail.

Nəsaləboi gamito boŋ ideh

(Luk 13.25-27)

21 “Len alat lotokis gināu hən Nasuḅ, savi galit ʋisi ləbēbis len natohan pipihəbəlān aGot len nəmav, be alat ŋai lotogol nəsa aTəmagw totoh len nəmav toləŋoni, galit dereh ləbis lan.

22 Len nəboŋ aGot bəpəpəhun navoian dan nəsaan, dereh tisoḅur like, ‘Nasuḅ, Nasuḅ, len nahəsāñ namtukel nasoruan sañ, len nahəsāñ namtohut natəmat gail, len nahəsāñ namtugol namerikel todaŋ gail!’

23 Beti dereh nikel ʋarʋar həni mai galit ke, ‘Gināu nəsaləboi gamito boŋ ideh. Mətevi tut dan gināu, gamit məttoŋgol nəsaan!’ ”*

Nəvanuan na-um-im-an eru

(Luk 6.47-49)

24 AYesu imaris kotov nasoran san ke, “Imagenān, avan ideh tosəsələŋ hən nasoruan galen sagw ale togole, gai ehum naulumān tokad nəkadun, toum hən naim san len nəvat mot.

25 Ale naus eus, nawisel ilev, nəlan eʋuv, iʋas naim enan, be sateh husur eil gəgat len nəvat butitan.

26 Avil avan ideh tosəsələŋ hən nasoran galen sagw be sagole, gai ehum naulumān tovi hoʋon, toum hən naim san len nabion.

27 Ale naus eus, nawisel ilev, nəlan eʋuv, iʋas naim enan, ale iteh vəmasirsir.”

28 Nəboŋ aYesu tokəmagenān tonəŋ, naluʋoh gail luʋaŋ len naʋusanan san,

29 husur sahum ahai ʋusan gail hən nalo, gai eʋusan ləboii hum tokad na-il-a-mo-an hən namitisau.

8

Naulumān tokad naleprosi

(Mak 1.40-45; Luk 5.12-16)

1 Nəboŋ aYesu tomarin vi pan dan naʋehuh, nabiltiʋoh gail lohusuri.

2 Beti naulumān tokad naleprosi egəm pəpadaŋ həni, iteh bathurien, ike, “Nasuḅ, gəbələŋoni, goləboi gəbigol nəbimaur, nəbiveveu.”*

3 Ale aYesu isar hən navəlan, ibari, ike, “Noləŋoni. Gimaur, giveveu!” Vəha-sua ŋai, naleprosi san eməkaskas, gai iveveu.

4 Beti aYesu ikel maii ke, “Sagikele mai avan ideh, be gia ʋusan nibemā hən ahai tutumav, ale getutumav hən naviolan aMoses tokel todaŋ həni hən bəʋusan səhot galito ke gotomaur.”*

* 7:23: Psa 6.8 * 8:2: Naməsahan enan, naleprosi igol nəvanuan tokade ebiŋbiŋal len nalotuan seju gail hum tokele len nalo siMoses. Alat lotokad naleprosi ləsaləboi ləbitoh mai nəbathudud salito, be lutoh vivile dan navile. * 8:4: Lev 14.1-32

*Naslev sinasenturion
(Luk 7.1-10)*

⁵ Nəboŋ aYesu tobar naut a Kapernaum, nasenturion, nasoltia sua tovi auleRom egəm həni, eŋiri ke,

⁶ “Nasub, naslev sagw, a-vi-tarhəte-an sagw ipat len nəmel a im, nahudhuben imat ale eləŋon isa vəsa.”

⁷ AYesu ikel maii ke, “Ale nia gol timaur beti.”

⁸ Be nasenturion ike, “Nasub, nəsanor kasi hən gəbēgəm vi lohoim sagw. Be gəbīkele ŋai, naslev sagw dereh timaur.

⁹ Husur ginaw am nutoh pipihabəlan nakomada gail, ale nasoltia gail lutoh pipihabəlagw. Nukel mai tosua ke, ‘Givan!’ ale ivan, nukel mai sual am ke, ‘Gəmai!’ ale egəmai, ale nukel mai naslev sagw ke, ‘Gol nategai!’ ale igole.”

¹⁰ Nəboŋ aYesu tosəsəloŋ həni tonon ipaŋ ale ikel mai alat lotohusuri ke, “Nukel nakitinan mai gamit ke, len alat a Israel nəəsəsaḅ avan ideh tokad nadəlomian tosumān nabiltidəlomian sitegai.

¹¹ Nukel mai gamit ke, isoḅur ləsavi Ju dereh legəm len nais mai nawes, hən ləbīhan len nabiltihan an mai aAraham mai aIsak mai aJakop len natohan pipihabəlan aGot len nəmav.

¹² Avil anaton gail sinatohan pipihabəlan aGot, aGot dereh tibar hən galit vi tut vi lan nəmargobut. Len naut enan dereh litaŋ, lides batriḅoriḅ.”

¹³ Beti aYesu ikel mai nasenturion ke, “Givan. Bathut ke gotodəlomi ke ḅimaienan, timaienan mōs gaiug.” Ale len namityal enan ŋai naslev san imaur.

*AYesu igol isoḅur lumaur
(Mak 1.29-34; Luk 4.38-41)*

¹⁴ Nəboŋ aYesu tovi lohoim sePita, eris anan asoan aPita topat len nəmel, topud hən naməsahan.

¹⁵ AYesu ibar navəlan ale naməsahan ivan dani. Beti alitenan ile məhat, etuḅat lav nəhanian maii.

¹⁶ Nəboŋ nabəŋ tois, nəvanuan gail losəhar nəvanuan isoḅur lotokad natəmat gail van həni. Len nasoruan sua ŋai ehut nanunun tosa gail dan galito. Ale igol galit pisi lotoməsah, lumaur.

¹⁷ Imagenan, nəsa aGot tokele len nabuŋon ahai kelkel ur, aIsaiah, isarpoh toke: “Igol gidat datumaur dan nəsa tomədas gidato, ilav kuv naməsahan sidat vi tut.”*

*Na-husur-aYesu-an imabe?
(Luk 9.57-62)*

¹⁸ Nəboŋ aYesu toris nabiltiluḅoh lotoil dar visi, ikele hən ahai susur san gail ke liwol kotov nabiltiwai vi tarhəte.

¹⁹ Beti ahai pusan hən nalo egəm həni ike, “Hai pusan, dereh nehusur gaiug vi lan naut pisi gəbēvi lan!”

²⁰ AYesu isor vari ke, “Nafoks gail lukad nabur patəpat halito len tan, nəman naməsav gail lukad nəhai ŋodŋod, be aNatun Nəvanuan səkad naut ideh hən ḅipat turuŋ lan, hən biŋavŋav.”

²¹ Ahai susur san sual am ikel maii ke, “Nasub, gidamḅ hən ginaw nia tavun atəmagw bai, beti nehusur gaiug.”

²² Ris aYesu toke, “Gehusur ginaw! Riŋ alat lotomat litavun nəvanuan salit gail lotomat.”

*AYesu igol nəlan mai nabiltiwai arotəmat
(Mak 4.35-41; Luk 8.22-25)*

²³ Nəboŋ aYesu tosah len nabot, ahai susur san gail lohusuri ale lotuḅat wol kotov nabiltiwai.

* 8:17: Isa 53.4

²⁴ Vəha-sua ŋai nəlan todaŋ igol nabiltiwai ekudkud masuŵ gol ke nəwai topus pəpadaŋ hən bīpah dəlom nabot. Avil aYesu ipatmari.

²⁵ Ahai susur gail luvan həni, lovəŋoni, luke, “Nasuḅ, Sanamtimasig! Datomun!”

²⁶ Ris aYesu toke, “Mətomətahw mabe? Nadəlomian samit emīdol, ekəkereh masuŵ!” Beti ile məhat, esivoh len nəlan mai nabiltiwai, ale naut etəmat tətəs.

²⁷ Ale ahai susur gail lumaŋmaŋ, luke, “Nauluŋan tomabe gagai? Nəlan mai nabiltiwai am lugol nəsa tokele!”

*AYesu igol alaruevis arumaur dan natəmat gail
(Mak 5.1-20; Luk 8.26-39)*

²⁸ Nəboŋ aYesu tobar nətarhəwai len naut a Katara, nauluŋan eru artokad natəmat gail len gəlaru, arogəm len naburhuvat nəmatan gail, arobubur maii. Arugolgol nasənanan tosa gol ke avan ideh edədas bīyar tur len naut enan.

²⁹ Arukai ke, “ANatun aGot, gaiug savi hən gəbēmədas ginamito. Gogəm gegai a tahw hən nəboŋ tonor həni hən namtbīpanis a?”

³⁰ A tut hən galito ikad navəshəbuai lotosoḅur lotohan.

³¹ Ale natəmat gail loŋiri ke, “Gəbehut ginamito, səvat ginamit vi lan navəshəbuai.”

³² Ale ikel mai galit ke, “Vi tut!” Ŋa luvan dan gəlaru, loḅis len nabuai gail. Ale navəshəbuai pisi lugam sarmar mariŋ vi lan nabiltiwai. Lumat pisi ei.

³³ Alat lotokətkəta təban nabuai gail lugam vi lan nabiltivile. Ale lukel ur natit pisi mai nəsa tovisi hən alaruenan artokad natəmat gail.

³⁴ Beti nəvanuan pisi len nabiltivile luvan hən ləbīḅonḅon mai aYesu. Ale nəboŋ lotorisi, loŋiri ke teriŋ naut salit gail.

9

*AYesu igol avan sua nahudhuben tomat imaur
(Mak 2.1-12; Luk 5.17-26)*

¹ Nəboŋ aYesu tosaḅ len nabot, iwol kotov nəwai təlmam vəbar nabiltivile san.

² Nəvanuan galevis lupat avan sua len nəmel, nahudhuben tomat, gəm hən aYesu. Nəboŋ aYesu toris nadəlomian salito, aYesu ikel mai atenan niben tomat ke, “Natugw, sagemətahw! Nəsaan saŋ gail lumaruḅat.”

³ Ahai pusan galevis hən nalo lusor len galit gabag, luke, “Ategai inau ke gai tovi aGot! Isor mədas nahəsən aGot!”

⁴ Nəboŋ aYesu toləboi nəvanuan salito ike, “Imabe mətunau isa maienan len nəlomito?”

⁵ Nəḅike, ‘Noruḅat nəsaan saŋ gail,’ o ‘Gile məhat, giyar,’ nəsa emədmədau am?*

⁶ Be hən mətḅeləboi səhoti ke aNatun Nəvanuan tokad nədaŋan hən ḅeruḅat nəsaan gail len navile a pan, nekəmaiegai....” Ale aYesu ikel mai atenan nahudhuben tomat ke, “Gile məhat, pat nəmel saŋ, givahim!”

⁷ Ale ile məhat, ivahim.

⁸ Nəboŋ naluḅoh lotoris natenan, lomətahw, lusal suh nəyalyalan siGot toriŋ nədaŋan maienan len nəvəlan nəvanuan.

*AYesu ekis aMattiu
(Mak 2.13-17; Luk 5.27-32)*

⁹ Len nəyaran san dan naut enan, aYesu eris avan sua, nahəsən aMattiu, tobətah len nəpasvaləval hən nətaks. Ale ikel maii ke, “Gitah mai ginau, gehusur ginau.” Ale ile məhat, ehusuri.*

* **9:5:** Nəboŋ aYesu tokəmaienan, nəvanuan lotokad namitisau len nasoruan siGot lunau ke namilen imaiegai ke: Avan ideh edədas bigol eru en pisi, ale nəḅike, ‘Noruḅat nəsaan saŋ gail,’ mətsaləboii ke lumaruḅat o ləsəmaruḅat. Be nəḅike, ‘Gile məhat, giyar!’ mətoləboi mətḅerisi ke imaur. * **9:9:** Mak 2.14; Luk 5.27

10 Nəboŋ aYesu tohan lohoim siMattiu, nəvanuan nətaks mai nəvanuan nəsaan isoḅur logəm ḅon hən ləḅihan mai aYesu mai ahai susur san gail.

11 Nəboŋ naFarisi gail lotoris natgalenan, lukel mai ahai susur san gail ke, “Imabe ahai ḅusan samit tohan mai nəvanuan nətaks mai nəvanuan nəsaan gail?”

12 Nəboŋ aYesu tosəsəloŋ hən natenan ike, “Savi alat lotomaur lotovan hən nəvanuan nareran, be alat lotoməsah ŋai luvan həni.

13 Mitia nau səhot namilen natosian egai siGot toke, ‘Noləŋon nalolosaan, nəsaləŋon natutumavan.’* Ginau nəsaḡəm hən nəḅekis alat lotonor be nogəm hən nəḅekis nəvanuan nəsaan gail.”

*Nausian husur naḅide silat ləsəhan
(Mak 2.18-22; Luk 5.33-39)*

14 Beti ahai susur siJon gail logəm hən aYesu, lousi ke, “Ginamit mai naFarisi gail, len nəboŋ tosəḅur namtsəhan hən namtḅisor tuḅ, be naḅide sihai susur samḡ gail səmagenan, luhan akis. Husur nəsa?”

15 AYesu ikel mai galit ke, “Amahean naulumān tolah gail lodədas ləḅitaŋ nəboŋ naulumān totoh mai galit sal. Evoi, imaienan. Be dereh tikad nəboŋ hən ləḅesəhar naulumān tolah dan nəvanuan san gail. Ale len nəboŋ enan asike luhan.

16 “Səkad avan ideh tolav naḅisihoh sakəkasi sal hən ḅimagugun, ale sode len nahurabat tomatu,† husur dereh naḅisihoh timagugun, timakuv dan nahurabat, titari səhor ta mō.

17 Səkad avan ideh toḅir nəwain veveu lotomadhagole len nahurhuwain tomatu tovi nahurhunani.‡ Tagole, nahurhuwain tamətar, nəwain tariv dani, ale nahurhuwain təsa. Nəvanuan ḅisi lobir nəwain veveu len nahurhuwain veveu hən ḡelar ḅisi arḅipat ḅivoi ḅebəlav.”

*Natəbarehreh tomat, napəhaḅut toməsah
(Mak 5.21-43; Luk 8.40-56)*

18 Nəboŋ aYesu tokəmaienan sal, avan sua toil a mō hən naim naḅonḅonan egəm həni, iteh bathurien, ike, “Anatvavigw imadhamat, avil ḡəḅegəm riŋ navələm lan, dereh timaur.”

19 Ale aYesu ile məhat, ehusuri. Ahai susur san gail am lohusuri.

20-21 Len nəboŋ enan, apəhaḅut sua, nəda han tosel len nasihau tovi 12, egəm pəpadaŋ, madun aYesu. Len nənauan san isor mai gai gabag ke, “Nəḅibar ŋa nahurabat sitegai, dereh nimaur.” Ale ibar nagilen nahurabat.

22 AYesu ipair, erisi, ike, “Litegai, təḡau gat nələm! Nadələmian samḡ igol gumaur.” Ale napəhaḅut imaur len namityal enan ŋai.

23 Nəboŋ aYesu toḅis lohoim sitenan toil a mō hən naim naḅonḅonan, toris alat lotovuv hən naḅuvimal mai naluḅoh lotosuh taḅtaḅor, lotowal,

24 ike, “Mətevi tut! Atəbarehreh səmat, ipat ŋai.” Be lotuḅat sor vilesi.

25 Avil nəboŋ naluḅoh lotovivile, eḅis, etəḡau navəlan natəbarehreh ale ile məhat!

26 Na-kel-uri-an husur nəsa tovisi ibar naut ḅisi todar vis naut enan.

AYesu igol ametḅesw eru mai naḅut lumaur

27 Nəboŋ aYesu toriŋ naut enan, nametḅesw eru arohusuri, arukai ke, “Anatun siTevit gilolosa hən ginaməru!”§

* 9:13: Hos 6.6 † 9:16: Nəkaliko ta mō, nəboŋ lotokəkasi, imagugun, gol ke akis lumaskəkasi a tahw hən ləḅisode.

‡ 9:17: Nahurhuwain evi nahurhunani o nahurhusipsip lotoḅir nəwain veveu ḅurhulon. Nəboŋ nəwain tosaruvah hum nətraï pam, igol nahurhuwain iyohyoh. Nəboŋ toyohyoh, imasmas, idaŋ. Ale ḡəḅəḅir nəwain veveu len nabiliwain tomasmas, todaŋ, dereh nahurhuwain tovi nahurhunani temətar. § 9:27: AYesu savi anatun matmat aTevit be esua len nəpasusan siTevit.

28 Nəboŋ aYesu tobis lohoim, ametbesw gəlaru arogəm həni, ale aYesu eus gəlar ke, “Mərodəlomi ke notoləboi nəbigol mərbimaur a?” Arukel maii ke, “Evoi, Nasuḅ.”

29 Beti ibar namətalaru ike, “Husur nadəlomian samər m̄au, mirimaur!”

30 Ale namətalar esəŋav, arokəta. Ale aYesu ikel idaŋ mai gəlar ke, “Samrisor husur nategai mai avan ideh!”

31 Be arovivile, aropiau hən na-kel-uri-an husuri van vəbar naut p̄isi todar vis naut enan.

32 Nəboŋ artovivile tonon, nəvanuan galevis losəhar naulum̄an sua van hən aYesu. Atenan evi naḅut husur ikad natəmat.

33 Nəboŋ aYesu tohut natəmat tonon, naḅut etuḅat sor. Ale naluḅoh lumaŋmaŋ luke, “Nateg tovisi, evi metəkav hən gidat a Israel.”

34 Be naFarisi gail lukelkele ke, “Ehut natəmat gail len nədaŋan seḅiltitəmat toil a m̄o hən natəmat gail.”*

Nəvanuan nəmatuan lovis

35 Beti aYesu iyar turtur len nabiltivile mai navile p̄isi len naut enan. Eḅusan len naim naḅonḅonan salit gail, ikel ur na-kel-uri-an tovoi hən natoŋan pipihabəlan aGot, ale igol nəvanuan gail lotokad naməsahan tiltile o nibelit tomatmat, lumaur.

36 Nəboŋ aYesu toris naluḅoh, nəlon itaŋjis galito husur nəlolit etuhatuh, loləŋon isa hum nəmauran salit savi natideh, lohum navəshəsipsip ləsəkad avan ideh tokətkəta təban galito.*

37 Beti ikel mai ahai susur san gail ke, “Nəhanian totov tomatu isoḅur, be nəvanuan nauman lovis ŋai.

38 Imagenan, mətəŋir aMasta hən nəmatuan ke tesəvat nəvanuan nauman gail vi lan nəmarireu nəmatuan san.”

10

AYesu esəvat ahai pispisul səŋavur pisan eru (Mak 3.13-19, 6.7-13; Luk 6.12-16, 9.1-6)

1 AYesu ekis ahai susur san gail gəmai, ale ilav nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an mai galito hən ləḅehut nanunun nəmargobut gail, ale hən ləḅigol nəvanuan gail lotokad naməsahan ideh o nibelit tomatmat, lumaur.

2 Ahai pispisul lotovi 12 lukad nahəsali maiegai: metəkav aSimon, lotokisi hən aPita, mai aḅan nahəsən aAdru; ikad alarmiḅan, aJemes mai aJon anatun aSepeti gəlaru;

3 ikad aFilip mai aPartolomiu; aTomas mai aMattiu tovi nəvanuan nətaks; ikad aJemes anatun aAlfeus ale ikad aTatteus;

4 ikad aSimon tovi Selot sua mai aJutas Iskariot ḅeriŋ aYesu len navəlan aenemi san gail.*

5 AYesu esəvat alatenan lotovi 12, ikel idaŋ mai galit ke, “Samtevi lan naut ideh silat ləsavi Ju, samteḅis len navile ideh a Samaria.

6 Avil mitivan hən alat a Israel lotohum nasipsip gail lotomasig.

7 Len nəvanan samito mitikel ur napisulan egai ke: ‘Natoŋan pipihabəlan aGot len nəmav egəm pəpadaŋ.’

8 Gol alat lotoməsah limaur, gol alat lotomat lile məhat, gol alat lotokad naleprosi liveveu, hut natəmat gail. AGot eviol kəmas mai gamit tia, mətəviol kəmas.

9 Samtilav nəvat hən nagol, nasilva o nakopa ideh len nəpaus samito.

10 Samtitariv nəhad səsəŋon hən nəyaran, samtilav nəhai susun gəgel, o naributbut gail o nəhai təbatehw ideh. Husur inor hən ləḅevəŋan nəvanuan nauman toum salito.*

* **9:34:** Mat 12.24 * **9:36:** Num 27.17; 1Ki 22.17 * **10:4:** NaSelot evi avan sua len naluḅoh lotoke libal mai alat a Rom. * **10:10:** 1Kor 9.14; 1Tim 5.18

11 “Ale nəboŋ mət̃bēbis len nabiltivile o navile ideh, doŋ avan ideh bēhəhaʋur hən gamito, ale toh maii vəbar mət̃berin̄ naut enan.

12 Nəboŋ mət̃bēbis lohoim san, us aGot hən b̄er̄in̄ natəmat lan.

13 Alat hən naim enan ləbēhəhaʋur hən gamito, natəmat tipat len nəlolito, avil asike ləbēhəhaʋur hən gamito, natəmat tetəlmam van hən gamito.

14 Ale avan ideh asike bēhəhaʋur hən gamito, asike bēsəsəloŋ hən nasoruan samito, nəboŋ mət̃bevivile dan naim o navile enan, dardar hən nariemito hən nəmasiav b̄imakuv dan gəlaru.

15 Nokitin mai gamit ke, len nəboŋ aGot b̄epəpəhun navoian dan nəsaan, dereh nəpanismen sinavile enan tesəhor nəpanismen togon b̄ibar alat a Sotom mai a Komorraḥ.*

*Nəp̄isal sihai susur siYesu dereh tidan
(Mak 13.9-13; Luk 21.12-17)*

16 “Nosəvat gamit mət̃tohum nasipsip gail rivuh len navəshəlipah katkat ləb̄ike ləb̄ikat sisil gamito.† Imaienan, gamit māu mitikad nənauan hum nəmat tohulahul, mititoh mədau hum nətav samədas avan ideh, sagol natideh tosa.‡

17 Mət̃elələgau hən asike nəvanuan gail ləb̄emədas gamito, husur dereh lerin̄ gamit len nakotan gail, dereh lebilas habat hən gamito len naim nəb̄onb̄onan salito.

18 Dereh lesəhar gamit vi lan nakotan len nəhon nəgavna mai nakin̄ gail m̄os ginau hən mət̃bikel səhot ginau mai galito mai alat ləsavi Ju.

19 Nəboŋ ləbēsəhar gamit vi lan nakotan galenan, samtinau masuʋ hən nəsa mət̃bikele o nəvide hən nasoran samito. Husur len namityal enan ŋai aTəmamit len nəmav dereh terin̄ nasoruan len gamito hən mət̃bikele.

20 Husur savi gamit mət̃bisor be aNunun aGot aTəmamito len nəmav dereh tisor len nabuŋomito.

21 “Nəvanuan dereh terin̄ aʋan len navəlan alat lotoil a m̄o hən b̄imat, atata dereh timagen hən anatun hən b̄imat, ale alahutai dereh lile məhat, pair dan analito mai atəmalito hən nakotan b̄er̄in̄ alatmisoan gail ləb̄imat.

22 Nəvanuan p̄isi dereh lemətahun bun gamito bathut nahəsagw mət̃tokade. Avil avan ideh b̄idan̄ len ginau, b̄ikad nə-dan̄-b̄uri-an van vəbar nagilen, dereh aGot tilav kuvi hən b̄ikad nəmauraŋ vi sutuai.

23 Nəboŋ ləb̄emədas tabtab hən gamito len navile ideh, gam dani vi lan navile ideh am. Husur nokitin mai gamit ke asike mət̃uyar tur navile p̄isi a Israel a tahw nagəmaian siNatun Nəvanuan.

24 “Ahai susur satibau səhor ahai p̄usan san, naslev satibau səhor nəmasta san.

25 Inor ŋai hən ahai susur b̄esum̄an ahai p̄usan san mai naslev b̄esum̄an nəmasta san. Ginau nosum̄an amasta hən naim, gamit mət̃osum̄an alat lototoh lohoim sagw. Nəvanuan gail ləb̄ekis amasta hən naim hən aPeelsepul o aSetan, dereh lekis alat lototoh maii hən nəhes tosa gail am.

*Mət̃ahw len aGot, samtemət̃ahw len nəvanuan
(Luk 12.2-9)*

26 “Imagenan samtemət̃ahw len galito. Natideh aGot toruŋ gole dereh tevuhe, natideh tosusuah nəvanuan gail dereh leləboii.

27 Nəsa notokele mai gamit len nəmargobut, gamit māu mitikel uri len nam̄ial. Nəsa notokele mai gamit səb̄omito, mitikel ur habat həni mai nəvanuan p̄isi.

* **10:15:** Gen 19.24-28 † **10:16:** Len nasoruan ta Kris ike wolf. *Nawolf* ehum nabiltipah katkat towael. ‡ **10:16:** *Nətav* ehum navimal be epəhapəhw.

28 Samtemətahw len alat lotoləboi ləbīgol nəmatan len nibemito, be lotodədas ləbīgol nəlomito o nanunumito ləbīmat. Ao, mətəmətahw len aGot toləboi bīgol nibemito bīmat ale bīgol nəlomito mai nanunumito bīmasig len nəhab nəmatan.

29 Mətoləboi mətḃeḃur nəsparo eru hən nəvat tokəkereh toru a?§ Avil gəlar sua bīteh len tan vəmat, aTəmamit len nəmav eləboii, idamḃ hənī.

30 Avil gamito, aGot eḃuruj pīs nasivur hən navurumit len nəkadumito.

31 Imagenan, samtemətahw. Len nənəuan siGot mətəsəhor masuḃ hən nəsparo tosəbur.

32 “Imaienan, avan ideh bīkel uri ke tovi esagw len nəhon nəvanuan gail, dereh ginau māu nikel uri ke tovi esagw len nəhon aTəmagw len nəmav.

33 Avil alat lotosor mətahun ginau len nəhon nəvanuan gail, dereh ginau māu nisor mətahun galito len nəhon aTəmagw len nəmav.”*

*Ləmas bun aYesu səhor nəbathudud
(Luk 12.51-53, 14.26-27)*

34 AYesu isor am ke, “Samtinaw ke notogəm hən nəbīlav natəmat gəm vi lan navile a pan. Ao, nəsagəm hən nəbīlav natəmat, be hən nəbīlav nəbalbalan.

35 ‘Nogəm hən nəbepəpəhən naulumān dan atəman, natəbarehreh dan anan, avilah dan avujon pəhaḃut.

36 Ale aenemi sinəvanuan, dereh levi nəbathudud san.’**

37 “Avan ideh toləmas bun anan o atəman səhor toləmas bun ginau, gai sanor hən ḃevi ahai susur sagw; ale avan ideh toləmas bun anatun ulumān o anatvavin səhor toləmas bun ginau, gai sanor hən ḃevi ahai susur sagw.

38 Avan ideh asike bīpat nəhai balbal san ale husur ginau, gai sanor kasi hən ḃevi ahai susur sagw.††

39 Avan ideh toke ḃetəgau gat nəmauran san, dereh timasig dani. Ale avan ideh todaḃ hən nəmauran san bīmasig mōs ginau, dereh tikade vi sutuai.

40 “Avan ideh tohəhaḃur hən gamit mətḃitoh maii, ehəhaḃur hən ginau; ale avan ideh tohəhaḃur hən ginau nəbītoḃ maii; ehəhaḃur hən atenan tosəvat ginau.*

41 Avan ideh tohəhaḃur hən ahai kelkel ur sua bītoḃ maii bathut ikel ur napisulan siGot, dereh tikad nakonḃurḃuran sihai kelkel ur. Ale avan ideh tohəhaḃur hən nəvanuan nanoran bītoḃ maii bathut tovi vanuan nanoran, dereh tikad nakonḃurḃuran sinəvanuan nanoran.

42 Ale avan ideh bīlav nəbīliwai hən nəwai susus mai ideh len alategai lotovi ut kəmas bathut tovi ahai susur sagw, dereh aGot māu tilav nakonḃurḃuran mai avan enan.”

11

*AYesu mai aJon Baptais
(Luk 7.18-35)*

1 Nəboḃ aYesu tokəmaienan mai ahai susur san tovi 12 tonon, ivan dan naut enan hən ḃeḃusan mai hən bīkel ur na-kel-uri-an tovoi len navile gail a Kalili.

2 AJon Baptais itoh len naim bəbanis, ale nəboḃ tosəsəlonḃ hən nəsa aKristo togolgole, aJon esəvat ahai susur san galevis hən ləḃeus aYesu ke,

3 “Gaiug govi atenan togəmgəmai o namtimasvatvat vir togon?”

4 Ale aYesu isor var galit ke, “Təlmam van hən aJon. Kel maii nəsa mətətosəsəlonḃ hənī, nəsa mətətoris notogole.

§ 10:29: Nəsparo evi natuhman naməsav. * 10:33: 2Tim 2.12 ** 10:36: Hən naves 35-36, ris Mic 7.6 †† 10:38: Namilen ke ahai susur siYesu timasutaut akis hən bīmat sil na-husur-aYesu-an. * 10:40: Mak 9.37

⁵ Ametbesw gail lukad naketaan, alat lotogau luyar, alat lotokad naleprosi lumaur, luveveu, nedaranj bulbulol gail losəsəlonj, alat lotomat lule məhat dan nəmatan ale naməsəl gail losəsəlonj hən na-kel-uri-an tovoi notokele.*

⁶ AGot tigol tivoi hən avan ideh sateh dan nadəlomian len ginau sil nəsa notogole.”

⁷ Nəboj galit lotovan, aYesu etuʒat sor husur aJon mai naluʒoh ke, “Gamit mətovi lan naut masmas toʒbesw hən mətberis nəsa? Mətuvan varis naulumən tohum nalut naʒiliol nəlan toʒuvi, tokur həni a?

⁸ Avil mətuvan hən mətberis nəsa? Naulumən tosun nahurabat nəvat halit totibau a? Aoa! Alat lotosun nahurabat tomaienən lutoh len nabiltiim sekiŋ gail.

⁹ Bimaienən, mətuvan hən mətberis nəsa? Ahai kelkel ur sual a? Evoi! Nukel mai gamit ke, savi ahai kelkel ur ɲai, iyalyal səhor ahai kelkel ur.

¹⁰ Natosian siGot isor husur ategaii ke, ‘Geris! Dereh nesəvat ahai pispisul sagw a mō hən gaiug hən ʒeutaut hən naʒisal mōs gaiug.’*

¹¹ “Nokitin mai gamit ke, səkad avan ideh napəhaʒut topasi, tosəhor aJon Baptais. Be len alat lototoh pipihəbələn aGot len nəmav, galit ideh tovi ut kəmas, iyalyal səhor aJon.

¹² Len nəboj ta mō siJon Baptais van vəbar daməɲai, nəvanuan gail lutaltal hən ləbēbis len natohan pipihəbələn aGot len nəmav, nəvanuan nəbalan luke litah gati.*

¹³ Husur nalo siMoses mai ahai kelkel ur ɲisi lopəhav utaut van vəbar nəboj aJon togəmai.

¹⁴ Ale mətbike mətbedəlomi, gai evi Elijah, ahai kelkel ur gail lotoke ʒegəmai.

¹⁵ Avan ideh tokad nədariŋan hən ʒesəsəlonj, tesəsəlonj m̄au!”

¹⁶ Beti aYesu eus gai gabag ke, “Be noləboi nəbenənoʒ hən nəvanuan gail ta daməɲai mai nəsa? Lohum alahutai lotobətah len nəmaket lotokai van hən galit gabag ke,

¹⁷ ‘Namtoʒuv naʒuvimal mōs gamito be mətsəsav; namtokəkai hən nəbē nəmatan be mətsətaŋ.’

¹⁸ Nokəmaienən husur nəboj aJon togəmai, gai səhan, gai samun, be luke, ‘Gai ikad natəmat!’

¹⁹ Nəboj aNatun Nəvanuan togəmai, tohan, tomun, luke, ‘Məteris! Naulumən tohan təməhav, tomun vatərog bolai. Itah mai nəvanuan nətaks mai nəvanuan nəsaan gail.’ Avil nəvanuan gail loləboi ləbəkəta ləboii ke, namitisau hən nəmauran tonor, ekitin len nəsa togole.”

*Nabiltivile gail ləsəpair dan nəsaan salito
(Luk 10.13-15)*

²⁰ Beti aYesu etuʒat sor van hən nabiltivile gail, esivoh len gail, gai togol namerikel tosəbur len galito, husur galit ləsəpair dan nəsaan salito.

²¹ Ike, “Dereh tisa vəsa hən gaiug, naut a Korasin, ale gaiug am, naut a Petsaita, tisa vəsa hən gaiug! Husur nətagol namerikel gail len naut a Tair mai a Siton hun notogole len gaməru, gəlaru artəpair dan nəsaan səlaru len nahurabat toharharo mai nəmasiav.†

²² Be nukel mai gaməru ke, len nəboj aGot ʒepəpəhun navoian dan nəsaan, nəpanismen hən naut a Tair mai a Siton asike idan hum ʒibar gaməru.

²³ Ale gaiug naut a Kapernaum, gunau ke aGot tipatpat gaiug məhat vəbar nəmav a? Aoa! AGot dereh tilav gaiug vi pan vi lan naut nəmatan. Husur nətagol namerikel len naut a Sotom hun notogole len gaiug tia, naut enan təpat sal vəbar nəboj ta daməɲai.*

* **11:5:** Isa 35.5-6, 61.1 * **11:10:** Mal 3.1 * **11:12:** Len naut egai, naves eləboi ʒikad namilen eru. Len tosua namilen imaiegai ke, nəvanuan loləɲon masuʒ hən ləbēbis len natohan pipihəbələn aGot, ale lutah gati, il gəgat lan. Namilen togon ike, nəvanuan luke ləbēbis len natohan pipihəbələn aGot hən ləbēmədəs masuʒ həni. † **11:21:** Isa 23.1-18; Eze 26.1-28.26; Jol 3.4-8; Amo 1.9-10; Zec 9.2-4. Naʒide silat a Israel nəboj lotoləɲon isa hən nəsaan salito ale lotopair dani imaiegai ke: losun nahurabat toharharo hum nəbak namətu, ale lobətah len namilen nəhab, lubarbar hən nəmasiav len nəkadulito. * **11:23:** Isa 14.13-15 * **11:23:** Gen 19.24-28

²⁴ Be nukel mai gaiug ke, len nəboŋ aGot ɓepəpəhun navoian dan nəsaan, nəpanismen hən naut a Sotom asike idan̄ hum ɓibar gaiug.”

Nəjavŋavan kitin
(Luk 10.21-22)

²⁵ Len nəboŋ enan aYesu isor tuŋ, ike, “Nusal suh gaiug aTata gotovi Masta hən nəmav mai navile a pan. Nusal suh gaiug husur gosusuan natgalenan dan alat lotokad nəkadulito mai alat lotokad namitisau hən navile a pan, ale gukel vəhot gail mai alat lotovi ut kəmas hum atuhlahutai.

²⁶ Evoi, aTata, husur gohəhaʋur hən tomaienən.

²⁷ “Natit ɓisi, aTəmagw ilav gail mai ginau tia. Səkad avan ideh toləboi aNatun aGot, be aTata ŋai eləboii. Ale səkad avan ideh toləboi aTata, be aNatun ŋai eləboii. Ale gai ilekis hən nəvanuan galevis hən ɓevəhot ɓarɓar hən aTata mai galito hən ləɓeləboii.”

²⁸ Nəboŋ aYesu tokəmaienən tonon̄ ike, “Gegəm hən ginau, gaiug nibem̄ toməhav, nəloŋ tosa hən natit toməlas gotovusi, ale dereh neviol hən nəjavŋavan mai gaiug.

²⁹ Nayok sagw, lav nəhai enan togol dartoɓon hən nəbesusupah mai gaiug. Ale gegəm vi hai susur sagw. Husur naut kəmas nəɓevi amasta sam̄, nəsədan̄ taltal, nəlogw mədau, nəsənau ginau, ale dereh nəjavŋavan tegəm len gaiug, len nəloŋ am.*

³⁰ Husur nayok sagw sədan̄ hən gəɓikade, sədan̄ hən gaiug gəɓeləboi nəsa notokele, ale nəsa notorin̄i len gaiug, eməlala, sədan̄ hən gəɓigole.”

12

Masta hən nəSappat
(Mak 2.23-28; Luk 6.1-5)

¹ Len nəboŋ enan aYesu iyar tur len nəmarireu nawit galevis len nəSappat. Ahai susur san gail lumalkəkat ale lotuɓat ɓuɓur nəhavhət nawit gail hən ləɓihani.*

² Nəboŋ naFarisi galevis lotoris natenən, lukel mai aYesu ke, “Geris, ahai susur sam̄ gail lugol nəsa nalo tokai tasi len nəSappat.”

³ Ris aYesu tokel mai galit ke, “Be len natosian siGot, mətsaʋuruŋ ləboi nəsa aTevit galito lotogole nəboŋ lotomalkəkat a?*

⁴ Eɓis len naim siGot ale luhan nabəta tolo, tokolkol hən galito be tonor hən ahai tutumav səɓolit ŋai ləɓihani.*

⁵ Ale mətsaʋuruŋi len nalo siMoses toke len nəSappat ahai tutumav gail lotoum len naim siGot, ləsagol kas natideh tosa, naut kəmas loɓur kotov nalo hən nəSappat a?*

⁶⁻⁷ Avil məttaləboi namilen nategai len natosian siGot toke, ‘Noləŋon nalolosaan, savi natutumavan,’ asike məttəsəɓ səhoti ke alategai lotonor limaspanis.* Nukel mai gamit ke, ikad natesua gegai toyalyal səhor masuʋ hən naim siGot.*

⁸ Alategai lunor bathut aNatun Nəvanuan evi Masta hən nəSappat.”

Naulum̄an navəlan tomat
(Mak 3.1-6; Luk 6.6-11)

⁹ Beti aYesu eriŋ naut enan, evi lan naim naɓonɓonan sua salito.

¹⁰ Ikad naulum̄an sual ei, navəlan tomat, togəm hum towas. Ale naFarisi gail luke lisəɓ səhot nəsabən ideh len aYesu ale lousi ke, “Inor len nalo hən nəvanuan ɓigol avan ideh ɓimaur len nəSappat a?”

¹¹ Ale isor var galit ke, “Gamit ideh gotokad nasipsip tosua tateh len naɓur len nəSappat, gətətəgau gati, lav kuvi a? Evoi məttəlav kuvi!

* 11:29: Jer 6.16 * 12:1: Deu 23.25 * 12:3: 1Sam 21.1-6 * 12:4: Lev 24.9 * 12:5: Num 28.9-10 * 12:6-7: Hos 6.6 * 12:6-7: Nəboŋ toke ikad natesua gegai, aYesu isor husur gai gabag.

12 Ale nasipsip savi natideh, nəvanuan esəhor masuʋ həni len nənauan siGot. Imaienan, inor len nalo hən datʔigol navoian len nəSappat.”

13 Beti ikel mai aulumān ke, “Gisar hən navəlaṁ.” Nəboŋ tosar həni tonon, navəlan imaur təlmam inor ŋai hən togon.

14 Ŋa naFarisi gail luvan, luʔonʔon, lusor utaut hən naʔisal hən ləʔbemədas bun aYesu hən ʔimat.

AYesu, nəvanuan nauman aGot tolekis həni

15 Be bathut ke aYesu toləboi natgalenan, eriŋ naut enan. Nəbilituʋoh lohusuri ale igol alat lotoməsah ʔisi lumaaur.

16 Ale ikele hən galit ke salihol husur gai len nəhon nəvanuan gail.

17 Ekəmaienan hən nəsa ahai kelkel ur, aIsaiah, tokele ʔisarpoh ke:

18 “Naulumān nauman sagw bogai notolekis həni.

Noləmas bun gai,

nəlogw ehəhaʋur həni.

Dereh neriŋ aNunugw lan,

ale dereh tikel ur nanoran sagw van hən nəvanuan naut tiltile gail.

19 Asike eʋitʋituh, asike ikai habat,

asike ikad avan ideh ʔesəsəlon hən nadolon len naʔisal gail.

20 Asike ikol ʔur naviyab toməʔit tia,

asike ekin bun nəhau namial topaŋ kəkereh sal,†

van vəbar ʔigol nanoran ʔipət puŋpuŋ naut ʔisi.

21 Ale nəvanuan naut tiltile gail ʔisi dereh leriŋ nəlolit lan,

dereh livatvat viri hən ʔilav kuv galit dan nəsaan salito.”*

AYesu mai aPeelsepul

(Mak 3.20-30; Luk 11.14-23)

22 Beti nəvanuan galevis losəhar naulumān tokad natəmat togol toʔut mai namətan toʔesw. Losəhari van hən aYesu, ale igol imaur hən ke eləboi ʔisor, eləboi ʔekəta.

23 Naluʋoh ʔisi lumaŋmaŋ təban ale luke, “Ategai bogai, anatun siTevit māu a?”

24 Be nəboŋ naFarisi gail lotosəsəlon hən natenan, luke, “Ategai ehut natəmat gail len nədaŋan siPeelsepul ŋai toil a nŋo hən natəmat gail.”

25 Avil aYesu eləboi nənauan salito ale ikel mai galit ke, “Nəvanuan gail hən nəkantri pipihəbələn nakiŋ ideh lotoʔalkabaŋ, dereh naut enan timasirsir, teʔəʔesw. Navile o nəbathudud ideh toʔalkabaŋ, asike eil gəgat be dereh tepəpehw.

26 ASetan tahut natəmat san gail, gai təʔalkabaŋ. Dereh alat lototoh pipihəbələn lepəpehw, asike loil gəgat.

27 Ale nətahut natəmat gail len nədaŋan siPeelsepul, ahai susur samit gail lohut natəmat gail len nədaŋan sise? Ahai susur samit gail gabag loʋusani ke mətsanor.

28 Be nəʔehut natəmat gail len nədaŋan seNunun aGot, imagenan natoŋan pipihəbələn aGot ibar gamit tia.

29 Avan ideh toke teʔis len naim sinabəhariv todaŋ hən ʔevənoh natit san gail, imasbaŋis gat abəhariv. Nəboŋ tobaŋisi tonon ŋai, eləboi ʔitariv kuv natit ʔisi dan naim san.‡

30 “Avan ideh satoh len nətarhət sagw, avan en evi enemi sagw; ale avan ideh sasəsəgov mai ginou len nəmatuan, gai igol imaʔipiriah; asike ʔesəhar nəvanuan gail van hən aGot, esəhar nəvanuan gail van vəsab.

† 12:20: Len naut egai ikele ke aKristo asike idaŋ taltal hən alat ləsədaŋ, dereh tivoi ŋai hən alat lotodədas ləʔiwol hən nəmauran salit gabag. * 12:21: Isa 42.1-4 ‡ 12:29: Len nasoruan kəta egai aYesu ike gai eləboi ʔilav kuv nəvanuan dan aSetan nəboŋ tobaŋis gat aSetan, husur aYesu idaŋ səhori.

³¹ Imagenan, nukel mai gamito ke, aGot dereh teruḅat nḁsaan p̄isi naut kḁmas nḁvanuan gail lḁḅisor mḁdasi, be lḁḅisor mḁdas aNunun aGot, aGot asike eruḅat nḁsaan enan.

³² Avan ideh ḅisor tas aNatun Nḁvanuan, aGot dereh teruḅat nḁsaan enan, be avan ideh ḅisor tas aNunun aGot, aGot asike eruḅat nḁsaan enan dani boḅ ideh vi sutuai.”

Nḁhai mai naḁvite
(Luk 6.43-45)

³³ Ale aYesu ike, “Gḁḅikad nḁhai tovoi, naḁvit dereh tivoi. Gḁḅikad nḁhai ḅisa, naḁvit dereh tisa. Bathut goris lḁboi nḁhai nḁboḅ gotoris naḁvite.

³⁴ Gamit anatum nḁmat gail!§ Anatum nḁvaipa gail!** Mḁtolḁboi mḁḅikel natit tovoi nḁboḅ mḁttosa? Aoa! Nḁsa topul sḁsḁhov len nḁlon nḁvanuan evivile len nḁsa tokele.

³⁵ Nḁvanuan tovoi, navoian egḁm len natit tovoi topul len nḁlon; avil nḁvanuan tosa, nḁsaan egḁm len natit tosa topul len nḁlon.

³⁶ Be nukel mai gamit ke, len nḁboḅ aGot ḅepḁpehun navoian dan nḁsaan, nḁvanuan gail limaskele sil nḁsa lotokel nasoruan p̄isi lotosor lab hḁni.

³⁷ Bathut len nasoruan sam̄ aGot dereh tisaḅ sḁhoti ke gotonor, ale len nasoruan sam̄ aGot dereh tisaḅ sḁhoti ke gotosa, gimaspanis.”

AYesu esivoh len alat lotousus namerikel
(Mak 8.11-12; Luk 11.29-32)

³⁸ Beti ahai p̄usan hḁn nalo mai naFarisi galevis lous aYesu ke, “Hai p̄usan, namtuke namteris namerikel gḁḅigole.”

³⁹ AYesu isor var galit ke, “Gamit naur ta damḁḅai mḁtusa, mḁtsḁdaḅ len aGot sum̄an apḁhaḁut tohusur aulum̄an tiltile, sḁdaḅ len asoan. Mḁtous namerikel, avil asike nugol namerikel ideh, be dereh nigol ḅai namerikel hḁn nasuhunian sihai kelkel ur, aJonah.

⁴⁰ Sum̄an aJonah totoh len nḁmariboḅ totor mai nalenmariug totor len nabḁhaḁun nabiltiieh, len naḁvide tomagenan, aNatun Nḁvanuan dereh tipat ḅurhulon nḁtan husur nḁmariboḅ titor mai nalenmariug titor.*

⁴¹ Husur natgalenan, len nḁboḅ aGot ḅepḁpehun navoian dan nḁsaan, alat a Nineveh dereh leil, kel kot nḁsaan sinaur ta damḁḅai, like naur egai limaspanis. Alat a Nineveh dereh ligol naten husur ke, nḁboḅ aJonah tokel ur napisulan siGot, galit lupair dan nḁsaan salito, be gagai ikad natesua gegai toyalyal habat sḁhor aJonah!††

⁴² Len nḁboḅ aGot ḅepḁpehun navoian dan nḁsaan, naKwin hḁn naSaut dereh tile mḁhat, kel kot nḁsaan sinaur ta damḁḅai, tike naur egai limaspanis. Dereh tigol timagenan husur egḁm len nḁtarhḁt navile a pan hḁn ḅesḁsḁloḅ hḁn namitisau siSolomon hḁn nḁmauran tonor, be gagai, ikad natesua gegai toyalyal sḁhor aSolomon!”‡‡

Natḁlmaman hḁn nanunun tosa
(Luk 11.24-26)

⁴³ AYesu isor tḁtas am ke, “Datusor husur nahutian hḁn natḁmat gail. Ale, nḁboḅ nanunun nḁmargobut tovan dan nḁvanuan ideh, nanunun nḁmargobut enan iyar turtur naut masmas gail hḁn ḅisaḅ naut ideh hḁn ḅiḅavḅav lan, be idoḅ sobuer hḁni.

⁴⁴ Beti natḁmat ikel mai gai gabag, ike, ‘Netḁlmam bai vi lan naim sagw notogam dani.’ Ale nḁboḅ tobar nḁvanuan gai tovan dani, nḁvanuan enan ehum naim tobḁḅesw, lotosir vahvahuri, tuan tḁlmam hḁn natit p̄isi tonor.

⁴⁵ Beti ivan vasḁhar nanunun tomḁlevru lotosa masuḁ sḁhor gai, ale nḁboḅ lotobis len nḁvanuan, lutoh tin ei. Ale nḁmauran sinḁvanuan enan egḁm isa vḁsa tibatbat sḁhor ta m̄o. Dereh timagenan hḁn naur tosa ta damḁḅai.”

§ 12:34: Len nḁnauan seḅu gail, nḁmat isa masuḁ hum natḁmat toil a m̄o hḁni. ** 12:34: Nḁvaipa evi nḁmat tosa.

* 12:40: Jna 1.17 †† 12:41: Jna 3.5, 8, 10. Nḁboḅ toke ikad natesua gegai, aYesu isor husur gai gabag. ‡‡ 12:42: 1Ki 10.1-10. Nḁboḅ toke ikad natesua gegai, aYesu isor husur gai gabag ale lomḁtahun lḁḅesḁsḁloḅ hḁni.

*Nəbathudud kitin siYesu
(Mak 3.31-35; Luk 8.19-21)*

⁴⁶ Nəboŋ aYesu tosor mai naluŋoh sal, aŋan matmat gail mai anan lubar naut enan. Loil vivile, luke lisor maii.

⁴⁷ Avan sua ikel maii ke, “Geris, anam̄ mai aŋam̄ gail loil vivile, luke lisor mai gaiug.”

⁴⁸ Ale isor var atenan ke, “Anagw ase? Aŋagw gail ase?”

⁴⁹ Ale esuhun navəlan van hən ahai susur san gail, ike, “Geris! Anana sagw mai aŋagw gail bogai!

⁵⁰ Bathut avan ideh togol nəsa aTəmagw len nəmav toləŋoni, gai evi aŋagw, o aŋavinegw o anana sagw.”

13

*Nəbəl pusan hən namisurhuwit
(Mak 4.1-12; Luk 8.4-10)*

¹ Len nəboŋ enan, aYesu evivile len naim, ebətah tarhəwai Kalili.

² Ale nabiltuluŋoh logəm, ðonðon garu lan, gol ke isah len nabot hən ðebətah, ale naluŋoh loil husur nabitas.

³ Beti ikel natit tosoŋur mai galito len nəbəl pusan gail. Ike, “Ikad nəvanuan tomabmabul namisurhut gail. Boŋ sua ia bubulan namisurhut nawit.

⁴ Nəboŋ tobubulan gail van, namisurhuwit galevis lorus husur nəp̄isal, ale nəman naməsav logəm, luhan p̄is gail.

⁵ Galevis lorus len naut toban vat, nətan tokəkereh lan, ale lutov tutut bathut nətan səsaŋeh.

⁶ Nəboŋ namityal tovi məhat, nəyal etun idaŋ gol nalut gail lom̄ial husur səkad nəharhət tovi pan, ale lumayoh.

⁷ Galevis lorus len nəhau tokad nasunite, ale nəhau itov vi məhat, ruŋ gut bun nawit.

⁸ Galevis lorus len nətan tokənoh ale nəboŋ lotomatu, sua iŋan vəkad 100, sua iŋan vəkad 60, sual am iŋan vəkad 30.

⁹ Nəvanuan tokad nədariŋan, tesəsəloŋ!”

¹⁰ Beti ahai susur san gail logəm hən aYesu, lousi ke, “Nəboŋ gotosor mai galito, gubol pusan m̄os nəsa?”

¹¹ Ale isor var galit ke, “Nugole husur aGot idaŋ hən ke mət̄beləboi nəsa tosusuah len natohan pipihəlan aGot len nəmav be aGot sədaŋ hən ke galit ləbələboii.

¹² Bathut avan ideh nəlon tomaŋur hən nəsa notokele, dereh aGot tilav naləboian am maii hən ðepul hən. Avil avan ideh tomətahun ðeləboi nəsa notokele, dereh aGot tilav kuv naləboian tokade dani.

¹³ Husur enan nusor mai galito len nəbəl pusan, husur naut kəmas lotokəta, ləsakəta ləboi nəsa notogole, naut kəmas lotosəsəloŋ, ləsəsəsəloŋ hən nəsa notokele, ləsələboii.

¹⁴ Ale nasoruan siGot aIsaiah tokel uri isarpoh len galito, ike:

“ ‘Len nasəsəloŋan samito, dereh mətesəsəloŋ

be asike mətosəsəloŋ ləboi nəsa notokele,

ale len nakətaan samito, dereh mətekəta

be asike mətokəta ləboi nəsa notogole.

¹⁵ Husur nəkadun alategai egəm ŋonŋon,

pəpadaŋ nədariŋalit ebulbulol,

ale namətalit iber.

Asike lətəmagenan,

namətalit takəta ris nəsa notogole,

nədariŋalit tasəsəloŋ hən nəsa notokele,

nəlolit taləboi natgalenan,

ale lətəpair van hən ginau,

ale nətəgol galit lətəmaur.’ ”*

¹⁶ Ale aYesu isor am ke, “Gamito, navoian siGot igol mətukab hən namətamito bathut ke lotokəta, mətukab hən nədarinamito bathut ke lotosəsəloŋ.

¹⁷ Husur nukel nakitinan mai gamito ke, ahai kelkel ur mai nəvanuan tonor lotosəbur loləŋon masuŋ ke lətəris nəsa məttorisi, be ləsərisi, loləŋon masuŋ ke lətəsəsəloŋ hən nəsa məttoəsəloŋ həni, be ləsəsəsəloŋ həni.

*AYesu isor vəsvəsai nəbōl pusan enan
(Mak 4.13-20; Luk 8.11-15)*

¹⁸ “Imagenan, səsəloŋ hən namilen nəbōl hən nəvanuan tobubulan namisurhuwit.

¹⁹ Namisurhuwit torus len naŋisal esumian nəvanuan gail lotosəsəloŋ hən nasoruan hən natohan pipihabəlan aGot be ləsaləboii, gai tosa vəsa masuŋ tovi təmat egəm, lav kuv namisurhut nasoruan enan dan nəlolito.

²⁰ Namisurhuwit torus len naut tobaŋ vat esumian alat lotosəsəloŋ hən nasoruan, ale vəha-sua ŋai lotəgau gati len nakemkeman.

²¹ Avil ləsəkad nəharhət tovi pan gol ləsəmaur sabəlav. Be nəboŋ todaŋ ħibari o avan ideh ħemədas buni gol ləbələŋon ħisa, dereh limayoh tutut, luteh dan nadəlomian len nasoruan.

²² Namisurhuwit torus len nəhau tokad nasunite esumian alat lotosəsəloŋ hən nasoruan avil nə-nau-masuŋ-an hən nəmauran ta daməŋai mai nagərasian hən na-pul-hən-natite-an aroruŋ gut bun nasoruan gol səvan.

²³ Avil namisurhuwit torus len nətan tokənoh esumian alat lotosəsəloŋ hən nasoruan, lotoləboii, lotovan masuŋ. Sual iŋan vəkad 100, sual iŋan vəkad 60, sual am iŋan vəkad 30.”

Nəbōl pusan hən nawit mai naliol tosa

²⁴ AYesu ikel nəbōl pusan sual am mai galito, ike, “Natohan pipihabəlan aGot len nəmav imaiegai: Ikad avan sua tobubulan namisurhuwit tovoi len nəmarireu san.

²⁵ Be nəboŋ topat len mariug, aenemi sua egəm, ebubulan namisurhuliol tosa len nəmarireu tokad nawit tia, ale ivan.*

²⁶ Nəboŋ nawit totoŋ, tubat ħiŋan, naliol tosa am itov.

²⁷ Naslev gail simahean naim logəm həni, luke, ‘Nasuĥ, gaiug gobubulan namisurhuwit tovoi len nəmarireu sam be gagai epul hən naliol tosa! Imabe?’

²⁸ Ale ikel mai galit ke, ‘Aenemi sua igol nategai.’ Ŋa naslev gail lousi ke, ‘Guke namteput tuan naliol enan a?’

²⁹ Ris toke, ‘Ao, nəboŋ mətəputi, dereh mətəput mədas nawit am.

³⁰ Riŋ gəlar pisi aritov ħonħon vəbar nəmatuan, ale len nəboŋ hən nəmatuan, dereh nikel mai nəvanuan nəmatuan ke lepəpehun gəlaru, baŋis tuan naliol tosa hən ləbəpəŋasi, ale baŋis tuan nawit vi lan naim sagw notoriŋriŋ nəhanian lan.’ ”

*Nəbōl pusan hən namisurhumastat
(Mak 4.30-32; Luk 13.18-19)*

³¹ AYesu ibol pusan tətəs ike, “Natohan pipihabəlan aGot len nəmav imaiegai: Ikad namisurhumastat avan sua tomabule len nəhol san.

³² Ekəkereh səhor namisurhuhanian tiltile gail, avil nəboŋ totoŋ, egəm tibau səhor nəhanian gail len nəhol, ale egəm vi hai, hən ke nəman naməsav logəm um hən nəhai ŋodŋod salit len nəpəshət gail.”

*Nəbōl pusan hən nayis
(Luk 13.20-21)*

* 13:15: Isa 6.9-10 * 13:25: Naliol tosa enan ehun nawit, be evi behi, igol nəvanuan eru.

³³AYesu ikel nǎbol þusan. Ike, “Natohan pipihabəlan aGot len nǎmav imaiegai: Mitinau nayis, aþəhāvut sua tolavi. Eþundasi len nǎhad nǎflaua totor van vəbar nǎflaua kavkav totob.”†

³⁴AYesu ikel natgalen þisi mai naluṽoh gail len nǎbol þusan. Nəboŋ tosor mai galito, ikel nǎbol þusan akis ŋai.‡

³⁵Igol tomaienən hən þigol nǎsa ahai kelkel ur tokele þisarpoh ke, “Nəboŋ nǎbesəŋav hən nabuŋogw, dereh nisor len nǎbol þusan, dereh nikel ur natit gail lotosusuah ta sutuai len natuḃatan, nəboŋ notoum hən navile a pan.”*

AYesu isor vǎsvǎsai nǎbol hən naliol tosa

³⁶Beti aYesu eriŋ naluṽoh, evi lohoim. Ale ahai susur san gail logəm hən, luke, “Kel mai ginamito bai, namilen nǎbol hən naliol tosa len nǎmarireu.”

³⁷Isor var galit ke, “Atenan tobubulan namisurhuwit tovoi evi aNatun Nəvanuan,

³⁸ale nǎmarireu evi navile a pan. Namisurhuwit tovoi lovi alat lototoh pipihabəlan aGot. Naliol tosa lovi alat sitenan tosa vǎsa masuṽ tovi təmat.

³⁹Ale aenemi tobubulan namisurhuliol tosa, evi natəmat. Nəboŋ hən nəmatuan evi nəboŋ hən nanoŋan hən navile a pan, nagilen hən natit þisi, ale alat nəmatuan lovi aŋel gail.

⁴⁰Suŋan alat nəmatuan lotobaŋis tuan naliol tosa hən nəhab þihani, dereh timagenan len nagilen hən natit þisi.

⁴¹Dereh aNatun Nəvanuan tesəvat aŋel san gail hən ləþepəpəhun galit þisi lotogol nəvanuan þigol nǎsaan, mai alat lotogol nǎsaan, dan natohan pipihabəlan.

⁴²Dereh aŋel gail libar hən galito vi lan nəhab topud vǎsa; len naut enan dereh litaŋ, likat þurþur nariṽolito. §

⁴³Beti alat lotonor dereh lesuŋan namityal toŋial habat len natohan pipihabəlan aTəmalito. Nəvanuan tokad nədariŋan tesəsəloŋ!

Natohan pipihabəlan aGot len nǎmav

⁴⁴“Natohan pipihabəlan aGot len nǎmav imaiegai: Ikad nakontit sua tovoi buni, nəvat han tosoḃur, tosusuah len nǎmarireu sua. Ale avan sua isaḃi. Itavun tətəs hən. Ale len nakemkeman san ivan, eþur hən natit þisi tokade ale ia ṽur nǎmarireu enan hən þikad natenan tovoi.

⁴⁵“Nukele am ke, natohan pipihabəlan aGot len nǎmav imaiegai: Ikad avan sua toṽur natit gail, þur hən gail, todoŋ nanesnes tovoi gail.

⁴⁶Ale nəboŋ tosaḃ nanesnes sua, nəvat han totibau, ivan, þur hən natit þisi tokade, ale ia ṽur nanesnes enan.

⁴⁷“Nukele am ke, natohan pipihabəlan aGot len nǎmav imaiegai: Nəvanuan galevis lubar hən nalevlev len nabiltiwai. Sədareh ikad naməŋod totiltile tosoḃur tovisivis lan.

⁴⁸Ale nəboŋ topul, lolivi vahut, lobətah, losəŋon tovoi gail len nəhad sua ale lubar hən tosa gail vi tut.

⁴⁹Dereh timagenan len nəboŋ hən nanoŋan hən navile a pan, nagilen hən natit þisi. Aŋel gail dereh lia pəpəhun alat lotosa vǎsa dan alat lotonor.

⁵⁰Dereh libar hən alat lotosa vi lan nəhab topud vǎsa vagol nametəlai tovi wai; len naut enan dereh litaŋ, likat þurþur nariṽolito.”

⁵¹AYesu eus galit ke, “Mətələboi səhot natgalen þisi mǎu a?” Lusor vari ke, “Evoi, namtoləboii.”

⁵²Ŋa ikel mai galit ke, “Ahai þusan hən nalo siMoses togəm vi ahai susur len natohan pipihabəlan aGot len nǎmav, ahai þusan enan esuŋan amahean naim topul hən nakontit

† 13:33: Nəhad nǎflaua totor evi nǎflaua tosoḃur, len nasoruan ta Kris lokisi hən sata totor. ‡ 13:34: Hən naves 34-35, Mak 4.33-34 * 13:35: Psa 78.2 § 13:42: Nəhab egai tosor husuri eþud vǎsa vagol nametəlai tovi wai.

gail. Eriņ natgalenan len naut sua hən ləbesuh ei. Ale ilav nakontit toveveu mai nakontit tomatu dan naut enan.”

*Lomətahun aYesu len naut a Nasaret
(Mak 6.1-6; Luk 4.16-30)*

⁵³ Nəboņ aYesu tokel nəbol pusan galenan tonon, eriņ naut enan.

⁵⁴ Ale nəboņ tobar naut a Nasaret, naut totibau lan, eḡusan len naim naḡonḡonan salito. Galit luḡaņ, luke, “Eee, namitisau hən nəmauran tovoi egai, gai ilavi a be? Nədaņan hən ḡigol namerikel gail, ilavi a be?”

⁵⁵ Be savi anaton uluḡan sinəvanuan na-um-im-an a? Anan, nahəsan aMeri a? Aḡan aJemes, aJosef, aSimon mai aJutas a?

⁵⁶ Ale aḡavinen gail pisi ləsatoh mai gidato a? Bimaianan, ilav natgalen a be? Savi gai hən bimaienan!”

⁵⁷ Ale nəlolit epəņasi, lomətahuni. Be aYesu ikel mai galit ke, “Ahai kelkel ur ideh, len naut pisi loputsani len nənauan salito, be len naut a im san mai len naim san, lunau ke tovi ut kəmas.”

⁵⁸ Ale aYesu sagol namerikel sasobur len naut enan husur lupar dəlomian lan.

14

*Nəmatan siJon Baptais
(Mak 6.14-29; Luk 9.7-9)*

¹ Nəboņ aHerot Antipas tosəsəlon hən na-kel-uri-an husur aYesu,

² ikel mai naslev lotokətkəta təban ke, “Atenan aJon Baptais bolai! Ile məhat dan nəmatan, imagenan nədaņan hən ḡigol namerikel gail ipat lan.”

³ AHerot ekəmaianan husur a ḡo igol ke lototah gat aJon, riņi len naim bəbaņis sil abareab siHerot, aHerotias tovi asoan aFilip, aHerot aḡan aFilip tosəhar kuvi.

⁴ Lutah gat aJon husur ikel titau hən aHerot ke, “Len nalo sanor hən gəbesəhar alitenan.”*

⁵ AHerot ike tigol aJon timat be emətahw len nəlol paņpaņ sinaluḡoh bathut lunau ke aJon tovi ahai kelkel ur.

⁶ Len nəhanan hən nəboņ nəpasian siHerot, anatvavin aHerotias isav len nəholito ale aHerot ehəhaḡur habat həni.

⁷ Imagenan ita gat na-kel-gati-an sua hən ḡeviol hən natideh gai ḡeləņoni maii.

⁸ Na nəboņ anan tokel maii hən nəsa hən ḡeusi, natəbarehreh ikel mai aHerot ke, “Noləņon nəkadun aJon Baptais, gegai, len nasiloh!”

⁹ Ale naut kəmas ilolosa, bathut na-kel-gati-an san gai tota gati, mai alat lotosuh len nəhanan, aHerot ikele hən nasoltia galevis ke tehum tousi.

¹⁰ Ale lovi lan naim bəbaņis, luta kotov nəkadun aJon.

¹¹ Lorin nəkadun len nasiloh, pati, lavi mai natəbarehreh topati vəlavi mai anan.

¹² Beti ahai susur siJon logəmai, lupat niben van vətavuni. Ale nəboņ lototavuni tonon, luvan hən aYesu, lukel nəsa tovisi maii.

*AYesu evəņan alaluḡan lotovi 5,000
(Mak 6.30-44; Luk 9.10-17; Jon 6.1-14)*

¹³ Nəboņ aYesu tosəsəlon hən na-kel-uri-an husur aJon, isah len naḡot sua, eriņ naut enan hən ḡitoh səḡon len naut toḡəbesw. Nəboņ naluḡoh gail lotosəsəlon həni, lorin naḡiltivile gail, luyar a ut husuri.

¹⁴ Nəboņ aYesu tomarin dan naḡot, eris naḡiltiluḡoh, nəlon itaņis galito ale igol alat lotoməsah lumaur.

* **14:4:** Lev 18.16, 20.21

15 Nəboŋ naut togomgom, ahai susur san gail logəm həni, luke, “Naut eg ipat a tut dan navile gail. Namityal ivan p̄isi tia. Səvat naluṽoh van, hən ləbevi lan navile gail hən ləbidas hanian hən ləbeṽuri.”

16 Ris aYesu tokel mai galit ke, “Salivan, gamit m̄au mitilav nəhanian mai galito.”

17 Lukel maii ke, “Be namtsəkad natideh gegai, natuhbəta torim mai naieh toru ŋai.”

18 Ale ike, “Tariv gail gəm, mai ginau.”

19 Beti ikel mai naluṽoh ke lebətah len naliol. Ale ilav nabəta torim mai naieh toru, ekəta vi lan nəmav, ikel nasipaan. Ebur gail, ilav nabəta mai ahai susur san gail ale loṽəpəhun gail mai naluṽoh.

20 Galit p̄isi luhan, luhanukub, ale losəsəŋon hudhuhanian van, gol nəhad tovi 12 lopul.*

21 Ikad alalum̄an lotovi 5,000 lotohan, be ikad alatpəhaṽut mai alahutai am.

*AYesu iyar len nəṽon nəwai
(Mak 6.45-56; Jon 6.15-21)*

22 Beti aYesu igol ahai susur gail lusah len nabot hən ləbeil a m̄o vi lan nətarhət nabiltiwai. Ale gai esəvat naluṽoh gail hən ləberin̄ naut enan.

23 Nəboŋ tosəvat galit tonon̄, aYesu etəṽehuh səbon vi lan naṽehuh hən b̄isor mai aGot. Ale nəboŋ naut togomgom itoh səbon ei.

24 Len namityal enan, nabot isal vi rivuh a tut dan nətan. Nəwai ekudkud vapus, gol iṽas nabot husur isoh b̄ur nəlan.

25 Len nadudulan somilan naut səlan sal be aYesu egəm hən galito, iyar len nəṽon nabiltiwai.

26 Nəboŋ ahai susur gail lotoris toyaryar p̄oniwai, nəkadulit eṽurṽur. Lukai ke, “Wao! Nanunun sua bolai.” Ale ninelit ep̄il gol lukai habat.

27 Vəha-sua ŋai aYesu isor mai galit ke, “Samtemətahw! Məteil b̄uri! Ginau bogai!”

28 APita ikai van həni ke, “Nasuḅ, bevi gaiug kitin, kel mai ginau ke niyar len nəṽon nəwai van hən gaiug.”

29 Ale ike, “Gəmai!” Nəboŋ aPita tomarin̄ dan nabot, iyar p̄oniwai van hən aYesu.

30 Be nəboŋ aPita toris nəlan todaŋ, emətahw, etuḅat sar maduŋduŋ ale ikai ke, “Nasuḅ, numat! Liv kuv ginau!”

31 Vəha-sua ŋai aYesu isar hən navəlan, itah gati, ale ike, “Gaiug gotokad natuhdəlomian ŋai, nəloṽ eur ginau mabe?”

32 Ale nəboŋ artosah len nabot, nəlan idar buni.

33 Beti alat len nabot lulotu həni ke, “Gov̄i aNatun aGot kitin.”

34 Nəboŋ lotolav tukot len nabiltiwai, luvahut len naut a Kennesaret.

35 Nəboŋ alat len naut enan lotokəta ləboi aYesu, lopisul van hən naut p̄isi todar vis naut enan ale losəhar alat lotoməsah van həni.

36 Loŋiri ke tidam̄ hən ləbibar ŋai nasum̄arhət nahurabat san, ale galit p̄isi lotobari lumaur.

15

*Inor ke niben nəvanuan b̄iveveu o nəlon m̄au?
(Mak 7.1-13)*

1 Beti naFarisi gail mai ahai p̄usan hən nalo luyar a Jerusalem gəm hən aYesu, luke,

2 “Imabe ahai susur sam̄ gail lupal sob dan naṽisal hən naṽide sihaṽut sidat gail ta sutuai? Husur ləsəkəkəsəval nəboŋ lotohan.”

3 Ris aYesu tosor var galit ke, “Gamit, imabe mətoḅur kotov nalo siGot m̄os mətḅehusur naṽide samit ta sutuai?”

* 14:20: 2Ki 4.42-44

⁴ Bathut aGot ike, ‘Putsan atəmañ mai anañ matmat len nənauan samñ,’* ikele am ke, ‘Avan ideh tosor tosa todañ hən atəman o anan, gai timat ebun mñau.’*

⁵⁻⁶ Avil gamito, mətumakuv dan nalo siGot hən mətbehusur nañide samit ta sutuai nəboñ məttoḡusan ke, ‘Avan ideh bikel mai atəman o anan ke, “Nəsa notokade hən nəbevi tarhət samñ, noviol həni tia mai aGot. Gai bigol bimagenan, inor ηai ke asike eputsan atəman len nənauan san.”’ Gamito, mətugol ke nakelean siGot evi naut kəmas ηai.

⁷ Mətovi nəvanuan gəgəras ηai. Nəsa aGot tokele len nabuñon aIsaiah husur gamito ekitin. Ike,

⁸ “Nəvanuan galegai loputsan nahəsagw len nasoran salito,
be len nəlolito, lunau ke notovi naut kəmas.

⁹ Lulotu sobuer hən ginau,
loḡusan hən nakelean sinəvanuan,
hum tovi lo sagw.’ ”*

Nəsa igol nəvanuan saveveu?

(Mak 7.14-23)

¹⁰ Beti aYesu ekis naluḡoh gəmai, ikel mai galit ke, “Mətesəsəloñ hən nəsa notokele, mətələboii.

¹¹ Savi nəsa tovi lan nəḡan togol nəvanuan toḡiñḡiñal len nəhon aGot. Ao, evi nəsa tovivile dan nabuñon togol nəvanuan tosa, evi nəsa tokele togol nəvanuan saveveu.”

¹² Beti ahai susur gail logəm həni luke, “Nəboñ naFarisi gail lotosəsəloñ hən nəsa gotomadhakele, igol nəlolit isa. Goləboii mñau a?”

¹³ Ris aYesu tosor var galit ke, “Nəhai ideh aTəmagw len nəmav səmabule, dereh teput kuvi.

¹⁴ Riñ galit lesuh! Lovi metḡesw gail lotosəhar alat ləsakəta. Nametḡesw sua ḡesəhar nametḡesw togon, dereh gəlar ḡisi ariteh, arimasur len nabur.”

¹⁵ Ale aPita ike, “Kel namilen nasoruan kəta enan mai ginamito.”

¹⁶ AYesu ike, “Gamito am, mətəsaləboi səhoti a?”

¹⁷ Mətələboii tia ke natit ḡisi tovi lan nəḡan nəvanuan, evi lan natəbañ van, evivile vi lan nalitavtav.

¹⁸ Avil natit gail nəvanuan tokele, nəsa tovivile dan nabuñon, egəm len nəsa topat len nəlon, ale natgalenan lugol nəvanuan isa, saveveu.

¹⁹ Husur natgalegai logəm len nəlon: nənauan tosa, nagolean hən nəmatan, naitian toḡur kotov nəlahan, naitian tosa, nəvənahən, naliboñan len nakotan, mai nasoruan tomədas nahəsən nəvanuan o tomədas nahəsən aGot.

²⁰ Natgalenan lugol nəvanuan loḡiñḡiñal len nəhon aGot. Nañide hən nakəkəsəvalan len nəhanan sagole!”

Nadəlomian sitoḡtaKenaan

(Mak 7.24-30)

²¹ Beti aYesu eriñ naut a Kalili, evi lan naut pəpadañ hən nabiltivile eru, a Tair mai a Siton.

²² AtoḡtaKenaan sua totoh len naut enan, egəm hən aYesu, ikai ke, “Nasuḡ, aNatun siTevit, gilolosa hən ginau. Natəmat sua emədas anatvavigw vəsa!”

²³ Be aYesu sasor vari len nasoruan ideh. Ale ahai susur san gail logəm həni luke, “Səvati vi tut bathut ehusur gidato, ikai walwal!”

²⁴ Len na-sor-vari-an san aYesu ike, “AGot esəvat ginau van hən alat a Israel ηai lotohum nasipsip gail lotomasig.”

²⁵ Nə alitenan egəm, teh bathurien aYesu, ike, “Nasuḡ, gevi tarhət sagw!”

* 15:4: Exo 20.12; Deu 5.16 * 15:4: Exo 21.17; Lev 20.9 * 15:9: Isa 29.13

²⁶ AYesu ike, “Sanor hən nəbīlav kuv nabəta hinatugw gail hən nəbībar həni van hən nalipah gail.”

²⁷ Ris aliten toke, “Evoi, Nasub, be nalipah gail loləboi ləbīhan nasugut nabəta torus vi pan dan natev simasta salito.”

²⁸ Ale aYesu isor vari ke, “Bareab, gaiug gukad nadəlomian totibau masuŵ! Tevisi mōs gaiug hum gotoləŵoni.” Ale anatvavin imaur len namityal enan van.

AYesu igol isobur lumaur

²⁹ AYesu erin naut enan, etəlmam vi Kalili, iyar husur nətarhəbīltiwai Kalili. Ale etəvehuh vi lan nəvehuh, ebətah ei.

³⁰ Nabīltiŵoh gail logəm həni, losəhar alat lotogau, nametbesw gail, alat narielit tosa gol ləsəyar, naŵut gail mai isobur am. Lorin galit bathurien aYesu ale igol galit lumaur.

³¹ Naluŵoh lumaŵmaŵ len nəsa lotorisi. Naŵut gail lusor; alat narielit tosa, nibelit ivonəvon, lumaur; alat lotogau luyar; mai nametbesw gail lokəta. Ale lusal suh nəyalyalan siGot silat a Israel.

AYesu evəŵan alalumān lotovi 4,000

(Mak 8.1-10)

³² Beti aYesu ekis ahai susur san gail gəmai ike, “Nəlogw itanĵis alategai, husur lutah mai ginau len nəmaribon totor tia ale ləsəkad natideh hən ləbīhani. Nəsələnən nəbesəvat galit van malkəkət. Nəbīgole, dereh limatmatioŵ husur naŵisal salito.”

³³ Ale ahai susur gail lukel maii ke, “Len naut tobesw topat səbon maiegai, namtilav natuhbəta tihau mabe hən namtbevəŵan nabīltiŵoh egai?”

³⁴ AYesu eus galit ke, “Mətukad natuhbəta evis?” Luke, “Namtukad eməlevru mai natuhieh galevis.”

³⁵ Na aYesu ikel mai naluŵoh ke lebətah len tan.

³⁶ Ilav natuhbəta toməlevru mai naieh gail, esipa vi təban aGot hən nəhanian, eḍuri, lavi mai ahai susur gail ale lopəpehuni mai naluŵoh.

³⁷ Galit pisi luhan vəhanukub. Ale losənən nahudhuhanian van gol nəhad toməlevru lopul.

³⁸ Ikad alalumān lotovi 4,000 lotohan, be ikad alatpəhaŵut mai alahutai gail am.

³⁹ Beti aYesu esəvat naluŵoh gail van. Ale isah len naḅot, igam van vəbar naut a Makatan.*

16

Lous taltal hən aYesu hən namerikel

(Mak 8.11-13; Luk 12.54-56)

¹ Bon sua naFarisi mai naSattiusi gail logəm hən aYesu. Lolənən ke aYesu tigol nəsaban, na lousi hən beŵusan galit hən namerikel hən nəmav.

² Be aYesu isor var galit ke, “Nəbon namityal tomasur mətuke, ‘Pelan dereh naut tivoi husur nəmarigw ikathab,’

³ ale len nadudulan mətuke, ‘Daməŵai naut ibatmot, nəmarigw epit vi məhat mai nəmav epitau. Dereh naut tisa. Nabīltius dereh teus.’ Mətoləboi mətberis nəsa tovisi len nəmav, ale vəha-sua ŵai mətoləboii ke naut tivoi o tisa, be mətodədas mətberis ləboi namilen nəsa tovisi len nəbon gail ta daməŵai. Mitimabe?

⁴ Gamit naur ta daməŵai mətusa, mətədaŵ len aGot suŵan apəhaŵut tohusur aulumān tiltile, sədaŵ len asoan. Mətous namerikel, avil asike nugol namerikel ideh, be dereh nigol ŵai namerikel hən nasuhunian sihai kelkel ur, aJonah.” Ale aYesu erin galito, ivan dan galito.

* 15:39: Datsaləboi savoi naut a Makatan topat lan, be datoləboi ŵai ke topat tarhəbīltiwai Kalili.

*Nayis hiFarisi mai Sattiusi gail
(Mak 8.14-21)*

⁵ Nəboŋ ahai susur gail lotogam tukot vəbar nətarhət nabiltiwai, nəlolit iboŋboŋ hən ləbesəŋon nabəta ideh van.

⁶ Ale aYesu ikel mai galito ke, “Mətelələgau hən gamit gabag! Mətekətkəta gol gamito dan nayis hiFarisi mai Sattiusi gail.”

⁷ Lusor mai galit gabag ke, “Ekəmaienan husur datsəlav nabəta ideh gəmai.”

⁸ AYesu eləboi nənauan salito ŋa ike, “Gamit məttokad natuhdəlomian ŋai, mətuhol husur nabəta mətsəkade hən nəsa?

⁹ Mətsaləboi sal a? Nəlomit iboŋboŋ hən natuhbəta torim hilat lotovi 5,000 mai nəhad gail pisi məttosəŋoni a?*

¹⁰ Nəlomit iboŋboŋ hən natuhbəta toməlevru hilat lotovi 4,000 mai nəhad gail pisi məttosəŋoni a?*

¹¹ Imabe? Mətunau sal ke nusor husur nabəta məau a? Aoa! Be nukel mai gamit tətəs ke, kətkəta gol gamito dan nayis hiFarisi mai Sattiusi gail!”

¹² Beti len namityal enan ŋai lunau səhoti ke nəboŋ tokel nalələgauan mai galito, gai sasor husur nayis len nabəta. Ao isor tas naŋusanan siFarisi mai Sattiusi gail.

*APita ikel kot aYesu
(Mak 8.27-30; Luk 9.18-21)*

¹³ AYesu eriŋ naut enan ale nəboŋ tobar naut a Sisarea Filippi, eus ahai susur san gail ke, “Nəvanuan gail lotosor husur aNatun Nəvanuan, luke tovi ase?”

¹⁴ Lusor vari ke, “Galevis luke aJon Baptais. Galevis luke aElijah. Galevis am luke aJeremiah o ahai kelkel ur sual am.”

¹⁵ Beti eus galit ke, “Be gamito, mətunau ke ginau ase?”

¹⁶ ASimon Pita isor vari ke, “Gaiug boh aKristo, aNatun aGot nəkadun nəmauran.”

¹⁷ Ale aYesu ikel maii ke, “Tivoi hən gaiug, aSimon anatun aJonah! Savi avan ideh len navile a pan tokel vəhot natenan, be aTəmagw len nəmav ikel vəhoti mai gaiug.

¹⁸ Nukele am mai gaiug ke govi aPita, nəvat, ale dereh neum hən naim sagw len nəvat enan, naim sagw tovi vanuan sagw gail. Ale nədaŋan hən nəmatan edədəs bəsəhor galito.

¹⁹ Nukele am mai gaiug ke, dereh neviol hən naki hən nabopita hən natohan pipi-habəlan aGot len nəmav mai gaiug. Natideh gəbikai tasi len navile a pan, evi nəsa aGot tokai tasi tia len nəmav. Ale natideh gəbidaŋ hən len navile a pan, evi nəsa aGot todaŋ hən len nəmav.”*

²⁰ Beti aYesu ikel puli hən ahai susur gail ke salikel avan ideh ke gai tovi aKristo, aGot totabtabuh lan.

*AYesu epəhav utaut hən nəmatan san
(Mak 8.31-9.1; Luk 9.22-27)*

²¹ Len nəboŋ enan van, aYesu etuəbat kele iparpar mai ahai susur san gail ke timasvi Jerusalem ale timasləŋon tisa vəsa len nəvide tosoəbur len nəvəlan alat lotoil a məo hən nəvanuan gail, abiltihai tutumav gail mai ahai pusan gail hən nalə. Ale dereh ligol timat. Beti len nəmariboŋ bitor dereh aGot tigol tile məhat.

²² Beti aPita eliv aYesu vi tarhəte, etuəbat sor lan, ike, “Satimaiean, Nasub! Natgalenan salevisi hən gaiug!”

²³ Be ipair van hən aPita, ike, “Gevi tahw dan ginau aSetan! Gugol risi hən nəbipes haəetw hən nəbitəh. Nənauan saŋ gail ləsəpat len nəsa aGot toləŋoni, lohusur naləŋonian sinəvanuan ŋai.”

* 16:9: Mat 14.15-21 * 16:10: Mat 15.32-38 * 16:19: Mat 18.18; Jon 20.23

²⁴ Beti aYesu ikel mai ahai susur san gail ke, “Avan ideh b̄ike b̄ehusur ginau, timaske, ‘Aoa,’ h̄en n̄ənanan mai naləŋonion san gabag, timasvus n̄əhai balbal san, tehusur ginau.

²⁵ Husur avan ideh b̄ike b̄iwol h̄en n̄əmauran san gabag h̄en b̄etəgau gat n̄əmauran san, dereh timasig. Be n̄əmauran san b̄imasig m̄os ginau, dereh tikad n̄əmauran vi sutuai.

²⁶ N̄əvanuan b̄ikad natit p̄isi len navile a pan, be n̄əmauran san vi sutuai b̄imasig, imabe? Ikad n̄əsa? N̄əvanuan eləboi b̄eviol h̄en n̄əsa h̄en b̄ikad n̄əmauran enan a?

²⁷ Bathut aNatun N̄əvanuan dereh tegəm ta bog. Dereh tegəm mai aŋel san gail len n̄ədaŋan mai nam̄ənas seTəman. Len n̄əboŋ enan, dereh tilav naŋurŋuran mai n̄əvanuan gail h̄en natit p̄isi lotogole, tinor h̄en n̄əsa lotogole.*

²⁸ Nokitin mai gamit ke, gamit galevis m̄əttoil gegai, asike lumat van v̄əbar l̄əb̄eris nagəmaian siNatun N̄əvanuan h̄en b̄eil a m̄o hum aKiŋ.”

17

Nam̄ənas kitin siYesu (Mak 9.2-13; Luk 9.28-36)

¹ Len n̄əmaribon tom̄əlvtes husur n̄əboŋ enan, aYesu esəhar aPita, mai alarmiŋan, aJemes mai aJon. Esəhar galit s̄əbolito vi m̄əhat len naŋehuh sua tosahsah.

² Ale len n̄əholito egəm tile, n̄əhon em̄ial hum namityal, nahurabat san egəm p̄əhapəhw buni vabilbil.*

³ Vəha-sua ŋai loris aMoses mai aElijah artohol mai aYesu.

⁴ APita isor mai aYesu, ike, “Ivoi h̄en dattotoh gegai. Gəb̄eləŋoni, dereh neum h̄en n̄əpasvaləval titor, tesua esam̄, tesua siMoses, mai tesua siElijah.”

⁵ N̄əboŋ aPita tosor sal, n̄əmavukasw tom̄ial habat ikabut gol galito, ale nadoldol sua len n̄əmavukasw ike, “Ategai evi aNatugw ulum̄an notoləmas buni, notohəhəvur h̄eni. Səsələn husuri!”

⁶ N̄əboŋ lotosəsələn h̄en natenan, ahai susur gail luteh, kəta vi pan, n̄əlolit epil v̄əsa.

⁷ AYesu egəm h̄en galito, ibar galito, ike, “Mitile m̄əhat. Samtemətahw.”

⁸ Ale n̄əboŋ lotokəta vi m̄əhat, lokəta ris aYesu s̄əbon ŋai, ləsaris avan ideh am.

⁹ N̄əboŋ lotomariŋ vi pan len naŋehuh, aYesu ikele h̄en galit ke, “Samtikel ur n̄əsa m̄əttorisi mai avan ideh am vir aGot b̄igol aNatun N̄əvanuan b̄ile m̄əhat dan n̄əmatan.”

¹⁰ Beti ahai susur gail lousi ke, “Ahai p̄usan h̄en nalo luke aElijah timasgəm a m̄o, be lukele h̄en n̄əsa?”*

¹¹ AYesu isor var galit ke, “Evoi, tarhət sua, aElijah dereh tegəm a m̄o h̄en b̄igol təlman h̄en natit p̄isi ləbinor.

¹² Be len n̄ətarhəte am, nuketele mai gamit ke, aElijah egəm tia, ale n̄əvanuan gail ləsakəta ləboii, lugol n̄əsa lotoləŋoni h̄eni. Imagenan, dereh ligol aNatun N̄əvanuan am teləŋon tisa v̄əsa.”

¹³ Len namityal enan ŋai ahai susur gail lunau səhoti ke aYesu isor mai galito husur aJon Baptais.

AYesu igol natətai sua tokad natəmat imaur (Mak 9.14-29; Luk 9.37-43a)

¹⁴ N̄əboŋ lototəlman dan naŋehuh tonon, logəm h̄en naluŋoh, ale aulum̄an sua egəm h̄en aYesu, etəŋedur bathurien,

¹⁵ ale ike, “Nasub̄, gilolosa h̄en anatugw ulum̄an husur nahumatmat ibari gol ke eləŋon isa v̄əsa batbat. Husur iteh len n̄əhab tabtab ale iteh v̄əhə-sob̄sob̄ur len n̄əwai am.

¹⁶ Nosəhari van h̄en ahai susur sam̄ gail avil lodədas ləbigol b̄imaur.”

* 16:27: Psa 62.12; Rom 2.6 * 17:2: 2Pit 1.16-18 * 17:10: Mal 4.5

¹⁷ AYesu isor vari ke, “Eee naur egai mættomætahun nadəlomian, mættohusur naþisal tosa tokabkabur, nitoh mai gamit tebəlav mabe? Mætupar dəlomian van van van nupetəmas həni. Səhar natətai gəmai!”

¹⁸ Beti aYesu esivoh len natəmat ale imakuv dan natətai, ale len namityal enan van imaur buni.

¹⁹ Ale ahai susur gail logəm hən aYesu, lusor səbolit maii ke, “Imabe ginamit namtsaləboi namtbehut natəmat enan?”

²⁰⁻²¹ Ale ikel mai galit ke, “Mətodədasi bathut nadəlomian samit emīdol, ekəkereh masuŵ. Husur nokitin mai gamit ke, mət̃bikad nadəlomian hun namisurhumastat tomarisoris mət̃oləboi mət̃ikel mai naŵehuh egai ke, ‘Gerus van ea!’ ale dereh terus. Naut kəmas mətunau ke mətodədasi mət̃igol natesua, dereh mət̃oləboi mət̃igole.”*

*AYesu isor tətəs husur nəmatan san
(Mak 9.30-32; Luk 9.43b-45)*

²² Nəboŋ ahai susur gail lotobonbon len naut a Kalili, aYesu isor mai galit ke, “Avan sua dereh teriŋ aNatun Nəvanuan len navəlan nəvanuan gail.

²³ Dereh ligol timat, ale len nəmaribon titor aGot tigol tile məhat.” Nəboŋ aYesu tokəmaienan tonon, ahai susur gail loləŋon isa masuŵ.

Nətaks hən naim siGot

²⁴ Nəboŋ aYesu mai ahai susur san gail lotobar naut a Kapernaum, alat lototariv tuan nətaks tovi nətrahma toru, logəm hən aPita luke, “Ahai þusan sam̃, eŵur nətaks hən naim siGot m̃au a?”†

²⁵ APita ike, “Evoi.” Ale nəboŋ toþis lohoim, aSimon sakel natideh be aYesu isor a m̃o maii ike, “Simon, len nənauan sam̃ nəsa inor? Nau nakiŋ gail len navile a pan. Ase eŵur nəlaisens mai nətaks lototariv tuani, anatulit gail o nametþos gail a?”

²⁶ Ale aPita ikel maii ke, “Nametþos gail.” Beti aYesu ike, “Bimaienan, savi len anatulit gail hən ləbeŵuri.

²⁷ Be hən asike nəlolit þipanpaŋ, givan hən nabiltiwai, bar hən nəhau. Naieh metəkav gəbisah həni, səŋav hən nabuŋon ale dereh gisaþ nakoin tovi nəstater.‡ Lav kuvi, lavi mai galito m̃os nətaks sidaru.”

18

*Ase iyalyal səhor galit am
(Mak 9.33-37, 42-48; Luk 9.46-48, 17.1-2)*

¹ Len namityal enan ahai susur gail logəm hən aYesu lousi ke, “Ase iyalyal səhor galit am len natohan pipihabəlan aGot len nəmav?”

² Ale aYesu ekis natuhtətai sua gəmai, igol eil rivuh len galito.

³ Beti ike, “Nokitin, nukel mai gamit ke, asike mət̃ipair dan naŵide tosa samito hən mət̃esum̃an atuhlahutai, mitimabe? Asike asike mət̃obis len natohan pipihabəlan aGot len nəmav.

⁴ Imagenan, avan ideh þeriŋ gai hum tovi ut kəmas sum̃an natuhtətai egai, gai iyalyal səhor galit am len natohan pipihabəlan aGot len nəmav.

⁵ Ale avan ideh tohəhaŵur hən natuhtətai sum̃an egai þitah maii len nahəsagw, gai ehəhaŵur hən ginau nəbitah maii.

* **17:20-21:** Nalobulat galevis ta sutuai losuhud hən naves egai: ²¹ *Avil mət̃oləboi mət̃behut tomagenan nəboŋ mət̃səhan be mət̃tosor tuŵ ŋai.* † **17:24:** Exo 30.11-16, 38.26. Nətrahma evi nakoin tovi naþurþuran hən nauman hən nəmaribon tosa. ‡ **17:27:** *Nəstater* evi nakoin sua tovi naþurþuran hən nauman hən nəmaribon tovat.

6 “Ale avan ideh ðigol atuhlahutai sua, tokad nadəlomian len ginau, ðiteh len nəsaan, nəpanismen sitenan dereh tisa am səhor ke nəvanuan galevis læbitahətah hən nabiltivat len naholoan, ale læbibaar həni len tas hən ðimaduŋduŋ butitas tosareh vi pan.*

7 Navile a pan dereh tisa vəsa bathut natit gail lotogol nəvanuan gail lotogol nəsaan. Natgalenan lotomaienan dereh limasvisi be tisa vəsa tibatbat hən nəvanuan togol natgalen læbevisi.

8 Ale, navəlaŋ o nariem ðigol gaiug gəbigoal nəsaan, gita kotovi, bar həni vi tut. Gəbikad nəmauran vi sutuai be nariem ðisa gol gəsəyar o gugau, natenan esəhor gəbikad nariem gəlar p̄isi arbivoi ale aGot b̄ibaar hən gaiug len nəhab topaŋ vi sutuai.

9 Namətaŋ ðigol gəb̄iteh len nəsaan, kis kuvi, bar həni vi tut. Gəbikad nəmauran vi sutuai be namətaŋ besua b̄ibesw, natenan esəhor gəbikad namətaŋ gəlar p̄isi arbivoi ale aGot b̄ibaar hən gaiug len nəhab nəmatan.

Nəb̄ol p̄usan husur nasipsip tomasig (Luk 15.3-7)

10-11 “Mətələləgau hən gamito! Atuhlahutai ideh tokad nadəlomian len ginau, samtinau ke gai evi naut kəmas. Husur nukelə mai gamit ke, aŋel gail lotokətkəta təban galito, loləboi tabtab hən læb̄isor m̄os galito len nəhon aTəmagw len nəmav.†

12 “Mitinau natsua. Avan ideh ðikad nasipsip lotovi 100, ale sua iyar lab vi tut sua, mətunau ke tigol nəsa? Dereh atenan teriŋ lotovi 99 lesuh len navəhuh hən ðia doŋ tosua toyar lab vi tut.

13 Ale ðisabi, nukel nakitinan mai gamito ke, ikemkem təban səhor lotovi 99 ləsəyar lab vi tut.

14 Imagenan, savi naləŋonian seTəmamito len nəmav hən atuhlahutai galegai ideh b̄imasig.”

Nəbathudud nadəlomian sua togol tosa hən gaiug

15 AYesu isor am ke, “Nəbathudud ideh len nadəlomian ðigol nəsaan hən gaiug, gia sor mai gai səb̄on, kel p̄arp̄ar hən nəsa tosa gai togole maii. Gai besəsəloŋ səhot nəsa gotokele, gukad təlmam həni suŋan na-ke-wawa-an len nadəlomian.

16 Be asike besəsəloŋ hən gaiug, gesəhar nəvanuan nadəlomian tesua o teru am hən gəb̄ehusur natosian siGot toke, ‘Nəboŋ avan ideh ðikel uri ke nəvanuan togon togol nəsaan, nakitinan hən nəsa tokele timasil p̄arp̄ar len na-kel-koti-an sinəvanuan toru o totor am.’*

17 Be asike besəsəloŋ husur galito, kel ur natit p̄isi mai nəb̄onb̄onan kavkav silat lotokad nadəlomian len naut enan. Asike besəsəloŋ husur alat lotokad nadəlomian am, len nənauan sam̄ riŋi tesuŋan nametb̄os səkad nadəlomian o nəvanuan nətaks.

18 “Nukel nakitinan mai gamito ke, natideh gəb̄ikai tasi len navile a pan tevi nəsa aGot tokai tasi tia len nəmav, ale natideh gəb̄idaŋ həni len navile a pan tevi nəsa aGot todaŋ həni tia len nəmav.*

19 Nukel tətəs hən nakitinan mai gamit ke, gamit b̄eru arb̄ikad nənauan besua husur natideh len navile a pan, nəsa arb̄eusi, aTəmagw len nəmav dereh tigole m̄os gəlaru.

20 Husur toru o totor lotob̄on len nahəsagw, ginau nutah mai galit ei.”

Narub̄atian

21 Beti aPita egəm hən aYesu eusi ke, “Nəbathudud nadəlomian sua ðigol nəsaan tabtab hən ginau, nerub̄at nəsaan san vəha-vis? Nerub̄at gail vəha-məlevru a?”

* **18:6:** Nabiltivat enan eməlas habat, natonki esulsul həni hən b̄ebul dasdas nawit hən b̄egəm vi flaua. † **18:10-11:** Natosian galevis ta sutuai losuhud naves egai: ¹¹ *Husur aNatun Nəvanuan egəm hən bilav kuv alat lotomasig dan nəsaan salito.* * **18:16:** Deu 19.15 * **18:18:** Mat 16.19; Jon 20.23

22 AYesu isor vari ke, “Ao, nəsakel ke vəha-məlevru, avil nuke geruḅat gail səḅavur vəha-məlevru vəha-məlevru.‡

23 Imaienan, natoḅan pipihabəlan aGot len nəmav imaiegai: Ikad nakiḅ sua toke naslev san gail lisar gel nəkabut salit maii.

24 Nəḅoḅ totuḅat us nəkabut salito, losəhar avan sua van həni tokabut hən nətalent tovi 10,000, ale nətalent esua ḅai evi naḅurḅuran hən nauman hən nasihau tovi 15.

25 Husur atenan todədas ḅisar gel nəkabut enan, amasta san ikele həni ke teḅur hən asoan mai anatun gail hən ləḅegəm vi slev gail ale teḅur hən natit ḅisi am gai tokade, hən ḅisar gel nəkabut san.

26 Na naslev iteh bathurien, eḅiri ke, ‘Sagesigarir hən ginau, ale dereh nisar gel təlmam hən natit ḅisi mai gaiug.’

27 Nəlon amasta itaḅis naslev san enan, ikas kuv nəkabut san, eriḅi hən ḅivan.

28 “Beti naslev enan evivile, etut len naslev togon tovi galit sua ḅai tokabut san hən nəvat, natenarius tovi 100.§ Ale naslev itah gat togon, tuḅat təgau gat naholoan, ike, ‘Sar gel nəvat gotokabut həni len ginau!’

29 Ale naslev togon iteh bathurien eḅiri ke, ‘Sagesigarir hən ginau, ale dereh nisar gel təlmam həni mai gaiug.’

30 Be naslev ta mō emətahuni. Ivan, gole hən ləḅitah gat togon, riḅi len naim bəḅaḅis vir ḅisar gel ḅis nəkabut san.

31 Nəḅoḅ naslev galen am lotoris nəsa tovisi, lulolosa masuḅ, ale lua kel ur natit ḅisi lotovisi mai amasta salito.

32 Ale amasta ekis naslev ta mō gəmai, ikel maii ke, ‘Govi slev gotosa vəsa batbat! Ginau nukas kuv nəkabut saḅ ḅisi husur goḅir ginau həni.

33 Ivoi am gətalolosa hən naslev togon suḅan ginau notololosa hən gaiug.’

34 Ale len nəlol paḅpaḅ san, amasta eriḅi len navəlan alat lotokətkəta kəkol hən naim bəḅaḅis hən ləḅigol niben atenan ḅepəḅas vir ḅisar gel natit ḅisi gai tokabut həni.

35 Len naḅide tomagenan, len nəlomito asike mətḅeruḅat kitin hən nəsaan sinəbathudud nadəlomian ideh lotogol tosa hən gamito, aTəmagw len nəmav dereh tigol timaienan hən gamito.”

19

Natiḅosan (Mak 10.1-12)

1 Nəḅoḅ aYesu tokəmaienan tonoḅ, eriḅi naut a Kalili, evi Jutea len naut tarḅəwisel Jortan.

2 Nabiltiḅuḅoh gail lohusuri, ale igol galit lumaur ei.

3 Beti naFarisi galevis logəm hən aYesu, loləḅon ke tekəkos len nasoruan san, mədas nahəsən ale lousi ke, “Inor hən aulumān ḅetiḅos hən asoan, riḅi gaḅulani husur nənauan o naləḅonian sitenan ḅai a?*

4 Ris aYesu tosor var galit ke, “Mətsaḅuruḅi natosian siGot toke ‘sutuai len natuḅatan aGot igol naulumān mai napəḅaḅut a?*

5 Ale aGot ike, ‘Bathut natenan, naulumān dereh teriḅi atəman mai anan hən ḅeudud mai asoan, ale aresua suḅan artovi niben tosua ḅai.’*

6 Husur arsarū am, arosua ḅai. Imagenan, naududan aGot togole, nəvanuan satepəḅehuni.”

‡ 18:22: Nəḅoḅ aYesu ekəmaienan, namilen ke datimasruḅat nəsaan sinəvanuan nadəlomian tabtab, nanoḅan teḅuer.

§ 18:28: Natenarius evi nəvat naḅurḅuran hən nauman hən nəmariboḅ tosua. * 19:3: Natiḅosan evi na-tos-gati-an

həni napəḅehwan silarmisoan sua hən asike arḅilah am. * 19:4: Gen 1.27, 5.2 * 19:5: Gen 2.24

⁷ Ale lousi ke, “Bimagenan, aMoses ikel nalo toke, ‘Naulumñan tilav nalobulat hən natiṽosan mai asoan ale tesəvati van,’ ikele husur nəsa?”*

⁸ AYesu ikel mai galit ke, “AMoses idamñ hən ke məttotiṽos hən asoamito husur nəkadumit ihaihai masuṽ, avil sutuai len natubatan, səmaienan.

⁹ Be nukel mai gamito ke naulumñan ideh totiṽos hən asoan naut kəmas alitenan sagol naitian tosa, ale tolah mai napəhaṽut ideh am, atenan igol naitian toḅur kotov nəlahan.”

¹⁰ Ahai susur san gail lukel maii ke, “Nəlahan naulumñan tokade mai asoan bimaienan, nəlahan toḅuer ivoi am.”

¹¹ Ris aYesu tosor var galit ke, “Savi nəvanuan p̄isi loləboi ləḅesəsəloṅ səhot naḅusanan enan, be aGot ilav nədaṅjan mai galevis ṅai hən ləḅeləboi ləḅigole.

¹² Husur sogsog galevis lovi sogsog nəḅoṅ analit lotopas galito, be sogsog galevis am, nəvanuan gail lugol lotovi sogsog. Ale ikad galevis tile am ləsələh m̄os natohan pipihabəlan aGot len nəmav gol ke len nəmauran salito losumñan sogsog gail. Avan ideh toləboi ḅesəsəloṅ səhot natenan, tesəsəloṅ səhoti!”†

AYesu mai alahutai
(Mak 10.13-16; Luk 18.15-17)

¹³ Beti nəvanuan galevis losəhar atuhlahutai van hən aYesu hən ḅeriṅ navəlan gəlaru len galito ale sor tuṽ. Avil ahai susur gail losivoh len galito.

¹⁴ Be aYesu ike, “Mitidamñ hən alahutai ləḅegəm hən ginau; samteil gol galito! Husur natohan pipihabəlan aGot len nəmav evi silat lotosumñan alategai.”

¹⁵ Ale nəḅoṅ aYesu toriṅ navəlan gəlaru len galito tonon, eriṅ naut enan, ivan.

Nəmantuhmar topul hən natite
(Mak 10.17-31; Luk 18.18-30)

¹⁶ Len nəḅoṅ sua, aulumñan sua egəm hən aYesu eusi ke, “Hai p̄usan, nigol natit tovoi sa hən nəḅikad nəmauran vi sutuai?”

¹⁷ AYesu isor vari ke, “Imabe gotous ginau husur natit tovoi? Ikad Atesua ṅai tovoi. Be gəḅike gəḅevi lan nəmauran vi sutuai, gigol nəsa nakelean todaṅ gail siGot tokele.”

¹⁸ Ike, “Nakelean todaṅ gail ta be?” Ale aYesu ike, “Sagigol avan ideh timat,‡ sagigol naitian toḅur kotov nəlahan, sagevənah, sagelibon len nakotan,

¹⁹ geputsan atəmañ mai anamñ len nənauan samñ, ale ləmas bun nəvanuan totoh pəpadaṅ hən gaiug sumñan gotoləmas bun gaiug gabag.”*

²⁰ Nəmantuhmar ikel maii ke, “Nugol natgalen p̄isi tia. Nəsa ipat sal hən nəḅigole?”

²¹ AYesu ikel maii ke, “Gəḅike gəḅinor kavkav len nəhon aGot, gia p̄ur hən natit p̄isi samñ, ale viol hən nəvat han mai naməsəl gail. Ale dereh gikad nakonviolan aGot totəgau gati m̄os gaiug len nəmav. Beti gegəm husur ginau.”

²² Nəḅoṅ nəmantuhmar tosəsəloṅ hən natenan, ivan, eləṅon isa habat husur epul hən natite, ikad nasugsugur isoḅur.

²³ Ale aYesu isor mai ahai susur san gail, ike, “Nukel nakitinan mai gamit ke, idan habat hən avan ideh topul hən natite ḅəḅis len natohan pipihabəlan aGot len nəmav.”

²⁴ Ikele am ke, “Idan habat hən nəkamel ḅəḅis tur len naburhunil səsod. Idan səhori am hən nəvanuan topul hən natite ḅəḅis len natohan pipihabəlan aGot.”

²⁵ Nəḅoṅ lotosəsəloṅ hən, ahai susur gail luḅaṅ habat, luke, “Bimaienan, as təḅis lan? Səkad avan ideh ḅikad nəmauran vi sutuai!”

²⁶ Beti aYesu ekəta bunus galito ike, “Len nəvanuan gail, galit lodədas ləḅigol natenan, avil aGot eləboi ḅigol natit p̄isi.”

* **19:7:** Deu 24.1-4; Mat 5.31 † **19:12:** Sogsog evi nabuai o nabuluk o naulumñan ideh səkad nədavurhut naloson husur lototev kotovi. ‡ **19:18:** Nəḅoṅ toke Sagigol avan ideh timat namilen ke sagigol avan ideh timat sil nəlol paṅpaṅ samñ o naləṅonian samñ ṅai. * **19:19:** Exo 20.12-16; Deu 5.16-20; Lev 19.18

²⁷ Ale aPita isor vari ke, “Geris, ginamit namtorin natit pisi hən namttohusur gaiug. Dereh tikad nəsə sinamito?”

²⁸ Beti aYesu ikel mai galit ke, “Nukel nakitinan mai gamito ke, len nəboŋ navile a pan biveveu, nəboŋ aNatun Nəvanuan bəbətah len nabiltihai bəbətah san toyalyal hum akin, gamit am məttohusur ginau, dereh mətəbətah len nabiltihai bəbətah gail lotovi 12 hən mətəpəpəhun navoian dan nəsəan len nahəmar lotovi 12 seIsrael.

²⁹ Ale avan ideh torin naim gail o aʋan gail o aʋavinen gail o atəman o anan o anatan gail o nətan mōs nahəsagw, dereh aGot teviol hən vəha-100 maii, ale aGot teviol am hən nəmauran vi sūtua maii.

³⁰ Ale nabiltivanuan isoḅur gagai, asike lovi natideh; ale isoḅur ləsavi natideh gagai, dereh legəm vi biltivanuan.”

20

Nəvanuan gail lotoum len nəhol nakrep

¹ AYesu eḅusan am ke, “Natohan pipihabəlan aGot len nəmav imaiegai: Ikađ amahean nətan tovivile dudulan somilan hən bidas lalumian mōs nauman hən nəhol nakrep san.

² Lous nəvat ale idam hən bəvur galit hən natenarius hən nəmariboŋ tesua.* Ale esəvat galit van hən nəhol nakrep san.

³ Len namityal toməlapat dudulan evivile tətəs, ale eris alalumian lotoil kəmas len nəmaket.

⁴ Ale ikel mai galit ke, ‘Gamito am, mitivan vaum len nəhol nakrep sagw, ale dereh nevur gamito tinor.’

⁵ Ale luvan. Len natubliial mai len namityal totor ut mədau, len nəvide tomaienən, amahean idas lalumian tətəs.

⁶ Len namityal torim ut mədau, evivile, eris galevis am lotoil ei, ale ikel mai galit ke, ‘Imabe mətoil kəmas gegai len nəmariboŋ kavkav?’

⁷ Ris lotoke, ‘Ao, avan ideh saus ginamit hən namtbəum.’ Nə ikel mai galit ke, ‘Gamit am mətevi lan nəhol nakrep sagw.’

⁸ “Nəboŋ naut togomgom ut mədau, amahean nəhol ikel mai abiltivanuan nauman san ke, ‘Kis alalumian nauman gəmai ale vur galito, tuḅat len alat lotoyar a tahw van vəbar alat lotoil a mō.’

⁹ Ale nəboŋ alat lototuḅat len namityal torim ut mədau lotogəmai, eḅur galit vīsusua hən natenarius tosua.

¹⁰ Ale nəboŋ tobar alat lotoil a mō, lunau ke ləbikad nəvat bəsəhor galit lotogəm a tahw. Be eḅur galit vīsusua hən natenarius tosua ŋai.

¹¹ Nəboŋ lotolav natenarius tosua, lukoblen mai amahean nətan husur ləsahəhaḅur hən nəvat,

¹² luke, ‘Alategai lotomadhagəmai, loum husur nəhaua tosua ŋai, be gaiug, goḅur galito pitoḅ hən ginamito. Be ginamito, namttodaŋ ḅur nabiltiuman mai nəyal tosun ginamito husur nəmariboŋ kavkav!’

¹³ Ris tosor var galit sua ke, ‘Ginau nəsamədas gaiug. Gaiug gudaḅ mai ginau hən natenarius tosua hən nauman. Ale gagai gumabe?’

¹⁴ Lav nəvat tovi esaḅ, givan. Nuke neviol mai ategai toyar a tahw, hum notoviol mai gaiug.

¹⁵ Gunau ke sanor hən nəḅigol nəsə notoləŋoni hən natit sagw gail a? Nəloḅ itaḅulol bulos ginau husur noviol habat a? ”

¹⁶ AYesu imaris kotovi ke, “Imagenan, alat ləsavi natideh gagai, dereh legəm vi biltivanuan, leil a mō; ale alat lototibau, lotoil a mō, dereh asike lovi natideh.”

* **20:2:** *Natenarius* evi naḅurḅuran hən nəmariboŋ tosua.

*AYesu isor husur nəmatan mai na-le-məhat-an san
(Mak 10.32-34; Luk 18.31-34)*

¹⁷ Husur nəboŋ enan, aYesu evi məhat vi Jerusalem. Len nəyaran san van, esəhar ahai susur lotovi 12 hən bisor mai galit səbolito, ikel mai galit ke,

¹⁸ “Mətesəsəloŋ! Datevi məhat vi Jerusalem. Ale dereh leriŋ aNatun Nəvanuan len navəlan abiltihai tutumav mai ahai pusan gail hən nalo. Ale len nakotan salito dereh lisaḅ səhoti ke tipanis, timat.

¹⁹ Dereh leriŋi len navəlan alat ləsavi Ju hən ləbisor vilesi, bilas habat həni, ale pös gati len nəhai balbal. Be len nəmariboŋ titor dereh aGot tigol tile məhat.”

*Nausian sinan aJemes mai aJon
(Mak 10.35-45)*

²⁰ Beti anana sinatun aSepeti gail esəhar anatun ulumian gəlaru gəm hən aYesu, etəŋedur bathurien hən beus natsua həni.

²¹ AYesu eusi ke, “Goləŋon nəsa?” Isor vari ke, “Nuke gikel gati ke nəboŋ gəḅevi Kiŋ, alarmiḅan egai sagw arebətah təban gaiug, sua len nəmatu, sua len nəmair.”

²² AYesu ekəta ris gəlaru ike, “Mərsaləboi nəsa mərtousi. Məroləboi mərbəmun len nəbiliwai hən na-ləŋon-isa-vəsa-an ginau nəḅəmun lan a?” Arukel maii ke, “Namroləboi namrḅigole.”

²³ Ale ikel mai gəlaru ke, “Dereh məremun len nəbiliwai hən na-ləŋon-isa-vəsa-an sagw. Avil nabətahan len nəmatu o nəmair sagw, səpat len ginau hən nəḅidamḅ həni. İpat len aTəmagw hən ḅidamḅ hən ase arḅəbətah ei, husur gai eutaut hən naut eru mōs gəlaru.”

²⁴ Nəboŋ ahai susur toseŋavur am lotosəsəloŋ hən natgalenan, nəlolit epəŋas alarmiḅan.

²⁵ Be aYesu ekis galit pisi gəmai, ike, “Mətoləboi ke nəgavna hən nametḅos gail lupatpat galit məhat len nədaŋan lotokade təban nəvanuan salit gail, ale len nədaŋan hən na-il-a-mō-an, nəvanuan totibau salito loil a mō hən nəvanuan salit gail.

²⁶ Samtimagenan! Be gamit ideh toke tevi vanuan totibau, gai timasgəm vi vanuan na-vi-tarhəte-an samito, nəlon tomədau hum tovi ut kəmas ŋai.

²⁷ Ale gamit ideh toke teil a mō hən gamito, gai tegəm vi slev samit m̄au.

²⁸ Tesumian ŋai aNatun Nəvanuan. Gai sagəm hən nəvanuan gail hən ləḅevi tarhət san hum galit lotovi ut kəmas. Ao, egəm hən ḅevi tarhət salito hum gai tovi ut kəmas; egəm hən ḅevi na-ḅur-kuvi-an mōs navivilean hən nəvanuan tosoḅur dan nəpanismen sil nəsaan salito.”

*AYesu igol nametḅesw eru arokəta
(Mak 10.46-52; Luk 18.35-43)*

²⁹ Len nəyaran siYesu galito, luyar tur len naut a Jeriko. Ale nəboŋ lotoriŋ naut enan, nəbiltiḅoh lohusur aYesu.

³⁰ İkad nametḅesw eru artobətah len nəgarhəḅisal, ale nəboŋ artosəsəloŋ həni ke aYesu toḅot van, arukai ke, “Nasuḅ, aNatun siTevit, gilolosa hən ginaməru!”

³¹ Naluḅoh losivoh len gəlaru hən naut ḅəḅut hən gəlaru. Be lukai habat am ke, “Nasuḅ, aNatun siTevit, gilolosa hən ginaməru!”

³² Ale aYesu eil, ikai van hən gəlaru ke, “Məroləŋon ke nigol nəsa hən gaməru?”

³³ Arusor vari ke, “Nasuḅ, namroləŋon nakətaan!”

³⁴ Ale nəlon aYesu itaŋis gəlaru, ibar namətalaru. Vəha-sua ŋai arokəta tətəs, beti arohusuri.

21

*AYesu ebis len naut a Jerusalem hum akiŋ
(Mak 11.1-11; Luk 19.28-40; Jon 12.12-19)*

¹ Nəboŋ lotogəm pəpadaŋ hən naut a Jerusalem, lubar navile a Petfas tarhəvəhuh Oliv. Beti aYesu esəvat ahai susur eru van.

² Ikel mai gəlaru ke, “Mərevi lan navile ea, ale vəha-sua ŋai dereh məreris natoŋki sua lotobaŋisi ei mai natuhtoŋki ulumān san. Sah ruḃat gəlaru, sehar gəlar gəmai.

³ Ale avan ideh bikel natideh mai gaməru, mirikele ŋai ke, ‘Nasuḃ timaskad gəlaru.’ Ale vəha-sua ŋai dereh atenan tidam̄ hən gəlaru.”

⁴ Natenan evisi hən nasoruan sihai kelkel ur ḃisarpoh. Ike,

⁵ “Kel mai anatvavin aSion* ke, ‘Geris! AKiŋ sam̄ egəm hən gaiug,

nəlon emədau, ebətah len natoŋki,

natuhtoŋki ulumān tovi anatun natoŋki sua.’ ”*

⁶ Na ahai susur eru aruvan, arugol ŋai nəsa aYesu tokel mai gəlaru.

⁷ Arosəhar natoŋki mai natuhtoŋki gəmai, ale aroriŋ nahurabat naut susus gail len gəlaru hən aYesu ḃebətah len gail.

⁸ Nabiltiḷuḃoh luḃolsan nahurabat salit gail metḃisal. Galevis am lutai nəpashəhai dan nəhai gail, lobubulan gail husur nametḃisal.

⁹ Alat lotoyar a m̄o hən aYesu mai alat lotohusuri lukai ke,

“Hosanna van hən aNatun ulumān siTevit! Putsani!

AGot ivoi hən atenan togəm len nahəsən Nasuḃ!

Hosanna! Sal suh aGot len nəmav a məhat buni!”*

¹⁰ Nəboŋ aYesu toḃis len naut a Jerusalem, navile kavkav luwal taḃtaḃor, lunau tuhatuh, luke, “Ategai ase?”

¹¹ Naluḃoh luke, “Ahai kelkel ur bogai, aYesu ta Nasaret len naut a Kalili!”

*AYesu ivahvahir naholəvat todar vis naim siGot
(Mak 11.15-19; Luk 19.45-48; Jon 2.13-22)*

¹² Beti aYesu eḃis len naholəvat todar vis naim siGot ale ehut alat lotoḃur hən natit gail mai alat lotoḃur natit gail ei. Ikovsan natev gail silat lotogəgel hən nəvat mai nəhai bətbətah silat lotoḃur hən nətav gail.†

¹³ Ale ikel mai galit ke, “Natosian siGot ike, ‘Naim sagw, dereh lekisi hən naim hən nasor-tuḃ-an,’* be mətugol tovi naut susuah sinəvanuan vənvnənah gail.”*

¹⁴ Nametḃesw gail mai alat lotogau logəm həni len naholəvat todar vis naim siGot, ale igol galit lumaur.

¹⁵ Abiltihai tutumav mai ahai ḃusan gail hən nalo nəlolit ipaŋpaŋ nəboŋ lotoris natit gail aYesu togole nəvanuan ḃisi lotomaŋmaŋ lan, mai nəboŋ lotosəsəloŋ hən atuhlahutai lotokai len naholəvat todar vis naim siGot ke, “Hosanna van hən aNatun ulumān siTevit! Putsani!”

¹⁶ Na lous aYesu ke, “Gosəsəloŋ hən nəsa alategai lotokele a?” Ale aYesu ikel mai galit ke, “Evoi, be mətsaḃuruŋ natosian siGot boŋ ideh toke, ‘Gaiug Got goutaut hən nə-sal-suhi-an m̄os gaiug gabag len nabuŋon atuhlahutai mai len nabuŋon atuhtətai gail lotosus sal a?’ ”*

¹⁷ Beti eriŋ galito, evivile dan nabiltivile, evi Petani ale itoh ei len nalenmariug.

*AYesu isor len nəhai nafik
(Mak 11.12-14, 20-24)*

¹⁸ Dudulan somīlan, nəboŋ aYesu totəlmam vi lan nabiltivile, imalkəkat.

¹⁹ Len nəyaran san eris nəhai nafik sua, ale ia das ḃite sobuer husur nəhai ibaŋ lute ŋai. Ale aYesu isor lan, ike, “Sagiḃan am vi sutuai!” Vəha-sua ŋai nəhai nafik enan eməlaŋ.

* **21:5:** Namilen anatvavin aSion evi alat lototoh len naut a Jerusalem lotokisi hən Sion am. * **21:5:** Zec 9.9; Isa 62.11 * **21:9:** Psa 118.25-26 † **21:12:** Nətav ehum navimal topəhapəhw. * **21:13:** Isa 56.7 * **21:13:** Jer 7.11 * **21:16:** Psa 8.2

²⁰ Nəboŋ ahai susur gail lotoris natenan, lumaŋmaŋ. Luke, “Nəhai nafik egai eməlan tutut maiegai mabe?”

²¹ AYesu isor var galit ke, “Nokitin mai gamit ke, mət̃bikad nadəlomian, nə-lon-uri-an bəbuer, nəsa tovisi hən nəhai nafik, dereh mitigole. Be savi natenan ŋai, mət̃eləboi mət̃bikel mai naʋehuh egai ke, ‘Makuv, bar hən gaiug len tas,’ ale dereh tevisi.

²² Ale mət̃bikad nadəlomian, natit p̃isi mət̃beusi len na-sor-tuʋ-an, natideh mət̃beusi, dereh mitikade.”

*Nausian husur nədaŋan hən na-il-a-m̃o-an siYesu
(Mak 11.27-33; Luk 20.1-8)*

²³ AYesu ibar naholəvat todar vis naim siGot, eʋis lan, ale nəboŋ toʋusan ei, aʋiltihai tutumav mai alat lotoil a m̃o hən nəvanuan gail logəm həni, lous taltal həni ke, “Gugol natgalenan len nədaŋan na-il-a-m̃o-an ta be? Len nədaŋan sise? Ase ilav nədaŋan na-il-a-m̃o-an enan mai gaiug?”

²⁴ AYesu isor var galit ke, “Nuke neus nausian sua hən gamit bai. Mət̃bisor var nausian sagw, dereh nikel ur nədaŋan na-il-a-m̃o-an notogol natgalenan lan mai gamito.

²⁵ Nausian imaiegai, ke, nəkadhut na-il-a-m̃o-an aJon tokade hən tobaptais, egəm len nəmav o len nəvanuan?” Lusor kitevi len galit gabag, luke, “Dat̃bike, ‘Egəm len nəmav,’ dereh tike, ‘Imabe mət̃sadəlom aJon?’

²⁶ Avil dat̃bike, ‘Egəm len nəvanuan,’ datomətahw len naluʋoh husur galit p̃isi lunau ke aJon evi ahai kelkel ur.”

²⁷ Ŋa lusor var aYesu ke, “Namtsaləboii.” Ale ikel mai galit ke, “Bimaienan, ginau am, asike nukel mai gamito, nədaŋan na-il-a-m̃o-an notogol natgalenan lan.”

Nəʋol p̃usan husur anatun ulum̃an eru

²⁸ AYesu isor am, ike, “Mət̃unau ke nəsa? Naulum̃an sua ikad anatun ulum̃an eru, ale ivan hən gəlar sua ike, ‘Anatugw, daməŋai gia um len nəhol nakrep.’

²⁹ Anatun isor vari ke, ‘Ao, nomətahuni.’ Avil nəboŋ namityal topair, egəgel hən nənauan san, ivan.

³⁰ Beti atata ivan hən anatun togon am ikel nasoruan toʋitoʋ hən tokele a m̃o tia. Ale anatun togon isor vari ke, ‘Ale Nasuʋ, nivan bai.’ Wake səvan.

³¹ Len gəlaru, anatun ulum̃an ta be igol nəsa atata səlaru toləŋoni?” Lusor var aYesu, luke, “Anatun atata tosor maii a m̃o.” Ale aYesu ikel mai galit ke, “Nukel nakitinan mai gamito. Nəvanuan nətaks gail mai alatpəhaʋut lotoʋur hən nibelito saltoyar a m̃o hən gamito vi lan natohan pipihabəlan aGot.

³² Husur aJon egəm hən gamito hən bəʋusan gamit hən naʋisal hən nanoran, be mət̃sadəlomi, avil nəvanuan nətaks gail mai alatpəhaʋut lotoʋur hən nibelito, lodəlomi. Naut kəmas mət̃oris natenan, len namityal tohusuri, mət̃sagəgel hən nənauan samito hən mət̃bedəlom nəsa tokele.”

*Nəʋol p̃usan husur alat lotorentem nəhol nakrep
(Mak 12.1-12; Luk 20.9-19)*

³³ AYesu ike, “Səsəloŋ hən nəʋol p̃usan sual am. Ikad naulum̃an tokad nətan. Len naut enan imabul nakrep, eum hən nəhol garu len nətan enan. Ehir naʋur hən bəgəm vi naut lotopal dasdas nakrep lan, ale eum hən naut na-kətkəta-təban-an a məhat. Beti idam̃ hən nəhol van hən alat lotokətkəta təban nəhol hən ləʋirentem, ale eriŋ naut enan len nəyaran sua.*

³⁴ Nəboŋ nakrep pəpadaŋ hən bimen, amahean nəhol esəvat naslev san gail van hən alat lotorentem nəhol hən ləʋepəpəhun naʋit nakrep galevis tovi esan.

* 21:33: Isa 5.1-2

³⁵ Avil alat lotorentem nēhol lutah gat naslev san gail. Luṽas esua, lugol esua imat ale lotuṽ sual am.

³⁶ Ale amahean esəvat naslev galevis am səhor ta mō, be alat lotorentem nēhol lugol naṽide toṽitoṽ hum ta mō.

³⁷ Len naməkot esəvat anatun ulumān van hən galito, isor mai gai gabag ke ‘Dereh leputsan anatugw ulumān len nənauan salito, ligol nəsə bīkele.’

³⁸ Be nəbōṽ alat lotorentem nēhol lotoris anatun ulumān, lusor mai galit gabag ke, ‘Atea, dereh tikad nēhol egai nəbōṽ amahean nətan bīmat. Gəmai, datiparu buni hən datbikad natit ṽisi ḅevi esan nəbōṽ atəman bīmat.’

³⁹ Ale lutah gati, bar hənī vivile dan nēhol nakrep ale paru buni.

⁴⁰ Imaienan, nəbōṽ amahean nēhol nakrep ḅegəmai, dereh tigol nəsə hən alatenan lotorentem nēhol?”

⁴¹ Lusor var aYesu ke, “Nəvanuan galen lotosa, dereh tilav nəmatan tosa vəsə masuṽ mai galito. Beti tidam hən nəvanuan galevis am ləbirentem nēhol, ləbīlav naṽit nakrep mai nəbōṽ ləbimen.”

⁴² AYesu ikel mai galit ke, “Mətsaṽuruṽ nategai len natosian siGot a? Ike, “ ‘Nəvat, nəvanuan na-um-im-an gail lotomətahuni, gai egəm vi vat sua ṽai ḅeləboi ḅigol naim ḅihav mai ḅinor. Ale evi Nasuḅ aGot togol nəvat tomagenan

ale nəbōṽ dattorisi, datumaṽmaṽ len nəsə togole.’*

⁴³ “Bathut enan nukel mai gamit ke, dereh aGot tilav kuv natohan pipihabəlan dan gamito, ale tilavi mai naluṽoh hən nəvanuan tile ləḅigol naṽite tovi naləṽonionian san.

⁴⁴ Avan ideh ḅiteh len nəvat enan, dereh timaḅurḅur, mai avan ideh, nəvat ḅiteh lan, dereh tipat dole.”‡

⁴⁵ Nəbōṽ aḅiltihai tutumav mai naFarisi gail lotosəsəloṽ hən nəḅol galenan, lunau səhoti ke aYesu tosor husur galito.

⁴⁶ Imagenan ludas ṽisal hən ləḅitah gati, be lomətahw len naluṽoh gail lotonau ke tovi ahai kelkel ur.

22

Nəḅol ṽusan husur nəhanan hən nəlahan (Luk 14.15-24)

¹ AYesu iḅol ṽusan tətəs mai galit am, ike,

² “Natohan pipihabəlan aGot len nəmav imaiegai. Ikad nakiṽ sua toutaut hən nəhanan hən nəlahan sinatun ulumān.

³ Eus nəvanuan isoḅur hən ləḅegəm hən nəlahan enan. Ale nəbōṽ nəhanian toutaut, esəvat naslev san gail hən ləḅekis nəvanuan galenan gəmai, be lomətahun ləḅegəmai.

⁴ Esəvat naslev galevis am, ike, ‘Kel mai alat notous galit gəmai ke numaul hən nəhanian tia. Namtotibun naḅuluk ulumān mai natuhḅuluk tokənoh gail, ale natit ṽisi eutaut tia. Mətegəm tutut hən nəhanan nəlahan!’

⁵ Avil alat akiṽ tous galit ləḅegəmai, ləsəsəsəloṽ husuri, luvan. Galit sua evi lan nətan san, togon evi lan naim ṽurṽur san.

⁶ Galevis am lutah gat naslev san gail, lomədas bun galito vagol lumat.

⁷ Akiṽ nəlon ipaṽpaṽ masuṽ. Esəvat navəshəsoltia san hən ləḅiṽabun alatenan lotogol nəmatan ale hən ləḅepəṽas naḅiltivile salito.

⁸ Ale ikel mai naslev san gail ke, ‘Nəhanan hən nəlahan eutaut tia, be alat notous galit hən ləḅegəmai ləsəbar nəsə notoləṽoni tonor len nəhanan sagw, sanor hən ləḅegəmai.

* **21:42:** Psa 118.22-23 ‡ **21:44:** Natosian galevis ta sutuai ləsəkad naves 44.

⁹ Imaienan, mitivan hən nametp̄isal pasil gail, ale nəvanuan ideh mət̄bisabi, usi hən begəm vi lan nəhanan nəlahan.

¹⁰ Ale naslev galenan luvan husur naṗisal gail. Lokis galit p̄isi lotosaḅ gail ḅonḅon, naut kəmas lotovoi o lotosa. Ale nəhanan nəlahan epul hən nəvanuan.

¹¹ Be nəboṅ akiṅ toḅis lohoim san hən ḅeris alat lotohan, eris aulumān sual ei sasun nahurabat nəlahan.

¹² Ale ikel maii ke, ‘Eee Tegai, gaiug gəsasun nahurabat nəlahan, gogəm lohoim gegai mabe?’ Ris naut toḅut hən atenan.

¹³ Beti akiṅ ikel mai nəvanuan nauman san gail ke, ‘Baṅis gat navəlan gəlaru mai narien gəlaru, bar həni vivile len nəmargobut! Len naut enan dereh litaṅ, lides batriṽoriṽ.’ ”

¹⁴ AYesu imaris kotov nasoruan san ike, “Husur aGot ekis isoḅur be ilekis hən evis ṅai.”

*Vur nətaks seSisa
(Mak 12.13-17; Luk 20.20-26)*

¹⁵ Ale naFarisi gail luvan. Nəboṅ lotovan tononṅ, Luḅonḅon, lusor utaut hən ləḅigol aYesu ḅekəkös len nasoruan san.

¹⁶ Beti losəvat aḅai susur salit gail mai galevis len nəpati tovi tarhət siHerot van hən aYesu.* Lousi ke, “Hai p̄usan, namtoləḅoi ke gokitin, goṗusan hən naṗisal siGot len nakitinan. Gukel nakitinan, nəvanuan ḅetibau o ḅevi naut kəmas savi natideh len gaiug.

¹⁷ Gikel natsua mai ginamit bai. Inor hən datḅeṽur nətaks van hən aSisa māu a? Gunau mab həni?”

¹⁸ Be aYesu eləḅoi nagərasian tosa salito ale ike, “Vanuan gəgəras gail! Imabe mətous kitev ginau hum mət̄bigol ke nekəkös?”

¹⁹ Vusan ginau hən natenarius hən nətaks.” Ale lulav nakoin sua enan van həni.

²⁰ Eus galit ke, “Nəhon mai nahəsan ase arupat len nakoin egai?”

²¹ Lusor vari ke, “ASisa.” Beti ikel mai galit ke, “Imagenan, lav mai aSisa nəsa tovi seSisa ale lav mai aGot nəsa tovi siGot.”

²² Nəboṅ lotosəsəlonṅ hən natenan, luṗanṅ, beti loriṅi, luvan.

*Nəlahan mai na-le-məhat-an dan nəmatan
(Mak 12.18-27; Luk 20.27-40)*

²³ Len nəboṅ enan ṅai, naSattiusi gail (lotokele ke na-le-məhat-an dan nəmatan eḅuer), logəm həni, lousi*.

²⁴ luke, “Hai p̄usan, aMoses ikele ke, ‘Aulumān ideh ḅimat anatun ḅeḅuer, aṽan matmat tilah mai nəbatunau enan hən ḅipas anatun gail hən aṽan tomat ḅikad anatun gail.’*.”

²⁵ Ikad alatmiṽan toməlevru len ginamito. Aḅai a m̄o ilah, ale imat, anatun eḅuer. Ale aṽan tohusuri ilah mai asoan aten tomat.

²⁶ Aṽan enan am imat, anatun eḅuer, ale aṽan tohusuri ilah mai nəbatunau. Ivan magenan van vəbar alatmiṽan p̄isi lulah mai alitenan.

²⁷ Ale nəboṅ alatmiṽan p̄isi lotomat, alitenan tu imat.

²⁸ Imagenan, kel mai ginamito, len na-le-məhat-an dan nəmatan, alitenan dereh tevi asoan alatmiṽan toməlevru ta be, husur ilah mai galit p̄isi?”

²⁹ AYesu isor var galit ke, “Mətusab husur mət̄saləḅoi natosian siGot mai nədaṅan san.

³⁰ Husur len na-le-məhat-an dan nəmatan, nəvanuan gail asike lulah, avan ideh asike idam̄ hən ləḅilah, be dereh lesuṽan aṅel gail len nəmav ləsəlah.

³¹ Be datḅisor husur na-le-məhat-an dan nəmatan, mət̄saṽuruṅ nəsa aGot tokele mai gamito a? Ike,

* **22:16:** Alat len nəpati tovi tarhət siHerot lovi len nəpati polotik toləṅon ke sua len nəbathudud siHerot timasvi kiṅ len naut a Jutea, hən naut a Jutea ḅipat akis len navəlan aRom. * **22:23:** Uman 23.8 * **22:24:** Deu 25.5-6

³² ‘Gagai ginau novi aGot siApraham, aGot seIsak, aGot siJakop.’* Gai savi aGot silat lotomat be silat lotomaur.”

³³ Nəboŋ naluṽoh gail lotosəsəloŋ hən natenan, lumaŋmaŋ len naṽusanan san.

Nakelean todaŋ totibau, tosəhor gail ɸisi am
(Mak 12.28-34; Luk 10.25-28)

³⁴ Nəboŋ lotosəsəloŋ həni ke aYesu togol naSattiusi gail ləsasor am, naFarisi gail luḃonḃon,

³⁵ ale galit sua tokad namitisau hən nalo eus nausian sua həni hən ḃekəkös len na-sor-vari-an san.

³⁶ Ike, “Hai ɸusan, len nalo gail, ta be esəhor gail ɸisi am?”

³⁷ AYesu isor var galit ke, “ ‘Geləmas bun Nasuḃ aGot sam̄ len nəloṽ kavkav, nanunun̄ kavkav, mai nənauan sam̄ kavkav; len gaiug kavkav.’* ”

³⁸ Enan evi nakelean todaŋ totibau, tosəhor gail ɸisi am.

³⁹ Nakelean todaŋ tohusuri ehum enan, ike ‘Geləmas bun nəvanuan totoh pəpadaŋ hən gaiug sum̄an gotoləmas bun gaiug gabag.’* ”

⁴⁰ Nakelean eru enan artodaŋ arovi nəbathut nalo kavkav mai naṽusanan sihai kelkel ur gail ɸisi.”

Anatun ase aKristo, aGot totabtabuh lan?
(Mak 12.35-37; Luk 20.41-44)

⁴¹ Beti aYesu eus naFarisi gail lotoḃonḃon,

⁴² ike, “Mətḃinau aKristo, aGot totabtabuh lan, mətunau ke gai evi anatun ase, nəpasusan sise?” Lusor vari ke, “Anatun siTevit.”†

⁴³ Beti aYesu eus galit ke, “Bimaienan, nəboŋ aTevit tosor len aNunun aGot, bathut nəsa ekis aKristo hən aMasta? Husur aTevit ike,

⁴⁴ “ ‘Nasuḃ aGot ikel mai aMasta sagw, ke

“Gebətah tarhət len navəlagw nəmatu,

vir nəberin̄ aenemi sam̄ gail pipit nariem̄ gəlaru

hən ləḃevi ut kəmas.”* ”

⁴⁵ “Imaienan, aTevit ḃekis aKristo hən aMasta san, evi anatun mabe?”

⁴⁶ Be səkad ideh toləboi ḃisor var aYesu. Len nəboŋ enan van, galit ɸisi lomətahw hən ləḃeus nausian ideh həni am.

23

AYesu isor tas nabiltiju gail
(Mak 12.38-40; Luk 11.39-52, 20.45-47)

¹ Beti aYesu isor mai naluṽoh gail mai ahai susur san gail.

² Ike, “Ahai ɸusan hən nalo mai naFarisi gail, lulav namilen aMoses hən ləḃəɸusan hən nalo siGot.* ”

³ Imaienan, səsəloŋ husur galito, gol natideh lotokel mai gamito hən mətḃigole. Avil samtigol tətəṽ hən nəsa lotogole, husur ləsagol nəsa lotoɸusan həni.

⁴ Lukai tas natit isoḃur, lugol nalo isoḃur am lotodaŋ habat hən nəvanuan ḃehusur gail. Ehum lotobaŋis gat natit toməlas habat, ale lotoriŋi len nəbathuvəson nəvanuan hən ḃevusi. Be lomətahun ləḃigol natideh hən ləḃesusupah mai nəvanuan hən ḃerusan natgalenan toməlas.

* 22:32: Exo 3.6 * 22:37: Deu 6.5 * 22:39: Lev 19.18 † 22:42: NaJu gail ɸisi loləboii ke dereh aKristo egəm len nəpasusan siTevit tovi kiŋ ta sutuai. * 22:44: Psa 110.1 * 23:2: Len nasoruan ta Kris ike lobətah len nəhai bətbətah siMoses, be namilen ike lulav namilen a Moses hən ləḃəɸusan hən nalo aGot tolavi mai a Moses.

⁵ Natit p̄isi lotogole, lugole hən nəvanuan gail ləberisi ɲai. Galit, lukad nabokis gail lotosəjon natosian siGot len gail hən ləbiban̄is gail len navəlalit mai nabunəholito.* Be məteris, lugol nabokis gail luṗosṗos, lugol nasum̄arhət nahurabat salit gail lobəlbəlav.

⁶ Loləjon masuṽ hən ləbēbətah rivuh len nabiltihanan ideh, loləjon nəhai bətbətah tovoi ɲai len naim nabonḥonan.

⁷ Loləjon masuṽ hən nəvanuan gail ləbike, 'Ivoi,' mai galito len nəmaket, loləmas nəvanuan ləbekis galit, 'Hai p̄usan.†

⁸ Be avan ideh satekis gamit hən 'Hai p̄usan,' husur mətukad ahai p̄usan tosua ɲai, ale gamit p̄isi mətōp̄itp̄itōṽ sum̄an na-ke-ṽan-an gail.

⁹ Ale samtinau avan ideh len navile a pan hum totibau gol ke məttoḥisi hən, 'Tata,' husur esua ɲai evi aTata samit len nəmav.

¹⁰ Avan ideh satekis gamit hən 'Hai p̄usan,' husur esua ɲai evi ahai p̄usan samito, evi aKris̄to.

¹¹ Gamit ideh toke tetibau səhor gamit am, tekətkəta təban gamito, tevi tarhət samito.

¹² Avan ideh topatpat gai məhat, dereh tegəm vi ut kəmas; avan ideh togol gai savi natideh, dereh aGot teputsani vi məhat.

¹³⁻¹⁴ "Be gamit məttoṽi ahai p̄usan hən nalo mai naFarisi gail, mətovi vanuan gəgəras gail ɲai! Nəmauran samit dereh tisa vəsa tibatbat, husur mətokəkəkol hən nabopita hən natohan pipihəlan aGot len nəmav len nəhon nəvanuan gail. Bathut mətəsaḥis lan ale alat lotoke ləbēbis lan, mətəsaḥis hən ke ləbis.‡

¹⁵ "Gamit məttoṽi ahai p̄usan hən nalo mai naFarisi gail, mətovi vanuan gəgəras gail ɲai! Nəmauran samit dereh tisa vəsa tibatbat. Husur len nəyaran samito, mətuyar len tan, wol len tas, hən mətəgəgəl hən nadələmian sinəvanuan bəsua ɲai, hən b̄ikad nadələmian seJu gail. Ale nəbōṽ tohusur nadələmian samito, mətugol egəm isa səhor gamito, gol ke inor hən nəhab nəmatan ɲai.

¹⁶ "Gamit məttoil a n̄o, məttoṽəhar nəvanuan gail, mətovi mətbesw gail, nəmauran samit dereh tisa vəsa tibatbat! Len naṗusanan samit mətuke, 'Avan ideh tota gat na-kel-gati-an san len nahəsan naim siGot, nakelean san savi natideh. Be avan ideh tota gat na-kel-gati-an san len nahəsan nagol hən naim siGot, gai timasgol nəsa tokel gati, saləboi b̄imakuv dani.'

¹⁷ Mətbesw gail! Melmel gail! Mətələboii ke naim siGot esəhor masuṽ hən nagol topat lan. Nagol enan egəm siGot səbōn, husur ɲai topat len naim siGot.

¹⁸ Ale len naṗusanan samit mətuke, 'Avan ideh tota gat na-kel-gati-an san len nahəsan nəmel tutumavan, nakelean san savi natideh. Be avan ideh tota gat na-kel-gati-an san len nahəsan naviolan topat len nəmel tutumavan, gai timasgol nəsa tokel gati, saləboi b̄imakuv dani.'

¹⁹ Mətbesw gail! Mətələboii ke nəmel tutumavan esəhor masuṽ hən naviolan ideh topat lan. Naviolan enan egəm siGot səbōn husur ɲai topat len nəmel tutumavan len natutumavan van hən aGot.

²⁰ Imaienan, avan ideh tota gat na-kel-gati-an san len nahəsan nəmel tutumavan, gai ita gat na-kel-gati-an san len nəhes enan, mai len nahəsan natideh topat lan.

²¹ Ale avan ideh tota gat na-kel-gati-an san len nahəsan naim siGot, gai ita gat na-kel-gati-an san len nəhes enan, mai len nahəsan atenan totoh lan.

²² Ale avan ideh tota gat na-kel-gati-an san len nahəsan nəmav, gai ita gat na-kel-gati-an san len nahəsan nabiltihai bətbətah siGot, mai len nahəsan atenan tobətah lan.

* **23:5:** Num 15.38-41 † **23:7:** Len nasoruan ta Kris, lovənoh nasoruan ta Aram tovi Rappi, namilen toke hai p̄usan.

‡ **23:13-14:** Natosian galevis ta sutuai losuhud naves egai: ¹⁴ Gamit məttoṽi ahai p̄usan hən nalo mai naFarisi gail, mətovi vanuan gəgəras gail ɲai! Nəmauran samit dereh tisa vəsa tibatbat, husur mətuhən nəvat sibatunau pəhəvut gail, vənoh naim salit gail. Ale mətusor tuṽ ebəlav hən mətəbipatpat gamit məhat. Husur natenan, aGot dereh tipansem habat hən gamito.

23 “Gamit mættovi ahai þusan hæn nalo mai naFarisi gail, mætovi vanuan gægəras gail! Nəmauran samit dereh tisa vəsa tibatbat, husur nahudhut tosua len nasəŋavuran hæn naluhai hun namint, natil mai nakumin, mætoviol hæn gail mai aGot. Avil mætsagol natit totibau gail səhor natgalenan len nalo. Mætsagol sanor van hæn nəvanuan gail, mætsalolosa hæn galito. Mætsariŋ nəlomit len aGot, mætsədaŋ lan. Ivoi hæn mættagol natgalenan ale sa-nəlomit tibonboŋ hæn mætbəviol hæn tesua len nasəŋavuran.*

24 Gamit mættoil a mō, mættosəhar nəvanuan gail, mætovi mætbesw gail! Mətohis i hæn mætbehusur natuhlo þisi, be mætsagol nabiltitit gail lotopat lan. Ehum mættobir nəwai tur len nəkaliko hæn asike mætbedəlom nahonon ideh, be mætodəlom nəkamel mætsarisi. §

25 “Gamit mættovi hai þusan hæn nalo mai naFarisi gail, mætovi vanuan gægəras gail! Nəmauran samit dereh tisa vəsa tibatbat, husur mətəkəkəs navivile hæn nabiliwai mai nasiloh, be nəlolit ebiŋbiŋal. Nəlomit epul hæn na-ləŋon-masuŋ-hæn-natite-an mai nagolean hæn natideh mættoləŋoni. Mætsənu nəvanuan ideh am.

26 Farisi namətamit tobəsw! Kəkəs nəlon nabiliwai a mō, hæn navivile am biveveu.

27 “Gamit mættovi hai þusan hæn nalo mai naFarisi gail, mætovi vanuan gægəras gail! Nəmauran samit dereh tisa vəsa tibatbat, husur mətəhum naburhes lotopiti pəhapəhw. Navivile epəhw, ikab buni, be butite epul hæn nabəlasun nəvanuan tomat gail mai natit gail am tobos nətan.

28 Gamit mətumaienan. Nəvanuan gail lotoris navivile samito lunau ke mətunor, avil len nəlomit, mətopul hæn nagəgərasan, mətutoh hum nalo savi natideh.

29 “Gamit mættovi hai þusan hæn nalo mai naFarisi gail, mætovi vanuan gægəras gail! Nəmauran samit dereh tisa vəsa tibatbat, husur mətəum hæn naburhes sihai kelkel ur gail, atəmamit gail ta sutuai lotoparu bubun galito, ale mətovəhas naburhes silat lotonor len nəhon aGot.

30 Beti, surmān mættavoi səhor atəmamit gail ta sutuai, mətuke, ‘Dattatoh len nəboŋ setəmadat ta sutuai, asike dattaβon mai galito nəboŋ lotogol nəda hihai kelkel ur gail lotosel.’

31 Nəboŋ mættəkəmaienan, mətukel koti ke mættovi anatulit gail, mættosa surmān alat lotoparu bubun ahai kelkel ur gail.

32 Gamit mōau, nəsa atəmamit gail ta sutuai lototuβat həni, mitigol tihav!

33 Mətovi māt gail mai anatun nəvaipa gail!** Mitigam yav dan nəpanismen hæn naut nəmatan mabe?

34 Husur natenan, dereh nesəvat ahai kelkel ur gail, nəvanuan lotokad namitisau hæn nəmauran tonor, mai ahai þusan gail hæn nalo, van hæn gamito. Dereh mititahətah hæn galevis len nəhai balbal hæn ləbimat. Galevis am mətəbilas habat hæn galito len naim nabonβonan samito, hut galit van husur nabiltivile vīsusua.

35 Na nəmatan silat lotonor þisi len navile a pan, dereh lipat len navələmito; tuβat len nəda hiApel tonor, van vəbar nəda hiSekariah, anatun ulumān aParakiah,†† mættotubuni rivuh hæn nəmel tutumayan mai naim siGot.*

36 Nukel nakitinan mai gamito, nəpanismen hæn nəmatan galen þisi, dereh tibar naur ta daməŋ egai.

AYesu ilolosa hæn naut a Jerusalem

(Luk 13.34-35)

37 “O Jerusalem, Jerusalem! Gugol ahai kelkel ur gail lumat, gotubun ahai pispisul gail aGot tosəvat galit van hæn gaiug. Akis nuke nigol anatun gail libonβon hum natopəhaʋut togol natuhman san gail luβonβon hæn bihavhav hæn galito. Be gomətahuni.

* 23:23: Lev 27.30; Deu 14.22 § 23:24: Nahonon mai nəkamel, gəlar þisi arsaveveu len nalo siMoses. ** 23:33: Nəvaipa evi nəmāt tosa, nəboŋ bihat avan ideh, nabehi han igol timat. †† 23:35: Len Zec 1.1 lokis aParakiah hæn aPerekiah. * 23:35: Gen 4.8; 2Chr 24.20-21

³⁸ Geris! AGot erin̄ gaḅulan naim sam̄ gol eḅḅesw.*

³⁹ Husur nukel mai gamit ke, gagai van, asike m̄toris ginau am van v̄abar m̄tḅike, 'AGot tivoi h̄an atenan toḡem len nah̄esan Nasuḅ aGot!' ”*

24

*AYesu isor husur naim siGot ke dereh timasirsir
(Mak 13.1-2; Luk 21.5-6)*

¹ N̄əboḅ aYesu torin̄ nahol̄əvat todar vis naim siGot, toyar dani, ahai susur san gail loḡem h̄ani h̄an l̄əḅēv̄usani h̄an naim gail ei.

² Be aYesu ikel mai galit ke, “M̄toris naim galeg a? Nokitin mai gamit ke dereh limasirsir ḅisi h̄an asike ikad n̄əvat ideh gegai ḅep̄ələh len n̄əvat togon.”

*Natit gail lotov̄usan naḡəman h̄an nanon̄an h̄an navile a pan
(Mak 13.3-13; Luk 21.7-19)*

³ Beti n̄əboḅ aYesu tob̄ətah s̄əḅon len N̄əv̄ehuh Oliv, ahai susur san gail loḡem h̄ani luke, “Natgalen gotomadhakele mai ginamito levisi ḅais? N̄əsa teḅusan naḡəmaian sam̄? N̄əsa teḅusan n̄əboḅ navile a pan ḅinoḅ?”

⁴ AYesu isor var galit ke, “M̄ətel̄əl̄əgau! Avan ideh sateḡəras gamito,

⁵ husur dereh tisoḅur leḡem len nah̄əsagw, like, ‘Ginau aKristo,’ ale dereh leḡəras tisoḅur n̄əboḅ l̄əḅek̄əmaianan.

⁶ Dereh m̄ətes̄əsəl̄oḅ h̄an n̄əwalan h̄an nab̄iltiḅalan gail mai na-kel-uri-an h̄an nab̄iltiḅalan gail am. Be samtem̄ətahw, husur timasvisi magenan, be s̄əbar nagilen sal.

⁷ Naluḅoh h̄an n̄əvanuan naut sua dereh ligol nab̄iltiḅalan mai naluḅoh h̄an n̄əvanuan naut tile, ale n̄əvanuan sekiḅ gail dereh liḅal mai n̄əvanuan sekiḅ tile gail. Dereh n̄əhanian teḅuer mai tikad nab̄iltidu gail husur naut gail.

⁸ Be natgalen ḅisi loh̄um natuḅatan ḅai h̄an nap̄əḅasan h̄an n̄əpasusan. Dereh lisa van v̄əsa, levisi v̄əha-sob̄soḅur am len n̄əboḅ l̄əḅeḡəmai.

⁹ “Beti dereh lerin̄ gamit len nav̄əlan alat l̄əḅem̄ədas tabtab h̄an gamito mai l̄əḅigol m̄əḅimat. Naluḅoh h̄an n̄əvanuan naut tiltile dereh lem̄ətahun bun gamito sil nah̄əsagw.

¹⁰ Ale len n̄əboḅ enan tisoḅur dereh lipair dan ginau, lem̄ətahun bun galit gabag, lerin̄ galit gabag len nav̄əlan aenemi salit gail.

¹¹ Ale ahai kelkel ur ḡəḡəras gail dereh levisi, leḡəras n̄əvanuan tisoḅur.

¹² Ale husur n̄əsaan ḅiper̄n̄an naut ḅisi, na-l̄əml̄əmas-buni-an sin̄əvanuan ḅisoḅur dereh teḡem k̄əkereh.

¹³ Avil n̄əvanuan tokad n̄ə-daḅ-ḅuri-an van v̄əbar nagilen, gai dereh aGot tilav kuvi h̄an ḅikad n̄əmauran vi sutuai.

¹⁴ Ale n̄əvanuan sagw gail dereh likel ur na-kel-uri-an tov̄oi egai h̄an natohan pipi-hab̄əlan aGot, len navile a pan kavkav, h̄an ke, naluḅoh h̄an n̄əvanuan naut tiltile ḅisi l̄əḅes̄əsəl̄oḅ h̄ani bai, beti nagilen navile a pan teḡəmai.”

*Natit tom̄ədas naut tolo
(Mak 13.14-23; Luk 21.20-24)*

¹⁵ Gaiug gotoḅurun̄ nategai, geḅurun̄ l̄əḅoi. AYesu isor am ke, “Imagenan, n̄əboḅ m̄əḅberis n̄əsa ahai kelkel ur, aTaniel, totos husuri a m̄o, n̄əboḅ m̄əḅberis natit aGot tom̄ətahun buni, toil len naut tolo, tom̄ədas bun naut enan van vagol tob̄ḅesw vi sutuai,*

¹⁶ len n̄əboḅ enan, alat a Jutea limasgam dan naut enan vi lan naut tobaḅ v̄ehuh.

¹⁷ Avan ideh ḅin̄əv̄n̄əv̄ m̄əhat len nav̄urun̄ naim, timasgam tutut dan naim san, satimarin̄ vi lohoim h̄an ḅitariv kukuv natite dani.

* 23:38: Jer 22.5 * 23:39: Psa 118.26 * 24:15: Dan 9.27, 11.31, 12.11

18 Ale ideh ðeum marireu san, satetəlmam hən ðilav nahurabat san.

19 Len nəboŋ enan nəmauran dereh tidan vəsa habat hən apəhaʋut ideh totian o tovəhasus.

20 Be mitisor tuʋ vi təban aGot ke nə-gam-yav-an samit satipat len nahəbati naut susus o len nəSappat ideh.

21 Nəkəmaianan husur len nəboŋ natgalen ðevisi, na-ləŋon-isa-vəsa-an dereh tidan habat səhor nəboŋ ta sutuai len natuʃatan, vəbar nəboŋ ta daməŋai, ale asike idan səhori tətəs am boŋ ideh.*

22 Asike aGot tagol na-ləŋon-isa-vəsa-an tamidol len nəboŋ galenan, nəvanuan p̄isi lətəmat. Avil aGot dereh tigoł na-ləŋon-isa-vəsa-an sinəvanuan p̄isi teŋidol m̄os alat, gai tolekis hən galito, lotovi esan.

23 “Beti avan ideh ðikel mai gamit ke, ‘Məteris, aKristo bogai!’ o ‘Gai saga!’ samt-ədəlomi.

24 Husur akristo gəgəras gail mai ahai kəlkel ur gəgəras gail dereh levisi. Dereh ligol namerikel nasuhunian nəvanuan gail lotoʃan habat lan. Lətaləboi lətagəras nəvanuan gail aGot tolekis hən galito, dereh ligole len namerikel galenan.

25 Nələləgauan enan, nukele hən mətəbələboi nəsa ðevisi.

26 Imagenan, nəvanuan gail ləbikel mai gamit ke, ‘Məteris, aKristo satotoh len naut masmas toʃəbesw!’ samtivan varisi. Ləbike, ‘Məteris, satosusuah lohoim,’ samtədəlomi.

27 Husur, nəboŋ aNatun Nəvanuan ðegəmai, dereh tehum nasəmoropun togol nəmav kavkav toŋial, nəvanuan p̄isi lerisi.

28 Len naut ideh natit tomat topat lan, nəbiltiman naməsav tohanhan natit tomat dereh lemələh gəm ðon ei.”*

*Nagəmaian siNatun Nəvanuan
(Mak 13.24-27; Luk 21.25-28)*

29 AYesu isor am, ike, “Nəboŋ na-ləŋon-isa-vəsa-an hən nəboŋ galenan ðinoŋ, ‘dereh namityal timotmot, mai nahəbati asike emial; dereh naməso gail lerus vi pan dan nəmav mai natit gail lotokad nədaŋan len nəmav dereh lekurkur habat.’†

30 Beti natit tovəhot nagəmaian siNatun Nəvanuan dereh tevisi len nəmav, ale naluʋoh hən nəvanuan gail p̄isi len navile a pan dereh leləŋon tisa habat, litan. Beti dereh leris aNatun Nəvanuan togəm len nəmavukasw len nədaŋan mai nəyalyalan totibau.*

31 Len nəbiltiwalan hən nətrampet‡ dereh tesəvat aŋel san gail vi lan naut p̄isi len navile a pan kavkav hən ləbetətariv ðonðon hən alat aGot tolekis hən galito hən ləbēvi esan.”*

*Nasoruan kəta husur nəhai nafik
(Mak 13.28-31; Luk 21.29-33)*

32 AYesu ike, “Ivoi hən mətəbələboi səhot natsua nəhai nafik ðeʋusani. Nəboŋ nəpashət nafik səmmas am be todumoh, mətoləboi ke nahəbati naut pudpud egəm pəpadaŋ.

33 Len nəvide tomagenan, nəboŋ mətəberis natgalen p̄isi notomadhasor husuri, dereh məteləboi ke natəlmaman siNatun Nəvanuan satogəmai, ehum gai tia bopita.

34 Nukel nakitinan mai gamito, naur egai asike lumat vəbar natgalen p̄isi ləbisarpo.

35 Nəmav mai navile a pan dereh arimasig, be nasoruan sagw gail asike lumasig boŋ ideh.”

* **24:21:** Dan 12.1 * **24:28:** Namilen hum ma toke: nəboŋ nəsa notomadhakele ðevisi, dereh məteləboi nəboŋ hən nanoŋan hən navile a pan togəm pəpadaŋ. Be husur nəbiltiman tohanhan natit tomat evi nəharhar sisoltia gail ta Rom, namilen hum ma toke: navəshəsoltia dereh legəm ðon ei. † **24:29:** Isa 13.10, 34.4; Eze 32.7; Jol 2.10, 31, 3.15. Naut toke: natit gail len nəmav dereh lekurkur habat, ikad namilen sual am len nasoruan ta Kris hum ma toke: aGot dereh tilav kuv alat lotokad nədaŋan len nəmav dan namilelit hən nədaŋan. * **24:30:** Dan 7.13 ‡ **24:31:** Nəboŋ gotoʋuv nətrampet, nəwalan han esəhor nəwalan hən nahəmadu. * **24:31:** Deu 30.4; Neh 1.9

*Utaut!**(Mak 13.32-37; Luk 17.26-30, 34-36)*

³⁶ AYesu isor am ike, “Nəmariboŋ enan o namityal enan, avan ideh saləboii. Aŋel gail len nəmav mai aNatun aGot, galit ləsaləboii, avil aGot Tata səboŋ, gai eləboii.

³⁷ Nəgəman siNatun Nəvanuan dereh tehum nəboŋ siNoah gail.

³⁸ Len nəboŋ siNoah gail, nəboŋ nilev sagəm sal, nəvanuan gail luhan, lomun, lulah mai ludam̄ hən nəlahan gail van vəbar nəboŋ aNoah toḅis len nəak.*

³⁹ Nəvanuan gail ləsənu səhot nəsa ḅevisi van vəbar nilev egəm lev kuv galit p̄isi.* Nəboŋ aNatun Nəvanuan ḅegəmai, dereh timaienan.

⁴⁰ “Len nəboŋ enan, dereh tikad naulum̄an toru artoum marireu. AGot dereh tilav kuv tesua, teriŋ tesua.

⁴¹ Dereh tikad napəhaṽut toru artolis dasdas namisurhuwit. AGot dereh tilav kuv tesua, teriŋ tesua.

⁴² Imagenan, mətəhulahul, husur mətsaləboi nəboŋ aMasta samit ḅegəmai.

⁴³ Be mətələboi səhot nategai: amahean naim taləboi namityal nəvanuan vənvənah tagəmai, amahean talele hən nəvanuan asike təlavutur vi lohoim san.

⁴⁴ Gamit am mitimasutaut, husur aNatun Nəvanuan dereh tegəm len namityal mətsəvatvat viri.”

*Naslev today len nauman simasta san mai togon səday lan**(Luk 12.41-48)*

⁴⁵ Ale aYesu iḅol p̄usan, ike, “Avan sua ikad naslev eru, be ta be ivoi səhor togon? Naslev sua iday len nauman san, ikad namitisau hən nəmauran tonor. Ale amasta san itabtabuh lan hən ḅekətkəta təban naslev san gail len naim san, hən ḅevəŋan galito len namityal tonor həni.

⁴⁶ Amasta ḅivahim, ḅisaḅ naslev enan togol nauman san, aslev enan dereh tehəhaṽur habat.

⁴⁷ Nukel nakitinan mai gamito, amasta enan dereh titabtabuh len naslev enan hən ḅekətkəta təban natit p̄isi san.

⁴⁸ Be naslev togon isa. Hum ma gai toke, ‘Amasta sagw dereh titoh a tut təbəlav.’

⁴⁹ Beti etuḅat ṽas naslev gail lototoh len navəlan, ale ihan, emun mai alat lototərog akis.

⁵⁰ Ale amasta dereh tetəlmam len nəmariboŋ naslev enan səvatvat viri mai namityal naslev saləboii.

⁵¹ Dereh amasta tita kotovi, teriŋi len naut nəvanuan gəgəras lototohtoh lan. Len naut enan lutan̄ habat, kat ḅurḅur nariṽolit bathut loləŋon isa vəsa batbat.”§

25*Nəḅol p̄usan husur navensus tosəŋavur*

¹ Beti aYesu isor husur natəlmaman san dan nəmav hum nakiŋ, ike, “Datoləboi datḅenənoṽ hən natoohan pipihəlan aGot len nəmav, mai navensus tosəŋavur lotolav nam̄ial salit, yar van hən ləḅebubur mai naulum̄an ḅilah.*

² Galit erim lovi hoṽon, erim lukad namitisau hən nəmauran tonor.

³ Navensus lotovi hoṽon, lupat nam̄ial salit gail be ləsəpat naoil ideh.

⁴ Navensus lotokad namitisau hən nəmauran tonor, lupat nam̄ial salit gail mai lupat nabiliwai hən naoil gail am.

⁵ “Nəboŋ naulum̄an ḅilah tovəlo, navensus gail p̄isi losusuh metanoṽ, gol lupatmari.

* **24:38:** Gen 6.9-7.5   * **24:39:** Gen 7.6-24   § **24:51:** Len nasoruan ta Kris ike: *amasta dereh tita kotov naslev, riŋ nahudhute len naut nəvanuan gəgəras gail lototohtoh lan.*   * **25:1:** Len nasoruan ta Kris sake aYesu isor husur natəlmaman san dan nəmav, be nasoruan enan ipat gegai hən ḅisor vəsvəσαι nəḅol p̄usan tohusuri. Navensus gail hum ma lotovi galevis len naluṽoh sivensus ḅilah, ale luvan hən ləḅebubur mai naulum̄an ḅilah mai naluṽoh san. Nəboŋ naluṽoh toru arḅiḅon, nəlahan etuḅat.

⁶ Tubloh len mariug nēkaian sua evi mēhat, ‘Mēteris! Naulumān bīlah bogai! Gēm risi, ke “Ivoi,” maii!’

⁷ Ale navensus gail lule mēhat, logut kuv nadurinen nawik hēn namīal salit gail.

⁸ Be torim lotovi hōvōn lukel mai torim lotokad nalēboian ke, ‘Lav naoil ideh samit mai ginamito, husur namīal sinamit gail lēsəpaŋ savoi, dereh limat.’

⁹ Be alat lotokad nalēboian luke, ‘Ao, datbīgol bīmaian, dereh naoil temīdol hēn gidat pīsi. Mitia v̄ur ideh samito len naim p̄urp̄ur.’

¹⁰ Ale luvan hēn lēbēv̄uri. Be nēboŋ lotoyar van sal, naulumān bīlah evisi. Beti navensus torim lotoutaut tia, lutah maii, lobis lohoim hēn nēlahan. Ale nēvanuan nauman ekəkol gat nabopita.

¹¹ Nēboŋ namityal topair, navensus lotov̄ur naoil lotəlmam, lukai ke, ‘Nasub̄, Nasub̄, sēŋav hēn nabopita hēn ginamito!’

¹² Ris tosor var galit ke, ‘Nukel nakitinan mai gamito, nēsələboi kas gamito.’ ”

¹³ AYesu imaris kotov nēbol enan ike, “Imagenan, mētehulahul hēn asike mēbēsūmān navensus lotovi hōvōn, husur mētsələboi nēmaribōŋ o namityal hēn natəlmaman sagw.”

Nēbol p̄usan husur naslev totor mai nēvat

(Luk 19.11-27)

¹⁴ AYesu isor tətās husur natəlmaman san, ike, “Natohan pipihabəlan aGot len nēmav imaiegai: Ikad avan sua toutaut hēn bīvan len nēyaran sua. Ekis naslev san gail gəmai ale eriŋ natit san gail len navələlito.

¹⁵ Ilav nēvat mai galit v̄isusua tonor hēn namitisau salito. Ilav nətalent torim mai naslev sua, ilav nətalent toru mai naslev sual am, ale ilav tosua mai naslev togon.† Ale vəha-sua ŋai eriŋ naut enan len nēyaran san.

¹⁶ Naslev tokad nətalent torim eum lan van ikad erim am.

¹⁷ Len nav̄ide tomaienān, naslev tokad toru, eum lan van ikad eru am.

¹⁸ Be aten tokad nətalent tosua, evivile, ehir nabur len tan ale itavun susuan nēvat simasta san.

¹⁹ “Idareh buni amasta sislev galenan etəlmam hēn bēləboi nēsa lotogole len nēvat san.

²⁰ Naslev, amasta tolav nətalent torim maii, ipat nətalent torim am gēm hēni ike, ‘Nasub̄, gulav nətalent torim mai ginau, ale len torim enan nopisan erim eg am.’

²¹ Amasta ikel maii ke, ‘Nauman sam̄ ikab! Govi naslev tovoi, todaŋ len ginau. Gudaŋ len natit tokəkereh notoriŋi len navələm̄, imagenan dereh nitabtabuh len gaiug hēn nēber̄iŋ natit tisoḅur len navələm̄. Gegəmai, gehəhaḅur mai ginau!’

²² “Beti naslev, amasta tolav nətalent toru maii, egēm hēni ike, ‘Nasub̄, gulav nətalent toru mai ginau, ale len toru enan nopisan eru eg am.’

²³ Amasta ikel maii ke, ‘Nauman sam̄ ikab! Govi naslev tovoi, todaŋ len ginau. Gudaŋ len natit tokəkereh notoriŋi len navələm̄, imaienān dereh nitabtabuh len gaiug hēn nēber̄iŋ natit tisoḅur len navələm̄. Gegəmai, gehəhaḅur mai ginau!’

²⁴ “Beti naslev, amasta tolav nətalent tosua maii, egēm hēni ike, ‘Nasub̄, noləboii tia ke govi naulumān totaltal, len nēmatuan gulav nēhanian dan naut gəsəməbule lan, gotətariv wit len naut gəsədaŋdaŋ namisurhute lan.

²⁵ Imagenan nomətahw, ale nua susuan nətalent sam̄ len tan. Nēvat sam̄ bogai.’

²⁶ Amasta san isor vari ke, ‘Govi naslev tosa vəsa gotovekan. Gəbinau ke notovi naulumān totaltal, gəbinau ke notolav nēhanian dan naut nəsəməbule lan, gəbinau ke nototətariv wit len naut nəsədaŋdaŋ namisurhute lan,

²⁷ imabe gəsariŋ nēvat sagw len nalulutar? Gətagol tomaienān, nēboŋ nototəlmam, nətəlav nēvat sagw mai naintəres han.’

† 25:15: Nətalent esua ŋai evi napurpuran hēn nauman hēn nasihau tovi 15.

²⁸ Ale ikel mai nəvanuan nauman san gail ke, ‘Lav kuv nətalent dan ategai, lavi mai atea tokad tosəjavur.

²⁹ Husur avan ideh toum tovoi len nəsa tokade, dereh nilav tisoḅur am maii hən ḅepul həni. Be avan ideh tomīdol, avan ideh saum savoi len nəsa tokade, dereh nilav kuv tokəkereh gai tokade, dani.

³⁰ Naslev sagol natideh savoi, bar həni vivile len nəmargobut, len naut enan dereh tikad nətaŋan mai na-desdes-batriṽoriṽ-an.’

Napəpehwan naməkot hən navoian dan nəsaan

³¹ “Nəḅoŋ aNatun Nəvanuan ḅegəmai len namənas hən nəyalalan san, mai aŋel gail p̄isi, dereh tebətah len nabiltihai bətbətah san toyalyal hum nakiŋ.

³² Beti naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile gail p̄isi dereh libonḅon len nəhon. Ale dereh tepəpehun galito hum nəvanuan nasipsip topəpehun nasipsip gail dan nənani gail.

³³ Dereh teriŋ nasipsip gail len nəmatu san mai nənani gail len nəmair.

³⁴ Beti nakiŋ dereh tikel mai alat len nəmatu san ke, ‘Gamit, aTəmagw tovoi buni hən gamito, mətəgəmai! Mititoh pipihabəlan aTəmagw len naut toutaut həni tia m̄os gamito len natuḅatan, nəḅoŋ togol navile a pan.

³⁵ Husur nəḅoŋ notomalkəkət, mətovəŋan ginau; nəḅoŋ notomaduh, mətulav nəwai mai ginau; nəḅoŋ notovi metḅos, mətokis ginau vi lohoim samito;

³⁶ nəḅoŋ notomalmaḅ hən nahurabat, mətukol nahurabat len ginau; nəḅoŋ notoməsah, mətokəkəta təban ginau; nəḅoŋ nototoh len naim bəbaŋis, mətogəm, m̄ədoŋ təban ginau.’

³⁷ Beti alat lotonor dereh lisor vari ke, ‘Nasuḅ, namtoris gotomalkəkət namtovəŋan gaiug ŋais? Namtoris gotomaduh namtulav nəwai mai gaiug ŋais?’

³⁸ Namtoris gaiug gotovi metḅos namtous gaiug vi lohoim sinamit ŋais? Namtoris gotomalmaḅ hən nahurabat namtukol nahurabat len gaiug ŋais?’

³⁹ Namtoris gotoməsah o namtom̄ədoŋ təban gaiug ŋais len naim bəbaŋis?’

⁴⁰ Ale nakiŋ dereh tisor var galit ke, ‘Nukel nakitinan mai gamit ke, nəḅoŋ mətogole van hən nəbathudud ideh sagw tovi ut kəmas ŋai, mətugole van hən ginau.’

⁴¹ “Beti dereh tipair, tikel mai alat len nəmair san ke, ‘Gamit, aGot togol nəmauran samit tosa vəsa, mətəvi tut dan ginau, mətəvi lan nəhab topan vi sutuai aGot toutaut həni tia m̄os natəmat mai aŋel san gail!

⁴² Husur nəḅoŋ notomalkəkət, mətsavəŋan ginau; nəḅoŋ notomaduh, mətsəlav nəwai mai ginau;

⁴³ nəḅoŋ notovi metḅos, mətsakis ginau vi lohoim samito; nəḅoŋ notomalmaḅ hən nahurabat, mətsakol nahurabat ideh len ginau; nəḅoŋ notoməsah o nototoh len naim bəbaŋis, mətsam̄ədoŋ təban ginau.’

⁴⁴ Beti dereh lisor vari ke, ‘Nasuḅ, ŋais namtoris gaiug gotomalkəkət, o gotomaduh, o gotovi metḅos, o gotomalmaḅ, o gotoməsah, o gototoh len naim bəbaŋis be namtsavi tarhət sam̄?’

⁴⁵ Ale dereh tisor var galit ke, ‘Nukel nakitinan mai gamit ke, nəḅoŋ mətsagole van hən nəbathudud ideh sagw tovi ut kəmas ŋai, mətsagole van hən ginau.’

⁴⁶ Beti alatenan dereh levi tut, vi lan nəpanismen topat vi sutuai, be alat lotonor levi lan nəmauran vi sutuai.”*

26

*Na-sor-utaut-an hən ləḅitah gat aYesu
(Mak 14.1-2; Luk 22.1-2; Jon 11.45-53)*

¹ Nəḅoŋ aYesu tokəmaienan tonon, ikel mai ahai susur san gail ike,

* 25:46: Dan 12.2

² “Mətoləboii tia ke nəboŋ nəmariboŋ ɓeru ɓinoŋ dereh tikad nəPasova, ale aNatun Nəvanuan, dereh leriŋi len navəlan alat ləbipos gati len nəhai balbal.”

³ Len namityal enan abiltihai tutumav mai alat lotoil a m̃o hən nəvanuan gail, luɓonɓon len nabiltiim sebiltihai tutumav, nahəsən aKaiafas.

⁴ Lusor utaut hən ləbigoŋ nagərasian ale tah gat aYesu hən ləbigoŋ ɓimat.

⁵ Be luke, “Sadatigole len Nəhanan egai, hən asike nəvanuan gail ləbeluʋoh hən ləbibaŋ taʋtaʋor, mədəs natit gail.”

*Napəhaʋut sua evəhas aYesu
(Mak 14.3-9; Jon 12.1-8)*

⁶ Len nəboŋ enan, aYesu itoh len naut a Petani len naim seSimon tokad naleprosi a m̃o.

⁷ Ale napəhaʋut sua tolav nabotel lotoum həni hən nəvat topəhw, egəm hən aYesu tohan. Ilav nabotel enan toplu hən naoil pəhpəhas tosusau, nəvat han totibau, ale eɓiri len nəkadun aYesu.

⁸ Nəboŋ ahai susur gail lotoris natenan, nəlolit epəŋasi. Luke, “Imabe tomədəs natenan?”

⁹ Ivoi am taɓur həni m̃os nəvat tosoɓur ale təlav nəvat enan mai naməsəl gail.”

¹⁰ Be aYesu toləboi natenan ikel mai galit ke, “Imabe mətugol nəlon alitegai isa? Gai igol natit tokab hən ginau.

¹¹ Mitinau nategai! Naməsəl gail lutoh mai gamit akis, be ginau, asike nutoh tabtab hən ginau.*

¹² Nəboŋ alitegai toɓir naoil len ginau, eutaut hən nibegw hən ləbitavuni.

¹³ Nukel nakitinan mai gamit ke, len naut pisi len navile a pan lotokel ur na-kel-uri-an tovoi lan, dereh lisor husur nəsa alitegai togole, gol ke nəvanuan gail ləbinau gati.”

*Ajutas isor utaut hən ɓepur hən aYesu
(Mak 14.10-11; Luk 22.3-6)*

¹⁴ Beti, ahai susur lotovi 12, galit sua, nahəsən ajutas Iskariot, ivan hən abiltihai tutumav gail,

¹⁵ ike, “Nəberin aYesu len navəlamito, mətudañ hən mətɓilav nəvat tevis mai ginau?” Ale lulav nakoin nasilva tovi 30 maii.*

¹⁶ Len nəboŋ enan van, ajutas idas piŋsal hən ɓeriŋ aYesu len navəlalito.

*NəPasova naməkot
(Mak 14.12-21; Luk 22.7-13, 21-23; Jon 13.21-30)*

¹⁷ Len nəmariboŋ metəkav hən Nəhanan hən nabəta səkad nayis lan, ahai susur gail logəm hən aYesu, lousi ke, “Goləŋon ke namteutaut hən gəɓihan nəPasova a be?”

¹⁸ Ale ike, “Mətəvi lan nabiltivile Jerusalem. Dereh mətəris naulumian sual ei, ale kel maii ke, ‘Ahai piŋsan ike: Nəboŋ sagw egəm pəpadaŋ. Dereh nihan nəhanian hən nəPasova mai ahai susur sagw gail len naim sam.’ ”

¹⁹ Na ahai susur gail lugol nəsa aYesu tokel mai galito, ale loutaut hən nəhanian hən nəPasova.

²⁰ Nəboŋ namityal tomasur, aYesu itah mai ahai susur lotovi 12 len natev hən ləɓihan.

²¹ Nəboŋ lotohanhan sal, ike, “Nukel nakitinan mai gamit ke, gamit sua dereh terin ginau len navəlan aenemi sagw gail.”*

²² Ahai susur gail nəlolit isa masuʋ, ale galit viŋsusua lotuɓat usi ke, “Nasuɓ, ase lai? Savi ginau a?”

²³ Isor var galit ke, “Gamit məttohanhan mai ginau, gamit sua torin navəlan len nasiloh mai navəlagw, dereh terin ginau len navəlan aenemi sagw gail.

* 26:11: Deu 15.11 * 26:15: Zec 11.12 * 26:21: Psa 41.9

24 Husur aNaturan Nəvanuan dereh timasmat hum lototos husuri a m̃o, avil atenan toriŋ aNaturan Nəvanuan len navəlan aenemi san gail, nəmauran sitenan tisa vəsa tibab! Tavoi am hən atenan ke anan asike təpasi!”*

25 Ale aJutas, gai bəriŋi len navəlan aenemi san gail, gai am eusi ke, “Hai pusan, savi ginou a?” Ale aYesu isor vari ke, “Evoi, gaiug boh gukele.”

*Nəhanan məkot siNasub
(Mak 14.22-26; Luk 22.14-20; 1Kor 11.23-25)*

26 Nəboŋ lotohan tin sal, aYesu ilav nabəta, ale esipa lan, eburu, beti ilavi mai ahai susur gail, ike, “Lavi, hani, nibegw bogai.”

27 Ale nəboŋ tolav nabiliwai topul hən nəwain, esipa hən ale ilavi mai galito, ike, “Gamit pisi mətemun lan,

28 husur nəda hagw bogai, aGot tota gat na-kel-gati-an san lan mai nəvanuan san gail.* Nəda eg hagw bisel, eʋusan nəmatan sagw tohum natutumavan hən bəruʃat nəsaan gail dan nəvanuan tosoʃur.

29 Ale nukel mai gamit ke, nəwain egai, len natohan pipihabəlan aTəmagw, nəwain eg dereh tiveveu, ale gagai van asike nomun nəwain egai van vəbar nəboŋ nəbəmuni mai gamit ei.”

30 Beti lokəkai hən nəbē hən nalotuan ale lovivile, lovi lan Naʋehuh Oliv.

*AYesu epəhav utaut hən na-sor-mətahuni-an sePita
(Mak 14.27-31; Luk 22.31-34; Jon 13.36-38)*

31 Beti aYesu ikel mai galit ke, “Len mariug egai dereh gamit pisi mitigam dan ginou. Husur len natosian siGot ike,

“ ‘Dereh niʋabun nəvanuan nasipsip,
ale navəshəsipsip ligam ʋisusua.’”*

32 Avil, nəboŋ nəbimat ale aGot b̃igol nəbile məhat, dereh neil a m̃o hən gamito vi lan naut a Kalili.”

33 Ale aPita isor vari, ike, “Naut kəmas nəvanuan pisi ləb̃igam dan gaiug, ginou asike nugam dan gaiug boŋ ideh!”

34 AYesu isor vari ke, “Nukel nakitinan mai gaiug ke, len mariug eg ŋai, a tahw hən natoulum̃an b̃ekəkəraiko, dereh gikel vəha-tor hən ke gəsələboi ginou!”

35 APita ikel mai ke, “Ao, naut kəmas nəbimat mai gaiug, asike nukel ke nəsaləboi gaiug!” Ale ahai susur gail pisi lokəmaianan.

*AYesu isor tuʋ a Ketsemane
(Mak 14.32-42; Luk 22.39-46)*

36 Beti aYesu iyar mai galito vi lan naut a Ketsemane, ale ikel mai ahai susur gail ke, “Mətebətah gegai, ale nivan ea hən nəbisor tuʋ.”

37 Esəhar aPita mai anatun aSepeti gəlaru, aJemes mai aJon, etuʃat lolosa, nəlon isa vəsa habat.

38 Ale ikel mai galit ke, “Nulolosa masuʋ! Ehum nalolosaan ikabut gol nəlogw van numat! Mititoh gegai, mitilele mai ginou!”

39 Nəboŋ toyar van kəkereh am, iʃov len tan, kəta vi pan, ike, “Tata sagw, b̃ike b̃inor len naləŋonian sañ, gilav kuv nabiliwai hən na-ləŋon-isa-vəsa-an egai dan ginou.* Wake sagigol nəsa notoləŋoni, Tata gigol nəsa ŋai gaiug gotoləŋoni.”

40 Beti etəlmam van hən ahai susur totor enan, isaʃ lotopatmari. Ikel mai aPita ke, “Mətsədaŋ səbar mətbilele mai ginou len nəhaua tosua ŋai a?”

* 26:24: Psa 22.2-19; Isa 53 * 26:28: Exo 24.8; Jer 31.31-34 * 26:31: Zec 13.7 * 26:39: Len nasoruan siGot ta m̃o, nəboŋ lotoke *nabiliwai*, lusor husur na-ləŋon-isa-vəsa-an sinəvanuan mai nəlol paŋpaŋ siGot.

41 Mætehulahul ale sor tuŵ hæn asike mætbiteh len næsaan totaltal ke mætehusuri. Naut kæmas nælomito elæjon ðigol næsa tonor, nibemit sædaŋ, edædasi.”

42 Ale aYesu erin galit tætas, isor tuŵ, ike, “Tata sagw, gæbrike sanor len nalæjonian sam̃ hæn gæbilav kuv nabiliwai hæn na-læjon-isa-væsa-an egai dan ginou, avil gæbrike nemuni, gigol næsa gotolæjoni!”

43 Næboŋ tosor tuŵ tonon etælmam tætas, isað lotopatmari husur namætalit inoŵ masuŵ.

44 Na erin galit tasi am, ivan, isor mai aTæman tætas hum togole tia.

45 Beti etælmam van hæn ahai susur totor, ikel mai galit ke, “Mætupat sal a? Mætunjavŋav sal a? Mæteris! Namityal egæm pæpadaŋ. Avan sua dereh terin aNatun Nævanuan len navælan alat næsaan ta bogai!

46 Mitile mæhat, dativan. Mæteris, atenan ðerin ginou len navælalito satogæm pæpadaŋ.”

Lutah gat aYesu

(Mak 14.43-50; Luk 22.47-53; Jon 18.3-12)

47 Næboŋ aYesu tosorsor sal, aJutas tosua len tosæjavur pisan toru, egæmai. Itah mai nabiltiuvoh lototægau naðu næbalan mai næbatw gail. Abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a m̃o hæn nævanuan gail losævat naluŵoh enan.

48 Ale aJutas isor utaut hæn navusanian sua mai galit a m̃o, ike, “Næboŋ næbesum̃ nætarhon atenan, gai bolai. Tah gati.”

49 Ale væha-sua ŋai ivan hæn aYesu ike, “Ivoi, Hai þusan,” ale esum̃ nætarhon.

50 AYesu ikel maii ke, “Tegai, gaiug gigol næsa gotogæm m̃osi.”

Beti logæm tæban aYesu, lutah gati.

51 Na galit sua lototah mai aYesu eliv kuv naðu næbalan san, ita kotov nædarinjan naslev sebiltihai tutumav.

52 Beti aYesu ikel maii ke, “Rin tælmam hæn naðu sam̃, bathut avan ideh tobal hæn naðu næbalan, dereh naðu næbalan tigol næmatan san!

53 Gamit mætsalæboii ke nolæboi næbeus aTæmagw hæn na-vi-tarhæte-an san. Ale nætausi, gai tasævat nabiltivæshæŋel tovi 12 gag ŋai.

54 Nætagol tomagenan, natosian siGot lotoke timasvisi maiegai, lisarpoh mabe?”

55 Len namityal enan ŋai aYesu ikel mai naluŵoh ke, “Imabe mætogæm, lav naðu næbalan mai næbatw gail gæmai hæn mætbiteh gat ginou hum notovi vanuan næbalan toke tiðal mai alat lotoil a m̃o? Imabe mætsætah gat ginou len naholævat todar vis naim siGot? Nobætah, noþusan ei len næmariboŋ þisi.

56 Avil næsa tovisi gagai evisi hæn natosian sihai kelkel ur þisarpoh.”

Beti ahai susur san þisi loriŋi, lugam mætahw dani.

NæSanhitrin lukot hæn aYesu

(Mak 14.53-65; Luk 22.54-55, 63-71; Jon 18.13-14, 19-24)

57 Næboŋ lotogam dani tonon, alat lototah gat aYesu losæhari vi lan naim siKaiafas tovi biltihai tutumav, ale ahai þusan gail hæn nalo mai alat lotoil a m̃o hæn nævanuan gail lubonðon ei.

58 Be aPita ehusuri, iyar a tut dani væbar naholævat todar vis naim sebiltihai tutumav. Ale næboŋ toðis lan, ebætah ei mai nævanuan nauman gail hæn þeris næsa bævisi.

59 Len naim, abiltihai tutumav mai næSanhitrin þisi ludas vanuan gægæras gail læbidam̃ hæn læbeliblibon ke aYesu togol tosa, gol alat lotoil a m̃o lolæboi læbigol þimat sile.

60 Be læsæsað naliblibonjan ideh tonor hæn aYesu þimat sile, naut kæmas nævanuan gægæras isoður lotogæmai. Namækot hæn galito, eru arogæmai.

⁶¹ Aruke, “Ategai ike, ‘Noləboi nəb̄igol naim siGot b̄imasirsir ale um tət̄as həni len nəmaribon̄ b̄itor.’”[†]

⁶² Beti ab̄iltihai tutumav ile məhat ikel mai aYesu ke, “Imabe gəsakel natideh hən gəb̄etət̄as gol gaiug? Na-kel-koti-an səlaru ekitin a?”

⁶³ Be aYesu sator. Ale ab̄iltihai tutumav ikel maii ke, “Nukel idan̄ mai gaiug len nahəs̄an aGot nəkadun nəmauran, ke, gəb̄evi aKris̄to, aNatun aGot, gikele mai ginamito!”

⁶⁴ AYesu isor vari ke, “Gaiug gukele tia. Be nukel mai gamit ke, gagai van dereh məteris aNatun Nəvanuan b̄eb̄ət̄ah len navəlan nəmatu siGot tovi ab̄iltidan̄an. Dereh məteris b̄egəmai len nəmavukasw hən nəmav.”^{*}

⁶⁵ Beti ab̄iltihai tutumav, nəhon eməkanun taṽtaṽor, itar nahurabat san hən b̄eṽusan tomət̄ahun nasoruan siYesu. Ike, “Gai isor mədas aGot! Imabe datolənon̄ nəvanuan ideh am hən b̄ikel kot nəsaan sitegai? Gamit mətosəsəl̄on̄ hən tosor mədas aGot!”

⁶⁶ Gamit mətunau məb̄ həni?”

Lusor vari ke, “Inor hən b̄imat! Timasmat!”^{*}

⁶⁷ Beti loṽulai nəhon aYesu, lotuhi, luṽosi.^{*}

⁶⁸ Lohəlas̄i ke, “Kris̄to, gətavi aKris̄to gəp̄əhav utaut! Kel mai ginamito, ase iṽos gaiug?”

APita ikele ke saləboi aYesu

(Mak 14.66-72; Luk 22.56-62; Jon 18.15-18, 25-27)

⁶⁹ Len namityal enan aPita eb̄ət̄ah vivile len naholəvat todar vis naim səb̄iltihai tutumav, ale natəbarehreh tovi slev egəm həni ike, “Gaiug gutah mai aYesu ta Kalili.”

⁷⁰ Be len nəhon alat lototoh ei aPita ike sakitin. Ike, “Gusor husur nəsa? Ginau nəsaləboi nəsa gotokele!”

⁷¹ Ale evi lan nametləkau, beti natəbarehreh togon tovi slev erisi, ikel mai galit ei ke, “Ategai itah mai aYesu ta Nasaret.”

⁷² Ale aPita ikel tasi ke sakitin, ita gat nasoran san len nahəs̄an aGot ike, “Ginau nəsaləboi atenan!”

⁷³ Len namityal tovan kəkereh galevis lotoil pəp̄adan̄ logəm həni, lukel mai aPita ke, “Kitin, gaiug am govi galit sua. Nəbon̄ namttosəsəl̄on̄ hən nadolom̄, namttosəsəl̄on̄ ləboii ke govi auleKalili, nadolom̄ ikel uri.”

⁷⁴ Beti len nahəs̄an aGot aPita ita gati ke nəsa tokele evi nakitinan. Ike, “Len nahəs̄an aGot nokitin, ginau nəsaləboi atenan! Asike nəb̄ekitin, aGot tipansəm ginau!”

Vəha-sua ṽai natoulum̄an ekəkəraiko.

⁷⁵ Beti aPita inau təlmam hən nəsa aYesu tokele tia ke, “A tahw hən natoulum̄an b̄ekəkəraiko, dereh gikel vəha-tor həni ke gəsələboi ginau.”^{*} Nasoran siYesu a m̄o etunus nəlon aPita, ale evivile, itan̄ habat.

27

Lorin̄ aYesu len navəlan aPilate

(Mak 15.1; Luk 23.1-2; Jon 18.28-32)

¹ Pelan han, dudulan som̄ilan, ab̄iltihai tutumav p̄isi mai alat lotoil a m̄o hən nəvanuan gail, luṽon̄bon̄ tət̄as hən ləb̄ihol kitev naṽisal hən ləb̄igol aYesu b̄imat.^{*}

² Beti luban̄jis gati, losəhari van, lorin̄i len navəlan aPilate tovi gavna ta Rom.

Ajutas itahət̄ah hən gai

(Uman 1.18-19)

[†] 26:61: Jon 2.19. AYesu sakele ke, “Noləboi nəb̄igol naim siGot b̄imasirsir,” ike “Mitigol naim siGot timasirsir.”

^{*} 26:64: Psa 110.1; Dan 7.13   ^{*} 26:66: Lev 24.16   ^{*} 26:67: Isa 50.6   ^{*} 26:75: Mat 26.34   ^{*} 27:1: Asike alat a Rom lotoil a m̄o ləb̄idam̄ həni, naJu gail lodədas ləb̄igol avan ideh b̄imat.

³ AJutas, toriņ aYesu len navēlan aenemi san gail, nēboņ torisi ke nēSanhitrin toriņi ke aYesu bimat, aJutas ipair dan nēsa togole. Ilav tēlmam hēn nakoin nasilva tovi 30 van hēn abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a mō hēn nēvanuan gail.

⁴ Isor tēvah mai galit ke, “Ginau nugol nēsaan husur noriņ ategaii len navēlamito hēn bimat naut kēmas sagol kas natideh tosa.” Ris lotoke, “Natenan savi natideh len ginamito. Ipat len gaiug.”

⁵ AJutas ibar hēn nakoin nasilva gail len naim siGot. Beti evivile, itahētah hēn gai gabag hēn bimat.

⁶ Abiltihai tutumav gail lulav nakoin galenan luke, “Sanor len nalo hēn datberin nēvat egai hēn bībon mai nēvat hēn naim siGot bathut ebiņbiņal, eṽur nēda hēn nēmatan sivan sua.”

⁷ Imagenan, luhol bōnbon. Nēboņ lotohol tonon, loṽur nēmarireu sivan sua togol natit hēn nētan bula. Loṽur nētan enan hēn bēgēm vi ut natētavunan simetbos gail.

⁸ Husur natenan, lokis nētan enan hēn Marireu hēn Nēda van vēbar nēboņ ta damējai.

⁹ Beti nēsa ahai kelkel ur, aJeremiah tosoi, isarpoh. Ike, “Lulav nakoin nasilva tovi 30, nēvat alat a Israel lotodam hēn lēbeṽur atenan hēni,

¹⁰ ale loṽur nēmarireu sivan sua togol natit hēn nētan bula, hum Nasuḅ aGot tokele hēn ginau.”*

*AYesu a mō hēn aPilate
(Mak 15.2-5; Luk 23.3-5; Jon 18.33-38)*

¹¹ Nēboņ lotosēhar aYesu van hēn nēgavna ta Rom tonon, eil len nēhon. Ale agavna Pilate eusi ke, “Gaiug govi kiņ seJu gail a?” AYesu isor vari ke, “Gaiug boh gukele.”

¹² Be nēboņ abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a mō hēn nēvanuan gail lotoil hirhir lan, sor tasi, aYesu sakel natideh.

¹³ Beti aPilate eusi ke, “Gēsasēsəlōņ hēn natit tosoḅur lotosor tas gaiug hēni a?”

¹⁴ Be aYesu sator vari, sakel kas natuhsoruan ideh, gol nēgavna iṽaņ habat lan.

*Pilate eriņ aYesu len nēmatan
(Mak 15.6-15; Luk 23.13-25; Jon 18.39-19.16)*

¹⁵ Len Nēhanan nēPasova pīsi, nēgavna ikad naṽide sua. Idam hēn avan sua totoh len naim bēbaņis bēvivile husur nalēņonian sinaluṽoh.

¹⁶ Len nēboņ enan, len naim bēbaņis, ikad naulumān sua nēvanuan pīsi lotolēboii, nahēsan aYesu Parappas.

¹⁷ Nēboņ naluṽoh lotobōnbon sal, aPilate eus galit ke, “Mētōlēņon ke nigol ase tevivile? AYesu Parappas o aYesu lotokisi hēn aKristo?”

¹⁸ (APilate elēboi buni ke naJu gail loriņ aYesu len navēlan husur lototaḅulol bulosi.)

¹⁹ Len namityal enan, aPilate ebētah len nēhai bētbētah hēn nakotan. Nēboņ tobētah maienan, asoan esēvat napisulan van hēni toke, “Sagigol natideh hēn atenan tonor, bathut damējai len nabēber, nolēņon isa masuṽ husuri.”

²⁰ Avil abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a mō hēn nēvanuan gail lusorsor mai naluṽoh hēn lēbigol husur galito, us aPilate hēn bīgol aParappas bēvivile mai aYesu bimat.

²¹ Imaienan, nēboņ agavna tous galit tētas ke, “Mētōlēņon nēbigol gēlar ta be bēvivile mōs gamito?” Lusor vari ke, “Parappas!”

²² APilate esēhoṽut, eus galit ke, “Bimagenan, nigol nēsa hēn aYesu lotokisi hēn aKristo?” Galit pīs luke, “Timat len nēhai balbal!”

²³ Ris aPilate tous galit ke, “Bathut nēsa? Gai igol nēsa tosa?” Be lukai habat van am ke, “Timat len nēhai balbal!”

* 27:10: Zec 11.12-13; Jer 18.2-3, 19.1-13, 32.6-15

24 Nəboŋ aPilate toləboii ke edədas biŋol natideh hən bəgəgel hən nənauan salito, be nəbilitmədasian etuʒat len naluʒoh, ilav nasiloh topul hən nəwai. Len nəhon nəvanuan gail ekəkəsəval.† Ikel mai galit ke, “Nəda hən nəmatan sitegai, səpat len ginau. Ipat len gamito!”

25 Beti nəvanuan gail p̄isi lusor vari ke, “Nəda hən nəmatan san tipat len ginamito, mai len nəpasusan sinamito!”

26 Beti igol aParappas evivile m̄os galito, be igol nasoltia san tobilas habat hən aYesu.‡ Ale erin aYesu len navələlito hən ləb̄iṗos gati len nəhai balbal.

*Nasoltia gail lusor viles aYesu
(Mak 15.16-20; Jon 19.2-3)*

27 Beti nasoltia sigavna gail losəhar aYesu vi lohoim sisoltia gail, ale galit p̄isi luḅonḅon garu lan.

28 Lukol nahurabat san dani, lukol nahurabat bisibis hum sekiŋ lan.

29 Lovisvis hən nəhau tokad nasunite tohum nəbulgəgau, ale loriŋi len nəkadun aYesu hum nəkraun sekiŋ. Loriŋi natsua hun nəhaie len navəlan nəmatu hum nəhai sekiŋ. Beti lotəgedur bathurien, lotuʒat sor vilesi ke, “Sal suh nakiŋ seJu gail!”

30 Loʋulaii, ale lusəbul natenan hun nəhaie dani, luʒas nəkadun həni.

31 Nəboŋ lotosor vilesi tonon, lukol nahurabat bisibis dani, lukol nahurabat san lan tətəs, ale losəhari van hən ləb̄iṗos gati len nəhai balbal.

*Luṗos gat aYesu len nəhai balbal
(Mak 15.21-32; Luk 23.26-43; Jon 19.17-27)*

32 Len nəyaran salit dan nəbilitvile, lobubur mai auleSairin sua nahəsən aSimon. Lugol atenan ipat nəhai balbal siYesu.

33 Nəboŋ lotobar naut a Kolkota (namilen nahəsənən tovi Naut hən Nəbəlashukadhutəmat).

34 Lulav nəwain lotobul hən natit tokon masuʒ lan maii, be nəboŋ aYesu tomun risi, emətahuni.§

35 Beti luṗos gati len nəhai balbal.*

Nəboŋ lotoṗos gati tonon, lopəpehun nahurabat san, bar hən nəvat hən ləb̄isaḅ ase ḅilav nahurabat ʋisusua.

36 Ale lobətah, kətkəta kəkol hən aYesu ei.

37 Lutos gat nəsa aYesu togole tosa, ale loriŋi na-kel-uri-an enan len nəhai balbal a məhat hən nəkadun. Ike, “AYesu bogai, Kiŋ seJu gail.”

38 Ikad nəvanuan vənvnəh eru artotahətah mai aYesu. Sual itahətah len nəhai balbal len nəmatu siYesu, togon len nəmair san.

39 Nəvanuan gail lotoʋot, lohəlas aYesu, sor mədas nahəsən. Loŋit nəholit van həni,*

40 luke, “Gaiug goləboi gəḅigol naim siGot ḅimasirsir ale len nəmariboŋ ḅitor um təlmam həni a? Bimagenan, gəḅevi aNatun aGot, lav kuv gaiug gabag! Mariŋi dan nəhai balbal!”*

41 Len naʋide tomaienən, aḅiltihai tutumav gail, alat lotoil a m̄o hən nəvanuan gail mai ahai p̄usan gail hən nalo lusor vilesi, luke,

42 “Gai ilav kuv nəvanuan tile gail be edədas ḅilav kuv gai! Inau ke tovi kiŋ seIsrael a? Bimagenan, timariŋi dan nəhai balbal ale dərəh datedəlomi ke tovi kiŋ.

† 27:24: Ekəkəsəval hən bəʋusani ke gai ehusur nanoran, sagol natideh toləbur nanoran. ‡ 27:26: Nəboŋ nasoltia gail lotobilas aYesu, lobilasi hən nəhau tokad natuhmetəlai o nahudhubələsehwi gail tokan lan. Len nalo silat a Rom, nəvanuan ideh nakotan toke timasmat, a tahw hən nəmatan, lobilas habat həni. Na-bilas-habat-həni-an enan evi nəpanismen totibau toləboi biŋol nəmatan. § 27:34: Psa 69.21. Lobul hən natit tokon masuʒ len nəwain hən nabus hən na-ṗos-gati-an asike ḅibar masuʒ hən avan ideh lotoṗos gati len nəhai balbal. * 27:35: Psa 22.18 * 27:39: Psa 22.7 * 27:40: Mat 26.61; Jon 2.19

43 Eriņ nēlon len aGot mai ike tovi aNatun aGot. Imagenan, gagai aGot bēlēņoni, tilav kuvi.”*

44 Nēvanuan vėnvėnah gēlaru artotahētah tēban aYesu, gēlar am arokēmaienan, arohēlasi.

Nēmatan siYesu

(Mak 15.33-41; Luk 23.44-49; Jon 19.28-30)

45 Len natubliā nēmarginobut ikabut gol pīs naut kavkav van vėbar namityal totor ut mēdau.

46 Ale len namityal totor enan, aYesu ikai habat len nasoruan matmat san ke, “Eli, eli, lema sapahtani!” namilen, “Got sagw, Got sagw, gorin gābūlan gināu sil nēsa?”*

47 Nēvanuan galevis lotoil ei lotosēsēlōņ hēni, lunāu suluvi, lunāu ke tokis aElijah.

48 Vēha-sua ņai galit sua ilav naspons** igol topul hēn nēwain tokon, ale esii len nēhai, esuhuni van hēn aYesu hēn bēmuni.*

49 Be galevis am luke, “Riņi! Datebunus risi ke aElijah dereh tegēm lav kuvi o tēbuer.”

50 Bēti aYesu ikai habat tētas am, emēsol, imat.

51 Len namityal enan ņai, nēkaliko mētortor totahētah len naim siGot, tubat a mēhat, emētar vėbar naut a pan, igol nahudhut eru.* Nētan ekurkur, nēvat gail lumaņūļūļ, 52

nāburhuvat nēmatan losēņav. Ale aGot igol nēvanuan isoņur lotovi esan lule mēhat dan nēmatan.

53 Ale lovivile dan nāburhuvat nēmatan gail. Husur nā-le-mēhat-an dan nēmatan siYesu lobis len nābilitivile siGot, a Jerusalem, ale lovisi hēn nēvanuan isoņur.

54 Nasenturion mai nasoltia gail lotokētkēta kēkol hēn aYesu len nēhai balbal, nēboņ lotoris nadu mai natit gail am lotovisi, lomētahw habat. Luke, “Kitin, ategai evi aNatun aGot!”

55 Len naut enan ikad napēhāvut tosoņur lotohusur aYesu, kētkēta tēban len nēyaran san a Kalili gēmai. Alatenan loil a tut dan nēhai balbal, lokēta ris nēsa tovisi.*

56 Galit galevis lovi aMeri ta Maktala; togon aMeri anan aJemes mai aJosef; togon asoan aSepeti, anan aJemes mai aJon.

Nētavunan siYesu

(Mak 15.42-47; Luk 23.50-56; Jon 19.38-42)

57 Nēboņ namityal pēpadaņ bimasur, aJosef tovi auleArimatea sua tokad natite mai tohusur aYesu,

58 ivan hēn aPilate. Eus niben aYesu. APilate idam hēni ale ikele idan ke lipat niben mai aJosef.

59 ņa aJosef eruņ gole len nēkaliko tovi linen toveveu.

60 Eriņi len nāburhuvat nētavunan san toveveu, tota pūpūli tia len nēvat. Erib hēn nābilitivat hēn bīpat gol nabopita hēn nāburhuvat nēmatan enan, ale ivan.

61 AMeri ta Maktala mai aMeri togon arobētah a nō, a tut kēkerekh dan nabopita hēn nāburhuvat nēmatan.

Lokētkēta kēkol hēn nāburhuvat nēmatan

62 Pelan han, tovi nēmariboņ tohusur Nēboņ hēn Nautautan hēn nēPasova, abilitihai tutumav gail mai nāFarisi gail luņonņon, luvan hēn aPilate.

63 Ale luke, “Nasuņ, namtunau tēlmam hēn nēsa nēvanuan gēgēras egaii tokele nēboņ tomaur sal. Ike, ‘Len nēmariboņ titor dereh aGot tigol nile mēhat.’* 64

Imaienan, namtuke gikele hēn nasoltia san gail ke lekētkēta kēkol hēn nāburhuvat nēmatan vėbar nēmariboņ titor. Asike datbīgole, ahai susur san gail hum ma lēbēvėnoh

* 27:43: Psa 22.8 * 27:46: Psa 22.1 ** 27:48: Naspons evi nēkasbēta nētas. Evi natsua tomēdmēdau toyanyņ totov len naut nasēhau tovi pan len nalilivol. Ibaņ būr. * 27:48: Psa 69.21 * 27:51: Exo 26.31-33 * 27:55: Luk 8.2-3 * 27:63: Mat 16.21, 17.23, 20.19

niben ale kel mai nəvanuan gail ke tole məhat dan nəmatan tia! Ale ħimaienan, nagəgərasan enan dereh tesəhor nagəgərasan tokele a mō.”

⁶⁵ APilate isor var galit ke, “Səhar nasoltia na-kətkəta-kəkol-an gail van, ale len namiti-sau ideh məttokade, mətekətkəta kəkol gat naḅurhuvat.”

⁶⁶ Ale luvan, lokəkol gat naḅurhuvat nəmatan, loriŋ na-burut-gati-an lan ale loriŋ nasoltia gail hən ləbəkətkəta kəkol həni. Lugol natgalenan len nəSappat.

28

Na-le-məhat-an dan nəmatan (Mak 16.1-10; Luk 24.1-12; Jon 20.1-10)

¹ Nəboŋ nəSappat enan tonon, nəmav topitau dudulan soḿilan, len nəmariboŋ metəkav hən nawik,* aMeri ta Maktala mai aMeri togon luvan varis naḅurhuvat nəmatan.*

² Vəha-sua ŋai ikad nabiltidu, bathut aŋel sua siNasuḅ evi pan dan nəmav, ale erib kuv nabiltivat topat gol naḅurhuvat, ebətah lan.

³ Nənahənah han eḿial hum nəkabil mai nahurabat san epəhw yesyes hum nasno.

⁴ Nasoltia gail lotokətkəta kəkol hən naḅurhuvat, ninelit epil lan, lomīnḿinikot, luteh matmatiov.

⁵ Beti aŋel isor mai napəhaḅut gəlaru, ike, “Samremətahw! Noləboi məruke məreris aYesu lotogol tomat len nəhai balbal.

⁶ Be gai satoh gegai, husur aGot igol ile məhat tia suḿan ŋai aYesu tokele. Məregəm ris naut topat lan.

⁷ Mirivan tutut! Kel mai ahai susur san gail ke, ‘Səsəlon! AGot igol ile məhat dan nəmatan. Dereh teil a mō hən gamito vi lan naut a Kalili. Ale dereh məterisi ei.’ Enan ŋai na-kel-uri-an sagw.”

⁸ Napəhaḅut gəlaru arugam tutut dan naḅurhuvat. Aromətahw be aropul hən nakemke-man ale arusaḅsaḅut hən arbikele mai ahai susur san gail.

⁹ Vəha-sua ŋai aYesu ebubur mai gəlaru. Ike, “Ivoi!” Arogəm həni, arotəgau gat narien gəlaru, arulotu həni.

¹⁰ Beti aYesu ikel mai gəlaru ke, “Samremətahw. Mirivan, kel mai aḅagw gail ke levi lan naut a Kalili, ale dereh leris ginou ei.”

Na-kel-uri-an sisoltia gail

¹¹ Nəboŋ napəhaḅut gəlaru artovan sal, nasoltia galevis lotokətkəta kəkol hən naḅurhuvat nəmatan lovi lan nabiltivile. Ale lukel ur natit pisi tovisi mai abiltihai tutumav gail.

¹² Abiltihai tutumav gail luḅonḅon mai alat lotoil a mō hən nəvanuan gail ale ludanḿ hən na-sor-utaut-an sua. Lulav nəvat isoḅur mai nasoltia gail,

¹³ lukel mai galit ke, “Mətekəmaiegai ke, ‘Ahai susur san gail logəm len mariug, lovənoh niben nəboŋ namttopat.’

¹⁴ Agavna Pilate ḅesəsəlon hən natenan, dereh namtetəŋov nəlon hən asike mətḅikad nəpanismen ideh.”

¹⁵ Imaienan, nasoltia gail lulav nəvat enan, lugol nəsa abiltiju gail lotokele. Na-kel-uri-an enan salito, naJu gail lukele van vəbar nəboŋ ta daməŋai.

Nakelean naməkot siYesu (Mak 16.14-18; Luk 24.36-49; Jon 20.19-23; Uman 1.6-8)

¹⁶ Beti ahai susur lotovi 11 lovi Kalili vi lan naḅehuh aYesu tokel mai galit tia hən ləḅevi lan.

¹⁷ Nəboŋ lotorisi ei, lulotu həni, be galit galevis lukad nə-lon-uri-an.

* **28:1:** Len nasoruan ta Kris ike len nəmariboŋ metəkav hən nawik, gidato datokis nəmariboŋ enan hən nəSade. * **28:1:** Mat 27.56

¹⁸ AYesu egəm hən galito, ikel mai galit ke, “AGot aTəmagw ilav mai ginau nədaŋan hən na-il-a-m̃o-an p̃isi len nəmav mai len navile a pan.

¹⁹ Imagenan, mitivan hən mət̃beʋusan naluʋoh hən nəvanuan naut tiltile gail hən ləb̃egəm vi hai susur sagw gail. Baptais hən galito len nahəsən aGot aTata, aNatun mai aNunun.*

²⁰ ʋusan galito hən ləb̃igol natit p̃isi notokele todaŋ mai gamito. Nau gat nategai: ginau nutah mai gamito, ale dereh nitah mai gamito van vəbar nəboŋ hən nanoŋan hən navile a pan, nagilen natit p̃isi.”

---

* 28:19: Uman 1.8

Mak **Na-kel-uri-an tovoi aMak totoni**

Ase itos nalobulat egai?

Nəvanuan lotokad namitisau hən nasoruan siGot lunau ke nəmantuhmar sua, nahəsan aMak, itos gat nəbol gail aPita tokel husur aYesu. Lokis aMak hən aJon Mak am. Itos nalobulat egai hən nəsa?

Itosi hən nəvanuan p̄isi ləbeləboii ke aYesu tovi aKristo, aGot totabtabuh lan, evi aNatun aGot. Itosi hən nəvanuan p̄isi ləbikad nadəlomian len aYesu.

Itosi m̄os ase?

Itosi m̄os alat ləsavi Ju lototoh len naut tiltile gail naut aRom toil a m̄o hən gail.

Nəsa evisi len nalobulat egai?

AYesu igol nədaŋan san iŋarŋar len namerikel san gail lotovi tarhət sinəvanuan gail. Ale aYesu eŋusan ahai susur san gail.

Nalobulat ehusur as galito?

Ehusur aYesu toke nəvanuan lipair dan nəsaan salit gail, dəlom nasoruan siGot. Ehusur ahai susur san gail, ehusur naluvoh gail lotohusur aYesu, maŋmaŋ len namerikel togol gail. Ehusur nəvanuan gail lotomətahun aYesu.

Natgalenan evisi ŋais?

AYesu eŋusan mai igol namerikel gail len nasihau A.D. 26 vəbar 30.

Natgalenan evisi a be?

Nalobulat egai ibol husur nəsa tovisi len naut a Jutea.

NaKristen gail ta sutuai lukel ke aMak itah mai aPita len nəyaran san gail, ale itos gat nəsa aPita tokele. Len nalobulat egai aMak itos gat nəbol husur aYesu, be ikel ur nəsa aYesu togole, sakel masuŋ hən naŋusanan siYesu. Ikel ur namerikel aYesu togol gail, hən nəvanuan ləbeləboi səhot nədaŋan san. AMak eləŋon ke tiŋarŋar ke aYesu tovi Natun aGot, be egəm vi lan navile a pan hən bələŋon bisa vəsa ale hən bimat. AMak itos nalobulat egai hən nəvanuan gail ləbidaŋ am hən ləbehusur aYesu, naut kəmas nəmauran bidaŋ o ləbeləŋon bisa vəsa.

1) Natubatan hən na-kel-uri-an tovoi, nautautan hən nauman siYesu (1.1-13)

2) AYesu eum len naut a Kalili (1.14-9.50)

3) AYesu erin naut a Kalili evi Jerusalem (10.1-52)

4) Nauman siYesu len nabiltivile Jerusalem, nawik naməkot ei (11.1-15.20)

5) Nəmatan siYesu (15.21-47)

6) Na-le-məhat-an siYesu dan nəmatan (16.1-20)

AJon Baptais eutaut hən naŋisal

(Mat 3.1-12; Luk 3.1-18; Jon 1.19-28)

¹ Egai natubatan hən na-kel-uri-an tovoi husur aYesu Kristo tovi Natun aGot.*

² Ehum ahai kelkel ur sua, aIsaiah totoni gat nəsa aGot tokel mai aNatun. Ike,

“Geris! Dereh nesəvat ahai pispisul sagw

teil a m̄o hən gaiug,

hən beutaut hən naŋisal sam̄.*

³ Nadoldol sua satokai len naut masmas tobəbesw ke,

‘Geutaut hən naŋisal m̄os Nasub,

gigol naŋisal san gail linor!’ ”*

* **1:1:** Natosian galevis ta sutuai ləsake aNatun aGot. * **1:2:** Mal 3.1 * **1:3:** Isa 40.3

⁴ Imagenan, aJon evisi, itoh len naut masmas tob̄besw, ikel uri ke, nəvanuan gail limasbaptais hən b̄masil ke lotopair dan nəsaan salito van hən aGot hən berubat nəsaan salit gail.

⁵ Nəvanuan naut a Jerusalem mai naprovens Jutea kavkav luvan hən ləbesəsəlon hən. Ale nəboŋ lotokel vəhot nəsaan salit gail, ibaptais hən galito len Nawisel Jortan.

⁶ Nahurabat siJon, luvaii hən navurun nəkamel, ale nəhau tutuṽ evi nahurhubuluk. Ihanhan nalokust, ihanhan nəhani nasukapak toum hən.†

⁷ AJon ikel uri ke, “Avan sua dereh tegəm a tahw len ginau, gai idaŋ səhor ginau, ale ginau nəsanor kasi hən nəbetəjadur, sah ruḅat nəhau hən naributbut san.‡

⁸ Ginau nubaptais hən gamito hən nəwai, be dereh gai tibaptais hən gamito hən aNunun aGot.”

*Nəbaptaisan siYesu
(Mat 3.13-17; Luk 3.21-22)*

⁹ Len nəboŋ sua, aYesu iyar len naut a Nasaret a Kalili gəmai ale aJon ibaptais hən len Nawisel Jortan.

¹⁰ Nəboŋ aYesu tomadhale məhat dan nəwai enan, eris aGot totar p̄ul nəmav hən tosəŋav ale eris aNunun togəm vi pan vi lan, suṁan nətav.§

¹¹ Beti esəsəlon hən nadoldol togəm len nəmav toke, “Gaiug govi anatugw ulum̄an sagw notoləmas bun gaiug, nohəhaṽur masuṽ hən gaiug.”*

*ASetan italtal sobuer hən aYesu hən b̄igol b̄isa
(Mat 4.1-11; Luk 4.1-13)*

¹² Vəha-sua ŋai aNunun aGot esəhar aYesu vi lan naut masmas tob̄besw.

¹³ Itoh ei len nəmariboŋ tovi 40 ale aSetan italtal sobuer ke tigol nəsaan. Itoh mai narivatvat nalililai lotoləboi ləb̄isah pəpasi ale aŋel gail lovi tarhət san.

*Ahai susur metəkav gail
(Mat 4.12-22; Luk 4.14-15, 5.1-11)*

¹⁴ Husur nəboŋ galenan, aenemi siJon lutah gati, riŋi len naim bəbaŋis. Beti aYesu evi Kalili, ikel ur na-kel-uri-an siGot.**

¹⁵ Ike, “Namityal egəm tia, natohan pipihabəlan aGot egəm pəpadaŋ. Mitipair dan nəsaan samito, dəlom na-kel-uri-an tovoi enan!”

¹⁶ Boŋ sua aYesu toyaryar bitas tarhət Nabiltiwai Kalili, eris alarmiṽan, aSimon mai aAdru artobar hən nalevlev len nabiltiwai husur arovi vanuan nəsahiehan.

¹⁷ Ale aYesu ikel mai gəlaru ke, “Məregəmai! Mərehusur ginau ale nigol məregəm vi vanuan nə-sah-hən-nəvanuan-an!”

¹⁸ Vəha-sua ŋai aroriŋ nalevlev səlar gail, arohusuri.

¹⁹ Nəboŋ aYesu toyar kəkereh am husur bitas, eris aJemes mai aJon alarmiṽan, anatun aSepeti gəlaru. Arusah len nabot salito, arobutan nalevlev salit gail lunor.

²⁰ Vəha-sua ŋai ekis gəlaru hən arbitah maii, ale aroriŋ atəmalaru len nabot mai nəvanuan nauman gail, ale arutah maii, arohusuri.

*AYesu ehut nanunun sua tosa
(Luk 4.31-37)*

²¹ AYesu mai ahai susur san gail lovi lan navile a Kapernaum, ale len nəSappat eb̄is len naim nabonbonan seju gail, eṽusan.

† **1:6:** 2Ki 1.8. *Nalokust* ehum natohtohlomətu be ihan natideh tomaur tokad nalute. ‡ **1:7:** Evi slev gail lotosah ruḅat nəhau hən naributbut silat lotovi lohoim, ale naslev evi naut kəmas len nənanuan salit gail. § **1:10:** *Nətav* evi nəman nəməsav sua tohum navimal topəhapəhw. * **1:11:** Psa 2.7; Isa 42.1 ** **1:14:** Lutah gat aJon Baptais nasihau esua hudhute husur nəboŋ aSetan totaltal ris aYesu hən b̄igol b̄isa. AHerot Antipas eriŋ aJon len naim bəbaŋis husur aJon tokel tabtab hən aHerot ke togol nəsaan. Ris Mak 6.14-29.

²² Nəvanuan luṣaṅ len naṣusanan san bathut eṣusan sumān naulumān tokad na-il-a-mō-an kitin, sasumān ahai ṣusan gail hən nalo.

²³ Len namityal enan ṅai len naim naḅonḅonan salito ikad naulumān tokad nanunun nəmargobut. Ikai,

²⁴ ike, “Yesu ta Nasaret, gumab hən ginamito? Gogəm hən gəḅigol namteḅuer a? Ginau noləboi gaiug. Noləboi gotovi siGot, gotogəm mōsi.”

²⁵ AYesu esivoh len nanunun nəmargobut, ike, “Gemədau! Gimakuv dani!”

²⁶ Ale nanunun nəmargobut igol atenan totaltaloṅ hən nahumatmat, ikai habat ale nanunun nəmargobut imakuv dani.

²⁷ Nəvanuan gail lumaṅmaṅ lan, lotuḅat sor husur nəsa tovisi. Lousus galit gabag ke, “Naṣusanan veveu tomabe ganān? Ikad nədaṅaṅ hən na-il-a-mō-an! Ikele hən nanunun tosa gail ale lugol husur nəsa tokele!”

²⁸ Na-kel-uri-an husur nəsa aYesu togole iperṅan tutut hən naut ṣisi len naut a Kalili.

AYesu igol nəvanuan isoḅur lumaur

(Mat 8.14-17; Luk 4.38-41)

²⁹ Nəboṅ aYesu mai ahai susur san gail lotovivile dan naim naḅonḅonan seJu gail, lutah mai aJemes, aJon, lovi lohoim seSimon mai aAdru.

³⁰ Anan asoan aSimon ipat len nəmel, naməsahan igol niben topud. AYesu toḅis, vəha-sua ṅai lusor husur aliten maii.

³¹ Ale aYesu ivan həni, etəgau navəlan, elivi vi məhat hən ḅebətah. Naməsahan inoṅ dani ale ile məhat, ilav nəhanian mai galito.

³² Nəboṅ namityal tomasur, naut togomgom, nəvanuan gail losəhar alat lotoməsah mai alat lotokad natəmat gail van hən aYesu.

³³ Nəvanuan ṣisi len nabiltivile kavkav loluṣoh il bopita.

³⁴ Ale igol isoḅur lotokad naməsahan tiltile lumaur. Ehut natəmat isoḅur ale igol lodədas ləḅisor husur loləboi gai tia.

AYesu ikel ur nasoruan siGot len naut a Kalili

(Luk 4.42-44)

³⁵ Pelan han, dudulan somilan, naut səlan sal, aYesu ile məhat, evivile, evi tut sua len naut toḅḅesw ale isor tuṣ ei.

³⁶ Idareh aSimon mai alat lototah maii, ludoṅi.

³⁷ Nəboṅ lotosaḅi luke, “Nəvanuan ṣisi lokətkəta doṅ gaiug.”

³⁸ Be aYesu isor var galit ke, “Datevi tut ideh am, len naut gail lotodar vis navile egai hən nəḅikel ur nasoruan siGot ei. Husur nogəm mōsi.”

³⁹ Na iyar tur ṣis naut len naut a Kalili, ikel ur nasoruan siGot len naim naḅonḅonan salito ale ehut natəmat gail.

AYesu igol avan sua tokad naleprosi imaur

(Mat 8.1-4; Luk 5.12-16)

⁴⁰ Naulumān tokad naleprosi egəm təṅedur təban aYesu, eṅiri ke, “Gəḅeləṅoni, goləboi gəḅigol nəḅimaur, nəḅiveveu.”

⁴¹ Nəlon aYesu itaṅis masuṣ həni, isar hən navəlan, ibari, ikel maii ke, “Noləṅoni. Gimaur, giveveu!”

⁴² Vəha-sua ṅai naleprosi ivan dan atenan, imaur, iveveu.

⁴³ Beti aYesu esəvati van, ikai tasi

⁴⁴ ke, “Sagikel natideh mai avan ideh, be gia ṽusan gaiug hən ahai tutumav hən ḅebunus husur nibem. Beti getutumav hən naviolan hən naveveuan sam aMoses tokel bun gail hən nəvanuan ləḅeləboi səhoti ke gotomaur.”*

* **1:44:** Lev 14.1-32

⁴⁵ Avil ategai ivan, ikel ur n̄sa tovisi h̄ni. Igole van van na-kel-uri-an enan ibar naut isoḅur. Naten igol aYesu saləboi ḅēḅis len navile ideh len n̄hon n̄vanuan gail bathut naluḅoh ludar visi, be itoh len naut gail lotoḅḅesw. Be n̄vanuan gail len naut ḅisi ei logəmgəm h̄ni sal.

2

AYesu igol avan sua n̄tarh̄ben tomat imaur (Mat 9.1-8; Luk 5.17-26)

¹ Husur n̄mariboḅ galevis, aYesu etəlmam vi Kapernaum. N̄boḅ tobar naut enan, s̄dareh, husur ke n̄vanuan isoḅur lotosəsəloḅ h̄ni ke totoh ei,

² logəm h̄n naim san gol loririhit lohoim mai vivile. Ləsələboi ləḅeil bopita am. Ale aYesu ikel ur nasoruan mai galito.

³ N̄vanuan galevis logəm h̄ni, ivat lupat naulum̄an n̄tarh̄ben tomat,

⁴ be lodədas ləḅibar aYesu bathut naluḅoh. Ale lopəlau vi məhat len navurun naim topapav, ludakuvi, gol naḅur a məhat h̄n naut aYesu totoh lohoim lan. Ale loriḅ tur h̄n n̄bateh vi pan, atenan n̄tarh̄ben tomat, topat lan.

⁵ N̄boḅ toris nadəlomian salito, aYesu ikel mai atenan n̄tarh̄ben tomat ke, “Natugw, n̄saan sam̄ gail lumaruḅat.”

⁶ Be ahai ḅusan h̄n nalo lotobətah ei lunau natgalenan len n̄lolit ke,

⁷ “Gai ekəmaienan mabe? Isor m̄das aGot! AGot s̄ḅon ḅai eləboi ḅeruḅat n̄saan dan n̄vanuan!”

⁸ Vəha-sua ḅai aYesu eləboi n̄nauan salito ale ikel mai galit ke, “Imabe m̄tunau magenan len n̄lomito?”

⁹ N̄ḅikel mai ategai n̄tarh̄ben tomat ke, ‘Noruḅat n̄saan sam̄ gail,’ o n̄ḅike ‘Gile məhat, pat n̄bateh sam̄, giyar,’ n̄sa emədm̄dau am?*

¹⁰ Be nuke m̄teləboii ke aNatun N̄vanuan ikad n̄daḅan h̄n na-il-a-m̄o-an h̄n ḅeruḅat n̄saan len navile a pan. Nokəmaiegai h̄n n̄ḅēḅusan n̄daḅan en mai gamito.” Ale aYesu ikel mai atenan n̄tarh̄ben tomat ike,

¹¹ “Nukel mai gaiug, gile məhat, pat n̄bateh sam̄, givahim sam̄.”

¹² Vəha-sua ḅai atenan ile məhat, ipat n̄bateh, evivile len n̄hon n̄vanuan ḅisi. Lumaḅmaḅ masuḅ lan ale lusal suh n̄yalyalan siGot luke, “Datsaris natideh tomaien an boḅ ideh sal!”

AYesu ekis aLevi (aMatti) (Mat 9.9-13; Luk 5.27-32)

¹³ Beti aYesu evivile, etəlmam h̄n ḅiyar tarh̄t n̄ḅiltiwai Kalili. N̄ḅiltiluḅoh egəm h̄ni ale eḅusan galito.

¹⁴ Len n̄yaran san van, eris aLevi anatun aAlfeus tobətah len n̄pasvaləval h̄n n̄taks, ale ikel mai ke, “Gitah mai ginau, gehusur ginau!” Ale aLevi ile məhat, ehusuri.†

¹⁵ Na aLevi eus aYesu mai ahai susur san gail h̄n ləḅihan lohoim san. (Ikad n̄vanuan n̄taks mai n̄vanuan n̄saan isoḅur lotohan ei husur ikad n̄vanuan tosoḅur maienan lotohusur aYesu.)

¹⁶ Be n̄boḅ ahai ḅusan h̄n nalo galevis lotovi Farisi lotoris aYesu tohan mai n̄vanuan gail lotomaien an, lous ahai susur san gail ke, “Imabe tohan mai n̄vanuan n̄taks mai n̄vanuan n̄saan gail?”

* **2:9:** N̄boḅ aYesu tokəmaienan, n̄vanuan lotokad namitisau len nasoruan siGot lunau ke namilen imaiegai ke: Avan ideh edədas ḅigol eru en ḅisi, ale n̄ḅike, ‘Noruḅat n̄saan sam̄ gail,’ m̄tsaləboii ke lumaruḅat o ləsəmaruḅat. Be n̄ḅike, ‘Gile məhat, giyar!’ m̄toləboi m̄ḅerisi ke imaur. † **2:14:** *Levi:* Mat 9.9; Luk 5.27.

17 Nəboŋ aYesu tosəsəlon hən natenan ikel mai galit ke, “Savi alat lotomaur lotovan hən nəvanuan nareran hən b̄irer hən galito, be alat lotoməsah ŋai. Ginau nəsagəm hən nəb̄ekis alat lotonor o alat lotonau ke lotonor, be nogəm hən nəb̄ekis nəvanuan nəsaan gail.”

*Nausian husur nəmariboŋ nəvanuan səhan
(Mat 9.14-17; Luk 5.33-39)*

18 Len nəmariboŋ galevis ahai susur siJon mai naFarisi gail ləsəhan‡ hən ləb̄isor tuṽ. Ale logəm hən aYesu lousi ke, “Ahai susur siJon gail mai ahai susur sinaFarisi gail ləsəhan hən ləb̄isor tuṽ, be ahai susur sam̄ gail ləsəmagenan. Imabe?”

19 AYesu isor var galit ke, “Mətunau ke nəvanuan lototah mai naulum̄an tolah, ləsəhan len nəhanan nəlahan a? Aoa! Asike lumaienan nəboŋ naulum̄an tolah totoh mai galit sal.

20 Be naulum̄an tolah, nəboŋ b̄egəmai hən ləb̄esəhari dan nəvanuan san gail, ale len nəboŋ enan asike luhan.

21 “Səkad avan ideh toṽisihoh hən nəkaliko veveu len nahurabat tomatu. Tagole, naṽisihoh təmakuv dan nahurabat tomatu gol nə-tar-sili-an tamədasi səhor ta m̄o.

22 Natsual am, səkad avan ideh toṽir nəwain lotomadhaum həni len nahurhuwain lotomatu. § Tagole, nəwain veveu tatəvah tur lan, mēdas nəwain mai nahurhuwain ṽisi.”

*Nausian husur nəSappat
(Mat 12.1-8; Luk 6.1-5)*

23 Len nəSappat sua, aYesu toyar tur marireu hən nawit, ahai susur san gail lotuḅat kin b̄ur nəhavhuwit gail.*

24 Na naFarisi gail lukel mai aYesu ke, “Imabe lotogol nəsa nalo tokai tasi len nəSappat?”

25-26 AYesu isor var galit ke, “Mətsaṽuruŋ ləboi natosian gail lotohol husur aTevit boŋ ideh nəboŋ gai mai alat lototah maii lotopar hanian, lotomalkəkat a? Nəboŋ aAṽiatar tovi b̄iltihai tutumav, aTevit ebis len naim siGot, ihan nabəta tolo ahai tutumav səb̄olit ŋai loləboi ləb̄ihani.* Ale ilav nabəta galevis mai alat lototah maii.”*

27 Beti aYesu ikel mai galit ke, “NəSappat, aGot igole m̄os nəvanuan, sagol nəvanuan m̄os nəSappat.

28 Imaienan, aNatun Nəvanuan evi masta, evi masta hən nəSappat am.”

3

*AYesu igol navəlan nəvanuan imaur
(Mat 12.9-14; Luk 6.6-11)*

1 Len nəboŋ sua tile am, aYesu ebis lohoim nabonḅonan seJu gail tətəs, ale ikad avan sual ei, navəlan tomat, togəm hum towas.

2 Nəvanuan gail ei lomətan aYesu hən ke ləb̄eris b̄igol atenan b̄imaur len nəSappat. Bigole, dereh likot həni ale kel uri ke toḅur kotov nalo hən nəSappat.

3 AYesu ikel mai atenan navəlan tomat, togəm hum towas ke, “Geil rivuh.”

4 Beti eus galit ke, “Inor hən datb̄igol b̄ivoi len nəSappat o hən datb̄igol b̄isa? Inor hən datb̄eriŋ təlmam hən nəmauran o hən datb̄igol nəmatan?” Be naut eḅut, ləsasor vari.

5 Len nəlol paŋpaŋ san ekəta mətaltal hən galito, ilolosa hən galit husur nəkadulit iṽonṽon. Beti ikel mai atenan ke, “Gisar hən navələm̄!” Ale isar həni, navəlan imaur təlmam.

6 Vəha-sua ŋai naFarisi gail lovivile, luḅonḅon mai alat galevis len nəpati tovi tarhət siHerot hən ləb̄isor utaut hən ləb̄emədas bun aYesu hən b̄imat.

‡ 2:18: NaJu gail ləsəhan len nəmariboŋ galevis hən ləb̄isor tuṽ, ləsəhan hən ləb̄itaŋ husur nəmatan o natsua tosa tovisi hum nabiltidu mai ləsəhan len nəboŋ totibau galevis salito. § 2:22: Nahurhuwain evi nahurhunani o nahurhusipsip lotobir nəwain veveu b̄urhulon. * 2:23: Deu 23.25 * 2:25-26: Lev 24.9 * 2:25-26: 1Sam 21.1-6

Naluvoḥ tarhəbīltiwai Kalili

⁷ AYesu mai ahai susur san gail lovi lan nabiltiwai ale nabiltiḷuḥ lohūsuri. Nəboṅ lotosəsəloṅ husur natit p̄isi aYesu togole, nəvanuan isoḅur logəm həni. Logəm len naut a Kalili, a Jutea,

⁸ a Jerusalem, a Itumea, len naut gail tarhət Nawisel Jortan mai naut gail lotodar vis nabiltivile eru, a Tair mai a Siton.

⁹ Bathut naluvoḥ totibau, ikel mai ahai susur san gail ke leutaut hən nabot viri hən asike nəvanuan ləḅeluḥ dar visi.

¹⁰ Husur len nəmariboṅ enan igol isoḅur lumaḥur tia ale isoḅur am lotokad naməsahan tiltile loririhit, dar visi hən ləḅibari.

¹¹ Ale nəboṅ nəvanuan lotokad nanunun tosa gail lotoris aYesu, luteh len nəhon, lukai habat ke, “Gaiug govi aNatun aGot!”

¹² Avil aYesu ikai tas galito ke salikel vəhot gai ke tovi ase.

AYesu itabtabuh len ahai pispisul lotovi 12

(Mat 10.1-4; Luk 6.12-16)

¹³ Beti aYesu etəvehuh vi məhat, ekis alat gai toləṅon galito ale logəm həni.

¹⁴ Ale itabtabuh len galit lotovi 12 hən ləḅitah maii; ekis galit hən ahai pispisul gail hən ḅesəvat galit van hən ləḅikel ur napisulan siGot;

¹⁵ ale ilav nədaṅan hən na-il-a-mō-an mai galito hən ləḅehut natəmat gail.

¹⁶ Alat lotovi 12 nahəsalit lumaiegai: ikad aSimon aYesu tokisi hən aPita;

¹⁷ ikad aJemes anatun aSepeti mai aJon aḅan aJemes, ale aYesu ekis gəlaru Poanerkes namilen Natun Nabiliurur gəlaru.

¹⁸ Ikad galevis am, aAḅru, aFilip, aPartolomiu, aMattiu, aTomas, aJemes anatun aAlfeus, aTatteus, aSimon tovi naSelot* sua,

¹⁹ mai aJutas Iskariot ḅeriṅ aYesu len navəlan aenemi san gail.

AYesu mai aPeelsepul

(Mat 12.22-32; Luk 11.14-23, 12.10)

²⁰ AYesu etəlmam vahim len naim totohtoh lan mai ahai susur san gail. Ale naluvoḥ logəm ḅonḅon ei van gai mai ahai susur san gail ləsəkad namityal ideh hən ləḅihan.

²¹ Nəboṅ nəbathudud siYesu lotosəsəloṅ hən nakelean husur nəsa tovisi, luke litah gati husur luke tovinvinu.

²² Be ahai p̄usan hən nalo lotogəm len naut a Jerusalem, luke, “APeelsepul toil a mō hən natəmat gail iwol həni. Ehut natəmat gail len nədaṅan seḅilitəmat setəmat gail.”

²³ Ale aYesu ekis galit gəmai, isor mai galit len nasoruan kəta ke, “ASetan eləboi ḅehut aSetan mabe?”

²⁴ Nəvanuan lototoh pipihəlan nakiṅ len nəkantri sua ḅibalkabaṅ, nəkantri dereh timaḅulḅul.

²⁵ Nəbathudud ḅibalkabaṅ, dereh timaḅulḅul.

²⁶ Len navide tomaienən, aSetan təḅal mai gai gabag, alat pipihəlan lətapəpehw, gai asike taləboi tail gəgat am, nədaṅan san tanəṅ.

²⁷ Nisor kəta maiegai ke: Avən ideh saləboi ḅəḅis lohoim sinabəhariv todaṅ hən ḅitariv kuv natit san gail. Be a mō, ḅibanis gat abəhariv, beti eləboi ḅitariv kuv natit p̄isi dan naim san.†

²⁸ Nukel nakitinan mai gamit ke, aGot dereh teruḅat nəsaan ideh dan nəvanuan gail naut kəmas ləḅisor tas aGot o ləḅemədas nahəsən.

* **3:18:** NaSelot evi avən ideh len naluvoḥ sua lotomətahun alat a Rom, lotoke ləḅibal mai galito, hut galit dan naut a Jutea. † **3:27:** Namilen ke avən ideh saləboi ḅevənəh dan navəlan aSetan, be ḅibanis gat aSetan, eləboi ḅehut natəmat san gail.

²⁹ Avil avan ideh tosor mēdas aNunun aGot, asike aGot erubāt nēsaan enan dani boŋ ideh. Be nēsaan enan san, tonor hēn nēpanismen, dereh tipat len atenan vi sutuai.”

³⁰ AYesu ekəmaienan husur ahai pusan hēn nalo gail luke tokad nanunun tosa.

*Nəbathudud kitin siYesu
(Mat 12.46-50; Luk 8.19-21)*

³¹ Beti aṽan aYesu matmat gail mai anan logəm tēban naim aYesu totoh lan. Loil vivile, lopisul van hēni, kisi gəmai.

³² Naluṽoh lobətah dar vis aYesu, ale lukel maii ke, “Geris, anaṽ mai aṽaṽ gail lous gaiug vivile.”

³³ AYesu isor var galit ke, “Ase lai tovi anagw? As galit lai lotovi aṽagw gail?”

³⁴ Ale ekəta garu len alat lotobətah dar visi, ike, “Gamit mətovi anagw mai aṽagw gail bogai.

³⁵ Husur avan ideh togol nēsa aGot toləŋoni, gai evi aṽagw o aṽavinegw o anagw.”

4

*AYesu iḅol husur namisurhuwit
(Mat 13.1-9; Luk 8.4-8)*

¹ AYesu etubāt pusan tətās tarhəḅiltiwai Kalili. Nabilitluṽoh logəm ḅonḅon dar visi gol tosaḅ len nabot, bətah hēn ḅepusan. Ale nəvanuan gail pisi losuh pəpadaŋ hēn nabiltiwai, a ut.

² Eṽusan galit hēn natit isobur len nəḅol pusan gail. Ale len naḅusanan san ikel mai galit ke,

³ “Səsəloŋ! Nəvanuan nəmabulan hēn namisurhut gail ia bubulan namisurhuwit.

⁴ Nəboŋ tobubulan gail, galevis luteh metpīsal, ale nəman naməsav gail logəm han pīs gail.

⁵ Namisurhuwit galevis am luteh len naut tobaŋ vat, nətan tokəkereh lan, ale lutov tutut husur nətan enan səsareh.

⁶ Nəboŋ namityal tovisi, esun bun gail ale lumayoh husur ləsəkad nəharhəte.

⁷ Namisurhuwit galevis am luteh len tan tobaŋ hau tokad nasunite lan, ale nəboŋ nawit totov, nəhau eruŋ gut buni, gol səṽan.

⁸ Namisurhuwit galevis am luteh len tan tokənoh. Lutov, lovivi məhat ale luṽan. Sua iṽan vəkad 30, sual am iṽan vəkad 60 ale sua tətās am iṽan vəkad 100.”

⁹ Beti aYesu ike, “Nəvanuan tokad nədariŋan hēn ḅəsəsəloŋ, tesəsəloŋ!”

*AYesu iḅol pusan hən nēsa?
(Mat 13.10-17; Luk 8.9-10)*

¹⁰ Nəboŋ aYesu totoh səḅon mai ahai susur san lotovi 12 mai galevis am, lous namilen nəḅol pusan gail hēni.

¹¹ Ale ikel mai galit ke, “AGot ikel vəhot nēsa tosusuah husur natohan pipihəḅəlan mai gamito hēn mətəḅəḅoi. Be alat lototoh vivile, nukel nakitinan pisi mai galito len nəḅol pusan gail

¹² hən natosian siGot ḅisarpoh toke,

“ ‘Naut kəmas ləḅəkəta, kəta,
ləsəkəta ləḅoi nēsa aGot togole;

naut kəmas ləḅəsəsəloŋ, səsəloŋ,
ləsəsəsəloŋ ləḅoi nēsa aGot togole.

Asike lətəmagenan, lətəpair van hēn aGot
ale tarubāt nēsaan salito.’ ”*

* 4:12: Isa 6.9-10

*AYesu isor vāsvāsai nēbol þusan husur namisurhuwit
(Mat 13.18-23; Luk 8.11-15)*

¹³ Beti aYesu eus galit ke, “Mətsaləboi namilen nēbol þusan enan a? Bimagenan, mətələboi nēbol þusan ideh mabe?

¹⁴ Nəvanuan nəmabulan ebubulan namisurhuwit gail tovi nasoruan siGot.

¹⁵ Namisurhuwit toteh metþisal ehum alat lotosəsəlōj hən nasoruan siGot. Ale nəboj lotosəsəlōj hən, vəha-sua ŋai aSetan egəmai, lav kuvi dan galito.

¹⁶ Nəvanuan galevis lohūm namisurhuwit toteh len tan tobaŋ vat. Nəboj lotosəsəlōj hən nasoruan, ibar nəlolito, vəha-sua ŋai lohəhaʋur lan.

¹⁷ Be husur lohūm nawit nəharhəte sakir sədaŋ, ləsətov sabəlav. Ale nəboj lotoləŋon tosa o nəvanuan gail lotomədas bun galito bathut nasoruan tobar galito, luteh dan nadəlōmian.

¹⁸ Nəvanuan galevis am lohūm namisurhuwit toteh len tan tobaŋ hau tokad nasunite lan. Losəsəlōj hən nasoruan

¹⁹ be nəlolit etuhətu hən nəmauran hən navile eg a pan, naləmasian hən natite mai naləŋon-masuʋ-həni-an hən natgalevis am ləbis len galito gol lorūj gut bun nasoruan hən asike þiʋan.

²⁰ Nəvanuan galevis tile am lohūm namisurhuwit lototeh len tan tovoi. Losəsəlōj hən nasoruan, ibar nəlolito, ale luʋan masuʋ, galevis luʋan vəkad 30, galevis luʋan vəkad 60, galevis am luʋan vəkad 100.”

*Nēbol þusan husur namial
(Luk 8.16-18)*

²¹ Beti aYesu eus galit ke, “Ikad avan ideh topat namial hən þesusuani pipihad o pipimel a? Ao! Eriŋi a məhat len nəhai namial toilil lan.

²² Husur natideh tosusuah dereh aGot tevəhoti ale natideh topat len nəmargobut dereh aGot tigol tevivile, tiþarþar.

²³ Nəvanuan tokad nədariŋan hən þesəsəlōj, tesəsəlōj!”

²⁴ Beti isor tətəs mai galit ke, “Mətələləgau hən gamito! Mətesəsəlōj husur nakelean sagw. Dereh aGot tilav naləboian mai gamito tonor hun na-səsəlōj-husuri-an samito, ale tivan am.

²⁵ Bathut avan ideh nəlon tomaþur hən nəsa notokele, dereh aGot tilav naləboian am maii. Avil avan ideh tomətahun þələboi nəsa notokele, dereh aGot tilav kuv naləboian gai tokade dani.”

Nēbol þusan husur namisurhuwit totov

²⁶ Beti aYesu ike, “Natohan pipihəbəlan aGot imaiegai: Ikad naulumian tobubulan namisurhuwit len tan.

²⁷ Nəboj topat len nalenmariug o tolele len nalennəyal, namisurhuwit itov, evivi məhat. Be itoy vi məhat mabe? Atenan saləboii.

²⁸ Nətan səbon evəhasus hən nawit: a nno nalute evisi, itov ale evi məhat, beti iʋan hən nəhavhəte, ale ikad namisurhute tovi hanian.

²⁹ Be nəboj namisurhuwit tomatu, vəha-sua ŋai atenan ivan, ita kokotovi hən nəbu tohaþ husur nəboj hən nəmatuan egəmai.”*

*Nēbol þusan husur namisurhumastat
(Mat 13.31-32; Luk 13.18-19)*

³⁰ AYesu isor tətəs ike, “Dereh nenənoʋ hən natohan pipihəbəlan aGot mai nəsa? Nisor vəsvəsaii len nēbol þusan tomabe?

³¹ Imaiegai: Nəvanuan imabul namisurhumastat len tan. Ekəkereh səhor namisurhut gail þisi len tan

* **4:29:** Jol 3.13. *Nəbu tohaþ*, naut tokan ipat len nəlon, ale akis auleIsrael luta kokotov nawit halito hən nəbu tomaienən.

³² be itov vi məhat vatibau səhor nəhanian p̄isi. Nəpashət gail topasil lotibau gol ke, nəman naməsav loləboi ləbeum hən nəhai ɲodɲod halit len gail, len nəm̄ol han.”

³³ AYesu ikel nəb̄ol p̄usan isobur hən b̄ikel nasoruan mai nəvanuan gail tonor hən naləboian lotokade hən ləb̄eləboi səhoti.

³⁴ Len nəh̄on nəvanuan gail, natit p̄isi tokele, ikel mai galit len nəb̄ol p̄usan gail ɲai. Be nəboɲ totoh mai ahai susur san gail səb̄olito, isor vəsvəsai namilen natgalenan.

AYesu igol nəlan mai nabiltiwai arovi pan

(Mat 8.23-27; Luk 8.22-25)

³⁵ Len nəboɲ enan naut igomgom, ale aYesu ikel mai ahai susur san gail ke, “Datevi tarhət nəwai egai.”

³⁶ ɲa lorin̄ naluṽoh, lusah maii len nabot ale luvan. (Ikad nabot galevis am lotohusuri.)

³⁷ Losəhoṽut hən nabiltilan togəmai tokud hən nəwai. Nəwai epus vi lan nabot gol totub̄at pul hən b̄emun.

³⁸ AYesu ipatmari len napilo a tahw, bathuwag. Lovəɲoni, lukel maii ke, “Eee Hai p̄usan, namtomun! Gəsənuu ginamit a? Nabot idod!”

³⁹ ɲa aYesu ile məhat, esivoh len nəlan, ikel mai nəwai ke, “Gemədau! Vi pan!” Ale nəlan idar buni, naut etəmat.

⁴⁰ Beti eus galit ke, “Mətovi batmətahw gail a? Mətsəkad nadələomian sal a?”

⁴¹ Ahai susur gail lom̄inm̄inikot habat. Lousus galit gabag ke, “Ategai ase? Nateru eg am, nəlan mai nabiltiwai lugol husur nəsa tokele!”

5

Naulum̄an tokad nanunun tosa gail, aYesu igol imaur

(Mat 8.28-34; Luk 8.26-39)

¹ Ale lubar nətarhət nabiltiwai enan, len naut a Kerasa.

² Nəboɲ lotobar naut enan, aYesu imarin̄ dan nabot. Vəha-sua ɲai naulum̄an tokad nanunun tosa egəm len naburhuvat nəmatan gail ei, ebubur mai aYesu.

³ Atenan itoh burhuvat nəmatan gail. Nəvanuan gail lodədas ləb̄ibaɲisi am hən natsen.

⁴ Luban̄is narien gəlaru mai navəlan gəlaru hən natsen vəha-sob̄sob̄ur tia, be igol natsen toban̄is navəlan imarmarikot, mai natsen toban̄is narien, ilaḅub̄uri. Səkad avan ideh tokad nədaɲan hən b̄etəgau gati.

⁵ Akis len nalennəyal mai nalenmariug, iyar lab len naburhuvat nəmatan mai navəhuh gail, ikai habat, tiv sisil niben gabag hən nəvat.

⁶ Nəboɲ aYesu totoh a tut dani sal, atenan erisi, igam van həni, etəgedur bathurien.

⁷⁻⁸ AYesu ikel maii ke, “Nanunun gotosa, gimakuv, givan dan ategai!” Atenan eis, ikai habat ike, “Gaiug, savi hən gəb̄emədas ginau, Yesu, aNatun aGot toyalyal! Len nahəsan aGot noɲir gaiug ke sagipansəm ginau, sagemədas ginau!”

⁹ Beti aYesu eusi ke, “Nahəsam̄ ase?” Ale ike, “Nahəsagw aLuṽoh husur namtusob̄ur.”

¹⁰ Ale loɲir vəha-sob̄sob̄ur həni ke satehut galit vi lan naut a tut ideh.

¹¹ Len nətarhəṽehuh ei ikad nabiltivəshəbuai lotohan.

¹² Ale natəmat galenan loɲir aYesu ke, “Səvat ginamit van hən navəshəbuai hən namtb̄ebis len gail.”

¹³ ɲa idam̄ həni. Ale natəmat lumakuv dan naulum̄an, lobis len nabuai gail. Ale navəshəbuai lom̄ur, sarmar vi pan vi lan nabiltiwai. Ikad nabuai tovi 2,000 lotomun, lotomat len nabiltiwai.

¹⁴ Alat lotokətkəta təban navəshəbuai, lugam dan naut enan vi lan nabiltivile mai naut lotodar visi hən ləb̄ikel ur nəsa tovisi. Ale nəvanuan gail lugam gəm hən ləb̄eris nəsa tovisi ei.

¹⁵ Ale logəm hən aYesu, loris atenan a m̄o tokad naluṽoh hən natəmat ale loris ke esun nahurabat, ebətah, imaur tətah, nənauan san etəlmam, imasil. Nə lomətahw.

¹⁶ Beti alat lotoris nəsa tovisi, lukel ur natit p̄isi tovisi mai galit lotomadhagəmai. Lusor husur naulum̄an tokad natəmat gail ale lusor husur nabuai gail.

¹⁷ Imaienan, nəvanuan gail len naut enan lotuḅat n̄ir aYesu ke teriṅ naut salit gail.

¹⁸ Nəboṅ aYesu tosah len naḅot, naulum̄an a m̄o tokad natəmat gail en̄ir aYesu hən ḅitah maii.

¹⁹ Be aYesu sədəm̄ hən̄i, ike, “Givahim van hən nəbathudud sam̄ ale kel mai galito hən natit p̄isi Nasuḅ togole m̄os gaiug mai nalolosaan tokade len gaiug.”

²⁰ Ale atenan ivan, len naut a Tekap̄olis, etuḅat kel ur natit p̄isi aYesu togole m̄osi. Galit p̄isi ei luman̄maṅ len natit tokele.

Natəbarehreh tomat, napəhaṽut toməsah

(Mat 9.18-26; Luk 8.40-56)

²¹ Beti aYesu igam kotov nab̄iltiwai len naḅot təlmam vi lan nətarhəte. Nəboṅ tobar nətarhəwai ei, nab̄iltiṽoh logəm ḅonḅon dar visi.

²² Beti avan sua, nahəsən aJairus toil a m̄o hən naim naḅonḅonan ei egəm hən aYesu. Iteh bathurien.

²³ En̄ir aYesu, ike, “Nasuḅ, anatvavigw pəpadan̄ hən ḅimat. Gegəm vahim bai hən gəḅeriṅ navəlaṽan lan hən ḅimaur, asike ḅimat.”

²⁴ Ale aYesu ivan maii.

Nab̄iltiṽoh lohusuri, loburuti.

²⁵ Ikad napəhaṽut sual ei toməsah, nəda han togam hən nasihau tovi 12 tia.

²⁶ Nəvanuan nareran lusoḅur lurer soḅuer hən̄i be lugol eləṅon isa vəsa n̄ai. Eḅur hən natit p̄isi san hən ḅev̄ur galito, be səmaur. Eməsah habat am.

²⁷⁻²⁸ Esəsələṅ hən nakelean husur aYesu, ale ikel mai gai gabag ke, “Nəḅibar nahurabat san, dereh nimaur.” Nə eliligis hən gai len naluṽoh madun aYesu, ibar nahurabat san.

²⁹ Vəha-sua n̄ai nəgaman hən nəda esib, ale eləboi len niben ke tomaur təlmam, naməsahan san inoṅ.

³⁰ Nəboṅ alitenan tobar aYesu vəha-sua n̄ai eləboi len gai gabag ke nədan̄an ivan dani. Nə ipair len naluṽoh ike, “Ase tobar nahurabat sagw?”

³¹ Ahai susur san gail lukel maii ke, “Gebunus naluṽoh lotorihit gaiug. Imabe gotous ke, ase tobar gaiug?”

³² Be aYesu ekətkəta garu hən ḅisaḅ nəvanuan tobari.

³³ Beti napəhaṽut toləboi nəsa tovisi hən̄i, emətahw, ipab. Egəm hən̄i, iteh bathurien, ale ikel nakitinan kavkav maii.

³⁴ Ale aYesu ikel maii ke, “Litegai, nadələomian sam̄ igol ke gotomaur. Givan, len nələm̄ gikad natəmat, na-ləṅon-isa-an sam̄ inoṅ.”

³⁵ Nəboṅ tosorsor sal, nəvanuan galevis logəm len naim siJairus toil a m̄o hən naim naḅonḅonan, lukel maii ke, “Anatvavim̄ imat tia. Sagemədas ahai p̄usan am.”

³⁶ Be aYesu, tosəsələṅ hən nəsa lotokele, ikel mai aJairus ke, “Sagemətahw. Riṅ nələm̄ len ginau n̄ai.”

³⁷ Beti aYesu sədəm̄ hən avan ideh hən ḅehusuri, be idam̄ hən aPita, aJemes mai aJon, aṽan aJemes n̄ai.

³⁸ Nəboṅ lotobar naim sitenan toil a m̄o hən naim naḅonḅonan, aYesu eris nəvanuan gail lotowal taṽtaṽor, lototaṅ, lotois habat.

³⁹ Nəboṅ tobis lohoim ikel mai galit ke, “Imabe mətələṅon isa, mətutaṅ maiegai? Natəbarehreh enan səmat, ipatmari n̄ai.”

⁴⁰ Lusor vilesi, luman sili. Be esəvat galit vivile ale esəhar atəman natəbarehreh mai anan mai alat lototah maii, ale eḅis len naut natəbarehreh topat lan.

⁴¹ Etəgau navəlan alitenan ale ikel maii len nasoruan san ke, “Talita koum!” namilen toke, “Tuhtəbarehreh, nukel mai gaiug, gile məhat!”

⁴² Vəha-sua ηai natuhtəbarehreh nədañ han tovi 12, ile məhat, iyaryar. Nəboη lotoris natenan lumaηmaη habat.

⁴³ Ale aYesu ikel idaη mai galit ei ke salikel nəsa tovisi mai avan ideh. Beti ike, “Lav nəhanian ideh hən bīhani.”

6

Alat a Nasaret lomətahun aYesu (Mat 13.53-58; Luk 4.16-30)

¹ AYesu eriη naut enan, evi Nasaret, naut a im san, ale ahai susur san gail lohusuri.

² Len nəSappat etuβat hən naϕusanan len naim nəbonβonan ale isobur lotosəsəloη luϕaη luke, “Ategai ilav natgalenan tokele a be? Namitisau egai hən nəmauran tonor gai tokade egəm len naut a be? Igol mabe hən namerikel lotomaienan?”

³ Be ategai inau ke tovi ase? Gai evi nəvanuan na-um-im-an ηai, anatun aMeri, aVan aJemes, aJosés, aJutas mai aSimon. Aṽavinen gail lutoh gegai!” Ale len nəlol sasa salito lomətahuni.

⁴ Ale aYesu ikel mai galit ke, “Ahai kelkel ur, nəvanuan gail loputsani len nənauan salito len naut ϕisi, be len naut a im san, len amahean gail mai len nəbathudud san, natsua, ləsaputsani, lomətahuni.”

⁵ Edədas bīgol namerikel ideh len naut enan, be eriη navəlan len nəvanuan evis ηai lotoməsah ei ale lumaur.

⁶ Ale iϕaη husur nadəlomian salit tōβuer.

AYesu esəvat ahai susur lotovi 12 hən ləbēum mōsi (Mat 10.5-15; Luk 9.1-6)

Beti aYesu iyar husur navile ṽisusua, eϕusan.

⁷ Ale ekis βonβon hən ahai susur san gail ale etuβat səvat galit lorururu van. Ale ilav mai galito nədaηaη hən na-il-a-mō-an hən ləbēhut nanunun nəmargobut gail.

⁸ Ale ikele hən galit ke, “Samtilav natideh len nəvanan samito, samtilav nabəta, samtitariv nəhad səsəηon, samtilav nəvat ideh len nəhau tutuṽ samit gail. Mitipat nəhai təbatehw ηai.

⁹ Mətevəlas naributbut be samtitariv nahurabat gəgel.”

¹⁰ Ale ikel mai galit ke, “Naim ideh mətβebis lan, mititoh ei vəbar mətβeriη naut enan.

¹¹ Len naut ideh ləsahəhaṽur hən mətβitoh lan, ləsasəsəloη hən gamito, məteriη naut enan, dardar hən nariemito hən nəmasiav bīmakuv dan gəlaru. Natenan tevi hən bīmasil hən galit ei ke aGot sahəhaṽur hən galito.”*

¹² Imaienan, luvan. Lukel uri ke nəvanuan gail limaspair dan nəsaan salito.

¹³ Lohut natəmat isobur, ale lovəhas nəvanuan isobur lotoməsah hən naoil naoliv, ale lumaur.*

Nəmatan siJon Baptais (Mat 14.1-12; Luk 9.7-9)

¹⁴ AHerot Antipas, aKiη esəsəloη hən nakelean husur aYesu, bathut nəvanuan gail ϕisi loləboi nahəsən.† Galevis luke “Atenan evi Jon Baptais tole məhat dan nəmatan. Imagenan eləboi bīgol namerikel gail.”

* **6:11:** Nəboη naJu gail lotoyaryar len naut savi salito, ludardar hən naributbut mai nahurabat salito hən nəmasiav bīmakuv dan gail. Lugol naten husur lotonau ke alat ləsavi Ju mai naut salit gail lobīηβiηal. Gegai aYesu ikel mai ahai susur san gail ke ligol husur navide enan hən bīmasil hən naJu gail lotomətahun ləβipair dan nəsaan salit gail ke len nabunusian siGot galit lobīηβiηal ale dereh lipanis. * **6:13:** Jem 5.14 † **6:14:** Nəboη toke aHerot len naut egai, evi aHerot Antipas tovi anatun aHerot toyalyal. AHerot toyalyal ike aYesu timat nəboη tokəkereh ηai.

15 Galevis am luke, “Gai evi Elijah.” Galevis tile am luke, “Ahai kelkel ur bolai, esumñan ahai kelkel ur gail ta sutuai.”

16 Nəboŋ aHerot tosəsəloŋ hən natgalenan, ike, “AJon, gai notota kotov nəkadun, ile məhat dan nəmatan! Imaur təlmam!”

17 Evi aHerot enan tokel mai nasoltia gail ke litah gat aJon, baŋisi, ale riŋi len naim bəbaŋis. Igol tomaienən sil abareab siHerot, aHerotias. Alitenan evi asoan aFilip, be aHerot aʋan aFilip esəhar kuvi ale ilah maii.

18 AHerot eriŋ aJon len naim bəbaŋis husur aJon ikel mai aHerot ke, “Len nalo, sanor hən gəbesəhar asoan aʋam̄.”*

19 Na aHerotias, nəlon epəŋas aJon, eləŋon ke tigol timat be edədasi,

20 husur aHerot emətahw len aJon, ike aJon titoh maienan ŋai. Eləboii ke aJon tovi vanuan tonor, tovoi buni. Nəboŋ aHerot tosəsəloŋ hən aJon, edidimair həni; be naut kəmas natenan, eləmas bəsəsəloŋ hən aJon.

21 Imaienən van van, be boŋ sua aHerotias isaḅ naŋisal sua. Len nabiltiboŋ hən nəpasian siHerot, aHerot igol nəhanən mōs nabiltivanuan gail lototah maii, nakomada gail mai nəvanuan totibau gail len naut a Kalili. AHerotias ikab hən nəboŋ enan husur eləboi biŋol aJon biimat.

22 Nəboŋ anatvavin aHerotias toḅis ale tosav, aHerot mai alat lotohan maii ei lohəhaʋur masuʋ həni. Ale aKiŋ ikel mai alitenan ke, “Us ginau hən natideh gotoləŋoni ale dereh nilavi mai gaiug.”

23 Ale ita gat na-kel-gati-an sua len nahəsən ke, “Natideh gəḅeusi hən ginau, dereh nilavi mai gaiug, naut kəmas bevi nahudhut nətan notovi kiŋ lan.”

24 Alitenan evivile, eus anan ke, “Neus nəsa?” Anan ike, “Geus nəkadun aJon Baptais.”

25 Vəha-sua ŋai natəbarehreh esətaḅul van hən aKiŋ, ike, “Noləŋon nəkadun aJon Baptais. Noləŋoni len nasiloḅ sua. Noləŋoni gag ŋai!”

26 Nəboŋ tokəmaienən igol aKiŋ nəlon isa, be husur tota gat na-kel-gati-an san len nahəsən, ale husur tokele len nəhən alat lotohan maii, inau ke naut kəmas tomətahuni, timasgol nəsa aliten tousi həni.

27 Na vəha-sua ŋai esəvat nasoltia nə-tata-vanuan-an van hən naim bəbaŋis hən biita kotov nəkadun aJon ale pati gəmai. Ale nasoltia ivan, ita kotov nəkadun aJon len naim bəbaŋis.

28 Ipat nəkadun aJon len nasiloḅ, lavi mai natəbarehreh. Ale natəbarehreh ilavi mai anan.

29 Nəboŋ ahai susur siŋon gail lotosəsəloŋ həni ke tomat, logəm pat niben van, tavuni len naḅur nəmatan.

AYesu evəŋan alalumñan lotovi 5,000

(Mat 14.13-21; Luk 9.10-17; Jon 6.1-14)

30 Nəboŋ ahai pispisul gail lototəlmam len nəyaran salito, luḅon mai aYesu hən ləḅikel maii hən natit piisi lotogole mai lotoḅusan həni.*

31 Nəvanuan isoḅur logəmai, isoḅur luvan gol aYesu galito ləsəkad namityal ideh hən ləḅihan. Imaienən aYesu ike, “Datevi tut ideh hən datḅitoh səḅodato ale ŋavŋav kəkereh.”

32 Na lusah len naḅot səḅolito, loriŋ naut enan, lovi lan naut toḅəbesw.

33 Wake isoḅur loris lotovan ale loləboi naut ləḅevi lan. Ale nəvanuan isoḅur len navile gail lugam vi lan naut en toḅəbesw ale lubari a mō.

34 Nəboŋ aYesu galit lotobar naut enan, lotomariŋ dan naḅot, aYesu eris nabiltiluʋoh ale nəlon itaŋis galito husur lohūm nasipsip gail lotopar vanuan hən bekatkəta təban galito. Ale etuḅat ʋusan galit hən natit isoḅur.*

35 Namityal ipair tia ale ahai susur san gail logəm həni luke, “Naut egai ipat a tut dan navile gail ale namityal ivan piisi tia.

* 6:18: Lev 18.16, 20.21 * 6:30: Mak 6.7, 12 * 6:34: Num 27.17; 1Ki 22.17

³⁶ Səvat galit van, hən ləbēvi lan naim v̄isusua marireu mai navile gail lotodar vis naut egai, hən ləbēpur hanian halit hən ləb̄ihani.”

³⁷ Ris tosor var galit ke, “Gamit m̄au mitilav nəhanian mai galito!” Ale lukel maii ke, “Hən namtbēvur nəhanian hilategai nəvat han dereh tevi hən naṣurṣuran hən nahəbati toməlevtor. Namtodədasi!”‡

³⁸ Ale aYesu eus galit ke, “Mətukad nabəta evis? Mitia us kitevi.”

Nəboṅ lototəlmam lukel uri ke, “Nabəta erim mai naieh eru.”

³⁹ Beti aYesu ikele hən galit ke letuan naluṽoh lebətah pəpəhw len naliol tokəsan.

⁴⁰ Ale nəvanuan lotovi 50 o lotovi 100 lobətah ḥonḥon van vəbar galit p̄isi lobətah.

⁴¹ AYesu ilav nabəta torim mai naieh toru, ekəta vi lan nəmav, ikel nasipaən hən gail ale eḥur nabəta. Ilav gail mai ahai susur san gail hən ləbēpəpəhuni. Ale epəpəhun naieh eru enan am van hən nəvanuan gail p̄isi.

⁴² Ale galit p̄isi luhan, luhanukub.

⁴³ Naluṽoh lotohan tonon, ahai susur losəṅon nahudhubəta mai nahudhuieh lotopat vagol nəhad lotovi 12 lopul.*

⁴⁴ Len nəboṅ enan alalum̄an lotohan lovi 5,000.

*AYesu iyar len nəṣon nəwai
(Mat 14.22-33; Jon 6.15-21)*

⁴⁵ Nəboṅ nəhanan tonon, vəha-sua ṅai aYesu igol ahai susur səbolit lusah len nabot, il a m̄o, hən ləbigam vi Petsaita, tarhəb̄iltiwai Kalili. Ale aYesu esəvat naluṽoh luvan.

⁴⁶ Tosudəlam̄ galit tonon, etəṽehuh len naṽehuh hən ḥisor mai aGot.

⁴⁷ Nəboṅ naut togomgom, nabot ipat rivuh len nab̄iltiwai, ale aYesu itoh səḥon a ut.

⁴⁸ Eris lotomabit hən nəvarusan husur nabot isoh ḥur nəlan. Len nadudulan somilan naut səlan sal, aYesu egəm hən galito, iyar len nəṣon nab̄iltiwai. Ike tiṽot təban galito,

⁴⁹ be nəboṅ lotoris toyar len nəṣon nab̄iltiwai, lunau ke tovi nanunun sua. Lukai,

⁵⁰ husur nəboṅ lotorisi galit p̄isi lom̄inn̄inikot. Be vəha-sua ṅai aYesu ikel mai galit ke, “Samtemətəhw. Ginau bogai. Mitikad na-il-ḥuri-an.”

⁵¹ ṅa isah len nabot mai galito ale nəlan evi pan, idar buni. Ahai susur gail lumanṅman vəsa,

⁵² husur ləsaləboi sal namilen namerikel aYesu togole husur nabəta gail, bathut nəkadulit iṽonṽon.

*AYesu igol galit lotoməsah a Kennesaret lumaur
(Mat 14.34-36)*

⁵³ Nəboṅ lotogam tukot len nab̄iltiwai, luvahut a Kennesaret ale lokir ei.

⁵⁴ Lumariṅ dan nabot, vəha-sua ṅai nəvanuan gail len naut enan lokəta ləboii.

⁵⁵ Lugam tutur len naut kavkav enan, ale naut lotosəsəlon ḥəni ke aYesu totoh lan, lupat alat lotoməsah van ḥəni len namilelit gail.

⁵⁶ Len naut p̄isi aYesu tovi lan, len navile, len nab̄iltivile, len nəmarireu, loriṅ alaten lotoməsah lupat len naut nəmaket. Loṅiri ke tidam̄ hən ləb̄ibar nasum̄arhət nahurabat san. Ale galit p̄isi lotobari lumaur.

7

*AYesu isor husur nəsa togol nab̄iṅḥiṅalan len nəvanuan
(Mat 15.1-9)*

¹ Boṅ sua naFarisi mai ahai p̄usan gail hən nalo logəm len naut a Jerusalem hən ləb̄eris aYesu.

‡ **6:37:** Len nasoruan ta Kris ike *natenarius tovi 200*, nəvat tomaienən eləboi bēvur nauman hən nəvanuan hən nahəbati toməlevtor. * **6:43:** 2Ki 4.42-44

² Lobunus ahai susur galevis siYesu lotohan be ləsakəkəsəval. (Navəlalit saveveu len nənauan siFarisi gail

³ husur naFarisi mai naJu gail p̄isi am lohusur tin hən naṽide silat ta sutuai toke limaskəkəsəval len naṽide tonor beti loləboi ləḃihan.

⁴ Nəboŋ lototəlmam dan nəmaket, asike luhan vir ləḃelilos.* Lohusur naṽide tosoḃur am ta sutuai hum nakəkasan hən nabiliwai munmun, nabiliwai totile mai naketel gail.)†

⁵ Imaienan naFarisi mai ahai p̄usan gail hən nalo lousi ke, “Imabe ahai susur sam̄ gail ləsahusur naṽide sihaṽut sidat gail ta sutuai, ləsahusur naṽide hən nakəkəsəvalan, be luhan nabəta?”

⁶ AYesu ikel mai galit ke, “Gamit mətovi vanuan gəgəras, nəsa mətukele, mətsagole! AIsaiah ekitin nəboŋ tokel ur nasoruan siGot husur gamito ke, “ ‘Nəvanuan galegai loputsan nahəsagw len nasoran salito, wake len nəlolito, lunau ke notovi naut kəmas.

⁷ Lulotu soḃuer hən ginau, loḃusan hən nakelean sinəvanuan, hum tovi lo sagw.’* ”

⁸ Husur gamito mətugam dan nakelean todaŋ siGot hən mətḃehusur tin hən naṽide samit ta sutuai lotovi naḃusanan sinəvanuan ŋai.”

⁹ Ale ikele am mai galit ke, “Gamit mətukad namitisau hən nagelean, husur mətugel tabtab hən nakelean todaŋ siGot hən mətḃeil gəgat len naṽide samit ta sutuai. Mətunau ke nakelean san savi natideh a?

¹⁰ Mitinau nəsa aMoses toke, ‘Putsan atəmañ mai anam̄ matmat len nənauan sam̄,’* mai ‘Avan ideh tosor tosa vəsa hən atəman o anan, gai timasmat tebun.’* ”

¹¹ Be gamit mətuke ivoi hən avan ideh ḃikel mai atəman o anan ke, ‘Nəsa notokade hən nəḃevi tarhət sam̄, noviol həni tia mai aGot.’

¹² Imagenan mətuke inor ŋai hən asike evi tarhət setəman mai sinan len nam̄idolan səlaru.

¹³ Ale len naṽide ta sutuai məttokade, mətugol ke nakelean siGot evi naut kəmas ŋai. Gamit mətugol natit isoḃur tomaienana.”

*Natit gail lotogol nəvanuan saveveu
(Mat 15.10-20)*

¹⁴ Beti aYesu ekis naluṽoh gəmai. Ikel mai galit ke, “Gamit p̄isi, mətəsəsəlōŋ hən ginau, mətələboi nategai.

¹⁵⁻¹⁶ Nəvanuan eḃiŋḃiŋal len nəhon aGot mabe? Səkad natideh topat vivile len niben nəvanuan toləboi ḃigol ḃeḃiŋḃiŋal nəboŋ natenan toḃis lan. Ao, evi nəsa tovivile dan nəvanuan togol saveveu.”‡

¹⁷ Nəboŋ aYesu toriŋ naluṽoh hən ḃevi lohoim, ahai susur san gail lous kitev namilen nasoruan kəta tomadhakele.

¹⁸ Ale ikel mai galit ke, “Gamit am mətəsaləboi səhoti a? Mətəsaləboii ke natit p̄isi vivile toḃis len niben nəvanuan saləboi ḃigol ḃeḃiŋḃiŋal a?

¹⁹ Husur nəboŋ toḃis, səḃis len nəlon, be evi lan natəbaŋ ale evivile vi lan nalitavtav.” (Nəboŋ tokəmaienana, aYesu ikele ke nəhanian p̄isi iveveu.)

²⁰ Beti aYesu ike, “Evi nəsa tovivile len nəlon nəvanuan togol tosa, saveveu.

²¹ Husur natgalegai logəm len nəlon nəvanuan: nənanauan tosa, naitian tosa, navənahan, nagolean hən nəmatan,

* **7:4:** Len nasoruan ta Kris, naut egai eləboi ḃikad namilen ke: asike luhan vir ləḃəkəkəs hanian ideh lotovuri.

† **7:4:** Len natosian ta sutuai esuhed hən nasoruan toke *nabiliwai munmun, nabiliwai totile, naketel mai nəmel gail.*

* **7:7:** Isa 29.13 * **7:10:** Exo 20.12; Deu 5.16 * **7:10:** Exo 21.17; Lev 20.9 ‡ **7:15-16:** Ikad natosian galevis ta sutuai tosuḃud hən naves egai ke: ¹⁶ *Avan ideh tokad nədariŋan hən ḃesəsəlōŋ, tesəsəlōŋ m̄tau!*

²² naitian tobur kotov nəlahan, na-ləŋon-masuŭ-an hən natite, nagolean sasa gail, nagəgərasan, naŭide naitian taŭtaŭor, nəlon tovəvənah, nasoruan tomədas nahəsan nəvanuan o tomədas nahəsan aGot, nə-patpat-gai-məhat-an mai namelmelan.

²³ Natgalen pisi lotosa logəm len nəlon nəvanuan. Evi natgalenan togol nəvanuan tobijñjal, saveveu.”

Nadəlomian sepəhaŭut sua savi Ju
(Mat 15.21-28)

²⁴ AYesu ile məhat, eriŋ naut enan, evi lan naut gail pəpadaŋ hən naut a Tair. Ebiŋ lohoim sua, be emətahun avan ideh bələboii ke totoh ei. Be edədas bəsusuan naut totoh lan.

²⁵ Ikad napəhaŭut sual ei, nanunun nəmargobut tobis len anatvavin. Nəboŋ nəbareab enan tosəsəloŋ həni ke aYesu totoh, vəha-sua ŋai egəm həni, iteh bathurien.

²⁶ Evi atoŭtaKris lotopasi len naut a Fonia a Siria. Eus aYesu hən bəhut natəmat dan anatvavin.

²⁷ AYesu ikel maii ke, “Anatugw gail lihanukub bai. Sanor hən nəbīlav kuv nabəta hinatugw gail hən nəbībar həni van hən nalipah gail.”

²⁸ Alitenan isor vari ke, “Evoi Nasuŭ, be nalipah gail pipitev am loləboi ləbīhan nasugbəta hilahutai.”§

²⁹ AYesu ikel maii ke, “Bathut na-sor-vari-an sam̄ tovoi, givan, natəmat eriŋ anatvavin, igam dani tia.”

³⁰ Alitenan etəlmam vahim. Ale nəboŋ tovi lohoim san isaŭi ke, anatvavin topat mədau len nəmel, ale natəmat tomakuv dani tia.

AYesu igol nabut sua imaur

³¹ AYesu eriŋ naut gail pəpadaŋ hən nabiltivile Tair, iyar tur len nabiltivile Siton mai naut a Tekapolis van vəbar Nabiltiwai Kalili.**

³² Nəvanuan galevis losəhar nabut sua van hən aYesu ale loŋiri hən bəriŋ navəlan lan.

³³ AYesu esəhar səbən həni vi tut kəkereh dan naluŭoh ale esiriv hən nəŋarhuvəlan gəlaru len nədariŋan gəlaru. AYesu eŭulai, ibar namean atenan

³⁴ ale ekəta vi məhat vi lan nəmav, ekilob ale ikel mai nabut ke, “Effata!” (namilen ke, “Səŋav!”).

³⁵ Vəha-sua ŋai nədariŋan nabut gəlaru arosəŋav, namean eməlala, isor imasil.

³⁶ Ale aYesu ikel buni mai nəvanuan gail ei ke salikel ur nəsa tovisi. Be naut kəmas tokaikai tasi maienan, lukelkel uri am.

³⁷ Galit lumaŋmaŋ vəsa. Luke, “Igol ivoi hən natit pisi togole, ale igol alat lotodariŋ bulol, losəsəloŋ mai nabut gail, igol lusor.”

8

AYesu evəŋan alalum̄an lotovi 4,000
(Mat 15.32-39)

¹ Len nəboŋ sual am, ikad nabiltivile lotogəm bonbən, ale ləsəkad natideh hən ləbīhani. AYesu ekis ahai susur gail gəm həni, ikel mai galit ke,

² “Nəlogw itaŋis naluŭoh egai bathut lutah mai ginau husur nəmaribən totor tia ale ləsəkad natideh hən ləbīhani.

³ Nəmal ihat galit tia. Nəbesəvat galit van, dereh limatmatioŭ husur nametp̄isal, ale galit galevis, naŭisal salit ebəlav, lutoh a tut.”

§ 7:28: NaJu gail lokis alat ləsav̄i Ju hən nalipah gail ale len naut egai aYesu ike, “Ivoi hən nəbēvi tarhət seJu gail ŋai.” Ale apəhaŭut isor vari ke hum ma tokad na-vi-tarhəte-an ideh am hən bēvi tarhət san həni. ** 7:31: Naut a Tekapolis evi naut tokad navile tosəŋavur lan.

⁴ Ahai susur san gail lusor vari ke, “Be naut egai ebãbesw, ipat sæbon. Avan ideh elãboi bisab nabeta a be len naut egai tonor hæn ðevønjan alat eg?”

⁵ AYesu eus galit ke, “Mætukad natuhbæta evis?” Luke, “Emælevru.”

⁶ Beti aYesu ikel mai naluvooh ke lebetah len tan. Ale itariv nabeta tomælevru, ikel nasipaan, ebur gail, ilav gail mai ahai susur san gail hæn læpæpehun gail van hæn naluvooh. Ale lugole.

⁷ Ikad natuhieh evis ñai lotokade. Næboñ aYesu tokel nasipaan hæn gail, ikel mai ahai susur san gail ke lepæpehuni am.

⁸ Nævanuan gail luhan vøhanukub. Ale ahai susur losønjon nasughanian topat, gol næhad emælevru lopul.

⁹ Ikad alalumnan lotovi 4,000 ei.

Næboñ lotohan tonon, aYesu esavat alaten vahim.

¹⁰ Ale vøha-sua ñai isah len nabot mai ahai susur san gail ale lovi lan naut a Talmanuta.

NaFarisi gail lous taltal hæn namerikel sua

(Mat 16.1-4)

¹¹ NaFarisi gail logøm hæn aYesu ale lotuðat vitvituh maii. Lolønjon ke tigol næsaban ña lous taltal ke tigol namerikel hæn næmav.*

¹² Næboñ tosæsøløn hæn natenan, aYesu eñud habat, ike, “Naur ta damønai lous namerikel mabe? Nukel nakitinan mai gamit ke, asike nugol namerikel ideh hæn mætberisi boñ ideh!”

¹³ Ña isah tælmam len nabot, erin naut enan, igam tukot len nabiltiwai.

Nayis hiFarisi gail mai siHerot

(Mat 16.5-12)

¹⁴ Ahai susur gail nælolit ibonboñ hæn nabeta. Læsækad næhanian ideh len nabot, be natuhbæta sua ñai.

¹⁵ Ale aYesu isor þusan mai galito, ike, “Mætelæløgau hæn gamit gabag! Mætekætkæta gol gamito dan nayis hiFarisi gail mai nayis hiHerot Antipas.”

¹⁶ Næboñ lotosæsøløn hæn natenan lotuðat vitvituh mai galit gabag husur læsækad nabeta ideh.

¹⁷ AYesu elãboi nænauan salit tia, ña ike, “Gamit mætuhol husur nabeta mætsækade hæn næsa? Mætsalãboi sæhoti, mætsasæsøløn læboii a? Nækadumit egøm vonvon a?”

¹⁸ Mætukad namætamito be mætodædas mætþekæta a? Mætukad nædarinamito, be mætodædas mætþesæsøløn a? Mætsænau tælmam hæn

¹⁹ næboñ notoður nabeta hilat lotovi 5,000 a? Mætosønjon nasughanian hæn næhad evis lotopul?” Ale lusor vari ke, “Sønjavur pisan eru.”

²⁰ AYesu eus galit ke, “Ale næboñ notoður nabeta tomælevru hilat lotovi 4,000, mætosønjon nasughanian hæn næhad evis lotopul?” Ale lusor vari ke, “Mælevru.”

²¹ Ale eus galit ke, “Be mætsalãboi sæhoti sal a?”

AYesu igol ametbesw sua ekæta

²² Næboñ lotobar naut a Petsaita, nævanuan galevis losøhar ametbesw sua van hæn aYesu, ale loñir aYesu hæn bibari hæn þekæta.

²³ Ale aYesu etægau navølan ametbesw, esøhari vivile dan navile. Beti eþulai len namøtan gølaru, erin navølan gølar lan ale eusi ke, “Goris natideh mæu a?”

²⁴ Ametbesw ekæta tælmam, ike, “Noris nævanuan lotohum næhai lotoyaryar.”

²⁵ Beti aYesu erin navølan gølaru tætas len namøtan ametbesw. Nakætaan etælmam ale eris natit þisi lumasil.

* **8:11:** Lunau ke aYesu edædas bigol namerikel þegøm len næmav. Ale læbæusi hæn, næboñ þedædas bigole, dereh leløboi læþekisi hæn nævanuan gøgæras, hum ma leløboi læþikot hæn sil næsaban. * **8:18:** Jer 5.21; Eze 12.2

²⁶ AYesu esəvati vahim, ike, “Sagiyar tur len navile.”†

APita ikel kot aKristo
(Mat 16.13-20; Luk 9.18-21)

²⁷ AYesu mai ahai susur gail lorin naut a Kalili, lovi lan navile gail lotodar vis naut a Sisarea Filippi. Len nəyaran salit van, aYesu eus ahai susur san gail ke, “Nəvanuan gail luke ginou novi ase?”

²⁸ Lusor vari ke, “Galevis luke gotovi aJon Baptais, galevis am luke Elijah, galevis tile am luke ahai kelkel ur sua ta sutuai.”

²⁹ Beti eus galit ke, “Be gamito, mətunau ke ginou ase?” Ale aPita isor vari ke, “Gaiug govi aKristo, aGot totabtabuh lan.”

³⁰ Na aYesu ikai tas galit ke salikel natenan mai avan ideh.

AYesu epəhav utaut hən nəmatan san
(Mat 16.21-23; Luk 9.22)

³¹ Len nəboŋ enan aYesu etuŋat hən beŋusan ahai susur san gail ke aNatun Nəvanuan timasləŋon tisa vəsa len natit tisoŋur. Alat lotoil a mō hən nəvanuan gail, abiltihai tutumav gail mai ahai pusan gail hən nalo limasmətahuni. Timasmat ale len nəmariboŋ bitor timasle məhat dan nəmatan.

³² Ikel pəpəpə hən natgalenan, ale aPita esəhar aYesu hən bisor səbōn maii, etuŋat sor lan husur tokəmaianan.

³³ AYesu ipair, eris ahai susur san gail, ale esivoh len aPita, ike, “Gevi tahw dan ginou Setan! Nənanuan sam gail ləsəpat len nəsa aGot toləŋoni, lohusur naləŋonian sinəvanuan ŋai.”

Na-husur-aYesu-an
(Mat 16.24-28; Luk 9.23-27)

³⁴ Beti aYesu ekis naluŋoh mai ahai susur san gail gəm həni. Ikel mai galit ke, “Avan ideh beləŋon ke behusur ginou, timaske, ‘Aoa,’ hən nənanuan mai naləŋonian san gabag, timasvus nəhai balbal san, tehusur ginou.

³⁵ Husur avan ideh beləŋon ke betəgau gat nəmauran san gabag, nəmauran san dereh timasig. Be nəmauran san bimasig mōs ginou mai na-kel-uri-an tovoi, dereh tikad nəmauran vi sutuai.

³⁶ Nəvanuan bikad natit pisi len navile a pan be nəmauran san vi sutuai bimasig, imabe? Ikad nəsa?

³⁷ Səkad natideh. Nəvanuan edədas beviol hən natideh hən bikad nəmauran enan vi sutuai tətəs am.

³⁸ Husur avan ideh bəməmau len ginou mai nasoruan sagw len nəhon naur ta daməŋ egai ləsədaŋ len aGot be lotopul hən nəsaan, aNatun Nəvanuan dereh teməmau len atenan balai nəboŋ beŋəm mai aŋel siGot gail len nəyalalan mai namənas seTəman.”

9

¹ Ale ikel mai galit ke, “Nukel nakitinan mai gamit ke gamit galevis məttoil gegai, asike lumat van vəbar ləberis nagəmaian hən natohan pipihabəlan aGot, nədaŋan han.”

Namənas kitin siYesu
(Mat 17.1-13; Luk 9.28-36)

² Nəmariboŋ toməlevtes tonəŋ aYesu esəhar aPita, aJemes mai aJon səbōlito vi məhat len naŋəhuh sua tosahsah. Ale len nəholito egəm tile.

³ Nəhon emial hum namityal, nahurabat san egəm pəhw yesyes vabilbil. Epəhapəhw səhor avan ideh len navile a pan toləboi bīgole.*

⁴ Ale aElijah mai aMoses arovisi hən galito. Aruhol mai aYesu.

† 8:26: Len natosian galevis ta sutuai ike, “Givahim, be len navile sagikel nəsa tovisi hən gaiug mai avan ideh.” * 9:3: 2Pit 1.16-18

⁵ APita ikel mai aYesu ke, “Hai þusan, ivoi hæn dattotoh gegai. Namteum hæn næpasvaləval titor, tesua esañ, tesua siMoses, mai tesua siElijah.”

⁶ (APita ekəmaienan husur saləboi nəsa þikele, husur lomətahw habat.)

⁷ Ale næmavukasw ikabut gol galito, nadoldol sua egəm len næmavukasw toke, “Ategai bogai, aNatugw ulumñan notoləmas buni. Səsəloŋ husuri!”

⁸ Losəhoʋut, lokəta garu, ləsaris aMoses mai aElijah am. Be loris aYesu ŋai totoh mai galit ei.

⁹ Nəboŋ lotopot mariŋ dan naʋehuh, ikai tas galit ke saliwal hæn nəsa lotorisi mai avan ideh vir aNatun Nəvanuan þile məhat dan nəmatan.

¹⁰ Imaienan lotəgau gat nəsa aYesu tokele len galit gabag, be luhol danjir husur namilen nasoruan san nəboŋ toke “þile məhat dan nəmatan.”

¹¹ Beti lous aYesu ke, “Ahai þusan gail hæn nalo luke aElijah timasgəm a mō. Lokəmaienan hæn nəsa?”*

¹² AYesu isor var galit ke, “aElijah egəm a mō hæn þigol natit þisi þinor tətəs. Bimaienan, husur nəsa natosian siGot ike aNatun Nəvanuan timasləŋon tisa vəsə len natit tisoþur ale nəvanuan gail limasmətahuni?*

¹³ Be nukel mai gamit ke, aElijah egəm tia, ale lugol nəsa sumñan lotoləŋoni həni, hum ŋai natosian siGot tokel husuri.”*

AYesu igol natətai tokad natəmat imaur

(Mat 17.14-21; Luk 9.37-43a)

¹⁴ Nəboŋ lototəlmam van hæn ahai susur san gail, loris nabiltuluʋoh lotodar vis galito mai ahai þusan gail hæn nalo lotoʋitʋituh mai galito.

¹⁵ Nəboŋ naluʋoh lotoris aYesu, luþaŋ, ale lugam van həni hæn ləþike, “Ivoi,” maii.

¹⁶ AYesu eus ahai susur san gail ke, “Mətoʋitʋituh mai galit husur nəsa?”

¹⁷ Nəhaʋut sua len naluʋoh isor vari ke, “Hai þusan, nosəhar anatugw ulumñan gəm hæn gaiug. Ikad nanunun tosa sua togol anatugw tovi nabut.

¹⁸ Nəboŋ natəmat enan totah gati, ekuþ hæn anatugw len tan. Ale nabusun iyau, idesdes batriʋoriʋ, nahumatmat ibari. Nous ahai susur sañ gail hæn ləþehut natəmat be lodədasi.”

¹⁹ AYesu ikel mai galit ei ke, “Gamit ta daməŋai mətsəkad nadəlomian ideh! Nitoh mai gamit tebəlav mabe? Mitikad nadəlomian ŋais? Səhar natətai gəmai.”

²⁰ Ale losəhari van hæn aYesu. Be nəboŋ nanunun tosa enan toris aYesu, igol nahumatmat ibar natətai, ekuþ hæn natətai len tan gol italtaloŋ, nabusun iyau.

²¹ AYesu eus atəman natətai ke, “Imaiegai ŋais tia?” Isor vari ke, “Etuþat len nəboŋ tovi tuhtətai ŋai.

²² Vəha-sobsoþur tia natəmat ekuþ həni len nəhab o len nəwai hæn þigol þimat. Gəþeləboi gəþigol natideh, gevi tarhət sinaməru, nələm titaŋis ginaməru.”

²³ AYesu isor vari ke, “Imabe gotoke ‘Gəþeləboi gəþigole?’ AGot eləboi þigol natit þisi. Gəþikad nadəlomian, aGot eləboi þigol natideh mōs gaiug.”

²⁴ Vəha-sua ŋai atəman atuhtətai ikai ke, “Nukad nadəlomian, be gevi tarhət sagw len nadəlomian sagw toþuer!”

²⁵ Nəboŋ aYesu toris naluʋoh lotogam gəm həni, esivoh len nanunun tosa, ikel maii ke, “Natəmat gotoþut, gotodariŋ þulol, nukele hæn gaiug ke, gimakuv dani! Sageþis lan boŋ ideh am!”

²⁶ Ale natəmat eis habat, ekuþ hæn natətai hum nahumatmat tobari, ale imakuv dani. Natətai ehum nabirimat gol nəvanuan isoþur ei luke, “Gai imat!”

* **9:11:** Mal 3.1, 4.5 * **9:12:** Isa 53.3 * **9:13:** Ahap tovi kiŋ mai asoan, nahəsən aJesepel, arugol risi hæn arþigol aElijah þimat (1Ki 19.2, 10). AHerot Antipas tovi kiŋ mai asoan, nahəsən aHerotias, arugol aJon Baptais tomat. Len naut egai nəboŋ aYesu tosor husur aElijah, isor husur aJon Baptais.

²⁷ Be aYesu etəgau navəlan natətai, elivi vi məhat, ale natətai eil səbon.

²⁸ Nəboŋ aYesu tononj ei, evi lohoim ale ahai susur san gail səbolito logəm həni. Lousi ke, “Imabe namtsaləboi namtbehut natəmat enan?”

²⁹ AYesu isor var galit ke, “Natəmat tomaianan, səkad natideh toləboi behuti, be na-sor-tuŋ-an ŋai.”†

*AYesu isor husur nəmatan san tətəs
(Mat 17.22-23; Luk 9.43b-45)*

³⁰ Beti loriŋ naut enan, luyar tur len naut a Kalili. AYesu emətahun avan ideh bələboi naut lototoh lan,

³¹ husur eŋusan ahai susur san gail. Ikel mai galit ke, “Avan sua dereh teriŋ aNatun Nəvanuan len navəlan nəvanuan gail.‡ Ale dereh ligol timat. Nəboŋ bimat, dereh tile məhat len nəmariboŋ bitor husur nəmatan san.”

³² Be galit ləsaləboi səhot namilen nəsa tokele, ale lomətahw, lomətahun ləbēusi həni.

*Ase iyalyal səhor galit am?
(Mat 18.1-5; Luk 9.46-48)*

³³ Nəboŋ aYesu mai ahai susur san gail lotobar naut a Kapernaum, lobis lohoim sua. Ale aYesu eus galit ke, “Mətoŋvituh husur nəsa len nəyaran metp̄isal?”

³⁴ Be naut ebut, bathut metp̄isal loŋvituh gabag len galit ke ase len galito iyalyal səhor galit p̄isi.

³⁵ Ale aYesu ebətah, ekis ahai susur lotovi 12 gəm həni ale ikel mai galit ke, “Avan ideh bike bēil a m̄o len nabunusian siGot, temədau, timassum̄an naslev, teum salit p̄isi.”

³⁶ Beti esəhar natuhtətai, igol eil rivuh len galito. Ale elugum̄ gati, ikel mai galit ke,

³⁷ “Avan ideh tohəhaŋur hən natuhtətai sum̄an egai bitah maii len nahəsagw, gai ehəhaŋur hən ginau nəbitah maii. Ale avan ideh tohəhaŋur hən ginau nəbitah maii, be savi ginau ŋai, ehəhaŋur hən atenan tosəvat ginau.”

*Avan ideh samətahun gidato evi tarhət sidato
(Luk 9.49-50)*

³⁸ Ale aJon ikel mai aYesu ke, “Hai p̄usan, namtoris avan sua tohut natəmat gail len nahəsam̄, ale namtukai tasi husur savi ginamit ideh.”

³⁹ Ris aYesu toke, “Samtikai tasi! Səkad avan ideh tomadhagol namerikel toləboi bikel natideh tosa husur ginau.

⁴⁰ Avan ideh samətahun gidato evi tarhət sidato.

⁴¹ Nukel nakitinan mai gamit ke, avan ideh bilav nabiliwai hən nəwai mai gamit len nahəsagw husur mətovi seKristo, nokitin, aGot dereh tilav nakonp̄urp̄uran mai avan enan.

*Nasəharian hən nəvanuan van hən nəsaan
(Mat 18.6-9; Luk 17.1-2)*

⁴² “Ale atuhtətai tokad nadəlomian len ginau sum̄an egai, avan ideh bigol biteh len nəsaan, aGot dereh tipansəm avan enan səhor ləbitahətah hən nabiltivat len naholoan, ale ləb̄ibar həni len tas.§

⁴³⁻⁴⁴ Ale navələm̄ bigol gəb̄iteh len nəsaan, gita kotovi. Ivoi am hən gəb̄evi velm̄etw ale bis len nəmauran vi sutuai, səhor gəb̄ikad navələm̄ b̄eru ale vi lan nəhab nəmatan, nəhab topanj vi sutuai.

† **9:29:** Natosian galevis ta sutuai luke *na-sor-tuŋ-an mai nəhanan ebuer ŋai.* ‡ **9:31:** Len nasoruan ta Kris naut egai namilen hum ma tovi: *Dereh aGot teriŋ aNatun Nəvanuan len navəlan nəvanuan gail.* § **9:42:** Nabiltivat enan eməlas habat, natonjki esulsul həni hən b̄ebul dasdas nawit hən b̄egəm vi flaua.

⁴⁵⁻⁴⁶ Ale nariem̃ ðigol gəbipes haβetw, teh len nəsaan, gita kotovi. Ivoi am hən gəbēvi rimetw ale ðis len nəmauran vi sutuai, səhor gəbikad nariem̃ βeru ale vi lan nəhab nəmatan.

⁴⁷ Ale namətañ ðigol gəbiteh len nəsaan, gekis kuvi. Ivoi am hən namətañ βesua ðibesw ale gəbēbis len nəmauran vi sutuai, səhor gəbikad namətañ βeru ale aGot ðibar hən gaiug len nəhab nəmatan.

⁴⁸ Len naut enan naul lotovis nəvanuan, ləsəmat boŋ ideh, ale nəhab tohan nəvanuan səmat boŋ ideh.*

⁴⁹ “Husur aGot dereh tiʋaditdit nəhab len nəvanuan p̄isi hum datβidardar hən nətas len nəhanian.**

⁵⁰ “Nətas ivoi, be nabus han ðimasig, βedube, ḡigol nabus han tevi tas tətəs mabe?†† Len gamit mitimashum nətas, hən nabus hamit ðivoi, hən mətβikad natəmat mai gamit gabag.”*

10

Natiʋosan

(Mat 19.1-12; Luk 16.18)

¹ Beti aYesu eriŋ naut enan, evi lan naut a Jutea, iyar lan tarhəwisel Jortan. Naluʋoh gail logəm həni, ale husur naʋide san akis, eʋusan galito.

² NaFarisi galevis logəm həni, luke ligol tisab len nasoruan san ŋa lousi ke, “Len nalo, inor hən naulum̃an βetiʋos hən asoan a?”

³ AYesu eus galit ke, “Len nalo, aMoses ekəmabe mai gamito?”

⁴ Lusor vari ke, “AMoses idam̃ hən naulum̃an βitos gat nalobulat hən natiʋosan ale səvat nəbareab san vi tut dani.”*

⁵ Ris aYesu tokel mai galit ke, “AMoses itos nalo enan m̄os gamito bathut nəkadumit ihaihai.

⁶ Be len natuβatan, nəboŋ aGot togol natit p̄isi, ‘igol nəvanuan, naulum̃an mai napəhaʋut.’*

⁷ ‘Husur natenan, naulum̃an dereh teriŋ atəman mai anan hən βeudud mai asoan,

⁸ ale aresua sum̃an artovi niben nəvanuan tosua ŋai.’* Husur arsaru am, arosua ŋai.

⁹ Imagenan, naududan aGot togole, nəvanuan satepəpəhuni.”

¹⁰ Nəboŋ lototəlmam vi lohoim, ahai susur gail lous aYesu husur natiʋosan.

¹¹ Ale ikel mai galit ke, “Avan ideh totiʋos hən abareab san ale tolah mai napəhaʋut ideh am, atenan igol naitian toβur kotov nəlahan.

¹² Ale napəhaʋut βetiʋos hən nəhaʋut san ale ðilah mai naulum̃an ideh am, alitenan igol naitian toβur kotov nəlahan.”

AYesu mai atuhlahutai

(Mat 19.13-15; Luk 18.15-17)

¹³ Boŋ tile am nəvanuan gail losəhar atuhlahutai van hən aYesu hən βeriŋ navəlan len galito. Be ahai susur gail losivoh len atəmalit mai analit gail.

¹⁴ AYesu toris natenan, nəlon ipaŋpaŋ. Ikel mai ahai susur gail ke, “Mitidam̃ hən alahutai legəm hən ginau, samtikai tas galito, husur natohan pipihabəlan aGot evi silat lotosum̃an alategai.

* **9:48:** Isa 66.24   ** **9:49:** Len naut egai namilen hum ma tomaiegai: aGot igol nəvanuan p̄isi lukad nəboŋ galevis lotodaŋ len nəmauran salito, nəboŋ gail lotogol nəvanuan gail lopeŋas hum nəhab togole. Nəboŋ aGot togol tomaienən, isaβ alat lotovi esan kitin, ale nəboŋ galen lotodaŋ lugol nəvanuan san gail ludaŋ am lan. Be isaβi am alat ləsavi esan. †† **9:50:** Len naut a Israel, lutoh a tut dan nabitās gol nətas salit savi wai, evi vat. Lotuh dədasi hən βekəkereh ale bar həni len nəhanian hən ðigol nabus han ðivoi. Nəboŋ nəhanian ðimanuŋ, luhani, be nəvat a pan savi tas am ale lubar həni len nap̄isal.   * **9:50:** Mat 5.13; Luk 14.34-35   * **10:4:** Deu 24.1-4   * **10:6:** Gen 1.27, 5.2   * **10:8:** Gen 2.24

15 Nukel nakitinan mai gamit ke, avan ideh asike ðehæhaʋur hæn natohan pipihabælan aGot sumñan natuhtətai, imabe? Asike ikade boŋ ideh!”

16 Ale len na-ləmas-buni-an san eriŋ navəlan gəlaru dar vis alahutai. Eriŋ navəlan gəlar len galito, beti eus aGot hæn ðivoi hæn galito.

Nauluñan topul hæn natite
(Mat 19.16-30; Luk 18.18-30)

17 Nəboŋ aYesu toriŋ naut enan, ivan. Len nəyaran san husur naʋisal, avan sua igam gəm həni, etənedur bathurien. Eus aYesu ke, “Hai ʋusan gotovoi, nigol nəsa hæn nəbikad nəmauran vi sutuai?”

18 AYesu eusi ke, “Imabe gotokis ginau ke notovoi? Avan ideh savoi, be aGot səbon ŋai.

19 Gaiug goləboi nakelean gail lotodaŋ lotoke, ‘Sagigol avan ideh timat,* sagigol naitian tobur kotov nəlahan, sagevənah, sagelibon len nakotan, sagegəras avan ideh hæn gəbikad natideh esan, geputsan atəmañ mai anamñ len nənauan samñ.’ ”*

20 Ale ikel mai aYesu ke, “Hai ʋusan, nugol natgalen ʋisi tia, tuʋat len nəboŋ notovi natətai.”

21 AYesu ekəta bunusi, eləmas buni. Ale ikel maii ke, “Gupar tetesua sal. Gia ʋur hæn natit ʋisi gotokade. Viol hæn nəvat han mai naməsal gail hæn gəbikad nakonviolan aGot totəgau gati mōs gaiug len nəmav. Beti gegəm husur ginau.”

22 Nəboŋ atenan tosəsəloŋ hæn nasoruan enan, nəhon eməraŋraŋ. Eləŋon isa, ivan husur topul hæn natit tosəbur.

23 Beti aYesu ekəta garu, ikel mai ahai susur san gail ke, “Idaŋ habat hæn avan topul hæn natite ðebis len natohan pipihabælan aGot!”

24 Luʋaŋ habat len nasoruan san. Be aYesu ikel tasi am mai galito. Ike, “Anatugw notoləmas bun gamito, idaŋ habat hæn avan ideh ðebis len natohan pipihabælan aGot.

25 Idaŋ habat hæn nəkamel ðebis tur len naʋurhunil səsod. Idaŋ səhori am hæn nəvanuan tokad natite ðebis len natohan pipihabælan aGot.”

26 Nəboŋ tokəmaienan, luʋaŋ habat am. Lusorsor mai galit gabag ke, “Bimaienan, as tēbis lan? Səkad avan ideh bīkad nəmauran vi sutuai!”

27 AYesu ekəta bonus galito, ike, “Len nəvanuan gail, galit lodədas ləbīgol natenan, avil aGot eləboi bīgol natit ʋisi.”

28 Beti aPita isor vāri ke, “Geris, ginamit namtoriŋ natit ʋisi hæn namttohusur gaiug.”

29 AYesu ike, “Nukel nakitinan mai gamit ke, avan ideh toriŋ naim o aʋan gail o aʋavinen gail o atata o anana o anatun gail o nətan mōs ginau mai na-kel-uri-an tovoi,

30 dereh aGot teviol hæn natgalenan vəha 100 maii len nəboŋ eg ta daməŋai. Dereh tikad naim gail, aʋan gail, aʋavinen gail, anan gail, anatun gail, nətan isoʋur mai alat ləbēmədas buni. Ale len nəboŋ ðegəmai len nəmav, dereh tikad nəmauran vi sutuai.

31 Be nəvanuan isoʋur lototibau gagai, lotoil a mō, dereh asike lovi natideh, levi ut kəmas; ale isoʋur ləsavi natideh gagai, lotovi ut kəmas, dereh letibau, leil a mō.”

AYesu epəhav utaut hæn nəmatan san tətās
(Mat 20.17-19; Luk 18.31-34)

32 Len nəyaran salit len naʋisal vi Jerusalem, aYesu iŋad il a mō. Ale ahai susur gail luʋaŋ lan, ale alat lotohusuri lomətahw. Ale aYesu esəhar ahai susur lotovi 12 vi tarhəte. Etuʋat kel mai galit hæn natit gail ləbēvisi həni asike idareh.

33 Ike, “Mətesəsəloŋ! Datevi məhat vi Jerusalem. Len naut enan avan sua dereh teriŋ aNatun Nəvanuan len navəlan aʋiltihai tutumav mai ahai ʋusan gail hæn nalo. Ale len nakotan salito dereh lisə səhoti ke tipanis, timat. Ale dereh leriŋi len navəlan alat ləsavi Ju.

* **10:19:** Nəboŋ toke *Sagigol avan ideh timat* namilen ke sagigol avan ideh timat sil nəlol paŋpaŋ samñ o naləŋonian samñ ŋai. * **10:19:** Exo 20.12-16; Deu 5.16-20

³⁴ Dereh lisor vilesi, leʋulaii, lebilas habat həni ale ligol timat. Len nəmariboŋ ʔitor husur nəmatan san, dereh tile məhat.”

*Nausian siJemes mai aJon
(Mat 20.20-28)*

³⁵ Beti aJemes mai aJon, anatun aSepeti gəlaru, arogəm hən aYesu. Aruke, “Hai ʔusan, natideh namrʔeusi hən gaiug, namruke gigole m̄os ginaməru.”

³⁶ Eus gəlaru ke, “Məruke nigol nəsa m̄os gaməru?”

³⁷ Arusor vari ke, “Gidam̄ hən ginamər tesua tebətah len nəmatu sam̄ mai togon tebətah len nəmair sam̄ nəboŋ gəʔegəm vi kiŋ.”

³⁸ Ale aYesu ikel mai gəlaru ke, “Gaməru mərsaləboi nəsa mərtousi. Məroləboi mərbəmun len nəbilibai hən na-ləŋon-isa-vəsa-an nəbəmun lan a? Məroləboi mərbibaptais len nəbaptaisan nəbibaptais lan a?”†

³⁹ Arusor vari ke, “Namroləboi namrʔigole.” Beti aYesu ikel mai gəlaru ke, “Nəbilibai nəbəmun lan, dereh məremun lan. Nəbaptaisan nəbibaptais lan, dereh miribaptais lan.

⁴⁰ Be nəbətahan len nəmatu sagw o len nəmair sagw, savi len ginau hən nəbikēle. Ipat len aGot hən ʔilav naut eruenan mai galit gai toutaut hən naut eruenan m̄os galito.”

⁴¹ Nəboŋ ahai susur lotosəŋavur lotosəsəlōŋ hən natenan, nəlolit epəŋas aJemes mai aJon.

⁴² ʔa aYesu ekis galit gəm həni, ikel mai galit ke, “Mətələboii ke alat lotoʋat nəhes hən ləʔeil a m̄o hən nametʔos gail, lupatpat galit məhat len nədaŋan lotokade təban nəvanuan salit gail. Ale len nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an, nəvanuan totibau salito, loil a m̄o hən nəvanuan salit gail.

⁴³ Be səmaienan len gamito. Gamit ideh toke tevi vanuan totibau, gai timasgəm vi vanuan na-vi-tarhəte-an samito, nəlon tomədəu hum tovi ut kəmas ʔai.

⁴⁴ Ale gamit ideh toke teil a m̄o hən gamito, gai tegəm vi slev samit ʔisi.

⁴⁵ Tesum̄an ʔai aNatun Nəvanuan. Gai sagəm hən nəvanuan gail hən ləʔevi tarhət san hum galit lotovi ut kəmas. Ao, egəm hən ʔevi tarhət salito hum gai tovi ut kəmas; egəm hən ʔeviol hən nəmauran san, egəm hən ʔimat m̄os nəmakuvan hən nəvanuan tosoʔur dan nəpanismen sil nəsaan salito.”

*APartimeus tovi metʔesw ekəta
(Mat 20.29-34; Luk 18.35-43)*

⁴⁶ Beti aYesu mai ahai susur san gail lubar naut a Jeriko. Ale nəboŋ lotoriŋ nəbilitivile enan, nəbilitiʋoh lohusur galito. Ametʔesw, ebətah len nəgarhəʔisal. (Nahəsən aPartimeus, namilen ke anatun aTimeus. Atenan eŋir nəvanuan gail akis hən nəvat.)

⁴⁷ Nəboŋ tosəsəlōŋ həni ke aYesu ta Nasaret togəmai, etuʔat kai ke, “Yesu, anatun siTevit, nəloṃ titanis ginau!”

⁴⁸ Nəvanuan isoʔur losivoh lan hən ʔemədəu. Be ikai habat am ke, “Anatun siTevit, nəloṃ titanis ginau!”

⁴⁹ Nəboŋ aYesu tosəsəlōŋ həni, eil. Ike, “Kisi gəmai!” Ale lokis ametʔesw ke, “Gehəhaʋur! Gele məhat! Ekis gaiug, gia van həni!”

⁵⁰ Ametʔesw eʔil kuv nahurabat naut susus san, ile məhat tutut, ivan hən aYesu.

⁵¹ AYesu eusi ke, “Goləŋon nəsa hən nəʔigole m̄os gaiug?” Ametʔesw isor vari ke, “Hai ʔusan, nuke nekəta!”

⁵² Ale aYesu ikel maii ke, “Givan! Nadələmian sam̄ igol gumaur.” Vəha-sua ʔai ekəta, ale ehusur aYesu husur nəʔisal.

† 10:38: Len naut egai aYesu inau nəmatan san, be gəlar arsaləboii.

11

AYesu ebis len naut a Jerusalem

(Mat 21.1-11; Luk 19.28-40; Jon 12.12-19)

¹ Nəboŋ aYesu mai ahai susur san gail lotogəm pəpadaŋ hən naut a Jerusalem, pəpadaŋ hən navile Petfas, mai a Petani, lubar Naʋehuh Oliv. Ale aYesu esəvat ahai susur san eru van.

² Ikel mai gəlar ke, “Mərevi lan navile ea. Nəboŋ mərbibari, vəha-sua ŋai dereh mərekəta ris natuhtonki ulumʌn totahətah ei, avan ideh səsah lan sal. Sah ruḅati ale səhari gəmai.

³ Avan ideh beus gaməru ke, ‘Mirimab hən natenan?’ Kel maii ke, ‘Nasub eusi gag ŋai be asike idareh tesəvat təlmam həni.’ ”

⁴ Ale gəlaru aruvan. Arusaḅ natuhtonki toil metḗisal totahətah len nabopita naim sua, ale arusah ruḅati.

⁵ Nəboŋ artosah ruḅati, nəvanuan galevis lotoil ei luke, “Natuhtonki enan, mərusah ruḅati hən nəsa?”

⁶ Beti arusor var galit hum aYesu tokel mai gəlaru, ale ludam hən arḅesəhari van.

⁷ Arosəhar natuhtonki van hən aYesu, aroḅir hən nahurabat salito len nəmadun ale aYesu ebətah səŋaʋuti.

⁸ Ale nəvanuan isoḅur luʋolsan nahurabat salit gail husur naḗisal, nəvanuan tile gail ludas pashəhai lotobaŋ lute marireu, lutaii, loriŋ gail husur naḗisal.

⁹ Alat lotoyar a mō hən aYesu mai alat lotoyar a tahw lukai habat ke, “Hosanna!

AGot ivoi hən atenan togəm
len nahəsən Nasub!*

¹⁰ AGot tivoi hən natoħan togəmai,
natoħan pipihəlan atəmadat aTevit.

Hosanna! Sal suh aGot len nəmav a məhat buni!”

¹¹ Beti aYesu ebis len naut a Jerusalem, ale evi lan naim siGot. Ekəta garu len natit ḗisi, be husur namityal igam gole tia, eriŋ naut enan, esəhar ahai susur lotovi 12 vi Petani.

AYesu esivoh len nəhai nafik

(Mat 21.18-19)

¹² Pelan han, dudulan, nəboŋ lotoriŋ naut a Petani, aYesu imalkəkət.

¹³ A tut sal eris nəhai nafik sua tokəsən buni. Ale aYesu ivan hən ḅisaḅ naʋite lan. Be nəboŋ tobar nəhai enan, səsəb natideh lan, be naluhai ŋai, husur savi nəboŋ hən naʋit nafik sal.

¹⁴ Beti aYesu ikel mai nəhai enan ke, “Avan ideh satihan naʋit gaiug boŋ ideh am!” Ale ahai susur gail losəsəloŋ həni.

AYesu ivahvahur naut siGot

(Mat 21.12-13; Luk 19.45-48; Jon 2.13-22)

¹⁵ Nəboŋ lotobar naut a Jerusalem, aYesu ebis len naholəvat todar vis naim siGot. Etuḅat hut alat lotoḗur hən natit gail mai alat lotoʋur natit gail ei. Ikovsan natev gail silat lotogəgel hən nəvat mai nəhai bətbətah silat lotoḗur hən nətav gail lotovi man naməsav.*

¹⁶ Ale aYesu sədəm hən avan ideh topat natideh ḅiyar tur len naut siGot.

¹⁷ Beti eḗusan. Ikel mai galit ke, “Len natosian siGot ike, ‘Naim sagw dereh lekisi hən naim na-sor-tuʋ-an sinaluʋoh hən nəvanuan naut tiltile gail.’ ”* Be gamit mətugol evi ‘naut susuah sinəvanuan vənvənah gail.’ ”*

¹⁸ Nəboŋ aḅiltihai tutumav gail mai ahai ḗusan gail hən nalo lotosəsəloŋ hən natenan, ludas ḗisal hən ləḅigol aYesu ḅimat. Lomətahw lan husur naluʋoh ḗisi lotoḗaŋ len naḗusanan san.

* **11:9:** Psa 118.25-26   * **11:15:** Nətav ehum navimal topəhapəhw.   * **11:17:** Isa 56.7   * **11:17:** Jer 7.11

19 Nəboŋ naut togomgom, aYesu mai ahai susur san gail lovivile dan nabiltivile.

Nəhai nafik toŋod

(Mat 21.20-22)

20 Len nadudulan luyar van, v̇ot pəpadaŋ len nəhai nafik aYesu tosor lan. Loris ke toŋod vəbar nəharhəte len tan.*

21 APita inau təlmam hən nəsa aYesu tokele, ale ike, “Hai ṗusan, geris, nəhai nafik gotosivoh lan iṅod.”

22 Na aYesu isor vari, ikel mai galit ke, “Mitikad nadəlomian len aGot.

23 Nukel nakitinan mai gamit ke, avan ideh ḃikel mai naṽehuh egai ke, ‘Gimakuv, bar hən gaiug len tas!’ ale asike ḃikad nə-lon-uri-an, be ḃedəłomi ke nəsa tokele dereh tevisi, ale dereh timaienan ṁos atenan.

24 Imaianan, nukel mai gamit ke, natideh ṁəttousi len na-sor-tuṽ-an, dəłomi ke ṁətukade tia ale dereh timaienan len gamito.

25-26 Ale nəboŋ ṁəttoil, ṁəttosor tuṽ, natideh avan ideh togol tosa hən gamito, ṁəteruḃati dani, hən aTəmamito len nəmav ḃeruḃat nəsaan samit am.”†

Nədaŋan hən na-il-a-ṁo-an siYesu

(Mat 21.23-27; Luk 20.1-8)

27 Nəboŋ aYesu mai ahai susur gail lotobar naut a Jerusalem tətəs, aYesu iyaryar len naholəvat todar vis naim siGot. Ale aḃiltihai tutumav gail, ahai ṗusan gail hən nalo mai alat lotoil a ṁo hən nəvanuan gail logəm həni.

28 Lous taltal həni ke, “Gukad nədaŋan hən na-il-a-ṁo-an tomabe hən gotogol natgalen ṗisi? Ase ilavi mai gaiug hən gəḃigol gail?”

29 AYesu isor var galit ke, “Neus natsua bai. Ṁətḃisor vari, dereh nikel mai gamito hən nədaŋan na-il-a-ṁo-an notokade hən notogol natgalenan.

30 Kel mai ginau, na-il-a-ṁo-an aJon tokade hən tobaptais, egəm len nəmav o egəm len nəvanuan? Mitikele!”

31 Lusor kitevi len galit gabag, luke, “Datḃike, ‘len nəmav,’ dereh tike, ‘ḃimaienan, imabe ṁətsadəłom aJon?’

32 Be datḃike, ‘len nəvanuan,’ nəsa tevisi? Sadatikele.” Lokəmaianan husur lotomətahw len naluṽoh husur len nabunusian sinəvanuan ṗisi, aJon evi ahai kelkel ur kitin.

33 Na lusor var aYesu ke, “Namtsaləboii.” Beti aYesu ikel mai galit ke, “Ṁətḃekəmaianan, asike nukel mai gamit hən nədaŋan na-il-a-ṁo-an notokade hən nəḃigol natgalenan.”

12

Nəḃol ṗusan husur alat lotorentem nəhol nakrep

(Mat 21.33-46; Luk 20.9-19)

1 Beti aYesu etuḃat sor mai galito len nəḃol ṗusan. Ikel mai galit ke, “Boŋ sua avan sua imabul nakrep len nəhol. Eum hən nəṽod garu lan. Ehir nabur hən ḃegəm vi naut lotopal dasdas nakrep lan, ale eum hən naut nakətaan təban nakrep a ṁəhat. Beti idaṁ hən nəhol van hən alat lotokətkəta təban nəhol hən ləḃirentem, ale eriŋ naut enan itoh len nəyaran sua.*

2 Nəboŋ nakrep pəpadaŋ hən ḃimen, amahean nəhol esəvat naslev san van hən alat lotorentem nəhol hən ləḃepəpəhun naṽit nakrep galevis tovi esan.

3 Avil alat lotorentem nəhol lutah gat naslev san, luṽasi ale losəvati van, iyar səsəlav təlmam.

* 11:20: Mak 11.12-14 † 11:25-26: Natosian galevis ta sutuai losuhud hən naves egai: 26 Be asike ṁəḃeruḃati dani, aTəmamit len nəmav asike eruḃat nəsaan samito. Mat 6.14-15. * 12:1: Isa 5.1-2

⁴ Ale amahean nəhol esəvat naslev tile van hən galito. Be alat lotorentem nəhol luṽasṽas nəkadun, lugol isa habat hən naslev gol nahurun isa lan.

⁵ Ale amahean nəhol esəvat naslev tile am van hən galito, be luparu buni. Amahean esəvat isoḅur am, be luṽas galevis mai luparu bun galevis am.

⁶ Amahean nəhol səkad naslev ideh am hən ḅesəvati, be ikad anatun tosua ḅai toləmas buni. Esəvat məkot həni van hən galito, ike, ‘Dereh leputsan anatugw uluṽan len nənauan salito.’

⁷ Be alat lotorentem nəhol lukel mai galit gabag ke, ‘Atea, dereh tikad nəhol egai nəḅoḅ amahean nətan ḅimat. Datia paru buni hən datḅikad natit ḅisi ḅevi esan nəḅoḅ atəman ḅimat.’

⁸ Na lutah gati, luparu buni, ale lubar həni vivile dan nəhol nakrep.”

⁹ Ale aYesu ike, “Ale, amahean nəhol nakrep dereh tigol nəsa? Dereh tegəm ṽabun alat lotorentem nəhol, beti tidam hən nəvanuan tile gail lirentem nəhol nakrep.

¹⁰ Mətsaṽuruḅ nategai len natosian siGot a? Ike,

“ ‘Nəvat nəvanuan na-um-im-an gail lotomətahuni, gai egəm vi vat sua ḅai ḅeləḅoi ḅigol naim ḅihav mai ḅinor.

¹¹ Evi Nasuḅ aGot togol natenan

ale nəḅoḅ dattorisi, datuməḅmaḅ len nəsa togole.’ ”*

¹² Beti aḅiltivanuan hən naJu ludas ḅisal hən ləḅitah gat aYesu bathut loləḅoi ke tokel nəḅol ḅusan enan sil galito. Be lomətahw len naluṽoh ḅa loriḅ aYesu, luvan.

*Nausian husur nətaks
(Mat 22.15-22; Luk 20.20-26)*

¹³ Beti aḅiltivanuan hən naJu lotodas ḅisal hən ləḅitah gat aYesu, losəvat naFarisi galevis mai galevis len nəpati tovi tarhət siHerot van hən aYesu hən ləḅigol ḅisab len nasoruan san.

¹⁴ Logəm hən aYesu ale lukel mai ke, “Hai ḅusan, namtoləḅoi ke gotokitin. Nəvanuan ḅetibau o ḅevi naut kəmas savi natideh len gaiug. Goṽusan naḅisal siGot len nakitinan. Gikele, inor māu hən datḅeṽur nətaks van hən aSisa?

¹⁵ Dateṽuri o asike datoṽuri?”

AYesu eləḅoi səhot nausian gəgəras lotousi həni. Ale ikel mai galit ke, “Imabe mətous kitev ginau hum məḅigol nəḅisab len nasoruan sagw? ṽusan ginau hən natenarius tovi nakoin hən nətaks.”

¹⁶ Nəḅoḅ lotolav nakoin gəmai, eus galit ke, “Nəhon ase gagai? Nahəsan ase ipat lan?” Luke, “ASisa.”

¹⁷ Beti aYesu ikel mai galit ke, “Lav mai aSisa nəsa tovi seSisa ale lav mai aGot nəsa tovi siGot.”

Nəḅoḅ lotosəsəloḅ həni, luḅaḅ habat len na-sor-vari-an san.

*Nəlahan mai na-le-məhat-an dan nəmatan
(Mat 22.23-33; Luk 20.27-40)*

¹⁸ Beti naSattiusi galevis lotokel ke na-le-məhat-an dan nəmatan toḅuer, logəm hən aYesu.* Lousi ke,

¹⁹ “Hai ḅusan, aMoses itos gat nategai məs gidato ke, auluṽan ḅimat, ale asoan ḅitoh anatun ḅeḅuer, aṽan matmat tilah mai nəbatunau enan hən ḅipas anatun aṽan tomat.*

²⁰ Ale ikad alatmiṽan lotoməlevru. Aḅai a mə ilah be imat, anatun eḅuer.

²¹ Aṽan toḅusuri ilah mai nəbatunau ale gai am imat, anatun eḅuer. Aṽalar toḅusur gəlaru am imaienan.

²² Alatmiṽan ḅisi lulah mai napəḅaṽut enan be ləsəkad anatulit ideh. Naməkot alitenan tu imat.

* 12:11: Psa 118.22-23 * 12:18: Uman 23.8 * 12:19: Deu 25.5-6

²³ Ale len nəboŋ hən na-le-məhat-an dan nəmatan, alitenan dereh tevi asoan ase? Husur galit lotoməlevru p̄isi lulah maii.”*

²⁴ AYesu isor var galit ke, “Mətusab husur mət̄saləboi natosian siGot, mai mət̄saləboi nədaŋan san.

²⁵ Husur nəboŋ alat lotomat ləb̄ile məhat, asike lulah, avan ideh asike idam̄ hən ləb̄ilah. Be dereh lesuṃan aŋel gail len nəmav.

²⁶ Be mitinau alat lotomat nəboŋ ləb̄ile məhat. Mətsaṽuruŋ natosian len nalobulat siMoses tohusur nəhai topaŋ a? AGot isor mai a Moses, ike, ‘Gagai ginau novi aGot siApraham, aGot seIsak, aGot siJakop.’†

²⁷ Gai savi aGot silat lotomat, be silat lotomaur. Gamit mətusab habat!”

Nakelean todaŋ tosəhor gail p̄isi

(Mat 22.34-40; Luk 10.25-28)

²⁸ Ahai p̄usan sua hən nalo tosəsəloŋ hən na-sor-ḅalḅal-an enan egəm hən aYesu. Eləboi səhoti ke na-sor-vari-an siYesu ivoi ŋa eusi ke, “Len nakelean todaŋ gail aGot tokel mai gidato, ta be esəhor gail p̄isi?”

²⁹ AYesu isor vari ke, “Nakelean egai esəhor gail p̄isi: ‘Israel mət̄esəsəloŋ! Nasuḅ aGot sidato, Nasuḅ esua səḅon.

³⁰ Geləmas bun Nasuḅ aGot sam̄ len nəloṃ kavkav, nanunum̄ kavkav, nənauan sam̄ kavkav mai nədaŋan sam̄ kavkav; len gaiug kavkav.”*

³¹ Nakelean sual am ehusuri toke, ‘Geləmas bun nəvanuan totoh pəpadaŋ hən gaiug hum gotoləmas bun gaiug gabag.’ Səkad nakelean ideh todaŋ səhor eru enan.”*

³² Ahai p̄usan enan hən nalo ike, “Gai bolai Hai p̄usan! Gokitin nəboŋ gotoke aGot tosua səḅon ale səkad ideh am be gai səḅon ŋai.*

³³ Datimasləmas buni len nəlodat kavkav, naləboian sidat kavkav mai nədaŋan sidat kavkav; len gidat kavkav. Ale datimasləmas bun nəvanuan totoh pəpadaŋ hən gidato hum dattoləmas bun gidat gabag. Ivoi hən datḅigol natgalenan səhor naviolan ideh datḅetutumav həni mai natit p̄isi am datḅeviol həni mai aGot.”*

³⁴ Nəboŋ aYesu tosəsəloŋ hən na-ləboi-səhoti-an len na-sor-vari-an sitenan, ikel maii ke, “Gaiug gəsatoh a tut dan natoŋan pipihəḅəlan aGot.” Ale len nəboŋ enan van, səkad avan ideh tokad na-il-ḅuri-an hən ḅeus nausian ideh həni am.

Naḅusanan husur aKристо

(Mat 22.41-46; Luk 20.41-44)

³⁵ Nəboŋ aYesu toḅusan len naholəvat todar vis naim siGot, eus galit ei ke, “Imabe ahai p̄usan gail hən nalo luke aKристо, aGot totabtabuh lan, esua len nəpasusan siTevit, anatum siTevit?”

³⁶ Husur len aNunun aGot, aTevit ike,
“ ‘Nasuḅ aGot ikel mai aMasta sagw ke,
“Gebətah təban ginau, len navəlagw nəmatu

vir nəberin̄ aenemi sam̄ gail pipit nariem̄ gəlaru

hən ləḅevi ut kəmas.”*

³⁷ ATevit mau ekisi hən ‘aMasta.’ Imaienan, imabe evi anatum siTevit?”
Nəbilituluḅoh lohəḅəṽur hən lotosəsəloŋ hən aYesu tokəmaianan.

Naləgəuan husur ahai p̄usan gail hən nalo

(Mat 23.1-36; Luk 20.45-47)

* **12:23:** Natosian galevis ta sutuai luke, *Ale, nəboŋ ləb̄ile məhat len nəboŋ hən na-le-məhat-an dan nəmatan, alitenan dereh tevi asoan ase?* † **12:26:** Exo 3.1-6. Len naut egai aYesu ikel mai galit ke, aApraham, aIsak mai aJakop lumaŋur mai aGot, ləsəmat. * **12:30:** Deu 6.4-5 * **12:31:** Lev 19.18 * **12:32:** Deu 4.35, 6.4; Isa 45.6 * **12:33:** Deu 6.5; Lev 19.18; Hos 6.6 * **12:36:** Psa 110.1

³⁸ Ale len naþusanan siYesu ike, “Mätelälögau. Ahai þusan gail hən nalo salemədas gamito. Loləmas ləbesun nahurabat tobəlav. Loləmas nəvanuan ləbīke, ‘Ivoi’ mai galito len naut nəmakət.

³⁹ Loləmas ləbebətah len nəhai bətbətah tovoi ŋai len naim naþonþonan. Ale loləmas ləbebətah rivuh len nəhanan gail.

⁴⁰ Lulav kuv þis naim mai nasugsugur sibatunau pəhaʋut gail, be len nagəgərasan salito len nəhon nəvanuan gail, lusor tuʋ ebəbəlav. Alatenan dereh lipanis səhor alat ləsəmaienan.”

Naviolan sibatunau (Luk 21.1-4)

⁴¹ Nəboŋ aYesu tokəmaienan tonon, ebətah pəpadaŋ hən nabokis topat ei, nəvanuan gail lotobubulah vat lan len naim siGot. Ekəta bunus nəvanuan gail nəboŋ lotobubulah vat salito len nabokis enan. Nəvanuan isoþur lotopul hən nəvat lobulan isoþur lan.

⁴² Be nəbatunau naməsəl sua egəm riŋ natuhkoin eru artovi kopa.

⁴³ Beti aYesu ekis ahai susur san gail gəm həni. Ike, “Nukel nakitinan mai gamit ke, nəbatunau naməsəl enan, nabulahan san esəhor galit þisi am lotobubulah vi lan nabokis enan.

⁴⁴ Husur galit loviol kinit nəvat dan tosoþur lotopul həni. Be alitenan, naut kəmas tovi məsəl, eviol hən natit þisi san hən bimaaur lan.”

13

AYesu epəhav utaut (Mat 24.1-14; Luk 21.5-19)

¹ Nəboŋ aYesu toriŋ naholəvat todar vis naim siGot, ahai susur sua san ikel maii ke, “Geris! Hai þusan geris nabiltivat galegai! Geris nabiltiim gail!”

² AYesu ikel maii ke, “Ivoi. Goris nabiltiim galegai, be dereh gail þisi limasirsir, asike ikad nəvat ideh þepələh len nəvat ideh am.”

³ Ale aYesu evi lan Naʋehuh Oliv, ebətah, ekəta tukot van hən naim siGot. APita, aJemes, aJon, aAdru logəm sor səbolit maii.

⁴ Lousi ke, “Gikel mai ginamito. Natgalen gotokele, levisi ŋais? Dereh tikad nəsa beʋusani ke natgalen þisi pəpadaŋ lisarpoh?”

⁵ AYesu isor var galito. Ike, “Mätelälögau hən gamito. Avan ideh sategəras gamito.

⁶ Nəvanuan tisoþur dereh legəm len nahəsagw, like, ‘Ginau bogai, aKristo.’ Ale dereh legəras nəvanuan tisoþur am.

⁷ Be mətbesəsəlon hən nəbālan mai na-kel-uri-an hən nəbālan gail, sa-nəlomit tetuhatuh. Natgalenan limasvisi, be nəboŋ naməkot sagəm sal.

⁸ Naluʋoh hən nəvanuan naut sua dereh ligol nabiltiḅalan mai naluʋoh hən nəvanuan naut tile, ale nəvanuan sekiŋ gail dereh libal mai nəvanuan sekiŋ tile gail. Dereh tikad nabiltidu gail husur naut gail. Ale dereh nəhanian teḅuer len naut gail. Natgalenan lohūm natubatan hən napəḅasan hən nəpasusan.

⁹ “Be mätelälögau hən gamito. Dereh likot hən gamito len nəkaunsel gail. Ale len naim naþonþonan dereh lebilas habat hən gamito. Ale dereh mətēil len nəhon nəgavna mai nakiŋ gail mōs ginau hən mətḅikel kot ginau len nəholito.

¹⁰ A tahw hən nəboŋ naməkot, nəvanuan sagw gail dereh limaskel ur na-kel-uri-an tovoi mai naluʋoh hən nəvanuan naut tiltile þisi.

¹¹ Nəboŋ ləbitah gat gamito, kot hən gamito, samtinau masuʋ hən nəsa mətḅikele. Len namityal enan mitikel nəsa aGot ḅikel mai gamit ŋai. Husur savi gamit mətḅisor be aNunun aGot dereh tisor.

12 Nəvanuan dereh teriŋ aʋan len navəlan alat lotoil a m̄o hən b̄imat, atata dereh timagen hən anatun hən b̄imat, ale alahutai dereh lile məhat, pair dan analito mai atəmalito hən nakotan b̄eriŋ alatmisoan gail ləb̄imat.

13 Nəvanuan p̄isi dereh lemətahun bun gamito bathut nahəsagw məttofade. Avil avan ideh b̄idaŋ len ginau, b̄ikad nə-daŋ-b̄uri-an van vəbar nagilen, dereh aGot tilav kuvi hən b̄ikad nəmauran vi sutuai.

Natit tomədas naut tolo
(Mat 24.15-28; Luk 21.20-24)

14 “Nəboŋ mətberis natit aGot tomətahun buni, natit tosa masuʋ tomədas bun natit isoʋur, nəboŋ mətberis toil len naut sanor hən toil lan, (gaiug gotoʋuruŋ nategai geʋuruŋ ləboii), beti alat len naut a Jutea, ligam tutut vi lan naʋehuh gail.*

15 Nəvanuan b̄iŋavŋav məhat len navurun naim, timasgam tutut dan naim san, satevi pan hən b̄eb̄is lohoim hən b̄ilav kuv natideh.

16 Ale nəvanuan b̄itoh marireu, satetəlmam vahim hən b̄ilav nahurabat ideh.

17 Len nəboŋ enan nəmauran dereh tidaŋ vəsa habat hən apəhaʋut ideh totian o tovəhasus.

18 Be mitisor tuʋ ke natgalenan salevisi len nahəbati naut susus.

19 Husur len nəboŋ natgalen ləbevisi, na-ləŋon-isa-vəsa-an maienan savisi len natuʋatan hən natit p̄isi aGot togole nəboŋ toum hən navile a pan van vəbar nəboŋ ta daməŋai, ale asike evisi tətəs am boŋ ideh.*

20 Asike aGot tagol na-ləŋon-isa-vəsa-an tam̄idol len nəboŋ galenan, nəvanuan p̄isi lətəmat. Avil aGot dereh tigoŋ na-ləŋon-isa-vəsa-an sinəvanuan p̄isi tem̄idol m̄os alat, gai tolekis hən galito, lotovi esan.

21 Beti avan ideh b̄ikel mai gamit ke, ‘Məteris, aKristo bogai!’ o ‘Gai saga!’ samtedəlomi.

22 Husur akristo gəgəras gail mai ahai kelkel ur gəgəras gail dereh levisi. Dereh ligol namerikel gail nəvanuan gail ləb̄iŋaŋ habat lan. Lətələboi lətagəras nəvanuan gail aGot tolekis hən galito, dereh lətagole len namerikel galenan.

23 Be gamit, mətələləgau! Nukel natit p̄isi mai gamit tia a tahw hən ləbevisi.”

Nagəman siNatun Nəvanuan
(Mat 24.29-31; Luk 21.25-28)

24 AYesu isor am, ike, “Be nəboŋ na-ləŋon-isa-vəsa-an hən nəboŋ galenan b̄inoŋ, ‘dereh namityal timotmot, mai nahəbati asike em̄ial;

25 dereh nam̄eso gail lerus vi pan dan nəmav mai natit gail lotokad nədaŋan len nəmav dereh lekurkur habat.*

26 Beti dereh məteris nagəman siNatun Nəvanuan len nəmavukasw len nab̄iltidaŋan mai nəyalyalan.*

27 Dereh tesəvat aŋel san gail vi lan naut p̄isi len navile a pan kavkav hən ləb̄itariv b̄onb̄on hən alat aGot tolekis hən galito hən lotovi esan.*

Nasoruan kəta husur nəhai nafik
(Mat 24.32-35; Luk 21.29-33)

28 “Ivoi hən mətbeləboi səhot natsua nəhai nafik b̄eʋusani: Nəboŋ nəpashət nafik səmasmas am be todum̄oh, mətələboii ke nahəbati naut pudpud egəm pəpadaŋ.

29 Imagenan, nəboŋ mətberis nəsarpoan hən natgalen p̄isi notosor husuri, dereh mətələboii ke, natəlmaman siNatun Nəvanuan satogəmai, ehum gai toil bopita tia.

30 Nukel nakitinan mai gamito, naur egai asike lumat vəbar natgalen p̄isi ləb̄isarpoh.

* 13:14: Dan 9.27, 11.31, 12.11 * 13:19: Dan 12.1 * 13:25: Hən naves 24-25, ris Isa 13.10, 34.4; Eze 32.7; Jol 2.10

* 13:26: Dan 7.13 * 13:27: Deu 30.4; Neh 1.9

³¹ Nəməv mai navile a pan dereh arimasig, be nasoruan sagw gail asike lumasig bon ideh.

Nəmaribonj mai namityal, avan ideh saləboii

(Mat 24.36-44)

³² “Nəmaribonj enan o namityal enan, avan ideh saləboii. Anjel gail len nəməv mai aNatun aGot, galit ləsaləboii, avil aGot aTata, gai səbon ŋai eləboii.

³³ Mətelələgau! Mətehulahul! Husur mətsaləboi namityal enan ke ŋais.

³⁴ Nagəman siNatun Nəvanuan imaiegai ke: Ikad avan sua toyar len nəyaran sua. Nəbon toriŋ naim san, eriŋ natit pisi mai naut san len navəlan naslev san gail. Ikel mai galit v̄isusua nauman salit səbolito, ale ikel buni mai naslev tokətkəta kəkol hən nabopita ke timashulahul.

³⁵ Imagenan, mətehulahul! Husur mətsaləboi namityal amahean naim bətəlmam, len naut mədau, len natubloh len mariug, namityal natoulum̄an bekəkəraiko o len nadudulan som̄ilan.

³⁶ Amahean naim b̄evisi vəha-sua ŋai, satisəb gotopatmari.

³⁷ Nəsa notokel mai nəvanuan pisi, nukel mai gamit am ke, mətehulahul!”

14

Luke litah gat aYesu

(Mat 26.1-5; Luk 22.1-2; Jon 11.45-53)

¹ Ale nəPasova mai Nəhanan hən nabəta səkad nayis lan aripat hois. Abiltihai tutumav mai ahai p̄usan gail hən nalo, ludas p̄isal hən nagəgərasan, hən ləbitah gat aYesu hən ləbigol b̄imat.

² Be luke, “Sadatigole len nəhanan hən nəPasova hən asike nəvanuan gail ləb̄eluv̄oh beti bal taṽtaṽor mədas natit gail.”

Napəhaṽut evəhas aYesu a Petani

(Mat 26.6-13; Jon 12.1-8)

³ Len nəbonj enan, aYesu itoh len naut a Petani len naim seSimon tokad naleprosi a m̄o. AYesu ipat hən nəgarin tarhətev. Ale napəhaṽut sua tolav nabotel lotoum hən hən nəvat topəhw, egəm hən aYesu. Nabotel enan epul hən naoil pəhpəhas tosusau, nəvat han totibau, ale alitenan ilap̄ul nabuŋon nabotel, ebiri len nəkadun aYesu.

⁴ Nəvanuan galevis ei nəlolit ipanpaŋ ale lusor mai galit gabag ke, “Ebiri kəmas hən nəhai pəhas egai sil nəsa?”

⁵ Tapur hən, təlav nəvat tasəhor napurp̄uran hən nasihau tosua ale taviol hən mai naməsəl gail.” Ale losivoh masuṽ len alitenan.

⁶ Ris aYesu toke, “Samtekəmaien hən! Imabe mətomədasi! Gai igol natit tokab hən ginau.

⁷ Husur naməsəl gail lutoh akis mai gamito, ale nəbonj mət̄beləŋoni mətoləboi mət̄bigol navoian van hən galito. Be ginau, asike nutoh tabtab mai gamito.*

⁸ Len nəsa tokade ŋai, alitegai igol nəsa toləboi bigole. Ebiri nəhai pəhas len nibegw hən b̄eutaut hən vir natətavunan sagw.

⁹ Nukel nakitinan mai gamit ke, len naut pisi len navile a pan lotokel na-kel-uri-an tovoi lan, dereh linau gat nəsa alitegai togole ale lihol husuri.”

Na-sor-utaut-an seJutas

(Mat 26.14-16; Luk 22.3-6)

¹⁰ Beti aJutas Iskariot, gai tosua len tosəŋavur pisan toru, ivan hən nabiltihai tutumav gail hən b̄eriŋ aYesu len navələlito.

* 14:7: Deu 15.11

¹¹ Lohəhaʼvur hən lotosəsəlon həni, ale lukel gati ke dereh leviol hən nəvat nasilva maii. Nə aJutas idas p̄isal hən ʒer̄iŋ aYesu len navəlalito.

*AYesu ihan nəhanan hən NəPasova mai ahai susur san gail
(Mat 26.17-25; Luk 22.7-14, 21-23; Jon 13.21-30)*

¹² Len nəmariboŋ metəkav hən Nəhanan hən nabəta səkad nayis lan, evi nəboŋ hən natutumavan hən nasipsip NəPasova. Ale ahai susur san gail lous aYesu ke, “Guke namtevi be hən namtʒeutaʼt hən nəhanan hən nəPasova hən gəb̄ihani?”

¹³ Ale aYesu esəvat ahai susur san eru, ikel mai gəlar ke, “Mərevi lan nabiltivile, dereh mərebubur mai naulum̄an topat nabiliwai, ale məreħusuri.

¹⁴ Naim ideh ʒeb̄is lan, mirikel mai amahean naim ke, ‘Ahai p̄usan eusi ke, “Narum̄ simetʒos gai be? Nuke nihan Nəhanian hən nəPasova mai ahai susur sagw gail ei.” ’

¹⁵ Atenan dereh teʒusan gaməru hən nabiltirum̄ a məhat tokad natit p̄isi dattoləŋoni. Məreutaʼt vir gidat ei.”

¹⁶ Alaruenan aruvan dani, aroʒis len nabiltivile, ale arusaʒ natit p̄isi hum aYesu tokel mai gəlaru. Ale aroutaut hən nəhanan hən nəPasova.

¹⁷ Nəboŋ namityal tomasur aYesu mai ahai susur lotovi 12 lubar naim enan.

¹⁸ Nəboŋ lotopat tarhəgarilito təban natev, luhan ale aYesu ike, “Nukel nakitinan mai gamit ke, gamit sua tohan mai ginau dereh teriŋ ginau len navəlan aenemi sagw gail.”*

¹⁹ Loləŋon isa habat ale galit ʒisusua lousi ke, “Ginamit ta be lai? Savi ginau a?”

²⁰ Ale ikel mai galit ke, “Evi gamit sua məttovi 12. Gamit sua tohan katəp̄ol mai ginau len nasiloh.

²¹ ANatun Nəvanuan dereh timasmat hum lototos ħusuri a m̄o, avil atenan ʒer̄iŋ aNatun Nəvanuan len navəlan aenemi san gail, nəmauran san tisa vəsa tibatbat! Dereh tipanis habat. Tavoi am hən atenan ke anan asike təpasi!”*

*Nəhanian məkot siNasub
(Mat 26.26-30; Luk 22.14-20; 1Kor 11.23-25)*

²² Nəboŋ lotohanhan sal, aYesu ilav nabəta, ale esipa lan, eʒuri, beti ilavi mai galito, ike, “Lavi; nibegw bogai.”

²³ Ale nəboŋ tolav nabiliwai topul hən nəwain, esipa həni. Ilavi mai galito, ale galit p̄isi lomun lan.

²⁴ Ale ikel mai galit ke, “Nəda ħagw bogai, aGot tota gat na-kel-gati-an san lan mai nəvanuan san gail. Nəda eg ħagw dereh tisel len nəmatan sagw m̄os nəvanuan tosoʒur.*

²⁵ Nukel nakitinan mai gamit ke, nəwain egai, len natohan pipihəlan aGot, nəwain eg dereh tiveveu, ale gagai van asike nomun nəwain egai van vəbar nəboŋ nəbemuni mai gamit ei.”

²⁶ Beti lokəkai hən nəʒe hən nalotuan ale lovivile, lovi lan Naʒehuh Oliv.

*AYesu epəħav utaut hən na-sor-mətahuni-an sePita
(Mat 26.31-35; Luk 22.31-34; Jon 13.36-38)*

²⁷ Ale aYesu ikel mai galit ke, “Gamit p̄isi dereh mitigam dan ginau. ħusur natosian siGot ike,

“Dereh niʒabun nəvanuan nasipsip,
ale nasipsip gail ligam ʒisusua.*”

²⁸ Be nəboŋ nəbimat ale aGot ʒigol nəb̄ile məhat dan nəmatan, dereh neil a m̄o hən gamito vi lan naut a Kalili.”

²⁹ Be aPita ikel maii ke, “Naut kəmas galit p̄isi ləb̄igam dan gaiug, asike nigole!”

³⁰ AYesu isor vari ke, “Nukel nakitinan mai gaiug ke, daməŋjai, len nalenmariug egai, a tahw hən natoulum̄an ʒekəkəraiko vəha-ru, dereh gikel vəha-tor həni ke gəsaləboi ginau.”

* 14:18: Psa 41.9 * 14:21: Psa 22.2-19; Isa 53 * 14:24: Exo 24.8; Jer 31.31-34 * 14:27: Zec 13.7

³¹ Be aPita isor tǽvah ke, “Aoa! Sss! Naut kǽmas nǽbimat mai gaiug, asike nukel ke nǽsalǽboi gaiug!” Ale galit p̄isi am lokǽmaianan.

aYesu isor tuŵ a Ketsemane
(Mat 26.36-46; Luk 22.39-46)

³² Len nǽyaran salito lubar naut nalilioliv, nahǽsan naut enan Ketsemane. Ale aYesu ikel mai ahai susur san gail ke, “Mǽtebǽtah gegai, nia sor tuŵ.”

³³ Esǽhar aPita, aJemes mai aJon van ale nǽnauan san etuŵat tuhatuh habat, nǽlon isa vǽsa.

³⁴ Ale ikel mai galit ke, “Nulolosa masuŵ! Ehum nalolosaan sagw etǽgau gat nǽlogw van numat! Mititoh gegai, mitilele!”

³⁵ Nǽboŋ toyar van kǽkereh am, ipat len tan ale isor tuŵ. aYesu eus naŵisal ideh hǽn bimakuv dan namityal hǽn na-lǽŋon-isa-vǽsa-an.

³⁶ Ike, “Appa, Ita, golǽboi gǽb̄igol natit p̄isi. Lav kuv naŵiliwai hǽn na-lǽŋon-isa-vǽsa-an egai dan ginau.* Wake sagigol nǽsa notolǽŋoni, gigol nǽsa gaiug gotolǽŋoni ŋai.”

³⁷ Beti etǽlmam van hǽn ahai susur lototor, isaŵ lotopatmari. Ale ikel mai aPita ke, “Simon, gupatmari a? Gǽsalǽboi gǽb̄ilele len nǽhaua tosua ŋa?

³⁸ Mǽtehulahul. Mitisor tuŵ hǽn asike mǽt̄biteh len nǽsaan totaltal ke mǽtehusuri. Naut kǽmas nǽlomito elǽŋon b̄igol nǽsa tonor, nibemit sǽdan, edǽdasi.”

³⁹ Ale ivan vasor tuŵ tǽtas am. Na-sor-tuŵ-an san eŵitoŵ hǽn tomadhakele.

⁴⁰ Nǽboŋ tosor tuŵ tonon etǽlmam tǽtas, isaŵ lotopatmari husur namǽtalit inoŵ masuŵ. Evǽŋon galito, be lǽsalǽboi nǽsa lǽb̄ikel maii.

⁴¹ Len natǽlmaman na-vǽha-tor-an siYesu, ikel mai galit ke, “Mǽtupat, mǽtuŋavŋav sal a? Nǽpatan tinon! Namityal egǽm tia. Mǽteris, avan sua dereh teriŋ aNatun Nǽvanuan len navǽlan nǽvanuan nǽsaan gail ta bogai.

⁴² Mitile mǽhat, dativan. Mǽteris, atenan b̄eriŋ ginau len navǽlalito satogǽm pǽpadan.”

Lutah gat aYesu

(Mat 26.47-56; Luk 22.47-53; Jon 18.3-12)

⁴³ Nǽboŋ aYesu tosorsor sal, aJutas tosua len tosǽŋavur pisan toru, egǽmai. Itah mai naluŵoh lototǽgau naŵu nǽbalan mai nǽbatw gail. Abiltihai tutumav gail mai ahai p̄usan gail hǽn nalo mai alat lotoil a m̄o hǽn naJu gail losǽvat naluŵoh enan.

⁴⁴ Ale aJutas isor utaut hǽn naŵusanian sua mai galit a m̄o, ike, “Nǽboŋ nǽbesum̄ nǽtarhon atenan, gai bolai. Tah gati. Sǽhari van, satigam yav.”

⁴⁵ Vǽha-sua ŋai aJutas ivan hǽn aYesu, ike, “Ivoi Hai p̄usan!” ale esum̄ nǽtarhon.

⁴⁶ Ale logǽm hǽn aYesu, lutah gati.

⁴⁷ Be len galit lototah mai aYesu, sua eliv kuv naŵu nǽbalan san, eŵil hǽni van hǽn naslev sebiltihai tutumav, ita kotov nǽdariŋan.

⁴⁸ Beti aYesu ikel mai galit ke, “Imabe mǽtogǽm, lav naŵu nǽbalan mai nǽbatw gail gǽmai, hǽn mǽt̄bitah gat ginau hum notovi vanuan nǽbalan toŵal mai alat lotoil a m̄o?

⁴⁹ Len nǽmaribon p̄isi nutah mai gamito, noŵusan len naholǽvat todar vis naim siGot. Imabe mǽsǽtah gat ginau ei? Avil timasmagenan hǽn natosian siGot b̄isarpoh.”*

⁵⁰ Beti ahai susur p̄isi san loriŋi, lugam dani.

⁵¹ Ikad nǽmantuhmar sua tohusur aYesu ei, toruŋ gol gai tia hǽn nǽkaliko nalinen. Nǽboŋ lototah gati,

⁵² igam b̄ur malmal dan galito, riŋ nǽkaliko san ipat mai galito.

NǽSanhitrin lukot hǽn aYesu

(Mat 26.57-68; Luk 22.54-55, 63-71; Jon 18.13-14, 19-24)

* 14:36: Len nasoruan ta Aram, aAppa evi aTata. * 14:49: Isa 53.7-12; Zec 13.7

⁵³ Beti naluŵoh losəhar aYesu van hən naim sebiltihai tutumav. Ale abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a mō hən naJu gail mai ahai pusan gail hən nalo lubonbon ei.

⁵⁴ Be aPita ehusuri, iyar a tut dani vəbar tobis len naholəvat todar vis naim sebiltihai tutumav. Ale ebətah ei, etitileh mai alat lotokətkəta kəkol hən naim siGot.

⁵⁵ Abiltihai tutumav gail mai nəSanhitrin pisi ludas kel-koti-an ideh toke aYesu tōbur kotov nalo hən bimat sile. Be ləsəsəb̃ ideh.

⁵⁶ Nəvanuan isobur loliblibon husur aYesu be nəSanhitrin isaḃi ke nakelean salit gail ləsəpitoŵ.

⁵⁷ Galevis loil vi məhat, lukel naliblibonəgan egai husur aYesu,

⁵⁸ luke, “Namtosəsəlonə hən ategai toke, ‘Ginau dereh niləpupul naim siGot egai nəvanuan lotoum həni, ale dereh neum tətəs hən tile len nəmaribonə titor, nəvanuan lotodədas ləbeum həni.’ ”*

⁵⁹ Be nakelean salit gail am ləsəpitoŵ.

⁶⁰ Beti abiltihai tutumav ile məhat rivuh len galito. Ikel mai aYesu ke, “Imabe gəsakel natideh hən gəbetətəs gole gaiug? Nəsa lotokele ekitin a?”

⁶¹ Be aYesu sator, sator vari.

Ale abiltihai tutumav eusi ke, “Govi aKristo a? Govi aNatun Atenan tonor hən nə-sal-suhi-an a?”

⁶² AYesu ike “Ginau bogai. Ale dereh məteris aNatun Nəvanuan bəbətah len navəlan nəmatu siGot tovi aBiltidaḃan. Dereh məteris bəgəmai len nəmavukasw hən nəmav.”*

⁶³ Beti abiltihai tutumav, nəhon eməkanun taŵtaŵor, itar nahurabat san hən beŵusan tomətahun nasoruan enan siYesu. Ike, “Imabe datoləḃon nəvanuan ideh am hən bikel kot nəsaan sitegai?”

⁶⁴ Gamit mətosəsəlonə hən tosor mədas aGot! Gamit mətunau mab həni?”

Galit pisi lusəb̃ səhoti ke tonor hən bimasmat.*

⁶⁵ Beti galevis lotuḃat vulai aYesu, lukabut gol nəhon, lotuhi, lukel maii ke, “Gepəhav utaut!” Ale alat lotokətkəta kəkol hən naim siGot luŵosi, lotuhi.*

APita ike saləboi aYesu

(Mat 26.69-75; Luk 22.56-62; Jon 18.15-18, 25-27)

⁶⁶ Len namityal enan, aPita itoh a pan sal len naholəvat todar vis naim. Ale natəbarehreh sua tovi slev sebiltihai tutumav iyar tukot.

⁶⁷ Nəbon toris aPita totitileh, ekəta bonus vahvahuri ale ike, “Gaiug gutah mai aYesu ta Nasaret.”

⁶⁸ Be aPita ike sakitin. Ike, “Nəsaləboi nəsa gotosor husuri! Nəsaləboi səhoti.” Ale iyar van hən nametləkau. Beti natoulumnan ekəkəraiko.†

⁶⁹ Nəbon alitenan tovi slev torisi ei, etuḃat kel tasi am mai alat lotoil ei ke, “Ategai evi galit sua.”

⁷⁰ Be aPita ikel tətəs həni ke sakitin.

Sədareh alat lotoil pəpadaḃan lukel mai a Pita ke, “Ekitin, gaiug govi galit sua, husur gaiug am govi auleKalili.”

⁷¹ APita ikel tasi ke sakitin, ita gati ke nəsa tikele evi nakitinan. Ike, “Len nahəsən aGot nokitin, ginau nəsaləboi atenan məttosor husuri. Asike nəbəkicin, aGot tipansəm ginau!”

⁷² Vəha-sua ḃai natoulumnan ekəkəraiko tətəs am. Beti aPita inau təlmam hən nəsa aYesu tokel maii ke, “A tahw hən natoulumnan bəkəkəraiko vəha-ru, dereh gikel vəha-tor həni ke gəsəlaboi ginau.” Ale nəlon aPita isa, itaḃan.

* 14:58: Jon 2.19 * 14:62: Psa 110.1; Dan 7.13 * 14:64: Lev 24.16 * 14:65: Isa 50.6 † 14:68: Natosian galevis ta sutuai ləsake *Beti natoulumnan ekəkəraiko*.

15

AYesu len nakotan sePilate

(Mat 27.1-2, 11-14; Luk 23.1-5; Jon 18.28-38)

¹ Pelan han, dudulan somilan, abiltihai tutumav gail, alat lotoil a mo hen naJu gail, mai ahai pusan gail hen nalo; naSanhitrin kavkav luBonBon hen labisor utaut. Lubanjis gat aYesu, losahari van hen aPilate, loriŋi len navelan.

² APilate eus aYesu ke, "Gaiug govi Kiŋ seJu gail a?"

AYesu isor vari ke, "Gai bol gotokele."

³ Abiltihai tutumav gail loil hirhir ke aYesu togol natit isobur tosa.

⁴ Na aPilate eus tasi ke, "Asike gusor var natgaleg a? Imabe? Gesasaseloŋ hen natit tosobur lotosor tas gaiug hani a?"

⁵ Be aYesu sakel na-sor-vari-an ideh am, gol aPilate ipan lan.

AYesu mai aParappas

(Mat 27.15-26; Luk 23.13-25; Jon 18.39-19.16)

⁶ Len Nehanan naPasova pisi, negavna ikad navide sua. Idam hen avan totoh len naim bebajis bevivile husur naləŋonian sinaluŋoh.

⁷ Ikad nauluman sua, nahasan aParappas lotobajisi len naim bebajis mai alat lotobal mai negavmen, lotogol nəvanuan lotomat len nabalan mai alat aRom.

⁸ Naluŋoh logem hen aPilate, lousi hen behusur navide san mos galito, hen besua bevivile.

⁹ Be aPilate eus galit ke, "Mətuke nigol aKiŋ seJu tevivile van hen gamit a?"

¹⁰ Ekəmaienan bathut eləboii ke abiltihai tutumav gail lotoriŋ aYesu len navelan husur lutaŋbulol bulosi.

¹¹ Be abiltihai tutumav lusorsor mai naluŋoh hen labehusur nənauan salito, us aPilate hen bigol aParappas bevivile, savi aYesu.

¹² Be Pilate isor var galit tetas ke, "Bimagenan, mətoləŋon ke nigol nəsa hen ategai məttokisi hen aKiŋ seJu?"

¹³ Luvari, lukai ke, "Timat len nəhai balbal!"

¹⁴ APilate eus naluŋoh ke, "Sil nəsa? Igol nəsa tosa?"

Be lukai habat van am ke, "Timat len nəhai balbal!"

¹⁵ Na aPilate toke tetəŋon nəlon naluŋoh tevi pan, eriŋ aParappas evivile van hen galito. Ike nasoltia san gail lobilas habat hen aYesu, beti eriŋi len navelan nasoltia gail hen labiŋpos gati len nəhai balbal.

Nasoltia lusor viles aYesu

(Mat 27.27-31; Jon 19.2-3)

¹⁶ Beti nasoltia gail losəhar aYesu vabis len naholəvat todar vis naim sisoltia gail, ale lokis pis navəshəsoltia luBonBon.

¹⁷ Lukol nahurabat toboŋboŋ len aYesu, ale lovisvis hen nəhau tokad nasunite tohum nabulgəgau, ale loriŋi len nəkadun aYesu hum nəkraun sekiŋ.

¹⁸ Lotuŋbat kai van hani ke, "Namtusal suh gaiug, Kiŋ seJu gail!"

¹⁹ Luŋvasi, vasi, vas nəkadun hen nəhai, ale loŋulaii, ale lotəŋedur bathurien.

²⁰ Nəboŋ lotosor vilesi tonon, lukol nahurabat toboŋboŋ dani, lukol nahurabat san təlmam lan. Beti losəhari vivile hen labiŋpos gati len nəhai balbal.

AYesu len nəhai balbal

(Mat 27.32-44; Luk 23.26-43; Jon 19.17-27)

²¹ Ikad auleSairin sua, nahasan aSimon, atəman alarmiŋan, aAleksada mai aRufus. Atenan egəm len nəmarireu lotodar vis nabiltivile, imadhaŋot.* Ale nasoltia lukele hen atenan ke tipat nəhai balbal siYesu, ale ipati.

* 15:21: Rom 16.13

²² Ale losəhar aYesu van vəbar naut a Kolkota, namilen nəhes enan Naut hən Nabəlashukadhutəmat.

²³ Lulav nəwain lotobul hən namər lan maii, be aYesu emətahuni.*

²⁴ Beti nasoltia luṗos gati len nəhai balbal. Lopəpəhun nahurabat san, bar hən nəvat hən ləbisaḅ ase ḅilav nahurabat v̄isusua.*

²⁵ Namityal emələpat dudulan nəboṅ lotogol totahətah len nəhai balbal.

²⁶ Lutos gat nəsa lotokot hən aYesu sile, ale lorin̄ na-kel-uri-an enan len nəhai balbal a məhat hən nəkadun, toke, “AKin̄ seJu gail.”

²⁷⁻²⁸ Nəvanuan vənvenah artogolgol nasənahan len nəvanuan, luṗos gat gəlaru arutahətah mai aYesu. Sual itahətah len nəhai balbal len nəmatu siYesu, togon len nəmair san.†

²⁹ Nəvanuan gail lotoṽot, lohəlas aYesu, sor mədas nahəsan. Loṅit nəholit van həni, luke, “Gaiug goləboi gəbigol naim siGot ḅimasirsir, ale um təlmam həni len nəmariboṅ ḅitor a?*

³⁰ Bimagenan, gilav kuv gaiug gabag dan nəmatan! Gimarin̄ dan nəhai balbal!”

³¹ Len navide tomaienān, abiltihai tutumav gail, alat lotoil a m̄o hən nəvanuan gail mai ahai pusan gail hən nalo lusor viles aYesu mai galit gabag, luke, “Gai ilav kuv nəvanuan tile gail be edədas ḅilav kuv gai!”

³² Ategai tonau ke gai aKristo, aKin̄ seIsrael, timarin̄ dan nəhai balbal ale dereh datedəlomi ke gai tovi kin̄.” Alaruēnan artotahətah təban aYesu, gəlar am arokəmaienān, arusor isa həni.

Nəmatan siYesu

(Mat 27.45-56; Luk 23.44-49; Jon 19.28-30)

³³ Len natubliān, nəmargobut ikabut gol p̄is naut kavkav van vəbar namityal totor ut mədau.

³⁴ Ale len namityal totor enan, aYesu ikai habat ke, “Eloi, eloi, lema sapahtani!” namilen ke, “Got sagw, Got sagw, gorin̄ gaḅulan gināu sil nəsa?”‡

³⁵ Nəboṅ nəvanuan galevis lotoil pəpadaṅ ei lotosəsəloṅ həni, luke, “Səsəloṅ, ekis aElijah.”

³⁶ Avan sua igam, ilav nasponts§, igol epul hən nəwain tokon, ale esii len nəhai, esuhuni van hən aYesu hən ḅemuni.* Ike, “Rin̄i. Datebunusi bai ke, aElijah dereh tegəm lav kuvi vi pan o teḅuer.”

³⁷ Beti aYesu ikai habat, eməsol, imat.

³⁸ Len namityal enan ḅai, nəkaliko mətortor totahətah len naim siGot, tuḅat a məhat, emətar vəbar naut a pan, igol nahudhut eru.*

³⁹ Nəboṅ nasenturion toil pəpadaṅ len nəhən aYesu toris ke tomat maiēnan, ike, “Kitin, ategai evi aNatun aGot!”

⁴⁰ Len naut enan ikad napəhaṽut galevis lotoil a tut dan nəhai balbal, lotokəta ris nəsa tovisi. Galit galevis lovi aMeri ta Maktala; togon aMeri anan atuhJemes mai aJoses; togon aSalome.*

⁴¹ Len naut a Kalili alatenān lohushusur aYesu, lokətkəta təban. Napəhaṽut tosoḅur am lototah mai aYesu len nəyaran san vi Jerusalem, loil ei.

Nətavunan siYesu

(Mat 27.57-61; Luk 23.50-56; Jon 19.38-42)

* **15:23:** Psa 69.21. Namər evi nəda hən nəhai sua. Nəḅon esusau gol tovi nəhai pəhas, be ahai rerer irer hən nəvanuan lan. Lobul həni mai nəwain hən napəḅasan hən na-p̄os-gati-an ḅevi pan. * **15:24:** Psa 22.18 † **15:27-28:** Natosian galevis ta sutuai losuhud hən naves egai: ²⁸ *Len navide tomaienān, natosian siGot isarpoh toke, “Dereh tipanis hum alat lotoḅur kotov nalo.”* Luk 22.37; Isa 53.12. * **15:29:** Psa 22.7; Mak 14.58; Jon 2.19 ‡ **15:34:** Psa 22.1. Len naut egai aYesu isor len nasoruan ta Aram tovi nasoruan san mai silat a Jutea. § **15:36:** *Nasponts* evi nəkasḅəta nətas. Evi natsua tomədmədaṽ toyanyāṅ totov len naut nasəhau tovi pan len naliliṽol. Ibaṅ ḅur. * **15:36:** Psa 69.21 * **15:38:** Exo 26.31-33 * **15:40:** Psa 38.11

⁴² Nəmariboŋ enan evi Nəboŋ hən Nautautan, ale len namityal enan nəSappat pəpadaŋ hən bətuβat. Nəboŋ namityal pəpadaŋ hən bimasur ut mədau,

⁴³ aJosef ta Arimatea egəmai. AJosef evi biltivanuan sua len nəSanhitrin, itoh vir natohan pipihabəlan aGot, ale len na-il-βuri-an, ivan hən aPilate, eus niben aYesu.

⁴⁴ APilate esəhoβut hən aYesu tomat tia, ŋa ekis nasenturion gəmai, eusi ke, “AYesu imat tia ŋa?”

⁴⁵ Nasenturion ike tomat tia, ale aPilate idam hən niben aYesu mai aJosef.

⁴⁶ Ŋa aJosef ipat kuv aYesu vi pan, ilav nəkaliko nalinen, eruŋ gol niben len nəkaliko enan, ale eriŋ aYesu len naβurhuvat nəmatan lotota puβuli tia. Beti erib hən nəvat hən bipat gol naβurhuvat nəmatan.

⁴⁷ Ale aMeri ta Maktala mai aMeri anan aJoses arokəta ris naut lotoriŋ niben aYesu topat lan.

16

Na-le-məhat-an dan nəmatan
(Mat 28.1-8; Luk 24.1-12; Jon 20.1-10)

¹ Nəboŋ nəSappat tonon, aMeri ta Maktala, aMeri anan aJemes, mai aSalome loʋur nəhai pəhas hən ləβevəhas niben aYesu.

² Len nəmariboŋ metəkav hən nawik,* dudulan somilan, lovi lan naβurhuvat nəmatan,

³ ale lous galit gabag ke, “Gidat datsənav. Ase terib hən naβiltivat enan dan naβurhuvat nəmatan?”

⁴ Be nəboŋ lotokəta van hən naβiltivat enan, loris ke, naut kəmas tovi biltivat, səpat gol naβur am, ehum avan sua torib həni tia.

⁵ Ale nəboŋ lotobis len naβurhuvat nəmatan, loris nəmantuhmar sua tobətah len navəlan nəmatu, tosun nahurabat topəhapəhw.† Lumaŋmaŋ habat lan, lomətəhw.

⁶ Ike, “Samtemətəhw! Mətudoŋ aYesu ta Nasaret tomat len nəhai balbal. Ile məhat tia! Satoh gegai. Mətekəta ris naut lotoriŋi topat lan.

⁷ Mitivan. Mitikel mai ahai susur san gail mai aPita ke, ‘Eil a mō hən gamito vi Kalili. Dereh məterisi ei, hum tokel mai gamit tia.’ ”*

⁸ Latpəhaʋut galenan lotovivile, lupab, lodədarŋəβu, lugam dan naβur. Ləsakel mai avan ideh husur lotomətəhw.

[Len natosian galevis ta sutuai, Mak 16: 9-20 eβuer.]

AYesu evisi hən aMeri ta Maktala
(Mat 28.9-10; Jon 20.11-18)

⁹ Nəboŋ aYesu tole məhat dudulan somilan len nəmariboŋ metəkav hən nawik, nəvanuan tovisi həni metəkav, aMeri ta Maktala. Evi aMeri enan, aYesu tohut natəmat toməlevru dani.

¹⁰ AMeri ivan, ikel uri mai alat lototah mai aYesu, lotololosa, lototaŋ.

¹¹ Nəboŋ lotosəsəlon hən aYesu tomaur təlmam, ale aMeri toke torisi, ləsadəlomi.

AYesu evisi hən ahai susur eru
(Luk 24.13-15)

¹² A tahw, aYesu evisi hən ahai susur eru san artoyar husur naβisal dan naut a Jerusalem. Be len nəboŋ enan, ehum niben totile.

¹³ Alaruenan arotəlmam vi Jerusalem, lukel ur nəsa tovisi mai ahai susur lotosuh ei. Be ləsadəlom nəsa gəlar am artokele.

* **16:2:** Len nasoruan ta Kris ike *len nəmariboŋ metəkav hən nawik*, gidato datokis nəmariboŋ enan hən nəSade. † **16:5:** *Nəmantuhmar* savi natətai be evi uluŋan nədam han tonor hən nəlahan, be səlah sal. * **16:7:** Mak 14.28

*AYesu evisi hən ahai susur tosəjavur pisan tosua
(Mat 28.16-20; Luk 24.36-49; Jon 20.19-23; Uman 1.6-8)*

¹⁴ A tahw tətəs am, nəboŋ ahai susur tosəjavur pisan tosua lotohan, aYesu evisi hən galito. Isor len galito husur lotopar dəlomian mai nəkadulit tohaihai husur ləsadəlom na-kel-uri-an silat lotorisi.

¹⁵ Beti ikel mai galito ke, “Mətevi lan naut p̄isi len navile a pan, mitikel ur na-kel-uri-an tovoi mai nəvanuan gail p̄isi.‡

¹⁶ Nəvanuan todəlom na-kel-uri-an tovoi, tobaptais, aGot dereh tilav kuvi dan nəsaan san. Avil nəvanuan sadəlomi, aGot dereh tisaḅ səhoti ke timaspanis.

¹⁷ Ale namerikel galegai dereh levisi mai alat lotokad nadəlomian: len nahəsagw dereh lehut natəmat gail, lisor len nasoruan veveu gail.

¹⁸ Dereh lipat nəmat gail, təgau hən navəlalito; ləbemun nabehi hən nəmatan, asike emədas galito. Dereh lerin navəlalito len alat lotoməsah, ale limaur.”

*AYesu evi məhat vi lan nəmav
(Luk 24.50-53; Uman 1.9-11)*

¹⁹ Nəboŋ Nasub aYesu tokəmaienan mai galit tonon, aGot ilavi vi məhat vi lan nəmav, ale ebətah tarhət len nəmatu siGot.

²⁰ Beti ahai susur gail luvan, lukel ur na-kel-uri-an tovoi len naut p̄isi. AGot eum mai galito, len namerikel gail igol imasil ke nasoruan san ekitin.

‡ **16:15:** Nəboŋ aYesu tokəmaienan, savi nəboŋ tohan mai ahai susur san gail, be len nəboŋ tile am.

Luk Na-kel-uri-an tovoi aLuk totoni

Ase itos nalobulat egai?

Nəvanuan lotokad namitisau hən nasoruan siGot lunau ke aLuk tovi vanuan rererer totah mai aPol len nəyaran san, gai itosi.

ALuk itos nalobulat egai hən nəsa?

Itosi hən bikel ur nə-nau-gati-an silat lototah mai aYesu husur nəmauran mai naʔusanan san.

ALuk itosi mōs ase?

Itosi mōs alat lotoke leləboi nakitinan husur aYesu.

Nalobulat egai ehusur as galito?

Ehusur aYesu nəboŋ toʔusan, ehusuri len nəboŋ tobubur mai nəvanuan tile gail, ale ehusuri len nəboŋ tovi tarhət salito.

Natgalenan evisi ʔais?

Nalobulat egai ikel ur nəsa tovisi len nasihau A.D. 6 vəbar A.D. 30.

Natgalenan evisi a be?

Nalobulat egai ibol husur nəsa tovisi len naut a Kalili mai a Jutea.

ALuk eʔusʔus kitev nakitinan husur nəmauran siYesu. Eus alat lotoləboi aYesu mai alat lototah maii len nauman san, alat lotoris nəsa togole mai alat lotosəsəloŋ hən nəsa tokele. Ale aLuk itos gat natit ʔisi len nalobulat egai. Igol imasil ke aYesu egəm hən bidoŋ alat lotomasig, hən bilav kuv galit dan nəsaan. Egəm mōs nəvanuan ʔisi, savi naJu gail ʔai.

ALuk itos husur aYesu sumān aNatun Nəvanuan, toləmas bun alat lotoməsah, alat lotopar tite, alat lotomalkəkət, alat lototaŋ mai alat nəvanuan gail lotomətahun galito.

Eləmas bun nəvanuan nəsaan gail, eləmas bun alatpəhaʔut mai eləmas bun alahutai.

AYesu isor tas na-pul-hən-natite-an mai eʔusan husur natohan pipihəbələn aGot.

Len nagilen, aLuk itos husur aYesu nəboŋ tomat mai tole məhat dan nəmatan san. Itos nəbol husur alaruevis artosor mai aYesu len naʔisal vi Emmaus nəboŋ tole məhat dan nəmatan tia. Nəbol enan ipat len nalobulat egai ʔai, səpat len na-kel-uri-an siMattiu, siMak o siJon.

1) ALuk itos nalobulat egai mōs nəsa? (1.1-4)

2) Nəpasian siJon Baptais mai aYesu (1.5-2.52)

3) Napisulan siJon Baptais (3.1-20)

4) Nəbaptisan siYesu mai nəboŋ natəmat totaltal ke aYesu tigol nəsaan (3.21-4.13)

5) Nauman siYesu len naut a Kalili (4.14-9.50)

6) AYesu iyar a Kalili vi Jerusalem (9.51-19.27)

7) Nawik naməkot siYesu: nakotan mai nəmatan san (19.28-23.56)

8) AYesu imaur tətəs (24.1-12)

9) AYesu evisi hən nəvanuan gail. AGot ilavi vi lan nəmav (24.13-53)

Natubatan

¹ Ikad nəvanuan isoʔur tokel ur natit gail tosarpoh len gidato, hum ahai kelkel ur gail lotokele. Lutos nəsa nəvanuan gail lotorisi mai lotokel uri mai ginamito.

² Hum ke alat len natubatan lotoris natit ʔisi tovisi, ale lotogəm vi vanuan na-vi-tarhəte-an gail hən nasoruan, imaienan lukel uri mai ginamito.

³ Ginau am nunau ke, ivoi ke, notokəta kitev natit ʔisi len natubatan, tuani, ale tos husuri van hən gaiug Nasub Teofilus,

⁴ hən gəbeləboi nakitinan husur aYesu, mai nəsa lotoʔusani hən gaiug. Nəbol egai imagegai:

Aṅel sua ikele ke dereh lipas aJon

⁵ Nəboṅ aHerot tovi kiṅ len naut a Jutea, ikad ahai tutumav sua nahəsan aSekariah. Ikad nahəmar sua nahəsan aApijah,* aSekariah tovi galit sua. Bareab san, nahəsan aElisapet, gai am esua len nəpasusan siAron.

⁶ Gəlaru aruvoi, arunor len nəhon Nasuḅ aGot bathut arugol husur masuṽ hən natit p̄isi tokele.

⁷ Be anataru eḅuer husur aElisapet ebutoh, mai arovi haṽut tia.

⁸ Boṅ sua nahəmar siSekariah loum siGot. ASekariah eum len nəhon aGot hum ahai tutumav.

⁹ Hum naṽide sihai tutumav gail, lubar hən nəvat hən lotosaḅ aSekariah hən ḅepəṅas nəhai pəhas len naim siNasuḅ aGot.* Boṅ sua aSekariah eḅis lan,

¹⁰ len nəboṅ enan nab̄iltiṽoh lusor tuṽ vivile.

¹¹ Ale aṅel siNasuḅ evisi həni, eil ben nəmel tutumavan tarhət nəmatu.*

¹² Nəboṅ aSekariah toris aṅel enan, emətahw, ninen epil.

¹³ Ris aṅel toke, “Sagemətahw aSekariah, husur aGot esəsəlon hən na-sor-tuṽ-an saṁ. Ale asoaṁ aElisapet dereh tipas anatum̄ ulum̄an. Geriṅ nəhes Jon lan.

¹⁴ Ale gaiug gehəhaṽur habat mai nəloṁ tivoi masuṽ həni. Nəvanuan isoḅur dereh lehəhaṽur hən nəboṅ ḅevisi,

¹⁵ bathut tiyalyal len nəhon aGot balai. Asike emun nəwain mai nəwai todaṅ, ale tepul hən aNunun aGot nəboṅ topat sal len nabəhaṽun anan.*

¹⁶ Ale tipair təlmam hən anatun seIsrael tisoḅur van hən Nasuḅ, aGot salito.*

¹⁷ Len nanunun mai nədaṅan siElijah, dereh teil a ṁo hən Nasuḅ hən ḅipair təlmam hən nəlon atəmalit van hən anatulito, pair təlmam hən nəlon alat ləsagol husur nəsa aGot tokele, van hən naṽisal silat lotonor, lotokad namitisau hən nəmauran tonor. Imaiegai, aJon dereh teutaut hən nəvanuan gail hən ləḅeutaut vir Nasuḅ.”*

¹⁸ Beti aSekariah ikel mai aṅel ke, “Neləboi mab hən natgalegai? Husur novi haṽut tia mai asoagw evi bareab tia.”

¹⁹ Aṅel isor vari ke, “Nahəsagw aKapriel* notoil len nəhon aGot tosəvat ginau ṁos nəḅisor mai gaiug, hən nəḅikel ur na-kel-uri-an tovoi hən natgalegai.

²⁰ Be husur gəsadəlom nəsa notokele, gaiug dereh geḅut, gedədas gəḅisor van vəbar nəboṅ natgalegai ḅevisi. Natit p̄isi dereh tevisi suṁan notokele.”

²¹ Len nəboṅ enan naluṽoh lutoh vir aSekariah, ale luṽaṅ lan husur evəlo len naim siGot.

²² Nəboṅ tovivile, saləboi ḅisor mai galito, ale loləboii ke, eris na-kəta-risi-an sua togəm len nəmav len naim siGot, husur eḅutḅut be ike tisor len navəlan.

²³ Len nəboṅ hən nauman sinahəmar san gail tonor, eriṅ naut a Jerusalem, ivahim san.

²⁴ Husur nəboṅ enan abareab san, aElisapet etian ale husur nahəbati torim esusuan gai gabag, ike,

²⁵ “Egai nəsa Nasuḅ aGot togole ṁos ginau nəboṅ toḅəhaṽur hən ginau. Ilav kuv nahur sasa sagw notodaṅ ḅuri len nəhon nəvanuan sagw gail.”

Aṅel sua isor husur nəpasian siYesu

²⁶ Ale len nahəbati toməlvtes siElisapet, aGot esəvat aṅel Kapriel vi Nasaret, navile sua a Kalili

²⁷ hən ḅisor mai navensus sua, nahəsan aMeri. Ikad avan sua len nahəmar siTevit, nahəsan aJosef, ale gəlaru arukel gati ke arilah.

²⁸ Aṅel ivan hən aMeri, ike, “Ivoi. Nasuḅ aGot eputsan gaiug, itoh mai gaiug.”

* 1:5: 1Chr 24.10 * 1:9: Exo 30.7-8 * 1:11: Exo 30.1-10; 1Ki 7.48 * 1:15: Num 6.3 * 1:16: Mal 2.6 * 1:17: Mal 4.5-6 * 1:19: Dan 8.16, 9.21; Luk 1.26

²⁹ Be aMeri, nəlön etuhatuh hən nasoruan en san, inau sobuer hən namilen nasoruan aņel tokele.

³⁰ Beti aņel ikel maii ke, “Sagemətahw Meri, aGot ehəhaṽur hən gaiug tia, eputsan gaiug.

³¹ Asike idareh gaiug dereh getian, ale gipas anatum̃ ulum̃an sua, geriņ nəhes Yesu lan.

³² Gai dereh tiyalyal balai, lekisi hən anatum̃ aGot a məhat buni, ale Nasub̃ aGot dereh tigol tilav namilen aTevit atəman ta sutuai tovi kiņ.

³³ Nəpasusan siJakop dereh lith pipihabəlan vi sutuai; nanonjan han ebuer.”*

³⁴ Ris aMeri tokel mai aņel ke, “Imabe? Avan ideh səbar nibegw sal!”

³⁵ Aņel isor vari ke, “ANunun aGot dereh tegəm len gaiug, nədanjan siGot a məhat buni tikabut gol gaiug hum nəm̃ol. Husur enan ategai gəb̃ipasi, dereh tevi siGot, ale lekisi hən aNatum̃ aGot.

³⁶ Geris amaheam̃ aElisapet. Alitenan am etian, ikad anatum̃ ulum̃an naut kəmas ke tovi bareab tia. Ale egai nahəbati san toməlevtes, gai lotokisi ke tobutoh.

³⁷ Bathut aGot satətan hən b̃igol natideh.”*

³⁸ Ale aMeri ike, “Ginau novi natəbarehreh nauman siNasub̃. Ivoi len ginau hum gotokəmaienan.” Ale aņel ivan dani.

A Meri mai aElisapet

³⁹ Sədareh aMeri ile məhat, injad vi lan nabiltivile sua a Jutea, naut enan tobanj ṽehuh.

⁴⁰ Nəboņ tobar naut enan evi lohoim siSekariah, ike, “Ivoi,” mai aElisapet.

⁴¹ Nəboņ aElisapet tosəsəloņ hən na-ke-ivoi-an san, anatum̃ ekurkur len nabəhaṽun, ale aElisapet epul hən aNunun aGot.

⁴² Beti ikai habat ke, “AGot igol navoian van hən gaiug səhor alatpəhaṽut, igol navoian am van hən anatum̃ gəb̃ipasi.

⁴³ Imab hən nategai tovisi hən ginau, ke anana siMasta sagw togəm hən ginau?

⁴⁴ Husur nəboņ notosəsəloņ hən nadolom̃, anatum̃ ekurkur hən nahəhaṽuran san len nabəhaṽugw.

⁴⁵ AGot gatogol navoian van hən gaiug, husur ke gaiug godəlomi ke tigol nəsa tokel gati mai gaiug.”

A Meri eputsan nahəsan aGot

⁴⁶ Beti aMeri ike:

“Nəlogw eputsan Nasub̃,

⁴⁷ Nanunugw ikemkem hən aGot sagw
gai tolav kuv ginau dan nəsaan.

⁴⁸ Husur eris natəbarehreh san tovi ut kəmas,
ale vi sutuai naur p̃isi

lekiskis ginau ke alitenan navoian topat lan.

⁴⁹ AGot todaņ buni igol

natgalevis tovoi buni hən ginau,

gai səb̃on, nahəsan esəhor nəhes p̃isi.

⁵⁰ Ilolosa hən naur p̃isi ta sutuai vi sutuai

lotomətahw len nəyalyalan san.

⁵¹ Eṽusan nədanjan san hən navəlan tia,

ehut alat lotoṽiv, lumap̃ipiriah,

alatenan lotopatpat galit məhat len nəlolito.

⁵² Isah sur alat lotoyalyal vi pan dan namilelito,

ale eputsan alat lotovi ut kəmas.*

⁵³ Evəņan alat lotomalkəkət, luhanukub,

* **1:33:** 2Sam 7.12-16; Isa 9.6; Dan 7.14   * **1:37:** Gen 18.14   * **1:52:** Job 5.11, 12.19

avil esəvat alat lotokad natit p̄isi, luvan səsəlav.

⁵⁴ Evi tarhət silat a Israel lotovi vanuan san gail,
inau gati hən b̄igol nalolosaan mai navoian hən galito,

⁵⁵ hum tokel gati mai atəmadat gail,
mai aAraham mai nəpasusan san van van vi sutuai.”*

⁵⁶ AMeri itoh mai aElisapet pəpadaŋ hən nahəbati itor, beti etəlmam vahim.

Lupas aJon

⁵⁷ Len nəboŋ aElisapet topas naulum̄an san,

⁵⁸ amahean gail mai alat lototoh pəpadaŋ hən, losəsəloŋ hən ke Nasuḅ aGot ivoi buni hən, ale lohəhaṽur maii.

⁵⁹ Len nəmariboŋ toməlevtor logəm hən ləḅetiv dalus anatun ale luke leriŋ nahəsan atəman aSekariah lan.*

⁶⁰ Avil anan ikai ke, “Aoa, nahəsan m̄au aJon!”

⁶¹ Ris lotokel maii ke, “Amahean̄ gail, nəhes enan eḅuer len galito.”

⁶² Ale lusor len navələlit mai aSekariah hən ləḅisaḅ nəhes aSekariah toke tekisi hən.

⁶³ ASekariah isor len navəlan, eus natit hən b̄itos lan ale itosi ke, “Nahəsan aJon.” Galit p̄isi luḷaŋ lan.

⁶⁴ Vəha-sua ŋai eləboi b̄isor tətəs, ale etuḅat hən b̄isal suh aGot.

⁶⁵ Alat lototoh pəpadaŋ hən, lumaŋmaŋ, lomətahw, mai alat a Jutea, naut enan tobaŋ v̄ehuh, luhol husur natgalegai.

⁶⁶ Nəvanuan gail p̄isi lunau masuṽ hən nəsa lotosəsəloŋ hən, ale luke, “Natətai egai dereh timabe?” Husur navəlan aGot ipat tin lan.

Nəḅe siSekariah

⁶⁷ Atəman aJon, aSekariah epul hən aNunun aGot beti ikel ur nəsa aGot tokel maii ke,
⁶⁸ “Noputsan nahəsan Nasuḅ aGot seIsrael,

bathut egəm hən togol nəvanuan san gail lotovi slev lotomakuv,

⁶⁹ ale esəvat avan sua todaŋ len nəpasusan sivanuan nauman san, aTevit,
atenan dereh tilav kuv gidato dan nəsaan sidato.

⁷⁰ AGot ekəmaienan
len nabuŋon ahai kelkel ur san gail ta sutuai,

⁷¹ ke atenan b̄ilav kuv gidato dan aenemi sidat gail,
dan navəlan alat lotomətahun bun gidat habat.

⁷² Ilolosa hum tokel gati mai atəmadat ta sutuai
ale inau gat na-kel-gati-an san tokitin,

⁷³ na-kel-gati-an tota gati len nahəsan mai aAraham atəmadat ta sutuai:*

⁷⁴ hən b̄ilav kuv gidato dan navəlan aenemi sidat gail
hən ke datḅeum san, asike datukad namətahwan,

⁷⁵ ale datḅinor len nəhon
mai datḅivoi vəbar nagilen nəmauran sidato.

⁷⁶ Gaiug m̄au anatugw,
dereh lekis gaiug hən ahai kelkel ur siGot toyalyal buni;
husur dereh gaiug geil a m̄o hən Nasuḅ
hən gəḅeutaut hən naḷisal san gail,*

⁷⁷ hən gəḅilav mai nəvanuan san gail
naləboian hən nə-lav-kuvi-an dan nəsaan
len naruḅatian dan nəsaan salito.

⁷⁸ Nalolosaan mai navoian siGot sidato
dereh tesun gidato

* 1:55: Hən naves 46-55, ris 1Sam 2.1-10 * 1:59: Gen 17.11-12; Lev 12.3 * 1:73: Gen 22.16-18 * 1:76: Mal 3.1

sumñan nəyal tovisi len nəmav,
 79 temias alat lototoh len nəmargobut,
 lotomətahw len nəmatan,

hən bəsəhar gidato len naḡisal totəmat.”*

80 Ale natətai enan Jon, etibau, egəm idaḡ len nanunun. Itoh len naut masmas toḡbesw vəbar nəboḡ togəm visi len alat a Israel. †

2

AMeri ipas aYesu (Mat 1.18-25)

1 Len nəboḡ galenan Sisa Aukustus ikel buni ke, tikad naḡuruḡan hən nəvanuan ḡisi lototoh len navəlan alat a Rom.

2 Naḡuruḡan enan evi nametəkav nəboḡ aKwirinius tovi gavna len naprovens Siria.

3 Ale galit ḡisi lovi lan naut salit matmat hən ləḡitos gat nahəsalito.

4 Na aJosef am eriḡ naut a Nasaret a Kalili ale evi Petlehem a Jutea lotokisi hən nabiltivile siTevit, husur gai esua len nəpasusan siTevit.

5 Gai mai aMeri, tokel gati ke arḡilah, arovi Petlehem hən arḡitos gat nahəsalaru be aMeri pəpadaḡ hən ḡipasus.

6 Nəboḡ artotoh len naut a Petlehem, aMeri ipasus.

7 Ipas ahai a mō san tovi uluñan. Eruḡ gole hən nahudhukaliko gail. Eriḡi ipat len naut nəhanan sinarivatəvat gail husur nahotel epul varirihit ḡisi.*

Aḡel mai nəvanuan nasipsip gail

8 Len mariug enan ikad alatevis lotosuh len nəmarireu gail, lotokətkəta təban navəshəsipsip pəpadaḡ hən naut a Petlehem.

9 Nəboḡ lototoh magenan, aḡel siNasuḡ evisi hən galito mai namənas siNasuḡ emias galito ale lomətahw, lomīnḡinikot.

10 Ris aḡel tokel mai galito ke, “Samtemətahw, husur nukad na-kel-uri-an tovoi ḡigol nəvanuan ḡisi ləḡikemkem masuḡ.

11 Bathut daməḡai len nabiltivile siTevit lupas natətai sua ḡilav kuv nəsaan samito, gai evi aKristo, Nasuḡ, aGot totabtabuh lan.

12 Egai natit mətberis ləboii lan, ke: dereh mitisaḡ natətai lotoruḡ gole hən nahudhukaliko gail topat len naut nəhanan sinarivatəvat.”

13 Vəha-sua ḡai ikad nabiltiluḡoh hən aḡel hən nəmav lototah maii, lotoputsan aGot ke,

14 “Nalotuan van hən aGot toyalyal buni,

mai len navile a pan, natəmat van hən nəvanuan ḡisi,
 navoian siGot topat len galito.”

Nəvanuan nasipsip gail lovi Petlehem

15 Nəboḡ aḡel gail lotoriḡ galito hən ləḡetəlmam vi lan nəmav, nəvanuan nasipsip lukel mai galit gabag ke, “Ivoi ke datevi Petlehem hən datḡberis nategai tovisi, Nasuḡ tokele mai gidato.”

16 Na lusaḡsaḡut van, lusaḡ aMeri mai aJosef, mai amas topat len naut nəhanan sinarivatəvat.

17 Nəboḡ lotorisi tonuḡ, lukel ur nəsa aḡel tokel husur natətai enan.

18 Ale nəvanuan ḡisi lotosəsəluḡ hən, luḡaḡḡaḡ len nəsa nəvanuan nasipsip lotokele.

19 Be aMeri inau gat natgalen ḡisi, len nəlon inaunau namilen.

* 1:79: Isa 9.2 † 1:80: Len nasoruan ta Kris hum ma tovi len nanunun o hum ma tovi len aNunun aGot. * 2:7: Nəvanuan galevis lotokad namitisau len nasoruan siGot lunau ke savi nahotel, be naim silat len nəbathudud siJosef. Ale naim enan ikad naruḡ alat len nəyaran lotoləboi ləḡipat lan, be naruḡ epul tia.

²⁰ Beti nəvanuan nasipsip lotəlmam, ale lusor sal suh nəyalalan siGot, loputsani husur natit p̄isi lotosəsəlon̄ həni mai lotorisi. Esum̄an̄ ɳai aɳel tokel mai galito.

Arupat amas aYesu vi lan naim siGot ale aSimeon mai aAnna arorisi

²¹ Nəboɳ nəmariboɳ toməlevtor simas tonon̄, lotiv dalusi,* ale lorin̄ nəhes Yesu lan. Nəhes enan aɳel ikel uri nəboɳ aMeri satian sal.

²² Ta sutuai aMoses itos nalo husur latpəhaʋut lotopasus ke limastoh vir nəmariboɳ tovi 40 ale legəm veveu tətəs len nəhon aGot. Imaienan, nəboɳ nəmariboɳ hən aMeri bəgəm veveu buni tonon̄, arupat aYesu vi Jerusalem hən arb̄eʋusani ke tovi siNasub̄ husur nalo siNasub̄ aGot aMoses totesi.*

²³ (Imaiegai, len nalo siNasub̄ aGot ike, “Hai a m̄o gail p̄isi lotovi ulum̄an, levi siNasub̄ aGot. AGot itabtabuh len galito hən ləb̄evi esan.”)*

²⁴ Ale aruvan vəpat nəman eru hən natutumavan hum nalo siNasub̄ aGot tokele ke, “nətav eru o napijin̄ eru.”†

²⁵ Len naut a Jerusalem ikad ahaʋut sua nahəsən aSimeon. Atenan inor mai ehusur kitin hən naɳisal siGot. Itoh vir avan sua b̄evi tarhət seIsrael, ale aNunun aGot itoh len gai.

²⁶ ANunun eʋusani ke gai asike imat vəbar b̄eris aKristo siNasub̄, aGot totabtabuh lan.

²⁷ ANunun esəhar aSimeon vab̄is len naim siGot. Nəboɳ anan aYesu mai atəman artopati vi lohoim hən arb̄igol nəsa nalo siMoses tokele,

²⁸ aSimeon ipati len navəlan ale isal suh aGot ke,

²⁹ “Masta, ginau notovi slev sam̄,
gagai nəlogw ikad natəmat, rin̄ ginau nimat
hum nasoruan sam̄ tokele,

³⁰ husur namətagw eris ategai bilav kuv nəvanuan sam̄ gail vi lan nəmauran.

³¹ Goutaut həni len nakətaan sinəvanuan gail p̄isi.

³² Gai evi namial b̄emias naɳisal sam̄ gail m̄os alat ləsavi Ju,
gai am dereh teputsan nahəsən nəvanuan sam̄ gail, aIsrael.”*

³³ Nəboɳ anan mai atəman artosəsəlon̄ hən nəsa aSimeon tohol husur aYesu, aruɳaɳ.

³⁴ Beti aSimeon eus aGot hən b̄igol b̄ivoi hən gəlaru, ale ikel mai aMeri, anan aYesu ke, “Ategai boh dereh tigol nəvanuan tisoɳur len naut a Israel levi ut kəmas mai teputsan nahəsən tisoɳur am. Gai dereh tehum natsua nəvanuan tosoɳur ləb̄isor tasi balai,

³⁵ ale gai tisor vəhot nənauan tosusuah len nəlon nəvanuan lotosoɳur. Meri, gaiug am, dereh geləɳon̄ tisa sum̄an naɳu tokan tosar nələm̄.”

³⁶ Ikad ahai kelkel ur sua, nahəsən aAnna, anatvavin aFanuel, len nahəmar siAser. Alitenan ilah len nasihau eməlevru ɳai ale asoan imat. Egəm vi bareab tia.

³⁷ Evi batunau vəbar nədam̄ han tovi 84. Gai sariɳ naholəvat todar vis naim siGot avil ilotu len nalennəyal mai nalenmariug p̄isi. Len nalotuan san, səhan, isor tuʋ ɳai.

³⁸ Len namityal enan ɳai egəm pəpadaɳ ale ike sipa vi təban Nasub̄ aGot, ihol husur aYesu mai alat lototoh vir aGot bilav kuv a Jerusalem‡ hən b̄ikad nəmakuvan.

³⁹ Nəboɳ aJosef mai aMeri artogol natit p̄isi nalo siNasub̄ aGot tokele tonon̄, arotəlmam vi Nasaret, navile səlaru len naut a Kalili.

⁴⁰ Natətai etibau, egəm idaɳ. Gai epul hən namitisau hən nəmauran tonor mai naʋide tovoi, ale aGot ivoi buni həni, eləmas buni.

AYesu len naim siGot

* **2:21:** Gen 17.11-12; Lev 12.3; Luk 1.31   * **2:22:** Lev 12.2-8   * **2:23:** Exo 13.2, 12, 15   † **2:24:** Lev 12.8. Nətav ehum navimal topəhapəhw mai napijin̄ ehum nəhoib.   * **2:32:** Isa 42.6, 49.6, 52.10   ‡ **2:38:** Len naut egai namilen a Jerusalem evi alat a Israel p̄isi.

41 Len nasihau gail p̄isi anan aYesu mai atəman arovi Jerusalem hən Nəhanan hən nəPasova. §

42 Nəboŋ nədañ hiYesu tosəŋavur pisan eru, evi məhat vi Jerusalem mai gəlaru suñan nañide hən nabiltihanan.

43 Nəboŋ nəhanan tonon, lotuḅat vahim. Natətai, aYesu itoh a Jerusalem be arsaləboii

44 husur arunau ke, totah mai alat lototəlmam mai gəlaru. Nəboŋ nəyaran hən nəboŋ enan tonon, gəlaru arokəta donji len amahealar gail mai nabubur salit gail sobuer.

45 Ale arotəlmam vəbar naut a Jerusalem hən arḅekəta donji.

46 Husur nəmariboŋ totor arusaḅi len naholəvat todar vis naim siGot. Ebətah mai ahai pusan gail, esəsəlon hən galito ale eus galito hən nausian gail.

47 Galit p̄isi lotosəsəlon hən aYesu, luḅaŋ len naləboian san mai na-sor-vari-an san.

48 Nəboŋ artorisi, aruḅaŋ ale anan ikel maii ke, “Anatugw, imabe gotogol tomaiegai hən ginaməru? Geris, atəmañ mai ginau namroləŋon isa nəboŋ namrtokəta donj gaiug.”

49 Gai isor mai gəlar ke, “Imabe mərtodonj ginau? Mərsaləboii ke, nototoh len naim seTəmagw ŋa?”

50 Avil arsaləboi səhot nəsa tokel mai gəlaru.

51 Naut kəmas, be iyar vi pan mai gəlaru vəbar naut a Nasaret, ale igol husur nəsa artokele. Anan inaunau natgalenan len nəlon.

52 Ale namitisau hən nəmauran tonor mai nañide tovoi siYesu evivi məhat. Etibau am ale aGot mai nəvanuan gail lohəhaṽur am tabtab həni.*

3

Na-kel-uri-an sijn

(Mat 3.1-12; Mak 1.1-8; Jon 1.19-28)

1 Len nasihau tosəŋavur pisan erim seTiperius tovi Sisa hən naut a Rom, nəboŋ aPontius Pilate tovi gavna hən naprovens Jutea, nəboŋ aHerot Antipas tovi vanuan totibau hən naut a Kalili, mai aṽan, nahəsən aFilip tovi vanuan totibau hən naut a Iturea mai a Trakonitis, mai aLisantias tovi vanuan totibau hən naut a Apilin,

2 nəboŋ aAnnas mai aKaiafas artovi ḅiltihai tutumav, nasoran siGot egəm hən aJon anatun aSekariah len naut masmas toḅəḅesw.

3 Na aJon iyar vi lan naut p̄isi todar vis Nawisel Jortan hən ḅikel ur napisulan egai mai nəvanuan gail ke, lipair dan nəsaan salito mai lidamñ həni ke tibaptais hən galito hən narubətian dan nəsaan.

4 Ehum ahai kelkel ur aIsaiah totoni sutuai tia husur aJon ke:

“Nadoldol sua satokai len naut masmas toḅəḅesw,

‘Məteutaut hən naḅisal m̄os Nasuḅ,

gol naḅisal san gail linor,

5 dereh nabur madiŋdiŋ gail p̄isi tepul,

naṽehuh gail p̄isi tipapav,

naḅisal tohaḅ taṽor tegəm tinor

mai naḅisal tokutkutu teməsoh balai.

6 Ale nəvanuan gail p̄isi leris ləboi naḅisal

hən nə-lav-kuvi-an dan nəsaan salito, aGot togolgole.’ ”*

7 Imagenan aJon ikel mai naluvoh lotogəm hən ḅibaptais hən galito ke, “Anatun nəmāt gail!* Ase ikel nalələgauan mai gamito hən mətḅigam dan nabiltitol paŋpaŋ ḅegəmai?

§ 2:41: Nəhanan hən NəPasova evi nəhanan seJu gail husur lohəhaṽur hən nəboŋ aGot togol ahai a m̄o gail p̄isi silat a Ijip lumat be səbar alat a Israel. Ris Exo 12. * 2:52: 1Sam 2.26; Pro 3.4 * 3:6: Isa 40.3-5 * 3:7: Len naut egai nasoruan ta Kris ike nəvaipa tovi nəmāt tosa. Len nənauan seJu gail, nəmāt isa masuṽ hum natəmat toil a m̄o həni.

⁸ Len nēmauran samito, mitiṽan hən naṽite tinor hən nēpairan samito dan nēsaan. Ale samtetuḅat sor mai gamit gabag ke, ‘Asike datupanis husur aApraham evi atəmadato ta sutuai.’ Husur nukel mai gamit ke aGot eləboi ḅilav nəvat galegai ale gol ke legəm vi pasusan siApraham!*

⁹ AGot esumān naulumān toutaut tia hən ḅitai nəkadhuhai gail hən nakuvkuv; nəhai ḅisi ləsəṽan hən naṽit tovoi, gai dereh titaii, bubulan gail vi lan nəhab.”

¹⁰ Ale naluṽoh lousi ke, “Beti namtigol nəsə?”

¹¹ AJon isor var galit ke, “Avan tokad nahurabat toru, tilav tesua mai avan topar, ale avan tokad nəhanian tigol timaienan.”

¹² Alat lotovi vanuan nətaks, galevis am logəm hən ləḅibaptais. Ale lousi ke, “Hai ḅusan, ginamit, namtigol timabe?”

¹³ Ikel mai galit ke, “Samtilav kuv nəvat tetibau səhor nəsə nəgavmen ta Rom tokele.”

¹⁴ Beti nasoltia galevis lousi ke, “Be ginamit am, namtimabe?” Isor var galito ke, “Samtitaltal hən nəvanuan gail hən ləḅilav nəvat mai gamito, samteliblibonḅ husur galito len nakotan. Mətəhəhaṽur hən naḅurḅuran samit ḅai.”

¹⁵ Len nəḅonḅ enan nəvanuan gail lopul hən nə-vatvat-viri-an. Len nənauan salit lousus galit ke, “AJon, gai hum ma ḅevi aKristo, aGot totabtabuh lan a?”

¹⁶ Ale aJon isor var galit ḅisi ke, “Nubaptais hən gamit hən nəwai ḅai. Avil avan sua todaḅ səhor ginau satogəmgəmai, ginau novi ut kəmas ḅai, nəsanor kasi hən nəḅisah ruḅat nəhau hən naributbut san.† Gai dereh tibaptais hən gamito hən aNunun aGot mai nəhab.

¹⁷ Gai esumān naulumān topat nəhai rivrivhai tia hən ḅepəḅehun namisurhuwit dan nəbavhut tommas. Dereh tiḅon hən namisurhuwit len natuhim han, be tepəḅas nasugut nawit tosa len nəhab todədas ḅimat.”‡

¹⁸ Nə len naṽide tosoḅur aJon isor idaḅ mai galito, ale ikel ur na-kel-uri-an tovoi mai galito.

¹⁹ Be nəḅonḅ aJon tosor tas nəvanuan totibau, aHerot Antipas, husur tolah mai aHerotias tovi asoan aṽan, ale nəḅonḅ aJon tosor tasi am husur natesasa ḅisi togole tia,

²⁰ imagenan aHerot igol isa masuṽ səhor ta n̄o: ekəkol gat aJon len naim ḅəḅanḅis.

*AJon ibaptais hən aYesu
(Mat 3.13-17; Mak 1.9-11)*

²¹ Lorinḅ aJon len naim ḅəḅanḅis a tahw, be nəḅonḅ nəvanuan gail ḅisi lotobaptais, aYesu am ibaptais. Nəḅonḅ aYesu tosor mai aGot, nəmav esəḅav,

²² aNunun aGot evi pan tokad niben sumān nətav§, itav len aYesu, ale nadoldol egəm len nəmav ke: “Gaiug govi anatugw ulumān sagw notoləmas bun gaiug, nohəhaṽur masuṽ hən gaiug.”*

*Nəbathuyah siYesu
(Mat 1.1-17)*

²³ Nəḅonḅ aYesu totuḅat hən nauman san, nədaḅ han evi 30. Nəvanuan gail lunau ke evi anatun aJosef,

siHeli,

²⁴ siMattat,

siLevi, siMelki,

siJannai, siJosef,

²⁵ siMattatias, siAmos,

siNahum, siEsli,

* **3:8:** Jon 8.33, 37, 39 † **3:16:** Evi slev gail lotosah ruḅat nəhau hən naributbut silat lotovi lohoim, ale naslev evi naut kəmas len nənauan salit gail. ‡ **3:17:** AGot ehum nəvanuan topat nəhai rivrivhai, be epəḅehun navoian dan nəsaa, ale epəḅas nəsaa len nəhab. § **3:22:** Nətav ehum navimal topəḅapəhw. * **3:22:** Psa 2.7; Isa 42.1

siNakkai,
²⁶ siMaat,
 siMattatias, siSemein,
 siJosek, siJota,
²⁷ siJoanan, siResa
 siSeruppapel, siSealtiel,
 siNeri,
²⁸ siMelki,
 siAtti, siKosam,
 siElmatam, siEr,
²⁹ siJosua, siElieser,
 siJorim, siMattat,
 siLevi,
³⁰ seSimeon,
 seJutah, siJosef,
 siJonam, siEliakim,
³¹ siMelea, siMenna,
 siMattata, siNatan,
 siTevit,
³² siJesse,
 siOpet, siPoas,
 siSalmon**, siNahson,
³³ siAmminatap, siAtmin,
 siArni††, siHesron,
 siPeres, seJutah,
³⁴ siJakop, seIsak,
 siAraham, siTerah,
 siNahor,
³⁵ siSeruk,
 siReu, siPelek,
 siEper, siSelah,
³⁶ siKainan, siArfaksat,
 siSem, siNoah,
 siLamek,
³⁷ siMetuselah,
 siEnok, siJaret,
 siMahalaleel, siKenan,
³⁸ siEnos, siSet,
 siAtam, siGot.

4

Natəmat italtal ke aYesu tigol nəsaan
(Mat 4.1-11; Mak 1.12-13)

¹ Nəboŋ aYesu totəlmam dan Nawisel Jortan, epul hən aNunun aGot ale aNunun esəhari len naut masmas toḅəḅesw.

² Len naut enan, len nəmariboŋ tovi 40, natəmat italtal ke aYesu tigol nəsaan. AYesu səhan natideh, ale len naməkot hən nəboŋ galenan, nəmal ihati.

³ Na natəmat isor maii ke, “Gəḅevi aNatun aGot, kel mai nəvat egai ke tegəm vi bəta.”

⁴ Ale aYesu isor vari ke, “Natosian siGot ike, ‘Nəvanuan edədas ḅimaur len nabəta ŋai.’ ”*

** **3:32:** Naloḅulat galevis ta sutuai lokisi hən aSala. †† **3:33:** Naloḅulat galevis ta sutuai ləsəkad siAtmin, siArni be lukad siAram ŋai. * **4:4:** Deu 8.3

⁵ Beti natəmat esəhari vi məhat ale eṽusan nəkantri p̄isi len navile a pan hən aYesu len namityal tom̄idol ṽai.

⁶ Ale isor mai aYesu ke, “Dereh nigol gaiug gevi Masta a məhat hən natgalenan p̄isi, nəyalyalan salito, nilavi mai gaiug, bathut nukad natgalenan tia ale noləboi nəbilavi mai avan ideh notoləṽoni.

⁷ Imaienan, gəbetəṽedur, lotu hən ginau, natit p̄isi dereh tevi esam̄.”

⁸ AYesu isor vari ke, “Natosian siGot ike: ‘Gilotu hən Nasuḅ aGot sam̄ māu, gigol nalotuan van hən gai səḅon.’ ”*

⁹ Beti natəmat esəhari vi Jerusalem, eriṽi egilgile a məhat buni len naim siGot. Ikel maii ke, “Gəḅevi aNatun aGot, gigol gaiug gabag giteh vi pan,

¹⁰ husur natosian siGot ike, ‘AGot dereh tikele hən aṽel san gail hən ləḅekətkəta təban gaiug hən natideh satemədas gaiug.*

¹¹ Dereh lipat gaiug vi məhat len navəlalito hən asike nariem̄ ḅesəhot nəvat!’ ”*

¹² AYesu isor vari ke, “Ikele am ke, ‘Sagitaltal kitev nədaṽan siNasuḅ aGot sam̄ ke timabe.’ ”*

¹³ Nəḅoṽ natəmat totaltal soḅuer hən aYesu, eriṽ aYesu vir nəḅoṽ tile tovoi am.

*AYesu etuḅat hən nauman san
(Mat 4.12-17; Mak 1.14-15)*

¹⁴ Ale aYesu etəlmam vi Kalili len nədaṽan seNunun aGot, ale nəvanuan gail luhol husur gai len naut p̄isi todar vis naut enan.

¹⁵ Eṽusan len naut naḅonḅonan seJu gail, ale galit p̄isi lusor sal suhi len naholan salito.

*Nəvanuan naut a Nasaret lomətahun aYesu
(Mat 13.53-58; Mak 6.1-6)*

¹⁶ Evi Nasaret, naut enan gai totibau lan, ale len nəSappat eḅis len naim naḅonḅonan hum naṽide san akis. Ale eil hən ḅeṽuruṽ natosian siGot.

¹⁷ Lulav naləḅulat tobul maii, naləḅulat aḅai kelkel ur, aIsaiah totos. Ale evuhe, isaḅ naut aIsaiah totos ke:

¹⁸ “ANunun aGot eḅis len ginau,

bathut gatovəhas ginau hən ḅitabtabuh len ginau,

hən nəḅikel ur na-kel-uri-an tovoi mai naməsəl* gail.

Gatosəvat ginau hən nəḅikel ur navivilean van hən alat lotobəḅaṽis,

nakətaan van hən ametḅesw gail,

nəmakuvan van hən alat, nəvanuan gail lotogol tosa habat hən galito,

¹⁹ mai hən nəḅikel ur nasihau

Nasuḅ aGot ḅigol ḅivoi masuṽ van hən nəvanuan san gail lan.”*

²⁰ Nəḅoṽ aYesu toṽuruṽi tonəṽ, ebul gat naləḅulat, ilav təlmam həni mai avanuan na-
vi-tarhəte-an, ale ebətah. Nəmet p̄isi len naim naḅonḅonan lokəta mətaltal həni,

²¹ ale etuḅat sor mai galit ke, “Daməṽai len na-səsəloṽ-həni-an samito, natosian egai siGot imadhasarpoh.”

²² Galit p̄isi lusor ivoi husuri. Luṽaṽ len nasoruan togomah aYesu tokele, ale lousus galit gabag ke, “Ategai savi anatun aJosef a?”

²³ Ale aYesu isor mai galit ke, “Dereh gamit mitikel nasoruan kəta egai mai ginau ke, ‘Hai rererer girer hən gaiug gimaur! Gole len naut matmat sam̄ hun namtosəsəloṽ hən gotogole len navile a Kapernaum.’ ”

²⁴ AYesu isor am ke, “Ganan, nukel nakitinan mai gamit ke, səkad aḅai kelkel ur ideh lotohəḅaṽur həni len naut a im san, lomətahun.

* **4:8:** Deu 6.13 * **4:10:** Psa 91.11 * **4:11:** Psa 91.12 * **4:12:** Deu 6.16 * **4:18:** *Naməsəl* evi avan sua topar tite, səkad nəvat, səkad nahurabat, səkad nəḅanian, səkad naim. * **4:19:** Isa 61.1-2

²⁵ Nukel nakitinan ke, len nəboŋ siElijah naut a Israel ikad nəbatunau pəhaʔut isoḅur. Len naut enan ipar us len nasihau totor mai nahəbati toməlevtes. Len naut ʔisi nəhanian eḅuer.*

²⁶ Be aGot sasəvat aElijah van hən nəbatunau ideh ei, ao, esəvati van hən nəbatunau sual a Sarefat pəpadaŋ hən naut a Siton.*

²⁷ Ale Len nəboŋ siElisah tovi hai kelkel ur len naut a Israel, alat lotokad naleprosi lusobur, avil aGot sagol galit ideh səmaur, igol aNaaman, uleSiria ŋai imaur.”*

²⁸ Nəboŋ alat lotosuh len naim naḅonḅonan lotosəsəloŋ hən tokəmaienan, nəlolit ʔisi ipaŋpaŋ masuʔ.

²⁹ Lule məhat, hut aYesu dan navile enan, ale səhari van hən nabuŋon hən naʔehuh, naut enan topat lan, hən ləḅibar həni vi pan.

³⁰ Be aYesu egis tur len naluʔoh, iyar vi tut.

*AYesu ehut nanunun tosa
(Mak 1.21-28)*

³¹ Beti evi pan vi Kapernaum a Kalili ale len nəSappat eʔusan nəvanuan gail.

³² Luḅaŋ len naḅusanan san husur nasoruan san ikad nədaŋan hən namitisau mai na-il-a-mo-an.

³³ Len naim naḅonḅonan ikad nauluḅan, nanunun nəmargobut setəmat totoh lan. Ikai habat ke,

³⁴ “Wii! Imab gotuh gaiug hən ginamit, aYesu ta Nasaret? Gogəm hən gəḅigol namteḅuer a? Ginau noləboi gaiug. Gaiug govi siGot gotogəm moosi!”

³⁵ AYesu isor idaŋ mai ke, “Gemədau! Gimakuv vi tut dan atenan!” Beti natəmat igol iteh, taltaloŋ len tan rivuh len galito, ale eriŋ atenan səkad nasənahān.

³⁶ Nəvanuan ʔisi lomətahw, luḅaŋ, ale lousus galit gabag ke, “Naḅusanan saganan? Len na-il-a-mo-an mai nədaŋan, gai isor idaŋ mai nanunun nəmargobut gail, ale lumakuv!”

³⁷ Beti na-kel-uri-an husur aYesu iperŋan naut ʔisi todar visi naut enan.

*AYesu igol nəvanuan isoḅur nibelit ivoŋəvoŋ
(Mat 8.14-17; Mak 1.29-39)*

³⁸ AYesu eriŋ naim naḅonḅonan, evi lan naim sivan sua nahəsān aSimon. Len nəboŋ enan anan asoan aSimon eləŋon isa masuʔ hən topud hən naməsahan, ale lous aYesu hən bigol ḅimaur.

³⁹ Beti aYesu eil ben alitenan, ale isor idaŋ van hən naməsahan. Vəha-sua ŋai naməsahan inoŋ dani, ale ile məhat, lav nəhanian mai galito.

⁴⁰ Nəboŋ namityal tomasur,† nəvanuan gail losəhar alat lotoməsah ʔisi hən naməsahan tiltile van hən aYesu. Eriŋ navəlan gəlar len galit ʔisusua, ale lumaur,

⁴¹ mai natəmat isoḅur lumakuv. Nəboŋ lotomakuv, lukai habat ke, “Gaiug govi aNatun aGot!” Be aYesu ikai tas galito ke salisor am husur loləboii ke evi aKristo, aGot totabtabuh lan.

⁴² Nəboŋ nəmav topitau, aYesu evi lan naut tobəḅesw. Naluʔoh ludonji, donji van ale nəboŋ lotosabi, loil kəkol həni hən asike ḅeriŋ galito.

⁴³ Be ikel mai galit ke, “Ginau nimasvi lan nabiltivile tile gail am hən nəḅikel ur natohan pipihəlan aGot, bathut aGot esəvat ginau moosi.”

⁴⁴ Beti len naim naḅonḅonan gail a Jutea, aYesu ikel ur tabtab hən nasoruan siGot.

5

*AYesu etuḅat tabtabuh len ahai pispisul gail
(Mat 4.18-22; Mak 1.16-20)*

* 4:25: 1Ki 17.1 * 4:26: 1Ki 17.8-16 * 4:27: 2Ki 5.1-14 † 4:40: NəSappat seJu gail inoŋ nəboŋ namityal tomasur.

¹ Boŋ sua aYesu toil tarhət nabiltiwai lotokisi hən Nabiltiwai Kennesaret. Naluʋoh loririhit garu lan hən ləbesəsəlon hən nasoruan siGot.

² Ale aYesu eris naʋot eru artokir tarhəwai, len naut nəvanuan nəsahiehan gail lotoriŋi. Galito lokəkakas nalevlev salito.

³ Isah len naʋot sivan sua nahəsən aSimon, ale eusi ke tesul həni vi lau kəkereh. Beti ebətah len naʋot, eʋusan alat lotosuh a ut.

⁴ Nəboŋ tosor tonon, ikel mai aSimon ke, “Rusan naʋot vi lan naut tosareh am, ale bar hən nalevlev hən mətbisah hən naieh.”

⁵ ASimon isor vari ke, “Masta, len mariug namtohisihisi soʋuer van naut ilan. Be husur gotokəmaienan, namtibar hən nalevlev tətəs am.”

⁶ Nəboŋ lotobar həni, lusaʋ naieh isoʋur lan, gol ke nalevlev etuʋat hən ʋemətar.*

⁷ Imagenan lobilival van hən alat lotosuh len naʋot togon hən ləʋegəm susupah həni mai galito. Logəm, usan naʋot gələr ʋisi aropul vətah bəhbəhw!

⁸ Nəboŋ aSimon Pita toris natenan, iteh bathurien aYesu ike, “Givan dan ginau Nasuʋ, husur novi vanuan tosa masuʋ!”

⁹ Ekəmaienan husur gai mai alat lotosuh maii, losəhoʋut hən naieh tosoʋur lotosah həni.

¹⁰ AJemes mai aJon, anatun aSepeti gələr artoʋon mai aSimon len nauman, gələr tu arosəhoʋut. Beti aYesu ikel mai aSimon ke, “Sagemətahw; asike gosəsahieh am, daməŋai van dereh gisah hən nəvanuan gail.”

¹¹ Na loliv naʋot eru enan salito vahut, ale loriŋ natit ʋisi esuh, lohusur aYesu.

AYesu igol avan sua tokad naleprosi imaur

(Mat 8.1-4; Mak 1.40-45)

¹² Nəboŋ aYesu totoh len nabiltivile sua, avan sua tokad naleprosi len niben kavkav egəm həni. Nəboŋ toris aYesu iteh len tan, ekəta vi pan ale eŋiri ke, “Nasuʋ, gəʋeləŋoni, goləboi gəʋigol nəʋimaur, nəʋiveveu.”

¹³ Na aYesu isar hən navəlan, ibari ale ikel maii ke, “Noləŋoni. Gimaur, giveveu!” Vəha-sua ŋai naleprosi ivan dani.

¹⁴ Beti aYesu ikele həni ke, “Sagikel nəsa tovisi mai avan ideh. Be givan, geʋusan gaiug hən ahai tutumav. Ale geviol hən naviolan mōs natutumavan hum aMoses tokele tia hən naveveuan sam hən gəʋeʋusan galit ke gumaur.”*

¹⁵ Be na-kel-uri-an husur aYesu ivan van am, ŋa nəvanuan isoʋur logəm hən ləbesəsəlon həni ale hən gai ʋigol galit ləʋimaur dan naməsahan salito.

¹⁶ Avil aYesu eriŋ galit akis, evi lan naut toʋəʋesw səʋon ale isor mai aTəman.

AYesu igol avan sua todədas ʋerusan gai, imaur

(Mat 9.1-8; Mak 2.1-12)

¹⁷ Len nəboŋ sua aYesu eʋusʋusan, ale naFarisi gail mai ahai ʋusan gail hən nalo lobətah ei. Logəm len navile ʋisi a Kalili mai a Jutea mai naut a Jerusalem. Nədanan siNasuʋ ebis len aYesu hən ʋilav kuv naməsahan.

¹⁸ Len nəboŋ enan lalumān galevis lupat avan sua len nəbətah, saləboi ʋerusan gai. Luke lipati vi lohoim hən ləʋeriŋi bathurien aYesu,

¹⁹ avil lohisi soʋuer, naim epul hən nəvanuan varirihit. Beti lopəlau vi məhat len navurun topapav, ludakuvi, gol naʋur lan, ale loriŋ tur hən gai mai nəbətah san vi pan. Loriŋi rivuh len naluʋoh, a mō hən aYesu.

²⁰ Nəboŋ aYesu toris ləboi nadəlomian salito ike, “Tegai, gaiug, nəsaan sam gail lumaruʋat.”

²¹ NaFarisi gail mai ahai ʋusan gail hən nalo, nənauan salit imaiegai ke, “Gai evi ase tosor maiegai? Inau ke tovi aGot a? Ase eləboi ʋeruʋat nəsaan? AGot səʋon ŋai!”

* 5:6: Jon 21.3-6 * 5:14: Lev 14.1-32

22 Be aYesu eləboi nənauan salito ale ike, “Nənauan len nəlomito satimaienan.

23 Nəbıke, ‘Noruḅat nəsaan sam̄ gail,’ o ‘Gile məhat, giyar,’ nəsa emədmədau am?*

24 Imagenan neṽusan gamito ke aNatun Nəvanuan ikad nədaṅan hən ḅeruḅat nəsaan gail len navile a pan timaiegai....” Ale ikel mai atenan saləboi ḅerusan gai ke, “Nukel mai gaiug, gile məhat, pat nəbateh sam̄ ale vahim!”

25 Vəha-sua ṅai ile məhat len nəholito, ipat nəsa topat lan, isal suh nəyalyalan siGot, ivahim.

26 Galit p̄isi lumaṅmaṅ vəsa ale lusal suh nəyalyalan siGot. Lumaṅmaṅ masuṽ, lomətahw ale luke, “Daməṅai nəsa dattorisi etile buni.”

*AYesu itabtabuh len aLevi
(Mat 9.9-13; Mak 2.13-17)*

27 Natgalenan tonon, husur nəboṅ enan, aYesu evivile ale eris nəvanuan nətaks sua, nahəsan aLevi, tobətah len nəpasvaləval hən nətaks. Ale ikel maii ke, “Gitah mai ginau, gehusur ginau!”*

28 Ale eriṅ natit gail p̄isi ipat, ile məhat, ehusuri.

29 Beti aLevi eutaut hən nəbiltihanən m̄os aYesu len naim san, ale ikad nəbiltiluṽoh hən alat lotoum sun̄an aLevi mai galevis am luhan mai galito.

30 Be naFarisi gail mai ahai p̄usan salit gail hən nalo, lukel mətmətan hən aYesu mai ahai susur san gail. Luke, “Imabe məttohan, məttomun mai nəvanuan nətaks gail mai alat nəsaan am?”*

31 AYesu isor var galit ke, “Savi alat lotomaur lotovan hən nəvanuan nareran, be alat lotoməsah ṅai.

32 Ginau nəsaḡəm hən nəbıkel alat lotonor hən ləbıpair dan nəsaan salito be nogəm hən nəbıkele mai alat nəsaan.”

*Nausian husur navıde silat ləsəhan
(Mat 9.14-17; Mak 2.18-22)*

33 Beti lukel maii ke, “Ahai susur siṅon gail, nəboṅ isoḅur ləsəhan hən ləbısor tuṽ, mai ahai susur sinamit, naFarisi gail, lumagenan, be esam̄ gail imabe lotohan, lotomun?”

34 AYesu isor var galit ke, “Nəboṅ avan sua tolah, godədas ḡəbıgol nəvanuan san gail lotobon maii hən salihan.

35 Be dereh tikad nəboṅ hən ləḅesəhar naulum̄an tolah dan nəvanuan san gail. Len nəboṅ enan asike luhan.”†

36 Beti aYesu eṽusan, iḅol‡ ke, “Səkad avan ideh totar naṽisihoh dan nahurabat veveu ale tosođe len nahurabat tomatu. Tagole, tamədas nahurabat veveu ale naṽisihoh asike tanor hən nahurabat tomatu.

37 Nəvanuan gail ləsabır nəwain lotomadhaum həni len nahurhuwain tomatu.Ş Nəvanuan tagole, ale nəwain veveu tatəvah tur lan, ale nahurhuwain tapəlaus. Nəwain tariv dani ale nahurhuwain təsa.

38 Aoa, nəvanuan gail ləḅır nəwain veveu len nahurhuwain veveu.

39 Avil səkad avan ideh tomun nəwain tomatu toləṅon toveveu husur ike, ‘Nəwain tomatu ivoi səhori,’ ale gamit mətumaianən, mətomətahun natit toveveu.”

* 5:23: Nəboṅ aYesu tokəmaianən, nəvanuan lotokad namitisau len nasoruan siGot lunau ke namilen imaiegai ke: Avan ideh edədas ḡıgol eru en p̄isi, ale nəbıke, ‘Noruḅat nəsaan sam̄ gail,’ mətsaləboii ke lumaruḅat o ləsəmaruḅat. Be nəbıke, ‘Gile məhat, giyar!’ mətoləboi məḅberisi ke imaur. * 5:27: Mat 9.9; Mak 2.14 * 5:30: Luk 15.1-2 † 5:35: Len nəḅol p̄usan egai aYesu isor husur gai gabag tosun̄an naulum̄an tolah. ‡ 5:36: Len naut egai aYesu ikel naṽusanən egai hən beṽusan galito ke naṽisal san iveveu, sanor hən naṽisal tomatu lotohususuri. § 5:37: Nahurhuwain evi nahurhunani o nahurhusipsip lotobır nəwain veveu ḅurhulon.

6

AYesu evi masta hən nəSappat
(*Mat 12.1-8; Mak 2.23-28*)

¹ Len nəSappat sua aYesu mai ahai susur san gail luyar tur len nəmarireu hən nawit, ale ahai susur gail lotubət kin ður nəhavhuwit gail. Lusarsari len navəlalito ale luhan namisurhuwit gail.*

² NaFarisi galevis lousi ke, “Imabe mətugol nəsa nalo tokai tasi len nəSappat?”

³ AYesu isor var galit ke, “Mətsaʿvuruŋ ləboi nəsa aTevit galito lotogole nəboŋ lotoma-lkəkət a?”

⁴ Eðis len naim nətaʔolen siGot, ale ilav nabəta tolo. Ihani ale ilavi mai lalumān san.* Be nalo ike ahai tutumav səbōlit ŋai loləboi ləbīhani.”*

⁵ Beti aYesu ikel mai galito ke, “ANatun Nəvanuan evi masta hən nəSappat. NəSappat ipat len navəlan.”

AYesu igol avan sua, navəlan totah, imaur
(*Mat 12.9-14; Mak 3.1-6*)

⁶ Len nəSappat sua tile am, aYesu evi lan naim nəbōnbonan, eʔusan. Ale ikad avan sual ei, navəlan nəmatu totah, togəm hum towas.

⁷ NaFarisi gail mai ahai ʔusan gail hən nalo ludas ʔisal hən ləbīsəb nəsabān ideh len aYesu hən ləbikot həni. Ŋa lokəta bunusi ke ðigol atenan ðimaur len nəSappat salito.

⁸ Be aYesu eləboi nəsa lotonau, ale ikel mai naulumān tokad navəlan totah ke, “Gile məhat, il rivuh hən galit ʔisi.” Imaienan naulumān ile məhat ale eil ei.

⁹ Beti aYesu eus galit ke, “Nous gamito, len nalo nəsa inor len nəSappat: datðigol navoian o nəsaan, datðetəgau gat nəmauran o datðigol ðimasig?”

¹⁰ Ekəta garu len galito, beti ikel mai atenan ke, “Gisar hən navəlañ.” Igole, ale navəlan imaur buni tətəs.

¹¹ Avil galito, lopul hən nəlol paŋpaŋ vəsa, ale lotubət sor utaut len galit gabag hən nəsa ləbīgole van hən aYesu.

AYesu itabtabuh len ahai ʔispisul san gail lotovi 12
(*Mat 10.1-4; Mak 3.13-19*)

¹² Len nəboŋ galenan sua aYesu evi məhat len navəhuh hən ðisor tuʔ, ale isor mai aGot len nalenmariug kavkav.

¹³ Dudulan ekis ahai susur san gail gəmai, ale ilekis hən 12 dan galito. Ekis galit hən ahai ʔispisul: ikad

¹⁴ aSimon (tokisi am hən aPita) mai aAdru aʋan, ikad aJemes, aJon, aFilip, aPartolomiu,

¹⁵ aMattiu, aTomas, aJemes anatun aAlfeus, aSimon tovi naSelot sua,*

¹⁶ aJutas anatun aJemes mai aJutas Iskariot ðeriŋ aYesu len navəlan naenemi san gail.

AYesu eʔusan, igol nəvanuan gail lumaur
(*Mat 4.23-25*)

¹⁷ AYesu eput vi pan mai galito, eil len nabəmav. Ikad naluʋoh hən ahai susur san ei mai nəvanuan tosobur lotogəm a Jerusalem mai naut tosobur a Jutea mai galevis ta Tair mai ta Siton.

¹⁸ Logəm hən ləbesəsəloŋ həni, ale hən gai ðigol naməsahan salit ðinoŋ. AYesu ehut nanunun tosa gail dan galit lotokade, ale igol na-ləŋon-isa-an salit ivoi.

¹⁹ Galit ʔisi lugol risi ke libari bathut nədaŋan egəm len aYesu, igol galit lumaur.

* 6:1: Deu 23.25 * 6:4: 1Sam 21.1-6 * 6:4: Lev 24.9 * 6:15: NaSelot evi nəvanuan len naluʋoh sua lotomətahun alat a Rom, lotoke ləbībal mai galito.

Na-sor-ivoi-an mai na-sor-lolosa-an
(Mat 5.1-12)

²⁰ AYesu ekəta ris ahai susur san gail ike:

“Gamit məttoñidol,
navoian siGot igol gagai mətukab həni
husur natohan pipihabəlan aGot evi samito.

²¹ Gamit məttomalkəkət gagai,
navoian siGot igol gagai mətukab həni
husur dereh mitihanukub.†

Gamit məttotaŋ gagai,
navoian siGot igol gagai mətukab həni
husur dereh mitiman.

²² “Gamit, nəvanuan gail lotomətahun bun gamito, lotokai hən gamito, lotosor viles gamito, ale lotosor mədas nahəsamit hum tosa bathut aNatun Nəvanuan məttovi esan, navoian siGot igol gagai mətukab həni.

²³ Mitikemkem len nəboŋ enan, mətəməlməlah len nahəhəvuran husur nakonpurpuran samit len nəmav gag etibau. Nəvanuan lotogol tosa hən gamit maienan, losuñan atəmalit ta sutuai lotogol tosa maienan hən ahai kelkel ur gail siGot.*

²⁴ “Avil gamit məttokad natit tosoḅur, nəmauran samit tivan tisa vəsa batbat
husur nəsa məttokade evi hən nəboŋ ta daməŋai ŋai.

²⁵ Gamit məttokad nəhanian tosoḅur gagai, nəmauran samit tivan tisa vəsa batbat
husur dereh mitimalkəkət.

Gamit məttoman gagai, nəmauran samit tivan tisa vəsa batbat
husur dereh nəlomit tisa, mititaŋ.

²⁶ “Gamit, mətḅeum mōs nəvanuan p̄isi ləḅisal suh gamito, nəmauran samit tivan tisa vəsa batbat, husur atəmalit ta sutuai lugol maienan hən ahai kelkel ur gəgəras gail.”

Geləmas bun aenemi sam̄ gail
(Mat 5.38-48, 7.12a)

²⁷ AYesu eḅusan am ike, “Samtimaienan. Nukel mai gamit məttosəsəloŋ hən ginau ke: Məteləmas bun aenemi samit gail, gol tivoi van hən alat lotomətahun bun gamito,

²⁸ us aGot hən ḅigol navoian van hən alat lotosor mədas gamito, sor tuḅ mōs alat lotogol tosa hən gamito.

²⁹ Avan ideh ḅiḅos nətarhoñ, gipair hən nətarhoñ togon van həni. Avan ideh ḅilav nahurabat naut susus sam̄, gidam̄ həni ke tilav nəhai susun sam̄ am.

³⁰ Geviol mai galit p̄isi ləḅeus gaiug hən natideh, ale avan ideh ḅilav natideh sam̄, sageusi ke tilav təlmam həni.

³¹ Nəvide məttoləŋoni ke nəvanuan gail ligole van hən gamito, mitigol nəvide enan van hən galito.

³² “Mətḅeləmas bun ŋai alat lotoləmas bun gamito, savi natideh. Husur ke alat nəsaan am loləmas bun alat lotoləmas bun galito.

³³ Mətḅivoi ŋai hən alat lotovoi hən gamito, savi natideh. Bathut alat nəsaan am lugol tomagenan.

³⁴ Mətḅidam̄ hən nəvat ŋai mai alat məttonau ke ləḅisar gele, savi natideh. Alat nəsaan am ludam̄ hən nəvat mai galit gabag, hən ləḅisar gel nəkabut p̄isi.

³⁵ Be ivoi ke gamit mətetile. Məteləmas bun aenemi samit gail, mitivoi hən galito. Mitidam̄ hən nəvat mai galito, be samtitoḅ vir nə-sar-gele-an. Mətḅimaienan, dereh aGot

† **6:21:** Ta sutuai naJu gail luke malkəkət, be namilen evi malkəkət hən naləboian siGot mai nagolean hən nəsa aGot tokele. * **6:23:** 2Chr 36.16; Uman 7.52

tilav nakonpurpuran totibau mai gamito ale mætegæm vi anatun aGot toyalyal buni. Bathut gai ivoi hæn alat læsasipa vi tæban mai nævanuan næsaan gail.

³⁶ Nælomit timastan̄jis nævanuan gail sum̄an aTæmamit len næmav nælon totan̄jis galito.”

Gikel nakitinan husur nævanuan þisi

(Mat 7.1-5)

³⁷ AYesu isor am ke, “Samtike nævanuan tile isa ale aGot asike ike mætusa. Samtisab sæhoti ke nævanuan tile timaspanis. Imagenan aGot asike isab sæhoti ke gamit mitimaspanis. Mæterub̄at næsaan nævanuan togole hæn gamito, imagenan dereh aGot terub̄at næsaan samito.

³⁸ Mæteviol, imagenan dereh aGot teviol mai gamito. Gai dereh teviol hæn tisoþur mai gamito, teirir hæni, tepul sæsæhov variviriv. Bathut mæþbeviol habat o mæþbeviol kækereh, aGot teviol magenan mai gamito.”

³⁹ AYesu eþusan am, iþol maiegai ke: “Ametþesw elæboi þesæhar ametþesw togon a? Aoa, gæl̄ar þisi dereh aripal suluþi, ariteh len nabur.

⁴⁰ Ahai susur, satibau sæhor ahai þusan san, be avan ideh tolæboi sæhot þis naþusanan sihai þusan san, dereh tesum̄an gai.

⁴¹ “Husur næsa gotokæta kot nakumashæhai len namæt̄an aþam̄, be gæsænau nabiltitarhai len namæt̄am̄?

⁴² Imabe gotoke, ‘Wawa, nidakuv nakumashæhai dan namæt̄am̄,’ næboŋ gotokad næt̄arhai gæsarisi len namæt̄am̄? Gaiug gotovi vanuan gægæras, gilav kuv næt̄arhai dan namæt̄am̄ bai. Gæþigole þinoŋ nakætaan sam̄ dereh timasil tinor hæn gæþidakuv nakumashæhai dan namæt̄an aþam̄.

Næhai mai naþite

(Mat 7.16-20, 12.33-35)

⁴³ “Næhai tovoi sævan hæn naþit tosa. Næhai tosa sævan hæn naþit tovoi.

⁴⁴ Goris læboi næhai ideh næboŋ gotoris naþite. Nævanuan gail læsaværus naþit tovoi hun nafik o nakrep len næhau tosa tokad nasunite.‡

⁴⁵ Nævanuan tovoi igol navoian len navoian topl̄ len nælon, mai nævanuan tosa igol næsaan len næsaan topl̄ len nælon. Bathut, næsa nævanuan tokele, evivile len næsa topl̄ sæsæhov len nælon.

Nævanuan na-um-im-an eru

(Mat 7.24-27)

⁴⁶ “Mæt̄okis ginau ke, ‘Masta, Masta,’ be mætsagol næsa notokele. Imabe?

⁴⁷ Nævanuan þisi lotogæm hæn ginau, lotosæseloŋ hæn nasoruan sagw mai lotogole, lumaiegai ke:

⁴⁸ Ehum avan sua toum hæn naim, tokir sareh ale toriŋ næpaudesen len nævat mot. Næboŋ nilev togæmai, nawisel tovi mæhat, iþas naim be sakur hæni husur eum hæni idan̄ habat.

⁴⁹ Be avan ideh tosæseloŋ hæn nasoruan sagw ale sagole, esum̄an avan sua toum hæn naim topat len tan, næpaudesen toþuer. Næboŋ nawisel tolev, toþas naim enan, væha-sua ŋai erus, iteh væmasirsir.”

7

Nadælomian hæn nasoltia sua

(Mat 8.5-13)

¹ Næboŋ aYesu tokæmaienan tonon̄, ibar naut a Kapernaum.

² Len naut enan ikad nasenturion sua tokad naslev. Nasenturion enan inau ke naslev san tovoi habat. Be naslev emæsah, hum ma þemæsol.

‡ 6:44: Næhau enan ehun nabulgægau.

³ Nasenturion esəsəlonj hən nasoruan husur aYesu, ale esəvat alat evis lotoil a m̄o hən naJu gail van həni hən ləbeusi ke, tegəm hən b̄igol naslev san timaur.

⁴ Nəboŋ lotogəm hən aYesu, loŋiri ke, “Bathut atenan inor, ivoi hən gəb̄igol nategai m̄osi,
⁵ husur eləmas bun nəvanuan sadit gail, ale eum hən naim nəb̄onb̄onan sinamito.”

⁶ Na aYesu ivan mai galito. Nəboŋ pəpadaŋ hən b̄ibar naim enan, nasenturion esəvat esan gail hən ləb̄ikel maii ke: “Nasub̄, ivoi ke sagegəm pəpadaŋ am, husur ginou nəsanor kasi hən gəb̄eb̄is lohoim sagw.

⁷ Imaienan nunau ginou ke, nəsanor kasi hən nəb̄ebubur mai gaiug. Avil gəb̄ikele ke naslev sagw b̄imaur, dereh timaur.

⁸ Nokəmaienan husur ginou nutoh pipihabəlan alat lotoil a m̄o hən ginou, ale nasoltia gail lutoh pipihabəlagw. Nəb̄ikel mai tosua ke, ‘Givan,’ dereh tivan; nəb̄ikel mai sual am ke, ‘Gegəmai,’ dereh tegəmai. Nəb̄ikel mai naslev sagw ke, ‘Gigol nategai,’ ale dereh tigole.”

⁹ Nəboŋ aYesu tosəsəlonj həni, iŋaŋ lan. Ipair van hən naluṽoh lotohusuri ale ike, “Nukel mai gamit ke; nəsəsab̄ nadəlomian todaŋ maiegai len alat seIsrael.”

¹⁰ Beti alat sinasenturion, gai tosəvat galito, lotəlmam vahim ale lusabi ke naslev imaur buni.

AYesu igol anatum ulum̄an sibatunau ile məhat dan nəmatan

¹¹ Pelan han aYesu evi Nain, navile sua. Ale ahai susur san gail mai nab̄iltiṽoh lutah maii.

¹² Nəboŋ aYesu toyar pəpadaŋ hən nametləkau hən navile, alat a Nain lupat naulum̄an sua tomat vivile, tovi aṽisusua sinan. Lupati len nəmel. Anan evi batunau, ale nab̄iltiṽoh a Nain luyar mai alitenan.

¹³ Nəboŋ Nasub̄ toris alitenan, nəlon itaŋisi ale ike, “Sagitaŋ.”

¹⁴ Beti ivan, ibar nəmel nəmatan, ale alat lotopati loil. Ike, “Mantuhmar, nukel mai gaiug, gile məhat!”

¹⁵ Ale nəmantuhmar ebətah məhat, etub̄at sor. Beti aYesu eviol həni mai anan.

¹⁶ Galit p̄isi lomətahw, lumaŋmaŋ ale lusor sal suh nəyalalan siGot ke, “Ahai kelkel ur sua toyalyal evisi hən gidato!” Lusor am ke, “AGot egəm hən b̄evi tarhət sidato, nəvanuan san gail.”

¹⁷ Na-kel-uri-an egai husur aYesu iperŋan naut p̄isi a Jutea mai naut p̄isi todar visi.

AYesu mai aJon Baptais

(Mat 11.2-19)

¹⁸ Ahai susur siJon gail lukel ur natgalen p̄isi maii. Ale ekis galit eru,

¹⁹ esəvat gəlaru van hən Nasub̄ hən arbeusi ke, “Gaiug govi nəvanuan togəmgəmai o ivoi ke namtitoŋ vir sual am?”

²⁰ Nəboŋ artogəm həni, arousi ke, “AJon Baptais esəvat ginaməru gəm hən gaiug, eusi ke, ‘Govi nəvanuan togəmgəmai o ivoi ke namtitoŋ vir tile am?’ ”

²¹ Len nəboŋ enan ŋai aYesu igol nəvanuan isoḅur lotokad naməsahan tiltile lumaur, igol galevis, nanunun nəmargobut gail lumakuv dan galito. Ale ilav nakətaan mai nametbesw isoḅur.

²² Imagenan isor var gəlaru ke, “Məretəlmam ale kel mai aJon nəsa mərtorisi mai mərtosəsəlonj həni: ametbesw gail lukad nakətaan, alat narielit togau luyar, alat lotokad naleprosi lumaur, luveveu, nədariŋ b̄ulb̄ulol gail losəsəlonj mai alat lotomat lule məhat dan nəmatan. Ale alat lotopar tite losəsəlonj hən na-kel-uri-an tovoi.*

²³ AGot tigol tivoi hən avan ideh sateh dan nadəlomian len ginou sil nəsa notogole.”

* 7:22: Isa 35.5-6, 61.1

24 Nəboŋ ahai pispisul siJon artovan, aYesu etuŋat sor husur aJon mai naluŋoh ke, “Nəboŋ məttovi lan naut masmas toŋbēsw, mətuvan varis nəsa? Naŋiliol nəlan toŋuui tokurkur a? Aoa!

25 Beŋuer, mətuvan hən mətberis nəsa? Naulumŋan tosun nahurabat nəvat halit totibau a? Aoa! Alat lotosun nahurabat tomaienən, lotokad nakontit p̄isi, galit losuh len nabiltiim sekiŋ gail!

26 Bimaienən, mətuvan hən mətberis nəsa? Ahai kelkel ur sual a? Evoi, nukel mai gamit ke savi ahai kelkel ur ŋai, iyalyal səhor ahai kelkel ur.

27 Atenən evi nəvanuan natosian siGot tokel husuri ke: ‘Geris! dereh nesəvat ahai pispisul sagw a m̄o hən gaiug toutaut hən naŋisal sam̄ m̄os gaiug.’*

28 “Nukel mai gamit ke, səkad avan ideh napəhaŋut topasi, tosəhor aJon; Be len alat lototoh pipihabəlan aGot, galit ideh tovi ut kəmas iyalyal səhor aJon.”

29 (Galit isəbur mai galevis lotovi nəvanuan nətaks aJon tobaptais hən galit tia, nəboŋ lotosəsəloŋ hən aYesu, lukel ləboii ke, naŋisal siGot inor.)

30 Avil naFarisi gail mai alat lotokad namitisau hən nalo, aJon səbaptais hən galito, lomətahun p̄is naŋisal siGot mai naləŋonian siGot m̄os galito.)

31 AYesu isor am, ike, “Ale naur ta daməŋai lumabe? Noləboi nəb̄ike lohum nəsa?

32 Losumŋan alahutai lotobətah len nəmaket lotokai van hən galit gabag ke, ‘Namtoŋuv nabuvimal m̄os gamito be mətəsəsav; namtokəkai hən nəb̄e nəmatan be mətəsətəŋ!’

33 Logəgel hən nənauan salit tabtab. Nokəmaienən husur nəboŋ aJon Baptais togəmai, səhan nabəta, samun nəwain, be mətuke, ‘Ikad natəmat.’

34 Avil aNatun Nəvanuan egəmai, ihan, emun, be mətuke, ‘Məteris! Naulumŋan tohan təməhav, tomun vatərog. Itah mai nəvanuan nətaks mai nəvanuan nəsaan gail!’

35 Be alat lotohusur naŋisal siGot hən namitisau hən nəmauran tonor, nəmauran salito eŋusani ke naŋisal siGot ekitin.”

AYesu erub̄at nəsaan sepəhaŋut tosa

36 Ikad naFarisi sua, nahəsən aSimon, tous aYesu hən bihan maii, ale aYesu ebiis lohoim san, ipat tarhəgarin hən bihan.

37 Nəboŋ napəhaŋut nəsaan sua len nabiltivile enən tosəsəloŋ həni ke aYesu tohan len naim siFarisi enən, ipat nabotel nəhai pəhas van hən aYesu.

38 Eil pəpadaŋ hən narien, itəŋ. Nəboŋ totəŋ, namətarur san iteh len nalohrien aYesu gol arumosmos. Beti igargar narien hən navurun, esum̄ narien ale ebiir nəhai pəhas len narien gəlaru.

39 NaFarisi tous aYesu hən bihan, eris natenən. Nəboŋ torisi inau len gai səb̄on ke, “Ategai tavi ahai kelkel ur, taləboi as tobari, ale taləboi am naŋide san ke alitenən evi pəhaŋut nəsaan.”

40 AYesu isor vari ke, “Simon, nukad natesua hən nəb̄ikel mai gaiug.” ASimon ike, “Hai p̄usan, kele.”

41 AYesu ibol həni ke, “Ikad alaruevis. Arukabut hən nəvat sivan sua todam̄ həni mai gəlaru. Sua ikabut hən natenarius† tovi 500, togon ikabut hən 50.

42 Gəlar p̄isi arsəkad nəvat hən arbiisar gele, ŋa gai ikas kuv nəkabut səlaru. Imaienən, gəlar ta be eləmas buni səhor togon?”

43 ASimon isor vari ke, “Hum ma atenən, nəvanuan tokas kuv nəkabut san totibau səhor togon.” AYesu ike, “Gokitin.”

44 Beti ipair van hən napəhaŋut ale ikel mai aSimon ke, “Geris alitegai? Nəboŋ notobis lohoim sam̄ gəsəlav nəwai hən nəb̄ekəkas nariegw, wake namətarur selitegai igol nariegw imosmos həni ale igargari hən navurun.

* 7:24: Len naut egai hum ma tosor husur nəvanuan todidimair, togəgel hən nənauan akis. * 7:27: Mal 3.1 † 7:41: Natenarius evi nəvat naŋurp̄uran hən nauman hən nəmariboŋ tosa.

⁴⁵ Gəsasum̃ nətərhogw hən na-ke-ivoi-an hən notogəmai, wake nəboŋ notoβis lohoim, alitegai sasib hən tosum̃ nariegw gəlaru.

⁴⁶ Gəsavəhas nəkadugw hən naoil hən naoliv hum naŋide sidato, wake gai eβir nəhai pəhas len nariegw gəlaru.

⁴⁷ Bathut natgalenan, nukel mai gaiug ke, nəsaan san gail lotosoβur lumaruβat tia, imaienan gai eləmas masuŋ hən ginau. Avil nəvanuan, nəsaan san tokəkereh tomaruβat, gai eləmas bun ginau, be tokəkereh ŋai.”

⁴⁸ Beti aYesu ikel mai alitenan ke, “Nəsaan sam̃ gail lumaruβat.”

⁴⁹ Be alat lototoh maii len nəhanan ei lusor mai galit gabag ke, “Ase gagai, toruβat nəsaan gail tu maiegai?”

⁵⁰ Ale aYesu ikel mai alitenan ke, “Nadəlomian sam̃ gatolav kuv gaiug dan nəsaan sam̃ gail. Givan, natəmat tipat len nəloŋ.”

8

Latpəhaŋut lototah mai aYesu

¹ Nəboŋ tonon, aYesu iyar tur len navile gail mai nabiltivile gail. Ikel ur na-kel-uri-an tovoi husur natohan pipihəbələn aGot. Ahai pispisul lotovi 12 lutah maii.

² Napəhaŋut galevis, aYesu togol galit lotomaur dan nanunun nəmargobut mai naməlahan, galit am lutah maii. Lovi: aMeri ta Maktala, nanunun nəmargobut toməlevru lotomakuv dani tia;

³ aJoanna asoan aKusa toil a m̃o hən naim siHerot Antipas tovi kiŋ; aSusanna; mai isoβur am. Latpəhaŋut galenan, len nəsa lotokade, loviol kəmas hən nəvat salito m̃os aYesu mai nəvanuan san gail.

AYesu iβol husur namisurhuwit (Mat 13.1-9; Mak 4.1-9)

⁴ Nəboŋ naluŋoh hən navile galevis lotogəm hən aYesu, luβonβon, ale ikel nəβol pusan ke,

⁵ “Avan sua tomabmabul namisurhut gail ivan vabubulan namisurhuwit han. Nəboŋ tobubulani maienan, galevis luteh len naŋisal; nəvanuan gail lupal gat gail ale nəman naməsav luhan pisi.

⁶ Galevis luteh len naut tobaŋ vat. Nəboŋ lototov, lumayoh husur nəwai eβuer len naut enan.

⁷ Galevis luteh rivuh len nəharhəhau tokad nasunite. Nəboŋ artotov, nəhau eruŋ gut bun nawit.

⁸ Namisurhuwit galevis am luteh len nətan tokənoh. Lutov ale sədareh luŋan vəha-100 len nəsa nəvanuan tomabule.” Nəboŋ aYesu tokəmaienan tonon, ikai ke, “Avan ideh tokad nədარიან hən βəsəsələn, tesəsələn m̃au!”

AYesu ikel nəβol pusan m̃os nəsa? (Mat 13.10-17; Mak 4.10-12)

⁹ Ahai susur san gail lousi ke tikel namilen nəβol pusan enan.

¹⁰ Ike, “AGot idam̃ həni tia hən mətβeləboi nəsa tosusuah husur natohan pipihəbələn aGot, avil nusor mai alatevis tile am hən nəβol pusan hən ke, “ ‘naut kəmas ləβəkəta, kəta, ləsakəta ləboi nəsa aGot togole; naut kəmas ləβəsəsələn, səsələn, ləsəsəsələn ləboi nəsa aGot togole.’”

AYesu isor vəsvəsai nəβol hən namisurhuwit (Mat 13.18-23; Mak 4.13-20)

¹¹ “Namilen nəβol pusan imaiegai ke: Namisurhut gail evi nasoruan siGot.

* 8:10: Isa 6.9-10

¹² Alat lototeh len naṽisal losuṁan alat lotosəsəlon, beti natəmat egəm, lav kuv nasoruan dan nəlolito hən asike ləbikad nadəlomian, asike aGot ḅilav kuv galit dan nəsaan.

¹³ Alat lototeh len naut tobaṅ vat losuṁan alat lotolav nasoruan len nakemkeman nəboṅ lotosəsəlon həni, be nəharhət salit gail ləsakir sədaṅ. Nadəlomian salit sabəlav van vəbar nəboṅ nəmauran totaltal kitev nadəlomian salit ke timabe, ale nadəlomian salit iteh.

¹⁴ Alat lototeh rivuh hən nəhau tosəsənot, losuṁan alat lotosəsəlon be len nəmauran salit tovan, napulan hən natite, na-ləṅon-isa-an mai nahəhaṽuran, lorunṅ gut gat galito gol ke ləsətov vabəbau hum ləsəmatmatu len nadəlomian salito.

¹⁵ Avil namisurhuwit gail lototeh len nətan tokənoh, losuṁan alat lotokad nəlolit tonor mai tovoi buni. Nəboṅ lotosəsəlon hən nasoruan siGot, lunau gati, ale len nə-daṅ-ḅuri-an, luṽan hən naṽit nəmauran tovoi.

*Namial tomial
(Mak 4.21-25)*

¹⁶ “Avan ideh asike epigau namial hən ḅikabut gole len nabiliwai o susuani pipimel. Aoa, eriṅi a məhat hən ḅemial len narumṁ hən alat lotovi lohoim ləḅerisi.

¹⁷ Imaienan, natit ṽisi tosusuah, dereh tevisi ṽarṽar, natit ṽisi tokəkəkol, dereh aGot tesəṅav həni, tevəhoti.

¹⁸ Imaienan, mətesəsəlon vahvahur nasoruan hən mətḅeləboii. Avan ideh tokad naləboian, dereh aGot teviol həni am maii, be avan ideh tomətahuhn ḅeləboi nəsa notocele, dereh aGot tilav kuv naləboian tonau ke tokade dani.”

*Anan aYesu mai aṽan aYesu gail
(Mat 12.46-50; Mak 3.31-35)*

¹⁹ Beti aṽan aYesu matmat gail mai anan logəm hən ləḅerisi, be lodədas ləḅegəm pəpadaṅ həni husur naluṽoh.

²⁰ Imaienan napisulan sua egəm həni ke, “Aṽamṁ gail mai anamṁ saltoil vivile. Luke leris gaiug.”

²¹ Isor vari ke, “Alat lotosəsəlon hən nasoruan siGot ale lotogol nəsa tocele, galito lovi anagw mai aṽagw gail.”

*AYesu igol nəlan todaṅ etəṁmat
(Mat 8.23-27; Mak 4.35-41)*

²² Boṅ sua aYesu ikel mai ahai susur san gail ke, “Datevi tarhəte len nabiltiwai egai.” Nə lusah len naḅot, lugam van.

²³ Nəboṅ lotogamgam van, aYesu ipatmari. Beti nəlan eṽuv idaṅ len nəwai, naḅot epul, pəpadaṅ hən ḅemun.

²⁴ Ale ahai susur gail lovəṅon aYesu, luke, “Masta, Masta, dereh datimasig!” Ale aYesu ile məhat, isor idaṅ van hən nəlan mai nəwai topus; ale nəlan evi pan, nəwai etəṁmat.

²⁵ Eus galit ke, “Nadəlomian samit gai be?” Len namətahwan salito luṽan lan, lousus galit gabag ke, “Ategai ase? Isor idaṅ van hən nəlan mai nəwai be gəlaru arugol husur nəsa tocele.”

*Nalumṁan tokad natəmat gail
(Mat 8.28-34; Mak 5.1-20)*

²⁶ Beti lugam kotov nabiltiwai dan naut a Kalili vəbar naut silat a Kerasa.

²⁷ Nəboṅ aYesu tomariṅ vahut, auleKerasa sua, nanunun nəmargobut gail lotobis lan, ebubur maii. Sutuai atenan sasun nahurabat, satoh len naim, be itoh len naburhuvat nəmatan gail.

²⁸⁻²⁹ Vəha-səḅsoḅur tia nanunun nəmargobut itah gati, naut kəmas lotobaṅis gati hən natsen len narien mai navəlan ale lokəta kəkəkol həni, ilav kotov natsen gail ale nanunun tosa ehuti vi lan naut toḅəbesw. Nəboṅ toris aYesu eis habat, iteh bathurien. AYesu

ikele hən nanunun tosa ke timakuv dan naulum̃an. Ale ikai p̃erhado ke, “Gaiug savi hən gəbēmēdas ginau, aYesu, aNatun aGot toyalyal buni! Nonjir gaiug, sagipanssem ginau m̃ud!”

³⁰ Ale aYesu eusi ke, “Nahəsam̃ ase?” Isor ṽari ke, “Luṽoh,” husur nanunun nəmargobut isobur loḅis lan.

³¹ Ale loṽir̃jiri ke satesəvat galit vi lan naḅur nəpanisan səkad nabutite.*

³² Ikad nabiltivəshəbuai lotosusu len naṽehuh ei. Ale nanunun tosa gail loṽiri ke tidam̃ hən galito ləbēḅis len nabuai gail. Idam̃ həni.

³³ Nəboṽ lotomakuv dan naulum̃an, loḅis len nabuai gail, ale navəshəbuai lusarmar mariṽ len naṽehuh, luteh len nəwai, lomun vəmat.

³⁴ Nəboṽ alat lotokətkəta təban nabuai gail lotoris nəsa tovisi, lugam mətahw van vakel uri len nabiltivile mai naut p̃isi todar visi.

³⁵ Ale nəvanuan gail logəm hən ləberis nəsa tovisi. Nəboṽ lotobar aYesu, lusəḅ naulum̃an, nanunun nəmargobut lotomakuv dani, tobətah bathurien aYesu. Esun nahurabat tia, mai nənauan san ivoi, ale lomətahw.

³⁶ Alat lotorisi lukel uri mai nəvanuan gail, naṽide hən naulum̃an tomaur, natəmat gail lotomakuv dani.

³⁷ Imagenan alat a Kerasa p̃isi lous aYesu hən ḅivan dan galit husur lopul hən namətahwan. Na aYesu isah len naḅot hən ḅeriṽ naut enan.

³⁸ Naulum̃an, nanunun nəmargobut gail lotomakuv dani, enjiri ke titah maii, be aYesu esəvati van ke,

³⁹ “Givahim hən gəḅikel nəsa aGot togole m̃os gaiug.” Na atenan ivan, iyar tur len naut p̃isi len nabiltivile enan, ikel ur natit p̃isi aYesu togole m̃osi.

Napəhaṽut toməsah mai natəbarehreh tomat

(Mat 9.18-26; Mak 5.21-43)

⁴⁰ Nəboṽ aYesu totəlmam vi Kalili, naluṽoh lohəhaṽur hən natəlmaman san husur luvatvat viri.

⁴¹ Beti avan sua toil a m̃o hən naim naḅonḅonan, nahəsan aJairus, egəm, iteh bathurien aYesu, enjiri ke tivahim maii.

⁴² Gai ikad natəbarehreh tosua ṽai nədam̃ han tovi 12, be pəpadaṽ timat.

Nəboṽ aYesu toyar maii van, len nəyaran san naluṽoh lorihiti.

⁴³ Galit sua, napəhaṽut, nəda han igam len nasihau tovi 12 avil avan ideh edədas ḅigol ḅimaur.*

⁴⁴ Iyar pəpadaṽ a tahw həni ale ibar nagilen nahurabat san. Vəha-sua ṽai nəda han səgam am.

⁴⁵ AYesu eus ke, “As tobar ginau?” Galit p̃isi luke savi galito. APita ike, “Masta, naluṽoh lorihit gaiug.”

⁴⁶ Be aYesu ike, “Avan sua ibar ginau husur noləboii ke nədaṽan ivan dan ginau.”†

⁴⁷ Nəboṽ napəhaṽut tonau ke aYesu teləboii, egəm həni, ipab, iteh bathurien. Len nəholito ikel maii ke hən nəsa tobari mai nəsa tovisi ke vəha-sua ṽai imaur tətəs.

⁴⁸ Beti aYesu ikel mai alitenan ke, “Nadəlomian sam̃ igol ke gumaur. Givan, nəlom̃ tikad natəmat.”

⁴⁹ Nəboṽ aYesu tosor sal, avan sua egəm len naim siJairus toil a m̃o hən naim naḅonḅonan, ike, “Anatvaviṽ imat ebun, sagemədas ahai p̃usan am.”

⁵⁰ Nəboṽ aYesu tosəloṽ hən, ikel mai aJairus ke, “Sagemətahw, riṽ nəlom̃ len ginau ṽai, ale dereh timaur.”

⁵¹ Nəboṽ tovi lohoim siJairus, sədam̃ hən avan ideh ḅēḅis lohoim maii, be idam̃ hən aPita, aJemes, aJon, atəman natəbarehreh, mai anan, alatenan ṽai.

* **8:31:** KelV 9.1-5   * **8:43:** Natosian galevis ta situai luke: *eṽur ahai rerer gail hən ləḅigol ḅimaur sobuer.*   † **8:46:** Nədaṽan siYesu imadihdih, naut kəmas galevis ivan dani, nədaṽan san ipat p̃itp̃itoṽ sal.

⁵² Len nəboŋ enan ŋai nəvanuan p̄isi lutan̄ vasis həni. Ris aYesu toke, “Samtitan̄, gai səmat, ipatmari ŋai.”

⁵³ Luman sili husur loləboii ke imat tia.

⁵⁴ Avil aYesu etəgau nalohvəlan ikai ke, “Anatugw, gile məhat!”

⁵⁵ Ale nanunun etəlmam, vəha-sua ŋai ile məhat. Beti aYesu ikel mai alarmisoan ke arevəŋani.

⁵⁶ Anan mai atəman aruman̄man̄ avil aYesu ikel idan̄ mai gəlaru ke saarikel nəsa tovisi mai avan ideh.

9

AYesu esəvat ahai pispisul san gail

(Mat 10.5-15; Mak 6.7-13)

¹ Nəboŋ aYesu tokis bənbəŋ hən ahai pispisul san tovi 12, ilav mai galito na-il-a-m̄o-an mai nədan̄ hən ləbēhut natəmat p̄isi mai hən ləb̄igol alat lotoməsah ləb̄imaaur.

² Ale esəvat galito hən ləb̄ikel ur natohan pipihabəlan aGot mai hən ləb̄igol nəvanuan gail ləb̄imaaur.

³ Ikel mai galit ke, “Samtipat natideh hən nəyaran samito. Samtipat nəhai təbatehw, nəhad səsəŋon, nəvat o nəhai susun gəgel.

⁴ Naim ideh mət̄bēbis lan, toh ei vəbar nəboŋ mət̄berin̄ navile enan.

⁵ Nəvanuan gail ləb̄emətahun gamito, nəboŋ mət̄berin̄ navile enan, dardar hən nəmasiav dan nariemito hən b̄imasil ke aGot sahəhaṽur hən galito.”

⁶ Nəboŋ tokəmaienan tonon̄ lovivile, luyar husur navile v̄isusua. Len naut p̄isi lukel na-kel-uri-an tovoi ale lugol alat lotoməsah lumaur.

AHerot saləboii ke aYesu ase

(Mat 14.1-12; Mak 6.14-29)

⁷ Len nəboŋ enan aHerot Antipas, tovi vanuan totibau, esəsəlon̄ hən natgalenan lotovisi. Edədarŋaḅu lan husur galevis luke aYesu tovi aJon tole məhat dan nəmatan,

⁸ galevis luke tovi aElijah tovisi, mai galevis am luke tovi ahai kelkel ur ta sutuai sua tomaur tətəs.

⁹ Be aHerot ike, “Nuta kotov nəkadun aJon tia. Imaiēnan, ase ganan notosəsəlon̄ hən natgalenan husuri?” Ale aHerot idon̄ naḅisal hən b̄ebubur mai aYesu.

AYesu evəŋan naulum̄an tovi 5,000

(Mat 14.13-21; Mak 6.30-44; Jon 6.1-14)

¹⁰ Nəboŋ ahai pispisul gail lototəlmam, lukel mai aYesu nəsa lotogole. Beti esəhar galit vi lan nabiltivile Petsaita hən ləb̄itoh ei səbolito,

¹¹ avil nəboŋ naluṽoh lotosəsəlon̄ ləboii, lohusuri. AYesu ikel nahəhaṽuran san mai galito, isor mai galit husur natohan pipihabəlan aGot, ale igol alat lotoməsah lumaur.

¹² Ut mədau, namityal pəpadaŋ hən b̄imasur, ahai pispisul lotovi 12 logəm həni, luke, “Gesəvat naluṽoh vi tut vi lan navile mai naut gail lotodar vis naut egai hən ləb̄isaḅ nəhanian mai naut nəpatan, husur naut egai eḅəbesw, ipat a tut.”

¹³ Ikel mai galit ke, “Gamit mitilav nəhanian ideh mai galito!” Lusor vari ke, “Namtukad natuhbətə erim mai naieh eru ŋai, Goləŋon ke namtivan hən namt̄bēṽur nəhanian m̄os naluṽoh p̄isi a.”

¹⁴ (Husur ke ikad naulum̄an tovi 5,000 ei.) Avil ikel mai ahai susur san gail ke, “Mitigol ke ləbətah hən b̄ikad naulum̄an len natuhluṽoh v̄isusua ḅevi 50.”

¹⁵ Ale ahai susur gail lugole, galit p̄isi lobətah.

¹⁶ AYesu ilav nabətə erim mai naieh eru, ekəta vi lan nəmav hən b̄ike sipa, ale eḅur kotov gail. Beti ilav nahudhut gail mai ahai susur gail hən ləb̄epəpəhuni mai nəvanuan gail.

17 Nəboŋ galit p̄isi lotohan vəhanukub tonon, ahai susur gail losəŋon nəhad tovi 12 hən nasughanian ləsəhani.*

*APita ike aYesu evi aKристо, aGot totabtabuh lan
(Mat 16.13-19; Mak 8.27-29)*

18 Len nəboŋ sua, nəboŋ aYesu mai ahai susur san gail lototoh səbolito, aYesu isor tuŵ. Nəboŋ tosor tuŵ tonon eus galit ke, “Naluŵoh gail, lukel ke ginou ase?”

19 Lusor vari ke, “Galevis luke aJon Baptais, galevis am luke aElijah, galevis tətəs am luke ahai kelkel ur ta sutuai sua tomaur tətəs.”

20 Ale eus ke, “Be gamito, mətukel ke ginou ase?” APita isor vari ke, “AKristo siGot, gai totabtabuh len gaiug.”

*AYesu epəhav utaut hən nəmatan san
(Mat 16.20-28; Mak 8.30-9.1)*

21 Ikai tas galito ke salikel mai avan ideh nəsa aPita tomadhakele,

22 ike, “ANatun Nəvanuan timasləŋon tisa vəsa, alat lotoil a m̄o hən nəvanuan gail, əbilitihai tutumav gail mai ahai p̄usan gail hən nalo, limasmətəhuni, mai gai timasmat, ale len nəboŋ b̄itor dereh timakuv dan nəmatan.”

23 Beti ikel mai galit p̄isi ke, “Avan ideh b̄eləŋon ke b̄evi ahai susur sagw, satigol nəsa b̄eləŋoni be len nəboŋ p̄isi timasputsan nəhai balbal san, vusi ale husur ginou.”

24 Bathut avan ideh toke b̄etəgau gat nəmauran san, dereh timasig* be avan ideh nəmauran san b̄imasig m̄os ginou, dereh aGot tigol timaur vi sutuai.

25 Avan ideh totəgau gat natit p̄isi len navile a pan be nəlon imasig o nəmauran san vi sutuai eŋuer, gai ikad nəsa? Esəhor nəsa lan?

26 Avan ideh b̄eməmau hən ginou mai nasoruan sagw, atenan, aNatun Nəvanuan teməmau həni balai nəboŋ b̄egəm len nəyalyalan san mai nəyalyalan seTəman mai aŋel san gail.

27 Nokitin, galevis lotoil gegai, asike lumat vəbar ləb̄eris natohan pipihəbələn aGot.”

*Namənas kitin siYesu
(Mat 17.1-8; Mak 9.2-8)*

28 Nəmariboŋ toməlevtor husur aYesu tokəmaienan, esəhar aPita, aJon mai aJemes, ale lovi məhat len nəvehuh hən b̄isor mai aGot.

29 Nəboŋ tosoror mai aGot, nəhon egəm tile mai nahurabat san egəm pəhəpəhw buni hun nəkabil.

30 Vəha-sua ŋai naulum̄an eru, aMoses mai aElijah arovisi

31 len namənas nəmav, aruhol mai aYesu. Lusor husur nəsa aYesu b̄igole b̄isarpoh len naut a Jerusalem a tahw hən b̄eriŋ navile a pan.

32 APita galito lupatmari. Nəboŋ lotolele, lokəta ris namənas san mai naulum̄an eru artoil mai.*

33 Nəboŋ artosudəlaŋ aYesu, aPita isor mai aYesu ke, “Masta, ivoi hən dattotoh gegai. Namteum hən nəpasvaləval titor: tesua esaŋ, tesua siMoses mai tesua siElijah.” (APita saləboi nəsa tokele.)

34 Nəboŋ tosor sal, nəmavukasw egəm kabut gol galito, ale nəboŋ lotob̄is len nəmavukasw, aPita galit lomətahw.

35 Nadoldol isor len nəmavukasw ke, “Ategai evi aNatugw nototabtabuh lan; gai, mətəsəseloŋ husuri!”*

36 Nəboŋ nadoldol tosor tonon, lusaŋi ke aYesu səb̄on ŋai itoh. Naut ido hən gəlaru. Len nəboŋ galenan ləsəsor husur nəsa lotorisi mai avan ideh.

* 9:17: 2Ki 4.42-44 * 9:24: Len naut egai nəboŋ aYesu toke *avan ideh toke b̄etəgau gat nəmauran san, dereh timasig* namilen ke avan ideh toke b̄etəgau gat nəmauran san len navile a pan, dereh nəmauran vi sutuai timasig. * 9:32: 2Pit 1.16-18 * 9:35: Isa 42.1; Luk 3.22

*AYesu igol natətai imaur**(Mat 17.14-18; Mak 9.14-27)*

³⁷ Pelan han, nəboŋ lotomariŋ dan nəvehuh, nəbilitiluṽoh lobubur mai aYesu.

³⁸ Naulumān sua len galit ikai ke, “Hai pusan, noŋir gaiug ke geris anatugw ulumān husur nukad esua ŋai.

³⁹ Nanunun sua itahtah gati, vəha-sua ŋai igol ke ikai habat. Igol evinvinu, iteh taltaloŋ ŋa nabusun iyau, səvanvan dani be nəboŋ tomakuv igol ke niben imaṽulṽul habat.

⁴⁰ Noŋir ahai susur sam̄ gail hən ləḃehuti be lodədasi.”

⁴¹ AYesu ike, “Gamit mətsəkad nadəlomian, nəmauran samit naur ta daməŋjai ikabkəbur masuṽ. Nitoh mai gamit tebəlav mabe? Mətuṽar dəlomian van van van nupetəmas həni. Səhar anatum̄ gəmai.”

⁴² Nəboŋ natətai togəm sal, natəmat ibar həni len tan gol ke italtaloŋ. Be aYesu esivoh len nanunun tosa ke tevi tut, beti igol natətai imaur, ale eviol təlmam həni mai atəman.

⁴³ Galit p̄isi luṽaŋ len nəyalyalan, nədaŋan siGot.

*AYesu isor husur nəmatan san tətəs**(Mat 17.22-23; Mak 9.30-32)*

Nəboŋ galit p̄isi lotoṽaŋ, lotosor husur natit p̄isi togole, aYesu ikel mai ahai susur san gail ke,

⁴⁴ “Mətesəsəloŋ vahvahur nasoruan galegai: Avan sua dereh teriŋ aNatun Nəvanuan len navəlan nəvanuan gail.”†

⁴⁵ Avil lotətan hən nəsa tokele, namilen esusuah hən ke lodədəs ləḃeləboii ale lomətahw, lomətahun ləḃeusi həni.

*Ase iyalyal am?**(Mat 18.1-5; Mak 9.33-40)*

⁴⁶ Ahai susur gail m̄au lotuḃat vitvituh sil ke galit ta be iyalyal səhor galito.

⁴⁷ AYesu eləboi nənauan salito ale esəhar natuhtətai, igol eil təban.

⁴⁸ Ale ikel mai galito ke, “Avan ideh tohəhaṽur hən natuhtətai sumān egai ḃitah maii len nahəsagw, gai ehəhaṽur hən ginau nəḃitah maii. Ale avan ideh tohəhaṽur hən ginau nəḃitah maii, gai ehəhaṽur hən atenan tosəvat ginau. Husur ideh len gamito toriŋ gai a pan, gai m̄au etibau len nabunusian siGot.”

⁴⁹ AJon isor vari ke, “Masta, namtoris avan sua tohut nanunun nəmargobut gail len nahəsam̄, ale namtuke satigole husur savi ginamit ideh.”

⁵⁰ AYesu ike, “Samtikai tasi husur avan ideh samətahun gamito, gai evi tarhət samito.”

Len navile sua a Samaria lomətahun aYesu

⁵¹ Nəboŋ hən na-vi-məhat-an siYesu egəm pəpadaŋ ŋa len nəboŋ enan ipair hən nəhon vi Jerusalem.

⁵² Ale esəvat ahai pispisul galevis luvan a m̄o. Len nəyaran salito loḃis len navile sua a Samaria hən ləḃeutaut viri;

⁵³ be alat navile enan lomətahuni husur evi Jerusalem.

⁵⁴ Nəboŋ ahai susur san gəlaru, aJemes mai aJon artoris nəsa tovisi, aruke, “Nasuḃ, guke namtekis nəhab len nəmav hən ḃihan bun galito?”*

⁵⁵ Be aYesu ipair, isor idaŋ, esivoh len gəlaru ke arsanor,

⁵⁶ ale lovi lan navile togon.

*Nəvanuan toke tehusur aYesu timabe?**(Mat 8.19-22)*

† 9:44: Len nasoruan ta Kris naut egai namilen hum ma tovi: Dereh aGot teriŋ aNatun Nəvanuan len navəlan nəvanuan gail. * 9:54: 2Ki 1.10, 12

⁵⁷ Nəboŋ lotoyar husur naŋisal, avan sua ikel maii ke, “Dereh nehusur gaiug naut p̄isi gə̄bevi lan.”

⁵⁸ Ale aYesu ikel maii ke, “Nafoks gail lukad naḅur patəpat len tan, mai nəman naməsav gail lukad nəhai ŋodŋod, be aNatun Nəvanuan səkad naut ideh hən b̄ipat turuŋ lan, hən b̄iŋavŋav.”

⁵⁹ Ale ikel mai nəvanuan tile ke, “Gehusur ginau!” Avil ike, “Nasuḅ, gidam̄ hən ginau nia tavun atəmagw bai.”

⁶⁰ Ris aYesu tosor vari ke, “Geriŋ alat lotomat litavun nəvanuan salit gail lotomat, avil gaiug, gia kel ur natohan pipihabəlan aGot.”

⁶¹ Nəvanuan tile am ike, “Dereh nehusur gaiug, Nasuḅ, be gidam̄ hən ginau nivahim hən nəbesudəlam̄ nəbathudud sagw bai.”

⁶² AYesu isor vari ke, “Avan ideh totəgau gat nəhai tivtivan‡ be tokətkəta təlmam, gai sanor kasi hən natohan pipihabəlan aGot.”

10

AYesu esəvat ahai susur gail lotovi 72

¹ Husur nəboŋ enan, aYesu itabtabuh len ahai susur tile am lotovi 72*, ale esəvat galito lorururu a m̄o hənani van hən navile mai naut p̄isi ke pəpadaŋ bevi lan.

² Ikel mai galito ke, “Nəhanian totov tomatu isobur, be nəvanuan nauman lovis ŋai. Imagenan, mətəŋir aMasta hən nəmatuan ke tesəvat nəvanuan nauman gail vi lan nəmarireu nəmatuan san.

³ Mitivan! Nosəvat gamito mət̄tosuḅman natuhsipsip gail rivuh len navəshəlipah katkat lotovi enemi gail.†

⁴ Samtilav nəpaus van, samtitariv nəhad, samtitariv naributbut gail; ale samtikel nake-ivoi-an mai alat mət̄beubur mai galit met̄p̄isal.

⁵ Nəboŋ mət̄bebis lohoim ideh, mitike, ‘Gamit lohoim egai, mitikad natəmat len nəlomito.’

⁶ Bikad nəvanuan toləmas natəmat ei, natəmat mət̄tokele tipat len nəlön; beḅuer, dereh natəmat tetəlmam van hən gamito.

⁷ Mititoh len naim enan ŋai, mitihan, mətəmun natideh lotolav mai gamito bathut inor hən nəvanuan nauman tikad naḅurḅuran hən nauman san. Samtelul titau vi lan naim tiltile gail.*

⁸ Nəboŋ mət̄bevi lan navile ideh ale nəvanuan gail ləḅəhəhaḅur hən gamito, mitihan nəsa ləḅeutaut hənani m̄os gamito.

⁹ Mitigol alat lotoməsah limaur ale kel mai galit ke, ‘Natohan pipihabəlan aGot egəm pəpadaŋ hən gamito.’

¹⁰ Wake nəboŋ mət̄bevi lan navile ideh ale ləḅemətahun gamito, mətəvi lan namet̄p̄isal han gail ale mitike,

¹¹ Namrudardar hən nəmasiav hən navile samito dan narienaməru, eḅusani ke aGot sahəhaḅur hən gamito. Be mitimasləboii ke, natohan pipihabəlan aGot egəm pəpadaŋ tia hən gamito.*

¹² Nukel mai gamit ke, len nəboŋ aGot beḅəpəhəhun nəvanuan gail, nəpanismen sinavile enan dereh tesəhor nəpanismen b̄ibar naut a Sotom.”*

Navile gail ləsəpair dan nəsaan (Mat 11.20-24)

‡ **9:62:** Nəhai tivtivan silat a Jutea ikad nametəlai token a pan. Naḅuluk o natoŋki elivi mai nəvanuan etəgau gat nəhai a tahw hən biwol hənani nəboŋ totiv nətan. * **10:1:** Natosian galevis ta sutuai luke: 70. Imagegai len 10.17 † **10:3:** Len nasoruan ta Kris ike wolf. Nawolfəhum nabiltipah katkat. * **10:7:** Mat 10.10; 1Kor 9.14; 1Tim 5.18 * **10:11:** Luk 9.3-5 * **10:12:** Gen 19.24-28

13 AYesu isor am husur naut gail lotomõtahuni ke, “Dereh tisa vësa hën gaiug, naut a Korasin, ale gaiug am, naut a Petsaita, tisa vësa hën gaiug! Husur ke nëtagol namerikel gail len naut a Tair mai a Siton hun notogole len gamëru, alat naut eru enan lëtäpair dan nësaan salito, asike lëtavëlo, lëtäsun nahurabat toharharo,‡ lëtäbëtah len nëmasiav mitihab.*

14 Be husur mëräpair dan nësaan samëru, len nëböñ siGot, aGot tipänsem gamëru sähor a Tair mai a Siton.

15 Gaiug am, naut a Kapernaum, gunau ke aGot tipätpat gaiug mëhat vëbar nëmav a? Aoa! AGot dereh tilav gaiug vi pan vi lan naut nëmatan.”*

16 Beti aYesu ikel mai ahai susur san gail ke, “Avan ideh tosësölöñ hën gamito, gai esësölöñ hën ginau am; avan ideh tomõtahun gamito, gai emõtahun ginau am; avil avan ideh tomõtahun ginau, gai emõtahun atenan tosëvat ginau.” Ale ahai susur lotovi 72 luvan.

Ahai susur lotovi 72 lotälmam

17 Nëböñ ahai susur lotovi 72 lototälmam, lohëhañur ale luke, “Nasub, natëmat gail am lugol husur nësa namttokele len nahësañ.”

18 Isor var galit ke, “Noris aSetan toteh dan nëmav hun nëkabil.

19 Nulav nëdañan tia mai gamito hën mëtbëpal gat nëmat mai naskopion§ gail mai hën mëtbësëhor aSetan mai esan gail; säkad natideh mëtbësënah lan.

20 Imagenan samtehëhañur husur nanunun nëmargobut gail lotogol husur nësa mëttokele, be mitikemkem husur aGot itos gat nahësamit tia len nëmav.”

AYesu ikemkem

(Mat 11.25-27, 13.16-17)

21 Beti aYesu, aNunun aGot togol topul hën nakemkeman, ike, “Nusal suh gaiug aTata gotovi Masta hën nëmav mai navile a pan, husur gosusuan natgalenan dan alat lotokad nëkadulito mai alat lotokad namitisau hën navile a pan, be gukel vëhot gail mai alat lotovi ut këmas hum atuhlahutai. Evoi aTata, husur gohëhañur hën tomaienän.”

22 AYesu isor tëtäs ke, “ATëmagw ilav natit pësi mai ginau tia. Säkad avan ideh tolëböii ke ase aNatun aGot, be aTata ñai elëböii. Ale säkad avan ideh tolëböii ke ase aTata, be aNatun ñai elëböii. Ale gai ilekis hën nëvanuan galevis hën bëvëhot përpë hën aTata mai galito hën lëbëlëböii.”

23 Beti nëböñ lototoh säbolito, aYesu ipair van hën ahai susur san gail ike, “Navoian siGot igol ke alat lotoris nësa mëttorisi, lukab hëni.

24 Bathut nukel mai gamit ke ahai kelkel ur mai nakiñ ta sutuai lotosöñur lolëñon ke lëtaris nësa mëttorisi be lësarisi, lolëñon ke lëtäsësölöñ hën nësa mëttösësölöñ hëni, be lësasësölöñ hëni.”

Nëbol pusan husur auleSamaria tovoi

25 Len nëböñ sua avan sua tokad namitisau hën nalo ile mëhat, ike aYesu tekëkos len nasoruan san, ale eusi ke, “Hai pusan, nigol nësa hën nëbëkad nëmauran vi sutuai?”

26 AYesu eusi ke, “AMoses itos nësa len nalo? Goñuruñi ke ekëmabe?”

27 Isor vari ke, “‘Gelëmas bun Nasub aGot sam len nëlöñ kavkav, nanununñ kavkav, nëdañan sam kavkav mai nënauan sam kavkav; len gaiug kavkav’;” ale ‘Gelëmas bun nëvanuan totoh pëpadañ hën gaiug sunñan gotolëmas bun gaiug gabag.’”*

28 AYesu ike, “Gokitin. Gigole magenan ale dereh gikad nëmauran vi sutuai.”*

‡ 10:13: Nahurabat toharharo iharharo hun nëbak namëtu. * 10:13: Isa 23.1-18; Eze 26.1-28.26; Jol 3.4-8; Zec 9.2-4

* 10:15: Isa 14.13-15 § 10:19: Naskopion evi natuhtit sua tokad nariën tomëlevtor. Ikad nariñriñon totibau a mō hun nahuh, ale ikad nagilen tobëlav këkëreh tolëböi bëvëlas nëvanuan. Nëböñ tovëlas nëvanuan, elëböi bëgol nëmatan.

* 10:27: Deu 6.5 * 10:27: Lev 19.18 * 10:28: Lev 18.5

²⁹ Avil ike tisor taltal gol gai gabag, ŋa eus aYesu ke, “Nəvanuan totoh pəpadaŋ hən ginau, ase lai?”

³⁰ Len na-sor-vari-an san aYesu iḃol pusan ke, “Nəboŋ aulumān sua tovi pan dan naut a Jerusalem vi Jeriko, nəvanuan vənvnənah gail lomūr van həni, lukolkol nahurabat san dani, luṽasi, ṽasi, ṽasi van, ale loriŋi imatmatioṽ ei, luvan dani.

³¹ Ikade ke ahai tutumav sua ehusur naḃisal enan, be nəboŋ toris atenan, iyar tab tarhəḃisal dani.

³² Imagenan avan sua len nahəmar aLevi am ehusur naḃisal enan. Nəboŋ tobar atenan erisi be iyar tab tarhəḃisal dani.

³³ Avil len nəyaran seulesamaria sua, ibar naut atenan topat lan. Nəboŋ torisi, nəlon itaŋisi.

³⁴ Ŋa ivan həni, eḃir naoil mai nəwain len nəmanuŋ san gail ale ilot gol gail. Eriŋ atenan len natoŋki san, səhari van hən nahotel sua ale kətkəta təban ei.

³⁵ Pelan han ilav kuv natenarius eru ale ilav nəvat enan mai naulumān hən naim. Ike, ‘Kətkəta təban vir natəlmaman sagw ale dereh neṽur nəkabut ideh san.’ ”

³⁶ Ale aYesu eusi ke, “Len nənauan saŋ, len alat lototor, ase itoh pəpadaŋ hən naulumān, nəvanuan vənvnənah gail lotomədasi?”

³⁷ Naulumān namitisau hən nalo isor vari ke, “Atenan tololosa, tovoi həni.” Beti aYesu ike, “Givan, gigol timagenan.”

Alarmiṽan: aMarta mai aMeri

³⁸ Len nəyaran salito aYesu evi lan navile sua, apəhaṽut sua, nahəsan aMarta totohtoh lan. Gai ike aYesu titoh lohoim san.

³⁹ Ale aṽan, nahəsan aMeri ebətah bathurien Nasuḃ, esəsəloŋ hən nasoran san.

⁴⁰ Be aMarta inau masuṽ hən naliliuman san, ŋa egəm təban aYesu, eusi ke, “Nasuḃ, gumabe? Aṽagw ebətah kəmas be ginau səḃogw, noum pīs nauman. Kel maii tevi tarhət sagw.”

⁴¹ Avil Nasuḃ isor vari ke, “Marta, Marta, gunau masuṽ hən natit tosoḃur togol nəloŋ totuhatuḃ həni;

⁴² be gupar tetesua. AMeri ilekis hən nəsa tovoi am, ale asike nulav kuv naten tovoi dani.”

11

Na-sor-tuṽ-an siNasuḃ (Mat 6.9-13, 7.7-11)

¹ Boŋ sua aYesu isor tuṽ len naut sua. Nəboŋ togole tonon, sua len ahai susur san gail isor maii ke, “Nasuḃ, ṽusan ginamit hən naṽide hən na-sor-tuṽ-an sumān aJon toṽusani hən ahai susur san gail.”

² Ikel mai galit ke, “Nəboŋ mətḃisor mai aGot, mətəkəmaiegai ke:

“ ‘ATəmanamito,
nahəsaŋ tiyalal tabtab,
gegəmai hən nəvanuan pīs ləḃitoh pipihabəlaŋ.

³ Geviol mai ginamito hən nəhanian hən nəmariboŋ ṽisusua.

⁴ Geruḃat nəsaan sinamito,
sumān namttoruḃat
nəsaan silat lotogole hən ginamito.

Sagidamḃ hən natideh
hən ḃitaltal ke namtigol nəsaan.’ ”

⁵ Beti ikel mai galit ke, “Gamit sua təkad nabubur san tagəm həni tuḃloh len mariug ale ike, ‘Wawa, gidamḃ hən nabəta titor mai ginau,

⁶ husur nabubur sagw, len nøyaran san, egəm tēban ginaw, ale nēhanian eñuer hən nēbilav maii.’

⁷ Beti ta lohoim, togon tasor vari ke, ‘Sagigol tisa hən ginaw. Nabopita ekəkol həhaiv tia, ale anatum gail namtupat tia. Nodədas hən nēbile məhat viol hən natideh mai gaiug.’

⁸ Nukel mai gamit ke, naut kəmas asike ile məhat viol maii bathut tovi bubur san, dereh tile məhat, teviol hən nəsə togon toləñoni husur eus tabtab həni.

⁹ Nə nukel mai gamit ke, usi van, dereh aGot teviol həni mai gamito; doñi van, dereh mitisabi; deldel van, dereh nabopita tesəñav mōs gamito.

¹⁰ Husur nəvanuan pisi lotousi, dereh likade; avan ideh todoñi, dereh tisabi; ale avan ideh todeldel, dereh nabopita tesəñav mōsi.

¹¹ Gamit ideh tovi aTata, anatum bəus naieh, gilav nēmat maii a?

¹² O anatum bəus nədavurhuman, gilav naskopion maii a?

¹³ Naut kəmas məttoşa, gamit mətələboi mətēbilav naviolan tovoi gail mai anatumit gail. Be aTata len nəməv eviol səhor gamito; dereh teviol hən aNunun mai alat lotous gai!”

AYesu mai aPeelsepul

(Mat 12.22-30; Mak 3.20-27)

¹⁴ Len nəboñ sua aYesu ehut natəmat tobutbut. Nəboñ natəmat tomakuv tonon, naulumān tobutbut a mō isor, ale naluvoñ luṣaṣ lan.

¹⁵⁻¹⁶ Ale galit galevis luke ligol aYesu tisab, imaienan lousi hən namerikel hən nəməv. Avil galevis am luke, “Gai ehut natəmat gail len nədañan siPeelsepul,* abilitəmat setəmat gail!”

¹⁷ AYesu eləboi nənauan salito, ale isor mai galit ke, “Nəkantri, nəvanuan han gail lotobalkabañ, dereh timasirsir, teḃḃesw. Mai nahəmar toḃalkabañ, dereh asike evi bathudud am.

¹⁸ ASetan təbal mai natəmat san gail, dereh temədas nədañan san, nənauan enan imelmel masuṣ! Nokəmaienan husur mətuke nohut natəmat gail len nədañan siPeelsepul.

¹⁹ Ginaw nətahut natəmat gail len nədañan siPeelsepul, ahai susur samit gail lohut galit len nədañan sise? SiPeelsepul a? Imagenan ahai susur samit gail loṣusani ke məttoşab.

²⁰ Be nəbehut natəmat gail len nədañan siGot, imagenan, natohan pipihabəlan aGot ibar gamit tia.

²¹ “ASetan esumān naulumān todañ tokad natit hən nəḃalan, tokəta kəkol hən naim san, ale natit pisi san losuh ivoi.

²² Avil nəboñ avan sua todañ səhori toḃal maii, iḃal səhori, beti ikol nametəlai nəḃalan san dan niben, ilav kuv natit hən nəḃalan gai todañ lan, ale epəpehun natit pisi san.

²³ Avan ideh satoh len nətarhət sagw, avan en evi enemi sagw; ale avan ideh sasəsəgov mai ginaw len nəmatuan, gai igol imaḃiḃiriah; asike bəsəhar nəvanuan gail van hən aGot, esəhar nəvanuan gail van vəsab.”

Natəlmaman hən nanunun nəmargobut

(Mat 12.43-45)

²⁴ AYesu isor tətəş am ke, “Datusor husur nahutian hən natəmat gail. Ale, nəboñ nanunun nəmargobut tovan dan nəvanuan ideh, nanunun nəmargobut enan iyar turtur naut masmas gail hən bisab naut ideh hən ḃiñavñav lan, be idon sobuer həni. Beti natəmat ikel mai gai gabag, ike, ‘Netəlmam bai vi lan naim sagw notogam dani.’

²⁵ Nəboñ tobar nəvanuan gai tovan dani, nəvanuan enan ehum naim toḃḃesw, lotosir vahvahuri, tuan təlmam hən natit pisi tonor.

* **11:15-16:** *Peelsepul* evi nahəsən aSetan sua toil a mō hən natəmat gail mai nanunun margobut gail.

²⁶ Beti ivan vasəhar nanunun toməlevru lotosa masuŵ am səhor gai, ale nəboŋ lotobis len nəvanuan, lutoh tin ei. Nə nəvanuan enan, nəmauran san isa habat am səhor ta mŋo.”

²⁷ Nəboŋ aYesu tokel natgalenan sal, apəhaŵut sua len naluŵoh ikai van həni ke, “Anamŋ, napəhaŵut topas gaiug mai tovəhasus hən gaiug, aGot igol ivoi həni!”

²⁸ Avil aYesu ike, “Tarhət nəsa gotokele, aGot igol ivoi am hən alat lotosəsəloŋ husur nasoruan san ale lotogole.”

*Nəvanuan gail loləŋon namerikel
(Mat 12.38-42; Mak 8.12)*

²⁹ Nəboŋ naluŵoh pəpadaŋ hən aYesu lotosobur am, ike, “Naur ta daməŋai lusa masuŵ. Lous namerikel be ginau asike nugol namerikel ideh be nəsa tovisi hən aJonah ŋai.

³⁰ Nəsa tovisi hən aJonah eŵusan alat aNineveh ke aGot tosəvati. Imagenan, nəsa bəvisi hən aNatun Nəvanuan, dereh teŵusan naur ta daməŋai ke aGot tosəvati.*

³¹ Len nəboŋ aGot bəpəpəhun navoian dan nəsaan, NaKwin hən naSaut dereh tile məhat kel kot nəsaan sinaur ta daməŋai, tike naur egai limaspanis. Dereh tigol timagenan husur egəm len nətarhət navile a pan hən bəsəsəloŋ hən namitisau siSolomon hən nəmauran tonor, be gagai, ikad natesua gegai toyalyal səhor aSolomon.*

³² Len nəboŋ aGot bəpəpəhun navoian dan nəsaan, alat aNineveh dereh leil, kel kot nəsaan sinaur ta daməŋai, like naur egai limaspanis. Alat aNineveh dereh ligol naten husur ke, nəboŋ aJonah tokel ur napisulan siGot, galit lupair dan nəsaan salito, be gagai ikad natesua gegai toyalyal habat səhor aJonah.*

*Namial hən niben nəvanuan
(Mat 5.15, 6.22-23)*

³³ “Avan ideh, nəboŋ topigau namial, sasusuani o sariŋi pipibiliwai, be eriŋi len nəhai ririŋ məhat hən alat lotobis lohoim ləberis namial han.

³⁴ Namətaŋ ehum namial tolav namial mai nibemŋ. Nəboŋ namətaŋ tovoi, nibemŋ kavkav epul hən namial. Be nəboŋ toməsah, nibemŋ epul hən nəmargobut.

³⁵ Gigole ke namial len nələm savi margobut.

³⁶ Bimaienan, nibemŋ kavkav bəpul hən namial, səkad nahudhubemŋ tomotmot, dereh tepul hən namial hum namial nəboŋ tomias gaiug.”

*AYesu isor tas naFarisi gail
(Mat 23.1-36; Mak 12.38-40; Luk 20.45-47)*

³⁷ Nəboŋ nasoran en siYesu tomadhanəŋ, naFarisi sua eusi hən bihan maii, ale aYesu ebis lohoim, ipat hən nətarhəgarin təban natev, ihan.†

³⁸ Avil naFarisi esəhoŵut husur aYesu sakəkəsəval a tahw hən bihan.

³⁹ Beti Nasub ikel maii ke, “Gamit naFarisi gail mŋau, mətokəkəs navivile hən nabiliwai mai nasiloh avil len nələmito mətopul hən na-ləŋon-masuŵ-hən-natite-an, mai nəsaan.

⁴⁰ Mətumelmel! AGot toum hən navivile hən nəvanuan, gai eum hən nəlon am.

⁴¹ Be dan nəsa topat len nələmito, viol mai alat lotomidol, imagenan natit pisi tiveveu len gamito.

⁴² “Be gamit naFarisi gail, nəmauran samit tisa vəsə batbat husur mətoviol mai aGot hən esua len tosəŋavur hən namint, narue mai natuhluhai‡ gail am dan nəhol samito be mətsələŋon husur nanoran mai na-ləmas-buni-an siGot. Mitimasgol eru enan be sa-nələmito tibəŋboŋ hən naviolan len tosəŋavur.*

* **11:30:** Jna 3.3-5   * **11:31:** 1Ki 10.1-10   * **11:32:** Jna 3.5, 8, 10   † **11:37:** Len nəboŋ enan nəvanuan gail lupat len nəmel təban natev toŋitol ale luhan. Lohusur naŵide silat a Rom.   ‡ **11:42:** *Namint, narue mai natuhluhai* lovi nalukai lotoriŋi len nəhanian hən nabus han bivoi am.   * **11:42:** Lev 27.30; Deu 14.22

⁴³ Gamito naFarisi gail, nēmauran samit tisa vesa batbat husur mətoləŋon buni ke mətobətah a mō len naim nabonbonan, mətoləŋon buni ke nəvanuan len nēmaket lukel na-ke-ivoi-an mai gamito.

⁴⁴ Nēmauran samit tisa vesa batbat husur mətosuñan nabur nēmatan səkad naburhes. Nəvanuan gail luyar lan be lotətan həni ke tokad natit tobo butite.”§

⁴⁵ Avan sua tokad namitisau hən nalo ike, “Hai pusan, nəboŋ gotokəmaienan gusor viles ginamit am bolai.”

⁴⁶ AYesu isor vari ke, “Gamit məttokad namitisau hən nalo, nēmauran samit tisa vesa batbat. Husur mətoriŋ naməlasan len nəvanuan gail gol lodədas ləbevusi, avil gamito mətəsasusupah mai galito hən natideh sasua.

⁴⁷ Nēmauran samit tisa vesa batbat husur mətoum hən naburhes topəhas mōs ahai kelkel ur gail ke mətəshusur galito, atəmamit gail ta sutuai lotoparu bubun galito.

⁴⁸ Imagenan mətugol iparpar ke məttodañ hən nəsa atəmamit ta sutuai lotogole; galit luparu bubun ahai kelkel ur gail, ale gamit mətoum hən naburhes salit gail.

⁴⁹ Bathut enan namitisau hən nēmauran siGot ikele am ke, ‘Dereh nesəvat ahai kelkel ur mai ahai pispisul gail van hən nəvanuan gail. Dereh nəvanuan gail liparu bun galevis ale lemədas bun galevis am.’

⁵⁰ Husur enan aGot dereh teriŋ nēmatan sihai kelkel ur pisi ta mō len natubatan hən navile a pan len naur ta daməŋai.

⁵¹ Nēmatan salit etuḅat len nəda hiApel van vəbar nəda hiSekariah lotoparu buni rivuh hən nēmel tutumavan mai naim siGot. Evoi, nukel mai gamito ke aGot tipansem naur ta daməŋai sil nēmatan galen pisi.*

⁵² “Gamit məttokad namitisau hən nalo, nēmauran samit tisa vesa batbat! Husur mətəkəköl gat naḅisal hən nəvanuan gail ləbetətan hən aGot. Gamito mətəsaləboi aGot, ale mətomədas alat lotoləŋon ke leləboii.”

⁵³ Nəboŋ aYesu toriŋ naut enan, naFarisi gail mai ahai pusan gail hən nalo lupair dani, lotuḅat hən ləbisor tasi vesa, ale lotuḅat hən ləbeusi nausian todaŋ gail.

⁵⁴ Lusor utaut hən ləbitah gati, luke ligol tekəkös len nasoruan san.

12

Sagesuñan naFarisi gail

(Mat 10.26-27)

¹ Nəboŋ naluḅoh lotogəm bonbon, lusobur masuḅ, loririhit palpal rielito, ale aYesu etuḅat hən bisor mai ahai susur san gail bai, ike, “Mətələləgau! NaFarisi gail lohūm nayis, naḅusanan salito iperŋan nəvanuan pisi be galit gabag ləsagol nəsa lotokele.

² Natit pisi nəvanuan gail lotokabut gole, dereh aGot tevuhe. Natit pisi lotosusuani, dereh tevəhoti.

³ Imaienan, nəsa məttokele len nēmargobut, dereh tegəm len namial, ale nəsa məttoşor lahlah həni lohoim, dereh tevivile, nəvanuan pisi lesəsəloŋ həni.

Mətemətahw len aGot ŋai

(Mat 10.28-31)

⁴ “Nabubur sagw gail, nukel mai gamit ke, samtemətahw len alat lotogol nibemit bimat. Nəboŋ lotogole tonon lodədas ləbigol natideh am.

⁵ Avil dereh neḅusan gamito hən ase mōu mətḅemətahw lan: Mətemətahw len atenan togol nibemit bimat mai tokad nədaŋan hən bibar hən gamito vi lan nəhab nēmatan. Nokitin, mətəmətahw lan!

⁶ Mətələboi mətḅevur nəsparo* erim hən nəvat tokəkereh toru a? Be nəlon aGot sabonboŋ

§ 11:44: AYesu ike naFarisi gail lugol nəvanuan lotohusur galito loḅiŋbiŋjal len nalo siMoses, ləsəvevu am. Num 19.16.

* 11:51: Gen 4.8; 2Chr 24.20-21 * 12:6: Nəsparo evi natuhman naməsav.

hən ideh.

⁷ AGot eþuruj gat nasivur v̄isusua len nəkadumito. Samtemətahw, len nənauan siGot mətəsəhor masūv̄ hən nəsparo tosoḅur.

Sageməmau hən aYesu
(Mat 10.32-33, 12.32, 10.19-20)

⁸ “Nukel mai gamito, avan ideh tokel uri ke tovi esagw len nəhon nəvanuan gail, aNatun Nəvanuan dereh tikel uri ke tovi hai susur sagw kitin len nəhon aḅel siGot gail.

⁹ Be avan ideh tokel uri ke savi esagw mai nəvanuan gail, dereh nikel uri ke savi esagw len nəhon aḅel siGot gail.*

¹⁰ Avan ideh tosor tas aNatun Nəvanuan, nəsaan san dereh timaruḅat dani. Avil nəvanuan tosor mēdas aNunun aGot, aGot asike eruḅat nəsaan enan dani.

¹¹ “Nəḅoḅ ləḅesəhar gamito a m̄o hən nəḅonḅonan o alat lotoil a m̄o o nəvanuan totibau gail, samtinau masūv̄ ke mitisor kitin mabe husur gamito o mitikel nəsa,

¹² bathut len nəḅoḅ enan ḅai aNunun aGot dereh teḅusan gamito hən nəsa m̄au mətḅikele.”

Amelmel sua topul hən natit p̄isi

¹³ Beti sua len nalūv̄oh ikel mai aYesu ke, “Hai p̄usan, kel mai aḅagw ke tepəpehun nasugurun atəmanamər tomat mai ginau.”

¹⁴ Be aYesu ikel maii ke, “Tegai, ase itabtabuh len ginau hən nəḅisaḅ səhot nəsa ḅinor hən gaməru? Səpat len ginau.”

¹⁵ Beti ikel mai nalūv̄oh ke, “Mətələləgau! Kətkəta kəkol hən gamito ke na-ləḅon-təməhav-həni-an tiltile gail salibar gamito: husur nəkadun nəmauran sinəvanuan səpat len natit tosoḅur tokade.”

¹⁶ Eḅusan, iḅol mai galit ke, “Ikad avan sua topul hən nəvat, nətan san topul masūv̄ hən nəhanian,

¹⁷ ale gai səḅon inau ke, ‘Nigol nəsa? Nəsəkad naut ideh hən nəḅetuan nəhanian hagw ḅesuh lan.’

¹⁸ Beti ike, ‘Nigol maieg həni. Dereh nitohtoh naim nəhanian sagw gail ale neum hən ideh ləḅetibau am. Ale dereh netuan namisurhut gail, nəhanian mai natit p̄isi sagw gail lan.

¹⁹ Ale dereh nisor gabag len ginau ke, “Gukad natit tovoi isoḅur ləḅesuh tebəlav, nasiḅau tisoḅur. Giḅavḅav ḅai! Han, mun vahəhaḅur.”

²⁰ Avil aGot ikel maii ke, ‘Gumelmel! Len mariug daməḅai gimaslav təlmam hən nəmauran sam̄! Ale ase tikad natgalenan gotoutaut həni m̄os gaiug?’

²¹ “Dereh timaienan hən avan ideh tosaḅ tuan natite m̄os gai gabag, be səkad nəsa aGot toləḅoni.”

Sa-nauan sam̄ tetuhatuh
(Mat 6.25-34)

²² Beti aYesu isor mai ahai susur san gail ke, “Nukel mai gamit ke, samtinau tuhatuh hən nəmauran samito, nəsa mətḅihani; samtinau masūv̄ hən nibemito mai nəsa mətḅesuni.

²³ Nəmauran esəhor nəhanian, ale nibemito esəhor nahurabat gail.

²⁴ Mitinau nəman sua, nareven†: ləsəməbul natideh, ləsəlav kukuv nəhanian, ləsətuhan nəhanian sasuh lohoim, avil aGot evəḅan galito. Mətəsəhor masūv̄ hən nəman gail!

²⁵ Mətoləḅoi mətḅigol nəmauran samit tebəlav am len nə-nau-masūv̄-həni-an samito a? Aoa, səmagenan!

* 12:9: 2Tim 2.12 † 12:24: Nareven evi nəman tomermer sua tohanhan namisurhutite.

²⁶ Mætbedēdas mætbigol natit tokəkereh maienan, imab mētunau tuhatuh hən natit p̄isi am?*

²⁷ Mitinau napusihai mai naŵide hən natovan han. Saum, sasod nahurabat. Be nukel mai gamit ke napəhasan hən napusihai enan esəhor napəhasan siSolomon len nahurabat bilbil san.*

²⁸ AGot bigol napusihai naliol bēpəhas maienan, naut kəmas topus daməŋai ale pelan topaŋ len naoven; a məhat hən natenan, ticol nahurabat gail len gamit tabtab. Werek! Nādəlomian samit ekəkereh!

²⁹ Gamito, samtinau tabtab hən nəsa mətbihani mai nəsa mətbemuni, samtinau tuhatuh həni!

³⁰ Samtehum naluŵoh hən nametbōs len navile a pan lotoumum m̄os natgalenan. ATəmamit len nəmav eləboii tia ke mətumaur len natgalenan.

³¹ Avil mətələŋon nəsa aGot toləŋoni len natohan pipihabəlan, ale dereh natgalenan am legəm hən gamito.

*Samterij nəlomito len nəvat
(Mat 6.19-21)*

³² “Samtemətahw, ahai susur sagw məttohum natuhvəshəsipsip. ATəmamito ehəhaŵur hən bēviol hən natohan pipihabəlan mai gamito.

³³⁻³⁴ Mətbeləŋon nəsa aGot toləŋoni, ehum məttoum hən nəpaus m̄os gamito len nəmav hən asike emətartar be topul hən nakontit gail. Nakontit galenan, asike eŋuer, nəvanuan vənvenah asike evənohi, nəbarm̄om asike emədasi.‡ Bathut ke, naut nakontit sam̄ gail lotopat lan, dereh nəloŋ tu tipat tabtab lan. Imaienan mətēp̄ur hən natit samit gail, ale viol hən nəvat han mai naməsəl gail.”

Utaut tabtab

³⁵ AYesu isor am ke, “Mətesun nahurabat, utaut vir nauman, gol nam̄ial samit tipaŋ tabtab.

³⁶ Mətesuŋan nəvanuan nauman gail lototoh vir amasta salito bətəlmam dan nəhanan hən nəlahan. Beti nəboŋ bətəlmam, b̄ideldel, vəha-sua ŋai lesəŋav hən nabopita m̄os gai.

³⁷ Navoian tipat len slev gail nəboŋ amasta bətəlmam, b̄eris ləboii ke lotolele, lotoutaut viri. Nokitin, gai tesun nahurabat nauman, ale tikel mai galit ke lebətah garu len natev, ale dereh tēp̄əp̄ehun nəhanian van hən galito.

³⁸ Navoian tivan hən naslev gail ləbēutaut hən nagəmaian simasta salito naut kəmas bēgəm tuŋloh len mariug o nəboŋ nəman b̄ekəkəraiko.”

³⁹ Ale aYesu ike, “Be mitinau nategai ke: amahean naim taləboi namityal nəvanuan vənvenah tagəmai, tautaut hən atenan asike tabur naim vi lohoim.

⁴⁰ Gamit am, mitimasutaut, husur aNatun Nəvanuan dereh tegəm len namityal mətəvatvat viri.”

*Nəvanuan nauman tovoi
(Mat 24.45-51)*

⁴¹ Beti aPita eusi ke, “Nasuŋ, nəb̄ol p̄usan enan, gukele mai ginamit ŋai o mai nəvanuan p̄isi am?”

⁴² Nasuŋ isor vari maiegai ke, “Ase evi nəvanuan nauman tokad nəkadun mai namitisau hən na-il-a-m̄o-an amasta san toriŋi ke teil a m̄o hən nəvanuan nauman p̄isi, toke tēp̄əp̄ehun nəhanian halito len namityal nəhanan?”

⁴³ Amasta b̄ivahim, b̄isaŋ naslev enan togol nauman san, aslev enan dereh tēhəhaŵur habat.

⁴⁴ Nokitin ke, amasta dereh titabtabuh len naslev enan hən b̄ekətkəta təban natit p̄isi san.

* 12:27: 1Ki 10.4-7 ‡ 12:33-34: Len naut susus nəbarm̄om ikat tətər nahurabat gail.

⁴⁵ Avil naslev en bikel mai gai gabag ke, ‘Amasta sagw evəlo hən bəgəmai,’ ale bətubat v̄as alalum̄an mai alatpəhaʋut nauman, b̄ihan, b̄emun vatərog, gai timabe?

⁴⁶ Amasta san dereh tətəlmam len nəmariboŋ naslev enan səvatvat viri, mai namityal naslev saləboii. Amasta tita kotovi ale riŋi mai alat ləsəkad nadəlomian.

⁴⁷ Naslev toləboi naləŋonian simasta san be sautaut, mai sagol husur nəsa tokele, dereh amasta tiʋas masuʋ həni.

⁴⁸ Be naslev saləboi naləŋonian simasta san ale sagol nəsa toləŋoni, dereh amasta tiʋasi be savi vəha-sob̄soʋur. Avan ideh aGot tolav tosoʋur maii, aGot ike tilav təlmam hən tisoʋur. Mai avan ideh aGot toriŋ tosoʋur len navəlan, aGot ike tilav təlmam hən tisoʋur am təban.

AYesu igol nəvanuan lopəpəhw

(Mat 10.34-36)

⁴⁹ “Ginau nogəm hən nəbepəŋas navile a pan; noləŋon buni ke tatubat paŋ ma tia.

⁵⁰ Ikad nəbaptisan̄ hən nəb̄ibaptais lan; ale noləŋon isa masuʋ vir nənəŋan han.

⁵¹ Mətunau ke notogəm hən nəbilav natəmat gəm vi lan navile a pan? Ao! Nukel mai gamito, nulav napəpəhwan.

⁵² Daməŋ van tikad erim len nəbathudud ləbepəpəhw dan galit gabag, eru ariḅal mai itor, itor liḅal mai eru.

⁵³ Bathut len ginau, alatmitəman lepəpəhw, atəman tiḅal mai anatun ulum̄an, anatun ulum̄an tiḅal mai atəman; anan tiḅal mai anatvavin, anatvavin tiḅal mai anan; avilah tiḅal mai avuŋon pəhaʋut, avuŋon pəhaʋut tiḅal mai avilah san.”*

Ris ləboii ke timabe

(Mat 16.2-3)

⁵⁴ Isor tətəs mai naluʋoh ke, “Nəboŋ mət̄toris nəmarigw topit vi məhat len nawes, vəha-sua ŋai mətuke, ‘Dereh teus,’ ale imaienan.

⁵⁵ Mai nəboŋ nəlan toʋuv len nasaut** mətuke, ‘Dereh naut tepud,’ ale imaienan.

⁵⁶ Vanuan nagəgərasan gail! Mətokəta ləboi nətan mai nəmav ke dereh naut timabe, imabe mətodədas mət̄bekəta ləboi nəsa tovisi gagai?††

Gol natəmat mai aenemi sam̄ gail

(Mat 5.25-26)

⁵⁷ “Imabe mətodədas mət̄beləboi nəsa tonor?

⁵⁸ Nəboŋ gotovi lan nakotan mai atenan tosor tas gaiug, len naḅisal len nəyaran saməru gehisi ke mirikad natəmat tətəs. Asike gəb̄igole, dereh teliv gargar gaiug vi lan nəmatsistret, ale nəmatsistret teriŋ gaiug len navəlan nalipah, ale nalipah tibar hən gaiug len naim bəbaŋis.

⁵⁹ Nukel mai gaiug ke, asike govivile dani vəbar gəb̄eʋur p̄is nəvat hən nəpain nəmatsistret toriŋi. Len navide tomaienan, gimasgol natəmat mai aGot tutut, hən asike gəb̄ipanis.”

13

Gipair dan nəsaan, sagisa o dereh gimat

¹ Ikad alatevis len nəboŋ enan lotosor mai aYesu husur auleKalili galevis, aPilate tota bun galito, b̄on hən nəda halito mai nəda hən naviolan lototutumav həni.

² AYesu isor var galit ke, “Mətunau ke alaten a Kalili lusa səhor alat a Kalili p̄isi husur nəmatan salit isa maienan?

§ 12:50: Gegai aYesu isor husur na-ləŋon-isa-vəsa-an mai nəmatan san b̄imasvi lan. * 12:53: Mic 7.6 ** 12:55: Len naut a Israel, nəlan len nasaut igol ke naut epud masuʋ. †† 12:56: Namilen ke nəsa aYesu togole len nəboŋ nauman san gail.

³ Ao, nukel mai gamit ke, asike mæt̃bipair dan nēsaan samito, dereh mitimat hum galito.

⁴ Mētunau alat lotovi 18 lotomat nēboŋ naim tosahsah vi mēhat a Siloam toteh len galito? Mētunau ke lusa sēhor galit p̃isi am lotosuh a Jerusalem a?

⁵ Aoa, nukel mai gamit ke, asike mæt̃bipair dan nēsaan samito, gamit p̃isi dereh mitimat maienan.”

Nəhai nafik səvan

⁶ Beti aYesu eḡusan, iḡol ke, “Avan sua ikad nəhai nafik tovutani tia len nəhol nakrep san, ale ivan vėdas ṽite lan sobuer.

⁷ Na ikel mai naulum̃an tokətkəta tēban nəhol ke, ‘Geris! Husur nasihau itor tia nogəm das sobuer hən navit nafik len nəhai egai. Ta ḡuri! Itov kəmas, mabe?’

⁸ Isor vari ke, ‘Nasub, riŋi tipat vir nasihau tesual am. Dereh nekir garu lan beti riŋ natibuluk lan.

⁹ Ale ḡivan len nasihau ḡegəmai, ivoi; be asike ḡivan, ta ḡuri!’ ”

AYesu igol abareab inor len nəSappat

¹⁰ Len nəSappat sua aYesu eḡusan len naim nəḡonḡonan sua.

¹¹ Ikad abareab sual ei, nanunun tosa sua togol niben isa hən nasihau tovi 18. Ale etəmadehw masuḡ, gai edədas ḡeil ḡinor.

¹² Nəboŋ aYesu torisi, ekisi gəmai ale ike, “Bareab, gumadhamakuv dan naməsahan sam̃.”

¹³ Ale eriŋ navəlan gəlaru lan. Vəha-sua ḡai eil inor təlmam ale isor sal suh nəyalyalan siGot van.

¹⁴ Naulum̃an toil a m̃o len naim nəḡonḡonan, nəlon ipaŋpaŋ husur aYesu ilav kuv naməsahan len nəSappat, ale ikel mai naluḡoh ke, “Ikad nəmariboŋ nauman toməlevtes. Na mətəgəm hən mət̃bimaur len nəmariboŋ galenan, samtegəm len nəSappat!”*

¹⁵ Ris Nasub tosor vari ke, “Mətovi vanuan gəgəras! Gamit p̃isi mət̃səzah ruḡat naḡuluk o natoŋki len nəSappat ale mət̃sasəhari vivile hən ḡemun a?”

¹⁶ Be napəhaḡut egai, tovi anatvavin aApraham, aSetan tobaŋis gati nasihau tovi 18, sanor hən ḡimakuv dan nəbaŋisian len nəSappat a?”

¹⁷ Nəboŋ aYesu tokəmaienan, galit p̃isi lotosor tasi, nahurulit isa habat, be naluḡoh kavkav lohəhaḡur len natit tovoi buni gai togol gail.

Nəḡol p̃usan gail husur namisurhumastat mai nayis (Mat 13.31-33; Mak 4.30-32)

¹⁸ Beti aYesu ike, “Natohan pipihabəlan aGot imabe? Ehun nəsa? Nekəmaabe?

¹⁹ Ehun namisurhumastat avan sua tobar həni len nəhol san, ale itov, egəm etibau hun nəhai, ale nəman naməsav gail loum hən nəhai ḡodḡod len nəpashəte.”

²⁰ Beti isor am ke, “Nike natohan pipihabəlan aGot ehun nəsa?”

²¹ Ehun nayis, napəhaḡut sua tolavi, toḡundasi len nəhad nəflaua totor* van vəbar nəflaua p̃isi totob.”

Nabopita tomagugun (Mat 7.13-14, 21-23)

²² Beti aYesu iyar tur nabiltivile mai navile gail, eḡusan ale iyar vi Jerusalem.

²³ Ale avan sua eusi ke, “Nasub, dereh nəvanuan levis ḡai limakuv dan nəpanismen siGot a? Sasobur a?” Ale ikel mai galit ke,

²⁴ “Hisi hən mət̃beḡisutur bopita tomagugun; husur nukel mai gamit ke tisoḡur luke leḡis lan be lodədasi.

* **13:14:** Exo 20.9-10; Deu 5.13-14   * **13:21:** *Nəhad nəflaua totor* evi nəflaua tosoḡur. Len nasoruan ta Kris lokisi hən nəsata totor.

25 Nəboŋ amahean naim tole məhat, ale tokəköl gat nabopita, dereh məteıl vivile. Mətetubət deldel len nabopita, mitike, ‘Nasub, səŋav hən nabopita hən ginamito.’ Ale gai tisor var gamit ke, ‘Nəsaləboi kas gamito. Naut samit a be?’

26 Beti mətetubət sor ke, ‘Namtuhan mai gaiug. Gaiug goşusan len naşisal sinamit gail.’

27 Avıl tike, ‘Nukel mai gamito, nəsaləboi kas gamito, gamit alat a be? Mətevi tut, gamit məttogolgol nəsaan!’*

28 Dereh gamit mititan, mitidesdes batrişoriş len nəboŋ mətberis aAraham, aIsak mai aJakop mai ahai kelkel ur şisi len natohan pipihabəlan aGot be gamit səbomito, aGot tibar hən gamito vivile.

29 Nəvanuan gail dereh legəm len nais mai nawes mai nanot mai nasaut, legəm len naut şisi ale lihan len nabiltihanan len natohan pipihabəlan aGot.

30 Ale məteris! Ikad nəvanuan kəmas ləbegəm vi vanuan totibau gail, ale ikad nəvanuan totibau gail ləbegəm vi ut kəmas.”

AYesu mai aHerot (Mat 23.37-39)

31 Len nəboŋ enan naFarisi galevis logəm həni, lukel maii ke, “Gerin naut egai, gam yav dani husur aHerot Antipas ike tigol gimat.”

32 Ale ikel mai galit ke, “Mitia kel mai nafoks† enan ke, ‘Daməŋai mai pelan dereh nehut natəmat gail sal mai nigol sal nəvanuan limaur, ale hois nesib.’

33 Naut kəmas, len naşisal sagw nimasvan daməŋai, pelan mai hois, bathut ke len naut a Jerusalem ŋai ahai kelkel ur şisi loləboi ləbimat.

34 “O Jerusalem, Jerusalem, gaiug gugolgol ahai kelkel ur gail lumat, gotububun alat aGot tosul galit van hən gaiug. Len nəboŋ isobur tia nuke nihavhav hən alahutai sam hun natopəhaşut tohavhav hən natuhman san gail pipihabəlan, be gomətahuni.

35 Məteris, naut a im samit ešəşesw.* Nukel mai gamit ke asike mətoris ginau am vir mətbike, ‘AGot tigol navoian van hən ategai togəm len nahəsan Nasub aGot.’ ”*

14

AYesu ilav kuv naməşahan len nəSappat

1 Len nəSappat sua, nəboŋ aYesu tobis lohoim sinəvanuan sua toil a mo hən naFarisi gail, hən bihan, lokəta mətani.

2 Ale len nəhon aYesu ŋai ikad naulumian narien mai navəlan gəlaru lototob.

3 AYesu eus alat lotokad namitisau hən nalo mai naFarisi gail ke, “Inor hən nəvanuan bigol avan ideh bimaaur len nəSappat a?”

4 Be naut ebut, ləşasor. Ŋa aYesu etəgau atenan gol ke imaur ale esəvati van.

5 Beti eus galit ke, “Gamit ideh bikad anatun o naşuluk toteh len naşurhuwai, asike goliv kuv tutut həni, naut kəmas tovi nəSappat a?”

6 Ale lodədas ləbisor var natgalen tokele.

AGot eputsan alat lotovi ut kəmas

7 Nəboŋ aYesu tobunus ke alat lotogəm hən nəhanan lotolekis hən naut tovoi rivuh, işol, eşusan magegai ke:

8 “Nəboŋ avan ideh beus gaiug hən gəbegəm hən nəlahan ideh, sagilekis hən naut tovoi rivuh. Husur nəvanuan totibau hən nəlahan beus avan ideh totibau tosəhor gaiug,

* **13:27:** Psa 6.8 † **13:32:** Nafoks ehum nalipah be akis ike tikat bun nəman gail be səhanhani, mai ikad nəkadun mai navide hum nahit tosusuan gai. * **13:35:** Jer 12.17, 22.5 * **13:35:** Psa 118.26; Luk 19.37-38

⁹ dereh gai ðegəm hən gaiug tike, ‘Gilav namilem̃ mai ategai.’ Ale dereh nahurum̃ tisa, gimasbətah vi tut.

¹⁰ Be nəboŋ avan ideh ðeus gaiug hən gəðegəm hən nəhanan, lav naut ideh a tahw. Imagenan nəvanuan totibau hən nəhanan, hum ma ðegəm sor mai gaiug hən ðike, ‘Tegai, gaiug gevi rivuh hən gəðebətah ðivoi.’ Ale len nəhon nəvanuan þisi lotohan mai gaiug, dereh getibau.*

¹¹ Husur avan ideh þipatpat gai məhat, dereh tegəm vi ut kəmas, be ideh ðigol gai gabag ðevi ut kəmas, dereh aGot teputsani.”

¹² Beti aYesu isor mai atenan tousi hən ðihan ke, “Nəboŋ gəðikad nəhanan tubliat o ut mədau, sageus nabubur sam̃ gail, aŋam̃ gail, amaheam̃ gail o alat lotosuh pəpadaŋ lotopul hən natite. Gəðigole maienan, dereh leus təlmam hən gaiug ale enan tevi nə-sar-gele-an sam̃ tegəm hən gaiug.

¹³ Be nəboŋ gəðeutaut hən nəhanan, us naməsai gail, alat nahudhubelit sanor, alat narielit togau mai ametðesw gail;

¹⁴ ale aGot tigol navoian van hən gaiug. Naut kəmas lodədas ləðisar gel gaiug, dereh nə-sar-gele-an tegəm hən gaiug len nəboŋ alat lotonor ləðile məhat dan nəmatan.”

Nəbol þusan hən nəbiltihan
(Mat 22.1-14)

¹⁵ Nəboŋ galit sua, tohan maii, tosəsəlŋ həni, isor mai aYesu ke, “Avan ideh ðihan len nəbiltihan topat len natohan pipihabəlan aGot, navoian siGot igol ikab həni!”

¹⁶ AYesu ikel maii ke, “Avan sua eutaut hən nəbiltihan ale eus isoður.

¹⁷ Len namityal hən nəhanan esul naslev san hən ðikel mai alat tous galit ke, ‘Mətegəmai, husur natit þisi eutaut tia.’

¹⁸ Be loŋit nəholito, loğərası maieğai: Esua ike, ‘Ereh! Numadhaŋur nətan sua ale nımasvan hən nəðerisi.’

¹⁹ Sual am ike, ‘Ereh! Numadhaŋur nəbuluk tosəŋavur lotoum vıruaru ale nımasvan hən nəðeum risi lan gail.’

²⁰ Sua tətəs am ike, ‘Ereh! Numadhalah ŋai, ŋa nodədas nəðegəmai.’

²¹ Ŋa naslev etəlmam, ikel ur nəsa lotokele mai amasta san. Beti amahean naim nəlon ipaŋpaŋ habat ale ikel mai atenan ke, ‘Giŋad tutut vi lan nəbiltiþisal mai naþisal gail len nəbiltivile, ale səhar naməsai gail gəmai, mai alat nahudhubelit sanor, ametðesw gail mai alat narielit togau.’

²² Sədareh naslev ike, ‘Nasub, nəsa gotokele, nugol þisi, be naut kəmas alaten lotosoður, nəhanian isoður ipat sal.’

²³ Beti amahean naim isor vari ke, ‘Gevi lan naþisal, husur napisbihol gail, taltal hən nəvanuan gail hən ləðegəm vi lan naim sagw hən ðepul.

²⁴ Husur nukel mai gaiug, galit ideh notous galit a m̃o, asike luhan ris nəhanian len nəhanan sagw.’ ”

Idaŋ hən nəvanuan ðevi ahai susur siYesu
(Mat 10.37-38)

²⁵ Nəbiltiŋoh luyar mai aYesu, ale ipair van hən galito, ike,

²⁶ “Avan ideh ðegəm hən giŋau ðeləmas masuŋ hən giŋau səhor nəbathudud san sum̃an tomətahun bun atəman mai anan, asoan mai anatun gail, aŋan mai aŋavinen gail, o nəmauran san am, ale eləboi ðevi ahai susur sagw.

²⁷ Avan ideh asike þipat nəhai balbal san ale husur giŋau, gai edədas ðevi ahai susur sagw.†

* **14:10:** Hən naves 8-10, Pro 25.6-7 † **14:27:** Namilen ke ahai susur siYesu timasutaut akis hən ðimat sil na-husur-aYesu-an.

²⁸ Husur gamit ideh b̄ike b̄eum h̄en naim sahsah vi m̄əhat; gai tebətah bai h̄en b̄eɸurur̄n tuan n̄əvat h̄en b̄eləboi ke ihau h̄en naim b̄ihav̄ m̄əu a?

²⁹ Asike b̄imaienan, tehir n̄əpaudesen san be edədas b̄eum ɸisi, ale dereh n̄əvanuan ɸisi lotorisi, letuɸat sor vilesi, ke,

³⁰ ‘Geris atenan. Etuɸat um h̄en naim be edədas b̄eum ɸisi.’

³¹ O nakiɸ ta be ia gol n̄əbalan mai nakiɸ togon be sabətah h̄en b̄ebunusi bai ke, nasoltia tovi 10,000 san eləboi b̄iɸal səhor togon tokad 20,000 togəm h̄en b̄iɸal maii m̄əu a?

³² Binau ke edədas b̄iɸal səhori, esul avan sua san tosor m̄osi mai nakiɸ togon n̄əboɸ totoh a tut sal, h̄en b̄eusi ke, ‘N̄əbalan tinoɸ mabe?’

³³ Imagenan, gamit ideh asike b̄eriɸ gaɸulan natit ɸisi san, gai edədas b̄evi ahai susur sagw.

N̄etas, nabus han tomasig
(Mat 5.13; Mak 9.50)

³⁴ “N̄etas ivoi len n̄əhanian, be nabus h̄en n̄etas b̄imasig h̄en b̄edub̄e, tegəm vi tas t̄etas am mabe?”

³⁵ N̄etas enan sanor h̄en b̄igol n̄ətan b̄ivoi, sanor h̄en b̄igol natib̄uluk len naut sogsoɸ b̄ivoi h̄en n̄ətan, n̄əvanuan ɸisi lubar h̄əni ɸai.‡ Avan ideh tokad n̄ədariɸan h̄en b̄esəsəlɸ, tesəsəlɸ buni.”

15

Nasipsip tomasig

¹ Boɸ sua n̄əvanuan n̄ətaks gail mai alat n̄əsaan logəm t̄əban aYesu h̄en l̄əb̄esəsəlɸ h̄əni.

² Ale naFarisi gail mai ahai ɸusan h̄en nalo loɸit n̄əholito, lusor m̄ətm̄ətan h̄əni ke, “Atenan eh̄əhaɸur h̄en alat n̄əsaan, ale ihan tu mai galito.”

³ Imagenan ikel n̄əb̄ol ɸusan egai mai galito, ike,

⁴ “Gamit ideh b̄ikad nasipsip tovi 100 ale esua b̄imasig, timabe? Dereh teriɸ lotovi 99 len n̄əmarireu ale tidoɸ tosua tomasig van v̄əsabi.

⁵ N̄əboɸ tosaɸi tonɸ, eriɸi len n̄əbathuv̄əson, ikemkem.

⁶ Ale n̄əboɸ tovahim, ekis nabubur san gail mai alat lotosuh p̄əpadaɸ, logəm b̄onb̄on. Ike, ‘M̄əteh̄əhaɸur mai ginau husur nusaɸ nasipsip sagw tomasig!’

⁷ Nukel mai gamit ke, imagenan, len n̄əməv dereh tikad nakemkeman t̄əban avan ideh topair dan n̄əsaan van h̄en aGot b̄esəhor nakemkeman t̄əban alat lotovi 99 lotonor, o lotonau ke lotonor, ke n̄əpairan dan n̄əsaan sanor h̄en galito.”

N̄əvat tovi silva tomasig

⁸ Ale aYesu isor am ke, “N̄əp̄əhaɸut ideh, b̄ikad nakoin lotovi silva* tosəɸavur ale esua imasig, gai timabe? Dereh tepigau nam̄ial, tesisir lohoim, ale doɸ vahvahuri van v̄əsabi.

⁹ Ale n̄əboɸ tosaɸi ekis nabubur san gail mai alat lotosuh p̄əpadaɸ, legəm b̄onb̄on. Ike, ‘M̄əteh̄əhaɸur mai ginau husur nusaɸ n̄əvat sagw tomasig.’

¹⁰ Imagenan, nukel mai gamit ke, aGot mai aɸel san gail lukemkem n̄əboɸ n̄əvanuan n̄əsaan ideh topair dan n̄əsaan san.”

Anatun ulum̄an tomasig

¹¹ Ale aYesu isor t̄etas ke, “Ikad naulum̄an sua tokad anatun ulum̄an eru.

¹² Ahai a tahw ikel mai atəman ke, ‘Tata, nahudhutite b̄evi esagw n̄əboɸ ḡəb̄imat, gilavi mai ginau gagai.’ Ale gai ep̄əpəhun natit ɸisi mai anatun ḡəlaru.

‡ 14:35: Len n̄əb̄ol egai n̄etas silat a Jutea evi vat tovi sol lotohiri a ut.

* 15:8: Nakoin tovi silva len naut egai evi

n̄ətrahma tovi naɸurɸuran h̄en n̄əmariboɸ tosua. Ehun natenarius.

¹³ Sədareh ahai a tahw elul hən natit p̄isi san, ivan iyar vi lan nəkantri a tut. Ale len naut enan emədas nəvat san len nəmauran tosa.

¹⁴ Nəboŋ nəvat p̄isi san tohav, ikad nəboŋ nəhanian toḅuer len nəkantri enan kavkav, ale atenan etuḅat par hanian.

¹⁵ N̄a ia tah mai nəvanuan sua len nəkantri enan tosəvati vi lan nəmarireu san gail hən beṽəŋan nabuai gail.

¹⁶ Nəmal ihat atenan van ike tihanukub hən nabilit naṽit nəhai tovəŋan nabuai həni, be avan ideh səlav natideh maii.

¹⁷ Nəboŋ nənauan san tovan vəmasil, ike, ‘Numabe? Alat lotoum setəmagw lukad nəhanian isoḅur mai hudhuhanian tosh, be gegai ginou numat hən nəmalkəkatan!’

¹⁸ Dereh nile məhat, nivan hən atata sagw ale nikel maii ke, “Tata, nugol nəsaan vi təban aGot len nəmav mai nugol nəsaan vi təban gaiug,

¹⁹ sanor hən gəḅike anatur̄m hən ginou am. Gol ke nehūm nəvanuan nauman sam̄ ŋai.”’

²⁰ Ale nəboŋ tole məhat tonon, ivan hən atəman. Be nəboŋ toyaryar a tut sal, atəman eris ləboii, nəlon itaŋisi ale igam van həni, elugum̄ gati, esum̄ nətərhon.

²¹ “Beti anatun isor maii ke, ‘Tata, nugol nəsaan vi təban aGot len nəmav mai nugol nəsaan vi təban gaiug. Sanor kasi hən gəḅike anatur̄m hən ginou am.’

²² Be atəman ikel mai naslev san gail ke, ‘Mətətutut, lav nahurabat tovoi buni gəmai, ale kole lan. Siriv hən nariŋ len nəŋarhuvəlan, kol naributbut len narien gəlaru.

²³ Liv natuhḅuluk tokənoh gəmai, tibuni, utaut həni, ale datihan, datehəhaṽur,

²⁴ husur anatugw egai imat tia be imaur tətəs am, imasig tia be evisi am.’ Ale lotuḅat hən nahəhaṽuran.

²⁵ “Len nəboŋ enan ahai a m̄o itoh marireu. Nəboŋ togəmə pəpadaŋ hən naim, esəsəlon hən nəwəlan hən navus beltaŋ mai nəsavan,

²⁶ ŋa ekis naslev sua, ale eusi nəsa tovisi a im.

²⁷ Ale isor v̄ari ke, ‘Aṽam̄ etəlmam, ale atəmaṽ etibun natuhḅuluk tokənoh husur aṽam̄ imaur, etəlmam.’

²⁸ Ahai a m̄o, nəlon ipaŋpaŋ, emətahun ḅəḅis lohoim ale atəman evivile, isor ṽəhṽəhi.

²⁹ Beti isor v̄ar atəman ke, ‘Geris! Len nasiḅau isoḅur noum sam̄, ale səkad nəboŋ ideh notopair dan nəsa gotokele. Be səkad nəboŋ ideh gotolav natuhnani mai ginou hən nəḅikad nahəhaṽuran mai nabubur sagw gail.

³⁰ Avil nəboŋ anatur̄m togəmai, aten boh tohan p̄is natit p̄isi sam̄ len alatpəhaṽut lotopur hən nibelito, gotibun natuhḅuluk tokənoh m̄osi!’

³¹ Beti isor malum̄lum̄ ke, ‘Anatugw, gaiug gutoh akis mai ginou, natit p̄isi sagw evi esam̄.

³² Datimasgol nahəhaṽuran, datimaskemkem bathut aṽam̄ enan imat be gagai imaur, imasig be gagai evisi.’ ”

16

Nabiltivanuan hən natite saum savoi

¹ Beti aYesu isor tətəs mai ahai susur san gail ke, “Ikad naulum̄an sua topul hən natit isoḅur tokad nabiltivanuan nauman tokətkəta təban natit p̄isi san. Amahean enan esəsəlon hən na-kel-uri-an ke nəvanuan nauman san emədas natit san gail.

² Ale ekisi gəmai, beti eusi ke, ‘Nəsaganan notosəsəlon həni len gaiug? Gikel ur nəsa gotogole len nauman sam̄ hən natit p̄isi sagw, husur nauman enan sam̄ hən na-kətkəta-təban-an esib.’

³ Nabiltivanuan nauman isor len gai gabag ke, ‘Nimabe? Husur amasta sagw ibar hən ginou dan nauman sagw. Nəsədaŋ hən nakiran; nahurugw isa hən nəḅəŋir nəvanuan hən nəvat.

⁴ Ganan! Noləboi nəsa nəḅigole hən ke, nəboŋ nəḅesib hən nauman sagw nəvanuan gail dereh lekis ginou vi lohoim salito.’

⁵ Imagenan, ekis nəvanuan v̄isusua lotokad nəkabut simasta san. Eus esua ke, ‘Gukabut simasta sagw evis?’

⁶ Isor vari ke, ‘Natram naoil naoliv tovi 100.’ Ale ikel maii ke, ‘Lav nəkabut sam̄ gəmai, gebətah, gitos 50 tutut.’

⁷ Beti eus togon am ke, ‘Ale gaiug, gukad nəkabut evis?’ Ale isor vari ke, ‘Nəhad nawit tovi 1,000.’ Ale ikel maii ke, ‘Lav nəkabut sam̄ gəmai, gitos 800.’

⁸ Naut kəmas nabiltivanuan nauman sanor, amasta san isor ivoi həni husur elələgau hən gai len namitisau san. Imaienan! Naur ta daməŋai hən navile a pan lukad namitisau hən naʋide silat lotosum̄an galito be anatan nam̄ial ləsəkad namitisau hən naʋide silat navile a pan.”

⁹ AYesu isor am ke, “Nukel mai gamito, lav nəvat hən navile a pan hən bəsusupah mai nəvanuan gail hən ləbēgəm vi bubur samito. Nə nəboŋ nəvat b̄ihav, dereh aGot tikel nahəhaʋuran mai gamito len naut a im vi sutuai.

¹⁰ “Avan ideh togolgol tonor len natit tovis, gai am igolgol inor len tosoḅur, ale avan ideh togolgol sanor len natit tovis, gai am igolgol sanor len tosoḅur.

¹¹ Asike mətḅetəgau b̄inor hən nəvat mai natit gail hən navile a pan, asike aGot eriŋ natit tosoḅur san len navələmito.

¹² Ale asike mətḅinor hən natit sinəvanuan tile, ase teriŋ natit len navələmito hən b̄evi samit gabag?

¹³ Naslev ideh edədas b̄evi slev simasta toru len nəboŋ tosua. Dereh temətahun bun tesua ale teləmas bun togon o dereh tidaŋ len tesua ale tinau ke togon tovi ut kəmas. Mətodədas mətḅeum siGot tovi amasta samito mai nəvat tu tovi masta samito.”

Nalo siGot asike egəgel

(Mat 11.12-13, 5.31-32; Mak 10.11-12)

¹⁴ Nəboŋ naFarisi gail lotoləmas bun nəvat lotosəsələŋ hən natgalenan, lusor viles aYesu.

¹⁵ Nə ikel mai galit ke, “Gamit boh mətupətpat gamit məhat len nəhon nəvanuan gail, avil aGot eləboi nəlomito. Husur natideh nəvanuan gail lotodaŋ lan len nənauan salito, lotoləŋon masuʋ həni, evi pahsago len nənauan siGot, emətahun buni.”

¹⁶ AYesu isor am ke, “Nalo siMoses mai natosian sihai kelkel ur gail, lupat van vəbar nəboŋ siJon. Husur nəboŋ siJon, namtukel ur na-kel-uri-an tovoi husur natohan pipihəbəlan aGot, totaltal hən nəvanuan p̄isi hən ləbēbis lan.*

¹⁷ Idaŋ hən nəməv mai navile a pan arḅəḅuer, be idaŋ səhori hən nəməp̄irhət natosian hən nalo b̄imasig.

¹⁸ “Naulum̄an ideh totiʋos hən asoan ale tolah mai napəhaʋut tile, atenan igol naitian toḅur kotov nəlahan.* Ale naulum̄an ideh tolah mai napəhaʋut asoan totiʋos həni tia, aulum̄an enan igol naitian toḅur kotov nəlahan.”

Nəḅol p̄usan husur naulum̄an tokad natite mai aLasarus

¹⁹ AYesu isor am ke, “Ikad naulum̄an sua tokad natite tosun nahurabat toboŋboŋ tokab. Len nəboŋ p̄isi ikad nakontit tosoḅur səhor nəsa tonor hən nəməauran san, ale akis ihan len nahəhaʋuran hən nəhanian tovoi ŋai.

²⁰ Len nametləkau san loriŋ naməsəl sua tovi manus ipat, nahəsən aLasarus.

²¹ Ike tihanukub hən nasughanian toteh dan natev sitenan tokad natite. Nalipah gail luŋol nəmanuŋ san gail.

²² “Nəboŋ tobar nəboŋ san, aməsəl imat ale aŋel gail lupati, riŋi təban aApraham len nəməv. Atenan tokad natite am imat ale lutavuni.

* **16:16:** Nəvanuan galevis lotokad namitisau hən nasoruan siGot lunau ke namilen len naut egai imaiegai ke: namtikel ur na-kel-uri-an tovoi husur natohan pipihəbəlan aGot, nəvanuan p̄isi lototaltal hən ləbēbis lan. * **16:18:** Exo 20.14

²³ Len nəhab nəmatan, len na-ləŋon-isa-an san tovan vəsa masuṽ, ekəta vi məhat ale eris aApraham mai aLasarus təban.

²⁴ Nə ikai van həni ke, 'Tata Apraham, gilolosa hən ginau ale səvat aLasarus hən bətur nagelhəŋarhuvəlan len nəwai, bimosmos hən bəriŋi len nameagw bəsusus. Nibəgw epəŋas vəsa masuṽ len nəhab egai.'

²⁵ Avil aApraham isor vari ke, 'Anatugw, nau gat natit sam̄ gail tovoi gotokade len nəmauran sam̄, ale natit gail tosa aLasarus tokade. Be gagai eləŋon ivoi am len nəlon ale gaiug goləŋon isa.

²⁶ Natgalen imaienan, be ikad natsual am. AGot eriŋ nabiltibur tosəŋav tosareh hən bəpəpəhun ginamito dan gamito, hən ke alat lotoke ləbivan dan naut egai van hən gamito, lodədasi. Ale alat lotoke ləbégəm hən ginamito dan naut enan lodədasi.'

²⁷ Nə isor vari ke, 'Beti neus gaiug, Tata, ke goləboi gəbəsəvati van hən nəbathudud sagw,

²⁸ husur nukad aṽagw erim, ale eləboi bikel nalələgəuan mai galito hən ke, salegəm len naut na-ləŋon-isa-an egai.'

²⁹ Be aApraham ike, 'Lukad natosian siMoses mai ahai kelkel ur gail. Ivoi ke lesəsəlon husuri.'

³⁰ Ike, 'Aoa Tata Apraham, be avan ideh len naut nəmatan bivan hən galito, dereh lipair dan nəsaan salito.'

³¹ Beti aApraham ikel maii ke, 'Asike ləbəsəsəlon husur aMoses mai ahai kelkel ur gail, asike logəgel hən nənəuan salit hən ləbədəlom avan ideh, naut kəmas tole məhat dan nəmatan.'

17

Nəsaan, narubətian, nadələmian mai nauman (Mat 18.6-7, 21-22; Mak 9.42)

¹ AYesu ikel mai ahai susur san gail ke, "Natit lototaltal hən nəvanuan gail hən ləbigoł bisa, ləbitech dereh legəmai, avil atenan togol lototeh, dereh nəmauran san tisa vəsa batbat.

² Atenan, bigoł avan ideh bigoł nəsaan, ivoi am hən atenan ke lubaŋis gat nabiltivat toŋormōri len naholoan ale bar həni len tas.*

³ Mətelələgau hən gamito. Aṽam̄ bigoł nəsaan, kel maii ke togol nəsaan, ale bəpair dan nəsaan san, gerubati dani.

⁴ Bigoł nəsaan van hən gaiug vəha-məlevru len nəmaribəŋ tosua, ale bətəlmam van hən gaiug vəha-məlevru toke, 'Nupair dan nəsaan sagw,' gerubət nəsaan galen dani.'

⁵ Ale ahai pispisul gail lukel mai Nasub ke, "Gigoł nadələmian sinamito tetibau am!"

⁶ Nə Nasub ike, "Məttəkad nadələmian tokəkereh hun namisurhumastat, məttələboi məttakel mai nəhai malperi† egai ke, 'Gimakuv ale gimabul gaiug len tas,' ale dereh təmaienan.

⁷ "Məttəkad naslev totivtiv nətan marireu o tokətkəta təban nasipsip, nəbəŋ tovahim dan nəmarireu, gamit ta be take, 'Gəm tutut, gebətah, gihan'?"

⁸ Aoa, səmaienan. Take, 'Geutaut hən nəhanian mōs ginau, sun nahurabat tonor ale lav nəhanian mai ginau vir nəhanan mai namunun binoŋ. Ale nəbəŋ gotogole binoŋ goləboi gəbihan, gəbemun.'

⁹ Amasta esipa vi təban naslev togol nəsa tokele a? Aoa!

¹⁰ Imaienan hən gamit am. Nəbəŋ məttogol natit pisi aGot tokel mai gamit hən mətbigole, mitike, 'Namtovi naslev kəmas ŋai; namtugol nəsa aGot tokele ŋai.'

Naulumian tosəŋavur lotokad naleprosi

* **17:2:** Nabiltivat enan eməlas habat, natəŋki esulsul həni hən bəbul dasdas nawit hən bəgəm vi flaua. † **17:6:** Nəhai malperi evi nabiltihai tokad nəharhəte topat nasihau tosobur, toharhar təlmam.

11 Len nəyaran san, nəboŋ tovi Jerusalem, aYesu iyar len navilah hən naut a Samaria mai a Kalili.

12 Nəboŋ tobar navile sua, nauluŋan tosəŋavur lotokad naleprosi lobubur maii. Loil a tut*

13 ale lukai habat ke, “Yesu, Masta, gilolosa hən ginamito!”

14 Nəboŋ toris galito, ikel mai galit ke, “Mitia vusan gamit mai ahai tutumav gail.”* Ale len nəyaran salit van, lumaur, luveveu.

15 Galit sua, nəboŋ toris ke tomaur, etəlmam van, eputsan nahəsan aGot habat.

16 Ale iteh len tan, ekəta vi pan bathurien aYesu ale esipa vi təban. Be gai evi auleSamaria.

17 Beti aYesu ike, “Be savi tosəŋavur lotoveveu a? Lotoməlapat, galit lutoh a be?”

18 Səkad avan ideh hən totəlmam hən toputsan nahəsan aGot, be ametbəs egai ŋai a?”

19 Beti ikel maii ke, “Gile məhat, givan; nadəlomian sam̄ igol gumaur.”

Natohan pipihabəlan aGot tegəm ŋais?

(Mat 24.23-28, 37-41)

20 Boŋ sua naFarisi gail lous aYesu ke, “Natohan pipihabəlan aGot tegəm ŋais?” AYesu isor var galit ke, “Natohan pipihabəlan aGot sagəm len nakətaan.

21 Avan ideh asike ike, ‘Geris, ipat gegai!’ o ‘İpat ea!’ husur natohan pipihabəlan aGot satopat mai gamito.”

Nagəmaian siNatun Nəvanuan

22 Beti ikel mai ahai susur san gail ke, “Len nəboŋ bəgəmai, dereh məteləŋon ke məteris nəmariboŋ ideh siNatun Nəvanuan, avil asike mətorisi.

23 Nəvanuan gail dereh likel mai gamit ke, ‘Geris, gai sage!’ o ‘Geris, gai saga!’ Samtedəlom galito, samtehusur galito.

24 Husur aNatun Nəvanuan, len nəboŋ san, tesuŋan nasəmoropun toŋias nəmav kavkav.

25 Be a tahw hən natgalen bəvisi, timasləŋon tisa hən natit b̄isobur ale naur ta daməŋai limasmətahuni.

26 Navide ləbikade len nəboŋ gail siNatun Nəvanuan dereh lehun navide silat lototoh len nəboŋ siNoah gail.

27 Nəvanuan gail luhan, lomun, lulah mai ludam̄ hən nəlahan gail van vəbar nəboŋ aNoah tobi len nabiltibot totibau masuŋ lotokisi hən nəak. Beti nabiltius eus, nilev egəm van, natit p̄isi imasig.‡

28 Imagenan len nəboŋ gail siLot. Luhan, lomun, loŋur natite, loŋur hən natite. Lumabul tite mai loum hən naim gail.

29 Be len nəboŋ aLot toriŋ naut a Sotom, nəhab mai nəsalfa§ aruteh dan nəmav van, navile kavkav imasig.**

30 Timaienan len nəboŋ aNatun Nəvanuan bəvisi len nədaŋan san.”

31 AYesu isor am ke, “Len nəboŋ enan, avan ideh b̄itoh a məhat len navurun naim timasgam tutut dan naim san, satimariŋ hən b̄itariv natit san gail. Ale avan ideh len nəmarireu tu satetəlmam vahim hən b̄ipat natideh.

32 Mitinau gat asoan aLot.*

33 Avan ideh b̄igol risi ke b̄etəgau gat nəmauran san, dereh timasig. Be avan ideh b̄idam̄ həni ke b̄imasig, dereh aGot tigol timaur vi sutuai.

34 Nukel mai gamit ke, len nalenmariug enan dereh nəvanuan eru aripat len nəmel b̄esua; aGot tilav kuv tesua ale togon tipat.

* 17:12: Lev 13.46 * 17:14: Lev 14.1-32 ‡ 17:27: Hən naves 26-27, ris Gen 6.5-7.24 § 17:29: Nəsalfa evi nəvat toyaŋŋaŋ. Goləboi gəbisabi pəpadaŋ hən nəhab a Bu. ** 17:29: Hən naves 28-29, ris Gen 18.20-19.25 * 17:32: Gen 19.26

³⁵⁻³⁶ Napəhañut eru arelis dasdas namisurhuwit len naut tesua ŋai; aGot tilav kuv tesua ale togon titoh.”††

³⁷ Beti ahai susur gail lousi ke, “Dereh tevisi a be, Nasuḅ?” Isor var galit, isor kəta ke, “Len naut ideh natit tomat topat lan, nabiltiman tohanhan natit tomat dereh leməlah gəm ðon ei. Avan tokad namətan eləboi ðerisi.”

18

Na-sor-tuṽ-an mai nəbatunau tous tabtab hən nanoran

¹ Beti aYesu iḅol mai galit ke limassor tuṽ tabtab, nəlolit sateur na-sor-tuṽ-an, letəgau gati.

² Ike, “Len nabiltivile sua ikad nəmatsistret samətahw len aGot, tonau ke nəvanuan gail lotovi ut kəmas.

³ Ale len nabiltivile enan ikad abatunau pəhañut togəm akis həni hən ðeñiri ke, ‘Gigol tinor hən ginau hən asike aenemi sagw ðemədas ginau am.’

⁴ Idareh, nəmatsistret emətahuni van vəbar toke, ‘Nəsamətahw len aGot, ale nəvanuan gail lovi ut kəmas hən ginau.

⁵ Be husur ke nəbatunau enan toñir batrinriñ hən ginau, nupetəmas həni! Dereh nigol tinor həni hən asike ðeñir akis hən ginau van nimat.’ ”

⁶ Beti Nasuḅ ike, “Mətesəsəlonj hən nəsa nəmatsistret tosa tokele!

⁷ AGot dereh tigol tinor hən galit totabtabuh len galito, lotokai van həni len nalennəyal mai nalenmariug a? Dereh tevəlo hən ðevi tarhət salito a?

⁸ Ao, nukel mai gamit ke dereh tigol nanoran hən galit tutut. Avil nəboñ aNatun Nəvanuan ðegəmai, dereh tisəḅ nadəlomian len navile a pan o teḅuer?”

NaFarisi mai nəvanuan nətaks

⁹ AYesu ikel nəḅol pusan egai mai galevis lotonau ke lotonor be lunau ke nəvanuan tile gail ləsavi natideh. Isor kəta ke,

¹⁰ “Naulumān eru arovi məhat vi lan naholəvat todar vis naim siGot hən arbisor tuṽ. Gəlar togon evi Farisi, togon evi vanuan nətaks.

¹¹ NaFarisi eil, isor tuṽ van hən gai gabag ke, ‘Got, nosipa len gaiug husur ke ginau nəsasumān alat galenan, nəvanuan gail lotogəgəras hən ləḅilav kuv nəvat, alat ləsanor, alat lotogol naitian toḅur kotov nəlahan, o sumān ategai am tovi nəvanuan nətaks.

¹² Nəsəhan vəha-ru len nawik pisi, noviol hən nahudhut tosua dan tosəḅavur notokade.’

¹³ Avil togon tosor tuṽ, eil a tut, saləñon ke tekəta vi məhat vi lan nəmav be len na-ləñon-isa-an san isar batut, ike, ‘Got, gilolosa hən ginau, ruḅat nəsaan dan ginau notovi vanuan nəsaan!’

¹⁴ Nukel mai gamit ke, atenan ivahim, nəsaan san imaruḅat. Len nəhon aGot, atenan inor, savi naFarisi. Bathut avan ideh ḅipətpat gai məhat, dereh tegəm vi ut kəmas be ideh togol gai gabag tovi ut kəmas, aGot dereh teputsani.”

AYesu mai natuhtətai gail

(Mat 19.13-15; Mak 10.13-16)

¹⁵ Nəvanuan gail losəhar anatulit gail am van hən aYesu, hən ḅeriñ navəlan len galito hən navoian ḅegəm hən galito. Nəboñ ahai susur gail lotorisi, losivoh len galito.

¹⁶ Be aYesu ekis galit gəmai, ike, “Mitidamñ hən natuhtətai gail legəm hən ginau, samtikai tas galito, husur natohan pipihəḅəlan aGot evi silat lotosumān galito.

¹⁷ Nukel nakitinan mai gamit ke, avan ideh asike ḅəhəhañur hən natohan pipihəḅəlan aGot hum natuhtətai, asike asike eḅis lan.”

Naulumān toil a mō topul hən natite

(Mat 19.16-30; Mak 10.17-31)

†† **17:35-36:** Natosian galevis ta sutuai losuhud hən naves ³⁶ *Naulumān eru areum ḅonḅon marireu; aGot tilav kuv tesua ale togon titoh.*

18 Naulum̃an sua toil a m̃o eus aYesu ke, “Hai p̃usan gotovoi, nimabe h̃en ñeb̃ikad ñemauran vi sutuai?”

19 Ale aYesu isor vari ke, “Imabe gotokis ginau ke notovoi? S̃ekad avan ideh tovoi—aGot s̃eb̃on ŋai.

20 Gaiug gol̃eboi nakelean todaŋ gail lotoke: ‘Sagigol naitian toḅur kotov ñelahan, sagigol avan ideh timat,* sageṽnah, sagelibliboŋ—len nakotan am sageliboŋ, putsan at̃emañ mai anam̃ len ñanauan sam̃.’ ”*

21 Atenan ike, “Ñeboŋ notovi tuht̃etai ṽebar dam̃eŋai nugol natgalenan p̃isi.”

22 Ñeboŋ aYesu tos̃es̃eloŋ h̃eni, ikel maii ke, “Natesual am gupar. Pur h̃en natit p̃isi gotokade ale p̃ep̃ehuni mai nam̃esal gail. Ale dereh gikad nakonviolan aGot tot̃egau gati m̃os gaiug len ñemav. Beti geg̃em husur ginau.”

23 Avil ñeboŋ atenan tos̃es̃eloŋ h̃en natgalenan, ñelon isa husur ke topul h̃en natit tos̃obur.

24 Ñeboŋ aYesu tok̃eta van h̃eni ike, “Idaŋ masuḅ h̃en alat lotopul h̃en natite l̃eb̃evi lan natohan pipihab̃elan aGot.

25 M̃etol̃eboi ke idaŋ habat h̃en ñekamel ḅeb̃is tur len naburhunil s̃esod. Idaŋ s̃ehori am h̃en ñevanuan topul h̃en natite ḅeb̃is len natohan pipihab̃elan aGot.”

26 Be alat lotos̃es̃eloŋ h̃en natenan lousi ke, “Bimaienan, ase teḅis lan? S̃ekad avan ideh bikad ñemauran vi sutuai.”

27 Ale aYesu ike, “Natideh ñevanuan tod̃edas ḅigole, aGot el̃eboi ḅigole.”

28 Ale aPita ike, “Geris, ginamit namtorin̄ sinamit p̃isi tia h̃en namttohusur gaiug.”

29 Ale aYesu ikel mai galit ke, “Nusor kitin mai gamit ke, avan ideh torin̄ naim o asoan o aḅan gail o tata mai nana o anatun gail m̃os natohan pipihab̃elan aGot,

30 dereh tikad natgalen p̃isi tis̃obur t̃etas am len ñeboŋ eg ta dam̃eŋai len navile a pan. Ale len ñeboŋ ḅeg̃emai len ñemav dereh tikad ñemauran vi sutuai.”

*AYesu ikel tasi am ke dereh timat
(Mat 20.17-19; Mak 10.32-34)*

31 AYesu es̃ehar tos̃eŋavur pisan toru san lutoh s̃eb̃olito, ale ikel mai galit ke, “Datovi m̃ehat vi Jerusalem, ale natit p̃isi ahai kelkel ur lototosi husur aNatun Ñevanuan, dereh lisarpoh.

32 Alatevis a Jerusalem leriŋi len naṽelan alat l̃esavi Ju. Dereh lisor vilesi, lisor m̃edasi, leḅulaii,

33 leḅilas habat h̃eni ale ligol timat. Be len ñemariboŋ titor dereh tile m̃ehat t̃etas.”

34 Ahai susur gail l̃esal̃eboi natideh lan. Namilen esusuah dan galito gol ke l̃esal̃eboi ñesa aYesu tosor husuri.

*Partimeus
(Mat 20.29-34; Mak 10.46-52)*

35 Ñeboŋ aYesu tovan p̃epadaŋ h̃en naut a Jeriko, ametḅesw sua eb̃etah g̃egarh̃eḅisal, eŋir ñevanuan gail h̃en ñevat.

36 Ñeboŋ tos̃es̃eloŋ h̃en naluḅoh toḅot eus ke ñesa tovisi enan.

37 Galit lukel maii ke, “AYesu ta Nasaret satoyar van.”

38 Ale ikai ke, “Yesu, aNatun siTevit†, ñeloñ titan̄is ginau, gol tivoi h̃en ginau!”

39 Ale alat lotoyar a m̃o losivoh lan h̃en ḅem̃edau, ris tokai habat am ke, “ANatun siTevit, ñeloñ titan̄is ginau, gol tivoi h̃en ginau!”

40 Ŋa aYesu eil, ale ikel ke les̃ehar atenan g̃em h̃eni. Ñeboŋ tog̃em p̃epadaŋ aYesu eusi ke,

41 “Guke nigol ñesa h̃en gaiug?” Ale ike, “Nasuḅ, nuke nek̃eta.”

42 Ale aYesu isor maii ke, “Gek̃eta! Nad̃elomian sam̃ igol gumaur.”

* **18:20:** Ñeboŋ toke *Sagigol avan ideh timat* namilen ke sagigol avan ideh timat sil ñelol paŋpaŋ sam̃ o nal̃eŋonian sam̃ ŋai. * **18:20:** Exo 20.12-16; Deu 5.16-20 † **18:38:** AYesu savi anatun matmat aTevit be ehusur ñepasusan siTevit.

⁴³ Vəha-sua ŋai ikad nakətaan ale ehusr aYesu, isal suh nəyalyalan siGot. Nəboŋ nəvanuan p̄isi lotorisi, galit am loputsan nahəsan aGot.

19

AYesu mai aSakias

¹ Beti aYesu eβis len naut a Jeriko ale iyar tur lan.

² Ikad aulum̄an sual ei nahəsan aSakias; gai eil a m̄o hən nəvanuan nətaks gail ale epul hən nəvat mai natite.

³ Ike terisi ke aYesu ase, be husur toβitol edədasi bathut ke naluŋoh lotoil kəkol hən gai.

⁴ Ŋa igam vi m̄o ale epəlau len nəhai sikam̄or* hən βeris aYesu, husur ke dereh tiyar van ei.

⁵ Ale nəboŋ aYesu tobar naut enan, ekəta vi məhat ale ikel maii ke, “Sakias, gimariŋ tutut. Daməŋai nimastoh len naim sam̄.”

⁶ Ŋa imariŋ vi pan tutut ale ike “Ivoi,” mai aYesu, ikemkem habat.

⁷ Nəvanuan p̄isi lotoris natenan loŋit nəholito, lusor mətmətan həni ke, “Gai evi lohoim sinaulum̄an nəsaan hən βitoh maii.”

⁸ Avil aSakias ile məhat, ikel mai aYesu ke, “Geris, Nasuβ, len nahudhut toru hən natit p̄isi sagw, gagai ŋai nulav nahudhut tesua mai naməsal gail. Ale nəβegəras avan ideh hən nəβevənah, dereh nisar gel vəha-vat həni!”

⁹ Beti aYesu ikel maii ke, “Daməŋai nə-lav-kuvi-an dan nəsaan egəm bar naim egai. Bathut ategai am evi sua len nəpasusan siApraham.

¹⁰ Husur aNatun Nəvanuan egəm hən βidoŋ alat lotomasig, hən βilav kuv galit dan nəsaan.”

Nəβol p̄usan husur nəvat (Mat 25.14-30)

¹¹ Nəboŋ nəvanuan gail lotosəsəloŋ hən natgalenan, aYesu iβol p̄usan, husur egəm pəpadaŋ hən naut a Jerusalem ale lunau ke natohan pipihabəlan aGot βevisi ta bogai.†

¹² Imagenan aYesu ike, “Aulum̄an sua len nəbathudud toil a m̄o len nəkantri san eutaut hən βevi lan nəkantri sual a tut hən abiltikiŋ ei βitabtabuh lan hən βetəlmam βegəm vi kiŋ hən naut san.

¹³ Ale ekis naslev lotovi ulum̄an tosəŋavur gəmai, ilav namina‡ tosəŋavur mai galit v̄isusua, ike, ‘Məteum len nəvat galenan vir natəlmaman sagw.’

¹⁴ Be alat len nəkantri san lomətahun buni ale losul galit galevis a tahw həni hən ləβikel mai nabiltikiŋ ke, ‘Namtsaləŋon ategai hən βevi kiŋ sinamito.’

¹⁵ Naut kəmas, egəm vi kiŋ ale nəboŋ totəlmam episul hən alatenan gai tolav nəvat mai galit ke legəmai. Ike teləboi nəvat lotosəhori len nəvat tolav mai galito.

¹⁶ Esua toil a m̄o egəm ike, ‘Nasuβ, namina sam̄ episan esəŋavur am.’

¹⁷ Ale ikel maii ke, ‘Nauman sam̄ ikab, govi naslev tovoi! Husur ke gotodaŋ len natenan tokəkereh, dereh gekətkəta təban nabiltivile tesəŋavur.’

¹⁸ Beti sual am egəm ale ike, ‘Nasuβ namina sam̄ episan erim am.’

¹⁹ Ŋa nakiŋ ikel maii ke, ‘Gaiug, dereh gekətkəta təban nabiltivile terim.’

²⁰ Beti naslev tile am egəm ale ike, ‘Nasuβ, namina sam̄ bogai; noruŋ gole len natuhtaol hən nəβesusuan buni.

²¹ Nomətahw len gaiug husur gutaltal, nəkadum̄ ehəhaiiv, gulav kuv nəsa gəsariŋi, gotətariv nəsa gəsəməbule.’

* **19:4:** *Nəhai sikam̄or* ehun nəbaŋ be goləboi gəβihan naŋite. † **19:11:** NaJu gail lunau ke aKristo salito dereh tegəm vi kiŋ hən βilav namilen aTevit tovi kiŋ ta sutuai. Ale nəboŋ aYesu togəm pəpadaŋ hən naut a Jerusalem lunau ke dereh gai tegəm vi kiŋ ale dereh gai tehut alat a Rom dan naut a Israel. ‡ **19:13:** *Namina* evi nakoin silat a Kris tovi nəvat hən nauman hən nahəbati totor.

²² Nakiņ isor vari ke, ‘Govi naslev tosa vəsa! Len nasoruan sam̄ gotomadhakele, neṽusan gaiug hən nəsan sam̄. Gaiug gukele ke nudaņ taltal, nəkadugw ehəhaiṽ, nulav kuv nəsa nəsarıñi mai notətariv nəsa nəsəməbule.

²³ Bimaienan, husur nəsa gəsariņ nəvat sagw len nalulutar hən ke nəboņ nototəlmam nətəlav nəvat enan mai naintəres han?’Ş

²⁴ Ale ikel mai alat lotoil təban ke, ‘Lav kuv namina dani ale lavi mai atenan tokad namina tosəņavur.’

²⁵ Ris lotoke, ‘Nasuḅ, gai ikad namina tosəņavur tia!’

²⁶ Isor var galit ke, ‘Nukel mai gamit ke, nəvanuan p̄isi lotoum tovoi len nəsa lotokade, dereh nilav natit am mai galito, avil avan ideh tom̄idol, avan ideh saum savoi len nəsa tokade, dereh nilav kuv tokəkereh gai tokade dani.

²⁷ Be galen p̄isi lotovi enemi sagw gail, lotomətahun ginau notovi kiņ salito, səhar galit gəmai, ta bubun galit len nəhogw!’ ”

AYesu ebis len naut a Jerusalem

(Mat 21.1-11; Mak 11.1-11; Jon 12.12-19)

²⁸ Nəboņ aYesu tokəmaienan tonon, iyar tab vi məhat vi Jerusalem.

²⁹ Nəboņ tovan pəpadaņ hən natuhvile eru, a Petfas mai a Petani, len naut lotokisi hən Naṽehuh Oliv, esəvat ahai susur eru,

³⁰ ike, “Mərevi lan navile ea topat a m̄o. Nəboņ mərḅebis lan dereh mirisaḅ natuhtonki totahətah ei, avan ideh səsah lan sal. Sah ruḅati ale səhari gəmai.

³¹ Avan ideh ḅeus gamər ke, ‘Məroruḅati hən nəsa?’ mirikele ŋai ke, ‘Nasuḅ timaskade.’ ”

³² Nəboņ aYesu tosəvat gəlar tonon, aruvan ale arusaḅ natit p̄isi hun aYesu tokele.

³³ Nəboņ artosah ruḅat natuhtonki enan, amahean gail lous gəlar ke, “Məroruḅati hən nəsa?”

³⁴ Ale arusor var galit ke, “Nasuḅ timaskade.”

³⁵ Beti arosəhari van hən aYesu, aroḅir hən nahurabat səlaru len natuhtonki ale arugol aYesu ebətah səņaṽuti.

³⁶ Len nəvanan san, luṽolsan nahurabat salit gail metp̄isal.

³⁷ Nəboņ togəm pəpadaņ hən naut naḅisal tovi pan len Naṽehuh Oliv, naluṽoh hən ahai susur gail kavkav, len nahəhaṽuran salito, lotuḅat kai, putsan nahəsən aGot habat husur namerikel p̄isi lotorisi tia.

³⁸ Lukai ke,

“Got igol ivoi hən atenan, nakiņ togəm

len nahəsən Nasuḅ aGot!*

Natəmat len nəmav

mai nalotuan tivan hən aGot toyalyal buni!”

³⁹ Be naFarisi galevis len naluṽoh lusor mai aYesu ke, “Hai p̄usan, kai tas ahai susur sam̄ gail!”

⁴⁰ Ris aYesu tosor var galit ke, “Nukel mai gamito, naut taḅut hən galito, nəvat galegai lətəkai.”

AYesu itaņis naut a Jerusalem

⁴¹ Nəboņ togəm pəpadaņ hən naut a Jerusalem, toris nabiltivile enan, itaņisi

⁴² ale ike, “Ivoi am ke gamit məttaḅəboi nəsa təlav natəmat mai gamito nəboņ daməņai, be aoa, esusuah dan gamito.

⁴³ Nəboņ tosa dereh tegəm hən gamito. Len nəboņ enan aenemi samit gail dereh lisah tuan nətan tisahsah vi məhat hən ḅipat kəkol hən nabiltivile samito, lidar vis gamito hən ləḅeil garu gol gamito.

⁴⁴ Ale ligol nabiltivile timasirsir, gamit mai anatumit mitimaienan. Ligol ke asike ikad nəvat ideh bəpəlah gat togon. Dereh timagenan husur mətsaris ləboi nəboŋ aGot togəm hən gamito.”

*AYesu len naholəvat todar vis naim siGot
(Mat 21.12-17; Mak 11.15-19; Jon 2.13-22)*

⁴⁵ Beti aYesu eḅis len naholəvat todar vis naim siGot ale etuḅat hut alat lotoḅur hən natit gail ei.

⁴⁶ Ikel mai galit ke, “Natosian siGot ike, ‘Naim sagw tevi naim na-sor-tuḅ-an,’* avil mətugol ke egəm ‘naut susuah sinəvanuan vənənah gail!’ ”*

⁴⁷ AYesu eḅusan len nəboŋ ḅisi len naholəvat todar vis naim siGot. Abiltihai tutumav gail mai ahai ḅusan gail hən nalo mai alat lotoil a mō hən nəvanuan gail am, lohisi hən ləḅigol ḅimat.

⁴⁸ Be ləsəsəḅ naḅisal hən ləḅigole, bathut nəvanuan ḅisi loləŋon buni ke lesəsəloŋ həni.

20

*Nədaŋan siYesu hən Na-il-a-mō-an
(Mat 21.23-27; Mak 11.27-33)*

¹ Len nəboŋ sua, nəboŋ aYesu toḅusan nəvanuan gail len naholəvat todar vis naim siGot, mai tokel ur na-kel-uri-an tovoi, abiltihai tutumav gail mai ahai ḅusan gail hən nalo mai alat lotoil a mō hən nəvanuan gail, logəm həni.

² Lukel maii ke, “Gugol natgalenan len nədaŋan sise? Ase ilav nədaŋan hən na-il-a-mō-an egai mai gaiug?”

³ Isor var galit ke, “Neus gamit hən nausian sua bai. Kel mai ginau,

⁴ nəbaptaisan siJon, egəm len aGot len nəmav o len nəvanuan?”

⁵ Lusor vahvah mai galit gabag ke, “Datḅike, ‘Egəm len aGot,’ dereh teus, ‘Husur nəsa mətsadəlomi?’

⁶ Be datḅike, ‘Nəvanuan,’ dereh nəvanuan ḅisi letubun gidato, husur lodəlomi ke aJon tovi ahai kelkel ur.”

⁷ Na lusor vari ke, “Namtsaləboi as tolav mai aJon.”

⁸ Ale aYesu ike, “Ginau am, asike nukel mai gamito ke na-il-a-mō-an sise topat len ginau hən nəḅigol natgalenan.”

*Alat lotorentem nəhol nakrep
(Mat 21.33-46; Mak 12.1-12)*

⁹ Beti etuḅat kel nəḅol ḅusan egai mai nəvanuan gail, ke: “Avan sua imabul nəhol nakrep* ale idamḅ həni van hən alat lotokətkəta təban nəhol hən ləḅirentem, ale len nəyaran san gai ivan ebəlav.

¹⁰ Len nəboŋ nakrep tomen, esəvat naslev sua van hən alat lotorentem nəhol hən ləḅepəpəhun nakrep galevis tovi esan. Avil luḅasi, losəvati van, səlav natideh.

¹¹ Na amahean nəhol esəvat naslev sual am, be gai am lugol maien həni, luḅasi, lugol isa həni, ale losəvati van, səlav natideh.

¹² Na esəvat sual am tətəs ale luḅabuḅuri, lubar həni vivile.

¹³ Amahean ike, ‘Nigol nəsa? Nigol timaiegai ke: dereh nesəvat anatugw ulumḅan notoləmas buni hən ke hum ma nahurulit ḅisa, ale ləḅigol ḅinor həni.’

¹⁴ Be nəboŋ alatenan lotorisi, lusor utaut həni ke, ‘Atenan, nəboŋ atəman ḅimat, gai tikad nəhol balai; datiparu buni hən datḅikad nasugsugur san ḅisi!’

¹⁵ Na lubar həni dan nəhol nakrep ale luparu buni.”

AYesu isor am ke, “Amahean nəhol dereh tigol nəsa hən galito?”

* 19:46: Isa 56.7 * 19:46: Jer 7.11 * 20:9: Isa 5.1

16 Dereh tegəmai, tigol alat lotorentem nəhol limat, ale tilav nəhol nakrep enan mai ideh tile.” Nəboŋ nəvanuan gail lotosəsəloŋ hən natenan, luke, “Natenan satimaienan!”

17 Be aYesu ekəta inor van hən galito ale ike, “Bimaienan, namilen natosian egai topat len nəbe sua ta sutuai nəsa?

“ ‘Nəvat, nəvanuan na-um-im-an gail lotomətahuni,
gai egəm vi vat sua ŋai bələboi bigol naim bihav mai binor.’* ”

18 Nəvanuan p̄isi ləb̄iteh len nəvat enan, dereh limaḅurḅur, mai avan ideh, nəvat b̄iteh lan, dereh tipat dole.”*

19 Beti ahai p̄usan gail hən nalo mai ab̄iltihai tutumav gail ludas p̄isal hən ləb̄itah gat aYesu len namityal enan ŋai bathut loləboii ke len nəbol p̄usan enan isor tas galito. Avil lomətahw len nəvanuan gail.

*Vur nətaks van hən aSisa
(Mat 22.15-22; Mak 12.13-17)*

20 Beti lokəta bunusi ale losəvat nəvanuan galevis lotogəraŋi ke lotokitin hən ləb̄isaḅ nəsabən len nasoran san hən ləb̄eriŋi len navəlan mai nədaŋan seuleRom tovi gavna.

21 Imagenan nəvanuan nagəgəraŋan gail lousi ke, “Hai p̄usan, namtoləboii ke gaiug gotosor, gotoḅusan tonor. Naḅide sam̄ ep̄itoḅ van hən nəvanuan p̄isi, ideh satile, ale goḅusan hən naḅisal siGot len nakitinan.

22 Inor hən datḅeḅur nətaks van hən aSisa m̄au a?”

23 Avil aYesu ekəta ləboi na-sor-gəraŋi-an salito ale ikel mai galit ke,

24 “Vusan ginau hən natenarius* tesua. Nəhon mai nahəsən ase arupət lan?” Ale luke, “ASisa.”

25 Ikel mai galit ke, “Imagenan, lav mai aSisa nəsa tovi seSisa, ale lav mai aGot nəsa tovi siGot.”

26 Ale lodədas ləb̄isaḅ nəsabən ideh len nasoran san ei len nəhon nəvanuan gail. Luḅaŋ len na-sor-vari-an san, ale ləsasor am.

*Na-le-məhat-an dan nəmatan, mai nəlahan
(Mat 22.23-33; Mak 12.18-27)*

27 NaSattiusi galevis (lotoke na-le-məhat-an dan nəmatan eḅuer),* logəm hən aYesu. Lousi

28 ke, “Hai p̄usan, aMoses itos m̄os gidato ke, aulum̄an ideh, aḅan b̄imat be asoan b̄itoh mai anatun eḅuer, atenan timaslah mai nəbatunau hən b̄ikad anatun gail m̄os aḅan.* ”

29 Ale boŋ sua ikad alatmiḅan lotoməlevru. Ahai a m̄o ilah mai ap̄əhaḅut sua, be imat, anatun eḅuer.

30 Aḅan tohusur ahai a m̄o ilah mai nəbatunau,

31 beti aḅan tohusuri am imaienan. Alatmiḅan lotoməlevru lumat maienan p̄isi, anatulit eḅuer.

32 Naməkot alitenan tu imat.

33 Ale namtous gaiug ke, b̄imagenan, len na-le-məhat-an dan nəmatan, nap̄əhaḅut enan dereh tevi asoan ase? Husur ke alatmiḅan lotoməlevru p̄isi lulah maii.”

34 Na aYesu ikel mai galit ke, “Nəvanuan len navile a pan lulah mai ludam̄ hən nəlahan.

35 Avil alat aGot totabtabuh len galit hən ləb̄itoh vi sutuai, mai hən ləb̄itoh len na-le-məhat-an dan nəmatan, galit, asike lulah, avan ideh asike idam̄ hən ləb̄ilah.

36 Ale lodədas ləb̄imat am, husur losum̄an aŋel gail, lovi anatun aGot gail bathut togol lotole məhat dan nəmatan.

37 Be len nəbolan husur nəhai topaŋ,* aMoses boh isor vəhoti ke, alat lotomat lule məhat dan nəmatan husur ekis Nasuḅ hən ‘aGot siApraham mai aGot seIsak mai aGot sijakop.’

* 20:17: Psa 118.22 * 20:18: Isa 8.14-15 * 20:24: Natenarius evi nakoin silat a Rom tovi nəvat hən nauman hən nəmariboŋ esua. * 20:27: Uman 23.8 * 20:28: Deu 25.5-6 * 20:37: Exo 3.1-6

³⁸ Gai savi aGot silat lotomat be evi aGot silat lotomaur, husur len nabunusian siGot, galit p̄isi lumaur.”

³⁹ Ahai p̄usan galevis hən nalo lusor vari ke, “Gokitin ahai p̄usan!”

⁴⁰ Beti avan ideh sail b̄uri hən b̄eusi hən nausian ideh am.

aKristo anatum aTevit mau a?

(Mat 22.41-46; Mak 12.35-37)

⁴¹ Be aYesu eus galit ke, “Nəvanuan gail luke aKristo, aGot totabtabuh lan, evi anatum ulum̄an siTevit mabe?”

⁴² Husur aTevit, gai ikele len nalob̄ulat hən Nəb̄e gail ke:

“Nasub̄ aGot ikel mai aMasta sagw ke,

“Gebətah tarhət len nəmatu sagw,

⁴³ vir nəber̄iṅ aenemi sam̄ gail pipit narieṅ gəlaru

hən ləb̄evi ut kəmas.”*^{*}

⁴⁴ Imaienan aTevit b̄ekisi hən ‘aMasta,’ evi anatum mabe?”

aYesu ikel p̄uli ke navivan isa

(Mat 23.1-36; Mak 12.38-40)

⁴⁵ Nəboṅ nəvanuan p̄isi lotosəsəlon, aYesu ikel mai ahai susur san gail ke,

⁴⁶ “Mətelələgau hən ahai p̄usan gail hən nalo. Loləmas hən ləb̄iyaryar mai nahurabat tobəlbəlav lotosuni. Loləmas hən nəvanuan gail ləb̄ike, ‘Ivoi,’ mai galit len nəmaket, loləmas nəhai bətbətah tovoi ṅai len naim nabonb̄onan, mai loləmas hən ləb̄ebətah rivuh len nəhanan gail.

⁴⁷ Lulav kuv p̄is naim mai nasugsugur sibatunau p̄əhaṽut gail, be len nagəgərasan salito len nəhon nəvanuan gail, lusor tuṽ ebəbəlav. Alatenan dereh lipanis səhor alat ləsəmaienan.”

21

Naviolan sibatunau p̄əhaṽut

(Mak 12.41-44)

¹ Nəboṅ aYesu tokəmaienan tonon, eris alat lotokad natite nəboṅ lotoriṅ naviolan salito len nabokis hən nəvat len naim siGot.

² Beti eris nəbatunau naməsəl sua toriṅ natuhkoin eru artovi kopa.

³ Ike, “Nukel nakitinan mai gamit ke, nəbatunau egai tovi məsəl eviol səhor galit p̄isi.

⁴ Husur galit p̄isi loviol kinit naviolan gail dan tosoḅur lotopul həni, be dan tokəkereh topar, alitegai eviol hən natit p̄isi san hən b̄imaaur lan.”

Nagilen nəboṅ ta tahw

(Mat 24.1-14; Mak 13.1-13)

⁵ Nəboṅ ahai susur san galevis lotosor husur naim siGot ke epəhas buni hən nəvat tobilbil mai naviolan gail van hən aGot, aYesu ike,

⁶ “Natgalen məttorisi, dereh len nəboṅ gail ləb̄egəmai, asike ikad nəvat ideh b̄epələh gat togon, dereh limasirsir p̄isi.”

⁷ ṅa lousi ke, “Hai p̄usan, natgalenan levisi ṅais? Ale dereh tikad nəsa b̄eṽusan nəboṅ hən natgalenan ləb̄isarpoh?”

⁸ Isor var galit ke, “Mətelələgau ke avan ideh sategəras gamito hən mətb̄isab, husur dereh tisoḅur legəm len nahəsagw like, ‘Ginau boh aKristo!’ mai, ‘Pəpadaṅ nəboṅ tegəmai!’ Samtehusur galito!

⁹ Nəboṅ mətb̄esəsəlon həni ke, ikad nabiltiḅalan gail mai nəḅalan tomətahun alat lotoil a ṅo, samtemətahw. Husur natgalenan limasvisi a ṅo, be nəboṅ ləb̄imadhavisi, savi nagilen sal.”

* **20:43:** Psa 110.1

¹⁰ Beti ikel mai galit ke, “Naluŵoh hən nəvanuan naut sua dereh tiḃal mai naluŵoh hən nəvanuan naut tile, ale nəvanuan sekiŋ gail dereh liḃal mai nəvanuan sekiŋ tile gail.

¹¹ Len naut tile gail dereh tikad nabiltidu gail, tipar hanian mai tikad navilesir gail. Dereh tikad natit ḃevisi, nəvanuan ḃisi ninelit ḃepil lan, mai natetətan toyalyal len nəmav.

¹² Avil a tahw hən natgalenan, galit dereh litah gat gamito, ale lemədas bun gamito. Dereh lilav gamit vi lan naim nəḃonḃonan mai naim nəḃaŋisian gail. Dereh lesəhar gamit vi lan nakiŋ mai gavna gail sil nahəsagw.

¹³ Len nəḃoŋ enan dereh tipat len gamito hən mətḃikel kot na-kel-uri-an tovoi husur ginau.

¹⁴ Imaienan, mitinau səhoti ke samteutaut hən mətḃisor gol gamit gabag.

¹⁵ Bathut dereh neviol mai gamito hən nasoran mai namitisau hən nənauan tokitin hən ke, aenemi samit gail ledədas ləḃisor var gamito o ləḃisor tas gamito.

¹⁶ Atəmamit, anamit, aḃamit gail, amaheamit gail mai nabubur samit gail am dereh leriŋ gamit len navəlan aenemi samit gail. Dereh leriŋ gamit galevis len nəmatan.

¹⁷ Nəvanuan ḃisi dereh lemətahun bun gamito sil nahəsagw.

¹⁸ Be nasivurumito dan navurumito asike imasig.

¹⁹ Len nə-daŋ-ḃuri-an samito dereh mitikad nəmauran vi sutuai.

Naut a Jerusalem timasirsir
(Mat 24.15-21; Mak 13.14-19)

²⁰ “Be nəḃoŋ mətḃeris naut a Jerusalem, navəshəsoltia gail lotodar visi, len nəḃoŋ enan dereh məteləboii ke pəpadaŋ timasirsir.

²¹ Beti alat lototoh len naut a Jutea, limasgam mətahw dani vi lan naut tobaŋ ḃehuh. Ale alat lototoh len navile enan limasriŋi, mai alat lotosuh marireu saleḃis lan.

²² Husur nəḃoŋ galenan levi nəḃoŋ hən nəpanismen, hən natit ḃisi natosian gail lotokele ləḃisarpoh.*

²³ Nulolosa hən alat ləḃetian mai alat ləḃevəhasus len nəḃoŋ enan! Husur len naut egai dereh tikad na-ḃiltiḃənon-isa-an mai nəlol paŋpaŋ topansem nəvanuan galegai.

²⁴ Nəḃu nəḃalan gail lita bun galito həni, ale aenemi salit gail dereh libaŋis gat galit beti səhar galit vi tut vi lan nəkantri ḃisi. Ale nametḃos gail dereh lipal sar nabiltivile Jerusalem, il a məo həni van vəbar nəḃoŋ salit ḃesib.

Nagəmaian siNatun Nəvanuan
(Mat 24.29-31; Mak 13.24-27)

²⁵ “Natit tiltile gail levisi hən namityal, nahəbati mai naməso gail.* Len navile a pan, nəvanuan gail len nəkantri gail dereh lemətahw, ledədarŋəḃu, nau tuhatuh hən nəwalan hən nətas mai nahəbasoduḃ.

²⁶ Nəvanuan gail dereh nəlolit tiḃonḃon len namətahwan salit mai nə-vatvat-viri-an hən nəsa ḃevisi len navile a pan. Husur nədaŋan gail len nəmav dereh lekurkur.

²⁷ Beti len nəḃoŋ enan dereh leris aNatun Nəvanuan ḃegəm len nəmavukasw, len nədaŋan mai nəyalyalan totibau.*

²⁸ Nəḃoŋ natgalenan ləḃetuḃat visi, məteil gəgat tinor husur asike idareh nə-lav-kuvi-an samito dan nəmauran hən navile a pan, dereh tihav.”

Nəḃol ḃusan hən nəhai nafik
(Mat 24.32-35; Mak 13.28-31)

²⁹ Beti ikel nəḃol ḃusan mai galit ke: “Məteris nəhai nafik mai nəhai ḃisi am.

³⁰ Nəḃoŋ lotodumoh, mətoləboi mətḃeris ləboii ke nəḃoŋ naut pudpud ḃegəm pəpadaŋ.

* 21:22: Hos 9.7 * 21:25: Isa 13.10; Eze 32.7; Jol 2.31 * 21:27: Dan 7.13; KelV 1.7

³¹ Imagenan, nəboŋ mətberis natgalenan bēvisvisi, mətələboii ke natohan pipihabəlan aGot satogəm pəpadaŋ.

³² Nukel nakitinan mai gamit ke, naur egai asike lumat vəbar natgalen p̄isi ləb̄isarpoh.

³³ Nəmav mai navile a pan dereh arimasig balai, avil nasoruan sagw asike imasig boŋ ideh.

Məteutaut!

³⁴ “Mətələləgau hən ke samtetərog, samtigol naŋide tosa len natərogan mai samtinau masuŋ hən nəmauran len navile a pan o nəboŋ enan dereh tegəm ale mətəsəhoŋut lan hum məttohat len nəhai tata.

³⁵ Husur dereh tegəmai len galit p̄isi lotosuh len navile a pan kavkav.

³⁶ Mətəhulahul tabtab, ale sor tuŋ ke mətələboi mətbigam yav dan natgalen p̄isi pəpadaŋ hən bēvisi, ale mətbeil len nəhon aNatun Nəvanuan.”

³⁷ Na len nalennəyal p̄isi aYesu eŋusan len naholəvat todar vis naim siGot, be len mariug ivan vatoh len Naŋehuh Oliv.

³⁸ Ale nəvanuan p̄isi lulele dudulan somilan hən ləb̄evi lan naholəvat todar vis naim siGot hən ləbəsəsoləŋ həni.

22

Ajutas eŋur hən aYesu

(Mat 26.1-16; Mak 14.1-11; Jon 11.45-53)

¹ Len nəboŋ enan Nəhanan hən Nabəta Səkad Nayis lan, lotokisi hən nəPasova, egəm pəpadaŋ.*

² Abiltihai tutumav gail mai ahai p̄usan gail hən nalo luke lisab̄ naŋisal ideh hən ləb̄igol aYesu b̄imat, be savi len nəhon nəvanuan gail husur lomətahw len galito.

³ Beti aSetan ebis len aJutas lotokisi hən aIskariot, gai tovi sua len ahai susur lotovi 12.

⁴ Ale aJutas ivan hən abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a m̄o silat lotokətkəta kəkol hən naim siGot hən b̄isor mai galit husur naŋisal ideh hən b̄eriŋ aYesu len navələlito.

⁵ Lohəhaŋur masuŋ ale ludam̄ hən ləb̄ilav nəvat nasilva maii.

⁶ Ale ajutas idam̄, beti idas p̄isal hən b̄eriŋ aYesu len navələlito nəboŋ naluŋoh ləsətah maii.

NəPasova naməkot siYesu

(Mat 26.17-25; Mak 14.12-21; Jon 13.21-30)

⁷ Beti nəmariboŋ hən Nəhanan hən nabəta səkad nayis lan egəmai. Len nəboŋ enan lotutumav hən natuhsipsip hən nəPasova.

⁸ AYesu esəvat aPita mai aJon, ike, “Mirivan vautaut hən nəhanian hən nəPasova hən datb̄ihani.”

⁹ Ale arousi ke, “Guke namreutaut həni a be?”

¹⁰ Isor var gəlar ke, “Nəboŋ mərbebis len nabiltivile, naulum̄an sua topat nabiliwai toplu dereh teburur mai gaməru. Mərehusuri vi lohoim tobis lan

¹¹ ale kel mai amahean naim ke, ‘Ahai p̄usan eusi ke: “Narum̄ simetb̄os gai be? Nuke nihan Nəhanian hən nəPasova mai ahai susur sagw gail lan.” ’

¹² Atenan teŋusan gaməru hən nabiltirum̄ tokad natit p̄isi dattoləŋoni. Məreutaut ei.”

¹³ Na aruvan, arusaŋ natit p̄isi hun tokel mai gəlaru, ale aroutaut hən nəPasova.

Nəhanan naməkot siNasub

(Mat 26.26-30; Mak 14.22-26; 1Kor 11.23-25)

¹⁴ Nəboŋ namityal hən nəhanan togəmai, aYesu ipat hən nətarhəgarin hən b̄ihan. Ale ahai pispisul san gail luŋon maii.

* **22:1:** *Nəhanan hən Nabəta Səkad Nayis lan*, alat lotovi Ju lokisi hən NəPasova, nəboŋ aGot togol ahai a m̄o gail p̄isi silat a Ijip lumat be səbar alat a Israel.

15 Ale ikel mai galit ke, “Noləŋon buni tia ke nihan nəPasova egai mai gamito a tahw hən nəbələŋon bisa.

16 Husur nukel mai gamit ke, asike nuhani am vir nəsarpoŋan han len natohan pipihabəlan aGot.”

17 Nəboŋ tolav nabiliwai, tosipa həni, ike, “Mitilav nabiliwai egai ale pəpəhuni mai gamit gabag.

18 Husur nukel mai gamit ke, gagai van asike nomun tas nəwain† vir natohan pipihabəlan aGot bəgəmai.”

19 Nəboŋ tolav nabəta, tosipa həni, eḅuri, beti ilavi mai galito, ike, “Egai nibegw notoviol həni mōs gamito. Gol timaiegai hən mətəbinau gat tin hən ginau.”

20 Len naḅide toḅitoḅ, nəboŋ lotohan tonəŋ ilav nabiliwai ike, “Egai nabiliwai hən nakel-gati-an veveu aGot tota gati len nəda hagw, nəda hagw bisel mōs gamito len nəmatan sagw.

21 Be atenan bəriŋ ginau len navəlan aenemi sagw gail, navəlan atenan ipat len natev mai navəlagw.*

22 Husur aNatun Nəvanuan dereh tivan suḅan aGot toriŋ gati tia,* avil atenan bəriŋ aNatun Nəvanuan len navəlan aenemi san gail, dereh nəmauran san tisa vəsa batbat.”*

23 Beti lotuḅat usus gabag hən galito ke, ase len galit tigol natenan.

Ase etibau səhor galito

24 Lotuḅat vitvituh len galit gabag husur galit ta be etibau səhor galito.

25 Na aYesu ikel mai galit ke, “Len navile a pan, nakiŋ hən nametḅos gail, lupatpat galit məhat len nədaŋan salito; ale nametḅos gail lokis alat lotoil a mō hən galito hən ‘Na-vitarhəte-an salito.’

26 Be gamit samtimaianan. Ideh len gamito totibau masuḅ, gai timasgəm suḅan ahai a tahw. Ale ideh len gamito toil a mō, timasgəm suḅan nəvanuan toum kəmas sinəvanuan tile.

27 Husur ase etibau am, atenan tohan len natev, o atenan toum hən ḅilav nəhanian maii? Len nabunusian silat navile a pan evi atenan tohan len natev. Avil len gamito, evi ginau boh notoum kəmas samito.

28 Gamit boh mətutah mai ginau akis, naut kəmas naḅisal sagw todaŋ nəboŋ nəvanuan gail lotomətahun ginau.

29 Suḅan aTəmagw tolav na-il-a-mō-an len natohan pipihabəlan mai ginau, imaienan, gagai nulavi mai gamito.

30 Dereh mitihan, mətemun len natev sagw len natohan pipihabəlagw ale mətebətah len nabiltihai bətbətah gail hən mətəpəpəhuni navoian dan nəsaan len nahəmar lotovi 12 seIsrael.

Ahai susur gail, nəmauran dereh tidan len galito

(Mat 26.31-35; Mak 14.27-31; Jon 13.36-38)

31 “Simon, Simon, geris, aSetan eus aGot hən bisab gamito ke mətumabe, hum nauluḅan hən nəhol todardar hən nəhad mōs namisurhuwit ḅiteh tur lan, be nəsogsog ḅisi han bəsuḅ.

32 Avil nusor tuḅ mōs gaiug tia hən ke, nadələmian sam asike iteh. Ale nəboŋ gəḅipair təlman, gigol galit lotovi ahai susur gail am ke lidaŋ am.”

33 Be aPita ikel maii ke, “Nasuḅ, noutaut hən nəḅitah mai gaiug van hən naim bəbaŋis mai nəmatan!”

† 22:18: Len naut egai, natosian ike naḅit nəhau (tovi naḅit nakrep), be namilen nəwain. * 22:21: Psa 41.9 * 22:22: Psa 22.2-19; Isa 53; Uman 2.22-24 * 22:22: Uman 1.18

³⁴ Ris aYesu tosor vari ke, “Nukel mai gaiug, Pita, natoulum̃an asike ekəkəraiko daməŋai vəbar gəbikel vəha-tor həni ke gəsaləboi ginau.”

³⁵ Beti aYesu ikel mai galit ke, “Nəboŋ notosəvat gamito, nəpaus, nəhad mai naributbut tobuer, mətoŋidol hən natideh a?” Ale lusor vari ke, “Ao.”

³⁶ Ikel mai galit ke, “Be gagai, atenan b̃ikad nəpaus timaspati mai tipat nəhad səsəŋon am. Ale asike b̃ikad naʒu nəbalan, timasʒur hən nahurabat naut susus san hən b̃evur b̃esua.

³⁷ Husur nukel mai gamit ke, natosian egai siGot timassarpoh len ginau ke, ‘Len nənauan salit loriŋi hum alat lotosa.’* Ale nəsa lototosi husur ginau egəm bar nəsarpoan han ta bogai.”

³⁸ Na lukel maii ke, “Geris, Nasuḅ, naʒu nəbalan toru!” Be gai ike, “Tinoŋ!”

Len Naṽehuh Oliv

(Mat 26.36-46; Mak 14.32-42)

³⁹ Beti aYesu evivile, ale iyar vi lan Naṽehuh Oliv hum naṽide san. Ahai susur san gail lohusuri.

⁴⁰ Nəboŋ tobar naut enan, ikel mai galit ke, “Mitoris tuṽ hən asike mət̃b̃iteh len nəsaan totaltal ke mətehusuri.”

⁴¹ Ivan dan galito vəbar naut avan ideh b̃eləboi b̃etuṽ hən nəvat lan, etəŋedur, ale isor tuṽ.

⁴² Ike, “Ita, b̃evi naləŋonian sam̃, lav kuv nabiliwai hən na-ləŋon-isa-vəsa-an egai dan ginau. Avil nəsa gotoləŋoni tevisi, savi nəsa notoləŋoni.”

⁴³ Ale aŋel sua hən nəmav evisi həni ale igole idaŋ.‡

⁴⁴ Len nənauan san mai nəlon totuhatur masuṽ, isor tuṽ habat van van napilal san etuḅ hun nəda toturtur len tan.

⁴⁵ Nəboŋ tole məhat dan na-sor-tuṽ-an, etəlmam van hən ahai susur gail ale isaḅi ke lotopat, nibelit eməhav husur nalolosaan.

⁴⁶ Na ikel mai galit ke, “Imabe mətupat? Mitile məhat, sor tuṽ hən asike mət̃b̃iteh len nəsaan totaltal ke mətehusuri!”

Lutah gat aYesu

(Mat 26.47-56; Mak 14.43-50; Jon 18.3-11)

⁴⁷ Nəboŋ tosorsor sal, naluṽoh sua egəmai. Ale aJutas tosua len tosəŋavur pisan toru, gai eil a m̃o. Egəm ben aYesu hən b̃esum̃ nətarhon,

⁴⁸ avil aYesu eusi ke, “Jutas, gumabe? Gaiug gosum̃ nətarhogw hən gəb̃eriŋ ginau, aNatun Nəvanuan len navəlan aenemi sagw gail a?”

⁴⁹ Nəboŋ alat lotohusur aYesu lotoris nəsa b̃evisi, luke, “Nasuḅ, namtibal mai galito hən naʒu nəbalan a?”

⁵⁰ Beti galit sua itai naslev seḅiltihai tutumav, ta kotov nədariŋan nəmatu.

⁵¹ Avil aYesu ike, “Mitinoŋ, samtimagenan!” Ale ibar nədariŋan, gole imaur.

⁵² Beti aYesu ikel mai aḅiltihai tutumav gail, alat lotokətkəta kəkol hən naim siGot mai alat lotoil a m̃o hən naJu gail ke, “Imabe mətogəm, lav naʒu nəbalan mai nəbatw gail gəmai hən mət̃bitah gat ginau hum notovi vanuan nəbalan toke tibal mai alat lotoil a m̃o?”

⁵³ Len nəmariboŋ p̃isi nutoh mai gamit len naholəvat todar vis naim siGot be mətsəbar ginau. Avil gagai evi namityal samito mai namityal hən nədaŋan hən nəmargobut.”

APita ike saləboi aYesu

(Mat 26.57-58, 69-75; Mak 14.53-54, 66-72; Jon 18.12-18, 25-27)

⁵⁴ Beti lutah gat aYesu, losəhari van vi lohoim seḅiltihai tutumav. APita ehusur galit van, be səyar pəpadaŋ.

* 22:37: Isa 53.12 ‡ 22:43: Natosian galevis ta sutuai ləsəkad naves 43-44 egai.

⁵⁵ Nəboŋ lototuŋ nəhab rivuh len naholəvat todar vis naim ale lototitileh bōnḃon, aPita ebətah, tah mai galito.

⁵⁶ Beti naslev təbarehreh erisi nəboŋ tobətah ale nəsalalumean hən nəhab tomias. Ale ekəta mətaltal van həni, ike, “Ategai am itah mai atenan!”

⁵⁷ Avil aPita isor tasi ke, “Litegai, ginau notətan hən gai!”

⁵⁸ Beti sədareh ŋai togon torisi, ike, “Gaiug am, govi galit sua!” Avil aPita ike, “Aoa Tegai, savi ginau!”

⁵⁹ Ale husur nəhaua tosua tovan, sual am isor sabi, ike, “Ategai boh itah maii, bathut gai am evi auleKalili.”

⁶⁰ Avil aPita ike, “Tegai, notətan hən nəsa gotokele.” Vəha-sua ŋai, nəboŋ tosor sal, natoulumān ekəkəraiko.

⁶¹ Nasuḃ ipair, ekəta inor van hən aPita, ale aPita inau təlmam hən nasoruan siNasuḃ nəboŋ tokel maii ke, “A tahw hən natoulumān ḃekəkəraiko daməŋai, gaiug dereh gikel vəha-tor həni ke gəsələboi ginau.”

⁶² Ale aPita evivile, itaŋ lolosa masuḃ.

NəSanhitrin lukot hən aYesu

(Mat 26.59-68; Mak 14.55-65; Jon 18.19-24)

⁶³ Alat lotokətkəta kəkol hən aYesu lotuḃat sor vilesi van, luḃasi, ḃasi, ḃasi van,

⁶⁴ lubaŋis gat namətan ale loususi ke, “Sss Hai kelkel ur, ase toḃas gaiug?”

⁶⁵ Ale lukel natit isoḃur am, losəvari vəsa tibatbat.

⁶⁶ Nəboŋ naut tolan nəSanhitrin luḃonḃon. Alat lotoil a mō hən nəvanuan gail, abiltihai tutumav gail mai ahai pusan gail hən nalo lobətah len naḃonḃonan enan. Ale losəhar aYesu van hən galito.

⁶⁷ Luke, “Gəḃevi aKristo, aGot totabtabuh lan, kel mai ginamito.” Avil ikel mai galit ke, “Nəḃekəmaienan mai gamito, asike mətodəlom ginau,

⁶⁸ ale nəḃeus gamito, asike mətusor var ginau.

⁶⁹ Be gagai van aNatun Nəvanuan dereh tebətah len nəmatu siGot hən ḃikad nədaŋan.”*

⁷⁰ Galit pisi lousi ke, “Gaiug m̄au, aNatun aGot a?” Ale isor var galit ke, “Gamit mətuke ginau boh.”

⁷¹ Beti luke, “Datsaləŋon avan ideh am hən ḃikel ur nəsaan ategai tokele. Husur gidat səḃodato datosəsəlōŋ həni len nabuŋon gabag!”

23

AYesu len nakotan sePilate

(Mat 27.1-2, 11-14; Mak 15.1-5; Jon 18.28-38)

¹ Beti, naluḃoh kavkav hən nəSanhitrin lule məhat, səhari van hən aPilate.

² Lotuḃat sor tas aYesu, il hirhir lan ke, “Namtusaḃ ategai ke tosəhar suluḃ nəvanuan sinamit gail len naḃisal tosa. Ikai tas na-ḃur-nətak-an van hən aSisa, mai gai ike tovi aKristo, aGot totabtabuh lan tovi a kiŋ sua.”

³ Ŋa aPilate eus aYesu ke, “Gaiug govi kiŋ seJu gail a?” Ale isor vari ke, “Gaiug boh gukele.”

⁴ Beti aPilate ikel mai abiltihai tutumav gail mai naluḃoh gail ke, “Nusabi ke ategai səkad nəsaban.”

⁵ Avil lutaltal ke, “Gai ipair hən nənauan sinəvanuan gail hən naḃusanan san len naut pisi a Jutea, gol loluḃoh ḃal taḃtaḃor. Etuḃat a Kalili vəbar naut egai!”

AYesu len nəhon aHerot

⁶ Nəboŋ aPilate tosəsəlōŋ həni, eusi ke gai ḃevi auleKalili.

* 22:69: Psa 110.1

⁷ Ale nəboŋ tosəseloŋ ləboii ke aYesu totoh pipihabəlan aHerot Antipas, esəvati van hən aHerot, gai am totoh len naut a Jerusalem len nəboŋ enan.

⁸ Nəboŋ aHerot toris aYesu ehəhaʋur masuʋ, husur sutuai eləŋoni tia ke terisi, bathut esəsəloŋ hən naholan tohusuri, ale ike teris aYesu ʔigol namerikel ideh.

⁹ ʔa aHerot eusus nausian tosoʔur be aYesu sasor vari.

¹⁰ Ale abiltihai tutumav gail mai ahai ʔusan gail hən nalo, lusor idan, lusor lol paŋpaŋ ke aYesu tosa.

¹¹ Beti aHerot mai nasoltia san gail loŋit nəholit van həni hum gai tovi ut kəmas, lusor vilesi. Lukol nahurabat bilbil lan ale losəvati təlmam van hən aPilate.

¹² Len nəboŋ enan ʔai aHerot mai aPilate gəlar gabag arogəm vi bubur beti. Husur sutuai arovi enemi səlar gabag.

AYesu len nəhon naluvoh

(Mat 27.15-26; Mak 15.6-15; Jon 18.39-19.16)

¹³ Nəboŋ aPilate tokis abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a mo mai nəvanuan gail tonon,

¹⁴ ikel mai galit ke, “Mətosəhar ategai gəm hən ginau hum ke avan sua tosəhar suluʋ nəvanuan gail len naʔisal tosa. Nəboŋ notoususi len nəhomito, nəsəsəb nəsaan ideh len ategai məttosor tasi, kel ke tosa.

¹⁵ AHerot am səsəb nəsaan ideh lan, husur aHerot esəvat təlmam həni gəm hən gidato. Ale imasil ke, ategai sagol natideh tonor hən ʔimat sile.

¹⁶⁻¹⁷ Imaienan, dereh nigol lebilas masuʋ həni ale teləboi ʔivan.”*

¹⁸ Avil galit luʔon, kai habat ke, “Səhar ategai vi tut, aParappas tevivile moŋ ginamito!”

¹⁹ (Alat a Rom lutah gat a Parappas tia, bar həni len naim bəbaŋis sil togol nəvanuan lotoluʋoh, ʔal taʋtaʋor len nabiltivile hən ləbəmədas nəgavmen, mai igol avan sua imat.)

²⁰ APilate isor van hən galit tətəs am bathut ike teriŋ aYesu tivan.

²¹ Avil lukai habat van ke, “Timat! Timat len nəhai balbal!”

²² Len na-vəha-tor-an aPilate isor van hən galit ke, “Imabe? Igol nəsa tosa? Nəsəsəb kas nəsaan ideh lan tonor hən ʔimat sile. Imaienan dereh nigol ke lebilas masuʋ həni ale neriŋi tivan.”

²³ Avil lukai susumar husur aYesu ke timat len nəhai balbal, ale ludan ʔur aPilate.

²⁴ ʔa aPilate eriŋi ke tigol nəsa lotoləŋoni.

²⁵ Ale atenan lotousi, aParappas totoh len naim bəbaŋis sil togol nəbalan hən bəmədas nəgavmen mai togol nəmatan, eriŋi evivile. Avil eriŋi aYesu len navəlalito hən ləʔigol nəsa lotoləŋoni həni.

Luʔos gat aYesu len nəhai balbal

(Mat 27.32-44; Mak 15.21-32; Jon 19.17-27)

²⁶ Nəboŋ nasoltia gail lotosəhari van, lutah gat aSimon, auleSairin sua toyar marireu gəm vi lan naut a Jerusalem ale loriŋ nəhai balbal lan hən ʔipati husur aYesu.

²⁷ Ale nəvanuan isoʔur masuʋ lohusuri. Galevis lotovi alatpəhaʋut lois, luʋosʋos nibelito, lutanjisi.

²⁸ Be aYesu ipair van hən galit ke, “ToʔtaJerusalem gail, samtitanjisi ginau be mititanjisi gamit gabag mai anatumit gail.

²⁹ Husur len nəboŋ ʔegəmai nəvanuan gail dereh like, ‘AGot igol navoian van hən alatpəhaʋut lotobutoh, nəhad hən natətai gail ləsəpasus, mai nasus gail ləsəvəhasus!’

³⁰ Beti ‘dereh lisor mai nabiltivəhuh gail ke, “Rus vi pan bar ginamito!” Lisor mai natuhvəhuh gail ke, “Kabut gol ginamito!” ’*

* **23:16-17:** Natosian galevis ta sutuai losuhud hən naves ¹⁷ *Len nəhanan enan APilate timasriŋ nəvanuan sua tobaŋis gati a mo tevivile.* * **23:30:** Hos 10.8

31 Husur ke nəvanuan gail ləb̃igol natgalenan nəboŋ nəhai tomaur sal, nəsa ðevisi nəboŋ nəhai ðiŋod?"†

32 Ikad naulum̃an eru, artobur kotov nalo silat aRom, ale losəhar gəlaru van hən ləb̃igol arbimat mai aYesu.

33 Na nəboŋ lotobar naut lotokisi hən Nabəlashukadhutəmat, loriŋi itahətah len nəhai balbal ei, gai mai naulum̃an eru artosa, esua len nəmatu san, togon len nəmair.

34 AYesu ike, "Ita, geruðat nəsaan egai dan galito, husur ləsaləboi nəsa lotogole."‡ Beti lubar hən nəvat hən ləb̃isaði ke as tikad nahurabat san gail.*

35 Nəvanuan gail loil, lokəta bunusi. Ale nəvanuan totibau salit gail lobit nabuŋolit van hən aYesu, lusor vilesi. Luke, "Gai ilav kuv nəvanuan tile gail; ðevi aKristo siGot, aGot totabtabuh lan, tilav kuv gai gabag!"

36 Nasoltia gail am lusor vilesi, logəm pəpadaŋ, lav navinika\$ van həni.*

37 Luke, "Gəb̃evi kiŋ seJu gail, lav kuv gaiug səb̃om̃!"

38 Ale ikad natosian sua a məhat həni toke, "AKiŋ seJu gail bogai."

39 Gəlar sua, tovi ulum̃an tosa totahətah ei, isor mədasi ke, "Gaiug gəsavi aKristo aGot totabtabuh lan a? Mjəə! Təmagenan, gilav kuv gaiug gabag, ale lav kuv ginamər am!"

40 Be togon isor lan ke, "Gəsəmətahw len aGot a? Ivoi ke gemətahw husur nəpanismen sam̃ epi-toŋ hən esan.

41 Ale gidaru darupanis inor husur darukad nəpanismen tonor hən nəsa dartogole, be ategai, gai sagol natideh tosa."

42 Ale ike, "Yesu, nau gat ginau nəboŋ gəb̃egəm vi kiŋ."

43 AYesu isor vari ke, "Nukel nakitinan mai gaiug ke, daməŋai dereh gitoh mai ginau len naut nahəhaŋuran tovi Paratais."

Nəmatan siYesu

(Mat 27.45-56; Mak 15.33-41; Jon 19.28-30)

44 Pəpadaŋ hən natuðlial nəmargobut ikabut gol p̃is naut kavkav vəbar namityal totor ut mədau,

45 husur nəyal satun am. Ale nabiltikaliko topəpehun naim siGot emətar len nahudhut eru.*

46 Beti aYesu ikai habat ke, "Ita, gagai noriŋ nanunugw len navələm̃." Nəboŋ tokəmaienan tonon, eməsol, imat.*

47 Nəboŋ nasenturion toris nəsa tovisi, isor sal suh aGot, ike, "Kitin ategai evi nəvanuan tonor bogai!"

48 Naluŋoh luðon hən ləb̃ekəta ris nəsa tovisi. Nəboŋ lotorisi, len natəlmaman salito lulolosa, len nalolosaan salito lotuh nəmabulito.

49 Ale galit p̃isi lotoləboi bun aYesu, loil a tut mai alatpəhaŋut lotohusuri a Kalili, loris p̃is natgalenan.*

Nətavunan siYesu

(Mat 27.57-61; Mak 15.42-47; Jon 19.38-42)

50 Ikad naulum̃an sua, nahəsən aJosef tovi Sanhitrin sua, tovoi mai tonor.

51 (Gai sədaŋ mai nəSanhitrin, len nəsa lotoutaut həni mai lotogole.) Evi uleArimatea, navile sua len naut a Jutea, totoh vir natohan pipihəlan aGot.

52 Ivan hən aPilate ale eus niben aYesu.

53 Beti ipat kuvi vi pan, ruŋ gole len nəkaliko tovi linen ale riŋi len nəburhuvat nəmatan lotota puŋuli tia. Ləsətavun avan ideh len nəbur enan sal.

† 23:31: Namilen ke ləb̃igol natgalenan hən aYesu, dereh ligol isa vəsa səhori hən galit tile. ‡ 23:34: Natosian galevis ta sutuai ləsəkad nasoruan egai: aYesu ike, "Ita, ruðat nəsaan egai dan galito husur ləsaləboi nəsa lotogole." * 23:34: Psa 22.18 § 23:36: Navinika evi nəwain tomatu van vakon. * 23:36: Psa 69.21 * 23:45: Exo 26.31-33 * 23:46: Psa 31.5 * 23:49: Psa 38.11

⁵⁴ Ale evi Nəboŋ Nautautan, nəSappat pəpadarj ðetuðat**.

⁵⁵ Alatpəhaʋut, lototah mai aYesu a Kalili, lohusur aJosef ale loris naðurhuvat nəmatan mai naʋide toriŋ niben topəlah lan.

⁵⁶ Beti luvahim, loutaut hən natit tokad nəbōn tosusau mai nəhai pəhas gail mōs niben. Ale len nəSappat luŋavŋav husur nalo siMoses.*

24

Na-le-məhat-an dan nəmatan (Mat 28.1-10; Mak 16.1-8; Jon 20.1-10)

¹ Len nəmariboŋ metəkav hən nawik,* dudulan somīlan, alatpəhaʋut lovi lan naðurhuvat nəmatan, lutariv natit tosusau lotoutaut hən gail tia.

² Lusað nəvat nabopita torib tia dan naður nəmatan

³ avil nəboŋ lotoðis, ləsəsab niben Nasuð aYesu.

⁴ Nəboŋ lotonau tətan hən natenan sal, be losəhoʋut len naulumān toru artoil ben galito, artosun nahurabat tokabkabil.

⁵ Ninelit epil vəsa, ale lotəŋedur kəta vi pan be gəlaru arukel mai galit ke, “Mətudoŋ mað hən avan tomaur len naut silat lotomat?”

⁶ Atenan satoh gegai, avil aGot igol ile məhat tia! Mitinau təlmam hən nəboŋ totoh len naut a Kalili sal,

⁷ tokel mai gamit ke, ‘Nəvanuan gail limasriŋ aNatun Nəvanuan len navəlan nəvanuan nəsaan gail, ale gai timastahətah len nəhai balbal, ale len nəmariboŋ totor timasle məhat tətah.’”*

⁸ Beti lunau təlmam hən nasoruan san,

⁹ ale nəboŋ lototəlmam dan naðurhuvat nəmatan, lukel p̄is natgalenan mai Tosəŋavur Pisan Tosua mai ahai susur tile gail am.

¹⁰ Alatpəhaʋut galenan lotokəmaienan mai ahai pispisul gail: lovi aMeri ta Maktala, aJoanna, aMeri anan aJemes mai alat lototah mai galito.

¹¹ Avil ahai pispisul gail ləsadəlom nasoruan enan husur lunau ke səkad namilen.

¹² Be aPita ile məhat, igam vi lan naðurhuvat nəmatan. Nəboŋ tobetbet hən ðekəta vi lan ðurhuvat, eris nəkaliko nalinen gail ŋai, ale ivahim, iŋaŋ len nəsa tovisi.

Naʋisal vi Emmaus (Mak 16.12-13)

¹³ Len nəmariboŋ enan ŋai ikad galit eru artovi lan navile lotokisi hən Emmaus, nakilomita han tovi 11 a tut dan naut a Jerusalem.†

¹⁴ Gəlaru arusorsor mai gəlar gabag husur natit p̄isi tovisi tia.

¹⁵ Nəboŋ artosorsor mai artohol husur natgalenan, aYesu m̄au egəm, itah mai gəlaru len nəyaran səlaru.

¹⁶ Be aGot igol arsakəta ləboii.

¹⁷ Ale eus gəlar ke, “Len nasoruan saməru nəboŋ mərtoyar van, məruhol husur nəsa?” Ale aroil ei, len nalolosaan arusar batut.

¹⁸ Beti gəlar sua, nahəsən aKleopas isor vari ke, “Len nametbos p̄isi a Jerusalem, gaiug səbom̄ gəsələboii nəsa tovisi ei len nəboŋ galeg a?”

** **23:54:** Evi naut mədau, pəpadarj hən namityal bimasur. * **23:56:** Exo 20.10; Deu 5.14 * **24:1:** NəSappat seju gail etuðat len naFraitə nəboŋ namityal tomasur, ale inoŋ len nəSarete nəboŋ namityal tomasur. Gol ke nəmariboŋ metəkav hən nawik evi Sade. * **24:7:** Luk 9.22, 17.25, 18.31-33 † **24:13:** Nasoruan ta Kris ike naut a Emmaus nəstatia han tovi 60 a tut dan naut a Jerusalem, nəstatia evi nabəlavān tokad 187 mita lan. Namilen ke naut a Emmaus ipat nakilomita tovi 11 a tut dan naut a Jerusalem.

19 Eus gəlar ke, “Nəsa gail?” Arusor vari ke, “Natgalenan husur aYesu ta Nasaret, aulumān sua tovi hai kelkel ur todaŋ len nagolean mai nasoruan len nəhon aGot mai nəvanuan gail p̄isi.

20 Beti abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a m̄o sidato, loriŋi len navəlan alat a Rom hən ləberin̄ nəmatan lan, ale lugol itahətah len nəhai balbal.

21 Avil a m̄o namtuvatvat viri ke, tovi atenan b̄ilav kuv a Israel dan alat lototəgau gat gidato. Be savi natenan ŋai, daməŋai evi nəmariboŋ totor togam gol natgalenan tovisi tia.

22 Ale sual am, alatpəhaʋut sinamit galevis lugol namtosəhoʋut. Daməŋ dudulan som̄ilan lovi lan nabur nəmatan

23 ale nəboŋ ləsəsab niben, lotəlmam, luke lotoris na-kəta-risi-an sual ei ke, aŋel artoke aYesu tomaur tia.

24 Beti galit galevis lototah mai ginamito, lovi lan nabur nəmatan ale lusabi hum alatpəhaʋut lotokele, avil gai, ləsarisi.”

25 AYesu ikel mai gəlar ke, “Nəkadumir iʋonʋon. Idaŋ hən mərbedəlom p̄is nəsa ahai kelkel ur gail lotokele.

26 Evi naləŋonian siGot ke aKristo imasləŋon isa vəsa m̄os natgalenan, beti bis len nəyalyalan san.”

27 Beti tubat len aMoses mai ahai kelkel ur gail p̄isi, isor vahvah mai gəlaru, kel natit p̄isi husur gai gabag topat len natosian siGot kavkav.

28 Nəboŋ lotoyar gəm pəpadaŋ hən navile artovan həni, aYesu iyar suŋan b̄ivan am.

29 Be arutaltal həni ke, “Gitoh mai ginaməru husur naut igomgom mai namityal imasur tia.” Ale ebis lohoim hən b̄itoh mai gəlaru.

30 Nəboŋ topat hən nətarhəgarin hən b̄ihan mai gəlaru len natev, ilav nabəta, esipa həni, eburu ale ilavi mai gəlaru.

31 Vəha-sua ŋai namətalar esəŋav, aroris ləboii. Beti iyav dan gəlaru.

32 Arousus gəlar gabag ke, “Imabe nəlodar imavuhos nəboŋ tosor mai gidaru metp̄isal, tosor vahvah hən natosian siGot mai gidaru?”

33 Ŋa len namityal enan ŋai arule məhat, arotəlmam vi Jerusalem. Arusaʋ Tosəŋavur Pisan Tosua lotobonbon mai alat lototah mai galito,

34 lotoke tokitin ke Nasuʋ tole məhat mai tovisi hən aSimon.

35 Beti gəlaru arukel ur nəsa tovisi metp̄isal mai na-ris-ləboii-an səlaru nəboŋ aYesu tobur nabəta.

AYesu evisi hən ahai susur gail

(Mat 28.16-20; Mak 16.14-18; Jon 20.19-23; Uman 1.6-8)

36 Nəboŋ artohol husur natgalenan sal, aYesu evisi, eil rivuh len galito ale ikel mai galit ke, “Nəlomit tikad natəmat.”

37 Be losəhoʋut, ninelit epil, lunau ke lotoris nanunun.

38 Beti ikel mai galit ke, “Mətomətahw hən nəsa? Imabe nəlomit euri ke notomaur tətəs?

39 Məteris navəlagw mai nariegw gəlaru; ginau bogai! Bar ginau hən mət̄bələboi ginau, husur nanunun ideh səkad nabələsehwh mai navisoh suŋan ginau notokade.”

40 Nəboŋ tokəmaienan tonon̄ eʋusan galit hən navəlan mai narien gəlaru.

41 Len nakemkeman mai nəmaŋmaŋan salito nəlolit euri sal ale ike, “Mətukad nəhanian ideh geg a?”

42 Ŋa lulav nahudhuieh lotoləŋasi maii,

43 ale ilavi, ihani len nəholito.

Nasoruan naməkot siYesu husur nauman

44 Beti ikel mai galit ke, “Egai nəsa notokele mai gamit tia nəboŋ nototoh mai gamit sal ke, natit p̄isi lototosi husur ginau len nalo siMoses mai ahai kelkel ur gail mai nəbe gail limassarpoh.”

⁴⁵ Beti esəṇav hən nənauan salit hən ləḃeləboi natosian siGot.

⁴⁶ Ikel mai galit ke, “Natosian ekəmaiegai ke: AKristo, aGot totabtabuh lan, timasləṇon tisa vəsa ale le məhat dan nəmatan len nəmariboṇ titor.*

⁴⁷ Ale len nahəsan dereh nəvanuan gail likel ur nəpairan dan nəsaan m̄os narubətian dan nəsaan van hən naluvoh hən nametḃos gail p̄isi, tubat a Jerusalem.

⁴⁸ Gamit mətoris natgalenan, mitia kel ur nəsa məttorisi mai nəvanuan gail.

⁴⁹ Məteris, nosəvat nəsa aTəmagw tokel gati van hən gamito, be gamit mititoh len nabiltivile vir aGot bikol nədaṇan hən nəyalyalan len gamito hum nahurabat.”*

AYesu evi məhat

(Mak 16.19-20; Uman 1.9-11)

⁵⁰ Beti esəhar galit vəbar naut a Petani, ale isah hən navəlan vi məhat, eus aGot hən bigol navoian van hən galito.

⁵¹ Nəboṇ tosorsor sal eriṇ galito ale aGot ilavi vi məhat vi lan nəmav.

⁵² Na lulotu həni beti lotəlmam vi Jerusalem, lukemkem masuṽ.

⁵³ Ale lutoh tin len naholəvat todar vis naim siGot, lusor sal suh tabtab hən aGot.

---

* **24:46:** Isa 53; Hos 6.2   * **24:49:** Uman 1.4-5

Jon

Na-kel-uri-an tovoi aJon totoni

Ase itos nalobulat egai?

Nəvanuan lotokad namitisau hən nasoruan siGot lunau ke aJon tovi esua len ahai susur tosəjavur pisan toru siYesu, gai itosi.

AJon itos nalobulat egai hən nəsa?

Itosi hən bikel uri ke aYesu tovi aNatun ulumən aGot tosua səbən, ale evi tarhət sinəvanuan gail hən ləberinj nəlolit bidaŋ lan, ləbikad nadəlomian lan.

AJon itosi mōs ase?

Itosi mōs alat lotoke leləboi aYesu, alat lotoke linau ləboi nəsa tokele husur gai.

Nəsa evisi len nalobulat egai?

AJon ikel ur namerikel gail aYesu togole, mai naṣusanan gail tokel uri ke tovi aNatun aGot.

Nalobulat ehusur as galito?

Ehusur aYesu, ehusur aTəman, ehusur aNunun. Ehusur aYesu toṽusan aTəman hən nəvanuan gail, ehusur aNunun toviol hən nəmauran len nəsa aYesu togole mai tokele.

Natgalenan evisi ṅais?

Nalobulat egai ikel ur nəsa tovisi len nasihau A.D. 26 vəbar A.D. 30.

Natgalenan evisi a be?

Nalobulat egai iḃol husur nəsa tovisi len naut a Jutea.

AJon ike totoni nalobulat egai “hən mətḃədəlomi ke aYesu tovi aKristo, aGot totabtabuh lan, tovi aNatun aGot. Nutosi maienan hən mətḃerinj nəlomit lan, ale len nadəlomian samit mətḃikad nəmauran len nahəsən” (Jon 20.30-31). AJon ekis aYesu hən aSoruan ale ikel uri ke itah mai aGot tia len natubatan nəboŋ togol natit ṗisi. Ikel uri ke aSoruan evi Got. Ale len nalobulat egai aYesu ikel vəha-səbur həni ke “Ginau novi.” Lumaiegai ke: “Ginau novi bəta hən nəmauran” (6.35); “Ginau novi namial hən navile a pan” (8.12); “Ginau novi bopita” (10.7); “Ginau novi vanuan nasipsip tovoi” (10.11); “Ginau novi na-le-məhat-an dan nəmatan” (11.25); “Ginau novi ṗisal, novi kitinan, novi mauran” (14.6) mai “Ginau novi bathuhau nakrep tin” (15.1, 5). Nəboŋ tokəmaienan ehum toke tovi Got, ale ikel kot natenan nəboŋ toke, “novi ginau notovi ginau” (8.24) ale nəboŋ toke, “a tahw hən aApraham tovisi, novi ginau notovi ginau” (8.58). Len navide tomaienan ikel vəhoti ke tovi Got, natubatan san eḃuer, nanonjan san eḃuer.

1) AYesu ase? (1.1-18)

2) AJon Baptais eutaut hən nəvanuan gail mōs naḡəmaian seKristo (1.19-34)

3) AYesu etubət hən nauman san (1.35-51)

4) Nauman siYesu len nəhon nəvanuan gail (2.1-12.50)

5) Nəsa aYesu togole mai toṗusan həni pəpadaŋ hən naut a Jerusalem (13.1-17.26)

6) Lutah gat aYesu, lukot həni (18.1-19.16)

7) Nəmatan siYesu mai nətavunian san (19.17-42)

8) Na-le-məhat-an siYesu, ale evisi hən ahai susur san gail (20.1-10)

9) AYesu evisi naməkot len naut a Kalili (20.11-21.25)

Nasoruan egəm vi vanuan, aYesu

¹ Len natubatan naSoruan itoh tia, ale aSoruan itah mai aGot, aSoruan enan evi Got.

² Atenan itah mai aGot len natubatan.

³ Len atenan aGot igol natit ṗisi tovisi. Atenan tabuer, asike təkad natideh.

⁴ Gai evi nəkadun nəmauran, ale nəmauran enan evi namial sinəvanuan gail.

⁵ Namñial satomñial van sal len nēmarginobut be nēmarginobut sasəhori.

⁶ Aulumñan sua egəmai, aGot tosəvati, nahəsan aJon.*

⁷ Atenan egəm hum na-sor-ləboii-an hən ðikel vəhot nakitinan husur namñial, hən nəvanuan þisi ləbedəlom napisulan tokele.

⁸ Gai gabag savi mñial, be egəm hən ðikel vəhot nakitinan husur namñial.

⁹ ASoruan egaii togəm hən navile a pan, gai evi namñial kitin tomñias nəvanuan þisi.

¹⁰ Len gai aGot igol navile a pan tovisi. ASoruan itoh len navile a pan avil navile a pan ləsakəta ləboii.

¹¹ Egəm hən nəvanuan gail lotovi esan matmat, avil esan gail lomətahuni.

¹² Be galit þisi lotohəhaʋur həni, lotoriñ nəlolit len nahəsan, eviol mai galit maiegai ke: evi len galito hən ləbegəm vi natun aGot gail.

¹³ Nəvanuan ideh səpas galito, ləsavisi husur na-ləñon-buni-an sinəvanuan o husur nənanuan seulumñan, avil nəpasian salit egəm len aGot.

¹⁴ ASoruan beti egəm vi vanuan, itoh mai gidato. Datoris nəyalyalan san, nəyalyalan aSoruan tokade, husur tosua ñai, togəm len aTata. Epul hən navoian toviol kəmas həni, epul hən nakitinan.

¹⁵ AJon ikel vəhot nakitinan husuri, ikai ke, “Ategai bogai notosor husuri ke, ‘Gai begəm a tahw len ginau, iyalyal səhor ginau, husur itoh sutuai tia, ginau notobuer sal.’ ”

¹⁶ Husur napulan hən navoian san, eviol kəmas hən navoian mai gidato. Ale len navoian san, eviol, eviol, eviol tabtab mai gadito.

¹⁷ Bathut len aMoses, aGot eviol hən nalo, avil len aYesu, aGot eviol kəmas hən navoian mai nakitinan mai gidato.

¹⁸ Avan ideh saris aGot boñ ideh. ANatun səbōn ñai tosua, tovi Got, gai totoh tin mai aTata, gai eris aGot, isor vəsvəsaii.

AJon ike savi aKristo, aGot totabtabuh lan

(Mat 3.1-12; Mak 1.1-8; Luk 3.1-18)

¹⁹ NaJu gail a Jerusalem losəvat ahai tutumav gail mai galevis len nahəmar aLevi mai naFarisi gail hən ləbeus aJon ke, “Gaiug ase?” Ale egai evi na-kel-koti-an siJon.

²⁰ Ikel vəhoti, satətas gole, ikel vəhoti ke, “Ginau nəsavi aKristo, aGot totabtabuh lan.”

²¹ Na lousi ke, “Ase gaiug? AElijah la?” Ale ike, “Aoa, nəsavi gai.” Luke, “Govi ahai kelkel ur a?” Isor var galit ke, “Ao.”*

²² Beti lousi ke, “Gaiug ase? Gikel koti mai ginamit hən namtðikel mai alat lotosəvat ginamito. Gaiug gikel nəsa husur gaiug?”

²³ AJon isor var galito hum ahai kelkel ur, aIsaiah ta sutuai toke, “Novi nadoldol tokai len naut masmas toðəbesw ke, ‘Gol napisal tinor mōs Nasub!’ ”*

²⁴ Beti naFarisi gail naJu lotosəvat galit gəmai,

²⁵ lousi ke, “Asike gəbevi aKristo, asike gəbevi aElijah, asike gəbevi aHai kelkel ur, imabe gubaptais hən nəvanuan gail?”

²⁶ AJon isor var galit ke, “Ginau nubaptais hən nəwai, be ikad sua toil ben gamito, mətsakəta ləboii.

²⁷ Gai toyar a tahw hən ginau, ginau nəsanor kasi hən nəbisah ruðat nəhau hən naributbut san.”†

²⁸ Len nəboñ enan aJon ibapbaptais hən nəvanuan gail len naut a Petani, tarhəwisel Jortan.

AYesu, natuhsipsip siGot

* **1:6:** Jon 1.19-36; Mat 3.1; Mak 1.4; Luk 3.1-2 * **1:21:** *Elijah:* Mal 4.5, *ahai kelkel ur:* Deu 18.15, 18 * **1:23:** Isa 40.3

† **1:27:** Evi slev gail lotosah ruðat nəhau hən naributbut silat lotovi lohoim, ale naslev evi naut kəmas len nənanuan salit gail.

²⁹ Pelan han, aJon eris aYesu toyaryar gəmai ale ike, “Məteris! Natuhsipsip siGot bilav kuv nəsaan sinavile a pan.‡

³⁰ Ategai bogai notosor husuri ke, ‘Dereh avan sua tegəm a tahw len ginou, iyalyal səhor ginou, husur itoh sutuai tia, ginou notobuer sal.’

³¹ Ginou nəsakəta ləboii, avil nogəm, nubaptais hən nəwai hən nəb̄igol aIsrael ləb̄eləboii.”§

³²⁻³³ Beti aJon ikel koti ke, “Nəsakəta ləboi ategai, avil atenan tosəvat ginou hən nəbibaptais hən nəwai, ikel mai ginou ke, ‘Nəboŋ gəberis aNunugw bevi pan, bitoh tin len avan sua, avan enan dereh tibaptais hən nəvanuan gail hən aNunun aGot.’ Beti noris aNunun aGot tovi pan dan nəmav hum nətav** ale itoh tin len ategai.

³⁴ Ale noris natgalen tia, nukel koti ke, ateg bogai aGot totabtabuh lan.”††

Ahai susur metəkov gail siYesu

³⁵ Len nəboŋ tohusuri aJon eil tətəs mai eru len ahai susur san gail.

³⁶ Nəboŋ toris aYesu tovtot van ike, “Məteris! Natuhsipsip siGot bolai.”

³⁷ Nəboŋ ahai susur artosəsəlon hən nəsa tokele, arohusur aYesu.

³⁸ Beti aYesu ipair, eris gəlaru artohusuri, ale eus gəlar ke, “Məroləŋon nəsa?” Arusor vari ke, “Rappi (namilen ke Hai pusan), gutohtoh a be?”

³⁹ Isor var gəlar ke, “Gəm, kəta risi.” Nə aruvan, aroris naut totohtoh lan, ale arutah maii len namityal tovat ut mədau, lovurvur nəmariboŋ enan maii.

⁴⁰ Aadru aŋan aSimon Pita, evi gəlar sua tosəsəlon hən nəsa aJon tokele, tohusur aYesu.

⁴¹ Natit metəkov aAdru togole, isaḅ aSimon, aŋan gabag, ale ikel maii ke, “Namrusaḅ aMessiah!” (namilen tovi aKristo, aGot totabtabuh lan).

⁴² Beti aAdru esəhar aPita van hən aYesu. AYesu ekəta bunusi ale ike, “Gaiug boh aSimon, anatun aJon, dereh lekis gaiug hən aKefas (namilen tovi aPita).”‡‡

AYesu ekis aFilip mai aNatanael

⁴³ Pelan han aYesu ike tevi lan naut a Kalili. Ebubur mai aFilip ale ikel maii ke, “Gegəm husur ginou.”

⁴⁴ (AFilip evi aulePetsaita tovi navile matmat siAdru mai aPita).

⁴⁵ AFilip isaḅ aNatanael ale ikel maii ke, “Namtusəḅ ategai aMoses totos husuri len nalo san, ahai kelkel ur gail am lutos husuri! Nəhəsən aYesu, anatun aJosef ta Nasaret.”

⁴⁶ ANatanael eusi ke, “Natideh tovoi n̄au egəm a Nasaret a? Eḅuer!” AFilip ike, “Gegəm risi.”

⁴⁷ Nəboŋ aYesu toris aNatanael togəm həni ike, “Məteris! AuleIsrael kitin bogai! Səkad nagəgərasan ideh lan.”

⁴⁸ ANatanael eusi ke, “Goləboi mab hən ginou?” AYesu isor vari ke, “Noris gotobətah pipifik§§, a tahw hən aFilip tokis gaiug.”

⁴⁹ ANatanael esəhoṽut len natenan, isor vari ke, “Hai pusan, kitin, gaiug boh aNatun aGot, gaiug boh aKiŋ seIsrael!”*

⁵⁰ AYesu ikel maii ke, “Godəlom natenan husur notokel mai gaiug ke notoris gotobətah pipifik a? Dereh geris natit gail gəbiḅaŋ lan səhor masuṽ hən natenan.”

⁵¹ AYesu isor am ke, “Kitin, nokitin mai gamit ke, dereh məteris nəmav beḅəŋav, aŋel siGot gail ləbevi məhat ale ləbevi pan len aNatun Nəvanuan.”*

‡ 1:29: Navile a pan len naut egai namilen nəvanuan ideh. § 1:31: Israel len naut egai evi nəpasusan siJakop aGot tokisi hən aIsrael am. ** 1:32-33: Nətav ehum navimal topəhapəhw. †† 1:34: Natosian galevis ta sutuai luke evi anatun ulum̄an siGot ‡‡ 1:42: Len nasoruan ta Aram, Kefas evi vat mot, Pita am evi vat mot len nasoruan ta Kris. §§ 1:48: Nafik evi nəhai sua, naṽite am lokisi hən nafik. * 1:49: Psa 2.7 * 1:51: Gen 28.12

2

Nəlahan len naut a Kana

- ¹ Hois am ikad nəlahan len naut a Kana a Kalili. Anan aYesu itoh ei,
² ale lous aYesu mai ahai susur san gail am hən ləbēgəm hən nəlahan.
³ Len nəhanan, nəboŋ nəwain tohav, anan aYesu ikel maii ke, “Lupar wain.”
⁴ Ale aYesu isor vari ke, “Litegai, savi natideh len gidaru, namityal sagw sagəm sal.”
⁵ Ale anan ikel mai nəvanuan nauman gail ke, “Nəsa bikel mai gamito, mitigole.”
⁶ Len naut enan nabiltibiliwai nəvat toməlevtes loil ei. Husur nəvide len nalo salito, naJu gail lugol galit luevevu len nəwai enan. Nəboŋ nabiltibiliwai v̄isusua topul ikad nalita tovi 80 o 120 lan.
⁷ AYesu ikel mai galit ke, “Bir nəwai len nabiltibiliwai galegai.” Ale lobir nəwai van vapul səsəhov.
⁸ Beti ikel mai galit ke, “Vəvaut kuv ideh, lavi van hən nəmasta hən nəhanan.” Ale lugole.
⁹ Nəboŋ amasta hən nəhanan todamis nəwai togəm vi wain, ekis naulum̄an tomadhalah gəmai. (Amasta saləboi naut nəwain togəm lan, be nəvanuan nauman gail loləboii).
¹⁰ Isor sal suh aulum̄an en tolak ke, “Nəvanuan p̄isi lopəpəhun nəwain tovoi a m̄o, ale nəboŋ galit lototərog, lopəpəhun togon savoi masuṽ. Avil gaiug, gotəgau gat nəwain tovoi vəbar gagai!”
¹¹ Natenan aYesu togole len navile a Kana a Kalili evi namerikel metəkav tokel kot aYesu, tovəhot nəyalyalan san. Ale ahai susur san gail loriŋ nəlolit todaŋ lan.
¹² Nəboŋ nəlahan tonon aYesu evi pan vi Kapernaum, gai mai aṽan gail mai anan mai ahai susur san gail, ale losuh ei hən nəmariboŋ galevis.*

AYesu ivahvahir naut todar vis naim siGot (Mat 21.12-13; Mak 11.15-17; Luk 19.45-46)

- ¹³ NəPasova seJu gail egəm pəpadaŋ, ale aYesu evi məhat vi Jerusalem.
¹⁴ Len naholəvat todar vis naim siGot eris alat lotoṽur hən nabuluk mai nasipsip mai nətav gail. Eris alat lotogəgel hən nəvat lotobətah ei.*
¹⁵ AYesu ebutan b̄onb̄on hən nəhau gail, beti ehut nəvanuan p̄isi dan naholəvat todar vis naim siGot. Ehut nasipsip mai nabuluk gail, idaŋdaŋ nakoin gail ale ikabsan natev gail.
¹⁶ Ikel mai alat lotoṽur hən nətav gail ke, “Tariv natgaleg vi tut. Samtigol naim seTəmagw tehun naim nəmaket!”
¹⁷ Ahai susur san gail lunau səhoti ke natosian ike, “Nəlogw ipat tabtab len naim sam̄ totəgau gat tabtab hən ginau.”*
¹⁸ Nəlon naJu gail epəŋasi ale lousi ke, “Gukad nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an tomabe hən gotoləboi gəbigol natgalenan? Gigol namerikel ideh hən namtbəkəta ləboi nədaŋan sam̄!”
¹⁹ AYesu isor var galit ke, “Mitigol naim siGot egai timasirsir, ale dereh neum həni tile məhat təlmam len nəmariboŋ titor.”*
²⁰ Ale lusor vari ke, “Namtəum hən naim egai len nasihau tovi 46. Gunau ke goləboi gəbeum həni b̄ile məhat təlmam len nəmariboŋ b̄itor mabe?”
²¹ Ris aYesu tosor husur naim siGot tovi niben.
²² Imagenan, nəboŋ aGot tolavi dan nəmatan, ahai susur san gail lunau gat nategai tokele tia, ale lodəlom natosian siGot mai nasoruan siYesu.

AYesu eləboi tia nənavuan sinəvanuan gail

* **2:12:** Mat 4.13   * **2:14:** Nəvanuan naut tiltile gail lovi lan nabiltivile Jerusalem m̄os nəPasova. Logəm len naprovens isobur ale lukad nəvat tiltile. Imaienan, len naholəvat todar vis naim siGot a Jerusalem, ikad nəvanuan lotogəgel hən nəvat silat lotogəmai. Husur ahai tutumav gail ludam̄ hən nəvanuan lotoviol len naim siGot leviol hən nəvat nasilva səlani ŋai.   * **2:17:** Psa 69.9   * **2:19:** Mat 26.61, 27.40; Mak 14.58, 15.29

²³ Ale nəboŋ aYesu totoh len naut a Jerusalem len nəhanan hən NəPasova, isoður lorin nəlolit len nahəsan nəboŋ lotoris namerikel gai togolgole.

²⁴ Avil aYesu səkad nadəlomian len nəlolit lotorinji len gai husur eləboi nəboruan nəsaan salit gail.

²⁵ Avan ideh asike bikel kot nəvanuan gail maii, savi natideh len gai, husur gai eləboi nəboruan salit tia.

3

AYesu mai aNikotemus

¹ Ikad avan sua len naFarisi gail, nahəsan aNikotemus toil a mō hən naJu gail.

² Egəm hən aYesu len mariug, ale isor maii ke, “Hai pusan, namtoləboii ke gaiug govi ahai pusan sua aGot tosəvati gəmai, husur səkad avan ideh toləboi biŋgol namerikel gotogolgole, asike aGot bitoh maii.”

³ AYesu isor vari ke, “Kitin, nokitin mai gaiug ke, avan ideh asike bikad nəpasian tətəs,* edədas bəris natohan pipihabəlan aGot.”

⁴ ANikotemus eusi ke, “Imab hən nəvanuan tovi haʋut tia bikad nəpasian tətəs? Edədas bəbis təlmam len nəhad hən natətai len nabəhaʋun anan hən biipas vəha-ru həni!”

⁵ AYesu isor vari ke, “Kitin, nokitin mai gaiug ke, nəvanuan timaskad nəpasian len nəwai mai aNunun aGot†, hən bələboi bəbis len natohan pipihabəlan aGot.

⁶ Niben nəvanuan ipas nəvanuan tokad nəmauran hən niben ŋai, aNunun aGot ipas nanunun nəvanuan, nanunun toveveu, tokad nəmauran toveveu.

⁷ Imaienan, sagiŋan len nəsa notokele ke, ‘Gimaskad nəpasian tətəs.’

⁸ Nəlan eʋuv husur naləŋonian san ale gosəsəlon hən nəwalan han, be gəsələboi naut toʋuv gəm lan mai naut toʋuv vi lan. Len naʋide tomaienən, gəsaris aNunun aGot, be goris nauman san len nəmauran silat aNunun aGot topas nanunulito toveveu.”

⁹ ANikotemus eusi ke, “Natgalenan levisi mabe?”

¹⁰ AYesu isor vari ke, “Imabe? Govi ahai pusan totibau seIsrael, be gəsələboi natgaleg a?

¹¹ Kitin, nokitin mai gaiug ke, namtukel ur nəsa namttoləboii, namtukel kot nəsa namttorisi, avil gamito, mətsadəlom na-kel-koti-an sinamito.

¹² Nəboŋ notosor husur nəsa tovisi len navile a pan, mətsadəlom ginau. Gol ke nəbisor husur nəsa tovisi len nəmav, asike mətodəlom ginau!

¹³ Səkad avan ideh tovi məhat len nəmav toləboi bikel ur nəsa tovisi lan. ANatun Nəvanuan ŋai egəm len nəmav, naut san matmat, ale gai ŋai eləboi bikel husuri.

¹⁴ Len naut tobəbesw, tommas, aMoses esuhun nəlablab hən nəmat len nəhai.* Len naʋide tomaienən, limassuhun aNatun Nəvanuan len nəhai balbal,

¹⁵ hən ke, nəvanuan piisi ləberin nəlolit lan, dereh likad nəmauran vi sutuai.

¹⁶ “Bathut aGot eləmas bun navile a pan maiegai ke: eviol hən aNatun tosua səbon hən avan ideh bərin nəlon biđan lan, asike, asike imasig be dereh tikad nəmauran vi sutuai.

¹⁷ Husur aGot sasəvat aNatun vi lan navile a pan hən bərinji ke lipanis sil nəsaan salito, be hən ke, len aNatun, aGot bilav kuv galit dan nəsaan salito.

¹⁸ Avan ideh tokad nadəlomian lan, aGot sariŋi ke biipanis, avil avan ideh səkad nadəlomian lan, aGot eriŋi tia ke tipanis, husur səkad nadəlomian len nahəsan aNatun aGot tovi aNatun tosua səbon.

¹⁹ Nəpanismen esil nategai ke: Namial ebis len navile a pan, be nəvanuan loləmas bun nəmargobut səhor Namial, husur nəsa lotogolgole isa batbat.

* **3:3:** Len nasoruan ta Kris, *tətəs* ikad namilen sual am tovi *egəm a məhat* gol ke naves egai eləboi bikad namilen tovi *avan ideh asike bikad nəpasian togəm a məhat, edədas bəris natohan pipihabəlan aGot.* † **3:5:** Len nasoruan ta Kris, *nunun* ikad namilen eru, sua evi nanunun, sua evi nəlan o nasuŋavŋavan. Len natosian seJu gail nəboŋ lotosor husur aGot, lokəmaienan. * **3:14:** Num 21.9

²⁰ Husur alat lotogolgol nēsaan lomətahun bun Namīal, lēsavi lan Namīal husur lomətahw len Namīal bēmias p̄ar̄p̄ar hən nēsaan salito len nəhon nəvanuan gail.

²¹ Be avan ideh totoh len nakitinan, egəm hən Namīal hən bēmias nēsa togole len nēdaŋan siGot.”

AJon Baptais isor husur aYesu

²² Nəboŋ natgalenan tonon, aYesu mai ahai susur san gail lovi lan naprovens a Jutea. Len naut enan itohtoh mai ahai susur san gail ale ibaptais hən nəvanuan gail.

²³ AJon am ibaptais hən nəvanuan gail len naut a Aenon pəpadaŋ hən naut a Salim, husur nəwai isoḅur ei. Ale nəvanuan gail logəm tabtab həni, hən ləb̄ibaptais.

²⁴ (Len nəboŋ enan ləsariŋ aJon len naim bəbaŋis sal).*

²⁵ Beti ahai susur siJon galevis lovitvituh mai naJu sua husur naṽide hən nalilosan hən ləb̄iveveu mōs nalotuan.

²⁶ Ale logəm hən aJon, luke, “Hai p̄usan, ategaii totoh mai gaiug tarhəwisel Jortan, ategaii gotosor husuri, gagai ibaptais hən nəvanuan gail, ale nəvanuan p̄isi logəm həni.”

²⁷ Ale aJon isor var galit ke, “Nəvanuan eləboi b̄ikad nēsa ŋai aGot len nəmav toviol həni maii.

²⁸ Gamit māu mətələboi mət̄bikel kot nēsa notokele ke, ‘Ginau nəsavi aKristo, aGot totabtabuh lan. Avil aGot esəvat ginau a mō tia, beti atenan.’*

²⁹ Nəb̄ikel nasoruan kəta husuri, imaiegai ke, natəbarehreh tolah evi seulum̄an tolah maii. Be naulum̄an tovi tarhət sitenan tolah, toil təban, tosəsəlon həni, gai ehəhəṽur hən tosəsəlon həni nadolon atenan tolah. AKristo esum̄an atenan tolah, ale nəvanuan lotovan həni hən b̄ibaptais hən galito, losum̄an alitenan tolah. Ginau nosum̄an naulum̄an tovi tarhət sitenan. Nopul hən nahəhəṽuran nəboŋ notosəsəlon həni nəvanuan gail lotovan hən aKristo.

³⁰ AKristo timasyalyal səhor ginau; ginau a pan.”

³¹ Atenan togəm len naut a məhat, iyalyal səhor natit p̄isi; avan tovi hən navile a pan, evi sinavile a pan, ale isor husur natit gail sinavile a pan ŋai. Atenan togəm len nəmav iyalyal səhor natit p̄isi.

³² Ikel kot nēsa torisi, nēsa tosəsəlon həni be səkad avan ideh todəlom nēsa tokele.

³³ Be avan ideh todəlom na-sor-ləboii-an san, isaḅ səhoti ke aGot ekitin.

³⁴ Husur atenan aGot tosəvati ikel nasoruan siGot husur aGot eviol hən aNunun kavkav maii, nagilen toḅuer.

³⁵ AGot, aTata eləmas bun aNatun, ale eriŋ natit p̄isi len navəlan tia.

³⁶ Avan ideh toriŋ nəlon todaŋ len aNatun aGot ikad nəmauran vi sutuai. Avil avan ideh tomətahun b̄eriŋ nəlon len aNatun aGot, asike ikad nəmauran enan, be nəlol paŋpaŋ siGot ipat tabtab lan.

4

AYesu mai atoḅtaSamaria

¹ Beti naFarisi gail losəsəlon həni ke aYesu tobaptais hən nəvanuan lotosəḅur hən ləb̄egəm vi hai susur san gail, lusəḅur səhor siJon.

² (Be savi aYesu tobaptais hən nəvanuan, ahai susur san gail ŋai lugole.)

³ Nəboŋ aYesu toləboi nēsa naFarisi gail lotosəsəlon həni, eriŋ naut a Jutea, etəlmam vi Kalili.*

⁴ Len nəvanan san imasyar tur len naut a Samaria.

* **3:24:** Mat 14.3; Mak 6.17; Luk 3.19-20   * **3:28:** Jon 1.20; Mal 3.1   * **4:3:** Nəboŋ aYesu toləboi ke naFarisi lotosəsəlon həni tobaptais hən nəvanuan tosəḅur, emətahun ləb̄ibal maii ale eriŋ naut enan.

⁵ Ale ibar navile sua a Samaria, nahəsan a Sikar, topat pəpadan hən nətan aJakop tolavi mai aJosef, anatum.†

⁶ Ikad naburhuwai siJakop ei. Beti aYesu, niben tomatmat husur nəyaran tobəlav, ebətah tarhəburhuwai enan. Natubliial bolai.

⁷ AtoḅtaSamaria sua egəm hən bəvəvaut. Ale aYesu ikel maii ke, “Lav nəwai. Nemuni.”

⁸ Ebətah səḅon husur ahai susur san gail lovi lan navile hən ləḅeḅur nəhanian ideh.

⁹ Imagenan apəhaḅut isor vari ke, “Be gaiug govi Ju, ginau novi toḅtaSamaria. Gous mab hən nəwai hən ginau?” (Husur alat a Jutea ləsəḅon mai alat a Samaria boḅ ideh).*

¹⁰ Ale aYesu isor vari ke, “Gətaləboi naviolan siGot, mai ginau notokel mai gaiug, ‘Lav nəwai. Nemuni,’ gətaus ginau həni tia, ale nətəlav nəwai nəmauran mai gaiug.”

¹¹ Alitenan ikel maii ke, “Nasub, gəsəkad nabiliwai, nəhau eḅuer, ale naburhuwai eg isareh masuḅ. Goləboi gəḅeḅvəvaut nəwai nəmauran enan a be?

¹² Gaiug gunau ke gototibau səhor atəmadat ta sutuai, aJakop a? Bathut gai māu ilav naburhuwai egai mai gidato, ale gai mai anatum gail mai narivatəvat gail lomun lan.”

¹³ AYesu isor vari, ike, “Nəvanuan p̄isi lotomun len nəwai egai, dereh limaduh tətəs.

¹⁴ Avil avan ideh tomun nəwai nəḅilav maii, asike imaduh boḅ ideh. Be nəwai nəḅilavi maii ehum nabəko toḅuv vi məhat len nəlon, tolav nəmauran vi sutuai maii.”

¹⁵ Napəhaḅut ikel maii ke, “Nasub, lav nəwai ideh mai ginau bai, hən asike nəḅimaduh boḅ ideh, asike nəḅegəm gegai hən navəvautan tətəs am.”

¹⁶ Ikel mai alitenan ke, “Givan vakis asoam̄, məregəmai.”

¹⁷ Apəhaḅut isor vari ke, “Nəsəkad asoagw ideh.” AYesu ikel maii ke, “Nəboḅ gotoke, ‘Nəsəkad asoagw ideh,’ gokitin;

¹⁸ husur gulah mai asoam̄ erim tia, ale ahaḅut gotokade gagai savi asoam̄, gəsəlah maii. Nəsa gotomadhakele ekitin.”

¹⁹ Apəhaḅut ike, “Nasub, gaiug govi ahai kelkel ur.

²⁰ Atəmanamit ta sutuai lulotu len naḅehuh egai, be gamit məttovi Ju, mətuke naut a Jerusalem ḅai evi naut nalotuan.”

²¹ AYesu isor vari ke, “Litegai, gaiug gedəlom nəsa notokele. Nəboḅ dereh tegəmai hən ke asike evi natideh hən məḅilotu hən aTata len naḅehuh egai o len naut a Jerusalem.

²² Gamit a Samaria mətsaləboi gai məttolotu həni; ginamito, namtulotu hən gai namtoləboii, bathut nə-lav-kuvi-an dan nəsaan egəm len naJu gail.

²³ Avil namityal dereh tegəmai, egəm tia, hən ke alat lotolotu kitin ləḅilotu kitin hən aTata len nəlolit kavkav, len nədanjan seNunun, husur galit lovi nəvanuan nalotuan aTata tokəta doḅ galito.

²⁴ AGot savi nəvanuan tokad niben gotoləboi gəḅerisi, ao, ehum nanunun sua o nasuḅavḅavan gotodədas gəḅerisi be tovi nəkadhumauran. Ale alat lotolotu həni limaslotu hən aGot hum tovi aGot kitin. Limaslotu kitin hən gai len nəlolit kavkav, len nədanjan seNunun.”

²⁵ Apəhaḅut ikel maii ke, “Noləboii ke aMessiah aGot totabtabuh lan dereh tegəmai, aten lotokisi hən aKristo. Nəboḅ ḅegəmai dereh tikel ur natit p̄isi mai ginamito.”

²⁶ AYesu ikel maii ke, “Ginau en bogai notosor mai gaiug.”

Ahai susur gail lotəlmam

²⁷ Len namityal enan, ahai susur san gail lotəlmam, losəhoḅut habat hən aYesu tosor mai apəhaḅut sua, avil galit ideh saus aliten ke, “Goləḅon nəsa?” o saus aYesu ke, “Gusor mabe mai alitegai?”

† 4:5: Gen 33.19; Jos 24.32. Len naut egai isor husur aJakop ta sutuai, tovi natun aIsak tovi natun aApraham. * 4:9: Luk 9.52-53; Ezz 4.1-5; Neh 4.1-2

28 Beti napəhaʋut eriŋ nabiliwai san, etəlmam vi lan nabiltivile ale ikel mai nəvanuan gail ei ke,

29 “Mətegəm ris avan sua tokel mai ginau hən natit ʋisi notogole. Mətunau ke aKristo, aGot totabtabuh lan a?”

30 Na nəvanuan gail loriŋ nabiltivile, lotuʋat van həni.

Nəbōl ʋusan husur nəmatuan

31 Beti ahai susur gail lukele ke, “Hai ʋusan, gihan.”

32 Be ikel mai galit ke, “Nukad nəhanian hagw gamit mətsaləbōii.”

33 Imaienan ahai susur gail lukel mai galit gabag ke, “Ase ilav nəhanian maii?”

34 AYesu ikel mai galit ke, “Nəhanian hagw evi hən nəbīgol naləŋonian sitenan tosəvat ginau hən nəbīgol vurvur nauman san.

35 Mətukad nasoran sua toke, ‘Nahəbati tivat beti nəmatuan,’ be mətesəŋav hən namətamito, mətekəta ris nəmarireu hən nawit tomasmas, toutaut hən nəmatuan tia.

36 Nəvanuan tota kokotov nawit enan, tosəgovi, gai etuʋat lav napurpuran san, ale esəsəgov hən nawit mōs nəmauran vi sutuai.‡ Igole hən gai tota kokotov nawit mai gai tomabule, arbehəhaʋur bōnbōn.

37 Husur nasoran egai ekitin toke, ‘Ikad avan sua tomabul, ikad togon tosəgov tomatu.’

38 Nosəvat gamit hən mətbesəgov bōnbōn hən nəsa mətsaum mōsi. Galevis am loum idaŋ mōsi. Be gamit mətohusur galito ale mətopul hən nəmatuan.”

39 Alat a Samaria isoʋur len nabiltivile a Sikar loriŋ nəlolit len aYesu husur na-kel-urian sepəhaʋut toke, “Ikel mai ginau hən natit ʋisi notogole.”

40 Beti nəbōŋ alat a Samaria lotogəm həni, lousi hən bītoh mai galito, ale itoh ei vəbar nəmaribōŋ eru.

41 Ale husur nasoruan san, isoʋur am lukad nadələmian.

42 Beti lukel mai napəhaʋut ke, “Nadələmian sinamit len aYesu sahusur nəsa gotokele am, bathut ginamit gabag namtosəsəlōŋ həni, ale namtoləboi səhoti ke ategai ilav kuv kitin hən navile a pan dan nəsaan.”

AYesu igol anatun nəvanuan nauman sekiŋ imaur

43 Nəbōŋ nəmaribōŋ toru togam gole, aYesu eriŋ naut enan, evi Kalili.

44 AYesu m̄au ikel koti ke, “Len naut sihai kelkel ur ideh, ləsaputsan atenan len nənauan salito.”*

45 Imagenan, nəbōŋ aYesu tobar naut a Kalili, alat naut enan lohəhaʋur həni husur loris natit ʋisi togole len nəhanan a Jerusalem, husur galit am losuh len nəhanan enan.*

46 Imaienan, aYesu evi Kana a Kalili, naut togol nəwai togəm vi wain lan.* Len naut enan ikad abiltivanuan sua toum sekiŋ, anatun ulum̄an toməsah, topat len nəmel len naut a Kapernaum.

47 Nəbōŋ atenan tosəsəlōŋ hən aYesu togəm a Jutea vəbar naut a Kalili, ivan həni. Eŋiri hən bəgəm vi lan naut a Kapernaum, gol anatun timaur husur pəpadaŋ timat.

48 Na aYesu ikel maii ke, “Asike mətberis namerikel gail o natit mətbīmaŋmaŋ lan, asike mətukad nadələmian!”

49 Abiltivanuan toum sekiŋ eŋiri tətəs ke, “Nasub, asike gəbəgəm gagai, dereh anatugw timat!”

50 AYesu isor vari ke, “Givan, anatum̄ imaur.” Edələm nəsa aYesu tokel maii, ale ivan.

51 Len nəyaran san vahim, naslev san gail lobubur maii, lukel uri ke, “Anatum̄ imaur tia!”

‡ 4:36: Len naves egai, *nawit tomatu* evi nəvanuan toutaut hən bəsəsəlōŋ hən nasoruan siGot, toutaut hən bikad nadələmian lan. * 4:44: Mat 13.57; Mak 6.4; Luk 4.24 * 4:45: Jon 2.23 * 4:46: Jon 2.1-11

⁵² Eus galit ke, “Eləŋon ivoi len namityal sa?” Beti lusor vari ke, “Napudan san inon nino len namityal tosua ut mədau.”[§]

⁵³ Beti atata inau səhoti ke, len namityal enan ŋai aYesu ike, “Anaturñ imaur.” Ale gai mai galit p̄isi lotosuh lohoim san, logəm vi vanuan nadəlomian.

⁵⁴ AYesu evi Jutea təlmam vi Kalili vəha-ru, ale egai evi namerikel na-vəha-ru-an aYesu togole len naut a Kalili.

5

AYesu igol avan sua imaur len nəwai a Petsata

¹ Husur nəboŋ enan, aYesu evi məhat vi Jerusalem van hən nəhanan sua seJu gail.

² Ale len naut a Jerusalem, pəpadaŋ hən nametləkau lotokisi hən Nametləkau Nasip-sip, ikad nabiltiburhuwai lilos tokad navərada torim todar visi, nahəsən Petsata* len nasoruan seIp̄ru gail.

³⁻⁴ Nəvanuan isobur lotoməsah lupat pipivərada galenan, ametbesw gail, galevis narielit togau mai galevis nahudhubelit tomat.†

⁵ Ikad esua topat ei toməsah len nasihau tovi 38 tia.

⁶ AYesu eris atenan topat ei, eləboii ke toməsah tobəlav tia, ale eusi ke, “Goləŋon ke gimaur a?”

⁷ Aten toməsah isor vari ke, “Nasub̄, nəsekad avan ideh tovi tarhət sagw hən nəbevi lan nəwai nəboŋ toŋaluŋalw. Nəboŋ notohisi hən nəbevi pan lan, avan tile am akis ibar nəwai a m̄o, beti ginau.”

⁸ AYesu ikel mai ke, “Gile məhat, gebul hən nəbateh sam̄, pati, ale yar van.”

⁹ Vəha-sua ŋai aten imaur. Ipat nəbateh san ale iyaryar van, avil nəboŋ enan evi nəSappat.

¹⁰ Imaienan, alat lotoil a m̄o hən naJu gail lusor lan aten tomaur. Luke, “Daməŋ nəSappat bogai! Nəboŋ gotopat nəmel sam̄, goḅur kotov nalo tokai tas nauman!”*

¹¹ Isor var galit ke, “Avan togol notomaur ikel mai ginau ke, ‘Pat nəmel sam̄, yar van.’ ”

¹² Lousi ke, “Ase ikel mai gaiug hən gəḅigol maien həni?”

¹³ Avil aten tomaur saləboii, husur aYesu ivan vəmasig len naluḅoh len naut enan.

¹⁴ Len namityal tovan, aYesu isaḅ atenan len naholəvat todar vis naim siGot ale ikel mai ke, “Geris, gagai gumaur, be sagigol nəsaan am hən asike natideh tosa səhor ta m̄o bevisi hən gaiug.”

¹⁵ Beti naulum̄an ia kel mai alat lotoil a m̄o hən naJu gail ke aYesu boh togole tomaur.

¹⁶ Imaienan lotuḅat mədas bun aYesu sil togol natgalenan len nəSappat.

¹⁷ Be aYesu isor var galit ke, “ATəmagw eumum van vəbar gagai, ale ginau tu noum van.”

¹⁸ Imaienan, alat lotoil a m̄o hən naJu gail ludas p̄isal am hən ləḅigole ḅimat. Savi husur toḅur kotov nə-kai-tasi-an hən nəSappat ŋai, be husur tokel ke aGot tovi aTəman san, imaienan, ike gai gabag toḅitp̄itov̄ mai aGot.

AYesu ikel vəhoti ke tovi aNatun aGot

¹⁹ Ŋa aYesu isor var galit ke, “Kitin, nokitin mai gamit ke, aNatun aGot edədas ḅigol natideh səbon, eləboi ḅigol ŋa nəsa toris aTəman togole. Husur nəsa aTəman togole, aNatun am igole.

§ 4:52: Len nasoruan ta Kris ike *namityal toməlevru* husur len nalennəyal sua ikad nəhaua toməlevtes len nadudulan ale toməlevtes am len naut mədau. * 5:2: Natosian galevis ta sutuai len nasoruan ta Kris luke *Betesta*. † 5:3-4: Natosian galevis ta sutuai losuhud hən nategai: *Lupat vir nəwai ḅiŋaluŋalw*,⁴ *husur aŋel siNasub̄ egəm len nəboŋ galevis, ebul hən nəwai, ale nəvanuan tovi lan nəwai metəkav, dereh timaur*. * 5:10: Neh 13.19; Jer 17.21

²⁰ Husur aTəman eləmas bun aNatun ale eṽusani hən natit ƣisi gai togole, ale dereh teṽusani hən natit gail lotosəhor natgalenan hən mətbımaŋmaŋ lan.

²¹ Hum ke aTəman togol nəvanuan lotomat lule məhat, tolav nəmauran mai galito, aNatun am ilav nəmauran mai avan ideh gai toləŋjon bılavi maii.

²² Husur aTata səsaḃ səhoti ke avan ideh bıpanis, aoa erinji len aNatun hən bısab səhoti ke nəvanuan gail ləbıpanis,

²³ hən nəvanuan ƣisi ləbeputsan aNatun len nənauan salito hum lotoputsan aTata a məhat. Asike gəbeputsan aNatun len nənauan sam̄, gəsaputsan aTata tosəvati len nənauan sam̄.

²⁴ “Kitin, nokitin mai gamito, avan ideh tosəsələŋ hən nasoruan sagw, tokad nadəlomian len aGot tosəvat ginau, gai ikad nəmauran vi sutuai, asike eḃis len nəpanismen, be imakuv tia dan nəmatan vi lan nəmauran.

²⁵ Kitin nokitin mai gamito, len nəboŋ bəgəmai, hun nəboŋ togəm tia, dereh alat lotomat lesəsələŋ hən nadoldol siNatun aGot, ale alat lotosəsələŋ həni, dereh likad nəmauran.

²⁶ Husur aTata tovi nəkadun nəmauran, gai erinji len aNatun am hən bəvi nəkadun nəmauran.

²⁷ Ale erinji nədaŋan len navəlan hən bıkot hən nəvanuan gail, husur evi aNatun Nəvanuan.

²⁸ Samtıpaŋ len natgalenan, husur ikad nəboŋ togəmai hən alat lotomat len naḃur nəmatan salito ləbesəsələŋ hən nadolon aNatun aGot,

²⁹ ale dereh lile məhat dan naḃur nəmatan. Alat lotogol tovoi, dereh lile məhat hən ləbımaur tətəs. Avil alat lotogol tosa, dereh lile məhat hən ləbesəsələŋ ləboi nəpanismen salito.*

³⁰ “Ginau nodədas nəbıgol natideh len ginau səbögw. Nopəpehun navoian dan nəsaan hum aTata tokele. Ale napəpehwan sagw inor husur nəsəgole husur naləŋonian sagw, be nugole husur naləŋonian sitenan tosəvat ginau.”

Na-kel-koti-an husur aYesu

³¹ AYesu isor am mai naJu gail ke, “Ginau səbögw ŋai nətasor ləboi ginau, nasoruan sagw asike takitin.

³² Avil ikad atesual am tosor vi tarhət sagw, ale noləboii ke na-sor-ləboii-an san husur ginau ekitin.

³³ Mətosəvat galevis tia van hən aJon, ale gai ikel ur nakitinan.*

³⁴ Be nəsarinji gat nəlogw len na-sor-vi-tarhəte-an nəvanuan tokele, ao, nusor husuri ŋai hən mətbımakuv dan nəsaan samito.

³⁵ AJon ehum nam̄ial topaŋ, tom̄ial. Ale gamit mətulekis hən mətbıtoḥ kəkereh len nam̄ial san, hən mətbəhəhaṽur.

³⁶ AJon ikel kot ginau, avil ikad na-kel-koti-an tosəhor esan. Husur natit gail aTata tolav mai ginau hən nəbıgol ƣis gail, natgalenan notogole, loṽusan nakitinan husur ginau, ke aTata tosəvat ginau.

³⁷ Ale aTata tosəvat ginau, gai isor ləboi ginau. Gamit mətsəsələŋ hən nadolon, mətsakəta ləboi gai tomabe.

³⁸ Ale nasoruan san səpat savoi len nəlomito husur mətsədəlom ginau, ginau boh, aTata tosəvat ginau gəmai.

³⁹ Mətudəŋdəŋ nəmauran vi sutuai len natosian siGot bathut mətunau ke nəmauran vi sutuai topat lan. Be natosian galenan lukel nakitinan husur ginau!

⁴⁰ Wake mətsələŋjon mətbəgəm hən ginau hən mətbıkad nəmauran enan.

⁴¹ “Nəboŋ məttosal suh ginau, nə-sal-suhi-an samito savi natideh len ginau

⁴² husur noləboi mətsələmas bun aGot len nəlomito.

* 5:29: Dan 12.2 * 5:33: Jon 1.19-27, 3.22-30

⁴³ Ginau nogəm len nahəsan aTəmagw ale mətomətahun ginau, mətsahəhaʋur hən ginau. Be naut kəmas avan ideh am bəgəm len nahəsan gabag ɲai, dereh mitidam̄ hən, mətehəhaʋur hən.

⁴⁴ Imabe mətodədas mətbedəlom ginau? Mətuke mitisal suh gamit gabag be mətomətahun nə-sal-suhi-an togəm len gai tovi aGot səbɔn ɲai.

⁴⁵ Samtinau ke evi ginau nəbikel kot nəsaban samito van hən aTəmagw len nakotan san. Ao, ikad atesua bīgole, gai nəlomit todaɲ lan, aMoses boh! Dereh gai tikel kot nəsaban samito.‡

⁴⁶ Avil məttadəlom aMoses tia, məttadəlom ginau tia bathut gai m̄au itos husur ginau.

⁴⁷ Be asike mətbedəlom nəsa gai totesi husur ginau, mitimabe hən mətbedəlom nəsa notokele?”

6

AYesu evəɲan alat lotovi 5,000

(Mat 14.13-21; Mak 6.30-44; Luk 9.10-17)

¹ Husur nəboɲ galenan, aYesu evi Kalili, ilav tukot vi tarhət nabiltiwai lotokisi hən Nabiltiwai Kalili mai lotokisi hən aTiperias am.

² Nabiltiluʋoh lohushusuri bathut ke lotokətkəta ris namerikel gail gai togolgole len alat lotoməsah.

³ Ale aYesu etəʋehuh vi lan naʋehuh, ebətah mai ahai susur san gail ei.

⁴ Nəboɲ hən nəPasova tovi nəhanan seJu gail, egəm pəpadaɲ.

⁵ Nəboɲ aYesu topair hən namətan, toris naluʋoh lotogəm hən, eus aFilip ke, “Dateʋur nabəta a be hən alateg ləbɪhani?”

⁶ AYesu eɸus kitev nənauan seFilip maienan hən bəbunus ləboi aFilip, husur eləboi tia nəsa bīgole ta bogai.

⁷ Ale aFilip isor vari ke, “Naɸurɸuran hən nahəbati toməlevtor saləboi bəʋur nabəta tonor hən galit ʋisusua bɪhan kəkereh hən.”*

⁸ Ale ahai susur sua san, aAdru, aʋan aSimon Pita isor mai aYesu ke,

⁹ “Ikad natətai sua gegai tokad natuhhanian tovi nabəta nəpali torim mai naieh toru. Be natuhhanian egai savi natideh len nabiltiluʋoh tomaiegai.”†

¹⁰ Beti aYesu ikele ke, “Mitigol nəvanuan gail lebətah.” ɲa naulum̄an gail lotovi 5,000 lobətah len naut enan tobaɲ liol.

¹¹ Beti aYesu ilav nabəta, ale nəboɲ tosipa vi təban aGot tonon, epəpehuni mai alat lotobətah. Igol tomaienən am hən naieh. Galit p̄isi luhan husur naləɲonian salito vəhanukub.

¹² Nəboɲ lotohanukub tonon, aYesu ikel mai ahai susur san gail ke, “Mətesəɲon nasughanian. Sa-ideh tesuh.”

¹³ Imagenən lusah tuan nasughanian hilat lotohan dani, losəɲon nəhad tovi 12 hən nasugut nabəta nəpali tosuh kəmas!

¹⁴ Nəboɲ nəvanuan gail lotoris namerikel aYesu togole, luke, “Ahai kelkel ur kitin bogai bəgəm vi lan navile a pan!”‡

¹⁵ Bathut aYesu eləboi len galito ke gag ɲai legəm tah gati hən ləbɪgol bəgəm vi kiɲ, gai ivan dan galito vi lan naʋehuh hən bɪtoh səbɔn.

‡ 5:45: Nəboɲ tosor husur aMoses, isor husur naləbulat torim aMoses totesi lotovi naləbulat metəkav torim len nasoruan siGot. * 6:7: Len nasoruan ta Kris ike *natenarius tovi 200*. Natenarius evi naɸurɸuran hən nauman hən nəmaribon tosua, ale natenarius tovi 200 evi naɸurɸuran hən nəmaribon tovi 200 o pəpadaɲ hən nahəbati toməlevtor.

† 6:9: *Namisurhut nəpali* ikad nəhavhəte ale lotuh dədasi hən ləbɪkad nəflaua hən ləbɪeum hən nabəta lan. ‡ 6:14: AMoses epəhav utaut hən ahai kelkel ur surm̄an gai bəgəm hən alat aIsrael bon ideh. Deu 18.15-19

*AYesu iyar len nəwai**(Mat 14.22-33; Mak 6.45-52)*

¹⁶ Nəboŋ namityal tomasur, ahai susur san gail lovi pan vi lan nabiltiwai.

¹⁷ Len namityal enan naut evisivis be aYesu satəlmam van hən galit sal, ale lusah len nabot, gam tukot vi Kapernaum.

¹⁸ Sədareh nəlan eŋuv habat gol ke nəwai tokudkud van epus.

¹⁹ Nəboŋ lotovarus van hum ma tovi nakilomita torim, loris aYesu toyar len naŋonit nəwai, togəm pəpadaŋ hən nabot, ale lomətahw.

²⁰ Be aYesu ikai van hən galito ke, “Ginau bogai, samtemətahw!”

²¹ Imagenan lohəhaŋur hən bisah len nabot ale isah lan. Vəha-sua ŋai nabot ivahut len naut lotovi lan.

²² Pelan han naluŋoh lotosuh tarhəwai, ludonŋ aYesu, lunau səhoti ke ikad nabot tosua ŋai ei. Loləboii ke aYesu səsah len nabot mai ahai susur san gail, be luvan səbolit ŋai.

²³ Beti nabot galevis logəm len naut a Tiperias, luvahut pəpadaŋ hən naut Nasuḅ tosipa hən nabəta lan, naut naluŋoh lotohan bəta lan.

²⁴ Nəboŋ naluŋoh lotoris ləboii ke aYesu satoh ei, ahai susur san gail ləsasuh, naluŋoh lusah len nabot galenan, lovi Kapernaum hən ləbidoŋ aYesu ei.

AYesu evi nabəta hən nəmauran

²⁵ Nəboŋ nəvanuan galenan lotosaḅ aYesu a Kapernaum, tarhəwai, lousi ke, “Hai pusan, gubar naut egai ŋais?”

²⁶ AYesu isor var galit ke, “Kitin, nokitin mai gamit ke mətsadoŋ ginau husur məttoris ləboi namerikel gail, be mətudoŋ ginau ŋai husur mətuhānukub hən nabəta.

²⁷ Samteum mōs nəhanian səpat sabəlav, togəm vi pahsago. Ao, məteum mōs nəhanian topat vi sutuai, nəhanian hən nəmauran vi sutuai aNatun Nəvanuan dereh bəviol həni mai gamito. Husur aGot aTata itabtabuh len atenan hən bəum san mōs bəviol hən nəmauran enan.”

²⁸ Imaienan lousi ke, “Datigol nəsa gail hən datbīgol nagolean aGot toləŋoni?”

²⁹ AYesu isor var galit ke, “AGot eləŋon ke mitigol nategai ke: məteriŋ nəlomit len atenan aGot tosəvati.”

³⁰ Imaienan lukel maii ke, “Gigol namerikel ideh hən namtberisi hən namtbedəlom gaiug. Dereh gigol nəsa?”

³¹ Atəmadat ta sutuai luhan nəmanna len naut masmas hum aMoses totesi ke, ‘Eviol hən nabəta togəm len nəmav mai galito hən ləbihani.’ ”*

³² Beti aYesu ikel mai galit ke, “Kitin, nokitin mai gamit ke, savi aMoses toviol hən nabəta togəm len nəmav mai gamito. Avil evi aTəmagw toviol hən nabəta kitin togəm len nəmav mai gamito.

³³ Bathut nabəta siGot evi atenan togəm vi pan dan nəmav, eviol hən nəmauran mai nəvanuan navile a pan.”

³⁴ Imaienan lukel maii ke, “Nasuḅ, geviol tabtab hən nabəta enan mai ginamito.”

³⁵ AYesu ikel mai galit ke, “Ginau novi bəta hən nəmauran. Avan ideh bəgəm hən ginau, asike imalkəkat. Ale avan ideh bəriŋ nəlon len ginau, asike, asike imaduh boŋ ideh.

³⁶ Nukel mai gamit ke, naut kəmas məttoris ginau, mətsariŋ nəlomit len ginau sal.

³⁷ Avil alat aTəmagw toviol hən galit mai ginau, dereh legəm hən ginau. Ale avan ideh togəm hən ginau asike nomətahuni.

³⁸ Husur nəsagəm len nəmav hən nəbīgol nəsa notoləŋoni. Ao, nogəm hən nəbīgol husur naləŋonian siGot tosəvat ginau mōsi.

³⁹ Ale naləŋonian san imaiegai ke: galit pisi gai toviol hən galito mai ginau hən ləbevi esagw, salimasig, be len Nəboŋ Naməkot hən navile a pan dereh nigol lile məhat.

* **6:31:** Exo 16.4, 15; Psa 78.24

⁴⁰ Husur naləjonian seTəmagw imaiegai ke: galit p̄isi lotoris aNatun, lotoriŋ nəlolit lan, dereh likad nəmauran vi sutuai, ale dereh nigol lile məhat len Nəboŋ Naməkot hən navile a pan.”

⁴¹ Nəboŋ lotosəsəlon hən natenan, naJu gail lukoblen husuri bathut toke, “Novi nabəta togəm len nəmav,”

⁴² ale luke, “Ategai savi aYesu, anatum aJosef ŋa? Datoləboi atəman mai anan. Imabe toke togəm len nəmav?”

⁴³ AYesu isor var galit ke, “Samtikoblen mai gamit gabag. Mitinoŋ.

⁴⁴ Ikad naṗisal tosua ŋai hən avan ideh bələboi bəgəm hən ginau. Nəboŋ aTəmagw tosəvat ginau bəliv avan enan, eləboi bəgəm hən ginau, ale dereh nigol tile məhat len Nəboŋ Naməkot hən navile a pan.

⁴⁵ Len natosian sihai kelkel ur gail ike, ‘Ale aGot dereh tevi hai p̄usan salit p̄isi,’ ŋa nəvanuan p̄isi lotosəsəlon husur aTata, lotosəsəlon ləboi nəsa tokele, galit logəm hən ginau.*

⁴⁶ (Namilen sake avan ideh saris aTata. Atenan togəm len aGot, atenan ŋai eris aTata.)

⁴⁷ Kitin, nokitin mai gamit ke, avan ideh toriŋ nəlon len ginau, gai ikad nəmauran vi sutuai.

⁴⁸ Ginau novi nabəta hən nəmauran. §

⁴⁹ Sutuai atəmamit gail luhan nəmanna len naut tobəbesw, be naut kəmas natenan, lumat p̄isi.

⁵⁰ Egai evi nabəta togəm len nəmav hən avan ideh b̄ihani, asike imat.

⁵¹ Ginau səbogw ŋai novi nabəta nəmauran togəm len nəmav. Avan ideh b̄ihan nabəta egai, dereh tikad nəmauran vi sutuai. Husur nabəta nəb̄eviol həni evi nibegw; dereh neviol həni m̄os nəmauran silat navile a pan.”

⁵² Beti naJu gail loṽitvituh mai galit gabag, luke, “Ategai teviol mab hən niben mai gidato hən datb̄ihani?”

⁵³ Imaienan aYesu ikel mai galit ke, “Kitin, nokitin mai gamit ke, asike mət̄b̄ihan niben aNatun Nəvanuan, asike mət̄bemun nəda han, mətukad nəmauran kitin mabe? Mətsəkade len gamit gabag.

⁵⁴ Avan ideh tohanhan nibegw, tomunmun nəda hagw, atenan ikad nəmauran vi sutuai, ale len Nəboŋ Naməkot hən navile a pan dereh nigol tile məhat dan nəmatan.

⁵⁵ Husur nibegw evi nəhanian kitin, nəda hagw evi nate namunian kitin.

⁵⁶ Imaienan, avan ideh tohanhan nibegw, tomunmun nəda hagw, atenan itoh tin len ginau ale ginau nutoh tin len gai.

⁵⁷ ATəmagw tovi nəkadun nəmauran esəvat ginau, ale bathut aTəmagw, ginau nutoh, nukad nəmauran. Len naṽide tomaienən, avan ideh tohanhan ginau, bathut ginau, gai dereh titoh, tikad nəmauran.

⁵⁸ Ginau novi nabəta togəm len nəmav, be nabəta egai sasum̄an nəmanna atəmamito ta sutuai lotohani. Luhan nəmanna ale lumat. Avan ideh tohanhan nabəta egai, dereh titoh, tikad nəmauran vi sutuai.”

⁵⁹ AYesu ikel natgalenan nəboŋ toṗusan len naim naḃonḃonan a Kapernaum.

Ahai susur isobur lugam dan aYesu

⁶⁰ Nəboŋ ahai susur san gail lotosəsəlon hən natgalenan, luke, “Naṗusanan enan idan habat. Ase eləboi besəsəlon səhoti?”

⁶¹ AYesu eləboii len gai gabag ke ahai susur san gail lukoblen husur natenan, ale ikel mai galit ke, “Nateg emədas nadəlomian samito a?”

* **6:45:** Isa 54.13   § **6:48:** Nəboŋ aYesu toke tovi *nabəta hən nəmauran*, ike ehum nabəta datb̄ihani dereh datikad nəmauran, evi nəkadhumauran.

⁶² Bimagenan, imabe len gamito mætberis aNatun Nəvanuan βetəlmam vi məhat? Mətedəłomi beti a?

⁶³ ANunun aGot ηai eləboi βeviol hən nəmauran kitin mai nəvanuan. Nədaηan sinəvanuan edədas βigol natideh. Nasoruan notokele mai gamito, evi soruan seNunun aGot toviol hən nəmauran mai nəvanuan.

⁶⁴ Avil gamit galevis mətsekad nadəłomian len ginau.” (AYesu ekəmaienan husur len natuβatan eləboi alat lotokad nadəłomian lan, ale eləboi nəvanuan sua βeriηi len navəlan aenemi san gail.)

⁶⁵ Beti aYesu ike, “Husur natenan nukel mai gamit ke, nəvanuan saləboi βegəm hən ginau len gai səβon. ATata ηai eləboi βigol nəvanuan βikad nadəłomian hən βegəmai.”

⁶⁶ Husur tokəmaienan, ahai susur san isoβur lupair dani, ləsaħusuri am.

⁶⁷ Nə aYesu ipair van hən lotovi 12 ike, “Be gamit am mətuke mitivan a?”

⁶⁸ ASimon Pita isor vari ke, “Nasuβ, namtivan hən ase? Gaiug səβonη ηai gukad nasoruan toviol hən nəmauran vi sutuai.

⁶⁹ Namtorij nəlonamito len gaiug, namtoləboii tia ke gaiug govi siGot səβon gotogəm mōsi.”*

⁷⁰ Beti aYesu ike, “Ganan! Ginau nulekis hən gamito məttovi 12, be gamit sua evi natəmat.”

⁷¹ Nəboη tokəmaienan, isor husur aJutas, anatun aSimon Iskariot, husur aJutas, esua len lotovi 12, dereh teriηi len navəlan aenemi san gail.

7

Nəhanan hən Nəpasvaləval gail

¹ Husur nəboη enan, aYesu iyaryar len naut a Kalili. Emətahun nəyaran len naut a Jutea husur alat lotoil a mō hən nəju gail ludonđonji hən ləβigol βimat.

² Ale nəboη hən Nəhanan hən Nəpasvaləval gail, egəm pəpadaη. Evi nəhanan sua seju gail.*

³ Beti aħan aYesu matmat gail lusor maii ke, “Gerij naut enan vi Jutea hən ahai susur samη gail ləberis natit gotogol gail.

⁴ Avan ideh toke βetibau len nəhon nəvanuan gail sasusuan gai! Gəβigol namerikel gail, gigol gail len nəhon nəvanuan pisi len navile a pan hən ləβeləboi gaiug!”

⁵ Lokəmaienan husur aħan gail am ləsəkad nadəłomian lan.

⁶ Imaienan aYesu ikel mai galit ke, “Namityal tonor hən ginau sagəm sal. Be samito, namityal pisi inor ηai.

⁷ Nəvanuan sinavile a pan gail lodədas ləβemətahun bun gamito. Be ginau, lomətahun bun ginau husur nukel koti ke natit gail lotogole lusa vəsa.

⁸ Mətevi lan nəhanan ea. Ginau asike novi lan Nəhanan enan, husur namityal tonor hən ginau sagəm sal.”

⁹ Nəboη tokəmaienan tonon, itoh a Kalili ηai.

AYesu len Nəhanan hən Nəpasvaləval

¹⁰ Be nəboη aħan aYesu gail lotovi məhat vi lan Nəhanan tonon, gai am evi məhat vi lan. Səyar len nəhon nəvanuan gail be esusuah.

¹¹ Beti len Nəhanan, alat lotoil a mō hən nəju gail, ludonđonji, lous kitevi ke, “Atenan itoh a be? Gai be?”

¹² Len naluřoh nəvanuan isoβur lusor laħlah husuri. Galevis luke, “Evi naulunħan sua tovoi masuř.” Galevis am luke, “Ao, egəras nəvanuan gail.”

* **6:69:** Mat 16.16; Mak 8.29; Luk 9.20   * **7:2:** Lev 23.34-36; Deu 16.13. *Nəhanan hən Nəpasvaləval* evi nəhanan seju gail, Lunau təlmam hən atəmalit ta sutuai nəboη lotoyaryar len naut masmas. Len nasihau tovi 40 lutoh len nəpasvaləval gail.

13 Be səkad avan ideh tosor husuri len nəhon nəvanuan gail, husur lomətahw len naJu gail lotoil a mō.

14 Be nəboŋ sua rivuh len nawik hən Nəhanan, aYesu evi məhat vi lan naim siGot, ale etuḅat pusan.

15 Beti naJu gail lotoil a mō, lotosəsəloŋ həni, luḷaŋ, luke, “Ategai eləboi bun natosian siGot, be səkad avan ideh tokad namitisau toḷusan həni maii. Imabe?”

16 Imaienan aYesu isor var galit ke, “Naḷusanan sagw savi esagw. Ao, atenan tosəvat ginau evi nəkadhut naḷusanan sagw.

17 Avan ideh toke ḅigol naləŋonian siGot, dereh teləboii ke naḷusanan sagw egəm len aGot o evi esagw səḅogw.

18 Nəvanuan tosor len naləboian san səḅon, eləŋon ke tipatpat gai məhat. Avil gai toləŋon ke teḷutsan nahəsan atenan tosəvati, gai ekitin, ale səkad nagəgərasan lan.

19 Savi aMoses tolav nalo mai gamito a? Be gamit ideh sahusuri. Mətudas p̄isal hən məḅigol nəḅimat sil nəsa?”

20 Naluḷoh lusor vari ke, “Gaiug gukad natəmat! Ase idas p̄isal hən ḅigol gəḅimat?”

21 AYesu ikel mai galit ke, “Nugol nauman sua len nəSappat, nugol naulum̄an imaur, ale nəvanuan p̄isi losəhoḷut sil notogole len nəSappat.*

22 Be gamit am mətəum len nəSappat nəboŋ məttotiv dalus natətai ulum̄an husur nalo siMoses. (Be naḷide hən na-tiv-dalusi-an savi siMoses, evi setəmamit ta sutuai, aAraham.)*

23 Məttotiv dalus natətai ulum̄an len nəboŋ han, naut kəmas tovi nəSappat.† Mətugole hən asike məḅḅur kotov nalo siMoses, be evi nauman. Məḅimagenan, imabe mətutaḅulol bulos ginau nəboŋ notogol naulum̄an kavkav tomaur len nəSappat?*

24 Sagenənoḷ hən nəsa notogole mai na-kəta-suluḷi-an mai nə-nau-suluḷi-an samit ηai. Mitimasnənoḷ həni mai natit tonor, tokitin ηai.”

AYesu evi aKristo a?

25 Beti galit galevis lototoh len naut a Jerusalem lous galit gabag ke, “Savi atenan lotoke ləḅigole ḅimat a?

26 Be məteris! Gai boh tosor sor len nəhon nəvanuan gail. Ləsakel natideh maii. Hum ma nəvanuan na-il-a-mō-an gail lotoləboi koti ke atenan evi aKristo, aGot totabtabuh lan a?

27 Avil datoləboi naut atenan togəm lan. Be nəboŋ aKristo ḅegəmai, asike ikad avan ideh ḅeləboi naut togəm lan.”

28 Na aYesu, toḷusan len naholəvat todar vis naim siGot, ikai ke, “Mətunau ke mətoləboi ginau a? Mətunau ke mətoləboi naut notogəm lan a? Savi len ginau gabag ηai notogəmai. Be atenan tosəvat ginau, ekitin. Gamit mətsaləboii,

29 be ginau noləboii, husur nogəm təban, gai esəvat ginau.”

30 Nəboŋ lotosəsəloŋ hən natenan, alat lotoil a mō lohisi soḅuer hən ləḅitah gati. Be avan ideh səbari husur namityal san sagəm sal.

31 Avil isoḅur len naluḷoh loriŋ nəlolit lan. Luke, “Nəboŋ aKristo ḅegəmai, asike igol namerikel gail lotosəhor natgalenan ategaii togole.”

32 Nəboŋ naFarisi gail lotosəsəloŋ hən natgalenan naluḷoh lotosor lahlah həni husur aYesu, galit mai aḅiltihai tutumav gail losəvat alat lotokətkəta kəkol hən naim siGot, hən ləḅitah gati.

33 Na aYesu ike, “Dereh nitoh kəkereh mai gamit balai, beti netəlmam van hən atenan tosəvat ginau.

* 7:21: Jon 5.1-18 * 7:22: Gen 17.10-13; Lev 12.3 † 7:23: Nalo siMoses ike limastiv dalus natətai len nəmaribon toməlvor husur nəpasian san. * 7:23: Jon 5.8-9

³⁴ Dereh mitidonj ginau, be asike mētusaḅ ginau, ale mētسالəboi mētḅegəm vi lan naut nəḅevi lan.”

³⁵ Beti alat lotoil a mō hən naJu gail, lukel mai galit gabag ke, “Ategai tiyar vi be hən asike datḅisaḅi? Hum ma ḅivan hən naJu gail lototoh len naut tiltile seuleKris hən ḅeḅusan mai alat a Kris a?”

³⁶ Nəboḅ toke, ‘Dereh mitidonj ginau be asike mētusaḅ ginau,’ ale ‘Mētسالəboi mētḅegəm hən naut nəḅevi lan,’ namilen evi nəsə?”

Nəḅusanan husur aNunun aGot

³⁷ Len nəboḅ naməkot len nawik hən Nəhanan, len nəmariboḅ totibau han, aYesu eil vi məhat, ikai ke, “Avan ideh ḅimaduh, tegəm hən ginau!”*

³⁸ Avan ideh toriḅ nəlon len ginau, tegəm, temun! Hum natosian siGot tokele ke, ‘Nəwai nəmauran dereh tisel dan nəlon hum nawisel gail.’ ”*

³⁹ (Nəboḅ tokəmaienan, isor husur aNunun aGot, alat lotoriḅ nəlolit len aYesu dereh likade, be aGot saviol həni sal husur aGot saputsan aYesu sal hən nəyalyalan san ḅiḅarḅar.)

Nənauan tiltile husur aYesu

⁴⁰ Galevis len naluḅoh lotosəsəlonj hən nasoruan san, lusor təvah ke, “Ategai bogai ahai kelkel ur kitin.”

⁴¹ Galevis luke, “AKristo bogai, aGot totabtabuh lan.” Ris galevis am lotoke, “Eniḅan? AKristo asike egəm a Kalili a?”

⁴² Be natosian siGot ike aKristo dereh tegəm len nəpasusan siTevit ale lipasi len naut a Petlehem, navile matmat siTevit aKiḅ. Imaienan o səmaienan a?”*

⁴³ Na naluḅoh loḅitḅituh, lopəḅehw husur aYesu.

⁴⁴ Ale galevis luke litah gati, wake avan ideh sətah lan.

⁴⁵ Alat lotokətkəta kəkol hən naim siGot lotəlmam van hən aḅiltihai tutumav mai naFarisi gail. Ale lous alatenan ke, “Imabe mətəsətah gati gəmai?”

⁴⁶ Alatenan lusor var galit ke, “Aoa, namtsasəsəlonj hən avan ideh sasor suḅan atenan boḅ ideh.”

⁴⁷ Na naFarisi gail lusor viles alatenan ke, “Imabe? Gai egəras gamit am a?”

⁴⁸ Mitinau nategai ke: len ginamit namttoil a mō mai ginamit namttovi Farisi, ikad ginamit ideh toriḅ nəlon lan māu a? Eḅuer kaskasi!

⁴⁹ Naluḅoh loriḅ nəlolit lan, be ləsələboi natideh, lotətan hən nalo. Nasemalean tipat len galito!”

⁵⁰ Ikad naFarisi sua, nahəsən aNikotemus, togəm hol mai aYesu a mō, ale ike,*

⁵¹ “Asike datḅikot hən avan ideh hən datḅisaḅ nəsə gai togole, sanor len nalo sidato hən datḅeriḅi hən ḅipanis.”

⁵² NaFarisi gail lusor vilesi ke, “Govi nauleut ta Kalili gototah mai atenan a? Gia ḅururḅ kitevi len natosian siGot. Dereh gisaḅi ke ahai kelkel ur ideh sagəm len naut a Kalili boḅ ideh!”

[Nalobulat ta sutuai len nasoruan ta Kris ləsəkad naves 7.53–8.11.]

⁵³ Ale lopəḅehw, luvahim gail.

8

Nəpəhaḅut togol naitian toḅur kotov nəlahan

¹ Be aYesu evi lan Naḅehuh Oliv.

² Ale nəboḅ naut tolan evi lan naholəvat todar vis naim siGot tətəs. Sədareh nəvanuan gail logəm həni, ale ebətah, eḅusan.

* 7:37: Lev 23.36 * 7:38: Eze 47.1; Zec 14.8 * 7:42: 2Sam 7.12; Mic 5.2 * 7:50: Jon 3.1-2

³ Ahai þusan hæn nalo mai naFarisi gail losəhar apəhaʋut sua lotosabi len naitian tobur kotov nəlahan. Lugol eil len nəhon naluʋoh.

⁴ Lukel mai aYesu ke, “Hai þusan, alitegai, namtusabi len naitian tobur kotov nəlahan.

⁵ Ale len nalo, aMoses ikel buni hæn datbetubun alatpəhaʋut lotosumān alitegai. Be gaiug, gukel nəsə?”*

⁶ (Lokəmaienan hæn ləbīgol aYesu bekəkos len nasoruan san hæn ləbikot həni.) Be aYesu ebətah, iβetβet, itos len tan hæn nəjarhuvəlan.

⁷ Lous taltal hæn bisor var galito, ale eil vi məhat, ike, “Gamit ideh topar saan, tilav nəvat, tuʋi a mō.”

⁸ Beti ebətah tətəs, iβetβet, tos len tan.

⁹ Nəboŋ lotosəsəloŋ həni, lotuβat van, alat lotovi haʋut loil a mō. Ale aYesu itoh səbōn mai alitenan.

¹⁰ Beti aYesu eil vi məhat, eusi ke, “Bareab, galito, lutoh a be? Səkad avan ideh toke gəbipanis a?”

¹¹ Ike, “Naut ido hæn galito Nasuβ.” Ale aYesu ike, “Ginau am nəsake gəbipanis. Givan ale gagai van sagigol nəsaaan am.”

AYesu, namīal hæn navile a pan

¹² AYesu isor mai nəvanuan gail tətəs am, ike, “Ginau novi namīal hæn navile a pan; avan ideh tohusur ginau, asike, asike iyar len nəmargobut, avil dereh tikad namīal hæn nəmauran.”*

¹³ Na naFarisi gail lusor tas nasoruan siYesu luke, “Gaiug gukel na-kel-koti-an husur gaiug gabag, be husur gaiug səbōmŋ ŋai gotokele, na-kel-koti-an samŋ savi natideh len nakotan, ehum sakitin.”

¹⁴ AYesu isor var galit ke, “Naut kəmas notokel na-kel-koti-an husur ginau gabag, na-kel-koti-an sagw ekitin, husur noləboi naut notogəm lan mai naut notovi lan gagai. Be gamito, mətsaləboi naut notogəm lan, mətsaləboi naut notovi lan.

¹⁵ Mətonənoʋ husur naləboian sinəvanuan ŋai, ginau nəsanənoʋ hæn avan ideh mai nəsə nəvanuan gail lotoləboii.

¹⁶ Nəbenənoʋ, na-nənoʋ-həni-an sagw inor, husur savi ginau səbōgw notogole, be nugole mai atenan tosəvat ginau, nonənoʋ husur nəsə aTata tokele.

¹⁷ Nalo samito ike, na-kel-koti-an sinəvanuan eru arβəpitoʋ, nakotan isabi ke evi kitinan.

¹⁸ Ale ikad eru artokel na-kel-koti-an husur ginau: esua, ginau notokel husur ginau gabag, togon, aTata tosəvat ginau.”

¹⁹ Imaienan lotuβat usi ke, “ATəmaŋ gai be?” Isor var galit ke, “Husur ke mətsaləboi ginau, mətsaləboi aTəmagw. Məttaləboi ginau, məttaləboi aTəmagw am.”

²⁰ AYesu ekəmaienan pəpadaŋ hæn nabokis hæn nəvat nəboŋ toþusan len naholəvat todar vis naim siGot. Avan ideh sətah gati husur namityal san sagəm sal.

AYesu sagəm len navile eg a pan

²¹ Len namityal tile am, aYesu isor mai galito tətəs, ike, “Gagai noriŋ gamito, nuvan, ale dereh mətekəta kitev ginau van, ale mitimat len nəsaaan samito. Naut notovi lan, mətodədas mətβegəm həni boŋ ideh.”

²² Imaienan naŋu gail lotoil a mō lusor mai galit gabag ke, “Nəboŋ ategai toke, ‘Naut notovi lan, mətodədas mətβegəm həni boŋ ideh,’ namilen imabe? Dereh tia gol gai gabag timat a?”

²³ Ris aYesu toke, “Gamito, mətovi alat a pan, ginau novi auleməhat. Gamit hæn navile eg a pan; ginau savi hæn navile eg a pan.

* **8:5:** Lev 20.10; Deu 22.22-24 * **8:12:** Isa 49.6; Mat 5.14; Jon 9.5

24 Imaienan nuke dereh mitimat len nēsaan samito. Husur asike mētbedēlomi ke novi ginau notovi ginau, dereh mitimat len nēsaan samito.”*

25 Na lous taltal hēni ke, “Be gaiug ase?” Ale aYesu isor var galit ke, “Sumān notokele a mō tia.

26 Nukad natit isoḅur hēn nēbīkele husur gamito, hēn nēbīsaḅ sēhoti hēn mētḅipanīs, be nēboḅ notosor mai alat hēn navile a pan, nosēsəlōḅ hēn atenan tosəvat ginau husur gai ekitin, ale nukel ur nēsa ḅai atenan tokele.”

27 Be lēsələboi sal ke aYesu tosor husur aTəman.

28 Na aYesu isor mai galit tətās am ke, “Nēboḅ mētḅevus aNatun Nəvanuan vi mēhat, dereh mētələboi ke novi ginau notovi ginau. Ale len ginau sēḅogw nəsagol natideh, avil nukel nēsa ḅai aTəmagw toḅusan hēni mai ginau.

29 Ale atenan tosəvat ginau itoh mai ginau; sariḅ gaḅulan ginau. Bathut nugol tabtab hēn nēsa gai tohəhəvur hēni.”

30 Nēboḅ lotosəsəlōḅ hēn tokəmaienan, nəvanuan isoḅur loriḅ nəlolit lan.

Anatun aAraham gail mai anatun aSetan gail

31 Beti aYesu isor mai naJu gail lotoriḅ nəlolit lan ke, “Mētḅigol husur naḅusanan sagw, mətovi ahai susur sagw kitin,

32 ale dereh mētələboi nakitinan. Ale nakitinan dereh tigol mitikad nēmakuvan, asike mətovi slev am.”

33 Lusor vari ke, “Namtovi nēpasusan siAraham, namtsavi slev sivan ideh boḅ ideh. Imabe gotoke, ‘dereh mitikad nēmakuvan, asike mətovi slev am?’ ”*

34 AYesu isor var galit ke, “Kitin, nokitin mai gamit ke, avan ideh togol nēsaan evi slev sisan.

35 Naslev savi nēbathudud ideh simasta hēn naim, naut kēmas totoh mai galito. Avil anatun ulumān amasta evi bathudud sua vi sūtuai.

36 Imaienan, aNatun aGot ḅigol asike mētḅevi slev am, dereh mitikad nēmakuvan tokitin.

37 Nələboi ke mətovi nēpasusan siAraham gail, be mətoum kitev naḅisal hēn mētḅigol nēḅimat husur nasoruan sagw sagol natideh len nəlomito.

38 Ginau nusor husur natit notoris aTata sagw togol gail. Be gamito mətugol nēsa mētḅosəsəlōḅ hēn atəmamit māu tokele.”

39 Lusor təvah ke, “Atəmanamito aAraham!” AYesu ikel mai galit ke, “Məttavi anatun aAraham gail, məttagol husur nēsa aAraham togole.

40 Nukel nakitinan tia notosəsəlōḅ hēn aGot tokele, be gagai mətudas ḅisal hēn mētḅigol nēḅimat. Araham sagol natideh tomāienan.

41 Gamit mətugol natit atəmamito togol gail.”

Beti lusor vari ke, “Namtsavi natətai naḅisal. Namtukad aTəmanamit esua ḅai, aGot.”

42 AYesu ikel mai galit ke, “AGot tavi aTəmamito, mətḅaləmas bun ginau husur nogəm tēban aGot, nogəm gegai. Savi len ginau ḅai notogəmai, be gai esəvat ginau.

43 Imabe mətḅsaləboi sēhot nasoran sagw? Husur mətḅsaləboi mētḅesəsəlōḅ husur nasoruan sagw.

44 Husur mətovi anatun atəmamit tovi təmat. Mətuke mitigol husur nēsa gai toləḅoni. Atenan igolgol nəvanuan lumat len natuḅatan hēn navile a pan van van sal. Gai emətahun nakitinan husur nakitinan eḅuer lan. Nēboḅ tosor libliboḅ evi nasoruan san matmat husur gai evi vanuan nalibliboḅan mai nəkadun nalibliboḅan.

45 Imagenan, nēboḅ notokel nakitinan, mətḅadələm nēsa notokele.

* 8:24: Exo 3.14-15, naut aGot tokel ur nahəsān ke, aNovi ginau notovi ginau o aNovi ginau nēḅevi ginau. * 8:33: Mat 3.9; Luk 3.8

⁴⁶ Gamit ta be eləboi bikel vəhoti ke notokad nəsaan? Ale nəbikel nakitinan, imabe mətšadəlom nəsa notokele?

⁴⁷ Avan tovi siGot esəsəlon səhot nasoruan san. Be gamito, mətšavi siGot. Husur enan mətšasəsəlon səhot nasoruan san.”

⁴⁸ NaJu gail lotosəsəlon həni lusor vari ke, “Namtukel səhot gaiug nəboŋ namttoke gotovi auleSamaria gotovi ut kəmas! Gaiug gukad natəmat sua!”

⁴⁹ Ris aYesu toke, “Ao, nəsekad natəmat ideh. Avil noputsan nahəsan aTəmagw, noputsani len nənauan sagw. Be gamito, mətəmədas nahəsagw hum notovi ut kəmas.

⁵⁰ Ginau nəsadon nəyalyalan mōs ginau gabag, be ikad atesua toləŋon ke nahəsagw tiyalyal. Gai dereh tēpəpəhun navoian dan nəsaan.

⁵¹ Kitin, nokitin mai gamit ke, avan ideh togol husur nəsa notokele, asike imat vi sutuai.”

⁵² Nəboŋ lotosəsəlon hən natenan, naJu gail lusor təvah ke, “Gagai namtoləboi buni ke gukad natəmat sua. AApraham imat. Ahai kelkel ur gail tu lumat. Be naut kəmas natenan, gaiug gukele ke, ‘Avan ideh togol husur nəsa notokele, asike esəsəlon hən nabus nəmatan vi sutuai.’

⁵³ Gunau ke gotoyalyal səhor aApraham atəmanamit tomat a? Mai ahai kelkel ur lotomat gail a? Gunau ke gotovi ase?”

⁵⁴ AYesu isor var galit ke, “Nətaputsan nahəsagw gabag, nəyalyalan enan asike tavi natideh. Be atenan toputsan ginau evi aTəmagw, mətšosor husuri ke, ‘Atenan evi aGot sinamit bolai.’

⁵⁵ Avil mətšaləboii, be ginau noləboii. Nətakele ke nəsaləboii, nətavi nəvanuan nalibli-boŋan sumān gamito. Wake noləboi gai ale nugol husur nəsa tokele.

⁵⁶ Atəmamit aApraham ehəhəvur hən bəkəta vi mō hən nəboŋ sagw, erisi, ale ikemkem.”

⁵⁷ Beti naJu gail luke, “Nədəm̄ ham̄ səbar 50 sal. Goris mab hən aApraham?”

⁵⁸ AYesu isor var galit ke, “Kitin, nokitin mai gamit ke, a tahw hən aApraham tovisi, novi ginau notovi ginau.”*

⁵⁹ Nəboŋ tokəmaienan, lotətəriv vat gail hən ləbətubuni, be aYesu esusuan gai dan galito, evivile dan naut enan todar vis naim siGot.

9

AYesu igol ametbəsəw imaur

¹ Nəboŋ aYesu toyar van eris naulumān sua namətan tobesw nəboŋ lotopasi.

² Ahai susur siYesu lousi ke, “Hai pusan, nəsaan sise igol namətan ategai artobesw nəboŋ lotopasi? Esil nəsaan setəman mai sinan o esil esan səbon?”*

³ AYesu isor var galit ke, “Savi sil nəsaan san o setəman mai anan, avil evi metbəsəw hən nəvanuan gail ləberis nədaŋan siGot bēvisi len nəmauran san.

⁴ Nəboŋ tovi nalennəyal sal datimasgol nagolean siGot tosəvat ginau. Dereh nalenmar-iug tegəmai, gol ke avan ideh asike eum.

⁵ Nəboŋ nototoh len navile a pan sal, novi namial hən navile a pan.”*

⁶ Beti aYesu epulai len tan, igol nətan evi bal hən nabusun, ale ikas namətan atenan artobesw hən nəbal enan.

⁷ Ale ikel maii ke, “Gia kəkəs nəhoŋ len nabiltiburhuwai lotokisi hən Siloam.” (Nəhes enan namilen “Səvati”). Na aulumān ivan, ekəkəs nəhon, totəlmam, ekəta.

⁸ Alat lototoh pəpadəŋ həni, mai alat lotoris toŋirŋir nəvanuan hən nəvat a mō, luke, “Savi ategaii tobətah, usus nəvat tabtab a?”

⁹ Galevis luke, “Gai bogai.” Galevis am luke, “Ao, be esumān atenan.” Ale aulumān enan ikel ur gai səbon ke, “Ginau ŋa bogai.”

¹⁰ Imaienan lousi ke, “Imabe? Nəsa igol gokəta?”

* 8:58: Jon 1.1-3; Exo 3.14 * 9:2: Exo 20.5 * 9:5: Jon 8.12

11 Aulumān isor var galit ke, “Atenan lotokisi hən aYesu igol nēbal, ale ikas namətagw hənī. Ikel mai ginau ke, ‘Gevi Siloam, kəkas nəhoṃ.’ Imaienan, nəboṅ notovan, notokəkasi, nokəta.”

12 Beti lousi ke, “Atenan be?” Isor var galit ke, “Eniṅan.”

Lous kitev nakətaan simetḅesw

13-14 Nəboṅ aYesu togol nēbal ale togol aulumān tokəta, nəmariboṅ enan evi nəSappat. Beti nəvanuan gail losəhar aulumān enan, tovi metḅesw a ṃo, van hən naFarisi gail.

15 Ṇa naFarisi gail am lous tətās hənī, nəsa tovisi hənī hən tokəta. Ikel mai galit ke, “Eriṅ nēbal len namətagw ale nokəkās kuvi, ale nokəta.”

16 NaFarisi galevis luke, “Ategaii, aYesu, sagəm len aGot husur eum len nəSappat.” Be galevis am luke, “Bəvi nəvanuan nəsaan, igol namerikel galenan mabe?” Na-sor-ḅalḅal-an enan len nətarhət gəlaru, igol galit lukad napəpəhwan.

17 Imagenan, tətās am lous aten tovi metḅesw a ṃo ke, “Ategaii togol namətaṃ tokəta, gusor husur mab hənī?” Aulumān enan isor var galit ke, “Ahai kelkel ur sua bolai.”

18 Nəbiltiḅu gail ləsadəlomi ke tovi metḅesw a ṃo, ṅa lokis atəman mai anan gəmai.

19 Ale lous gəlaru ke, “Ategai evi anatuməru a? Evi metḅesw nəboṅ mərtopasi a? Bimaienan, ekəta mabe gagai?”

20 Atəman mai anan arusor var galit ke, “Namroləboi ategai, anatuməmər bogai, ale nəboṅ namrtopasi evi metḅesw.

21 Namrsaləboi nəsa tovisi hənī tokəta gagai, namrsaləboi ase tosəṅav hən namətan. Be etibau tia, savi tətai am, eləboi ḅisor husur gai gabag, məteusi hənī bai.”

22 Arokəmaienan husur aromətahw len nəbiltiḅu gail husur galit ludamṃ mai galit gabag ke, avan ideh tokel uri ke aYesu tovi aKristo, aGot totabtabuh lan, dereh lehut avan enan dan naim nəḅonḅonan salito.

23 Husur enan aruke, “Etibau tia, məteus gai.”

24 Imaienan, lokis vəha-ru hən atenan tovi metḅesw a ṃo. Ale lukel maii ke, “Len nahəsən aGot, namtukele hən gaiug, gikel nakitinan! Husur namtoləboii ke aYesu evi nəvanuan nəsaan.”

25 Isor var galit ke, “Bəvi nəvanuan nəsaan, ginau nəsaləboii. Noləboi natesua ṅai. A ṃo namətagw iḅesw, be gagai nokəta.”

26 Ṇa lousi ke, “Igol nəsa hən gaiug? Igol namətaṃ arosəṅav mabe?”

27 Isor var galit ke, “Nukel mai gamit tia be mətsəsəsəlōṅ. Mətuke nikel tətās hən mab hənī am? Gamit am mətoləṅon ke mətevi ahai susur san gail ṃau a?”

28 Beti losəvar buni ale luke, “Evi gaiug gotovi ahai susur sitenan, be ginamito, namtovi ahai susur siMoses gail.

29 Namtoləboii ke aGot isor mai aMoses, be atenan, aYesu, namtsaləboi naut togəm lan.”

30 Ris aulumān enan tosor var galito, ike “Mətsaləboi naut togəm lan, be esəṅav hən namətagw. Mətumabe? Nosəhoṽut len gamito!

31 Datoləboii ke aGot sasəsəlōṅ hən nəvanuan nəsaan gail, be esəsəlōṅ hən alat lotolotu van hənī, alat lotogol nəsa toləṅoni.

32 Sutuai tia van vəbar daməṅai, avan ideh sasəṅav hən namətan nəvanuan ideh tovi metḅesw len nəpasian san.

33 Atenan asike ḅegəm len aGot, mətunau ke eləboi ḅigol natideh a? Ao, edədasi.”

34 Lusor vari, luke, “Nəboṅ lotopas gaiug, gopul hən nəsaan tia, gaiug ase hən gəḅəṽusan ginamito?” Ale lubar hənī dan naim nəḅonḅonan, lukai hənī.

Namətan nəlon iḅesw

35 Nəboṅ aYesu tosəsəlōṅ hən lotobar hənī vivile, isaḅ aulumān enan, ale eusi ke, “Goriṅ nəloṃ len aNatun Nəvanuan ṃau a?”

36 Aulumān isor vari, ike, “Nasuḅ, ase ganān hən nəḅeriṅ nəlogw lan?”

37 AYesu ikel maii ke, “Gorisi tia. Atenan bogai tosor mai gaiug gagai, ganān.”

³⁸ Nja ike, “Norin nalogw len gaiug, Nasub,” ale ilotu hani.

³⁹ Beti aYesu ike, “Nogam len navile a pan mos naperehwan han navoian dan nasaan, han ametbesw gail labikad naketaan, ale han alat lotoketa, labegam vi metbesw len nelolito.”

⁴⁰ NaFarisi galevis lototah maii loseselon han tokamaienan, ale lousi ke, “Gokamabe? Guke ginamit am namtovi metbesw a?”

⁴¹ AYesu ikel mai galit ke, “Mettavi metbesw gail, asike mettator han nepanisten sil nasaan samito, be husur metukele ke metoketa, metator han nepanisten sil nasaan samit sal.”

10

AYesu evi navanuan tovoi tokatketa taban nasipsip

¹ AYesu isor am, ike, “Kitin, nokitin mai gamit ke, avan ideh sabis len nabopita, be topelau sehor nehoh nasipsip, evi navanuan venvenah, evi navanuan toparparu vanuan mos navenohian!

²⁻³ Be navanuan tokatketa kokol han nabopita, esenav han nabopita mos navanuan tokatketa taban nasipsip han besis lan. Nasipsip gail loseselon laboi nadolon atenan tokatketa taban galito. Ale ekis nasipsip san sebon, ekis nahesalit visusua ale esehar galit vivile.

⁴ Nebon tosehar galit pisi vivile tonon, iyar a mo ale nasipsip gail lohusuri bathut loseselon laboi nadolon.

⁵ Asike lohusur avan ideh tile, be dereh ligam dani, husur lesaseselon laboi nadolon atenan.”

⁶ AYesu ikel nasoruan keta enan be navanuan gail lesalaboi nesa tokel mai galito.

⁷ Imaienan aYesu ikel tetas hani mai galit ke, “Kitin nokitin mai gamit ke, ginou novi bopita, han nasipsip labiyar tur lan.

⁸ Alat lotogam a mo len ginou lovi vanuan venvenah, lovi vanuan lotoparparu vanuan mos navenohian; be nasipsip lesaseselon han galito.

⁹ Ginou novi bopita. Avan ideh besis tur len ginou, dereh tikad nelav-kuvi-an dan nasaan san. Len ginou dereh tegamai, tivan, tisa nahanian tovoi marireu.

¹⁰ Navanuan venvenah egam nai han bevannah, bigol nasipsip labimat, sah pepas gail. Ginou nogam han nasipsip sagw labikad nemanuran vi sutuai, nogam han labepul sesehov hani.

¹¹ “Ginou sebwogw novi navanuan nasipsip tovoi. Navanuan nasipsip tovoi eutaut han bimata mos nasipsip gail.

¹² Navanuan nauman tokatketa taban nasipsip mos napurpuran, savi navanuan nasipsip tovi amahean nasipsip gail. Imaienan, nebon toris nalipah katkat togamai, erin nasipsip, igam dan galito.* Beti nalipah katkat ikat gat nasipsip sua, ale naveshesipsip lugam perehw.

¹³ Navanuan nauman igam dan nasipsip gail husur eum mos napurpuran nai, savahvah nasipsip, len gai lesavi natideh.

¹⁴⁻¹⁵ “Ginou sebwogw novi vanuan nasipsip tovoi. Sunan notolaboi aTomagw mai aTata tolaboi ginou, nolaboi nasipsip sagw gail, ale galito lolaboi ginou.* Ale noutaut han labimat mos galito.

¹⁶ Ginou nukad nasipsip galevis tile lesavi len naveshesipsip egai. Nimassehar galito han labevi lan naveshesipsip sagw. Ale galit am dereh lesaseselon sehot nadologw, ale libon han labegam vi veshesipsip besua nai tokad navanuan nasipsip tosua.

* **10:12:** Len nasoruan ta Kris ike wolf. *Nawolf* ehum nabiltipah katkat towael. * **10:14-15:** Mat 11.27; Luk 10.22

17 “ATata elēmas bun ginau husur notoutaat hən nēbimat, hən nēbikad tēlmam hən nēmauran sagw.

18 Sēkad avan ideh tolēboi bīlav kuv nēmauran sagw dan ginau, be ginau sēbōgw noviol hēni husur nalējonian sagw ŋai. Ginau nukad nēdaŋan hən na-il-a-ŋō-an. Ipat len navēlagw hən nēbēviol hən nēmauran sagw, ipat len navēlagw hən nēbīlav tēlmam hēni. Natenan evi nēsa aTēmagw tokel buni hən nēbīgole.”

19 Nēboŋ tokēmaienan tonōŋ, ikad napēpēhwan tētas am len naJu gail husur nasoruan san.

20 Isoḅur len galito luke, “Gai ikad natēmat sua, evinvinu, imab mētosēsēloŋ hēni?”

21 Galevis am luke, “Avan ideh tokad natēmat salēboi bīsor maienan. Natēmat salēboi bēsēŋav hən namētan ametbēs. Edēdasi!”

AYesu len Nēhanan hən Na-sēŋav-hēni-an

22 Len nabiltivile Jerusalem, lukad Nēhanan hən Na-sēŋav-hēni-an len nahēbati naut susus.†

23 Ale aYesu itoh len naholēvat todar vis naim siGot, iyar husur navērada siSolomon ei.

24 Nabiltiju gail ludar visi, lousi ke, “Gugol namtodēdarŋābū maiegai vir ŋais? Gēbēvi aKrišto, aGot totabtabuh lan, gikel koti mai ginamito.”

25 AYesu isor var galit ke, “Nukel mai gamito tia wake mētsadēlom ginau. Nēsa notogole len nahēsan aTēmagw, natgalenan lukel kot ginau.

26 Be mētsadēlom gail am, husur mētsavi ideh len nasipsip sagw.

27 Nasipsip sagw gail losēsēloŋ sēhot nadologw, ginau nolēboi galito ale lohusur ginau.

28 Noviol hən nēmauran vi sutuai mai galito ale asike lumasig boŋ ideh. Avan ideh asike eliv kuv galit dan navēlagw.

29 ATēmagw toviol hən alaten mai ginau, aTēmagw egaii iyalyal sēhor natit pīsi, ale avan ideh asike eliv kuv galito dan navēlan.

30 Ale ginau mai aTata namrosua ŋai.”

31 Nabiltiju gail lotētariv vat tētas hən lēbetubuni.

32 AYesu ikel mai galit ke, “Len nēhomito nugol natit isoḅur tovoi lotogēm len aTata. Len natgalen notogole, mētuke mētetuŋ ginau sil ta be?”

33 NaJu gail lusor vari ke, “Asike namtotuŋ gaiug sil natideh tovoi gotogole, be sil gotosor mēdas nahēsan aGot. Husur gaiug gotovi vanuan ŋai, gugolgol gaiug ke gotovi Got.”*

34 AYesu isor var galit ke, “Len natosian hən nalo samito, aGot isor. Ike, ‘Nukele ke mētovi “got” gail.’‡

35 Gamit mētolēboii ke natosian siGot edēdas bēbuer boŋ ideh. Mētolēboii ke aGot tokis nēvanuan galenan, napisulan san togēm hən galito, ‘got gail.’

36 Ginau, aTata itabtabuh len ginau ale esēvat ginau vi lan navile a pan. Imaienan, nēboŋ notoke, ‘Novi aNatun aGot,’ imabe mēttoke notosor mēdas nahēsan aGot?

37 Asike nēbīgol nēsa aTata togole, samtedēlom nēsa notokele.

38 Wake nēbīgol nēsa togole, naut kēmas mētsadēlom nēsa notokele, mitikad nadēlomian len nēsa notogole hən mētbēlēboi sēhoti, hən mētbēlēboi tabtab hēni ke, aTata itoh tin len ginau ale ginau nutoh tin len aTata.”

39 Husur tokēmaienan, alat lotosēsēloŋ hēni ludas pīsal hən lēbītah gati, be ivan dan galito.

† **10:22:** *Nēhanan hən Na-sēŋav-hēni-an* evi nēhanan seJu gail hən na-sēŋav-hēni-an hən naim siGot ta sutuai len nasihau 164 B.C. Lunau tēlmam hən nēboŋ naJu gail lotokad tētas hən naim siGot dan navēlan alat lēsavi Ju. Len nēboŋ enan len natutumavan gail lugol naim siGot ivevēu tētas am. * **10:33:** Lev 24.16 ‡ **10:34:** Len Psa 82.6, aGot ekis alat lotoil a ŋō hən nēvanuan san gail hən *got gail*. Ekēmaienan husur ilekis hən galito hən lēbēil gel gai len nēhon nēvanuan gail, ale hən lēbēnēnoŋ hən nēvanuan san gail mai nalo san.

⁴⁰ Nəboŋ tovan, ilon tukot len Nawisel Jortan van hən naut aJon tobapbaptais lan a mōtia, ale itoh ei.*

⁴¹ Beti nəvanuan isoḅur logəm həni, luke, “AJon sagol namerikel ideh, be nəboŋ tosor husur ategai, natit p̄isi tokele ekitin.”

⁴² Ale tarhəwisel Jortan ei, isoḅur lorin̄ nəlolit len aYesu.

11

Nəmatan siLasarus

¹ Ikad atesua toməsah, nahəsan a Lasarus. Itoh a Petani mai aṽavinen gəlaru, aMeri mai aMarta.*

² (Evi aMeri enan boh toḅir naoil pəhas len Nasuḅ, len narien gəlaru, ale togargari hən navurun.)* Amīnen aMeri, aLasarus, eməsah.

³ Na napəhaṽut eru enan aropisul van hən aYesu ke, “Nasuḅ, ategai gotoləmas buni, eməsah.”

⁴ Nəboŋ aYesu tosəsəlon̄ hən napisulan enan ike, “Naməsahan enan savi hən nəmatan, ao evi mōs nəvanuan gail ləḅisal suh nəyalyalan siGot, hən ke aNatun aGot ḅikad nə-salsuhi-an lan.”

⁵ Naut kəmas aYesu toləmas bun aMarta, aMeri mai aLasarus,

⁶ nəboŋ tosəsəlon̄ hən na-kel-uri-an enan, itoh len naut totohtoh lan hən nəmariboŋ eru am.

⁷ Beti husur nəboŋ toru enan, ikel mai ahai susur san gail ke, “Datevi Jutea tətəs.”

⁸ Ahai susur gail lusor vari ke, “Hai p̄usan, naJu gail lumadhadas p̄isal hən ləḅetubun gaiug, be goləŋon̄ gəḅetəlmam tətəs am a?”

⁹ AYesu isor var galit ke, “Akis ikad nəhaua tovi 12 len nalennəyal. Avan ideh toyaryar len nalennəyal sapes həḅetw, husur ekəta len nam̄ial hən navile eg a pan.

¹⁰ Avan ideh ḅiyaryar len mariug, dereh tipes həḅetw husur səkad nam̄ial lan.”

¹¹ Beti ikel mai galit ke, “Abubur sidato, aLasarus, ipatmari; be nia vəŋoni.”

¹² Imaienan, ahai susur gail lukel mai ke, “Nasuḅ, gai ḅipatmari len naməsahan, dereh timaur dani.”

¹³ Lunau ke aYesu tosor ŋai husur nəpatmarian, ris aYesu tosor husur nəmatan siLasarus.

¹⁴ Imaienan beti, aYesu ikel p̄arḅar həni mai galit ke, “ALasarus imat tia!

¹⁵ Na nunau gamito, ale nukemkem ke nəsatoh ei, husur len natenan dereh mitikad nadəlomian am len ginau. Ale datia ris aten beti.”

¹⁶ Imagenan, aTomas, namilen ke aMəlav, ikel mai ahai susur galenan ke, “Gidato datitah mai aYesu, ləḅetubuni, letubun gidat maii.”

AYesu isor ṽəhṽəh aMarta mai aMeri

¹⁷ Nəboŋ aYesu togəm pəpadaŋ hən naut a Petani, lukel maii ke aLasarus topat ei len naḅurhes hən nəmariboŋ tovat tia.

¹⁸ (Ale navile a Petani ipat dan naut a Jerusalem len nakilomita totor ŋai,*)

¹⁹ ŋa naJu tosoḅur logəm hən aMarta mai aMeri hən ləḅigol nəlolar ḅeləŋon̄ ḅivoi am husur nəmatan seḅinelaru.)

²⁰ Beti nəboŋ aMarta tosəsəlon̄ həni ke aYesu togəm pəpadaŋ, evivile hən ḅerisi, be aMeri saləboii, ebətah lohoim.

²¹ Na aMarta ikel mai aYesu ke, “Nasuḅ, gətatoḅ geg tia, am̄inegw asike təmat.

²² Be naut kəmas, noləboii ke aGot dereh teviol hən natideh gəḅeusi həni mai gaiug.”

²³ AYesu ikel maii ke, “Am̄inen̄ dereh tile məhat tətəs.”

* **10:40:** Jon 1.28 * **11:1:** Luk 10.38-39 * **11:2:** Jon 12.3 * **11:18:** Len nasoruan ta Kris sakel *nakilomita totor*, be ike *nəstatia tovi 15*.

²⁴ AMarta isor vari ke, “Noləboii ke dereh tile məhat len na-le-məhat-an len Nəboŋ Naməkot hən navile a pan.”

²⁵ AYesu ikel maii ke, “Ginau novi na-le-məhat-an dan nəmatan mai novi nəmauran. Ginau nugol nəvanuan lule məhat dan nəmatan, ginau noviol hən nəmauran mai galito. Avan ideh toriŋ nəlon len ginau, dereh timaur, naut kəmas bimat.

²⁶ Ale avan ideh totoh tin len ginau, toriŋ nəlon len ginau, asike, asike imat vi sutuai. Godəlomi a?”

²⁷ Isor vari ke, “Evoi Nasuḅ, nodəlomi ke gotovi aKristo, aNatun aGot, gai tokel gati ke tegəm vi lan navile a pan.”

²⁸ Nəboŋ tokəmaienan tonon aMarta eriŋi, etəlmam vahim. Ekis kuv aMeri, aṽan, isor səḅon maii ike, “AHai pusan egəmai, eus gaiug.”

²⁹ Nəboŋ aMeri tosəsəlon hən natenan, vəha-sua ŋai ivan həni.

³⁰ AYesu səbar navile a Petani sal, be itoh len naut tobubur mai aMarta lan.

³¹ Alat a Jerusalem lototoh mai aMeri lohoim hən ləḅigol nəlon beləŋon bivoi am, loris tole məhat, tovan tutut. Lunau ke tovi lan naḅurhes siLasarus hən bitan ei, ale lohusuri.

³² Nəboŋ aMeri togəm ris aYesu, iteh bathurien, ikel maii ke, “Nasuḅ, gətatoh gegai, aṽinegw asike təmat.”

³³ Nəboŋ aYesu toris aMeri totaŋ, eris naJu gail lototaŋ maii, ale nəlon ipaŋpaŋ, nəlon isa habat.

³⁴ Eus galit ke, “Mətoriŋi a be?” Lusor vari ke, “Nasuḅ, gəm risi.”

³⁵ Namətarur siYesu isel.

³⁶ Beti naJu lotoil pəpadaŋ luke, “Məteris! Gai eləmas bun aLasarus vəsa.”

³⁷ Be galit galevis luke, “Ategai igol ametḅesw tomaur. Imab satəgau gat aLasarus dan nəmatan?”

AYesu igol aLasarus ile məhat dan nəmatan

³⁸ Nəboŋ aYesu tobar naḅurhes, nəlon isa habat tətəs am. Naḅurhes enan evi naḅurhuvat sua tokad nabiltivat lotokəkol gole həni.

³⁹ AYesu ikel mai galit ke, “Rusan nəvat vi tarhəte.” AMarta, aṽavinen aten tomat, ikel maii ke, “Nasuḅ, gai iḅo tia. Daməŋjai, nəmariboŋ han ivat.”

⁴⁰ AYesu isor vari ke, “Nukel mai gaiug tia ke, gəḅeriŋ nəloṁ len ginau, dereh geris nəyalyalan siGot.”

⁴¹ Imaienan lorusan nəvat vi tarhəte. Beti aYesu ekəta vi məhat, ike, “Tata, sipa hən gotosəsəlon hən ginau.

⁴² Noləboii ke gotosəsəlon hən ginau akis, be nokəmaienan ṁos alategai lotoil pəpadaŋ, hən ləḅedəlomi ke gotosəvat ginau.”

⁴³ Beti aYesu ikai habat ke, “Lasarus, gevivile!”

⁴⁴ Ale gai tomat evivile. Nəkaliko ibanjis narien mai navəlan sal, nəkaliko tile ibanjis nəhon. AYesu ikel mai galit ke, “Sah ruḅati hən bivan!”

NaJu gail lusor utaut hən ləḅigol aYesu bimat (Mat 26.1-5; Mak 14.1-2; Luk 22.1-2)

⁴⁵ Len alat lototah mai aMeri, isoḅur loriŋ nəlolit len aYesu husur loris nəsa togole.

⁴⁶ Be galevis luvan hən naFarisi gail, lukel ur nəsa aYesu togole.

⁴⁷ Beti aḅiltihai tutumav gail mai naFarisi gail lokis naḅonḅonan hən nəSanhitrin.†
Lousus galit gabag ke, “Datigol nəsa? Ategai boh igol namerikel tosəbur.

† 11:47: NəSanhitrin evi nəkaunsəl seju gail lotobətah hən nakotan.

48 Datβidarñ hən βigol tomagenan van, nəvanuan p̄isi dereh lerin̄ nəlolit lan, lehusuri hum akin̄. Beti nasoltia ta Rom dereh legəm mədas naut sidato mai lav nəvanuan gail dan gidato.”‡

49 Beti galit sua, aKaiafas, tovi b̄iltihai tutumav len nasihau enan, ike, “Gamit mətsaləboi natideh!

50 Mətsənau səhoti ke, ivoi am hən gidat p̄isi ke, naulum̄an sua b̄imat m̄os nəvanuan gail, səhor alat a Rom ləb̄emədas gidat p̄isi dattovi Ju hən datβimasig.”

51 (Nəboŋ aKaiafas tokəmaiean, sakel səb̄on hən̄i, be aGot erin̄ nənauan sua len nənauan siKaiafas. Ale len namilen hum ab̄iltihai tutumav, epəhav utaut hən̄i ke, aYesu dereh timat m̄os alat lotovi Ju.

52 Be savi m̄os naJu gail ŋai, timat m̄os aGot b̄episan b̄onb̄on hən anatun gail p̄isi lotogam pəpəhw, siriv len naut gail len navile a pan.)

53 Imagenan, len nəboŋ enan van, lusor utaut hən ləb̄igol aYesu b̄imat.

54 Husur enan, aYesu səyaryar am len nəhon alat a Jerusalem, be erin̄ naut enan, evi lan navile a Efraim topat pəpədan̄ hən naut masmas tob̄əbesw, beti itoh ei mai ahai susur san gail.

55 Nəboŋ nəPasova seJu gail togəm pəpədan̄, nəvanuan isob̄ur len naut p̄isi lotosuh dar vis naut a Jerusalem, lovi məhat vi Jerusalem vagol səb̄olit hən galito liveveu hum nalo tokele, utaut vir nəhanan enan.

56 Lokətkəta doŋ aYesu. Ale nəboŋ lotoil len naut todar vis naim siGot lousus galit gabag ke, “Gunau ke nəsa? Tegəm hən nəPasova o teβuer?”

57 Len nəboŋ enan, ab̄iltihai tutumav gail mai naFarisi gail lukele hən̄i ke avan ideh beləboi naut aYesu totoh lan, timaskel vəhoti hən ləb̄itah gati.

12

AMeri evəhas aYesu (Mat 26.6-13; Mak 14.3-9)

1 Len nəmariboŋ toməlevtes səbar nəPasova sal, aYesu ibar naut a Petani. Evi naut siLasarus, aten aYesu togol tole məhat dan nəmatan.

2 Loutaut hən nab̄iltihanian m̄osi. ALasarus mai galevis am lutah maii len natev, ale aMarta ipat nəhanian mai galito.

3 Beti aMeri ilav nahudhulita hən nəhai pəhas naoil, nəvat han totibau.* Evəhas narien aYesu hən̄i ale igar kuvi dan narien gəlaru hən navurun. Ale naim epul hən nəb̄on naoil enan tosusau.

4 Ikad ahai susur san sua, nahəsən aJutas Iskariot, b̄erin̄ aYesu len navəlan aenemi san gail. AJutas ike,

5 “Nəvat hən nəhai pəhas egai etibau hun naβurβuran hən nasihau tosua! Imabe datsaβur hən̄i, lav nəvat han mai naməsəl gail?”

6 Ekəmaienan, be sənau naməsəl gail, husur evi vanuan vənvnənah. Gai ekətkəta təban nabokis nəvat salito, be ilavlav kuvi m̄os gai gabag.

7 AYesu isor vari ke, “Sagemədas! Alitegai etəgau gat nəhai pəhas egai vir nəboŋ ləb̄itavun ginau.

8 Akis naməsəl gail lutohtoh mai gamito, be ginau, asike nutoh mai gamit ebəlav.”*

9 Nəboŋ naJu gail lotosəsəloŋ hən̄i ke aYesu totoh a Petani, nab̄iltiluṽoh logəm hən ləb̄erisi, be savi aYesu ŋai, luke leris aLasarus am, atenan aYesu togol tole məhat dan nəmatan.

‡ 11:48: Len naut egai, nəvanuan namitisau lunau namilen ke, alat a Rom dereh ligol naim siGot timasirsir mai lemədas naJu gail p̄isi. Ale dereh lilav kuv nədan̄an hən na-il-a-m̄o-an dan ab̄iltihai tutumav gail mai nəSanhitrin.

* 12:3: Luk 7.37-38. Nasoruan ta Kris ike naməlasan han ibar 325 gram. * 12:8: Deu 15.11

¹⁰ Imaienan, aḅiltihai tutumav gail lusor utaut hən ləḅigol aLasarus am ḅimat,

¹¹ husur nəvanuan isoḅur lugam dan aḅiltihai tutumav gail hən ləḅeriṅ nəlolit len aYesu sil nəsa tovisi hən aLasarus.

AYesu evi lan naut a Jerusalem hum nakiṅ

(Mat 21.1-11; Mak 11.1-11; Luk 19.28-40)

¹² Pelan han na-kel-uri-an ibar naut a Jerusalem ke aYesu satogəmgəmai. Nəboṅ naḅiltiluḅoh lotogəm hən Nəhanan nəPasova lotosəsəloṅ hən na-kel-uri-an enan,

¹³ lutariv nəpashət nadet,† luvan hən ləḅebubur maii. Lukai habat ke, “Hosanna! Datisal suh aGot!

Got tigol na-voi-buni-an van hən gai togəm len nahəsən Nasuḅ aGot.

Got tigol na-voi-buni-an van hən nakiṅ naut a Israel.”*

¹⁴ Nəboṅ aYesu tosaḅ natuhtonṅki, ebətah lan hum natosian siGot tokele ke,

¹⁵ “Nəvanuan naut a Israel gail, samtemətahw!

Məteris! Nakiṅ samit satogəmai!

Ebətah len natuhtonṅki!”‡

¹⁶ (Len nəboṅ enan ahai susur san gail ləsaləboi natgalen len natosian siGot. Be nəboṅ aYesu tovi məhat vi lan namənas san, lunau təlmam hən nəsa tovisi, ale lunau səhoti ke tovi nəsarpoḅan hən nəsa ahai kelkel ur sua totos gati.)

¹⁷⁻¹⁸ Nəvanuan galenan loluḅluḅoh husur galit galevis lutoh mai aYesu nəboṅ tokis aLasarus dan nəburhes hən ḅimaur dan nəmatan. Ale galito, lukel ur nəsa lotorisi mai alat ləsarisi. Imaienan, isoḅur lovivile hən ləḅebubur mai aYesu, bathut losəsəloṅ husur namerikel enan todaṅ gai togole.

¹⁹ Imagenan, naFarisi gail lusor təvah mai galit gabag ke, “Datsəkad naḅisal ideh am. Məteris atenan, gai esəhor gidat tia, navile a pan ḅisi lohūsuri.”

AuleKris galevis ludon aYesu

²⁰ Len alat lotovi Jerusalem hən ləḅilotu len Nəhanan nəPasova, ikad auleKris galevis lotogəmai.

²¹ Luvan hən aFilip ta Petsaita a Kalili, lousi ke, “Nasuḅ, namtuke namteris aYesu bai.”

²² AFilip ikel mai aAdru, ale aruvan vakel mai aYesu.

²³ Beti aYesu isor var gəlaru, ike, “Namityal hən aGot ḅevəhot nəyalyalan siNatun Nəvanuan egəm tia.

²⁴ Kitin, nokitin mai gamit ke, asike namisurhuwit ḅiteh hən ḅimat len tan, ipat səḅon maien ṅai. Wake ḅiteh hən ḅimat len tan ṅau, dereh titov vi məhat, tiḅan masuḅ. §

²⁵ Alat lotoləmas bun nəmauran salito len navile eg a pan, dereh limasig vi sutuai. Avil alat lotoləmas bun ginau səhor habat hən nəmauran salito len navile eg a pan, dereh likad nəmauran vi sutuai.*

²⁶ Avan ideh ḅike ḅevi tarhət sagw hum nəvanuan na-vi-tarhəte-an, timashusur ginau, husur nəvanuan na-vi-tarhəte-an sagw timastoh mai ginau. Ale avan ideh ḅevi tarhət sagw, aTata dereh teputsani, tisal suhi.

AYesu isor husur nəmatan san

† **12:13:** Nadet ehum namətu, ebəlav, ikad nəpashəte mai ikad naḅite lotohanhanani. Len naut a Israel ləḅilḅil həni hən ləḅəḅusani ke lotoḅal səhor aenemi salit gail len nəḅalan. Len naut egai hum ma lotoḅilḅil həni husur lunau ke aYesu togəm hum nakiṅ hən ḅegəgel hən alat a Rom lotoil a ṅo len naut a Jutea. * **12:13:** Psa 118.25-26 ‡ **12:15:** Zec 9.9. Nəboṅ toke *natuhtonṅki* namilen ke anatan natonṅki totibau be avan ideh səsah lan sal. § **12:24:** Len naut egai aYesu ike saləboi ḅevi tarhət silat a Kris van vəbar tomat hum namisurhuwit. Be a tahw len nəmatan san dereh tile məhat hum nawit totov vi məhat. Nəboṅ tole məhat eləboi ḅevi tarhət sinəvanuan ḅisi len navile a pan, ale hum nawit dereh tikad naḅit tisəbur. * **12:25:** Mat 10.39, 16.25; Mak 8.35; Luk 9.24, 17.33

27 “Gagai nalogw etuhatuh masuŵ. Nekəmabe beti? Dereh nike, ‘Tata gilav kuv ginau dan namityal egai, saneləŋon tisa vəsa’? Ao asike nokəmaienan husur nogəm mōsi. Nogəmai hən nəbeləŋon bisa vəsa!

28 Tata gigol nahəsam̄ tiyalyal!”

Beti nadoldol egəm len nəməv, ike, “Nugol iyalyal tia, ale dereh nigol tiyalyal tətəs am.”

29 Nəboŋ naluŵoh lotosəsəloŋ həni, galevis luke nabiliurur tokurut, galevis am luke aŋel tosor maii.

30 Beti aYesu ike, “Nadoldol enan isor mōs gamito, sator mōs ginau.

31 Gagai evi namityal hən aGot bəpəpəhun navoian dan nəsaan len navile a pan. Gagai evi namityal hən aGot bəhut atenan toil a mō len navile eg a pan, tovi təmat.

32 Ale ginau, nəboŋ mət̄bipat ginau vi məhat dan nətan, dereh neliv nəvanuan p̄isi gəm hən ginau.”*

33 (Ekəmaienan hən b̄igol naŵide hən nəmatan san b̄imasil ke dereh timat len nəhai balbal.)

34 Naluŵoh lous aYesu ke, “Imabe gotoke aNatun Nəvanuan dereh timat magenan? Namtunau ke natosian siGot toke aKristo, aGot totabtabuh lan dereh titoh vi sutuai. Imagenan, aNatun Nəvanuan egai gotosor husuri, ase ganan?”*

35 AYesu isor var galit ke, “Nam̄ial dereh tem̄ial len gamito tebəlav kəkereh am. Nəboŋ nam̄ial b̄em̄ial sal, mitiyar lan hən asike nəmargobut b̄ikabut gol gamito. Mət̄biyar len nəmargobut, asike mət̄oləboi naut mət̄bevi lan.

36 Nəboŋ mət̄tokad nam̄ial sal, mət̄erij nəlomit lan, hən mət̄begəm vi anatun nam̄ial.”

Nadəlomian ebuer len nəvanuan gail

Nəboŋ aYesu tokəmaienan tonəŋ, evi tut, esusuan gai dan galito.

37 Naut kəmas togol namerikel tosoḅur len nəhon nəvanuan gail, ləsariŋ nəlolit lan.

38 Imaienan, nasoruan sihai kelkel ur aIsaiah isarpoh toke, “Nasuḅ aGot, ase edəlom na-kel-uri-an sinamito?

Nədaŋan sam̄, gaiug goŵusani van hən ase hən b̄eris ləboii?”*

39 Husur natenan ləsaləboi ləb̄ikad nadəlomian sum̄an nəsa aGot tokele len nabuŋon aIsaiah totes tətəs həni ke,

40 “Nugol namət̄alit iḅesw

nugol nəkadulit iŵonŵon,

imagenan, namət̄alit lodədas ləb̄ekəta ləboi nəsa notogole

nəlolit lodədas ləb̄eləboi səhot nəsa notokele

ale lodədas ləb̄ipair van hən ginau

hən nəb̄igol ləb̄imaur.”**

41 Isaiah ekəmaienan husur toris nəyalyalan seKristo a mō tia, ale isor husuri.

42-43 Avil len alat lotoil a mō, isoḅur lorij nəlolit len aYesu. Be husur lotoləmas nəsal-suhi-an sinəvanuan gail səhor nəsal-suhi-an siGot, ləsakel uri ke lotokad nadəlomian lan bathut lomətahw ke naFarisi gail ləb̄ikai tas galito hən asike ləb̄ilotu len naim naḅonḅonan salito.

Nasoran məkot siYesu len nəhon naluŵoh

44 Beti aYesu ikai habat van hən naluŵoh ke, “Avan ideh b̄erij nəlon len ginau, gai erij nəlon kitin len aGot tosevat ginau gəmai.

45 Ale avan ideh tokəta ris ginau, ekəta ris atenan tosevat ginau.

* 12:32: Jon 3.14, 6.44, 8.28 * 12:34: Psa 110.4; Isa 9.7; Dan 7.14 * 12:38: Isa 53.1 ** 12:40: Isa 6.9-10. AGot eləŋon ke nəvanuan gail p̄isi lerij nəlolit len aYesu, ipat len galit hən ləb̄ilekis hən naḅisal enan. Be asike ləb̄ilekis həni, aGot igol nəlolit sasəŋav, lodədas ləb̄eləboi səhot natideh togole o tokele. Evi nəpanismen aGot torij len galito husur lomətahun ləberij nəlolit len aYesu.

⁴⁶ Nogəm len navile a pan surman namial hən ke avan ideh berinj nəlön len ginau asike itoh len nəmərgobut am.

⁴⁷ Avan ideh besəsəlönj hən nasoruan sagw be sagol husuri, ginau nəsəsəb səhoti ke timaspanis, husur nəsagəm hən nəbisəb səhoti ke navile a pan timaspanis, ao, nogəm hən nəbilav kuv navile a pan dan nəpanismen sil nəsaaan salito.

⁴⁸ Avan ideh topair dan ginau mai nasoruan sagw, len Nəboj Naməkot hən navile a pan, len nəhon aGot nasoruan sagw dereh tisəb səhoti ke avan enan timaspanis.

⁴⁹ Bathut ginau nəsasor len nədaŋan hən na-il-a-mō-an sagw. Avil nusor sitenan tosəvat ginau, aTata. Gai ikele hən ginau hən nəsə nəbimaskele nəboj nəbisor.

⁵⁰ Ale noləboii ke nəsə aTata tokel buni, evi nəkadun nəmauran vi sutuai; imaienan, nukel nəsə aTata tokel mai ginau hən nəbikele.”

13

Ahai susur gail, aYesu ekəkəs narielito

¹ NəPasova tipat pelan, ale aYesu eləboii ke namityal togəm hən berinj navile a pan, hən bivan hən aTata. Eləmas bun alat lotohusuri len navile a pan, ale gagai evusan pərpəp hən na-ləmas-buni-an san kavkav təban galito.

² Nəboj lotohanhan ut mədau, natəmat esəhar aJutas anatun aSimon Iskariot tia, hən aJutas berinj aYesu len navəlan aenemi san gail.

³ AYesu eləboii ke aTata torinj natit pisi len navəlan, ale eləboii am ke togəm len aGot, mai dereh tetəlmam van həni.

⁴ Na ile məhat dan nəhanan, ikol nahurabat san dani, ale ilav nətaol, epitavisi.

⁵ Bəti ebir nəwai len nabesin, etuəbat kəkəs narien ahai susur gail, ale igar gail hən nətaol topitavisi.

⁶ Nəboj tobar aSimon Pita, aPita ike, “Nasub, gekəkəs nariəgw a? Imabe?”

⁷ AYesu isor vari ke, “Gagai gəsələboi səhot nəsə notogole, be boj ideh dereh geləboii.”

⁸ APita ikel maii ke, “Asike gokəkəs nariəgw boj ideh.” AYesu isor vari ke, “Asike nəbekəkəs nariem, darepəpəhw. Gəsavi ahai susur sagw am.”

⁹ ASimon Pita isor təvah ke, “Bimaienan, Nasub, sagekəkəs nariəgw ŋai be gekəkəs navəlagw mai nəkadugw am.”

¹⁰ AYesu ikel maii ke, “Avan tolilos tia iveveu, inor hən bekəkəs narien ŋai hən biveveu kavkav. Gamit mətəveveu, avil savi gamit pisi.”

¹¹ AYesu ekəmaienan husur eləboi ase berinj len navəlan aenemi san gail. Husur enan ike, “Savi gamit pisi məttəveveu.”

¹² Nəboj tokəkəs narielit tonon, esun təlmam hən nahurabat san, ale ipat tarhəgarin tətəs. Ikel mai galit ke, “Mətələboi nəsə notomadhagole mōs gamito?”

¹³ Mətokis ginau hən ‘Hai pusan’ mai ‘Nasub’ ale inor hən mətbigole husur ginau boh numaienan.

¹⁴ Imagenan, ginau notovi ahai pusan mai Nasub notoil a mō hən gamito, bathut notokəkəs nariemito surman naslev, gamit gabag mitimassurman naslev hən mətbevi tarhət samito, kəkəs nariemito.

¹⁵ Ginau noʋusan navide tonor hən mətbigol tətəv həni. Natgalen notogole hən gamito, mitimasgol husuri.

¹⁶ Kitin nokitin mai gamit ke, naslev satibau səhor amasta san, mai ahai pispisul satibau səhor gai tosəvati.*

¹⁷ Mətələboi natgalen tia, ale mitigole! Mətbigol natgalenan, aGot tivoi hən gamito.

* **13:16:** Hən naves 12-16, Luk 22.24-27. Namilen ke natideh aYesu tovi masta sidato tohəhəvur hən bigole, gidat dattovi nəvanuan san gail, datimashəhəvur hən datbigol tətəv həni.

18 “Nəsasor husur gamit p̄isi. Noləboi bun gamit v̄isusua notolekis hən gamito. Avil natosian siGot timassarpoh. Ike, ‘Nəvanuan namrtohan katəp̄ol hən nabəta, ipair dan ginou, evi enemi sagw.’*
 19 Gagai nukel nategai mai gamit hən ke nəboŋ b̄evisi, dereh m̄atedəlomi ke ginou bogai notovi ginou hum notokele tia.*
 20 Kitin notokitin mai gamit ke, avan ideh tohəhaṽur hən nəvanuan notosəvati, ehəhaṽur hən ginou, ale avan ideh tohəhaṽur hən ginou ehəhaṽur hən gai tosəvat ginou.”

AYesu ikel ur nəsa b̄evisi həni balai
 (Mat 26.20-25; Mak 14.17-21; Luk 22.21-23)

21 Nəboŋ aYesu tokəmaienan tonon, eləŋon isa v̄əsa həni, nəlon etuhatur masuṽ ale isor təvah, ike, “Kitin, notokitin mai gamit ke gamit sua dereh teriŋ ginou len navəlan aenemi sagw gail.”

22 Ahai susur gail ləsənuu ləboi ase tosor husuri, gol ke lobunbunus galit gabag ŋai.

23 Galit sua, aYesu toləmas buni, ipat tarhəgarin təban aYesu.

24 Imaienan, aSimon Pita enit nəhon van hən aten topat təban aYesu hən b̄eus aYesu ke, tosor husur ase.

25 Beti atenan esiŋasiŋ len nəmabun aYesu, eusi ke, “Nasuḅ, ase ganan?”

26 AYesu isor vari ke, “Ateg boh nəb̄etutur hən natuhb̄eta len nasiloḥ hən nasuṽ hən nəb̄ilavi maii, gai bogai.” Ale nəboŋ aYesu totutur hən nabəta, ilavi mai aJutas anatun aSimon Iskariot.

27 Nəboŋ aJutas tolav natuhb̄eta enan tonon, v̄əha-sua ŋai aSetan eḅis lan. Imaienan aYesu ikel maii ke, “Sav̄saṽut hən gəb̄igol nəsa gəb̄igole.”

28 Galit lotopat hən nətarhəgarilito təban natev ləsaləboi nəsa aYesu tosor maii aJutas m̄osi.

29 Bathut aJutas tokətkəta təban nəvat salito, galit galevis lunau ke aYesu tokel maii ke teṽur natit gail m̄os nəPasova pelan o tilav natideh mai naməsal gail.†

30 Ale nəboŋ aJutas tohan natuhb̄eta tonon, v̄əha-sua ŋai ivan. Evi nalenmariug.

Na-kele-buni-an veveu

31 Nəboŋ aJutas tovan, aYesu ike, “Gagai aNatun Nəvanuan etuḅat b̄is len nəyalyalan san, ale dereh aGot tikad nəyalyalan len nəsa b̄evisi hən ginou, aNatun Nəvanuan.

32 AGot b̄ikad nəyalyalan len aNatun Nəvanuan, dereh len gai gabag, aGot tilav nəyalyalan mai aNatun Nəvanuan, ale tilav tutut həni maii.

33 Anatugw gail, dereh nitoh kəkereh mai gamit sal a tahw hən nəb̄ivan. Beti, naut kəmas m̄əb̄idoŋ ginou, be len naut nəb̄evi lan, asike gogəmai, hum notokele tia mai alat lotoil a m̄o hən naJu gail.*

34 Nuke nikel nakelean veveu todaŋ mai gamit ke: M̄əteləmləmas bun gamit gabag! Surm̄an ŋai notoləmas bun gamito, m̄əteləmləmas bun gamit gabag.

35 M̄əteləmləmas bun gamit gabag, len naṽide tomaienən, nəvanuan p̄isi dereh leləboi səhoti ke, m̄əttovi ahai susur sagw gail.”

Na-kele-gati-an sePita

(Mat 26.31-35; Mak 14.27-31; Luk 22.31-34)

36 ASimon Pita eusi ke, “Nasuḅ, gevi be?” Ale aYesu isor vari ke, “Naut nəb̄evi lan, gaiug godədas gəb̄ehusur ginou vi lan. Be dereh gehusur ginou balai.”

37 Beti aPita eusi ke, “Nasuḅ, husur nəsa nəsaləboi nəb̄ehusur gaiug gagai ŋai? Noutaut hən nəb̄imat m̄os gaiug.”

* 13:18: Psa 41.9 * 13:19: Jon 8.24 † 13:29: Nəhanan hən nəPasova ipat husur nəmariboŋ toməlevtor ale hum ma aJutas tovan hən b̄evur nəhanian ideh am. Len nalenmariug hən nəPasova, naJu gail lukad naṽide sua hən ləb̄ilav nəvat mai naməsal gail. * 13:33: Jon 7.34

³⁸ AYesu isor vari ke, “Goutaut hən gəbimat mōs ginau a? Ao! Kitin, nokitin mai gaiug, pelan dudulan dereh gikel vəha-tor hən ke gəsaləboi ginau, beti natoulumān tekəkəraiko.”

14

AYesu, naḡisal van hən aTata

¹ AYesu isor am ke, “Sa-nəlomit tetuhatuh. Mətorin nəlomit len aGot tia, məterin nəlomit len ginau am.

² Lohoim seTəmagw ikad narum tosoḡur, ale nuvan hən nəbeutaut hən naut samit ei. Asike təmaienan, nətakel koti mai gamito.

³ Nəboḡ nəbeutaut hən naut samito ḡinoḡ, dereh netəlmam, səhar gamit hən mətḡegəm toh mai ginau, hən mətḡitoh tin mai ginau len naut nototohtoh lan.

⁴ Ale mətələboi naḡisal van hən naut nəḡevi lan.”

⁵ ATomas ikel maii ke, “Nasuḡ, namtsaləboi naut gəḡevi lan, namteləboi mab hən naḡisal?”

⁶ AYesu isor vari ke, “Ginau novi ḡisal, novi kitinan, novi mauran. Avan ideh saləboi ḡegəm hən aTata len naḡisal ideh am, ginau səḡogw ḡai naḡisal.

⁷ Məttaləboi kitin hən ginau, məttaləboi aTəmagw am. Ale gag van mətələboi gai, mətoris tia.”

⁸ AFilip ike, “Nasuḡ, vusan aTata hən ginamito. Enan ḡai namttoləḡoni.”

⁹ AYesu isor vari ke, “Ginau nutah mai gamit ebəlav, be Filip, gəsaləboi ginau sal a? Avan ideh toris ginau eris aTata. Imab gotoke, ‘Vusan aTata hən ginamito?’

¹⁰ Ginau mai aTata namrosua, ale aTata mai ginau namrosua ḡai. Gəsadəłomi a? Nasoruan notokel mai gamito, nəsaकेle len ginau səḡogw. Ao! Evi aTata totoh tin len ginau togol nauman san.

¹¹ Mətedəłom nəsa notokele nəboḡ notoke ginau mai aTata namrosua, ale aTata mai ginau namrosua ḡai. Be asike mətḡedəłomi, mətedəłom nəsa notokele bathut namerikel gail məttoris notogole.

¹² Kitin notokitin mai gamit ke, avan ideh tokad nadəłomian len ginau dereh tigol nəsa toḡitoḡ hən nəsa notogole. Evoi, dereh tigol natit ləḡesəhor nəsa notogole husur nuvan hən aTata.

¹³ Ale natideh mətḡeusi len nahəsagw, dereh nigole hən nəḡevusan nəyalyalan siTata. Ale len aNətun, nəvanuan gail dereh lisal suh nəyalyalan san.

¹⁴ Evoi, mətḡeus natideh len nahəsagw, dereh nigole!”

Naḡusanan husur aNunun aGot

¹⁵ AYesu isor am ke, “Mətḡeləmas bun ginau dereh mitigol husur nəsa notokele.

¹⁶ Ale dereh neus aTata, ale teviol hən a-Vi-tarhəte-an ideh am mai gamito hən ḡitoh mai gamito van vi sutuai.

¹⁷ Evi aNunun nakitinan, navile a pan ləsaləboi ləḡikade bathut ləsakəta risi, ləsakəta ləboii. Be gamit mətələboii tia husur gagai itah mai gamito, ale dereh titoh tin len gamito.

¹⁸ “Nəboḡ nəḡivan asike norin gəḡulan gamit hən mətḡitoh səḡomito surmān məttovi milesw, dereh netəlmam gəm hən gamito.

¹⁹ Asike idareh nəvanuan navile a pan asike loris ginau am. Be nəboḡ nəḡimaur təlmam, dereh gamit məteris ginau tətəs. Bathut nəḡikad nəmauran tətəs, gamit am dereh mitikad nəmauran.

²⁰ Len nəboḡ enan dereh mətələboii ke nototoh len aTəmagw ale məttotoh len ginau ale nototoh len gamito.

²¹ Avan ideh togol husur nakelean sagw todaŋ gail, gai eləmas bun ginau. Ale gai toləmas bun ginau, aTəmagw dereh teləmas buni, ale ginau dereh neləmas bun gai, nevəhot ginau maii hən bələboi bun ginau.”

²² Ale aJutas, savi aJutas Iskariot be aJutas togon, ike, “Nasub, husur nəsa gəbēvəhot gaiug mai ginamit ŋai hən namtbələboi bun gaiug, be savi hən navile a pan kavkav a?”

²³ AYesu isor vari, ike, “Avan ideh bələmas bun ginau, dereh tigol nəsa notokele, ale aTəmagw teləmas buni. Beti ginaməru dereh namregəm, gol naim sinamər maii.

²⁴ Avan ideh na-ləmas-buni-an hən ginau tobuer lan, gai asike igol nəsa notokele. (Be natsua, nasoruan məttoşəsəloŋ hən notokele, savi esagw səbögw, be evi seTəmagw tosəvat ginau.)

²⁵ “Nukel natgalenan gagai, ale gagai nutohtoh mai gamit sal.

²⁶ Be a-Vi-tarhəte-an tovi aNunun aGot, gai aTəmagw bəsəvati len nahəsagw, gai dereh tevusan gamit hən natit pisi, ale tigol mitinau təlmam hən natit pisi notokel mai gamito.

²⁷ “Natəmat, noriŋi len nəlomito, natəmat sagw, nulavi mai gamito. Natəmat notoviol həni sasumian natəmat navile a pan toviol həni. Imaienan, sa-nəlomit tetuhatih, samtemətahw.

²⁸ Mitinau təlmam hən nəsa notokele nəboŋ notoke nivan bai, ale dereh netəlmam gəm hən gamit tətəs. Məttaləmas bun ginau, məttaħəħaħur husur nuvan hən aTata, husur aTata etibau səhor ginau.

²⁹ Gagai nukel natgalen mai gamito, a tahw hən ləbēvisi, hən ke nəboŋ ləbēvisi, dereh mitikad nadəlomian am len ginau.

³⁰ Asike nusor masuŋ am mai gamito, husur ategai toil a mō hən navile a pan satogəmai. Gai səkad nədaŋan hən biġol natideh hən ginau, namityal sagw egəm tia.

³¹ Be alat navile a pan limasləboi səhoti ke notoləmas bun aTata, ale notogol nəsa aTata tokele ŋai.

“Ale, mitile məhat, dativan.”

15

AYesu, nəħau nakrep tin

¹ AYesu iġol pusan, ike, “Ginau novi nəbathuhau nakrep tin. ATəmagw evi nəvanuan tokətkəta təban nəhol nakrep.

² Ita kukuv nəpashəhau pisi len ginau ləsəvan, ale evisvis nəpashəhau pisi lotovān, hən ləbivān masuŋ am.

³ Gamit mətuveveu tia bathut nasoruan notokel mai gamito.

⁴ Mititoh tin len ginau, ale dereh nitoh tin len gamito. Nəpashəhau saləboi biġan len gai səbon. Nəpashəhau eləboi biġan ŋai len nəbathuhau. Gamit mətumaienan. Mətsaləboi mətbiġan len gamit səbomito, mətoləboi mətbiġan ŋai len ginau.

⁵ “Ginau novi nəbathuhau nakrep tin, gamit məttovi nəpashəhau. Avan ideh totoh tin len ginau ale ginau nototoh tin lan, gai iġan masuŋ. Husur ginau nəbēbuer, mətsaləboi mətbiġol natideh.

⁶ Avil avan ideh satoh tin len ginau ehum nəpashəhau səvan, nəvanuan nəhol tota kuvi, bulani hən ħimasmās. Beti nəvanuan nauman gail lusah tuan nəpashəhau lotomagenan, bar hən gail len nəħab hən ləbipaŋ.

⁷ Mətbitoh tin len ginau, ale nasoruan sagw gail ləbipāt tin len gamito, natideh məttoleŋoni, mətəusi ale aGot dereh tigole mōs gamito.

⁸ Nəboŋ məttovan masuŋ, mətovi hai susur sagw kitin. Len natenan mətusal suh nəyalalan seTəmagw len nəhon nəvanuan gail.

⁹ Sumian aTəmagw toləmas buni ginau, ginau am, len naħide tomaienan, noləmas bun gamito. Mititoh tin len na-ləmas-buni-an sagw.

10 Mæt̃bigol n̄sa notokele h̄n gamito, dereh mititoh tin len na-l̄mas-buni-an sagw, sum̄an ŋai notogol n̄sa aT̄magw tokel buni, ale nototoh tin len na-l̄mas-buni-an san.

11 “Nukel natgalenan mai gamito h̄n nakemkeman sagw b̄ipat len gamito, ale h̄n nakemkeman samito b̄epul s̄s̄əhov.

12 Nakelean sagw todaŋ imaiegai ke: m̄ətel̄əml̄emas bun gamit gabag sum̄an ŋai notol̄emas bun gamito!

13 S̄əkad na-l̄mas-buni-an ideh tos̄əhor na-l̄mas-buni-an sin̄əvanuan tomat m̄os abubur san gail.*

14 Abubur sagw gail lumaiegai: gamit m̄ətb̄igol n̄sa notokele todaŋ, m̄ətovi abubur sagw gail.

15 N̄sakis gamit h̄n naslev gail am, husur naslev gail l̄əsal̄əboi n̄sa amasta salit togole. Avil nokis gamit h̄n abubur sagw gail, husur nugol m̄ətol̄əboi tia natit p̄isi aTata tokel mai ginau.

16 Gamit m̄ətsalekis h̄n ginau, avil ginau nulekis h̄n gamito. Nutabtabuh len gamit h̄n m̄ətb̄iŋan, ŋan h̄n naŋit lotopat tin; h̄n ke natideh m̄ətb̄eusi h̄n aTata len nah̄əsagw, dereh teviol h̄ni mai gamito.

17 Nategai evi nakelean sagw todaŋ: m̄ətel̄əml̄emas bun gamit gabag!”

Na-m̄ətahun-buni-an silat navile a pan

18 AYesu isor am mai ahai susur san gail ke, “Alat navile a pan l̄əb̄em̄ətahun bun gamito, mitinau ginau, galit lom̄ətahun bun ginau a m̄o.

19 M̄əttavi sinavile a pan, alat navile a pan l̄ətal̄emas bun gamit hum salit gabag. Avil gamit m̄ətsavi sinavile a pan. Ginau nulekis h̄n gamito dan navile a pan; husur enan lom̄ətahun bun gamito.

20 Mitinau t̄əlmam h̄n nasoruan notokel mai gamit tia ke, ‘Naslev satibau s̄əhor amasta san.’ Imaienan, l̄əb̄em̄ədas bun ginau notovi masta samito, dereh lem̄ədas gamit am. L̄əb̄igol husur n̄sa notokele, dereh ligol husur nasoruan samit am.*

21 Be dereh ligol natgalen p̄isi h̄n gamito sil nah̄əsagw, husur l̄əsal̄əboi aT̄magw tos̄əvat ginau.

22 Asike n̄ətaḡəm sor mai galito, l̄ət̄əməbe? T̄əmaienan, asike l̄ətanor h̄n n̄əpanismen h̄n n̄əsaan salito. Wake noḡəm sor mai galito, gol l̄əs̄əkad na-t̄ətas-gole-an ideh h̄n n̄əsaan salito.

23 Avan ideh tom̄ətahun bun ginau, em̄ətahun bun aT̄magw am.

24 Ginau nugol namerikel avan ideh am sal̄əboi b̄igol gail. Asike n̄ətagol namerikel gail len n̄əholito, l̄ət̄əməbe? T̄əmaienan, asike l̄ətanor h̄n n̄əpanismen h̄n n̄əsaan salito. Be naut k̄əmas lotoris namerikel galenan, lom̄ətahun bun ginau mai aT̄magw am.

25 Be natgalenan lovisi h̄n na-tos-gati-an sua len nalo salito b̄isarpoh. Ike, ‘Lom̄ətahun bun ginau sil naut k̄əmas ŋai.’*

26 “Dereh nes̄əvat a-Vi-tarh̄əte-an, tovi aNunun nakitinan, van h̄n gamito. Dereh teḡəm len aTata van h̄n gamito, ale tikel nakitinan husur ginau.

27 Ale gamit am mitikel nakitinan husur ginau, husur m̄ətutah mai ginau len natūbatan h̄n naŋusanan sagw.

16

1 “Nukel natgalen mai gamito, h̄n asike m̄ətb̄iteh len n̄əsaan.

2 Dereh lehut gamit dan galito len naim nābon̄bonan. Ale ikad n̄əboŋ b̄əḡəmai h̄n alat l̄əb̄iŋabun gamito linau ke, len n̄sa lotogole loum m̄os aGot.

* **15:13:** Len naut egai *abubur* savi nat̄əbarehreh o naulur̄an gotol̄əŋoni o ḡəb̄ike ḡəb̄ilah maii. Ao, abubur evi n̄əvanuan ideh gotol̄əboi, gotol̄əmasi mai gotoriŋ n̄əloŋ lan. * **15:20:** Mat 10.24; Luk 6.40; Jon 13.16 * **15:25:** Psa 35.19, 69.4

³ Dereh ligol natgalen maienan bathut læsaləboi aTata, læsaləboi ginau boŋ ideh.

⁴ Nokəmaienan gagai hən ke, nəboŋ natgalenan læbevisi, dereh mitinau səhoti ke notokel nalələgauan mai gamito.

Nauman seNunun aGot

“Nəsakel natgalenan mai gamit a m̄o husur nutoh sal mai gamito, ale luke lemədas ginau savi gamito.

⁵ Avil gagai nuvan hən atenan tosəvat ginau, be gamit ideh saus ginau, ‘Gevi be?’

⁶ Ale husur nəsa notokele, nəlomit gail loŋul hən nalolosaan.

⁷ Be nukel nakitinan mai gamito. Ivoi am hən gamito ke nivan. Nəb̄itoh, a-Vi-tarhəte-an asike egəm hən gamito. Be nəb̄ivan, dereh nesəvati gəm hən gamito.

⁸ Ale nəboŋ a-Vi-tarhəte-an b̄egəmai dereh tikel vəhot nə-nau-suluṽi-an silat navile a pan husur nəsaan, nanoran mai nəpanismen b̄egəmai. Dereh tigole hən nahurulit bisa.*

⁹ Lunau suluṽ nəsaan salito ke tovoi, husur læsariŋ nəlolit len ginau.*

¹⁰ Lunau suluṽ nanoran ke sanor, husur ginau nuvan hən aTata, ale asike mətələboi mətberis ginau am.

¹¹ Lunau suluṽ nəpanismen ke asike egəmai, be aGot erinji tia ke atenan toil a m̄o hən navile eg a pan tovi aSetan, timaspanis.*

¹² “Nukad isobur sal hən notoke nəb̄ikel mai gamito, be gagai esəhor natideh mətələboi mətbidan b̄uri.

¹³ Be nəboŋ aNunun nakitinan b̄egəmai, dereh tigol naŋisal hən nəlomit b̄eləboi nakitinan p̄isi. Asike isor len gai səbon be nəsa tosəsəloŋ hən notokel maii, dereh tikele. Dereh tikel ur natit gail læb̄egəmai.

¹⁴ Atenan dereh tisal suh nəyalyalan sagw husur tilav nəsa notolav maii ale tikel uri mai gamito.

¹⁵ Natit p̄isi aTata tokade lovi esagw. Husur enan nuke, ‘ANunun nakitinan dereh tilav nəsa notolav maii ale tikel uri mai gamito.’ ”

Nəlomit totaŋ dereh tehəhaṽur

¹⁶ Ale aYesu ike, “Husur namityal b̄ekəkereh, asike mətəris ginau am; ale husur namityal b̄ekəkereh am, dereh mətəris tas ginau.”

¹⁷ Beti ahai susur san gail lousus galito gabag ke, “Namilen nəsa nəboŋ toke, ‘Husur namityal b̄ekəkereh, asike mətəris ginau am; ale husur namityal b̄ekəkereh am, dereh mətəris tas ginau?’ Ale nəboŋ toke, ‘Nuvan hən aTata,’ namilen imabe?’”

¹⁸ Lukel tasi ke, “Ikel nəsa nəboŋ toke, ‘Namityal b̄ekəkereh?’ Datsaləboi nəsa tokele!”

¹⁹ AYesu eləboi nəsa lotoke læbeusi həni. Ale ikel mai galit ke, “Nuke, ‘Husur namityal b̄ekəkereh, asike mətəris ginau am; ale husur namityal b̄ekəkereh am, dereh mətəris tas ginau.’ Mətousus gamit gabag hən namilen m̄au a?”

²⁰ Kitin, notokitin mai gamit ke, dereh namətərarur samit tisel, mititan be navile a pan tehəhaṽur. Dereh nəlomit titaŋ, be nalolosaan samito tegəm vi həhaṽuran.

²¹ Nəboŋ apəhaṽut toləŋon nabəhaṽun, eləŋon epəŋas vəsa masuṽ, husur namityal hən nəpasusan egəmai. Be nəboŋ anatun tovisi, alitenan sənau gat na-ləŋon-isa-vəsa-an am husur ikemkem masuṽ len anatun toviveu, tovisi len navile a pan.

²² Imaienan, gagai nəlomit itaŋ be dereh neris gamit tətəs, ale nəlomit tehəhaṽur. Beti nahəhaṽuran samito, avan ideh saləboi b̄ilav kuvi.

²³ “Len nəboŋ enan asike mətəus natideh hən ginau. Kitin notokitin mai gamit ke, natideh mətbeus aTata həni len nahəsagw, dereh teviol həni mai gamito.

* 16:8: Uman 24.25 * 16:9: Jon 8.21-24, 9.41, 15.22-24 * 16:11: Jon 12.31

²⁴ Vəbar gagai mətsaus natideh len nahəsagw. Usi, dereh mitikade, ale nahəhaʋuran samit tepul səsəhov.

²⁵ “Natgalenan, nukel gail mai gamit len nasoruan kəta, be namityal dereh tegəmai ke asike nəbisor mai gamit am len nasoruan kəta. Be dereh nisor husur aTata tiḗarḗar mai gamito.

²⁶ Len nəboḗ enan dereh məteus aTata hən natit gail len nahəsagw. Nəsakel mai gamit ke dereh neusi mōs gamito.

²⁷ Husur aTata, gai eləmas masuʋ hən gamito, bathut məttoləmas bun ginau, ale məttodəlomi ke notogəm len aGot.

²⁸ Evoi, nogəm len aTata, nogəm vi lan navile a pan, ale gagai noriḗ navile a pan, notəlmam van hən aTata.”

²⁹ Beti ahai susur san gail luke, “Ganan! Gagai nasoruan samḗ iḗarḗar, gəsasor am len nasoruan kəta.

³⁰ Gagai namtoləboi səhoti ke gotoləboi natit ḗisi, goləboi nənauan sinəvanuan gol ke savi hən avan ideh beus nausian ideh hən gaiug am.* Husur enan namtodəlomi ke gotogəm len aGot.”

³¹ AYesu isor var galit ke, “Gag beti mətukad nadəlomian a?

³² Namityal egəmai, ao egəm tia, hən məḗbigam pəpəhw husur naḗisal samit vḗisusua vahim. Dereh məteriḗ ginau hən nəḗitoh səḗogw. Be nəsatoh səḗogw husur aTata itoh mai ginau.

³³ Nukel natgalenan mai gamit hən ke, len ginau, nəlomit bḗikad natəḗmat. Len navile eg a pan dereh mitikad na-ləḗon-isa-vəsa-an, nəmauran samit tidaḗ. Be məteil bur namətahwan samito, ginau nosəhor navile a pan tia, nugol nədaḗan san imasig.”

17

Na-sor-tuʋ-an siYesu

¹ Nəboḗ aYesu tokəmaienan tononḗ, ekəta vi məhat vi lan nəmav ike, “Tata, namityal egəm tia. Geputsan aNaturḗ hən aNaturḗ bḗisal suh nəyalyalan samḗ.

² Husur gulav nədaḗan hən na-il-a-mō-an maii, hən beil a mō hən nəvanuan gail ḗisi, hən ke beviol hən nəmauran vi sutuai mai nəvanuan ḗisi gotolav galit maii.

³ Ale nəmauran vi sutuai imaiegai ke, hən ləḗeləboii ke gaiug gotovi Got kitin gotosəvat ginau, aYesu Kristo.

⁴ Nusal suh nəyalyalan samḗ len navile a pan: nauman gotolavi mai ginau hən nəḗigole, noum vurvuri.

⁵ Beti, Tata, geputsan ginau ben gaiug. Nəyalyalan notokade mai gaiug nəboḗ navile a pan satubəsal, geputsan ginau həni, hən gidar ḗisi darḗikade.

⁶ “Nukel vəhot gaiug van hən alat navile eg a pan gotoviol hən galit mai ginau dan navile a pan. Lovi esamḗ tia. Ale goviol hən galit mai ginau, ale lugol husur nasoruan samḗ.

⁷ Gagai loləboii ke natit ḗisi gotolavi mai ginau logəm len gaiug.

⁸ Husur nasoruan gail gotolavi mai ginau, nulav gail mai galit tia. Lodəlomi. Ale loləboi koti ke notogəm len gaiug, ale lodəlomi ke gotosəvat ginau.

⁹ “Nəsasor tuʋ mōs navile a pan. Nusor tuʋ mōs alat gotolav galit mai ginau, husur lovi esamḗ.

¹⁰ Galit ḗisi lotovi esagw lovi esamḗ, ale galit ḗisi lotovi esamḗ lovi esagw. Ale len galito, len nəmauran salito nukad nəyalyalan.

¹¹ Gagai ginau noriḗ navile a pan gəm hən gaiug. Be galit lutoh sal len navile a pan. Tata, gaiug gotosua səḗomḗ, gulav nahəsamḗ mai ginau tia. Ale len nədaḗan hən nahəsamḗ, havhav gol galito hən ləḗesua sumḗan gidaru dertosua.

* **16:30:** Imaienan husur aYesu eləboi nausian salito naut kəmas ləsaus nausian gail sal.

¹² Husur nəboŋ nototoh gegai nuhavhav gol galito len nədaŋan hən nahəsəñ gotolavi mai ginau. Nokətkəta təban galito, hən galit ideh asike bimasig, avil galit sua ehuser naŋisal van hən bəkəkös gabag, imasig. Imaienan hən natosian sam̄ bisarpoh.*

¹³ “Gagai ginau nogəm hən gaiug. Nukel natgalen p̄isi len navile a pan hən alategai ləbikad nakemkeman sagw bəpul səsəhov len galito.

¹⁴ Nulav nasoruan sam̄ mai galit tia. Ale navile a pan emətahun bun galito tia, husur ləsavi vanuan navile a pan, sum̄an ŋai ginau nəsavı vanuan navile a pan.

¹⁵ Nəsaus gaiug hən gəbilav kuv galit dan navile a pan, be nous gaiug ŋai hən gəbihavhav gol galito dan atenan tosa vəsa tovi təmat.

¹⁶ Hum ginau nəsavı sinavile a pan, galit am ləsavi sinavile a pan.

¹⁷ Gigol levi esam̄ səbom̄ len nakitinan; nasoruan sam̄ evi kitinan.

¹⁸ Sum̄an gotosəvat ginau vi lan navile a pan, ginau am, nosəvat galit vi lan navile a pan.

¹⁹ Noriŋ ginau len navələm̄ m̄os galito hən nəbēvi esam̄ səbom̄, hən ke galit am ləberin galit len navələm̄ hən ləbēvi esam̄ səbom̄ len nakitinan.

²⁰ “Ginau nəsasor tuv̄ m̄os alategai ŋai, avil nusor tuv̄ m̄os avan ideh bəriŋ nəlon len ginau boŋ ideh husur nasoruan silategai.

²¹ Tata, nusor tuv̄ ke galit p̄isi lesua. Nousi ke litoh tin len gidaru, hum gototoh tin len ginau mai nototoh tin len gaiug, hən ke navile a pan ləbedəlomi ke gotosəvat ginau.

²² Nəyalyalan gotolavi mai ginau, nulavi mai galito, hən ləbesua sum̄an dartosua:

²³ ginau len galito ale gaiug len ginau. Nousi ke legəm sua buni, hən navile a pan ləbeləboii ke gaiug gotosəvat ginau, ale gotoləmas bun galito sum̄an ŋai gotoləmas bun ginau.

²⁴ “Tata, noləŋoni ke alat gotolav galit mai ginau, nuke galit am litah mai ginau len naut nototohtoh lan, hən ləberis nəyalyalan gotolavi mai ginau, husur gotoləmas masuv̄ hən ginau nəboŋ navile a pan satuḅat sal.

²⁵ Tata gaiug gunor buni. Naut kəmas navile a pan ləsaləboi gaiug, ginau noləboi gaiug, ale alategai loləboii ke gotosəvat ginau.

²⁶ Ale nugol galit loləboi gaiug tia, ale dereh nigol tabtab həni, hən na-ləmas-buni-an gotoləmas bun ginau həni, b̄ipat len galito, ale ginau nəbitoh len galito.”

18

Lutah gat aYesu

(Mat 26.47-56; Mak 14.43-50; Luk 22.47-53)

¹ Nəboŋ aYesu tosor tuv̄ tonon, iyar van mai ahai susur san gail. Luyar kotov naḅur mađiŋdiŋ Kitron ale lubar nəhol naoliv ei. Ale gai mai ahai susur san gail lobis lan.

² Be natsua. AJutas tolavlav aYesu vi lan navəlan aenemi san gail, gai am eləboi naut enan, husur aYesu iḅonḅon tabtab ei mai ahai susur san gail.*

³ Beti aJutas egəmai. Abiltihai tutumav mai naFarisi gail losəvat naluḅoh hən nasoltia mai alat lotokətkəta kəköl hən naim siGot hən ləbitah maii, ale aJutas esəhar galito. Lupat nam̄ial mai nəhai tuŋtuŋ mai natit hən nəbəlan gail, ale logəmai.

⁴ Husur aYesu toləboi natit p̄isi b̄evisi həni, ivan hən galito, eus galit ke, “Mətudoŋ ase?”

⁵ Lusor vari ke, “AYesu ta Nasaret.” Ikel mai galit ke, “Ginau bogai.” (AJutas toriŋi len navəlalito, eil mai galit).

⁶ Nəboŋ aYesu toke, “Ginau bogai,” lorus təlmam, luteh len tan.

⁷ Imaienan, eus tas galit ke, “Mətudoŋ ase?” Luke, “AYesu ta Nasaret.”

* **17:12:** Psa 41.9; Jon 13.18 * **18:2:** Luk 21.37, 22.39

⁸ AYesu isor var galit ke, “Nukel mai gamit tia, ginau bogai. Mətb̄idoŋ ginau, riŋ alateg livan.”

⁹ Ikel nasoruan enan, hən nasoruan san b̄isarpoh nəboŋ tosor tuv̄ ke, “Alat gotoviol hən galit mai ginau, nəsatəgau suluv̄ ideh səmasig.”*

¹⁰ Beti ASimon Pita tokad naβu nəb̄alan, eliv kuvi, ale ita kotov nədariŋan nəmatu sinaslev sebiltihai tutumav. (Nahəsən naslev enan aMalhus.)

¹¹ Avil aYesu isor len aPita, ike, “Gerin̄ təlmam hən naβu len nəpaus han. Gunau ke asike nomun len nabiliwai hən na-ləŋon-isa-vəsa-an aTata tolavi mai ginau a?”*

AYesu len nəhon aAnnas

¹² Beti nasoltia gail mai nakomada salito mai alat lotokətkəta kəkol hən naim siGot, lutah gat aYesu, lubaŋisi.

¹³ A m̄o losəhari van hən aAnnas tovi avuŋon aKaiafas tovi abiltihai tutumav len nasihau enan.*

¹⁴ (Be natsua; evi aKaiafas tokele a m̄o tia mai alat lotoil a m̄o hən naJu gail ke, “Ivoi am ke naulum̄an sua b̄imat m̄os nəvanuan gail.”)*

APita ike saləboi aYesu

(Mat 26.69-70; Mak 14.66-68; Luk 22.55-57)

¹⁵ Nəboŋ lotosəhar aYesu van, aSimon Pita mai ahai susur siYesu sual am arohusur aYesu. Ahai susur togon eləboi abiltihai tutumav. Imaienan, eβis len naholəvat todar vis naim sebiltihai tutumav mai aYesu.

¹⁶ Avil aPita eil vivile dan nabopita. Imaienan, togon abiltihai tutumav toləboi, etəlmam, isor mai natəbarehreh tokətkəta kəkol hən nabopita, esəhar aPita, aroβisutur van.

¹⁷ Natəbarehreh tokətkəta kəkol hən nabopita eus aPita ke, “Be gaiug am gəsavi ahai susur ideh sitenan a?” APita ike, “Ao, savi ginau.”

¹⁸ Naut esusus, ale naslev mai nəvanuan nauman gail lopəŋas navidurhab, lotitileh. APita eil mai galito, etitileh.

Nausian sebiltihai tutumav gail van hən aYesu

(Mat 26.59-66; Mak 14.55-64; Luk 22.66-71)

¹⁹ Len nalohoim enan, abiltihai tutumav etuβat us aYesu husur ahai susur san gail mai naβusanan san.*

²⁰ AYesu isor vari ke, “Akis nusor len nəhon nəvanuan gail p̄isi; noβusan len naim naβonβonan gail mai naim siGot, naJu gail losuh βonβon len naut galenan akis. Nəsakel susuan natideh.

²¹ Gous ginau hən nausian galenan hən nəsa? Us galit lotosəsəloŋ hən ginau. Loləboi nəsa notokele.”

²² Nəboŋ tokel natenan, avan sua tokətkəta kəkol hən naim siGot iv̄os aYesu, isor lan, ike, “Imab gusor var abiltihai tutumav maienan?”

²³ AYesu isor vari ke, “Nəb̄ikel natideh tosa, kel kot nəsaan han. Be nəb̄ikel nakitinan, guvos ginau hən nəsa?”

²⁴ Beti aAnnas ikel mai alat lotokətkəta kəkol ei ke, lesəhar aYesu lotobaŋisi, van hən aKaiafas, abiltihai tutumav hən b̄ikot həni.

APita ike saləboi aYesu tətəs

(Mat 26.71-75; Mak 14.69-72; Luk 22.58-62)

²⁵ Len namityal enan aSimon Pita eil, etitileh. Lousi ke, “Be gaiug enan, gəsavi ahai susur ideh san a?” Beti aPita ike, “Ao savi ginau.”

* **18:9:** Jon 6.39, 17.12   * **18:11:** Mat 26.39; Mak 14.36; Luk 22.42   * **18:13:** Luk 3.2   * **18:14:** Jon 11.49-50

* **18:19:** Len naut egai, lokis aAnnas hən abiltihai tutumav naut kəmas aKaiafas tovi biltihai tutumav len nasihau enan. Be husur aAnnas tovi biltihai tutumav a m̄o, iv̄at nəhes hum abiltihai tutumav sal.

²⁶ Ale naslev sua sebiltihai tutumav, amahean atenan aPita tota kotov nēdarinjan ike, “Eninjan, be noris gaiug maii len nēhol naoliv.”

²⁷ APita isor tētas ke sakitin. Vēha-sua ŋai natoulumān ekākēraiko.

Nakotan siYesu len nēhon aPilate
(*Mat 27.1-2, 11-14; Mak 15.1-5; Luk 23.1-5*)

²⁸ Nēboŋ aKaiafas tokot hēn aYesu tonon dudulan somilan, losēhar aYesu van hēn aPilate ta Rom tovi gavna len naprovens Jutea.† Gai itoh len nabiltiim sisoltia gail. NaJu gail lēsābis lohoim, hēn asike lēbēbīŋbīŋal len nabunusian husur nalo. Lēbimagenan, asike lolēboi lēbīhan len nēhanan hēn nēPasova.‡

²⁹ Imaienan aPilate evivile van hēn galito, ike, “Gamit mētuke ategai togol nēsa tosa hēn tobur kotov nalo?”

³⁰ Lusor vari, luke, “Ategai asike tagol natit tosa, gunau ke namttasēhari gēmai a? Aoa!”

³¹ APilate ike, “Bimagenan, sēhari van, kot hēni, nēnoŋ hēni mai nalo samit ŋai!” Alat lotoil a mō hēn naJu gail lusor vari ke, “Nalo samito sēdaŋ hēn namtbīgol avan ideh bimat.”

³² (Natenan igol natit aYesu tokele a mō husur naŋide hēn nēmātan san, isarpoh.)§

³³ Beti aPilate etēlmam vi lohoim, ekis aYesu gēmai, ale eusi ke, “Gaiug nakiŋ seJu gail a?”

³⁴ AYesu eusi ke, “Nasoruan saŋ, evi nēnauan saŋ sēbōm o nēvanuan tile am isor mai gaiug husur ginau?”

³⁵ APilate isor vari ke, “Gunau ke notovi Ju sual a? Ao, nēvanuan saŋ gail mai abiltihai tutumav gail losēhar gaiug gēm hēn nakotan sagw. Imabe? Gugol nēsa?”

³⁶ AYesu ike, “Natohan pipihabēlagw savi hēn navile eg a pan. Tavi sinavile a pan, alat lotohusur ginau lētēbal hēn avan ideh asike tariŋ ginau len navēlan alat lotoil a mō hēn naJu gail. Be natohan pipihabēlagw savi hēn navile eg a pan.”

³⁷ Ŋa aPilate eusi ke, “Beti gaiug govi nakiŋ māu a?” AYesu isor vari ke, “Gaiug gukele ke notovi akiŋ. Lupas ginau mōsi. Ale nogēm hēn navile a pan mōs nategai ke hēn nēbikel kot nakitinan. Alat lotovi sinakitinan losēsēlon hēn ginau.”

³⁸ APilate eusi ke, “Nakitinan evi sa?”

APilate eriŋi ke aYesu bimat
(*Mat 27.15-31; Mak 15.6-20; Luk 23.13-25*)

Nēboŋ tous naten tonon aPilate evivile van hēn naJu gail, ikel uri ke, “Nēsēsāb natideh lan tonor hēn bīpanis.

³⁹ Be ikad naŋide sua len nēPasova pisi hēn mētous nēvanuan sua dan alat namttobanjis galito, hēn bēvivile mōs gamito. Mētolēŋon ke nigol aKiŋ egai seJu gail tevivile van hēn gamito a?”

⁴⁰ Be lukai vari ke, “Aoa! Savi atenan, namtolēŋon aParappas.” (Be natsua: aParappas evi naulumān tobal mai alat a Rom, ale lubanisi sile.)*

19

¹ Beti aPilate igol nasoltia gail lobilas habat hēn aYesu hēn nēhau tokad natuhmetēlai tosiriv lan.

² Ale nasoltia gail lulav nēhau tokad nasunite, lopir garu hēni hum nēkraun sekiŋ, lorinji len nēkadun ale lukol nahurabat tobōŋboŋ len aYesu.

† **18:28:** *Agavna* evi auleRom toil a mō hēn naprovens sua. ‡ **18:28:** Len nēnauan seJu gail, alat lēsavi Ju mai nalohoim salito lēbīŋbīŋal bathut lēsagol husur nalo siMoses. Imaienan, naJu ideh bēbis lohoim silat lēsavi Ju, nalohoim eduasi, ale gai egēm bīŋbīŋal gol ikon hēn bīhan nēhanan hēn nēPasova, be timasgol gai tiveveu len natutumavan gail husur nalo siMoses. § **18:32:** Jon 3.14, 12.32. A mō aYesu isor husur naŋide hēn nēmātan san. Ikele ke dereh timat len nēhai balbal. Namilen ke naJu lēsagole husur alat a Rom ŋai luḡos gat nēvanuan len nēhai balbal. * **18:40:** Uman 3.14

³ Logəm həni, lusor vilesi ke, “Ivoi! Kiñ seJu gail!” ale luṽosi.

⁴ APilate evivile tətəs, ikel mai naluṽoh ke, “Məteris! Gagai nosəhari vivile van hən gamito, hən mətḃeləboii ke, nəśəsāḃ natideh lan hən ḃipanis sile.”

⁵ Imaienan, esəhar aYesu vivile. Ikad nəkraun hən nəhau tokad nasunite len nəkadun mai nahurabat toboḃboḃ len niben. Pilate ikel mai galit ke, “Məteris, ategaii bogai!”

⁶ Nəboḃ aḃiltihai tutumav gail mai alat lotokətkəta kəkol hən naim siGot lotorisi, lukai, ke “Pos gati len nəhai balbal! Pos gati len nəhai balbal!”

APilate ikel mai galit ke, “Ipat len gamito, gamit mitiḃos gati, husur ginau nəśəsāḃ natideh tosa lan hən ḃipanis sile.”

⁷ NəḃiltiJu gail lusor vari ke, “Namtukad nalo sua toke timasmat, husur ekiskis gai gabag hən aNatun aGot.”*

⁸ Nəboḃ aPilate tosəsəloḃ hən natenan emətahw am.

⁹ Esəhar aYesu təlmam tətəs vi lohoim sisoltia gail. Eusi ke, “Govi nəvanuan naut a be?” Ris aYesu sator vari.

¹⁰ Imagenan aPilate eusi ke, “Imabe gəsator mai ginau? Gəsələboii ke ginau nukad nədaḃan hən nəḃidamḃ hən gəḃivan, mai nədaḃan hən nəḃigol gəḃitahətah len nəhai balbal a?”

¹¹ Beti aYesu isor vari ke, “Gaiug, nutoh len navələḃ husur ḃai aGot a məhat tolav nədaḃan mai gaiug. Imaienan, nəvanuan toriḃ ginau len navələḃ ikad nəsaan totibau səhor gaiug.”

¹² Nəboḃ aPilate tosəsəloḃ hən natenan idas ḃisal hən ḃeriḃ aYesu ḃivan, be nəḃiltiJu gail lukai habat ke, “Gəḃeriḃi ḃivan asike govi bubur seSisa! Avan ideh tokis gai gabag hən nakiḃ hum aYesu egaii togole, avan enan evi enemi seSisa!”

¹³ Nəboḃ aPilate tosəsəloḃ hən nasoran enan, esəhar aYesu vivile tətəs. Ale aPilate ebətah len nəhai bətbətah simatsistret hən ḃeriḃ nəśəḃian san. Nəhai bətbətah enan ipat len naut lotokisi hən Naut nəvat papav be len nasoruan seIpru gail evi Kappata.

¹⁴ Len namityal enan evi tubliial len nəmariboḃ hən nautautan hən nəPasova. Ale aPilate ikel mai naJu gail ke, “Məteris, akiḃ samit bogai!”

¹⁵ Lukai vari ke, “Tevi tut! Tevi tut! Pos gati len nəhai balbal!” Ale aPilate eus galit ke, “Mətəloḃon ke niḃos gat akiḃ samit len nəhai balbal a?” Aḃiltihai tutumav gail lukai van ke, “Namtsəkad nakiḃ ideh, be aSisa ḃai.”

¹⁶ Imaienan aPilate eriḃ aYesu len navələlito hən ḃitahətah len nəhai balbal. Nə nasoltia gail losəhar aYesu van.

*Nətahətahan len nəhai balbal
(Mat 27.32-44; Mak 15.21-32; Luk 23.26-43)*

¹⁷ AYesu səḃon ipat nəhai balbal, iyar van vəbar naut lotokisi hən Naut hən Nəbəlashukadhutəmat (lotokisi hən Kolkota len nasoruan seIpru gail).

¹⁸ Len naut enan luḃos gati len nəhai balbal. Luḃos gat naulumḃan eru am hən arḃitahətah, sua len nətarhət nəmatu, sua len nəmair ale aYesu rivuh.

¹⁹ Ale aPilate itos nəhes sua ale loriḃi len nəhai balbal. Ike, “Yesu ta Nasaret, aKiḃ seJu gail.”

²⁰ NaJu isoḃur loṽuruḃ nəhes enan, husur naut aYesu totahətah lan ipat pəpadaḃ hən nəḃiltivile, ale aPilate itos nəhes enan len nasoruan seIpru gail mai nasoruan ta Rom mai ta Kris.

²¹ Beti aḃiltihai tutumav gail lukel mai aPilate ke, “Sagitos ‘aKiḃ seJu gail,’ be gitosi ḃai ke, ‘Gai səḃon ikele ke tovi Kiḃ seJu gail.’ ”

²² APilate isor var galit ke, “Nəsa nototosi tipat, nutosi tia.”

* 19:7: Lev 24.16

²³ Nəboŋ nasoltia gail lotoŋos gat aYesu len nəhai balbal tonon, lopəpəhun nahurabat san gail mai galit lotovat. Lulav nəhai susun san napəpaian tokat udud mai səkad nasodean lan.

²⁴ Nasoltia gail lukel mai galit gabag ke, “Sadatitari. Datibar hən nəvat hən datbisabi ke as tikade.”

Natenan evisi hən natosian siGot bisarpoh toke,
“Lopəpəhun nahurabat sagw len galito,

lubar hən nəvat hən ləbisabi ke
ase tikad nahurabat sagw.”*

Na natgalenan, nasoltia gail beti lugole.

²⁵ Anan aYesu eil pəpadaŋ hən nəhai balbal mai napəhaʋut totor am. Ikad aʋan anan aYesu, mai aMeri asoan aKlopa, mai aMeri ta Maktala.

²⁶ Nəboŋ aYesu toris anan toil ei ben ahai susur san toləmas buni, ikel mai anan ke, “Bareab, geris, anatum bolai.”

²⁷ Ale ikel mai ahai susur enan ke, “Anam sam bolai.” Ale tuʋat len namityal enan, ahai susur enan esəhar alitenan vahim, ekətkəta təban hum tovi anan matmat.

Nəmatan siYesu

(Mat 27.45-56; Mak 15.33-41; Luk 23.44-49)

²⁸ Husur namityal enan aYesu eləboii ke natit pisi ihav tia. Ale hən natosian siGot bisarpoh, ike, “Numaduh.”*

²⁹ Nabiliwai topul hən navinika* ipat ei. Loduŋ nasponents lan, riŋi len nəpəshət nahisop,† ale losuhuni vi məhat van hən nabuŋon.*

³⁰ Nəboŋ aYesu todalus navinika, ike, “Ihav!” Beti isar batut, ilav nanunun mai aGot, imat.

³¹ Evi nəmariboŋ hən nautautan hən NəSappat ale naJu lomətahun nibelit ləbitahətah len nəhai balbal gail len nəSappat (ale evi nabiltiSappat sua husur evi nəPasova). Imagenan, nabiltiJu gail lous aPilata ke tidam hən ləbiʋaʋuʋur narielito hən ləbimat, ale sah sur nabirimat gail.‡

³² Na nasoltia gail logəm, ʋaʋuʋur narien alaruenan artotahətah len nəhai balbal mai aYesu.

³³ Be nəboŋ lotogəm hən aYesu, lusabi ke tomat tia, gol ləsəʋaʋur narien gəlaru.

³⁴ Be nasoltia sua isar nəgarin aYesu hən naʋisusua,§ ale vəha-sua ŋai nəda mai nəwai arusel vi pan.

³⁵ (Nəvanuan toris natenan ikel kot nəsa torisi, ale na-ke-koti-an san ekitin. Eləboii ke tokitin, ale ikel kot nakitinan hən mətbikad nadəlomian.)

³⁶ Natgalenan lovisi hən natosian siGot bisarpoh toke, “Nabəlasun ideh asike imaʋur.”*

³⁷ Ale natosian siGot tile am toke, “Dereh lebunus atenan lotosari.”*

Nətavunan siYesu

(Mat 27.57-61; Mak 15.42-47; Luk 23.50-56)

³⁸ Nəboŋ natgalenan tonon, ikad auleArimatea sua, nahəsan aJosef. AJosef enan evi ahai susur siYesu tosusuan nadəlomian san husur tomətahw len nabiltiJu gail. Gai ivan

* **19:24:** Psa 22.18 * **19:28:** Psa 69.21, 22.15 * **19:29:** *Navinika* evi nəwain tomatu vakon. † **19:29:** *Nahisop* evi nəhai sua nabəlavən hən tobar namita sua ŋai. Napusit nahisop iyanŋaŋ ale nalohisop ikad nəʋon tosusau. * **19:29:** Psa 69.21 ‡ **19:31:** Nəboŋ nasoltia ta Rom lotoŋos gat nəvanuan len nəhai balbal, luŋos gat navəlan gəlaru len nəhai tobalbal ale luŋos gat narien gəlaru ʋonʋon len nəhai toil. Asike idareh nəvanuan totahətah ei isabi ke nasuŋavŋavan idaŋ, be ʋeil hən narien, eləboi ʋesuŋavŋav tətas. Ale nəvanuan totahətah imaienan van vəbar narien arodədas arbigol toil am, beti husur todədas ʋesuŋavŋav imat. Nasoltia ləbələŋon ke nəvanuan ʋimat tutut, luʋaʋur narien nəvanuan totahətah, gol ke todədas ʋeil, gol ke todədas ʋesuŋavŋav, ale imat tutut. § **19:34:** *Naʋisusua* evi namətas tokad namətan tosua ŋai. * **19:36:** Exo 12.46; Num 9.12; Psa 34.20 * **19:37:** Zec 12.10

hən aPilate hən ðeusi ke tidam̄ hən ðilav kuv niben aYesu. APilate idam̄ hənii maii, ale aJosef ilav kuv niben aYesu van.

³⁹ Ikad avan sual am totah mai aJosef, nahəsan aNikotemus togəm hən aYesu len mariug sutuai tia. Ale ilav nakilo tovi 34 hən namər toðon mai nəalos.**

⁴⁰ Husur nañide seJu gail hən natətavunan, lupat niben aYesu van, loruj gole len nəkaliko nalinen mai natit tosusau.

⁴¹ Pəpadañ hən naut aYesu totahətah lan, ikad nəhol sua. Len nəhol enan ikad naðurhuvat nəmatan toveveu ləsətavun niben avan ideh lan sal.

⁴² Ale husur evi Nəboñ Nautautan hən nəPasova seJu gail, ale husur naðurhuvat nəmatan enan ipat pəpadañ ei, loriñ aYesu lan.††

20

*Na-le-məhat-an dan nəmatan
(Mat 28.1-8; Mak 16.1-8; Luk 24.1-12)*

¹ Dudulan som̄ilan len nəmariboñ metəkav hən nawik,* naut tovisivis sal, aMeri ta Maktala evi lan naðurhuvat nəmatan, ale eris nabiltivat torib dan nabopita hən naðurhuvat.

² Na igam van varis aSimon Pita mai ahai susur togon aYesu toləmas buni. Ikel mai gəlar ke, “Lupata kuv niben Nasub dan naðurhuvat nəmatan, ale namtsaləboi naut lotoriñ lan!”

³ Imaienan aPita mai ahai susur togon aruvan varis naðurhuvat.

⁴ Len nəgamgaman səlaru van, ahai susur togon igam tutut səhor aPita, ale ibar naðurhuvat a mo.

⁵ Iðetðet, ekəta ris nəkaliko nalinen lotopat ei, be gai səbis vi lohoim.

⁶ Beti aSimon Pita tohusuri, ibar naut enan, ale ebis vi lan naðurhuvat. Gai am eris nəkaliko nalinen lotosuh ei.

⁷ Be natuhtaol hən nəhon ipat len naut tile, hum avan sua toðurunji, riñ səbon hənii.

⁸ Beti ahai susur togon tobari a mo ebis lohoim, gai am erisi ale edələmi ke aYesu tole məhat.

⁹ (Be mitinau, natosian siGot ike aYesu timasle məhat dan nəmatan. Be arsaləboi səhoti sal.*

¹⁰ Beti alaruenan aruvahim səlaru.)

*AYesu evisi hən aMeri ta Maktala
(Mat 28.9-10; Mak 16.9-11)*

¹¹ Nəboñ artovan tonon, aMeri enan eil tanjan sal vivile hən naðurhuvat. Iðetðet vakəta vi lohoim.

¹² Eris anjel eru artosun nahurabat topəhw gail. Arobətah len naut niben aYesu topat lan. Sual ebətah len naut toturun lan, ale togon len naut tosəsaruh vi lan.

¹³ Alaruenan arukel maii ke, “Bareab, gutan hən nəsa?” Isor var gəlar ke, “Lupata kuv aMasta sagw, nəsaləboi naut lotoriñ lan.”

¹⁴ Nəboñ tokel natgalenan tonon, ipair, eris aYesu toil ei, be sakəta səhoti.

¹⁵ AYesu ikel maii ke, “Bareab, gutan hən nəsa? Gudon ase?” AMeri, tonau ke tovi nəvanuan tokətkəta təban nəhol enan, ikel maii ke, “Nasub, gaiug gəbipati van, kel mai ginou hən naut gotoriñ lan, ale dereh nivan hən nəbipati.”

** **19:39:** Jon 3.1-2. Len naut egai ike *nakilo tovi 34*, be len nasoruan ta Kris ike nalitra tovi 100. *Namər* evi nəda hən nəhai lotogol tomasmas, ale nəvanuan loləmasi hum nəhai pəhas. *Nəalos* ehun naluvera ale evi nañide seju gail hən ləbėvəhas niben nəvanuan tomat hən nəhai pəhas eruenan. †† **19:42:** Jon 19.31. NəSappat etuðat nəboñ namityal tomasur len naFraitə. Nəboñ artopat kuv aYesu dan nəhai balbal, Nəboñ hən nautautan hən nəPasova pəpadañ hən ðinoñ, ale nəPasova (tovi Sappat sua) pəpadañ hən ðetuðat. * **20:1:** Len nasoruan ta Kris ike *len nəmariboñ metəkav hən nawik*, gidato datokis nəmariboñ enan hən nəSade. * **20:9:** Psa 16.10

¹⁶ AYesu ike, “Meri!” AMeri ipair keta van hani, ikai ke, “Rapponi!” (tovi “Hai pusan” len nasoruan selpru gail).

¹⁷ AYesu ikel maii ke, “Sagibar ginou am, husur nasavi mehata van han aTata sal. Avil givan han na-ke-ŕan-an sagw gail. Kel mai galit ke, ‘Gagai novi mehata van han aTata sagw mai aTata samito, van han aGot sagw mai aGot samito.’ ”

¹⁸ Na aMeri ta Maktala ivan, ikel uri mai ahai susur gail ke, “Noris Nasub!” Ale ikel mai galito han natit pisi aYesu tokel maii.

AYesu evisi han ahai susur san gail
(Mat 28.16-20; Mak 16.14-18; Luk 24.36-49)

¹⁹ Len nasade ut medau naut togomgom, ahai susur lubonbon lohoim. Lokokol gat nabopita husur lomatahw len nabiltiju gail. AYesu egam il rivuh len galito. Ikel mai galit ke, “Nelomit tikad natemat!”

²⁰ Nəbon tokəmaienan evusan navəlan gəlaru mai nəgarin han galito. Ahai susur gail lukemkem masuv han lotoris Nasub.

²¹ Imaienan aYesu isor tetas mai galit, ike, “Nelomit tikad natemat! Hum aTata tosəvat ginou, ginou am nosəvat gamito.”

²² Beti esunəvəvəv ale ike, “Mitikad aNunun aGot.

²³ Mətbərubat nəsaan sivan ideh gail, aGot erubat gail tia. Asike mətbərubat nəsaan sivan ideh gail, aGot sarubat gail.”*

AYesu evisi han aTomas

²⁴ Len ahai susur lotovi 12, ikad aTomas, namilen ke aMəlav. Be nəbon aYesu tovisi han galit am, gai satoh.

²⁵ Imaienan, ahai susur gail lukel maii ke, “Ginamit namtoris Nasub!” Ris aTomas tosor var galit ke, “Asike nodəlom nəsa məttokele van vəbar nəberis nəburhunil len navəlan gəlaru, mai nəbesiriv han nənarhuvəlagw len gəlaru ale siriv han navəlagw len nəburhugarin.”

²⁶ Len nəmaribon toməlevtor tohusur nəbon enan, ahai susur siYesu gail lutoh lohoim, ale aTomas evi galit sual ei. Nabopita gail lokokol haihai be aYesu egəmai, eil rivuh len galito. Ike, “Nelomit tikad natemat.”

²⁷ Beti ikel mai aTomas ke, “Siriv han nənarhuvəlañ gegai. Geris navəlagw gəlaru. Siriv han navəlañ len nəburhugarigw. Nə-lon-uri-an sam tinon! Gerin nəloñ len ginou!”

²⁸ ATomas isor vari, ike, “Gaiug aMasta sagw, govi aGot sagw!”

²⁹ Beti aYesu ikel maii ke, “Gaiug gukad nadəlomian husur gotoris ginou. Alat ləsaris ginou be lotorin nəlolit len ginou, navoian siGot igol lukab hani.”*

AJon itos nalobulat egai nos nasa?

³⁰ Len nəhon ahai susur san gail, aYesu igol namerikel isoḅur am səhor nototos gat gail len nalobulat egai.

³¹ Be nutos natgalegai han mətbədəlomi ke aYesu tovi aKristo, aGot totabtabuh lan, tovi aNatun aGot. Nutosi maienan han mətbərin nəlomit lan, ale len nadəlomian samit mətbikad nəmauran len nahəsan.

21

AYesu evisi han ahai susur lotoməlevru

¹ Len nəbon sual am aYesu evisi han ahai susur san gail len Nabiltiwai Tiperias.* Nəsa tovisi imaiegai:

* **20:23:** Mat 16.19, 18.18 * **20:29:** 1Pit 1.8 * **21:1:** Lokis Nabiltiwai Tiperias han Nabiltiwai Kalili am, be len nasoruan ta Kris ike Tiperias len naut egai.

² Ikad aSimon Pita, aTomas namilen ke aMəlav, aNatanael ta Kana a Kalili, alarmiṽan artovi anatun aSepeti gəlaru, mai ahai susur eru am lototoh ei.

³ ASimon Pita ikel mai galit ke, “Nesəshieh beti.” Lukel maii ke, “Gidato.” Ale luvan, sah len naḅot. Nəmərgobut egəmai. Losəshieh len mariug kavkav, ləsəsh hən ideh.

⁴ Nəboṅ naut tolan, aYesu eil bitas be ahai susur gail ləsaləboii ke tovi gai.

⁵ Beti ikai van hən galit ke, “Gamito! Mətusah hən naieh ideh a?” Ale lusor vari ke, “Eḅuer!”

⁶ Ikel mai galit ke, “Bar hən nalevlev len nəmatu tarhəḅot, ale dereh mitisaḅ ideh.” Na lubar həni, be lodədas ləḅelivi gəm hən naḅot, husur naieh tosoḅur igol toməlas.*

⁷ Beti ahai susur aYesu toləmas buni ikel mai aPita ke, “Nasuḅ bolai!” Nəboṅ aSimon Pita tosəsəloṅ həni ke tovi Nasuḅ, epitavis nahurabat san tokole, eməlah vi lan nəwai.

⁸ Galit am losuh len naḅot, loliv nalevlev vahut husur bitas savi a tut, namita tovi 100 ṅai.

⁹ Nəboṅ lotomariṅ vahut, loris nəhab tominen, naieh toləṅas lan, mai nabəta.

¹⁰ Beti aYesu ike, “Tariv naieh ideh məttomadhasah hən gail gəmai.”

¹¹ Na aSimon Pita ilev gargar nalevlev topul hən nabiltiieh gail vi len tan. Naut kəmas naieh tovi 153, nalevlev səmarmarikot.

¹² AYesu ike, “Mətegəm han.” Be ahai susur ideh sausi ke, “Gaiug ase?” husur loləboii ke tovi Nasuḅ.

¹³ Beti aYesu egəm, lav nabəta mai galito. Igol maien hən naieh am.

¹⁴ Enan evi navisian na-vəha-tor-an siYesu təban ahai susur gail tohusur na-le-məhat-an san dan nəmatan.*

AYesu itabtabuh tətəs len aPita

¹⁵ Nəboṅ lotohan tonon, aYesu ikel mai aSimon Pita ke, “Simon, anatun aJon, goləmas masuṽ hən ginau səhor alateg a?” Isor vari ke, “Evoi Nasuḅ, goləboii ke notoləmas gaiug.” AYesu ike, “Gevəṅan natuhsipsip sagw gail.”*

¹⁶ AYesu eus tasi ke, “Simon, anatun aJon, goləmas masuṽ hən ginau a?” Ikel maii ke, “Evoi Nasuḅ, goləboii ke notoləmas gaiug.” AYesu ike, “Gekətkəta təban nasipsip sagw gail.”

¹⁷ AYesu eus tətəs həni am ke, “Simon, anatun aJon, goləmas ginau a?” Nausian na-vəha-tor-an etunus aPita, ike titan. Ikel maii ke, “Nasuḅ, goləboi natit ṽisi. Goləboii ke notoləmas gaiug.” AYesu ike, “Gevəṅan nasipsip sagw gail.”

¹⁸ Nukel nakitinan, nəboṅ gotovi mantuhmar, gosun nahurabat sam, govi lan naut ṽisi gotoləṅoni. Be nəboṅ gəḅevi haṽut, dereh gisar hən navəlaṁ gəlaru ale avan ideh am tikol nahurabat len gaiug, tesəhar gaiug len naut gəḅemətahun gəḅevi lan.”

¹⁹ AYesu ekəmaienan, hən ḅikel ṽarṽar hən nəmatan sePita ḅimat həni hən ḅeputsan nahəsan aGot. Nəboṅ tokəmaienan tonon, ikel mai aPita ke, “Gehusur ginau.”

Ahai susur aYesu toləmas buni, aJon

²⁰ APita ipair, ekəta ris ahai susur aYesu toləmas buni toyar husur gəlaru. Atenan evi ahai susur tosiṅasiṅ len nəmabun aYesu len nəhanan, tousi ke, “Nasuḅ, ase ḅeriṅ gaiug len navəlan aenemi sam gail?”*

²¹ Nəboṅ aPita tokəta risi, eus aYesu həni ke, “Be Nasuḅ, atenan timabe?”

²² AYesu isor vari ke, “Nəḅeləṅoni ke gai ḅitoh vəbar nagəmaian sagw, savi natideh len gaiug! Gaiug māu gehusur ginau.”

²³ Bathut natenan, nasoruan pəpat iperṅan alat lotokad nadəlomian ke, ahai susur enan asike imat. Be enan savi nəsa aYesu tokele. Ike, “Nəḅeləṅoni ke gai ḅitoh vəbar nagəmaian sagw, savi natideh len gaiug!”

* **21:6:** Luk 5.4-7   * **21:14:** Jon 20.19, 26   * **21:15:** Uman 20.28; 1Pit 5.2   * **21:20:** Jon 13.25

²⁴ Ahai susur siYesu egai tokel kot natgalenan, evi gai totos gat natgalegai len nalobulat egai. Ale namtoloboi ke na-kel-koti-an san ekitin.*

Nə-maris-kotovi-an

²⁵ Ikad natit isobur am aYesu togole. Ale nəvanuan lətatōs gat v̄isusua hən natgalenan, nunau ke navile a pan kavkav asike tənəv hən nalobulat galen p̄isi lətəpat lan.*

---

* 21:24: Jon 19.35   * 21:25: Jon 20.30

Nauman gail

Nəsa ahai pispisul gail lotogole

Ase itos naloʔulat egai?

ALuk tovi nəvanuan rererer totah mai aPol len nəyaran san, gai itosi.

ALuk itos naloʔulat egai hən nəsa?

Itosi hən ʔikel ur naʔisal nadəlomian len aYesu tohusuri van vəbar nəboŋ tobar naut ʔisi len navile a pan.

ALuk itosi mōs ase?

Itosi mōs alat lotoke leləboi nəsa tovisi husur nəboŋ aYesu tovi məhat len nəmav.

Naloʔulat egai ehusur as galito?

Ehusur aPita mai aPol be iʔol husur galevis am.

Natgalenan evisi ʔais?

Naloʔulat egai ikel ur nəsa tovisi len nasihau A.D. 30 vəbar 61.

Natgalenan evisi a be?

Naloʔulat egai iʔol husur nəsa tovisi len nabiltivile isoʔur len naut a Rom.

Na-kel-uri-an tovoi len naut a Jerusalem (1.1–8.3)

1) Nəboŋ aYesu toʔusan len alat lotohusuri tonon, evi məhat vi lan nəmav (1.1-11)

2) Nəvanuan nadəlomian logəgel hən aJutas hən aMattias (1.12-26)

3) ANunun aGot egəm, igol nəvanuan gail lotohusur aYesu ludan am (2.1-13)

4) Natubatan hən nauman sihai pispisul gail mai alat siYesu len naut a Jerusalem (2.14–8.3)

Na-kel-uri-an tovoi len naut a Jutea mai a Samaria (8.4–12.25)

Nəʔol husur nəsa aPol togole nəboŋ tokel ur na-kel-uri-an tovoi len naut isoʔur van vəbar nabiltivile Rom (13.1–28.31)

1) Nəyaran nametəkav siPol (13.1–14.28)

2) Nəʔonʔonan totibau len naut a Jerusalem (15.1-35)

3) Nəyaran na-vəha-ru-an siPol (15.36–18.22)

4) Nəyaran na-vəha-tor-an siPol (18.23–21.16)

5) Lutah gat aPol len naut a Jerusalem (21.17–23.22)

6) Losəhar aPol vi Sisarea, ale itoh ei (23.23–26.32)

7) Losəhar aPol vi Rom (27.1–28.31)

Natubatan

¹ Teofilus,* len naloʔulat ta mō sagw* nuhol husur natit ʔisi aYesu totuʔat gole mai ʔusan hən vəbar nəboŋ aGot tolavi vi məhat vi lan nəmav.

² Len nəboŋ savi məhat sal, len nədanan seNunun aGot, aYesu ikel naʔisal hən nauman mai ahai pispisul gail totabtabuh len galit tia.

³ Husur na-ləŋon-isa-an mai nəmatan san, aYesu evisi hən galito, be imaur. Ale eʔusan nəmauran san hən galito hən ləberis ləboii ke imaur kitin. Gai evisi hən galito vəha-soʔur len nəmariboŋ tovi 40 ale isor husur natohan pipihabəlan aGot.

⁴ Boŋ sua ihanhan mai galito, ale ikel nə-kai-tasi-an sua, ike, “Samteriŋ naut a Jerusalem, be mititoh vir naviolan aTəmagw tokel gati tia.* Egai nəsa notokel mai gamito, məttosəsəloŋ hən;

⁵ husur aJon ibaptais hən nəvanuan gail hən nəwai be asike idareh aGot tibaptais hən gamito hən aNunun.”*

AYesu evi məhat vi lan nəmav

* **1:1:** Len nasoruan ta Kris namilen aTeofilus evi nabubur siGot. Mat 3.11; Mak 1.8; Luk 3.16; Jon 1.33

* **1:1:** Luk 1.1-4

* **1:4:** Luk 24.49

* **1:5:**

6 Na nəboŋ lotoŋonŋon, lousi ke, “Nasuŋ, imabe? Gagai gilav təlman hən naut a Israel titoh pipihabəlan nakiŋ salit gabag tətəs am a?”

7 Be ikel mai galito ke, “Savi samito hən mətəbeləboi namityal o nəmariboŋ aTəmagw toriŋi len nədaŋan hən na-il-a-mŋo-an san.

8 Dereh mitikad nədaŋan nəboŋ aNunun aGot bəgəm len gamito. Dereh mitikel ur ginaw len naut a Jerusalem, len naprovens Jutea mai naut a Samaria van vəbar tarhət navile a pan.”*

9 Nəboŋ aYesu tokəmaienan tonon, aGot ilavi vi məhat vi lan nəməv.* Lokəta husuri van nəməvukasw esusuani.

10 Nəboŋ tovi məhat lokətkəta vi məhat, vəha-sua ŋai nəvanuan eru arovisi, il mai galito. Arosun nahurabat topəhapəhw.

11 Aruke, “UleKalili gail, imabe mətəkəta vi məhat maierenan? AYesu egai aGot tolavi vi məhat dan gamito, dereh tetəlmam sumān tovi məhat.”

Logəgel hən aJutas

12 Beti luyar təlman dan Nəvehuh Oliv enan, vi Jerusalem. Evi nəyaran hən nəSappat, nakilomita esua ŋai.

13 Nəboŋ lotobar naut enan, lopəlau vi lohoim len naim a məhat lototohtoh lan. Ikad aPita, aJon, aJemes, aAdru, aFilip, aTomas, aPartolomiu, aMattiu, aJemes anatun aAlfeus, aSimon tovi Selot sua, mai aJutas anatun aJemes.*

14 Len nənauan sua luŋonŋon tabtab hən ləbisor tuŋ, galit mai alatpəhaŋut mai aMeri anan aYesu, mai aŋan aYesu gail.

15 Len nəboŋ galen sua, APita eil rivuh len ahai susur gail. Galito lovi 120.

16 Ike, “Bathudud sagw, sutuai aNunun aGot isor len nabuŋon aTevit husur aJutas. Nəsa aGot tokele len natosian san isarpoh hum nasoruan san tosarpoh akis. AJutas eil a mŋo hən alat lototah gat aYesu,*

17 naut kəmas gai tovi ginamit sua. Gai ikad nahudhuuman egai siGot sumān gidato.”

18 (AJutas eŋur nətan hən nəvat tokade sil nəvide san tosa. Ale iteh, sueh nətan, nabəhaŋun imaŋul, ale ninen elul vivile.

19 Nəboŋ alat a Jerusalem pisi lotosəsəlon ləboi natenan, loriŋ nəhes len nətan enan. Len nasoruan salito evi Akeltama, Marireu hən Nəda bolai.)†

20 APita isor am ike, “Len nalobulat hən Nəbe gail aTevit itosi ke,

“ ‘Naim san timasbəbesw, nəvanuan ideh satitoh lan,*
mai,

“ ‘Ivoi ke avan sua tigel namilen.’* ”

21-22 “Imaierenan, ivoi ke alateg ideh tegəm vi vanuan sua len gidat dattosəŋavur pisan esua. Avan enan tevi vanuan sua toyar mai gidat akis nəboŋ aYesu totah mai gidato, tubat len nəboŋ aJon tobaptais hən aYesu* van vəbar aGot tolav kuvi dan gidato. Hum gidato, avan enan eris aYesu tomaur tətəs ale timasbən mai gidato hən datbikel ur nale-məhat-an enan san dan nəmatan.”

23 Na nəboŋ aPita tokel naten tonon, lulekis hən naulumān eru. Esua nahəsən aJosef lotokisi hən aParsappas (lokisi hən aJustus am), togon nahəsən aMattias.

24 Beti lusor mai aGot ke, “Nasuŋ, gaiug mŋau goləboi nəlon nəvanuan pisi. Gigol pərpəp hən tesua len gəlar egai gototabtabuh lan tia

25 hən bəlav namilen aJutas hən nauman san mai nauman sihai pispisul. AJutas ipair dani vəsab.”

* 1:8: Mat 28.19; Mak 16.15; Luk 24.47-48 * 1:9: Mak 16.19; Luk 24.50-51 * 1:13: Mat 10.2-4; Mak 3.16-19; Luk 6.14-16 * 1:16: Psa 41.9 † 1:19: Hən naves 18-19, Mat 27.3-8 * 1:20: Psa 69.25 * 1:20: Psa 109.8 * 1:21-22: Mat 3.16; Mak 1.9; Luk 3.21

26 Ale lubar hæn nēvat hæn lēbisab̃ ase len gēlaru. Lusaḅ aMattias ale iḅon mai ahai pispisul sēḡavur pisan esua.

2

ANunun aGot egām len naPentikost

1 Len nēboḡ hæn naPentikost* togēmai luḅon len naut esua.

2 Vēha-sua ḡai ikad nēwalan dan nēmav tosumān nēlan paru, ale naim lotobētah lan epul hēni.

3 Loris natit tohun natuhuhab lotowunwun lotopēphw ale lupat len galit v̄isusua.

4 Galit p̄isi lopul hæn aNunun aGot ale lotuḅat sor len nasoruan tiltilē gail tonor hæn nēsa aNunun aGot tolavi mai galito.

5 Len nēboḡ enan len naut a Jerusalem ikad naJu lotolotu hæn aGot, nēvanuan naut p̄isi lotohusur kitin hæn na-lotu-hæn-aGot-an.

6 Nēboḡ lotosēsəlōḡ hæn nēwalan enan, naluḅoh logēm ḅonḅon nēnauan salit ebutbutut husur lotosēsəlōḡ lēboi nasoruan salit v̄isusua.

7 Lumaḡmaḡ, luḡaḡ, luke, “Galit lotosor, lovi alat a Kalili māu?”

8 Imabe datosēsəlōḡ hæn nasoruan lotopas gidat v̄isusua maii?

9 Alat a Partia, a Mitia mai a Elam. Alat lotosuh a Mesopotamia, a Jutea mai a Kappatosia, a Pontus mai a Asia,

10 alat a Frijia mai a Pamflia, a Ijip mai tarhēt a Lipia pēpadaḡ hæn naut a Sairin, mai galevis lovi metḅos hæn naut a Rom.

11 Gidat galevis datovi ulēJutea a mō ale galevis datohusur nadēlomian salito. Alat a Krit, alat a Arapia, gadit p̄isi datosēsəlōḡ lēboi galit lotosor len nasoruan sadit gabag. Lukel ur nēyalyalan siGot len natit gai togol gail len nēdaḡan san!”

12 Galit p̄isi luḡaḡ mai lodēdarḡabu. Lous galit gabag ke, “Namilen nategai imabe?”

13 Wake galit galevis lusor viles ahai susur gail ke, “Lomun nēwain toveveu ale lotērog.”

APita isor mai naluḅoh

14 Be aPita eil mai esēḡavur pisan esua, ale isor habat am hæn tokel mai naluḅoh ke, “Gamit a Jutea mai gamit mēttoth a Jerusalem, ivoi ke gamit mētelēboi naten tovisi; mētesēsəlōḡ hæn nasoruan sagw.

15 Naut kēmas nēsa mēttonau maienan, alategai lēsātērog husur namityal evi mēlapat dudulan ḡai.

16 Natenan tomadhavisi, ahai kelkel ur siGot, aJoel ikele tia:

17 “AGot ikele ke, ‘Len nēboḡ hæn nanoḡan hæn navile a pan, ginau dereh nevr san aNunugw hæn nēḅilavi mai nēvanuan p̄isi. Natētai gail mai anatvavimito dereh likel ur napisulan sagw mantuhmar samit gail dereh leris narisian gail, ale haḅut samit gail dereh lipat ris naḅēber gail.

18 Dereh nevr san aNunugw hæn nēḅeviol hēni mai naslev sagw gail, alalumān mai alatpēhaḅut, Ale galit dereh likel ur napisulan sagw.

19 Dereh nigol namerikel gail len nēmav mai natit len navile a pan mēttoḡmaḡmaḡ lan, nēda, nēhab mai nēmaroḅ.

20 Namityal tegēgel vamotmot mai nahēbati tehūm nēda beti nēmariboḡ namēnas toyalyal siNasuḅ dereh tegēmai.

21 Beti nēvanuan p̄isi lotokai vi tēban nahēsan Nasuḅ hæn ḅevi tarhēt salito,

* 2:1: Lev 23.15-21; Deu 16.9-11

gai dereh tilav kuv galit dan nēpanismen sil nēsaan salito.*

22 “UleIsrael gail, mētesəsəlon̄ hən nēsa nēbikele: aYesu ta Nasaret, aGot itabtabuh lan. Ale aGot igol naten tomasil len nēhomito, husur len aYesu egaii, aGot igol namerikel lotodaŋ, namerikel mēttomaŋmaŋ len gail, mai namerikel lotokel kot aYesu. Gamit p̄isi mētoləboi natgalenan tia.

23 Nēsa tovisi hən aYesu inor hən na-sor-utaut-an siGot sutuai tia. AGot eriŋi ke ləb̄ilav aYesu mai gamito ale gamit mētuḡos gati len nēhai balbal. Alat ləsavi Ju losusupah mai gamit hən mēttogol tomat len nēhai balbal.*

24 Wake aGot ilavi dan nēmatan. Igol imakuv dan na-pəŋas-masuṽ-an hən nēmatan, husur nēmatan edədas b̄etəgau gati.*

25 Imagenan aTevit isor husuri ke,
“ ‘Noris Nasuḡ akis a m̄o len ginau.

Bathut totoh len nēmatu sagw, asike nomətahw.

26 Husur enan nələgw ivoi,
nasoruan sagw epul hən nahəhaṽuran,
ale len natoŋan sagw, nē-vatvat-viri-an sagw ipat len aGot.

27 Husur gaiug, Nasuḡ aGot, asike geriŋ gaḡulan ginau len naut nēmatan,
asike geriŋ niben Nəvanuan Saṽ t̄ibos nətan.

28 Goṽusan ginau hən naḡisal gail hən nēmauran;
dereh gigol ginau nēpul hən nahəhaṽuran hən natoŋan saṽ.†

29 “Bathudud gail, noləboi nakitinan ale nukel mai gamit ke atəmadato, aTevit imat tia. Lutavuni tia, ale naburhes han ipat sal van vəbar nəboŋ daməŋai.

30 Be evi ahai kelkel ur. Eləboi ke aGot tota gat na-kel-gati-an sua todaŋ toke, avan sua len nēpasusan siTevit dereh tegəm vi kiŋ suṽan aTevit.*

31 ATevit eləboi nēsa b̄evisi balai, ale isor husur na-le-məhat-an seKristo dan nēmatan. Ike,

“ ‘Asike ipat len naut nēmatan,
asike niben iḡos nətan.*

32 “Imagenan, aYesu egaii, aGot igol tole məhat dan nēmatan tia, ginamit p̄isi namtoris ləboi natenan.

33 Itoh tia a məhat len nətərhət nēmatu siGot. Ale aTəman eviol hən aNunun maii hum tokel gati tia. Ale aYesu evur san nēsa mēttomadarisi mai səsəlon̄ hən̄i vi lan ginamito.

34 Husur aTevit savi məhat vi lan nēmav, be gai səḡon ike,

“ ‘Nasuḡ aGot ikel mai aMasta sagw ke,

“Gebətah təban ginau, len navələgw nēmatu,

35 vir nəber̄iŋ aenemi saṽ gail pipit nariem̄ gəlaru
hən ləḡevi ut kəmas.”*

36 “Imagenan, ivoi ke alat a Israel p̄isi leləboi koti ke aYesu egaii, mēttoriŋi len nēhai balbal, aGot igol etibau tia len na-il-a-m̄o-an, tovi Masta mai Kristo, aGot totabtabuh lan.”

37 Nəboŋ nəvanuan gail lotosəsəlon̄ hən nasoran enan, ibar nələlito ale lous aPita mai ahai pispisul gail ke, “Bathudud gail, namtimabe?”

38 APita isor var galit ke, “Mitipair dan nēsaan samito ale gamit p̄isi mitibaptais len nahəsən aYesu Kristo hən aGot b̄eruḡat nēsaan samito, beti aGot dereh teviol hən aNunun mai gamito.

39 Husur ke na-kel-gati-an enan evi samito mai sinaur p̄isi ləḡehusur gamito, mai silat p̄isi lotosuh a tut, alatenan, Nasuḡ aGot sidato b̄ekis galit balai.”

* 2:21: Hən naves 17-21, Jol 2.28-32 * 2:23: Mat 27.35; Mak 15.24; Luk 23.33; Jon 19.18 * 2:24: Mat 28.5-6; Mak 16.6; Luk 24.5 † 2:28: Hən naves 25-28, Psa 16.8-11 * 2:30: Psa 132.11; 2Sam 7.12-13 * 2:31: Psa 16.10 * 2:35: Psa 110.1

⁴⁰ Beti aPita isor ebəlav, ikel nalələgauan mai galito, ikel taltal həni ke, “Məteus aGot hən bilav kuv gamit dan nəpanismen bībar naur egai lotosa, lotomətahun aYesu.”

⁴¹ Alat lotodələm nəsa tokele, ahai pispisul lubaptais hən galito, ale 3,000 am lohusur aYesu len nəboŋ enan ŋai.

⁴² Akis losəsələŋ bun nəsa ahai pispisul gail lotoŋusan həni, luḅon len nəmauran salito; loḅur nabəta hən lotohan ḅonḅon, ale lusor tuṽ.

Nəmauran silat lotokad nadələmian

⁴³ Nəvanuan p̄isi lomətahw len nəyalalan siGot, husur len nədaŋan siGot ahai pispisul gail lugol namerikel isoḅur toṽusani ke galit siGot.

⁴⁴ Alat lotokad nadələmian losuh ḅonḅon, natit p̄isi lotokade evi salit p̄isi.*

⁴⁵ Nəboŋ lotopar tete sua, loŋur hən nətan o natit salit gail ale loṽəpəhun nəvat han mai galito lotom̄idol.

⁴⁶ Len nəboŋ p̄isi luḅon tabtab len naholəvat todar vis naim siGot ale nənauan salit esua. Lohusur naim ṽisusua salit gail loḅur nabəta hən lotohan ḅonḅon husur ke nəlolit ehəhaṽur, nəlolit inor,

⁴⁷ Iusal suh aGot ale luvoi, lunor len nənauan sinəvanuan p̄isi. Len nəboŋ p̄isi Nasuḅ ilav kuv galevis dan nəsaan salito, gol ke alat lotokad nadələmian lusoḅsoḅur am.

3

APita mai aJon mai naməsəl togau

¹ Boŋ sua aPita mai aJon arovi məhat len naim siGot len namityal hən na-sor-tuṽ-an, namityal totor ut mədau.

² Len nəboŋ enan nəvanuan galevis lupat avan sua togau tia len nəpasian. Lupati hən ləḅeriŋi ben nabopita len naholəvat todar vis naim siGot, nahəsən Nabopita Tokab. Loriŋ akis həni ei hən ḅeusus alat lotovi lohoim hən nəvat.

³ Nəboŋ atenan toris aPita mai aJon pəpadaŋ hən arḅebis len naim siGot, eus gəlaru hən nəvat.

⁴ APita mai aJon arokəta haihai lan, ale aPita ike, “Gekəta bunus ginaməru!”

⁵ Ŋa ebətah mədau vir gəlaru ke arḅilav natideh mai.

⁶ Be aPita ike, “Nəsəkad nəvat nasilva o nagol ideh, avil nəsa notokade dereh nilavi mai gaiug. Len nahəsən aYesu Kristo ta Nasaret, gile məhat, giyar!”

⁷ Beti etəgau gat navəlan nəmatu, elivi vi məhat. Vəha-sua ŋai narien arudaŋ.

⁸ Emələh vi məhat, eil, iyaryar. Beti ebis len naholəvat todar vis naim siGot mai gəlaru, iyar, emələh, eputsan nahəsən aGot van.

⁹ Nəvanuan p̄isi loris toyar, toputsan aGot van,

¹⁰ ale lokəta ləboii ke tovi ulum̄an enan tobətəbətah usus nəvat len Nabopita Tokab hən naim siGot. Losəhoṽut, lumaŋmaŋ len nəsa tovisi həni.

APita isor mai naluvoh len naut siGot

¹¹ Len navərada siSolomon, aulum̄an enan etəgau gat aPita mai aJon. Nəvanuan p̄isi lugam van hən galito husur luṽaŋ lan.

¹² Nəboŋ aPita toris lotogəm pəpadaŋ, isor mai galit ke, “UleIsrael gail, imabe məttomaŋmaŋ len nateg tovisi? Husur nəsa məttokəta haihai len ginaməru? Mətunau ke namrtogol toyar len nədaŋan sinamər ŋa o len naḅoruan siGot namrtokade a?”

¹³ Ao! AGot siApraham, seIsak, siJakop, setəmadato ta sutuai, aGot egai eputsan nəvanuan nauman san, aYesu.* Be gamito mətorinji len navəlan alat aRom, mətomətahuni. Nəboŋ aPilate toke terinji tivan, gamit mətukai tasi.

¹⁴ Mətomətahun atenan tonor, atenan tovi siGot, ale mətous aPilate ke tidam̄ hən avan toṽabun nəvanuan, timakuv.*

* **2:44:** Uman 4.32-35 * **3:13:** Exo 3.6, 15 * **3:14:** Mat 27.15-23; Mak 15.6-14; Luk 23.13-23; Jon 18.38-40, 19.12-15

15 Be nəvanuan tovi nəkadun nəmauran, mətugol imat, be aGot igol ile məhat, imaur dan nəmatan. Ale namtoris ləboi natgalenan.

16 Len nadəlomian san len nahəsan aYesu, ategai məttorisi mai məttoleboii, egəm dan am. Ale mətoris ke nadəlomian len aYesu ilav nəmauran kavkav maii tia.

17 “Bathudud gail, imaiegai: Noləboii ke nəsa məttolebia tia ipar ləboian lan, nəvanuan toil a mō samito am ləsaləboii.

18 Be len nəsa məttolebia, aGot igol nəsa tokele tia len nabuḡon ahai kelkel ur gail p̄isi isarpoh, ke aKris̄to san, gai totabtabuh lan, teləḡon tisa habat.

19 Husur enan, mitipair dan nəsaan, ale mitipair van hən aGot hən aGot b̄epipitas nəsaan samito,

20 hən Nasub̄ aGot b̄ilav nəboḡ nəḡavḡavan mai gamito, ale hən b̄esəvat aKris̄to, gai totabtabuh lan mōs gamito, tovi aYesu.

21 Gai timastoh len nəmav vir aGot b̄igol natit p̄isi b̄inor hum tokel gati sutuai tia len nabuḡon ahai kelkel ur san gail.

22 AMoses ike, ‘Nasub̄ aGot samito dereh tigol ahai kelkel ur sua samit b̄esum̄an ginau tile məhat dan gamit balai. Mitimassəsəloḡ hən natit p̄isi b̄ikel mai gamito.

23 Avan ideh asike b̄esəsəloḡ hən ahai kelkel ur enan, aGot dereh tidakuvi dan nəvanuan san gail timasig.*

24 Imaienan, ahai kelkel ur gail p̄isi, tubat len aSamuel van vəbar daməḡai, galit p̄isi lotosor, lukel ur nəsa tovisi len nəboḡ ta daməḡai.

25 Gamit m̄au mətovi natun ahai kelkel ur gail, ale nəsa aGot tokel uri len nabuḡolito, eriḡi tipat mōs gamit am. Ale na-kel-gati-an aGot tokel mai atəmamito ta sutuai, ikele mōs gamito. Ikel mai aAraham ke, ‘Len nəpasusan tohusur gaiug navoian dereh tivan hən nəvanuan naut tiltile gail len nəbathuyah p̄isi len navile a pan.*

26 Nəboḡ aGot toputsan nəvanuan nauman san, tovi aYesu, esəvati van hən gamito a mō hən b̄ivoi hən gamito len nəpairan samit v̄isusua dan navide tosa samit gail.”

4

NəSanhitrin ikot hən aPita mai aJon

1 Nəboḡ aPita mai aJon artosor mai nəvanuan gail, ahai tutumav gail, nakomada silat lotokətkəta kəkol hən naim siGot, mai naSattiusi gail,

2 nəlolit ipaḡpaḡ husur gəlaru aroḡusan nəvanuan gail mai arukel uri ke aYesu imaur dan nəmatan san. Namilen ke nəvanuan gail am loləboi ləb̄imaur dan nəmatan sum̄an aYesu.

3 Na lutah gat gəlaru, be husur naut igomgom, loriḡ gəlar len naim bəbaḡis salit vir nəboḡ pelan.

4 Nəvanuan isoḡur lotosəsəloḡ hən nasoruan, lodəlomi; lalum̄an p̄isi lotokad nadəlomian, pəpadaḡ hən lotobar 5,000.

5 Pelan han, alat lotoil a mō hən ahai tutumav gail, ahai p̄usan gail hən nalo, mai alat lotoil a mō len naut a Jutea, galit luḡonḡon len naut a Jerusalem.

6 Annas evi ab̄iltihai tutumav, aKaiafas mai aJon mai aAleksada, mai galevis am lotovi amahean aAnnas, lutoh ei.

7 Nəboḡ lotogol aPita mai aJon artoil rivuh, lous gəlaru ke, “Mərugol nategai len nədaḡan sa o len nahəsan ase?”

8 Beti aPita toplu hən aNunun aGot ikel mai galit ke, “Gamit məttoil a mō hən ahai tutumav gail mai gamit məttoil a mō hən nəvanuan gail,

9 daməḡai mətousus ginaməru husur navoian namrtogole hən nəvanuan narien tosa. Imaur mabe?

* 3:23: Deu 18.15, 18-19 * 3:25: Gen 22.18, 26.4

10 Ginau nuke gamit mai nəvanuan naut a Israel pisi mətələboi nategai ke, len nahəsan aYesu Kristo ta Nasaret, məttoṗos gati tia len nəhai balbal avil aGot togol tomaur dan nəmatan, len nahəsenan, ategai eil gegai, imaur.

11 Evi aYesu egaii natosian siGot tosor husuri nəboŋ toke tovi,
“ nəvat gamit məttovi vanuan na-um-im-an məttoṗətahuni;

gai egəm vi vat sua ŋai bələboi biḡol naim bihav mai binor.*

12 AYesu ŋai ikad nədaŋan hən bilav kuv nəvanuan gail dan nəsaan salito. Husur səkad nəhes ideh am len navile a pan, səkad nəhes ideh am aGot tolav mai nəvanuan gail toləboi bilav kuv gadito dan nəpanismen hən nəsaan sadito.”

13 Nəboŋ lotokəta ləboii ke aPita mai aJon arsamətahw len galito, lumadhaləboii ke arsasəkul mai arovi vanuan hum nəvanuan ləsəkad namitisau. Luṗaŋ, lunau ləboii ke alaruenan arutah mai aYesu a mō.

14 Be husur lotoris aulumān tomaur toil təban gəlaru, ləsaləboi ləbikel natideh.

15 Ŋa lukel mai gəlaru ke arevivile, bathut luke lihol husur gəlaru.

16 Luke, “Datimab hən gəlaru? Imasil len nəvanuan gail pisi len naut a Jerusalem ke arugol namerikel len nədaŋan savi səlaru. Datsaləboi datbike savisi.

17 Be hən biḡol ke satevivile len nəvanuan gail pisi, ivoi ke datikai tas gəlaru ke saarisor mai saareṗusan am len nahəsan aYesu.”

18 Nəboŋ lotokis gəlaru gəmai, lukai tas gəlaru ke saarisor mai saareṗusan tətəs am len nahəsan aYesu.

19 Avil aPita mai aJon arusor var galit ke, “Inor len nabunusian siGot ke namriḡol nəsa aGot tokele o gamito? Mitinau risi!

20 Ginaməru, asike namresib, namrodədasi. Namrimaskel husur nəsa namrtorisi mai səsələŋ həni.”

21 Beti lukel mai gəlaru tətəs ke arbiŋsor len nahəsan aYesu am dereh aripanis, ale lugol aruvan. Ləsəsəb nəṗisal ideh hən ləbiṗansəm gəlaru bathut nəvanuan gail pisi loputsan nahəsan aGot husur nəsa tovisi.

22 Husur atenan, narien tosa a mō be tomaur husur namerikel, nədaṃ han tosəhor 40.

Nəvanuan nadələmian gail lusor tuṽ

23 Nəboŋ aPita mai aJon artokad navivilean, arotəlmam van hən nəvanuan səlar gail. Ale arukel ur nəsa abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a mō len naut a Jutea, lotokele.

24 Nəboŋ nəvanuan nadələmian lotosəsələŋ həni, len nənauan sua luḡon hən ləbikai van hən aGot. Luke, “O Got gotovi Masta hən natit pisi, gaiug māu gugol nəmav mai navile a pan, nətas mai natit pisi lotopat.*

25 Gaiug māu gusor, len aNunum gusor len nabuŋon atəmanamit ta sutuai aTevit, nəvanuan nauman saṃ, ke,

“ Imab naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile gail nəlolit ipaŋpaŋ?

Imab nəvanuan gail lusor utaut hum lotovi enemi siNasuḡ aGot?

Lusor utaut soḡuer.

26 Nakiŋ gail len navile a pan loutaut hən nəbālan,
alat lotoil a mō hən nəvanuan gail luḡon

hən ləbiḡal mai Nasuḡ aGot mai aKristo san, gai totabtabuh lan.*

27 Len nabiltivile egai aHerot Antipas mai aPontius Pilate aruḡonḡon mai alat ləsavi Ju mai alat a Israel hən ləbēmətahun nəvanuan nauman saṃ gotosəvati, aYesu, gototabtabuh lan.*

28 Bathut gaiug Got, gudaŋ habat, galit lugol husur nəsa ŋai gotonau utaut həni, nəsa gotonau koti sutuai tia.

* 4:11: Psa 118.22 * 4:24: Exo 20.11; Psa 146.6 * 4:26: Psa 2.1-2 * 4:27: Mat 27.1-2; Luk 23.1, 7-12; Mak 15.1; Jon 18.28-29

²⁹ Nasuḅ aGot, bunus nasoran salit ke lipansem ginamito beti, ale gilav na-il-ḅuri-an mai ginamit namtovi slev sam̃ gail, hən namtbikel ur nasoruan sam̃.

³⁰ Nəboŋ namtbikel uri, gigol nəvanuan gail ləḅimaur mai gigol namerikel ləḅemaŋmaŋ len gail. Natgalenan ləḅevisi, dereh levisi len nahəsan nəvanuan nauman sam̃ gotosəvati, aYesu.”

³¹ Nəboŋ lotosor tuḅ tonon, naut lotoḅonḅon lan ekurkur; ale galit ḅisi lopul hən aNunun aGot mai lukel ur nasoruan siGot len na-il-ḅuri-an.

Nəvanuan nadəlomian gail luḅon len nəsa lotokade

³² Nəvanuan nadəlomian gail ḅisi luḅon, len nənauan mai nəlolito losua ale səkad avan ideh toke natideh san, evi esan ŋai, be natit ḅisi losuḅan salito.*

³³ Len nəbiltidaŋan seNunun aGot, ahai pispisul gail lukel uri ke, aGot igol aYesu Kristo ile məhat dan nəmatan. Ale aGot ivoi habat hən galito.

³⁴ Husur səkad ideh len galito toḅidol hən natideh. Husur alat lotokad nətan o naim, loḅur hən gail ale lulav nəvat

³⁵ hən ləḅeriŋi bathurien ahai pispisul gail. Ale lopəpehun nəvat hən ḅevi tarhət sinəvanuan ideh topar.

³⁶ Ikad avan sua, nahəsan aJosef len nahəmar aLevi tovi auleSaiprus. Atenan, ahai pispisul gail lokisi hən aParnapas, (namilen ke, “Nəvanuan togol nəvanuan gail loləŋon ivoi am len nəlolito”).

³⁷ AParnapas eḅur hən nəmarireu sua san ale ilav nəvat han hən toriŋi bathurien ahai pispisul gail.

5

AAnanias mai aSafira

¹ Nauluḅan sual am, nahəsan aAnanias mai asoan nahəsan aSafira aroḅur hən nahudhutan.

² Ananias etəgau gat nahudhuvat hən nətan enan mai asoan. Gəlar ḅisi arudaḅ. Beti atenan ilav nahudhuvat topat hən ḅeriŋi bathurien ahai pispisul gail, be səlav ḅisi.

³ Ale aPita ike, “Ananias, imabe nəloḅ topul hən aSetan gol ke gotogəras aNunun aGot ale gototəgau gat nahudhuvat hən nətan?”

⁴ Nətan gotoḅur həni evi nətan esam̃ ḅau? Ale nəboŋ gotoḅur həni tonon nəvat ipat len navəlaḅ ḅau? Nəloḅ imabe hən gotogol natenan? Gaiug gəsagəras nəvanuan gail ŋai, gogəras aGot!”

⁵ Nəboŋ aAnanias tosəsəlon hən nasoruan enan, iteh, imat. Ale galit ḅisi lotosəsəlon hən nəsa tovisi lomətahw habat.

⁶ Beti nəmantuhmar gail loḅəm, ruŋ gol niben, pati vivile ale tavuni.

⁷ Nəhaua itor ivan husur nəmatan enan ale asoan eḅis, avil saləboi nəsa tovisi.

⁸ APita eus aliten ke, “Gikele, nəvat hən nətan mərtəḅur həni imagegai a?” Ale ike, “Evoi, imagenan.”

⁹ ŋa aPita ikel maii ke, “Imabe mərtotaltal kitev nədaŋan seNunun aGot ke timabe? Geris, alat lototavun asoam̃ saltoil bopita. Galit dereh lipat gaiug tu vivile.”

¹⁰ Vəha-sua ŋai iteh bathurien aPita, imat. Amantuhmar gail lovi lohoim, səḅi ke tomat tia, ale lupati vivile, lutavuni mai asoan.

¹¹ Alat siYesu ḅisi lomətahw, galit mai alat lotosəsəlon hən naholan husur nəsa tovisi.

Ahai pispisul gail lugol isəḅur lumaur

¹² Len navəlan ahai pispisul gail, aGot igol namerikel gail ben nəvanuan gail, ale galit ḅisi lotokad nadəlomian luḅonḅon akis len navərada siSolomon.

* 4:32: Uman 2.44-45

¹³ Bathut namətahwan, avan ideh am sətah mai galito. Be nəvanuan gail loputsan galit len nənauan salito.

¹⁴ Be akis alat lotokad nadəlomian len Nasuḅ lusobsoḅur am, Lalumān isobur mai latpəhaṽut isobur.

¹⁵ Imaiēnan, nəvanuan gail lupat alat lotoməsah vi lan nametp̄isal, loriṅ galito lupat len nəmel o nəbateh hən ke nəm̄ol hePita tibar galevis nəboṅ toṽot van.

¹⁶ Nəvanuan lusobur logəm dan navile gail pəpadaṅ hən naut a Jerusalem, lutariv alat lotoməsah, mai alat nanunun lotosa lotomədas tabtab hən galito. Ale galit p̄isi lumaur.

Aṅel esəṅav hən nabopita hən naim bəbaṅis

¹⁷ Imaiēnan, aḅiltihai tutumav mai alat lototah maii, (lovi naSattiusi gail) lutabulol bulos ahai pispisul gail.

¹⁸ Lutah gat galito ale loriṅ galito len naim bəbaṅis.

¹⁹ Avil len nalenmariug enan aṅel siNasuḅ esəṅav hən nabopita hən naim bəbaṅis ale esəhar galit vivile. Ike,

²⁰ “Mitivan, məteil len naholəvat todar vis naim siGot ale kel ur p̄is nasoruan husur nəmauran veveu egai mai galit ei, nəmauran məttokade len aYesu.”

²¹ Dudulan somilan lobis len naholəvat todar vis naim siGot sumān aṅel tokel mai galito, ale lotuḅat ṽusan nəvanuan gail.

Nəboṅ aḅiltihai tutumav mai alat lototah maii lotogəmai, lokis nəSanhitrin hən ləḅiḅonḅon, galit p̄isi lotobətah len naḅonḅonan silat lotoil a m̄o len naut a Israel. Ale losəvat nəvanuan galevis hən ləḅesəhar kuv ahai pispisul gail dan naim bəbaṅis gəmai.

²² Be nəvanuan nauman galenan ləsəsāḅ galit len naim bəbaṅis ṅa lotəlmam, lukel uri ke,

²³ “Namtusāḅi ke naim bəbaṅis ekəkol sal, mai alat lotokətkəta kəkol həni, loil vivile len nabopita gail, be nəboṅ namttosəṅav hən gail, naut eḅəḅesw.”

²⁴ Nəboṅ nakomada silat lotokətkəta kəkol hən naim bəbaṅis mai aḅiltihai tutumav gail lotosəsəloṅ hən na-kel-uri-an enan, nənauan salit ebutbutut. Lunau masuṽ hən ke timabe.

²⁵ Beti avan sua egəm, ike, “Məteris! alategaii məttoriṅ galit len naim bəbaṅis, galito saltoil len naim siGot, loṽusan nəvanuan gail!”

²⁶ Ale nakomada ivan mai alat lotokətkəta kəkol hən naim siGot hən ləḅesəhar ahai pispisul gail. Losəhar mədau hən galito husur lomətahw ke nəvanuan gail saletubun galito.

²⁷ Nəboṅ lotosəhar galit tonon, lugol loil len nəhon nəSanhitrin ale aḅiltihai tutumav eus galit

²⁸ ke, “Namtukai tas gamito ke samteḅusan len nahəsenan. Be məteris! Mətugol alat a Jerusalem lopul hən naḅusanan samito, mai mətukel ke namtugol nəmatan sitenan.”*

²⁹ APita mai ahai pispisul gail lusor vari ke, “Ginamit namtimasgol husur nəsa aGot tokele səhor nəsa nəvanuan gail lotokele.

³⁰ AGot setəmadat ta sutuai igol aYesu ile məhat dan nəmatan, aYesu məttoṽabuni, tahətah həni len nəhai.*

³¹ Atenan, aGot eputsani vi lan navəlan nəmatu, gol ke eil a m̄o hən nəvanuan p̄isi mai eləboi ḅilav kuv galit dan nəsaan salito. AGot igol nategai hən aYesu ḅigol gidat a Israel datḅipair dan nəsaan sidato ale hən ḅeruḅat nəsaan galen dan gidato.

³² Ginamit namtoris natgalen tovisi ale namtukel uri, ginamit mai aNunun aGot, aGot toviol həni mai alat lotogol husur nəsa tokele.”

³³ Nəboṅ lotosəsəloṅ həni, nəlolit ipaṅpaṅ masuṽ, luke letubun aPita galito.

³⁴ Be naFarisi sua, nahəsən aKamaliel, ahai p̄usan hən nalo, nəvanuan p̄isi lotoputsani len nənauan salito, ile məhat, isor idan ke ahai pispisul gail lith vivile kəkereh bai.

* 5:28: Mat 27.25 * 5:30: Deu 21.23

³⁵ Nəboŋ lotovivile tononj ikel ƣuli mai nəSanhitrin ke, “UleIsrael, mətebunus tivoi nəsa məttoke mətbigole hən alatenan.

³⁶ Mitinau! Nasihau galevis tovan tia, nəvanuan sua tosa, aTeutas, evisi, isor patpat gai məhat, ale alalumian lovi 400 lutah maii. Be alat a Rom luṽabuni ale alat lotohusuri loṽəpehw ŋa ləsagol natideh.

³⁷ Husuri, sual am, aJutas, auleKalili evisi len nəboŋ hən naƣuruŋan hən nəvanuan, ale egəras nəvanuan gail hən ləbēhusuri, ḅal mai alat a Rom. Gai am luṽabuni, ale ahai susur san gail, loṽəpehw.

³⁸ Imagenan, nukele hən gamito ke, mititoh a tut dan galito, riŋ galit livan, husur nə-nau-utaut-an salit mai nəsa ləbīgole ḅevi sinəvanuan, dereh lehisi soḅuer suŋan alaruenan.

³⁹ Be ḅevi siGot, mətedədas mətḅemədas galito; dereh mitisaḅi ke məttoḅal mai aGot.”

⁴⁰ Ale lohusur nakelean san. Lokis galito vi lohoim. Lugol alat lotokətkəta kəkol hən naim siGot lobilas galito, beti lukele hən galito ke salisor len nahəsan aYesu, ale loriŋ galit luvan.

⁴¹ Nəboŋ ahai pispisul lotoriŋ nəSanhitrin, lukemkem husur aGot idam hən ke lotoləŋon tosa mōs nəhes enan.

⁴² Ale len nəboŋ ƣisi len naholəvat todar vis naim siGot loṽusan, ale loṽusan husur naim gail, mai lukel uri ke aKristo, aGot totabtabuh lan evi Yesu. Ləsanonj hən nakelean enan.

6

Loriŋ nəvanuan eməlevru hən ləḅekətkəta təban nəbatunau ƣəhaṽut gail

¹ Len nəboŋ galenan ahai susur gail, alat lotokad nadələomian, lusobḅur am. Ale naJu gail lotosor len nasoruan ta Kris lukoblen ke, alat lotosor len nasoruan Ipru ləsapəpehun nəhanian sanor len nəbatunau ƣəhaṽut lotosor len nasoruan ta Kris.

² Imagenan, ahai pispisul toṽəŋavur pisan toru lokis nəvanuan nadələomian ƣisi logəm ḅonḅon beti luke, “Sanor hən ginamit namtḅeriŋ gaḅulan na-kel-uri-an hən nasoruan siGot hən namtḅepəpehun nəhanian.

³ Bathudud gail mitilekis hən teməlevru len gamit lotopul hən aNunun aGot mai namitisau hən nəmauran tonor. Ale dereh namteriŋ galit hən ləbīgol nauman egai.

⁴ Ale ginamit dereh namtḅidaŋ len na-sor-tuṽ-an mai na-kel-uri-an hən nasoruan siGot.”

⁵ Galit ƣisi lohəhaṽur hən nənauan sihai pispisul gail. Lulekis hən aSteven, aulumian sua topul hən nadələomian mai aNunun aGot. Beti lulekis hən aFilip, aProkorus, aNikanor, aTimon, aParmenas mai aNikolas ta Antiok togəm vi Ju.

⁶ Naluṽoh losəhar galit gəm hən ahai pispisul gail, ale ahai pispisul lusor tuṽ mōs galit lotoməlevru, loriŋ navələlito len nəkadulito hən ləbīgol nauman enan.

⁷ ŋa nasoruan siGot husur aYesu iperperŋan naut. Ahai susur len naut a Jerusalem nasoburan halito evi məhat tutut, ale ahai tutumav isobur lugol husur nəsa naƣusanan siYesu tokele.

Nakotan siSteven

⁸ AGot eviol masuṽ hən navoian mai nədaŋan mai aSteven. Ale aSteven igol namerikel təban nəvanuan gail. Lumaŋmaŋ len namerikel galenan ale nədaŋan siGot imasil len gail.

⁹ Be nəvanuan galevis lusor tas aSteven. Galito lovi Ju hən naluṽoh sua lokisi hən Naim Nabonḅonan seFriman.* Lovi Ju ta Sairin, ta Aleksadria, ta Silisia, ta Asia, ale loil, lusor ḅalḅal mai aSteven.

* **6:9:** *Friman* lovi alat lotovi slev a mō be ləsavi slev am.

¹⁰ Be nəboŋ tosor, aNunun aGot eviol hən namitisau hən nəmauran tonor maii, gol ke lodədas ləbisor vari.

¹¹ Ale galito lusor utaut mai nəvanuan galevis hən ləbisor tas aSteven ke, “Namtosəsəloŋ hən atenan tosor mēdas aMoses mai aGot!”

¹² Imagenan lugol nəvanuan gail nəlolit ipaŋpaŋ, galit mai alat lotoil a mō hən galito mai ahai pusan gail hən nalo. Beti lutah gat aSteven, lugol eil len nəhon nəSanhitrin.

¹³ Ale losəhar nəvanuan galevis vi rivuh hən ləbēlibliboŋ. Luke, “Akis ategai isor tas naim egai tolo mai nalo siMoses.

¹⁴ Husur namtosəsəloŋ həni toke aYesu ta Nasaret egaii dereh tigol naut egai timasirsir ale tegəgel hən naṽide aMoses tolav mai gidato ta sutuai.”

¹⁵ Alat lotobətah len nəSanhitrin lokəta bunus aSteven, loris ke nəhon egəm suŋan nəhon aŋel.

7

Na-kel-uri-an siSteven

¹ Beti aḅiltihai tutumav eusi ke, “Natgalenan imagenan a?”

² Ale aSteven isor vari ke:

“Wawa gail mai tata gail, mətesəsədariŋ! AGot, tovi nəkadun namənas evisi hən atəmadit ta sutuai aAraham nəboŋ totoh a Mesopotamia, be savi Haran sal.

³ Ale aGot ikel maii ke, ‘Geriŋ naut egai, naut matmat sam, mai nəbathudud sam, ale gevi lan naut nəbesəhar gaiug vi lan.’*

⁴ Imagenan aAraham eriŋ naut san, naut silat a Kaltea, ale iyar vi Haran, itoh ei. Nəboŋ atəman tomat, aGot esəvati vi lan naut egai məttohtoh lan.*

⁵ Len nəboŋ enan aGot səlav nətan ideh gegai mai aAraham hən bevi naut matmat san; səlav nəmaṽirhətan ideh maii. Be aGot ikel gati maii ke tilav naut egai mai aAraham mai nəpasusan san lotohusuri, naut kəmas ke len nəboŋ enan aAraham səkad anatan.

⁶ Beti aGot ekəmaiegai ke, ‘Nəpasusan sam gail lotohusur gaiug dereh levi metḅos gail len naut tile, naut savi salito. Dereh legəm vi slev silat ei. Ale alat ei dereh lemədas galito hən nasi hau bevi 400.’

⁷ Ale aGot ike, ‘Avil ginau dereh nipansəm alat naut enan lotogol nəpasusan sam lotoumum kəmas salito. Beti nəpasusan sam dereh limakuv dan naut ei, gəm lotu hən ginau gegai.’*

⁸ “Beti aGot ikel na-kel-gati-an mai aAraham ke aAraham mai esan gail lovi siGot. Ale aGot ikel maii ke tetiv dalus gai mai nauluŋan san gail hən beṽusani ke lovi siGot. Ale aAraham etiv dalus aIsak, anatan len nəboŋ san toməlevtor, ale aIsak egəm vi təman aJakop togəm vi təman atəmadit ta sutuai lotovi 12.*

⁹ “Anatan aJakop galenan lutaḅulol bulos aṽalito, aJosef, ŋa loṽur həni vi lan naut a Ijip.* Be aGot itah maii,*

¹⁰ ale aGot ilav kuvi dan na-ləŋon-isa-masuṽ-an san. Ilav namitisau hən nəmauran tonor mai aJosef gol ke aFero, tovi kiŋ len naut a Ijip, inau ke tovoi. Imagenan aFero igol ke a Ijip mai naut san gail lupat pipihəlan aJosef.*

¹¹ Sədareh nəhanian imat pisi len naut a Ijip mai naut a Kenaan. Nibelit evi pan husur lupar hanian; atəmadit gail ta sutuai, galit am lupar hanian.*

¹² Nəboŋ aJakop tosəsəloŋ həni ke tokad nəhanian len naut a Ijip, esəvat atəmadit gail len nəyaran nametəkav salito.

* **7:3:** Gen 12.1 * **7:4:** Gen 11.31, 12.4-5 * **7:7:** Gen 15.13-14; Exo 3.12 * **7:8:** Gen 17.10-14, 21.4 * **7:9:** Lutabulol bulos aJosef sil aJakop toləmas masuṽ hən aJosef səhor galito. * **7:9:** Gen 37.11, 28, 39.2, 21 * **7:10:** Gen 41.39-41 * **7:11:** Gen 41.57, 42.1-2

13 Len nəyaran na-vəha-ru-an salito vi Ijip, aJosef ikel mai aʋan gail ke gai tovi aʋalito, husur ləsəkəta ləboii. Len nəboŋ enan aFero esəsəloŋ hən naholan husur nəbathudud siJosef.*

14 Beti aJosef episul hən atata san, aJakop, mai nəbathudud san kavkav hən ləbēgəmai; lovi 75 pisi.*

15 Ale aJakop ibar naut a Ijip. Itoh tin ei, ale len naut enan imat, atəmadit lotovi anatun gail, galit am, lumat.*

16 Nəpasusan gail lupat təlmam hən nibelit vi Sekem ale lutavun galito len nəbər aApraham toŋur kuvi dan anatun aHamor gail.”*

17 Ale aSteven isor tətəs am ke, “Avil len nəboŋ togəm pəpadaŋ hən aGot biŋol nəsa tokel gati mai aApraham, nasəburan hən atəmadit a Ijip evivi məhat.

18 Nakiŋ sua tile saləboi natideh husur aJosef, eil a mō len naut a Ijip.†

19 Gai emədas bun nəvanuan sidato gail. Iŋol atəmadit ta sutuai nələlit isa habat bathut italtal hən galit ke leriŋ gaḅulan amas salito hən ləbimat.*

20 Len nəboŋ enan lupas aMoses, ale gai ikab buni, aGot ehəhəʋur həni. Anan mai atəman arokətkəta təban len naim səlaru van vəbar nəhəbati totor han.*

21 Beti nəboŋ artoriŋi vivile, anatvavin aFero isaḅi, ipati van vahisi suŋan tovi anatun.*

22 Ahai pusan gail lotovi uleIjip loʋusan aMoses hən naləboian pisi hən naut a Ijip, ale ikad namitisau hən nəsa tokele mai nəsa togole.

23 “Nəboŋ nədaŋ hiMoses tovi 40, ike tivan hən bəris nəbathudud san, auleIsrael gail, ke, lumabe.

24 Nəboŋ tovan, eris auleIjip tobilas auleIsrael, ŋa evi tarhət san, ale esisil hən auleIjip enan, etuh buni.

25 AMoses inau ke auleIsrael gail lətələboii ke aGot tosəvati hən bīlav kuv galito dan navəlan alat a Ijip, be ləsələboii.

26 Pelan han ŋai aMoses eris auleIsrael eru artəbal. Ike tigol arikad navoivoian mai gəlar gabag ale ikel mai gəlaru ke, ‘Gaməru mərovi lar miʋan; imabe məruḅal maiegai?’

27 Be atenan togol tosa hən togon, ikabsan aMoses, ike, ‘Ase iŋol gaiug gotoil a mō, hən gəḅikel ke namtunor o namtsanor?’

28 Guke getuh bun ginau hum gototuh bun auleIjip nino a?’

29 Nəboŋ aMoses tosəsəloŋ hən nasoran enan, iŋam yav vi Mitian. Itoh ei hum nametḅos, ilah, ikad anatun uluŋan eru.

30 “Husur nasi hau tovi 40 tovan, aŋel sua evisi hən aMoses len nəhai sua topaŋ wunwun len naut masmas toḅḅesw, pəpadaŋ hən nəbilitiʋehuh Sinai.

31 Nəboŋ aMoses torisi, imanmaŋ lan, ivan pəpadaŋ həni hən bəkəta bunusi, ale esəsəloŋ hən nadolon Nasuḅ aGot toke:

32 ‘Ginau novi Got setəmaŋ gail ta sutuai, aGot siApraham, seIsak mai siJakop.’ Ninen aMoses epil habat ale emətahun bəkəta husur emətahw masuʋ.

33 “Beti Nasuḅ aGot ikel maii ke, ‘Dakuv naributbut saŋ gəlaru; nətan gotoil lan ilo.

34 Nokəta ris kitin həni ke alat a Ijip lomədas nəvanuan sagw gail. Nosəsəloŋ hən nakiloban salito ŋa nogəm hən nəbīlav kuv galito. Ale gegəmai! Nesəvat gaiug vi Ijip.’”‡

35 ASteven isor van am ke, “Imaienan, lomətahun atenan, aMoses, nəboŋ lotoke, ‘Ase iŋol gaiug gotoil a mō, gotokel ke namtunor o namtsanor?’ Be aGot m̄au esəvat atenan hən bēil a mō hən galito ale hən bīlav kuv galito. Len nabuŋon aŋel tovisi hən aMoses len nəhai topaŋ, aGot esəvati.*

* 7:13: Gen 45.1, 16 * 7:14: Gen 45.9-10, 17-18 * 7:15: Gen 46.1-7, 49.33 * 7:16: Gen 23.3-16, 33.19, 50.7-13;

Jos 24.32 † 7:18: Hən naves 17-18, ris Exo 1.7-8 * 7:19: Exo 1.10-11, 22 * 7:20: Exo 2.2 * 7:21: Exo 2.3-10

‡ 7:34: Hən naves 30-34, Exo 3.1-10 * 7:35: Exo 2.14

36 AMoses enan esəhar galit dan naut a Ijip ale len naut a Ijip, len Nətas Bisibis, mai len naut masmas toḅəbesw len nasihau tovi 40 am, igol namerikel lotomaṅmaṅ len gail, namerikel galen lugol nədaṅaṅ siGot iṅarṅar.*

37 “Evi aMoses boh tokel mai alat a Israel ke, ‘AGot dereh tigol ahai kelkel ur sua samito sumān ginau tile məhat dan gamit balai.’* ”

38 AMoses enan itoh mai galito nəboṅ lotoḅon len naut masmas toḅəbesw, itoh mai aṅel tosor maii len nabiltiṅehuh Sinai, ale itoh mai atəmadit gail; ale aGot ilav nasoruan tomaur maii hən ḅilavi mai gidato.*

39 “Avil atəmadit ta sutuai ləsagol nəsa aMoses tokele. Lomətahun ləḅehusuri am, luke letəlmam vi Ijip.* ”

40 Lukel mai aAron ke, ‘Geum hən nagot gail mōs gidato hən ləḅeil a mō hən gidato. Be aMoses enan tosəhar gidato dan naut a Ijip, datsaləboi nəsa tovisi həni!’* ”

41 Ale len nəboṅ enan lugol nəlablab sua hun natuhḅuluk. Lotutumav hən naviolan salit van həni, ale lohəhaṅur təban nəlablab lotogole hən navəlalito.*

42 Be aGot ipair dan galito ale eriṅ gaḅulan galit hən ləḅilotu hən nəyal, nahəbati mai naməso gail len nəmav. Ehūm ahai kelkel ur gail lotokele len naləḅulat salito ke,

“ ‘Alat a Israel, mətotibun narivatvat gail hən natutumavan
len nasihau tovi 40 len naut masmas
be mətsatutumav hən naviolan galenan van hən ginau!

43 Ao, mətoḅuruṅ naim nətaṅolen sinagot Molek,
mətupati mai nəlablab hən naməso siRefan,
nagot samito;

mətugol nəlablab eru enan hən məḅilotu hən gəlaru.

Imagenan dereh nigol gamit məteməsev vi tut sua səhor naut a Pabilon.’ ”*

44 ASteven isor am ke, “Len naut masmas toḅəbesw atəmadit gail ta sutuai lukad naim nətaṅolen siGot togol natohan siGot mai galito toṅarṅar. Loum həni sumān aGot tokele mai aMoses, ale eṅitoṅ hən nəplan aMoses torisi tia len nabiltiṅehuh Sinai.* ”

45 Beti galito lupati gəmai nəboṅ aJosua toil a mō hən galito. Lupati nəboṅ lotolav nətan simetḅos gail aGot toḅut galit dani mōs atəmadit gail. Ale ipat magenan van vəbar nəboṅ siTevit.*

46 AGot ehəhaṅur həni, ale aTevit eus aGot hən ḅeum hən naim natohtohan mōs aGot siJakop.*

47 Be aSolomon boh eum hən naim enan.*

48 “Wake aGot toyalyal buni satohtoh len naim nəvanuan gail lotoum həni. Esumān Nasuḅ aGot tokele len nabuṅon ahai kelkel ur toke:

49 “ ‘Novi kiṅ, nəmav ehun nabiltihai bətbətah sagw
ale navile a pan ehun nakes kəmas notoriṅ nariegw lan.

Mətoləboi məḅeum hən naim tomabe sagw?

O naut tomabe hən nəḅiṅavṅav lan?

50 Aoa! mətoḅədas məḅigole husur ke ginau səḅogw ṅai nugol natgalen piṅi.’ ”*

* 7:36: Exo 12.41, 14.21; Num 14.33 * 7:37: Deu 18.15, 18 * 7:38: Exo 19.1-20.17; Deu 5.1-33 * 7:39: Num 14.3 * 7:40: Exo 32.1, 23 * 7:41: Exo 32.2-6 * 7:43: Amo 5.25-27 * 7:44: Exo 25.9, 40 * 7:45: Jos 3.14-17 * 7:46: 2Sam 7.1-16; 1Chr 17.1-14 * 7:47: 1Ki 6.1-38; 2Chr 3.1-17 * 7:50: Isa 66.1-2

⁵¹ Ale aSteven imaris kotov nasoran san ke, “Gamit nēkadumit ihaihai masuŵ. Nēlomit imabe? Nēdariŋamit ebulbulol! Mētoŋitoŵ hēn atēmamit gail ta sutuai.Š Mētōmētahun aNunun aGot akis!

⁵² Mētunau tēlmam hēn ahai kelkel ur ideh atēmamit gail lēsāmēdasi a? Ao, lomēdas galit van van van vagol nēmātan hēn alat lotopēhav utaut hēn nagēmaian siVanuan Nanoran. Atenan, mētumadhariŋi len navēlan aenemi san gail gol ke lutahētah hēni imat!***

⁵³ Gamito mētukad nalo siGot aŋel gail lotolav mai gamito, be mētsagol husur nēsa tokele.”

Galit lotubun aSteven

⁵⁴ Nēboŋ nēSanhitrin lotosēsēloŋ hēn aSteven, nēlolit ipaŋpaŋ masuŵ van lukat bubur nariŵolit van hēni.

⁵⁵ Be aSteven topul hēn aNunun aGot, ekēta haihai vi lan nēmav ale eris namēnas siGot mai aYesu toil len nētarhēt nēmātu siGot.

⁵⁶ Ike, “Mēteris! Nokēta ris nēmav toseŋjav ale aNatun Nēvanuan toil len nētarhēt nēmātu siGot.”

⁵⁷ Lukai masuŵ, pōn gol nēdariŋalito, mūr van hēni,

⁵⁸ liv gargari vi tut dan nabiltivile, ale tuŋat hēn lēbetuŵi. Ale alat lotosēsēloŋ hēni loriŋ nahurabat salit gail len narien aSol, nēmantuhmar sua.

⁵⁹ Nēboŋ lototuŵtuŵi, aSteven isor tuŵ ke, “Nasuŋ aYesu, gilav nanunugw.”

⁶⁰ Beti etējedur ale ikai habat ke, “Nasuŋ, sagipansem galit sil nēsaan egai salito.” Nēboŋ tokēmaianan tonōŋ, imat.

8

¹ Ale aSol itoh ei, idamī mai galit lototubun aSteven.

Luŋipiahir nēvanuan nadēlomian gail

Tuŋat len nēboŋ enan nēvanuan gail lomēdas tabtab hēn alat siYesu len naut a Jerusalem. Ŋa galit pisi loriŋ naut enan, lugam pēpēhw vi lan naut pisi len naprovens Jutea mai a Samaria. Be ahai pispisul gail losuh.

² Alatevis lotohusur kitin hēn aGot lutavun aSteven mai lutanŋis habat hēni.

³ Len nēboŋ enan aSol emēdas bun alat siYesu. Ehusur naim gail ŵisusua, ale eliv gargar alalumān mai alatpēhaŵut hēn ŋeriŋ galit len naim bēbaŋis.*

aFilip evi Samaria

⁴ Alat lotopēpēhw lukel ur nasoruan husur aYesu len naut pisi lotobari.

⁵ Galit sua, aFilip evi pan vi lan nabiltivile a Samaria, ale ikel uri ei ke, aYesu tovi aKristo, aGot totabtabuh lan.

⁶ Nēboŋ naluŵoh gail lotosēsēloŋ hēn aFilip, kēta ris namerikel togol gail, galit pisi losēsēloŋ vahvahur nēsa tokele.

⁷ Husur ehut nanunun tosa gail lotois habat nēboŋ lotomakuv dan nēvanuan tosoŋur. Ale nēvanuan isoŋur lotodēdas lēberus mai lotodēdas lēbiyar, lumaur.

⁸ Imagenan, len nabiltivile enan alat a Samaria lohēhaŵur habat.

⁹ Len naut enan ikad avan sua, nahēsan aSimōn, totoh ei ebēlav. Egēgol behi gol ke nēvanuan pisi len naut a Samaria luŋaŋ lan. Akis isor patpat gai mēhat hum toyalyal,

¹⁰ ale nēvanuan namēsal gail mai alat lototibau, galit pisi losēsēloŋ vahvahuri. Ale luke, “Atenan evi Daŋaŋ siGot lotokisi hēn aYalyal.”

¹¹ Lohushusuri ebēlav bathut togol galit lotopāŋ len na-gol-nabehi-an san gai togol-gole.

Š 7:51: Len nasoruan ta Kris ike nēlomit mai nēdariŋamit sēkad na-tiv-dalusi-an namilen ke nēlomit ehum nēlon alat lēsēkad nadēlomian len a Got husur lēsēsēsēloŋ husuri, lēsagol husur nēsa tokele. *** 7:52: Hēn naves 51-52, ris Isa

63.10; 2Chr 36.16; Mat 23.31 * 8:3: Uman 22.4-5, 26.9-11

12 Avil nəboŋ aFilip tokel na-kel-uri-an tovoi husur natohan pipihabəlan aGot mai aYesu tovi aKristo, aGot totabtabuh lan, lodəlomi. Ale lubaptais, lalumān mai latpəhaʋut.

13 ASimon māu, gai am edəlom aFilip ale ibaptais. Beti ehushusur aFilip vi lan naut gail p̄isi, ale ipaŋpaŋ len namerikel gail torisi.

14 Nəboŋ ahai pispisul gail len naut a Jerusalem lotosəsəloŋ həni ke alat a Samaria lotodəlom nasoruan siGot tia, losəvat aPita mai aJon van hən galito.

15 Nəboŋ artobar naut a Samaria, arusor tuʋ m̄os galit lotokad nadəlomian ke aNunun aGot tegəm hən galito.

16 Husur aNunun aGot sab̄is len galit ideh sal; lubaptais len nahəsən aYesu ŋai.

17 Beti aPita mai aJon aroriŋ navəlalar len galit ʋisusua, ale aNunun aGot eḅis len galito.

18 Nəboŋ aSimon toris ke aGot toviol hən aNunun nəboŋ artoriŋ navəlalar len galito, ilav ris nəvat mai gəlaru hən beʋur nədaŋan enan.

19 Ike, “Mirilav nədaŋan enan mai ginau hən ke nəboŋ nəḅeriŋ navəlagw len avan ideh aNunun aGot teḅis lan.”

20 APita isor vari ke, “Nəvat sam̄ tibos nətan mai gaiug, husur gunau ke gotoləboi gəbeʋur naviolan siGot hən nəvat!

21 Gaiug godədas gəḅitah mai ginamito len nauman egai husur nəloḿ sanor len nəhon aGot.

22 Gipair dan nəsaan egai, kel nalolosaan sam̄ mai aGot. Gəḅigole, hum ma aGot beḅat nənauan enan topat len nəloḿ dan gaiug.

23 Bathut noris ke nəloḿ topul hən nə-taḅulol-bulosi-an ale nəsaan iban̄is gat gaiug tia.”

24 Ŋa aSimon ike, “Iii! Mirisor tuʋ van hən Nasuḅ m̄os ginau hən nəsa mərtokele asike bevisi hən ginau.”

25 Nəboŋ artokel nəsa lotoləboi husur aYesu mai lotokel ur nasoruan siNasuḅ, aPita mai aJon arotəlmam vi Jerusalem. Len naḅisal səlaru arukel ur na-kel-uri-an tovoi len navile isobur a Samaria.

aFilip mai auleItiopia

26 Boŋ sua aŋel sua siNasuḅ ikel mai aFilip ke, “Gile məhat! Gehusur naḅisal toriŋ naut a Jerusalem vi Kasa, naḅisal toḅəḅesw.”

27 Imagenan aFilip iyar husur naḅisal enan, be esəhoʋut, eris auleItiopia sua tovi sogsog*. Gai evi nabiltivanuan siKadake tovi kwin silat a Itiopia. Ekətkəta təban nəvat p̄isi sekwin. Atenan ivan hən naut a Jerusalem hən tolotu,

28 ale len natəlmaman san ebətah len nəkat san, eʋuruŋ natosian sihai kelkel ur, aIsaiah.

29 Beti aNunun aGot ikel mai aFilip ke, “Givan pəpadaŋ hən nəkat enan ale gitah maii.”

30 Nəboŋ aFilip togam van pəpadaŋ hən nəkat, esəsəloŋ hən toʋuruŋ natosian seIsaiah, ale eusi ke, “Goʋuruŋ ləboi nasoruan enan a?”

31 Isor vari ke, “Neləboi məḅ həni, asike ḅikad avan ideh hən ḅisor vəsvəsaii mai ginau.” Imagenan eus aFilip hən ḅisah, bətah təban.

32 Atenan tovi sogsog eʋuruŋ natosian egai siGot toke:

“Losəhari hun nasipsip van hən natibunian,
sunān natuhsipsip sais nəboŋ lotogut navurun,
gai am sator.

33 Lugol isa həni hum tovi vanuan naut kəmas,
len nakotan san lugol sanor həni.

Ase eləboi ḅisor husur anatun san gail o naur ta tahw han gail?

Eḅuer, bathut lulav kuv nəmauran san dan navile a pan.”*

* 8:27: Sogsog: naurumān o nabuai o nabuluk səkad nədavurhut naloson, avan sua etiv kotovi.

* 8:33: Isa 53.7-8

³⁴ Beti eus aFilip ke, “Nous gaiug, ahai kelkel ur egai isor husur ase? Gai o avan sua tile?”

³⁵ Ale aFilip etuḅat len natosian enan ḡai, ikel na-kel-uri-an tovoi husur aYesu.

³⁶⁻³⁷ Len nøyaran salit husur naḡisal lubar naut tokad nøyai lan, ale atenan tovi sogsog ike, “Geris, nøyai! Ikad natideh hən ḡipat kəkol hən nəbaptaisan sagw a?”†

³⁸ Ale ikel mai ahai wolwol ke tigol nəkat teil. Beti gəlaru arumariḡ vi pan len nøyai ale aFilip ibaptais hən.

³⁹ Nəboḡ artovahut, vəha-sua ḡai aNunun Nasuḅ iyav hən aFilip vi tut. Ale nabiltivanuan sarisi am, be nəboḡ tohusur naḡisal san van, ikemkem habat.

⁴⁰ Be aFilip evisi tətəs a Asotus, ale iyar tur nabiltivile gail ḡisi. Ikel ur na-kel-uri-an tovoi van vəbar naut a Sisarea.

9

ASol ipair, ehusur aYesu (Uman 22.6-16, 26.12-18)

¹ Len nəboḡ enan aSol emətahun bun ahai susur gail siNasuḅ. Ikel ke temədas galit hən ḡigol galit ləḅimat. Italtal hən van vaus abiltihai tutumav

² hən ḡitos naləḅulat van hən naim nabonḅonan gail seJu len naut a Tamaskus. Ike tisaḅ alalumian mai alatḡəhaḅut ideh lotəhusur naḡisal siYesu ei hən ḡibanḡis gat galito, ale səhar galit vi Jerusalem.

³ Len nøyaran san, nəboḡ togəm ḡəpadaḡ hən naut a Tamaskus, vəha-sua ḡai namial sua togəm len nəmav eḅilasi.

⁴ Iteh len tan ale esəsəloḡ hən nadoldol toke, “Sol, Sol, gomədas tabtab hən ginau hən nəsa?”

⁵ Ale ike, “Gaiug ase Nasuḅ?” Isor vari ke, “Ginau aYesu gotomədas bun ginau.

⁶ Be gile məhat, geḅis len nabiltivile, ale avan sual ei dereh tikel mai gaiug nəsa gəḅimasgole.”

⁷ Alat lotoyar maii loil ḅutḅut, losəsəloḡ hən nadoldol be ləsaris avan ideh.

⁸ ASol ile məhat, naut kəmas namətan tosəḡjav saris natideh. Ale lotəgau navəlan, səhari vi lan naut a Tamaskus.

⁹ Ale sakəta len nəmariboḡ totor, səhan, samun.

¹⁰ Ikad ahai susur sua len naut a Tamaskus, nahəsən aAnanias. Nasuḅ isor maii len narisian ke, “Ananias!” Ale aAnanias ike, “Ginau bogai.”

¹¹ Beti Nasuḅ ikel maii ke, “Gile məhat, gevi lan nametḡisal lotokisi hən Tonor, gevi lan naim seJutas, ale geus kitev auleTarsus ei, nahəsən aSol, husur ke, gagai isor tuḅ.

¹² Ale len na-kəta-risi-an eris avan sua, nahəsən aAnanias togəm, toriḡ navəlan lan hən nakətaan san ḅetəلمان.”

¹³ AAnanias isor vari ke, “Nasuḅ, nosəsəloḡ hən nəvanuan isoḅur lotosor husur atenan. Luke togol natit lotosa, tomədas nəvanuan samḡ gail a Jerusalem.

¹⁴ Ale abiltihai tutumav gail lulav nədaḡan hən na-il-a-mo-an maii hən ḅegəm gegai hən ḡibanḡis gat alat lotokis gaiug Nasuḅ.”

¹⁵ Nasuḅ ikel mai aAnanias ke, “Naut kəmas natenan, givan! Nutabtabuh len atenan hən ḡisor husur ginau mai alat ləsavi Ju mai nakiḡ salit gail mai alat a Israel.

¹⁶ Ginau dereh neḅusani hən natit ḡisi ḡigol na-ləḡon-isa-an san moḡ ginau.”

¹⁷ Imagenan aAnanias evi lan naim enan ale eḅis lan. Eriḡ navəlan gəlar len aSol ale ike, “Wawa Sol, Nasuḅ aYesu tovisi hən gaiug len naḡisal nəboḡ gotogəm gegai, gai esəvat ginau hən gəḅikad nakətaan tətəs ale hən gəḅepul hən aNunun aGot.”

† 8:36-37: Natosian galevis ta sutuai losuhud hən nasoruan egai: ³⁷ AFilip ike, “Gəḅədəloḡ ke aYesu tovi aNatun aGot, nibaptais hən gaiug.” Isor vari ke, “Nodəloḡ ke aYesu tovi anatan aGot.”

¹⁸ Vəha-sua ƚai natgalevis hun nəgavhuieh luteh dan namətan aSol gəlaru, ale ikad nakətaan tətəs. Ile məhat ale ibaptais.

¹⁹ Nəboƚ tohan, idaƚ tətəs.

aSol len naut a Tamaskus mai a Jerusalem

Len nəmariboƚ galevis aSol itoh mai ahai susur gail len naut a Tamaskus.

²⁰ Vəha-sua ƚai len naim nəbonbənən gail seJu, etuƚat kel uri ke aYesu tovi aNatun aGot.

²¹ Galit ƚisi lotosəsəloƚ həni, luƚaƚ, lousus galit gabag ke, “Be atenan evi nəvanuan tomətahun alat lotokad nadəlomian len nahəsənən len naut a Jerusalem. Be egəm gegai hən ƚibaƚis gat galito hən bəsəhar galit van hən abiltihai tutumav gail. Imabe?”

²² Be naləboian siSol hən na-kel-uri-an evivi məhat ale igol alat lotosuh a Tamaskus lotovi Ju, nənauan salit ebutbutut, husur eʋusan koti ke aYesu tovi aKristo, aGot totabtabuh lan.

²³ Husur nəmariboƚ tosoƚur, alat lotovi Ju lusor utaut hən ləbigoƚ aSol ƚimat,

²⁴ be avan sua epəhpəhalu maii. Len nalennəyal mai nalenmariug ƚisi lokəta bunus nabopita gail hən nəbiltivile hən ləbigoƚ aSol ƚimat.

²⁵ Imaienən alat lotohusur aSol losəhari len mariug, ale len nəhad loriƚ aSol vi pan tur len naholəvat todar vis nəbiltivile. Ale igam yav vi Jerusalem.*

²⁶ Nəboƚ tobar naut a Jerusalem ike titah mai ahai susur gail avil lomətahw lan. Ləsədəloimi ke tovi ahai susur kitin.

²⁷ Be aParnapas esəhari van hən ahai pispisul gail. Ikel mai galit ke len nəyaran siSol, eris Nasuƚ tia ale Nasuƚ isor maii. Isor husuri am ke, len naut a Tamaskus aSol ikel ur na-kel-uri-an tovoi len nahəsən aYesu, namətahwan ebuer.

²⁸ Imagenən, aSol itah mai galito, ale ivan təlmam, van təlmam len naut a Jerusalem. Len na-il-ƚuri-an, isor tabtab len nahəsən Nasuƚ.

²⁹ Ihol mai naJu gail lotosor len nasoruan ta Kris, ale isor levlev hən natosian siGot mai galito, avil lugol risi hən ƚimat.

³⁰ Nəboƚ nəbathudud nadəlomian lotosəsəloƚ ləboi natenən, losəhari vi pan vi Sisarea ale losəvati vi Tarsus.

³¹ Beti alat siYesu lukad natəmat len naut ƚisi a Jutea, a Kalili mai a Samaria, nəmauran salito ivoi ƚai. ANunun aGot igol galit ludəƚ am mai loləƚon ivoi am len nəlolito, galit logəm lusəbur am ale lutoh len namətahwan hən nəyalyalan siGot.

aPita igol aAeneas imaur tətəs len naut a Litta

³² Nəboƚ aPita toyar tur len naut ƚisi, ia mədoƚ ben alat siGot lototohtoh a Litta.

³³ Len naut ei eris avan sua, nahəsən aAeneas, topat len nəmel san ƚai, husur nətarhəben imat len nasihau toməlevtor.

³⁴ aPita ikel maii ke, “aAeneas, aYesu Kristo igol gumaur gagai. Gile məhat ale ʋolsan namilem.” Vəha-sua ƚai aAeneas ile məhat.

³⁵ Galit ƚisi lototoh len navile Litta mai len nabəməv Saron loris tomaur ale lupair van hən Nasuƚ.

aPita igol nəmauran siTorkas etəlmam

³⁶ Len navile Joppa ikad ahai susur sua, nahəsən alitea aTapita, lotokisi am hən aTorkas len nasoruan ta Kris. Gai igol ivoi akis hən nəvanuan gail mai evi tarhət silat lotopar tite.

³⁷ Len nəboƚ enən eməsah van, imat. Lokəkəs niben ale loriƚi len narum a məhat.

³⁸ Husur naut a Litta ipat pəpadaƚ hən naut a Joppa, nəboƚ ahai susur gail lotosəsəloƚ həni ke aPita totoh a Litta, losəvat alaruevis van həni, artoƚiri ke, “Gegəm mai ginaməru bai; sagevəlo!”

* 9:25: Hən naves 23-25, ris 2Kor 11.32-33

³⁹ N̄a aPita ile m̄əhat, iyar mai ḡəlaru, ale n̄əboŋ tobar naut a Joppa los̄əhari vi lohoim, vi lan narum̄ a m̄əhat. N̄əbatunau p̄əhaʋut p̄isi loil garu, lutan̄ ale loʋusan aPita h̄ən n̄əhai susun gail mai nahurabat tiltile gail aTorkas toside n̄əboŋ tomaur sal mai galito.

⁴⁰ APita es̄əvat galit vivile; beti et̄əŋedur, isor tuʋ. Ale ipair van h̄ən niben, ike, “Tapita, gile m̄əhat!” Alitenan es̄əŋav h̄ən nam̄ətan, eris aPita ale eb̄ətah vi m̄əhat.

⁴¹ APita et̄əgau nav̄əlan ale elivi h̄ən ʃeil. Beti ekis n̄əbatunau gail mai alat siGot ale es̄əhar alitenan tomaur van h̄ən galito.

⁴² Len naim p̄isi a Joppa n̄əvanuan gail los̄əsəloŋ h̄ən natenan tovisi gol ke isob̄ur lukad n̄əvanuan nad̄əlomian len Nasuʃ.

⁴³ APita itoh len naut a Joppa len n̄əmariboŋ isob̄ur len naim seSimon. Simon igol natit gail h̄ən nahurhurivatvat.

10

APita mai aKornelius

¹ Len naut a Sisarea ikad avan sua, nah̄əsan aKornelius, nasenturion sua toil a m̄o h̄ən nasoltia tovi 100 len Nav̄əsh̄əsoltia ta Itali.*

² Gai mai n̄əbathudud san lohusur kitin h̄ən naʃisal siGot mai lom̄ətahw len n̄əyalyalan san; gai ilavlav n̄əvat mai alat lotopar tite ale isor mai aGot akis.

³ Len n̄əboŋ sua len namityal totor ut m̄ədaʋ, eris narisian sua. Ek̄əta masil h̄ən aŋel sua siGot toḡəm h̄əni tokel maii ke, “Kornelius!”

⁴ AKornelius ek̄əta m̄ətaltal h̄əni, ninen epil, eusi ke, “Gol̄əŋon n̄əsa Nasuʃ?” Aŋel isor vari ke, “Na-sor-tuʋ-an sam̄ mai naviolan sam̄ van h̄ən alat lotopar tite, arohun naviolan h̄ən natutumavan van h̄ən aGot. Eh̄əhaʋur h̄əni.

⁵ Imaienan, ges̄əvat alalum̄an vi Joppa h̄ən l̄əb̄əsəhar t̄əlmam h̄ən avan sua nah̄əsan aSimon lotokisi h̄ən aPita.

⁶ Gai itoh mai aSimon togol natit gail h̄ən nahurhurivatvat, naim san ipat bitas.”

⁷ Aŋel enan isor maii ale ivan. N̄əboŋ tovan tonon̄, aKornelius ekis n̄əvanuan nauman san eru mai nasoltia sua tok̄ətk̄əta t̄əban, tohusur kitin h̄ən naʃisal siGot.

⁸ Ikel natit p̄isi tovisi mai galito, ale es̄əvat galit vi Joppa.

⁹ Pelan han tublial, len n̄əyaran salito, loḡəm p̄əpadaŋ h̄ən nab̄iltivile. Len n̄əboŋ enan aPita ep̄əlau vi m̄əhat len navurun naim topapav h̄ən ʃisor tuʋ.

¹⁰ Imalk̄əkat, ike tihan, ale n̄əboŋ lotoutaut h̄ən n̄əhanian sal, ek̄əta ʃerʃer.

¹¹ Eris n̄əmav tos̄əŋav, natit hun nab̄iltikaliko, n̄əhau tovat lotobaŋis nagilen tovat, evi pan vi lan n̄ətan.

¹² Epul h̄ən narivatvat tiltile gail, n̄əmat mai nam̄əhob gail lotok̄əlah len tan, mai n̄əman nam̄əsav gail.

¹³ Beti nadoldol sua ikel maii ke, “Pita, gile m̄əhat, paru bun nam̄əŋod, hani!”

¹⁴ Be aPita isor vari ke, “Ao Nasuʃ, sanigole! N̄əsəhanhan natideh tosa o tokolkol.”*

¹⁵ Nadoldol isor t̄ətas maii ke, “Sagekis natideh ke tosa aGot togol toveveu.”

¹⁶ Tomagenan v̄əha-tor tonon̄, v̄əha-sua ŋai n̄əkaliko enan evi m̄əhat vi lan n̄əmav.

¹⁷ N̄əboŋ aPita tonau masuʋ h̄ən namilen n̄əsa torisi, alalum̄an aKornelius tos̄əvat galito, lusaʃ naim seSimon ale loil len nametl̄əkau.

¹⁸ Lukai, lous ke, “Avan sua nah̄əsan aSimon Pita itoh ei a?”

¹⁹ N̄əboŋ aPita tonau n̄əsa torisi sal, aNunun aGot isor maii ke, “Simon, alalum̄an itor lous kitev gaiug.

²⁰ Gile m̄əhat, gimariŋ vi pan. Saginau ke asike guvan, givan mai galito husur ginou nos̄əvat galito.”

²¹ Imagenan aPita evi pan, ikel mai galit ke, “Ginau boh n̄əvanuan m̄əttous kitevi. Imabe? M̄ətoḡəm m̄os n̄əsa?”

* **10:1:** *Nav̄əsh̄əsoltia* enan ikad nasoltia lotovi 600 lan. * **10:14:** Lev 11.1-47; Eze 4.14

²² Galit lusor vari ke, “AKornelius, nasenturion sua toil a m̃o h̃en nasoltia tovi 100, esəvat ginamito. Gai evi naulur̃an sua tonor, tomətahw len ñəyalalan siGot. Alat lotovi Ju p̃isi luke ivoi. Añel sua siGot ikele h̃eni ke teus gaiug h̃en g̃əbevi lan naim san h̃en b̃esəsəloñ h̃en ñəsa gaiug g̃əb̃ikele.”

²³ Beti aPita eus galit ke levi lohoim h̃en l̃əbitoh maii.

Pelan han aPita galito loriñ naut enan ale ahai susur galevis ta Joppa luyar maii. Lupat len mariug ale

²⁴ len ñəboŋ tohusuri aPita ibar naut a Sisarea. AKornelius itoh vir galito. Eus ñəbathudud san mai nabubur san gail h̃en l̃əb̃egəm̃ ðonðon.

²⁵ Ñəboŋ aPita tob̃is lohoim, aKornelius ebubur maii ale etəŋedur bathurien aPita, ilotu h̃eni.

²⁶ Avil aPita elivi vi məhat ike, “Gile məhat, ginau bogai, novi vanuan ŋai.”

²⁷ Ñəboŋ tohol maii, aPita evi lohoim ale eris ñəvanuan lotosəbur lotoðonðon ei.

²⁸ Ikel mai galit ke: “Gamit m̃ətoləboii tia ke sanor h̃en ñə-kai-tasi-an sinamit namttovi Ju h̃en namtb̃itah mai o h̃en namtb̃em̃ədoŋ t̃əban avan ideh savi Ju. Be aGot eṽusan ginau ke sanisor husur avan ideh ke tosa o ke aGot tomətahuni.

²⁹ Imaienan ñəboŋ gotosəvat galit h̃en l̃əb̃esəhar ginau, nogəmai, ñəsake nodədas ñəb̃egəmai. Nuke neus gamito, imabe m̃əttous ginau ke ñəb̃egəmai?”

³⁰ Ale aKornelius isor vari ke, “Evi ñəmariboŋ tovat tovan, len namityal egai totor ut m̃ədau, nusor tuṽ. Vəha-sua ŋai avan sua tosun nahurabat tobilbil eil a m̃o h̃en ginau

³¹ ike, ‘Kornelius, aGot esəsəloñ h̃en na-sor-tuṽ-an sam̃ tia mai inau gat naviolan sam̃ van h̃en alat lotopar tite.

³² Imaienan, gesəvat alalum̃an vi Joppa h̃en l̃əb̃esəhar t̃əlmam h̃en avan sua nahəsan aSimon lotokisi h̃en aPita. Atenan itoh mai aSimon togol natit gail h̃en nahurhurivatvat, naim san ipat bitas.’

³³ Husur enan, vəha-sua ŋai nosəvat galit h̃en l̃əb̃esəhar gaiug. Sipa len nagəmaian sam̃. Gagai namtutoh gegai len ñəhon aGot h̃en namtb̃esəsəloñ h̃en natit p̃isi Nasub̃ tokele tia ke gaiug g̃əb̃ikele mai ginamito.”

³⁴ Beti aPita etuḃat h̃en b̃isor ike, “Gagai noləboii ke tokitin ke naṽide siGot eṽitoṽ van h̃en ñəvanuan p̃isi, ideh satile.*

³⁵ Imagenan, ñəvanuan naut p̃isi lototəŋedur van h̃en aGot mai lotogol ñəsa tonor, ehəhaṽur h̃en l̃əb̃egəm̃ h̃eni.

³⁶ M̃ətoləboi napisulan aGot topisul h̃eni van h̃en alat a Israel tia, napisulan tokel nake-ur̃i-an tovoi toke, ñəvanuan eləboi b̃ikad navoivoian mai aGot len aYesu Kristo tovi Masta h̃en ñəvanuan tiltile gail p̃isi.

³⁷ M̃ətoləboi ñəsa tovisi len naut a Jutea totuḃat a Kalili husur ñəbaptaisan aJon tokel uri.

³⁸ M̃ətoləboii am ke aGot tovəhas aYesu ta Nasaret h̃en aNunun mai nədaŋan, gol ke, gai iyar tur len naut p̃isi ale igol navoian mai igol alat natəmat tobañis gat galito, lumaur, bathut aGot totah maii.

³⁹ Ale ginamit namtoris ləboi natit p̃isi aYesu togole len naut a Jutea mai a Jerusalem. Galit lutahətah h̃eni tomat len nəhai sua,

⁴⁰ be aGot ilav kivi dan nəmatan len nəmariboŋ totor, ale igol ke evisi h̃en ñəvanuan l̃əb̃eləboi l̃əberisi.

⁴¹ Ñəvanuan p̃isi ləsarisi, be ginamit aGot totabtabuh len ginamit tia, namtorisi h̃en namtb̃ikel uri. Ñəboŋ aYesu tole məhat dan nəmatan, ginamit namtuhān maii, namtomun maii.

* 10:34: Deu 10.17

⁴² Isor idañ mai ginamito ke namtikel uri mai nəvanuan gail ale kel koti ke aGot totabtabuh lan hən bəpəpəhun navoian dan nəsaan hən alat lotomaur sal mai alat lotomat tia.

⁴³ Ahai kelkel ur gail p̄isi lutos husur aYesu, lukel uri ke, len nahəsan aYesu, nəvanuan gail p̄isi lotoriŋ nəlolit lan, aGot dereh teruḅat nəsaan salit dan galito.”*

⁴⁴ Nəboŋ aPita tokəmaianan sal, aNunun aGot eḅis len galit p̄isi lotosəsəlon hən nasoruan.

⁴⁵ Nəvanuan nadəlomian lotovi Ju, lototah mai aPita, losəhoṽut husur aGot tovur san aNunun len alat ləsavi Ju am. Loləboii ke toviol hən aNunun mai galito

⁴⁶ husur losəsəlon hən galit lotosor len nasoruan tiltile gail, mai lotosor sal suh nəyalyalan siGot. Beti aPita ike,

⁴⁷ “Avan ideh satikai tas galit hən ləḅibaptais hən nəwai, husur aGot eviol hən aNunun mai galito sum̄an gidato.”

⁴⁸ N̄a ikel buni ke libaptais len nahəsan aYesu Kristo. Beti lous aPita hən ḅitoh mai galito hən nəmariboŋ galevis am.

11

APita isor vəsvəsai nəsa tovisi hən gəlaru, gai mai aKornelius

¹ Ahai pispisul gail mai nəvanuan nadəlomian gail len naut a Jutea losəsəlon hən ke alat ləsavi Ju am lodəlom nasoruan siGot tia.

² N̄a nəboŋ aPita tobar naut a Jerusalem, alat siYesu lotonau masuṽ hən na-tiv-dalusi-an, lusor tasi ke,

³ “Gaiug goḅis len naim silat ləsəkad na-tiv-dalusi-an* ale guhan mai galito!”

⁴ Beti aPita ikel mai galito hən natit p̄isi tovisi tuḅat len natuḅatan van vəbar nagilen. Ike:

⁵ “Ginau nusor tuṽ səḅogw len navile Joppa, ale nokəta ḅerḅer, noris natit hun nabiltikaliko nəhau tovat lotobaŋis nagilen tovat han, ale evi pan dan nəmav, egəm hən ginau.

⁶ Nəboŋ notokəta vi lan, noris narivatvat tiltile gail, galevis lotovi rivatəvat katkat, ale nəm̄at mai naməhob gail mai nəman naməsav gail.

⁷ Nosəsəlon hən nadoldol tokel mai ginau ke, ‘Gile məhat Pita, paru bun naməḅod. Hani!’

⁸ Be nusor vari ke, ‘Aoa Nasuḅ, sanigole! Nəsariŋ natideh tosa o tokolkol len nabuḅogw boŋ ideh.’

⁹ Nadoldol len nəmav isor var ginau tətəs ke, ‘Sagekis natideh ke tosa aGot togol toveveu.’

¹⁰ Imagenan vəha-tor, ale natit p̄isi evi məhat vi lan nəmav.

¹¹ Be məteris! Alaluḅan itor, aKornelius tosəvat galito a Sisarea gəm hən ginau, logəm pəpadaŋ hən naim nototoh lan.

¹² ANunun aGot ikel mai ginau ke nivan mai galito, saninau masuṽ husur natilean salit ləsavi Ju. Ale nuvan, alategai, lotoməlevtes lotokad nadəlomian, galit am lutah mai ginau, ale namtuvan, namtoḅis lohoim naim sitea a Sisarea.

¹³ Ihol mai ginamito husur gai toris aŋel sua toil lohoim san toke, ‘Gesəvat galevis vi Joppa hən ləḅesəhar təlmam hən aSimon lotokisi hən aPita.

¹⁴ Gai tikel ur napisulan sua. Len napisulan enan, aGot dereh tilav kuv gaiug mai nəbathudud sam̄ dan nəsaan samito.’

¹⁵ Nəboŋ notosor kəkereh ŋai, aNunun aGot eḅis len galit sum̄an toḅis len gidato len nəboŋ ta m̄o.

* **10:43:** Isa 53.11   * **11:3:** Len nasoruan ta m̄o, naJu gail lukad na-tiv-dalusi-an be alat ləsavi Ju ləsəkade. Ale avan ideh tohan mai nəvanuan savi Ju eḅur kotov nalo seju gail.

16 Len nəboŋ enan nunau gat nəsa Nasuḅ tokele ke, ‘AJon ibaptais hən nəvanuan gail hən nəwai be aGot dereh tibaptais hən gamito hən aNunun.’*

17 Imaienan, aGot ḅeviol mai galit naviolan toḅitoḅ hən nəsa toviol həni mai gidato nəboŋ dattokad nadəlomian len Nasuḅ aYesu Kristo, ginau ase hən ke nəḅeil kəkol hən aGot?”

18 Nəboŋ lotosəsəloŋ hən aPita tonon, ləsasor am be lusor sal suh aGot, luke, “Imagenan beti, aGot eviol hən naḅisal mai alat ləsavi Ju tu hən ləḅipair dan nəsaan, hən ləḅikad nəmauran.”

Alat siYesu len naut a Antiok

19 Alat lotogam pəpəhw dan na-ləŋon-isa-an husur nəmatan siSteven, luvan vəbar naut a Fonisia, a Saiprus mai a Antiok.* Lukel ur nasoruan husur aYesu, be lukele mai naJu gail ŋai.

20 Avil galit galevis, auleSaiprus mai auleSairin gail, lovi Antiok ale lotuḅat sor mai alat a Kris am. Lukel mai galit hən na-kel-uri-an tovoi husur Nasuḅ aYesu.

21 Nədaŋan siNasuḅ ipat len galito, ŋa nəvanuan isoḅur lodəlom naḅisulan salito ale lupair van hən Nasuḅ.

22 Na-kel-uri-an hən natgalenan ibar alat siYesu len naut a Jerusalem ale losəvat aParnapas vi Antiok.

23 Nəboŋ tobar naut enan eris ləboii ke aGot toviol kəmas hən navoian mai galito. Ale aParnapas ikemkem həni, igol loləŋon ivoi am len nəlolito, ikel mai galit ke lidaŋ len Nasuḅ, lerin kot nəlolit len Nasuḅ, il gəgat lan.

24 AParnapas evi nauluḅan tovoi, topul hən aNunun aGot mai nadəlomian. Nəvanuan isoḅur losəsəloŋ həni ale lorin nəlolit len Nasuḅ.

25 Beti aParnapas evi Tarsus hən ḅidoŋ aSol.

26 Nəboŋ tosaḅi, esəhari van vəbar naut a Antiok. Len nasihau enan kavkav gəlaru aruḅonḅon mai alat siYesu, mai aroḅusan galit isoḅur. Len naut a Antiok evi metəkav lotokis ahai susur gail hən naKristen.

27 Len nəboŋ enan, ahai kelkel ur galevis lorin naut a Jerusalem lovi pan vi Antiok.

28 Galit sua, nahəsən aAkapus, ile məhat hən ḅikel ur nəsa aGot tokel maii ke, dereh navile a pan kavkav tipar hanian buni. Natenan evisi nəboŋ aKlautius tovi Sisa len naut a Rom.*

29 ŋa ahai susur gail lunau koti ke, ləḅikad nəvat, leviol hən galevis mai nəbathudud nadəlomian lototohtoḅ len naprovens Jutea hən ḅevi tarhət salit ei.

30 Imaienan losəvat aParnapas mai aSol hən ləḅilav naviolan en salito mai alat lotoil a mō len naut a Jerusalem.

12

Aŋel sua ilav kuv aPita dan naim ḅəbaŋis

1 Len nəboŋ galenan aHerot Akrippa* tovi kiŋ itah gat alat siYesu galevis husur ike temədas bun galito.

2 Gai igol nasoltia ita bun aJemes, aḅan aJon hən naḅu nəḅalan.

3 Nəboŋ aHerot toris ke alat lotoil a mō hən naJu gail lotoḅəhaḅur hən natenan, esəvat nasoltia gail hən ləḅitah gat aPita am. Igole len nəboŋ gail hən Nəhanan hən nabəta səkad nayis lan tovi nəhanan sua ta sutuai seJu gail.

* 11:16: Uman 1.5   * 11:19: Uman 8.1-4   * 11:28: Uman 21.10   * 12:1: AHerot egai evi aHerot Akrippa, aməhaibən aHerot toyalyal.

4 Nəboŋ lototah gat aPita tonon, aHerot eriŋi len naim bəbaŋis, natuhluvoh tovat hən nasoltia tovatvat lan lokətkəta kəkol həni. AHerot ike tikot hən aPita len nəhon nəvanuan p̄isi, nəboŋ Nəhanan hən nəPasova b̄inon.†

5 Na lokətkəta kəkol hən aPita len naim bəbaŋis, be alat siYesu lusor tuv̄ tabtab van hən aGot m̄osi.

6 Len nalenmariug enan a tahw hən nəboŋ aHerot b̄ikot həni, aPita ipat buŋbuŋol rivuh hən nasoltia eru, natsen‡ eru artobaŋis gati, ale nasoltia gail am lokəta kəkol hən nabopita hən naim bəbaŋis.

7 Vəha-sua ŋai aŋel sua siNasub̄ evisi, ale nam̄ial em̄ial lohoim. Aŋel ivas aPita tarhəben ike, “Gile məhat tutut!” ale natsen aruteh dan navəlan gəlaru.

8 Beti aŋel ikel maii ke, “Gepitavis nəhau tutuv̄ sam̄, vəlas naributbut gəlaru.” Ale aPita igole. Aŋel ike, “Geruŋ gol gaiug hən nahurabat naut susus sam̄ ale gehusur ginau!”

9 Na aPita evivile husur aŋel be etətan hən ke nəsa aŋel togole ekitin o sakin. Inau ke toris na-kəta-risi-an ŋai.

10 Gəlaru aruv̄ot pəpadaŋ hən naut eru nasoltia lotokətkəta kəkol hən naut toru enan len naim bəbaŋis, ale arubar nabopita tovi metəlai tovan hən nabiltivile. Esəŋav səbon m̄os gəlaru ale aruyar tur lan. Nəboŋ artobar nagilen naŋisal tomagugun sua, vəha-sua ŋai aŋel eriŋ aPita.

11 Beti aPita tomadhaləboii ke tovivile kitin ike, “Gagai noləboi koti ke Nasub̄ esəvat aŋel san hən b̄ilav kuv ginau dan navəlan aHerot mai dan natit p̄isi naJu gail lotonau ke tevisi.”

12 Nəboŋ aPita tonau ləboii, evi lan naim siMeri, anan aJon nahəsan togon aMak. Nəvanuan tosobur luḅon ei hən ləb̄isor tuv̄.

13 APita ideldel len nabopita ta vivile, ale navensus tovi slev, nahəsan aRota egəm hən nabopita hən b̄esəsəlon.

14 Nəboŋ tosəsəlon ləboi nadolon aPita, ikemkem masuv̄ ŋa igam təlmam, sasəŋav həni, ikai ke, “APita eil bopita!”

15 Lukel maii ke, “Gaiug govinu!” Nəboŋ tokelkel tətəs həni ke ekitin, luke, “Hum ma tovi aŋel san.”

16 Be aPita ideldel sal. Beti nəboŋ lotosəŋav həni, lorisi, lumaŋmaŋ habat.

17 APita eḅil hən navəlan ke lemədau, ale isor husur naŋisal Nasub̄ togole tolav kuvi dan naim bəbaŋis. Ale ikel mai galit ke, “Mitikel natgalenan mai aJemes mai alat sidat gail,” beti eriŋ naut enan, evi lan naut tile.

18 Len nadudulan nasoltia gail lunau soḅuer hən nəsa tovisi hən aPita, loləŋon isa masuv̄.

19 Nəboŋ aHerot togol nadoŋian hən aPita soḅuer, eus taltal hən alat lotokəta kəkol hən aPita husur nə-gam-yav-an san ale aHerot ikele hən nasoltia tile gail ke ligol galit limat. Nəboŋ aHerot togole tonon, eriŋ naut a Jutea evi Sisarea, ale itoh ei.

Aŋel sua siNasub̄ igol aHerot imat

20 Len nəboŋ enan nəlon aHerot epəŋas alat a Tair mai a Siton, evitv̄ituh mai galito. Beti galito luḅon len nənauan sua hən ləb̄isor maii. Nabiltivanuan nauman siHerot, nahəsan aPlastus, idam̄ mai galit ke tevi tarhət salito, ale lous ke likad natəmat mai aHerot, asike luḅal am. Lousi maienan husur lov̄ur p̄is nəhanian halito len naut siHerot.

21 Len nəboŋ hən naḅonan, aHerot tosun nahurabat tobilbil, ebətah len nabiltihai bətbətah san ale ikel nasoran san mai galito ei.

22 Alat lotobonbon ei lukaikai ke, “Nagot sua sator, savi vanuan.”

23 Vəha-sua ŋai, aŋel siNasub̄ ivas aHerot husur gai sator gol galit, saputsan nahəsan aGot, ŋa natugulas gail luhani, imat.

† 12:4: Nəhanan hən NəPasova evi nəhanan seju gail husur lohəhav̄ur hən nəboŋ aGot togol ahai a m̄o gail p̄isi silat a Ijip lumat be səbar alat a Israel. ‡ 12:6: Natsen evi nəhau metəlai tokad nabur gail tomarmarikot.

²⁴ Be nasoruan siGot iperperņan naut gail am, nēvanuan isoḅur am losēsəlon hēni, lorin nəlolit len aYesu.

²⁵ Nəboņ aParnapas mai aSol artolav nēvat mai alat siYesu len naut a Jerusalem tonon, arotəlmam vi Antiok, ale aJon Mak itah mai gəlaru.

13

ANunun aGot itabtabuh len aParnapas mai aSol

¹ Len alat siYesu len naut a Antiok, ikad ahai kelkel ur gail mai ahai ṽusan gail: aParnapas, aSimeon lotokisi hən aNiker*, Lusius a Sairin, aManaen (lotohisi mai aHerot Antipas†) mai naməkot aSol.

² Nəboņ lotolotu hən Nasuḅ mai ləsəhan, aNunun aGot ike, “Mititabtabuh len aParnapas mai aSol mōs ginau hən arḅigol nauman notokis gəlar hēni tia.”

³ Ņa nəboņ ləsəhan, lotosor tuṽ tonon, lorin navəlalit len gəlaru mai losəvat gəlaru van.

AParnapas mai aSol len naut a Saiprus

⁴ Imagenan aNunun aGot esəvat gəlaru van ale arovi Seleusia bitas. Arusah len nabiltiḅot, aruwol vi lan naholoul Saiprus.

⁵ Nəboņ artobar naut a Salamis, navile sual a Saiprus, arukel ur nasoruan siGot len naim nabonḅonan gail seJu. Arukad aJon Mak am hən toum mai gəlaru.

⁶ Nəboņ lotolavutur len naholoul kavkav van vəbar naut a Pafos, lusaḅ naJu sua, nēvanuan nabehi tovi ahai kelkel ur gəgəras, nahəsən aParyesu.

⁷ Gai itah mai aSerkius Paulus tovi gavna len naut a Saiprus. Agavna enan evi nēvanuan toləboi natite ale episul hən aParnapas mai aSol gəmai hən ḅesəsəlon hən nasoruan siGot.

⁸ Be nēvanuan nabehi enan, nahəsən aElimas len nasoruan ta Kris, isor tas gəlaru ale igol risi ke agavna asike edəlom nəsə artokel uri.

⁹ Beti aSol, nahəsən togon aPol, topul hən aNunun aGot, ekəta mətaltal van hən aElimas ike,

¹⁰ “Gaiug gopul hən naliblibonjan mai nagəgərasan, govi anatum natəmat, govi enemi hən natit ṽisi tonor. Gugol naṽisal tonor siNasuḅ ihaḅ tabtab, gesib hēni ṽais?”

¹¹ Gagai Nasuḅ tipansəm gaiug. Dereh gevi metḅesw. Len nəmaribon galevis dereh gedədas gəḅekəta ris nəyal!” Vəha-sua ṽai namətan arumotmot ale itaņtaņ kitev avan ideh hən ḅetəgau navəlan hən ḅesəhari.

¹² Nəboņ agavna enan toris nəsə tovisi, ikad nadəlomian husur iṽaņ len naṽusanan husur Nasuḅ.

APol mai aParnapas len naut a Antiok a Pisitia

¹³ APol mai alat lototah maii lorin naut a Pafos, luwol vi Perka len naut a Pamfilia. Be aJon Mak eriņ galito, etəlmam vi Jerusalem.

¹⁴ Lorin naut a Perka luvahut van vəbar naut a Antiok, navile sual a Pisitia. Len nəSappat lobis lohoim len naim nabonḅonan seJu ale lobətah.

¹⁵ Nəboņ naṽuruņian hən nalo siMoses mai natosian sihai kelkel ur gail tonon, alat lotoil a mō len naim nabonḅonan seJu lopisul van hən galit ke, “Bathudud, mətḅikad nasoruan ḅigol namtḅeləņon ḅivoi am len nəlonamito, mitikele bai.”

¹⁶ Ņa aPol eil, eḅil hən navəlan ke lemədau ale ike, “UleIsrael gail mai gamit mətḅavi Ju be mətḅotəhaw len nəyalalan siGot, mətəsəsəlon hən ginau!”

¹⁷ AGot silat a Israel ilekis hən atəmadat ta sutuai; igol galit lusəḅur masuṽ nəboņ lototohtoh hum nametḅos gail len naut a Ijip. Len nədaņan san totibau esəhar galit dan naut enan.*

* **13:1:** *Niker* namilen mermer len nasoruan ta Kris. † **13:1:** *AHerot* egai evi aHerot Antipas anatum aHerot toyalyal. * **13:17:** Exo 1.7, 12.51

18 Naut kəmas lotohaihai, gai itah mai galit van vəbar nasihau tovi 40 len naut masmas.*

19 Beti iβal səhor p̄is naluʋoh lotoməlevru hən nametβos len naut a Kenaan, ale epəpəhun nətan salit mai nəvanuan san gail*

20 Natgalenan evisi len nasihau tovi 450. Ale aGot itabtabuh len nəmatsistret lotoil a m̄o hən galito vəbar aSamuel tovi ahai kelkel ur.*

21 Beti nəvanuan gail lousi hən nakiŋ, ŋa aGot itabtabuh len aSol, anatun aKis, nahəmar san tovi Penjamin, tovi kiŋ nasihau tovi 40.*

22 Be aGot idakuv aSol, igol aTevit evi kiŋ salito. Isor ivoi husuri ke, ‘ATevit, anatun aJesse, evi naulum̄an notoləmas buni; gai dereh tigol natit p̄isi notoləŋoni.’*

23 Len nəpasusan siTevit, aGot itabtabuh len avan sua, hum tokel gati a m̄o, hən tolav kuv alat a Israel dan nəsaan salito, nahəsən aYesu.

24 A tahw hən nagəmaian siYesu, aJon ikel uri tia mai alat a Israel p̄isi ke limaspair dan nəsaan salito, limasbaptais.*

25 Nəboŋ nauman siJon pəpadaŋ hən tonon aJon ike, ‘Gunau ke ginau ase? Aoa, nəsavi atenan. Be atenan egəm a tahw len ginau, ginau novi ut kəmas ŋai, nəsanor kasi hən nəβisah ruβat nəhau hən naributbut san.’*

26 “Bathudud siApraham mai gamit mətsavi Ju məttomətahw len nəyalyalan siGot, aGot episul gəm hən gidato, episul hən napisulan egai hən nə-lav-kuvi-an dan nəsaan.

27 Alat a Jerusalem mai alat lotoil a m̄o salito ləsakəta ləboi aYesu enan, ke aGot totabtabuh lan, lotətan hən nasoruan sihai kelkel ur gail lotoʋuruŋi len nəSappat p̄isi. Ŋa lugol nəsa ahai kelkel ur gail lotokele, isarpoh: len nənauan salit, timasmat.

28 Ləsəsab natideh tonor hən βimat sile, be naut kəmas natenan, lous aPilate hən βigole βimat.*

29 Nəboŋ lotogol natit p̄isi ahai kelkel ur gail lototos husuri tonon, lupat kuvi vi pan dan nəhai, loriŋi ipat len nəβurhuvat tovi βurhes.*

30 Avil aGot igol ile məhat dan nəmatan,

31 ale alat lotoyar maii gəm a Kalili vi Jerusalem, loriŋi len nəmariboŋ tosoβur.* Gagai galit lusor husuri mai nəvanuan sidato, lukel ur nəsa lotoris togole mai nəsa lotosəsəlon hən tokele.

32 “Ginaməru, namrukel mai gamito na-kel-uri-an tovoi egai ke: Nəsa aGot tokel gati mai atəmadat ta sutuai,

33 igol isarpoh m̄os gidato, anatulito. Igole nəboŋ tolav kuv aYesu dan nəmatan. Sum̄an aTevit totoŋi len nəβe na-vəha-ru-an ke,

“ ‘Gaiug govi aNatugw ulum̄an, daməŋai ginau no gəm vi Təmañ.’*

34 aGot igol ile məhat dan nəmatan hən asike βiβos nətan. Imaianan aGot ekəmaiegai ke, “ ‘Neviol mai gamito hən nəsa notokel gati

mai atəmamit ta sutuai aTevit.’*

35 Ŋa len nəβe sual am aTevit ike,

“ ‘Gəsədam̄ hən Nəvanuan Sam̄ βiβos nətan.’*

36 Husur nəboŋ aTevit tomaur sal, igol p̄is nəsa aGot toləŋoni, ale ipat len nəmatan, lotavuni mai atəman gail ta sutuai, ale niben iβos nətan.

37 Avil atenan aGot togol tole məhat dan nəmatan, atenan sabos nətan.

* **13:18:** Num 14.34; Deu 1.31   * **13:19:** Deu 7.1; Jos 14.1   * **13:20:** Jdg 2.16; 1Sam 3.20   * **13:21:** 1Sam 8.5, 19, 10.21   * **13:22:** 1Sam 13.14, 16.12; Psa 89.20   * **13:24:** Mak 1.4; Luk 3.3   * **13:25:** Mat 3.11; Mak 1.7; Luk 3.16; Jon 1.20, 27   * **13:28:** Mat 27.22-23; Mak 15.13-14; Luk 23.21-23; Jon 19.15   * **13:29:** Mat 27.57-61; Mak 15.42-47; Luk 23.50-56; Jon 19.38-42   * **13:31:** Uman 1.3   * **13:33:** Psa 2.7   * **13:34:** Isa 55.3   * **13:35:** Psa 16.10

³⁸ Bathudud, husur natgalenan, namtukel uri mai gamito hən mət̃beləboii ke, len aYesu, aGot eləboi ɓerub̃at nəsaan samito.

³⁹ AGot erin̄i ke nəvanuan ɓisi lotokad nadəlomian len aYesu, lunor len nəhon, len nəsa aYesu togole. Be nalo siMoses edədas ɓerin̄i ke avan ideh tonor len nəhon aGot.

⁴⁰ Mət̃elələgau hən ke nəsa ahai kelkel ur gail lotokele satevisi hən gamito. Lokəmaiegai ke,

⁴¹ “Məteris, gamit mət̃tosor viles ginau,
mitiɓan̄ ale mitimat!

Dereh nigol natsua len nəboŋ samito,

ale asike mət̃odəlomi ke tokitin,

naut kəmas avan ideh ɓikel husuri mai gamito.’ ”*

⁴² Nəboŋ aPol mai aParnapas artovivile, nəvanuan gail lous gəlaru hən arɓisor husur natgalenan tət̃as len nəSappat togon.

⁴³ Nəboŋ nəɓonan tonon̄ mai lotopəpəhw, naJu tosoɓur mai alat ləsavi Ju lotohusur kitin hən aGot, lohukur aPol mai aParnapas. Arusor mai galito ale arukel mai galit ke lerin̄ nəlolit len aGot toviol kəmas hən navoian mai galito.

⁴⁴ Len nəSappat togon pəpadaŋ galit ɓisi len nabiltivile enan luɓonɓon hən ləɓesəsəlon̄ hən nasoruan siNasuɓ.

⁴⁵ Nəboŋ alat lotoil a m̄o hən naJu gail lotoris naluɓoh, lutaɓulol bulos gəlaru ale lusor tastas nəsa aPol tokele, lusor məd̃as nahəsan.

⁴⁶ Beti namət̃ahwan eɓuer, aPol mai aParnapas arusor idaŋ var galit ke, “Inor hən namrtokel ur nasoruan siGot mai gamit metəkav. Be bathut mət̃tomət̃ahuni, gamit mət̃ugol imasil ke mət̃sanor hən mət̃ɓikad nəmauran vi sutuai. Husur enan gagai namrarin̄ gamito, namrulav nasoruan siGot mai alat ləsavi Ju.

⁴⁷ Husur Nasuɓ aGot ikele hən ginamit tia ke,
“Ginau nugol gaiug govi nam̄ial m̄os alat ləsavi Ju,

hən gəɓikel ur nə-lav-kuvi-an dan nəsaan

mai nəvanuan ɓisi len navile a pan kavkav.’ ”*

⁴⁸ Nəboŋ alat ləsavi Ju lotosəsəlon̄ hən natgalenan, lohəhaɓur ale lusal suh nasoruan siNasuɓ. Galit ɓisi aGot totabtabuh len galit hən ləɓimaur vi sutuai, lodəlom nasoruan enan.

⁴⁹ Nasoruan siNasuɓ iperŋan naut ɓisi lotodar vis naut enan.

⁵⁰ Avil alatpəhaɓut lotoɓat nəhes lotolotu hən aGot, mai alalum̄an lotoil a m̄o len nabiltivile enan, naJu gail lugol ke lotomət̃ahun aPol mai aParnapas. Ale loməd̃as tabtab hən aPol mai aParnapas beti lohut gəlaru dan naut en salito.

⁵¹ Na gəlaru arudardar hən narielaru hən nəmasiav naut enan ɓimakuv hən ɓimasil ke aGot tomət̃ahun galito, dereh tipansəm galito.‡ Beti arovi Ikonium.

⁵² Ale ahai susur gail lopul tabtab hən nakemkeman mai aNunun aGot.

14

aPol mai aParnapas len nabiltivile Ikonium

¹ Len naut a Ikonium aPol mai aParnapas arovi lan naim nəɓonɓonan seJu hum naɓide səlaru. Nasoruan səlaru igol isoɓur lukad nadəlomian, naJu gail mai alat a Kris.

² Be naJu galevis lotohaihai, lugol alat ləsavi Ju nəlolit epəŋas nəvanuan nadəlomian gail.

³ Imaienan aPol mai aParnapas arutoh ebəlav ei. Arsamət̃ahw, arusor m̄os Nasuɓ. Ale Nasuɓ igol ɓarɓar həni ke, napisulan artokele husur navoian toviol kəmas həni ekitin, bathut len nədaŋan san aroləboi arɓigol namerikel gail.

* 13:41: Hab 1.5 * 13:47: Isa 42.6, 49.6 ‡ 13:51: AGot igol imagenan husur galit lomət̃ahun nasoruan husur aYesu.

⁴ Alat lototoh len navile enan lopəpəhw. Galevis lohusur nənauan seJu gail, galevis lohusur naʃusanan sihai pispisul eru enan.

⁵ Alat ləsavi Ju, naJu gail mai alat lotoil a mō hən galito, lusor utaut həni ke, lemədas gəlaru ale letubun gəlaru.

⁶ Nəboŋ artoləboii ke bīmaienan, arugam yav vi lan nabiltivile eru, a Listra mai a Terpe len naut a Likaonia.

⁷ Len nəyaran səlaru pəpadaŋ hən nabiltivile eru enan, arukelkel na-kel-uri-an tovoi mai nəvanuan gail.

APol mai aParnapas len naut a Listra

⁸ Len naut a Listra ikad avan sua tobətah, narien gəlar ʃisi arugau. Nəboŋ lotopasi, imaienan tia. Gai səyar boŋ ideh.

⁹ Atenan esəsəloŋ hən aPol nəboŋ tosor. APol ekəta van həni ale eris ləboii ke tokad nadəlomian hən bīmaur.

¹⁰ APol ikai habat van həni ke, “Gile məhat len nariem! Geil!” Ale aten eməlah vi məhat, etuʃat yar.

¹¹ Nəboŋ naluʋoh lotoris nəsa aPol togole, lukai len nasoruan ta Likaonia ke, “Nagot gail logəm vi pan hən gidato, logəm vi vanuan.”

¹² Lokis aParnapas hən aSeus mai aPol hən aHermes husur aPol tokel ur nasoruan.*

¹³ Ikad naim nalotuan siSeus vivile hən nabiltivile. Ahai tutumav siSeus esəhar naʃuluk ulumān gail lotowan nahorasal van hən nametləkau hən nabiltivile, husur gai mai naluʋoh luke letutumav van hən gəlaru.

¹⁴ Avil nəboŋ ahai pispisul eru, aParnapas mai aPol artosəsəloŋ hən natenan, arutar nahurabat səlaru, aroṃur van hən naluʋoh, arukai ke,

¹⁵ “Lalumān, imabe mətugol nategai? Namrovi vanuan ŋai sumān gamito. Namrogəm hən namr̄bikel na-kel-uri-an tovoi mai gamit hən mətbipair dan natgaleg lotodədas ləʃevi tarhət samito, van hən aGot tovi nəkadun nəmauran. Gai igol nəmav mai nətan mai nətas mai natit ʃisi lotosuh len gail.*

¹⁶ Sutuai tia idam hən ke naluʋoh hən nəvanuan tiltile gail lotohusur naʃisal salit ʋisusua.

¹⁷ Naut kəmas natenan, igol nəvanuan ʃisi loləboi ləʃeris ləboi gai len navoian togole. Eviol hən naus togəm len nəmav, eviol hən nəhanian toʋan len nəboŋ han; igol ke məttopul hən nəhanian mai nəlomit topul hən nakemkeman.”

¹⁸ Be naut kəmas artokəmaienan, arusaʃi ke idan hən arʃigol ke ləʃesib hən natutuma-van salito.

¹⁹ Beti len nəboŋ tile naJu galevis logəm len naut a Antiok mai a Ikonium, ale lupair hən nənauan sinaluʋoh van hən galito. Lotuʋ aPol ke timat ale loliv gargari vivile len nabiltivile husur lunau ke tomat.

²⁰ Be nəboŋ ahai susur gail lotoʃon il garu hən aPol, ile məhat, iyar təlmam van hən nabiltivile. Pelan han aPol mai aParnapas aroriŋ naut a Listra, arovi Terpe.

APol mai aParnapas arotəlmam vi Antiok a Siria

²¹ Arukel na-kel-uri-an tovoi len naut a Terpe ale lusəbur logəm vi hai susur siYesu gail. Beti arotəlmam vi Listra, Ikonium mai Antiok.

²² Arugol ahai susur gail ludan am, arugol loləŋon ivoi am len nəlolito hən ləʃeil gəgat len nadəlomian. Aruke, “Datimasdan ʃur na-ləŋon-isa-an tosoʃur hən datʃebis len natohan pipihəlan aGot.”

* **14:12:** ASeus eil a mō hən nagot ʃisi silat a Kris, aHermes evi nagot sua tovi ahai pispisul sinagot salit gail. * **14:15:** Exo 20.11; Psa 146.6

²³ APol mai aParnapas arutabtabuh len ahaʋut galevis hən ləbeil a mō hən alat siYesu len naut ʋisusua. Arusor tuʋ, arsehan, ale arorin galit len navəlan Nasub, gai lotorin nəlolit lan.

²⁴ Nəboŋ artoyar tur len naut gail a Pisitia, arubar naut a Pamflia.

²⁵ Ale len naut enan, nəboŋ artokel ur nasoruan len nabiltivile Perka tonon, arovi pan vi Attalia bitas.

²⁶ Arorin nabiltivile Attalia, aruwol təlmam vi Antiok. Evi alat siYesu len naut a Antiok lotorin gəlaru len navəlan aGot mōs nauman artomadhaum vurvuri.

²⁷ Nəboŋ artobar naut a Antiok, arous alat siYesu ei hən ləbībōnōn, ale arukel ur mai galit natit pisi aGot togole len nəbonan səlaru maii. Arukel husur naʋisal aGot togole hən bəsəŋav hən nabopita hən nadəlomian mōs alat ləsavi Ju.

²⁸ Beti arutoh mai ahai susur gail ei ebəlav.

15

Na-tiv-dalusi-an mai nə-lav-kuvi-an dan nəsaan

¹ Alatevis lotovi Ju logəm a Jutea vi Antiok. Loʋusan nəvanuan nadəlomian gail ei maiegai ke, “Asike ləbetiv dalus gamito məttovi lalumān, hum naʋide siMoses, aGot asike ilav kuv gamit dan nəsaan samito.”*

² APol mai aParnapas arusor tas naʋusanan salito ale arusor bəlbəal mai galito. Nə alat siYesu lutabtabuh len aPol mai aParnapas mai galevis am hən ləbevi Jerusalem hən ləbisor mai ahai pispisul gail mai alat lotoil a mō hən alat siYesu husur naʋusanan enan.

³ Ale alat siYesu losəvat galit vi Jerusalem. Luyar tur len naut gail a Fonisia mai a Samaria, ale len nəyaran salito lusor husur nəpairan van hən aGot silat ləsavi Ju. Na-kel-uri-an enan igol nəvanuan nadəlomian gail lukemkem masuʋ.

⁴ Nəboŋ lotobar naut a Jerusalem, alat siYesu, ahai pispisul gail mai alat lotoil a mō luke, “Ivoi,” mai galito. Beti lukel mai alat a Jerusalem natit pisi aGot togole len nəbonan salit maii.

⁵ Nəvanuan nadəlomian galevis lotovi Farisi gail, lule məhat, luke, “Alat ləsavi Ju limaskad na-tiv-dalusi-an mai namtimassor tidan mai galito ke, limasgol husur nalo siMoses.”

⁶ Ahai pispisul gail mai alat lotoil a mō luḃōnōn hən ləbisor husur natenan.

⁷ Nəboŋ lotosor bəlbəal sil naten tobəlav, aPita ile məhat, isor mai galit ke, “Bathudud, mətələboii ke len nəboŋ ta mō aGot itabtabuh len ginau, hum gidat sua, hən nəbikel na-kel-uri-an tovoi mai alat ləsavi Ju, hən ləbesəsəlon hən ale dəlomi.*

⁸ AGot toləboi nəlon nəvanuan pisi, igol imasil ke tolekis hən galito, husur ke toviol hən aNunun mai galito sumān toviol hən mai gidat dattovi Ju.*

⁹ AGot igol ke ləsatile len gidato. Len nadəlomian salito igol nəlolit iveveu.

¹⁰ Imabe mətsədəm hən nəsa aGot togole tia? Mətuke nəlon aGot tipaŋpaŋ a? Imabe mətorin na-gol-husur-nalo-an toməlas habat len alat ləsavi Ju, be gidato mai atəmadat gail ta sutuai datodədas datbėvusi?

¹¹ Satimaienan! Datoləboii ke len navoian aYesu toviol kəmas hən mai gidato, aGot ilav kuv gidato dan nəsaan sidato. Epitoʋ hən alatenan ləsavi Ju.”

¹² Galit pisi len nəbōnōnan ləsasor, losəsəlon nəboŋ aParnapas mai aPol artosor husur namerikel gail aGot togole ke arugole len alat ləsavi Ju.

¹³ Nəboŋ artosor tonon, aJemes isor ike, “Mətesəsəlon hən ginau.

¹⁴ Mitinau gat nəboŋ aSimon* tosor vəsvəsai mai gidato, naʋisal nametəkav aGot togole nəboŋ togəm təban alat ləsavi Ju, hən bəlav dan galito naluʋoh sua hən ləbevi esan səbōn.*

* **15:1:** Lev 12.3   * **15:7:** Uman 10.1-43   * **15:8:** Uman 2.4, 10.44   * **15:14:** Len nasoruan ta Kris ike Simeon, sake aSimon, be evi naulumān sua ŋai, aYesu tokisi hən aPita.   * **15:14:** Uman 11.1-18

15 Nasoruan sihai kelkel ur gail inor hən nəsə aSimon Pita tokele, hum lototos nasoruan siGot ke,

16 “Len nəboŋ enan dereh netəlmam ale neum təlmam hən naim nətaḫolen siTevit tomaruŋruŋ,

nəsə tomətartar dereh neum təlmam həni ale nigole tehun ta mō, nəpasusan siTevit dereh tegəm vi kiŋ tətəs.

17-18 Imaienan galit ḫisi am, nəvanuan naut tiltile gail nahəsagw topat len galito, dereh leusus kitev ginau hən ləbeləboi ginau.

Nasub aGot togol ke, nəvanuan gail loləboi natgalenan sutuai tia, gai ekəmaienan.’ ”*

19 Ajemes isor am ke, “Noriŋi timaiegai ke: sadatigol tidan hən alat ləsavi Ju lotopair van hən aGot.

20 Avil gidat datitos nalobulat van hən galit ḫike, salihan naməḫod lototutumav həni van hən nəlablab ideh, saligol naitian tosa,† salihan naməḫod lotobaŋis bun navədolon mai salihan o mun nəda.*

21 Husur ta sutuai lukel ur nəsə aMoses totosi len navile ḫisi mai loṽuruŋi len naim naḫonḫonan seJu gail len nəSappat ḫisi.”

Nalobulat napisulan van hən alat ləsavi Ju

22 Beti ahai pispisul gail, alat lotoil a mō mai alat siYesu ḫisi, lusor sabi ke litabtabuh len galit galevis hən ləbesəvat galito vi Antiok mai aPol mai aParnapas. Losəvat galit eru artoil a mō hən alat siYesu ei. Nahəsalaru aJutas (lokisi hən aParsappas) mai aSilas.

23 Arulav nalobulat egai:

Ginamit, ahai pispisul gail, alat lotoil a mō mai alat siYesu, namtutos nalobulat egai van hən gamit məttovi nəbathudud siYesu mətšavi Ju len naut a Antiok, a Siria mai naprovens Silisia; namtuke “Ivoi!” mai gamito.

24 Namtosəsəloŋ həni ke ginamit galevis luvan hən gamito, be nə-dam-həni-an sinamit ebuer. Lugol gamit nəlomit isa mai nənauan samit ebutbutut husur nəsə lotokele.

25 Imaienan ginamit ḫisi namtusor sabi ke namtitabtabuh len naulumān galevis hən namtḫesəvat galito van hən gamito. Lutah mai aParnapas mai aPol, namttoləmas bun gəlaru,

26 artodam hən nəmauran səlaru mōs nahəsən aMasta sidato, aYesu Kristo.

27 Imagenan namtosəvat aJutas mai aSilas hən gəlar arbikel natgalegai mai gamito toḫitoṽ hən namttotosi.

28 ANunun aGot mai ginamito namtukad nənauan esua ke, ivoi ke asike mətovus năgol-husur-nalo-an toməlas habat, avil nalo galegai tovis ŋai ke:

29 Samtihan naməḫod lototutumav həni van hən nəlablab ideh, samtihan nəda. Samtihan naməḫod lotobaŋis bun navədolon mai samtigol naitian tosa. Mətḫehusur nə-kai-tasi-an galenan, mitigol nəsə tovoi. Enan ŋai, pelan.

30 Alat siYesu a Jerusalem losəvat ahai pispisul gail vi Antiok. Nəboŋ lotobar naut enan, lugol alat siYesu luḫonḫon ale lulav nalobulat mai galito.

31 Nəboŋ nəvanuan gail lotoṽuruŋ nalobulat enan, lukemkem masuṽ husur igol loləŋon ivoi am len nəlolito.

32 Ajutas mai aSilas, gəlaru artovi hai kelkel ur, arusor habat hən arbigoal alat lotokad nadəlomian ləbeləŋon ḫivoi am len nəlolito mai ləbidan am.

* 15:17-18: Amo 9.11-12 † 15:20: AGot idam hən naitian mai asoam gotolah kitin mai ŋai. Lev 18.6-23. * 15:20: Exo 34.15-17; Lev 17.10-16, 18.6-23

33-34 Nəboŋ artotoh len nəmariboŋ galevis, nəvanuan nadəlomian gail losəvat gəlar təlman vi Jerusalem len navoian hən arbetəlmam van hən alat lotosəvat gəlar vi Antiok.‡

35 Be aPol mai aParnapas arutoh len naut a Antiok. Gəlaru mai isoḅur am loḅusan, lukel ur nasoruan siNasuḅ.

aPol mai aParnapas aropəpəhw

36 Husur nəmariboŋ galevis, aPol isor mai aParnapas ke, “Daretəlmam vi lan nabiltivile pisi dartokel ur nasoruan siNasuḅ lan hən darḅeris alat lotokad nadəlomian ke lumabe.”

37 AParnapas ike tesəhar aJon lotokisi hən aMak mai gəlaru.

38 Avil aPol idan ke, husur atenan togam dan gəlaru len naut a Pamfilia ale sətah mai gəlar len nauman, saaresəhari.*

39 Arusor ḅalḅal habat ḅa aropəpəhw, ale aParnapas esəhar aMak, aruwol vi Saiprus.

40 Be aPol ilekis len aSilas, ale nəboŋ ahai susur gail lotoriŋi len navəlan aGot, eriŋ naut enan.

41 APol mai aSilas aruyar tur len naut gail a Siria mai naprovens Silisia, arugol alat siYesu gail ludaŋ am.

16

aTimoti itah mai aPol mai aSilas

1 APol iyar van vəbar naut a Terpe mai a Listra. Len naut a Listra ikad ahai susur sua nahəsan aTimoti, anan evi Ju tokad nadəlomian, be atəman evi uleKris.

2 Alat lotokad nadəlomian len naut a Listra mai a Ikonium luke gai evi vanuan tovoi.

3 APol ike aTimoti titah maii len nəyaran san, ale esəhari hən ḅetiv dalusi bathut naJu gail lotosuh len naut galenan, husur galit pisi loləboii ke atəman evi uleKris.

4 Len nə-yar-tur-an salito len nabiltivile gail, lukel mai alatenan nə-kai-tasi-an hən ləḅigol husuri, nə-kai-tasi-an ahai pispisul gail mai alat lotoil a mō len naut a Jerusalem lotodaḅ həni.

5 Imagenan alat siYesu len naut gail ludaŋ am len nadəlomian salito mai logəm lusəbur am len nəmariboŋ v̄isusua.

Len naut a Troas aPol eris na-kəta-risi-an sua

6 Pol galito luyar tur len naut gail a Frijia mai a Kalatia husur aNunun aGot ekəkol hən naḅisal hən ləḅikel ur nasoruan len naprovens Asia.

7 Nəboŋ lotobar naut a Misia, lugol risi ke levi lan naprovens Pitinia be aNunun aYesu iḅon gol galito.

8 ḅa luyar tur naut gail a Misia, lovi pan vi Troas bitas.

9 Len mariug aPol eris na-kəta-risi-an togəm len nəmav. Ikad auleMasetonia toil ḅiri ke, “Gegəm vi Masetonia hən gəḅevi tarhət sinamito.”

10 Nəboŋ toris na-kəta-risi-an tonon, vəha-sua ḅai eutaut hən namtḅevi Masetonia husur inau səhoti ke aGot ike namtikel ur na-kel-uri-an tovoi mai galit ei.

Nəpairan van hən aGot seLitia

11 Nəboŋ namttoriŋ naut a Troas, namtuwol inor vi lan naholoul Samotras. Pelan han namtuvahut len naut a Neaḅolis.

12 Namtoriŋ naut enan, namtuyar vi Filippi, alat a Rom lotoum həni vatoh lan. Evi nabiltivile sua toil a mō len naprovens Masetonia. Namtutoh ei len nəmariboŋ galevis.

13 Len nəSappat namtovivile metləkau hən navile tarhət hən nawisel. Namtunau ke ikad naut hən na-sor-tuḅ-an ei, ale namtobətah, namtusor mai alatḅəhəvut lotobonḅon ei.

‡ 15:33-34: Natosian galevis ta sutuai losuhud hən nasoruan egai: 34 Be aSilas ike titoh ei. * 15:38: Uman 13.13

14 Ikad apəhaʋut sua, nahəsan aLitia, tolotu hən aGot, tosəsəlonj hən ginamito. Evi tobtaTiatira toʋur hən nəkaliko tobəŋbəŋ. Nasuḅ eḅur nəlon hən ʔəsəsəlonj husur nəsa aPol tokele.

15 Nəbəŋ gai mai alat lototoh maii lotobaptais tonəŋ, eus ginamit ke, “Mətḅisabḅ səhoti ke notodəlom kitin len Nasuḅ, mətəgəm hən mətḅitoh len naim sagw.” Ale igol ke namtudaḿ hən.

APol mai aSilas len naim bəbaŋis

16 Len nəbəŋ sua namtovi lan naut na-sor-tuḅ-an enan ale natəbarehreh sua tovi slev, ebubur mai ginamito. Gai ikad natəmat togol ke, ikel ur nəsa ʔevisi. Imagenan alat lotokad naslev enan lulav nəvat isoḅur lan.

17 Alitenan ehusur aPol mai ginamito, ikaikai ke, “Laluḿan galegai lovi slev siGot toyalyal buni. Lukel uri mai gamito naḅisal hən nə-lav-kuvi-an dan nəsaan samito.”

18 Ehisi imagenan len nəbəŋ tosəḅur. Be igol nəlon aPol ipaŋpaŋ, ipair van hən, ikel mai natəmat ke, “Nukele idan mai gaiug len nahəsan aYesu Kristo, gimakuv dani.” Vəha-sua ŋai imakuv.

19 Be nəbəŋ alat lotokad naslev enan lotoləboii ke alitenan edədas ʔilav nəvat ideh am mōs galito, lutah gat aPol mai aSilas, liv gargar gəlaru vi lan nəmaket hən ləḅeriŋ gəlaru len nəhon alat lotoil a mō len nabiltivile.

20 Nəbəŋ lotosəhar gəlaru van hən nabiltimatsistret gail, luke, “Alaruegai arugol nə-ḅal-taḅtaḅor-an len nabiltivile sidato. Arovi uleJutea,

21 ale arukel ur naḅide gail nalo sidat toke sanor hən datḅidaḿ hən mai datḅehusuri, husur datovi uleRom gail.”

22 Naluḅoh am lomətahun gəlaru ale nabiltimatsistret gail lukel mai nasoltia ke, litar sil nahurabat səlaru ale ḅas gəlaru.

23 Nəbəŋ lotoḅas gəlaru vəha-soḅur, lubar hən gəlar len naim bəbaŋis. Ale lukele hən nauluḿan hən naim bəbaŋis ke tekətkəta kəkol gat gəlaru.

24 Igol nəsa lotokele, eriŋ gəlaru len naruḿ lohoim buni ale ibaŋis gat narielarū len nəhai.*

25 Tubloh len mariug aPol mai aSilas arusor tuḅ mai arokəkai hən nəḅe gail van hən aGot, ale alat lotosuh len naim bəbaŋis losəsəlonj hən gəlaru.

26 Losəhoḅut, nadu todaŋ ekur hən nəpaudesen hən naim bəbaŋis. Vəha-sua ŋai nabopita gail losəŋav ale natsen salit ḅisi lumaruḅ.

27 Nəbəŋ nauluḿan hən naim bəbaŋis tolele, toris nabopita lotosəŋav, eliv kuv nabiltiḅu san hən ʔisar bun gai gabag, husur inau ke alat lotosuh ei lugam yav tia.

28 Be aPol ikai habat ke, “Sagisar gaiug! Gidat ḅisi datosuh gegai.”

29 Nauluḿan enan eus namial, igam lohoim, ale ipab, etəḅedur bathurien aPol mai aSilas.

30 Beti esəhar gəlaru vivile, eus gəlar ke, “Nasuḅ gəlaru, nigol nəsa hən asike nəḅipanis sil nəsaan sagw?”

31 Arusor vari ke, “Gikad nadəlomian len Nasuḅ aYesu ale dereh tilav kuv gaiug dan nəsaan saḿ. Imagenan hən alat lotosuh len naim saḿ am.”

32 Ale arukel nasoruan siNasuḅ mai atenan, mai alat lotosuh len naim san.

33 Len namityal enan len mariug, ekəkas nahurhubelaru tomaḅulḅul, beti gai mai nəbathudud san lubaptais.

34 Esəhar gəlaru vi lohoim ale eriŋ nəhanian a mō hən gəlaru ale gai mai galit ḅisi lotosuh maii lukemkem masuḅ bathut nadəlomian lotomadhakade len aGot.

35 Len naut tolan nəmatsistret gail losəvat alipah gail hən ləḅike, “Sah ruḅat alaruenan arivan.”

* **16:24:** *Nəhai* enan ikad nahudhut eru tokad naintses tarhəte, nalok tarhəte, mai ikad naḅur gail lan, narien nəvanuan tosiriv len gail.

³⁶ Ale nauluñan hən naim bəbañis ikel mai aPol ke, “Nəmətsistret gail lopusul ke nəberuñbat gaməru. Imagenan məroləboi mərbəriñ naut egai. Mirivan mədau.”

³⁷ Avil aPol ikel mai alipah gail ke, “Lobilas ginaməru len nəhən nəvanuan gail be ləsakot hən ginaməru. Naut kəmas namrovi uleRom, lubar hən ginaməru len naim bəbañis. Galit lunau ke lesəvat ginaməru vi tut hən ke nəvanuan gail asike ləbələboii a? Aoa! Ivoi ke galit səbilit m̃au legəm səhar kuv ginaməru.”*

³⁸ Alipah gail lukel ur nasoruan enan mai nəmətsistret gail. Lomətahw nəboñ lotosəsəloñ hən ke gəlaru artovi uleRom.

³⁹ Na luvan vaus gəlaru ke saarinau gat nəsa lotogol tosa hən gəlaru. Beti losəhar gəlaru vivile ale lous gəlaru hən arbəriñ nəbilitivile enan.

⁴⁰ Nəboñ artoriñ naim bəbañis, arovi lan naim seLitia, ale nəboñ artoris nəvanuan nadələmian gail, arugol loləñon ivoi am len nəlolito, beti aruvan.

17

APol mai aSilas len naut a Tessalonika

¹ Nəboñ aPol galit lotoyar tur len naut a Amfiḡolis mai a Aḡollonia, lubar naut a Tessalonika, naut enan tokad naim nəbonḡonan seJu gail.

² Sum̃an naḡide san, aPol eḡis lan ale len nəSappat itor ikel ur mai galito nəsa natosian siGot tokele.

³ Isor vahvah mai galito hən ḡeḡusan len natosian siGot ke, aKristo, aGot totabtabuh lan imasləñon isa vəmat mai imasle məhat dan nəmatan. Ale aPol ike, “AYesu egaii notokel uri mai gamito, evi aKristo boh.”

⁴ Galit galevis lodələm nəsa aPol tokele ale luḡon mai aPol mai aSilas. Isoḡur am lutah mai gəlaru: alat a Kris lotolotu hən aGot, mai alatpəhaḡut lotoil a m̃o len nəbilitivile enan.

⁵ Be naJu ləsadələm nasoruan siPol lutaḡulol bulos gəlaru, ale losəhar nauluñan galevis lotosa dan nəmaket, lugol nəvanuan gail loluḡoh hən ləḡiḡal taḡtaḡor, mədas natit gail len nəbilitivile enan. Lom̃ur van hən naim siJason hən ləḡidoñ aPol mai aSilas hən ləḡipat kuv gəlaru vivile van hən naluḡoh.

⁶ Nəboñ ləsəsəḡ gəlaru, loliv gargar aJason mai nəvanuan nadələmian gail tile van hən alat lotoil a m̃o len nəbilitivile enan. Lukai habat ke, “Nəvanuan galegai lotomədas naut ḡisi, gagai logəm gegai.

⁷ Ale Jason egai ehəhaḡur hən lototoh lohoim san. Galit ḡisi loḡur kotov nalo seSisa a Rom, luke ikad nakiñ tile, nahəsən aYesu!”

⁸ Nəboñ naluḡoh mai alat lotoil a m̃o lotosəsəloñ hən natgalenan, lodədarḡaḡu masuḡ.

⁹ Imagenan lugol ke aJason mai nəvanuan nadələmian gail lulav nəvat mai galito hum na-kel-gati-an ke asike lomədas naut tətəs am, ale lorin galito luvan.

APol mai aSilas len naut a Perea

¹⁰ Len mariug enan ḡai nəvanuan nadələmian gail losəvat aPol mai aSilas vi Perea. Nəboñ artobar naut enan aroḡis len naim nəbonḡonan seJu gail.

¹¹ Len nəḡoruan salito, alat a Perea lohəhaḡur hən ləḡesəsədariñ səhor alat a Tessalonika. Loləñon masuḡ hən ləḡesəsəloñ hən nasoruan. Len nəboñ ḡisi lobunus tas natosian siGot hən ləḡisəḡi ke aPol tokitin o sakitin.

¹² Imagenan galit lusoḡur lodələm nasoruan siGot; galevis lotovi toḡtaKris lotoḡat nəhes mai auleKris isoḡur.

¹³ Be nəboñ naJu gail len naut a Tessalonika lotosəsəloñ ləboii ke aPol tokel ur nasoruan siGot mai alat a Perea, luvan ei ale lusor tas aPol len naluḡoh, gol nəlol paḡpaḡ mai nəbilitidədarḡaḡuan len navile enan.

* 16:37: Uman 22.25-29, 23.27

14 Beti vøha-sua ñai nøvanuan nadølomian gail losøvat aPol vi tut, vi lau len nabitass, be aSilas mai aTimoti arutoh.

15 Alat lotosøhar aPol luyar maii vøbar naut a Atens ale nøboñ lototølmam, lulav napisulan siPol ke, aSilas mai aTimoti aregøm tah mai aPol tutut.

Len naut a Atens

16 Nøboñ aPol totoh vir gølaru len naut a Atens, nølon isa bathut eris ke nabiltivile epul høn nølablab tiltile lotolotu høni.

17 Ña isor vahvah len naim nabønbonan mai naJu gail mai alat løsavu Ju lotolotlotu høn aGot. Ale len nøboñ þisi len nømaket ihol mai alat lototoh ei.

18 Ahai þusan gail, lotokis galit høn Epikurian* mai Stoik†, lusor levlev mai aPol. Galevis luke, “Ategai tosor tavgav, gai ike tikel nøsa?” Galevis am luke, “Esumñan tovi ulumñan na-kel-uri-an høn nagot dattotøtan høn gail.” (Løkømaienan husur ikel ur aYesu mai na-le-møhat-an dan nømatan.)

19 Ña losøhar aPol van høn nøkaunsel høn nøAreopakus.‡ Nømatistret gail lotobøtah lan lousi ke, “Namtuke namteløboi naþusanan veveu gotokel uri.

20 Namtosøseløñ høn natgalevis lototile masuŧ ale namtuke namteløboi namilelito.”

21 Alat a Atens mai nametþos gail lototoh ei, lusorsor husur mai losøseløñ tabtab høn nønauan ideh toveveu.

22 Beti aPol eil rivuh høn nøAreopakus ike, “Alat a Atens, noris ke, mættonau masuŧ høn nalotuan van høn nagot samit gail.

23 Husur nøboñ notoyar tur len naut egai, nokøta bunus natit mætlotolu høn gail. Ale nusab nømel tutumavan sua tokad natosian lan. Ike, ‘Van høn Nagot Datsaløboii.’ Nøsa mætlotolu høni be møtsaløboii, ategai nikel uri mai gamito.

24 AGot togol navile a pan mai natit þisi lan, atenan tovi Nasuþ høn nømav mai navile a pan, gai satoh len naim nalotuan nøvanuan lotoum høn gail.

25 Mai nøvanuan gail løsaløboi løþevi tarhøt san husur gai søpar titideh bathut gai søbon eviol mai nøvanuan þisi høn nømauran, nasuñavñavan mai natit þisi am.§

26 Len nøvanuan esua ñai igol naluŧoh þisi høn nøvanuan tiltile gail, høn løþitoh len navile a pan kavkav. Ale eriñ gat nøboñ høn natohan salito mai naut a im salito.

27 Igol natgalenan høn løþiyar kitev aGot, mai hum ma løþitarñarñ kitevi ale sabi, naut kømas ke satoh a tut dan gidat ŧisusua.

28 Bathut

“ ‘Len gai datukad nømauran,
datugol natideh dattogole mai datukad natohan.’

Hum galevis silat lototos nøþe samito luke,

“ ‘Gidat am datovi natun gail.’

29 Imagenan, husur ke dattovi anatun aGot gail, sadatinau ke esumñan nølablab høn nagol, nasilva o nøvat mot, nølablab nøvanuan toum høni len namitisau mai nønauan san.

30 A mño aGot søpansem alat lototøtan høn nakitinan husuri. Ehum tokøta søhor natøtanen enan. Be len nøboñ ta damøñai van, isor idarñ mai nøvanuan þisi len naut þisi ke, lipair dan nøsaan salito.

31 Bathut aGot ilekis høn nøboñ tia høn ke, len nanoran gai dereh tikot høn nøvanuan þisi len navile a pan. AGot gatotabtabuh len avan sua høn þikot høn galito. Ale igol avan enan iþarþar nøboñ togol tole møhat dan nømatan.”

* **17:18:** *Epikurian* gail lodølomi ke, nømauran ipat mños nahøhaŧuran, ale þikad nagot ideh, nøvanuan lovi ut kømas høn galito. † **17:18:** *Stoik* gail lodølomi ke, nøvanuan ñai ikad nønauan tonor høn þekøta tøban gai søbon. Lunau ke, got evi natit þisi len navile a pan ale nøvanuan þisi mai natit þisi loþitþitov. ‡ **17:19:** *NøAreopakus* evi naŧehuh sua tokad nahøsan nagot høn nøþalan salito mai lokis nømatistret gail lotobøtah len nøkaunsel nøAreopakus am. § **17:25:** Høn naves 24-25, ris 1Ki 8:27; Isa 42:5; Uman 7:48

³² Nəboŋ lotosəsəlon hən aPol tosor husur na-le-məhat-an dan nəmatan, galevis lusor vilesi, luman sili, be galevis am luke, “Namtuke namtesəsəlon hən gaiug tətəs husur natənan.”

³³ Imagenan aPol eriŋ galito.

³⁴ Be galit galevis lutah maii, ale lukad nadəlomian len aYesu: ikad aTionisius, tobətah len nəAreopakus; apəhaʋut sua, nahəsən aTamaris, mai nəvanuan galevis am.

18

APol len naut a Korint

¹ Husur nəboŋ enan aPol eriŋ naut a Athens, evi Korint.

² Len naut enan ebubur mai naJu sua, nahəsən aAkwila tovi ulePontus. Gai imad-hagəm a Itali mai asoan, aPrisilla, husur Klautius Sisa ikai hən naJu gail ke lerin naut a Rom. APol ia ris gəlaru,

³ ale bathut nauman san inor hən səlaru, itoh mai gəlaru ale loum bənbəon. Galit pisi losəsod im nətaʋolen.

⁴ Len nəSappat pisi isor vahvah len naim nəbənbəonan seJu hən b̄igol naJu gail mai alat a Kris leləboi səhot nakitinan husur aYesu.

⁵ Nəboŋ aSilas mai aTimoti artogəm len naprovens Masetonia tah mai aPol a Korint, aPol igol tabtab hən na-kel-uri-an ŋai, ikel uri mai naJu gail ke, aYesu evi aKris to, aGot totabtabuh lan.

⁶ Nəboŋ lotomətahun aPol, sor mēdas nahəsən, aPol ekur hən nahurabat san hən b̄imasil ke, aGot sahəhaʋur hən galito, ike, “Nəsə b̄evisi hən gamito tipat len gamito! Asike ipat len ginəu am. Gagai van nivan hən alat ləsavi Ju.”*

⁷ Bəti eriŋ naim nəbənbəonan enan vi lan naim seTitius Justus, tolotu hən aGot; naim san ipat tarhət naim nəbənbəonan seJu.*

⁸ AKrispus, toil a m̄o hən naim nəbənbəonan, ikad nadəlomian len Nasuʋ aYesu, gai mai alat lototoh maii. Isoʋur len naut a Korint lotosəsəlon hən nasoruan siPol, lodəlom na-kel-uri-an tovoi ale lubaptais.

⁹ Len nalenmariug sua Nasuʋ isor mai aPol len na-kəta-risi-an sua ke, “Sagemətahw, be gisor, sagipat b̄utb̄ut;

¹⁰ bathut nutoh mai gaiug. Ale səkad avan ideh hən b̄emēdas gaiug hən b̄igol gəb̄ikad nasənahan, husur nəvanuan isoʋur len nab̄iltivile egai lovi esagw.”

¹¹ Ale itoh ei nasihau esua mai nahəbati eməlevtes, eʋusan galito hən nasoruan siGot.

¹² Nəboŋ aKallio tovi gavna len naprovens Akaia, naJu gail luʋon, lutah gat aPol, ale lukot həni.

¹³ Luke, “Ategai italtal hən nəvanuan gail hən ləb̄ilotu hən aGot len naʋide sanor hən nalo.”†

¹⁴ APol esəŋav hən nabuŋon hən b̄isor be aKallio isor kəkol həni, ikel mai naJu gail ke, “Gamit məttaşor husur nəsaban ideh o natit tosa togole, tanor hən nəb̄esəsəlon hən nasor-tasi-an samit məttovi Ju.

¹⁵ Avil husur ke nəbathut na-sor-b̄albal-an evi nasoruan gail mai nəhes gail mai nalo samito, gamit m̄au mitigole tinor, husur ginəu nomətahun nəb̄evi nəmatsistret hən natgalenan.”

¹⁶ Ale igol ke nəvanuan nakotan lohut galit dan nakotan.

¹⁷ Bəti galit pisi lutah gat aSostenes toil a m̄o hən naim nəbənbəonan seJu ale luʋasi a m̄o hən nakotan, be aKallio sənau masuʋ hən natgalenan.

APol etəlmam vi Antiok

* **18:6:** Uman 13.51   * **18:7:** Titius Justus: natosian galevis ta sutuai luke Titus.   † **18:13:** Nalo silat a Rom idam hən nalotuan silat lotovi Ju, be luke aPol toʋusan hən nalotuan tile, nalo silat a Rom sədam həni.

18 APol itoh ebəlav kəkereh a Korint. Beti esudəlañ nəvanuan nadəlomian gail ei, ale iwol vi Siria mai alarmisoan, aPrisilla mai aAkwila. Len naut a Kenkrea esir p̄is navurun husur na-kel-gati-an sua san tokele mai aGot.

19 Nəboŋ lotobar naut a Efesus, aPol eriŋ gəlar ei be gai səbōn eḅis len naim naḅonḅonan seJu hən ḅisor levlev mai naJu gail.

20 Nəboŋ lotousi hən ḅitoh kəkereh am, sədañ.

21 Be nəboŋ tosudəlañ galito tonon ike, “AGot ḅeləŋoni dereh netəlmam van hən gamito.” Beti iwol dan naut a Efesus.

22 Ale nəboŋ tomariŋ len naut a Sisarea, evi məhat vi Jerusalem, ike, “Ivoi,” mai alat siYesu ei, ale evi pan vi Antiok.

23 Nəboŋ totoh ei ebəlav kəkereh, ivan tətəs, iyar tur len naut gail a Kalatia mai a Frijia hən ḅigol ahai susur p̄isi, ludan am.

AAp̄ollos ikel ur nasoruan siGot

24 NaJu sua tovi auleAleksadria egəm vi lan naut a Efesus, nahəsan aAp̄ollos. Evi naulum̄ian tokad namitisau hən ḅigol nasoran ḅihol, ale eləboi bun natosian siGot.

25 Atenan esəsəlonḅon ləboi naḅisal siNasub̄ tia, ale nəlon idanḅon hən tosor mai p̄usan tonor husur aYesu, be eləboi nəbaptaisan siJon ŋai.

26 Etuḅat hən nasoran len naim naḅonḅonan seJu, namətahwan eḅuer. Be nəboŋ aPrisilla mai aAkwila artosəsəlonḅon hən, arusor mai gai səbōn, arusor vahvah hən naḅisal siGot tonor am maii.

27 Nəboŋ toke tevi lan naprovens Akaia, nəvanuan nadəlomian gail lugol eləŋon ivoi am len nəlon, ale lutos naləḅulat van hən ahai susur gail ei ke, lehəhaḅur hən nagəmaian san. Nəboŋ tobar naut a Akaia evi tarhət habat silat lotokad nadəlomian bathut navoian aGot toviol kəmas hən.

28 Len nəhon nəvanuan p̄isi, len natosian siGot, isor idanḅon, ḅusani ke naJu gail lusab, be aYesu evi aKristo, aGot totabtabuh lan.

19

APol len nabiltivile Efesus

1 Nəboŋ aAp̄ollos totoh len naut a Korint, aPol iyar tur len naut gail a ut vəbar naut a Efesus. Isab̄ ahai susur galevis ei,

2 ale eus galit ke, “Mətukad aNunun aGot nəboŋ məttoḅgəm vi vanuan nadəlomian a?” Lusor vari ke, “Ao, ḅikad aNunun aGot, namtsasəsəlonḅon hən natideh husuri.”

3 Beti aPol eus ke, “Mətukad nəbaptaisan tomabe?” Lusor vari ke, “Nəbaptaisan siJon.”

4 Ale aPol ike, “Nəbaptaisan siJon evi nəbaptaisan hən nəpairan dan nəsaan. AJon ikel mai nəvanuan gail ke, leriŋ nəlolit len ategaii ḅehusuri. AJon isor husur aYesu.”*

5 Nəboŋ lotosəsəlonḅon hən nasoruan enan, lubaptais len nahəsan Nasub̄ aYesu.

6 Ale nəboŋ aPol toriŋ navəlan gəlar len galit ḅisusua tonon, aNunun aGot eḅis len galito, ale lusor len nasoruan tiltile mai lukel ur nəsa aGot tokel mai galito.

7 Galit p̄isi lovi 12.

8 APol eḅis len naim naḅonḅonan seJu ale len nahəbati itor isor ei namətahwan eḅuer. Isor levlev mai isor vahvah husur natohan pipihabəlan aGot.

9 Be nəboŋ galevis lotohaihai, ləsadəlomi, lotosor isa hən naḅisal siNasub̄ van hən naḅonḅonan, aPol eriŋ galito. Esəhar ahai susur gail maii, ale isor levlev akis len naim namitisau seTirannus.

10 Imagenan tabtab len nasihau eru hən ke, galit p̄isi lototoh len naprovens Asia, naJu gail mai alat a Kris p̄isi, losəsəlonḅon hən nasoruan siNasub̄.

Anatun aSkeva gail

* 19:4: Mat 3.11; Mak 1.4, 7-8; Luk 3.4, 16; Jon 1.26-27

11 Len navəlan aPol aGot igol namerikel gail sahun togolgole akis.

12 Natuhtaol o nahurabat gail lotobar aPol, nəboŋ lotolav gail mai alat lotoməsah, lumaur, mai nanunun nəmargobut gail lumakuv.

13 Beti naJu galevis lotoyar titau hən ləbehut nanunun tosa gail, lukel ris nahəsan Nasub aYesu van hən alat lotokad nanunun nəmargobut gail ke, “Len nahəsan aYesu, aPol tokel uri, gimakuv!”

14 Ikad abiltihai tutumav tovi Ju, nahəsan aSkeva, tokad anatun ulumian toməlevru togol magenan həni.

15 Avil nəboŋ lotogole, nanunun nəmargobut isor var galit ke, “Noləboi aYesu! Nəsətətan hən aPol, avil gamit ase?”

16 Beti naulumian tokad nanunun nəmargobut eməlah van hən galito, idaŋ masuŵ, esəhor galito gol ke lugam dan naim enan burmalmal mai nəda halit isel.

17 Nəboŋ alat lototoh aEfeŋsus, naJu gail mai alat aKris pisi, lotosəsəloŋ ləboi natenan, galit pisi lumaŋmaŋ lan ale loputsan nahəsan Nasub aYesu.

18 Galit lusoŋbur lotogəm vi vanuan nadəlomian, lusor təvah, lukel vəhot nəsa tosa lotogole.

19 Galit galevis lotogolgol nabehi a mō, lusah tuan nalobulat na-golgol-behi-an salit gail, ale lopəŋas pisi len nəhon nəvanuan gail. Lətake lətaŋpur hən nalobulat gail, nəvat halit tavi nakoin nasilva tavi 50,000.

20 Len navide tomagenan aGot eŵusan nədaŋan san, ŋa nəvanuan lusoŋbur am losəsəloŋ hən nasoruan siNasub tobar nəlolit am.

Naluŵoh iŋbal taŵtaŵor, mədəs natit gail

21 Nəboŋ natgalenan lotonoŋ, len nanunun aPol inau ke tiyar tur len naprovens Masetonia mai aAkaia vi Jerusalem. Ike, “Nəboŋ nəbivan ei binəŋ nimasvi Rom am.”

22 Ŋa esəvat nəvanuan na-vi-tarhəte-an san eru, aTimoti mai aErastus vi Masetonia, be gai səbən itoh ebəlav kəkereh am len naprovens Asia.

23 Len nəboŋ enan, len nabiltivile Efeŋsus ikad nabiltibalan tomədəs alat lotohusur naŋisal siNasub.

24 Ikad naulumian sual ei, nahəsan aTemetrius toum hən natuhləbləb hən naim nalotuan siArtemis hən nasilva. Eliv nəvat isoŋbur mōs alat lotoum len nasilva.

25 Igol esan gail luŋbonŋon mai alat lotoum len nasilva am, ale ike, “Lalumian, mətələboii ke dattolav nəvat tosoŋbur len nabisnis egai.

26 Mətoris ləboii, mətəsəsəloŋ ləboii ke, savi geg aEfeŋsus səbən ŋai, be len pəpadaŋ hən naprovens Asia kavkav, atenan, aPol, esəhar nəvanuan isoŋbur. Egəras galit ke nagot gail, nəvanuan lotoum həni, ləsavi got kitin.

27 Ehum nəhes hən nauman sidato bəgəm bisa, mai len nənauan salit pisi ehun naim nalotuan siArtemis, nagot tovi pəhaŵut toyalyal, bəgəm vi ut kəmas. Alitenan, nəyalyalan san dereh timasig len nənauan silat aAsia mai navile apan lotolotu həni!”

28 Nəboŋ lotosəsəloŋ həni, nəlolit ipaŋpaŋ masuŵ, lukai habat ke, “Artemis ta Efeŋsus iyalyal buni!”

29 Sədareh nabiltivile enan epul hən nadədarŋabuan mai nəlol paŋpaŋ. Naluŵoh lomur vi lan naut hən nabiltibonŋon, loliv gargar aKaius mai aAristarkus, auleMasetonia gəlaru artoyar mai aPol.

30 Be nəboŋ aPol toke tivan hən bisor mai naluŵoh, ahai susur gail lomətahusi.

31 Beti galevis am, lotoil a mō len naprovens Asia, lotoləmas aPol, lopisul van həni ke, satevi lan nabiltibonŋon.

32 Len naut enan galevis lukai hən natsua, galevis am lukai hən natsua tile am husur naŋbonŋon edədarŋabu, ale isoŋbur ləsaləboii ke naŋbonŋon salit mōs nəsa.

³³ NaJu gail lorusan aAleksada vi m̃o ale galevis len naluṽoh lukel maii hən ñsa b̃ikele. Beti eḅil hən naṽelan hən l̃əb̃em̃ədaṽ hən b̃isor gol gai gabag.

³⁴ Ñəb̃oṽ naluṽoh lotok̃eta l̃əboii ke aAleksada tovi Ju, lom̃ətahuni, luḅon hən lotokai ke, “Artemis ta Efesus iyalyal buni!” Imaiēnan hən ñəhaua toru.

³⁵ Ñəb̃oṽ aklak hən nab̃iltivile tosor ṽəhṽəh naluṽoh hən l̃əb̃em̃ədaṽ ike, “Laluṽan a Efesus, ñəvanuan p̃isi lol̃əboii ke nab̃iltivile Efesus ek̃ətk̃eta t̃əban naim nalotuan siArtemis toyalyal mai ñəvat mot san toteh dan ñəmav.

³⁶ Husur ke s̃əkad avan ideh hən b̃ike natgalenan l̃əsakitin, m̃ətem̃ədaṽ, samtigol natit tomelmel.

³⁷ M̃ətos̃əhar alaruenan g̃əm gegai be arsavi vanuan naṽənṽənahān g̃əlaru hən naim nalotuan mai arsas̃əvar nagot p̃əhaṽut sidato.

³⁸ ATemetrius mai alat lotoum len nasilva maii l̃əb̃isor m̃ətahun avan ideh, nakotan gail los̃əṽav, ikad ñəmətsistret gail; ivoi ke leriñ nakoblenan salito len nakotan galen ideh.

³⁹ M̃ətb̃el̃əṽon natideh am, dat̃ib̃onb̃on tivoi hum nalo tokele, hən dat̃ib̃igole tinor.

⁴⁰ Husur ñəsa tovisi dam̃əṽai, hum ma alat a Rom l̃əb̃isor tas gidato husur na-b̃onb̃on-b̃unoh-an sidato toḽerhado, bathut savi m̃os natideh.”

⁴¹ Ñəb̃oṽ tok̃əmaiēnan tonoñ, es̃əvat galit ke livan.

20

APol evi Masetonia beti evi Kris

¹ Ñəb̃oṽ ñəwalan hən nad̃ədarñəḅuan enan tonoñ, aPol ekis ahai susur gail g̃əmai. Ñəb̃oṽ togol lotol̃əṽon tovoi am len ñəl̃olito, esud̃əlaṽ galito ale evi Masetonia.

² Iyar tur len naut gail a Masetonia, isor habat mai ñəvanuan nad̃əl̃omian gail ei gol lol̃əṽon ivoi am len ñəl̃olito. Beti ibar naut a Kris.

³ Itoh ei hən nah̃əbati itor. APol eutaut hən b̃iwol vi Siria ñəb̃oṽ tos̃əs̃əl̃oñ h̃əni ke tokad na-sor-utaut-an seJu lotovi enemi san gail hən l̃əb̃em̃ədaṽ. Imagenan eg̃əgel hən ñənauan san, inau ke tiyar tur len naprovens Masetonia vi Siria.

⁴ Ñəvanuan galevis lutah mai aPol, ikad aSopata tovi anatun aPirrh̃us ta Perea, aAristarkus mai aSekudus ta Tessalonika, aKaius ta Terpe, aTimoti mai alaruevis ta Asia, aTikikus mai aTrofimus.

⁵ Alatenan lotovan a m̃o lutoh vir ginamito len naut a Troas.

⁶ Husur ñəb̃oṽ hən Ñəhanan hən nab̃əta s̃əkad nayis lan, namtoriñ naut a Filippi, namtuwol vi Troas len ñəmarib̃oñ erim. Namtuḅoñ t̃ətas mai galito ale namtutoh̃ ei nawik esua.

Nam̃əkot siPol a Troas

⁷ Len ñəmarib̃oñ namet̃əkav hən nawik, namtuḅoñ mai ñəvanuan nad̃əl̃omian gail hən namtb̃ihañ b̃onb̃on. APol isor van hən galito ṽəbar tub̃loh len mariug husur pelan han dereh tivan.

⁸ Len narum̃ a m̃əhat namt̃ob̃onb̃on lan, ikad nam̃ial isob̃ur.

⁹ Amantuhmar sua, nah̃əsān aEutikus, eb̃ətah len natuhb̃opita tos̃əṽav. Ale ñəb̃oṽ aPol tosorsor van, nam̃ətan atenan inoṽ van ṽəbar ipat buñḅuñol, iteh dan naim nastori totor vi pan. Ñəb̃oṽ lotopat risi lus̃əbi ke tomat.

¹⁰ Be aPol evi pan, ipat husuri, eriñ naṽelan garu lan, ale ike, “Samtinau masuṽ h̃əni, imaur tia!”

¹¹ Beti galit p̃isi lot̃əlmam vi m̃əhat, aPol ilav nab̃əta, eḅuri ale luhan b̃onb̃on h̃əni. Ñəb̃oṽ lotohani tonoñ, aPol isor t̃ətas ṽəbar ñəmav topitau, ale ivan.

¹² Beti galit los̃əhar ñəmantuhmar tomaur vahim. Lol̃əṽon ivoi habat am len ñəl̃olito.

Ñəyaran a Troas vi Miletus

13 Namtovi m̃o vi lan nēwag wol ale namtuwol vi Assos hən namt̃beusan aPol ei husur isor utaut maienan hən b̃iyar vi Assos len tan sēbon.

14 Nəbōŋ tobubur mai ginamito len naut a Assos, namtousani ale namtuwol vi Mitilin.

15 Pelan han namtorin̄ naut enan, namtuwol van salsal a tut hən naholoul Kios. Pelan han am namtubar naholoul Saṃos ale pelan tētas am namtubar navile a Miletus.

16 APol ike tiwol tukot a Efesus hən asike b̃itoh b̃ebēlav len naprovens Asia, husur etutut hən ke hum ma b̃ibar naut a Jerusalem a tahw hən nəbōŋ hən naPentikost.

APol esudelaṃ alat lotoil a m̃o siYesu a Efesus

17 Len naut a Miletus episul vi Efesus, eus ke alat lotoil a m̃o silat siYesu ei legəm risi.

18 Nəbōŋ lotogəm hēni ikel mai galit ke, “Mətōləboi naṽide hən nəmauran sagw len nəbōŋ metəkav notobar naprovens Asia, ale nototah mai gamit len natohan sagw ei kavkav.

19 Noum siNasub̃. Len na-ləŋon-isa-an sagw, nəlogw emədəu, nəsənaṽu ginau, namətərarur sagw isel, be nudan̄ b̃uri naut kəmas natit p̃isi tosa naJu gail lotogole nəbōŋ lotosor utaut hən ləb̃emədəs ginau.

20 Nəsətəgau gat natideh b̃evi tarhət samito, nusor vəhot na-kel-uri-an tovoi, noṽusan gamito len nəhon nəvanuan p̃isi mai len naim ṽisusua.

21 Nukel p̃uli mai naJu gail mai alat a Kris ke lipair m̃au dan nəsaan van hən aGot, ale lerin̄ nəlolit m̃au len aYesu, aMasta sidato.

22 “Gagai aNunun aGot italtal hən ke, ginau nəb̃evi Jerusalem naut kəmas ke nəsaləboi nəsa b̃evisi hən ginau ei.

23 Noləboii ŋai ke, len navile p̃isi notovi lan aNunun aGot ikel nalələgauan mai ginau ke, nəvanuan gail dereh lerin̄ ginau len naim bəb̃an̄is mai ligol ginau neləŋon tisa masuṽ.*

24 Avil nunau ke nəmauran sagw evi ut kəmas hən ginau. Noləŋon ŋai ke nibar nagilen nəgaman sagw, ale um vurvur nauman Nasub̃ aYesu tolavi mai ginau, ke, nikel kot na-kel-uri-an tovoi hən navoian aGot toviol kəmas hēni.*

25 “Len nəyaran sagw, nukel ur natohan pipihəbələn aGot mai gamito, be gagai noləboii ke asike mətəris nəhogw am.

26 Imaienan nukel koti mai gamit ke, len nəbōŋ daməŋai nəsa b̃evisi hən gamit tipat len gamito! Asike ipat len ginau am,

27 bathut nəsatəgau gat natideh hən nəb̃esusuani dan gamito. Nukel naləŋonian kavkav siGot mai gamito.

28 Mətələgau hən gamito, mətəkətkəta tēban navəshəsipsip samito lotovi alat siYesu. ANunun aGot igol ke məttoil a m̃o hən alat siGot, aGot toṽur galit hən nəda hiNatun san.*

29 Ginau noləboii ke, nəbōŋ nəb̃ivan tia dereh galevis legəm len gamito sum̃an nalipah katkat gail. Dereh lemədəs navəshəsipsip siYesu.

30 Gamit galevis, dereh lile məhat, pair hən nakitinan hən ləb̃egəras ahai susur gail, hən ahai susur gail ləb̃ehusur galito.

31 Imagenan mətəhulahul! Mitinau gati ke, len nasihau totor nəsəŋavŋav be nukel nalələgauan tabtab mai gamit ṽisusua len nalennəyal mai nalenmariug. Vəha-səb̃osəbur nutan̄is gamit p̃isi.

32 “Gagai nerin̄ gamit len navələn aGot. Mitinau gat nasoruan husur navoian san toləboi b̃igol mət̃bidan̄ am mai b̃eviol mai gamit hən nəsa b̃evi samit balai, gamit mət̃tovi siGot.

33 Nəsələŋon nagol, nasilva o nahurabat sivan ideh.

34 Gamit, mətələboii ke, noum hən navəlagw hən ke ginau mai alat lototah mai ginau, namtsəpar titideh.*

* 20:23: Uman 21.4, 11 * 20:24: 2Tim 4.7 * 20:28: 1Pit 5.2 * 20:34: Uman 18.3

³⁵ Len natit þisi notogole, noʋusani ke datimasum tidan magenan hən datþevi tarhət silat læsədan. Mitinau gat nasoruan siNasub aYesu toke, ‘AGot tigol navoian van hən alat lotoviol səhor alat lotolav naviolan.’ ”

³⁶ Nəboŋ aPol tosor tonon, etəŋedur, gai mai galit þisi ale isor tuʋ.

³⁷ Galit þisi lutan habat; lolugum gat aPol, losum nətərhon.

³⁸ Lulolosa masuʋ bathut nəsa tokele ke, asike lorisi am. Beti losəhari vi lan nəwag wol.

21

Nəyaran siPol vi Jerusalem

¹ Nəboŋ namttoriŋ galit tia, namtuwol inor van vəbar naut a Kos, ale pelan han namtubar naholoul Rotes, beti namtovi Patara.

² Nəboŋ namttosaþ nəwag wolwol þevi Fonisia, namtusah lan, namtuwol.

³ Namtoris naholoul Saiprus, ale nəboŋ namttowol dani len nəmair sinamito namtuwol vi Siria. Namtubar naut a Tair husur nəwag wol tedədan tite ei.

⁴ Namtusah ahai susur galevis, ale namtutoh ei nəmariboŋ eməlevru. Len aNunun aGot galit lukel mai aPol ke satevi məhat vi Jerusalem.

⁵ Nəboŋ namttotoh ei tonon, namtoriŋ naut enan len nəyaran sinamito. Galit þisi mai asoalit mai anatulit luyar mai ginamito vi lan nətərhəvile. Len nabitasi ei ginamit þisi namtotənadur, namtusor tuʋ,

⁶ ale namtosudəlaŋ ginamit gabag. Namtusah len nəwag wol, be galito luvahim.

⁷ Namtuwol a Tair van vəbar naut a Ptolemais. Len naut enan namtuke, “Ivoi,” mai nəvanuan nadəlomian gail ale namtutoh mai galito hən nəmariboŋ esua.

⁸ Pelan han namtovi Sisarea ale namtutoh mai a Filip tokelkel ur na-kel-uri-an tovoi, tovi vanuan sua len natikon lotoməlevru.*

⁹ Gai ikad anatvavin ivat lotovi vensus lotokel ur nəsa aGot tokel mai galito.

¹⁰ Nəboŋ namttotoh ei len nəmariboŋ galevis, ahai kelkel ur sua, nahəsan aAkapus egəm len naut a Jutea gəm vi pan.*

¹¹ Egəm hən ginamito, ilav nəhau tutuʋ siPol ale ibanjis gat gabag narien mai navəlan þisi həni. Ike, “ANunun aGot ekəmaiegai ke, ‘Naulumnan nəhau tutuʋ egai tovi esan, alat a Jutea len naut a Jerusalem dereh libanjis gati hən ləberinji len navəlan alat læsavi Ju.’ ”

¹² Nəboŋ namttosəsəlon hən natgalenan, ginamit mai alat lotosuh ei namtonjiri ke, aPol satevi Jerusalem.

¹³ Beti aPol isor var ginamit ke, “Mətumabe? Mətutan, ale nəlogw itanjis habat hən gamito. Be savi nə-banjis-gati-an ŋai notoutaut həni, noutaut hən nəbimat len naut a Jerusalem sil nahəsan Nasub aYesu.”

¹⁴ Husur namttohisi soþuer, namtsasor am be namtuke, “Nəsa Nasub toləŋoni m̄au tevisi.”

¹⁵ Husur nəboŋ galenan namttoutaut ale namtovi məhat vi Jerusalem.

¹⁶ Ahai susur galevis a Sisarea lutah mai ginamito, ale losəhar ginamit vi lan naim siMnason, auleSaiprus sua tovi ahai susur a m̄o tia, ale namtutoh maii.

APol eris aJemes

¹⁷ Nəboŋ namttobar naut a Jerusalem, nəvanuan nadəlomian gail lohəhaʋur hən namttogəmai.

¹⁸ Pelan han namttutah mai aPol hən namtberis aJemes, ale alat lotoil a m̄o silat siYesu logəmai.

¹⁹ APol ikel na-ke-ivoi-an mai galito, ale isor husur natit þisi v̄isusua aGot togole len alat læsavi Ju nəboŋ aPol toum m̄os galito.

* 21:8: Uman 6.5, 8.5 * 21:10: Uman 11.28

²⁰ Alat lotosəsəlon hən natgalenan lusor sal suh aGot ale lukel mai aPol ke, “Wawa, goris ləboii ke naJu gail lusobur masuʋ logəm vi vanuan nadəlomian gail. Galit p̄isi loləyon buni ke lehusur nalo.

²¹ Losəsəlon hən na-kel-uri-an husur gaiug ke, gotoʋusan naJu gail lotosuh mai alat ləsavi Ju ke lipair dan aMoses, saletiv dalus anatulit gail ale salehusur naʋide seJu gail.

²² Dereh lesəsəlon hən gotogəmai, ale namtigol nəsə?

²³ Gigol nəsə namttokel mai gaiug bai. Ikad ivat len ginamito lotogol na-kel-gati-an van hən aGot.

²⁴ Gitah mai galito, gigol giveveu len nəhon aGot mai galito, ale lav nəvat mai galit hən ləbesir nəkadulito. Imagenan nəvanuan p̄isi dereh leləboii ke, nəsə lotosəsəlon hən husur gaiug sakitin, avil ke gaiug gugol husur nalo siMoses.*

²⁵ Be tarhət alat ləsavi Ju, namtutosi tia ke salihan naməḡod tovi violan len natutumavan van hən nəlablab, salihan nəda o naməḡod nəhau tobanjis bun navədolon mai saligol naitian tosa.”*

²⁶ Pelan han aPol esəhar alalumən ale lugol lueveu. Beti eḡis len naholəvat todar vis naim siGot hən bikel ur nəboḡ hən nanoḡan hən naveveuan salito, nəboḡ ahai tutumav betutumav hən naviolan m̄os galit ʋisusua.*

Lutah gat aPol

²⁷ Nəboḡ nəmariboḡ toməlevru pəpadaḡ hən tononḡ, naJu galevis ta Asia loris aPol len naholəvat todar vis naim siGot. Nasoran salito igol naluʋoh kavkav nəlolit ipanḡan van lutah gat aPol,

²⁸ lukai ke, “UleIsrael gail, mətəvi tarhət sinamito! Ategai evi naulumən toʋusan nəvanuan p̄isi len naut p̄isi. Len naḡusanan san isor tas nəvanuan sidat gail, nalo sidato mai naut egai. A məhat hən natgalenan, esəhar auleKris gail vi lan naut siGot, gol ke naut tolo egai eḡinḡinḡal len nəhon aGot.”*

²⁹ (Lokəmaienan husur lotoris aTrofimuz ta Efesus* tia totah mai aPol len nabiltivile. Ale lunau ke aPol tosəhari vi lan naholəvat todar vis naim siGot.)†

³⁰ Beti nəvanuan len nabiltivile kavkav, nəlolit ipanḡan, lom̄ur ḡonḡon, tah gat aPol, liv gargari dan naholəvat todar vis naim siGot, ale vəha-sua ḡai nabopita gail lokəkol.

³¹ Nəboḡ lotohisi hən ləbiʋabuni, na-kel-uri-an ibar nakomada toil a m̄o hən nasoltia gail p̄isi siRom ei,‡ ke len naut a Jerusalem kavkav ikad nə-ḡal-taʋtaʋor-an tomədas natit gail.

³² Vəha-sua ḡai esəhar nasoltia mai nasenturion§ gail, lugam vi pan van hən naluʋoh. Nəboḡ naluʋoh lotoris nasoltia gail mai nakomada toil a m̄o, ləsəʋas aPol am.

³³ Beti nakomada egəm hən aPol, itah gati, ale ikel mai nasoltia gail ke, libanjis gati hən natsen teru. Ale eus naluʋoh ke nahəsən ase mai igol nəsə.

³⁴ Galevis len naluʋoh lukai hən natsua, galevis am lukai hən natsual am. Ale husur edədas ḡeləboi nəsə tovisi bathut nəwalan, ike nasoltia gail lesəhar aPol vi lan naim sisoltia gail.

³⁵ Nəboḡ aPol tobar na-mel-pəlpəlau-an hən naim sisoltia gail, lupati husur nabiltitol panḡan sinaluʋoh.

³⁶ Naluʋoh lotohusur galito lukaikai ke, “Vabuni! Vabuni!”

APol isor kitin husur gai gabag

* **21:24:** Uman 18.18   * **21:25:** Uman 15.23-29   * **21:26:** 1Kor 9.20   * **21:28:** NaJu gail lunau ke alat ləsavi Ju lovi naut kəmas, ləsənor hən ləḡeḡis len naholəvat todar vis naim siGot. Limastoh vivile ḡai len Naut silat ləsavi Ju. Alat a Israel loləboi ləḡeḡis vi lan naut gail pəpadaḡ hən naim siGot: Naut silatpəhaʋut mai Naut silat a Israel. Avan ideh sahusur natgalenan, lugol imat.   * **21:29:** Uman 20.4   † **21:29:** Hən naves 28-29, ris Eze 44.7   ‡ **21:31:** Nahəsən aKlautius Lisias, ris Uman 23.26.   § **21:32:** Nasenturion evi nasoltia toil a m̄o hən nasoltia lotovi 100.

³⁷ Nəboŋ lotosəhsəhar aPol vi lohoim sisoltia gail, aPol eus nakomada ke, “Noləboi nəbisor mai gaiug?” Atenan isor vari ke, “Goləboi nasoruan ta Kris a?”

³⁸ Be gaiug gəsavi uleljip togol nəbālan mai a Rom a mō, ale tosəhar alalumian lotogolgol nəmatan lotovi 4,000 vi lan naut masmas a?”

³⁹ APol ike, “Ao, ginau novi naJu, auleTarsus a Silisia, naulumian hən nabiltivile enan. Nous gaiug ke, noləboi nəbisor mai nəvanuan galeg bai a?”

⁴⁰ Nəboŋ todam hən aPol eil len na-mel-pəlpəlau-an ale ebil hən navəlan van hən naluʋoh. Nəboŋ naut tobut, isor mai galit len nasoruan seIpru gail ke,**

22

¹ “Lalumian, aʋagw gail mai atəmagw gail, mətesəsəloŋ hən na-sor-gole-an sagw tokitin.”

² Nəboŋ lotosəsəloŋ hən ke tosor len nasoruan seIpru gail, naut ebut habat ale ike,

³ “Ginau novi Ju sua, anagw ipas ginau len naut a Tarsus a Silisia. Notibau len nabiltivile egai. Nəboŋ notosəkul, ahai pusan sagw aKamaliel. Len naʋusanan san nosəkul ləboi bun nalo setəmadit ta sutuai. Noləhoŋon masuʋ hən notohusur aGot sumian gamit pisi daməŋai.

⁴ Ginau nomədas tabtab hən alat lotohusur naʋisal siNasub, nugol isa hən galito van vəbar nəmatan salito. Nubanjs gat alalumian mai alatpəhaʋut, bar hən galit len naim bəbanjs.

⁵ Abiltihai tutumav mai alat lotoil a mō seJu gail loləboi ləbikel koti mōs ginau ke notokitin. Galit lulav nalobulat napisulan gail mai ginau van hən naJu gail a Tamaskus. Ale nuvan hən nəbibanjs gat alat lototoh ei, səhar təlmam hən galit vi Jerusalem hən ləbipanis.*

*APol ikel husur nəpairan san dan nəsaan
(Uman 9.1-19, 26.12-18)*

⁶ “Nəboŋ notoyar van, pəpadaŋ hən naut a Tamaskus tubliial, vəha-sua ŋai namial togəm len nəmav tomial habat ebilas ginau.

⁷ Ale nuteh len tan, nosəsəloŋ hən nadoldol tous ginau ke, ‘Sol, Sol, gomədas tabtab hən ginau hən nəsa?’

⁸ Nusor vari ke, ‘Gaiug ase Nasub?’ Beti ikel mai ginau ke, ‘Ginau aYesu ta Nasaret gotomədas bun ginau.’

⁹ Alat lototah mai ginau loris namial tomial habat be ləsasəsəloŋ hən nadoldol tosor mai ginau.

¹⁰ Nousi ke, ‘Nasub, nigol nəsa bai?’ Nasub ikel mai ginau ke, ‘Gile məhat, gebis len nabiltivile a Tamaskus. Avan sual ei dereh tikel mai gaiug natit pisi notoriŋi len gaiug hən gəbigole.’

¹¹ Nodədas nəbəkəta sil namial enan tobilas ginau. Na alat lototah mai ginau lotəgau navəlagw, losəhar ginau vi lan naut a Tamaskus.

¹² “Naulumian sua, nahəsan aAnanias egəm hən ginau. Evi vanuan tohusur kitin hən naʋisal siGot mai tohusur nalo, ale naJu gail ei luke tovoi.

¹³ Eil təban ginau ale ike, ‘Wawa Sol, gekəta vi məhat, nakətaan sam etəlmam!’ Vəha-sua ŋai nokəta vi məhat, norisi.

¹⁴ Beti ike, ‘AGot setəmadit ta sutuai itabtabuh len gaiug hən gəbeləboi naləhoŋonian san, hən gəberis Nəvanuan Nanoran mai hən gəbesəsəloŋ hən nadolon.

** **21:40:** Nəvanuan galevis lotokad namitisau len nasoruan siGot lunau ke aPol tosor len nasoruan ta Aram.

* **22:5:** Hən naves 4-5, Uman 8.3, 9.1-2

¹⁵ Husur dereh gevi vanuan san hən gəbikel kot nəsa gotorisi mai gotosəsəlonj həni mai nəvanuan p̄isi.

¹⁶ Ale govəlo hən nəsa? Gile məhat, gibaptais, ale gisor mai Nasuḅ hən ḅekəkas kuv nəsaan sam̄ gail.’

aGot esəvat aPol van hən alat ləsavi Ju

¹⁷ “Notəlmam vi Jerusalem ale nəboŋ notosor tuṽ len naholəvat todar vis naim siGot, noris na-kəta-risi-an sua togəm len nəmav ei.

¹⁸ Noris aYesu tokel mai ginau ke, ‘Getutut, gam dan naut a Jerusalem husur asike lodəlom na-kel-koti-an sam̄ husur ginau.’

¹⁹ Ale nuke, ‘Nasuḅ, galit loləboii ke, len naim naḅonḅonan p̄isi seJu nubaŋis gat alat lotoriŋ nəlolit len gaiug ale nuṽas galito.

²⁰ Ale nəboŋ nəda hiSteven tosel, gai tosor vi tarhət sam̄, ginau noil pəpadaŋ, nudam̄ mai alat lototubuni. Nokəta təban nahurabat salito.’*

²¹ Beti ikel mai ginau ke, ‘Givan, nesəvat gaiug vi tut van hən naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile gail.’ ”

²² Naluṽoh losəsəlonj hən aPol vəbar tokəmaienan. Be nəboŋ toke aGot tosəvati van hən alat ləsavi Ju, lukai habat ke, “Lav kuvi dan navile a pan! Sanor ke ḅimaur am.”

²³ Lukai van ale lubarbar hən nahurabat salit gail mai nəmasiav vi məhat.

²⁴ Nakomada ikel mai nasoltia gail ke, lesəhar aPol vi lohoim salito ale bilasi, usi hən ləḅisabi ke, husur nəsa naluṽoh lotokai van həni maienan.

²⁵ Avil nəboŋ lotoliv gat navəlan mai narien aPol, baŋis gat gail hən ləḅebilasi, eus nasenturion toil təban ke, “Inor ke mətebilas auleRom sua nakotan səsabi ke tosab?”*

²⁶ Nəboŋ nasenturion tosəsəlonj hən natenan, ivan hən nakomada ale ikel maii ke, “Guke gigol nəsa? Atenan evi auleRom.”

²⁷ Nakomada egəm hən aPol, eusi ke, “Kel mai ginau, govi auleRom m̄au?” Ale ike, “Evoi.”

²⁸ Beti nakomada ike, “Nulav nəvat tosəbur mai alat a Rom hən notogəm vi uleRom.” Ris aPol toke, “Be ginau boh, nəboŋ lotopas ginau novi uleRom.”

²⁹ Vəha-sua ŋai alalum̄an pəpadaŋ hən ləḅebilas aPol mai ləḅeusi hən nausian gail, lovi tut dani. Nakomada am emətahw husur inau ləboii ke, tobaŋis gat aPol tovi uleRom kitin hən natsen.†

aPol eil rivuh len nəSanhitrin

³⁰ Pelan han nakomada ike teləboii ke alat lotoil a m̄o seJu gail lukot hən aPol hən nəsa. Ale isah ruḅat aPol, ale ikele idaŋ ke aḅiltihai tutumav mai nəSanhitrin kavkav leḅətah. Beti esəhar aPol vi pan, gol ke eil a m̄o len nəholito.

23

¹ Nəboŋ aPol tokəta mətaltal van hən nəSanhitrin ike, “Lalum̄an, aṽagw gail, len nəmauran kavkav sagw len nəhon aGot nəlogw imasil vəbar daməŋai.”

² Beti aḅiltihai tutumav, aAnanias ikel mai alat lotoil təban aPol ke liṽos nabuŋon.

³ aPol ipair van həni ike, “AGot tiṽas gaiug, gohum napisbile toḅiŋḅiŋal gotopiti topəhapəhw!* Gobətah ei, gusaḅ səhoti ke nəsagol husur nalo siGot, avil gaiug goḅur kotov nalo nəboŋ gotokel mai alatenan ke liṽos ginau.”

⁴ Alat lotoil təban luke, “Imabe gotosor tosa hən aḅiltihai tutumav siGot?”

⁵ Ale aPol ike, “Aṽagw gail, nəsaləboii ke tovi ḅiltihai tutumav, husur len natosian siGot ike, ‘Sagisor tisa hən avan ideh toil a m̄o hən nəvanuan sam̄ gail.’ ”*

* 22:20: Uman 7.58, 8.1 * 22:25: Uman 16.37 † 22:29: Sanor ke avan ideh ḅibaŋis gat auleRom hən natsen.

* 23:3: Mat 23.27-28; Eze 13.10-11. Len naut egai aPol isor isa hən aḅiltihai tutumav * 23:5: Exo 22.28

⁶ Nəboŋ aPol tokəta ləboii ke galevis lovi Sattiusi, galevis am lovi Farisi, ikai van hən nəSanhitrin ke, “Aʋagw gail, novi Farisi sua, notovi anatum siFarisi gail. Lukot hən ginau husur nə-vatvat-viri-an mai na-le-məhat-an dan nəmatan!”*

⁷ Nəboŋ tokəmaienan, naFarisi gail mai naSattiusi gail lotuʃat sor ʃalʃal ale naʃonʃonan egəm nətarhət eru.

⁸ (NaSattiusi gail luke səkad na-le-məhat-an dan nəmatan, səkad aŋel ideh o nanunun ideh, be naFarisi gail lodələmi ke ikad galen ʃisi.)*

⁹ Na-sor-ʃalʃal-an iwal habat. Galevis lotovi hai ʃusan hən nalo siMoses lotovi Farisi am, lule məhat, lusor ʃal habat ke, “Namtsəsəb natideh tosab len ategai. Hum ma nanunun ideh o aŋel ideh m̄au tosor maii.”

¹⁰ Nəboŋ lotosor ʃalʃal van, nakomada emətahw ke, dereh lisah ʃəpas aPol, ale ikel mai nasoltia gail ke, levi pan, ale len nədaŋan salito lesəhar kuvi dan nəSanhitrin vi lan naim sisoltia gail.

¹¹ Len mariug enan Nasuʃ eil təban aPol ike, “Gitah gat nəloŋ! Gukel kot natit gail husur ginau len naut a Jerusalem, imagenan gimaskel koti len naut a Rom am.”

Na-sor-utaut-an hən nəmatan siPol

¹² Len nadudulan naJu gail luʃonʃon, luta gat na-kel-gati-an ke lukolkol hən nəhanan mai namunan van vəbar nəboŋ ləʃigol aPol ʃimat.

¹³ Nəvanuan lotoʃonʃon len na-sor-utaut-an enan lusəʃur səhor 40.

¹⁴ Luvan hən aʃiltihai tutumav gail mai alat lotoil a m̄o seJu gail ale luke, “Namtukel gati ke sanamtihan ris natideh vir namtʃigol aPol ʃimat.

¹⁵ Imaienan, gamito mai nəSanhitrin, mitikel mai nakomada ke, tesəhar aPol van hən gamito suŋan ke mətʃike mətʃisəb nakitinan am husuri. Namtoutaut hən namtʃigole ʃimat a tahw hən ʃibar gamito.”

¹⁶ Nəboŋ ailoan uluŋan matmat siPol tosəsəloŋ hən na-sor-utaut-an enan, evi lan naim sisoltia gail, eʃis lan ale ikel uri mai aPol.

¹⁷ APol ekis nasenturion sua gəmai ale ike, “Gesəhar nəmantuhmar egai van hən nakomada samito hən ʃikel ur natsua mai atenan.”

¹⁸ Na esəhari van hən nakomada. Nasenturion ikel maii ke, “APol, dattotah gati len naim sidato, ekis ginau, ale eus ginau ke nesəhar nəmantuhmar egai gəm hən gaiug. Ikad natsua hən ʃikele mai gaiug.”

¹⁹ Nakomada etəgau navəlan ailoan aPol, elivi hən arʃisor səʃolaru. Eusi ke, “Guke gikel ur nəsa mai ginau?”

²⁰ Isor vari ke, “NaJu gail ludam̄ mai galit gabag ke, pelan dereh leus gaiug hən gəʃesəhar aPol vi pan van hən nəSanhitrin hən ləʃisəb nakitinan am husuri, be logəgəras.

²¹ Sagedələm galito. Luluŋan lotosəʃur səhor 40 losusuah, toh vir nagəmaian siPol. Lukel gati ke salihan, salemun vəbar ləʃigol aPol ʃimat. Gagai loutaut vir gaiug ke gəʃidam̄ hən nəsa lotousi.”

²² Imagenan, nakomada enan ike nəmantuhmar tivan, ale ikel maii ke, “Sagikel mai avan ideh ke gotokel ur nategai mai ginau.”

APol ivan hən aFeliks a Sisarea

²³ Beti ekis nasenturion eru gəmai, ike, “Məreutaut hən nasoltia lotovi 200, nasoltia nahos lotovi 70 mai nasoltia nəsaran lotovi 200 hən ləʃevi Sisarea len namityal tomələpat daməŋ len mariug.

²⁴ Məreutaut hən nahos vir aPol, ale səhar aPol van hən aFeliks tovi gavna ei.”

²⁵ Itos naləbulat maiegai ke:

²⁶ Ginau notovi Klautius Lisias nutos nategai van hən aGavna tovoi, aFeliks: Ivoi.

* 23:6: Uman 26.5; Flp 3.5 * 23:8: Mat 22.23; Mak 12.18; Luk 20.27

²⁷ NaJu gail lutah gat ategai hən ləbivabuni. Nəboŋ notosaḅi ke tovi uleRom, ginau mai nasoltia gail namtuvan həni ale nulav kuvi dan galito.

²⁸ Husur ke notoke neləboi nəsaan lotoke togole, nosəhari van hən nəSanhitrin salito.

²⁹ Nusabi ke lotokot həni husur na-sor-ḅalḅal-an hən nalo salito, be nəmatan o naim ḅəbaŋis sanor hən nəsa lotoke togole.

³⁰ Nəboŋ notosəsəloŋ həni ke tokad na-sor-utaut-an hən ləḅemədas ategai, vəha-sua ŋai nosəvati van hən gaiug. Nukel mai alat lotosor tas ategai ke likel mai gaiug nəsaan lotonau ke togole. Sipa.

³¹ Imagenan nasoltia gail lugol husur nakelean sinakomada salito. Len mariug losəhar aPol vi Antipatris.

³² Pelan han nasoltia gail lotoyar, lotəlmam vi lan naim sisoltia gail, be nasoltia nahos gail luvan mai aPol sal.

³³ Nəboŋ lotobar naut a Sisarea lulav naləḅulat napisulan mai aFeliks tovi gavna ei, ale loriŋ aPol len navəlan.

³⁴ Nəboŋ aFeliks toḅuruŋ naləḅulat, eus a Pol ke naut san matmat a be. Ale nəboŋ tosəsəloŋ həni ke tovi uleSilisia,

³⁵ ike, “Dereh nikot hən gaiug nəboŋ alat lotosor tas gaiug ləḅibar naut egai.” Beti ikel mai nasoltia galevis ke lekətkəta kəkol hən aPol len nəḅiltiim siHerot, gai toum həni tia sutuai.†

24

APol len nakotan siFeliks

¹ Len nəboŋ torim tohusur enan, aḅiltihai tutumav, aAnanias, egəm mai galevis lotoil a mō seJu mai avan sua, nahəsan aTertullus tovi ulumnan tokad namitisau hən nalo. Ale lukel uri mai agavna nəsa lotoke likot hən a Pol sile.

² Nəboŋ lotokis aPol vi lohoim, aTertullus etuḅat sor tas aPol, ike, “AFeliks gotovi gavna, bathut namitisau sam hən nautautan namtoḅəhaḅur hən natəmat topat tobəlav mai natgalevis gotogəgel həni tovoi len nəkantri egai.

³ Akis len naut ḅisi namtosipa hən nəsa gotogole, aFeliks gotoyalyal.

⁴ Nomətahun nəḅigol gəḅivekan. Imagenan, nous ke, gaiug gesəsəloŋ kəkereh hən ginamito len navoian gotokade tabtab.

⁵ “Ategai, namtusabi ke tovi ulumnan namədasian togol nə-ḅal-mətahuni-an len naJu ḅisi len navile a pan kavkav. Eil a mō hən naluḅoh lotosab,* lotohusur ahai ḅusan ta Nasaret.*

⁶⁻⁸ Ategai igol risi hən tomədas naim siGot hən toḅiŋḅiŋal len nəhon aGot, imagenan namtutah gati. Nəboŋ gəḅeusi, dereh gisaḅi ke, natit ḅisi namttokel mai gaiug ke aPol tosa lan, ekitin.”†

⁹ NaJu gail ei luḅon mai aTertulus, luke nəsa tokele ekitin.

APol ikel nakitinan husur gai gabag mai aFeliks

¹⁰ Nəboŋ agavna totinuh van hən aPol hən ḅisor, aPol ikel maii ke, “AFeliks aGavna, noləboii ke, len nasihau tosoḅur gotopəpehun nanoran dan nəsaban len nəkantri egai tia. Imaienan noḅəhaḅur hən nəḅisor husur natgalenan lotokel ke notogol tosa be sakitin.

† 23:35: Naim enan, aHerot toyalyal eum həni. * 24:5: Nalo siRom idam hən nalotuan galevis ŋai. Tertulus ike napisal siYesu Nasuḅ sanor len nalo enan. Len 14-16 aPol ike alat lotohusur napisal siNasuḅ aYesu lohusur nalotuan sua, nalo siRom todam həni husur eḅitḅitoḅ hən nalotuan seJu gail. * 24:5: Mat 2.23 † 24:6-8: Natosian galevis ta sutuai losuhud hən nasoruan egai: *Namtuke namtikot həni len nalo sinamito*⁷ *be nakomada, aLisias, egəm lav kuvi dan ginamito len nədaŋan san.*⁸ *Beti ikel mai ginamito hən namtbegəm hən gaiug.*

11 Sedarj hən gəbīsabi ke, səbar nəmaribonj tovi 12 tovan, novi məhat vi Jerusalem hən nəbilotu.

12 Naut kəmas nəsa lotokele, ləsəsabi ke notosor bəlbəal mai avan ideh, ləsəsabi ke notogol nadədarjəbuan len naluṽoh len naholəvat todar vis naim siGot, len naim naḃonḃonan seJu ideh o len naut ideh len nabiltivile.

13 Lukel mai gaiug ke notogol tosa, be lodədas ləbēṽusan nakitinan hən nəsa lotokele.

14 Nukel ləboi nategai mai gaiug ke, nulotu hən aGot setəmanamit ta sutuai hən Naḃisal siNasuḃ alategai lotoke tosab. Nodəlom natit p̄isi len nalo siMoses mai len natosian sihai kelkel ur gail.

15 Sumān nəsa alategai ma lotodəlomi, ginau nuvatvat vir nəbonj aGot ḃigol na-le-məhat-an dan nəmatan hən alat lotonor mai ləsanor.*

16 Imaienan nohisi ke nəlogw imasil len nəhon aGot mai nəvanuan p̄isi tabtab.

17 “Husur nasihau tosoḃur notəlmam hən nəbēviol hən nəvat mai nəvanuan sagw gail lotom̄idol ale hən nəbētutumav.

18 Nəbonj notogol natenan mai notogol ginau notoveveu tia, lusaḃ ginau len naholəvat todar vis naim siGot, be səkad naluṽoh, səkad nadədarjəbuan ideh.‡

19 Avil ikad naJu galevis a Asia ei. Galit, ləbələboi natideh notogol tosa, ivoi hən ləḃitoh gegai len nəhoṁ.

20 Galit gabag māu, likel mai gaiug natideh sanor lotosabi len ginau nəbonj notoil len nəhon nəSanhitrin salito!

21 Sumān ma tovi nategai notokai habat həni nəbonj notoil len naḃonḃonan salit ke, ‘Lukot hən ginau daməḃai husur nuvatvat vir na-le-məhat-an dan nəmatan!’ ”*

22 Beti aFeliks toləboi masuṽ hən Naḃisal siNasuḃ, igol nakotan evəlo, ike, “Nəbonj aLisias, nakomada ḃegəmai, nerij na-sor-sabi-an sagw husur gaiug.”

23 Ale ikel mai nasenturion ke, tekətkəta kəkol hən aPol be teriḃi hən ḃiyaryar kəkereh, ale tidarṁ hən nəvanuan siPol gail lekətkəta təban.

APol isor mai alarmisoan aFeliks mai aTrusilla

24 Nəmaribonj galevis tohusuri aFeliks egəm mai asoan, nahəsən aTrusilla, tovi Ju sua. Episul hən aPol ḃegəm həni ale esəsəlonj hən tosor husur nadəlomian len aYesu Kristo.

25 APol ihol husur nanoran, mai nədarjan hən avan ideh ḃike, “Aoa,” hən nəsaan, mai nəbonj aGot ḃikot hən nəvanuan p̄isi. Nəbonj tokəmaienan, aFeliks emətahw, ike, “Givan bai, nəḃisaḃ nəbonj ideh am, dereh nepisul hən gaiug hən gəḃegəmai.”

26 Bathut aFeliks tonau ke hum ma aPol ḃilav nəvat maii hən ḃimakuy, episul vəha-soḃsoḃur həni hən ḃegəm hol maii.

27 Nəbonj nasihau toru togam gole tononj aPorsius Festus ilav namilen aFeliks. Ale husur aFeliks toləḃon ke naJu gail lehəhəṽur həni, eriḃ aPol totoh tin len naim bəbaḃis.

25

APol eusi ke aSisa tikot həni

1 Len nəmaribonj itor husur nagəmaian san len naut a Jutea, aFestus eriḃ naut a Sisarea vi məhat vi Jerusalem.

2 Len naut enan abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a m̄o seJu gail, lukel uri mai aFestus nəsa lotoke aPol togol tosa. Ale loḃiri ke,

3 ḃike ləḃehəhəṽur həni, tilav aPol gəm vi Jerusalem. (Lusor utaut həni tia ke ligol aPol timat len naḃisal.)

4 AFestus isor var galit ke, “Namtotəgau gat aPol a Sisarea, ale asike idareh ginau nivan ei.

* 24:15: Dan 12.2 ‡ 24:18: Hən naves 17-18, Uman 21.17-28 * 24:21: Uman 23.6

⁵ Imaienan, alat lotoil a m̃o hən gamito, lith mai ginau. Bikad natideh tosa len atenan, likel ur nəsə togol tosa len nakotan sagw ei.”

⁶ AFestus itoh mai galit len naut enan len nəmaribon̄ sasəhor toməlevtor o tosəjavur ale evi pan vi Sisarea. Pelan han ebətah len nakotan ale ike lesəhar aPol gəmai.

⁷ Nəbon̄ aPol togəmai tonon̄, naJu gail lotogəm a Jerusalem loil dar vis aPol, lukel ur nəsə lotoke aPol togol tosa avil lodədas ləbēvusan səhoti ke tovi kitinan.

⁸ APol isor vi tarhət san gabag ke, “Nəsəgol natideh tobur kotov nalo seJu gail, tomədas naim siGot o tomədas aSisa.”

⁹ Be husur aFestus toke tigor naJu gail lehəhaʋur, eus aPol ke, “Guke gevi Jerusalem hən nəb̄ikot hən gaiug ei sil natgalegai a?”

¹⁰ Ale aPol isor vari ke, “Gagai noil a m̃o len nəhai bətbətah nakotan tovi nakotan seSisa; ale egai nakotan tonor hən nəb̄ikot lan. Gaiug goləboi buni tia ke nəsəgol natideh tosab van hən naJu gail.

¹¹ Nəb̄igol natideh tosa, tonor hən nəb̄imat sile, asike nugam dan nəmatan enan, avil nəsə naJu galegai lotokel ke notogol tosa asike b̄ekitin, səkad avan ideh toləboi b̄erij ginou len navəlalito. Nous ke aSisa tebətah len nakotan sagw.”

¹² Beti nəbon̄ aFestus tosor husur natenan mai esan gail lotokad namitisau, isor var aPol ke, “Gous ke aSisa tebətah len nakotan sam̄, ale dereh givan hən aSisa.”

AFestus isor husur aPol mai aAkrippa aKin̄

¹³ Nəbon̄ nəmaribon̄ galevis tovan, aAkrippa aKin̄* mai aPernis tovi aʋavinen arogəm hən naut a Sisarea hən arb̄ike, “Ivoi,” ale arb̄eləlav mai aFestus.

¹⁴ Arutoh ei nəmaribon̄ isobur ale len natoohan səlaru aFestus isor husur nakotan siPol mai aKin̄, ike, “Ikad avan sua aFeliqs torin̄i len naim bəban̄jis gegai.

¹⁵ Ale nəbon̄ nototoh len naut a Jerusalem, ab̄iltihai tutumav mai alat lotoil a m̃o seJu gail, lukel mai ginou nəsə lotoke aten togol tosa ale lous ke ginou nisab̄ səhoti ke timaspanis.

¹⁶ Nukel mai galit ke, savi naʋide silat aRom hən ləb̄erij avan ideh len navəlan alat lotoke tipanis. Be len nakotan atenan timaskad nəbon̄bonan mai alat lotosor tasi hən b̄isor vi tarhət san gabag.

¹⁷ Imaienan nəbon̄ lotogəm b̄on gegai, nəsavəlo be pelan han n̄ai nobətah len nakotan, ale nukele ke lesəhar aPol gəmai.

¹⁸ Nəbon̄ alat lotosor tasi lotoil, ləsakel ur natideh gai togol tosa hum notovatvat viri.

¹⁹ Be lusor tastasi husur nəbathut nalotuan galevis salito, mai avan sua tomat, nahəsən aYesu, aPol toke tomaur.

²⁰ Husur nəsələboii ke timabe hən nəb̄epuspus kitev nakitinan husur natgalenan, nous aPol ke b̄ehəhaʋur m̄au ke tevi Jerusalem hən b̄ikot ei sil na-sor-tastasi-an galenan.

²¹ Avil nəbon̄ aPol tous ke titoh vir nakotan seSisa, nukele ke letəgau gati vir nəb̄esəvati van hən aSisa.”

²² AAkrippa ikel mai aFestus ke, “Ginau am nuke nesəsəlon̄ hən atenan.” AFestus ike, “Pelan beti gesəsəlon̄ həni.”

APol len nəhon aAkrippa

²³ N̄a pelan han aAkrippa mai aPernis arogəm len naʋivan totibau hən arb̄ipat gələr məhat, arob̄is len narum̄ hən nəbon̄bonan. Nakomada gail mai nəvanuan totibau gail len navile, lutah mai gəlaru. Beti aFestus ikele ke lesəhar aPol gəmai.

²⁴ Ale aFestus ike, “Akrippa aKin̄ mai galit lototoh mai ginamito, mətoris ategai. NaJu gail p̄isi lous taltal hən ginou len naut a Jerusalem mai gegai həni, lukai ke sanor hən b̄imaur am.

* **25:13:** AHerot Akrippa egai evi anatun aHerot Akrippa togol aJemes aʋan aJon imat ale totah gat ahai pispisul gail. Ris Uman 12.1-24.

²⁵ Nəsəsabi ke togol natideh hən bimat sile. Ale nəboŋ toke tivan hən aSisa, noriŋi ke nesəvati van.

²⁶ Avil nəsaləboii ke nitos nəsa husur ategai van hən aSisa. Imaienan nosəhari gəm a mō len nəhomit p̄isi, mai gaiug māu Akrippa aKiŋ. Nəboŋ namtbəus nausian gail van həni hum ma nəbisaḅ natideh hən nəbitos gati.

²⁷ Husur len nənauan sagw sanor savoi hən nəbesəvat avan ideh notobaŋis gati van, be na-tos-gati-an hən nəsa togol tosa eḅuer.”

26

APol isor mai aAkrippa

¹ AAkrippa ikel mai aPol ke, “Gisor mōs gaiug gabag bai.” Ale aPol ibar hən navəlan, etuḅat sor vi tarhət san gabag ke,

² “Len nəhoḿ daməŋai, nohəhaḅur hən nəḅisor vi tarhət sagw gabag. Nisor tas nəsa naJu gail lotokel ke notogol tosa.

³ Nohəhaḅur husur gaiug, aAkrippa aKiŋ, goləboi naḅide p̄isi mai na-sor-ḅalḅal-an seJu gail. Imagenan noŋir gaiug ke, gesəsəloŋ mədau vir ginau.

⁴ NaJu p̄isi loləboi naḅide hən nəmauran sagw nəboŋ notokəkereh vəbar daməŋai, len natuḅatan len nəmauran sagw nəboŋ nototoh mai nəvanuan sagw gail, ale len naut a Jerusalem.

⁵ Galit ləḅike ləḅikel uri, loləboi ebəlav tia ke notovi Farisi sua ale naFarisi gail ludan hən ləḅehusur p̄is naḅide hən nalotuan seJu gail.*

⁶ Daməŋai noil len nakotan husur nə-vatvat-viri-an sagw len nəsa aGot tokel gati mai atəmadat ta sutuai.

⁷ Na-kel-gati-an enan, nahəmar tovi 12 sidato luvatvat viri ke tisarpoḅ, ale ludan len nalotuan van hən aGot tabtab mōsi. Bathut nə-vatvat-viri-an enan, naJu gail lukot hən ginau, aKiŋ.

⁸ Imab mətsaləboi mətḅedəloḿi ke aGot togol alat lotomat lule məhat dan nəmatan?

⁹ A mō ginau am nunau ke nimagol natit tisoḅur hən nəḅemədas nahəsən aYesu ta Nasaret.

¹⁰ Ale len naut a Jerusalem nugole imaienan. Abiltihai tutumav gail lulav nə-dam-həni-an mai ginau ale nokəkol gat alat siGot len naim ḅəbaŋis, ale len nakotan nudan hən nəmatan hum nəpanismen salito.

¹¹ Len naim nəḅonḅonan p̄isi seJu nupansəm galito vəha-səḅsoḅur, nohisi ke galit ideh ləḅisor mədas nahəsən aYesu. Nəlogw epəŋas galit hum notovinvinu ale nomədas tabtab hən galito van vəbar nəḅiltivile gail a tut.*

APol isor husur nəpairan san dan nəsaan

(Uman 9.1-19, 22.6-16)

¹² “Len nəyaran galen sual a tut, novi Tamaskus len nədaŋan seḅiltihai tutumav gail ale nukad naləḅulat hən nə-dam-həni-an salito.

¹³ AKiŋ, len natuḅlial, nəboŋ notohusur naḅisal, noris namial togəm len nəmav toḿial səhor namityal, toḿias ginau mai alat lotoyar mai ginau.

¹⁴ Ginamit p̄isi namtuteh len tan, beti nosəsəloŋ hən nadoldol tosor mai ginau len nasoruan seIpru gail ke, ‘Sol, Sol, gomədas tabtab hən ginau hən nəsa? Nəboŋ gotomətahun ginau, gaiug səḅoḿ gosənah hun nəḅuluk tosəvat nəhai tokan, amahean toturi həni hən ḅiyar ḅinor.’

¹⁵ Nousi ke, ‘Gaiug ase Nasuḅ?’ Ale Nasuḅ ike, ‘Ginau aYesu gotomədas bun ginau!’

* 26:5: Uman 23.6; Flp 3.5 * 26:11: Uman 8.3, 9.1-2, 22.4-5

¹⁶ Be gile məhat, geil len nariem̃ gəlaru. Novisi hən gaiug hən nəbitabtabuh len gaiug hən gəbevi vanuan nauman sagw, ale hən gəbikel kot natit gail gotorisi husur ginau mai natit gail nəbevisi hən gaiug lan.

¹⁷ Dereh netəgau gat gaiug, nilav kuv gaiug dan alat lotomətahun gaiug, nəvanuan sam̃ gail mai alat ləsavi Ju notosəvat gaiug van hən galit gagai.

¹⁸ Nosəvat gaiug van hən galit hən gəbesəṅav hən namətalito ale hən gəbipair hən galit dan nəmargobut van hən nam̃ial, dan nədaṅan siSetan van hən aGot. Timagenan hən ləbikad narubatian dan nəsaan, ale hən ləbikad namilelit len alat lotoveveu husur nadəlomian salit len ginau.’

APol isor husur nauman san

¹⁹ “Imaienan, aAkrrippa aKiṅ, nosəsəloṅ husur atenan togəm len nəmav, ale nugol nəsa tokele.

²⁰ Nukel ur mai nəvanuan p̃isi ke, lipair dan nəsaan salit van hən aGot, ale nəsa ləbigole timasnor hən nəpairan dan nəsaan. Nukel ur naten len naut a Tamaskus metəkav, beti len naut a Jerusalem, ale len naut a Jutea kavkav. Ale nuvan hən alat ləsavi Ju, nukel uri mai galit am.*

²¹ Husur natenan, naJu gail lutah gat ginau len naholəvat todar vis naim siGot, ale lugol risi ke, ligol nimat.

²² Vəbar daməṅai aGot evi tarhət sagw. Ale noil gegai, nukel ur nəsa notorisi mai nəvanuan kəmas gail mai nəvanuan gail lotoyalyal. Nəsa notokele ep̃itoṽ ṅai hən nəsa ahai kelkel ur gail mai aMoses lotokele ke tevisi.

²³ Luke aKristo, aGot totabtabuh lan, teləṅon tisa, ale husur ke tevi nametəkav hən nale-məhat-an dan nəmatan, tikel ur nam̃ial mai nəvanuan sidat gail mai alat ləsavi Ju!”*

APol eus aAkrrippa hən bikad nadəlomian

²⁴ Nəboṅ aPol tosor vi tarhət san gabag sal aFestus isor habat kəkol həni ke, “Pol govinu! Na-ḅiltiləboi-səhoti-an sam̃ igol ke gotovinvinu!”

²⁵ Be aPol ike, “Nəsavinvinu, aFestus gotoyalyal, avil nukel kot nasoruan tokitin, tokad nənauan tovoi.

²⁶ AKiṅ eləboi natgalenan tia, husur enan noləboi nəbekəmaianan maii. Nunau ləboii ke natideh gail sasusuah lan, husur natgalenan ləsavisi hum lotosusuah be lovisi p̃arṅar.

²⁷ Akrrippa aKiṅ, godəlom nəsa ahai kelkel ur gail lototos gati a? Noləboii ke gotodəlomi.”

²⁸ AAkrrippa ikel mai aPol ke, “Len namityal tom̃idol maiegai, gunau ke gotoləboi gəbigol ke nəbegəm vi Kristen a?”

²⁹ APol isor vari ke, “Nous aGot ke len namityal tom̃idol o tobəlav, savi gaiug ṅai be galit p̃isi am lotosəsəloṅ hən ginau daməṅai, legəm sum̃ian ginau! Avil natsen galegai eb̃uer.”

³⁰ Beti aKiṅ, aGavna mai aPernis, mai alat lotobətah mai galito, galit p̃isi lule məhat.

³¹ Nəboṅ lotoriṅ narum̃ enan lukel mai galit gabag ke, “Atenan sagol natideh tonor hən ḅimat o ḅitoh len naim bəbaṅis.”

³² AAkrrippa ikel mai aFestus ke, “Atenan, asike tausi ke tavi lan nakotan seSisa, taləboi tavivile.”

27

APol iwol vi Rom

¹ Nəboṅ aFestus toriṅ ke namtḅiwol vi Itali, loriṅ aPol mai galevis lotobəbaṅis am len navəlan nasenturion sua, nahəsən aJulius, tovi gai sua len Naḅiltiluṽoh Nasoltia SeSisa.

* **26:20:** Uman 9.20, 28-29; Mat 3.8; Luk 3.8 * **26:23:** 1Kor 15.20; Isa 42.6, 49.6

² Namtusah len nēwag wol ta Atramittium toke ðiwol vi lan navile gail bitas len naprovens Asia, ale namtotuðat wol. A Aristarkus, aule Masetonia sua ta Tessalonika, itah mai ginamito.

³ Pelan han namtubar naut a Siton, ale a Julius, tovoi hən a Pol, idam hən ke a Pol ðivahut van hən nabubur san gail hən ləbəkətkəta təban.

⁴ Namtovi lau dan naut enan ale namtuwol susuah tarhəbab a Saiprus husur nələn eʋuv gol ginamito.

⁵ Nəboŋ namttowol tukot husur naut a Silisia mai a Pamfilia tonon, namtubar naut a Mira a Lisia.

⁶ Len naut enan nasenturion isað nēwag wolwol sua ta Aleksadria toke tevi Itali ale eusan ginamit lan.

⁷ Len nəmariboŋ isoður namtuwol manmaneh. Namtohusur nabitas a Knitus be nawolan idan masuʋ. Pəpadaŋ hən naut a Knitus nələn eʋuv gol nəgaman sinamito ale namtuwol tarhəholoul a Krit səhor nabuŋon a Salmone.

⁸ Nawolan sinamit husur nabitas enan idan vəbar naut sua nahəsan tovi Naut Susua-han Tokab, pəpadaŋ hən nabiltivile a Lasea.

⁹ Nəmariboŋ isoður ivan tia, ale nətas isa hən nawolan husur Nəboŋ hən Nabəbaŋan* tu ivan tia. Imaienan a Pol ikel nalələgauan mai galit

¹⁰ ke, “Lalumān, noris ke dereh nawolan egai tidan habat ale natit tisoður timasig, savi nəkako mai nēwag ŋai, be nəmauran tisoður am.”

¹¹ Avil nasenturion sadəlom masuʋ hən nəsa a Pol tokele, esəsəlon hən ahai wolwol mai amahean nēwag wol ŋai.

¹² Husur ke naut hən nasusuahan enan sanor hən namtəbitoh lan len nahəbati naut susus, isoður len galit pisi luke namtiwol dani hən hum ma namtəbiba naut a Finiks hən namtəbitoh ei len nahəbati naut susus. Naut enan evi naut susuahan tokəta vi nəsautes mai nanotwes.

Nələn paru

¹³ Nəboŋ nələn toʋuv kəkereh len nasaut, lunau ke ləbiba naut a Finiks ŋa loliv naga, lotuðat wol tukot pəpadaŋ hən naholoul a Krit.

¹⁴ Avil sədareh nələn paru, nahəsan a Notis, eʋuv idan tukot len naholoul a Krit gəmai.

¹⁵ Husur nələn iʋas nēwag wol gol ke edədas ðiwol len nələn topat gol nəhon maianan, namtupair, sarmar mai nələn.

¹⁶ Nəboŋ namttogam tarhəbab len natuhholoul, nahəsan a Kauta, namtoləboi namtəbeliv natuhbot vi məhat len nēwag wol, naut kəmas ke todaŋ, ale namtubaŋis gati.

¹⁷ Nəboŋ tovi məhat tonon, lopis garu hən nēwag wol hən nabiltihau hən asike ðimaŋul. Beti husur lomətahw ke likos len nasəhau a Sirtis, lubar hən nəlai tovi aga, ale nətas isar hən galito, nēwag wol igam mədau.

¹⁸ Nətas ekur habat hən ginamito gol ke pelan han lotuðat bubulan nəkako len tas.

¹⁹ Ale len nəmariboŋ totor han lubar hən nahudhutit hən nēwag len tas hən navələlit ŋai hən ləbimaur.

²⁰ Len nəmariboŋ isoður namityal mai naməso gail ləsavisi. Nələn paru iʋas habat hən ginamito van gol ke namtsadəlomi am ke namtəbimaur.

²¹ Nəboŋ ebəlav ləsəhan, beti a Pol ile məhat, ikel mai galit ke, “Lalumān, ivoi məttasəsəlon hən nalələgauan sagw. Asike məttawol dan naut a Krit, natit gail hən nēwag asike lətəmaŋulŋul, asike lətəmasig.

²² Be nukel mai gamit ke, ivoi mətetəgau gat nəlomito husur nəmauran samito asike imasig, nēwag wol ŋai dereh timasig.

* **27:9:** *Nəboŋ hən Nabəbaŋan* evi nəboŋ totibau seJu gail. Len nəboŋ enan ləsəhan, lobəbaŋ mai aGot. Abiltihai tutumav etutumav hən bəbəbaŋ hən nəsabən mai nəsaan seJu gail. Nəboŋ enan ipat len nahəbati Septeba o Oktoba ŋa nətas isa masuʋ hən nawolan.

²³ AGot tovi esagw notoum san, nino len mariug aŋel san eil tēban ginau

²⁴ ike, ‘Sagemətahw Pol. Dereh gimaur, geil māu len nakotan seSisa, ale aGot eviol hēni mai gaiug tia hēn nēmauran salit p̄isi lotosah len nēwag wol mai gaiug.’

²⁵ Imagenan, lalunān, mətələŋon tivoi am len nəlomito husur nukad nadəlomian len aGot ke dereh tesumān nēsa tokele mai ginau.

²⁶ Be datimaskos len naholoul ideh bai.”

²⁷ Nəboŋ nawik eru togam gole, len mariug, nəboŋ nətās tosar hēn ginamit tukot len Nətās Atria, tubloh len mariug alat lotoum len nēwag wol lunau ke lusal gəm pəpadaŋ hēn naut ideh.

²⁸ Lugol ris nəsarehan hēn nətās, sabi ke namita[†] han tovi 37. Sədareh lugol ris nəsarehan tətās, sabi ke namita han tovi 27.

²⁹ Lomətahw ke hum ma namtbikos len nēvat, ale lubar hēn naga ivat bathuwag beti lusor tuŋ vir nalennəyal bēgəmai.

³⁰ Galevis lotoum len nēwag wol lohisi ke ligam dan nēwag, ale lorin natuhbot vi pan geras ke libar hēn naga gail dan nēmashuwag.

³¹ Be aPol ikel mai nasenturion mai nasoltia gail ke, “Alatenan asike ləb̄itoh len nēwag wol, asike mətələboi mət̄bimakov dan nēmatan.”

³² Beti nasoltia gail luta kotov nəhau totah gat natuhbot, gol ke isal.

³³ Pəpadaŋ hēn naut b̄ilan aPol enjir galit p̄isi ke lihan, ike, “Daməŋ nəmariboŋ evi 14 mət̄totoh van mət̄səhan, ale nəhanan samit eḅuer.

³⁴ Imaienan, ivoi ke mitihan natideh hēn b̄evi tarhət samito. Mitimasgole hēn mət̄bimaur. Husur nasivur ideh len nəkadumit asike imasig.”

³⁵ Nəboŋ tokəmaienan tonon, len nəholit p̄isi ilav nabəta, esipa len aGot, eḅur nabəta ale etub̄at hani.

³⁶ Galit p̄isi loləŋon ivoi am len nəlolito ale luhan.

³⁷ (Ginamit p̄isi len nēwag wol enan namtovi 276.)

³⁸ Nəboŋ lotohanukub tonon, lobubulan nawit len tas hēn b̄igol nēwag wol b̄eməlala.

Nəwag wol ikos, imaḅulḅul

³⁹ Nəboŋ naut tolan, ləsaris ləboi naut be lokəta bunus naburhuut sua tokad nabion lotoke ligol nēwag wol tikos lan, be ləsaləboi ke timaienan o ledədasi.

⁴⁰ Na luta kokotov nəhau hēn naga gail hēn ləb̄ip̄at butitas. Nəboŋ lotogol nauman en sal, lusah ruḅat nəhau gail lotopis gat nəvos wolwol gəlaru hēni. Beti loliv nəlai mashuwag vi məhat hēn nəlan b̄evuvi, ale luwol vahut bitas.

⁴¹ Lubar naut nawilel tolev ale lukos. Nēmashuwag edədas b̄erus be nabiltitas iḅas nəbathuwag van van vəmaḅulḅul.

⁴² Nasoltia gail lusor utaut hēn ləb̄igol alat lotobaŋis gat galito limat hēn asike ləb̄egəgar yav.

⁴³ Avil nasenturion ike aPol timaur, ale ikai tas na-sor-utaut-an enan. Ikele ke, alat lotoləboi nagəgaran lemələh len tas a m̄o, gəgar vahut.

⁴⁴ Ale ikel mai alat lotosuh ke, ideh litah gat nətārhai, ideh litah gat nahudhuwag. Imagenan galit p̄isi lubar nabitas, lumaur.

28

Len naholoul a Malta

¹ Nəboŋ namttovahut namtusabi ke nahəsan naholoul enan evi Malta.

² Husur naus eus mai naut esusus, alat lotosuh ei luvoi habat hēn ginamito. Lotuŋ nəhab, ale lukel nahəhaḅuran salito mai ginamito.

³ APol itariv nəhab galevis, be nəboŋ torinji len nəhab, nəm̄at sua, nəvaipa*, imakov dan

[†] 27:28: Len nəboŋ enan ləsəkad namita, lukad nəfatom tovi pəpadaŋ hēn namita eru. * 28:3: Nəvaipa evi nəm̄at tosa, nəboŋ b̄ihat avan ideh, nabehi han igol ke timat.

naut topud, hat navəlan.

⁴ Nəboŋ alat a Malta lotoris nəmāt totahətah len navəlan, lusorsor mai galit gabag ke, “Ategai evi nauluñan togol nəmatan. Naut kəmas gai səmat len tas, nagot pəhaʋut sidato, aNoran†, asike idamñ ke timaur am.”

⁵ Be aPol ekur kuv nəmāt vi lan nəhab ale aPol imaur sal.

⁶ Luvatvat viri ke dereh aPol titob o titeh tutut timat. Avil lutoh viri ebəlav soʋuer. Natideh savisi həni. Ale logəgel hən nənauan salito, lotuʋat keke ke evi nagot sua.*

⁷ Pəpadaŋ hən naut enan ikad nətan sinəvanuan totibau hən naholoul, nahəsan aPuplius. Gai ike, “Ivoi,” mai ginamito ale ekətkəta təban ginamit len nəmariboŋ itor.

⁸ Len nəboŋ enan atəman aPuplius eməsaḥ. İpat len nəmel, epud mai eʋirʋir. APol ivan həni, isor tuʋ. Nəboŋ tonon erin navəlan gəlar lan ale imaur.

⁹ Husur natenan, galit ʋisi len naholoul lotoməsaḥ, logəm hən aPol ale lumaur.

¹⁰ Loputsan ginamit hum namttovi vanuan toyalyal gail. Ale nəboŋ namttoutaut hən namtʋiwol vi lau, lousan natit ʋisi ʋevi tarhət sinamit len nawolan sinamito.

A Malta vi Rom

¹¹ Husur nahəbati itor namtovi lau len nəwag wolwol ta Aleksadria tokir len naholoul enan len nahəbati naut susus. İkad Naməlav Larmiʋan‡ tovi naməlauah han.

¹² Namtubar naut a Sirakus, ale namtutoh ei nəmariboŋ itor.

¹³ Beti namtorin naut enan namtubar naut a Rekiu. Pelan han nəlan len nəsutwes etəvah, namtorin naut enan, ale hois han namtubar naut a Puteoli.

¹⁴ Len naut enan namtusəb nəvanuan nadəlomian lotous ginamit hən namtʋitoh mai galito len nawik esua. Imagenan namtogəm vəbar naut a Rom.

¹⁵ Nəboŋ nəvanuan nadəlomian gail ei lotosəsəlon həni ke namttogəmai, logəm van vəbar Nəmaket siAppius mai Naim Nəvŋav İtor§ hən ləʋebubur mai ginamito. Nəboŋ aPol toris galito, eləŋon ivoi am len nəlon, ale esipa vi təban aGot.

¹⁶ Nəboŋ namttobar naut a Rom, ludamñ hən aPol ʋitoh səʋon len naim sua mai nasoltia tokətkəta kəkol həni.

APol len naut a Rom

¹⁷ Len nəmariboŋ totor tohusuri, aPol ekis naJu gail lotoil a nŋo gəmai. Nəboŋ lotoʋonʋon ikel mai galit ke, “Laluñan, aʋagw gail, naut kəmas nəsgol natideh tomədəs nəvanuan sidat gail mai naʋide setəmadat ta sutuai, naJu gail lutah gat ginau len naut a Jerusalem ale loriŋ ginau len navəlan alat a Rom.

¹⁸ Nəboŋ lotous nausian gail mai ginau, luke lerin ginau nivan husur ləsəsəb natideh tonor hən nəbimat.

¹⁹ Avil nəboŋ naJu gail lotosor mətahuni, igol ke nous ke nikot len nakotan seSisa, naut kəmas nəsəkad natideh hən nəbikot hən nəvanuan sagw gail sile.*

²⁰ Bathut natgalenan, nokis gamit gəmai hən nəberis gamit mai sor mai gamito. Nukad natsen galegai sil nə-vatvat-viri-an seİsrael, tovi aKristo.”

²¹ Ale lusor vari ke, “Namtsəlav naləʋulat ideh a Jutea tosor husur gaiug, mai avan ideh tobar naut egai sakel uri o sakel natideh tosa husur gaiug.

²² Be namtuke namtesəsəlon hən nənauan samñ gail, husur namtoləboii ke, nəvanuan gail len naut ʋisi lusor tas naluʋoh egaii hən nalotuan totile.”

²³ Loriŋ gat nəboŋ sua vir aPol ale galit isəʋur logəm vi lan naim totoh lan. Tuʋat dudulan vəbar nalenmariug aPol isor vahvah mai galito, ikel ur natohan pipihəbəlan

† 28:4: ANoran evi nahəsan nagot tovi pəhaʋut sua silat a Kris. * 28:6: Uman 14.11 ‡ 28:11: Alat a Kris luke nagot toil a nŋo salito ikad anatun eru artovi naməlav gəlaru. Nahəsalaru aKastor mai aPoluks § 28:15: Nəmaket siAppius evi navile topat nakilomita tovi 69 a tut hən naut a Rom. Naim Nəvŋav İtor evi navile topat nakilomita tovi 53 a tut hən naut a Rom. * 28:19: Uman 25.11

aGot ale len nalo siMoses, mai natosian sihai kelkel ur gail, ikel natgalenan hən ləḇegəgel hən nənauan salit husur aYesu.

²⁴ Galevis lunau ke aPol ekitin, galevis am ləsadəlomi.

²⁵ Husur nənauan salit sasua, lotuḇat riṅ naut enan. Ale aPol isor tətəs am ke, “ANunun aGot ekitin nəḇoṅ tokel mai atəmadat ta sutuai len ahai kelkel ur, aIsaiah,

²⁶ ke,

“ ‘Givan hən nəvanuan galegai, gike,
“Len nasəsəlōṅan samito, dereh mətəsəsəlōṅ
be asike mətəsəsəlōṅ ləḇoi nəsa notokele,
ale len nakətaan samito, dereh mətəkəta
be asike mətəkəta ləḇoi nəsa notogole.”

²⁷ Husur nəkadun alategai egəm ṽonṽon,
pəpadaṅ nədariṅalit eḇulḇulol,
ale namətalit iḇer.

Asike lətəmagenan,
namətalit takəta ris nəsa notogole,
nədariṅalit tasəsəlōṅ hən nəsa notokele,
nəlolit taləḇoi natgalenan,

ale lətəpair van hən ginau,

ale nətagol galit lətəmaur.*

²⁸⁻²⁹ “Ale ginau nuke mətələḇoii ke, nə-lav-kuvi-an enan dan nəsaan, aGot esəvati tia van hən alat ləsavi Ju, ale galit dereh lesəsəlōṅ balai!”* **

³⁰ Len nasihau eru aPol itoh ei len naim gai torentem, ale ehəhaṽur hən nəvanuan ṽisi lotogəm həni.

³¹ Ikel ur natohan pipihəḇəlan aGot, eṽusan husur Nasuḇ aYesu Kristo len na-il-ḇuri-an, ale səkad avan ideh tomədasi.

---

* **28:27:** Isa 6.9-10; Luk 8.10   * **28:28-29:** Psa 67.3; Luk 3.6   ** **28:28-29:** Natosian galevis ta sutuai losuhud hən naves egai: ²⁹ *Nəḇoṅ tokel nasoruan enan tonōṅ, nafu gail luvan, lusor balbal habat mai galit gabag.*

Rom

Nalobulat napolisulan aPol totosi van hən alat a Rom

Ase itos nalobulat napolisulan egai?

APol itosi.

APol itosi van hən ase?

Itosi van hən alat siYesu len naut a Rom.

APol itosi hən nəsə?

Itosi hən beʋusan galit ke, nəmatan siYesu igol dattoləboi datbinor len nəhon aGot, ale aYesu dereh tevi tarhət sidato hən datbikad nəmauran tovoi.

APol itos nalobulat napolisulan egai ɲais mai len naut a be?

Itosi pəpadaɲ hən nasihau A.D. 57 nəboɲ totoh len naut a Korint.

APol itos nalobulat napolisulan egai hən beutaut hən naɲisal san vi lan naut a Rom. Ike tevi tarhət silat siYesu ei, beti dereh tivan hən naut a Spen. Ale aPol isor vəsvəsai nadəlomian silat siYesu mai naʋide hən nadəlomian enan begəgel hən nəmauran silat siYesu. (1.1–16.27)

1) Na-ke-ivoi-an mai naləɲonian siPol (1.1-17)

2) Nəvanuan gail ɲisi loləboi ləbimaur len aYesu ɲai (1.18–3.20)

3) Naɲisal siGot hən bilav kuv nəvanuan gail dan nəsaan salito (3.21–4.25)

4) Nəmauran toveveu len aKristo (5.1–8.39)

5) Nə-nau-utaut-an siGot mōs alat seIsrael (9.1–11.36)

6) Naʋide silat siYesu (12.1–15.13)

7) Nə-maris-kotovi-an mai na-ke-ivoi-an gail (15.14–16.27)

Na-ke-ivoi-an siPol

¹ Ginau, aPol, nutos nalobulat napolisulan egai. Novi naslev sua seKristo, aYesu, aGot totabtabuh len ginau hən nəbevi hai pispisul mōs na-kel-uri-an san tovoi.

² Sutuai, nəboɲ aYesu savisi sal, aGot ikel gati ke dereh tikel vəhot na-kel-uri-an san tovoi. Ale ikel vəhoti len nəsə ahai kelkel ur gail lototosi len natosian siGot.*

³⁻⁴ Na-kel-uri-an tovoi ehusur aNatun aGot, aYesu. Len nəmauran san len navile a pan, ikad nəpasian len nəbathuyah siTevit tovi Kiɲ.* Ale aNunun aGot ikel uri ke tovi aNatun aGot len nədaɲan nəboɲ togol tole məhat dan nəmatan.* Gai evi aYesu Kristo, aMasta sidato.

⁵ Len gai, aGot eviol kəmas hən navoian mai ginau,* hən nəbevi ahai pispisul mōs nahəsən aKristo, hən nəbekis nəvanuan dan naluʋoh hən nəvanuan naut tiltile ɲisi, hən ləbigoɲ husur nəsə tokele bathut nadəlomian lotokade lan.

⁶ Gamit a Rom, mətovi galit galevis. AGot ekis gamit am hən mətbevi seKristo.

⁷ Ginau aPol, nutos nalobulat napolisulan egai van hən gamit ɲisi a Rom, aGot toləmas bun gamito, gai tokis gamit hən mətbevi esan səbon.

AGot atəmadato mai Nasuḅ aYesu Kristo areviol kəmas hən navoian mai gamito, arigol nəlomit tikad natəmat.

Naləɲonian siPol hən bevi Rom

⁸ Nuke nikele bai ke, len aYesu Kristo, nosipa vi təban aGot hən gamit ɲisi, husur nəvanuan gail lukel ur nadəlomian samito len navile a pan kavkav.

⁹ AGot notoum san len nəlogw kavkav nəboɲ notokel ur na-kel-uri-an tovoi husur aNatun ulumān, aGot eləboii ke notokitin nəboɲ notokel ke notosor tuʋ mōs gamit tabtab.

* **1:2:** Isa 52.7, 61.1   * **1:3-4:** Mat 1.1   * **1:3-4:** Psa 2.7   * **1:5:** Len nasoruan ta Kris len naut egai ike *ginamito*, be alat lotokad namitisau len nasoruan siGot lunau ke tosor husur gai səbon.

10 Akis vëbar daməŋai len na-sor-tuŋ-an sagw, nous aGot ke, ðeləŋoni, dereh tigoł naŋisal ideh hən nəbēmədoŋ təban gamito.

11 Husur noləŋon masuŋ hən nəbēris gamito, hən ke, len nagəmaian sagw, mət̃bikad naviolan ideh seNunun aGot hən ðigoł mət̃bidaŋ am.

12 Noləŋon masuŋ hən nəbēris gamito hən dat̃ðigoł dat̃ðeləŋon ðivoi am len nəlodat gabag, nuke nevi tarhət samit len nadələmian samito mai gamit am mətēvi tarhət sagw len nadələmian sagw.

13 Bathudud nadələmian gail, nuke mətēləboii ke notonau utaut hən nəbēmədoŋ təban gamito. Nugol vəha-səbur həni be natgalevis lupatpat gol ginau vëbar daməŋai. Nuke neum samito ale nauman sagw len gamito tikad naŋite hum notokade len alat ləsavi Ju len naut tiltile gail am.*

14 Noləboii ke aGot eriŋ nauman len ginau ale nimasgole mōs nəvanuan gail p̃isi, nəvanuan nəbilitivile gail mai auleut gail, alat lotokad naləboian mai alat lototətan həni.

15 Husur natenan, noutaut, noləŋon nəbikel ur na-kel-uri-an tovoi mai gamit a Rom am.

16 Nahurugw səsə hən na-kel-uri-an tovoi. Evi nədaŋan siGot mōs nə-lav-kuvi-an dan nəsaan silat lotokad nadələmian: mōs naJu gail a mō, beti alat ləsavi Ju.

17 Husur na-kel-uri-an tovoi ikel vəhot naŋisal hən aGot ðigoł dat̃binor len nəhon. Naŋisal enan etuŋat len nadələmian van van, inoŋ len nadələmian. Hum natosian siGot toke, “Len nadələmian nəvanuan nanoran ikad nəmauran.”*

Nələl paŋpaŋ siGot van hən nəsaan

18 AGot len nəmav evəhot nələl paŋpaŋ san. Nələn epəŋas nəsaan silat lotomətahun aGot, lotopul hən nəsaan. Galit, len nəsaan salito, losusuan nakitinan.

19 Galit loləboi nakitinan husur aGot, bathut igol ipar̃par hən galito.

20 Naut kəmas lotodədas ləbēris nədaŋan san topat vi sutuai mai nəboruan san hum aGot; be nədaŋan mai nəboruan san aruŋar̃par len natit p̃isi togole. Husur len natuŋatan nəboŋ aGot togol navile a pan, van vëbar daməŋai, nəvanuan gail loris natit aGot togol gail. Imaienan ləsaləboi ləbetətas gol galito.

21 Husur ke, naut kəmas lotoləboi aGot maienan, ləsəsal suh nəyalyalan san suŋan tovi Got, ləsasipa vi təban. Be nənauan salito egəm vi ut kəmas, nənauan salit səkad nə-nau-ləboii-an lan, lopul hən nəmargobut ŋai.

22 Lukel ke lotokad namitisau hən nəmauran tonor, be logəm vi hoŋon gail.

23 Lugel nəyalyalan siGot totoh vi sutuai hən nəlablab gail lotokad nənahənah hən nəvanuan ləbimat, nəman naməsav gail, narivatvat gail mai natit lotokəlkəlah.*

24 Imagenan, aGot eriŋ gaŋulan galito hən ləbigoł natideh lotoləŋoni len nələlito, gol ke, len nəb̃iŋb̃iŋalan salito, lomədās nibelit gabag len naitian tosa lotogolgole.

25 Lugel nakitinan husur aGot hən nalibliboŋan. Ale lulotu hən natit aGot togol gail, lugol lotovi slev salit gail. Ləsalotu hən aGot togol natgalenan, be gai inor hən nə-sal-suhi-an van vi sutuai. Ganan!

26 Husur lotogol natgalenan aGot eriŋ gaŋulan galito hən ləbigoł naŋide tōb̃iŋb̃iŋal ideh lotoləŋoni. Alatpəhaŋut salit tu lupair dan naŋisal hən naitian mai asoalit gail hən ləbigoł naitian mai galit gabag.

27 Len naŋide tomaienān alalumān lupair dan naitian mai alatpəhaŋut, nələlit isahsah len galit gabag. Alalumān ləbur kotov naŋide tonor, lugol tōb̃iŋb̃iŋal mai galit gabag. Ale sil nəsaan lotogol gail, nəpanismen tonor hən nəsa galit səbilit lotogole ibar galito.

* 1:13: Uman 19.21 * 1:17: Hab 2.4 * 1:23: Deu 4.16-18

²⁸ Bathut lotonau ke na-ləboi-aGot-an savi natideh, aGot erin gabulan galit hən ləb̃itoh len nə-nau-sabsab-an salito. Imaienan lugol nəsa sanor hən ləb̃igole.

²⁹ Logəm pul hən nəsaan tiltile gail: nəboruan sasa, na-ləḡon-masuṽ-hən-natite-an hən natite, nəsaasan, lutabulol bulos avan ideh husur nəsa tokade. Lugolgol nəmatan, lopul hən naṽitṽituhan mai nagəgərasan. Lohəhaṽur hən ləb̃igol na-ləḡon-isa-an len nəvanuan gail, lukel nəmadun nəvanuan gail,

³⁰ lusor mēdas nahəsaliṽo. Lomətahun bun aGot, len naṽivan salit ləsəṽau avan ideh am. Nəholit ileleah ale lusor patpat galit məhat. Lukad namitisau hən ləb̃inau tabtab hən naṽisal toveveu hən ləb̃igol nəsaan. Ləsəḡol nəsa atata mai anana artokele.

³¹ Len naṽide hən nəmauran salito ehum lotomelmel, loḡur kotov na-kel-gati-an salit gail, na-ləmas-buni-an eḡuer len galito, nəlolit sətəḡis avan ideh, ehum ləsəkad nalolosaan ideh.

³² Loləboii ke, bathut aGot tonor, ikele ke, nəvanuan gail lotogol naṽide lotomaienan limasmat. Avil lohusur naṽide galen sal. Savi natenan ḡai, be lohəhaṽur hən ləb̃eris nəvanuan gail am ləb̃ehusur naṽide salito.

2

AGot inor len nə-sab̃-səhoti-an san gail

¹ Gaiug gotosaḡ səhoti ke nəvanuan tile am timaspanis, gəsələboi gəbetətəḡol gaiug, husur gaiug am gusa suṽian galito. Nəboḡ gotosaḡ səhoti ke avan ideh timaspanis husur nəsaan san, be gaiug gusaḡ səhoti ke gaiug am gimaspanis, husur gaiug gugol nəsaan toṽitṽitoṽ.*

² Datoləboii ke, nəboḡ aGot tosaḡ səhoti ke nəvanuan limaspanis sil lotogol natenan, nə-sab̃-səhoti-an san inor hən nakitinan.

³ Imagenan, gaiug, nəboḡ gotosaḡ səhoti ke galit limaspanis be gaiug gohusur naṽide toṽitṽitoṽ hum galito, gunau ke gotoləboi gəb̃igam yav dan nəpanismen siGot a? Ao!

⁴ Gəsələboii ke aGot tovoi masuṽ hən gaiug a? Gai satutut hən ḡemətahun gaiug; len nasusumaran, itoh mēdau mai gaiug. Gəsələboii a? Hum ma natgalenan ləsavi natideh len gaiug. AGot ivoi hən gaiug hən ḡesəḡar gaiug van hən nəpairan dan nəsaan, gəsəṽau səhoti a?

⁵ Be gaiug guhaihai, nəkaduṽ iṽonṽon, gomətahun gəb̃ipair dan nəsaan saṽi. Bathut gotomaienan gugol ke nəpanismen saṽi gabag evivi məhat am, husur nəboḡ hən nəlol paḡpaḡ dereh tegəmai. Evi nəboḡ aGot ḡikel vəhot nə-sab̃-səhoti-an san tonor, mai nəpanismen.*

⁶ AGot dereh tilav naṽurṽuran mai nəvanuan ṽisi tinor hən nəsa lotogole.*

⁷ Dereh tilav nəmauran vi sutuai mai alat lotosusumar hən ləb̃igol navoian, lotodaḡ len aGot hən ḡeviol hən nəyalyalan, nə-sal-suh-galito-an mai nəmauran topat vi sutuai.

⁸ Be len nab̃itilol paḡpaḡ san, dereh nəlon aGot tepəḡas alat lotonau galit səḡolito ḡai, ləsəḡol nəsa nakitinan tokele, be lotopul hən nəsaan len nəmauran salito.

⁹ Na-ləḡon-isa-vəsa-an mai nəmauran todaḡ dereh aribar nəvanuan ṽisi lotogolgol nəsaan: naJu gail a ṽo, beti alat ləsavi Ju.

¹⁰ Be alat lotogolgol navoian, dereh aGot tisal suh galito, teputsan nahəsaliṽo, terin natəḡat len nəlolito: naJu gail a ṽo, beti alat ləsavi Ju.

¹¹ Husur naṽide siGot eṽitoṽ van hən nəvanuan ṽisi, ideh satile.*

¹² Alat ləsəkad nalo siGot be lotogol nəsaan, dereh limasig naut kəmas ləsəkad nalo. Avil alat lotokad nalo be lotogol nəsaan, nalo dereh tisaḡ səhoti ke limaspanis.

* **2:1:** Mat 7.1; Luk 6.37. Len naut egai aPol esivoh len naJu gail husur lupatpat galit məhat səḡor alat ləsavi Ju. * **2:5:** Zep 1.14-18, 2.2-3 * **2:6:** Psa 62.12; Pro 24.12 * **2:11:** Deu 10.17

¹³ Husur savi alat lotosəsəlon hən nalo aGot togol lotonor len nəhon; be alat lotogol nəsa nalo tokele, dereh aGot teriŋi ke galit linor len nəhon.

¹⁴ Husur, alat ləsavi Ju ləsəkad nalo siGot, ləb̃ehusur naḃoruan salito ale gol nəsa nalo tokele, ehum lotokad nalo len nəlolito, naut kəmas ləsəsəlon həni boŋ ideh.

¹⁵ Len naḃide salito imasil ke aGot totos gat nalo len nəlolito, husur nəlolit gail mai nənauan salit səbolit arukel vəhot nəsaan mai galito o arukel mai galit ke lotonor.

¹⁶ Dereh aGot tigol natgalenan len nəboŋ ḃepəpəhun navoian dan nəsaan len natit gail nəvanuan p̃isi lotosusuani. Napəpəhunian enan, dereh teriŋi len navəlan aKristo aYesu, hum na-kel-uri-an sagw tovoi tokele.

NaJu gail mai nalo

¹⁷ Be gaiug gotovi Ju, gumabe? Gaiug gudaŋ len nalo siGot, gusor patpat gaiug məhat hum aGot tovi amaheam̃.

¹⁸ Gaiug goləboi nəsa Nasuḃ toləŋoni, goləboi nəsa tonor mai nəsa tosa husur nalo san eḃusan gaiug.

¹⁹ Len nənauan sam̃ gunau suluḃi ke gotoləboi gəḃesəhar nəvanuan gail, lotovi metḃesw len nənauan salito. Gunau suluḃi ke gotohum nam̃ial toləboi ḃem̃ias naḃisal m̃os alat lototoh len nəmargobut.

²⁰ Gunau suluḃi ke gotovi hai p̃usan m̃os alat lotovi hoḃon mai alat ləsəmatmatu len nadəlomian salito. Gaiug gotovi Ju gunau maien həni husur gukad nalo siGot tovi nəkadun naləboian mai nakitinan.

²¹ Imaienan, gəḃeḃusan avan ideh gail, imabe gəsəḃusan gaiug gabag? Gukel uri ke, “Samtevənvənah!” be gaiug, govənvənah a?

²² Gukele ke, “Samtigol naitian toḃur kotov nəlahan!” be gaiug, gugol naitian toḃur kotov nəlahan a? Gaiug gomətahun bun nəlablab gail, be naim nalotuan hən nəlablab gail, govənah lan a?†

²³ Gaiug gusor patpat nalo siGot məhat, be goḃur kokotov nalo enan mədas nahəsan aGot a?

²⁴ Husur natosian siGot ike, “Gamit məttovi Ju, naluḃoh hən nəvanuan naut tiltile lusor mədas nahəsan aGot sil gamito.”‡

²⁵ Gəḃigol husur nəsa nalo siGot tokele, na-tiv-dalusi-an seJu evi natit tovoi husur ipat len nalo. Be gəḃeḃur kokotov nalo, na-tiv-dalusi-an sam̃ savi natideh. Ehum gəsavi Ju. Ehum gəsəkad na-tiv-dalusi-an len gaiug boŋ ideh.

²⁶ Imagenan, alat ləsəkad na-tiv-dalusi-an, galit ləḃigol husur nəsa nalo tokele, len nabunusian siGot esum̃ian lotokad na-tiv-dalusi-an tia, esum̃ian lotovi Ju gail.

²⁷ Ale alat lotogol husur nəsa nalo tokele be ləsəkad na-tiv-dalusi-an, galit dereh lisəḃ səhoti ke, gaiug gotovi Ju gotokad na-tiv-dalusi-an, gimaspanis husur gukad nalo be goḃur kokotovi.

²⁸ Savi nəpasian o na-tiv-dalusi-an nəvanuan tokade len niben togol tovi Ju kitin.

²⁹ Ao. NaJu kitin evi Ju māu len nəlon. Ale na-tiv-dalusi-an kitin evi na-tiv-dalusi-an hən nəlon. Na-gol-husur-nalo-an edədas ḃigol na-tiv-dalusi-an kitin len nəlon, ao, aNunun aGot igole. Ale dereh aGot tisal suh nəvanuan tomaienən. Nəvanuan gail asike ləḃisal suhi, be aGot māu dereh tisal suhi.§

3

1 Bimagenan, ivoi mabe hən avan ideh ḃevi Ju? Ivoi mabe hən ḃikad na-tiv-dalusi-an?

† 2:22: Deu 7.25. NaJu gail lomətahun nəlablab husur nalo siGot tokai tasi, be lovənoh natit topat len naim nalotuan silablab gail, ale lohəhəḃur hən nəvat lotokade len nəboŋ lotoḃur həni. ‡ 2:24: Isa 52.5. § 2:29: Deu 30.6. Len nasoruan Ipru namilen Ju o *Jutah* evi nə-sal-suhi-an. Gen 29.35.

² Ivoi habat len natit p̄isi! Metəkav ikad natsua: aGot eriṅ nasoruan san len navəlan naJu gail.*

³ Be galit galevis asike ləb̄idanṅ len aGot, gunau ke nə-par-dəlomi-an salito igol aGot sədan len na-kel-gati-an san gail a?

⁴ Ao! Satimaienan! AGot ekitin, akis igol nəsa tokele, naut kəmas nəvanuan p̄isi lovi vanuan nalibliboṅan gail. Hum aTevit aKiṅ tokele sutuai ke, “Nasuḅ aGot, natit p̄isi gotokele m̄au, ekitin.

Avan ideh b̄ike b̄isor tas gaiug len nakotan,
dereh tisaḅ səhoti ke gotonor, gokitin,
ale dereh gewin len nakotan enan.”*

⁵ Be nəsaan sidat beṽusan p̄arṅar hən nanoran siGot, datekəmabe? Datoləboi datb̄ike aGot sanor nəboṅ topansəm gidato a? Ao! Ikad nəvanuan lotonau tomaienən,

⁶ be nənauan salit sakitin. AGot asike tanor, asike taləboi tapəpəhun navoian dan nəsaan hən navile a pan.

⁷ Ikad nəvanuan lotoke, “Be nalibliboṅan sagw b̄igol p̄arṅar hən nakitinan siGot gol nəvanuan gail ləb̄isal suh nəyalyalan san, b̄imaienan, imabe aGot ipansəm ginou sal sil nalibliboṅan sagw hum tovi saan?”

⁸ Ale nəvanuan galevis lusor m̄edas ginamito. Lukel ke, namtuke, “Namtigol nəsaan hən nəsaan b̄igol navoian!” Alat lotokəmaienən, dereh lipanis, ale ivoi hən ləb̄ipanis!†

Səkad nəvanuan nanoran ideh

⁹ Ale datekəmabe? Mətunau ke ginamit namttovi Ju, len nəhən aGot namtuvo i səhor nəvanuan tile gail am a? Ao, namtsəmaienən. Noil hirhir len nəsa notokele tia ke, nəvanuan p̄isi, naJu gail mai alat ləsavi Ju, galit p̄isi lugolgol nəsaan. Nəsaan iwol hən nəmauran salito.

¹⁰ Hum natosian siGot toke,
“Səkad nəvanuan nanoran ideh,
sasua kasi.

¹¹ Səkad avan ideh tokad naləboian kitin,
səkad avan ideh toləṅon ke teləboi aGot

¹² Galit p̄isi lupair dani,
nav̄ide salit p̄isi isa batbat.
Səkad avan ideh togol navoian,
sasua kasi.”‡

¹³ “Nasoruan salit isa hum nəb̄on nab̄irimat toḅos nətan.
Namealito igol nagəgərasan.

Nəsa lotokele igol nasənahan,
hum nabehi hən nəm̄at togole nəboṅ tohat nəvanuan.”*

¹⁴ “Nabuṅolit epul hən nasoruan namədasian mai na-mətahun-buni-an.”*

¹⁵ “Lusaṽsaṽut hən ləb̄igol nəmatan.

¹⁶ Lugol namədasian mai na-ləṅon-isa-an len naut p̄isi lotovi lan.

¹⁷ Ləsələboi ləb̄itoh mai nəvanuan tile ideh len natəm̄at.”§

¹⁸ “Ləsəmətahw len nəyalyalan siGot. Ləsənu.”*

¹⁹ Gidat datoləboi ke natideh nalo tokele, ikele van hən alat lototoh len navəlan nalo, hən nəvanuan gail asike ləb̄eləboi ləb̄etətas gol galit am, ale hən b̄imasil ke nəvanuan p̄isi len navile a pan dereh likot len nakotan siGot.

* **3:2:** Len naut egai aPol ike *metəkav*, be sakel natideh tovi na-vəha-ru-an tohusuri. * **3:4:** Psa 51.4 † **3:8:** Len naves 5-8, aPol isor var naJu gail nəlolit topəṅas aPol husur lotonau ke aPol tokel ke nalo tovi ut kəmas. ‡ **3:12:** Hən naves 10-12, ris Psa 14.1-3, 53.1-3 * **3:13:** Psa 5.9, 140.3 * **3:14:** Psa 10.7 § **3:17:** Hən naves 15-17, ris Isa 59.7-8
* **3:18:** Psa 36.1

²⁰ Imaienan, avan ideh saləboi ĩnɔr len nəhɔn aGot husur togol husur nalo. Nalo ipat ŋai hən datĕebunus ləboi nəsaan sidato lan.*

Datunor mabe len nəhɔn aGot?

²¹ Be gagai, aGot evəhot naĕisal hən datĕinɔr len nəhɔn, ale na-gol-husur-nalo-an savi natideh hənɪ. Naĕisal enan, nalo siMoses mai ahai kelkel ur gail lopəhav utaut hənɪ sutuai tia.**

²² AGot eriŋi ke dattonor len nəhɔn nəboŋ dattoriŋ nəlodat len aYesu Kristo. Imaienan hən nəvanuan ĕisi lotokad nadəlomian. Nəvanuan ĕisi loĕitĕitoŵ,

²³ husur nəvanuan ĕisi lugol nəsaan, ŋa lutoh a tut, a tut masuŵ dan aGot, ləsanor kasi hən ləĕibar nəyalyalan san.

²⁴ Avil, len naviolan hən navoian aGot toviol kəmas hənɪ, len aKristo aYesu toŵur nəmakuvan sidato, aGot eriŋi ke dattonor len nəhɔn.

²⁵ AGot eviol hən aYesu hum naviolan hən natutumavan, hən nəmatan san ĕidakuv nəlol paŋpaŋ siGot, nəlon topəŋas nəvanuan gail sil nəsaan salito. Len nadəlomian lotokade len nəmatan siYesu mɔs galito, aGot eruĕat nəsaan salit dan galito. Natutumavan hən aYesu igol nanoran siGot iĕarĕar, bathut ke, satutut hən tomətahun galito, ekəta səhor nəsaan silat ta mɔ, ta sutuai, səpansəm galito.

²⁶ AGot igol natgalenan hən nanoran san ĕimasil len nəboŋ ta daməŋai. Igol tomaiengan hən gai gabag ĕinɔr, ale hən ĕigol nəvanuan ləĕinɔr len nəhɔn, ləĕikad navoivoian maii nəboŋ lotokad nadəlomian len aYesu topanis salito.

²⁷ Imagenan, datoləboi datĕisor patpat gidat məhat hən natideh a? Aoa! Datoləboi datĕikad navoivoian mai aGot len nalo dattogol husuri a? Ao! Datukad navoivoian mai aGot husur datukad nadəlomian len aYesu.

²⁸ Nəbathusoruan sagw imaiegai ke: len nadəlomian dattokade, aGot eriŋi ke dattonor len nəhɔn, savi len nalo dattogol husuri.

²⁹ AGot evi Got seJu gail ŋa? Be alat ləsavi Ju, gai savi aGot salito a? Evoi! Evi aGot salito am!

³⁰ Husur Got esua ŋai. Len nadəlomian eriŋi ke nəvanuan gail lunor len nəhɔn, naut kəmas lotokad na-tiv-dalusi-an o ləsəkade.††

³¹ Namilen ke nadəlomian igol nalo evi ut kəmas a? Ao Səmaiengan! Nəboŋ dattoriŋ nəlodato len aGot, datugol husur nalo len nakitinan.

4

Nadəlomian siAraham

¹ Ginamit namttovi Ju, ivoi hən namtĕinau aAraham tovi atəmanamit ta sutuai. Datĕisor husur naĕisal hən nəvanuan ĕegəm ĕinɔr len nəhɔn aGot, aAraham isaĕi ke imabe?

² AGot təsab̃ aAraham tanor len nəhɔn husur natit aAraham togol gail, aAraham təkad natesua hən tasor patpat gai məhat lan. Be səmaiengan. Avan ideh saləboi ĕisor patpat gai məhat len nəhɔn aGot.

³ Husur natosian siGot ike, “AAraham edəlom na-kel-gati-an siGot, ale husur natenan aGot eriŋi ke tovi vanuan nanoran.”*

⁴ Nəvanuan toum, naĕurĕuran san savi naviolan, be evi ĕurĕuran hən nauman san.*

⁵ Be datsəmaiengan mai aGot. AGot evi aGot toriŋi ke nəvanuan nəsaan lunor len nəhɔn. AGot sariŋi ke galit lunor len nəhɔn hum tovi naĕurĕuran hən nauman salito, be eriŋi ke lunor len nəhɔn hum tovi naviolan husur nadəlomian lotokade lan.

* **3:20:** Psa 143.2; Kal 2.16   ** **3:21:** Rom 1.17. Len naut egai nasoruan ta Kris sake siMoses, be nalo aPol tosor husuri evi naloĕulat torim aMoses totos gail.   †† **3:30:** Deu 6.4; Kal 3.20.   * **4:3:** Gen 15.6; Kal 3.6   * **4:4:** Gəĕeum sivan ideh am, nauman gotogole evi nəkabut gai tokade len gaiug, nauman sam̃ igol gai ikabut sam̃. Natenan igol naĕurĕuran sam̃ savi naviolan, be gai isar gel nəkabut san.

⁶ Mitinau aTevit tokəmaienan, nəboŋ tosor husur nahəhaṽuran silat aGot toriŋi ke galit lotonor len nəhon, naut kəmas nauman salit gail. ATevit ike,

⁷ “Alat aGot toruḅat na-ḅur-kotov-nalo-an salit gail dan galito, navoian siGot igol lukab həni.

Alat aGot tokas kuv nəkabut salit hən nəsaan salit gail, navoian siGot igol lukab həni.

⁸ Evoi, lukab həni, lohəhaṽur həni, husur aGot asike itos gat nəsaan salito gail am hum nəkabut salito.”*

⁹ Be nahəhaṽuran enan, ipat mōs alat lotokad na-tiv-dalusi-an ŋa? Ao! Ipat mōs galito mai alat ləsəkade sal. Husur datuke, “AApraham edəlom na-kel-gati-an siGot, ale husur natenan aGot eriŋi ke tovi vanuan nanoran.”*

¹⁰ Be natenan evisi ŋais? Evisi a mō len na-tiv-dalusi-an siApraham o a tahw lan? Imasil ke aGot eriŋi ke tovi nəvanuan nanoran nəboŋ səkad na-tiv-dalusi-an sal.

¹¹ Na-tiv-dalusi-an aApraham tokade a tahw, evi nə-ta-gati-an togol toḅarḅar ke, aGot toriŋi ke, inor len nəhon. Imaienan, imasil ke aApraham ikad navoivoian mai aGot bathut nadəlomian tokade tia ale na-tiv-dalusi-an san egəm a tahw.* Imaienan aApraham evi atəmalit ḅisi lotokad nadəlomian be ləsəkad na-tiv-dalusi-an. AGot eriŋi ke lunor len nəhon bathut nadəlomian salito.

¹² Ale alat lotokad na-tiv-dalusi-an, ləbikad nadəlomian toḅitoṽ hum nadəlomian aApraham atəmadat tokade nəboŋ səkad na-tiv-dalusi-an sal, aApraham evi atəman alatenan am.

Len nadəlomian datukad na-kel-gati-an siGot

¹³ Sutuai aGot ikel gati ke tilav navile a pan mai aApraham mai nəpasusan san gail. Nəboŋ aGot tokel na-kel-gati-an enan, savi husur aApraham togol husur nalo, be husur, len nadəlomian aApraham tokade lan, aGot eriŋi ke inor len nəhon.*

¹⁴ Husur na-kel-gati-an siGot təpat mōs alat lotogol husur nalo ŋai, nadəlomian asike tavi natideh, ale na-kel-gati-an enan san asike təsarḅoh.

¹⁵ Be nalo igol nəpanismen siGot egəm hən alat lotoḅur kotovi. Be nalo taḅuer, na-ḅur-kotov-nalo-an am taḅuer.†

¹⁶ Imaienan, len nadəlomian ŋai aGot eriŋi ke gidat datunor len nəhon, hən datḅikad na-viol-kəmas-an san, hən nəpasusan siApraham ḅisi ləḅikad nəsa aGot tokel gati. Ale datḅikad nadəlomian len aGot sumḅan aApraham, dereh datikad nəsa aGot tokel gati, naut kəmas dattovi Ju dattokad nalo o datsəmaienan. Husur aApraham evi tata sidat ḅisi dattokad nadəlomian.

¹⁷ Hum aGot tokel maii len natosian san ke, “Nugol gaiug govi tata sinaluṽoh hən nəvanuan naut tiltile gail.”* Len nəhon aGot, aApraham evi atəmadato husur ikad nadəlomian len aGot tolav nəmauran mai alat lotomat, ikad nadəlomian len aGot tokis nəsa toḅuer, ale natit evisi.

¹⁸ Naut kəmas nə-lon-uri-an, len nə-vatvat-viri-an, aApraham ikad nadəlomian hən bəgəm vi tata sinaluṽoh hən nəvanuan naut tiltile gail, hum aGot tokel maii ke, “Naliliməso gotorisi, nəpasusan samḅ dereh lisəḅur maienan.”*

¹⁹ Ale nadəlomian siApraham sateh naut kəmas nədaḅ han pəpadaŋ tovi 100; naut kəmas tonau ke niben pəpadaŋ hən tomat mai aSarah tobutoh.*

²⁰ Gai sariŋ gaḅulan na-kel-gati-an siGot. Eriŋ nəlon len aGot gol ke nadəlomian san idaŋ am, ale isal suh nəyalyalan siGot.

²¹ AApraham inau ləboii ke aGot eləboi ḅigol natideh tokel gati.

* **4:8:** Psa 32.1-2 * **4:9:** Gen 15.6 * **4:11:** Gen 17.9-14 * **4:13:** Gen 12.2-3, 17.4-6, 22.15-18; Kal 3.29 † **4:15:**

Nalo eṽusan nəsaan sidato, be saləboi ḅilav kuv nəpanismen sile dan gidato. * **4:17:** Gen 17.5 * **4:18:** Gen 15.5

* **4:19:** Gen 17.1, 15-22

²² Ale husur nadəlomian san, aGot eriŋi ke tovi vanuan nanoran.*

²³ Natosian enan toke “aGot eriŋi ke tovi vanuan nanoran” səpat mōs aApraham ŋai.

²⁴ Natosian enan ipat mōs gidato am. Ikel gati ke aGot togol aYesu, aMasta sidato, tole məhat dan nəmatan, datberin nəlodato lan, dereh teriŋi ke dattonor len nəhon.

²⁵ AGot idam hən nəmatan siYesu sil nəsaan sidato, ale igol aYesu ile məhat dan nəmatan hən datbinor len nəhon aGot.*

5

Navit nadəlomian

¹ Len nadəlomian sidato, aGot eriŋi ke datunor len nəhon. Imagenan, len aMasta sidato, aYesu Kristo, datukad natəmat təban aGot.

² Bathut nəsa aYesu togole, len nadəlomian sidato, datobis len navoian aGot toviol kəmas həni, dattoil gəgat lan. Imagenan datikemkem habat husur datuvatvat viri ke dereh datikad nəyalalan siGot.

³ Savi natenan ŋai. Datikemkem habat len na-ləŋon-isa-vəsa-an sidat am. Husur datoləboii ke na-ləŋon-isa-vəsa-an iŋan hən nə-dəŋ-ḅuri-an.

⁴ Nə-dəŋ-ḅuri-an igol aGot ehəhaṽur hən naṽide sidato. Ale datbeləboi aGot tohəhaṽur hən naṽide sidato, nə-vatvat-viri-an dattokade lan idəŋ am.

⁵ Ale datoləboi buni ke nə-vatvat-viri-an sidato dereh tisarpoḥ. Husur aGot, len aNunun toviol həni mai gidato, aGot evur san na-ləmas-buni-an san topul len nəlodato.

⁶ Husur aKristo, nəboŋ datsaləboi datbigol navoian sal, len nəboŋ tonor həni, aKristo imat mōs gidat datsənaṽu aGot.

⁷ Nəvanuan evis ŋai ludam hən ləḅimat mōs nəvanuan tile, be ludam hən ləḅimat mōs nəvanuan nanoran ŋai. Ale hum ma tokad avan ideh tokad na-il-ḅuri-an hən ḅimat mōs nəvanuan tovoi.

⁸ Be len nəsa togole, aGot igol iparḅar ke toləmas masuṽ hən gidato maiegai ke: nəboŋ dattovi vanuan nəsaan sal, aKristo imat mōs gidato.

⁹ Len nəda hiYesu, aGot eriŋi ke datunor len nəhon. A məhat hən natenan, len nəmatan san, aYesu dereh tilav kuv gidato dan nəlol paŋpaŋ siGot.

¹⁰ A mō, nəboŋ dattovi enemi siGot sal, esəvat aNatun ulumian hən ḅimat gel gidato. Nəboŋ togol tomaienān, aGot igol datukad natəmat mai navoivoian maii. Ale datḅikad navoivoian mai aGot, dattoləboi buni ke, len nəmauran san len gidato, dereh aYesu tilav kuv gidato dan nəlol paŋpaŋ siGot.

¹¹ Savi natenan ŋai, be datukemkem husur datsəkad nəsasāan am mai aGot. Len aMasta sidato, aYesu Kristo, datukad natəmat mai aGot, gol datohəhaṽur masuṽ.

Atam mai aKristo

¹² Imagenan, nəboŋ aAtam togol nəsaan, nəsaan eḅis len navile a pan, ale navit nəsaan evi nəmatan. Imaienan len nəsaan siAtam, nəpasusan san ḅisi logəm vi vanuan nəsaan, lugol nəsaan, ale nəmatan ibar nəvanuan ḅisi.*

¹³ Sutuai, nəboŋ nalo siMoses toḅuer sal, nəvanuan navile a pan lugol nəsaan. Be husur ləsəkad nalo sal, aGot satos gat nəsaan galenan ke tovi nəkabut salito.

¹⁴ Be len nəboŋ siAtam vəbar aMoses, nəmatan iwol hən nəvanuan ḅisi. Naut kəmas ləsəḅur kotov nakelean todaŋ siGot hum a Atam toḅur kotovi, naut kəmas natenan, lumat sumian aAtam.

Datoləboi datbenənoṽ hən aAtam mai atesua toḥusuri, aKristo.

¹⁵ Be gəlaru arotile, na-viol-kəmas-an siGot etile masuṽ len nəsaan siAtam. Husur len nəsaan siAtam nəvanuan isoḅur lumat. Be a məhat hən natenan, len naviolan togəm len aYesu Kristo, aGot eviol kəmas hən narubatian dan nəsaan mai nəvanuan isoḅur.

* 4:22: Gen 15.6 * 4:25: Isa 53.4-5 * 5:12: Gen 2.17, 3.6, 17-19

¹⁶ Ale naṽit na-viol-kəmas-an etile masuṽ hən naṽit nəsaan siAtam. Nəsaan siAtam iṽan hən nəpanismen. Be na-viol-kəmas-an siGot iṽan hən nanoran aGot togol dattokade len nəhon, naut kəmas dattogol nəsaan tosoḅur.

¹⁷ Len nəsaan sitenan, aAtam, nəmatan iwol hən nəvanuan ṽisi, lumat. Be navoian aGot toviol kəmas həni esəhor masuṽ hən natenan. Husur len ategaii tovi aYesu Kristo, aGot eriṅi ke nəvanuan lunor len nəhon. Ale ləḅinor len nəhon maienan, dereh likad nədaṅan mai nəmauran vi sutuai.

¹⁸ Imasil ke naṽit nəsaan sua siAtam evi nəpanismen togəm hən nəvanuan ṽisi. Len naṽide tomagenan, naṽit nategaii tonor aYesu togole, igol nəvanuan ṽisi loləboi ləḅinor len nəhon aGot mai ləḅikad nəmauran kitin.

¹⁹ Nəboṅ aAtam togol nəsa aGot tokai tasi, nəvanuan isoḅur logəm vi vanuan nəsaan. Ale nəboṅ aYesu togol nəsa aGot tokele, aGot dereh tigol nəvanuan tisoḅur linor len nəhon.

²⁰ Mitinau nalo siMoses. Nalo egəm hən nəsaan ḅegəm tibau len na-ləboi-səhoti-an sinəvanuan. Be nəboṅ nəsaan togəm tibau, navoian aGot toviol kəmas həni egəm tibau masuṽ am səhori,

²¹ hən navoian ḅesəhor nəsaan. A m̄o, nəsaan mai nəmatan aruwol hən nəvanuan ṽisi. Be gagai, navoian aGot toviol kəmas həni, iwol hən gidato. Imaienan, len aYesu Kristo, aMasta sidato, aGot igol datunor len nəhon, ale datukad nəmauran vi sutuai.

6

Nəsaan sawol, be aNunun aGot iwol hən gidato

¹ Ale datekəməbe? Ivoi hən datḅigol nəsaan tabtab hən navoian aGot toviol kəmas həni ḅetibau am a?*

² Aoa! Satimagenan! Nəmauran hən nəsaan dattokade a m̄o imat ebun. Imabe datutoh lan sal?

³ Gidat ṽisi dattobaptais hən dattotoh len aKristo aYesu, nəboṅ dattobaptais, datumat ḅonḅon maii len nəmatan san. Mətsaləboi natenan a?

⁴ Nəboṅ dattobaptais, datumat maii, datupat maii len naḅur nəmatan hən datḅikad nəmauran veveu hən datḅitohtoh lan. Imaienan hən datḅesum̄an aKristo tole məhat dan nəmatan len nədaṅan seTəman toyalyal.*

⁵ Husur, datḅiḅon mai aKristo maienan len nəmatan san, dereh datiḅon maii len na-le-məhat-an dan nəmatan san.

⁶ Datoləboii ke, nəmauran sidato ta m̄o itahətah maii len nəhai balbal. Ehum nəlodato itahətah ei, imat maii. Imagenan, nədaṅan nəsaan tokade hən towol hən nəmauran sidato imasig. Datsavi slev am hən nəsaan.

⁷ Husur nəboṅ dattomat mai aKristo, datumakuv dan nədaṅan hən nəsaan.

⁸ Ale husur dattomat mai aKristo, datodəlomi ke len natoḅan dattokade maii, dereh datitoh tabtab.

⁹ Datoləboi buni ke husur aGot togol aKristo tole məhat dan nəmatan, edədas ḅimat tətəs am. Nəmatan asike iwol həni boṅ ideh am.

¹⁰ Nəboṅ aKristo tomat, imat vəha-vis? Imat vəha-sua ṅai hən toḅur kotov nədaṅan hən nəmatan. Be ile məhat, imaur. Ale gagai len nəmauran enan, itoh m̄os nəyalyalan siGot.

¹¹ Imagenan, gamit am, mitimasnau ləboii ke, nəmauran hən nəsaan samit ta m̄o, imat ebun. Ale gagai van, len aYesu Kristo, mitimastoh m̄os nəyalyalan siGot len nəmauran veveu məttokade.

¹² Imagenan, nəsaan satiwol hən nibemito. Samtigol husur naləṅonian hən nibemito lotosa.

¹³ Samtidam̄ kas nahudhubemit ideh hum natesua tosa hən ḅigol nəsaan. Aoa! Məteviol hən gamito mai aGot hum alat lotomat be lotomaur dan nəmatan. Məteviol hən nahudhubemit gail ṽisi mai aGot hən ləḅigol naṽide lotonor len nabunusian san.

* 6:1: Rom 3.8 * 6:4: Kol 2.12

¹⁴ Husur nəsaaan asike iwol hən gamit am, husur mət̃satoh len navəlan nalo be mət̃tutoh len navoian aGot toviol kəmas həni.

Datovi slev hən nanoran siGot

¹⁵ Datsatoh len nalo be datutoh len navoian aGot toviol kəmas həni. Imabe? Namilen ke inor hən dat̃bigol nəsaaan a? Satimagenan!

¹⁶ Nəboŋ mət̃todaŋ hən mət̃bigol natit p̃isi avan ideh tokele, mət̃ogəm vi slev san. Mət̃saləboii a? Mət̃bilekis hən mət̃bigol nəsaaan, egəm vi masta samito, ilav gamit vi lan nəmatan. Mət̃bilekis hən mət̃bigol nəsaa aGot tokele, ilav gamit vi lan nəmauran hən nanoran.*

¹⁷ Be sipa vi təban aGot! A m̃o mət̃tovi slev sinəsaaan, be gagai, len nəlomit kavkav, mət̃ugol husur nakitinan hən naṗusanan mət̃tokade.

¹⁸ AGot eṗur kuv gamito dan nəsaaan tia. Mət̃savi slev sinəsaaan am. Mət̃ogəm vi slev sinanoran.

¹⁹ Nokəmaienan len nasoruan kəta hən mət̃beləboi səhot naṗusanan sagw. A m̃o mət̃udaŋ hən gamit kavkav hən mət̃bevi slev hən naṗide tosa totaṗtaṗor mai nəsaaan m̃os mət̃bigol nəsaaan van am. Gagai mitimasdaŋ hən gamit kavkav hən mət̃bevi slev sinanoran m̃os mət̃bikad naṗoruan siGot.

²⁰ A m̃o, nəboŋ mət̃tovi slev sinəsaaan, mət̃satoh len nanoran, nanoran sawol hən gamito.

²¹ Be naṗit nəmauran enan, imabe? Gagai nahurumit isa len natgalenan mət̃togol gail. Naṗit natgalenan evi nəmatan!

²² Be gagai aGot eṗur kuv gamito dan nəsaaan, hən asike nəsaaan biwol hən gamit am. Mət̃ovi slev siGot beti. Husur natenan, mət̃ulav naṗoruan siGot, ale naṗit naṗoruan siGot len gamito evi nəmauran vi sutuai.

²³ Husur naṗurṗuran hən nəsaaan evi nəmatan, avil len aKristo aYesu, aMasta sidato, na-viol-kəmas-an siGot evi nəmauran vi sutuai.

7

Nasoruan kəta togəm len nəlahan

¹ Bathudud nadəlomian, gamit mət̃oləboi nalo. Mət̃oləboii ke nalo ikad nədaŋan hən na-il-a-m̃o-an nəboŋ nəvanuan tokad nəmauran ŋai.

² Len nalo, naṗəhaṗut tolah itoh len navəlan nəhaṗut san nəboŋ atenan tokad nəmauran sal. Be atenan biṃat, alitenan asike itoh len navəlan am, imakuv dan nalo hən nəlahan.

³ Imaienan, nəboŋ ahaṗut san tomaur sal, alitenan biṃah mai togon, dereh lekis alitenan hən naṗəhaṗut togol naitian tosa toṗur kotov nəlahan. Be ahaṗut san biṃat, aliten imakuv dan nalo enan. Ale naut kəmas biṃah tət̃as mai nəhaṗut tile, aliten sagol naitian tosa toṗur kotov nəlahan.

⁴ Imagenan bathudud sagw, nokəmaiegai ke: nəboŋ mət̃toṗon mai niben aKristo len nəmatan san, mət̃umakuv dan nalo.* Ale gagai mət̃uṗon mai atenan tole məhat dan nəmatan hən gidato dat̃biṗan hən naṗit siGot.

⁵ Naṗoruan dattokade a m̃o evi naṗoruan hən nəsaaan. Nəboŋ naṗoruan enan towol hən gidato, natideh nalo tokai tasi, enan datoləŋon masuṗ hən dat̃bigole. Naləŋonian galen lotosa loum len nibedato ale natit p̃isi dattogole luṗan hən nəmatan.

⁶ Be gagai, gidat dattoṗon mai aKristo len nəmatan san, datumakuv dan nalo tobaŋis gat gidato. Imaienan datsahusur naṗisal ta m̃o, datsagol husur na-tos-gati-an hən nalo am. Gagai, len aNunun aGot, datohusur naṗisal veveu, datugol husur naləŋonian siGot.

Nalo mai nəsaaan

* 6:16: Jon 8.34 * 7:4: Len naut egai ehum dattovi pəhaṗut ale nəhaṗut sidat imat gol ke datumakuv dan nalo.

⁷ Datekəmabe beti? Nalo isa a? Sadatekəmaianan! Nalo taḅuer, asike nətələboi səhot nəsaan sagw gail. Nəsaləboii ke naləḅonian len nəlogw tovi nəsaan vəbar nalo toke, “Sa-nələm̄ tevənoh natideh.”*

⁸ Be ehum nəsaan tolav nalo enan, ale igol nəlogw epul hən naləḅonian tiltile gail. Husur nalo taḅuer, nəsaan asike təkad nədaḅan tomaianan.

⁹ A m̄o, len nəmauran sagw, nalo savi natideh len ginau. Be nəḅoḅ notosəsələḅ hən nakelean todaḅ toke, “Sa-nələm̄ tevənoh natideh,” numadhaləboii ke nugol nəsaan, nəsaan imaur len ginau.

¹⁰ Ale len nəsaan nukad nəmatan husur nəsaan epəpəhun ginau dan aGot. Imaianan, nunau səhoti ke nakelean enan todaḅ topat hən ḅilav nəmauran mai ginau, ilav nəmatan mai ginau!*

¹¹ Bathut len nakelean enan todaḅ nəsaan isaḅ naḅisal hən togəras ginau. Ale len nakelean enan todaḅ, igol numat.*

¹² Mitinau nategai ke: Nalo evi siGot. Ale nakelean todaḅ len nalo evi siGot, inor, ivoi.

¹³ Bimaienan, namilen ke nalo tovoi igol numat a? Aoa! Səmaianan! Evi nəsaan togole. Len nalo tovoi nəsaan ilav nəmatan gəm hən ginau, epəpəhun ginau dan aGot. Husur natenan nalo ivoi, be igol nəsaan len nəlogw iḅarḅar, ale noləboii ke nəsaan isa batbat.

Nəḅalan len nalo

¹⁴ Datoləboii ke nalo egəm len aNunun aGot, ale ivoi. Be ginau novi vanuan notokad naḅoruan nəsaan hən navile eg a pan. Ehum notovi slev hən nəsaan.

¹⁵ Nəsaləboi səhot nəsa notogolgole, husur nəsa notoləḅon nəḅigole, nəsaḅole. Be nugol nəsa notomətahun bun nəḅigole.

¹⁶ Be nəsa notogole ḅevi nəsa notomətahun nəḅigole, nudam̄ ke nalo ivoi.†

¹⁷ Imagenan, savi ginau notogol naten tosa; evi nəsaan togol naut a im san len ginau togole.

¹⁸ Ale noləboii ke səkad natideh tovoi totoh len ginau, namilen ke səkad natideh tovoi totoh len naḅoruan sagw hən nəsaan. Husur nuke nigol navoian, be nodədasi.

¹⁹ Nuke nigol navoian be nəsaḅole. Nomətahun nəḅigol nəsaan, be enan evi nəsa notogol tabtab həni.

²⁰ Avil nəḅigol nəsa notomətahun nəḅigole, namilen ke savi ginau am togole, be evi nəsaan totoh tin len ginau togole.

²¹ Imagenan nusab̄ natesua tomaiegai tabtab ke: nəḅoḅ notoləḅon nəḅigol navoian, nəsaan itah tabtab mai ginau.

²² Husur len nəlon nəlogw noləmas bun nalo siGot,

²³ be nobunus nədaḅan‡ tile am len ginau toḅal mai nalo nənauan sagw toləḅoni. Ale nədaḅan enan igol nəsaan topat len ginau, iban̄is gat ginau.

²⁴ O nəmauran sagw isa! Nahəhaḅuran eḅuer! Ase tilav kuv ginau dan nawolan hən nibegw egai toḅəhar ginau van hən nəmatan? Ase?

²⁵ AGot səḅon! Len aYesu Kristo, aMasta sidato, aGot dereh tigole. Sipa vi təban!

Imaianan, len nənauan sagw novi slev hən nalo siGot, be len naḅoruan sagw hən nəsaan novi slev hən nəsaan.

8

Nəmauran len aNunun aGot

¹ Imagenan beti, gagai səkad nəpanismen ideh m̄os alat lotovi seKristo, aYesu.

* **7:7:** Exo 20.17; Deu 5.21   * **7:10:** Lev 18.5; Deu 4.1, 5.33; Eze 20.11   * **7:11:** Gen 3.13   † **7:16:** Len naut egai aPol ike nalo ivoi husur emətahun ḅəḅur kotovi, namilen ke eləḅon ḅigol husuri.   ‡ **7:23:** Len nasoruan ta Kris ike nalo, sake nədaḅan.

² Bathut nēdaŋan seNunun Nēmauran len aKristo aYesu igol gumakuv dan nēdaŋan hēn nēsaan mai nēmatan.*

³ Nalo edēdas bīlav kuv gidato dan nēsaan, husur len nēdaŋan sidat sēbōdato, datsalēboi datbīgol husur nalo. Avil nēsa nalo todēdasi, aGot igole. AGot esēvat aNatun ulumān matmat san hēn bēgēm vi vanuan. Ikad niben mai nābōruan sumān gidat dattovi vanuan nēsaan gail. Ale aGot erin nēpanismen sadit lan, hum tovi naviolan hēn natutumavan mōs nēsaan sadit gail. Igol nēdaŋan hēn nēsaan inoŋ.

⁴ AGot igol imaienan, hēn natit gail na-tos-gati-an hēn nalo tokel ke lotonor lēbīsarpoh len gidato māu, hēn datbēlēboi datbīgol pīs naŋide tonor nalo tokele. Gidat datsahusur nalēŋonian sidat gail lotosa am, gagai datohusur nalēŋonian seNunun aGot.

⁵ Alat lotogol husur nābōruan nēsaan salito, lunau tabtab hēn nēsa nābōruan nēsaan tolēŋoni. Avil alat lotogol husur aNunun aGot, lunau tabtab hēn nēsa aNunun aGot tolēŋoni.

⁶ Husur nēboŋ nābōruan nēsaan towol hēn nēnauan, naŋite evi nēmatan. Be nēboŋ aNunun aGot towol hēn nēnauan, naŋite evi nēmauran mai natēmāt.

⁷ Bathut nēboŋ nābōruan nēsaan towol hēn nēnauan, nēnauan enan evi enemi siGot tabtab. Sagol husur nalo siGot boŋ ideh, savi enan ŋai, be edēdas bīgol husuri.

⁸ Husur enan, alat lotogol husur nābōruan nēsaan salito lēsālēboi lēbīgol aGot bēhēhāvur.

⁹ Be gamito, mētsagol husur nābōruan nēsaan, mētugol husur aNunun aGot husur aNunun aGot itoh tin len gamito. Be natsua, avan ideh asike bīkad aNunun aKristo lan, gai savi seKristo.

¹⁰ Be aKristo bītoh len gamito, naut kēmas nibemito dereh limat sil nēsaan, aNunun aGot evi nēmauran vēveu mōs gamito husur nanoran, navoivoian mēttokade mai aGot.†

¹¹ Ale aNunun aGot togol aYesu tole mēhat dan nēmatan bītoh len gamito, namilen ke, naut kēmas nibemito dereh limat, len aNunun totoh len nēlōmito, atenan togol aKristo tole mēhat dan nēmatan dereh tilav nēmauran mai nibemito.

¹² Imagenan bathudud nadēlōmian, datimasgol nēsa aGot tolēŋoni. Sadatehusur nalēŋonian hēn nābōruan nēsaan sidato.

¹³ Husur mēbēhusur nalēŋonian hēn nābōruan nēsaan, dereh mitimat. Be len aNunun aGot mēbīgol naŋide samit tosa gail lēbīmat ebun, dereh mitikad nēmauran.

¹⁴ Bathut alat aNunun aGot towol hēn galito, galit lovi natun aGot.

¹⁵ Husur aGot sēlav aNunun mai gamito hēn mēbēvi slev hēn namētahwan hēn namētahwan bīwol hēn gamit tētas am. Aoa! Ilavi hēn mēbēgēm vi natun san gail. Ale gagai datukai van hēni ke, “Appa, Tata.”‡

¹⁶ Nābonan hēn aNunun aGot mai nanunudato ikel koti ke dattovi natun aGot gail.

¹⁷ Ale datbēvi anatun san gail, ekitin ke dereh datikad naviolan aGot toutaut hēni mōs anatun gail sumān aKristo tokade. Imaienan, datbīhan katēpōl mai aKristo len nalēŋon-isa-vēsa-an san, dereh datikatēpōl maii len nēyalyalan san.*

Nēyalyalan ta tahw

¹⁸ Len nabunusian sagw, datbēnēnoŋ hēn na-lēŋon-isa-vēsa-an dattokade gagai mai namēnas hēn nēyalyalan aGot bēvēhoti mai gidato balai, na-lēŋon-isa-vēsa-an savi natideh.

¹⁹ Len nasigariran, natit pīsi aGot togole, nēmav, nētan mai nētas mai natit pīsi lotosuh lan, natgalen pīsi losuh vir aGot bēvēhot anatun gail lēbīpārpar.

* **8:2:** Natosian galevis ta sutuai luke, aYesu igol numakuv dan nēdaŋan hēn nēsaan mai nēmatan. † **8:10:** Len naut egai namilen sēmasil len nasoruan ta Kris. Hum ma tohum nēsa topat tubat len aNunun aGot, o hum ma tovi: nanunumito lukad nēmauran husur aGot erinji ke mētunor len nēhon. ‡ **8:15:** Mak 14.36; Kal 4.5-7. Len nasoruan ta Aram, aAppa evi aTata. * **8:17:** 2Kor 4.17; 1Pit 4.13

²⁰ Husur natgalen losuh kēmas, lēsalekis hēn lotomaienan be aGot igol lumaienan. § Igole len nē-vatvat-viri-an

²¹ ke, gail p̄isi limakuv dan nēbaŋisian hēn nēmatan mai naŋoman mai naḅoan, hēn lēbikad nēmakuvan toyalyal anatun aGot gail lotokade.

²² Husur datolēboii ke natit p̄isi aGot togole lokilob vēbar damēŋai, lois bonḅon len napēŋasan, hum napēhaṽut topasus.

²³ Savi natenan ŋai, be gidat am datokilob naut kēmas dattokad aNunun aGot hum naṽit nametēkav hēn natit p̄isi aGot ḅeviol hēni mai gidat balai. Datoŋigarir, datutoh vir nēboŋ aGot ḅigol datḅevi anatun san gail, nēboŋ ḅigol nibedat lēbimakuv dan natit p̄isi tosa hēn lēbegēm vi nibedat veveu vi sutuai.*

²⁴ Husur datukad nē-vatvat-viri-an enan nēboŋ aGot tolav kuv gidat dan nēsaan sidato. Be datḅikad nēsa datḅivatvat viri, savi nē-vatvat-viri-an am. Husur ase len gidato ivatvat vir nēsa tokade tia?

²⁵ Be datḅivatvat vir nēsa datsēkade sal, len nē-daŋ-ḅuri-an datutoh mēdau viri.

²⁶ Len naṽide tomaienan, aNunun aGot evi tarhēt sidato husur datsēdaŋ. Husur datsalēboi nēsa tonor hēn datḅisor tuṽ mōsi. Be len nakiloban nasoruan todēdas ḅikel namilen, aNunun aGot isor tuṽ sidato.

²⁷ Ale aGot tokēta kitev nēsa topat len nēlodato, gai elēboi nēnauan seNunun, bathut aNunun isor sinēvanuan siGot gail mai aGot, tonor hēn nalēŋonian siGot.

²⁸ Ale datolēboii ke len natit p̄isi tovisi hēn galito, aGot eum mōs navoian silat gai tolēmas bun galito, gai tokis galito tonor hēn nē-nau-utaut-an san.**

²⁹ Husur sutuai tia aGot elēboi alat lēḅevi esan gail. Len nēnauan san eriŋi ke legēm suŋan aNatun, hēn ke aYesu ḅevi hai a mō tokad aṽan mai aṽavinen tosoḅur.

³⁰ Ale alat aGot toriŋi ke legēm suŋan aNatun, ekis galito. Ale alat gai tokis galito, eriŋi ke lunor len nēhon. Ale alat gai toriŋi ke lotonor len nēhon, eputsan galito hēn lēḅiyalyal maii.

Na-lēmas-masuṽ-hēni-an siGot

³¹ Natgalenan lēbimaienan, datekēmabe am? AGot ḅitah mai gidato, ḅevi sidato, avan ideh salēboi ḅewin sēhor gidato!

³² AGot salekol gol aNatun. Aoa, eviol hēni hēn ḅimat mōs gadit p̄isi. Imagenan, husur toviol hēn aNatun mai gidato tia, dereh teviol kēmas hēn natit p̄isi am mai gidato.

³³ Len nakotan siGot ase elēboi ḅeil hirhir ke alat aGot tolekis hēn galito, lotogol tosa? Husur evi aGot toriŋi ke lotonor len nēhon!

³⁴ Ase elēboi ḅikel ke limaspanis? Husur evi aKристо aYesu tosor mai aGot mōs gidato. Evi aKристо tomat mōs gidato, evi aKристо aGot togol tole mēhat dan nēmatan ale evi aKристо tobētah len nētarhēt nēmatu siGot.

³⁵ Imagenan, ase elēboi ḅepēpehun gidato dan na-lēmas-buni-an seKристо enan? Naut kēmas avan ideh ḅigol nasēnahan len gidato, naut kēmas nēmauran sidat ḅidaŋ, naut kēmas nēvanuan gail lēḅemēdas tabtab hēn gidato, naut kēmas nēhanian ḅēḅuer, naut kēmas datḅimalmal, naut kēmas nēmauran sidat pēpadaŋ hēn ḅipat len nēmatan, naut kēmas naḅu nēḅalan ḅigol datḅimat, sēkad natideh tolēboi ḅepēpehun gidato dan na-lēmas-buni-an seKристо!

³⁶ Hum nēḅe sua len natosian siGot tokele ke,
 “Nēmauran sinamito
 pēpadaŋ tipat len nēmatan tabtab
 mōs gaiug;

§ 8:20: Nēboŋ aGot togol navile a pan, igol natit p̄isi hēn lēḅigol nēsa tolēŋoni, hēn lēḅikad naṽite. Be nēboŋ aAtam togol nēsaan, aGot igol natgalenan asike luṽan am hum ta mō, ale losuh kēmas maienan. * 8:23: 2Kor 5.2-4 ** 8:28: Natosian galevis ta sutuai luke, Ale datolēboii ke natit p̄isi loum bonḅon hēn navoian mōs alat lotolēmas bun aGot.

Len nabunusian sinəvanuan gail

namtohum nasipsip hən na-ti-buni-an.”*

³⁷ Be naut kəmas nəsa tovīsi hən gidato maienan, len aKřisto toləmas bun gidato, datowin səhor natgalen řisi.

³⁸ Husur noləboi səhoti ke, səkad natideh toləboi řepəpəhun gidato dan na-ləmas-buni-an siGot. Nəmatan mai nəmauran arodədasi, aņel mai natəmat arodədasi, nəboņ ta daməņai mai nəboņ řegəmai arodədasi, nədaņan ideh edədasi,

³⁹ nə-sahsah-vi-məhat-an mai nə-sareh-vi-pan-an arodədasi. Səkad natideh len natit řisi tosuh toləboi řepəpəhun gidato dan na-ləmas-buni-an siGot topat len aKřisto aYesu, aMasta sidato.

9

Nəvanuan aGot tolekis hən galito

¹ Nokitin. Len aKřisto nukel nakitinan, nəsalibəņ. Nəlogw, aNunun aGot totoh lan, mai aNunun aGot, arukel koti ke

² nukad nalolosaan totibau len nəlogw. Noləņon isa masuř be sasib. Nəlogw itaņis nəbathudud sagw, naJu lotomətahun aKřisto.

³ Nohəhařur hən aKřisto tasemale hən ginaw hən asike nətavi esan am, mōs nəbathudud sagw gail, hən lətariņ nəlolit len aKřisto.

⁴ Nəbathudud sagw gail lovi alat seIsrael. AGot ipat kuv galito hən ləřevi anatun san gail ale evisi hən galito len namənas hən nəyalyalan san. Ikel na-kel-gati-an mai galito ale ita gat gail len nahəsən. Ilav nalo mai galito. Idamř hən lotolotu həni. Ale lopul hən na-kel-gati-an san gail.*

⁵ Lovi nəpasusan siApraham, seIsak mai siJakop. Ale aYesu evisi len nəpasusan enan len nəmauran san len navile a pan. Gai evi Got, nədaņan san tosəhor natit řisi, nə-sal-suhi-an tivan həni vi sutuai! Ganan!

⁶ Sadatike, “Na-kel-gati-an siGot iteh, gai sagol nəsa tokel mai alat a Israel.” Sa-datekəmaienan! Husur len nəpasusan seIsrael řisi, isəbur ləsavi alat a Israel kitin. Ləsavi vanuan siGot.

⁷ Naut kəmas lotovi len nəpasusan siApraham, ləsavi anatun kitin gail. Husur aGot ikel mai aApraham ke, “Len aIsak dereh gikad nəpasusan notokel gati mai gaiug.”*

⁸ Namilen ke, nəpasusan lotovisi len niben aApraham ləsavi anatun aGot, be len nabunusian siGot, nəpasusan lotovisi husur na-kel-gati-an san řai, galit lovi anatun aApraham kitin.*

⁹ Husur aGot ikel gati maiegai ke, “Len nəboņ han, dereh netəlmam, ale aSarah tikad anatun ulumřan.”*

¹⁰ Savi natenan řai. Anatun aRepekah gəlaru artovi məlav arukad atəmalaru esua řai, tovi aIsak, atəmanamit ta sutuai.

¹¹⁻¹² Be nəboņ naməlav arsavisi sal, arsgol natideh tovōi o tosa, aGot ikel mai aRepekah ke, “Ahai a mō dereh tevi vanuan nauman sihai a tahw.” AGot ekəmaienan hən řimasil ke nəboņ tolekis hən nəvanuan, salekis həni bathut nəsa tovōi o tosa togole. Ilekis hən nəvanuan husur nənauan san řai mōs nəsa toləņoni.*

¹³ Hum natosian siGot toke,
“Noləmas bun aJakop

be nomətahun aEsau.”*

¹⁴ Datekəmabe beti? AGot sanor a? Aoa, sadatekəmaienan!

¹⁵ Husur aGot ikel mai aMoses ke,

* **8:36:** Psa 44.22 * **9:4:** Exo 4.22; Deu 7.6; Hos 11.1 * **9:7:** Gen 21.12 * **9:8:** Kal 4.22-23 * **9:9:** Gen 18.10,

14. Len naləbulat Natubatan, nəboņ aGot tokele, ikel ke tetəlmam len nəboņ enan len nasihau togəmai. * **9:11-12:** Gen 25.23 * **9:13:** Mal 1.2-3

“Dereh nilolosa hən avan ideh nəbilolosa həni.

Dereh ginaw nəlogw titanjis avan ideh nəlogw bitanji.”*

¹⁶ Imagenan, aGot ilekis hən nəvanuan, savi husur lotoləḡoni, savi husur lotoum todaḡ mōsi, ipat len nalolosaan siGot.

¹⁷ Husur len natosian siGot ikel mai aFero ke, “Nutabtabuh len gaiug hən gəḃevi kiḡ hən nədaḡan sagw ḃiḡarḡar, naut kəmas nəkaduḡ tohaihai, hən nəvanuan ləḃikel ur nahəsagw len navile a pan kavkav.”*

¹⁸ Imaienan aGot ilolosa hən avan ideh aGot toləḡon ḃilolosa həni. Ale nəkadun avan ideh aGot toləḡon ḃihaihai, aGot igol ihaihai.

¹⁹ Hum ma gəḃeus ginaw ke, “AGot ḃigol nəkadun nəvanuan ḃihaihai, limasmagenan. Na imabe aGot toke lugol nəsaan?”

²⁰ Be gaiug ase? Savi hən gaiug hən gəḃisor tas aGot! Nau nategai. Nəḃilikoro saus nəvanuan toum həni hən nətan ḃulau ke, “Imab gotoum hən ginaw hən nəḃimagegai?”*

²¹ Nəvanuan toum hən nəḃilikoro len nətan ḃulau, nəḃoḡ tolav nakobhutan ḃulau sua, eləḃoi ḃeum hən nəḃilikoro sua həni topəhas mai nəḃiliwai sual am hən ḃeriḡ nəpahsago lan. Ipat len gai.*

²² Ale aGot eləḃoi ḃigol ḃimaienan hən nəvanuan. Naut kəmas inor hən aGot ḃigol nəlol paḡpaḡ mai nədaḡan san ḃiḡarḡar, len nə-daḡ-ḃuri-an itoh mədau mai galit lotogol nəlon topaḡpaḡ, alat gai toutaut hən galit mōs ləḃimasig, nəpanismen ipat vir galito.

²³ Igol tomaienan hən natibauan hən nəyalyalan san ḃiḡarḡar hən alat gai tololosa hən galito, alat gai toutaut hən galit tia mōs ləḃiḃon maii len nəyalyalan san.

²⁴ Ale alatenan gai tolekis hən galito, gidato datovi galit galevis. Ilekis hən gidato dan naJu gail mai alat ləsavi Ju.

²⁵ Ekəmaiegai len natosian siHosea, ike,

“Alat ləsavi vanuan sagw

dereh nekis galit hən nəvanuan sagw gail.

Ale alat ləsaləḃoi na-ləmas-buni-an sagw,

dereh nekis galit hən nəvanuan notoləmas bun galito.”*

²⁶ “Ale len naut aGot tokel mai galit ke,

‘Mətsavi nəvanuan sagw,’

len naut enan nəvanuan dereh lekis galit hən

‘anatun aGot gail, aGot tovi nəkadun nəmauran.’ ”*

²⁷ Avil aIsaiah ikai mōs alat a Israel ke,

“Naut kəmas alat a Israel lusəḃur

hum nabion bitas,

evis ḡai dereh likad nə-lav-kuvi-an dan nəpanismen.

²⁸ Bathut, husur nə-saḃ-səhoti-an san len nakotan,

Nasuḃ aGot dereh tetutut hən ḃipansəm piḡ alat navile a pan.”*

²⁹ Ehum aIsaiah tokele a mō tia ke,

“AMasta hən navəshəsoltia hən nəmav

asike tariḡ nəpasusan sidat galevis tasuh,

dattasumān naut a Sotom,

dattasumān naut a Koḡorraḡ

artomasig piḡi.”*

Israel ipar dəlomian

* 9:15: Exo 33.19 * 9:17: Exo 9.16 * 9:20: Isa 29.16, 45.9 * 9:21: Jer 18.6 * 9:25: Hos 2.23 * 9:26: Hos 1.10 * 9:28: Isa 10.22-23 * 9:29: Isa 1.9; Gen 19.23-28

³⁰ Beti datekəmabe? Nekəmaiegai ke, alat ləsavi Ju ləsaum sədaŋ hən ləbikad nanoran, navoivoian mai aGot, be len nadəlomian lukade.

³¹ Avil alat a Israel lotoum todaŋ hən ləbigol husur nalo hən ləbinor, ləbikad navoivoian mai aGot, lodədasi.

³² Lodədasi husur nəsa? Husur ləsariŋ nəlolit len aGot, loriŋ gat nəlolito len nəsa lotogole. Lupes həbetw len “nəvat hən na-pes-həbetw-an.”

³³ Hum natosian siGot toke,
 “Məteris! Len naut a Sion noriŋ nəvat
 togol nəvanuan lotopes həbetw,
 nəbiltivat enan togol nəvanuan lototeh,
 ale alat lotoriŋ nəlon lan
 asike loləŋon isa sil lotoriŋ nəlolit lan.”†

10

¹ Bathudud nadəlomian, len nəlogw noləŋon masuŋ hən aGot bɪlav kuv alat seIsrael dan nəsaan salito, ale nusor tuŋ mōs natenan vi təban aGot.

² Ginau noləboi nəbikel koti ke, ludaŋ len na-lotu-hən-aGot-an, be nəp̄isal lotohusuri savi len naləboian kitin.

³ Lotətan hən nəp̄isal aGot togole hən ləbikad navoivoian maii, ale ludas p̄isal salito. Bathut natenan lomətahun nəp̄isal siGot, lotəgau gat nəp̄isal hən na-gol-husur-nalo-an.

⁴ Be aKristo igol nalo inoŋ.* Imaienan nəvanuan p̄isi lotoriŋ nəlolit len aKristo, lukad navoivoian maii aGot.

Nəmauran aGot toviol həni evi sinəvanuan p̄isi

⁵ AMoses itos husur nəp̄isal hən na-gol-husur-nalo-an hən nəvanuan b̄inor len nəhon aGot, ike, “Nəvanuan togol p̄is nəsa nalo tokele, dereh tikad nəmauran.”*

⁶ Be nəp̄isal hən nadəlomian hən nəvanuan b̄inor len nəhon aGot imasil. Natosian siGot ekəmaiegai, ike, “Sagikele len nəloŋ ke, ‘ase tevi məhat vi lan nəmav?’ ”† (hən b̄esəhar aKristo vi pan hən b̄evi tarhət sam̄).

⁷ Ikele am ke, “Sagikele len nəloŋ ke, ‘ase tevi pan vi lan naut nəmatan?’ ” (hən b̄igol aKristo b̄ile məhat dan nəmatan).

⁸ Be savi hən gəbimasgol natgalenan. Natosian siGot ikele am ke, “Nasoruan siGot ipat pəpadaŋ ŋai, ipat len nabuŋoŋ, ipat len nəloŋ.” Enan boh nasoruan hən nadəlomian namttokel uri.

⁹ Nasoruan imaiegai ke: Gəbikel koti len nabuŋoŋ ke, aYesu evi Masta, mai gəbedəlomi len nəloŋ ke, aGot igol aYesu ile məhat dan nəmatan, dereh aGot tilav kuv gaiug dan nəsaan sam̄.

¹⁰ Husur len nadəlomian enan dattokade len nəlodato, aGot eriŋi ke datunor len nəhon. Ale len na-kel-koti-an enan dattokele len nabuŋodato, aGot ilav kuv gidat dan nəsaan sidato.

¹¹ Hum natosian siGot tokele ke, “Avan ideh toriŋ nəlon lan asike eləŋon isa sil toriŋ nəlon lan.”*

¹² Nasoruan enan ipat mōs nəvanuan p̄isi, naut kəmas lotovi Ju o ləsavi Ju. AGot evi Masta salit p̄isi, ale ivoi masuŋ hən galit p̄isi lotousi hən b̄evi tarhət salito.

¹³ Husur natosian siGot ike, “Nəvanuan p̄isi lotous Nasuḅ aGot hən b̄evi tarhət salito, dereh tilav kuv galito dan nəpanismen hən nəsaan salito.”*

† **9:33:** Isa 8.14, 28.16. Len naut egai, nəvat Isaiah tokel uri evi aKristo. * **10:4:** Namilen ke aKristo evurvur nəsa nalo topat mōsi. * **10:5:** Lev 18.5 † **10:6:** Hən naves 6-8, Deu 30.12-14 * **10:11:** Isa 28.16 * **10:13:** Jol 2.32

14 Be asike læbikad nadəlomian len aGot, leus mab hən ðilav kuv galit dan nəpanismen? Ale asike læbesəsəlon hən na-kel-uri-an husur aGot, likad nadəlomian lan mabe? Ale asike avan ideh ðikel ur aGot, lesəsəlon hən na-kel-uri-an mabe?

15 Ale asike aGot ðesəvati, avan ideh tikel uri mabe? Hum natosian siGot toke, “Evi natsua tovoi masuŵ nəboŋ nəvanuan togəm hən ðikel na-kel-uri-an tovoi!”*

16 Be savi nəvanuan þisi lotogol husur na-kel-uri-an tovoi. Husur Isaiah ike, “Nasuð aGot, nəvanuan evis ŋai lodəlom na-kel-uri-an sinamito!”*

17 Imagenan, nasəsəlonan evi nəkadun nədəlomian, ale nəvanuan gail loləboi læbesəsəlon ŋai nəboŋ avan ideh ðikel na-kel-uri-an husur aKristo.

18 Be nous nategai, losəsəlon m̄au a? Evoi! Losəsəlon boh! Hum natosian siGot toke, “Nadololito ibar

naut þisi len navile a pan,
natoruan salito ibar
navile a pan kavkav.”*

19 Be nous tasi ke, alat a Israel, læsaləboi səhoti a? Evoi! Loləboii! Husur a m̄o len nabuŋon aMoses aGot ikel mai galit ke,

“Len navoian sagw

van hən naluŵoh naut tiltile gail,
dereh nigol mititaðulol bulos galito;

len navoian sagw

van hən naluŵoh hən nəvanuan lototətan
dereh nigol nəlomit tipaŋpaŋ.”*

20 Ale aIsaiah ikad na-il-ðuri-an, isor siGot, ike,

“Alat læsadoŋ ginau lusəð ginau,

novisi hən alat læsaus kitev ginau.”*

21 Be isor husur alat a Israel ke,

“Len na-ləmas-buni-an sagw husur nəmariboŋ kavkav

nosəsah hən navəlagw gəlaru

van hən nəvanuan læsagol husur nəsa notokele,

nəkadulit tohaihai.”*

11

AGot samətahun alat a Israel

1 Ale nous nateg beti, aGot emətahun nəvanuan san gail a? Ao, səmagenan! Husur ginau novi auleIsrael sua. Ginau sua len nahəmar aPenjamin len nəpasusan siAraham.*

2 Aoa. AGot samətahun nəvanuan san gail gai toləboi galit sutuai tia.* Mitinau nəsa natosian siGot tokele husur aElijah nəboŋ tokoblen mai aGot sil alat a Israel.

3 Ike, “Nasuð aGot, lugol ahai kelkel ur sam̄ gail lumat. Lulaþuþul nəmel tutumavan sam̄ gail lumasirsir. Ginau səbogw ŋai nutoh, ale gagai ludon ginau hən læbigol nəðimat.”*

4 Be na-sor-vari-an siGot imabe? Ike, “Ginau notəgau gat alalunian sagw lotovi 7,000 læsalotu hən aPaal tovi got gəgəras, boŋ ideh.”*

5 Imaienan len nəboŋ ta daməŋai. Len navoian aGot toviol kəmas həni, ikad alat a Israel galevis aGot tolekis hən galito.

6 Ale aGot ðilekis hən galito len navoian gai toviol kəmas həni, namilen ke salekis hən galito husur natideh lotogole. Be aGot talekis hən galit husur nəsa lotogole, navoian gai toviol kəmas həni asike tavi na-viol-kəmas-an, be tavi naþurþuran hən nəsa lotogole.

* 10:15: Isa 52.7 * 10:16: Isa 53.1 * 10:18: Psa 19.4 * 10:19: Deu 32.21 * 10:20: Isa 65.1 * 10:21: Isa 65.2 * 11:1: Flp 3.5 * 11:2: Psa 94.14 * 11:3: 1Ki 19.10, 14 * 11:4: 1Ki 19.18

⁷ Ale imabe? Alat a Israel ləsəsab̃ nəsə lotodoŋi, ləsəkad nəsə lotoləŋoni. Galit galevis aGot tolekis hən galito, lukade. Be galit p̃isi am nəkadulit iṽonṽon.

⁸ Hum natosian siGot toke,
 “AGot igol nənauan salit ipat bunḅunḅol,
 igol namətəlit ləsəkəta,
 nədarinjalit ləsəsəsəlonḅ,
 van vəbar nəboŋ daməŋai.”*

⁹ Ale aTevit tovi kiŋ ike,
 “Nəhanian halit len natev tegəm vi hai tata,
 nalevlev ləb̃ibat lan,
 nəvat hən na-pes-həbetw-an
 mai nəpanismen salito.

¹⁰ Namətəlit timətmot
 hən asike ləbekəta,
 letəmadehw tabtab
 len namələsan hən nəsəan lotovusi.”*

¹¹ Beti neus maieg həni ke, alat a Israel, lupes həbetw hən ləb̃iteh vəmasig m̃au a? Aoa! Be bathut nəsəan salito, aGot igol naṽisal hən tolav kuv alat ləsavi Ju dan nəsəan salito, hən alat seIsrael ləb̃itaḅulol bulos galito husur lotoləŋon nə-lav-kuvi-an enan dan nəsəan.

¹² Len nəsəan silat seIsrael, aGot ivoi masuṽ hən alat navile a pan. Bathut natehan silat seIsrael, aGot ivoi masuṽ hən alat ləsavi Ju. Bimaienan, alat seIsrael aGot tolekis hən galito, nəboŋ galit p̃isi ləberinḅ nəlolit len aKristo, navoian siGot dereh tepul səsəhov!*

¹³ Gagai nuke nisor mai gamit mətsavi Ju. Bathut novi ahai pispisul silat ləsavi Ju, nusal suh nauman sagw notogole m̃os gamito.

¹⁴ Nuke nigol nəbathudud sagw gail a Israel nəlolit tevənoh nəsə məttokade, hən aGot ḅilav kuv galit galevis dan nəsəan salito.

¹⁵ Nəboŋ aGot topair dan alat a Israel, igol alat navile a pan loləboi ləb̃ikad navoivoian maii. Be nəboŋ ḅilav təlmam hən alat a Israel, timabe? Dereh lehum ləb̃ikad nəmauran dan nəmatan!

¹⁶ Datinau nabəta. Nəvanuan gail ləberinḅ nahudhubəta hum nəhanian metəkav ḅevi siGot, namilen ke nabəta kavkav evi siGot.† Ale datḅinau nəhai, nəharhəte ḅevi siGot, namilen ke nəpashəte gail am lovi siGot.

¹⁷ Be nəhai oliv aGot tomabule len nəhol, tolaḅur nəpashəte galevis dani, lohum alat seIsrael. Ale gamit mətsavi Ju, mətohum nəhai oliv lototov lilihai. AGot esəhud hən gamit mai nəhai tomabule hən məṽbigel nəpashət lotomaḅur. Ale gagai mətumaur len nəbathuhai oliv enan. Ehum mətukad nəmauran kitin aGot tokel gati mai aApraham mai nəpasusan san gail.

¹⁸ Imagenan, samtīpatpat gamit məhat husur məttogel nəpashəhai len naut lotomaḅur lan. Mətovi nəpashəhai ḅai. Nəkadhuhai səmaur len gamito, gamit mətumaur len nəkaduhai.

¹⁹ Hum ma gəḅike, “Nəpashəhai gail, aGot ilaḅuḅur gail hən nəḅbigel galito.”

²⁰ Ekitin. Be aGot ilaḅuḅur galit husur ləsəkad nadələmian lan, ale gumaur husur gotokad nadələmian lan. Sagīpatpat gaiug məhat, be gemətahw.

* **11:8:** Deu 29.4; Isa 6.10, 29.10 * **11:10:** Psa 69.22-23 * **11:12:** Alat seIsrael lomətahun aGot ale len namətahunian enan aGot igol natsua tovoi, ale ləberinḅ nəlolit len aKristo, len natenan aGot dereh tigol natsua ḅivoi masuṽ səhori am.
 † **11:16:** Num 15.19-21. Len naut egai nəboŋ tosor husur nabəta, isor husur naṽide aGot tokel mai alat seIsrael ke, nəboŋ lotomaḅul nəhol, len nəmatuan, nəhanian metəkav evi siGot, mai nabəta metəkav lotopani evi siGot. Ale nabəta metəkav ḅevi siGot, namilen ke nabəta p̃isi evi siGot. Namilen ke, aApraham mai anatun mai aməhaibən ləḅevi siGot, ale nəpasusan salit gail, galit tu lovi siGot.

²¹ Husur aGot ðilabuður nēpashēt gail lototov len nēhai husur lēsēkad nadēlomian lan, asike gēbikad nadēlomian lan, dereh tilabuŕ gaiug am.

²² Mitinau navoian mai nēdaŕan aGot togole hēn nēvanuan. Igol idaŕ hēn alat lototeh, be gēberin nēloŕ tabtab len na-gol-na-voi-an san, dereh tigol navoian hēn gaiug. Asike gēbimaienan, dereh tita kuv gaiug.

²³ Ale alat seIsrael lēbipair dan nē-par-dēlomi-an salito, dereh aGot tesuhud hēn galit len nēhai. Husur aGot elēboi ðesēhud tēlmam hēn galito len nēhai.

²⁴ Namilen imaiegai. Gaiug gohum nēpashēt nēhai oliv totov lilihai, aGot tota kuvi, ale tosuhud hēni len nēhai gai tomabule len nēhol san. Savi naŕide kitin hēn nēhai hēn nēpashēhai sua ðitov len nēhai tile am. Be nēhai oliv aGot tomabule len nēhol san, alat seIsrael lohum nēpashēte gail. Ale emēdmēdau ŕai hēn aGot ðesuhud tēlmam hēn nēpashēt gail len nēhai lototov matmat lan.

Nēlon aGot itariŕis nēvanuan ŕisi

²⁵ Bathudud nadēlomian, nomētahun mētēbetētan hēn nakitinan sua tosusuah, be nuke mētelēboi hēn asike mētēbipatpat gamit mēhat len namitisau samito. Alat seIsrael, nēkadulit ihaihai, ale dereh tihaihai van vēbar galit ŕisi aGot tolekis hēn galit lēsavi Ju, lēberin nēlolit lan.

²⁶ Len naŕide tomaienān aGot dereh tilav kuv aIsrael ŕisi dan nēsaan salito. Hum natosian siGot toke,

“Atesua ðilav kuv nēvanuan san gail,
dereh tegēm len naut aSion,
dereh tipair hēn nēpasusan siJakop,
nēlolit tobov hēn gināu, aGot,
dan nēsaan salito.

²⁷ Ale egai evi na-kel-gati-an sagw van hēn galito
notota gati len nahēsagw, ke,
dereh nitariv kukuv nēsaan salit gail.”*

²⁸ Tarhēt na-kel-uri-an tovoi alat seIsrael lotomētahuni, lovi enemi siGot. Be gamit mētsavi Ju, mētukab hēn natenan, mētukad navoian aGot toviol kēmas hēni. Avil aGot elēmas bun galit sal, husur tolekis hēn galit lotovi nēpasusan siApraham, aIsak mai aJakop.

²⁹ Husur nēboŕ aGot tolekis hēn nēvanuan toviol maii, nēnauan san sagēgel boŕ ideh.

³⁰ A nō gamit mētsavi Ju, mētomētahun nēsa aGot tolēŕoni. Be gagai ilolosa hēn gamito, ivoi hēn gamito husur alat seIsrael lotomētahun nēsa tolēŕoni.

³¹ Len naŕide tomaienān, gagai alat seIsrael lomētahun nēsa aGot tolēŕoni, gol ke, len naŕide aGot tololosa hēn gamito, dereh tilolosa hēn galit tētas am.

³² Husur nēvanuan ŕisi lēsagol husur nēsa aGot tokele, ale ibanŕis gat galit len naŕide enan, hēn ðilolosa hēn galit ŕisi.

Nē-sal-suh-aGot-an

³³ O numariŕmaŕ len namitisau mai nalēboian siGot artotibau masuŕ, artoyalal habat! Datodēdas datðelēboi nē-sab-sēhoti-an mai naŕisal san gail.*

³⁴ Hum natosian siGot toke,
“Ase elēboi nēnauan siNasuð aGot?
Nasoran sise elēboi ðevi tarhēt san?”*

³⁵ Ase ilav natideh mai aGot
tonor hēn aGot ðisar gele?”*

* 11:27: Isa 59.20-21, 27.9 * 11:33: Isa 55.8; Psa 92.5, 139.6 * 11:34: Isa 40.13 * 11:35: Job 41.11

³⁶ Husur aGot igol natit þisi, ale len nēdan san natit þisi losuh hēn lēbevi esan. Mitisal suh nēyalalan san vi sutuai! Ganan.

12

Naviolan hēn natutumavan tomaur

¹ Imagenan, bathudud nadēlomian, husur nēlon aGot totaŋis gidato, noŋir gamito ke: Viol hēn nibemito mai aGot hum naviolan hēn natutumavan tomaur, hēn bevi esan sēbon, hēn gai behēhaŋur masuŋ hēni. Enan evi naþisal kitin hēn mētþilotu hēn aGot.

² Samtigol tētoŋ hēn naŋide gail hēn navile eg a pan. Be aGot tegāgel hēn gamito; tegāgel hēn naþisal hēn nēnauan samito hēn biveveu. Bimaienan, dereh mitinau kitev nēsa aGot tolēŋoni, mētelēboi sēhoti, hēn mētþigol nēsa tovoi, nēsa tonor, nēsa togol aGot tohēhaŋur hēni.*

³ Len navoian aGot toviol kēmas hēni mai ginou, nukele hēn gamit ŋisusua ke, saginau gaiug gabag tesēhor nakitinan husur gaiug. Be len natibauan o nakēkerehan hēn nadēlomian aGot tolav mai gamit ŋisusua, mitinau kot nakitinan hēn gamit sēbomito.

⁴ Niben nēvanuan ikad nahudhute isōbur, ale nahudhut ŋisusua ikad nauman san totile.

⁵ Imaiēnan hēn alat lotoriŋ nēlolit len aYesu. Gidat dattosoŋur datovi niben tosua len aKristo. Ale gidat ŋisusua datovi sidat gabag.

⁶ Datukad naviolan tiltile gail lotonor hēn navoian aGot toviol kēmas hēni mai gidato. Gēþikad naviolan hēn gēþikel ur nēsa aGot tokel mai gaiug, gikel ur napisulan siGot tinor hēn nadēlomian saŋ.

⁷ Gēþikad naviolan hēn gēbevi tarhēt sinēvanuan gail, gevi tarhēt salito. Gēþikad naviolan hēn gēþeþusan, geþusan.

⁸ Gēþikad naviolan hēn gēþigol nēvanuan gail lēbelēŋon þivoi am len nēlolito, gigol lelēŋon tivoi am len nēlolito. Gēþikad naviolan hēn gēbeviol, geviol habat. Gēþikad naviolan hēn na-il-a-mō-an, len na-il-a-mō-an saŋ geum tivoi. Ale gēþikad naviolan hēn nēlōm þitaŋis nēvanuan gail, gigole len nahēhaŋuran.*

⁹ Na-lēmas-buni-an satevi nagēgērasan, timaskitin. Mētahun bun natideh tosa len nabunusian siGot. Tēgau gat nēsa tovoi len nabunusian siGot.

¹⁰ Lēmas masuŋ hēn gamit gabag hum mēttovi alatmiŋan. Putsan gamit gabag len nēnauan samito sēhor gamit sēbomito.

¹¹ Sagipetēmas len nauman siGot be timaur mētaŋ hum aNunun aGot toŋuv vivi mēhat len nēlōm.

¹² Bathut nē-vatvat-viri-an gotokade len aGot, gehēhaŋur. Nēboŋ na-lēŋon-isa-vēsa-an þibar gaiug, gidan þuri len na-toh-mēdau-an saŋ. Gidan len na-sor-tuŋ-an.

¹³ Nēboŋ nēvanuan siGot lēbēmidol, gevi tarhēt salito. Gehēhaŋur hēn nametþos gail lēbeþis lohoim saŋ.

¹⁴ Geus aGot hēn þivoi hēn alat lotomēdas gaiug gol gotolēŋon tosa vēsa. Geusi hēn þivoi hēn galito, sageusi hēn þemēdas galito.*

¹⁵ Gehēhaŋur mai alat lotohēhaŋur. Gelēŋon tisa, gitaŋ mai alat lotolēŋon tosa, lototaŋ.

¹⁶ Mitinau gamit gabag hum mēttoþitoŋ ŋai. Sagipatpat gaiug mēhat len nēnauan saŋ, be gehēhaŋur hēn gēþitah mai alat lotovi ut kēmas. Len nēnauan saŋ sēbōm saginau ke gotokad namitisau hēn nēmauran tonor.*

¹⁷ Sagivar tēlmam hēn nēsaan van hēn avan ideh togol tosa hēn gaiug. Len natideh gēþigole, gol husur naþisal nēvanuan þisi lotolēboi lēbekēta sēhoti ke tovoi.

* 12:2: 1Pit 1.14 * 12:8: Hēn naves 4-8, ris 1Kor 12.4-11 * 12:14: Mat 5.44; Luk 6.28 * 12:16: Isa 5.21; Pro 3.7

¹⁸ Len natideh topat len gaiug, gə̀beləboi gə̀bigole, gikad natə̄mat mai nəvanuan p̄isi.

¹⁹ Gamit notoləmas bun gamit p̄isi, samtigol nasisilan. Riŋi hən nəlol paŋpaŋ tonor siGot bigole. Bathut len natosian, Nasuḅ aGot ike, “Nasisilan ipat len ginau. Ginau dereh nipanssem alat lotogol tosa hən gamito, ipat len ginau.”*

²⁰ Be hum natosian siGot tokele am ke, “Naenemi sam̄ ḅimalkəkəkat, gevəŋani. Bimaduh, lav natideh maii hən ḅemuni. Nəboŋ gə̀bigol natenan, nahurun dereh tisa masuḅ.”*

²¹ Nəsaan satesəhor gaiug; be gesəhor nəsaan hən navoian.

13

Riŋ gamito len navəlan nəgavmen

¹ Nəvanuan p̄isi lerin̄ galit sə̀bolito len navəlan nəgavmen lotoil a m̄o. Husur nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an ideh topat, aGot idam̄ hən̄i. Ale alat lotoil a m̄o, aGot itabtabuh len galito.

² Imagenan, avan ideh tomətahun alat lotoil a m̄o, emətahun nəsa aGot totabtabuh lan, ale ilav nəpanismen gəm hən gai gabag.

³ Husur alat lotoil a m̄o ləsagol namətahwan len alat lotogol tonor be len alat ləsagol sanor. Gə̀beləŋon ke asike gə̀bemətahw len nabiltivanuan hən nəgavmen, gigol nəsa tonor ale dereh tisor sal suh gaiug.

⁴ Husur gai evi nəvanuan nauman siGot m̄os navoian ḅivan hən gaiug. Be gə̀bigol ḅisa, gemətahw! Husur ikad nədaŋan hən ḅipanssem gaiug. Evi nəvanuan nauman siGot toum san hən ḅipanssem alat lotogol tosa.

⁵ Imagenan, gerin̄ gaiug gabag len navəlan nəgavmen hən asike gə̀ḅipanis. Ale natsual am, gole hən nəloḿ ḅimasil len nabunusian siGot.

⁶ Husur natenan, geḅur nətaks sam̄. Husur alat lotoil a m̄o, loum siGot nəboŋ lotogol tabtab hən nauman salito len nəgavmen.

⁷ Gilav mai nəvanuan gail nəsa tonor hən gə̀ḅilavi. Bevi nətaks o nəlaisens, ḅur nətaks, ḅur nəlaisens. Binor hən gə̀berin̄ avan ideh a məhat len nənauan sam̄, riŋi a məhat. Binor hən gə̀beputsani len nənauan sam̄, putsani.*

Məteləmas bun gamit gabag

⁸ Samtikabut sivan ideh. Be na-ləmas-buni-an tevi nəkabut samito len gamit gabag. Husur gə̀beləmas bun nəvanuan, gugol p̄is nəsa nalo siMoses tokele.

⁹ Husur nalo ike, “Sagol naitian toḅur kotov nəlahan, sagigol avan ideh timat,* sagevənah, sa-nəloḿ tevənvənah.” Galenan mai nakelean ideh am todaŋ, nasoruan sua ikel ur p̄is gail. Ekəmaiegai ke: “Ləmas bun nəvanuan totoh pəpadaŋ hən gaiug sum̄an gotoləmas bun gaiug gabag.”*

¹⁰ Na-ləmas-buni-an sagol səsa hən avan ideh. Imagenan, na-ləmas-buni-an igol p̄is nalo siMoses.

¹¹ Mitimasgol natenan husur mətələboi namityal ipair p̄isi tia. Evi namityal hən məḅibilele dan nəpatan samito. Husur gagai namityal hən aKristo ḅilav kuv gidato dan navile eg a pan tosa egəm pəpadaŋ səhor ta m̄o, nəboŋ dattomadhakad nadələmian lan.

¹² Nalenmariug inoŋ ta bogai, nalennəyal pəpadaŋ ḅevisi. Imagenan datinoŋ dan natit gail hən nəmargobut. Datikol len gidato nahurabat nəḅalan hən nam̄ial.

¹³ Len nəmauran sidato datitoh len naḅide tonor hum dattotoh len nalennəyal. Sadatigol naitian totaḅtaḅor len nabiltihan̄an mai natərogan, sadatetərog, sadatigol naitian tosa, sadatigol naḅide tosa totaḅtaḅor hum nalipah, sadateḅitḅituh, sadatitabulol bulos gidat gabag husur nəlodat tovənvənah.

* **12:19:** Deu 32.35 * **12:20:** Pro 25.21-22 * **13:7:** Mat 22.21; Mak 12.17; Luk 20.25 * **13:9:** Nəboŋ toke *Sagigol avan ideh timat* namilen ke sagigol avan ideh timat sil nəlol paŋpaŋ sam̄ o naləŋonian sam̄ ŋai. * **13:9:** Exo 20.13-17; Deu 5.17-21; Lev 19.18

¹⁴ Mitilav kot naḃoruan siMasta sidato, aYesu Kristo sumān tovi nahurabat dattosuni, hən gai ḃiwol hən nəmauran sidato. Samtinau naḃisal ideh hən mətḃigol nəsā naḃoruan nəsāan samito ḃeləḃoni.

14

Alat, nadəlomian salit sədaŋ

¹ Nəvanuan gail nadəlomian salit sədaŋ, mətəhəhaṽur hən ləḃitah mai gamito. Samteṽitṽituh mai galit husur nənauan salit səḃolito.*

² Nəvanuan, len nadəlomian san, eləḃoi ḃihan natideh, be togon nadəlomian san sədaŋ, ihan nəhanian totov len tan ŋai.

³ Nəvanuan tohan natit ḃisi, satinau ke gəlar togon tovi ut kəmas. Ale nəvanuan səhan natit ḃisi gai satisəḃ səhoti ke togon tohan natit ḃisi timaspanis, husur aGot ehəhaṽur hən atenan totah mai.

⁴ Gaiug ase hən gəḃisəḃ səhoti ke nəvanuan nauman sinəvanuan togon timaspanis? Eum simasta san ŋai, ale ipat len amasta ŋai hən ḃikele ke togol tovoi o tosa. Ale dereh tigol nəsā tonor, husur Nasuḃ eləḃoi ḃevi tarhət san hən ḃigole.

⁵ Ale natsual am: Nəvanuan inau ke nəmariboŋ sua ivoi səhor nəmariboŋ gail am, ale nəvanuan togon inau ke loḃitḃitoṽ ŋai. Ipat len gamit ṽisusua hən mətḃinau səhoti len nənauan samito.*

⁶ Gai tonau ke nəmariboŋ sua tovoi buni, igole hən ḃeputsan Nasuḃ. Ale gai tohan naməḃod, ihani mōs Nasuḃ, husur esipa vi təban aGot həni, beti ihani. Ale gai səhan naməḃod, igole hən ḃeputsan Nasuḃ, ale esipa vi təban aGot.

⁷ Husur gidat ideh satoh mōs gai səḃon ŋai, gidat ideh səmat mōs gai səḃon ŋai.

⁸ Datḃitoh, datḃikad nəmauran, datukade hən datḃeputsan Nasuḃ. Datḃimat, datumat hən datḃeputsan Nasuḃ. Imagenan, datḃitoh o datḃimat, datovi siNasuḃ.

⁹ Husur aKristo imat mai imaur təlмам hən ḃevi Masta silat lotomat mai silat lotomaur.

¹⁰ Ale gaiug gəsəhan naməḃod, imabe gotosəḃ səhoti ke awawa sam̄ len nadəlomian timaspanis? Ale gaiug gotohan naməḃod, imabe gotonau ke awawa len nadəlomian evi ut kəmas? Husur gidat ḃisi dereh dateil len nəhon aGot hən ḃepəpehun navoian dan nəsāan dattogol gail.

¹¹ Husur len natosian siGot, Nasuḃ aGot ike,

“Egai ekitin hum nakitinan ke nototoh:

nəvanuan ḃisi dereh letəḃedur bathuriegw;

nabuŋon nəvanuan ḃisi likel uri ke ginau, ginau novi Got.”*

¹² Imaienan gidat ḃisi dereh dateil len nəhon aGot hən datḃikel ur nakitinan husur natit ḃisi gidat səḃodat dattogole.

¹³ Imagenan sadatisəḃ səhoti am ke gidat gabag datipanis. Avil datinau koti ke asike datugol natideh hən ḃigol awawa len nadəlomian ḃipes habetw hən ḃiteh len nəsāan.

¹⁴ Len naḃonan notokade mai aYesu Kristo, noləḃoi, noləḃoi səhoti ke nəhanian ḃisi ivoi. Avan ideh ḃihani asike igol eḃiŋḃiŋal len nabunusian siGot. Be avan ideh ḃinau ke nəhanian sua toḃiŋḃiŋal len nabunusian siGot, len atenan, nəhanian enan eḃiŋḃiŋal.

¹⁵ Awawa len nadəlomian ḃeləḃon ḃisa husur nəsā gotohani, len nəmauran sam̄ gəsəhusur naḃisal hən na-ləmas-buni-an am. Len nəsā gəḃihani sagemədas awawa sam̄, aYesu tomat mōsi.

¹⁶ Natsua ḃivoi len nabunusian sam̄, be ḃemədas nadəlomian siwawa sam̄, sagigole. Gəḃimaienan avan ideh edədas ḃisor ḃisa hən naṽide sidato.

* **14:1:** 1Kor 8.7-13, 10.23-33 * **14:5:** Kal 4.10; Kol 2.16 * **14:11:** Isa 45.23

¹⁷ Husur natohan pipihabēlan aGot sēpat len nēsa datbīhani o datbēmuni. Ao, ipat len nanoran aGot togol dattokade len nēhon, mai natēmat, mai nakemkeman dattokade len aNunun aGot.

¹⁸ Husur gābeum seKristo magenan, dereh aGot tehēhaṽur hēn gaiug, mai len nabunusian sinēvanuan gail, gunor.

¹⁹ Imagenan, dateum kitev natit gail lotogol natēmat mai natit gail lotogol gidat gabag datbidaŋ am len aNunun aGot.

²⁰ Sadatemēdas nauman siGot sil nēhanian ŋai. Nēhanian p̄isi iveveu, be gēbīhan natideh b̄igol awawa len nadələmian b̄ipes habetw, teh len nēsaan, gaiug gugol nēsaan.

²¹ Ivoi hēn asike gēbīhan namēḡod o gēbēmun nēwain o gēb̄igol natideh b̄igol awawa sam̄ len nadələmian b̄iteh len nēsaan.

²² Ale nēsa gotodələmi husur natgalenan, tēgau gati len gaiug mai aGot sēbōmēru. AGot ehēhaṽur hēn alat lotogol nēsa lotolēboi tonor len nələlit tomasil.

²³ Gēb̄ikad nē-lon-uri-an, be gēbīhan natsua gēsēnau lēboii ke tovoi, gugol nēsaan. Husur nēsa gotogole sahusur nēsa gotodələmi. Gēb̄igol natideh gotodələmi ke sanor, gugol nēsaan.

15

Nau nēvanuan tile

¹ Gidat dattodaŋ len nadələmian, len nē-daŋ-ḡuri-an datimasbulatut dan natideh b̄igol galit lēsēdaŋ len nadələmian lēb̄igol nēsaan. Sadatehusur naṽide togol gidat sēbōdat ŋai datohēhaṽur.

² Gidat ṽisusua datimashusur naṽide togol nēvanuan tile bēhēhaṽur lan, hēn bēvi tarhēt san, hēn nadələmian san b̄idaŋ am.

³ Husur aKristo sahusur naṽide gai sēbōn tohēhaṽur lan, igol nēsa aGot tolēḡoni ŋai. Hum natosian siGot toke, “Na-sor-mēdasi-an silat lotokele hēn lēbēmēdas gaiug, aGot, ibar ginau.”*

⁴ Natit p̄isi len natosian siGot, lutosi sutuai hum naṽusanan mōs gidato hēn datb̄ikad nē-vatvat-viri-an. Len nē-daŋ-ḡuri-an mai nasoruan siGot togol dattolēḡon tovoi am len nələdato, datuvatvat vir natit p̄isi aGot tokel gati.

⁵ AGot tovi nēkadun nē-daŋ-ḡuri-an togol dattolēḡon tovoi am len nələdato, gai tigol mitikad naḡonan mai gamit gabag, tinor hēn nalēḡonian seKristo, aYesu.

⁶ Timaienan hēn mētbesua len nēnauan mai nakelean, hēn mētḡisal suh nēyalyalan siGot Tata mai aYesu Kristo, aMasta sidato.

⁷ Imagenan, hum aKristo tohēhaṽur hēn totah mai gamito, mētehēhaṽur hēn mētḡitah mai gamit gabag, hēn nēvanuan gail lēḡisal suh nēyalyalan siGot.

⁸ Husur nukel mai gamit ke, aKristo egēm vi vanuan nauman seJu gail hēn b̄imasil ke aGot ekitin. Na-kel-gati-an gail aGot tokel mai atēmalit ta sutuai, aKristo egēm hēn b̄igol na-kel-gati-an galenan lēḡisarpoh.

⁹ Be egēm mōs natsual am. Egēm hēn alat lēsavi Ju lēḡisal suh nēyalyalan siGot husur nalolosaan san, hum natosian siGot toke,

“Imaienan dereh nisal suh gaiug

len naluṽoh hēn nēvanuan naut tiltile gail.

Dereh nekəkai hēn nēḡe gail

hēn nēḡeputsan nahēsam̄.”*

¹⁰ Ikele am ke,

“Gamit mētḡovi naluṽoh

* 15:3: Psa 69.9 * 15:9: 2Sam 22.50; Psa 18.49

hən nəvanuan naut tiltile gail,
mətehəhəvur ðonðon mai nəvanuan san gail!”*

¹¹ Ikel tasi am ke,

“Gamit məttovi naluʋoh
hən nəvanuan naut tiltile gail,

mitisal suh Nasuð aGot.

Nəvanuan gail p̄isi, lisa suhi.”*

¹² Ale aIsaiah am ikele ke,

“Sua len nəpasusan siJesse dereh tevisi,
dereh tile məhat

hən naluʋoh hən nəvanuan naut tiltile gail

ləbitoh pipihəbələn.

Dereh livatvat viri ke tigol nəsa tokel gati.”*

¹³ AGot tovi nəkadun nə-vatvat-viri-an tigol nəlomit tepul hən nakemkeman p̄isi mai natəmat husur məttoriŋ nəlomit lan. Hən ke, len nədaŋan seNunun aGot, dereh mətepul səsəhov hən nə-vatvat-viri-an.

APol, ahai pispisul m̄os alat ləsavi Ju

¹⁴ Bathudud sagw len nadəlomian, ginau gabag noləboi səhoti ke, gamit mətopul hən navoian m̄os nəvanuan, mətopul hən naləboian p̄isi ale mətoləboi mətbeʋusan gamit gabag.

¹⁵ Ginau nəsaməmau hən nototos husur natgalevis van hən gamito hən nəbeliv nənauan samit təlmam hən galenan. Nokəmaiegai husur len navoian aGot toviol kəmas həni,

¹⁶ novi nəvanuan nauman seKristo, aYesu m̄os alat ləsavi Ju. Nosurman ahai tutumav notokel na-kel-uri-an tovoi siGot, hən alat ləsavi Ju ləbegəm vi naviolan hən natutumavan aGot behəhəvur həni, aNunun aGot togol ke naviolan enan evi siGot səb̄on ŋai.

¹⁷ Imaienan, len nauman p̄isi sagw m̄os aGot, noʋiv husur evi aKristo aYesu ŋai togole.

¹⁸ Asike nusor husur natideh am, be nukel nəsa ŋai aKristo togole nəboŋ notoum san. Len nəsa notokele mai nəsa notogole, aKristo esəhar alat ləsavi Ju hən ləbigol husur nəsa aGot tokele.

¹⁹ Loriŋ nəlolit lan bathut namerikel gail lotomaŋmaŋ lan, namerikel gail notogole len nədaŋan seNunun aGot. Imaienan, ginau nukel p̄is na-kel-uri-an tovoi seKristo, tubat len naut a Jerusalem van van van vəbar naut a Ilirikum.

²⁰ Nəboŋ nototubat len nauman egai van vəbar daməŋai, noləŋon masuʋ hən nəbikel ur na-kel-uri-an tovoi len naut ləsaləboi aKristo lan boŋ ideh. Nəsaləŋon nəbikel uri len naut ideh nəvanuan tile tokel uri lan tia.*

²¹ Be hum natosian siGot tokele husur aKristo, ike,
“Alat, avan ideh sakel ur atenan mai galito,

dereh lerisi,

ale alat ləsasəsəlon,

dereh leləboii.”*

²² Nauman sagw len naut tiltile gail ipatpat gol ginau hən asike nəbegəm ris gamito.*

APol ike tevi Rom

²³ Be gagai nunon len nauman sagw len naut galegai, ale naut kəmas nasihau tosəbur lotovan, noləŋon masuʋ həni sal ke negəm ris gamito.

* **15:10:** Deu 32.43 * **15:11:** Psa 117.1 * **15:12:** Isa 11.10 * **15:20:** Len nasoruan ta Kris ike, *nəsaləŋon nəbeum*
hən naim len nəpaudesen sinəvanuan tile. * **15:21:** Isa 52.15 * **15:22:** Rom 1.13

²⁴ Nunau utaut hæn nǣbevi Spen, ale len nǣyaran sagw vǣna, nuke neris gamit a Rom. Nǣboŋ nǣbitoh kǣkerek binoŋ len nahǣhaŵuran samito, nuke mǣtevi tarhæt sagw len naŋisal van.

²⁵ Be nevi Jerusalem bai hæn nǣbevi tarhæt silat lotovi siGot ei.

²⁶ Husur alat siYesu a Masetonia mai a Akaia lohǣhaŵur hæn lotobubulah vat mǣos alat lotovi mǣsal len nǣvanuan siGot gail a Jerusalem.

²⁷ Lohǣhaŵur hæn lotomaienan husur lunau ke lotokabut seJu gail. Husur alat lǣsavi Ju, lǣbihan katǣpol mai naJu siGot gail len nǣmauran aNunun aGot toviol hǣni, inor hæn lǣbevi tarhæt salito len natit lotokade.†

²⁸ Na nǣboŋ nǣbitariv nǣvat egai mai galito, nǣboŋ nǣbigol nauman eg binoŋ, dereh niyar tur len naut a Rom vi Spen.

²⁹ Nolǣboii ke nǣboŋ nǣbibar naut samito, aKristo dereh teviol hæn navoian kavkav mai gidato.

³⁰ Bathudud nadǣlomian, husur dattoriŋ nǣlodat len aMasta sidato, aYesu Kristo, mai husur aNunun aGot togol datolǣmas bun gidat gabag, nous idan ke, mitibon mai ginau len nǣbalan sagw len na-sor-tuŵ-an samito mǣos ginau van hæn aGot.

³¹ Mitisor tuŵ hæn aGot bilav kuv ginau dan navǣlan alat a Jutea lotomǣtahun lǣbigol husur nǣsa aGot tokele. Sor tuŵ hæn alat siGot len naut a Jerusalem lǣbehǣhaŵur hæn nǣvat nǣbilav mai galito.

³² Beti, aGot bǣlǣŋoni, dereh negǣm hæn gamito len nakemkeman, hæn nǣnauan sagw bimaur tǣlmam len natohan sagw mai gamito.

³³ Ale aGot tovi nǣkadun natǣmat, titah tin mai gamito! Ganan.

16

Na-ke-ivoi-an siPol gail

¹ Nuke nisor husur naŋǣhaŵut sua tovoi bǣgǣm hæn gamito, asike idareh. Alitenan evi aŵavinenamito len nadǣlomian, nahǣsan aFipe tovi atikon tǣban alat siYesu len naut a Kenkrea.*

² Nǣboŋ bǣgǣm hæn gamito, len nahǣsan Nasuþ, len naŵide tonor hæn alat siGot, mǣtehǣhaŵur hǣni hum tovi pǣhaŵut siNasuþ. Bemǣdol len natideh, nuke mǣtevi tarhæt san husur gai evi tarhæt sinǣvanuan isoþur, ale ginau am, evi tarhæt sagw.

³ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aPriska† mai aAkwila alarmisoan artoum mai ginau len nauman seKristo, aYesu.*

⁴ Aroriŋ gǣlar gabag pǣpadaŋ hæn nǣmatan mǣos nǣmauran sagw. Savi ginau ŋai, be alat siYesu lǣsavi Ju len naut tiltile losipa vi tǣban gǣlaru.

⁵ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai alat siYesu lotobonbon lohoim sǣlaru.

Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aEpinetus notolǣmas buni. Gai nǣvanuan metǣkav len naprovens Asia toriŋ nǣlon len aKristo.

⁶ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aMeri toum habat samito.

⁷ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aAdronikus mai aJunias, naJu gǣlaru sumǣan ginau, artotoh len naim bǣbaŋis mai ginau.‡ Arovi biltivanuan len ahai pispisul gail ale aroriŋ nǣlolaru len aKristo a mǣo, ginau a tahw.

⁸ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aAmpliatu notolǣmas buni len Nasuþ.

⁹ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aUrpanus toum seKristo mai ginamito. Ale kel na-ke-ivoi-an sagw mai aStakis notolǣmas buni.

† **15:27:** Hæn naves 25-27, ris 1Kor 9.11, 16.1-4 * **16:1:** Uman 18.18. Kenkrea evi navile sua bitas pǣpadaŋ hæn nabiltivile a Korint. † **16:3:** Priska: Len naut tile am gail lokis aliten aPrisilla am. * **16:3:** Uman 18.2 ‡ **16:7:** Nǣvanuan lotokad namitisau hæn nasoruan ta Kris luke aJunias evi pǣhaŵut sua, hum ma tovi asoan aAdronikus.

¹⁰ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aApelles tovi nēvanuan tin seKristo. Kel na-ke-ivoi-an sagw mai alat lototoh len naim siAristopulus.

¹¹ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aHerotion tovi Ju sumān ginau. Kel na-ke-ivoi-an sagw mai alat lototoh lohoim siNarsissus lotovi siYesu.

¹² Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aTrifaena mai aTrifosa napēhaŕut eru artoum todaŕ siNasub̄. Kel na-ke-ivoi-an sagw mai aPersis notolēmas buni. Alitenan eum idaŕ siNasub̄.

¹³ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aRufus, Nasub̄ tolekis hēni hēn ðevi esan sēbon. Kel na-ke-ivoi-an mai anan tosumān tovi anana sagw.*

¹⁴ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aSinkritus, aFlekon, aHermes, aPatropas, aHermas mai nēbathudud nadēlomian lotobonbon mai galito.

¹⁵ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aFilolokus, aJulia, aNereus mai aŕavinen. Kele am mai aOlimpas mai nēvanuan p̄isi siGot lotobonbon mai galito.

¹⁶ Len na-lēmas-buni-an siGot mētesuŕ nētarhomit gabag hēn mētbikel na-ke-ivoi-an mai gamito. Alat siYesu len naut p̄isi luke “Ivoi,” mai gamito.

¹⁷ Bathudud nadēlomian, nous idaŕ ke, nēvanuan lotogol nēvanuan lotopērehw, naŕusanan salit togol nēvanuan ðiteh dan nadēlomian, naŕusanan salit gail lēsanor hēn naŕusanan mēttokade a m̄o; mētelēlōgau hēn asike lēbemēdas gamito. Mētebulatut dan galito.

¹⁸ Nēvanuan lotomaienan lēsagol nauman seKristo, be loum m̄os nabēhaŕulit ŕai. Len na-sor-malumlum̄-an mai na-sor-hehe-an salito, logēras nēlon nēvanuan lēsēnau nagēgērasan.*

¹⁹ Nēvanuan p̄isi losēsēlōŕ tia hēn na-kel-uri-an ke mēttogol husur nēsa aKristo tokele. Imaganan nohēhaŕur masuŕ. Be nuke mitikad namitisau hēn na-gol-na-voi-an ale nuke mitikad natētanan hēn nēsa tosa.

²⁰ Beti asike idareh aGot tovi nēkadun natēmat, dereh teil dasdas aSetan pipiriemit gail. AMasta sidato, aYesu Kristo teviol kēmas hēn navoian mai gamito.

²¹ ATimoti toum mai ginau ike, “Ivoi,” mai gamito. ALusius, aJason mai aSosipata lotovi Ju sumān ginau, galit am luke, “Ivoi,” mai gamito.*

²² Ginau, aTertius nototos nalōbulat napisulan egai siPol, ginau notovi nēvanuan siNasub̄, nuke, “Ivoi,” mai gamito.

²³⁻²⁴ AKaius, ginau aPol nototoh lohoim san, gai ike, “Ivoi,” mai gamito. Alat siYesu len naut egai luḅonbon len naim san. AErastus totēgau nēvat hēn nabiltivile egai, ike, “Ivoi,” mai gamito. AKwartus, awawa sinamit len nadēlomian, gai am ike, “Ivoi,” mai gamito. §

²⁵ Datisal suh aGot! Hum notokele len na-kel-uri-an sagw tovoi tokel kot aYesu Kristo, aGot elēboi ðigol mētbidaŕ am len nadēlomian samito. Na-kel-uri-an tovoi notokel uri evi na-sor-utaut-an siGot tosusuah sutuai sutuai vēbar nēboŕ ta damēŕai.

²⁶ Be gagai aGot ikel vēhoti. AGot itoh vi sutuai, ale husur nakelean san todaŕ, len nasoruan san ahai kelkel ur gail lototosi, ikel vēhoti. Ikele mai naluŕoh p̄isi hēn nēvanuan naut tiltile gail hēn lēberin̄ nēlolit lan, ale gol husur nēsa tokele.

²⁷ Len aYesu Kristo datisal suh aGot tovi aGot sēbon tokad namitisau hēn nēmauran tonor. Datisal suh nēyalalan san vi sutuai! Ganan!

* **16:13:** Mak 15.21   * **16:18:** Flp 3.19   * **16:21:** Uman 16.1-3   § **16:23-24:** Uman 19.29; 1Kor 1.14; 2Tim 4.20.
Natosian galevis ta sutuai losuhud hēn naves egai: ²⁴ AMasta sidato, aYesu Kristo teviol kēmas hēn navoian mai gamit p̄isi. Ganan.

1 Korint

Naloḅulat napolisulan na-və^{ha-sual-an} aPol totosi van hən alat a Korint

Ase itos naloḅulat napolisulan egai?

APol itosi.

APol itosi mōs nəsa?

APol itosi hən ḅevi tarhət silat siYesu len naut a Korint len nəsaban lotokad gail.

APol itosi van hən ase?

APol itosi van hən alat siYesu len naut a Korint.

APol itos naloḅulat napolisulan egai ḅais mai len naut a be?

Itosi van hən alat a Korint pəpadaḅ hən nasihau tovi A.D. 57 nəboḅj totoh len navile Efesus.

Len nəyaran siPol gail, evi lan navile sua ale itoh ei, ikel ur na-kel-uri-an tovoi husur aYesu. Nəboḅj nəvanuan galevis lukad nadəlomian, itabtabuh len naelta gail ale evi lan navile tile am. Len naut a Korint aPol itoh len nasihau esua hudhute. Len nalennəyal isod naim nətaḅolen gail mōs nəvat, ale len nalenmariug mai len nəSappat eḅusan husur aYesu. Nəboḅj aPol toriḅj naut ideh, isor tuḅ mōs alat siYesu ei, ale itos naloḅulat napolisulan van hən galito hən ləḅinau gat naḅusanan san ale hən aPol ḅigol ləḅikad nədaḅan hən ləḅeil gəgat len nadəlomian salito mai len nəḅonan lotokade sumān alat siYesu. Naloḅulat egai imaienan.

1) Na-ke-ivoi-an mai nasipaan (1.1-9)

2) Alat siYesu loḅitḅituh husur nəvanuan na-il-a-mō-an gail (1.10-4.21)

3) Alat siYesu ləsagol natideh, naut kəmas galit sua igol naitian tosa habat (5.1-13)

4) Galevis len alat siYesu lukot hən galevis am len nakotan silat ləsəkad nadəlomian (6.1-11)

5) Alat siYesu galevis ləsənau ke limashusur naḅide aGot toləmasi len naḅide salit hən naitian (6.12-20)

6) APol isor var nausian gail alat a Korint lotousi. Nəsa inor len naḅide hən naitian mai nəmauran naitian toḅuer lan? (7.1-40)

7) APol isor var nausian husur naməḅod nəvanuan gail lotoviol həni mai nəlablab gail len natutumavan (8.1-11.1)

8) Naḅide tonor len nalotuan van hən aGot imabe? (11.2-14.40)

9) Alat lotokad nadəlomian lotomat, dereh limaaur len nəboḅj ta tahw balai o teḅuer? Bimaganan, dereh tevisi mabe? (15.1-58)

10) Alat siYesu lepipisah vat mabe mōs alat lotokad nadəlomian len naprovens Jutea? Ale ase titarive van hən ḅeviol həni mai galito? (16.1-4)

11) Na-sor-utaut-an siPol mai galevis am lotoke levi Korint hən ləḅeris alat siYesu ei (16.5-12)

12) Nə-maris-kotovi-an mai nasudələmian (16.13-24)

Na-ke-ivoi-an siPol

¹ Ginau aPol nutos naloḅulat napolisulan egai. Len naləḅonian siGot, ilekis hən ginau hən notovi ahai pispisul seKristo, aYesu. Ginau mai aḅadato len nadəlomian, aSostenes, namrutosi.*

² Nutos naloḅulat napolisulan egai van hən alat siGot len naut a Korint, aGot tokis gamit hən mətḅevi esan səḅon.* Len aKristo aYesu mətovi vanuan siGot səḅon, gamit mai nəvanuan ḅisi len naut ḅisi lotoriḅj nəlolit len aMasta sidato, aYesu Kristo, aMasta salito mai aMasta sidato.

³ AGot aTəmadato mai Nasuḅ aYesu Kristo, areviol kəmas hən navoian mai gamito, mai arigol nəlomit tikad natəḅmat tabtab.

* 1:1: Uman 18.17 * 1:2: Uman 18.1

Nasipaan

⁴ Akis nosipa vi tēban aGot hən gamito. Nosipa vi tēban hən navoian san gai toviol kēmas hənī mai gamito len aKристо aYesu.

⁵ Len aKристо, len naṣisal ṗisi, aGot igol mētopul hən naviolan san gail, nasoruan ṗisi mai nalēboian ṗisi.

⁶ Natenan igol nakitinan hən na-kel-uri-an husur aYesu Kристо namttokel mai gamito, iṗarṗar.

⁷ Imaienan, nēboṅ mēttotoh vir natēlmaman siMasta sidato, aYesu Kристо (nēboṅ mēttolēṅon masuṽ hən natēlmaman san), mētsaṁidol len naviolan ideh seNunun aGot.

⁸ Dereh tigol mitidaṅ van vēbar nagilen, hən asike mēṭbikad natideh tosa len gamito tonor hən mēṭbipanis sile len nēboṅ siMasta sidato, aYesu Kристо.

⁹ Ale dereh aGot tigol natenan mōs gamito, husur akis igol nēsa tokele. Ale aGot ekis gamit hən mēṭbiḃon mai aNatun tovi aYesu Kристо, aMasta sidato.*

Napəpəhwan len alat siYesu

¹⁰ Bathudud nadēlomian, len nahēsan aMasta sidato, aYesu Kристо, nous gamito, noṅir gamit ke, mētesua len nēsa mēṭbikele, hən asike ḃikad napəpəhwan len gamito, be hən mēṭbesua len nēnauan samito mai nabunusian samito.

¹¹ Bathudud sagw gail len nadēlomian, nokəmaienan husur galevis len nēbathudud siKloe lukel ṗarṗar hənī mai ginau ke mēttosor ḃalḃal.

¹² Ale nekəmaiegai beti ke: gamit sua ike, “Novi siPol,” togon ike, “Novi siAṗollos,” sual am ike, “Novi sePita,” ale sua tile am ike, “Novi seKристо.”*

¹³ Mētunau ke mēttolēboi mēṭbepəpəhun aKристо maienan a? Mētunau ke ginau, aPol numat len nēhai balbal mōs gamito a? Mētubaptais len nahēsan aPol a? Aoa!

¹⁴ Nosipa vi tēban aGot ke nēsəbaptais hən gamit ideh be Krispus mai aKaius ṅai.†

¹⁵ Imaienan, avan ideh edēdas ḃike tobaptais len nahəsagw.

¹⁶ (O nēlogw iboṅboṅ hən notobaptais hən alat lototoh len naim siStefanas; be nēsənuau gat ideh am notobaptais hən galito.)

¹⁷ Be noil hirhir ke, aKристо sasəvat ginau hən nēḃibaptais hən nēvanuan gail, be esəvat ginau hən nēḃikel ur na-kel-uri-an tovoi. Emətahun nēḃikel uri len namitisau hən nasoran. Nētakəmaienan, nēmatan seKристо len nēhai balbal tagəm vi ut kēmas.

¹⁸ Husur namilen nēmatan seKристо len nēhai balbal savi natideh len alat lotohusur naṣisal van hən nēmasigan. Be evi nēdaṅjan siGot len gidato, aGot tolav kuv gidat dan nēsaan sidato.

¹⁹ Hum natosian siGot toke,
“Dereh nigol namitisau silat lotokad namitisau tevi ut kēmas,

ale alat lotokad nəkadulito, dereh nigol nalēboian salit teḃuer.”*

²⁰ Nēvanuan tokad namitisau hən nēmauran tonor, gai be? Nēvanuan tokad namitisau hən nalo, gai be? Nēvanuan na-sor-levlev-an hən naur ta daməṅai, gai be? AGot igol namitisau silat navile eg a pan evi ut kēmas.*

²¹ Husur aGot, len namitisau san hən nēmauran tonor, igol nēvanuan navile a pan, len namitisau salito, lodēdas lēḃelēboi gai. Be len na-kel-uri-an namttokel uri lotonau ke tovi ut kēmas, aGot ehəhaṽur hən tolav kuv alat lotoriṅ nēlolit lan, dan nēsaan salito.

²² NaJu lous namerikel gail, alat a Kris ludonṅ kitev namitisau.

²³ Be ginamit māu, namtukel ur nēmatan seKристо len nēhai balbal. NaJu, nēlolit iṗaṅpaṅ sile, alat a Kris, luke tovi na-sor-melmel-an ṅai.*

* **1:9:** Deu 7.9 * **1:12:** Uman 18.24. Len naut egai len nasoruan ta Aram, lokis aPita hən aKefas. † **1:14:** Krispus: Uman 18.8; Kaius: Uman 19.29. * **1:19:** Isa 29.14 * **1:20:** Job 12.17; Isa 19.12, 44.25 * **1:23:** Luk 2.34; Kal 5.11

²⁴ Avil aKristo evi nēdaŋan mai namitisau siGot hən nēmauran tonor mōs alat aGot tokis galito, naut kēmas lotovi Ju o lotovi lat a Kris.

²⁵ Husur na-sor-melmel-an siGot evi mitisau hən nēmauran tonor tosəhor namitisau sinəvanuan, ale nakulan siGot idaŋ səhor nēdaŋan sinəvanuan.

²⁶ Bathudud nadəlomian, mitinau gamito nəboŋ aGot tokis gamito. Len nabunusian silat navile a pan, evis ŋai len gamito lukad namitisau, evis ŋai lovi vanuan totibau, nəboŋ lotopas gamito, evis ŋai luvat nəhes.

²⁷ Avil aGot ilekis hən nēsa tovi ut kēmas len nabunusian silat navile a pan, hən biŋgol alat lotokad namitisau, nahurulit bisa. Ilekis hən alat ləsədaŋ len nabunusian silat navile a pan hən biŋgol alat lotokad nēdaŋan, nahurulit bisa.

²⁸ AGot ilekis hən alat len navile a pan ləsəvat nəhes len nəbathuyah salito, mai alat navile a pan lotomətahun galito; ilekis hən alaten lotovi ut kēmas hən biŋgol nēsa toməlas len nabunusian silat navile a pan, bəgəm vi ut kēmas.

²⁹ Imagenan, avan ideh edədas bisor patpat gai məhat len nəhon aGot.

³⁰ Be aGot igol mətukad nəbonan mai aKristo aYesu, togəm vi mitisau siGot hən nēmauran tonor mōs gidato. Namilen ke, len aKristo, aGot eriŋi ke datunor len nəhon, igol datovi esan səbōn ŋai, ale igol datukad nəmakuvan dan nēsaan tobaŋis gat gidato.

³¹ Imagenan, hum natosian siGot toke, “Avan ideh toke bisor patpat natideh məhat, tisor patpat Nasuḅ aGot məhat.”*

2

¹ Bathudud nadəlomian, nəboŋ notogəm hən gamito hən notokel ur na-kel-koti-an husur aGot, nəsasor len naṽivan, nəsasor len namitisau.

² Husur ke, nəboŋ nototoh mai gamito, nunau koti ke, asike nəbikel ur natideh am, be nikel ur aYesu Kristo ŋai, mai nəmatan san len nəhai balbal.

³ Nəboŋ nototoh mai gamito, nəsədaŋ, nomətahw, ninegw epil habat.*

⁴ Ale len nasoruan sagw mai na-kel-uri-an sagw nəsasor len namitisau sinəvanuan hən notoliv gamito. Be noriŋ gat nəlogw len aNunun aGot mai nēdaŋan san,

⁵ hən mətbikad nadəlomian len nēdaŋan siGot, savi len namitisau sinəvanuan.

Namitisau siGot hən nēmauran tovoi

⁶ Avil nəboŋ namttotoh mai alat lotomatmatu len nadəlomian salito, namtusor len namitisau hən nēmauran tonor. Savi namitisau ta daməŋai mai silat lotoil a mō len navile a pan gagai ləbēbuer.

⁷ Avil nusor len namitisau siGot hən nēmauran tonor, namitisau ta mō tosusuah, dattotətan həni, namitisau aGot toutaut həni sutuai tia mōs nəyalyalan datbikade maii, namitisau aGot togol toparpar len aYesu.

⁸ Alaten lotoil a mō len navile eg a pan lotətan hən namitisau enan siGot hən nēmauran tonor. Lətaləboii, asike lətaḗos gat Nasuḅ toyalyal len nəhai balbal.

⁹ Avil natosian siGot ike,

“Namətan nəvanuan ideh sakəta ləboii,
nədariŋan nəvanuan ideh sasəsəloŋ ləboii,
nənauan sinəvanuan ideh sənau səhot
nəsa aGot toutaut həni mōs alat lotoləmas buni.”*

¹⁰ Be len aNunun, aGot ikel vəhot natgalenan mai gidato. Ale aNunun aGot eləboi natit piŋsi, eləboi natit gail siGot am, nəvanuan todədas bələboi səhoti.

¹¹ Husur, səkad avan ideh toləboi nənauan sinəvanuan, be nanunun nəvanuan enan səbōn ŋai eləboii. Imagenan, səkad avan ideh toləboi nənauan siGot, be aNunun aGot səbōn ŋai eləboii.

* 1:31: Jer 9.24 * 2:3: Uman 18.9 * 2:9: Isa 52.15, 64.4

12 Ale gidat, datsəkad nanunun navile a pan, aGot saviol həni mai gidato, be datukad aNunun aGot. AGot eviol həni mai gidato hən datbələboi natit p̄isi aGot toviol kəmas həni mai gidato.

13 Nəboŋ namtbikel natgalen mai gamito, namtsasor len namitisau tovi p̄usanan sinəvanuan. Ao, namtukel nasoruan tovi p̄usanan seNunun aGot. Len nasoruan seNunun aGot, namtusor vəsvəsai nakitinan san gail.

14 Be nəvanuan aNunun aGot satoh lan, emətahun natit gail lotogəm len aNunun aGot, husur len nabunusian sivan enan, lovi melmelan ŋai. Ale edədas bələboi səhot natgalenan, husur na-ləboi-səhoti-an enan egəm len aNunun aGot ŋai.

15 Be gidat, aNunun aGot totoh len gidato, datoləboi datbēbunus ləboi natit p̄isi hən datbike tovoi o tosa. Be savi hən nəvanuan, aNunun aGot satoh lan, hən bēbunus ləboi nələdato hən bike tovoi o tosa.

16 Husur, hum natosian siGot toke,
 “Ase eləboi nənauan siGot
 hən bələboi bike na-sor-p̄usp̄usan-an maii?”*
 Be gidato, datukad nənauan seKristo.

3

Napəphwan len alat siYesu

1 Bathudud nadələmian, nəboŋ nototoh mai gamito, nəsaləboi nəbisor mai gamit hum mətmatmatu, hum aNunun aGot totoh tobəlav len gamito. Ao, nusor mai gamito suŋan məttovi vanuan, naləŋonian hən nibemit towol hən nəmauran samit ŋai, suŋan məttovi tuhtətai len nəmauran məttofade len aKristo.

2 Nəboŋ notopusan, ehum notovəhasys hən gamit ŋai, nəsavəŋan gamit hən nəhanian tin, husur məttoədədas mətbihani. Kitin, məttoədədas mətbihani sal,*

3 husur naləŋonian hən nibemito iwol hən nəmauran samit ŋai. Mətutabulol bulos gamit gabag, mətovitvituh sal. Mətunau ke naləŋonian hən nibemito sawol hən gamit a? Mətunau ke mətəsasuŋan alat navile a pan a?

4 Husur nəboŋ gamit ideh toke, “Novi siPol,” ale togon toke, “Novi siApollos,” mətohusur navide silat navile a pan ŋai!*

5 Be aApollos evi sa?* APol evi sa? Ginaməru namrovi vanuan nauman ŋai namrtovi tarhət samito hən mətbike nadələmian. Namrugol ŋai nauman aGot toriŋi len navələnamər v̄isusua hən namrbigole.

6 Ehum ginau notomabul namisurhut na-kel-uri-an tovoi len nələmito, ale aApollos epusi, be aGot igol itov, evivi məhat.

7 Imagenan, gai tomabule mai gai topusi arovi ut kəmas, husur evi aGot m̄au togol totov, toviivi məhat.

8 Ale gai tomabule mai gai topusi arovi m̄os natsua ŋai, ale dereh aGot teviol mai gəlar hən nakonpurpuran tonor hən nauman səlaru v̄isusua.

9 Ginaməru namroum bōnbōn siGot, gamit mətohum nəhol siGot, mətohum naim aGot toum həni.

10 Len navoian aGot toviol kəmas həni mai ginau hum notokad namitisau hən na-um-im-an, ginau noriŋ nəpaudesen, ale togon eum len nəpaudesen enan. Be avan ideh toum lan, telələgau hən navide toum həni lan!

11 Husur avan ideh edədas bəriŋ nəpaudesen ideh tile am be nəpaudesen en topat tia. Ale aYesu Kristo evi nəpaudesen enan.

12 Avan ideh bēum hən naim len nəpaudesen enan tovi aYesu, eləboi bēum həni hən nagol, nasilva, nəvat gəlgəlan, nəhai, naliol o nəbathuwit.

* 2:16: Isa 40.13 * 3:2: Ipru 5.12-13 * 3:4: 1Kor 1.12 * 3:5: Uman 18.24-28

13 Nəvanuan beum hən naim maienan, nauman san dereh tiḫarḫar. Husur Nəboŋ siNasuḅ dereh tigol nauman timasil. Dereh nəhab tevəhot nauman ke tomabe. Nəhab dereh tihan kitev nauman sinəvanuan ḫisi, sabi ke tovoi o tosa.

14 Nəsa nəvanuan toum həni asike ḫipan len nəhab, gai dereh tikad nakonḫurḫuran san.

15 Be nəhab ḫihan ḫis nəsa nəvanuan toum həni, dereh asike ikad natideh. Gai ḫai dereh tilavutur; aGot tilav kuvi, be tehüm tilav kuvi tur len nəhab towunwun.

16 Gamit māu mətovi naim siGot, ale aNunun aGot itoh len gamito. Mətsənu səhoti a?

17 Avan ideh bəmədəş bun naim siGot, aGot dereh temədəş bun nəvanuan enan. Husur naim siGot evi esan səbon ḫai, ale gamit mətovi naim enan siGot.

18 Samtegəras gamit səbomito. Gamit ideh ḫinau ke tovi vanuan namitisau len nabunusian sinavile a pan, ivoi ke “timelmel” hən ḫikad namitisau hən nəmauran tonor.

19 Husur namitisau sinavile eg a pan evi melmelan ḫai len nabunusian siGot. Hum natosian siGot toke, “AGot igol nəvanuan namitisau lubat len nəhai tata hən namitisau salito.”*

20 Ale len naut tile am ike, “Nasuḅ aGot eləboii ke nənanuan sinəvanuan namitisau lovi ut kəmas ḫai.”*

21 Samtikele am ke məttovi sitegai o sitea hən mətḫipatpat gamit məhat lan; husur natit ḫisi evi samito.

22 APol, aAḫollos, mai aPita, navile eg a pan, nəmauran mai nəmatan, natit gail ta daməḫai mai natit gail lotogəm sal, natit ḫisi lovi samito.

23 Ale mətovi seKristo, ale aKristo evi siGot.

4

Ahai pispisul gail seKristo

1 Imaienan, ivoi hən nəvanuan gail ləḫinau ke namttovi vanuan nauman seKristo, aGot toriḫ nakitinan san tokel vəhot gail len navəlanamito.

2 Nəvanuan nauman tokətkəta təban natit siMasta san gail, timasum tivoi hən aMasta san ḫisabi ke todaḫ len gai.

3 Gamit mətḫisabi ke notovoi o notosa, o nakotan ideh hən nəvanuan ḫisabi ke notovoi o notosa, savi natideh len ginau. Ginau am, səpat len ginau hən nəḫisabi ke notovoi o notosa.

4 Nəlogw imasil, be natenan tu sagol ke notonor. Evi Nasuḅ səbon ḫai ḫisabi ke notovoi o notosa.

5 Imagenan, samtesigarir hən mətḫisab səhoti ke natideh tovoi o tosa. Mititoh vir nagəman siNasuḅ. Len nəboŋ enan natit gail lotosusuah len nəmargobut, dereh gai teriḫ natgalen len namial hən ləḫiḫarḫar; ale dereh tevəhot naləḫonion gail len nəlon nəvanuan gail. Beti na-sor-sal-suhi-an vi təban nəvanuan ḫisusua, dereh tegəm len aGot.

6 Bathudud nadəlomian, nusor husur ginau mai aAḫollos hən mətḫeləboi namilen nasoruan egai toke, “Sagigol səhor nəsa natosian tokele.” Beti asike mətupatpat avan ideh məhat səhor avan togon.

7 Hum ma məttonau suluḫi ke məttovi vanuan totibau len aKristo. Hum ma məttonau suluḫi ke məttohad natideh aGot saviol həni mai gamito. Be aGot beviol hən natit ḫisi mai gamito, imabe mətupatpat gamit məhat len nəsa məttohad?

8 Hum ma məttonau suluḫi ke məttohad natit ḫisi tia məttoleḫoni. Hum ma məttonau suluḫi ke məttopul hən natite tia. Hum ma məttonau suluḫi ke məttovi kiḫ gail tia len natohan pipihəlan aGot ginamit namttoḫuer. Ooo noləḫon masuḫ ke mətavi kiḫ gail, hən ginamit tu namttavi kiḫ gail mai gamito!

* 3:19: Job 5.13 * 3:20: Psa 94.11

⁹ Namtovi hai pispisul, be nunau ke aGot toriŋ ginamit naməkot len nəhon nəvanuan gail hum namttovi vanuan nabəbaŋisan lotoyar vi lan nəmatan. Esumān toriŋ ginamit len nadrama sua, hən navile a pan ləbēris nəmatan sinamito, aŋel gail mai nəvanuan gail am.

¹⁰ Len nabunusian sinəvanuan gail namtumelmel. Evoi, namtumelmel mōs aKristo. Be gamit māu, mətunau suluvi ke məttokad namitisau len aKristo. Luke namttokul, be gamit māu mətunau suluvi ke məttodaŋ. Mətunau suluvi ke məttovat nəhes be luke namttovi ut kəmas.

¹¹ Nokitin ke, vəbar gagai namtumalkəkət, namtumaduh, nahurabat sinamit emətartar. Nəvanuan gail lotuh mēdas ginamito, namtsəkad naut ideh tovi ut a im.

¹² Namtoun idaŋ hən nəvəlanamit səbōnamito. Nəbōŋ nəvanuan gail lotosəvar ginamito, namtous aGot hən bivoi hən galito. Nəbōŋ lotomēdas bun ginamit hən namttoləŋon tosa vəsa, namtudaŋ buri.*

¹³ Nəbōŋ lotosor mēdas nahəsanamito, namtoŋir galit hən ləbēhusur aKristo. Ehum namttogəm vi pəhasoŋ hən navile a pan, nəpahsago sinəvanuan pisi vəbar gagai.

¹⁴ Nəsatos natgalenan hən nahurumit bisa lan, be nutosi hən nəbikel nalələgauan mai gamit məttosumān anatugw gail notoləmas bun gamito, hən asike mətəbimagenan am.

¹⁵ Naut kəmas mətəkad nəvanuan lotovi 10,000 lotokətkəta təban gamito len aKristo, mətukad atəmamit evis ŋai. Husur len aKristo aYesu, len na-kel-uri-an tovoi notokel mai gamito, nogəm vi atəmamit len nadələmian.

¹⁶ Ale husur notovi atəmamito, noŋir gamit ke mitigol tətəv hən ginau.*

¹⁷ Nosəvat aTimoti van hən gamito mōs natenan. Len nadələmian evi anatugw notoləmas buni, todaŋ len Nasub.* Dereh teliv nənauan samit təlmam van hən nəvide notokade len nəmauran sagw len aKristo aYesu. Nəvide enan notokade, inor hən nəpusanan notokel mai alat siYesu len naut pisi.

¹⁸ Gamit galevis lunau ke asike nəbēgəm hən gamito ale lupatpat galit məhat.

¹⁹ Avil asike idareh negəm hən gamito, Nasub bidaŋ həni. Ale dereh nebunus kitevi ke, alat lotopatpat galit məhat, lusor patpat galit məhat ŋai, o lukad nədaŋan siGot.

²⁰ Husur nəkadun natohan pipihabəlan aGot savi len nasoruan ŋai be evi len nəbilitidaŋan san.

²¹ Mətoləŋon nəsa? Nəbōŋ nəbēgəm hən gamito, mətuke nipat nəhai hən nəbivās gamit həni, o mətuke negəm len na-ləmas-buni-an mai len nəvide bəmədau?

5

Mitikai hən naulumān togol naitian tosa hən bēvivile

¹ Noləŋon isa masuŋ husur na-kel-uri-an sua notosəsəloŋ həni. Na-kel-uri-an ikele ke ikad naitian tosa len gamito. Evi naitian tosa vəsa batbat. Isa səhor nəvide silat ləsəkad nadələmian: aulumān sual ei igol naitian mai asoan atəman.*

² Imabe mətupatpat gamit məhat hum naten savi natideh? Mitimaslolosa! Mitimaskai hən atenan togol natenan dan gamito!

³ Len nibegw nəsatoh mai gamito, be naut kəmas nibegw satoh ei, len nanunugw nutoh mai gamito. Ale sumān nototoh ei, nusab səhoti tia ke len nədaŋan siMasta sidato, aYesu, atenan togol natenan timaspanis.

⁴ Imagenan, len nəbōnbonan samito mai nanunugw mai nədaŋan siMasta sidato, aYesu,

* **4:12:** Uman 18.3   * **4:16:** 1Kor 11.1; Flp 3.17   * **4:17:** Uman 16.1-3; 1Tim 1.2   * **5:1:** Lev 18.8; Deu 22.30. Len nasoruan ta Kris ike: *aulumān sual ikad asoan atəman*. Ale alitenan savi anana san matmat be evi asoan atəman.

⁵ mäterin atenan len navəlan aSetan, mōs naḃoruan san topul hən nəsaan ḃeḃuer buni, hən aYesu ḃilav kuv nanunun atenan dan nəpanismen len Nəboḃ siNasuḃ.†

⁶ Na-sor-patpat-gamit-məhat-an samito savoi! Mətsaləboii ke tohum nayis a? Nayis tokəkereh igol nəflaua p̄isi len nabesin itob.‡

⁷ Mitimasbar hən nayis tomatu, tohum nəsaan, dan gamito, hən mətḃegəm vi flaua veveu səkad nayis lan. Ekitin, mətəhum nabəta səkad nayis lan. Husur aKристо imat tia hən ḃilav kuv gidat dan nəsaan sidato. Ehum natuhsipsip lototutumav həni len nəPasova.§

⁸ Imaienan, datihan len nəhanan nəPasova sidato, nayis tomatu toḃuer, nayis hən nəsaan mai naləḃonian hən nəsaan. Be datihan nabəta səkad nayis lan, nabəta hən naveveuan mai nakitinan.*

⁹ Len naləḃulat napisulan nototosi van hən gamit a mō, nuke, samtitaḃ mai alat lotogolḃ naitian tosa.

¹⁰ Nəboḃ notosor husur alat lotogolḃ naitian tosa, nəsasor husur nəvanuan navile a pan lotogol naitian tosa. Nəsasor husur nəvanuan navile a pan lotoləḃon masuḃ hən natite, o lotovənvənah o lotolotu hən nəlablab gail. Nətəke mətəbulatut dan galito, gamit p̄isi mətḃemasgam dan navile eg a pan.

¹¹ Be gagai nukel p̄arḃar hən namilen natosian sagw a mō. Imaiegai ke: samtitaḃ mai avan ideh tokel ke tovi awawa samit len nadələmian be togolḃol nəsaan sal. Bigolḃol naitian tosa, ḃeləḃon masuḃ hən natite, ḃilotu hən nəlablab gail, ḃisor mēdas nahəsan nəvanuan gail, ḃetərog akis, o ḃevənvənah, samtitaḃ maii. Nəvanuan tomagenan, samtihan maii boḃ ideh.

¹²⁻¹³ Husur səpat len ginau hən nəḃisaḃ səhoti ke avan ideh səkad nadələmian tipanis. AGot dereh tike tipanis o asike ipanis. Avil gamit mətḃokad nadələmian, ipat len gamito hən mətḃisaḃ səhoti ke gamit ideh tosa tipanis. Husur natosian siGot ike, “Mitikai hən nəvanuan tosa dan gamito.”*

6

Nakotan len gamit mətḃokad nadələmian

¹ Ideh len gamit siYesu ḃike ḃikot hən gamit toḃon, imabe arous nəmatsistret səkad nadələmian len aGot hən ḃeḃətaḃ len nakotan səlaru? Imabe arsaus nəvanuan siGot hən ləḃikot hən ḃəlaru?

² Mətsaləboii ke nəvanuan gail siGot dereh ləḃətaḃ len nakotan hən ləḃepəḃehun navoian dan nəsaan silat navile a pan a? Ale mətḃeḃətaḃ hən mətḃepəḃehun navoian dan nəsaan silat navile a pan, imabe mətsaləboi mətḃisaḃ səhot nakitinan len nakotan lotopat sil natit gail lotovi ut kəmas?

³ Dereh dateḃətaḃ hən datḃepəḃehun navoian dan nəsaan siaḃel gail mai len natit gail hən nəmauran egai. Mətsaləboii a?

⁴ Imagenan, mətḃike mətḃikad nakotan husur natideh hən nəmauran egai, savoi hən mətḃeus amatsistret savi siYesu hən ḃeḃətaḃ len nakotan enan.

⁵ Nahurumit tisa! Timaskad avan ideh len gamito tokad namitisau hən nəmauran tonor, hən ḃeḃətaḃ suḃan nəmatsistret len nakotan ideh samito.

† 5:5: 1Tim 1.20. Len naut egai alat lotokad namitisau hən nasoruan siGot lukad nabunusian eru. Esual ike: *mōs naḃoruan san topul hən nəsaan ḃeḃuer buni*, toḃon ike: *mōs na-mədas-niben-an*. ‡ 5:6: Len naḃide tomaienən, avan sua togol nəsaan emədas nəvanuan gail hən galit am ləḃigol nəsaan enan. § 5:7: Exo 12.3, 5, 21. Nau təlmam hən nəPasova naməkot. AGot ikel mai alat seIsrael ke lipan natuhsipsip ale hani mai nabəta səkad nayis lan. Ale ike libar hən nayis p̄isi dan naim salit gail, han nabəta səkad nayis lan len nəmariboḃ toməlevru. * 5:8: Exo 13.7 * 5:12-13: Deu 13.5, 17.7

⁶ Be len gamito, nēvanuan nadəlomian sua ikot hən nēvanuan nadəlomian togon—be igole len nəhon nəmatsistret gail ləsəkad nadəlomian len aGot!

⁷ Bathut ke məttoCAD nakotan gail len gamit gabag, gamit pisi mətsawin kasi, mətsasəhor natideh! Nēvanuan togon b̄igol nəsə sanor hən gamito, riŋi ŋai, samtikot həni. Ivoi am hən mət̄bidam̄ hən gai togol nəsə sanor hən gamito. Ivoi am hən mət̄bidam̄ hən gai tovənoh natit pisi samito!

⁸ Be gamit gabag māu, mətugol nəsə sanor hən gamito. Mətogəras gabag hən gamito hən mət̄bevənoh natit samit gail. Ale mətugol natgalenan van hən awawa samit len nadəlomian!

⁹ Nēvanuan ləsənor asike asike lutoh len natohan pipihabəlan aGot. Mətsəna u səhoti a? Mitimasnau hən asike mət̄bisab. Husur alat lotogol naitian tosa, alat lotolotu hən nəlablab gail, alat lotogol naitian toβur kotov nəlahan, alalum̄an lotoβur hən nibelit hən naititian, alalum̄an lotogol naitian mai alalum̄an,

¹⁰ alat lotovənvənah, alat lotoləŋon masuŋ hən natite, alat lototərog akis, alat lotosor mədəs nahəsən nēvanuan mai alat lotogol nasənahən hən lə̄bevənoh natit gail, asike lutoh len natohan pipihabəlan aGot togəm balai.

¹¹ Ale a m̄o gamit galevis lovi vanuan lotomaienan. Be aGot igol məttoveve u dan naŋide galen lotosa, igol məttoCAD naβoruan san, məttovi esən səβon, ale eriŋi ke məttonor len nəhon len nahəsən Nasuβ aYesu Kristo mai len aNunun aGot sidato.

Mitigam dan naitian tosa

¹² Hum ma avan ideh b̄ike, “Len nəmakuvan sagw dan nalo, noləboi nə̄bigol natideh.” Be ginau nuke, naŋide galevis ləsəvoi hən ginau. Hum ma avan ideh b̄ike, “Len nəmakuvan sagw dan nalo noləboi nə̄bigol natideh.” Be ginau nuke, asike nudam̄ hən natideh b̄iwol hən ginau hum notovi slev san.

¹³ Hum ma avan ideh b̄ike, “Nəhanian ipat m̄os natəbaŋ, ale natəbaŋ ipat m̄os nəhanian.” Be nukel mai gamit ke, dereh aGot tigol natəbaŋ mai nəhanian areβuer. Avil nibedato ləsətoh m̄os naitian tosa, lutoh m̄os Nasuβ ale Nasuβ evi Masta hən nibedato.

¹⁴ Ekitin ke, len nədaŋan san, aGot igol niben Nasuβ ile məhat dan nəmatan, ale dereh aGot tigol nibedat am lile məhat dan nəmatan.

¹⁵ Nibemit lovi nahudhuben aKristo. Mətsaləboii a? Datβeləboii ke nibedat lotovi nahudhuben aKristo, inor ke nēvanuan tovi hudhuben aKristo, b̄iβon mai napəhaŋut toβurβur hən niben a? Satimaienan!

¹⁶ Nēvanuan toβon mai apəhaŋut toβurβur hən niben, nibelaru arosua. Mətsaləboii a? Husur natosian siGot ikele len natuβatan ke, “gəlaru dereh aregəm sua sum̄an niben tosua ŋai.”*

¹⁷ Avil nēvanuan toβon mai Nasuβ, nanunun mai aNunun aYesu arosua.

¹⁸ Mitimasgam dan naitian tosa! Nəsəan gail pisi am nēvanuan togole, igole vivile dan niben. Avil nēvanuan togol naitian tosa, igol nəsəan van hən niben gabag. Emədəs niben gabag.

¹⁹ Nibemit lovi naim seNunun aGot, aGot toviol həni mai gamito. Mətsaləboii a? Gamit mət̄savi samit səβomito,*

²⁰ husur nəsə aGot toŋur gamit həni, etibau masuŋ.* Imagenan, len nibemito, len natit pisi mət̄bigole, mitimasputsan nəyalalan siGot.

7

Nəlahan

* **6:16:** Gen 2.24   * **6:19:** 1Kor 3.16; 2Kor 6.16   * **6:20:** Nəsə aGot toŋur gidat həni evi nəmatan siYesu tovi aNatun tosua səβon.

¹ Ale gagai nuke nisor husur nasoruan samit gail len nalobulat napolisulan mættotosi van hæn ginau. Mætuke, “Ivoi hæn naulumãan ideh hæn asike bïbar niben napêhaũt.”

² Avil bathut nêvanuan isoþur lotogol naitian tosa, nukel mai gamit ke, naulumãan tolah tikad naitian mai asoan sêbon, ale napêhaũt tolah tikad naitian mai asoan sêbon.

³ Asoan aulumãan þelêjon naitian, aulumãan tigole maii. Asoan apêhaũt þelêjon naitian, apêhaũt tidam̃ hêni maii.

⁴ Niben apêhaũt savi esan sêbon ñai, be evi sisoan. Ale len naũide tomaienãan, niben aulumãan savi esan sêbon ñai, be evi sisoan.

⁵ Samretêgau gat nibemêr sêbomêru dan gamêr gabag. Be mêrbike mêrbisor tuũ husur nêmariboñ galevis, ale mêrbidam̃ mai gamêr gabag, inor hæn mêrbetêgau gat nibemêr sêbomêru dan gamêr gabag. Nêboñ nêmariboñ galenan læbinon, miriþon têtas. Asike mêrbigole, dereh aSetan tidas þisal hæn þeliv gamêru hæn mêrbiteh husur mêrsedañ.

⁶ Nêsakel nakelean todañ ke mirimastêgau gat nibemêr sêbomêru dan gamêr gabag m̃os na-sor-tuũ-an; ao nudam̃ hæn bïmaienãan ñai.

⁷ Beti nolêjon ke nêvanuan þisi lætasumãan ginau. Be len nakitinan, gidat þisi datukad naviolan aGot toviol hæn ṽisusua mai gidato. Nêvanuan sua ikad naviolan tomaiegai, nêvanuan sual am ikad naviolan tomaienãan.

⁸ Ale nukel mai alalumãan asoalit lotomat mai nêbatunau pêhaũt gail ke, asike læbïlah be læbitoh maienãan ñai, sumãan ginau, ivoi.

⁹ Be asike læbetêgau gat nêlolito dan naitian tosa, lilah. Husur savoi hæn læbelêjon masuũ hæn naitian; ivoi sêhori am ke lilah.

¹⁰ Nukad nakelean todañ m̃os nêvanuan nadêlomian lotolah. Savi nakelean sagw be evi siYesu. Imaiegai ke: napêhaũt sateriñ asoan.

¹¹ Be alitenãan þeriñ asoan, satilah mai naulumãan ideh am. Alitenãan titoh maienãan ñai o tigol nêsasãan tokade mai asoan tinoñ ale tiþon têlmam̃ maii. Ale naulumãan sateriñ asoan.*

¹² Ale nukad nakelean m̃os nêvanuan gail am. Evi ginau notokele, savi Nasuð. Nekêmaiegai ke: naulumãan ideh siYesu bïkad asoan sêkad nadêlomian, ale alitenãan þehêhaũr hæn bïtoh maii, aulumãan satetiũos hêni.

¹³ Ale napêhaũt ideh siYesu bïkad asoan sêkad nadêlomian, ale atenan þehêhaũr hæn bïtoh maii, apêhaũt satetiũos hêni.

¹⁴ Husur nêlahan apêhaũt siYesu tokade mai asoan inor len nêhon aGot bathut nadêlomian selitenãan. Ale nêlahan aulumãan siYesu tokade mai asoan inor len nêhon aGot bathut nadêlomian sitenãan. Asike têmagenãan, natêtai samit gail lætatoh len nêbathudud toþiñþiñal len nêhon aGot. Be gagai lutoh len nêbathudud tonor len nêhon.

¹⁵ Be gai sêkad nadêlomian þelêjon natiũosan, tehusur nalêjonian san. Nêboñ tomaienãan, nêlahan enãan sêbañis gat asoan tokad nadêlomian. Be þelêboi þigole, nêvanuan tokad nadêlomian tetêgau gat nêlahan sêlaru bathut aGot ekis gidato m̃os natêmat.

¹⁶ Latpêhaũt mættovi siYesu, len gamito hum ma asoamit læberiñ nêlolit len aYesu. Ale lalumãan mættovi siYesu, len gamito hum ma asoamit læberiñ nêlolit len aYesu.

¹⁷ Be gamit ṽisusua, asoam̃ bïmat o asoam̃ bïkad nadêlomian o asoam̃ asike bïkade, len natoan ideh gototoh lan nêboñ aGot tokis gaiug, gitoh maienãan lan. Nukel nakelean enãan todañ mai alat siYesu len naut þisi.

¹⁸ Avan ideh bïkad na-tiv-dalusi-an nêboñ aGot tokisi, satesusuan nabuñon hum sêkad na-tiv-dalusi-an. Ale asike bïkad na-tiv-dalusi-an nêboñ aGot tokisi, satikade.

¹⁹ Datbïkad na-tiv-dalusi-an o datþipar tiv-dalusi-an savi natideh. Be datþigol husur nakelean todañ aGot tokele, enãan nabilitite!

* **7:11:** Hæn naves 10-11, ris Mat 5.32, 19.9; Mak 10.11-12; Luk 16.18

²⁰ Len natideh avan ideh totoh lan nəboŋ aGot tokisi, titoh maienan lan.

²¹ Govi slev nəboŋ aGot tokis gaiug a? Bimagenan, sa-nələm̄ tetuhatuh həni. Avil gəbələboi gəbikad nəmakuvan hən asike gəbēvi slev am, gigole.

²² Husur nəvanuan tovi slev nəboŋ aGot tokisi, savi slev am be evi siNasub̄. Len naṽide tomaienan, nəvanuan savi slev nəboŋ aGot tokisi, evi slev seKристо.

²³ Nəsa aGot toṽur gamit həni, etibau masuṽ. Samtehusur nəvanuan gail sum̄an məttovi slev salito. Mətehusur Nasub̄.

²⁴ Bathudud nadələmian, len natideh məttotoh lan nəboŋ aGot tokis gamito, mititoh mai aGot lan.

Alat ləsəlah

²⁵ Ale gagai nuke nisor var nausian samit husur navensus gail. Nəsəkad na-kel-buni-an ideh siNasub̄, be nukel nə-nau-səhoti-an sagw, bathut len nalolosaan san, Nasub̄ igol notodaŋ len gai.

²⁶ Imaienan, bathut nəmauran todaŋ məttoth lan, nunau maiegai ke: ivoi hən naulum̄an bitoh hum totoh gagai.

²⁷ Gəbīlah mai napəhaṽut tia, sagidas p̄isal hən gəbimakuv dan nəlahan saməru. Asike gəbīlah, sagidas pəhaṽut hən gəbīlah maii.

²⁸ Be gəbīlah, savi nəsaan; ale navensus bīlah, savi nəsaan. Be alat lotolah dereh lisab̄ nəmauran egai tidaŋ len nəboŋ gail, ale nomətahun mətbeləŋon bisa maienan.

²⁹ Bathudud nadələmian, nekəmaiegai ke: namityal em̄idol. Gagai van, naulum̄an tokad asoan, nəlahan səlaru satiwol hən nəmauran san.

³⁰ Nəvanuan totaŋ, nətaŋan san satiwol hən nəmauran san. Nəvanuan tohəhaṽur, nahəhaṽuran san satiwol hən nəmauran san. Nəvanuan toṽurṽur tite, natit gail gai topul həni saliwol hən nəmauran san.

³¹ Ale nəvanuan toumum mai natit gail hən navile a pan, navile a pan satiwol hən nəmauran san. Husur navile eg a pan hum topat gagai, satovan vəmasig.

³² Noləŋon ke mitimakuv dan natit gail len nəmauran egai nəlom̄it totuhatuh həni. Naulum̄an səlah eləboi bīnau masuṽ hən Nasub̄ mai naṽide bīgol Nasub̄ behəhaṽur lan.

³³ Be naulum̄an tolah inau masuṽ hən navile a pan mai naṽide bīgol asoan behəhaṽur.

³⁴ Ale sədaŋ kavkav len gəlar p̄isi, Nasub̄ mai asoan. Napəhaṽut səlah, navensus, inau masuṽ hən Nasub̄ hən gai bēvi siNasub̄ səbōn len niben mai nanunun. Be napəhaṽut tolah inau masuṽ hən navile a pan mai naṽide bīgol asoan behəhaṽur.

³⁵ Nokəmaienan m̄os nəbēvi tarhət samito, savi hən nəbīwol hən nəmauran samito. Nokəmaienan hən naṽide samit bīnor, hən mətbigol tabtab hən nəsa Nasub̄ toləŋoni, hən asike natideh bēliv nənauan samit dani.

³⁶ Be naulum̄an ideh bīnau ke sagol sanor hən navensus tokel gati ke bīlah maii, ale nəlon atenan bəsursuru həni (hum bīmasmagenan), tilah maii hum toləŋoni. Savi nəsaan.†

³⁷ Be naulum̄an bēil gəgat len nəsa tonau, ale natideh asike bətəgau gati, be nəsa bīgole bīpat len gai səbōn, ale bīnau səhoti len nəlon ke asike ilah mai navensus, enan tu ivoi.

³⁸ Imagenan, naulum̄an tolah mai navensus san igol natit tovoi, ale naulum̄an səlah maii igol natit tovoi am səhori.‡

† **7:36:** Len naut a Korint alat siYesu galevis lunau ke lotolo, ale nəlahan mai nəmauran hən nəlahan arsavi natideh. Imagenan, hum ma lotosor len naulum̄an egaii toke tilah, gol ke atenan inau ke sagol sanor hən navensus bīke bīlah maii. Ale evəlo. Nəboŋ naves egai toke nəlon atenan esursuru hən navensus, nasuruan ta Kris ikad namilen tile am toke navensus egəm vi bareab. Be naut kəmas namilen toru enan, aPol ike inor hən arbīlah. ‡ **7:38:** Len naut egai aPol ike, naulum̄an tolah mai navensus san igol ivoi ale husur nəmauran egai idan len nəboŋ gail (geris 7.26), naulum̄an səlah mai navensus san igol ivoi am səhori.

³⁹ Napəhañut tolah, nəlahan tokade mai asoan ipat vəbar asoan bimat. Be asoan aliten bimat, imakuv dan nəlahan enan, ale eləboi bilah mai avan ideh bələğoni. Be natsua, naulumən bilah maii timasvi siYesu.

⁴⁰ Len nabunusian sagw, napəhañut asoan tomat b̄itoh səb̄on maienan ηai, dereh tehəhañur am. Ale nunau ke aNunun aGot evi tarhət sagw hən notokəmaianan!

8

Nəhanian lototutumav həni van hən nəlablab gail

¹ Gagai nuke nisor husur naməğod nəvanuan gail lototutumav həni van hən nəlablab gail. Evoi, datoləboii ke, “gidat p̄isi datukad naləboian.” Naləboian igol nəvanuan epul am hən nañivan. Be na-ləmas-buni-an igol nəmauran sinəvanuan idaη am.

² Avan ideh b̄inau suluvi ke toləboi natit tosoḅur; gai saləboi natit lotokitin aGot toke bikel vəhot gail maii sal.

³ Be avan ideh bələmas bun aGot, aGot eləboi avan enan.*

⁴ Ale, nəhanan hən naməğod lototutumav həni van hən nəlablab beti: Gidat p̄isi datoləboii ke nəlablab savi natideh len navile a pan, ale səkad nagot ideh be aGot tosua ηai.

⁵ Ikad nagot gəgəras tosoḅur nəvanuan gail lotolotu hən gail. Luke nagot galenan lutoh len nəmav o len navile eg a pan, ale lorin gail hum lotovi got mai masta salit gail.*

⁶ Avil naut kəmas natenan, gidat datoləboii ke ikad aGot tosua ηai, aTata tovi nəkadun natit p̄isi. Ale gidat datutoh m̄osi. Ale ikad aMasta tosua ηai, aYesu Kristo. Len aKristo, aGot igol natit p̄isi toum həni; ale len aKristo, datukad nəmauran.

⁷ Be savi nəvanuan p̄isi lotoləboi natenan. Ikad nəvanuan nadələmian galevis ləsənu səhoti sal ke nəlablab ləsəkad nədaηan ideh. Ale nəboη lotohan naməğod tovi naviolan van hən nəlablab, lunau suluvi ke lotolotu van hən nəlablab enan. Ale husur ləsail sədaη len aGot sal, nəsa lotogole igol nəlolit eḅiηb̄iηal.

⁸ Be nəhanian edədas b̄igol datb̄ikad navoivoian mai aGot. Husur datb̄ihani o asike datb̄ihani, gəlar p̄isi arsavi natideh len aGot.*

⁹ Be mətələləgau hən gamit gabag. Nədaηan məttokade len nəmakuvan samit dan nəsaan satigol alat ləsədaη len nadələmian liteh.

¹⁰ Husur, gaiug gotokad “naləboian,” avan ideh nənauan sail gəgat b̄eris gotohan len naim nalotuan silablab, nəsa bai? Hum ma nədaηan sam̄ b̄eliv nənauan san gol b̄ihan naməğod lototutumav həni tia van hən nəlablab. Bigol b̄imaienan, igol nəsaan.†

¹¹ Imagenan, len naləboian sam̄, gomədas awawa sədaη len nadələmian, gomədas awawa len nadələmian, aKristo tomat m̄osi.

¹² Mətb̄igol nəsaan maienan van hən nəbathudud ideh sədaη len nadələmian, mətugol nasənahan len nəlon, ale mətugol nəsaan van hən aKristo.

¹³ Bathut natenan, nəsa nəb̄ihani b̄igol awawa len nadələmian b̄iteh, sanihan naməğod boη ideh am. Husur nomətahun nəb̄igol awawa ideh len nadələmian b̄iteh.

9

APol isor var alat a Korint lotosor tasi

¹ Mətunau ke nəsa nəb̄igole səpat len navələgw a? Mətunau ke nəsavi ahai pispisul a? Mətunau ke nəsaris aYesu, aMasta sidato a? Mətunau ke gamit mət̄savi nañit nauman

* **8:3:** Natosian galevis ta sutuai luke, *Avan ideh b̄inau suluvi ke tokad naləboian, gai səkad naləboian kitin.* **3** Be nəvanuan bikad na-ləmas-buni-an, *gai ikad naləboian kitin.* * **8:5:** 1Kor 10.20-21 * **8:8:** Rom 14.17 † **8:10:** Nəboη toke igol nəsaan, igol nəsaan husur toḅur kotov nənauan san toke nəhanan hən naməğod lototutumav həni van hən nəlablab sanor. Ale nəlon səmasil am.

sagw len Nasuḅ a? Ginau māu novi ahai pispisul notoris aYesu, ale gamit, naḅit nauman sagw.*

² Naut kēmas nēvanuan galevis am lotonau ke nēsavi ahai pispisul ideh, kitin, gamit a Korint mētsalēboi mēḅekēmaienan. Husur nēmauran samit len Nasuḅ eḅusan sēhoti ke notovi ahai pispisul tēban gamito.

³ Na-sor-vari-an sagw van hēn alat lotokele ke nēsavi ahai pispisul imaiegai ke:

⁴ Sanor hēn mēḅevēḅan ginamēr hēn nēhanian mai nēwai a? Ao, inor! Mētolēboi ke tonor!

⁵ Len nēyaran sinamito, sanor hēn asoanamit lotokad nadēlomian lēḅitah mai ginamit sumān ahai pispisul tile am mai aPita mai aḅvan Nasuḅ gail lotogole a? Ao inor!

⁶ Ginau mai aParnapas, mētunau ke ginamēr ḅai inor hēn namrtoum mōs nēvat hēn namrḅimaur a? Be inor hēn mēttakētkēta tēban ginamēru sumān ahai pispisul tile gail am. Mētsalēboi a?*

⁷ Mētunau ke nasoltia ideh naḅurḅuran san tobuer, eḅur natit san gail hēn nēvat san sēḅon a? Ao, sēmaienan boḅ ideh! Nēvanuan tomabul nēhol nakrep ihan naḅit nakrep han. Ale nēvanuan tokētkēta tēban navēshēsip, emun nasus halito. Mētsalēboi natgalen a?

⁸ Nasoruan kēta gail notomadhakele, lovi bunusian sinēvanuan ḅa? Ao. Nalo am ikel natgalenan.

⁹ Husur natosian len nalo siMoses ike, “Sagibaḅis gol nabuḅon nabuluk topalpal kuv namisurhuwit.” Nēboḅ aGot tokēmaienan, mētunau ke tonau nabuluk ḅa?*

¹⁰ Ao. Len naut enan isor mōs ginamit am, husur nēvanuan totivtiv tan, mai nēvanuan toruḅruḅ kuv namisurhuwit gēlar ḅisi aroum mōs nēhanian artovatvat viri.

¹¹ Namtumabul natit gail seNunun aGot len nēlomito. Beti imabe? Sanor hēn mēḅekētkēta tēban ginamit hēn nēhanian hēn navile a pan a?*

¹² Nēvanuan galevis lēḅikad nēdaḅan hēn na-il-a-mō-an hēn mēttakētkēta tēban galit maienan, inor hēn mēḅekētkēta tēban ginamit sēhor galito!

Namtukad nēdaḅan enan hēn gamit boh mēttakētkēta tēban ginamito, be namtsaus gamit hēn mēḅigole. Ao namtudaḅ ḅur natit ḅisi hēn asike namḅiḅon gol na-kel-uri-an tovoi husur aKristo.

¹³ Mētolēboi ke alat lotoum len naim siGot luhan nēhanian topat ei. Ale alat lototutumav len nēmel tutumavan luhan katēḅol hēn nēsa lototutumav hēni.*

¹⁴ Len naḅide tomaienan, Nasuḅ isor idaḅ ke, alat lotokel ur na-kel-uri-an tovoi limaskad natit hēn lēḅimaur lan, tēban nēvanuan gail lotokel uri mai galito.*

¹⁵ Avil nēsaus natgalenan boḅ ideh. Ale nēsatos natgalegai hēn ḅimagenan hēn ginau. Noḅiv ke nēsaus natgalenan, nēsaḅon gol na-kel-uri-an tovoi. Ale nomētahun nēḅehusur naḅisal ideh tile am. Nēmatan ivoi sēhor naḅisal tile am.

¹⁶ Husur, nēḅikel ur na-kel-uri-an tovoi, savi natesua notolēboi nēḅisor sal suh ginau hēni. Ao, len nalēḅonian siGot, aGot eriḅi len navēlagw hēn nēḅimasgole. Asike nētakel ur na-kel-uri-an tovoi, nabiltipanismen tēbar ginau balai!

¹⁷ Nētagole husur notolēḅoni, tanor hēn nēḅekad nakonḅurḅuran hēni. Be aGot ḅeriḅi len navēlagw hēn nēḅigole, nimasgole!

¹⁸ Ale nakonḅurḅuran sagw nēsa beti? Imagegai ke: nēboḅ notokel ur na-kel-uri-an tovoi, nolēboi nēḅeviol kēmas hēni. Bathut natenan, naut kēmas nēdaḅan notokade hum

* **9:1:** Uman 22.17-18, 26.16 * **9:5:** Len naut egai aPol ekis aPita hēn aKefas tovi nahēsan len nasoruan Ipru. * **9:6:** Uman 9.27, 11.22-25, 30 * **9:9:** Deu 25.4; 1Tim 5.18 * **9:11:** Rom 15.27 * **9:13:** Lev 6.16, 26; Deu 18.1-3 * **9:14:** Mat 10.10; Luk 10.7

ahai pispisul, nəsaus natideh ben nəvanuan gail hən notokel ur na-kel-uri-an tovoi mai galito.

¹⁹ Naut kəmas nəsavei slev sivan ideh, nugol gabag hən ginau notovi slev sinəvanuan pisi hən nəbēliv nəvanuan isobur am gəm hən aKристо.

²⁰ Nəboŋ nototah mai naJu gail nosuŋan naJu gail hən nəbēliv galit gəm hən aKристо. Naut kəmas nəsatoh len navəlan nalo, nəboŋ nototah mai alat len navəlan nalo seJu gail, nosuŋan alat len navəlan nalo hən nəbēliv galit gəm hən aKристо.

²¹ Nəboŋ nototah mai alat ləsəkad nalo, nosuŋan alat ləsəkad nalo hən nəbēliv galit gəm hən aKристо. Be nəsəmakuv dan nalo siGot, nalo seKристо iwol hən ginau.

²² Nəboŋ nototah mai alat ləsədaŋ, nogəm suŋan nəsədaŋ, numaienan hən nəbēliv galit gəm hən aKристо. Nogəm suŋan nəvanuan gail pisi hən, len naŋisal ideh nəbēliv galit gəm hən aKристо hən bilav kuv galit galevis dan nəsaan salito.

²³ Nugol natgalen pisi hən na-kel-uri-an tovoi bībar nəvanuan bīsobur am, hən nəbīkatəpol mai galito len nakontit na-kel-uri-an tovoi tokel gati.

²⁴ Mətələboii tia ke len nəgamgaman, galit pisi lotogam lan lugam, be galit sua ŋai igam səhor galit am hən bilav nəprais. Mitigam magenan hən mətəbewin, hən mətəbīkad nəprais!

²⁵ Nəvanuan gail pisi lotoke ligam len nəraŋraŋean, loutaut idaŋ tabtab len natit pisi. Galit ludaŋ bur nautautan enan, hən ləbīkad naprais tovi ut kəmas asike idareh. Avil gidato datugole mōs naprais topat vi sutuai.

²⁶ Imagenan, hum nəgamgaman, nəsəgam taŋtaŋor. Hum natuhtuhan, nəsatuhtuh taŋtaŋor hum nototuh naməsav ŋai.

²⁷ Ao! Notuhtuh nibegw, nugol utaut həni, nugole evi slev sagw. Nugol tomagenan hən ke, nəboŋ nəbīkel ur na-kel-uri-an tovoi mai nəvanuan gail binon, nəprais asike imasig dan ginau.

10

Nalələgauan: alat a Israel ta mō lumabe?

¹ Nokəmaiēnan bathudud nadəlomian, husur nomətahun mətəbetətan hən nategai. Atəmadat ta sutuai pisi lotogam dan naut a Ijip, lutoh pipit nəmavukasw, galit pisi luyar tukot len tas.*

² Len nəmavukasw mai nətas, ehum galit pisi lotobaptais hən ləbēvi ahai susur siMoses.

³ Ale galit pisi luhan nəhanian tosua ŋai togəm len aGot.*

⁴ Ale galit pisi lomun nəwai tosua ŋai togəm len aGot, husur lomun nəwai hən nəvat siGot totah mai galito, ale nəvat enan evi aKристо.*

⁵ Avil aGot sahəhaŋur hən galit lotosobur, ale lumat, naŋirimat halit gail losuh taŋtaŋor len naut masmas.*

⁶ Natgalenan lovisi hum nalələgauan hən asike datbələŋon masuŋ hən natit tosa gail suŋan galito.*

⁷ Samtilotu hən nəlablab gail suŋan galit galevis lotogole, hum natosian siGot toke, “Nəvanuan gail lobətah hən ləbihan, ləbemun. Ale lule məhat hən ləbisav, raŋraŋe taŋtaŋor.”*

⁸ Sadatigol naitian tosa suŋan galit galevis, togol nəvanuan tovi 23,000 len galito lumat len nəmariboŋ tosua ŋai.*

* **10:1:** Exo 13.21-22, 14.22-29. Nəboŋ toke *lotoyar tukot len tas*, luyar tukot len naut butitas nətas torus dani gol ke tokad naŋisal tommas rivuh be nətas ipat tarhəte tarhəte. * **10:3:** Exo 16.35 * **10:4:** Exo 17.6; Num 20.8-11

* **10:5:** Num 14.16, 29-30 * **10:6:** Num 11.4 * **10:7:** Exo 32.6 * **10:8:** Num 25.1-18

⁹ Sadatitaltal kitev nēdaŋan siNasuḅ aGot ke timabe. Galit galevis lugole, gol nēmat gail lukat bubun galito.*

¹⁰ Sadatikoblen sumān galit galevis lotokoblen, gol aŋel hēn nēmatan igol lumat.*

¹¹ Natgalenan lovisi hēn galito hēn datḅelēboi sēhoti, ale ipat len na-tos-gati-an hum na-sor-ḅusan-an mōs gidat dattotoh len nēboŋ hēn nanoŋan hēn navile a pan.

¹² Avan ideh ḅinau ke toil gēgat, telēlēgau hēn asike ḅiteh!

¹³ Natideh totaltal ke mitigol nēsaan, eḅitoṽ hēn nēsa togēm hēn nēvanuan gail ḅisi. Be aGot igol tabtab hēn nēsa tokele ke tigole. Natideh totaltal ke mitigol nēsaan, aGot asike idam hēn ideh sēhor nēsa mēttolēboi mēḅidaŋ ḅuri. Nēboŋ natideh ḅitaltal ke mēḅigol nēsaan, dereh aGot tigol naḅisal dan natenan hēn mēḅidaŋ ḅuri.

¹⁴ Imagenan gamit notolēmas bun gamit ḅisi, mitigam dan nalotuan van hēn nēlablab gail.

¹⁵ Nusor mai gamit hum mēttokad nēnauan; nēḅekitin o asike nēḅekitin, mitinau hēn mēḅinau sēhoti.

¹⁶ Len nēhanian len natev siNasuḅ, nēboŋ dattosipa vi tēban aGot hēn nabiliwai, datomun katēḅol hēn nēda heKrišto. Ale nēboŋ dattoḅur nabēta, datuhan katēḅol hēn niben aKrišto. Mētsalēboii a?*

¹⁷ Naut kēmas dattosōḅur, gidat ḅisi datovi niben tosua ŋai, husur datuhan katēḅol hēn nabēta tosua ŋai.

¹⁸ Mitinau naṽide silat a Israel. Galit ṽisusua lotohan nahudhuviolan lototutumav hēni van hēn aGot, len nēmel tutumavan, luhan katēḅol, ale luḅon len nalotuan van hēn aGot.*

¹⁹ Namilen ke nēlablab evi natideh a? Ao. Namilen ke nēhanian lototutumav hēni van hēni evi natideh a?

²⁰ Ao. Arsavi natideh. Nukele ke, natideh nēvanuan lēsēkad nadēlomian lototutumav hēni, lotutumav hēni van hēn natēmat gail, savi aGot. Nomētahun mēḅikatēḅol mai natēmat gail.*

²¹ Mētsalēboi mēḅēmūn len nabiliwai hiNasuḅ ale mūn len nabiliwai hetēmat gail am. Mētsalēboi mēḅīhan len natev siNasuḅ ale han len natev setēmat gail am.

²² Datḅigol ḅimagenan, dereh datigol Nasuḅ aGot titāḅulol bulos gidato. Datunau ke datudaŋ sēhori a? Aoa!*

²³ Gamit mēḅīke, “Len nēmakuvan sinamit dan nalo namtolēboi namḅigol natideh,” gināu nuke, naṽide galevis lēsavoi hēn nēvanuan tile gail. Gamit mēḅīke, “Len nēmakuvan sinamit dan nalo namtolēboi namḅigol natideh,” gināu nuke, naṽide galevis lēsagol nēvanuan togon sēdaŋ am len nadēlomian san.*

²⁴ Samtelēŋon nēsa tovoi hēn gamit sēḅomit ŋai, be mētelēŋon nēsa tovoi hēn nēvanuan tile gail.

²⁵ Mētolēboi mēḅīhan natideh lotōḅur hēni len nēmaket hēn namēḅod. Lēḅetutumav hēni van hēn nēlablab gail o asike lēḅigole, samteus nausian ideh husuri. Samtināu masuṽ hēni.

²⁶ Naṽide enan inor husur nasoruan siGot ikele ke, “Navile a pan mai natit ḅisi topul lan lovi siNasuḅ aGot.”*

²⁷ Nēvanuan sēkad nadēlomian ḅeus gaiug hēn gēḅihan maii, ale gēḅelēŋon gēḅivan, gihan nēhanian ideh gai ḅilavi mai gaiug. Lēḅetutumav hēni van hēn nēlablab o asike lēḅigole, sageus nausian ideh husuri. Sagināu masuṽ hēni.

* **10:9:** Num 21.5-6   * **10:10:** Num 16.41-49   * **10:16:** Mat 26.26-28; Mak 14.22-24; Luk 22.19-20   * **10:18:** Lev 7.6, 14-15   * **10:20:** Deu 32.17   * **10:22:** Deu 32.21   * **10:23:** 1Kor 6.12   * **10:26:** Psa 24.1

28 Be avan ideh bikel mai gaiug ke, “Naməḡod egai, lotutumav həni van hən nəlablab gail,” sagihani be nənauan sam̄ tinau nəlon avan enan tokel vəhot natenan mai gaiug. Gəb̄ihani, hum ma gəbetunus nəlon.

29 Hum ma savi natideh len gaiug, be evi natit tosa len nənauan sinəvanuan togon. Husur, imabe nənauan len nəlon nəvanuan togon isabi ke nəsa notogole len nəmakuvan sagw dan nalo isa?†

30 Ginau nəbesipa vi təban aGot hən nəhanian ale nəb̄ihani, imabe avan ideh isor mēdas ginau bathut nəsa notosipa həni tia?

31 Imaienan, mət̄bihan o mət̄bemun o natideh mət̄bigole, gol natit p̄isi hən nəvanuan gail ləb̄isal suh nəyalyalan siGot lan.

32 Samtigol natideh hən mət̄biḡon gol na-kel-uri-an tovoi hən naJu gail o alat ləsavi Ju asike ləb̄ikad nadəlomian. Samtigol natideh hən mət̄bemēdas nadəlomian silat siYesu.

33 Mətehusur naḡide sagw. Len natit p̄isi notogole, nohisi hən nəb̄igol nəvanuan p̄isi ləb̄ehəhəḡur lan. Nəsēdas p̄isal hən nəb̄ikad na-vi-tarhəte-an m̄os ginau səb̄ogw ḡai, nudas p̄isal hən nəvanuan b̄isob̄ur ləb̄ikad na-vi-tarhəte-an, hən aGot b̄ilav kuv galit dan nəsaan salito.

11

1 Mitigol tətōḡ hən ginau sum̄an notogol tətōḡ hən aKristo.*

Len nalotuan

2 Nusor sal suh gamit bathut mət̄tonau gat ginau len natit p̄isi. Ale mət̄otəgau gat naḡide hən nalotuan, sum̄an ḡai notolav gail mai gamito.

3 Be noləḡon ke mət̄eləboii ke aKristo evi kadun nəmauran sinəvanuan p̄isi, naulum̄an evi kadun nəmauran sinapəhəḡut, ale aGot evi nəkadun aKristo.

4 Naulum̄an ideh tokabut gol nəkadun nəboḡ tosor tuḡ o tokel ur nəsa aGot tokel maii, igol nahur sasa len nəkadun tovi aKristo.

5 Be napəhəḡut ideh səkabut gol nəkadun nəboḡ tosor tuḡ o tokel ur nəsa aGot tokel maii, igol nahur sasa len nəkadun tovi asoan. Esuḡan apəhəḡut tosir nəkadun toḡarḡar.

6 Napəhəḡut b̄emətahun b̄ikabut gol nəkadun, ep̄itoḡ ḡai hum togut kotov p̄is navurun. Be bathut tovi hur sasa hən b̄egut navurun o hən nəkadun b̄iḡar, tikabut gol nəkadun m̄au!

7 Naulum̄an satikabut gol nəkadun husur nəboḡ aGot togol naulum̄an, igol ilav kot nənahənah han mai nəyalyalan san hən nahəsən aGot b̄iyalyal. Be napəhəḡut igol nahəsən naulum̄an iyalyal.*

8 Husur naulum̄an metəkav sagəm len napəhəḡut, be napəhəḡut metəkav egəm len naulum̄an.

9 Husur aGot sagol naulum̄an m̄os napəhəḡut, be igol napəhəḡut m̄os naulum̄an.*

10 Husur natenan, bathut aḡel gail, napəhəḡut tikad nədaḡan hən na-il-a-m̄o-an len nəkadun.*

11 Avil len Nasuḡ, napəhəḡut satoh səb̄on hum asoan toḡuer, mai naulum̄an satoh səb̄on hum asoan toḡuer. Naulum̄an ikad asoan hən b̄evi tarhət san ale napəhəḡut ikad asoan hən b̄evi tarhət san.

† **10:29:** Len naves 28 nəboḡ tosor husur *avan ideh* mai *avan enan*, ale len naves 29 nəboḡ tosor husur *nəvanuan togon*, len naut galenan, isor husur nəvanuan səkad nadəlomian. * **11:1:** 1Kor 4.16; Flp 3.17 * **11:7:** Gen 1.26-27 * **11:9:** Gen 2.18-23 * **11:10:** Galevis lotokad namitisau hən nasoruan siGot lokəmaiegai ke: Napəhəḡut ikad nədaḡan hən b̄igol nəsa b̄eləḡoni hən nəkadun, be datb̄ehusur naḡusanan siPol len 6.12 mai 8.9, napəhəḡut timasnau asoan hən asike b̄emədasi. Namilen ke ivoi hən napəhəḡut tikabut gol nəkadun, husur asike b̄igole, dereh temēdas asoan. Len naves egai, alat lotokad namitisau hən nasoruan siGot ləsələboi namilen nasoruan gegai toke *bathut aḡel gail*.

¹² Husur naut kemas napəhaʋut metəkav togəm len naulum̃an, alalum̃an lukad nəpasian salito len napəhaʋut. Avil natit ʋisi logəm len aGot.

¹³ Len nabunusian samit gabag imabe? Inor hən napəhaʋut ʋisor tuʋ van hən aGot be səkabut gol nəkadun a?

¹⁴ Len naʋide ta daməŋgai, navurun naulum̃an ʋebəlav, nəvanuan ʋisi loləboii ke sanor kasi. Navurun emədas gai.

¹⁵ Be navurun napəhaʋut ʋebəlav, igol napəhaʋut ikab masuʋ. Husur navurun tobəlav, aGot eviol hən mai napəhaʋut hən ʋikabut gole.

¹⁶ Be avan ideh ʋike ʋeʋitʋituh husur natenan, namtohusur naʋide enan, namt-sahusur ideh am. Ale alat siGot len naut ʋisi, galit am lohusur naʋide enan.

Natev siNasuʋ

(Mat 26.26-29; Mak 14.22-25; Luk 22.15-20)

¹⁷ Len nəsa nəbikel mai gamit gagai, nəsasor sal suh gamito, husur naʋonʋonan samit gail ləsavi tarhət samito be lomədas gamito.

¹⁸ Nuke nisor husur natsua. Nosəsəlon hən nasoruan sua toke, nəboŋ məttokad naʋonʋonan hum alat siYesu, mətopəpəhw gail. Ale nodəlom kəkereh hən nasoruan enan,

¹⁹ husur napəpəhwan gail limasvisi len gamito hən alat aGot tohəhaʋur hən galito ləʋiʋarʋar.

²⁰ Nəboŋ məttoʋonʋon len naut sua hən mətʋihan len natev siNasuʋ, savi nəhanan siNasuʋ məttohan lan.

²¹ Husur nəboŋ məttogəm hən nəhanan, gamit galevis mətotuʋat vəlaut səʋomito. Namilen ke galevis lumalkəkət, galevis lotərog.

²² Mətsəkad naim samit hən mətʋihan mai mətʋemun lan a? Mətomətahun alat siYesu a? Mətuke mitigol naməsəl gail nahurulit tisa a? Nekəmabe hən gamito? Nisor sal suh gamit a? Aoa! Sanisor sal suh gamit hən naʋide enan.

²³ Husur nəsa Nasuʋ tokel mai ginau, nukel mai gamit tia. Imaiegai ke: Nasuʋ aYesu, len nalenmariug aJutas toriŋi len navəlan aenemi san gail, aYesu ilav nabəta,

²⁴ esipa vi təban aGot hən, ale eʋuri. Ike, “Egai nibegw notoviol hən n̄os gamito. Mitigol nategai hən mətʋinaunau gat ginau.”

²⁵ Len naʋide tomaienən, nəboŋ lotohan tonon, aYesu ilav nabiliwai topul hən nəwain. Ike, “Nabiliwai egai evi na-kel-gati-an veveu aGot tota gati len nəda hagw; mitigol nategai hən mətʋinaunau gat ginau len nəboŋ ʋisi mətʋemuni.”*

²⁶ Husur len nəboŋ ʋisi mətʋihan nabəta egai mai mun len nabiliwai hən nəwain; mətokel ur nəmatan siNasuʋ van vəbar nəboŋ ʋegəmai.

²⁷ Imagenən, avan ideh tohan nabəta o tomun len nabiliwai hiNasuʋ len naʋide tomədas nahəsən Nasuʋ, inor hən ʋipanis sil niben Nasuʋ mai nəda han; ehum avan enan togol nəmatan siNasuʋ.

²⁸ Imagenən, nəvanuan timasbunus vahvahur nəmauran san a tahw hən ʋihan nabəta mai mun len nabiliwai.

²⁹ Husur avan ideh tohan mai tomun be sənau səhot niben aYesu tovi alat siYesu, len nəhanan mai namunian gai togole, ilav nəpanismen vi lan gai gabag.

³⁰ Husur natenan, gamit isoʋur ləsədaŋ savoi, loməsah, ale galevis lupat len nəmatan.

³¹ Imagenən, dattabunus vahvahur nəmauran sidat səʋodato len alat siYesu lotovi niben, asike dattəlav nəpanismen galenan siGot vi lan gidato.

³² Be nəboŋ Nasuʋ tobunus vahvahur nəmauran sidato; igol nəpanismen ta daməŋgai hən ʋigol datʋinor, hən asike ʋisəʋ səhoti ke datimaspanis mai navile a pan len nəmatan vi sutuai.

* 11:25: Exo 24.6-8; Jer 31.31-34

³³ Imaienan, bathudud sagw len nadəlomian, nəboŋ mət̃biðonðon hən mət̃bihan len natev siNasub, mititoh vir gamit gabag.

³⁴ Avan ideh ðimalkəkət, tihan a im bai, hən asike nəbonðonan samit magenan ðilav nəpanismen vi lan gamit gabag.

Nukad natgalevis am hən nəbikel mai gamito, be lipat vir nagəman sagw boŋ ideh.

12

Natit gail lotogəm len aNunun aGot

¹ Bathudud nadəlomian, nuke nisor husur natit gail lotogəm len aNunun aGot. Nuke mitikad naləboian lan.

² Mətələboii ke a mō, nəboŋ mət̃səkad nadəlomian, natit lototiltile gail loliv gamit vi tut, losəhar sabsab hən gamito van hən nəlablab lotobut.

³ Imagenan nuke mətələboii ke, len aNunun aGot avan ideh saləboi ðisemale hən aYesu, be len aNunun aGot ŋai nəvanuan eləboi ðike, “AYesu evi Masta.”

⁴ Ikad naviolan tiltile aNunun aGot toviol hən gail, be aNunun aGot tosua ŋai.

⁵ Ikad na-vi-tarhəte-an tiltile gail hən dat̃bigole mōs aMasta, be aMasta tosua ŋai.

⁶ Ikad naʋit totiltile gail, be aGot tosua ŋai, igol nəvanuan p̃isi san luʋan hən naʋit galen p̃isi.

⁷ AGot eviol mai galit ʋisusua hən aNunun, hən nəsa aNunun ðigole len galito ðevi tarhət salit gabag.

⁸ Len aNunun aGot, aGot eviol mai galit sua hən nasoruan hən namitisau hən nəmauran tonor. Len aNunun aGot ŋai, eviol mai galit sual am hən nasoruan hən naləboian.

⁹ Len aNunun, aGot eviol hən nəbiltidəlomian mai galit sua tile. Len aNunun aGot ŋai, eviol hən naviolan gail mai galit sua tile am, hən ðigol alat lotoməsah ləbimaur.

¹⁰ Ale eviol mai galit sua tile am hən nədaŋan gail hən ðigol namerikel gail. Eviol mai galit sua tile am hən nədaŋan hən ðikel napisulan siGot. Eviol mai galit sua tile am hən nədaŋan hən ðeləboi səhot nəsa togəm len aNunun aGot mai nəsa togəm len natəmat gail. Eviol mai galit sua tile am hən ðisor len nasoruan tiltile gail, ale mai togon am eviol hən nədaŋan hən ðeləboi ðikel ur namilen nasoruan tiltile galenan.

¹¹ Evi aNunun aGot tosua ŋai togol natgalen p̃isi. Epəpehun natgalenan mai nəvanuan ʋisusua husur naləŋonian san.*

Niben aKristo ikad nahudhuben isoður

¹² Niben nəvanuan ikad nahudhuben isoður, be nahudhuben galen lotosoður lovi niben tosua ŋai. Niben aKristo imagenan.*

¹³ Gidat p̃isi datubaptais len aNunun aGot tosua ŋai hən dat̃begəm vi niben aKristo tosua ŋai. Naut kəmas datovi Ju o datovi vanuan ta Kris, naut kəmas datovi slev o datsavi slev am, aGot eviol hən aNunun tosua ŋai mai gidat p̃isi hən dat̃bepul həni, hum nəwai dattomuni.†

¹⁴ Niben nəvanuan səkad nahudhuben sasua ŋai, ikad nahudhuben isoður lan.

¹⁵ Narien nəvanuan ðike, “Husur ke nəsavi vəlan, nəsavi hudhuben ideh,” naut kəmas nəsa tokele, narien evi hudhuben sua len niben sal.

¹⁶ Nədariŋan nəvanuan ðike, “Husur ke nəsavi mətan, nəsavi hudhuben ideh,” naut kəmas nəsa tokele, nədariŋan evi hudhuben sua len niben sal.

¹⁷ Niben kavkav tavi mətan səlani, nəsəsəloŋan han gai be? Niben kavkav tavi dariŋan səlani, namunusian han gai be?

¹⁸ Be aGot itabtabuh len nahudhuben p̃isi, etuan p̃is gail husur niben, len naut ʋisusua toləŋon ləbipat lan.

* **12:11:** Hən naves 4-11, ris Rom 12.6-8 * **12:12:** Rom 12.4-5 † **12:13:** Namilen ke datukatəpəl len aNunun aGot tosua ŋai

¹⁹ Nahudhuben galen þisi lətavi hudhut sua səlani ŋai, asike lətabon len niben tosua, niben tabuer.

²⁰ Ekitin, ikad nahudhuben isoður, be niben tosua ŋai.

²¹ Namətan saləboi þikel mai navəlan ke, “Naut kəmas gaiug, ginou səbōgw noləboi nəbīgol natit þisi.” Ale nəkadun saləboi þikel mai narien ke, “Naut kəmas gaməru, ginou səbōgw noləboi nəbīgol natit þisi.”

²² Ao! Səmagenan. Nahudhut nibedat galevis len nibedat dattonau suluvi ke ləsədan, datumaskad gail hən nibedat þimaur.

²³ Ale nahudhubedat gail dattonau ke lotovi ut kəmas, datokətkəta təban gail ivoi. Ale nahudhubedat gail nahurudat tosa hən nəvanuan ləberis gail, datosusuan galenan,

²⁴ be nahudhubedat gail, nahurudat səsa hən nəvanuan ləberis gail, losuh þarþar maien ŋai.

Be aGot esuhud þis nahudhubedat gail, hən nahudhut dattonau ke ləsavi natideh, lovi natite.

²⁵ Igol maien həni hən asike þikad napəpəhwan len nibedato, hən nahudhubedat þisi ləbəkətkəta təban galit gabag þepitþitoṽ.

²⁶ Nahudhubedat ideh þeləŋon þisa masuṽ, nahudhubedat þisi loləŋon isa masuṽ maii. Bikad na-sor-sal-suhi-an vi təban nahudhubedat ideh, nahudhubedat þisi lohəhəvur maii.

²⁷ Gamit māu mətovi niben aKristo, mətovi hudhut gail len niben kavkav.

²⁸ Ale len alat siYesu, aGot itabtabuh len ahai pispisul gail a mō; na-vəha-ru-an, ahai kelkel ur gail; na-vəha-tor-an, ahai þusan gail; beti alat lotogol namerikel gail, alat lotokad naviolan gail hən ləbīgol alat lotoməsah ləbimaur, alat lotovi tarhəte sinəvanuan gail, alat lotowol hən alat siYesu hən ləbehusur naþisal tonor, mai alat lotosor len nasoruan tiltile gail.*

²⁹ Mətunau ke gidat þisi dattovi ahai pispisul a? Mətunau ke gidat þisi dattovi ahai kelkel ur a? Mətunau ke gidat þisi dattovi ahai þusan a? Mətunau ke gidat þisi dattogol namerikel a?

³⁰ Mətunau ke gidat þisi dattokad naviolan gail hən datþigol alat lotoməsah ləbimaur a? Mətunau ke gidat þisi dattoləboi datþisor len nasoruan tiltile gail a? Mətunau ke gidat þisi dattoləboi datþikel ur namilen nasoruan tiltile galenan a? Aoa!

³¹ Be gamit māu, mətələŋon masuṽ hən naviolan seNunun aGot lotovoi am.

Avil naþisal notoke nəbisor husuri, ivoi habat səhor naþisal ideh datoləboi datþenənoṽ həni maii.

13

Naþisal hən na-ləmas-buni-an

¹ Ginou nətasor len nasoruan tiltile nəvanuan lotosorsor len gail, mai nasoruan tiltile aŋel lotosorsor len gail, be asike nətəkad na-ləmas-buni-an, nətəwal kəmas ŋai hum nəbe o nabel lototuhtuhi.

² Nətəkad nədanjan hən nəþikel napisulan siGot, mai nətaləboi səhot natit þisi aGot tosusuan gail mai naləboian þisi, ale nətəkad nəbiltidəlomian hən nəbīgol nəvehuh ləberus, be asike nətəkad na-ləmas-buni-an, nətavi ut kəmas ŋai.*

³ Nətaviol hən natit þisi notokade mai naməsəl gail, ale nətaviol hən nibegw hən nəbisor sal suh ginou len Nəboŋ siNasub,* be asike nətəkad na-ləmas-buni-an, asike nətəkad natideh tovoi.

* **12:28:** Efe 4.11   * **13:2:** Mat 17.20, 21.21; Mak 11.23   * **13:3:** Len natosian galevis ta sutuai ike, *nətaviol hən nibegw hən biparj len nəhab towunwun, be asike nətəkad na-ləmas-buni-an, asike nətəkad natideh tovoi.*

⁴ Naŵide hən na-ləmas-buni-an imaiegai: Gəbēləmas bun avan ideh, len nə-daŋ-ŷuri-an gutoh mədau maii, gugol navoian ħevi tarhət san, gəsətabulol bulosi sil natit san gotoləŋoni. Gəbēləmas bun avan enan gəsasor sal suh masuŵ hən gaiug, gəsapul hən naŵivan,

⁵ gəsagol natideh ħigol nahurun avan en ħisa, gəsənaug gaiug gabag mōs naləŋonian samŷ ŋai, nələm səpaŋpaŋ tutut, len nələm gəsətəgau gat nəsaan avan enan togole hən gaiug.

⁶ Gəbikad na-ləmas-buni-an gəsahəhaŵur hən nəsaan, be guḅon mai alat lotohəhaŵur hən nakitinan.

⁷ Gəbikad na-ləmas-buni-an goil gəgat tabtab, gotəgau gat nadələmian tabtab, nə-vatvat-viri-an samŷ səmasig boŋ ideh, gukad nə-daŋ-ŷuri-an tabtab.

⁸ Na-ləmas-buni-an asike inoŋ boŋ ideh, ipat vi sutuai. Avil nakelean hən napisulan siGot dereh teḅuer. Nasoran len nasoruan tiltile gail dereh tinoŋ. Naləboian hən nəsa aGot tosusuan gail, dereh teḅuer.

⁹ Husur gagai datoləboi kəkereh həni ale gagai datukel kəkereh hən napisulan siGot.

¹⁰ Be nəboŋ aYesu ħegəmai hən aGot ħigol vurvur natit pisi, naviolan aNunun aGot toviol hən gail gagai dereh leḅuer.

¹¹ Nəboŋ notovi tətai, nusor sumŷan natətai, nabunusian sagw esumŷan nabunusian setətai, nunau sumŷan natətai. Nəboŋ nototibau, notogəm vi haŵut, noriŋ gaḅulan naŵide galenan setətai.

¹² Gagai datokəta sumŷan nəvanuan tokəta tur len nakəlas toḅanuḅanw. Be len nəboŋ enan, dereh datekəta ris nəhən aGot timasil buni. Gagai naləboian sagw ekəkereh, be len nəboŋ enan naləboian sagw dereh tikavkav sumŷan aGot toləboi kavkav hən ginau.

¹³ Imagenan gagai datimasgol tabtab hən natgalegai lototor: datimasriŋ gat nəlodato len aGot, datimasvatvat vir natit pisi aGot tokel gati ke ləḅisarpoh, datimasləmləmas bun gidat gabag. Be len natgalen pisi, na-ləmas-buni-an ivoi esəhor eru enan.

14

Nəsa evi tarhət silat siYesu?

¹ Na-ləmas-buni-an māu tiwol hən nəmauran samito, ale mətələŋon masuŵ hən natit gail lotogəm len aNunun aGot. Be a məhat len natgalen, mətələŋon masuŵ hən mətḅikel napisulan siGot.

² Husur nəvanuan tosor len nasoruan tiltile gail, sasor mai nəvanuan gail, be isor mai aGot ŋai, husur avan ideh sasəsələŋ ləboii. Len aNunun aGot, avan enan ikel natetətan gail.

³ Be nəvanuan tokel ur nəsa aGot tokel maii, nakelean san igol nəvanuan gail ludəŋ am len nəmauran salito, igol loləŋon ivoi am len nələlito, mai etəŋov nələlito vi pan.

⁴ Nəvanuan tosor len nasoruan tiltile gail evi tarhət san gabag, be nəvanuan tokel ur nəsa aGot tokel maii, gai igol alat siYesu pisi ludəŋ am len nəmauran salito.

⁵ Noləŋon ke gamit pisi mətələboi mətḅisor len nasoruan tiltile gail, be noləŋon masuŵ səhori am hən mətḅikel ur nəsa aGot tokele. Nəvanuan tokel ur nəsa aGot tokel maii, evi tarhət silat siYesu səhor nəvanuan tosor len nasoruan tiltile gail. Be egaii bikel ur namilen nasoruan tiltile galenan hən alat siYesu ləḅələboii səhoti, igol galit ludəŋ am len nəmauran salito.

⁶ Be bathudud nadələmian, nətagəm hən gamit, nətasor len nasoruan tiltile gail, tavi tarhət samit mabe? Be nəbikel na-kel-vəhoti-an seNunun aGot mai gamito, nəbikel naləboian, nəbikel ur nəsa aGot tokel mai ginau, nəbikel naḷusanan seNunun aGot, natgalen pisi lovi tarhət samito.

⁷ Mitinau naḅuvimal mai navus beltaŋ; arsəmaur be arugol nəwalan. Asike datḅiramŷramŷ hən gəlar ḅinor, avan ideh teləboi mab hən nəḅe dattoramŷramŷ həni?

⁸ Mitinau nētrampet; ale nēvanuan ðevuv suluvi, nasoltia teləboi mab həni ke timasutaut hən gai mōs nabiltibalan?

⁹ Imaienan hən gamito. Mətbisor len nasoruan nēvanuan lototətan həni, leləboi namilen nasoruan samit mabe? Mətbisor maienan, ehum məttoşor kəmas len naməsav ŋai.

¹⁰ Len navile a pan nēvanuan lusor len nasoruan tiltile isoşur, ale gail pisi lukad namilelito.

¹¹ Imagenan, avan ideh bisor mai ginou, asike nəbeləboi namilen nasoran san, len nabunusian sagw, gai toşor evi metbōs, ale len nabunusian san, ginou novi metbōs.

¹² Imaienan hən gamito. Husur ke məttoleşon masuŋ hən natit gail seNunun aGot, mitimashisi hən mətbidaŋ am len natit gail seNunun aGot lotogol alat siYesu ləbidaŋ am len nəmauran salito.

¹³ Imagenan, avan ideh toşor len nasoruan tile ideh, teus aGot hən nədaŋan hən bikel ur namilen natetətan gai tokele.

¹⁴ Husur nəbisor tuŋ len nasoruan tile ideh, len aNunun aGot, nanunugw totoh len nəlogw isor tuŋ, be nənauan sagw ipat kəmas ŋai.

¹⁵ Nigol nəsa beti? Len aNunun aGot dereh nanunugw tisor tuŋ. Ale dereh nisor tuŋ am hən nēvanuan ləbeləboi səhot na-sor-tuŋ-an sagw. Len aNunun aGot dereh nanunugw tekəkai. Ale dereh nekəkai am hən nēvanuan ləbeləboi səhot nəsa notokəkai həni.

¹⁶ Asike bimagenan, dereh timaiegai ke: len aNunun aGot, nanunum totoh len nəloŋ bisor len nasoruan tile hən gəbisal suh aGot, nēvanuan totətan həni, saləboi bikel “Ganan” hən nasipaam sam, husur gai saləboi nəsa gotokele.

¹⁷ Naut kəmas nasipaam sam bivoi, asike igol avan enan idaŋ am len nəmauran san.

¹⁸ Nosipa vi təban aGot hən notosor len nasoruan tiltile gail səhor gamit pisi məttoşole.

¹⁹ Be len naşonşon silat siYesu, len naləboian sagw, nəbisor ðemidol ŋai len nasoruan lotoləboi, hən ləbesəşoŋ səhot naşusanan sagw, ivoi masuŋ səhor nəbisor bəbəlav len nasoruan tile lototətan həni.

²⁰ Bathudud nadəlomian, samtesuŋan alahutai len nənauan samito. Mətesuŋan atuhlahutai ləsaləboi naŋide hən nəsaan sal, be len nabunusian samito, len nənauan samito, mətesuŋan nēvanuan tomatmatu.

²¹ Len nalo lutosi ke, Nasuŋ aGot ekəmaiegai:

“Len nēvanuan lotosor len nasoruan tiltile gail,

len nabuŋon nametbōs gail,

dereh nisor mai alategai,

be naut kəmas notogol tomagenan,

asike ləşəşoŋ hən ginou.”*

²² Imagenan beti, hum ma məttonau suluvi ke nasoruan tiltile gail igol pərpəp həni ke aGot itoh mai alat lotokad nadəlomian lan. Be nasoruan tiltile galenan ləşəpat mōs alat lotokad nadəlomian, be hən alat ləşəkad nadəlomian ləbipes haşetw lan. Avil na-kel-urian hən nəsa aGot tokele, igol pərpəp həni ke aGot itoh mai alat lotokad nadəlomian lan. Ipat mōs alat lotokad nadəlomian, savi mōs alat ləşəkad nadəlomian.

²³ Imaienan, gamit siYesu pisi mətbibonşon, gamit pisi mətbisor len nasoruan tiltile gail, ale nēvanuan galevis am lototətan hən nadəlomian o ləşəkade, ləbēbis lohoim, dereh like məttoşinvinu.

²⁴ Be gamit pisi mətbikel ur nəsa aGot tokel mai gamito, ale avan ideh totətan hən nadəlomian o səkade bēbis lohoim, len natgalen pisi, dereh nəlon timaşur, teləboi səhot nəsaan san toşur,

* **14:21:** Isa 28.11-12. Nəboŋ aIsaiah totos nasoruan siGot toke, *alategai*, aGot isor husur nēvanuan san gail a Jutah.

²⁵ ale natit lotosusuah len nəlön liparpar. Ale dereh tipair dan nəsaan san, titeh len tan, kəta vi pan hən b̄ilotu hən aGot. Dereh tisor təvah ke, “Ekitin, aGot itoh len gamito.”

Naṗisal hən naḅonḅonan hən nalotuan

²⁶ Bathudud nadəlomian, nekəməbe? Nimaris kotov nəsa notokele maiegai. Nəboṅ mətḅiḅonḅon hən mətḅilotu, gamit ideh tekəkai, gamit ideh teṗusan, gamit ideh tikel na-kel-vəhoti-an seNunun aGot, gamit ideh tikel nasoruan len nasoruan tile, ideh am tikel namilen. Natit ṗisi mətḅigole limasgol gamit ṗisi siYesu mətḅidan am len nəmauran samito.

²⁷ Gamit ideh ḅeləṅon ḅikel nasoruan len nasoruan tile, teru o titor ṅai lisor, salesəhor totor. Limassor ṽisusua ale avan ideh timaskel namilen nasoruan salito.

²⁸ Asike mətḅikad avan ideh toləboi ḅikel namilen, nəvanuan toke tikel nasoruan len nasoruan tile, sator len naḅonḅonan. Tisor mai gai gabag mai aGot ṅai.

²⁹ Gamit ideh ḅeləṅon ḅikel ur nəsa aGot tokel maii, teru o titor lisor, ale galit am limassəsəloṅ, nau vahvahur na-kel-uri-an enan, hən ləḅeləboi səhoti ke togəm len aNunun aGot o eḅuer.

³⁰ Ale avan ideh am tobətah, na-kel-vəhoti-an seNunun aGot ḅegəm həni, nəvanuan tosor tesib hən tobətah ḅisor.

³¹ Len naṽide tomagenan, galit ṗisi ləḅikel ur nəsa aGot tokel mai galito, lisor ṽisusua hən gamit ṗisi mətḅeləboi səhot naṗusanan, ale hən gamit ṗisi mətḅeləṅon ḅivoi am len nəlomito.

³² Mitinau gat nategai: nəvanuan tokel ur nəsa aGot tokel maii, iwol hən nanunun totoh len nəlön, gol ke toləboi ḅisor o ḅesib len nasoran san hən avan ideh am ḅisor.

³³ Len nalotuan, aGot emətahun gamit ṗisi mətḅisor taṽtaṽor ḅonḅon len namityal tosua ṅai. AGot savi aGot hən nətəṽtaṽoran, ao, evi aGot hən natəmat. Timagenan len naḅonḅonan silat siYesu len naut ṗisi.

³⁴ Len naḅonḅonan gail silat siYesu latṗəhaṽut lemədau husur sanor hən ləḅisor, be litoh mədau, səsəloṅ husur nalotuan, hum nalo tokele.

³⁵ Ləḅeləṅon ke ləḅeləboi səhot natideh, leus asoalit a im səḅolito. Evi hur sasa hən naṗəhaṽut ḅisor len naḅonḅonan silat siYesu.†

³⁶ Mətunau ke gamit mətovi nəkadun nasoruan siGot a? Mətunau ke ibar gamit səḅomito ṅa?

³⁷ Gamit ideh ḅinau ke tovi ahai kelkel ur o nəvanuan aNunun aGot totoh lan, teləboi səhoti, ke, nəsa nototosi van hən gamit gagai evi nakelean today siNasub.

³⁸ Be avan ideh ḅemətahun ḅeləboi natenan, aGot dereh temətahun ḅeləboi avan enan.

³⁹ Imagenan bathudud sagw len nadəlomian, mətəleṅon masuṽ hən mətḅikel napisulan siGot, ale samtikai tas nasoran len nasoruan tiltile gail.

⁴⁰ Be len naḅonḅonan, mitigol natit ṗisi len naṽide tovoi, mətəhusur nəyah hən nalotuan notomadhakele, samtilotu ḅular.

15

Na-le-məhat-an seKristo dan nəmatan

¹ Bathudud nadəlomian, nuke mitinau təlmam hən na-kel-uri-an tovoi notokel uri mai gamito, na-kel-uri-an tovoi mətḅokade, na-kel-uri-an tovoi mətḅoil gəgat lan gagai.

² Len na-kel-uri-an enan tovoi notokel mai gamito, aGot ilav kuv gamit dan nəsaan samito, mətḅetəgau gat nasoruan notokel uri mai gamito. Asike təmagenan, nadəlomian samit tavi nadəlomian kəmas ṅai.

† 14:35: Nəvanuan namitisau galevis hən nasoruan siGot lunau ke naves 34-35 savi natosian kitin siPol. Len natosian galevis ta sutuai, naves 34-35 arupat len naut egai, len natosian galevis am arupat a tahw, husur 14.40.

³ Husur nesa Nasuð tokel mai ginau, nukel mai gamit tia. Nabiltitit səhor natit þisi am imaiegai ke: aKristo imat mōs gidato hən bilav kuv gidat dan nesaan sidato mai nəpanismen han, hum lototosi len natosian siGot.*

⁴ Lutavun aKristo, ale aGot igol tole məhat dan nəmatan len nəmariboŋ na-vəha-tor-an. Enan tu lutosi sutuai len natosian siGot.*

⁵ Ale aKristo evisi hən aPita torisi, beti evisi hən alat lotosəŋavur pisan toru lotorisi.*

⁶ Husur natenan, evisi hən nəbathudud nadəlomian lotovi 500 lotorisi len namityal tosua ŋai. Galit galevis lupat len nəmatan, be isəbur lumaur sal vəbar daməŋai.

⁷ Ale evisi hən aJemes torisi, beti evisi hən ahai pispisul gail þisi lotorisi.

⁸ Naməkot hən galit þisi, aKristo evisi hən ginau am notorisi, naut kəmas tohum lotopas ginau len nəboŋ sanor həni.*

⁹ Husur ginau novi ahai pispisul a pan len ahai pispisul gail am. Nəsənav hən ləbəkis ginau hən ahai pispisul, husur notomədas bun alat siYesu lotovi vanuan siGot.*

¹⁰ Avil len navoian aGot toviol kəmas həni, nogəm surman ginau gagai notoŋat nəhes enan. Ale navoian san van hən ginau səpat kəmas. Ao, noum habat səhor ahai pispisul gail þisi am—be savi ginau notogole, len navoian toviol kəmas həni, len ginau, aGot igole.

¹¹ Imagenan, naut kəmas ginau o galito, ginamit þisi namtukelkel ur na-kel-uri-an tovoi maienan, ale enan na-kel-uri-an tovoi gamit məttodəlomi.

Na-le-məhat-an dan nəmatan

¹² Ale ginamit þisi namtbikel uri ke, aGot togol aKristo tole məhat dan nəmatan, imabe gamit galevis luke na-le-məhat-an dan nəmatan ebuer?

¹³ Na-le-məhat-an dan nəmatan taɓuer, namilen ke, na-le-məhat-an dan nəmatan seKristo am, aGot asike tagole.

¹⁴ Ale aGot asike tagol na-le-məhat-an seKristo dan nəmatan, namilen ke, na-kel-uri-an sinamit tavi ut kəmas, ale nadəlomian samit am tavi ut kəmas.

¹⁵ A məhat hən natenan, namilen ke, ginamit ahai pispisul, namttalibliboŋ husur aGot, husur namtukel uri ke aGot igol aKristo ile məhat dan nəmatan. Be na-le-məhat-an dan nəmatan taɓuer, aGot asike tagol aKristo tale məhat dan nəmatan.

¹⁶ Husur aGot asike tagol alat lotomat lətale məhat dan nəmatan, namilen ke, na-le-məhat-an dan nəmatan seKristo am, aGot asike tagole.

¹⁷ Ale aGot asike tagol aKristo tale məhat dan nəmatan, nəbathudəlomian samit taɓuer, məttatoh len nesaan samit sal.

¹⁸ Təmaienan, alat lotokad nadəlomian len aKristo, lotopatmari len nəmatan, galit am lətəmasig.

¹⁹ Husur dattəkad nə-vatvat-viri-an len aKristo len nəmauran egai ŋai, na-le-məhat-an sidato dan nəmatan taɓuer, tanor hən nəvanuan gail lətalolosa masuŋ hən gidato səhor avan ideh am len navile a pan.

²⁰ Be səmaienan, sakitin.

Nakitinan imaiegai ke: aYesu m̄au, nəboŋ aGot togol tole məhat dan nəmatan, igol tovi metəkav hən tole məhat hum na-kel-gati-an ke alat lotokad nadəlomian lotopatmari len nəmatan, galit tu dereh lile məhat.*

²¹ Bathut ke nəvanuan sua tovi þisal hən nəmatan togəmai, nəvanuan sual am evi þisal hən na-le-məhat-an dan nəmatan togəmai.

²² Surman nəvanuan þisi lotomat sil lotovi siAtam, nəvanuan þisi lotovi siYesu, aGot dereh tigol likad nəmauran dan nəmatan.†

* **15:3:** Isa 53.5-12   * **15:4:** Psa 16.10; Hos 6.2   * **15:5:** Mat 28.16-17; Mak 16.14; Luk 24.34, 36; Jon 20.19

* **15:8:** Uman 9.3-6   * **15:9:** Uman 8.3   * **15:20:** Len naves egai, nəboŋ toke aKristo *tovi metəkav hən tole məhat hum na-kel-gati-an...* namilen ke aKristo tole məhat metəkav, esurman na-kel-gati-an siGot ke, nəvanuan þisi lotokad nadəlomian dereh lile məhat dan nəmatan.   † **15:22:** Hən naves 21-22, ris Gen 3.17-19; Rom 5.12-21

²³ Be dereh lile məhat len namityal salit v̄isusua, nametəkav aKристо; husuri, nəboŋ aKристо бегəmai, alat seKристо dereh lile məhat.

²⁴ Beti nanoŋan dereh tegəm balai. Natəmat p̄isi lotoil a m̄o, mai nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an p̄isi, mai nədaŋan p̄isi, aKристо dereh tigol levi ut kəmas p̄isi.‡ Ale nədaŋan san hən na-il-a-m̄o-an hum aKiŋ, dereh tilavi mai aGot aTata.

²⁵ Husur aKристо teil a m̄o m̄au hum aKiŋ van vəbar tovəlas naenemi san gail p̄isi vi pan, hum lotovi ut kəmas.*

²⁶ Ale nəmatan evi naenemi naməkot aKристо bigol b̄imasig. Dereh nəmatan təbuer.

²⁷ Husur natosian siGot ike, “eriŋ natit p̄isi len navəlan aKристо, hum aKристо tovəlas gail vi pan.” Ale nəboŋ natosian toke, eriŋ “natit p̄isi” len navəlan aKристо, datoləboii ke aGot savi ideh len natgalen p̄isi, husur evi aGot toriŋ natit p̄isi len navəlan aKристо.*

²⁸ Be nəboŋ aGot b̄eriŋ natit p̄isi len navəlan aKристо b̄inoŋ, beti aNatun aGot dereh teriŋ gai gabag len navəlan aTəman toriŋ natit p̄isi len navəlan aNatun, hən aGot m̄au biyalyal səhor natit p̄isi, hən naləŋonian san səb̄on b̄evisi.

²⁹ Na-le-məhat-an dan nəmatan təbuer, nəvanuan gail lotobaptais silat lotomat tia, dereh lətagol nəsa? Takitin ke alat lotomat, aGot asike tagol lətale məhat dan nəmatan, nəvanuan lotobaptais salito, lubaptais m̄os nəsa?§

³⁰ Ale ginamit, asike namttale məhat dan nəmatan, ginamit namtutoh tabtab pəpadaŋ hən nəmatan m̄os nəsa?

³¹ Akis nəmatan ipat pəpadaŋ hən ginau. Natenan ekitin hum tokitin ke notoŋiv masuŋ hən gamito len nəmauran məttoke len aYesu Kристо, aMasta sidato.

³² ANunun aGot təbuer len ginau suŋian nəvanuan navile a pan ŋai, nuḅal mai alat a Efesus lotohum narivatvat katkat m̄os nəsa? Savi m̄os natideh! Ale aGot asike tagol alat lotomat lətale məhat dan nəmatan, dattahusur nasoruan toke “datihan, datemun husur pelan dereh datimat.”*

³³ Alat lotokəmaienan salegəras gamito. Nasoruan toke, “Nətahan mai nəvanuan tosa, emədas nəboruan tovoi,” evi kitinan.

³⁴ Samtevinvinu am, təlmam van hən nənauan tovoi hum tonor hən mət̄bigole. Mitinoŋ dan nəsaan. Husur gamit galevis lotətan hən aGot—nokəmaienan hən nahurumit b̄isa lan.

Len na-le-məhat-an dan nəmatan niben nəvanuan imabe?

³⁵ Avil dereh avan ideh tike, “AGot igol mab hən alat lotomat lile məhat? Dereh likad nibelit tomabe?”

³⁶ Govi hoŋon! Namisurhut natideh gotodaŋdaŋi imasmat hən b̄imaur, hən b̄itov vi məhat.

³⁷ Nəsa gotodaŋdaŋi səkad niben бегəmai, savi nəhai b̄itov vi məhat, be gudaŋ namisurhut kəmas ŋai, hum ma tovi misurhuwit o misurhut natideh am.

³⁸ Be aGot beti eviol mai namisurhute gail nibelit toveveu gai toləŋon ləb̄ikade. Ale v̄isusua len namisurhut lototiltile, aGot igol titov, tikad niben səb̄on ŋai.

³⁹ Len naŋide tomaienən, niben natit p̄isi lotokad nəmauran ləsaŋit̄p̄itoŋ. Niben nəvanuan etile, niben narivatvat etile, niben nəman naməsav etile, niben naieh etile.

⁴⁰ Ale ikad natit gail len nəmav lotokad nibelito hum tokad natit gail len navile a pan lotokad nibelito. Nəyalyalan hən niben natit gail len nəmav etile dan nəyalyalan hən natit gail len navile a pan.

‡ 15:24: Nəboŋ aPol tosor husur natəmat p̄isi lotoil a m̄o, mai nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an p̄isi, mai nədaŋan p̄isi, isor husur natəmat gail mai nədaŋan lotokade hən lotoil a m̄o hən natite. * 15:25: Psa 110.1 * 15:27: Psa 8.6 § 15:29: Len naut a Korint, ikad galevis len alat siYesu lotobaptais silat lotomat tia. Naŋide enən savi naŋide len alat siYesu len naut ideh am, ale gagai datsaləboi nadələmian silat lotogole. Imasil ke galevis lotogole, be aPol sakele ke todaŋ hən naŋide enən, husur aPol isor husur na-le-məhat-an dan nəmatan, sator husur nəbaptaisən enən. * 15:32: Isa 22.13

⁴¹ Namityal ikad namīalan san, nahəbati ikad namīalan san, mai namēso gail lukad namīalan tile am. Ale len namēso gail, namīalan hən namēso sua etile, namīalan hən namēso tile am etile.

⁴² Imaienan ηai len na-le-məhat-an dan nəmatan. Gagai niben nəvanuan imat, iḃo len tan, be nəboŋ aGot ḃigol ḃile məhat, dereh niben nəvanuan tikad nəmauran vi sutuai. Asike iḃos nətan boŋ ideh.

⁴³ Gagai niben nəvanuan evi ut kəmas, be nəboŋ ḃile məhat dereh tiyalyal. Gagai sədaŋ, be nəboŋ ḃile məhat, dereh tidaŋ.

⁴⁴ Gagai niben nəvanuan evi natit hən navile eg a pan, be nəboŋ ḃile məhat, dereh tevi natit hən nəmav, niben veveu tonor hən ḃitoh len nəmav. Husur tokad niben hən navile eg a pan, ale ikad niben hən nəmav am.

⁴⁵ Imagenan, natosian siGot ike, “Nəvanuan nametəkav, aAtam, egəm vi titsua tokad nəmauran.” Be aAtam naməkot, tovi aKristo, egəm vi Nunun Nəmauran toviol hən nəmauran vi sutuai.*

⁴⁶ Avil nəmauran vi sutuai togəm len aNunun Nəmauran sagəm a m̃o, ao, nəmauran len navile eg a pan egəm a m̃o, ale husuri, nəmauran vi sutuai len nəmav.

⁴⁷ AAtam, nəvanuan nametəkav, evi vanuan navile a pan aGot togole hən nətan. Ikad nəmauran hən navile a pan. AKristo, nəvanuan na-vəha-ru-an, evi vanuan nəmav. Ikad nəmauran hən nəmav.*

⁴⁸ Alat navile a pan lotokad nəmauran hən navile a pan, losur̃an nəvanuan tokad nəmauran hən navile a pan aGot togole hən nətan. Alat lotokad nəmauran hən nəmav, losur̃an nəvanuan nəmav tokad nəmauran hən nəmav.

⁴⁹ Sur̃an gidat dattolav kot aAtam, nəvanuan navile a pan aGot togole hən nətan, len navide tomaienan, datimaslav kot aKristo, nəvanuan nəmav.

⁵⁰ Bathudud nadəlomian, nekəmaiegai ke: nibedat tokad naməŋod mai nəda saləboi ḃikad nəmauran mai aGot len natohan pipihəlan. Bathut nibedat ḃibos nətan, saləboi ḃikad nəmauran vi sutuai lan.

⁵¹ Mitinau. Nikel vəhot natsua maiegai ke: savi gidat p̃isi datḃipatmari len nəmatan. Be gidat p̃isi, aGot dereh tegəgel hən gidat p̃isi

⁵² vəha-sua ηai, len namityal topitol ηai hum nəmet tokavəmat, len nəwalan hən nətrampet hən nanoŋan. Husur nətrampet dereh tiwal, ale aGot dereh tigol alat lotomat lile məhat hən ləḃimaur vi sutuai. Gidat datsəmat sal, aGot dereh tegəgel hən gidat maienan.**

⁵³ Husur nibedat dattokade gagai ḃiḃo, timasgəm vi bedat togon asike ḃiḃo boŋ ideh. Ale nibedat dattokade gagai ḃimat, timasgəm vi bedat togon ḃimaur vi sutuai.

⁵⁴ Nibedat ḃiḃo, nəboŋ ləḃegəm vi bedat tile asike ḃiḃo, ale, nibedat ḃimat, nəboŋ ləḃegəm vi bedat tile ḃimaur vi sutuai, beti nasoruan lototosi dereh tisarpoḃ toke, “Nəmatan imasig, eḃuer, aGot iḃal maii ale esəhor buni.”*

⁵⁵ “Eee, Matan, nasəhorian sam̃ gai be? Gumasig!

Eee Matan, nədaŋan sam̃ gai be? Godədas gəḃevin ginamit am.”*

⁵⁶ Nəwei hinəmatan evi saan—nəvanuan timasmat sil nəsaan, ale nədaŋan nəsaan tokade, egəm len nalo—nəvanuan togol nəsaan eḃur kotov nalo, ale timaspanis sile.

⁵⁷ Be sipa vi təban aGot! Len aMasta sidat, aYesu Kristo, aGot ilav kuv gidat dan nəsaan mai nəmatan, igol datowin səhor gəlar p̃isi.

⁵⁸ Imaienan bathudud nadəlomian notoləmas bun gamit p̃isi, mətəil gəgat. Samterus dan nadəlomian məttoke len na-kel-uri-an tovoi. Akis nələmit tidaŋ masuḃ len nauman siNasuḃ, husur mətələboii ke nauman samit len Nasuḃ evi m̃os natite, savi ut kəmas.

* 15:45: Gen 2.7 * 15:47: Gen 2.7, 3.19; Jon 3.13, 31 ** 15:52: Hən naves 51-52, ris 1Tes 4.15-17 * 15:54: Isa 25.8 * 15:55: Hos 13.14

16

Na-bubulah-vat-an m̄os alat siYesu a Jerusalem

¹ Gagai nuke nisor husur na-bubulah-vat-an m̄os alat siGot. Nuke mitigol husur n̄osa notokel mai alat siYesu len naut tiltile gail len naprovens Kalatia.*

² Len n̄emaribon̄ met̄ekav h̄en nawik, gamit v̄isusua m̄eteriṅ n̄evat ideh gail tipat, nahudhuvat h̄en naṣurṣuran samito. Ale sahsah tuan n̄evat enan h̄en beutaut vir naḡeman sagw, savi h̄en n̄ebon̄ en beti m̄et̄bebubulah vat.

³ Ale n̄ebon̄ n̄ebeḡamai, mitilekis h̄en gamit galevis m̄ettonau ke lotovoi. Dereh nilav nalob̄ulat napisulan mai galito, ale nes̄evat galito h̄en l̄eb̄itariv naviolan samito vi Jerusalem.

⁴ Ale b̄inor h̄en ginau am n̄eb̄ivan ei, dereh galit litah mai ginau len n̄eyaran sagw.

Na-sor-utaut-an

⁵ Dereh niyar tur len naprovens Masetonia. Ale n̄ebon̄ n̄eb̄iyar tur len naprovens Masetonia b̄inon̄, dereh neḡem h̄en gamito.*

⁶ Hum ma n̄eb̄itoh mai gamit beb̄elav k̄ekereh, o v̄ebar nah̄ebati naut susus l̄eb̄inon̄ h̄en m̄et̄bevi tarh̄et sagw len n̄eyaran van, vi lan naut ideh n̄eb̄evi lan.

⁷ Husur nom̄etahun n̄eb̄iyar tur len naut samit tutut ṅai. AGot b̄idam̄ h̄eni, nuvatvat viri ke nitoh teb̄elav k̄ekereh mai gamito.

⁸ Be dereh nitoh a Efesus van v̄ebar naPentikost, n̄ehanan h̄en n̄ematuan.*

⁹ Husur aGot es̄eṅav h̄en nab̄iltiṣisal h̄en n̄eb̄igol nab̄iltiuman b̄iṽan h̄en naṽit b̄isoḅur, naut k̄emas n̄evanuan tosoḅur lotom̄etahun nauman sagw.†

¹⁰ N̄ebon̄ aTimoti beḡamai, samtigol natideh h̄en b̄em̄etahw lan, len natohan san mai gamito, husur gai igol nauman siNasub̄ sum̄ian ṅai ginau notogole.*

¹¹ Gamit ideh sateṅit n̄ehon van h̄eni, satinau ke tovi ut k̄emas. Be m̄et̄evi tarh̄et san len n̄eyaran san h̄en b̄et̄almam ḡem h̄en ginau, n̄elon topul h̄en nat̄emat. Nutoh vir gai mai n̄ebathudud nad̄elomian galevis am.

¹² Nuke nisor husur awawa sidat len nad̄elomian, aAṗollos. Nukel buni ke timastah mai awawa nad̄elomian gail am l̄eb̄ivan h̄en gamito, be savi nal̄eṅonian san h̄en b̄ivan gagai. N̄ebon̄ b̄ikad naṣisal, dereh tivan h̄en gamito.*

N̄e-maris-kotovi-an

¹³ M̄et̄ehulahul. M̄eteil ḡegat len nad̄elomian. M̄eteil b̄ur nam̄etahwan. Mitidaṅ.

¹⁴ N̄esa m̄et̄bigole, mitigol galen ṣisi len na-l̄emas-buni-an.

¹⁵ Bathudud nad̄elomian, m̄etol̄eboi aStefanas mai n̄ebathudud san. Galit namet̄ekav lotokad nad̄elomian len naprovens Akaia, ale loviol h̄en galito h̄en l̄eb̄evi tarh̄et silat siGot.* Nous gamit, noṅir gamit ke,

¹⁶ len na-l̄emas-buni-an m̄eteriṅ gamit len nav̄elalito, galit mai n̄evanuan ṣisi lotob̄on mai galito len nauman, lotoum habat m̄os na-ke-uri-an tovoi.

¹⁷ Noh̄ehaṽur masuṽ len naḡeman siStefanas, aFortunatus mai aAkaikus, husur alalum̄ian galegai lovi tarh̄et sagw, gel gamit m̄etsal̄eboi m̄et̄bigole.

¹⁸ Lugol nol̄eṅon ivoi am len n̄eogw, hum lotogole h̄en gamit tia. Husur enan nuke, m̄eteputsan n̄evanuan lotomaienan len n̄enauan samito.

¹⁹ Alat siYesu len naut tiltile len naprovens Asia lukel na-ke-ivoi-an mai gamito. AAkwila mai aPrisilla, mai alat siYesu lotob̄onḅon len naim s̄elaru loh̄ehaṽur h̄en lotokel na-ke-ivoi-an mai gamit len Nasub̄.*

* **16:1:** Rom 15.25-26 * **16:5:** Uman 19.21 * **16:8:** NaPentikost evi n̄ehanan h̄en n̄ematuan topat len n̄emaribon̄ tovi 50 husur n̄ePasova.

† **16:9:** H̄en naves 8-9, ris Uman 19.8-10 * **16:10:** 1Kor 4.17 * **16:12:** Uman 18.24

* **16:15:** 1Kor 1.16 * **16:19:** Uman 18.2

²⁰ Gegai nɛbathudud ɸisi len nadɛlomian lukel na-ke-ivoi-an mai gamito. Len na-lɛmas-buni-an siGot len nɛlomito, mɛtesuñ gabag hɛn nɛtarhomit gail hɛn mɛtɸikel na-ke-ivoi-an sagw mai gamito.

²¹ Ginau aPol nutos na-ke-ivoi-an egai hɛn navɛlagw sɛɸogw ŋai.

²² Avan ideh asike ɸelɛmas bun Nasuɸ—tipanis sile! Masta sidato, gegɛmai!‡

²³ Nasuɸ aYesu teviol kɛmas hɛn navoian mai gamito.

²⁴ Len aKристо aYesu, na-lɛmas-buni-an sagw tipat len gamit ɸisi.

---

‡ 16:22: KelV 22.20. Len naut egai, ike *Maranata* tovi nasoruan ta Aram namilen ke *Masta sidato*, *gegɛmai*.

2 Korint

Nalobulat napisulan na-və^{ha-ru-an} aPol totosi van hən alat a Korint

Ase itos nalobulat napisulan egai?

APol itosi.

APol itosi hən nəsa?

APol itosi husur galevis len alat siYesu a Korint lusor tas aPol, lopəpəhw dani. APol eləŋon isa be eləmas bun galito, eləŋon masuṽ hən bıkad navoivoian mai galito. Ale nəboŋ lototəlmam, us navoivoian maii tətəs, aPol ikel nahəhəṽuran san.

APol itosi van hən ase?

APol itosi van hən alat siYesu len naut a Korint.

APol itos nalobulat napisulan egai ŋais mai len naut a be?

Itosi van hən alat a Korint pəpadaŋ hən nasihau tovi A.D. 58 nəboŋ totoh len naprovens Masetonia.

- 1) Na-ke-ivoi-an mai nasipaan vi təban aGot (1.1-11)
- 2) APol isor husur nəsa togole a mō (1.12-2.4)
- 3) APol eŋir alat siYesu len naut a Korint ke likad navoivoian tətəs mai nəvanuan togol tosa (2.5-2.17)
- 4) APol isor husur nauman san togəm len aGot (3.1-6.13)
- 5) APol ikai tas nəbonan mai alat ləsəkad nadəlomian len aYesu (6.14-7.1)
- 6) APol isor husur nakemkeman san (7.2-7.16)
- 7) Naviolan mōs alat siYesu len naut a Jerusalem (8.1-9.15)
- 8) APol isor husur na-il-a-mō-an gai tokade hum ahai pispisul siYesu (10.1-13.10)
- 9) Nə-maris-kotovi-an (13.11-13)

Na-ke-ivoi-an siPol

¹ Ginau aPol nutos nalobulat napisulan egai. Len naləŋonian siGot, ilekis hən ginau hən notovi ahai pispisul seKristo, aYesu. Ginau mai aṽadato len nadəlomian, aTimoti, namrutosi.* Nutos nalobulat napisulan egai van hən alat siGot len naut a Korint, mai alat lotovi siGot səbōn len naut p̄isi len naprovens Akaia.

² AGot aTəmadato mai Nasuḅ aYesu Kristo, areviol kəmas hən navoian mai gamito, mai arigol nəlomit tikad natəṁmat tabtab.

Nasipaan siPol

³ Nə-sal-suhi-an tivan hən aGot aTəman aMasta sidato, aYesu Kristo. AGot evi aTəmadato nəlon totaŋis gidato, evi nəkadun navoian p̄isi togol nəlon nəvanuan toləŋon tovoi am.*

⁴ Igol nəlonamit eləŋon ivoi am len na-ləŋon-isa-vəsa-an p̄isi sinamito. Igole hən namtbəleboi namtb̄igol alat lotoləŋon tosa vəsa, ləbələŋon b̄ivoi am len nəlolito. Ale len nəsa aGot togole hən ginamito, namtigole hən galito.

⁵ Hum namttoləŋon tosa vəsa sil aKristo, hum namttokatəp̄ol hən na-ləŋon-isa-vəsa-an san, len naṽide tomaienən, len aKristo, aGot igol namtoləŋon ivoi am len nəlonamito, igol na-ləŋon-ivoi-an len nəlonamito epul səsəhov.

⁶ Namtbəleŋon b̄isa vəsa, nəmauran sinamit b̄idaŋ, imagenan hən namtb̄igol mət̄beləŋon b̄ivoi am len nəlomito, imagenan hən mət̄bıkad nə-lav-kuv-gamit-an dan nəsaan samito. AGot b̄igol namtbəleŋon b̄ivoi am len nəlonamito, imagenan hən namtb̄igol mət̄beləŋon b̄ivoi am len nəlomito. Ale naṽit natenən evi nə-daŋ-b̄uri-an len gamito, hən mət̄beləboi mət̄b̄idaŋ b̄ur na-ləŋon-isa-vəsa-an toṽitoṽ hən namttoləŋon tosa vəsa lan.

* **1:1:** Uman 18.1-18   * **1:3:** Psa 94.19; Isa 40.1

⁷ Namtudaŋ len nə-vatvat-viri-an namttokade hən gamito. Namtoləboii ke, hum mättokatəpol hən na-ləŋon-isa-vəsa-an sinamito, len naŋide tomaienən dereh aGot tigoł mətələŋon tivoi am len nəlomito, hum togole len nəlonamito.

⁸ Bathudud nadələmian, namtomətahun mət̃betətan hən na-ləŋon-isa-vəsa-an tovisi hən ginamito len naprovens Asia. Namtoləŋon isa vəsa batbat səhor masuŋ hən nədaŋan namttokade hən namt̃bidaŋ buri. Nəlonamit iḃov hən nəmauran sinamito.*

⁹ Kitin, namtunau ke namt̃bimat. Naten evisi hən asike namt̃berin̄ nəlonamit len ginamit səbonamito, be hən namt̃berin̄ nəlonamit len aGot togolgol alat lotomat lile məhat dan nəmatan.

¹⁰ İlav kuv ginamit dan nəmatan pəpadaŋ hən tobar ginamito. Ale namtoləboii ke dereh tilav kuv ginamito tətəs am. Namtorin̄ nəlonamit lan hən bilav kuv tabtab hən ginamit sal.

¹¹ Ale len na-sor-tuŋ-an samit gail mətovi tarhət sinamito. Nə nəvanuan b̃isobur ləb̃isor tuŋ m̃os ginamito, dereh aGot tivoi masuŋ hən ginamito, ale nəvanuan t̃isobur lesipa vi təban aGot həni.

APol egəgel hən nənauan san; savi Korint am

¹² Namtoŋiv len nategai ke: nəlonamito tomasil ikel koti ke: len nəmauran sinamit len navile eg a pan, mai len naŋide namttokade mai gamito, namtsasusuan natideh, namtohusur naləŋonian siGot. Naŋide sinamit sagəm len namitisau sinəvanuan, be egəm len navoian aGot toviol kəmas həni.

¹³⁻¹⁴ Namtsatos natideh mətodədas mət̃beləboii. Namtutos nəsa mət̃toləboi mət̃beŋurun̄ ləboii, mət̃beləboi səhoti. Ale naut kəmas mət̃toləboi kəkereh hən ginamit gagai, nuvatvat viri ke dereh mət̃ləboi səhot ginamito. Beti, len nəboŋ siNasub̄, aYesu, dereh mət̃eŋiv len ginamito len naŋide toŋitoŋ hum namttoŋiv len gamito.

¹⁵ Bathut notonau ləboi natgalen tia, a m̃o nunau utaut hən nəbegəm ris vəha-ru hən gamito, hən nəbevi tarhət samit vəha-ru.

¹⁶ Nunau ke len nəyaran sagw vi lan naprovens Masetonia, dereh negəm ris gamito. Ale nəboŋ nəbetəlmam dan naut a Masetonia, dereh neris gamit tətəs, hən mət̃bevi tarhət sagw len nəyaran vi Jutea.*

¹⁷ Hum ma mət̃tosor isa hən ginau husur notogəgel hən nə-nau-utaut-an sagw. Nəboŋ notonau utaut maienan, mətunau ke nəlogw emələla həni a? Mətunau ke len nənauan sagw nohusur naŋide silat navile a pan lotogəgəras, lotoke, “Evoi,” be namilen ke, “Ao?”

¹⁸ Be sum̃an aGot togol tabtab hən nəsa tokele, nasoruan sinamit van hən gamito sagəgel, sakel b̃onb̃on hən “Evoi” mai “Ao.”

¹⁹ Ginamit, aSilas,* aTimoti mai ginau, namtukel ur na-kel-uri-an tovoi husur aYesu Kristo, anatun aGot. Ale aYesu sagəgel boŋ ideh, savi “Evoi” mai “Ao” b̃onb̃on. Be len gai, akis aGot ekitin, igol nəsa tokele, ike, “Evoi.”*

²⁰ Husur na-kel-gati-an p̃isi siGot, lusarpoh len aKristo. Len aKristo aGot ike, “Evoi,” igol natit p̃isi tokel gati ke tigołe. Ale len aKristo datuke, “Ganan! Evoi!” mai aGot hən datb̃isal suh nəyalyalan san.

²¹ Be evi aGot m̃au togol gidat datudaŋ am, gamit mai ginamito, hən datbeil gəgat len aKristo. Itabtabuh len gidato hən datbevi esan səbon.

²² Evi aGot m̃au tota gat nahəsən len gidato, ke dattovi esan səbon, erin̄ aNunun len nəlodato hum toririn̄ gol gidato, hən datb̃eləboii ke, natit p̃isi tokel gati, dereh timagenan.

²³ Nous aGot hən b̃isor vi tarhət sagw ke notokitin. Nəsətəlmam vi Korint husur nomətahun nəbetunus gamit am.

* **1:8:** 1Kor 15.32   * **1:16:** Uman 19.21   * **1:19:** Len nasoruan ta Kris ike Silvanus, sake Silas, be evi nauluman sua ŋai.   * **1:19:** Uman 18.5

²⁴ Namtomətahun namt̃ipatpat ginamit məhat len na-il-a-m̃o-an hum nadələmian samit topat len navəlanamito. Husur ipat m̃au len gamito. Ale len nadələmian samito, mətoil gəgat tia. Be namtuke namteum b̃onb̃on mai gamito m̃os nakemkeman samito.

2

¹ Imaienan, len nənauan sagw, nunau səhoti ke, asike nogəm hən gamito, husur nomətahun nəb̃igol mət̃beləjon b̃isa tət̃as.

² Husur ginau m̃au nətagol mət̃taləjon t̃sa tət̃as, təkad ase am tagol nətahəhəṽur? Gamit ŋai notogol mət̃toləjon tosa tia.

³ Husur natenan, nutos nalobulat ta m̃o van hən gamito. Nutosi hən ke, nəboŋ nəb̃egəmai, asike nəb̃eləjon b̃isa len natit mət̃togol tosa gail, husur sanor hən mət̃b̃igol nəb̃eləjon b̃isa, inor hən mət̃b̃igol nəb̃ehəhəṽur. Nəsəkad nə-lon-uri-an ideh len gamito, noləboii ke nakemkeman sagw evi nakemkeman samito.

⁴ Husur, nəboŋ nototos nalobulat enan van hən gamito, noləjon isa ṽəsa masuṽ, nəlogw etuhath, namətarur sagw isel habat. Be nəsatosi hən mət̃beləjon b̃isa, nutosi hən mət̃beləboi səhoti ke notoləmas masuṽ hən gamito.

Məterub̃at nəsaan dan nəvanuan nəsaan

⁵ Mitinau nəvanuan togol tosa, atenan igol noləjon isa, be savi ginau ŋai, nomətahun nəb̃isor ṽəhas nakitinan, len nabunusian van van am gai igol gamit p̃isi mət̃oləjon isa.

⁶ Nəpanismen gamit mət̃tosobur mət̃togol atenan topanis lan, inav tia.

⁷ Gagai satipanis am. Məterub̃at nəsa togole dani, gol teləjon tivoi am len nəlon, hən na-ləjon-isa-an san asike b̃igol nəlon b̃ib̃ov hən nəmauran san.

⁸ Nous taltal hən gamit ke, mət̃eləmas buni hən b̃eləboii len nəlon ke mət̃toləmas buni.

⁹ Nutos nalobulat van hən gamito hən nəb̃isaḅ nakitinan len gamito, ke mət̃togol natit p̃isi notokel mai gamito, o mət̃sagole.

¹⁰ Gamit mət̃berub̃at natideh dan avan ideh, ginau am nugole. Ale b̃ikad natideh hən nəb̃erub̃ati, nəsa nəb̃erub̃ati dan avan enan, norub̃ati m̃os gamito, len nəhon aKристо,

¹¹ hən aSetan asike b̃egəras gidato. Husur datsatətan hən nənauan gail siSetan.

¹² Nəboŋ notovi lan nabiltivile Troas hən nəb̃ikel ur na-kel-uri-an seKристо, nusaḅi ke Nasuḅ tosəŋav hən naḅisal hən nəbeum ei.

¹³ Avil nəlogw etuhath sal husur nodədas nəb̃isaḅ aTitus, aṽagw len nadələmian ei. Imaienan, nukel nasudələmian sagw mai galit ei, ale noriŋ naut enan, novi Masetonia.*

Nawinan len aKристо

¹⁴ Be sipa vi təban aGot! Husur len aKристо, aGot esəhar ginamit namttovi enemi san a m̃o, hən nəvanuan gail p̃isi ləberisi ke aGot towin. Ale len ginamito, aGot igol nəvanuan loləboi aKристо, ale naləboian enan ehum nəb̃on susau tobar naut p̃isi.

¹⁵ Husur namtovi nəb̃on aKристо tosusau vi təban aGot. Alat aGot tolav kuv galit dan nəsaan salito mai alat lotovan hən nəmasigan, galit p̃isi lom̃unus nəb̃on enan.

¹⁶ Nəboŋ alat lotovan hən nəmasigan lotom̃unus ginamito, namtovi nəb̃on nəmatan togol lotomat. Nəboŋ alat aGot tolav kuv galit dan nəsaan salito lotom̃unus ginamito, namtovi nəb̃on susau hən nəmauran togol lotokad nəmauran. Ale, ase eləboi b̃igol nauman tomaienān?

¹⁷ Namtsasum̃an nəvanuan tosobur lotoḅur hən nasoruan siGot m̃os nəvat. Be aGot esəvat ginamito, ale len aKристо, len nəlonamit tomasil, namtukel ur na-kel-uri-an tovoi len nəhon aGot.

* 2:13: Uman 20.1

3

Naloḅulat napisulan tomaur

¹ Mætunau ke namtotuḅat sal suh ginamit gabag a? Mætunau ke namtimaskad naloḅulat napisulan tivan hən gamito o togəm len gamito tokel ur navoian sinamit a?

² Gamit m̄au mətovi naloḅulat napisulan tokel ur navoian sinamito. Nəmauran samit m̄au lovi naloḅulat napisulan aKristo totos gati len nəlonamito, hən nəvanuan p̄isi ləḅeṽuruḅ ləboii, ləḅeləboi səhoti.

³ Imasil ke mətovi naloḅulat napisulan togəm len aKristo, mətovi nəṽit nauman sinamit namttokel na-kel-uri-an tovoi mai gamito. Naloḅulat enan, aKristo satosi hən napen, be itosi hən aNunun aGot nəkadun nəmauran. Satosi len nəvat hum totos nalo siMoses lan, be itosi len nəlon nəvanuan gail.*

⁴ Namtokəmaienan, namtoləboi bun natgalenan, husur, len aKristo, namtorinḅ gat nəlonamit len aGot.

⁵ Namtsənau ke namttoləboi namtḅigol natideh len ginamit səḅonamito, avil naləboian hən namtḅigol nəsa namttogole, egəm len aGot.

⁶ AGot igol namttoləboi namtḅevi tarhət san, hən namtḅikel ur na-kel-gati-an veveu aGot tokele. Nəkadun na-kel-gati-an san toveveu savi na-tos-gati-an tovi nalo, be nəkadun evi aNunun aGot. Datḅinau ke dattonor len nəhon aGot len na-tos-gati-an tovi nalo dattogol husuri, datusab. Datodədas datḅigol husur nalo, gol ke na-tos-gati-an tovi nalo igol nəmatan. Be aNunun aGot eviol hən nəmauran vi sutuai.*

⁷ Mitinau nategai. Nəboḅ aGot totos nalo ta sutuai, nəboḅ tota gati len nəvat ale lavi mai aMoses, nəhon aMoses ikad namənas hən nəyalyalan siGot. Nəpasusan gail seIsrael lodədas ləḅeris nəhon, husur em̄ial habat, naut kəmas nam̄ialan han totuḅat hən ḅeḅuer. Ale, nalo togol nəmatan ḅegəm mai namənas hən nəyalyalan maianan,*

⁸ na-kel-gati-an veveu siGot, nauman seNunun len nəlodato, dereh tiyalyal habat səhor namənas enan.

⁹ Ale nalo ta m̄o ḅiyalyal, nalo tosaḅ səhoti ke nəvanuan toḅur kotovi timaspanis, na-kel-gati-an veveu iyalyal habat səhori, husur gagai na-kel-gati-an siGot igol datunor len nəhon!

¹⁰ Nalo iyalyal a m̄o, be gagai ehum səyalyal am, husur na-kel-gati-an toveveu iyalyal habat səhor masuṽ hən.

¹¹ Husur nalo ta m̄o totuḅat hən ḅeḅuer, naut kəmas togəm mai nəyalyalan, na-kel-gati-an veveu, topat vi sutuai, iyalyal səhor masuṽ hən.

¹² Imagenan, husur namtukad nə-vatvat-viri-an len nəsa topat vi sutuai, namtosəman na-kel-uri-an tovoi.

¹³ Namtsasum̄an aMoses, tokabut gol nəhon hən nəkaliko manivəniv, hən nəpasusan seIsrael asike ləḅekəta mətaltal hən namənas hən nəyalyalan han, naut kəmas togəm ḅeḅuer balai.*

¹⁴ Be nəkadulit iṽonṽon. Ale van vəbar daməḅai, nəboḅ lotoṽuruḅ na-kel-gati-an tomatu tovi nalo, ehum nəkaliko tokabut gol nənauan salito hən asike ləḅeləboi səhot nakitinan. Ale nəkaliko ipat, husur len aKristo ḅai imakuv.

¹⁵ Ekitin, van vəbar daməḅai, nəboḅ lotoṽuruḅ nalo siMoses, lukad nə-kabut-gole-an len nəlolit sal.

¹⁶ Avil nəboḅ galit ideh topair van hən Nasuḅ, aGot idakuv nə-kabut-gole-an enan.*

¹⁷ Ale Nasuḅ notomadhasor husuri evi Nunun aGot, ale nəvanuan aNunun Nasuḅ totoh len nəlon, nəvanuan enan imakuv dan natit p̄isi topəpehuni dan aGot.

* **3:3:** Exo 24.12; Jer 31.33; Eze 11.19, 36.26   * **3:6:** Jer 31.31   * **3:7:** Exo 34.29   * **3:13:** Exo 34.33   * **3:16:** Exo 34.34

¹⁸ Imagenan, gidat p̄isi datsəkad nə-kabut-gole-an len nəhodato, datoris namənas hən nəyalyalan siNasub̄, ale nəvanuan gail loris Nasub̄ len gidato. Ale Nasub̄, aNunun aGot, egəgel tabtab hən gidato hən datbesum̄an gai len nəyalyalan san.

4

Nakontit gail len nabiliwai hən nətan b̄ulau

¹ Imaienan, namtudaŋ tabtab hən namtb̄ikel ur na-kel-gati-an toveveu, husur aGot, len nəlon totaŋis ginamito, eriŋ nauman enan len navəlanamito.

² Namtomətahun naŋide lotosusuah, lotogol nahur sasa; namtsagəras səsa hən avan ideh, namtsagəgel hən nasoruan siGot hən asike b̄ekitin. Aoa! Be len nakitinan namtukel p̄arp̄ar hən. Namtukel maien hən len nəhon aGot hən nəvanuan p̄isi ləb̄eləboi səhoti ke savi liboŋan ideh.

³ Husur na-kel-uri-an tovoi namttokel uri b̄esusuah, esusuah dan alat lotohusur naŋisal van hən nəmasigan ŋai.

⁴ ASetan, nagot sasa hən navile eg a pan, igol nənauan silat ləsəkad nadəlomian evisivis hən asike ləb̄edəlom na-kel-uri-an tovoi. Nam̄ial han sam̄ias nəlolito, imaienan ləsaləboi na-kel-uri-an tovoi hən nəyalyalan seKristo, aKristo toŋitoŋ hən aGot.*

⁵ Husur namtsakel ur ginamit səbonamito, namtukel ur aYesu Kristo tovi Masta. Ginamit, namtovi slev samit gail m̄os aYesu.

⁶ Husur aGot toke, “Nam̄ial tem̄ial len nəmargobut!” igol nam̄ial san em̄ial len nəlonamito, hən namtb̄eləboi səhot nəyalyalan siGot len nəhon aYesu Kristo.*

⁷ Nakontit enan, naləboian hən nəyalyalan siGot, ipat len ginamit namttohum nab̄ilikoro tan b̄ulau, hən b̄imasil ke, nəyalyalan hən nab̄iltidaŋan togəm len aGot, savi ginamito.

⁸ Naŋisal p̄isi hən nəmauran sinamit idaŋ, namtoləŋon isa lan, be namtoil gəgat sal. Namtodədarŋabu be nəlonamit saŋov hən nəmauran sinamito.

⁹ Naenemi sinamit gail lomədas tabtab hən ginamito, be aGot sariŋ gaŋulan ginamito. Luparu b̄ub̄ur ginamit van namtuteh, be lodədas ləb̄igol namtb̄imat.

¹⁰ Len naut p̄isi namtovi lan, akis ehum namttokatəp̄ol hən nəmatan siYesu len nibenamito, hən nəvanuan gail ləb̄eris nəmauran siYesu b̄iparp̄ar len nibenamito.

¹¹ Husur ginamit namttokad nəmauran, akis lubar hən ginamit van hən nəmatan sil nahəsən aYesu. Imaienan hən nəmauran san b̄iparp̄ar len nibenamit ləb̄imat balai.

¹² Imagenan beti, nəmatan itah tabtab mai ginamito, be naŋit na-ləŋon-isa-vəsa-an enan sinamito, evi nəmauran vi sutuai məttofade.

¹³ Natosian ike, “Noriŋ nəlogw len aGot, imaienan nutor.”* Len aNunun nadəlomian enan ŋai, ginamit am, namtusor husur namtorin̄ nəlonamit len aGot.

¹⁴ Namtusor husur namtoləboi ke, aGot togol Nasub̄ aYesu tole məhat dan nəmatan, dereh tigol ginamit am namtile məhat mai aYesu hən b̄esəhar gidat p̄isi, ginamit mai gamito, hən datb̄eil len nəhon.

¹⁵ Namtudaŋ b̄ur natgalen p̄isi m̄os gamito, hən navoian aGot toviol kəmas hən b̄eliv nəvanuan b̄isob̄ur van vasob̄ur am gəm hən aKristo. Ale len galito, nasipaan dereh tepul səsəhov, hən nəvanuan ləb̄isal suh nəyalyalan siGot.

¹⁶ Imaienan, namtudaŋ tabtab hən namtb̄ikel ur na-kel-gati-an toveveu. Naut kəmas nibenamit tovi pan van hən b̄imat balai, aGot igol nəlonamito iveveu am husur nəmariboŋ gail p̄isi.

¹⁷ Husur na-ləŋon-isa-vəsa-an sinamit gagai savi natideh, asike idareh inoŋ. Be naŋit na-ləŋon-isa-vəsa-an enan evi natite, igol nab̄iltiyalyalan m̄os ginamito topat vi sutuai.

* 4:4: Jon 12.31 * 4:6: Gen 1.3 * 4:13: Psa 116.10

¹⁸ Imagenan namtsənau masuŵ hən nəsa namttoləboi namtberisi gagai, husur asike idareh tinəŋ. Be namtunau masuŵ hən nəsa namttodədas nəmtberisi, husur dereh tipat vi sutuai.

5

¹ Husur namtoləboii ke, nəboŋ naim nətaŋolen egai namttotohtoh lan bəmətartar, nəboŋ namtbimat, dereh namtikad naim toveveu len nəmav, aGot toum həni mōs ginamito, avan ideh saum həni. Dereh namtikad nibenamit bitoh vi sutuai.

² Be nibenamit gagai len navile a pan, namtupetəmas həni, namtoləŋon masuŵ hən namtbesun nibenamit hən nəmav hum namttosun nahurabat toveveu.*

³ Husur nəboŋ namtbesun nibenamit hən nəmav binoŋ, asike namtumalmal hum nibenamit tobuer.

⁴ Husur nəboŋ namttotoh len nibenamit hən navile a pan, namtupetəmas həni, namtoləŋon isa. Savi husur namtuke namtimat, be husur namtuke namtesun nibenamit toveveu hən nəmav, hən nibenamit hən nəmatan bebuer, ale namtbikad nibenamit toveveu hən nəmav.

⁵ AGot boh igol ginamit mōs natgalenan, ale eviol hən aNunun mai ginamito, hum toririŋ gol ginamito, hən namtbələboii ke natit p̄isi tokel gati, dereh timagenan.

⁶ Imagenan namtoil bur tabtab hən namətahwan sinamito. Namtoləboii ke nəboŋ namttokad nibenamit hən navile eg a pan, namtsatoh a im mai aGot sal.

⁷ Husur, naŋisal hən nəmauran sinamito ipat len nadəlomian, savi len nəsa namttorisi.

⁸ Evoi, namtopul tabtab hən na-il-buri-an, ale namtoləŋon ke, namteriŋ nibenamito, hən namtbivan hən namtbitoh a im mai Nasuḅ.

⁹ Imagenan, namtbitoh len nibenamit hən navile eg a pan o namtbimat, a məhat hən natit p̄isi am, namtuke Nasuḅ tehəhaŵur hən ginamito.

¹⁰ Husur gadit p̄isi dateil māu len nəhon aKristo hən bəpəpəhun navoian dan nəsaan len gadito. Ale gadit p̄isi dereh datikad naŋurp̄uran tonor hən nəsa dattogol tovoi o tosa len nəmauran sadit gail len navile eg a pan.*

Len aKristo mitikad navoivoian mai aGot

¹¹ Imagenan, husur ke namttoləboi namətahwan len nəyalyalan siNasuḅ, namtohisii hisii hən nəvanuan gail ləbələboi səhot nakitinan husur aYesu. AGot eləboi p̄is nəsa topat len nəlonamito, ale nuvatvat viri ke, gamit am məteləboi kitin hən ginamit maienan.

¹² Namtsakəmaienan mai gamit hən namtbisor sal suh ginamit tətəs, be hən mətbəviv len ginamito, hən mətbələboi mətbisor var alat lotoviv len nəsa nəvanuan toləboi berisi, be nəsa topat len nəlon nəvanuan savi natideh len galito.

¹³ Hum ma nəvanuan galevis lotonau suluvi ke namttovinvinu. Namtbəvinvinu, namtumaienan mōs nəyalyalan siGot. Ale nənauan sinamit bivoi, namtumaienan hən namtbəvi tarhət samito.

¹⁴ Husur na-ləmas-buni-an seKristo iwol hən ginamito. Husur namttoləboi səhoti ke: aKristo imat sivanuan p̄isi, imat salit p̄isi; imagenan, ehum gidat p̄isi dattomat.

¹⁵ Ale aKristo imat sivanuan p̄isi. Imat salit p̄isi hən ke, nəvanuan lotokad nəmauran lan, asike ləbəhusur naləŋonian salit səbolito, be hən ləbəhusur naləŋonian siYesu tomat salito, aGot togol tole məhat dan nəmatan.

¹⁶ Ale gagai van naləboian sinamit ke nəvanuan tovoi o tosa savi nabunusian silat navile a pan am. A mō namtohusur naŵide enan. Namtunau ke aKristo tovi vanuan tin ŋai suŋian gidato. Be gagai namtsənau səmaienan am.

¹⁷ Imaienan, avan ideh tovi seKristo, egəm vi vanuan veveu aGot togole. Nəmauran ta mō ebuer, avan enan egəm veveu!

* 5:2: Rom 8.23 * 5:10: Rom 14.10

¹⁸ Ale aGot m̄au igol natgalen p̄isi. A m̄o datukad n̄asasaan mai aGot, be len aKристо, aGot igol datukad navoivoian maii. Ale evi aGot boh tolav nauman mai ginamito, h̄en namtb̄eliv alat lotokad n̄asasaan maii, ḡem h̄eni, h̄en l̄eb̄ikad navoivoian maii.

¹⁹ Ale len aKристо, aGot eliv n̄evanuan navile a pan ḡem h̄eni, h̄en asike n̄esaan salit b̄evi n̄ekabut salit am h̄en l̄eb̄ipanis sile, be h̄en l̄eb̄ikad navoivoian maii. Ale eriṅ napisulan enan len nav̄elanamito h̄en namtb̄ikel uri.

²⁰ Imagenan, namtusor len nah̄esan aKристо. Ehum, len ginamito, aGot tosor mai gamito. Len nah̄esan aKристо, namtous gamit h̄en m̄etb̄eḡem h̄en aGot. Mitikad navoivoian maii m̄au!

²¹ AKристо s̄ekad n̄esaan ideh. Avil aGot eriṅ n̄esaan sadit p̄isi lan h̄en b̄ipanis sadito. AKристо eḡem vi n̄esaan, h̄en ke, len gai, datb̄eḡem vi nanoran siGot.

6

¹ Ginamit namttoum mai aGot, namtous idaṅ ke, navoian aGot toviol k̄emas h̄eni mai gamito, satipat k̄emas.

² Husur len natosian san aGot ike,
“Len namityal tonor h̄eni,
nos̄es̄eloṅ h̄en gaiug.

Ale len n̄eboṅ h̄en n̄eb̄ilav kuv gaiug dan n̄esaan sam̄,
novi tarh̄et sam̄.”*

M̄etes̄es̄eloṅ! Gagai evi namityal tonor. Dam̄eṅgai evi n̄eboṅ h̄en aGot b̄ilav kuv n̄evanuan dan n̄esaan salito.

³ Len n̄emauran sinamito, namtsagol natideh h̄en avan ideh b̄ipes hab̄et lan, teh dan nad̄elomian san. N̄emauran sinamit imaienan h̄en avan ideh asike b̄isor m̄edas na-kel-urian tovoi sil ginamit namttokel uri.

⁴ Be len natit p̄isi namttogole, n̄evanuan lol̄eboi l̄eb̄erisi ke, namttovi vanuan nauman siGot. Imasil len n̄emauran sinamito. Namtudaṅ b̄ur na-l̄eṅon-isa-v̄esa-an n̄eboṅ n̄evanuan lotom̄edas ginamito. Namtudaṅ b̄ur natit gail lotogol na-l̄eṅon-isa-an, mai namtudaṅ b̄ur n̄emauran todaṅ.

⁵ N̄evanuan gail lūvas habat h̄en ginamito, loriṅ ginamit len naim b̄ebaṅjis, lolūvoh h̄en l̄eb̄em̄edas bun ginamito. Namttoum idaṅ habat, namts̄epat savoi, n̄emal ihat ginamito.*

⁶ Len natgalenan imasil ke, namttovi vanuan nauman siGot. N̄elonamit imasil bathut n̄emauran sinamit iveveu. Namtukad na-l̄eboi-s̄ehoti-an h̄en nakitinan, namtutoh m̄edau naut k̄emas n̄emauran todaṅ. Namtugol navoian h̄en namtb̄evi tarh̄et sin̄evanuan gail, n̄elonamit epul h̄en aNunun aGot, namtol̄emas bun n̄evanuan gail len nakitinan.

⁷ Namtukel ur nakitinan len n̄edaṅan siGot. Nanoran namttokade len n̄ehon aGot ehum nabu n̄eb̄alan len nav̄elanamit n̄ematu h̄en namtb̄ib̄al h̄eni, mai nasilt* len nav̄elanamit n̄emair h̄en namtb̄esusuah lan.

⁸ N̄evanuan galevis loputsan nah̄esanamito, galevis am lunau ke namttovi ut k̄emas ṅai. N̄evanuan galevis lusor sal suh ginamito, galevis am lusor m̄edas nah̄esanamito. Namtokitin be luke namttovi vanuan ḡeḡeras.

⁹ Naut k̄emas lotol̄eboi ginamito, lok̄eta s̄ehor ginamit hum lotot̄etan h̄en ginamito. Akis n̄ematan sinamit ipat p̄epadaṅ, be m̄eteris, namtumaur sal! Lobilas habat h̄en ginamito be l̄esagol namts̄emat sal.

¹⁰ Namtulolosa be namtukemkem tabtab. Namtovi m̄esal, be namtugol n̄evanuan isobur lopul h̄en natit topat vi sutuai. Ehum namts̄ekad natideh, be ginamit m̄au namtukad natit p̄isi!

* **6:2:** Isa 49.8 * **6:5:** Uman 16.23 * **6:7:** *Nasilt* evi nahudhut n̄etarhai o namet̄elai topos̄pos gotot̄egau len nav̄elañ n̄emair h̄en ḡeb̄esusuah lan len nab̄iltibalan. Asike ḡeb̄esusuah lan, naenemi gail dereh lisar bun gaiug o dereh lita bun gaiug.

11 Gamit a Korint, namtosəman nakitinan len gamito tia. Namtoləmas masuŵ hən gamito len nəlonamit kavkav.

12 Namtoviol habat hən na-ləmas-buni-an sinamit mai gamito, be gamit mətoviol kinit na-ləmas-buni-an samit mai ginamito.

13 Gagai nusor mai gamit hum məttovi anatugw gail. Mitivar na-ləmas-buni-an sinamito. Məteləmas bun ginamit suŵan namttoləmas bun gamito.

Samtiŵon mai alat ləsəkad nadəlomian

14 Samtiŵon mai alat ləsəkad nadəlomian suŵan məttoŵitŵitoŵ mai galito. Samteudud mai galito. Naten sanor. Husur nanoran edədas ɓiŵon mai nəsaan boŵ ideh, mai naŵial edədas ɓikad naŵonan mai nəmargobut.

15 Mətunau ke aKristo mai aSetan† arosua len natideh a? Aoa! Ale nəvanuan nadəlomian mai nəvanuan səkad nadəlomian aroləboi arɓesua mabe? Arodədəsi!

16 Ale naim siGot, sanor hən nəvanuan ɓilotu hən nəlablab gail lohoim. Be gidat ŵau datovi im siGot nəkadun nəmauran.* Ehum aGot tokele ke, “Dereh nitoh len galito.

Dereh niyar mai galito.

Ginau dereh nevi Got salito,

ale levi nəvanuan sagw gail.”*

17 Imaienan, Nasuɓ aGot ikele am ke,

“Mətepəpehw dan galito. Mititoh a tut dan galito.

Samtibar natideh toɓiŵiŵiŵal len nabunusian sagw.

Mətiŵigol ɓimagenan,

dereh nehəhaŵur hən mətɓitoh mai ginau.*

18 Beti ginau dereh nevi atəmamito,

ale gamit mətevi anatugw gail mai anatvavigw gail.”

Nasuɓ aBiltidaŵan ekəmaienan.*

7

1 Bathudud nadəlomian notoləmas bun gamit ɓisi, husur ke dattokad na-kel-gati-an galenan, datimasdakuv natit ɓisi toɓiŵiŵiŵal dan nibedat mai nanunudato hən datɓiveveu buni. Len namətahwan len nəyalyalan siGot, datimashusur aGot len nəlodat kavkav hən naɓoruan san ɓikavkav len gidato.

Nahəhaŵuran siPol

2 Sa-nəlomit temətahun ginamito, be məteləmas bun ginamito. Namtsagol səsa hən avan ideh, namtsamədas avan ideh, namtsagəras avan ideh hən namtɓikad nəsa tovi esan.

3 Ginau nəsakəmaienan hum notoke mitipanis. Hum notokele a ŵo, na-ləmas-bun-gamito-an sinamito etibau masuŵ. Naut kəmas namtɓikad nəmauran o namtɓimat, namtoləmas bun gamito vəsa.

4 Nukad na-il-ɓuri-an hən nəbesəman nakitinan len gamito, ale noŵiv masuŵ len gamito. Naut kəmas na-ləŵon-isa-vəsa-an ɓisi namttokade, mətugol noləŵon ivoi habat am len nəlogw van van, nəlogw epul səsəhov hən nakemkeman.

5 Nəboŵ namttobar naprovens Masetonia, namtsəkad nəŵavŵavan ideh. Len naŵide ɓisi nəvanuan lugol namtoləŵon isa vəsa. Naŵitŵituhan gail ludar vis ginamito, mai namətahwan len nəlonamit igol nəlonamit etuhatuh.*

6 Be aGot, togol alat lotoləŵon tosa lotoləŵon tovoi am len nəlolito, gai igol namtoləŵon ivoi am len nəlonamito, husur aTitus togəmai.

† 6:15: Len naut egai nasoruan ta Kris ike aPeliar. Ale nəvanuan lokis aSetan hən aPeliar mai aPelial. * 6:16: 1Kor 3.16 * 6:16: Lev 26.12; Eze 37.27 * 6:17: Isa 52.11 * 6:18: 2Sam 7.14; Isa 43.6 * 7:5: 2Kor 2.13

⁷ Namtohəhaʋur hən nagəmaian san, be savi enan ɲai, namtohəhaʋur masuʋ am nəboŋ tokel uri ke gamit məttoŋol toləŋon tovoi am len nəlon. Ikele ke məttoleŋon masuʋ hən mətberis ginau, hən mətʔikad navoivoian mai ginau, ikel ur nə-taŋ-lolosa-an samito van hən ginau, mai ikel ke məttoleŋon masuʋ hən mətbevi tarhət sagw len nauman sagw. Nəboŋ tokəmaianan, nukemkem habat am.

⁸ Naut kəmas nalobulat napisulan sagw ta m̄o toŋol məttoleŋon tosa, nəsalolosa hən nototosi van hən gamito. A m̄o nulolosa, husur notoləboii ke totunus gamito len namityal tokəkereh.

⁹ Be gagai nohəhaʋur. Nəsa həhaʋur husur nalobulat totunus gamito, be husur natunusian igol məttopair dan naʋide samito. Natunusian samito igol məttoleŋon hum aGot toləŋoni, hən asike natideh namttogole ʔemədəs gamito.

¹⁰ Husur nalolosaan togəm len aGot iʋan hən nəpairan dan nəsaan; beti aGot ilav kuv gidat dan nəsaan sidat mai nəpanismen tonor həni. Sa-nələdat tisa husur nalolosaan tomaianan. Be nalolosaan togəm len nəvanuan navile a pan ɲai, iʋan hən nəmatan.

¹¹ Nalolosaan enan samit togəm len aGot, iʋan masuʋ. Mitinau naʋite len gamito. Məttoleŋon masuʋ hən mətbigol nəsa tonor. Məttoleŋon masuʋ hən asike mətʔikad natideh hən bigol nahurumit ʔisa. Nələmit epəŋas gamit gabag bathut nəsaan totoŋ len gamito. Mətomətahw len nəyalyalan siGot, məttoleŋon masuʋ hən mətberis ginau, hən mətʔikad navoivoian mai ginau tətəs. Məttoleŋon masuʋ hən mətbevi tarhət sagw len nauman sagw. Mətoutaut hən mətʔipansəm avan ideh toŋol tosa, hən ʔehusur naʋide tovoi. Mətugol natit ʔisi hən tomasil ke məttoŋol tonor len naten tovisi.

¹² Imaianan, naut kəmas nototos nalobulat napisulan enan, nəsatosi m̄os atenan toŋol tosa, nəsatosi m̄os nəvanuan aten toŋol tosa həni. Nutosi hən ke, len nəhon aGot, nəbigol ʔarʔar hən gamit ke, məttoleŋon masuʋ hən mətbevi tarhət sagw len nauman sagw.*

¹³ Imagenan namtoleŋon iʋoi habat am len nəlonamito. Be savi enan ɲai. Namtohəhaʋur masuʋ len nakemkeman seTitus, husur gamit ʔisi mətugol nənanuan san satuhatuh am, mətugol nəlon evi pan, ikad natəmat.

¹⁴ Nəboŋ notosor mai aTitus a m̄o husur gamito, nusor sal suh gamito, ale isaʔi ke notokitin, gol nahurugw səsa len gamito. Be hum natit ʔisi namttokel mai gamit tia tokitin, len naʋide tomaianan, na-sor-sal-suh-gamit-an namtukel mai aTitus egəm vi kitinan.

¹⁵ Inau təlmam hən natohan san mai gamito. Mətugol husur nəsa tokel buni mai gamito. Ale naut kəmas mətomətahw lan, ninemit epil, mətohəhaʋur hən totoŋ mai gamito. Nəboŋ tonau təlmam hən natgalenan, eləmas masuʋ am hən gamito.

¹⁶ Husur natgalenan, gagai nukemkem masuʋ. Noləboi buni ke, dereh mitigol nəsa tonor.

8

Mətevurvur na-bubulah-vat-an samito

¹ Bathudud nadələmian, namtuke mətələboi naʋit navoian, aGot toviol kəmas həni mai alat siYesu gegai, len naprovens Masetonia.

² Naut kəmas na-ləŋon-isa-vəsa-an toŋol kitev nadələmian salito, nakemkeman epul səsehov len galito. Naut kəmas lotopar tite, len nakemkeman salito, loviol habat.

³ Nukel nakitinan, nəsa lotoləboi ləbeviol həni, loviol habat am səhori. Be avan ideh sətaltal hən galito. Lugole len naləŋonian salit səbolit ɲai.

⁴ Lous taltal hən ginamito hən namtʔidam̄ hən ləbikatəp̄ol hən na-bubulah-vat-an m̄os alat siGot len naut a Jerusalem.*

* **7:12:** 2Kor 2.5   * **8:4:** Hən naves 1-4, ris Rom 15.26; Uman 11.27-29

⁵ Nəsa ginamit namttonau ke lotoləboi ləbīgole, lugol habat həni am səhori. Galit m̄au, loviol metəkav hən galit səbōlito mai aGot, ale len naləḡonian siGot, loriḡ galit len navəlanamito.

⁶ Ale husur aTitus totuḡat vi tarhət samit a Korint hən mətḡbebubulah vat m̄os alat a Jutea, namtukel maii ke, tetəlmam van hən gamito hən ḡevi tarhət samito, hən mətḡbigol nauman enan togəm len navoian samito, ḡinoḡ.

⁷ Gamit mətəpul səsəhov hən natit ḡisi tia. Mətəpul hən nadəlomian, nasoruan, naləboian, naləḡonian hən mətḡbigol nəsa tonor, mai na-ləmas-buni-an len gamito togəm len ginamito. Husur mətəpul hən natgalen maienan, samteviol kinit be mətəviol habat.

⁸ Nəsakel natenan hum nakelean todaḡ. Be nuke neləboi nakitinan husur na-ləmas-buni-an samito. Imaienan nonənoḡ həni mai na-ləmas-buni-an silat siYesu len naut tiltile lotoləḡon masuḡ hən ləbīgol na-vi-tarhətə-an.

⁹ Husur mətələboi navoian aMasta sidato, aYesu Kristo toviol kəmas həni. Naut kəmas topul hən natite, gamit m̄au, aYesu egəm vi məsəl m̄os gamito, hən ke, len nə-par-tite-an san, mətḡbepul hən nəmauran kitin.*

¹⁰ Imaienan, nabunusian sagw imaiegai ke: Nəsa mətətotuḡat həni, ivoi ke mitigol tinḡ. Len nasihau tovan tia, gamit mətətotuḡat bubulah vat m̄os alat a Jutea, ale mətəhəhəvur hən mətḡbigole.

¹¹ Gagai ivoi ke mitigol tihav. Imagenan, hum mətətoləḡon masuḡ hən mətətotuḡat həni, ivoi ke mətələḡon masuḡ hən mətḡbevurvuri. Ale mətəviol len nəsa mətətokade.

¹² Husur, mətḡbeləḡon masuḡ hən mətḡbeviol, aGot ehəhəvur hən naviolan samito. Husur aGot saus nəsa datsəkade, eus gidat hən datḡbeviol len nəsa dattokade.

¹³ Nəsakel natenan hən nəmauran samit ḡidaḡ o hən mətḡbeḡidol, ale nəmauran sinəvanuan tile gail ḡimalumlum̄. Ao noləḡon ke tikad naḡitḡitoḡan.

¹⁴ Gagai nəsa mətətopul həni eləboi ḡevi tarhət silatenan lotəḡidol. Ale nəboḡ mətḡbeḡidol be ləḡbepul hən natite, dereh leləboi ləḡbevi tarhət samito. Ale ḡimaienan, ikad naḡitḡitoḡan.

¹⁵ Hum natosian siGot toke,
“Nəvanuan topisan nəmanna tosoḡur, nəhanian han səmasuḡ.

Ale nəvanuan topisan nəmanna sasəḡur, nəhanian han samidol.”*

APol esəvat aTitus vi Korint tətəs

¹⁶ Nosipa vi təban aGot tolav mai aTitus naləḡonian toḡitoḡ hən naləḡonian notokade—naləḡonian hən ḡevi tarhət samito,

¹⁷ husur aTitus ehəhəvur hən todaḡ hən ḡigol nəsa namttokel maii. Ale husur toləḡon masuḡ hən ḡevi tarhət samito, len naləḡonian san gabag, eriḡ naut egai, ivan hən gamito.

¹⁸ Ale namtosəvat avan sual am mai aTitus. Gai awawa len nadəlomian, ale alat siYesu len naut ḡisi lusor sal suhi hən nauman san m̄os na-kel-uri-an tovoi.

¹⁹ Savi enan ḡai. Alat siYesu len naut galenan lutabtabuh lan hən ḡiyar mai ginamito, hən namtḡipat naviolan vi Jerusalem. Naviolan enan ipat len navəlanamito hən namtḡbekətkəta təban, hən nəvanuan gail ləḡbisal suh nəyalyalan siGot, ale hən ḡimasil ke, namttoləḡon masuḡ hən namtḡbevi tarhət salito.

²⁰ Namtomətahun avan ideh ḡisor ḡisa hən ginamito sil na-kətkəta-təban-an hən nabiltiviolan enan topat len navəlanamito.

²¹ Husur namtuke namtigol nəsa tonor səlani, savi len nəhon aGot ḡai, be len nəhon nəvanuan gail am.*

* 8:9: Mat 8.20; Flp 2.6-8   * 8:15: Exo 16.18   * 8:21: Pro 3.4; Rom 12.17

²² Ale namtosəvat avan sual am hən bitah mai gəlaru. Atenan evi awawa nadəlomian sinamito. Len naŵide isoḅur namtobunusi ke tovoi. Namtusab̄ vəha-sob̄soḅur həni ke toləḅon masuḅ hən bigol nəsa tonor. Ale gagai eləḅon masuḅ hən bevi tarhət samito, husur səkad nə-lon-uri-an ideh len gamito.

²³ Bikad nausian ideh husur aTitus, nekəmaiegai ke: iḅon mai ginau, namroum bonḅon hən namrbevi tarhət samito. Ale awawa nadəlomian eru enan sinamito, gəlar boh, arovi ahai pispisul silat siYesu len naut tiltile gail. Len gəlaru, nahəsan aKristo iyalyal am.

²⁴ Imagenan, nuke mitigol na-ləmas-buni-an samito van hən galito timasil hən galito, hən alat siYesu len naut p̄isi ləḅeləboi səhoti ke, nəḅoḅ namttosor sal suh gamito, namtokitin.

9

Naviolan m̄os alat a Jutea

¹ Naləḅulat napisulan egai nototosi husur naviolan m̄os alat siGot a Jutea, asike nətatosi van hən gamit, tavoi ḅai,*

² husur noləḅoii ke mət̄toləḅon masuḅ hən mət̄bevi tarhət salito. Ale nusor sal suh naləḅonian samito mai alat aMasetonia. Nuke, “Alat a Akaia loutaut hən ləḅeviol len nasihau tovan tia.” Ale na-ləḅon-masuḅ-həni-an samito hən na-vi-tarhəte-an eḅur nəlolito, gol isoḅur len galit lotuḅat viol.

³ Ale alatmiḅan len nadəlomian totor enan, nosəvat alatenan van hən gamito, hən ləḅevi tarhət samito, hən naviolan samit beutaut. Ale nomətahun na-sor-sal-suhi-an sagw husur gamito bevi libliboḅan. Be nuke mət̄eutaut hum notokele tia ke mət̄tomaienan.

⁴ Husur, gamit asike mət̄bigole, ale nəḅoḅ nəḅegəmai, nəvanuan galevis ta Masetonia ləḅitah mai ginau, ale ləḅisab̄ na-utaut-həni-an samit beḅuer, nahurunamito dereh tisa husur namttoriḅ nəlonamit len gamito, be mət̄sautaut. Ale gamit am, nahurumito dereh tisa.

⁵ Imagenan, nunau ke nimassəvat awawa lototor enan van hən gamito a tahw hən nəḅegəmai, hən ləḅigol naviolan mət̄tokel gati beutaut. Noləḅon ke naviolan enan, egəm len nahəhaḅuran, sagəm len nə-taḅulol-bulosi-an.

⁶ Mitinau gat nategai ke: nəvanuan tomabul kinit namisurhute, len nəmatuan dereh tikad kinit nəhanian. Nəvanuan tomabul tosoḅur, len nəmatuan dereh tibanḅ hanian.

⁷ Gamit p̄isi mət̄eviol hən nəsa gamit ḅisusua mət̄todam̄ həni tia len nəlomito. Samteviol len namətahusian o len nə-taltal-həni-an ke mitimasgole. Husur aGot eləmas bun nəvanuan toḅəhaḅur hən beviol.

⁸ Ale aGot eləboi beviol habat mai gamito, hən mət̄bepul səsəhov, hən asike mət̄bem̄idol hən natideh boḅ ideh. Ale len nəsa mət̄topul həni, mət̄oləboi mət̄bevi tarhət sinəvanuan tile gail.

⁹ Hum natosian siGot toke,
“Len nahəhaḅuran san, akis eviol hən natit isoḅur mai naməsəl gail.

Nanoran san ipat vi sutuai.”*

¹⁰ Evi aGot boh tolav namisurhuwit gail mai nəvanuan toḅubulani, hən beḅəm vi bəta hən nəvanuan bihani. Len naŵide tomaienan, aGot dereh tilav namisurhut gail biḅoḅur am hən mət̄bevi tarhət sinəvanuan həni. Ale dereh titov hən biḅan masuḅ hən naḅit nanoran len gamito.*

¹¹ AGot dereh tigol mət̄epul səsəhov hən natit p̄isi tovoi, hən mət̄beviol habat akis. Ale nəḅoḅ namtbilav naviolan samito mai alat lotom̄idol, dereh lesipa vi təban aGot.

* 9:1: 2Kor 8.1-7 * 9:9: Psa 112.9 * 9:10: Isa 55.10

¹² Husur naviolan samit hən na-vi-tarhəte-an dereh tikad naʋit teru. Alat siGot a Jerusalem lotomīdol, asike lomīdol am, ale len nahəhaʋuran, dereh lesipa vəha-səbsoʋur vi təban aGot.

¹³ Len naʋit na-vi-tarhəte-an eru enan, dereh lisaḥ suh nəyalyalan siGot bathut məttoḡol nəsa tokele, ale len nəhon nəvanuan gail məttokele ke na-kel-uri-an tovoi husur aKris̄to ekitin. Ale dereh lisaḥ suh nəyalyalan siGot bathut məttoviol masuʋ hən nəvat mai galito mai nəvanuan ʋisi.

¹⁴ Ale len na-ləmas-bun-gamito-an salito, dereh lisor tuʋ mōs gamito, husur nabiltivoian aGot toviol kəmas hənī mai gamito.

¹⁵ Datesipa vi təban aGot hən naviolan san dattodədas datʋikel vəsvəsaii.

10

Nədaŋan siPol hən na-il-a-mō-an

¹ Ginau māu, aPol, nous gamit hən natsua. Hum ma məttoke nəboŋ nototoh mai gamito nəlogw emədaḥ, nəsavi natideh, be nəboŋ nototoh a tut naʋide sagw idaŋ van hən gamito, nitos nalobulat todaŋ van hən gamito. Be len aKris̄to, nəlon tomədaḥ, toḡol tomədaḥ hən nəvanuan gail,

² nous gamit ke, mitigol naʋide samit tinor, hən asike naʋide sagw biḍaŋ van hən gamit galevis lotonau ke, namttohusur naʋide silat navile eg a pan.

³ Husur, naut kəmas namttotoh len navile a pan, len nabiltiḅalan namttobal lan, namtsəbal suḡan alat navile a pan.

⁴ Ao, natit nəbalan namttobal hən gail lukad nədaŋan siGot, hən ləḅitohtoḥ naut ideh aSetan toum hənī len nəmauran sinəvanuan topat kəkol hənī dan aGot. Namtoʋiʋitas nagəḡərasan lotosor tas nakitinan len na-sor-levlev-an ideh.

⁵ Ale nə-patpat-nəvanuan-an ideh məhat toil ḡol nəvanuan dan aGot, hən asike ləḅeləboii, namtoʋiʋitasi. Nənanuan ʋisi, namtubaŋis gat gail hən ləḅigol nəsa aKris̄to tokele.

⁶ Ale nəboŋ mətḅigol kavkav hən naləŋonian seKris̄to, dereh namteutaut hən namtḅipansəm nəvanuan ʋisi lotomətahun ləḅigol husuri.

⁷ Gamit mətoris nəsa topat vivile ŋai! Be mitinau nategai ke: Avan ideh biḅinau ləboii ke tovi seKris̄to, tinau len gai gabag tətəs am ke, ginamit am namtovi seKris̄to suḡan gai.

⁸ Hum ma məttonau suluʋi ke, notosor sal suh habat hən na-il-a-mō-an Nasuḅ toriŋi len navəlanamito. Be eriŋi len navəlanamito hən namtḅigol mətḅidaŋ am len nəmauran samito, savi hən namtḅemədas nadəlomian samito. Imagenan nahurunamito səsa lan.

⁹ Nomətahun mətḅinau ke, notoləŋon ke, mətḅemətahw len nalobulat napisulan nototos gail.

¹⁰ Husur gamit galevis luke, “Len nalobulat napisulan san gail nasoruan siPol eməlas, idaŋ, be nəboŋ totoḥ mai gidato, gai sədaŋ, ale nasoruan san savi natideh.”

¹¹ Nəvanuan lotomaienan limasnau səḥoti ke, nəsa namttokele len nalobulat napisulan gail nəboŋ namttotoḥ a tut, eʋitoʋ hən nəsa namtḅigole nəboŋ namtḅegəmai.

¹² Namtomətahun namtḅeʋitoʋ hum nəvanuan galevis lotosor sal suh galit səḅolito. Namtomətahun namtḅenənoʋ hən ginamit mai galito. Nəboŋ lotonənoʋ hən galit mai galit gabag ŋai, hum lotovi natesua tonor hən ləḅeləboi səḥot galit gabag lan, lumelmel.

¹³ Be ginamit, namtsasor sal suh ginamito səḥor nakitinan. Ao, dereh namtisor sal suh ginamit len nauman aGot toriŋi len navəlanamito ŋai. aGot eriŋ navilah hən nauman enan, nauman enan sinamito, etibau van vəbar gamito.

¹⁴ Len na-sor-sal-suhi-an sinamito, namtsasəḥor navilah hən nauman aGot toriŋi. Husur naut samito ipat len navilah enan, ale namtogəḡam bar gamit a Korint metəkav hən namttokel na-kel-uri-an tovoi husur aKris̄to.

¹⁵ Ale namtsasor sal suh nauman avan tile am togole hən namtbipatpat ginamit məhat lan. Avil namtuvatvat viri ke, nadəlomian samit dereh tetibtibau am hən namtbigol nauman bətibau habat am len gamito.*

¹⁶ Bimagenan, dereh namteləboi namtbikel ur na-kel-uri-an tovoi len naut gail lotopat a tut dan gamito. Husur namtomətahun namtbisor sal suh nauman namttogole len naut nəvanuan tile am toumum lan tia.

¹⁷ Be hum natosian siGot toke, “Avan ideh toke bisor sal suh natideh, tisor patpat Nasub aGot məhat.”*

¹⁸ Husur nəvanuan tosor sal suh gai, aGot sahəhaʋur həni. Be nəvanuan aGot tosor sal suhi, aGot ehəhaʋur hən avan enan.

11

APol mai ahai pispisul gəgəras gail

¹ Noləŋon ke mitidam hən nəbisor sal suh kəkereh hən ginau bai. Hum ma məttonau ke notomelmel, be nous gamit hən mətbəsəsələŋ husur ginau.

² Nulekol hən gamito len nalekolan siGot. Gamit mətosuŋan navensus toveveu, ale nukel gati ke tilah mai nauluŋan tosua ŋai, aKristo.

³ Be nomətahw ke mətosuŋan aIv, nəmat togəras len naʋide hən na-sor-hehe-an. Ginau nomətahw ke, hum ma avan ideh bəgəras gamit, hən bəmədəs nənauan samito, liv gamit dan aKristo, hən asike mətbidaŋ lan am len nəlomit toveveu.*

⁴ Husur mətohəhaʋur hən məttodaŋ hən avan ideh togəm hən gamito, naut kəmas tokel ur aYesu totile dan aYesu egaii namttokel uri, naut kəmas məttokad nanunun nagəgərasan ideh totile dan aNunun aGot məttokade aŋo, naut kəmas məttodəlom na-kel-uri-an ideh tovoi totile dan na-kel-uri-an tovoi məttokad nadəlomian lan aŋo.

⁵ Be alat məttonau suluʋi ke lotovi “biltihai pispisul gail,” len nabunusian sagw, ləsəyalyal səhor ginau len natideh.

⁶ Hum ma nəsekad namitisau hən nasoran, be nukad na-ləboi-buni-an. Len naʋide pisi namtugol natenan imasil buni hən gamito.

⁷ Nəboŋ notokel ur na-kel-uri-an siGot mai gamito, nəsaus nəvat o natideh am hən gamito. Nugol nəlogw emədaʋ hən nəbeputsan gamito. Nəboŋ notogol tomaienən, mətunau ke notogol nəsaan a?

⁸ Noum kəmas ŋos gamito, be alat siYesu len naut tiltile gail am lobubulah vat ŋos ginau. Ehum notovənvənah dan galito hən nəbēvi tarhət samito.

⁹ Nəboŋ nototoh mai gamito, nəboŋ notomīdol, nəsaus natideh ben gamit ideh. Husur nəbathudud nadəlomian lotogəm len naut a Masetonia, loviol pīs nəsa notomīdol həni. Nomətahun na-kətkəta-təban-ginau-an tovi nauman ideh todaŋ len gamito. Nəsaus natideh ben gamito, ale asike nigole boŋ ideh.*

¹⁰ Len nakitinan seKristo topat len ginau, səkad avan ideh len naprovens Akaia bigol na-sor-sal-suhi-an egai sagw binoŋ.

¹¹ Mətunau ke notokəmaienən husur nəsaləmas bun gamito a? Aoa! AGot eləboii ke, notoləmas masuʋ hən gamito!

¹² Naʋide enan notohushusuri, dereh nehusur tabtab həni, hən ke, alat lotonau ke lotovi biltihai pispisul seKristo, asike ləbikad naʋisal ideh hən ləbisor sal suh galito hum lotopitoʋ hən ginamito len natideh.

¹³ Nəvanuan lotomaienən lovi hai pispisul gəgəras. Len nauman salit lolibliboŋ, ale len naʋide salito, logəgəras ke lotovi hai pispisul seKristo, be ləsəmaienən.*

¹⁴ Nəsasəhoʋut len naʋide enan! Husur aSetan ŋau egəgəras ke tovi aŋel hən namial.

* **10:15:** Hən naves 13-15, ris Rom 15.17-21 * **10:17:** Jer 9.24; 1Kor 1.31 * **11:3:** Gen 3.1-5, 13 * **11:9:** Flp 4.15-18 * **11:13:** Mat 7.15; 2Pit 2.1; KelV 2.2

¹⁵ Imaienan, sadatesəhoʋut len nəvanuan nauman san gail lotogəgəras ke lotovi vanuan nauman hən nanoran. Len nəboŋ naməkot dereh lipanis sil nəsa lotogole.

Na-ləŋon-isa-an siPol mōs aKristo

¹⁶ Nukel tas nategai am ke, samtinau ke notomelmel. Be mət̃binau ke notomaienan, mətəsəsəlōŋ husur ginau bai, hum notomelmel, hən nəbisor sal suh ginau.

¹⁷ Len na-sor-sal-suhi-an egai sagw, nəsakel nəsa Nasuḅ toləŋoni, be nusor suŋan nahoʋon.

¹⁸ Ale husur ke nəvanuan gail lotosor patpat galit məhat len naʋide silat navile a pan, ginau am dereh nimaienan.

¹⁹ Gamit mətunau ke mətukad nəkadumito, be mətōhəhəʋur sal hən mət̃tosəsəlōŋ husur nahoʋon gail!

²⁰ Husur avan ideh ḅigol gai ḅeil a mō hən gamito hum mət̃tovi slev san, mətudaḅ həni! Avan ideh ḅegəras gamito hən ḅihan p̃is nəvat samito, ḅipatpat gai məhat hum mət̃tovi ut kəmas, o ḅiʋos nətarhomito, gamit m̃au mətudaḅ həni!

²¹ Mətunau ke nahurugw timassa husur namtsədaŋ sənav hən namttohusur naʋide en salito a? Ao!

Nusor hum notomelmel, be natideh galit ləḅikad na-il-ḅuri-an hən ləḅisal suh galit həni, ginau am nukad na-il-ḅuri-an hən nəḅisal suh ginau həni.

²² Galit lovi Ipru a? Ginau am novi Ipru. Galit lovi seIsrael a? Ginau am novi seIsrael. Galit lovi pasusan siAraham a? Ginau am novi pasusan siAraham.*

²³ Lovi vanuan na-vi-tarhəte-an seKristo a? Nusor hum notovinvinu be noum vi tarhət san habat am səhor galito. Noum idaŋ habat səhor galito, nutoh len naim ḅəbaŋis vəha-sōḅur səhor galito, nosəsəlōŋ hən nabus hən na-bilbilas-masuḅ-an səhor galito, ale nəmatan ipat pəpadaŋ hən ginau vəha-sōḅur səhor galito.

²⁴ NaJu gail lobilas habat hən ginau vəha-39 len nəmariboŋ sua. Len nəyaran sagw gail lugol nabilasian enan vəha-rim.*

²⁵ Vəha-tor alat a Rom luḅas habat hən ginau hən nəhai gail. Len nəboŋ sua lotubun ginau. Vəha-tor nəlanis notosah lan iməḅurḅur. Len nalenmariug esua mai nalennəyal esua nusal len naliliʋol mermer len tas.*

²⁶ Nugol nəyaran isoḅur, ale nəmatan ipat pəpadaŋ akis. Ikad nawisel gail lotolev. Ikad nəvanuan vənənəh lotohəhəʋur hən ləḅigol nasənahan. NaJu gail luke nimat, alat ləsavi Ju luke nimat. Pəpadaŋ hən notomat len nəḅiltivile, len naut masmas toḅḅəsw, len tas mai len natoŋan sagw mai nəvanuan lotogəras ke lotokad nadələmian.*

²⁷ Noum idaŋ mōs Nasuḅ, noum habat len nədaŋan sagw p̃isi, nəsəpat savoi vəha-sōḅosōḅur. Nupar hanian, numaduh habat, nəmal ihat ginau vəha-sōḅur. Naut esusus habat hən ginau, nom̃idol hən nahurabat.

²⁸ Naut kəmas natideh gail am, akis nunau tuhatuh hən alat siYesu len naut tiltile gail. Nunau sōḅuer hən naḅisal hən nəḅekətkəta təban galito.

²⁹ Nəmauran salit ideh asike ḅidaŋ, ginau am nəsədaŋ. Nəvanuan ḅeliv galit ideh hən ḅipes ḅəḅet, teh len nəsaan, ginau nəlogw ipaŋpaŋ.

³⁰ Nomətahun nəbisor patpat ginau məhat, be nəḅimassor sal suh ginau, dereh nisor sal suh natgalenan togol tomasil ke nəsədaŋ.

³¹ Nokitin, nəsaliboŋ. AGot, aTəman Nasuḅ aYesu Kristo, nə-sal-suhi-an tevi təban vi sutuai sutuai. Gai eləboii ke notokitin.

³² A mō, nəboŋ nototoh len naut a Tamaskus, nəgavna, aAretas tovi Kiŋ totabtabuh lan, ikel mai nasoltia san gail ke lekətkəta kəkol hən nəḅiltivile enan hən ləḅitah gat ginau.

* 11:22: Flp 3.5 * 11:24: Deu 25.3 * 11:25: Uman 16.22, 14.19 * 11:26: Uman 9.23, 14.5

³³ Be len nəhad, nəvanuan galevis loriŋ ginau vi pan, tur len natuhbopita topat len nabiltiholəvat hən nabiltivile. Na nugam yav dan navəlan nəgavna enan.*

12

Nəboŋ aPol sədaŋ, len aKristo, idaŋ

¹ Naut kəmas na-sor-patpat-ginau-məhat-an savi tarhət sagw, nimassor sal suh ginau. Nuke nisor husur na-kəta-risi-an lotogəm len Nasuḅ mai na-kel-vəhoti-an san gail.

² Nələboi naulumian sua seKristo.* Len nasihau tovi 14 tia, aGot isaḅul atenan vi məhat vi lan nəmav.† Nəsələboii ke tokad niben sal o niben toḅuer, be aGot ŋai eləboi natenan.

³ Evoi, aGot ŋai eləboii ke totoh len niben o tovivile dan niben. Be noləboii ke,

⁴ aGot isaḅul atenan vi məhat vi lan naut a Paratais.* Len naut ei esəsəlon hən nasoruan, nəvanuan səkad nasoruan hən bikele; nasoruan aGot sədaḿ hən avan ideh bikele.

⁵ Dereh nisor sal suh nəvanuan tomaiənan. Be asike nusor sal suh ginau. Dereh nisor sal suhi ke nəsədaŋ ŋai.

⁶ Nətake nətasor sal suh ginau, asike nətaməmel husur nətakel nakitinan ŋai. Be asike nusor patpat ginau məhat, husur nomətahun avan ideh bipatpat ginau məhat. Be nuke nabunusian sivan enan tipat ŋai len nəsa toris notogole mai nəsa tosəsəlon hən notokele.

⁷ AGot emətahun nəbipatpat ginau məhat len na-kəta-risi-an mai na-kel-vəhoti-an galen sagw lotoyalyal. Imaiənan eriŋ natesua todaŋ masuḅ len nəmauran sagw. Natenan ehum nasunit nəhai tosar tabtab hən nibegw, ehum napisulan togəm len aSetan hən bəmədəs ginau.

⁸ Nonjir Nasuḅ vəha-tor, nousi hən ḅilav kuvi dan ginau.

⁹ Be ikel mai ginau ke, “Asike nulav kuvi. Navoian sagw notoviol kəmas həni mai gaiug eləboi ḅetəgau gat gaiug, husur nəboŋ gəsədaŋ, nədaŋan sagw epul masuḅ len gaiug.” Husur tokəmaiənan, nohəhaḅur hən nəbisor sal suh nədaŋan sagw toḅuer, husur nəboŋ nəsədaŋ, nədaŋan seKristo ipat len ginau.

¹⁰ Husur natenan, nohəhaḅur hən nəsədaŋ; nəboŋ nəvanuan lotosəvar ginau, nohəhaḅur; nohəhaḅur hən natit lotogol notoləŋon tosa; nəboŋ nəvanuan lotomədəs tabtab hən ginau, nohəhaḅur; nəboŋ nototoh len nəmauran todaŋ, nohəhaḅur. Nohəhaḅur hən natgalen piŋi mōs aKristo, husur nəboŋ nəsədaŋ, len aKristo, nudaŋ.

APol inau masuḅ hən alat a Korint

¹¹ Nusor maiənan hum ahoḅon, be gamit māu mətugol notomaiənan. Gamit māu, inor hən mitisor sal suh ginau; husur naut kəmas notovi ut kəmas, alat məttonau suluḅi ke lotovi “ḅiltihai pispisul gail” ləsəyalyal səhor ginau len natideh.

¹² Len namerikel notogol gail len gamito, imasil ke notovi hai pispisul kitin. Len na-toh-mədau-an nudaŋ ḅur nəmauran sagw todaŋ, nugol namerikel gail lotokel kot aYesu, nugol natit məttonaŋmaŋ len gail, mai natit lotogol nədaŋan siGot tomasil.

¹³ Nəsa notogole len gamito eḅitoḅ hən nəsa notogole len alat siYesu len naut tiltile gail. Ikad natesua ŋai nəsəgole len gamito. Na-kətkəta-təban-ginau-an savi nauman ideh todaŋ len gamito. Hum ma məttonau ke naten tovi nəsaan, mətəruḅati dan ginau bai!

¹⁴ Gagai noutaut hən nəḅegəm hən gamito. Dereh tevi nəgəman na-vəha-tor-an sagw. Ale na-kətkəta-təban-ginau-an asike evi nauman ideh todaŋ len gamito, husur nəsaləŋon natit samit gail, be noləŋon gamito. Nokəmaiənan husur savi hən natətai ḅeum hən

* **11:33:** Hən naves 32-33, ris Uman 9.23-25 * **12:2:** Len naut egai aPol isor husur gai gabag. † **12:2:** Len nasoruan ta Kris ike *nəmav na-vəha-tor-an*, be nəvanuan namitisau galevis lunau ke namilen *nəmav aGot totohtoh lan*. Len nənauan salito datukad nəmav dattoləboi datḅerisi, datukad nəmav naməso gail lotopat lan, mai datukad nəmav aGot totohtoh lan. * **12:4:** Luk 23.43

ḅekətkəta tēban anan mai atəman ḅivoi, be ipat len anan mai atəman hən arḅekətkəta tēban natətai ḅivoi.*

¹⁵ Imaienan, nohəhaḅur hən nəḅeviol hən ginau gabag mai natit ḅisi notokade mōs gamit. Ginau nəḅeləmas masuḅ hən gamito, gamit dereh mətələmas kinit ginau a? Naten sanor!

¹⁶ Be naten tipat. Na-kətkəta-tēban-ginau-an savi nauman ideh todaḅ len gamito, be gamit galevis luke, len naḅide tosusuah, notogəras gamito hən notovənoh natit samit gail.

¹⁷ Mətḅinau ke tomaienān, kel mai ginau naḅide notogəras gamit həni! Mitikel ur avan ideh notosəvati van hən gamito, togəras gamit hən nəḅikad nəvat samito.

¹⁸ Nous aTitus idaḅ hən ḅivan hən gamito, ale nosəvat awawa nadəlomian sinamit maii. Ale aTitus, egəras gamit mōs nəvat a? Ao! Husur len nəmauran sinaməru namrukad aNunun aGot tosua ḅai, ale naḅide sinaməru epitḅitoḅ ḅai.*

¹⁹ Hum ma məttonau ke, namtotətās gol ginamito vəbar gagai. Ao! Nəḅoḅ namttosor, namtusor len nahəsān aKristo len nəhon aGot. Ale gamit namttoləmas bun gamit ḅisi, natit ḅisi namttogole, namtugole hən mətḅidaḅ am.

²⁰ Husur nomətahw ke nəḅoḅ nəḅegəmai asike nəḅisaḅ gamit hum notoləḅoni, ale gamit am asike mətḅisaḅ ginau hum məttoḅoḅoni. Nomətahw ke mətḅikad naḅitḅituhan, nətabulol-bulosi-an, nəlol paḅpaḅ, nə-nau-gamit-səḅomito-an, nasoruan tomədās nəḅoruan samit gabag, na-kel-nəmadumit-an, nə-patpat-gamit-məhat-an, mai nətaḅtaḅoran.

²¹ Nomətahw ke, nəḅoḅ nəḅegəmai aGot dereh tigol neməmau len nəhomito. Ale nənauan sagw etuhatuh ke, dereh nəlogw tisa sil gamit isoḅur lotogol nəsaan a mō tia, be ləsəpair dan nəḅiḅḅiḅalan salito, naitian tosa, mai naḅide hən naitian taḅtaḅor.

13

Naləḅəḅəḅan naməkot siPol

¹ Nəḅoḅ nəḅegəḅ ris gamito, dereh tevi nagəman na-vəha-tor-an sagw. Hum natosian siGot toke, “Nəḅoḅ avan ideh ḅikel uri ke avan tile togol nəsaan, nakitinan hən nəsa tokele teil ḅarḅar len na-kel-koti-an sinəvanuan toru o totor am.”*

² Nəḅoḅ nototoh mai gamito len nagəman na-vəha-ru-an sagw, nukel naləḅəḅəḅan mai gamito. Ale gagai nəsatoh ei, nutoh a tut, be nukel tətās həni mai alat lotogol nəsaan a mō, mai gamit ḅisi am məttoḅol nəsaan, ke, avan ideh togol nəsaan asike igam yav dan nəḅanisman sagw.

³ Husur məttoḅoḅon na-ləḅoi-buni-an ke len ginau aKristo tosor, ale dereh nigol tiḅarḅar hən gamito len nəḅanisman galenan. AKristo səpar daḅan len nəsa togole van hən gamito, be nədaḅan san etibau len gamito.

⁴ Ekitin ke tokul nəḅoḅ lototahətah həni len nəḅai balbal, be len nədaḅan siGot, gagai ikad nəmauran. Len nəḅonan sinamit maii, ginamit am namtsədaḅ, be len nədaḅan siGot, namtukad nəmauran mai aKristo. Ale nəḅoḅ namtḅegəmai, dereh mətəris nədaḅan enan.

⁵ Mətəbunus kitev nadəlomian len gamit səḅomito. Mətukad nadəlomian kitin o eḅuer? Mətəḅnau səhoti ke aYesu Kristo totoh len gamito a? Asike ḅimaienān, mətəḅkad nadəlomian kitin.

⁶ Be nuke mītisaḅ ləḅoi ke namttovi aḅai pispisul kitin seKristo.

⁷ Ale gagai namtusor tuḅ van hən aGot ke, gamit ideh asike igol natideh tosa. Namtsasor tuḅ maienan hən nəvanuan gail ləḅeləḅoi ke namttovi hai pispisul kitin, be hən mətḅigol navoian, naut kəmas nəvanuan gail ləḅemətahun ginamito hum namtsavi hai pispisul kitin.

* 12:14: Uman 18; 2Kor 13.2 * 12:18: 2Kor 8.6, 16, 18 * 13:1: Deu 19.15; Mat 18.16; 1Tim 5.19; Ipru 10.28

⁸ Husur namtsaləboi namtb̄igol natideh b̄emədas nakitinan, avil natit p̄isi namttogole, namtugole m̄os nakitinan.

⁹ Nəboŋ məttodaŋ, namtohəhaʋur, naut kəmas namtsədaŋ. Namtusor tuʋ am ke, mitimatmatu len nəmauran samito.

¹⁰ Husur enan, nutos natgalegai nəboŋ nototoh a tut dan gamito, hən asike nəbidaŋ taltal hən gamito nəboŋ nəb̄egəmai. Husur, len nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an Nasub̄ tolavi mai ginau, nuke nigol mitidaŋ am len nəmauran samito, nomətahun nəb̄emədas nadəlomian samito.

¹¹ Bathudud nadəlomian, egai nasoruan naməkot sagw. Mətehəhaʋur. Mitimatmatu len aKристо. Məteləŋon tivoi am len nəlomito. Mitikad nənauan tesua. Mitikad natəmat len nəmauran samit gail. Beti aGot hən na-ləmas-buni-an mai natəmat dereh titah mai gamito.

¹² Len na-ləmas-buni-an siGot len nəlomito, mətəsuñ gabag hən nətarhomit gail hən mətb̄ikel na-ke-ivoi-an sagw mai gamito.

¹³ Alat siGot p̄isi gegai lukel na-ke-ivoi-an mai gamito.

¹⁴ Nasub̄ aYesu Kристо teviol kəmas hən navoian mai gamit p̄isi, aGot teləmas bun gamit p̄isi, mai aNunun aGot tigol mətəsua maii len nəlomit p̄isi.

Kalatia

Nalobulat napisulan aPol totosi van hən alat a Kalatia

Ase itos nalobulat napisulan egai?

APol itosi.

Itos nalobulat napisulan egai hən nəsə?

Itosi hən alat siYesu len naut gail a Kalatia læberin nəlolit bidaŋ len aYesu ŋai, savi nahusurian hən nalo.

Itos nalobulat egai mōs ase?

Nalobulat egai evi napisulan aPol totosi van hən alat siYesu len naut gail a Kalatia.

APol itos nalobulat egai ŋais mai len naut a be?

APol itosi pəpadaŋ hən nasihau A.D. 49 nəboŋ totoh len naut a Antiok.

1) Na-ke-ivoi-an (1.1-5)

2) Mətosəsəloŋ hən naŋusanan tosa (1.6-9)

3) Nədaŋan hən na-il-a-mō-an siPol hum ahai pispisul sua (1.10-2.21)

4) Nalo mai nadəlomian (3.1-25)

5) Nau səhot navoian mai nəmakuvan məttokade nəboŋ məttogəm vi natun aGot gail (3.26-4.7)

6) Təgau gat nəmakuvan samito (4.8-5.1)

7) Mətbīgol mətbīkad na-tiv-dalusi-an, mətotəlmam hən mətbēvi slev hən nalo tətəs (5.2-12)

8) Mətehusur aNunun aGot, samtehusur naŋide tosa samit gail (5.13-6.5)

9) Nakelean todaŋ naməkot: naŋit hən nəsə məttogole dereh tibar gamito. Gol navoian! (6.6-10)

10) Na-tiv-dalusi-an savi natideh, bəbuer tu savi natideh (6.11-16)

11) Nasudəlaŋian (6.17-18)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau aPol novi ahai pispisul sua. Savi avan ideh totabtabuh len ginau, aoa, aYesu Kristo mai aGot aTəman togol tole məhat dan nəmatan, arutabtabuh len ginau.

² Ginau aPol, mai nəbathudud nadəlomian gegai, namtutos nalobulat napisulan egai. Namtutosi van hən alat siYesu len navile gail a Kalatia.*

³ Namtous ke aGot aTəmadato mai Nasuŋ aYesu Kristo areviol kəmas hən navoian mai gamito ale arigol nəlomit tikad natəmat.

⁴ AKristo eriŋ gai len nəmatan mōs bīlav kuv gidat dan nəsaan sidato hən bīlav kuv gidato dan nəmauran tosa silat ta daməŋai. Igole husur naləŋonian siGot aTəmadato.

⁵ Nə-sal-suhi-an tivan hən nəyalyalan siGot vi sutuai sutuai! Ganan.

Na-kel-uri-an tovoi esua ŋai

⁶ Evi aGot tokis gamito hən mətbīmaur len navoian aKristo toviol kəmas həni, wake mətupair tutut dani van hən naŋusanan totile. Nosəhoŋut len gamito!

⁷ Naŋusanan enan savi na-kel-uri-an tovoi ideh. Ikad nəvanuan galevis lotogol nənauan samito etuharuh, lotoləŋon læbemədas na-kel-uri-an tovoi seKristo.

⁸ Be nukel mai gamit ke, avan ideh, naut kəmas ginamit o aŋel togəm len nəmav, bikel ur na-kel-uri-an tovoi totile dan na-kel-uri-an tovoi namttokel mai gamit tia, aGot m̄au tibar həni len nəhab nəmatan!

⁹ Hum namttokele tia, nukel tasi am ke, avan ideh bikel ur na-kel-uri-an tovoi totile dan enan məttodəlomi tia, aGot m̄au tibar həni len nəhab nəmatan!

---

* 1:2: Uman 16.6

¹⁰ Ginau nēsahisi ke nēvanuan gail lēbehēhāvur hēn ginau. Nōlēḡoni ḡai ke aGot behēhāvur hēn ginau! Nētahishisi ke nēvanuan gail lētahēhāvur hēn ginau, asike nētavi aslev seKris̄to.

aGot ekis aPol

¹¹ Bathudud nadēlomian sagw, nukel koti mai gamit ke, nēkadun na-kel-uri-an tovoi notokel uri, savi len nēvanuan.

¹² Husur avan ideh sēlavi mai ginau, saṽusani hēn ginau. Ao, aYesu Kris̄to sēḡon, ikel vēhoti mai ginau.

¹³ Nokēmaianan husur mētōsēsēlōḡ lēboi tia nāvīde hēn nēmauran sagw nēboḡ notohusur nāvīde hēn nalotuan seJu gail. Ginau aPol, nomēdas tabtab hēn alat siGot hēn lēḡimasig.

¹⁴ Len nāvīde hēn nalotuan seJu gail, ginau nosēhor naJu isēḡur len naur hagw. Nudaḡ habat len nāvīde setēmagw gail ta sutuai.*

¹⁵⁻¹⁶ Len navoian toviol kēmas hēni, aGot ilekis hēn ginau, ekis ginau nēboḡ notopat len nabēhāvun anagw sal. Beti aGot ehēhāvur hēn togol ke nolēboi ḡarḡar hēn aNatun san hēn nēḡikel uri mai alat lēsavi Ju. Nēboḡ togol tomaienan, nēsēsāṽsaṽut hēn nēḡisor kitevi mai avan ideh,†

¹⁷ nēsavi mēhat vi Jerusalem hēn nēḡeris alat lotovi ahai pispisul gail a mō hēn ginau. Aoa, novi tut vi Arapia, beti notēlmam vi lan naut a Tamaskus.

¹⁸ Husur nasihau totor notēlmam vi Jerusalem hēn nēḡelēboi aPita mai nēḡinau sēhot nēsa ḡikel mai ginau. Ale nutoh maii len nēmariboḡ tovi 15.‡

¹⁹ Nēsaris ahai pispisul ideh am, be aJemes aṽan Nasuḡ ḡai.*

²⁰ Nēsa nototosi van hēn gamito ekitin. Len nēhon aGot nukele, nēsaliḡoḡ.

²¹ Beti husur nēboḡ enan novi lan naut a Siria mai a Silisia.

²² Be alat seKris̄to len naut a Jutea lēsabubur mai ginau, lēsālēboi ginau.

²³ Losēsēlōḡ hēn na-kel-uri-an ḡai toke, “Atenan tomēdas tabtab hēn ginamit a mō, gagai ikel ur nadēlomian egaii tomēdasi a mō.”

²⁴ Imaienan lusal suh aGot bathut nēsa togole len ginau.

2

Ahai pispisul gail lohēhāvur hēn aPol

¹ Husur nasihau tovi 14 novi mēhat tētas vi Jerusalem mai aParnapas. Len nēboḡ enan namrosēhar aTitus am.*

² Novi Jerusalem husur aGot toṽusan ginau hēni ke nimasvan. Len nabōnḡonan mai nēvanuan totibau gail sēḡolit ḡai, nukel vēsvēsai mai galito na-kel-uri-an tovoi notokel uri mai alat lēsavi Ju. Nugol tomaienan husur nuke lidam̄ hēn nauman sagw. Nomētahw ke notoum kēmas ḡai, hum nauman ḡisi sagw savi natideh. Be ludam̄ hēni.

³ Ale natsual am, lēsētaltal hēn aTitus, totah mai ginau, hēn ḡikad na-tiv-dalusi-an, naut kēmas tovi uleKris̄.

⁴ Ikad na-sor-levlev-an enan husur nēvanuan galevis len naut tiltile gail logēḡeras ke lotokad nadēlomian. Ale loliligis hēn galito len ginamito, hēn lēḡisaḡ lēboi nēmakuvan dattokade dan nalo, len nabōnan sidato mai aKris̄to aYesu. Luke lisaḡ lēboii hēn lēḡigol gidat datḡevi slev hēn nalo enan.*

⁵ Be namtoil gēgat, namtsasēsēlōḡ hēn nahudhusoruan ideh salito. Ao, namtotēgau gat nakitinan hēn na-kel-uri-an tovoi mōs gamito.

* **1:14:** Hēn naves 13-14, ris Uman 8.3, 22.3-5, 26.9-11 † **1:15-16:** Hēn naves 15-16, ris Uman 9.3-6, 22.6-10, 26.13-18. Isa 49.1; Jer 1.5 ‡ **1:18:** Uman 9.26-30. Len nasoruan ta Kris̄ ike aKefas, tovi nahēsan aPita len nasoruan ta Aram.

* **1:19:** Kal 2.9; Mat 13.55 * **2:1:** Uman 11.30, 15.2 * **2:4:** Kal 1.7; Jut 4

⁶ Ale nəboŋ notokel nəsa notokel uri tonon, alat lotoil a m̄o ləsasuhud hən nasoruan ideh maii am. (Tarhət hən na-il-a-m̄o-an salito, nəhes totibau lotoṽati savi natideh len ginau, husur len nabunusian siGot nəvanuan p̄isi loṽitp̄itoṽ. Riŋ naten tipat.)*

⁷ Alat lotoil a m̄o ləsakel natideh am husur loləboii ke aGot itabtabuh len ginau hən nəbikel ur na-kel-uri-an tovoi mai alat ləsavi Ju sum̄an gai totabtabuh len aPita hən aPita bikel uri mai naJu gail.

⁸ Bathut, len nauman sePita tovi ahai pispisul van hən naJu gail, aGot eum. Ale len nauman sagw am notovi ahai pispisul van hən alat ləsavi Ju, aGot eum.

⁹ AJemes, aPita, mai aJon, luṽat nəhes hum lotoil a m̄o hən alat siYesu len naut a Jerusalem.* Nəboŋ lotokəta ləboi navoian aGot toviol kəmas həni, topat len nauman sagw, galit loləlav mai ginau mai aParnapas hən ginamit p̄isi namtbikad nəbonan len aYesu. Ludam̄ ke ipat len ginaməru hən namrbikel na-kel-uri-an tovoi mai alat ləsavi Ju, ale ipat len galit hən ləbikel uri sal mai naJu gail.

¹⁰ Lous ginamər ŋai ke namrinau gat alat lotopar tite. Natenan boh, noləŋon buni hən nəbigole.*

APol ikel nəsaban sePita maii

¹¹ Avil nəboŋ aPita togəm hən ginamit len naut a Antiok, nosivoh lan. Len nəhon nusor tasi husur isab len nəsa togolgole.

¹² A m̄o ihanhan mai alat lotokad nadəlomian ləsavi Ju. Galit ləsəkad na-tiv-dalusi-an. Ale aJemes esəvat galevis gəmai. Nəboŋ lotobar naut a Antiok, aPita ivan dan alat ləsavi Ju, səhan mai galit am, husur emətahw len alat lotoil gəgat len na-tiv-dalusi-an.*

¹³ Beti naJu gail lotokad nadəlomian am luḃon mai aPita len nagəgərasan san gol ke aParnapas am ehusur naṽide nagəgərasan salito.

¹⁴ Be nəboŋ notoris ke ləсахusur nakitinan hən na-kel-uri-an tovoi, nukel mai aPita len nəholito ke, “Gaiug govi Ju, be len nəmauran sam̄ gutoh sum̄an alat ləsavi Ju, gəsatoh len nalo sum̄an naJu gail. Imabe gudaŋ len alat ləsavi Ju hən ləbitoh sum̄an naJu lotohusur nalo? Sagimagenan!

¹⁵ “Gidaru, nəboŋ lotopas gidaru, darovi Ju, darsavi vanuan naut tile lotovi vanuan nəsaan len nabunusian seJu gail.

¹⁶ Avil gidat dattovi Ju nadəlomian, datoləboii ke nəvanuan togol husur nalo, aGot sariŋi ke tonor len nəhon sil na-gol-husuri-an san. Ao, bathut nadəlomian len aYesu Kristo ŋai aGot toriŋi ke nəvanuan inor len nəhon.† Imagenan, gidat am datorin̄ nəlodoato len aYesu Kristo, hən aGot bəriŋi ke datbinor len nəhon, len nadəlomian sidato len aYesu Kristo savi len na-gol-husur-nalo-an. Husur səkad avan ideh, len nalo avan en togol husuri, toləboi binor len nəhon aGot.

¹⁷ Ale datbeləŋon ke len aKristo datinor len nəhon aGot, be datbisabi ke datovi vanuan nəsaan sal husur dattopair dan nalo, namilen ke aKristo esəhar gidat vi lan nəsaan a? Ao, asike məienan!

¹⁸ Nəbeum təlmam hən nalo notogol tomasig, noṽusan səhoti ke ginau gabag noḃur kotov nalo.

¹⁹ Husur ehum notomat, bathut nalo sawol hən nəmauran sagw am. Len nabunusian hən nalo numat ŋa nupair dan nalo hən nəbitoh hən aGot biwol hən nəmauran sagw. Esuṽan notomat len nəhai balbal mai aKristo.

²⁰ Nutoh, be savi ginau am, aKristo māu itoh len ginau. Nəmauran notokade len nibegw, nukade len nadəlomian len aNatun aGot, gai toləmas bun ginau, toviol hən nəmauran san hən bim̄at, m̄os ginau.

* **2:6:** Deu 10.17 * **2:9:** Len nasoruan ta Kris ike aKefas, tovi nahəsan aPita len nasoruan ta Aram. * **2:10:** Uman 11.28-30 * **2:12:** Uman 11.2-3 † **2:16:** Psa 143.2; Rom 1.17, 3.20, 22. Len naut egai nasoruan ta Kris ikad namilen eru. Esua: len nadəlomian nəvanuan tokade len aYesu Kristo. Togon: len aYesu Kristo totəgau gat aGot mai nəsa aGot toriŋi hən biŋole.

²¹ Len nabunusian sagw, navoian enan aGot toviol kemas heni, savi ut kemas. Evi nahilititit sua. Husur, nalo tagol dattanor len nehon aGot, aKristo temat mos naut kemas hai.”

3

Nanoran ipat len nalo o nadalomian?

¹ Eee gamit alat a Kalatia metumelmel! Ehum avan sua todelañ gamito hen metbetetan! Len nehomito, nusor vsvesaii nematan siYesu Kristo len nehai balbal. Ehum gamit metorisi len nametamito.

² Nuke nelabo i natsua hai: imabe? Metukad aNunun aGot husur metohusur nalo seJu gail a? Ao metukade husur metorin nelomito len na-kel-uri-an tovoi mettosaselon hen.

³ Metumelmel o metumabe? Nemon mettotubat, metohusur aGot len nadañan seNunun, be gagai metunau ke metevurvur nemañan toveveu enan len nadañan samit hai. Mitimabe?

⁴ Len nadalomian samito, metolon isa vasa len natit isobur. Savi mos natideh a? Ao! Evi mos natite!

⁵ Nemon aGot tolav aNunun mai gamito, nemon togol namerikel gail len gamito, igole husur metohusur nalo seJu gail a? Ao! Igole husur metorin nelomito len na-kel-uri-an tovoi mettosaselon hen.

⁶ Mitinau aAraham ke: “Gai erin nelon len aGot, ale aGot erin gat aAraham hum tovi nevanuan nanoran.”*

⁷ Beti metelaboi ke, alat lotorin nelolit len aGot, galit lovi anatun aAraham kitin.

⁸ Sutuai natosian siGot ike, dereh aGot terin ke, naluoh hen nevanuan naut tiltile linor len nehon balai, lberin nelolit lan. Natenan ipat a mo nemon aGot tokel na-kel-uri-an tovoi mai aAraham ke, “Len gaiug, dereh nigol navoian van hen naluoh pisi hen nevanuan naut tiltile.”*

⁹ Imagenan, dereh aGot tigol navoian van hen alat lotorin nelolit lan, sunan aAraham togole.

¹⁰ Be alat lotoil gegat len nalo, lutoh len nepanisten sua. Nokamaienan husur natosian siGot ike, “Nepanisten tipat len alat lesagol tabtab hen natit pisi topat len nalo.”*

¹¹ Imasil ke len nalo nevanuan togol husuri, avan ideh sanor len nehon aGot. Husur natosian siGot ike, “Alat lotonor len nehon aGot dereh likad nemañan tokitin bathut lotorin nelolit len aGot.”*

¹² Napisal hen nadalomian enan etile len napisal hen nalo, toke “Avan ideh togol natit pisi nalo tokele, natgalenan len nalo liwol hen nemañan san.”*

¹³ AKristo eñur nemakuvan sidato dan nepanisten nalo torin len gadito. Eñur nemakuvan sidato nemon tolav namiledato, topanis sidato. Husur natosian siGot ike, “Avan ideh totahatah len nehai, nepanisten siGot ipat lan.”*

¹⁴ AYesu Kristo eñur nemakuvan sidato hen ke, len gai gabag, naluoh hen nevanuan naut tiltile dereh likad navoian aGot toviol hen tia mai aAraham. AYesu imat maienan hen ke len nadalomian datbikade lan, datolabo datbikad aNunun aGot, gai tokel gati.

Nalo mai na-kel-gati-an

¹⁵ Nəbathudud nadalomian, len nemañan ta daməñai imaiegai: Nemon nevanuan beru arbike, “Evoi,” hen na-kel-gati-an sua, ale arbitos gat nahesalar lan, sekad avan ideh tolabo bebur kotovi o rin nasoruan ideh am lan.

¹⁶ Len navide tomaien, aGot ikel na-kel-gati-an san mai aAraham mai nepasusan san tohusuri. Natosian siGot sake, “nepasusan san gail,” hum lotosobur, be ike, “nepasusan san,” husur tosua hai tovi aKristo.*

* **3:6:** Gen 15.6; Rom 4.3   * **3:8:** Gen 12.3, 18.18   * **3:10:** Deu 27.26   * **3:11:** Hab 2.4; Rom 1.17   * **3:12:** Lev 18.5; Rom 10.5   * **3:13:** Deu 21.23   * **3:16:** Gen 12.7

¹⁷ Ale nekəmaiegai ke: na-kel-gati-an aGot tokel gati mai aAraham ipat husuri van nasihau tovi 430 vir nəboŋ aGot tolav nalo mai aMoses. Be nalo enan səkaskas na-kel-gati-an enan hən beβuer.*

¹⁸ Husur nalo bevi nəkadun naviolan siGot, na-kel-gati-an enan savi nəkadun naviolan san am. Avil len na-kel-gati-an san, aGot eviol kəmas hən naviolan enan mai aAraham.

¹⁹ Ale, aGot eriŋ nalo mai aMoses mōs nəsa? Eriŋi mōs beβusan nəvanuan gail pisi hən nəsaan salit gail. Eriŋi ipat vir nagəmaian sitenan tovi nəpasusan siAraham, atenan tovi aKristo, aGot tokel na-kel-gati-an san maii. Len aŋel gail, aGot ilav nalo mai aMoses, toum siGot, ale toum sinəvanuan gail am.*

²⁰ Nəvanuan tohum aMoses eil rivuh len nəvanuan eru hən arβita gat na-kel-gati-an sua. Be nəvanuan tomaienən saum mōs nətarhət tosua ŋai, ao, eum mōs nətarhət toru. Avil aGot səbōn ita gat na-kel-gati-an san tokel mai aAraham.*

²¹ Imagenən, nalo siGot isor tas na-kel-gati-an san gail a? Ao, eβuer kaskasi! Husur, nalo taviol hən nəmauran kitin, gidat dattanor len nəhōn aGot len na-gol-husur-nalo-an.

²² Be natosian siGot ike nəsaan ibanis gat gadit pisi, gol ke ikad naβisal sua ŋai hən datβikad naviolan aGot tokel gati. Naβisal imaiegai ke: datβeriŋ nəlodato len aYesu Kristo, datukad nəsa aGot tokel gati.

²³ A mō, nəboŋ nadəlomian len aKristo sagəm sal, nalo ekətkəta kəkōl hən gidato. Iβōn gol gidato vəbar aGot tovəhot naβisal hən nadəlomian.

²⁴ Imaienən, nalo ehum ahai pusan sidato tokətkəta təban gidato, tosəhar gidato van hən aKristo hən datβeriŋ nəlodat lan, ale hən aGot βeriŋi ke datunor len nəhōn.

²⁵ Avil gagai nadəlomian egəm tia, datorinŋ nəlodat len aKristo tia, gol ke nalo sakətkəta təban gidato am.

Anatun aGot gail

²⁶ Imaienən gamit pisi, len nadəlomian məttoke len aYesu Kristo, mətovi anatun aGot gail.

²⁷ Husur ke gamit pisi məttoke hən məttoke len aKristo, ehum məttoke nahurabat len gamito tovi nəmauran seKristo. Len nəhōn aGot mətosuṃan aKristo.

²⁸ Səkad naJu, səkad auleKris o nametβos am; naslev mai alat ləsavi slev, səkad natilean len galito; səkad naβəhaβut, səkad naluṃan. Səkad natideh am togol məttopeβew, husur gamit pisi mətosua len aKristo aYesu.

²⁹ Mətbevi seKristo, mətovi anatun siAraham kitin. Ale nəsa aGot tokel gati mai aAraham, gamit am mətukade.*

4

¹ Nau maieg hən: avan sua topul hən natite imat. Natit pisi san, eriŋi hən anatun. Be naut kəmas natit pisi evi sinatun, nəboŋ tovi tuhtətai sal, esuṃan naslev ŋai van vəbar totibau.

² Nəboŋ tokəkereh sal, ikad nəvanuan galevis lotokətkəta təban natətai mai natit san gail vəbar nədaṃ han βinor hən nəsa atəman toriŋi.

³ Len naβide tomaienən, gidat am, nəboŋ dattokəkereh, nəboŋ datsaləboi aKristo sal, datovi slev sinədaŋan gail lotowol hən navile a pan, datovi slev sinəkadun nədaŋan galenan.*

⁴ Be len nəboŋ tonor hən, aGot esəvat aNatun uluṃan. Apəhaβut sua ipasi, ale itoh len navəlan nalo siMoses,

⁵ hən beβur nəmakuvan sidato dattotoh len navəlan nalo, hən ke datbevi anatun aGot kitin gail.

* 3:17: Exo 12.40 * 3:19: Uman 7.53 * 3:20: Deu 6.4 * 3:29: Rom 4.13 * 4:3: Kal 4.9; Kol 2.8, 20

⁶ Husur mættovi anatun gail, aGot esəvat aNunun aYesu aNatun aGot, vi lan nələdato tokai ke, “Appa! Tata!”*

⁷ Imaiengan gəsavi slev am, govi anatun aGot, ale husur govi anatun, dereh gikad natit pisi aGot tokel gati hən ðeviol həni mai anatun gail.

APol inau masuṽ hən alat a Kalatia

⁸ Nəboŋ mətəsaləboi aGot sal, mətovi slev sinatit ləsavi got kitin gail.*

⁹ Be gagai, nəboŋ mətətoləboi səhot aGot, (aəa, ivoi am notoke, gagai nəboŋ aGot toləboi səhot gamito), imabe mətupair təlmam van hən nəkadun nədaŋan gail ləsavi natideh, ləsədaŋ, lotovi ut kəmas? Imabe mətuke mətəvi slev salit tətəs am?

¹⁰ Mətudaŋ len nəboŋ gail lototibau, nəhanan gail hən nawik o nahəbati o nasihau. Mətunau ke aGot ehəhaṽur həni natəlmaman samit van hən nalo a?*

¹¹ Nunau tuhatuh hən gamito. Nomətahw mōs gamito. Hum ma notoum sōbuer samito.

¹² Bathudud nadəlomian, mətəsuṽan ginau, husur ginau numakuv dan nalo hum gamito.

Nəboŋ nototoh mai gamito, mətəsamədas ginau boŋ ideh.

¹³ Be husur ke notoməsah, natoŋan sagw mai gamito igol ke noləboi nəbikel ur na-kel-uri-an tovoi mai gamito.

¹⁴ Naut kəmas naməsahan sagw igol idaŋ len gamito, mətəsaŋit nəhomit van hən ginau, mətəsamətahun ginau. Wake mətəhəhaṽur hən ginau. Mətəkətkəta təban ginau suṽan notovi aŋel sua siGot o suṽan notovi aYesu Kristo gabag.

¹⁵ Be nakemkeman samito, nəsa evisi həni? Imabe? Nukel koti ke nəboŋ nototoh ei, mətəhəhaṽur hən mətəbigol natideh mōs ginau. Nətəusi, mətəkis kuv namətamito hən mətəviol hən gail mai ginau.

¹⁶ Nəsa evisi togol ke gagai nəboŋ notokel nakitinan mai gamito, mətunau ke notomətahun gamito?

¹⁷ A mō, nusor husur alat lotoṽusan hən naṽusanan totile. Galito ludaŋ hən ləbəlivi gamito hən mətəbitah mai galito, be savi mōs navoian. Luke leliv gamito dan ginamito hən mətəbidaŋ len galito.

¹⁸ Ivoi hən mətəbidaŋ len natsua, ðevi mōs nəsa tovoi. Ivoi hən mətəbimaganan tabtab, naut kəmas nəsatoh mai gamito.

¹⁹ Anatugw gail, ehum notoləŋon tosa len naṽəŋasan hən nəpasian sil gamito, vir naḃoruan seKristo bəgəm kavkav len gamito.

²⁰ Noləŋon masuṽ hən nətatoh mai gamito gagai, hən nətagəgel hən nasoruan sagw todaŋ. Be len na-toh-a-tut-an sagw, nəlogw etuhath hən gamito, nənauan sagw ebutbutut.

AHakar mai aSarah

²¹ Gamit mətətoləŋon ke mətəbitoh len navəlan nalo, mətəosəsəloŋ husuri mōu a?

²² Husur len natosian ike aAraham ikad anatun uluṽan eru. Naṽəhaṽut tovi slev, nahəsən aHakar ipas esua, ale aSarah, asoan aAraham ipas togon.*

²³ Naslev ipas anatun aAraham len naṽide sinəvanuan ŋai, be asoan aAraham ipas anatun tovi nəsarpoŋan hən na-kel-gati-an aGot tokel mai aAraham.*

²⁴ Natenan ehum nasoruan kəta. Naṽəhaṽut eru arohun na-kel-gati-an eru aGot tota gat gəlaru len nahəsən. Hakar ehun na-kel-gati-an aGot tota gati len Naṽehuh Sinai, naut nəvanuan gail lotogəm vi slev hən nalo lan. Ale noləboi nəbike aHakar ehum naṽehuh Sinai.

* **4:6:** Nasoruan enan, *Appa* evi nasoruan sua len nasoruan ta Aram namilen ke Ita o Tata. Ris Mak 14.36; Rom 8.15-17. * **4:8:** 1Kor 8.4-6 * **4:10:** Rom 14.5; Kol 2.16-23 * **4:22:** Gen 16.15, 21.2 * **4:23:** Gen 17.16; Rom 9.7-9

25 Ale naut a Jerusalem ta daməŋai ehum Naʋehuh Sinai len naut a Arapia. Suṃān aHakar mai anaton gail lotovi slev, Jerusalem ta daməŋai mai alat lototoh lan lovi slev.†

26 Be aSarah tovi asoan kitin, savi slev, ehum a Jerusalem a məhat, ale evi anana sidato.

27 Hum natosian seIsaiah toke,

“Pəhaʋut gotobutoh, gəsəpasus, gikemkem,
gaiug gəsəkad napəŋasan hən nəpasusan, getuʋat kəkai habat;
husur napəhaʋut tobutoh, dereh tikad anaton isoʋur
səhor napəhaʋut tokad asoan.”*

28 Be bathudud nadəlomian, mətosuṃān aIsak; mətovi anaton na-kel-gati-an aGot tokel mai aAraham.

29 Sutuai, aIsmael, anaton naslev, emədas tabtab hən aIsak, anaton na-kel-gati-an. Imaien sal daməŋai. Alat lotoke datʋevi slev hən nalo, lomədas gidat, datsavi slev, dattokad nəpasian len aNunun aGot. Lugol datoləŋon isa vəsa.*

30 Avil natosian siGot ikel nəsa? Ike, “Kai hən naslev pəhaʋut mai anaton uluṃān dan gaiug hən arʋeməsev, husur anaton naslev pəhaʋut asike ikad nahudhutan setəman, be anaton napəhaʋut savi slev dereh tikade.”*

31 Imaienan, bathudud nadəlomian, mitinau gat nategai ke, gidat datsavi anaton napəhaʋut tovi slev, datovi anaton napəhaʋut savi slev.

5

Nəmakuvan dattokade len aKristo

1 Nəmakuvan, aKristo isah ruʋat nəsa tobaŋis gat gidato hən datʋikad nəmakuvan enan. Imagenan, məteil gəgat hən asike mətovi slev tətəs am hən nalo tobaŋis gat gamito a mō.

2 Səsəloŋ! Ginau, aPol, nukel nategai mai gamito, ke: mətʋikad na-tiv-dalusi-an hən mətʋinor len nəhon aGot, nəsa aKristo togole mōs gamito savi natideh.

3 Nukel ʋuli hən gamit tətəs. Nauluṃān ideh todam̄ hən ʋikad na-tiv-dalusi-an hən ʋinor len nəhon aGot, atenan timasgol husur natit ʋisi nalo siMoses kavkav tokele.

4 Gamit məttoke mətʋinor len nəhon aGot ale məttohusur nalo mōsi, mətugol gamit səʋomito mətoməsev dan aKristo. Mətuteh dan navoian aGot toviol kəmas həni.

5 Nokəmaienan, husur gidato, len aNunun aGot, datuvatvat viri ke dereh aGot tisaʋ səhot gidato, suṃān dattonor, bathut dattoriŋ nəlodat len aKristo.

6 Husur nəboŋ dattoriŋ nəlodat len aYesu Kristo, datʋikad na-tiv-dalusi-an o asike datʋikade savi natideh. Avil nəsa tovi natsua m̄au evi nadəlomian tovi nəkadun na-ləmas-buni-an. Gai bolai!

7 A mō mətugam ivoi len nəgamgaman. Ase eil gol gamito hən asike mətʋehusur nakitinan?

8 Nəgəgelan hən nənauan samito, sagəm len aGot tokis gamito.

9 Naʋusanan gəgəras emədas nəvanuan isoʋur, ehum nasoruan kəta toke, “Nayis tokəkereh igol nabəta kavkav len nabesin itob.”*

10 Bathut nadəlomian dattokade len Nasuʋ, nunau ləboii ke asike mətukad nənauan tile len ginau am. Ale atenan togol məttodədarŋəʋu, məttonau tuhatuh hən naʋusanan san, dereh gai tipanis.

11 Bathudud nadəlomian, nətakel uri gagai ke lalūṃān limaskad na-tiv-dalusi-an, naJu gail lomədas tabtab hən ginau sal hən nəsa? Be lomədas bun ginau sal husur nukel uri ke nəmatan siYesu len nəhai balbal ŋai ilav kuv nəvanuan gail dan nəsaan salito, be naJu gail lomətahuni.

† 4:25: Mat 23.37; Luk 13.34. Nəboŋ aPol toke *Jerusalem*, namilen ke naJu gail lotohusur nalo siMoses. * 4:27: Isa 54.1 * 4:29: Gen 21.9 * 4:30: Gen 21.10 * 5:9: 1Kor 5.6

¹² Be galit lotogol mættonau tuhatuh husur na-tiv-dalusi-an, noləŋon ke letiv kotov p̄isi, hən asike ləb̄evi ulum̄an am.*

¹³ Husur gamito, bathudud nadəlomian, aGot ekis gamit m̄os asike mət̄bevi slev am. Mətesəsəlon! Nəmakuvan samito dan nalo savi hən mət̄behusur naləŋonian samit gail lotosa, be len na-ləmas-buni-an mət̄evi tarhət samito sur̄ian mət̄tovi slev samit gabag.

¹⁴ Bathut natuhsoruan sua ŋai ikel ur nalo kavkav ke, “Ləmas bun nəvanuan totoh pəpadaŋ hən gaiug sur̄ian gotoləmas bun gaiug gabag.”*

¹⁵ Be mət̄besum̄an nalipah nalililai tohat gamit gabag, tosa pəpas gamito, mət̄elələgau hən gamito hən asike mət̄bemədas masuṽ hən gamit gabag hən mət̄bimasig.

Nəmauran len nədaŋan seNunun aGot

¹⁶ Be nukele ke, len nəmauran samit gail, aNunun aGot tiwol hən gamito. Bimaienan, asike mət̄ohusur naləŋonian nəsaan gail hən nibemito.

¹⁷ Husur naləŋonian nəsaan gail hən nibemito lomətahun naləŋonian seNunun aGot; ale naləŋonian gail seNunun aGot lomətahun naləŋonian nəsaan gail hən nibemito. Husur natgalenan lupat len nətarhət toru artobal, gol ke mət̄odədas mət̄bigol nəsa mət̄beləŋoni.*

¹⁸ Avil aNunun aGot biwol hən gamito, mət̄satoh len navəlan nalo.

¹⁹ Nəboŋ mət̄tohusur naləŋonian nəsaan gail hən nibemito, lugol natgalegai: naitian tosa, nənauan tob̄iŋbiŋal, navide tosa totaṽtaṽor hum nalipah,

²⁰ nalotuan hən nəlablab, na-gol-nabehi-an, nəbalbalan, navit̄vituhan, nətabulolan van hən nəvanuan tokad nəsa gotoləŋoni, nəlol paŋpaŋ, naləŋonian hən nə-patpat-gaiug-səbom̄-məhat-an, nəpəpəhwan, naluṽoh gail lotopəpəhw husur nənauan totitile,

²¹ nəloṽ tovənvənah, natərogan, naitian totaṽtaṽor len nabiltihanan mai natərogan, mai natit gail am hum natgalenan. Nukel nalələgauan mai gamito hum notokele a m̄o tia ke, avan ideh togol natit hum natgalenan, asike ikad natohan pipihabəlan aGot.

²² Be nəboŋ aNunun aGot towol hən nəmauran sidato, iṽan hən navit̄ tomaiegai: ikad na-ləmas-buni-an, nakemkeman, natəmat, nə-daŋ-buri-an hən na-toh-mədau-an len naləŋon-isa-vəsa-an, na-gol-na-voi-an m̄os nəvanuan, navoian, nadəlomian,

²³ nəboruan tomədau, na-təgau-gati-an hən nəlon gabag. Səkad nalo ideh tokai tas natgalenan.

²⁴ Alat lotovi siYesu Kristo, luṽos bun nəboruan salito topul hən nəsaan len nəhai balbal san, hən naləŋonian nəsaan hən nibelito mai na-ləŋon-buni-an tosa gail p̄isi ləb̄imat ei.

²⁵ Bathut aNunun aGot tolav nəmauran veveu mai gidato, datimashusur gat naləŋonian seNunun aGot tosəhar gidato.

²⁶ Sadatipatpat kəmas hən gidat məhat, sadatigol natideh hən nəlodat bitaṽbulol bulos gidat gabag, sadatitaṽbulol bulos gidat gabag husur nəsa dattoləŋoni be datsəkade.

6

Dereh datilav navit̄ nəsa dattomabule

¹ Bathudud nadəlomian, mət̄bisab̄ gamit ideh togol nəsaan ideh, gamit mət̄tomatmatu len aNunun aGot, len navide tomədau, vi tarhət san hən b̄etəlmam van hən naṽisal tonor. Be mət̄elələgau hən asike mət̄biteh len nəsaan totaltal ke mət̄ehusuri.

² Mətesusupah mai gamit gabag len natideh mət̄binau tuhatuh hən i o mət̄bisabi len nəmauran samito ke todaŋ o toməlas habat hən mət̄bevusi. Len navide tomaienən, dereh mitigol nəsa aKristo tokel buni.

³ Avan ideh binau ke totibau, egəras gai gabag, sakinin, evi ut kəmas.

* 5:12: Deu 23.1 * 5:14: Lev 19.18 * 5:17: Rom 7.15-23

⁴ Nəvanuan tebunus kitev nakitinan husur nauman san səḇon. Bisabi ke ḥivoi, satenənoṽ hən gai gabag mai avan ideh am, be eləboi ḥeṽiv len gai gabag.

⁵ Husur nəvanuan ṽisusua timasgol nauman san səḇon ale satipatpat gai məhat husuri.

⁶ Alat lotosəsəlon hən naṽusanan hən nasoruan siGot, limaskatəṽol hən natit ṽisi tovoi lotokade mai ahai ṽusan salito.

⁷ Samtegəras gamit səḇomito. Mətsaləboi məṽbegəras aGot, ḥit nəhomit van həni. Dereh nəvanuan tisah tuan naṽit nəhai səlani ḥai, gai tomabule.*

⁸ Nəvanuan tomabul nəsaan niben toləḥoni, tohusur naləḥonian tosa san gabag, dereh tisah tuan naṽit nəmatan han. Avil nəvanuan tomabul nəsa aNunun aGot toləḥoni, dereh tisah tuan naṽit nəmauran vi sutuai lan.

⁹ Sadatipetəmas hən datḥigol natit tovoi, husur datḥidan hən datḥivan am, len nəboḥ tonor həni, dereh datisah tuan naṽit navoian dattogole.

¹⁰ Imaienan, nəboḥ dattoləboi datḥigole, datigol tivoi van hən nəvanuan ṽisi, be a məhat hən galito, datigol tivoi van hən nəbathudud nadəlomian.

Naləlagauan naməkot mai nasudəlaḥian

¹¹ Məteris nabilitosian nototosi gegai nəboḥ nototos van hən gamito len navəlagw səḇogw!

¹² Alat lototaltal ke məṽbikad na-tiv-dalusi-an, galit luke ligol natit nəvanuan gail loləboi ləḥerisi ḥai, luke lisor patpat galit məhat husuri, hum tovi nakitinan. Avil lugol natgalenan hən asike nəvanuan gail ləḥemədas bun galito sil nadəlomian lotokade len nəsa aKristo togole len nəhai balbal.

¹³ Husur alat lotokad na-tiv-dalusi-an, galit gabag ləsahusur nalo, be luke mitikad na-tiv-dalusi-an hən ləḥisor patpat galit məhat hum məṽtavi ahai susur salito, bathut na-tiv-dalusi-an məṽṽəkade.

¹⁴ Be ginau māu, sanəṽiv hən natideh be len nəmatan siMasta sidato, aYesu Kristo, len nəhai balbal ḥai. Bathut nəmatan san maianan, natit ṽisi hən navile a pan, ləsavi natideh len ginau, ale ginau nəsavı natideh len nabunusian silat navile a pan.

¹⁵ Datḥikad na-tiv-dalusi-an o asike datḥikade savi natideh, be nəmauran veveu aGot togole, enan māu, datimaskade!

¹⁶ Alat lotohusur nakelean egai notomadhakele, aGot tigol nəlolit tikad natəḥmat, mai nəlon aGot titanis galito. AGot ilekis hən galito hən ləḥevi esan.*

¹⁷ Gagai van, avan ideh satigol nəlogw tetuhatuḥ am. Husur namelḥol notokad gail len nibegw, loṽusan koti ke novi siYesu, novi slev san.

¹⁸ Bathudud nadəlomian, aMasta sidato, aYesu Kristo teviol kəmas hən navoian mai nanunumito. Ganan.

* **6:7:** Job 4.8; Pro 22.8; Hos 8.7   * **6:16:** Len nasoruan ta Kris ike, *aIsrael siGot*, ale nəvanuan lotokad namitisau hən nasoruan siGot ləsaləboi ke *aIsrael siGot* evi naluvoh sual am o evi alat lotohusur nakelean aPol tomadhakele.

Efesus

Nalobulat napolisulan aPol totoni van han alat a Efesus

Ase itos nalobulat napolisulan egai?

APol itosi.

Itos nalobulat napolisulan egai han nasa?

Itosi han bevusani ke najos savi naim nalotuan ideh be evi nevanuan gail lotolomas bun aYesu, lotogol nasa tokele.

Itos nalobulat egai mos ase?

Nalobulat egai evi napolisulan aPol totoni van han alat siYesu len naut a Efesus.

APol itos nalobulat egai nasis mai len naut a be?

APol itosi pepadaj han nasihau A.D. 62 nabonj totoh len naim babanjis aRom.

1) Na-ke-ivoi-an (1.1-2)

2) AYesu mai nevanuan san gail. Nemaوران veveu aGot toum hani len alat siYesu (1.3-3.21)

3) Nemaوران veveu silat siYesu len navile a pan. Imabe? (4.1-6.20)

4) Nə-maris-kotovi-an (6.21-24)

Na-ke-ivoi-an van han alat a Efesus

¹ Ginau aPol, len nalənonian siGot, gai ilekis han ginau han notovi ahai pispisul seKristo, aYesu. Ginau nutos nalobulat napolisulan egai van han gamit mettovi siGot len naut a Efesus, gamit mettokad nadəlomian len aKristo aYesu.*

² AGot aTəmadato mai Nasuβ aYesu Kristo areviol kəmas han navoian mai gamito, arigol nəlomit tikad natəmat.

Navoian aGot togole mos gidato

³ Datisal suh aGot, aTata siMasta sidato, aYesu Kristo! Bathut nabonan dattokade mai aKristo, aGot ivoi masuʋ han gidato len navoian pisi togəm len aNunun, navoian pisi lotogəm len nəmav.

⁴ Navoian san imaiegai: A mo buni, nabonj aGot satuβat gol navile a pan sal, ilekis han gidato tia gol datuβon mai aKristo han datbevi esan səbon. Ilekis han gidato han datbinor len nəhon, nəsaan beβuer len gidato. Sutuai len na-ləmas-buni-an san,

⁵ aGot inau koti tia ke bipat kuv gidato hum dattovi anatun san gail len nasa aYesu Kristo bigole, ale gagai aYesu igole tia. AGot igol tomaienən husur elənon togole, igol gai ehəhaʋur.

⁶ Igol natgalen pisi han datbisal suhi han nəyalyalan han navoian toviol kəmas hani mai gidato len aNatun gai toləmas buni.

⁷ Len nəda han nəmatan siNatun, aGot igol datukad nəmakuvan. AGot eruβat nəsaan sidat gail dan gidato husur topul masuʋ han navoian.

⁸ Na-viol-kəmas-an san han navoian mai gidato epul səsəhov. Len namitisau han nemaوران tonor mai na-ləboi-səhoti-an san pisi,

⁹ aGot ehəhaʋur han tokel vəhot nə-nau-utaut-an sua san tosusuah. Sutuai tia aGot ikad nə-nau-utaut-an gai toke tigole len nasa aKristo bigole. Ale aGot ikel vəhot nə-nau-utaut-an en san mai gidato.

¹⁰ Nə-nau-utaut-an san imaiegai ke: len nabonj binor hani balai, aGot dereh tigol natit pisi len nəmav mai natit pisi len navile a pan libonbon pipihəlan aKristo. AKristo dereh tikad nədaņan han na-il-a-mo-an han natgalen pisi.

¹¹ Len aKristo, aGot ilekis han dattovi esan gail. Ilekis han gidato sutuai tia tonor han nə-nau-utaut-an san. Ale igol natit pisi ehəsur nə-nau-utaut-an han nalənonian san

* 1:1: Uman 18.19-21, 19.1-40

12 hən ke, ginamit, namttovi nametəkav hən namttoriŋ nəlönamito len aKристо, namtbitoh hən namtbisal suh nəyalyalan siGot.*

13 Gagai gamit am mətšavi Ju məttošəsəlön hən nakitinan, na-kel-uri-an tovoi ke aGot ilav kuv gamit dan nəsaan samito. Ale nəboŋ məttoŋ nəlomit len aKристо, aGot eviol hən aNunun mai gamito hum tokel gati tia, gai ita gat nahəsan len gamito hən məttovi esan.

14 ANunun aGot evi nə-ta-gati-an ke natit pisi aGot tokel gati ke, teviol həni mai gidato, datikade balai, nəboŋ nəmakuvan silat lotovi esan bihav. Datisal suh nəyalyalan san!

Nasipaan mai na-sor-tuŋ-an

15 Imagenan, nəboŋ notosəsəlön həni ke məttoxad nadəlömian len Nasuŋ aYesu, mai məttołemas bun alat siGot pisi, len nəboŋ enan vəbar daməŋai,

16 nosipa vi təban aGot tabtab hən gamito, nanoŋan ebuer. Nusor tuŋ mōs gamit akis

17 van hən aGot Tata toyalyal, aTəman aMasta sidato, aYesu Kристо. Nousi ke, len aNunun, teviol hən namitisau hən nəmauran tonor, mai tikel vəhot aGot mai gamito, hən na-ləboi-bun-gai-an bətibau am len gamito.

18 Nousi am ke, tigol mətələboi buni len nəlomito hən nə-vatvat-viri-an aGot tokis gamit hən mətbi-kade. Nuke mətələboi səhot na-pul-masuŋ-an hən navoian toyalyal gai tokel gati ke, teviol həni mai nəvanuan san gail.

19 Nusor tuŋ ke mətələboi nəyalyalan hən nədaŋan san tošəhor bun natideh dattoləboi datbinau səhoti, nədaŋan enan san tovi tarhət sidat dattoriŋ nəlodat len aKристо. Evi nabiltidaŋan gai toum lan

20 nəboŋ togol aKристо tole məhat dan nəmatan, nəboŋ toriŋi tobətah len navəlan nəmatu len nəmav.*

21 Len naut enan, aKристо eil a mō səhor aŋel o natəmat ideh toil a mō tokad nədaŋan hən na-il-a-mō-an. Ivat nəhes tošəhor masuŋ hən nəhes ideh lotoləboi ləbikade, savi gagai ŋai, be evi vi sutuai.*

22 AGot eriŋ natit pisi len navəlan aKристо, ale itabtabuh lan hən beil a mō hən natit pisi mōs nəvanuan san gail.† Esumān gai tovi nəkadun towol hən niben

23 ale niben tovi nəvanuan san gail. Ale aKристо epul len nəvanuan san gail, gai togol natit pisi len naut pisi topul pisi hən natohan san.*

2

Nəmauran veveu len aKристо

1 A mō mətumat sil nəsaban samit dan nəsa aGot toləŋoni, mai nəsaan samit gail.

2 A mō mətovi vanuan navile eg a pan məttohusur naŋisal salito tosa. Mətugol nəsa aSetan toləŋoni. Evi aSetan toil a mō hən natəmat gail hən naməsav, iwol hən nəlön alat lotomətahun ləbigol nəsa aGot toləŋoni.

3 A mō gidat pisi datutoh maienan. Datohusur naləŋonian hən nibedato. Datugol natideh naŋoruan sasa sidato mai nənauan sidat toləŋoni. Datukad naŋoruan sasa enan nəboŋ lotopas gidato ale datosumān nəvanuan gail pisi am; datunor hən nəlöl paŋpaŋ mai nəpanismen siGot.

4 Be aGot epul hən nalolosaan mai na-ləmas-buni-an. Bathut na-biltiləmas-buni-an san toləmas masuŋ hən gidat həni,

5 naut kəmas dattomat len nəsaan sidato, gai igol datumaur mai aKристо. (Evi navoian aGot toviol kəmas həni ŋai tolav kuv gamito dan nəpanismen hən nəsaan samito.)

6 Ale len naŋonan sidat mai aKристо hum niben, aGot igol datule məhat vi lan nəmauran vi sutuai mai aKристо ale eriŋ gidat datobətah maii len nəmav.

* 1:12: Gegai aPol isor husur gai mai naJu gail. * 1:20: Psa 110.1 * 1:21: Kol 1.16 † 1:22: Psa 8.6. Len nasoruan ta Kris ike, aGot eriŋ natit pisi pipit narien aKристо. * 1:23: Kol 1.18-19

⁷ Igole hən ðeʋusan navoian san len nəboŋ ta tahw vi sutuai, navoian toviol kəmas həni tosəhor bun natideh dattoləboi datbinau səhoti. Igol navoian en san imasil len natit p̄isi togole m̄os gidato len aKристо aYesu.

⁸ Ale igol imasil maiegai: Len navoian aGot toviol kəmas həni, ilav kuv gamito dan nəsaan samito nəboŋ məttoŋ nəlomit len aYesu. Gamit mət̄sagol natideh hən mət̄bimakuv, evi naviolan siGot.

⁹ Datodədas datb̄igol natideh hən datb̄ikad nə-lav-kuvi-an dan nəsaan sidato. Imaienan hən asike datb̄eləboi datb̄ipatpat gidat məhat lan.

¹⁰ Husur evi aGot togol gidato. Len aYesu Kристо aGot igol gidato hən datb̄igol nauman tovoi gail gai toutaut həni sutuai tia hən datb̄igole.

Datosua len aKристо

¹¹ Sa-nəlomit tibonboŋ hən nategai ke, nəboŋ lotopas gamito, mət̄savi Ju. Ale naJu gail lotoviv hən na-tiv-dalusi-an nəvanuan togole len nibelito, galit lokis gamito hən “alat ləsəkad na-tiv-dalusi-an.” Nau təlmam hən nəboŋ ta m̄o enan.

¹² Len nəboŋ enan mətutoh, aKристо eʋuer len gamito. Mətovi metb̄os gail, mət̄savi nəvanuan siGot, alat a Israel. Ale mət̄otətan hən na-kel-gati-an gail aGot tokel mai alat a Israel, na-kel-gati-an aGot tota gat gail len nahəsan. Mət̄səkad nə-vatvat-viri-an ideh. Mətutoh len navile a pan, aGot eʋuer len nəmauran samit gail.

¹³ A m̄o mətutoh a tut dan aGot, be gagai mət̄osua mai aKристо aYesu. Len nəda hən nəmatan seKристо, aGot ilav gamit mət̄ogəm pəpadaŋ hən gai.

¹⁴ A m̄o ginamit namtovi Ju mai gamit mət̄savi Ju datomətahun bun gidat gabag. AYesu igol natəmat len gidato, igol gamit mət̄savi Ju mai ginamit namtovi Ju datosua. Namətahun-buni-an tohum napisibile topəpəhun gidato, igol eʋuer.

¹⁵ Len nəmatan hən niben, aYesu igol nalo seJu gail tobaŋ kelean todaŋ, səkad nədaŋan am. Igol tomaienən hən b̄igol naluʋoh toru enan arukad natəmat, arosua, naluʋoh veveu sua len gai.

¹⁶ Len nəmatan san len nəhai balbal, aYesu igol naluʋoh eru enan arosua ale igol arukad navoivoian mai aGot len natəmat. Len nəhai balbal ehum togol na-mətahun-buni-an səlaru imat, naluʋoh eru enan arsamətahun gəlar gabag am.

¹⁷ Egəm kel ur natəmat enan mai gamit mət̄savi Ju mət̄tosuh a tut dani, ale ikel uri mai ginamit am namtovi Ju namtosuh pəpadaŋ.*

¹⁸ Len nəsa aKристо togole, gidat p̄isi, naJu mai nametb̄os gail, datoləboi datb̄egəm hən aTata Got len aNunun tosua ŋai.

¹⁹ Imaienan, mət̄savi metb̄os am, mət̄savi vanuan naut a tut. Be mət̄ovi galevis len alat siGot. Mət̄ovi vanuan gail len nəbathudud siGot.

²⁰ Gidat dattokad nadəlomian, datohum naim nəvat san, gai toum həni len nəpaudesen tovi ahai pispisul mai ahai kelkel ur gail. Ale aKристо aYesu səbon evi nəvat togol naim nəvat tohav mai tonor.

²¹ Nasub̄ esuhud hən gidato hən datb̄ibon maii len naim, hən naim enan ðevi məhat hən b̄egəm vi naim siNasub̄ tolo.

²² Len aKристо, gamit am mət̄savi Ju, aKристо esuhud hən gamit hən mət̄ib̄on maii len naim toum həni, hən b̄egəm vi naim aGot totohtoh lan len aNunun.

3

Nauman siPol m̄os alat ləsavi Ju

¹ Bathut natenan, ginau, aPol, nutoh len naim bəbaŋis sil notoum seKристо, aYesu, husur nukel ur na-kel-uri-an san tovoi mai gamit mət̄savi Ju.

* 2:17: Isa 57.19

² Sum̃an mæt̃osəsəlɔŋ həni tia, aGot, len navoian san, itabtabuh len ginau hən nəbeum m̃os gamito.

³ Hum nototos kəkereh həni a m̃o tia, aGot ikel vəhot nə-nau-utaut-an san tosusuah mai ginau.

⁴ Nəboŋ mət̃bẽvuruñ nəsa notomadhatosi, dereh mitinau səhot naləboian sagw hən nə-nau-utaut-an enan husur aKристо.

⁵ AGot sakel vəhoti mai naur ta sutuai, be gagai, len aNunun, ikel vəhoti mai ahai pispisul mai ahai kelkel ur san gail.

⁶ Nə-nau-utaut-an san tosusuah imaiegai ke: Len na-kel-uri-an tovoi lotodəlomi, alat ləsavi Ju mai naJu gail lõpit̃pit̃õṽ. Galit̃ p̃isi lukad natit̃ p̃isi aGot totəgau gati m̃os anatan gail. Nalũvoh eru en p̃isi losua hum niben aKристо, lukad b̃onb̃on hən nə-lav-kuvi-an dan nəsaan aGot tokel gati a m̃o, ale tosarpoh len aKристо aYesu.*

⁷ Len na-voi-buni-an aGot toviol kəmas həni mai ginau len nədaŋan san, nogəm vi vanuan nauman san hən nəb̃ikel na-kel-uri-an tovoi m̃osi.

⁸ Ginau novi ut kəmas səhor nəvanuan p̃isi lotovi siGot. Be naut kəmas natenan, len navoian aGot toviol kəmas həni, ilekis hən ginau hən nəb̃ikel mai gamit mət̃savi Ju, hən na-kel-uri-an tovoi ke, aKристо tovi nəkadun navoian gail topul van van datsaləboi dat̃b̃eləboi səhoti.

⁹ Ale aGot togol navile a pan mai natit̃ p̃isi, ilekis hən ginau hən nəb̃igol nəvanuan p̃isi ləb̃eləboi husur nə-nau-utaut-an egaii san, nə-nau-utaut-an tosusuani sutuai len natubatan.

¹⁰ Gagai aGot igol tomaienən hən b̃ẽvusan namitisau tiltile san gail hən nəmauran tonor van hən alat lotoil a m̃o mai alat lotokad nədaŋan hən na-il-a-m̃o-an, be savi len navile a pan.* Ale dereh leris ləboi namitisau en san hən nəmauran tonor nəboŋ ləberis alat siYesu.

¹¹ Enan evi nə-nau-utaut-an siGot sutuai tia, ale igol isarpoh len aKристо aYesu, aMasta sidato.

¹² Len aKристо mai nadələomian dattokade lan, datoləboi dat̃b̃egəm tabtab, il len nəhon aGot, namətahwan ẽb̃uer.

¹³ Imaienən, nukel mai gamit ke sa-nələomit tetuhathuh hən na-ləŋon-isa-vəsa-an sagw m̃os gamito. Ao, ivoi hən mət̃bẽviv həni husur evi tarhət samito.

Na-sor-tũv-an hən na-ləmas-buni-an

¹⁴ Bathut togol natgalen p̃isi, notənedur, sor tũv vi təban aGot Tata,

¹⁵ nəbathudud kavkav san len nəmav mai len navile a pan lotokad nahəsali lan.

¹⁶ Nusor tũv ke, len nəyalyalan aGot topul həni, mai len aNunun, aGot dereh teviol hən nədaŋan hən mət̃b̃idaŋ habat am len nəlomito.

¹⁷ Nusor tũv ke, bathut mət̃toriñ nəlomit lan, dereh aKристо titoh tin len nəlomito. Nusor tũv ke, na-ləmas-buni-an tevi nəkadun nəmauran samito hən mət̃b̃eləmləmas bun gamit gabag.

¹⁸ Nusor tũv ke, gamit mai nəvanuan p̃isi siGot, dereh mitikad nədaŋan hən mət̃b̃eləboi səhot nãpos̃pos̃an, nabəlavan, nə-sahsah-vi-məhat-an mai nə-sareh-vi-pan-an hən na-ləmas-buni-an seKристо.

¹⁹ Nuke mət̃eləboi na-ləmas-buni-an seKристо tosəhor bun na-ləmas-buni-an ideh am nəvanuan toləboii, hən mət̃b̃epul səsəhov hən nəboruan kavkav siGot.

²⁰ Datisal suh aGot! Len nədaŋan san toum len gidato, aGot eləboi b̃igol natit̃ gail səhor masũv hən natideh dattoləboi dat̃b̃eusi həni o dat̃b̃inau hən b̃igole.

* **3:6:** Kol 1.26-27 * **3:10:** Kol 1.16. Nəboŋ toke *alat lotoil a m̃o mai alat lotokad nədaŋan hən na-il-a-m̃o-an be savi len navile a pan*, len nasoruan ta Kris namilen səmasil. Hum ma tovi aŋel mai abiltiñel lotoil a m̃o o lotokad nədaŋan len nəmav. Hum ma tovi natəmat gail lotoil a m̃o o lotokad nədaŋan len naut ideh lotosuh lan. Namilen hum ma tovi gəlar p̃isi. Husur səmasil magenan, naut egai sakel uri ke tovi aŋel o natəmat o gəlar p̃isi.

²¹ Gidat dattovi siYesu datisal suh nøyalyalan siGot, naur þisi lisal suh nøyalyalan san len aKристо aYesu vi sutuai sutuai! Ganan!

4

Nabonan len niben aKристо

¹ Bathut natgalenan, ginou, aPol, lotoban̄is gat ginou sil nauman notogole m̄os Nasuð, ginou nous gamit ke, naþisal h̄en n̄emaunan samit gail tinor h̄en n̄emaunan aGot tolekis h̄en gamit h̄eni.

² N̄elomit tem̄edau, samtinau gamit s̄eb̄omit ηai; len natideh m̄et̄bigole h̄en n̄evanuan gail, m̄etem̄edau lan; len n̄e-dan̄-buri-an samito, mititoh m̄edau teb̄elav; len na-l̄emas-buni-an, mitidan̄ þur naþide tiltile mai nab̄oruan tiltile samit gabag.*

³ ANunun aGot igol m̄etosua. Len n̄edan̄an samit þisi, m̄etet̄egau gat nab̄onan en m̄ettokade len nat̄em̄at.

⁴ Gidat dattovi siYesu datumaiegai: Datovi niben aKристо tosua ηai, datukad aNunun aGot tosua len gidato. Ikad n̄e-vatvat-viri-an tosua, aGot tokis gidat m̄os dat̄b̄ikade.

⁵ Ikad aMasta tosua ηai, nad̄elomian tosua lan mai n̄ebaptaisan tosua lan.

⁶ Ikad aGot tosua, aT̄emadat toil a m̄o h̄en gidat þisi, toum len gidat þisi, totoh tin len gidat þisi.

⁷ Be aKристо eviol k̄emas h̄en naviolan mai gidat v̄isusua. Ep̄ep̄ehun naviolan galenan tonor h̄en nal̄ejonian san.

⁸ Bathut enan, natosian siGot ike,
“N̄eþoη tovi m̄ehat v̄ebar naut a m̄ehat buni,
alat gai tos̄ehor galit len nab̄iltib̄alan, es̄ehar galit lovi slev san.

Eviol h̄en naviolan gail mai n̄evanuan gail.”*

⁹ N̄eþoη natosian enan toke “evi m̄ehat,” namilen ke, a m̄o aKристо evi pan vi lan navile a pan.

¹⁰ AKристо tovi pan, evi gai tovi m̄ehat, tovi m̄ehat s̄ehor n̄emav h̄en þepul len natit þisi.

¹¹ Natosian enan ikele am ke, aKристо “eviol h̄en naviolan gail mai n̄evanuan gail.” Ale eviol h̄en natgalegai mai n̄evanuan san gail ke: galevis ah̄ai pispisul gail, galevis ah̄ai kelkel ur gail, galevis h̄en l̄eb̄ikel ur na-kel-uri-an tovoi husur aYesu len naut tiltile gail, ale galevis h̄en l̄eb̄eil a m̄o, k̄et̄k̄eta t̄eban alat siYesu, mai galevis am ah̄ai þusan gail.*

¹² Igol natenan h̄en l̄eb̄eutaut h̄en n̄evanuan san gail m̄os nauman h̄en na-vi-tarh̄ete-an, h̄en alat lotovi niben aYesu, l̄eb̄idan̄ am len aKристо.

¹³ Timaienan v̄ebar gidat þisi dat̄b̄ikad nab̄onan len nad̄elomian mai nal̄eþoian husur aNatun aGot, h̄en dat̄beḡam matmatu am v̄ebar dat̄besum̄an aKристо len nab̄oruan san tonor buni.

¹⁴ Imaienan asike datosum̄an atuhlahutai am lotoḡegel h̄en n̄enauan salito. Lohum n̄ewag, n̄elan mai n̄etas tobarbar h̄eni. Asike datupair husur naþusanan tiltile. Asike datohusur n̄evanuan gail lotokad namitisau h̄en naḡeḡerasan lotoke l̄eb̄eḡeras gidato len nalibliboηan hum tokitin, be savi nakitinan.

¹⁵ Avil len na-l̄emas-buni-an datekitin mai gidat gabag, datimatmatu am tabtab h̄en dat̄besum̄an aKристо len natit þisi dat̄bigole, husur aKристо tovi nekadhute, n̄evanuan san gail lovi niben.

¹⁶ Len na-il-a-m̄o-an san igol n̄evanuan san gail luþon ḡam sua, hum n̄enau þisi lotoudud mai nahudhut niben gail þisi.* N̄eþoη nahudhut niben lotogol n̄esa tonor h̄en l̄eb̄igole, len na-l̄emas-buni-an, losusupah h̄en l̄eb̄igol niben kavkav þimaur, þetibau am.

Naboruan veveu len aKристо

* **4:2:** Kol 3.12-13 * **4:8:** Psa 68.18 * **4:11:** 1Kor 12.28 * **4:16:** N̄enau evi nastr̄iη gail len niben n̄evanuan. Galevis lorusan niben, len galevis am n̄eda igam husuri.

17 Imagenan, len nahəsan Nasuḅ nutor idan mai gamito, nokəmaiegai ke: Samtitoḥ am sunian alat lotokad nadəlomian len nagot gəgəras gail. Lodədarḅabu, nənauan salit evi naut kəmas.

18 Nəmagobut ikabut gol naləboian salito, ale lutoḥ a tut dan nəmauran siGot husur natətanən topat len galito, bathut nəkadulit iḅonḅon.

19 Natideḥ lotogolgole nahurulit səsa lan. Ludam̃ hən naḅide naitian taḅtaḅor ḅiwol hən nəmauran salito, lohusur təməhav hən naḅide tiltile lotoḅiḅiḅjal.

20 Be enan savi naḅisal seKristo tohum məttoləboi səḥoti.

21 Nəboḅ gamit məttosəsəloḅ hən nakelean husur aKristo, mətorinḅ nəlomit lan, ale loḅusan gamito hən nakitinan topat len aYesu.

22 Naḅide hən nəmauran məttokade ta m̃o, naləḅonion lotosa, lotogəras gamito, lomədas nəmauran enan. Imaienan, mitikol bulani dan gamito.*

23 Mitidam̃ hən aNunun aGot ḅigol məḅḅiveveu len nənauan samito mai nəlomito.

24 Mitimasgəm vi vanuan veveu gail məḅḅikad naḅoruan veveu aGot toum həni hən məḅḅesuḅian gai. Imagenan, mitinor kitin, toḥ a tut dan nəsaan len naḅide aGot toḥəḥaḅur həni.*

25 Imaienan, mitinoḅ hən nalibliboḅan, mitikel nakitinan mai gamit gabag, husur gidat ḅisusua nahudhuben aYesu, datosua ḅai.*

26 Len nəlol paḅpaḅ samito, samtigol nəsaan. Sa-nəlomit tipaḅpaḅ teḅəlav. Namityal satimasur lan,*

27 hən natəmat asike ḅikad kas naut ideḥ len nəmauran samit gail.

28 Nəvanuan vənvənah satevənah am, be ivoi ke teum tidaḅ, teum hən natit tovoi hən navəlan gabag, hən ḅeləboi ḅikad natit hən ḅeviol həni mai alat lotom̃idol.

29 Nasoruan ideḥ tomədas nəvanuan, samtikele. Satevivile len nabuḅomito. Mitikel nasoruan tovoi ḅai, hən ḅesusupah mai nəvanuan, gol nadəlomian salit ḅidaḅ am. Mitikel nasoruan tonor hən ləḅeləboii mai tovi tarḥəte sivan ideḥ am ḅəsəsəloḅ həni.

30 Len naḅide samito samtigol aNunun aGot nəlon tisa; husur aGot eriḅ aNunun len gamito, hən tota gat nahəsan len gamito ke məttovi esan, van vəḅar nəboḅ ḅigol ḅis nəmakuvan samito.*

31 Mitinoḅ hən na-mətahun-buni-an, nə-tabulol-bulosi-an, nəlol paḅpaḅ, nə-kai-walwal-an, na-sor-mədasian hən nahəsan avan ideḥ, mai nəsaan ḅisi. Mitinoḅ hən galen ḅisi.

32 Avil mitivoi hən gamit gabag, nəlomit titaḅis gamit gabag, məterubat nəsaan samit gabag hum, len aKristo, aGot toruḅat nəsaan samito.*

5

Mititoḥ len nam̃ial

1 Imagenan, bathut aGot toləmas bun gamit məttovi natun gail, mitigol tətəḅ hən aGot.*

2 Na-ləmas-buni-an tiwol hən gamito, nəmauran samit tepul həni. Mətesuḅian aKristo toləmas bun gidato, toviol hən nəmauran san m̃os gidato hum naviolan, hum natit gototutumav həni nəḅon tosusau van hən aGot.*

3 Be naitian tosa, naḅide tosa totaḅtaḅor ḅisi, mai na-ləḅon-masuḅ-an hən natite teḅuer kaskasi len gamito. Nəsaan tomagalenan ləsanor hən nəvanuan siGot gail.

4 Sanor hən məḅḅikel nasoruan paḥsago, na-sor-melmel-an mai nasoruan soḥsoḥ toḅiḅiḅjal. Be inor hən məḅḅikel nasipaḅan vi təḅan aGot.

5 Mitinau ləboi natesua ke, nəvanuan togolgol naitian tosa, nəvanuan togolgol naḅide tosa totaḅtaḅor, mai nəvanuan toləḅon masuḅ hən natite, alat lotomaienan lodədas ləḅḅḅis

* 4:22: Kol 3.9 * 4:24: Gen 1.26-27; Kol 3.10 * 4:25: Zec 8.16 * 4:26: Psa 4.4 * 4:30: Isa 63.10 * 4:32: Mat 6.14-15 * 5:1: Lev 19.2; Mat 5.48 * 5:2: Exo 29.18

len natohan pipihabəlan aKristo mai aGot. Lodədas ləbikad naviolan tovoi aGot totəgau gati mōs nəvanuan san gail. (Nəvanuan lotoləḡon masuṽ hən natite, lulotu hən natit lotoləḡon masuṽ həni. Egəm vi got salito, evi nagot gəgəras.)

⁶ Alat lotoke nəsaan galenan savi natideh, salegəras gamito hən nasoruan tomaienən nakitinan toḡuer lan. Husur nəlol paṅpaṅ siGot dereh tibar alat ləsagol nəsa tokele sil natgalenan.

⁷ Samtitah mai galit len nəsa lotogole.

⁸ A mō mətutoh len nəmargobut, be gagai mətovi siYesu ale mətutoh len namial. Mititoh hum nəvanuan hən namial.*

⁹ Husur naṽit namial topat len gamito evi navoian, nanoran mai nakitinan gail p̄isi.

¹⁰ Mitisəḡ səhot nəsa togol Nasuḡ tohəhəṽur.

¹¹ Naṽide hən nəmargobut ləsəṽan hən natideh tovoi, mətəbulatut dan gail. Ivoi am hən mət̄bikel vəhoti ke lotosa.*

¹² Husur nagolean susuah silatenan evi natit hən nahur sasa hən avan ideh b̄isor husuri.

¹³ Avil nəbōḡ namial tomias natit p̄isi, nəvanuan gail p̄isi loləboi ləḡeris nakitinan husuri ke tovoi o tosa.

¹⁴ Husur natit p̄isi namial tomias gail lumasil len nakətaan sinəvanuan p̄isi. Bathut enan ikad nasoruan sua toke,

“Gaiug gotopatmari, gilele,
gile məhat dan nəmatan,
ale aKristo temias gaiug.”

¹⁵ Imaienən, mətələləgau hən natohan samito. Samtitoh sumian alat lototətan hən nəmauran tonor. Avil mititoh sumian alat lotokad namitisau hən nəmauran tonor.

¹⁶ Mitigol ke natit p̄isi mət̄bigole teliv nəvanuan gail van hən aYesu, husur len nəbōḡ ta daməḡai nəvanuan lusa.

¹⁷ Imagenan samtimelmel, avil mətələboi səhot nəsa Nasuḡ toləḡoni.

¹⁸ Samtetərog hən nəwain toliv gamit van hən naṽide gail lototaṽtaṽor. Avil mətəpul hən aNunun aGot.

¹⁹ Mətəkəkai hususur hən nəḡe gail lotopat len nasoruan siGot mai gamit gabag. Mətəkəkai hususur hən nəḡe hən nalotuan gail mai gamit gabag, mətəkəkai maienən hən nəḡe aNunun aGot togol gail. Mətəkəkai, gol nəḡe len nəlomito vi təban Nasuḡ.*

²⁰ Mətesipa tabtab vi təban aGot aTata hən natit p̄isi, len nahəsən aMasta sidato, aYesu Kristo.

Alatmisoan gail

²¹ Məteriḡ gamito len navələmit gabag husur namətahwan samito len nəyalyalan seKristo.

²² Latpəhəṽut mət̄tolah, məteriḡ gamit len navəlan asoamito hum mət̄torḡ gamit len navəlan Nasuḡ.

²³ Husur ahaṽut ehum nəkadun asoan, eil a mō həni; sumian ḡai aKristo tovi nəkadhute, ale nəvanuan san gail lovi niben, eil a mō hən galito. Ilav kuv galit dan nəsaan salito.

²⁴ Hum alat siYesu lotoriḡ galit len navəlan aKristo; len naṽide tomaienən, len natit p̄isi, ivoi hən abareab gail māu ləḡeriḡ galit len navəlan ahaṽut salit gail.

²⁵ Lalumian mət̄tolah, mətələmləmas bun asoamito sumian ḡai aKristo toləmas bun nəvanuan san gail, toviol hən nəmauran san mōs galito.

²⁶ Igol natenan hən b̄igol ləḡevi esan səḡon ḡai, ləḡinor buni. Len nasoruan siGot igol luvėveu. Ehum nasoruan siGot tovi wai aKristo tolisov galit həni hən ləḡiveveu.*

* 5:8: Isa 60.1-3 * 5:11: Rom 13.12 * 5:19: Psa 33.1-3; Kol 3.16-17 * 5:26: Tit 3.5

²⁷ Igol natgalenan hən ðesəhar nəvanuan san gail hən ləbēvi esan səbōn len namənas. Ike linor buni, liyalyal, səkad namesian o naβiŋβiŋalan o natideh tomagenan lan, səkad natideh tosa avan ideh toləboi βikel uri. Nəvanuan san gail lohūm napəhaʋut togomah topəhas hən βilah, ale tokab vəkab vəsa, səkad natideh tosa lan.

²⁸ Imagenan, lalūmān məttoḷah, mitimasləmləmas bun asoamito hum məttoḷəmas bun nibemit səbōmito. Naulūmān ideh toləmas bun asoan, eləmas bun gai səbōn.

²⁹ Husur səkad avan ideh tomətahun bun niben gabag. Ao, evəŋani, ekətkəta təban, suŋān aKrišto tokətkəta təban nəvanuan san gail.

³⁰ Ale gidat datovi hudhut gail len niben aKrišto.

³¹ Husur enan, hum natosian siGot toke, “Naulūmān dereh teriŋ atəman mai anan hən βeudud mai asoan, ale aregəm sua suŋān niben tosua ŋai.”*

³² Ikad natetətan sua totibau tosusuah len natosian enan notomadhatosi gagai. Be nukel mai gamit ke, evi nasoruan kəta tohusur aKrišto mai nəvanuan san gail.

³³ Avil gamito, nukel tasi mai gamit ke, naulūmān timasləmləmas bun asoan hum toləmas bun gai səbōn, ale napəhaʋut timasputsan ahaʋut san len nənauan san.

6

Gamit məttovi lahutai, gamit məttovi tata gail

¹ Lahutai, mitigol husur nəsa atata mai anana artokele len Nasuβ. Inor hən mətβigol βimagenan.

² Len natosian siGot ike, “Geputsan atəmañ mai anañ len nənauan sañ.” Len nakelean todaŋ gail, enan evi nametəkav tokad na-kel-gati-an.

³ Na-kel-gati-an imaiegai ke: gəβeputsan atəmañ mai anañ len nənauan sañ, “dereh natohan sañ tivoi, mai gitoh tebəlav len navile a pan.”*

⁴ Tata gail, samtigol naʋide tosa tabtab hən anatumit gail nəlolit βisa van vəpaŋpaŋ. Avil mətəhis galit hən ləβiyar husur naβisal tonor, ʋusan galit mōs naʋide tonor, naβusanan eruenan arogəm len Nasuβ.

Gaiug gotovi slev

⁵ Gaiug gotovi slev, gigol husur nəsa amasta sañ len navile a pan βikele. Gemətahw lan, len nələm kitin geputsani len nənauan sañ. Gigol husur nəsa amasta tokele hum gotogol husur nəsa aKrišto tokele.

⁶ Gigol tabtab həni, savi hən βebunusi ŋai, həhaʋur hən gaiug, be len nələm todaŋ len aKrišto, gigole hum naslev san tohusur naləŋonian siGot.

⁷ Len nəsa gotogole, timaur mətəñ hum gotogole mōs Nasuβ savi hən nəvanuan gail.

⁸ Goləboii ke Nasuβ dereh teviol hən nakonpurpuran mai gidat ʋisusua hən navoian dattogole, naut kəmas datovi slev o datsavi slev.

⁹ Gaiug gotovi masta, gigol timagenan; gigol tivoi hən naslev sañ gail. Sagesəhob hən naslev sañ ke asike βigol husur naləŋonian sañ gigol tisa həni. Nau gati ke gaiug mai galito mətukad aMasta tosua ŋai totoh len nəmav, ale naʋide san eβitoʋ van hən nəvanuan pisi, ideh satile.*

Nahurabat nəβalan siGot

¹⁰ Ikad nasoruan naməkot. Len Nasuβ mai len nabiltidaŋan san, gaiug gidaŋ tabtab!

¹¹ Geriŋ pis nahurabat nəβalan siGot len gaiug hən gəβeil gəgat, naut kəmas nəhai tata setəmat gail mai nagərasian san gail.

* **5:31:** Gen 2.24 * **6:3:** Hən naves 2-3, Exo 20.12; Deu 5.16. Ike: *Putsan atəmañ mai anañ len nənauan sañ hən natohan sañ bivoi, mai hən gəβitoh bebəlav len navile a pan.* * **6:9:** Deu 10.17

¹² Husur datsə́bal mai nəvanuan lotokad nibelito. Avil datuḅal mai alat lotoil a m̃o, mai alat lotokad nədaŋan hən na-il-a-m̃o-an datsaləboi datḅeris gail. Datuḅal mai abiltidaŋan gail hən nəmargobut hən navile eg a pan mai nanunun nəmargobut gail, natəmat gail len naməsav.

¹³ Imagenan gerinj nahurabat nəḅalan siGot kavkav len gaiug. Ale len nəboŋ nəsaan, dereh geləboi gəḅidaŋ ḅur alatenan lotokad nədaŋan hən nəsaan nəboŋ ləḅiḅal mai gaiug. Ale nəboŋ nəḅalan ḅinoŋ, dereh geil gəgat sal.

¹⁴ Imaienan, geil gəgat. Gepitavis nəhau tutuṽ hən nakitinan. Ale gesun nahurabat nəḅalan hən nanoran, hum nasoltia torinj nahurabat metəlai len nəmabun hən ḅipat gol niben.*

¹⁵ Ale len nariem̃, gevəlas naributbut hən nautautan togəm len na-kel-uri-an tovoi hən natəmat dattokade mai aGot.*

¹⁶ Akis gipat nadəlomian hum nasilt tovi nahudhut nətarhai topat gol gaiug hən gəḅeləboi gəḅigol nəwei setəmat ḅisi lotopaŋ ləḅimat.†

¹⁷ Goləboij ke aGot ilav kuv gaiug dan nəsaan sam̃, ale nə-lav-kuvi-an enan ehum nabəhad nəḅalan gotoriŋi len nəkaduḡ. Lav naḅu nəḅalan seNunun aGot tovi nasoruan siGot hən gəḅiḅal həni.*

¹⁸ Ale len aNunun aGot, gisor tuṽ tabtab hən na-sor-tuṽ-an mai naŋirian tiltile gail. Gehulahul, ale gisor tuṽ tabtab m̃os nəvanuan siGot gail ḅisi.

¹⁹ Ale gisor tuṽ m̃os ginau am. Geus aGot ke nəboŋ nəḅisor, tilav nasoruan mai ginau hən asike nəḅemətahw hən nəḅikel natetətan hən na-kel-uri-an tovoi aGot tokel vəhoti.

²⁰ Ginau nusor siYesu Kristo, be nutoh len naim ḅəbaŋis, lubaŋis ginau hən natsen gail sil na-kel-uri-an tovoi notokel uri. Nimaskel uri, sanemətahw. Sor tuṽ m̃os ginau hən nəḅigole.

Nasudəlam̃ian

²¹ Nuke mətələboi natit ḅisi husur ginau mai nəsa notogole. Ale aTikikus, aṽagw notoləmas buni len nadəlomian, todaŋ len Nasuḅ mai nauman san, gai dereh tikel ur natit ḅisi mai gamito.*

²² Husur natenan nosəvati van hən gamito, hən ke mətḅeləboi natit gail husur ginamito, ale hən ḅigol mətḅeləŋon ḅivoi am len nəlomito.

²³ Wawa gail len nadəlomian, nəlomit tikad natəmat. Ale na-ləmas-buni-an totah mai nadəlomian, aGot aTata mai Nasuḅ aYesu Kristo areviol həni mai gamito.

²⁴ AGot teviol kəmas hən navoian mai galit ḅisi lotoləmas bun aMasta sidato, aYesu Kristo, hən na-ləmas-buni-an topat vi sutuai.

---

* **6:14:** Isa 11.5, 59.17   * **6:15:** Isa 52.7   † **6:16:** Mat 6.13; Jon 17.15. *Nasilt* evi nahudhutarhai toḅosḅos lotokabut gole len nahurḅuluk ale gol tomosmos. Imagenan nəboŋ gotopati eləboi ḅipat gol gaiug ale eləboi ḅigol nəhab len nəwei ideh topaŋ, bimata.   * **6:17:** Isa 49.2, 59.17   * **6:21:** Uman 20.4

Filippi

Naloʻbulat napisulan aPol totosi van hən alat a Filippi

Ase itos naloʻbulat napisulan egai?

APol itosi.

APol itos naloʻbulat napisulan egai hən nəsə?

Len naloʻbulat egai aPol esipa hən alat a Filippi hən na-ləmas-buni-an mai naviolan salito, ale ikel mai galit napisal hən ləbitoh len nəmauran seKristen tovoi.

APol itos naloʻbulat egai van hən ase?

APol itosi van hən alat siYesu len nabiltivile Filippi len naprovens Masetonia. Len nəyaran na-vəha-ru-an san a mō, aPol evi lan naut a Filippi, ale len naut ei lubar hən len naim bəbaŋis husur tohut natəmat dan natəbarehreh sua.

APol itos naloʻbulat egai ŋais mai len naut a be?

Itosi pəpadaŋ hən nasihau tovi A.D. 63 nəboŋ totoh len naut a Rom len naim bəbaŋis. Len naloʻbulat egai aPol idaŋ hən nakemkeman, na-il-ḅuri-an, naḅonan mai nasusumaran len nəmauran mai nadəlomian seKristen gail. Imasil ke aPol eləmas masuṽ hən alat siYesu len naut a Filippi. (1.1-4.23)

1) APol etuḅat hən naloʻbulat san van hən alat siYesu len naut a Filippi, esipa vi təban aGot hən galito, ale isor tuṽ mōs galito (1.1-11)

2) APol ehəhaṽur husur nəvanuan gail lukel ur na-kel-uri-an tovoi naut kəmas gai totoh len naim bəbaŋis, ivatvat viri ke nəsə tevisi dereh tivan vəbar navoian, naut kəmas nəmauran o nəmatan san (1.12-26)

3) APol ikel mai galit ke len nəmauran salit lehusur kitin hən aKristo, gol nəsə tokele hən naṽide aGot toləŋoni ḅiparḅar len galito (1.27-2.18)

4) APol ike tesəvat aTimoti mai aEpafrotitus van hən alat a Filippi (2.19-30)

5) Ivoi ke alat a Filippi lehusur naṽide siPol, likad nadəlomian len aKristo hən aGot bəriŋi ke linor len nəhən. APol eləŋoni ke nəlolit tikad natəmat (3.1-4.9)

6) APol esipa hən naviolan alat a Filippi lotoviol hən mai (4.10-20)

7) APol imaris kotov naloʻbulat san van hən alat a Filippi (4.21-23)

Na-ke-ivoi-an van hən alat a Filippi

¹ Ginau aPol mai aTimoti namrovi slev seKristo, aYesu. Ginau nutos naloʻbulat napisulan egai van hən nəvanuan pisi siGot len aKristo aYesu, len naut a Filippi.* Nutosi van hən naelta mai natikon gail am.

² AGot aTəmadato mai Nasuḅ aYesu Kristo areviol kəmas hən navoian mai arigol nəlomit tikad natəmat.

Nasipaan mai na-sor-tuṽ-an

³ Nosipa vi təban aGot sagw len nəboŋ pisi notonau təlmam hən gamito.

⁴ Akis len na-sor-tuṽ-an sagw mōs gamit pisi, nusor tuṽ len nakemkeman

⁵ bathut ke mətutah mai ginau len na-kel-uri-an tovoi len nametəkav, nəmariboŋ məttoriŋ nəlomit len aYesu Kristo van vəbar daməŋai.*

⁶ Husur nunau ləboi nategai mōu ke, aGot totuḅat hən nauman tovoi sua len gamito, gai dereh tigolgole van van tihav len nəboŋ siYesu Kristo.*

⁷ Inor hən notonau gamit pisi maienan, bathut notoləmas bun gamit len nəlogw. Husur ke len naim bəbaŋis notohtoh lan, mai len nəboŋ notokel nakitinan husur na-kel-uri-an tovoi mai notoṽusan koti ke tokitin, gamit pisi mətukatəḅol len navoian aGot toviol kəmas hən mai ginau.*

* 1:1: Uman 16.12 * 1:5: Uman 16.12-40 * 1:6: 1Kor 1.8 * 1:7: 2Kor 7.3; Flp 1.13

⁸ AGot eləboi bikel koti ke notoləŋon masuŵ hən nəberis gamito len na-ləmas-buni-an togəm len nəlon aYesu Kristo.

⁹ Ale nusor tuŵ maiegai ke: na-ləmas-buni-an samit tetibau van am len naləboian mai na-bunus-ləboi-an p̄isi hən nakitinan.

¹⁰ Imaienan dereh məteləboi mətbekuŵol hən naŋisal tovoi buni, hən mətbiveveu hən asike b̄ikad natideh tosa avan ideh toləboi bikel husur gamito van vəbar nəboŋ seKristo.

¹¹ Mətepul hən naŵit nanoran len aYesu Kristo hən nəvanuan gail ləbeputsan mai sal suh nəyalalan siGot.

Na-kel-uri-an ivan, naut kəmas nə-barj̄is-aPol-an

¹² Bathudud nadəlomian, nuke məteləboii ke, nəsa tovisi hən ginau esusupah mai na-kel-uri-an tovoi hən b̄ibar nəvanuan p̄isi.

¹³ Husur enan nasoltia p̄isi lotokətkəta kəkol hən naim seSisa, mai nəvanuan p̄isi am, loləboi buni ke, nutoh len naim bəbarj̄is sil aKristo.*

¹⁴ Ale bathut natsen tobanj̄is gat ginau, nəbathudud nadəlomian isoḅur loil gəgat len Nasuḅ. Gagai, len na-il-ḅuri-an tosəhor ta m̄o, ləsamətahw hən ləbikel ur nasoruan siGot.

¹⁵ Ekitin ke galit galevis lukel ur aKristo sil lototabulol bulos ginau mai lotopul hən naŵitv̄ituhan, be galevis am lukel uri len naləŋonian tovoi.

¹⁶ Lukel uri len na-ləmas-buni-an husur loləboii ke aGot itabtabuh len ginau hən nəbeil gəgat, nəbikel kot na-kel-uri-an tovoi.

¹⁷ Alat lototabulol ləsakel ur kot aKristo, avil lukel uri hən ləbipatpat galit məhat husur lunau ke lemədas ginau gagai nəboŋ natsen tobanj̄is gat ginau.

¹⁸ Be savi natideh! Ivoi ŋai ke len naŋisal p̄isi, naut kəmas nagəgərasan o nakitinan len nəlolito, lukel ur aKristo. Ale husur enan nukemkem.

Dereh nikemkem tabtab,

¹⁹ husur noləboii ke, len na-sor-tuŵ-an samito mai na-vi-tarhəte-an seNunun aYesu Kristo, nəsa tovisi hən ginau dereh tevi p̄isal hən nəbimakuv.

²⁰ Len na-ləŋon-buni-an sagw nuvatvat viri ke səkad natideh b̄igol nahurugw bisa, avil nuvatvat viri ke nəlogw teil ḅuri gagai suḅan akis, hən ke, len natit p̄isi nəb̄igole, nisal suh a Kristo, naut kəmas nəmauran o nəmatan sagw.

²¹ Husur len nabunusian sagw, nəmauran sagw evi seKristo ale nəb̄imat, ivoi masuŵ am.

²² Be nəb̄itoh tabtab maiegai len navile eg a pan, dereh nauman sagw tiŵan am. Nilekis hən gəlar ta be? Nəmauran o nəmatan? Nəsənu ləboii.

²³ Gəlar p̄isi arulevlev hən ginau. Noləŋon masuŵ həni ke neriŋ nəmauran egai hən nəb̄imat hən nəb̄itoh mai aKristo, husur natenan ivoi p̄isi am hən ginau.

²⁴ Be ivoi am hən gamito ke nitoh tabtab maiegai len nibegw.

²⁵ Ale husur nunau ləboi natenan, noləboii ke nitoh van, nitah tab mai gamit m̄os napulan samit len nadəlomian mai nakemkeman.

²⁶ Imagenan, nəboŋ nəb̄itoh mai gamit tətəs, dereh məteləboi mətb̄isal suh aYesu Kristo səhor ta m̄o, bathut nəsa togole hən ginau.

²⁷ Be natsua, naŵide hən nəmauran samit timasnor hən na-kel-uri-an tovoi seKristo, hən ke naut kəmas nəb̄egəm ris gamito o nəb̄itoh a tut dan gamito, dereh nesəsələŋ həni ke mətoil gəgat suḅan məttosua ŋai ale len nəlomit tosua mətubal tabtab m̄os nadəlomian hən na-kel-uri-an tovoi.

²⁸ Samtemətahw len aenemi samito gail; tah gat nəlomito. Nəboŋ mətb̄eil gəgat, aenemi samit dereh leləboi səhoti ke aGot dereh tigol limasig buni be tilav kuv gamit dan nəpanismen hən nəmasigan enan.

* 1:13: Uman 28.30; Efe 3.1, 4.1

²⁹ Husur aGot eviol kəmas hən nadəlomian len aKristo mai gamito, wake eviol kəmas hən am ke məttolejon isa vəsa mōsi,

³⁰ husur gagai mətutoh len nəbalan toṗitoṽ hən nəbalan məttoṗisi ke notodaṅ ḅuri a mō. Evi nəbalan məttoṗisəlejon hən gagai ke notodaṅ ḅuri sal.*

2

Gol tətōṽ hən aYesu nəlon tomədaṽ, sənaṽ gai

¹ Datolejon ivoi am len nəlodato len nəḅonan mai aYesu, nə-ləmas-buni-an san etəṅov nəlodat vi pan, datukad nəḅonan len aNunun, nəlon aYesu itaṅis gidato, ilolosa hən gidato.

² Husur natgalen ṗisi, mitimaskad nənaṽan tesua ṅai, mətələmas bun gabag hən gamito, mitikad nəlomit tesua, mitikad nələṅonian tesua ṅai. Mətḅigol natgalenan, dereh mitigol ginau nepul səsəhov hən nakemkeman.

³ Samtehusur nələṅonian samit səḅomit ṅai, samtapatpat gamit səḅomit məhat, avil len nəlomit tomədaṽ hum məttoṗi ut kəmas, gamit ideh, tinaṽ ideh am hum totibau səhor gai.

⁴ Gamit ṽisusua satinau nəsa tovoi hən gai səḅon ṅai be tinaṽ nəsa tovoi hən nəṽanuan tile gail am.

⁵ Mitimaskad nənaṽan toṗitoṽ hən nənaṽan aKristo aYesu tokade, ke:

⁶ Naut kəmas tokad nəḅoruan siGot, naut kəmas tovi aGot, sənaṽ ke tonor hən ḅetəṅau gat nəṗitṗitoṽan mai aGot.*

⁷ Be eriṅ gaḅulan nəhes toṽati mai nəyalyalan san,

ilav nəḅoruan sinaslev sua,*
egəm vi ṽanuan suṽian nəṽanuan gail,
ikad nənahənah hən nəṽanuan.

⁸ Iḡol nəlon emədaṽ, sənaṽ gai gabag,
igol husur ṗis nəsa aGot tokele,

naut kəmas togol nəmatan san.

Be savi nəmatan ṅai, imat ebun len nəhai balbal.

⁹ Imagenan aGot eputsani vi lan namilen toyalyal a məhat ṗisi,
eviol maii hən nəhes toyalyal

səhor nəhes ṗisi,

¹⁰ hən ke nəḅəsan aYesu ḅigol natit ṗisi ləḅetəṅedur,

len nəmav mai len navile a pan mai len naut nəmatan,

¹¹ mai nabuṅolit ṗisi lisor vəhoti ke,

aYesu Kristo evi Masta,

hən ləḅisal suh nəyalyalan siGot Tata.*

Mitigol nəsa tonor hən nəṽanuan gail ləḅetətoṽ hən

¹² Gamit notoləmas bun gamit ṗisi, natgalen ləḅimaienan, len nəlomito mitidaṅ len aGot, len nəmətahwan hən nəyalyalan san, mətəhisi hən mətḅigol nəsa tonor hən nəmauran aGot tolav kuv gamit dan nəsaan samito mōsi. Mitigol natgalegai suṽian məttoḡol akis hən nəsa notokele, (savi nəḅoṅ nototoh mai gamit ṅai, be nəḅoṅ nəsatoh).

¹³ Husur evi aGot toum len gamito. Iḡol nələṅonian samit inor hən esan mai igol mətələḅoi mətḅigol husur nələṅonian enan san.

¹⁴ Len natit ṗisi mətḅigole, mitigole, samtikoblen, samteṽitṽituh,

¹⁵ hən asike ḅikad natideh tosa avan ideh toləḅoi ḅikel husur gamito. Len nəmauran samito mitiveveṽ ṅai, namesian teḅuer, suṽian anatun aGot gail, naut kəmas navile a

* **1:30:** Uman 16.19-40 * **2:6:** Jon 1.1, 5.18 * **2:7:** Isa 52.13-53.12; Mat 20.28 * **2:11:** Hən naves 10-11, ris Isa 45.23

pan nēmarginobut mēttotoh lan, topul hēn nēvanuan nēlolit tokabkabus, topul hēn nēsaan.*
Be gamit mitimasmial hum namial lotomial len margobut hēn navile a pan,

¹⁶ nēboŋ mēttotēgau gat nasoruan hēn nēmauran. Mētbimaienan, len nēboŋ seKристо dereh nelēboi nēbisor sal suh ginau ke nēsēgam sobuer, nēsaum sobuer.

¹⁷ Avil naut kēmas lēbigol nēbimat, naut kēmas nēda hagw bīsel hum nēwain ahai tutumav toβiri len naviolan totutumav hēni van hēn aGot, nohēhaŋur. Gamito, mētukad nadēlomian len aKристо ale mētoviol kavkav hēn gamito mai aGot hēn mētbīgol nēsa tolēŋoni. Ehum ahai tutumav toviol kavkav hēn nabuluk totutumav hēni van hēn aGot. Husur ke notoviol kavkav hēn ginau mai aGot ale gamit mēttoviol kavkav hēn gamito mai aGot, naut kēmas lēbigol nēbimat, nukemkem, nuβon mai gamit pisi len nahēhaŋuran.†

¹⁸ Sumān ginau, gamit am mitimashēhaŋur, βon mai ginau len nakemkeman.

ATimoti mai aEpafrotitus

¹⁹ Bevi nalēŋonian siNasub, nuvatvat viri ke asike dereh nesēvat aTimoti van hēn gamito. Ale nēboŋ βetēlmam nēlogw tevi pan len nēsa bikel uri husur gamito.

²⁰ Nēsēkad avan ideh sumān aTimoti tolēmas bun gamito, tonau masuŋ hēn gamito hum ginau.

²¹ Husur galit am lumasulsul hēn natit salit gail sēbolit ŋai, savi natit gail siYesu Kристо.

²² Gamit mētolēboi aTimoti tia, nabōruan san tovoi, mai nauman san tovoi, husur eum mai ginau len nauman hēn na-kel-uri-an tovoi hum tovi natētai toum mai atēman.

²³ Imaienan nuvatvat viri ke, nēboŋ nēbelēboi nēsa βevisi hēn ginau, len nēboŋ en ŋai dereh nesēvat aTimoti van hēn gamito.

²⁴ Avil len Nasub nodēlomi ke, ginau gabag māu dereh nivan hēn gamito.

²⁵ AEpafrotitus evi ahai pispisul samito mēttosēvati hēn βeви tarhēt sagw. Evi wawa nadēlomian sagw toβon mai ginau len nauman, toβon mai ginau len nēbalan hum nasoltia. Be len nēboŋ egai ginau māu nunau ke nēbesēvati van hēn gamit bai.*

²⁶ Husur elēŋon masuŋ hēn βeris gamito ale elēŋon isa husur mēttosēsēloŋ hēni ke tomēsah.

²⁷ Nokitin ke emēsah habat, pēpadaŋ imat. Be nēlon aGot itaŋisi, savi gai ŋai be nēlon itaŋis ginau am hēn asike nēbikad nalolosaan vēsa batbat tomaiēnan.

²⁸ Ŋa nēnauan sagw idaŋ am hēn nēbesēvati van hēn gamito, hēn ke, nēboŋ mētbērisi, mitikemkem ale hēn nēlogw asike βetuhatu maiegai am.

²⁹ Nēboŋ bībar gamito, kel nahēhaŋuran samit maii len nakemkeman hum awawa samit len Nasub. Nēvanuan lotosumān gai, mēteputsan galito len nēnauan samito,

³⁰ husur pēpadaŋ imat mōs nauman seKристо. Nēmauran san pēpadaŋ imasig hēn βeви tarhēt sagw, gel gamit mēttodēdas mētbīgole.

3

Nanoran tokitin

¹ Bathudud nadēlomian sagw, nuke nisor len natsua tile am. Mitikemkem len nabōnan samit mai Nasub. Savi natideh hēn ginau hēn nēbitos nategai tētas; be nutosi hēn bīhavhav gol gamito.

² Mētelēlēgau. Mitinaunau nēvanuan lotosumān alat lēsēkad nadēlomian. Nokis galit hēn nalipah. Lovi vanuan nēsaan, lotoke mitikad na-tiv-dalusi-an.*

* **2:15:** Deu 32.5   † **2:17:** 2Tim 4.6. Datolēboi datbikel namilen len nasoruan toβitol maiegai: Nēboŋ notokel ur na-kel-uri-an tovoi mai gamito, mētodēlomi, ale mētoviol hēn nēmauran samito mai aGot hēn mētbīgol nēsa gai tolēŋoni. Imagenan, naut kēmas lēbigol nēbimat sil na-kel-uri-an tovoi enan, nukemkem, nuβon mai gamit pisi len nahēhaŋuran.   * **2:25:** Flp 4.18   * **3:2:** Len naut egai, aPol isor husur nēvanuan galevis lotoke nēvanuan limaskad na-tiv-dalusi-an hēn lēbimakuv dan nēsaan salito, sumān naŋu gail ta mō.

³ Husur gidato boh datukad na-tiv-dalusi-an tokitin. Evi gidat dattolotu len aNunun aGot, dattosor sal suh nəsə aKristo aYesu togole mōs gidato. Be datsəkad nadəlomian len na-tiv-dalusi-an nəvanuan bigole hən nibedato mai naŵide hən nalotuan.

⁴ Naŵide galenan tagol nəvanuan lətanor, ginau nətanor magenan. Avan ideh binau ke beləboi beil gəgat len nəsə togole, ginau nosəhori.

⁵ Husur nukad na-tiv-dalusi-an len nəmariboŋ toməlevtor sagw,* lupas ginau len nəpasusan seIsrael, len nahəmar aPenjamin, novi aIpru len nəbathuyah aIpru gail. Tarhət nalo siMoses, novi naFarisi.†

⁶ Tarhət na-il-gəgat-an sagw, nudaŋ len nəsə notonau ke aGot toləŋoni, ŋa nomədas tabtab hən alat siYesu.* Tarhət nanoran, nohusur masuŵ hən nakelean todaŋ seJu gail, nəsaḅur kotovi boŋ ideh.

⁷ Avil natgalenan, a mō nunau ke lotovi natite, be gagai nunau səhoti ke, lovi ut kəmas bathut nəsə aKristo togole.

⁸ A məhat hən natenan, nunau səhot natit p̄isi ke tovi ut kəmas nəboŋ notonənoŵ həni mai nasəhorian hən na-ləboi-aYesu-Kristo-an, tovi aMasta sagw. Bathut gai, natit p̄isi imasig dan ginau. Len nabunusian sagw ehum natit p̄isi tovi pahsago hən nəbevi seKristo,

⁹ hən nəḅiḅon maii, hən nəbevi esan kavkav. Nəsəkad nanoran len ginau səḅogw togəm len na-gol-husur-nalo-an. Be nanoran notokade len nəhən aGot egəm len nadəlomian len aKristo.

¹⁰ Nuke neləboi aKristo mai nədaŋan hən na-le-məhat-an san. Nuke niḅon maii len naləŋon-isa-an vəsə san, ale gəm suḿan gai len nəmatan san

¹¹ hən nəḅikad na-le-məhat-an dan nəmatan.

Van vəbari

¹² Nəsəmaienan sal, nəsaveveu kavkav sal. Be nohisi hən nəḅegəm suḿan aKristo aYesu, gai totəgau gat ginau mōs natenan.

¹³ Bathudud nadəlomian gail, nəsənau ke notosuḿan aKristo kavkav sal, avil nunau mōs natesua ŋai: len nəgamgaman hən nəmauran sagw, nəlogw iboŋboŋ hən natit gail topat a tahw tia, nugam tabtab mōs natit gail ḅipat a mō.

¹⁴ Nugam tabtab len nəgamgaman mōs nəḅikad nasəhorian lan, nəḅibar nagilen ale nəḅilav naviolan, aGot tokis ginau len aKristo aYesu vi lan nəmav mōsi.

¹⁵ Imaienan, gidat p̄isi dattomatmatu len nəmauran sidat len aKristo, ivoi ke datigam maienan. Nənauan samit ḅetile, nategai am, aGot dereh tigol tiḅarḅar mai gamito.

¹⁶ Avil nəmauran sidat timasnor hən nakitinan aGot togol toḅarḅar mai gidat tia.

¹⁷ Bathudud nadəlomian, mitigol tətəŵ hən ginau, ale mətebunus vahvahur alat lotohusur naŵide hən nəmauran namttogole mōs gamito.

¹⁸ Husur ikad isoḅur lototoh suḿan lotovi eḅemi hən na-kel-uri-an tovoi hən nəmatan seKristo len nəhai balbal. Ginau nusor vəha-səḅoḅur husur galit mai gamit tia, ale gagai nutaŋ nəboŋ notokel tasi.

¹⁹ Nəmauran salit ivan vəmasig vi sutuai, nagot salit evi naləŋonian hən nibelit ŋai, loŵiv hən nəsə nahurulit təsə sile, ale lunau nəmauran egai ŋai len navile a pan.

²⁰ Avil gidat, datovi uleMav gail. Ale datutoh vir avan sua ḅegəm len nəmav hən ḅilav kuv gidat dan nəpanismen topat vir alat ləsariŋ nəlolit len aGot. Atenan evi Nasuḅ aYesu Kristo.

²¹ Husur, len nədaŋan san toləboi bigol natit p̄isi ḅipat pipihəḅəlan, dereh aYesu tegəgel hən nibedat lotovi ut kəmas, hən ləḅesuḿan niben toyalyal, aGot tolavi maii.

* **3:5:** Gen 17.12 † **3:5:** Uman 23.6, 26.5; Rom 11.1. Nəboŋ aPol toke *novi naFarisi*, namilen ke tohushusur nalo gail. NaFarisi gail lugol husur nalo siMoses mai nalo seJu gail, ludan len nalo galenan. * **3:6:** Uman 8.3, 22.4

4

¹ Imaienan, bathudud nadəlomian, məteil gəgat len Nasuḅ. Noləmas bun gamito, noləḡon masuṽ ke neris gamito. Mətuḡol nukemkem, noṽiv hən gamit məttohum naviolan notosəhori.

Nənauan məkot siPol

² Euotia mai aSintike, noḡir gamər ke samrepəpəhw am be məregəm sua len na-ləḡon-husuri-an len aMasta saməru.

³ Evoi, nous gaiug am, gotovi vanuan nauman kitin, gotoḅon mai ginau len nauman, ke gevi tarhət səlaru.* Husur aroum idaḡ mai ginau len na-kel-uri-an tovoi, gəlaru mai aKlement mai galit am lotoum mai ginau, nahəsəlit lotopat len naloḅulat hən nəmauran.

⁴ Mitikemkem tabtab len nəḅonan samit mai Nasuḅ, nukel tətəs həni, mətehəhəṽur masuṽ!

⁵ Mitigol ke nəmauran samito tomədəu, tiḡarḡar hən nəvanuan ḡisi ləḅeris ləboii. Nasuḅ egəm pəpadaḡ!

⁶ Samtinau masuṽ hən natideh, avil kel natit ḡisi mai aGot len nasipaan. Len na-sor-tuṽ-an mai naḡirian, us aGot hən nəsa məttopar.*

⁷ Ale aGot tigol nəlomit tikad natəḡat tosəhor na-ləḅoi-səhoti-an ḡisi. Natəḡat enan tekətkəta gol nəlomito mai nənauan samito len aYesu Kristo.

⁸ Len nə-maris-kotovi-an sagw, bathudud nadəlomian, mitigol nənauan samit tepul hən natgaleg tovoi: tepul hən nəsa tokitin, nəsa tonor hən nəḅoruan tovoi, nəsa tonor, nəsa toveveu səkad natit tosa lan, nəsa togol aGot mai nəvanuan lotohəhəṽur, mai nəsa nəvanuan gail lotosor husuri ke tovoi. Natideh ḅivoi, natideh ḅinor hən aGot ḅisal suhi, mitinau natideh tomaienən.

⁹ Mitigol natit ḡisi notoḡusan həni, notolavi mai gamito; natit ḡisi məttosəsəloḡ hən notokele, məttoris notogole. Məḡbigole, aGot toviol hən natəḡat mai gamito, dereh titah mai gamito.

Sipa hən naviolan

¹⁰ Len nəmauran sagw len Nasuḅ nukemkem habat, husur naut kəmas nototoh a tut dan gamit tobəlav tia, gagai mətosəvat na-vi-tarhəte-an gəm hən ginau, mətunau ginau tətəs am. Nəsake nəlomit toḅoḡḅoḡ hən ginau, be mətodədəs məḡḅisaḅ naḡisal ideh hən məḡḅekətkəta təban ginau.

¹¹ Nəsakəmaienən husur notomīdol, aoa, len nəmauran sagw noləḅoi səhoti ke nohəhəṽur hən nəsa notokade ḡai.

¹² Nutoh ləḅoi nəmauran hən nə-par-tite-an tia, nutoh ləḅoi nəmauran hən na-pul-hən-natite-an tia. Nusəḅ natsua tosusuah dan nəvanuan gail. Nusəḅ nəmauran hən nahəhəṽuran, naut kəmas natideh ḅevisi. Noləḅoi nəḅitoh ḅivoi naut kəmas nəḅepul o nəḅimalkəkət, naut kəmas nəḅepul hən natite o nəḅipar tite.

¹³ Noləḅoi nəḅigol natit ḡisi len nədaḡan seKristo togol notodaḡ am.

¹⁴ Be mətuḡol ivoi nəḅoḡ məttovi tarhət sagw len na-ləḡon-isa-an sagw.

¹⁵ Gamit alat a Filippi, mətoləboii ke, nəḅoḡ notoriḡ naprovens Masetonia ei, nəḅoḡ nototuḅat kel na-kel-uri-an tovoi, len alat siYesu ḡisi, gamit səḅomit ḡai mətulav naviolan mai ginau.*

¹⁶ Husur nəḅoḡ nototoh len naut a Tessalonika ale notomīdol, mətoviol gəm hən ginau vəha-ru.†

¹⁷ Nəsakəmaienən hən nəḅeus naviolan ideh. Aoa, nuke aGot teris navoian samit ale tisah tuan naviolan mōs gamito.

* **4:3:** Len naut egai, nəḅoḡ toke *nəvanuan nauman kitin*, nəvanuan galevis lotokad namitisau hən nasoruan siGot, lunau ke tovi nəhes sua tovi *Susukos*. * **4:6:** Mat 6.25-34 * **4:15:** 2Kor 1.16 † **4:16:** Hən naves 15-16, ris Uman 17.1; 2Kor 11.9

¹⁸ Be gagai nukad natit þisi, nuban tite. Nopul hæn natgalenan husur aEpafrotitus ilav mai ginau tia naviolan mættoviol hæni mai ginau. Naviolan galenan lohūm naviolan mættotutumav hæni, næbon tosusau van hæn aGot, lotonor hæn næsa gai tohæhaʋur hæni.*

¹⁹ Ale, aGot egaii sagw, len natit tosoʋur gai topul hæni, len aYesu Kristo, dereh gai tilav mai gamito natit þisi mættom̃idol hæni.

²⁰ Næ-sal-suhi-an tivan hæn aGot aTæmadato toyalyal van vi sutuai sutuai. Ganan.

Na-ke-ivoi-an mækot gail

²¹ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai galit þisi lotokad nadælomian len aKristo aYesu. Næbathudud nadælomian lototoh mai ginau luke, “Ivoi,” mai gamito.

²² Nævanuan þisi siGot luke, “Ivoi,” mai gamito; len galito, alat lotosuh len naim seSisa am lukele.*

²³ Navoian aYesu Kristo toviol kæmas hæni tipat len nanunumito. Ganan.

---

* 4:18: Exo 29.18; Flp 2.25   * 4:22: Flp 1.13

Kolosse

Naloḅulat napolisulan aPol totosi van hən alat a Kolosse

Ase itos naloḅulat napolisulan egai?

APol itosi.

APol itosi hən nəsā?

Itosi hən beṽusani ke aYesu iyalyal masuṽ səhor bun nədaŋan mai na-il-a-ṁo-an gail p̄isi. Ale len aYesu datukad p̄is nə-lav-kuvi-an dan nəsāan.

APol itos naloḅulat napolisulan egai van hən ase?

Itosi van hən alat siYesu len naut a Kolosse.

APol itos naloḅulat napolisulan egai ḡais mai len naut a be?

Itosi pəpadaŋ hən nasihau tovi A.D. 62 nəboŋ totoh len naim bəbaŋis len naut a Rom. Len naut a Kolosse ikad ahai p̄usan galevis lotogəras alat siYesu ei. Ahai p̄usan gəgəras galenan lukel mai alat siYesu ke limaskad na-tiv-dalusi-an. Lukel ke limashusur nalo seju tokai tas nəhanian galevis. Lukel ke limaslotu hən aŋel gail mai limashusur naḡusanan gail lotosusuah. Logəras alat siYesu ke limasgol natgalenan hən aGot bilav kuv galit dan nəsāan salit gail. Nəboŋ aPol tosəsəloŋ hən na-kel-uri-an husur naḡusanan galenan, itos naloḅulat napolisulan egai van hən alat siYesu a Kolosse hən ləḅeləboi nakitinan.

1) APol mai aTimoti arukel na-ke-ivoi-an səlaru van hən alat siYesu a Kolosse (1.1-2)

2) Nasipaan mai na-sor-tuṽ-an (1.3-12)

3) AGot igol ke, alat a Kolosse lukad navoivoian maii len nəmatan seKристо. AKristo iyalyal səhor nədaŋan mai na-il-a-ṁo-an gail p̄isi. APol eum idaŋ ṁos galito (1.13-2.5)

4) Limastoh sumān lotoḅon mai aKристо, avan ideh sategəras galito. Be limasləŋon masuṽ hən natit len nəmav. Natit p̄isi ləḅigole limasgole len naṽide aYesu beḡəhaṽur hən (2.6-3.17)

5) Nəmauran lohoim timasnor hən ḡigol Nasuḅ beḡəhaṽur. Lisor tuṽ tabtab, lisor tuṽ ṁos aPol. Nasoruan salit tepul hən navoian gol alat ləsəkad nadələmian lələŋoni (3.18-4.6)

6) Nə-marīs-kotovi-an (4.7-4.18)

Na-ke-ivoi-an van hən alat a Kolosse

¹ Ginau aPol, aGot tolekis hən ginau hən notogəm vi hai pispisul siYesu Kристо, ginau mai aTimoti tovi aṽagw len nadələmian,

² namrutos naloḅulat napolisulan egai van hən alat siGot len naut a Kolosse. Gamit mətovi bathudud nadələmian len aKристо məttodaŋ len a Got. AGot aTəmadato teviol kəmas hən navoian mai gamito, teriŋ natəṁat len nəlomito.

Nasipaan mai na-sor-tuṽ-an

³ Akis namrosipa vi təban aGot, aTəman aMasta sidato, aYesu Kристо, nəboŋ namrtosor tuṽ ṁos gamito.

⁴ Namrosipa magenan husur namrosəsəloŋ hən na-kel-uri-an husur nadələmian samito len aKристо aYesu, mai na-kel-uri-an ke məttoləmas bun nəvanuan p̄isi siGot.

⁵ Nadələmian mai na-ləmas-buni-an enan, mətukade husur mətuvatvat vir nəsā aGot toutaut hən ṁos gamito len nəmav, tuḅat len nəboŋ məttosəsəloŋ hən nakitinan hən na-kel-uri-an tovoi, van vəbar daməŋai.*

⁶ Len naut p̄isi len navile a pan na-kel-uri-an tovoi ehum nəhai tovi məhat, toṽan. Evivi məhat ale iṽan, egəgel hən nəmauran sinəvanuan gail. Len naṽide tomaienān, len nəboŋ

* 1:5: 1Kor 13.13

məttosəsəlonj həni metəkav, nəboj məttoləboi səhot nakitinan husur navoian aGot toviol kəmas həni, evivi məhat, iṽan, egəgel hən nəmauran samito.

⁷ Namrunau aEpafras namrtoləmas buni tovi slev seKристо hum ginaməru. Evi gai tokel na-kel-uri-an tovoi mai gamito, ale eum idaŋ seKристо mōs gamito.*

⁸ Gai boh isor mai ginaməru husur na-ləmas-buni-an samito aNunun aGot toviol həni mai gamito.

⁹ Imagenan, nəboj namrtosəsəlonj hən na-kel-uri-an husur gamito, namrusor tuṽ tabtab mōs gamito. Namrous aGot hən biḡol mətḡepul hən naləboian hən naləŋonian san, len namitisau hən nəmauran tonor mai naləboian togəm len aNunun.

¹⁰ Namrous natgalen hən nəmauran samit bəputsan nahəsən aGot, ale hən mətḡigol bəhəhaṽur hən gamito len natit p̄isi. Namrusor tuṽ ke, len nəmauran samito mai len natit p̄isi mətḡigole mitiṽan hən naṽit tovoi, ale mətələboi bun aGot am tabtab.

¹¹ Namrusor tuṽ ke mitidaŋ am len nabiltidaŋan san toyalyal hən mətḡidaŋ b̄ur nəmauran b̄idaŋ, toh mədau bəbəlav, naut kəmas nəvanuan gail ləbiḡol mətḡeləŋon bisa vəsa. Be nəboj mətḡimagenan, mitikemkem.

¹² Len natgalen p̄isi, akis mətəsipa vi təban aGot Tata togol məttonor, hən mətḡikad nahudhut nəsa aGot totəgau gati mōs alat lotovi esan len natohan pipihəbələn len naṽial san.

¹³ AGot ilav kuv gidato dan navələn nəmargobut, ale ilav gidato vi lan natohan pipihəbələn aNatun, aNatun gai toləmas buni.*

¹⁴ Len nəmatan siNatun datukad nəmakuvan sidato, eruḡat nəsaan sidat gail.*

AKristo ilav namilen tovi a məhat p̄isi

¹⁵ Datoləboi datḡeris aKристо tolav kot aGot datsaləboi datḡerisi, aKристо iṽat nəhes tosəhor natit p̄isi aGot togole.*

¹⁶ Husur len aKристо, aGot eum hən natit p̄isi len nəmav mai len navile a pan.* Eum hən natit datoləboi datḡeris gail mai natit datsaləboi datḡeris gail. Namilen ke igol alat lotoil a mō tiltile gail mai alat lotokad nədaŋan hən na-il-a-mō-an, naut kəmas aŋel, nanunun nəmargobut, natəmat, mai abiltiŋel gail. Natit p̄isi, aGot eum hən gail len aKристо, eum hən gail mōs aKристо.

¹⁷ Nəboj aGot saum hən natideh sal, aKристо itoh sutuai tia, ale len gai natit p̄isi esuh husur nədaŋan san etəgau gat gail.

¹⁸ Imaienan, gai ŋai eil a mō hən nəvanuan san gail. Ale nəvanuan san gail lohūm niben, aYesu evi nəkadun. Gai evi natuḡatan mai nametəkav hən na-le-məhat-an dan nəmatan hən tokad namilen toyalyal səhor ideh am.

¹⁹ Husur aGot ehəhaṽur hən gai kavkav totoh len aNatun.

²⁰ Ale len aNatun, aGot igol natit p̄isi lukad navoivoian maii tətəs, natit gail len navile a pan mai natit gail len nəmav. AGot igol gail p̄isi lukad natəmat maii len nəda hiNatun tomat len nəhai balbal.*

²¹ A mō len nəmauran samito mətutoh a tut dan aGot, len nənauan samito mətuvı enemi san gail bathut naṽide tosa vəsa samito.

²² Naut kəmas natgalenan, aGot igol mətukad navoivoian maii len nəmatan hən niben aNatun. Igole hən ke nəboj mətḡeil len nəhon, dereh tisaḡ səhot gamit hum ke məttoveveu buni, hum mətəkad nəsaan ideh ale nəvanuan gail lodədas ləbikel natideh bisa husur gamito.

* **1:7:** Kol 4.12 * **1:13:** Luk 22.53 * **1:14:** Efe 1.7 * **1:15:** 2Kor 4.4; Jon 1.1-3, 18 * **1:16:** Jon 1.3; Kal 4.3

* **1:20:** Efe 2.16

²³ Be mitimasdɛlom nakitinan enan tabtab, il gɛgat lan. Samterus dan nɛ-vatvat-*vir*-an hɛn na-*kel-ur*-an tovoi mɛttosɛsɛlɔŋ hɛni. Na-*kel-ur*-an tovoi enan ipɛrɔŋan naut p̄isi len navile a pan, ale ginau, aPol, aGot itabtabuh len ginau hɛn nɛb̄ikel uri.

Nauman siPol m̄os alat siYesu

²⁴ Gagai nukemkem len na-lɛŋon-isa-vɛsa-an sagw m̄os gamito. Na-lɛŋon-isa-vɛsa-an aKris̄to toriŋi hɛn nɛb̄ikade len nibegw, nudaŋ b̄uri van van hɛn b̄ihav m̄os alat siYesu lotosum̄an niben.*

²⁵ Ginau nogɛm vi vanuan nauman hɛn nɛb̄evi tarhɛt silat siYesu husur aGot eriŋ nauman hɛn nɛb̄evi tarhɛt samito len navɛlagw. Igole hɛn nɛb̄ikel ur nasoruan siGot kavkav mai gamito.

²⁶ Esusuan nasoruan enan san dan nɛvanuan gail sutuai van vɛbar nɛboŋ ta damɛŋai hɛn lototɛtan hɛni, be gagai ikel vɛhoti mai nɛvanuan san gail.

²⁷ Husur aGot ehɛhaʋur hɛn tokel vɛhot nɛyalyalan topul len nɛ-nau-utaut-an san tosusuah, nɛ-nau-utaut-an san b̄evi tarhɛt silat lɛsavi Ju. Nɛ-nau-utaut-an siGot imagegai ke: aKris̄to itoh len gamit mɛtsavi Ju, gol ke mɛttovatvat vir mɛtb̄evi lan nɛyalyalan siGot.

²⁸ Namtukel ur aKris̄to mai nɛvanuan p̄isi, namtukai tas naʋide tosa, namtoʋusan galit len namitisau hɛn nɛmauran tonor hɛn ke, nɛboŋ lɛb̄eil len nɛhon aGot, limatmatu len navoivoian lotokade mai aKris̄to.

²⁹ Natenan, noum idaŋ m̄osi, noum taltal lan len nabiltidaŋan seKris̄to toum len ginau.

2

¹ Nuke mɛtelɛboii ke notoum, notobal m̄os gamit mɛtsaris ginau sal, gamit mai alat siYesu len nabiltivile Laotisea mai nɛvanuan nadɛlomian p̄isi lɛsaris ginau sal.*

² Noum idaŋ magenan hɛn lɛbɛlɛŋon b̄ivoi am len nɛlolito mai hɛn lɛbɛsua len na-lɛmas-buni-an. Nugole hɛn lɛbɛlɛboi buni, lɛbɛlɛboi kavkav hɛn nɛ-nau-utaut-an siGot tosusuah, tovi aKris̄to sɛb̄on.

³ Na-*voi-buni*-an p̄isi hɛn nalɛboian mai namitisau hɛn nɛmauran tonor esusuah len aKris̄to sɛb̄on.

⁴ Nokɛmaienan mai gamito hɛn asike avan ideh b̄egɛras gamito len nasoran gɛlgɛlan san togomah buni.

⁵ Husur, naut kɛmas nibegw satoh mai gamito, len aNunun aGot ehum nototoh mai gamito. Nohɛhaʋur hɛn naʋide tonor samito mai nadɛlomian samit todaŋ len aKris̄to.

Mɛteriŋ nɛlomit kavkav len aKris̄to

⁶ Imagenan, sum̄an mɛttoriŋ nɛlomit len aKris̄to, AYesu, ke tovi Masta samito, gamit, mititoh tabtab lan.

⁷ Mititoh tin lan hum nɛhai tokad nɛharhɛte tokir vi pan, gol nɛbathute itov vi mɛhat, idaŋ. Nadɛlomian samit tidaŋ tabtab am hum notopusan hɛni tia. Mɛtɛpul masuʋ hɛn nasipaan.

⁸ Samtidaŋ hɛn avan ideh b̄esɛhar gamit hum naslev len namitisau gɛgɛras tob̄ɛbesw, togɛm len naʋide sinɛvanuan mai nɛbathut nɛdaŋan gail sinavile a pan, be sagɛm len aKris̄to.*

⁹ Husur aKris̄to egɛm vi vanuan, ale aGot kavkav itoh len niben.

¹⁰ Ale len aKris̄to, aGot igol gamit mɛtogɛm kavkav. AKris̄to, gai ikad nɛdaŋan hɛn na-il-a-m̄o-an hɛn aŋel mai natɛmat p̄isi lotokad nɛdaŋan mai na-il-a-m̄o-an.

¹¹ Len aKris̄to mɛtukad na-tiv-dalusi-an, savi na-tiv-dalusi-an nɛvanuan ideh togole hɛn lɛbetiv dalus nahurhuben, be aKris̄to etiv dalus nabɔruan nɛsaan samito.

* **1:24:** Ehum na-lɛŋon-isa-vɛsa-an siYesu igol alat siYesu lukad nɛpasian veveu ale len naʋide tomaienana, na-lɛŋon-isa-vɛsa-an siPol igol lovivi mɛhat, lotibau. * **2:1:** Kol 1.29, 4.12-13 * **2:8:** Kal 4.3

¹² Husur nəboŋ məttobaptais ehum məttomat, lototavun gamit mai aKristo. Ale aGot igol gamit mətule məhat dan nəmatan mai aKristo, husur məttoriŋ nəlomit len nəbilitidaŋan siGot togol aKristo tole məhat dan nəmatan.*

¹³ A m̃o mətumaŋur len nibemito be mətumat len nəsaan samito, mai na-tiv-dalusi-an hən nəboruan samit ebuer sal. Naut kəmas natenan, aGot igol ke məttomaŋur mai aKristo. Erubat nəsaan sidat gail p̃isi.

¹⁴ Ikas kuv na-tos-gati-an len nalobulat tokel ur nəsa dattogole tobuŋ kotov nalo gol tonor hən datbipanis. Ehum aGot topos gat nalobulat enan len nəhai balbal nəboŋ lotopos gat aKristo lan.

¹⁵ Len nəvide tomagenan, len nəmatan seKristo len nəhai balbal, ilav kuv natit hən nəbalan dan natəmat gail lotodaŋ, lotoil a m̃o. Igol iparpar ke towin len nəhon nəvanuan gail p̃isi.*

¹⁶ Imaienan, avan ideh satikel ke mitimaspanis sil nalo seJu məttobuŋ kotovi, hum nəsa məttohani, o nəsa məttomuni, o husur mətsagol nəhanan ideh tolo, o mətsagol nəbilitiboŋ hən nəhəbati veveu, o nəSappat gail, hum nalo seJu gail tokele.*

¹⁷ Nalo galenan lohun nanunun natit gail lotogəmai, be nəbathukitinan evi aKristo.

¹⁸ Nəvanuan galevis lohəhaŋur hən ləbegəgəras ke ləsaŋiv. Lulotu hən aŋel gail. Avil gamito, samtidaŋ hən nənauan salito. Mətbəhusur nənauan salito asike mətbinoŋ hən nəviolan aGot totəgau gati m̃os gamito. Lusorsor husur nərisian gail lotokel ke lotorisi, be aNunun aGot sawol hən nənauan salito. Imaienan, loŋiv len nənauan kəmas salito lotogəm len nəvanuan ŋai.

¹⁹ Ləsasibətah len aKristo tohum nəkadhuben. Niben evi alat siYesu ale aKristo evi nəkadun. Nəkadun iwol hən niben nəvanuan hən bətibau, nənau mai nəbələsehŋ gail lotəgau gat niben hən bəsua. aKristo imagenan, iwol hən nəvanuan san gail hən ləbətibau hum aGot toləŋoni.

²⁰ Gamit mətumat mai aKristo tolav kuv gamit dan nəbathut nədaŋan gail sinavile a pan.* Imagenan, imabe mətohusur tabtab hən nalo sinavile a pan gail toke,

²¹ “Sagibari! Sagihan risi! Sagetəgau!”?

²² Be nalo galenan lovi nəpusanan sinəvanuan ŋai. Loŋusan husur natit gail ləsepət sabəlav, hum nəhanian mai natit namunian. Nəboŋ dattohani o dattomuni, lumasiŋ.

²³ Naut kəmas nalo galenan lohun lotopul hən nəmitisau hən nəmauran tonor, ləsamagenan. Nalo galenan lugol nəvanuan gail ludaŋ len gail, logəgəras ke ləsaŋiv, mai ludaŋ taltal van vamədas nibelito hən asike ləbinau nəsaan lotoləŋon ke ləbigole. Be nalo galenan ləsgol natideh, ləsaŋi tarhət sivan ideh hən binoŋ dan nənauan mai nələŋonian tosa gail.

3

Gol nəsa aGot tohəhaŋur həni

¹ Bathut ke aGot togol məttole məhat mai aKristo, mətukad nəmauran veveu. Imagenan, mitigol nəlomit tekir gəgat len natit lotokitin len nəmav, len naut aKristo tobətah len nəvəlan nəmatu siGot, len nədaŋan mai nəyalyalan.*

² Samteləŋon natit hən nəvile a pan, samtinau, məteləŋon natit hən nəmav, mitinau tabtab həni.

³ Husur mətumat dan natit hən nəvile a pan, nəmauran kitin samito esusuah mai aKristo totoh len nəmav mai aGot.

⁴ Nəmauran kitin samito, nəkadun evi aKristo, ale nəboŋ bəvisi, gamit am dereh mətevisi maii len nəmənas nəyalyalan san.

* 2:12: Rom 6.4 * 2:15: 1Kor 15.24 * 2:16: Rom 14.1-6 * 2:20: Kal 4.3,9 * 3:1: Psa 110.1

Nəmauran tomatu mai toveveu

⁵ Imagenan, naʋide tosa samit gail hən navile a pan, mitimasgol limat ebun. Kel “Ao,” hən naitian tosa, nagolean toβiŋβiŋal, naləŋonian hən naitian towol hən nibe-mito, naləŋonian hən nəsaan, mai na-ləŋon-masuʋ-hən-natite-an tovi nalotuan hən natit məttoleŋoni, savi aGot.

⁶ Nəlöl paŋpaŋ siGot totibau dereh tevi lan alat lotogol natgalenan, ləsagol nəsa aGot tokele.

⁷ A mō len nəmauran samito hən navile a pan, gamit am mətugol husur naʋide galenan.

⁸ Avil gagai mitimasriŋ gabulan naʋide tomagegai. Sa-nələmit titabtabulol, sa-nələmit tipaŋpaŋ, samtehəhaʋur hən na-ləŋon-isa-an sivan ideh məttoleŋon buni, samtisor mədas naβoruan sivan ideh, sa-nabuŋomito tikel nasoruan toβiŋβiŋal.

⁹ Samtelibliboŋ mai gamit gabag, husur məttoleŋon naβoruan samit ta mō mai naʋide han ʋisi tosa dan gamit tia.*

¹⁰ Ale mətusun naβoruan veveu tia togəm veveu tabtab. Nəboŋ məttoleŋoni tabtab hən aGot igol naβoruan veveu enan len gamito hən mətβegəm sunan gai.*

¹¹ Len nəmauran toveveu, savi natideh hən mətβevi Ju o mətəsavi Ju, savi natideh hən mətβikad na-tiv-dalusi-an o mətəkade, savi natideh hən mətβevi auleut o mətβevi auleSkitia totohto len nəmargobut, savi natideh hən mətβevi slev o mətəsavi slev am, natilean galenan ləsavi natideh, avil aKristo esəhor natit ʋisi, ale itoh len galit ʋisi lotokad nadələmian lan.

¹² Imaienan, husur aGot tolekis hən gamito hən mətβevi esan, ale husur toləmas bun gamito, mitimasmaiegai: nələmit titaŋis gamit gabag; mitivoi hən gamit gabag; nələmit temədau, samtinau gamito; mətəmədəu len gamit gabag; mitikad na-toh-mədəu-an tebəlav naut kəmas na-ləŋon-isa-ʋəsa-an.

¹³ Sa-nələmit tipaŋpaŋ tutut nəboŋ gamit gabag ideh βigol natideh totile, be mitivoi hən gamito. Gamit ideh βigol βisa hən gaiug, givoi həni, ruβat nəsaan san dani. Mitinau nategai: Nasuβ eruβat nəsaan samit dan gamito, imagenan, mitimasruβat nəsaan samit dan gamit gabag.*

¹⁴ Ale na-ləmas-buni-an samit tipat a məhat hən natgalen ʋisi husur na-ləmas-buni-an igol natgalenan luβon hum lotosua ŋai.

¹⁵ Ale natəmat togəm len aKristo, tiwol hən nələmito, husur mətovi nahudhut gail len niben tosua, ale aGot ilekis hən gamit hən mətβikad natəmat mai gamit gabag. Mətəsipa vi təban aGot.

¹⁶ Nasoruan seKristo tepul səsəhov len gamito; len namitisau hən nəmauran tonor, mətəʋusan gamit gabag həni, kel nalələgauan mai gamit gabag. Mətəkəkai hən nəbe gail len nasoruan siGot, nəbe hən nalotuan mai nəbe aNunun aGot togole; len nasipaan, kəkai len nələmito vi təban aGot.*

¹⁷ Natideh mətβigole o natideh mətβikele, gole len nahəsan aYesu Nasuβ.* Ale len aYesu datimassipa vi təban aGot Tata.

Nəmauran ləhoim samito

¹⁸ Bareab gail, mətəriŋ gamito len navəlan asoamito hum tonor hən alat siNasuβ.

¹⁹ Haʋut gail, mətələmas bun asoamito, sa-namətahunian tipat len nələmito.

²⁰ Lahutai, mitigol husur nəsa atata, anana artokele len natit ʋisi, husur natenan igol Nasuβ ehəhaʋur.

* **3:9:** Efe 4.22   * **3:10:** Gen 1.26; Efe 4.24   * **3:13:** Mat 6.12, 14; Efe 4.32   * **3:16:** Efe 5.19-20   * **3:17:** Nəboŋ toke len nahəsan Nasuβ, namilen ke alat a Kolosse lovi vanuan siYesu, ale len natit ʋisi ləβigole, aPol ike limasgole mōs aYesu, limasgol tətəʋ hən aYesu, gol nəsa toləŋoni. Ləβisor, lisor siYesu, lisor hum aYesu βələŋoni. Ləβeum, leum siYesu, leum hum aYesu βələŋoni. Natideh ləβigole, ligole siYesu, ligole hum aYesu βələŋoni.

²¹ Tata gail, samtigol anatumit litaḅulol bulos gamito. Mætḅigole, asike ludanḅ hən læḅigol nəsa tonor am.

²² Slev gail, mitigol nəsa amasta samit len navile eg a pan tokele len natit ḅisi. Samtigole ḅai nəḅon lotokəta ris gamito hən læḅehəhaḅur hən gamit sil nauman samito, be mitigole husur ke məttomətahw len nəyalalan siNasuḅ, gole len nəlomit kitin.

²³ Natit ḅisi mætḅigole, um len nəlomit todaḅ lan, hum məttoum siNasuḅ, savi sinəvanuan.

²⁴ Məteum van, husur məttonau læḅoi ke, dereh Nasuḅ tilav mai gamito nahudhut nəsa aGot totəgau gati mōs alat lotovi esan. Ale evi aKris tovi aMasta samit məttoum san.*

²⁵ Husur avan ideh togol natideh tosa, dereh tihan naḅit nəsaan san. Ale naḅide siGot inor van hən nəvanuan ḅisi, ideh satile.*

4

¹ Masta məttokad naslev gail, mitimaslav nəsa tonor, toḅitoḅ mai naslev samit gail ḅisi. Husur məttoḅoi ke gamit tu mətukad aMasta sua len nəmav.

Sor tuḅ mōs a Pol

² Mitisor tuḅ tabtab, mitidaḅ ḅuri, ale len na-sor-tuḅ-an samito, mətəhulahul, mitikad nasipaan.

³ Nəḅon mətḅisor tuḅ, sor tuḅ mōs ginamit am, hən aGot ḅesəḅav hən nabopita mōs nasoruan san, hən namḅikel vəhot napisulan husur aKris to, napisulan tosusuah a mō. Ehusur na-keḅ-ḅəhoti-an enan nototoh gegai len naim ḅəḅanḅis.

⁴ Mitisor tuḅ mōs nəḅikel ur ḅarḅar hən napisulan enan hum tonor hən nəḅigole.

⁵ Mitikad namitisəu hən nəmauran tonor len naḅide samito təḅan alat læsəkad nadəlomian. Nəḅon læḅeris nəmauran kavkav samito, lerisris aYesu lan. Mitigol ke natit ḅisi mætḅigole, teliv nəvanuan tomaienən van hən aYesu.

⁶ Mitigol nasoruan samit tepul akis hən navoian mai tetəgau gat nənauan sinəvanuan gail.* Mætḅigol ḅimaienən, avan ideh ḅeus gaiug husur na-keḅ-uri-an tovoi, dereh mitikad na-sor-vari-an tonor hən mətḅikel maii.

Nə-maris-kotovi-an si Pol

⁷⁻⁸ ATikikus evi awawa len nadəlomian namrtoləmas buni. Evi nəvanuan na-vi-tarḅəte-an mai evi naslev suḅan ginaməru toḅon mai ginaməru len Nasuḅ.* Nosəvati van hən gamito hən ḅikel ur mai gamito natit ḅisi husur ginau. Nosəvati hən mətḅeləḅoi natit ḅisi husur ginaməru mai hən ḅigol mətḅeləḅon ḅivoi am len nəlomito.

⁹ Nosəvati mai aOnesimus, todaḅ lan aYesu, evi awawa len nadəlomian namrtoləmas buni. Gai evi auleKolosse sua suḅan gamito.* Dereh gəlaru arikel ur natit ḅisi len naut egai mai gamito.

¹⁰ AAristarkus totoḅ len naim ḅəḅanḅis mai ginau, gai ikel na-ke-ivoi-an san mai gamito. AMak am, amahean aParnapas, ekəmaienən. Hum notokele mai gamit tia, aMak ḅegəm hən gamito, mətəhəhaḅur hən ḅəḅis lohoim samit gail.†

¹¹ Ale aYesu lotokisi hən aJustus, gai am ikel na-ke-ivoi-an mai gamito.‡ Len alat lototah mai ginau len nauman, alaten lototor ḅai lovi Ju gail lotokad nadəlomian. Loum mai ginau gegai mōs natohan pipihəḅan aGot ale nə-tah-mai-ginau-an salit igol nəlogw ivoi.

* **3:24:** Kal 4.1-2 * **3:25:** Deu 10.17 * **4:6:** Len nasoruan ta Kris ike, *gol nasoruan tikasəkas*, hum tokad nasol lan.

* **4:7-8:** Uman 20.4; Efe 6.21-22 * **4:9:** Flm 10-15 † **4:10:** *Aristarkus:* Uman 19.29, 27.2. *Mak:* Uman 12.12, 25, 13.13, 15.37-39; *Parnapas:* Uman 9.27, 11.22, 30. ‡ **4:11:** *AYesu lotokisi hən aJustus* savi aYesu aNatun aGot, be aYesu tile am.

¹² AEpafras tovi gamit sua ta Kolosse mai naslev seKristo, aYesu, ike, “Ivoi,” mai gamito. Len na-sor-tuŵ-an san mōs gamit akis, ehisi hən mətbeil gəgat len naləŋonian p̄isi siGot mai mət̄bidan̄, mət̄bimatmatu, nə-lon-uri-an h̄eb̄uer.*

¹³ Nukel koti ke gai eum idan̄ mōs gamito mai alat siYesu len naut a Laotisea mai a Hierap̄olis.

¹⁴ ALuk, nəvanuan rererer namrtoləmas buni, mai a Temas, aruke, “Ivoi,” mai gamito. §

¹⁵ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai alat siYesu len naut a Laotisea. Kele mai abareab Nimfa am mai alat siYesu lotobonbon len naim san.

¹⁶ Nəbon̄ mətbeŵurun̄ nalobulat napisulan egai h̄inoŋ, lavi mai alat siYesu len naut a Laotisea hən ləbeŵurun̄i. Ale natsual am, ivoi hən gamit mətbeŵurun̄ nalobulat napisulan nototosi van hən galito.

¹⁷ Ale kel mai aArkippus ke, “Nauman Nasuḅ tolavi mai gaiug hən gəḅigole, gol p̄isi van, nauman kavkav h̄esəsaruwag.”*

¹⁸ Ginau aPol, nutos na-ke-ivoi-an egai hən navəlagw səḅogw. Mitinau gat natsen gail lotoban̄is ginau. Navoian aGot toviol kəmas hən̄i tipat len gamito.

---

* 4:12: Kol 1.7   § 4:14: Luk: 2Tim 4.11; Flm 24; Temas: 2Tim 4.10; Flm 24.   * 4:17: Flm 2

1 Tessalonika

Naloḅulat napolisulan na-və^{ha-sual-an} aPol totosi van hən alat a Tessalonika

Ase itos naloḅulat napolisulan egai?

APol itosi.

Itos naloḅulat napolisulan egai hən nəsa?

Itosi hən bikel mai alat siYesu len naut a Tessalonika naṽide hən ləḅigol aGot behəhaṽur.

Itos naloḅulat egai mōs ase?

Naloḅulat egai evi napolisulan aPol totosi van hən alat siYesu len naut a Tessalonika. APol itos naloḅulat egai ḡais mai len naut a be?

APol itosi pəpadaḡ hən nasihau A.D. 51 nəḅoḡ totoh len naut a Korint.

1) Na-ke-ivoi-an (1.1)

2) Nasipaan vi təban aGot hən gamit məttodəlom na-kel-uri-an tovoi. Nohəhaṽur husur mətukad nadəlomian enan sal (1.2-3.13)

3) Nəmauran togol aGot tohəhaṽur (4.1-12)

4) Nagəmaian siNasuḅ (4.13-5.11)

5) Nakelean naməkot (5.12-24)

6) Nə-maris-kotovi-an (5.25-28)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau aPol mai aSilas* mai aTimoti, namtutos naloḅulat napolisulan egai. Namtutosi van hən alat a Tessalonika, lotovi siGot mai siNasuḅ, aYesu Kristo. AGot teviol kəmas hən navoian mai gamito, tigol nələmit tikad natəḡmat tabtab.†

Nasipaan tovi təban aGot hən alat lotodəlom na-kel-uri-an tovoi

² Nəḅoḡ ḡisi namttosor husur gamito len na-sor-tuṽ-an sinamito, namtosipa vi təban aGot tabtab.

³ Nəḅoḡ namttosor tuṽ len nəhən aGot aTəmadato, namtunau təlmam hən nau-man samito hən nadəlomian, nauman samito hən na-ləmas-buni-an mai nə-dan-ḅuri-an məttokade bathut nə-vatvat-viri-an len aMasta sidato, aYesu Kristo.*

⁴ Bathudud nadəlomian aGot toləmas bun gamit ḡisi, namtoləḅoii ke ilekis hən gamito hən mətḅevi esan.

⁵ Namtoləḅoii, husur na-kel-uri-an sinamito husur aYesu sagəm hən gamito len nasoran ḡai, be egəm len nədaḡan, egəm len aNunun aGot, egəm len na-ləḅoi-səhoti-an hən nakitinan. Mətoləḅoi nəḅoruan namttokade nəḅoḡ namttotoh mai gamito. Namtutoh maienan hən namtḅevi tarhət samito.

⁶ Ale mətosəsəloḡ səhot nasoruan len nakemkeman togəm len aNunun aGot, naut kəmas na-ləḡon-isa-masuṽ-an məttokade. Len naṽide tomaienən, mətugol tətəṽ hən ginamito mai mətugol tətəṽ hən Nasuḅ.*

⁷ Husur natenən, galit ḡisi lotokad nadəlomian len navile ḡisi len naprovens Masetonia mai aAkaia, loləḅoi ləḅeris gamito, gol tətəṽ hən gamito.‡

⁸ Husur nasoruan siNasuḅ evivile dan gamito, ikai van hən naut ḡisi a Masetonia mai aAkaia, ale na-kel-uri-an husur nadəlomian samit vi təban aGot, ibar naut ḡisi, gol ke səkad natideh am hən namtḅikel husuri.

* **1:1:** Len nasoruan ta Kris ike Silvanus, sake Silas, be evi naulunən sua ḡai. † **1:1:** Silas: Uman 15.22; Timoti: Uman 16.1; *Alat a Tessalonika:* Uman 17.1 * **1:3:** 1Kor 13.13 * **1:6:** Uman 17.5-9 ‡ **1:7:** Masetonia: 2Kor 1.16; Akaia: 2Kor 1.1

⁹ Alat galenan lukel husur nahəhaʋuran məttoƙade nəboŋ namttotoh mai gamito, lukel uri ke məttopair dan nəlablab gail van hən aGot nəkadun nəmauran, van hən aGot kitin hən mətʃevi esan hum naslev.

¹⁰ Lukele am ke məttoƙotoh vir natəlmaman siYesu, aNatun aGot, aGot togol tole məhat dan nəmatan. Evi aYesu egaii bilav kuv gidato dan nabiltiɓol paŋpaŋ siGot ʃegəmai.

2

Nauman siPol len naut a Tessalonika

¹ Husur, bathudud nadəlomian, gamit gabag, mətoləboii ke, natoƙan sinamit mai gamito, savi natoƙan kəmas ŋai. Ao, ikad naʋite.

² Mətoləboii ke a m̄o, len naut a Filippi, lomədas masuʋ hən ginamito gol namtoləŋon isa vəsa, be aGot eviol hən na-il-ʃuri-an mai ginamito hən namtbikel na-kel-uri-an san tovoi mai gamito a Tessalonika, naut kəmas alat lotosəbur lotomətahun ginamit len naut samito.*

³ Husur na-kel-uri-an sinamito sagəm len nəsaban. Len nəlonamit tomasil namtogəm hən namtʃevi tarhət samito, nagəgərasan eɓuer.

⁴ Be nəboŋ namttosor, namtusor hum aƙai pispisul gail siGot, gai tosaɓi ke namttonor hən namtbikel na-kel-uri-an tovoi, ale erinji len navəlanamito. Imagenan namtusor, savi hən nəvanuan gail ləbehəhaʋur, be hən aGot, tokəta bunus ləboi nəlonamito, ʃehəhaʋur.

⁵ Mətoləboii ke namtsasor hehe hən gamito, ale aGot eləboi ɓikel koti ke namtsəkad naləŋonian təməhav ideh namttosusuani o gəras gamit həni.

⁶ Namtsaləŋon nə-sal-suhi-an sinəvanuan, namtsaləŋoni len gamito o avan ideh am.

⁷ Husur ke namttovi hai pispisul gail seKristo, len nəhes namttoʋati, inor hən məttaum tədaŋ hən məttaƙətkəta təban ginamit tavoi. Be nəboŋ namttotoh ei, namtogəm suŋan namttovi ut kəmas ŋai len gamito. Ginamito, namtoləmas bun gamito hum anana sua tovəhasus, tokətkəta təban anatun gail len na-ləmas-buni-an.

⁸ Namtoləmas masuʋ hən gamito gol ke namttokatəɓol hən na-kel-uri-an tovoi siGot mai gamito, savi enan ŋai, be namtoviol hən ginamit gabag am mai gamito.

⁹ Bathudud nadəlomian, nau təlmam hən nauman todaŋ sinamito, tohaihai masuʋ. Len nalennəyal mai nalenmariug namtəum habat m̄os nəvat, hən asike natoƙan sinamit ɓeməlas len gamito, nəboŋ namttokel ur na-kel-uri-an tovoi siGot mai gamito.

¹⁰ Gamit, məttoƙad nadəlomian, mətoləboi mətɓikel koti ke, naʋide sinamit van hən gamito ikad nəboruan siGot lan, naʋide sinamit inor, nəsaan eɓuer lan. AGot am eləboi ɓikel koti maienan.

¹¹ Mətoləboi nategai ke, naʋide namttokade mai gamito esuŋan naʋide atata ideh tokade mai anatun gail.

¹² Suŋan atata, akis namtusor hən namtʃeɓur nəlomito, hən namtɓigol mətɓeləŋon ɓivoi am len nəlomito, ale len nəmauran samito, namtudaŋ hən mətɓitoh ɓinor len naɓisal aGot ʃehəhaʋur həni. Husur evi aGot tokis gamito hən mətʃevi esan len natoƙan pipihəbələn len nəyalyalan san.

¹³ Bathut nategai am, namtosipa vi təban aGot tabtab. Husur nəboŋ namttokel ur nasoruan siGot, mətəsəsələŋ səhoti, savi hum nasoruan sinəvanuan ŋai, be hum tovi nasoruan siGot. Evi nasoruan kitin siGot, ŋa len nasoruan enan san, aGot eum len gamit məttoŋin nəlomit lan.

¹⁴ Bathudud nadəlomian, bathut nadəlomian samito, mətogəm ɓitoʋ hən alat siYesu Kristo len naut a Jutea. Alat len naut samito lomədas bun gamito hən mətɓeləŋon isa vəsa ɓitoʋ hən naJu galevis a Jutea lotomədas bun alat siYesu ei.*

* 2:2: Uman 16.19-24, 17.1-9 * 2:14: Uman 17.5-6

¹⁵ Evi galit lotogol ahai kelkel ur gail ta sutuai lotomat, ale lugol Nasuḅ, aYesu am tomat. Lomēdas masuḅ hən ginamito van lohut ginamito. Lugol aGot sahəhaḅur, ale lukad nəsasaan van hən nəvanuan p̄isi*

¹⁶ husur lotohisi hən ləḅiḅon gol ginamito hən asike namtḅisor mai alat ləsavi Ju. Lugol imaienan hən alat ləsavi Ju asike ləḅikad nə-lav-kuvi-an dan nəsaan salito. Len naḅide tomaienān, lusah tuan nəsaan salit gail tabtab vapul səsəhov. Be gagai nəlol paḅpaḅ siGot epəḅas kavkav hən galito.

APol ike teris alat siYesu a Tessalonika tətās am

¹⁷ Be ginamit, bathudud nadəlomian, nəḅoḅ nəvanuan gail lotopəḅehun ginamito dan gamito, lugol ehum namtogəm vi milesw, be sabəlav. Namtorinḅ gamito, avil nəlonamit sariḅ gamito. Len na-ləḅon-masuḅ-həni-an sinamit, namtoḅisi, hisi, hən namtḅeris gamito tətās am.

¹⁸ Husur namtoləḅon ke namtḅetəlmam van hən gamito, ale ginau, aPol, noḅisi van ale noḅis tətās həni am, be aSetan iḅon gol ginamito.

¹⁹ Namtuke namteris gamito husur ke namttovatvat viri ke mətəil gəgat len aKristo. Namtukemkem hən gamito, mətosuḅnān nəḅrais namttokade, namttoviv həni len nəhon aMasta sidato, aYesu, nəḅoḅ ḅegəmai.

²⁰ Kitin, mətugol namtoḅiv hən gamito, namtoḅəhaḅur masuḅ hən gamito.

3

¹ Nəḅoḅ namtsatoh mai gamito, namtoləḅon isa van van namtsaləḅoi namtḅidaḅ ḅuri am. Imaienan namtunau ke ivoi am hən ginau mai aSilas namrḅitoh səḅonaməru len naḅiltivile Atens.*

² Ale namrosəvat aTimoti van hən gamito. ATimoti, awawa sinaməru len nadəlomian, eum siGot mai ginaməru nəḅoḅ namttokel ur na-kel-uri-an tovoi seKristo. Namrosəvati hən ḅigol gamit mətḅidaḅ am, ale hən ḅigol mətḅeləḅon ḅivoi am len nəlomito ḅos nadəlomian samito,

³ hən na-ləḅon-isa-vəsa-an məttoḅade asike ḅigol gamit ideḅ ḅipair dan nadəlomian san. Husur gamit gabag, mətoləḅoi ke aGot itabtabuh len gidato hən datḅikad na-ləḅon-isa-vəsa-an.

⁴ Husur, nəḅoḅ namttotoḅ mai gamito, namtukel nalələḅgauan daḅir mai gamito ke nəvanuan gail dereh lemədas bun gidato. Ale evisi maienan suḅnān məttoḅoi.

⁵ Imaienan, nəḅoḅ nəsaləḅoi nəḅidaḅ ḅuri am, nosəvat aTimoti hən ḅeus kitev nadəlomian samito hən ḅeləḅoi. Nunau masuḅ həni ke natəmat təsab̄ naḅisal ideḅ hən asike məttoḅkad nadəlomian len aKristo am, ale nauman namttogole hən mətḅikad nadəlomian, tagəm vi ut kəmas.

⁶ Be aTimoti ivan, eris gamito, imadhatəlmam, ale ikel mai ginaməru na-kel-uri-an tovoi husur nadəlomian mai na-ləmas-buni-an samito. Ikele ke mətunau təlmam hən ginamito len nahəhaḅuran, ale mətoləḅon bun mətḅeris ginamito suḅnān namttoləḅon bun namtḅeris gamito.*

⁷ Imaienan, bathudud nadəlomian, namtoləḅon ivoi am len nəlonamito husur gamito. Naut kəmas nəvanuan gail lomədas ginamit gol namtoləḅon isa vəsa, namtoləḅon ivoi am len nəlonamito husur nadəlomian samito.

⁸ Gagai namtoḅəhaḅur hən nəmauran sinamit husur mətəil gəgat len Nasuḅ.

⁹ Namtuke namtesipa masuḅ vi təban aGot tinor hən nəsa togole ḅos gamito, be nasipaan sinamit em̄idol. Namtosipa hən nakemkeman namttokade len nəhon aGot husur gamito.

* 2:15: Uman 9.23, 29, 13.45, 50, 14.2, 5, 19, 17.5, 13, 18.12 * 3:1: Uman 17.15-16 * 3:6: Uman 18.5

¹⁰ Len nalennəyal mai nalenmariug namtusor tuŵ habat. Namtous aGot hən namtberis gamit tətəs, hən namtb̄igol kavkav hən nəsa tom̄idol len nadəlomian samito.

¹¹ Ale aGot sidato tovi aTəmadato, mai aYesu, aMasta sidato, tepul p̄isal hən namtb̄egəm hən gamito.

¹² Nasuḅ tigol na-ləmas-buni-an samito m̄os gamit gabag mai nəvanuan p̄isi tepul səsəhov, suḿān na-ləmas-buni-an sinamit m̄os gamito topul səsəhov.

¹³ Nasuḅ tigole hən nəlomit ḅidaŋ am lan, hən asike mət̄b̄ikad nəsaan ideh len gamito, be mət̄binor kavkav len nəhon aGot, aTəmadato, nəboŋ aMasta sidato, aYesu ḅegəmai mai alat lotovi esan. Ganan.

4

Nəmauran togol aGot tohəhaŵur

¹ Namtukad nahudhusoruan hən namtb̄ikele sal. Bathudud nadəlomian, namtukel uri tia naŵide mət̄b̄ikade m̄au hən aGot ḅehəhaŵur hən nəmauran samito. Ale nəmauran samito gagai ikad naŵide galenan. Be len nahəsan Nasuḅ, aYesu, namtous gamito, namtoŋir gamit ke, mitimagenan habat am.

² Husur mət̄oləboi nakelean namttolav gail mai gamito len nahəsan Nasuḅ, aYesu.

³ Husur aGot eləŋon ke mitikad naḅoruan san. Eləŋon ke asike mət̄ugol naitian tosa ideh.

⁴ Eləŋon ke mitiwol hən nibemit tinor hən naḅoruan san, hən nəvanuan gail ləḅeputsan gamito len nənauan salito.

⁵ Saləŋon ke naləŋonian hən naitian tiwol hən nibemito hum alat ləsələboi aGot.

⁶ Len natenan, samtemədas nəbathudud nadəlomian ideh, husur Nasuḅ dereh tipansəm nəvanuan gail sil nəsaan galenan, hum namttokele, hum namttokel nalələgauan mai gamit a m̄o tia.

⁷ AGot eləŋon ke timagenan husur gai sakis gidat hən nibedat ḅiwol hən gidato taŵtaŵor, be ekis gidat hən dat̄b̄ikad naḅoruan san.

⁸ Avan ideh ḅemətahun naḅusanan enan, gai samətahun naḅusanan sinəvanuan ŋai, be siGot toviol hən aNunun mai gamito.

⁹ Sanor hən nəḅitos natideh husur na-ləmas-buni-an mət̄tokade hum nəbathudud nadəlomian, bathut aGot eŵusan gamit hən mət̄toləmas bun gamit gabag.*

¹⁰ Evoi, mət̄oləmas bun nəbathudud nadəlomian p̄isi len naut a Masetonia kavkav. Naut kəmas mət̄tomaienan, namtudəŋ ke mət̄eləmləmas masuŵ hən galito van am.

¹¹ Mət̄ehisi hən mət̄ḅitoh mədau, mitigol nəsa topat len navələmit səḅomito, ale um m̄os natohan samito hən navələmit səḅomito, hum namttokele hən gamit tia.

¹² Mitigol timagenan hən nəmauran samit ḅigol alat ləsəkad nadəlomian ləḅeputsan gamito len nənauan salito, ale gole hən asike mət̄b̄ipar titideh.*

Nagəmaian siNasuḅ

¹³ Bathudud nadəlomian, nuke nisor husur natsua hən mət̄ḅeləboii. Namtuke mət̄eləboi nakitinan husur alat lotopatmari len nəmatan, hən asike mət̄ḅepul hən nalolosaan, suḿān alat ləsəkad nə-vatvat-viri-an ideh.

¹⁴ Husur datoləboii ke aYesu tomat, tole məhat tətəs; imagenan, datoləboii ke, alat lotokad nadəlomian len aYesu nəboŋ lotopatmari len nəmatan, dereh lile məhat. Nəboŋ aYesu ḅegəmai, dereh aGot tilav təlmam hən galito mai aYesu, van həni.

¹⁵ Namtukel nasoruan egai siNasuḅ mai gamito: gidato, dattomaaur sal nəboŋ aYesu ḅetəlmam, asike datovi məhat a m̄o len alat lotopatmari len nəmatan.

* **4:9:** Jon 13.34 * **4:12:** Len naut egai nasoruan ta Kris eləboi ḅikad namilen ideh am ke: Mitigol timagenan hən nəmauran samit ḅigol alat ləsəkad nadəlomian ləḅeputsan gamito len nənauan salito, ale gole hən asike ḅipat len avan ideh am hən ḅekətkəta təban gamito.

16 Husur Nasuḅ, gai dereh tevi pan dan nē mav. Dereh tikad na-kel-buni-an sua san towal habat, nadolon aḅiltiḅel mai nē walan hēn nē trampet siGot. Ale alat lotokad nadōlomian len aKristo nē boḅ lotomat, dereh lile mē hat a mō.

17 Beti gidat, dattomaur sal, dattotoh, vāha-sua ḅai aGot tisaḅul gidato vi mē hat mai galito, vi lan nē marigw, hēn datḅiḅonḅon mai Nasuḅ len namēsav. Nja datitah tabtab mai Nasuḅ vi sutuai.†

18 Imagenan beti, len nasoruan enan, mitigol gamit gabag mē telēḅon tivoi am len nē lomitō.

5

1 Bathudud nadōlomian, sanor hēn nē ḅitos natideh husur nē boḅ o namityal hēn natgalenan lē ḅevisi.

2 Husur mē tolēboi buni tia ke, nē boḅ siNasuḅ dereh tegēm hum nē vanuan vē nvē nah togēm len mariug.*

3 Nē boḅ nē vanuan gail lē ḅike, “Datukad natē mat, natit ḅisi ivoi, sē kad natideh ḅemē das gidato,” vāha-sua ḅai na-mē das-masū-hēni-an dereh tibar galito suḅan napē ḅasan hēn nē pasusan togēm hēn napē haḅut totian. Ale asike, asike lugam yav dani.*

4 Be bathudud nadōlomian, mē satoh len nē margobut, gol ke Nē boḅ siNasuḅ asike igol mē tosē hoḅut hum nē vanuan vē nvē nah togēm len mariug.

5 Husur gamit ḅisi mē tovi anaton namial gail, anaton nalennē yal gail. Datsavi sinalenmariug, datsavi sinē margobut.

6 Imaienan, datelē gāu, sadatipatmari suḅan alat lototē tan hēn Nē boḅ enan ḅevisi. Be datehulahul, datetē gāu gat gidat sē ḅodato.

7 Husur alat lotopatmari, lupatmari len mariug, mai alat lototē rog, lotē rog len mariug.

8 Avil gidato, datovi sinalennē yal, gol ke datetē gāu gat gidat sē ḅodato. Datimaskē tkē ta gol nē lodato len nadōlomian mai na-lē mas-buni-an, suḅan nasoltia tokol nametē lai len nē mabun hēn ḅipat gol nē viyesyes. Datimaskē tkē ta gol nē nauan sidato len nē vatvat-viri-an hēn nē lav-kuvi-an dan nē saan, suḅan nasoltia toriḅ nabē had nametē lai hēn ḅipat gol nē kadun.*

9 Husur aGot sē tabtabuh len gidato hēn datḅipanis len nē ḅitilol paḅpaḅ san. Ao, itabtabuh len gidato hēn datḅikad nē lav-kuvi-an dan nē saan sidato len aMasta sidato, aYesu Kristo.

10 AYesu imat mōs gidato hēn datḅitoh ḅonḅon mai vi sutuai, naut kē mas datḅipatmari len nē matan o datḅilele sal len nē mauran nē boḅ ḅetē mam.

11 Imaienan, mitigol mē telēḅon tivoi am len nē lomit gabag, mitigol gamit gabag mitidaḅ am, hum mē ttogolgole gagai.

Nakelean namē kot

12 Bathudud nadōlomian, namtuke namtisor husur alat lotoum todaḅ tē ban gamito, lotoil a mō hēn gamito len nē vide siNasuḅ, lotokel nalē lē gāuan hēn gamito hēn asike mē ḅisa. Namtous gamit hēn mē ḅeputsan galit len nē nauan samito.

13 Husur nauman salito, len na-lē mas-buni-an samito, mē teputsan galito len nē nauan samito. Mititoh mē dau, samtibā mai gamit gabag.

14 Namtoḅir gamit ke mitikel nalē lē gāuan mai nē vanuan petē mas gail hēn lē ḅeum; alat lē sē kad na-il-ḅuri-an, mē tesusupah mai galit hēn lē ḅidaḅ am; mē tevi tarhēt silat lē sē daḅ; len nē daḅ-ḅuri-an mititoh mē dau mai nē vanuan ḅisi.

15 Samtigol tisa tē mam hēn avan ideh togol tosa hēn gamito. Be akis hisi hēn mē ḅivoi hēn gamit gabag mai nē vanuan gail ḅisi am.

† 4:17: Hēn naves 15-17, ris 1Kor 15.51-52 * 5:2: Mat 24.43; Luk 12.39; 2Pit 3.10 * 5:3: Jer 6.14, 8.11 * 5:8: Isa 59.17

16 Akis mætepul hæn nakemkeman.

17 Mitoris tuv̄ tabtab, nanoŋan tebuer.

18 Naut kæmas natideh tovisi, sipa vi tæban aGot hæni, husur enan evi naləŋonian siGot mōs gamito bathut mættovi seKristo, aYesu.

19 Samtiþon gol aNunun aGot hum mættokabut gol nəhab hæn bimat.*

20 Samtemətahun nakelean hæn napisulan siGot hum læsavi natideh.

21 Be mætebunus kitev natit þisi ke imabe. Mætetəgau gat lotovoi.

22 Be bulatut dan natideh tosa.

23 AGot, toviol hæn natəmat mai gamito, tigol mætegəm vi esan kavkav. AGot tigol nanunumito, nəlomito mai nibemito kavkav, linor len nəhon, nəsaan tebuer, van vəbar nagəmaian siMasta sidato, aYesu Kristo.

24 AGot tokis gamito, mætoləboi mætberin̄ nəlomit lan ke dereh tigol natgalenan.

25 Bathudud nadəlomian, sor tuv̄ mōs ginamito.

26 Len naveveuan, mætesuñ nətarhon nəbathudud nadəlomian þisi hæn mæt̃bikel na-ke-ivoi-an sagw mai galito.

27 Len nahəsan Nasuḅ, nukele hæn gamito ke, mætev̄urun̄ naləbulat napisulan egai van hæn galit þisi len nəbathudud nadəlomian.

28 AMasta sidato, aYesu Kristo teviol kæmas hæn navoian mai gamito.

---

* 5:19: Namilen ke samtigol ke aNunun aGot saləboi beum am, be mitidam̄ hæn beum husur naləŋonian siGot.

2 Tessalonika

Nalobulat napisulan na-və^{ha-ru-an} aPol totosi van hən alat a Tessalonika

Ase itos nalobulat napisulan egai?

APol itosi.

Itos nalobulat napisulan egai hən nəsa?

Itosi hən bikel mai alat siYesu len naut a Tessalonika ke leum tidan siYesu van vəbar natəlmaman san. Ikel naləlgauan mai galito ke salesəsəlon hən ahai pusan gəgəras gail.

Itos nalobulat egai mōs ase?

Nalobulat egai evi napisulan aPol totosi van hən alat siYesu len naut a Tessalonika.

APol itos nalobulat egai ηais mai len naut a be?

APol itosi pəpadaη hən nasihau A.D. 52 nəboη totoh len naut a Korint.

1) Na-ke-ivoi-an (1.1-2)

2) Nasipaan mai na-sor-tuṽ-an ke aGot dereh tisaḅ məttonor hən nəsa toutaut hənī mōs gamito (1.3-12)

3) Mətedəlom tabtab hən naḗusanan sinamito. Samtinau masuṽ hən napisulan ideh toke Nəboη siNasuḅ togəm tia, nəlomit satetuhathuh hənī (2.1-17)

4) Mitoris tuṽ ke tisoḅur am ledəlom napisulan husur Nasuḅ aYesu. Mətoləboi mətḅeil gəgat len Nasuḅ. Dereh tihavhav gol gamito dan atenan tosa vəsa (3.1-5)

5) Namtukele hən gamit ke, mətəbulatut dan nəbathudud nadəlomian ideh tomətahun nauman (3.6-15)

6) Nə-maris-kotovi-an (3.16-18)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau aPol mai aSilas mai aTimoti, namtutos nalobulat napisulan egai.* Namtutosi van hən alat siYesu len naut a Tessalonika, gamit məttovi siGot aTəmadato mai Nasuḅ aYesu Kristo.

² AGot aTəmadato mai Nasuḅ aYesu Kristo areviol kəmas hən navoian mai gamito, mai arigol nəlomit tikad natəmat tabtab!

Nasipaan

³ Bathudud nadəlomian, namtimassipa akis vi təban aGot mōs gamito. Inor hən namtḅesipa vi təban husur nadəlomian samit evivi məhat masuṽ, mai na-ləmas-buni-an samit ṽisusua van hən gamit gabag, etibtibau am.

⁴ Imaienan namtusor patpat gamit məhat van hən alat siYesu lotolotu hən aGot len naut tiltile gail. Namtukel mai galito ke mətoil gəgat mai mətudaη len nadəlomian samito, naut kəmas nəvanuan gail lotomədas tabtab hən gamito, gol na-ləηon-isa-vəsa-an len gamito.

Naut kəmas na-ləηon-isa-vəsa-an samito namtuke mətələηon tivoi am len nəlomito

⁵⁻⁶ Be len natgalenan aGot dereh tigol nanoran san tiḗarḗar, husur dereh tigol gamit mitinor hən mətḅitoh len natohan pipihəlan məttoleηon tosa vəsa mōsi. Ale len nanoran san, dereh aGot tipansəm alat lotomədas bun gamito.

⁷ Ale gamit məttoleηon tosa vəsa husur lotomədas bun gamito, aGot dereh tigol mitiηavḗav mai ginamito, len nəboη Nasuḅ, aYesu ḅegəm len nəmav. Dereh tegəm mai aηel san gail lotodaη

⁸ mai nəhab towunwun, hən ḅilav nəpanismen mai alat ləsaləboi aGot mai alat ləsagol nəsa na-kel-uri-an tovoi husur aMasta sidato, aYesu tokele.*

* **1:1:** 1Tes 1.1. Len nasoruan ta Kris ike Silvanus, sake Silas, be evi naulumian sua ηai.

* **1:8:** Isa 66.15

⁹ Dereh lipanis hən na-mədas-buni-an topat vi sutuai. Nəpanismen enan dereh tepəpehun galit vi tut dan Nasuḅ mai nəyalyalan hən nədaŋan san vi sutuai.*

¹⁰ Nasuḅ aYesu dereh tigol natenan nəboŋ bəgəmai, hən nəvanuan san gail ləḅisal suh nəyalyalan san mai alat lotoriŋ nəlolit lan tia ləḅimaŋmaŋ lan. Ale len nəboŋ enan gamit am məteputsan nahəsan ei, husur mətodəlom nəsa namttokel koti husuri.

¹¹ Imaienan namtusor tuṽ tabtab mōs gamito ke aGot sidato dereh tisaḅ səhoti ke, mətunor hən nəmauran gai tokis gamit mōsi. Namtusor tuṽ ke len nədaŋan san, aGot dereh tigol naləŋonian samit p̄isi hən navoian, mai natit p̄isi məttogole len nadəlomian samito, liṽan hən naṽite.

¹² Namtusor tuṽ magenan hən nəvanuan p̄isi ləḅeputsan nahəsan aMasta sidato, aYesu, hən nəsa togole len nəmauran samito, mai hən aYesu bəputsan gamito. Natgalen dereh levisi len navoian, aGot sidato mai Nasuḅ aYesu Kristo, artoviol kəmas həni.

2

Naulum̄an tomətahun nalo

¹ Bathudud nadəlomian, namtuke namtisor husur nagəman siMasta sidato, aYesu Kristo, nəboŋ aGot ḅigol datḅibonḅon hən datḅitoh mai aYesu.* Namtoŋir gamit ke,

² samtedədarŋabu hən na-kel-uri-an ideh toke Nasuḅ totəlmam tia. Samtinau tuhatuh həni, samtesəhoṽut len alat lotogəras ke na-kel-uri-an enan evi na-kel-vəhoti-an togəm len aNunun aGot, o evi nasoruan ideh o nalobulat napisulan lotoke namttotosi, samt-ədəlomi.

³ Avan ideh sategəras gamito len natideh. Husur Nəboŋ siNasuḅ asike egəmai van vəbar nəboŋ nəvanuan ḅisobur ḅipair dan aGot, ḅal maii. Beti dereh aGot tevəhot Naulum̄an tomətahun nalo*, aGot ḅigol ḅimasig buni hum tosor utaut həni sutuai tia.

⁴ Dereh atenan tipatpat gai məhat, tivi enemi hən natideh nəvanuan gail lotolotu həni o lotokisi hən aGot. Dereh tebətah len naim siGot, tikel uri ke gai səḅon tovi Got.*

⁵ Nəboŋ nototoh sal mai gamito nukel tabtab hən natgalenan mai gamit tia. Mətsə nau gati a?

⁶ Ale mətoləboi tia ke ikad natsua toil gol atenan gagai. Ale eil gole hən aGot bəvəhoti len nəboŋ aGot tolekis həni.

⁷ Husur nədaŋan toke nalo asike evi natideh, eum tia be esusuah. Be gai toil gole, dereh tigole van vəbar nəboŋ aGot ḅilav kivi dan nauman hən na-il-gole-an.

⁸ Len nəboŋ enan ŋai aGot dereh tevəhot Naulum̄an tomətahun nalo. Ale nəboŋ Nasuḅ aYesu bəgəmai, dereh teṽuv bun nəmauran sitenan hən ḅimasig. Ale aYesu dereh tigol nədaŋan sitenan teḅuer len namənas hən nagəmaian san.*

⁹ Naulum̄an tomətahun nalo dereh tegəm len nədaŋan siSetan. Ale dereh tigol namerikel nagəgərasan mai natit nagəgərasan gail am, nəvanuan gail ləḅipəŋ lan, gol ləḅinau ke tovi nədaŋan siGot.*

¹⁰ Ale dereh tigol natit gail p̄isi sanor togəras alat lotoyar len naḅisal tovi lan nəmasigan. Eləboi bəgəras galito husur lomətahun nakitinan, ləsələmas bun nakitinan enan toləboi ḅilav kuv galit dan nəmasigan.

¹¹ Husur lotolekis hən naḅisal enan, aGot dereh tesəvat nə-nau-suluṽi-an todaŋ van hən galito, hən ləḅədəlom nagərasian galen p̄isi.

¹² Imaienan, dereh aGot teriŋi hən ləḅipanis husur ləsədəlom nakitinan be lohəhaṽur hən nəsaan lotogole.

Il gəgat!

* **1:9:** Isa 2.10, 19, 21   * **2:1:** 1Tes 4.15-17   * **2:3:** Natosian galevis ta sutuai luke *Naulum̄an hən nəsaan.*   * **2:4:** Dan 11.36; Eze 28.2   * **2:8:** Isa 11.4   * **2:9:** Mat 24.24

¹³ Bathudud nadəlomian, Nasuḅ toləmas bun gamit ƿisi, ivoi hən namtbike sipa vi təban aGot mōs gamit akis. Husur len natuḅatan aGot ilekis hən gamito† hən ḅilav kuv gamit dan nəpanismen. Len nauman seNunun togol məttovi esan səḅon, mai len nadəlomian hən nakitinan məttoke, aGot ilav kuv gamit dan nəpanismen enan.

¹⁴ Nəboŋ namttokel na-kel-uri-an tovoi mai gamito, aGot ekis gamit hən ḅilav kuv gamito, hən mətḅikad nahudhut nəyalyalan siMasta sidato, aYesu Kristo.

¹⁵ Imaienan bathudud nadəlomian, mətēil gəgat, təgau gat naḅusanan namttokel mai gamito mai namttotosi van hən gamito.

¹⁶ AMasta sidato, aYesu Kristo mai aGot aTəmadato aroləmas bun gidato ale len navoian artoviol kəmas həni, arugol datoləŋon ivoi am len nəlodato vi sutuai mai aroviol hən nəvatvat-viri-an tovoi mai gidato.

¹⁷ Gəlaru arigol mətələŋon tivoi am len nəlomito, arigol mitidaŋ am mōs natit ƿisi tovoi mətḅigole mai mətḅikele.

3

Sor tuḅ mōs ginamito

¹ Bathudud nadəlomian, len nə-maris-kotovi-an nikel natsual am: mitisor tuḅ mōs ginamito. Sor tuḅ ke nasoruan siNasuḅ tiperŋan naut ƿisi tutut, nəvanuan gail lisal suhi len naut ƿisi ḅevi lan sunŋan məttoḅole nəboŋ tobar gamito.

² Sor tuḅ am ke aGot tilav kuv ginamit dan navəlan alat ləsanor mai alat lotosa vəsa, husur savi nəvanuan gail ƿisi lotokad nadəlomian.

³ Be Nasuḅ, gamit mətələḅoi mətḅeriŋ gat nəlomit lan, gai dereh tigol mitidaŋ am mai tekətḅəta gol gamito dan atenan tosa vəsa tovi təmat.*

⁴ Len Nasuḅ namtoləḅoi buni ke gagai mətugol nəsa namttokele todaŋ mai gamito, mai dereh mitigol timaienan tabtab.

⁵ Nasuḅ tiwol tabtab hən nəlomito, len naḅisal hən na-ləmas-buni-an siGot, mai nə-daŋ-ḅuri-an hən na-toh-mədau-an seKristo.

Samtivatekan

⁶ Bathudud nadəlomian, namtukel idaŋ mai gamit ke, len nahəsan aMasta sidato, aYesu Kristo, mətēbulatut dan nəvanuan nadəlomian ideh tovekan, saum husur naḅusanan namttolavi mai galito.*

⁷ Bathut gamit mətələḅoi ke mitimasgol tətəḅ hən ginamito: ginamit namtutoh mai gamito be namtsavekan boŋ ideh.

⁸ Namtoḅur nəhanian ƿisi namttohani, namtsaus gamit ideh hən naviolan hən nəhanian. Ao namtoum idaŋ len nalennəyal mai nalenmariug hən asike namtbihan nəvat samit ideh.*

⁹ Namtukad nədaŋan hən na-il-a-nō-an hən namtbəus gamit hən mətḅevəŋan ginamito, be namtsagole husur namtuke namttogol naḅide sua tonor hən mətḅigol tətəḅ həni.

¹⁰ Nəboŋ namttotoh mai gamito, namtokəmaiegai mai gamit ke, “Avan ideh asike ḅeum, satihan.”*

¹¹ Namtokəmaienan husur namtosəsələŋ həni ke gamit galevis luvekan. Ləsaum be losul hən nahunusulito taḅtaḅor.

¹² Namtukele idaŋ mai galito ke, len nahəsan Nasuḅ, aYesu Kristo, limastoh mədau, um mōs nəhanian halit gabag.

¹³ Be gamit, bathudud nadəlomian, navoian məttoḅole, mitigol tabtab həni naut kəmas nəlomit ḅisa husuri.

† **2:13:** Natosian galevis ta sutuai luke *husur aGot ilekis hən gamito hum məttovi naḅit nametəkav san gail.* * **3:3:** Isa 49.7; Mat 6.13; Jon 17.15 * **3:6:** Natosian galevis ta sutuai luke *gamito.* * **3:8:** Efe 4.28; 1Tes 2.9 * **3:10:** 1Tes 3.4, 4.11

¹⁴Avan ideh asike bigol n̄sa namttokele len nalob̄ulat napisulan egai, m̄etek̄eta l̄eboii. Ale m̄atebulatut dani h̄en nahurun bisa.

¹⁵Samtinau hum tovi enemi, be kel nal̄el̄ogauan maii hum tovi wawa samit len nad̄elomian.

N̄-maris-kotovi-an

¹⁶Nasub̄ h̄en nat̄m̄at teviol tabtab h̄en nat̄m̄at mai gamito len nāp̄isal p̄isi. Nasub̄ titoh mai gamit p̄isi.

¹⁷Ginau, aPol, nutos na-ke-ivoi-an egai len nav̄el̄agw s̄ab̄ogw, hum nototosi len nalob̄ulat napisulan p̄isi h̄en m̄at̄bel̄eboii ke tovi ginou nototos nalob̄ulat.

¹⁸AMasta sidato, aYesu Kristo m̄au, teviol k̄emas h̄en navoian mai gamit p̄isi.

1 Timoti

Nalobulat napisulan na-və^{ha-sual-an} aPol totosi van hən aTimoti

Ase itos nalobulat napisulan egai?

APol itosi.

APol itosi hən nəsa?

Nalobulat napisulan egai ikel mai aTimoti naṣisal hən behusuri hən ḅigol nauman totibau san.

APol itosi van hən ase?

APol itos nalobulat napisulan egai van hən nəmantuhmar sua tovi tarhət san len nauman, nahəsan aTimoti.

APol itos nalobulat napisulan egai ḅais mai len naut a be?

Itosi van hən aTimoti pəpadəḅ hən nasihau tovi A.D. 65 nəboḅ totoh len naut a Masetonia.

1) APol ikel na-ke-ivoi-an mai aTimoti (1.1-2)

2) Naṣusanan husur alat siYesu mai alat lotoil a mō silat siYesu (1.3-3.13)

3) Nəmauran seTimoti timasṽusan nanoran (3.14-4.5)

4) Nəvanuan gail limasləboi ləberis naṽide seTimoti hən ləḅigol husuri (4.6-6.21)

Na-ke-ivoi-an van hən aTimoti

¹ Ginau, aPol, nutos nalobulat napisulan egai. Novi ahai pispisul sua siYesu Kristo bathut nakelean siGot, aGot tolav kuv gidat dan nəsaan sidato, mai aYesu Kristo tovi nəvatvat-viri-an sidato.

² Nutos napisulan egai van hən gaiug, aTimoti, gotovi anatugw kitin len nadəlomian.* AGot teviol kəmas hən navoian mai gaiug, nəlon titanḅis gaiug, mai gai tigol nəloḅm tikad natəḅmat tabtab; natgalenan tovoi legəḅm təban aGot Tata mai aYesu Kristo, aMasta sidato.

Nauman seTimoti len naut a Efesus

³ Hum notokele mai gaiug, notonḅir gaiug nəboḅ notovi Masetonia ke, gitoh tin a Efesus* hən gəḅikai tas galito, (alatenan dartoləboi galito), hən ke saleṽusan naṣusanan gəgəras am.

⁴ Kel ṽuli van hən galit ke salinau masuṽ hən nəḅol sakitin, salihol kəmas husur nəbathuyah seJu gail husur nəbathuyah galenan ləsavi natideh. Natgalenan lugol ke lunau sobuer həni ḅai be ləsagol nənauan sivan ideh hən behusur nauman siGot tovi len nadəlomian.

⁵ Nokəmaianan hən datḅepusan mōs na-ləmas-buni-an togəḅm len nəlon toveveu mai tomasil buni, mai nadəlomian, nəgərasian tobuer.

⁶ Galevis luyar, lusab dan naṣisal enan, lupair van hən naholan kəmas.

⁷ Luke ləḅegəḅm vi hai ṽusan hən nalo siMoses, ris lototətan hən nəsa lotokele mai lotətan hən nəsa lotosor taltal ke tokitin.

⁸ Be datoləboii ke nalo ivoi, avan ideh behusur ḅinor hən naləḅonionian siGot.

⁹ Datoləboii am ke nalo savi hən alat lotonor, avil ipat mōs alat lotomətahuni mai alat ləsahusuri. Ipat mōs alat ləsaləboi a Got mai alat lotosa. Ipat mōs alat ləsalotlotu hən aGot mai alat ləsəkad nadəlomian. Ipat mōs alat lotogol atəmalit o analit lotomat mai alat lotogol avan ideh am lotomat.

¹⁰ Ipat mōs alat lotogol naitian tosa, naulumān togol naitian mai naulumān, naṽəḅəḅut togol naitian mai naṽəḅəḅut, alat lotovənoh nəvanuan hən ḅepur həni suḅān naslev, nəvanuan nalibliboḅan gail, alat lotolibonḅ len nakotan mai avan ideh am, nəmauran san sahusur naṣusanan tokitin.

* **1:2:** Uman 16.1 * **1:3:** Efesus: 2Kor 1.8; Masetonia: 2Kor 1.16

11 Ale, naþusanan tokitin inor hæn na-kel-uri-an tovoi hæn aGot namenas toyalyal sidato, gai tokel mai ginou tia ke numaskel uri.

Navoian siNasub topat len aPol

12 Nosipa vi tæban aYesu Kristo, aMasta sidato, tolav nædanjan mai ginou, husur len nænauan san nudaŋ lan, ale gai eriŋ ginou len nauman san.

13 Naut kæmas a mŋo nukel ke aYesu savi a Kristo aGot totabtabuh lan, mai nomedas tabtab hæn alat lotohusur aYesu, mai novi nævanuan napesævaran;* aGot, nælon itaŋjis ginou husur notætæn hæn næsa notogole mai næsækad nadælomian.

14 Len na-voi-masuŧ-an san, aMasta sidato eruþat næsaan sagw dan ginou, ale eviol masuŧ hæn nadælomian mai na-læmas-buni-an topat len aKristo aYesu, mai ginou.

15 Nasoran egai evi nakitinan ale inor hæn nævanuan þisi læbedælom buni, ke; aKristo aYesu egæm vi lan navile a pan hæn þilav kuv alat lotosa dan næsaan salito, be ginou nusa væsa sæhor galit þisi.

16 Avil naut kæmas nusa maienan, aGot sagol næpanismen tonor hæn ginou, be nælon itaŋjis ginou. Imaienan hæn ke, len ginou notosa sæhor galit þisi, na-toh-mædau-an tobælav siYesu Kristo þiparþar. Igole hæn ke alat læbikad nadælomian lan, læbikad næmauran vi sutuai, dereh lelæboi læberis næyalyalan san len næsa togole len ginou.

17 Imaienan, nævanuan þisi limasputsan nahæsan aGot mai kel ur natit þisi toyalyal, gai togole. Evi Nakiŋ vi sutuai, itoh vi sutuai, nævanuan þisi lodædas læberisi mai gai sæbon ŋai evi aGot! Ganan.

18 Timoti, anatugw, nulav nakelean egai todaŋ mai gaiug, tonor hæn na-pæhav-utaut-an gail husur gaiug a mŋo, hæn gæbelæŋon þivoi am len næloŋ hæn gæþiþal len næþalan tovoi.

19 Hæn gæþimaienan, gimastægau gat nadælomian, næloŋ timasmasil. Hum gotolæboii, galevis lomætahun natgalenan, ŋa nadælomian salit ibat, imaburþur.

20 Galit eru arovi aHimeneus mai aAleksada, notolav gælaru len navælan aSetan hæn arbelæboii ke saarisor tas aGot am.†

2

Nalotuan timabe?

1 Nusor mai gaiug, nolæŋon masuŧ ke gigol naŋirian, na-sor-tuŧ-an, gisor mai aGot mŋos nævanuan tile gail, ale gigol nasipaan mŋos nævanuan þisi.

2 Gigol timaienan mŋos nakiŋ gail mai alat lotoil a mŋo, hæn datþitoh mædau len natæmat, mai len naþoruan siGot, mai len nænauan tovoi, nænauan tonor.

3 Na-sor-tuŧ-an tomaienan ivoi, igol aGot ehæhaŧur, aGot tolav kuv gidat dan næsaan sidato.

4 Bathut elæŋon ke nævanuan þisi limakuv dan næsaan salito* mai legæm hæn nalæboian hæn nakitinan.

5 Husur ikad aGot tosua ŋai, mai ikad gai tosua ŋai, tolæboi þesæhar nævanuan gail van hæn aGot, nauluŋan, aKristo aYesu.

6 Gai eviol hæn gai gabag hæn þisar gel nækabut hæn næsaan tobaŋjis gat nævanuan þisi.* Næboŋ togol natenan evæhot nalæŋonian siGot len næboŋ tonor hæni.

7 Imagenan aGot itabtabuh len ginou hæn næbegæm vi vanuan kaikai mai ahai pispisul sua, (nukel nakitinan; næsaliboŋ), itabtabuh len ginou hæn næbegæm vi ahai þusan silat læsavi Ju, hæn næbeþusan hæn nadælomian mai nakitinan.*

8 Na nolæŋon ke alaluŋan len naut þisi limasnor masuŧ, hæn læbelæboi læþisar hæn navælalit gail vi mæhat len na-sor-tuŧ-an, nælol paŋpaŋ mai na-sor-þalþal-an teþuer.*

* 1:13: Uman 8.3, 9.4-5 † 1:20: 1Kor 5.5; Himeneus: 2Tim 2.17; Aleksada: 2Tim 4.14 * 2:4: Eze 18.23 * 2:6: Mat 20.28 * 2:7: 2Tim 1.11 * 2:8: Exo 9.29; 1Ki 8.22

⁹ Be alatpəhaʋut limabe? Noləŋon ke alatpəhaʋut lesun nahurabat tonor, tovoi len nəhon nəvanuan p̄isi, tosusuan nibelit, sagol alalum̄an hən ləbələŋon galito. Saleʋir navurulit o riŋ nagol o nanesnes o sun nahurabat nəvat han totibau.*

¹⁰ Avil ivoi hən ləbēvəhas galit hən nagolean gail lotovoi, lotonor hən latpəhaʋut lotokel ke lotokad nəboruan siGot.

¹¹ Apəhaʋut ideh timassəsələŋ husur nasoruan siGot hən bələboii, toh mədau, riŋ galit len navəlan alat lotop̄usp̄usan.

¹² Nəsədaŋ hən napəhaʋut ideh hən bəp̄usan. Sateil a m̄o hən naulum̄an ideh, mai aulum̄an satitoh len navəlan, be apəhaʋut timasmədau.

¹³ Husur aGot igol aAtam, beti aIv.

¹⁴ Mai savi aAtam todələm nalibəŋan; avil napəhaʋut, bathut edələm nalibəŋan, gai egəm vi vanuan nəsaan sua.*

¹⁵ Avil alatpəhaʋut, ləb̄itoh len nadələmian mai na-ləmas-buni-an mai ləb̄ehusur masuʋ hən naʋisal siGot len naʋide tovoi len nəhon nəvanuan gail, dereh limakuv dan nəsaan salito len nəpasusan salito.

3

Alat lotoil a m̄o mai natikon gail

¹ Egai bogai nakelean nakitinan sua: “Avan ideh bələŋon bəgəm vi vanuan na-il-a-m̄o-an sua hən alat siYesu, eləŋon nauman sua tovoi.”

² Nəvanuan na-il-a-m̄o-an imaiegai tia ke: ikad nəboruan tonor ŋai len nəhon nəvanuan gail, etəgau gat nəmauran nəlahan tokade mai asoan tosua ŋai, sagol təməhav hən natideh, etəgau gat nəlon gabag, ikad nənauan tovoi. Ehəhaʋur hən nametbəs gail ləb̄ebis lohoim san ale kətkəta təban galito. Ikad namitisau hən naʋusanan.

³ Satərog, sagol nasənahən be ikad naʋide tomədmədau, savitv̄ituh mai saləŋon masuʋ hən nəvat.

⁴ Iwol hən nəbathudud san ivoi, hən anatun gail ləb̄esəsələŋ husuri, gol nəsa tokele len nahəhaʋuran.

⁵ (Avan ideh asike bələboi biwol hən nəbathudud san, gai tekətkəta təban alat siGot mabe?)

⁶ Savi avan sua tomadhəpair van hən aGot. Bimagenan, hum ma b̄ipətpat gai məhat ale aGot tipansəm gai hum natəmat.

⁷ Len nənauan silat ləsəkad nadələmian, ikad nəboruan tovoi hən asike nahurun b̄isa len nəholito mai asike b̄iteh len nəhai tata setəmat.*

⁸ Natikon gail am lumaiegai tia ke: lunor len nənauan sinəvanuan gail, ləsasuŋan nahit togəgel hən gai, ləsətərog, ləsələŋon masuʋ hən natit lotogəgəras hən ləb̄ikade.

⁹ Len nəlolit toʋarʋar lotəgau gat nakitinan hən nadələmian aGot tovəhoti.

¹⁰ Hən gəb̄itabtabuh len avan ideh hum natikon, giməsbusun ləboi galit bai, beti avan ideh asike b̄isaʋ natideh tosa len galito, riŋ galito hən ləb̄ekətkəta təban nəvanuan gail hum natikon gail.

¹¹ Imagenan, nəbareab salit lumaiegai tia ke: lukad nəboruan tovoi len nəhon nəvanuan gail, ləsasor mədas nəboruan sivan ideh, ləsagol təməhav hən natideh, lutah mai aGot len natit p̄isi lotogolgole.

¹² Hum notokele husur natikon gail, lumaiegai tia ke: lotəgau gat nəlahan lotokade mai asoalit tosua ŋai, luwol hən anatulit gail ivoi mai alat lototoh len naim salito.*

* 2:9: 1Pit 3.3 * 2:14: Hən naves 13-14, ris Gen 2.7, 21-22, 3.1-6 * 3:7: Hən naves 2-7, ris Tit 1.6-9 * 3:12: 1Tim 3.2

¹³ Husur alat lotokætkæta tæban nævanuan gail tovoi, hum natikon gail, dereh legæm vi vanuan tonor masuŵ len nænauan sinævanuan gail, ale leil gægat tidan len nadælomian len aKristo aYesu.

Nakitinan hæn nadælomian sidato

¹⁴ Nuvatvat viri ke asike idareh negæm hæn gaiug. Be nutos nakelean galegai van hæn gaiug hæn ke,

¹⁵ næbedædas næbegæm tutut, gaiug gelæboi naŵide, nævanuan gail limaskade len næbathudud siGot. Næbathudud enan evi alat siYesu, siGot tovi nækadun næmauran, lotovi narivbet mai næpaudesen hæn nakitinan.

¹⁶ Sækad næ-lon-uri-an. Datuŵan len næbathukitinan dattokad nadælomian lan. AGot evæhoti maiegai ke:

Gai evisi tia, ikad niben nævanuan,

aNunun eŵusan sæhoti ke inor,*

aŵel gail lorisî,

nævanuan nadælomian lukel uri mai naluŵoh gail len naut totiltile,*

len navile a pan kavkav nævanuan gail lukad nadælomian lan,

ale aGot ilavi vi mæhat vi lan namænas.

4

Nalælgauan husur ahai ŵusan gægæras gail

¹ ANunun aGot ikele imasil ke len næboŵ gail læbegæmai nævanuan galevis dereh lerin gæbulan nadælomian len aKristo balai, ale lerin nælolit len nanunun gægæras gail mai naŵusanan setæmat gail.

² Naŵusanan tomagenan egæm len nævanuan nagægærasan gail lotolibliboŵ, nælolit etetan hæn næsa tovoi o næsa tosa suŵan natælai topud togol nælolit totabtabu.

³ Dereh likai tas nælahan ale likai tas næhanan hæn næhanian galevis: næhanian aGot togole mōs næhanan hæn nasipaan mōs alat lotokad nadælomian mai lotolæboi nakitinan læbihani.

⁴ Bathut natit ŵisi aGot togole ivoi, ale datbilavi len nasipaan, sadatemætahun natideh.*

⁵ Husur nasoruan siGot mai na-sor-tuŵ-an igole iveveu, igole ivoi.

⁶ Timoti, gæbækæmaienan mai næbathudud nadælomian, dereh gevi nævanuan nauman tovoi siYesu Kristo, aGot tohis gaiug len nasoruan hæn nadælomian mai hæn naŵusanan tovoi gotohushusuri tia.

⁷ Wake gemætahun næbol gail ta sutuai læsakitin mai næbol taŵtaŵor gail ale geutaut hæn gaiug gabag akis hæn gæbikad næboruan siGot tabtab.

⁸ Husur na-utaut-hæni-an hæn niben ivoi kækereh, avil nækadean hæn næboruan siGot ivoi mōs natit ŵisi. Ivoi hæn na-vi-tarhæte-an hæn næmauran ta damæŵai mai hæn næmauran vi sutuai.

⁹ Nasoran enan ekitin, golæboi gæberin næloŵ lan, ale inor hæn gæbedælo mi bathut nasoruan ekitin.

¹⁰ Natenan mau datohisi, datoum todaŵ mōsi, bathut datorin næ-vatvat-viri-an sidato len aGot tovi nækadun næmauran, tolæboi bilav kuv nævanuan ŵisi dan næsaan salito. Be nævanuan nadælomian gail? Nukele mai gaiug, Timoti, ilav kuv galit dan næsaan salit tia.

¹¹ Gikele tidan mai geŵusan hæn natgalenan.

¹² Avan ideh satinau ke gaiug gotovi ut kæmas husur gotovi næmantuhmar, be gigol naŵide tovoi hæn alat lotokad nadælomian læberisi, læbigol tætoŵ hæni, gigol naŵide tomæienan len nasoran, nagolean, na-læmas-buni-an, nadælomian mai naveveuan sam.

* **3:16:** Rom 1.4; Jon 1.14 * **3:16:** Kol 1.23 * **4:4:** Gen 1.31; Mat 15.11; Mak 7.19; Rom 14.6, 14-18

¹³ Gevurunj akis hən natosian siGot len nəhon nəvanuan nadəlomian gail, kel namilen mai pusan həni vir nagəmaian sagw.*

¹⁴ Sagerinj naviolan gotokade tipat kəmas, naviolan aGot toviol həni len na-pəhav-utaut-həni-an, nəboŋ alat lotokətkəta təban alat siYesu lotorinj navəlalit len gaiug.

¹⁵ Nəloŋ tidan akis len nagolgolean hən natgalegai, hən nəvanuan pisi ləberis ləboii ke nauman sam̄ ivoi am tabtab.

¹⁶ Gelələgau hən gaiug, kətkəta gol naṣusanan sam̄ hən binor, his tabtab həni. Gəbigole, dereh aGot tilav kuv gaiug mai alat lotosəsəlonj hən gaiug dan nəsaan samito.

5

Nəbatunau pəhaṽut gail, aelta gail, naslev gail

¹ Timoti, sagesivoh len ahaṽut ideh, nədaŋ han tosəhor eham̄, be nəboŋ gəbigole binor, gisor malum̄lum̄ maii sum̄an tovi atəmaŋ.* Sor mai alalum̄an, nədaŋ halit səbar eham̄, sum̄an lotovi aṽam̄ gail.

² Sor mai abareab gail sum̄an lotovi anam̄ gail, ale len naveveuan, sor mai alatpəhaṽut, nədaŋ halit səbar eham̄, sum̄an lotovi aṽavineŋ gail.

³ Gevi tarhət sinəbatunau pəhaṽut lotom̄idol lotovi batunau kitin, ləsəkad nəvanuan na-vi-tarhəte-an ideh.

⁴ Be nəbatunau ideh bikad anatun gail o aməhaibən gail, galit māu leləboii ke li-maskətkəta təban nəbathudud salito hən ləbisar gel nəkabut sinana mai tata salito artohis galito. Ləbehusur naṽide tomaienən, aGot ehəhaṽur həni.

⁵ Nəbatunau kitin tom̄idol, nəbathudud san toḅuer, gai eriŋ nəlon len aGot, ale igol tabtab hən naŋirian van hən aGot mai na-sor-tuṽ-an m̄os na-vi-tarhəte-an len nalennəyal mai nalenmariug.

⁶ Be nəbatunau ideh toḅusur nəmauran hən naləŋonian san səḅon ŋai, alitenan imat, naut kəmas ke tomaur sal.

⁷ Gikel nakelean galen lotodan mai alat siYesu hən ləbikad naḅoruan tonor ŋai, hən avan ideh asike bike lotosa.

⁸ Be avan ideh asike bekətkəta təban amahean gail, asike bekətkəta təban nəbathudud san, bimagenan, gai emətahun nadəlomian len aKristo, ipair dan nadəlomian enan, ale isa səhor alat ləsəkad nadəlomian.

⁹ Nəboŋ gəbitos gat nəbatunau kitin gail, gitos gat nəbatunau pəhaṽut ideh, nədaŋ han tosəhor 60. Hən gəbitos gati, imagegai tia ke: etəgau gat nəmauran nəlahan tokade mai asoan tosua ŋai,

¹⁰ nəmauran san ikad naṽide mai nagolean tovoi. Nəvanuan gail loləboi ləbikel ur naṽide tovoi san: hum tohis anatun gail tovoi; toḅəhaṽur hən bekətkəta təban nametḅos gail lohoim san; tokətkəta təban alat siYesu hum gai tovi naut kəmas; tovi tarhət silat lotoləŋon tosa, len natit pisi todan len nagolean tovoi totiltile. Tos gat nəbatunau tomaienən hən alat siYesu ləḅevi tarhət san.

¹¹ Avil sagitos gat nəbatunau ideh, nədaŋ han səbar 60 sal. Husur nəlon tosəhsəhob hən naulum̄an igol ke eləŋon bitoh maii, naut kəmas aKristo, ike tilah.

¹² Imaienən, dereh aGot tisaḅ alitenan ke tosa bathut ke torinj gaḅulan na-kel-gati-an nametəkav gai tokele a m̄o.

¹³ Sual am, dereh alitenan tegəm petəmas, tiyar husur naim gail, ale savi petəmas ŋai, be tepəpat soruan, tesulsul len nəsa savi esan, ale dereh tisorsor husur nəsa sanor hən bisor husuri.

¹⁴ Imaienən, nuke nəbatunau galenan lilah, lipasus, liwol hən nəbathudud salito, gol ke aenemi edədas ləbisor m̄edas nahəsadato.

* 4:13: Luk 4.16-21 * 5:1: Lev 19.32

15 Husur alitenan galevis lupal sob tia hæn læbhehusur aSetan.

16 Napəhaʋut nadəlomian ideh b̄ikad nəbatunau gail len nəbathudud san, tevi tarhət salito. Sanor hæn alat siYesu læbəkətkəta təban galito. Bimaienan, alat siYesu loləboi læbēvi tarhət sinəbatunau tin gail lotopar vi-tarhəte-an.

17 Aelta ideh toil a mō hæn alat siYesu, b̄eil a mō b̄ivoi, inor ke loputsani len nənauan salito, loʋuri inor. Timaienan hæn aelta toʋusan mai tokel ur nasoruan siGot.

18 Bathut natosian siGot ike, “Sagepis gat nabuʋon nabuluk topal kuv namisurhuwit dan nəhəvhəte husur nahudhuwit tohani evi naʋurʋuran hæn nauman san.” Natosian siGot ikele am ke, “Inor ke nəvanuan nauman tikad naʋurʋuran tonor hæn nauman san.”*

19 Sagedəlom avan ideh səb̄on tosor tas aelta hum tosa, timaskad nəvanuan teru o titor lotoris nəsaan enan gol loləboi læb̄ikel koti.*

20 Be səhar alat lotoil a mō lotogolgol nəsaan sal leil len nəhon alat siYesu ʋisi, gikel nalələgauan mai galito hæn alat siYesu am læbemətahw.

21 Timoti, nukel mai gaiug, len nəhon aGot, aYesu Kristo mai aʋel aGot tolekis hæn galito ke, gigol natgalegai notokel buni ale gol teʋitʋitoʋ hæn nəvanuan ʋisi, sagivoi hæn tesua səhor togon.

22 Sagisohotut hæn gəb̄eriŋ navələm̄ len avan ideh hæn b̄eil a mō. Husur b̄iteh, ehum gotob̄on maii len nəsaan san. Təgau gat nəmauran naveveuan sam̄.

23 Sagemun nəwai ŋai, be mun kəkereh hæn nəwain m̄os nabəhaʋum̄ tosa sil naməsahan gotokadkade.

24 Nəvanuan galevis lugol nəsaan gail, gol ke nəvanuan ʋisi lotoləboi gail, loləboi am ke dereh lipanis. Be ikad galevis am, nəsaan salit lotosusuah, dereh tevisi a tahw balai.

25 Len naʋide tomaienan, nəvanuan ʋisi loləboi nagolean gail lotovoi, be asike læbeləboi gail, naut kəmas, navoian galenan lodədas læbesusuah.

6

1 Naslev gail lotokad nadəlomian lukad nəmauran todaŋ, be limasnau amasta salit gabag hum lotonor hæn læb̄eputsan galit len nənauan salito. Naslev gail limaienan hæn avan ideh asike b̄emədas nahəsən aGot mai naʋusanan san.

2 Naslev b̄ikad amasta tokad nadəlomian, satenjit nəhon van həni husur evi wawa len nadəlomian san. Teum tivoi am m̄osi, husur nauman san evi tarhət sinəvanuan nadəlomian, gai toləmas buni.

Naləŋonian hæn nəvat

Pusan husur natgalegai, sor malum̄lum̄ hæn nəvanuan læb̄hehusur gail.

3 Avan ideh tokel ur naʋusanan totile, sədam̄ hæn nasoruan tonor siMasta sidato aYesu Kristo, sədam̄ hæn naʋusanan tonor hæn naʋoruan siGot,

4 gai ipatpat gai məhat masuʋ, saləboi natideh. Nəvanuan tomaienan imalkəkət hæn b̄isor levlev, hæn b̄eʋitʋituh husur nasoruan gail. Natgalenan lugol nə-təb̄ulol-bulosian, napəpehwan, nasoran tomədas nəhes gail, nənauan tosab, tosa,

5 mai na-sor-b̄albal-an. Nəvanuan gail lotomaienan, nənauan salit itaʋtaʋor vavinvinu, nakitinan eʋuer lan. Lunau ke loləboi læb̄hehusur naʋoruan siGot hæn læb̄ikad nəvat tosoʋur.

6 Avil datb̄ehəhaʋur hæn nəsa datb̄ikade, datb̄ikad naʋoruan siGot, namilen ke datopul hæn natit tovoi.

7 Husur nəboŋ lotopas gidato, datsəlav natideh gəmai. Ale nəboŋ datb̄imat, dereh datedədas datb̄ilav natideh van.

8 Be datb̄ikad nahurabat mai nəhanian ŋai, datehəhaʋur hæn nəmauran sidato.

* 5:18: Deu 25.4; Mat 10.10; Luk 10.7; 1Kor 9.9 * 5:19: Deu 19.15

⁹ Avil avan toke ðikad natite, natemat igol ke naləŋonian hən nəsaan gail esəhor gai, ekəkos lan, ike tigol natit tisobur tomelmel togol nasənahān. Naləŋonian gail lolivi vi pan vėmasig hum tomaduŋduŋ len tas.

¹⁰ Husur na-ləŋon-buni-an hən nəvat evi nəkadhut nəsaan. Galevis lotoləŋon masuŵ hən nəvat, lupal sob dan nadələmian gol ke nalolosaan salito togol nəmanuŋ topəŋas masuŵ len nəlolit gabag.

Nakelean van hən aTimoti

¹¹ Be gaiug gotovi siGot, gam dan natgalenan, ale gam kitev nanoran, nəboruan siGot, nadələmian len aGot, na-ləmas-buni-an, nə-dəŋ-ŷuri-an tobəlav, mai na-gol-mədəu-həni-an vi təban nəvanuan gail.

¹² Daŋ ħur nəbalan tovoi mōs nəsa dattokad nadələmian lan. Təgau gat nəmauran vi sutuai aGot tokis gaiug hən gəðikade nəboŋ gotokel kot nadələmian saŋ len aYesu Kristo len nəhon nəvanuan lotosobur.

¹³ Nukele hən gaiug len nəhon aGot tolav nəmauran mai natit p̄isi, len nəhon aYesu Kristo tokel kot na-kel-koti-an tovoi len nəhon aPontius Pilate,* nukele hən gaiug ke,

¹⁴ gigol kavkav hən nəsa aGot toləŋoni, nəsaan teħuer. Gole vir aMasta sidato, aYesu Kristo ħevisi.

¹⁵ Dereh tevisi balai len nəboŋ aGot tolekis həni. AGot, gai səbōn iyalyal, tonor hən nəvanuan gail lotosal suhi, naKin hən nakin gail, Nasuħ tovi masta hən natit p̄isi.*

¹⁶ Gai səbōn edədas ħimat, itoh len namial nəvanuan gail lotodədas ləbėgəm pəpadaŋ həni, səkad avan ideh torisi, səkad avan ideh toləboi ħerisi boŋ ideh.* Nahəsān tiyalyal! Nədaŋan tipat lan vi sutuai sutuai! Ganan.

¹⁷ Timoti, kel p̄uli hən alat lotopul hən natite len nəboŋ ta daməŋai ke salipatpat galit məhat len nəlolito, saleriŋ nəlolit len natit gail topat daməŋ be ħimasig pelan, avil leriŋ nəlolit len aGot tolav masuŵ hən natit p̄isi hən datħehəħaŵur.*

¹⁸ Kel mai galit māu ke ligol navoian, lepul hən nagolean tovoi, lehəħaŵur hən ləbėviol, len nəsa lotopul həni lehəħaŵur hən ləbėvi tarhət sinəvanuan gail.

¹⁹ Len naŵide tomaienān, leum mōs nəpaudesen hən nakonviolan aGot tokade mōs galit balai, ale letəgau kot nəmauran tokitin.*

²⁰ Timoti, kətkəta kəkol hən nəsa aGot toriŋi len navələm. Pair dan nasoruan totaŵtaŵor, na-sor-kəmas-an, na-sor-levlev-an silat lotosor tas gaiug len nəsa lotokis suluŵi hən naləboian.

²¹ Galit galevis lotonau ke lotokad naləboian enan lusab dan nadələmian. Navoian aGot toviol kəmas həni, tipat len gaiug.

* 6:13: Jon 18.36-37 * 6:15: Deu 10.17; Psa 136.3 * 6:16: Exo 33.20; Psa 104.2 * 6:17: Luk 12.20 * 6:19: Mat 6.20

2 Timoti

Naloʻbulat napisulan na-və^{ha-ru-an} aPol totosi van hən aTimoti

Ase itos naloʻbulat napisulan egai?

APol itosi.

APol itosi hən nəsa?

APol inau ke asike idareh timat ale len naloʻbulat napisulan egai ikel mai aTimoti ke timaskel ur na-kel-uri-an tovoi naut kəmas alat lotosor tasi.

APol itosi van hən ase?

APol itos naloʻbulat napisulan egai van hən aTimoti, naulumān sua tovi tarhət san, aPol toləmas buni.

APol itos naloʻbulat napisulan egai ʁais mai len naut a be?

Itosi van hən aTimoti pəpadaŋ hən nasihau tovi A.D. 67 nəboŋ totoh len naim bəbaŋis tətəs.

1) APol ikel na-ke-ivoi-an mai aTimoti, isor tuṽ mōsi (1.1-2)

2) APol ikel mai aTimoti ke teil gəgat len nauman aGot tolav maii (1.3-18)

3) Susumar len aYesu Kristo nəboŋ nəmauran todaŋ (2.1-26)

4) APol isor vəsvəsai husur naṽide sinəvanuan gail len nəboŋ naməkot (3.1-9)

5) Təgau gat naṽusanan hən na-kel-uri-an tovoi (3.10-4.8)

6) Nasudələmian siPol mai nakelean naməkot san (4.9-22)

Na-ke-ivoi-an siPol

¹ Ginau, aPol bogai. AGot itabtabuh len ginau hən nəbevi ahai pispisul sua seKristo, aYesu. Gai esəvat ginau hən nəbikel ur na-kel-gati-an san ke len aYesu Kristo beviol hən nəmauran mai nəvanuan gail.

² Nutos naloʻbulat napisulan egai van hən gaiug, aTimoti, anatugw len nadəlomian, notoləmas bun gaiug.* AGot teviol kəmas hən navoian mai gaiug, nəlon titaŋis gaiug, mai gai tigol nələm tikad natəmat tabtab; natgalenan tovoi legəm təban aGot Tata mai aYesu Kristo, aMasta sidato.

APol ike aTimoti teil gəgat

³ Timoti, len nəlogw tomasil, nulotu hən aGot hum atəmagw gail ta sutuai lotogole, ale nosipa vi təban aGot hən gaiug.* Len na-sor-tuṽ-an sagw len nalennəyal mai nalenmariug nunau gat gaiug tabtab, nusor tuṽ mōs gaiug.

⁴ Nunau gat nətaŋan sam̄ nəboŋ notoriŋ gaiug, ale noləŋon masuṽ hən nəberis gaiug tətəs hən nəbepul hən nakemkeman.

⁵ Nunau gat nadəlomian tokitin gotokade, topat a mō len aLois, atabəm pəhaṽut, mai aEunis, anam̄, ale noləboi səhoti ke tovi nadəlomian enan topat len gaiug am.

⁶ Husur natenan nukele tətəs mai gaiug ke geutaut hən gaiug len naviolan aGot toviol həni mai gaiug nəboŋ notoriŋ navəlagw len gaiug, hən naviolan enan bəgəm dan am.*

⁷ Bathut aGot saviol hən aNunun hən datbēmətahw, eviol həni hən datbidaŋ, datbələmas bun nəvanuan gail, ale datbetəgau gat nəlodat gabag binor.

⁸ Imaienan, sageməmau hən gəbikel ur aMasta sidato. Sagemətahw. Sa-nahurum̄ tisa len ginau husur nototoh len naim bəbaŋis mōsi.* Be len nədaŋan siGot, bōn mai ginau len na-ləŋon-isa-vəsa-an mōs na-kel-uri-an tovoi.

⁹ Evi aGot tolav kuv gidato dan nəsaan sidato, totabtabuh len gidat hən datbevi nəvanuan san səbōn gail ʁai. Savi len nəsa dattogole, be len naləŋonian san husur navoian toviol kəmas həni ta sutuai, natubatan tobuer sal. Eviol həni mai gidato len aKristo aYesu.

* 1:2: Uman 16.1 * 1:3: Rom 1.8, 10 * 1:6: 1Tim 4.14 * 1:8: 2Tim 1.16

¹⁰ Avil gagai aKristo aYesu evisi tia hən datbikad navoian enan. Atenan ilav kuv gidat dan nəsaaan sidato. Igol ke nəmatan səkad nədaŋan am, ale len na-kel-uri-an tovoi, ikel vəhot nəmauran kitin mai gidato, tovi nəmauran vi sutuai, nəmatan todədas bəsəhori.

¹¹ AGot itabtabuh len ginau hən nəbėgəm vi ahai pispisul sua, ahai pusan sua hən nəbikel ur na-kel-uri-an tovoi egai.*

¹² Husur enan noləŋon isa vəsa gagai len naim bəbaŋis. Be nahurugw səsa bathut noləboi aGot, gai notoriŋ nəlogw lan, nunau ləboii, nəlogw sauri ke eləboi bətəgau gol nəsə notoriŋ len navəlan van vəbar nəboŋ totibau enan.

¹³ Gosəsələŋ tia hən naŋusanan tokitin notokele. Təgau gati hən gəbīgol tətəv hən len nadələmian mai na-ləmas-buni-an dattokade len aKristo aYesu.

¹⁴ Len nədaŋan seNunun aGot, totoh len gidato, təgau gol nakitinan enan, aGot toriŋi len navələm, havhav hən tivoi.

¹⁵ Goləboi tia ke alat a Asia pisi lupair dan ginau, galito eru, aFikelus mai aHermokenes, arumaienan.

¹⁶ Nusor tuv ke Nasub tivoi hən nəbathudud siOnesiforus husur vəha-səbur gai igol ginau noləŋon ivoi, ale saməmau hən bənədoŋ təban ginau, naut kəmas natsen gail lotobaŋis ginau.

¹⁷ Be nəboŋ tobar naut a Rom ekəta doŋ ginau van van vəbar tosaḅ ginau.

¹⁸ Nusor tuv mōs aOnesiforus ke len nəboŋ totibau, Nasub tilolosa hən. Gunau ləboi tia ke gai tovi tarhət sagw len navide tosoḅur len naut a Efesus.

2

Susumar len aYesu Kristo

¹ Imaienan, gaiug māu, anatumw len nadələmian, gidan len navoian aYesu Kristo toviol kəmas hən.

² Ale naŋusanan gotosəsələŋ hən ginau notokele len nəhən nəvanuan tosoḅur, riŋ natgalenan len navəlan nəvanuan gail gotoləboi gəberin nələm len galito, galit lotoləboi ləbepusan hən mai nəvanuan tile gail am.

³ Gidaŋ bur na-ləŋon-isa-vəsa-an suŋan gotovi nasoltia sua tovoi siYesu Kristo.

⁴ Nisor kəta maiegai bai: Nasoltia toum hum nasoltia akis, imakuv dan nəmauran silat ləsavi soltia. Igol tomaienan hən nakomada tolekis hən hən bėgəm vi soltia, bəhəhəvur hən.

⁵ Ale avan ideh togamgam, bəhusur nalo hən nəgamgaman, eləboi bīgam səhor galit lotogam hən bilav nəprais.*

⁶ Ale nəvanuan nəmabulan toum todaŋ, nəboŋ nəhol bīvan, bīmatu, gai timashan nəhanian nametəkav.

⁷ Nau nəsə notokelkele, ale Nasub dereh tevi tarhət sam hən gəbələboi səhot natgalen pisi.

⁸ Nau gat akis hən aYesu Kristo, aGot tolavi dan nəmatan, tosua len nəpasusan siTevit; egai evi na-kel-uri-an tovoi notokel uri.

⁹ Husur notokel uri, noləŋon isa vəsa mōsi, ale lubaŋis gat ginau mōsi hum notovi nəvanuan toḅur kotov nalo. Avil səkad avan ideh toləboi bībaŋis gat nasoruan siGot!

¹⁰ Imaienan nudaŋ bur natit pisi mōs alat, aGot tolekis hən galito, hən galit am ləbikad nə-lav-kuvi-an dan nəsaaan salito len aYesu Kristo, ale toh mai aGot vi sutuai.

¹¹ Goləboi gəberin nələm len nasoruan egai, ke:

Datbimat tia mai aKristo,
derek datitoh maii balai am.

¹² Datbidaŋ bur na-ləŋon-isa-vəsa-an mōsi,
derek dateil a mō maii suŋan nakiŋ gail.

* **1:11:** 1Tim 2.7   * **2:5:** 1Kor 9.24-27

Datbikere ke datsaləboi gai,
dereh atenan tikele ke saləboi gidato.

13 Datbipair dan gai boŋ ideh,
atenan asike ipair dan gidat boŋ ideh,
husur naḅoruan san imagenan.
Gai edədas ḅimakuv dan naḅoruan san.*

Nəvanuan nauman aGot tohəhəvur həni

14 Kel natgalenan mai alat lotokad nadəlomian hən ləḅinau təlмам hən gail. Kel nalələgauan mai galito len nəhon aGot ke, salevitvituh husur nasoruan. Navitvituhan tomaienən sagol natideh tovoi be emədas alat lotosəsəlon həni ŋai.

15 Hisi hən gəḅegəm koti vi vanuan nauman kitin len nəhon aGot; nəvanuan nauman saməmau hən nauman san toḅusan tonor hən nasoruan hən nakitinan.

16 Gebulatut dan naholan totavtaḅor saputsan aGot, naholan kəmas, husur eliv nəvanuan gail van van vi tut dan navide tonor hən naḅoruan siGot.

17 Nasoran tomaienən emədas alat siYesu hum nəmanuŋ togəm tibau van gol ke toḅos niben. AHimeneus mai aFiletus arukad naholan tomaienən.*

18 Arupal sob dan nakitinan. Arukel ke na-le-məhat-an dan nəmatan evisi tia, gol ke aromədas nadəlomian sinəvanuan galevis.

19 Naut kəmas gəlaru, nadəlomian len aKristo ehum nəpaudesen todaŋ siGot toil gəgat sal ale aGot itos gat nategai lan ke: “Nasuḅ aGot eləboi galit lotovi esan,” mai “Avan ideh tokele ke Nasuḅ aGot tovi masta san, gai timaspair dan nəsaan, riŋ gabulani.”*

20 Len naim sinəvanuan totibau ideh ikad nasiloḅ mai nabiliwai lotoum həni hən nagol mai nasilva ale loriŋ nəhanian tovoi len gail. Wake galevis loum həni hən nəhai mai nətan ḅulau, ale loriŋ nəpahsago len gail.

21 Avan ideh ḅigol gai ḅiveveu dan nəsaan, dereh tehum nabiliwai, aGot toləboi ḅetəgau hən ḅigol nauman tovoi həni. Evi siMasta səḅon ŋai, toutaut həni mōs nauman tovoi pisi san.

22 Imaienən, tah mai alat nəlolit tomasil lotolotu hən Nasuḅ. Gam dan naləŋonian tosa gail simantuhmar.† Gam kitev nanoran, nadəlomian, na-ləmas-buni-an, mai natəmat, hən nələmḅikade.

23 Gam dan na-sor-ḅalḅal-an tomelmel, totətan, husur goləboii ke legəm vi ḅalḅalan. Sagitah mai nəvanuan gail lotohol husur natit tomelmel, lototətan həni, husur goləboii ke dereh liḅal sile.

24 Avil naslev siNasuḅ māu, satibal be tisor malumlum, tivoi hən nəvanuan pisi, teḅusan hən nasoruan siGot tiḅarḅar, satikad nəlol paŋpaŋ tutut van hən alat lotosor tasi,

25 be len nəlon tomədau, tigol alat lotosor tasi linor. Bathut aGot hum ma ḅegəgel hən nəlolito hən ləḅipair dan nəsaan salito, ale ləboi səhot nakitinan.

26 Ale dereh nənanuan tonor tetəlmam hən galito hən ləḅigam yav dan nəhai tata setəmat tota gol galit hən ləḅigol nəsa gai toləŋoni.

3

Nəboŋ hən nanoŋan hən navile a pan

1 Nau ləboi nategai ke: len nəboŋ hən nanoŋan hən navile a pan, dereh tikad nəboŋ todaŋ gail, nəlon nəvanuan gail ḅetuhathuh len gail.

* 2:13: Hən naves 11-13, ris Rom 6.8; Mat 10.33; Luk 12.9; Num 23.19 * 2:17: 1Tim 1.20 * 2:19: Isa 28.16; Jon 10.14; Num 16.5; 1Kor 1.2 † 2:22: Husur aTimoti tovi ulumən, naut egai ike simantuhmar, be len nasoruan ta Kris namilen evi alat ləsələh sal be lototibau, abilitilathutai mai abilitilattəbarehreh.

² Husur nəvanuan gail dereh leləmas bun galit gabag mai nəvat, lisal suh galit gabag, leviv, lisor mədas nahəsan nəvanuan, asike lugol nəsa analit mai atəmalit lotokele, asike lukad nasipaan, dereh lemətahun aGot len nəmauran salito,

³ asike loləmas avan ideh, asike lukad nalolosaan, dereh lisor mədas nəboruan sinəvanuan gail, asike lotəgau gat nəlolit gabag ivoi, dereh ligolgol nasənan, lemətahun natit p̄isi tovoi,

⁴ lerij na-ke-ʋan-an gail len navəlan aenemi salit gail, asike lukad nənauan len nəsa ləb̄igole, dereh lipatpat galit məhat len nənauan salit səbolito, leləmas bun naləḡonian salito, be asike loləmas bun aGot.

⁵ Dereh legəgəras ke lotolotu hən aGot, be lotətas gol nədaḡan hən nalotuan enan. Timoti, gipair dan nəvanuan gail lotomaienan.

⁶ Bathut alatenan galevis ləbis lohoim gail hən ləb̄iwol hən nəmauran silatpəhaʋut ləsaıl gəgat, latpəhaʋut nəlolit totuhathuh buni hən nəsaan, naləḡonian salit tiltile towol hən galito.

⁷ Alatpəhaʋut lotomaienan ludəḡ naḡusanan toveveu akis, be lodədas ləb̄eləboi səhot nakitinan.

⁸ Ahaı p̄usan gəgəras lotomədas alatpəhaʋut maienan, nənauan salit itaʋtaʋor vavinu, ale len nətarhət hən nadələmian, luteh, lovi naut kəmas, lomətahun nakitinan hum aJannes mai aJabres artomətahun aMoses.*

⁹ Avil ahaı p̄usan gəgəras galenan, asike loləboi ləb̄ivan am, husur namelmelan salito dereh timasił hən nəvanuan p̄isi hum namelmelan siJannes mai aJabres ta m̄o.

Təgau gat naḡusanan sagw

¹⁰ Be gaiug aTimoti, gugol husur naḡusanan sagw; naʋide hən nəmauran sagw; nəsa notoke nigole, nəmauran sagw topat m̄osi; gugol husur nadələmian sagw; na-təgau-gati-an hən nəlogw; na-ləmas-buni-an sagw mai nasusumaran sagw.

¹¹ Goləboi ke nəvanuan gail lomədas tabtab hən ginau, lugol noləḡon isa vəsa len naut a Antiok, a Ikonium mai a Listra. Goləboi na-ləḡon-isa-vəsa-an gail lotovisi hən ginau notodaḡ b̄uri, be Nasuḡ ilav kuv ginau dan gail p̄isi.†

¹² Be savi ginau ḡai, avan ideh toke b̄ikad nəboruan siGot len nəmauran san, b̄iḡon mai aYesu Kristo, dereh nəvanuan gail lemədas tabtab həni.

¹³ Be nəvanuan tosa gail mai nəvanuan gəgəras gail dereh lisa vəsa səhor ta m̄o, dereh legəras nəvanuan gail ale nəvanuan gail dereh legəras galito, hən galit gabag ləb̄edələm naḡəgərasan.

¹⁴ Avil gaiug m̄au, geil gəgat tabtab len natgalen gotonau səhoti, gotoləboi səhoti husur goləboi alat lotopusan, lotolav natgalenan mai gaiug.*

¹⁵ Nəboḡ gotovi natətai sal goləboi natosian siGot tia, toləboi b̄ilav mai gaiug naləboian hən gəb̄ehusur naḡisal tonor m̄os nə-lav-kuvi-an dan nəsaan sam̄ len nadələmian len aYesu Kristo.

¹⁶ Nəkadun natosian siGot p̄isi evi aNunun aGot tomaur. Natosian galenan luvoi hən naḡusanan hən nakitinan, luvoi hən ləb̄esivoh len nəvanuan tokad nəsaban ideh, luvoi hən ləb̄igol naʋide hən nəvanuan b̄inor, luvoi hən naʋusanian hən nanoran,

¹⁷ hən ke nəvanuan siGot b̄ikad namitisau, eləboi b̄igol natideh tovoi.

4

¹ Nukele mai gaiug, len nəhon aGot mai aYesu Kristo b̄epəpəhun navoian dan nəsaan hən alat lotomaur mai alat lotomat; husur len navisian san dereh tevi kiḡ balai ale nukel mai gaiug ke:

* **3:8:** Exo 7.11, 22. Sutuai len naut a Ijip, naulum̄an nabehi eru, aJannes mai aJabres, aromətahun aMoses. † **3:11:** Antiok, Ikonium, mai Listra: Uman 13.14-52, 14.1-20 * **3:14:** 2Tim 1.13

² Kel ur nasoruan siGot, dan þuri, naut kemas læbeləŋoni o asike læbeləŋoni. Len natoħ-mədau-an hən nasusumaran mai naþusanan, mitikel vəhot nəsaan ideh, sivoh len nəvanuan togol tosa, ale mitigol nəvanuan gail leləŋon tivoi am len nəlolito.

³ Husur len nəboŋ þegəmai, nəvanuan gail asike lesəsəloŋ hən naþusanan tokitin, be dereh lehusur naləŋonian tosa salito, dereh litariv ahai þusan ideh tokel nəsa galit lotomalkəkat hən læbesəsəloŋ həni.

⁴ Dereh lipair dan nakitinan van hən nəbol gəgəras gail.

⁵ Be len natit þisi, gaiug m̄au, getəgau gat gaiug gabag. Gidaŋ þur na-ləŋon-isa-vəsa-an, gol nauman hum avan sua tokel ur na-kel-uri-an tovoi, gol þis nauman aGot tolavi mai gaiug hən þihav.

⁶ Nokəmaienan husur nəmauran sagw egəm hən nagilen, ehum nəda hagw tosel len natutumavan. Dereh nimat.

⁷ Nuþal len nəbalan tovoi tia, nugam len nəgamgaman tononŋ tia, notəgau gat nadələmian tia.

⁸ Gagai van, aGot satotəgau nəpraiss hən nanoran m̄os ginau. Nasuþ topəpehun navoian dan nəsaan len nanoran, dereh teviol həni mai ginau len nəboŋ totibau enan. Be savi ginau ŋai, dereh teviol həni mai alat lotoləmas buni, toħ vir natəlmaman san.

Nə-maris-kotovi-an

⁹ Saṽsaṽut hən gəþegəm hən ginau tutut.

¹⁰ Bathut aTemas igam dan ginau vi Tessalonika husur eləmas masuṽ hən natit gail mai naṽide silat navile a pan egai. AKresens evi Kalatia mai aTitus evi Talmatia.*

¹¹ ALuk ŋai itoh mai ginau. Nəboŋ gəþegəmai, gesəhar aMak husur eləboi þevi tarhət sagw len nauman sagw gegai.†

¹² Nosəvat aTikikus vi Efesus tia.‡

¹³ Noriŋ nahurabat naut susus sagw mai aKarpus len naut aTroas. Nəboŋ gəþegəmai, pati gəmai ale pat naləbulat gail, noləŋon masuṽ hən naləbulat nototuþat tos len gail.§

¹⁴ Goləboi aAleksada toum hən nametəlai a? Gai igol natit tosa tosoþur hən ginau. Ale dereh Nasuþ tesisil həni sil nəsa togole.

¹⁵ Gaiug am gelələgau hən satemədas gaiug husur gai emətahun bun nasoruan sina-mito.

¹⁶ Len nakotan nametəkav sagw, səkad avan ideh tovi tarhət sagw, galit þisi lugam dan ginau. AGot satinau gat nəsa lotogole, be ruþati dan galito.

¹⁷ Avil Nasuþ itah mai ginau, evi tarhət sagw, ilav nədaŋan mai ginau hən nəþikel ur þis na-kel-uri-an tovoi, ale hən galit þisi ləsavi Ju læbesəsəloŋ həni. Ale ilav kuv ginau dan nəmatan, ehum tolav kuv ginau dan nalion þikat pəpas ginau.

¹⁸ Nasuþ dereh tilav kuv ginau dan nauman nəsaan þisi silat lotomədas ginau, tetəgau gat ginau, səhar ginau hən nəþəþis len natoħan pipihəlan len nəmav. Nə-sal-suhi-an tivan hən aGot toyalyal vi sutuai sutuai! Ganan.

Nasudələmian

¹⁹ Ale Timoti, kel na-ke-ivoi-an mai aPriska mai aAkwila mai alat lototoħ len naim siOnesiforus.**

²⁰ AErastus itoh tin aKorint, be noriŋ aTrofimus toməsah itoh len naut aMiletus.††

²¹ Nahəbati hən naut susus dereh tegəmai, gisaṽsaṽut gəm a m̄o. AEpulus mai aPutens mai aLinus mai aliten aKlautia mai nəbathudud nadələmian þisi lukel na-ke-ivoi-an mai gaiug.

* **4:10:** *Temas:* Kol 4.14; Flm 24; *Titus:* 2Kor 8.23; Kal 2.3; Tit 1.4 † **4:11:** *Luk:* Kol 4.14; Flm 24; *Mak:* Uman 12.12, 25; Kol 4.10; Flm 24 ‡ **4:12:** *Tikikus:* Uman 20.4; Efe 6.21-22; Kol 4.7-8 § **4:13:** *Troas:* Uman 20.6 ** **4:19:** *APrisilla mai aAkwila:* Uman 18.2, lokis aPrisilla hən aPriska am; *Onesiforus:* 2Tim 1.16-17 †† **4:20:** *Erastus:* Uman 19.22; Rom 16.23; *Trofimus:* Uman 20.4, 21.29

²² Nasub̄ titoh len n̄eloñ. Navoian aGot toviol k̄emas h̄eni, tipat len gaiug.

Titus

Naloḅulat napisulan aPol totoni van hən aTitus

Ase itos naloḅulat egai?

APol itosi.

APol itosi hən nəsa?

Naloḅulat egai eṽusan aTitus hən naṽide tovoi hən na-il-a-mō-an mai naḷusanan.

APol itosi van hən ase?

APol itos naloḅulat napisulan egai van hən naulumān sua tovi tarhət san, nahəsan aTitus.

APol itos naloḅulat egai ḡais mai len naut a be?

Itosi van hən aTitus pəpadaḡ hən nasihau tovi A.D. 65 nəḅoḡ totoh len naut a Korint.

1) APol itos na-ke-ivoi-an san van hən aTitus, mai isor tuṽ mōsi (1.1-4)

2) Naḷusanan hən naṽide hən na-il-a-mō-an hən alat siYesu (1.5-16)

3) Naḷusanan hən naṽide alat siYesu limashusuri (2.1-3.11)

4) Len nakelean naməkot siPol, esudəlaḡ aTitus (3.12-15)

Na-ke-ivoi-an van hən aTitus

¹ Ginau, aPol, nutos naloḅulat napisulan egai. Novi naslev sua siGot, novi ahai pispisul sua siYesu Kristo hən nəḅeum mōs nadəlomian silat aGot tolekis hən galito mai hən nəḅilav mai galito, naləḅoian hən nakitinan tonor hən naḅoruan siGot.

² Nəḅathut nadəlomian mai naləḅoian enan evi nə-vatvat-viri-an hən nəmauran vi sutuai. AGot nakitinan ikel gat nəmauran enan a tahw hən natuḅatan hən nəḅoḡ gail ta sutuai.

³ Be len nəḅoḡ tonor, gai tolekis həni, aGot, tolav kuv gidat dan nəsaan sidato, ikel vəhot nakitinan len nasoruan san ale isor idaḡ mai ginau hən nəḅikel uri.

⁴ Nutos naloḅulat egai van hən gaiug, aTitus, gotovi anatugw kitin len nadəlomian dartokade.* AGot Tata mai aKristo aYesu tolav kuv gidat dan nəsaan sidato, areviol kəmas hən navoian mai gaiug, mai arigol nələḡ tikad natəḡat.

Nauman seTitus len naut a Krit

⁵ Nəḅoḡ notoriḡ gaiug len naut a Krit, nugole hən gəḅigol tinor nahudhuuman topat sal, mai hən gəḅitabtabuh len aelta gail len navile ḷisi, hum notokele mai gaiug.

⁶ Hən gəḅitabtabuh len aelta ideh, nəmauran san imagegai tia ke: atenan inor len nəhon nəvanuan gail, etəgau gat nəmauran nəlahan tokade mai asoan tosua ḡai, anatun gail lukad nadəlomian, ləsəkad nəmauran totaṽtaṽor, mai nəkadulit səhaihai.

⁷ Nəḅoḡ gəḅitabtabuh len avan ideh hən ḅekətkəta təban alat siYesu, hən aGot ḅeriḡ nauman san len navəlan; gitabtabuh ḡai len atenan, nəmauran san tonor tia len nəhon nəvanuan gail. Gai səpatpat gai məhat, nələl paḡpaḡ san satutut, satərog, sagol nasənanan mai saləḡon masuṽ hən natite.

⁸ Avil ehəhaṽur hən nəvanuan gail ləḅəḅis lohoim san, ale ekətkəta təban galito ivoi. Gai eləmas bun navoian, ikad nənauan tovoi, inor, veveu buni mai etəgau gat nəlon gabag.

⁹ Etəgau gat na-ke-uri-an nakitinan dattoṽusani həni tia, hən ḅeləḅoi ḅəḷusan ḅinor, hən ḅigol nəvanuan ləḅeləḡon ḅivoi am len nələlito, ale hən ḅikel vəhot nəsaban silat lotosor tas naḷusanan enan tonor.*

¹⁰ Husur ikad nəvanuan isəḅur ei len naut a Krit, lotomətahun naḷusanan tonor, lotosor walwal kəmas ḡai mai lotogəḡaras. Galit isəḅur ludaḡ len na-tiv-dalusi-an hən ləḅinor len nəhon aGot.

* **1:4:** 2Kor 8.23; Kal 2.3; 2Tim 4.10   * **1:9:** Hən naves 6-9, 1Tim 3.2-7

11 Kəkol gat nabuŋolito husur lomədas nəbathudud kavkav gail nəboŋ lotoŋusan hən nəsa sanor hən ləbēpusan həni, mōs nəvat.

12 AuleKrit sua, tovi ahai kelkel ur sua salit gabag, nənauan san eŋitoŋ hən esagw, ale ike, “Alat a Krit lovi vanuan nalibliboŋan tabtab, lovi vanuan sasa lotoləŋon ke ligol nasənahān; luhan təməhav, lupetəmas hən nauman.”

13 Gai ekitin. Husur natgalenan, gikel ŋuli idan len galito hən ləbimaŋur len nadəlomian

14 hən asike ləbəsəsələŋ am hən nəbəl sakitin seŋu gail mai nakelean todaŋ silat lotopair dan nakitinan.

15 Len alat lotoveveu, natit ŋisi iveveu; wake len alat nəmauran salit tobīŋbīŋal mai alat ləsəkad nadəlomian, natit toveveu ebuer, nənauan salit mai nəlolit ebiŋbīŋal.

16 Lusor idan ke lotoləboi aGot avil len nagolean salito lotətəs gole. Lusa vəsa tibatbat, ləsagol nəsa aGot tokele, ale lodədas ləbīgol natideh tovoi.

2

Naŋide hən naKristen timabe?

1 Be gaiug Titus, gikel natgalenan tonor hən naŋusanan nanoran tokitin.

2 Vusan nəhaŋut gail hən asike ləbīgol təməhav hən natideh, hən ləbinor hən nəvanuan gail ləbēputsan galito len nənauan salito, mai hən ləbetəgau gat galit gabag. Limasnor kitin len nadəlomian, len na-ləmas-buni-an, len nə-daŋ-buri-an tobəlav.

3 Len naŋide tomagenan, vusan nəbareab gail hən ləbēhusur masuŋ hən naŋisal siGot len naŋide salito, hən asike ləbelibəŋ, sor mədas nahəsān avan ideh, ale hən asike nəwai todaŋ biwol hən nəmauran salito. Ao, limasŋusan hən nəsa tovoi.

4 Imagenan hən ləbīgol alatpəhaŋut, ləsavi bareab, nəlolit evi pan hən ləbələmas bun asoalit gail mai anatulit gail,

5 hən ləbetəgau gat galit gabag, hən ləbiveveu, hən ləbeum a im salit gail, hən ləbivoi, hən ləbitoh len navəlan asoalit səbolit gail hən ke avan ideh asike bisor bisa hən nasoruan siGot.

6 Len naŋisal enan, gikel koti mai nəmantuhmar gail hən ləbetəgau gat galit bivoi, gol leləŋon tivoi am len nəlolito.

7 Len natit ŋisi gaiug gimasgol navoian hən nəvanuan gail ləbīgol tətəŋ hən gaiug. Len naŋusanan samŋ geŋusan nəmauran tonor, geməlas len nauman samŋ,

8 mai gikel nakitinan hən nəvanuan gail ləbedədas ləbisabi ke gotosab, hən ke alat lotosor tas gaiug, nahurulit bisa, bathut ləsəkad natideh tosa hən ləbisor husur gidato.

9 Len natit ŋisi, naslev gail limasgol nəsa amasta salit gail lotokele, ligol amasta salit gail lehəhaŋur ale salisor təlmam,

10 salevənah ben galito, avil len naŋide hən nəmauran salito limasnor hən amasta salit gail ləbələboi ləberīŋ nadəlomian len navoian salito. Imagenan, len natit ŋisi ləbīgole, ligol naŋusanan siGot tolav kuv gidato dan nəsaan sidato tikab, tepəhas.

11 Nokəmaienan husur navoian, aGot toviol kəmas həni, evisi tia, ilav kuv nəvanuan ŋisi dan nəsaan salito.

12 Eŋusan gidat hən datbīke “Aoa,” hən naŋoruan tosa savi siGot mai naləŋonian gail sinavile a pan. Ale eŋusan gidat hən datbitoh len nənauan tovoi, nanoran mai naŋoruan siGot len nəmauran kavkav sidato,

13 nəboŋ datbitoh vir nə-vatvat-viri-an tovoi buni. Nə-vatvat-viri-an dattotoh viri evi navisian namənas siGot sidato toyalyal tovi aYesu Kristo, tolav kuv gidato dan nəsaan sidato.

¹⁴ Gai eviol hən gai gabag mōs gidato hən bilav kuv gidato dan nəsaan tobaŋis gat gidato mai hən biŋol datbiveveu mōs gai gabag suŋan nəvanuan gail lotovi esan kitin lotoləŋon bun nagolean tovoi.*

¹⁵ Gikel ur natgalenan, gigol nəvanuan leləŋon tivoi am len nəlolito, gikel nəsaan salit mai galito hən ləbinor. Avan ideh satinau kəmas hən nədaŋan sam̄ hən na-il-a-mō-an.

3

Navide tonor

¹ Titus, gisor hən alat siYesu ei hən ləbinau gati ke limastoh len navəlan alat lotoil a mō mai nəgavmen, limasgol nəsa lotokele mai limasutaut hən ləbiŋol nauman p̄isi tovoi.*

² Salisor mədas nahəsan avan ideh, salevitvituh, be len nəsa ləbiŋole limasgol mədau həni, lerin galit a pan van hən nəvanuan p̄isi.

³ Bathut gidat am, a mō datovi nahovon gail, datsagol nəsa aGot tokele. Na-ləŋon-buni-an hən natit gail ləsavi sidato mai natideh togol nibedat o nənauan sidat toləŋon tovoi lan losəhar gidato len naŋisal tosa, gol gidat datovi slev hən gail. Datutohtoh len naləŋonian hən nasənahān mai nəlodat evənvənah. Nəvanuan gail lomətahun bun gidato, mai datomətahun bun gidat gabag vəsa.

⁴ Avil nəboŋ navoian mai na-ləmas-buni-an siGot Nə-lav-kuvi-an dan nəsaan sidato tovisi,

⁵ gai ilav kuv gidato dan nəsaan sidato, savi bathut nauman gail tonor dattogole avil husur ke nəlon totaŋis gidato. Elisov gidat hən nədaŋan seNunun, lav mai gidato nəpasian veveu mai natuḅatan veveu.*

⁶ AGot, len aYesu Kristo Nə-lav-kuvi-an dan nəsaan sidato, evur san habat hən aNunun len gidato.

⁷ Ale, imagenan, len navoian toviol kəmas həni, aGot erin gidato ke dattonor, naut kəmas datsanor. Nəboŋ togole, ilav nə-vatvat-viri-an hən nəmauran vi sutuai mai gidato hən datbikade.

Nagugunian hən naləbulat egai

⁸ Goləboi gəbeil gəgat len nasoruan enan. Ale nuke gidan hən gəbikel natgalenan, hən alat lotorin nəlolit len aGot ləbeməlas len nagolean navoian gail, ale hən ləbidaŋ len gail. Natgalenan luvoi buni mai lovi tarhət sinəvanuan p̄isi.

⁹ Be gebulatut dan navitvituhan kəmas, nasoran husur nəbathuyah,* na-sor-balbal-an mai nəbalan husur nalo seJu. Lovi naut kəmas, ləsgol natideh.

¹⁰ Gikai tas avan ideh biŋol bikad nətarhəbalan ḅeru, kel maii vəha-sua ale vəha-ru, beti bulatut dani.*

¹¹ Goləboi nəvanuan tomaienān, nəlon ikabkəbur mai isa. Eləboi nəsaan san be igole sal.

Nakelean naməkot

¹² Nəboŋ nəbesəvat aArtemas o aTikikus van hən gaiug, hisi hən gəbegəm hən ginau len naut a Nikopolis, husur nunau səhoti tia ke nitoh ei len nəboŋ hən naut susus.*

¹³ Gehisi hən gəbevi tarhət siSenas, nauluŋan hən nalo, mai aApollos, hən asike arḅipar tideh len nəyaran səlaru.*

¹⁴ Nəvanuan nadəlomian sidat gail salitoh kəmas, be limasdaŋ len nauman tovoi gail. Beti loləboi ləbevi tarhət sinəvanuan gail lotopar, lotovi məsal.

¹⁵ Galit p̄isi lototah mai ginau luke, “Ivoi,” van hən gaiug. Gike “Ivoi,” mai alat ei lotoləmas bun gidato len nadəlomian. Navoian aGot toviol kəmas həni, tipat mai gamit p̄isi.

* **2:14:** Psa 130.8; Eze 37.23; Exo 19.5; Deu 14.2; 1Pit 2.9; Efe 2.10   * **3:1:** Rom 13.1; 1Pit 2.13   * **3:5:** Efe 5.26

* **3:9:** 1Tim 1.4   * **3:10:** Mat 18.15-17   * **3:12:** Uman 20.4; Efe 6.21-22; Kol 4.7-8; 2Tim 4.12   * **3:13:** Uman 18.24; 1Kor 16.12

Filemton

Naloʻbulat napisulan aPol totdosi van hən aFilemton

Ase itos naloʻbulat napisulan egai?

APol itosi.

APol itosi hən nəsə?

Naloʻbulat napisulan egai eus aFilemton hən ʔikad tas naslev san togam yav dani. Naslev enan, nahəsən aOnesimus, egəm vi nəvanuan nadəlomian tia, evi naKristen sua.

APol itosi van hən ase?

APol itos naloʻbulat napisulan egai van hən naKristen sua, nahəsən aFilemton.

APol itos naloʻbulat napisulan egai ʔais mai len naut a be?

Itosi van hən aFilemton pəpadaŋ hən nasihau tovi A.D. 63 nəboŋ totoh len naim bəbaŋis aRom.

Ahai pispisul, aPol itos naloʻbulat napisulan egai, van hən nabubur san, aFilemton.

Eus aFilemton hən ʔikad tas naslev san togam yav dani, nahəsən aOnesimus. Nəboŋ aOnesimus totoh a tut hən aFilemton, aPol evi tarhət san hən ʔegəm vi nəvanuan nadəlomian len aYesu. ʔa aOnesimus, ʔetəlmam hən aFilemton, dereh tevi naslev san tətəs, be dereh tevi aʋan am len nadəlomian.

Goləboi gəbepəpəhun naloʻbulat egai len nahudhut tovat. (1.1-25)

1) APol mai aTimoti arukel nahəhaʋuran səlaru mai aFilemton (1-3)

2) APol esipa vi təban aGot hən aFilemton, ale isor tuʋ mōsi (4-7)

3) APol eus aFilemton hən ʔilav təlmam hən aOnesimus, naslev san togam yav dani (8-22)

4) Nəvanuan galevis am lukel nahəhaʋuran salit mai aFilemton (23-25)

Na-ke-ivoi-an van hən aFilemton

¹ Ginau, aPol, nutos naloʻbulat napisulan egai; ginau, lotobaŋis gat ginau husur aYesu Kristo, mai aTimoti tovi aʋadat len nadəlomian. Nutosi van hən gaiug, aFilemton, gotovi aʋanaməru len nadəlomian namrtoləmas bun gaiug mai gotoum mōs aKristo hum ginaməru.*

² Nutosi van hən aApfia am, tovi aʋavinenaməru len nadəlomian, mai aArkippus* tovi nasoltia seKristo hum ginaməru, mai alat siYesu am len naim sam.

³ AGot aTəmadat mai Nasuʔ, aYesu Kristo areviol kəmas hən navoian mai gamito, arigol nəlomit tikad natəmat tabtab.

Nasipaan mai na-sor-tuʋ-an

⁴ Nəboŋ notosor husur gaiug len na-sor-tuʋ-an sagw, nosipa vi təban aGot akis,

⁵ husur nosəsələŋ ke gukad nadəlomian sal len Nasuʔ, aYesu mai goləmas bun nəvanuan san ʔisi.

⁶ Nusor tuʋ ke nadəlomian gotokade mai gidato togol nəlodat togəm vi sua, dereh tevi məhat len naləboian sam, gol gəbələboi navoian ʔisi lotovi sidato len aKristo.

⁷ Na-ləmas-buni-an sam enan igole tia ke nukemkem masuʋ mai noləŋon ivoi am len nələgw husur, len gaiug, Wawa, nələn alat siGot, ivoi habat am.

APol isor mai aFilemton husur aOnesimus

⁸ Imaienan, naut kəmas len aKristo nukad na-il-ʔuri-an hən nəbikel mai gaiug nəsə gəbimasgole, nəsakəmaienan.

⁹ Nonjir gaiug bathut na-ləmas-buni-an sidaru. Ginau boh aPol, notovi haʋut tia mai lotobaŋis gat ginau mōs aKristo aYesu.

---

* 1:1: Flm 13, 22-23   * 1:2: Kol 4.17

¹⁰ Ginau, noŋir gaiug m̄os anatugw, aOnesimus, togəm vi natugw uluñan len nadəlomian nəboŋ nototoh len nə-baŋis-gati-an sal.*

¹¹ A m̄o Onesimus sagol natideh savoi hən gaiug, savi tarhət sam̄ wake gagai gai eləboi biŋol natit p̄isi b̄ivoi, evi tarhət sidar p̄isi.*

¹² Nosəvat atenan təlman van hən gaiug, gai tovi nəlogw kitin.

¹³ A m̄o, noləŋon ke netəgau gati hən b̄eum esagw len namilen̄ nəboŋ nototoh len nə-baŋis-gati-an m̄os na-kel-uri-an tovoi.

¹⁴ Avil noləŋon nəbiŋol nəsa gəb̄idañ hən̄i ŋai. Nomətahun gəb̄iŋol nəsa tovoi husur notokele ŋai be noləŋon ke dereh giŋole husur naləŋonian sam̄ ŋai.

¹⁵ Hum ma aOnesimus totoh a tut dan gaiug kəkereh tia hən ke dereh gəb̄ikade vi sutuai,

¹⁶ asike evi slev am. Dereh tivoi səhor naslev, tesuñan aṽañ gəb̄eləmas buni. Ginau noləmas buni, avil gaiug goləmas masuṽ hən̄i səhor ginau notoləmas buni. Dereh geləmas buni hum naslev sam̄, be savi naslev ŋai, dereh geləmas buni husur evi aṽañ len Nasuḅ.

¹⁷ Imaianan, gəb̄inau ke gidaru dartoḅon len nauman, givoi hən gai suñan gəb̄ivoi hən ginau.

¹⁸ Avil len natideh gai biŋol b̄isa hən gaiug o b̄ikabut sam̄, gerin̄i len nəkabut sagw.

¹⁹ Ginau, aPol, nutos nategai hən navəlagw səb̄ogw: ginau nisar gele. Noləboi nəb̄ikele mai gaiug ke, gaiug səb̄om̄, nəmauran sam̄ vi sutuai evi nəkabut gotokade len ginau.

²⁰ Evoi, Wawa, aFilemton, nuke gevi tarhət sagw bathut nadəlomian dartokade len Nasuḅ aKристо; giŋol neləŋon tivoi am len nəlogw.

²¹ Husur noləboi buni ke dereh giŋol nəsa notousi nəboŋ nototos napisulan egai van hən gaiug. Evoi, noləboi ke dereh giŋole tesəhor habat hən nəsa notousi.

²² Ikad natsual am: utaut hən narum̄ tesua vir ginau. Husur nuvatvat viri ke aGot dereh tisor var na-sor-tuṽ-an sam̄ gail ale tidañ hən̄i ke netəlmam van varis gamit tətəs.

Nasudəlañian

²³ AFilemton, nasoruan naməkot sagw imaiegai: AEpafraŋ totoh mai ginau len nə-baŋis-gati-an husur nauman togole m̄os aKристо aYesu, gai ike, “Ivoi,” van hən gaiug.*

²⁴ Ale aMak, aAristarkus, aTemas mai aLuk lotoum mai ginau, galit lokəmaianan van hən gaiug.†

²⁵ Nasuḅ, aYesu Kристо m̄au teviol kəmas hən navoian mai nanunumito.

* **1:10:** Kol 4.9   * **1:11:** Len nasoruan ta Kris, nəhes Onesimus namilen ike eləboi biŋol natit p̄isi b̄ivoi.   * **1:23:** Kol 1.7, 4.12   † **1:24:** Mak: 2Tim 4.11; Aristarkus: Uman 19.29, 27.2; Kol 4.10; Temas: Kol 4.14; 2Tim 4.10; Luk: Kol 4.14; 2Tim 4.11

NaIpru gail

Naloḅulat napisulan van hən naIpru gail

Ase itos naloḅulat napisulan egai?

Datsaləboi as totoṣi. Len alat lotokad namitisau, ta m̄o galevis lunau ke aPol o aParnapas totoṣi, ta daməṅai galevis lunau ke aAḅollos totoṣi husur nasoran san ebutəlas mai igomah.

Itos naloḅulat napisulan egai hən nəsa?

Itosi hən alat siYesu asike ləḅiteh dan nadəlomian lotokade lan. Isor vəsvəsaii ke, nalo siMoses tous naviolan hən natutumavan sil nəsaan, inoṅ, husur aYesu totutumav hən gai vəha-sua tovi naməkot. Salipair dan aYesu hən ləḅetəlmam tətəs hən navide seJu gail. Ləḅigole dereh lipanis habat sile.

Itosi m̄os ase?

Alat lotokad namitisau lunau ke totoṣi m̄os alat siYesu len naut sua, ale nəvanuan isoḅur ei lovi Ju.

Itosi ḅais mai len naut a be?

Alat lotokad namitisau luke totoṣi len nasihau sua len nasihau A.D. 66 vəbar A.D. 96, be ləsaləboi naut totoṣi lan.

- 1) Len aKristo, aGot evəhot gai (1.1-3)
- 2) AKristo iyalyal səhor aṅel gail (1.4-2.18)
- 3) AKristo iyalyal səhor aMoses mai aJosua (3.1-4.13)
- 4) AKristo evi ḅiltihai tutumav səhor ahai tutumav ḅisi (4.14-7.28)
- 5) Na-kel-gati-an aGot tota gati len nəda heKristo esəhor na-kel-gati-an ta m̄o tota gati len nəda herivatvat gail (8.1-9.22)
- 6) Nəboṅ aKristo totutumav hən gai esəhor naviolan ideh ahai tutumav gail lototutumav həni (9.23-10.39)
- 7) Nadəlomian silat ta sutuai (11.1-40)
- 8) Nəmauran timabe hən aGot ḅehəhaṽur həni? (12.1-13.19)
- 9) Na-sor-tuṽ-an mai nasoruan naməkot (13.20-25)

ANatun aGot

¹ Sutuai tia len ahai kelkel ur gail, aGot isor vəha-səḅsoḅur mai atəmadat gail ta sutuai len navide tiltile gail.

² Len nəboṅ galegai hən nanoṅan hən navile a pan, aGot isor. Len aNatun isor mai gidato. Itabtabuh len aNatun hən natit ḅisi ləḅevi esan səḅon. Len aNatun, aGot igol nəmav mai navile a pan mai natit ḅisi lan.*

³ ANatun evi nam̄ialan hən namənas hən nəyalyalan siGot. Ilav kot aGot, eḅitoṽ hən naḅoruan siGot. Len nasoruan hən nədaṅan san etəgau gat natit ḅisi hum lotomaienan. Nəboṅ togol naveveuan dan nəsaan, ebətah len navəlan nəmatu seKiṅ len nəmav a məhat.*

ANatun aGot iyalyal səhor aṅel gail

⁴ Imaienan aGot igol aNatun iyalyal səhor aṅel gail, hum nəhes aGot tolav maii toyalyal səhor nahəsəlit gail.

⁵ Husur aGot sakel mai aṅel ideh ke,

“Gaiug govi aNatugw ulum̄an,
daməṅai noḅəm vi Təmañ.”

Ale aGot sakel mai aṅel ideh ke,

“Ginau dereh nevi Təman,

* 1:2: Jon 1.3   * 1:3: Jon 1.14; Kol 1.17; Ipru 7.27; Mak 16.19

ale atenan tevi Natugw.”*

6 Ale tətəs am, nəboŋ aGot togol ahai a m̃o san ðegəm vi lan navile a pan, ike,
“Aŋel þisi siGot lilotu həni!”*

7 Nəboŋ tosor husur aŋel gail, aGot ike,
“Nugol aŋel sagw gail losum̃an nəlan,
loum sagw hum nəhab towunwun.”*

8 Be nəboŋ tosor mai aNatun ike,
“O Got, nabiltihai bətbətah sam̃ hum sekiŋ
ipət vi sutuai sutuai,
nanoran sam̃ ehum nəhai sekiŋ
gotowol hən esam̃ gail lan.

9 Goləmas bun nanoran,
gomətahun bun nəsaan.
Imaienan, aGot tovi aGot sam̃ evəhas gaiug,
eþir naoil hən nahəhaʋuran len gaiug
səhor avan ideh gail am.”*

10 AGot ikele am ke,
“Nasuð, len natuðatan gorin̄ nəpaudesen hən navile a pan,
ale nəmav, gotoum həni hən navələm̃ gəlaru.*

11 Dereh natgalen þisi limasig,
hum nahurabat tomatu van van̄om.
Be gaiug dereh gitoh vi sutuai.

12 Dereh gebul gat nəmav mai navile a pan
hum nahurabat naut susus,
ale gel gəlaru hum nahurabat artomatu.
Be gaiug, gəsagəgel boŋ ideh
ale nəmauran sam̃ asike inoŋ vi sutuai.”*

13 Ale aGot sakel mai aŋel ideh ke,
“Gebətah tarhət nəmatu sagw,
vir nəberin̄ naenemi sam̃ gail pipit narieŋ gəlaru
hən ləbevi ut kəmas.”*

14 Be aŋel gail lumabe? Lovi nanunun hən nauman siGot ŋai. Esəvat galit hən ləbevi
tarhət silat, gai tolav kuv galit dan nəsaan hən ləbikad nəmauran vi sutuai.

2

Sadatirusrus vi tut dan nakitinan

1 Husur natenan, datimastəgau gat nakitinan dattosəsəloŋ həni tia, hən asike
datþirusrus vi tut dani.

2 Husur, len aŋel gail aGot isor, ale nasoruan san egəm vi lo, ipat tin. Ale nəvanuan toþur
kotovi o sagol nəsa tokele, ipanis tonor hən nəsa togole o sagole.*

3 Imagenan, asike datþinau natenan totibau aYesu togole, nə-lav-kuvi-an dan nəsaan
sidato, datigam yav dan nəpanismen siGot mabe? Nasuð m̃au ikel ur metəkav hən nə-lav-
kuvi-an enan dan nəsaan, beti alat lotosəsəloŋ həni lukel koti mai gidato ke tovi kitinan.

4 Ale aGot am ikel uri ke tovi kitinan. Namerikel gail lotokel kot aYesu, namerikel
nəvanuan lotomaŋmaŋ len gail, namerikel lotogol nədaŋan san toþarþar, mai naviolan

* **1:5:** Psa 2.7; 2Sam 7.14 * **1:6:** Deu 32.43 * **1:7:** Psa 104.4 * **1:9:** Psa 45.6-7 * **1:10:** Len naut egai nəvanuan
totos nəbe enan isor husur aGot hum tovi vanuan tokad navəlan gəlaru. * **1:12:** Psa 102.25-27 * **1:13:** Psa 110.1

* **2:2:** Uman 7.53. Len naut egai ikel nadələmian seju gail ke, aGot ilav nalo mai aŋel gail lotolavi mai a Moses.

seNunun, aGot topəpehun gail tonor hən naləŋonian san, natgalen ƣisi lukel uri ke tovi kitinan.*

AYesu, aNatun Nəvanuan

⁵ Navile a pan ƣegəmai, dattosor husuri gagai, aGot sariŋi len navəlan aŋel gail.

⁶ Husur len natosian, len naut sua avan sua ikel koti ke,

“Got, nəvanuan lovi sa hən gəbinau galito?

Anatun nəvanuan ase hən gəbəkətkəta təban?

⁷ Len namityal toŋidol ŋai goriŋi a pan kəkereh len aŋel gail,

ale goputsani hən ƣikad nəyalyalan hum nəkraun sekiŋ.

⁸ Goriŋ natit ƣisi len navəlan.”*

Nəboŋ aGot toriŋ natit ƣisi len navəlan, eriŋ natit ƣisi, natideh səpat. Gagai datsaris natit ƣisi len navəlan sal.

⁹ Be nəsa dattorisi imaiegai ke: datoris aYesu, len namityal toŋidol ŋai aGot “toriŋi a pan kəkereh len aŋel gail,” egəm vi vanuan. Ale datoris aGot toputsani hən ƣikad nəyalyalan hum nəkraun sekiŋ, husur toləŋon tosa vəsa len nəmatan, hən ke, len navoian aGot toviol kəmas həni, ƣesəsəloŋ hən nabus hən nəmatan mōs nəvanuan ƣisi.

¹⁰ AGot igol natit ƣisi ale natit ƣisi ipat mōsi. Inor hən gai todaŋ hən aYesu toləŋon tosa vəmat. Husur, len na-ləŋon-isa-vəsa-an siYesu, aGot igol ke, aYesu egəm vi vanuan tonor hən toil a mō hən nəvanuan gail. Ale egəm vi ƣisal hən ƣilav kuv nəvanuan ƣisoƣur dan nəpanismen hən nəsaan salito, ale hən ƣesəhar galito hən ləbēvi natun aGot hən ləbikətəƣol hən nəyalyalan san.

¹¹ AYesu igol nəvanuan gail luveveu dan nəsaan salit gail hən ləbēvi siGot səbon ŋai. Imaienan, aYesu mai alat gai togol lotoveveu, galit ƣisi lukad aTəmalit tosua ŋai. Husur enan, nahurun aYesu səsa hən ƣekis galit hən awawa san gail.

¹² Ikel mai aGot ke,

“Dereh nikel ur nahəsəŋ mai awawa sagw gail

hən ləbələboi gaiug.

Len nəhon naƣonƣonan,

dereh nekəkai hən nə-sal-suh-gaiug-an.”*

¹³ Ikele am ke,

“Dereh neriŋ nəlogw len aGot.”

Ike,

“Ginau eg boh mai anatumw gail aGot toviol hən galit mai ginau.”*

¹⁴ Imagenan, husur anatun gail len nadəlomian lotokad nəda mai nibelito, aYesu am eƣitoŋ, egəm vi vanuan surŋan galito. Egəm vi vanuan hən ke, len nəmatan san, natəmat totəgau gat nədaŋan hən nəmatan, ƣevi ut kəmas.

¹⁵ Len navide enan, alat lotomətahw len nəmatan len nəmauran kavkav salito, aYesu igol alat lotovi slev sinamətahwan enan, lumakuv dani.

¹⁶ Imasil ke aYesu savi tarhət siaŋel gail, be evi tarhət sinəpasusan siApraham gail.*

¹⁷ Husur enan, aGot ike aYesu tesurŋan nəbathudud nadəlomian san len navide ƣisi hən ƣegəm vi ƣiltihai tutumav, nəlon ƣitanis nəvanuan gail, ale hən ƣidaŋ len nəsa aGot toriŋi len navəlan. Egəm vi ƣiltihai tutumav hən ƣetutumav sil nəsaan sinəvanuan gail hən aGot ƣeruƣat galit dan nəsaan salito.*

¹⁸ Bathut aYesu toləŋon tosa nəboŋ aSetan totaltal soƣuer ke tigol nəsaan, gai eləboi ƣevi tarhət salito nəboŋ aSetan ƣitaltal ke ligol nəsaan.

* 2:4: Mak 16.17-18, 20; Uman 5.12 * 2:8: Psa 8.4-6 * 2:12: Psa 22.22 * 2:13: Isa 8.17-18 * 2:16: Isa 41.8-9

* 2:17: Flp 2.7; Ipru 5.2, 4.14-15, 7.26-28; Lev 4.20, 26, 35, 16.6, 10-11

3

AYesu iyalyal səhor aMoses

¹ Imagenan bathudud mættovi siGot səbõn, aGot ekis ginamit mai gamito hæn datbevi lan nәмav. Mitinau vahvahur aYesu egaii, evi ahai pispisul siGot mai abiltihai tutumav dattokel ur nadәlomian dattokade lan.

² AYesu idañ len aGot totabtabuh lan, igol nәsa tokele, sumñan aMoses todañ len aGot hæn bekәtkәta tәban naim siGot tovi alat siGot.*

³ AGot ebunusi ke, aYesu inor hæn nә-sal-suhi-an səhor aMoses, hum nәvanuan na-um-im-an tonor hæn nә-sal-suhi-an səhor naim toum hәni.

⁴ Husur naim pisi ikad nәvanuan na-um-im-an toum hәni, be aGot eum hæn natit pisi.

⁵ AMoses idañ len aGot hum nәvanuan nauman tokәtkәta tәban naim siGot tovi nәvanuan san gail. Nәsa aMoses togole ehum nasoruan kәta tokel kot nәsa aGot bikelе balai.

⁶ Be aKristo tovi aNatun aGot idañ len aGot, ale naim kavkav siGot ipat len navәlan. Ale datovi im san. Datbeil bur namәtahwan, datbetәgau gat nә-vatvat-viri-an dattokade len aKristo, ale datbeviv hәni, datovi vanuan san gail, datovi im siGot.

Na-sor-vәsvәsaii-an hæn Nәbe 95

⁷ Imagenan, ehum aNunun aGot tokele, ike,

“Damәñai, mәtbesәsәlon hæn nadolon aGot,

⁸ nәlomit timabur, sa-nәkadumit tihaihai
sumñan atәmamit gail ta sutuai lotohaihai
nәboñ lotopair dan ginau,

lototaltal kitev nәdañan sagw ke imabe

len naut masmas tobbәsw.

⁹ Len naut ei atәmamit gail ta sutuai
lukoblen kitev nәdañan sagw ke tomabe,

luke leris nәdañan sagw,

ale len nasihau gail van vәbar nasihau tovi 40 lorisi len nәsa notogol gail.

¹⁰ Husur enan nәlogw epәñas naur enan, ale nuke,

‘Akis nәlolit ipair dan ginau,
ale lәsalәboi sәhot navide sagw gail.’

¹¹ Ale len nәlol pañpañ sagw,

nuta gat na-kel-gati-an sagw len nahәsagw ke,

‘Asike lobis len naut nәñavñavan sagw boñ ideh.’ ”*

¹² Bathudud nadәlomian, mәtelәlәgau ke gamit ideh asike ikad nәsaan len nәlon, asike nәlon ipar dәlomian. Sa-nәlomit timaienan hæn bipair hæn gamito dan aGot tovi nәkadun nәmauran.

¹³ Be mitigol mәtelәñon tivoi am len nәlomit gabag akis, len nәboñ pisi dattokisi hæn “damәñai,” sal, hæn nagәgәrasan hæn nәsaan asike bigol gamit ideh bihaihai dan aGot.

¹⁴ Husur datbetәgau gat nadәlomian dattokade len aKristo van vәbar nagilen, hum dattogole nәboñ dattotubәt riñ nәlodat lan, namilen ke dattokatәpol mai aKristo len nәsa tovi esan.

¹⁵ Hum natosian siGot toke,

“Damәñai, mәtbesәsәlon hæn nadolon aGot,

nәlomit timabur, sa-nәkadumit tihaihai,
sumñan atәmamit gail ta sutuai lotohaihai
nәboñ lotopair dan aGot.”*

¹⁶ Nәvanuan lotosәsәlon hæn nadolon aGot ale lotopair dani, as galito? Lovi vanuan gail aMoses tosәhar galit dan naut a Ijip.

* 3:2: Num 12.7 * 3:11: Psa 95.7-11 * 3:15: Psa 95.7-8

17 Ale len nasihau gail van vëbar nasihau tovi 40, nëlon aGot epëjas as galito? Nëlon epëjas alat lotogol nësaan, nibelit lototeh, lotomat len naut masmas toëëbesw.

18 Ale nëboj aGot toke, “Asike loëis len naut nëjavjavan sagw boj ideh,” isor mai as galito?* Ikel naten mai alat lësagol husur nësa tokel mai galito.*

19 Imaienan, datobunusi ke, husur lotopar dëlomian lan, lësälëboi lëëëëis len naut nëjavjavan san.

4

1 Na-kel-gati-an siGot hën datëëëis len naut nëjavjavan san ipat sal. Imagenan, datimaslëlagau, datemëtahw ke gamit ideh asike ëëëis lan.

2 Husur na-kel-uri-an tovoi hën nëjavjavan enan, gidat am datosëseloñ hëni suñan galit ta sutuai. Be nasoruan enan savi tarhët salito husur losëseloñ këmas hëni ñai, lësasëseloñ hëni len nadëlomian.*

3 Husur gidat dattokad nadëlomian lan datoëis len naut nëjavjavan san. Galit am, ehum aGot toke,
“Ale len nëlol pañpañ sagw,

nuta gat na-kel-gati-an sagw len nahësagw ke,

‘Asike loëis len naut nëjavjavan sagw boj ideh.’ ”*

Ekëmaienan naut këmas nauman san gail tohav nëboj togol navile a pan tonoñ.

4 Husur len naut sua len natosian siGot, isor husur nëmariboñ na-vëha-mëlevru-an, ike,
“Len nëmariboñ na-vëha-mëlevru-an, aGot injavjav dan nauman san pësi.”*

5 Ale hum tokele tia, “Asike loëis len naut nëjavjavan sagw boj ideh.”*

6 Imaienan, naut enan ipat sal mës nëvanuan galevis hën lëëëëis lan. Ale alat ta mës lotosëseloñ hën na-kel-uri-an tovoi hën nëjavjavan enan, lësäëis lan husur lësagol husur nësa aGot tokele.

7 Ale aGot erinjë nëboj sual am, ekisi hën “Damëñai.” Len nëboj tohusur habat hëni, len nëë siTevit, aGot ikel nësa tokele a mës, ike,

“Damëñai, mëëëëseloñ hën nadolon aGot,

nëloimit timäbur, sa-nëkadumit tihaihai.”*

8 Mitinau aJosua nëboj tosëhar nëvanuan gail vi lan naut aGot tokel gati ke likade. Gai tagol nëvanuan gail lëtëkad nëjavjavan hum aGot tokel gati, asike aGot tasor a tahw husur nëboj tile hën nëjavjavan.*

9 Imagenan, nëjavjavan ipat sal mës alat siGot, hum nëjavjavan siGot len nëmariboñ na-vëha-mëlevru-an.

10 Husur nëvanuan toëis len nëjavjavan siGot, injavjav dan nauman san, suñan aGot tojavjav dan nauman san nëboj togol navile a pan tonoñ.

11 Imagenan, datehisi hën datëëëis len naut nëjavjavan enan. Gidat ideh satiteh, satigol tëtöñ hën atëmadat ta sutuai lësagol husur nësa aGot tokele.

12 Husur nasoruan siGot imaur, igol nësa aGot tosor mësi. Ikan sëhor näbu nëëalan ideh tokan naut toru. Etiv pëpëhun nëmauran dan nanunun, nakobkob dan nësa topat burhubëlasehw. Elëboi ëëpëpëhun navoian dan nësaan len nënauan mai natit nëvanuan tonaunau gail lotosusuah len nëlon nëlolito.

13 Sëkad natideh tosusuah dan aGot, be natit pësi sëkad në-kabut-gole-an am, iparpar hën aGot ëëëëta bunusi. Ale gai boh, datimaskel natit pësi dattogole maii.

AYesu, äbilitihai tutumav toyalyal

* **3:18:** Psa 95.11 * **3:18:** Hën naves 16-18, ris Num 14.1-35 * **4:2:** Len natosian galevis ta sutuai ike: *Be nasoruan enan savi tarhët salito husur lësëkad nadëlomian silat lotosëseloñ husur aGot.* * **4:3:** Psa 95.11 * **4:4:** Gen 2.2 * **4:5:** Psa 95.11 * **4:7:** Psa 95.7-8 * **4:8:** Deu 31.7; Jos 22.4

¹⁴ Imagenan, husur dattokad abiltihai tutumav toyalyal, aYesu, aNatun aGot tobis len nē mav, il len nē hon aGot, datetē gau gat nadē lomian dattokel uri ke dattokade.

¹⁵ Husur datukad abiltihai tutumav tolē ŋon tosa mai gidato nē boŋ datsē daŋ. Len naŋisal p̄isi aSetan italtal ke atenan tigol nē saan, eŋitoŋ hē n totaltal ke datigol nē saan. Be gai sagol nē saan, eŋuer lan.

¹⁶ Beti, len na-il-ŋuri-an, dategē m pē padaŋ hē n nabiltihai bē tē bē tah siGot. Dategē m pē padaŋ hē n aGot toviol kē mas hē n navoian, hē n nē lon bē tanis gidato, mai hē n bē viol hē n navoian mai gidato nē boŋ datbipar vi-tarhē te-an.

5

¹ AGot ilekis hē n abiltihai tutumav dan nē vanuan gail, ale itabtabuh len atenan hē n bisor salito len nē hon. Abiltihai tutumav evi p̄isal salito van hē n aGot. Abiltihai tutumav eviol hē n naviolan gail mai aGot, ale etutumav hē n narivatvat gail sil nē saan sinē vanuan gail.*

² Ale abiltihai tutumav elē boi b̄ikad naŋide bē mē dau van hē n nē vanuan gail lototē tan, lotoyar lab dan nakitinan, husur gai am igol nē saban akis sumān galito.

³ Husur enan etutumav m̄au sil nē saan san gail mai nē saan salit gail.*

⁴ Avan ideh salē boi b̄iŋat nē hes hē n bē gē m vi b̄iltihai tutumav gai sē bon. Be ipat len aGot sē bon hē n b̄ekisi, hum tokis aAron sutuai.*

⁵ Len naŋide tomaienān, aKristo sē bon sē vat nē hes hē n bē gē m vi b̄iltihai tutumav. Be aGot ikel maii ke,
“Govi Natugw,

damē ŋai nogē m vi Tē mañ.”*

⁶ Ale len naut tile am ike,

“Govi ahai tutumav vi sutuai,

sumān aMelkisetek tovi ahai tutumav ta sutuai.”*

⁷ Len nē mauran san len navile a pan, aYesu isor tuŋ van hē n aGot tolē boi b̄ilav kuvi dan nē matan. Eŋiri hē n bē vi tarhēt san, ikai habat, namē tarur san isel, ale husur toriŋ gai len navē lan aGot len nalotuan, aGot esēsē loŋ hē ni.*

⁸ Naut kē mas aYesu tovi aNatun aGot, len na-lē ŋon-isa-vē sa-an san gail, elē boi sē hot namilen na-gol-husur-nē sa-aGot-tokele-an.

⁹ Ale nē boŋ togol natit p̄isi aGot toriŋi hē n b̄igole tonōŋ, egē m vi kadun nē -lav-kuvi-an dan nē panismen hē n nē saan, nē kadun nē mauran vi sutuai m̄os nē vanuan p̄isi lotogol husur nē sa tokele.

¹⁰ Ale aGot eriŋi hē n b̄iŋat nē hes abiltihai tutumav, hum aMelkisetek tovi ahai tutumav ta sutuai.

Mitimatmatu len nadē lomian hē n asike mē tuteh dani

¹¹ Namtukad natit isōbur hē n namtb̄ikel husur natanan, be idaŋ hē n namtb̄isor vē svēsaii husur mē tumānmaneh hē n mē tē lē boi sē hoti.

¹² Gamit mē tukad nadē lomian sutuai tia wake mē tsavi hai p̄usan sal. Hē n nē sa? Be mē tolē ŋon ke avan ideh tē ŋusan gamit tē tas am, tuŋat hē n nakitinan mē tē kav lo-tomē dmē dau len nasoruan siGot. Mē tosumān natuhtē tai ŋai tosus, salē boi b̄ihan nē hanian todaŋ sal.

¹³ Husur avan ideh tomaur len nasus ŋai, etē tan hē n nē sa tonor mai nē sa tosa, husur evi amas o likob sal.†

¹⁴ Be nē hanian todaŋ evi hanian hilat lotomatmatu, galit lotolē boi sē hot natilean hē n nē sa tonor dan nē sa tosa bathut lotogolgole akis gol ke lukad namitisau lan.

* **5:1:** Nē boŋ nē vanuan togol nē saan, nē panismen tonor hē n nē saan evi matan. Ale lotutumav hē n narivatvat hē n nē matan san b̄igel nē matan tonor hē n nē vanuan sil nē saan togole. * **5:3:** Lev 9.7 * **5:4:** Exo 28.1 * **5:5:** Psa 2.7 * **5:6:** Psa 110.4 * **5:7:** Mat 26.36-46; Mak 14.32-42; Luk 22.39-46 † **5:13:** Hē n naves 12-13, ris 1Kor 3.2

6

¹ Imagenan, nařusanan metəkav husur aKristo, dateriņi husur dattoləboii tia. Ale datimatmatu len aYesu Kristo. Sadatetuřat len nəpaudesen hən nařusanan tətas am. Datoləboii ke datimaspair dan nəsa dattogole lotolav gidat vi lan nəmatan. Datoləboii ke datimasriņ nəlodato len aGot.

² Datoləboi nařusanan husur nəbaptaisan*, mai naŵide hən dattoriņ navələdato len nəvanuan hən ĩikad aNunun aGot. Datoləboi nařusanan husur na-le-məhat-an dan nəmatan, mai nəboņ aGot ĩepəpəhun navoian dan nəsaan.*

³ Nařusanan galenan lipat. Ale aGot ĩidam ĩəni, datetibau len aKristo, datimatmatu lan!

⁴ Nəvanuan gail lotoriņ nəlolit len aYesu Kristo tia, ləberriņ gařulani, nařisal hən ləbetəlmam, hən ləřipair dan nəsaan salit tətas am, eřuer. Nəboņ namial siYesu tohut nəmargobut dan nəlolito, nəboņ lototuřat ləboi naviolan togəm len nəmav, nəboņ lotokatəřol mai aNunun aGot,

⁵ nəboņ lotoləboi navoian hən nasoruan siGot, nəboņ lotosəsəloņ hən nədaņan hən nəboņ ĩegəmai len natoħan pipihəbəlan aGot,

⁶ galit lotoriņ nəlolit len aYesu Kristo tia, ləberriņ gařulani, nařisal hən ləbetəlmam, hən ləřipair dan nəsaan salit tətas am, eřuer. Lomədas bun galito, husur, ehum lotořos gat aNatun aGot len nəhai balbal tətas, ale riņ nahur sasa len gai len nəħon nəvanuan gail.*

⁷ Mitinau nətan. Nəboņ naus tous daņir lan, nətan enan edim naus enan, natit gail lutov, luřan hən nəvanuan gail lotomabul nəhanian len nətan enan ləřihan. Nətan enan aGot ivoi ĩəni, ehəhařur ĩəni.

⁸ Be nətan ĩisa, hən natit toħum nəħau mai nəhai lotokad nasunite řai ləřitov lan, nətan enan evi ut kəmas, savoi hən natideh. Hum ma aGot ĩisemale ĩəni. Len nagilen, nəħab dereh tiħani.*

⁹ Gamit namttoləmas bun gamit řisi, naut kəmas namttokəmaianan, namtsəkad nə-lon-uri-an ideh len gamito. Namtoləboii ke, məttokad nařit gail lotovoi am: nadəlomian samit mai naŵide samit tonor hən alat aGot tolav kuv galit dan nəpanismen sil nəsaan salito.

¹⁰ Husur aGot inor buni. Asike nəlon iboņboņ hən nauman samito, mai na-ləmas-buni-an samito hən nahəsan. Arumasil nəboņ məttovi tarhət sinəvanuan san gail, hum məttogole tia, ale hum məttogol tabtab ĩəni sal.

¹¹ Be namtoləņon masuř ke, gamit řisi mitidaņ len aGot magenan van vəbar nagilen hən mətələboi buni ke, dereh mitikad řis nəsa məttovatvat viri.

¹² Samtipetəmas, be mitigol tətəř hum alat lotokad nəsa aGot tokel gati. Len nadəlomian mai na-toħ-mədau-an, ludaņ řur nəmauran todaņ vir ləřikad nəsa aGot tokel gati.

Datoləboi datřeil gəgat len na-kel-gati-an siGot

¹³ Nəboņ aGot tota gat na-kel-gati-an san van hən aApraham, husur səkad nəħes ideh toyalyal səħor esan, aGot ita gat na-kel-gati-an san len nahəsan gabag.

¹⁴ ĩkel mai aApraham ke, “Nokitin, dereh nivoi hən gaiug. Dereh neviol hən nəpasusan mai gaiug hən ləřegəm vi bathudud ĩisořur vəħa-səřsəřur am”*

¹⁵ Beti len nə-daņ-řuri-an san aApraham itoh mədau ebəlav, ale ikad nəsa aGot tokel gati.*

¹⁶ Nəboņ nəvanuan gail lotota gat na-kel-gati-an ideh, luta gati len nahəsan nəvanuan totibau səħor galito. Nə-ta-gati-an enan igol na-kel-gati-an enan eil gəgat, eməlas. Nəvanuan gail loləboii ke tovi kitinan, ale ləsaləboi ləřisor řalřal husuri am.

* **6:2:** Len naut egai, naKristen gail lukad nəbaptaisan ale nakəkasian mōs naveveuan evi naŵide seJu gail, be len nasoruan ta Kris luke baptaisan hən gəlar řisi. * **6:2:** Uman 18.25, 19.3-6 * **6:6:** Ipru 10.26 * **6:8:** Gen 3.17-18

* **6:14:** Gen 22.16-17 * **6:15:** Gen 17.1-2, 18.10, 21.5

17 Len nañide tomaiēnan, aGot ita gat na-kel-gati-an san hēn alat lēbikad nēsa tokel gati lēbēlēboi buni ke, nē-nau-utaut-an san asike egēgel boñ ideh.

18 AGot ikel na-kel-gati-an ale ita gati len nahēsan. Nateru enan arsalēboi arβegēgel boñ ideh husur aGot salēboi βelibliboñ boñ ideh. Imaiēnan, len eru enan, gidat dattosaβ naut nasusuahan len gai, datolējon ivoi habat am len nēlodato hēn datβētēgau gat nē-vatvat-viri-an len nēsa aGot tokel gati ke, datβikade balai.*

19 Datukad nē-vatvat-viri-an enan hum naga hēn nēmauran sidat gail, ekir gēgat, ale datolēboi datβeriñ nēlodat lan. Ta mō len naim siGot, ikad nabiltikaliko totahētah kēkol hēn naut tolo dan nēvanuan gail. Be len nē-vatvat-viri-an enan, sēkad natideh totahētah gol gidato dan aGot,*

20 husur aYesu eil a mō, eβisutur sidato tia. Egēm vi βiltihai tutumav sidato vi sutuai sumān aMelkisetek ta sutuai.*

7

AMelkisetek ahai tutumav

1 AMelkisetek eg boh evi kiñ hēn nabiltivile Salem, ale evi ahai tutumav siGot, aGot toyalyal buni. AMelkisetek ebubur mai aApraham nēboñ aApraham totēlmam dan nabiltibalan tosēhor nakiñ tovat lan, ale eus aGot hēn βivoi hēn aApraham.

2 Ale aApraham ilav mai aMelkisetek nahudhut tosua dan tosējavur hēn natit pisi totariv kuv gail dan alat toβal mai galito.* (Nahēsan aMelkisetek, namilen ke, “aKiñ hēn nanoran,” ale husur tovi kiñ hēn naut a Salem, namilen ke, “aKiñ hēn natēmat.”)

3 Sēkad na-tos-gati-an hēn atēman, anan, nēvanuan ideh len nēbathuyah san, nēboñ hēn nēpasian san o nēmatan san.† Esumān aNatun aGot; evi βiltihai tutumav vi sutuai.

4 Mitinau nēyalyalan siMelkisetek. Bathut nēyalyalan siMelkisetek, aApraham, aβiltitēmadit ta sutuai ilav mai aMelkisetek nahudhut tosua dan tosējavur hēn natit pisi tokade dan nabiltibalan.

5 Ale ahai tutumav gail len nēpasusan siLevi, nalo siMoses ikel buni ke limastariv nahudhut tosua dan tosējavur hēn natit pisi nēvanuan gail lotokade, naut kēmas lotopitpitoṽ, lotovi wawa salit gail lotopat len nēpasusan siApraham.*

6 Be aMelkisetek savi len nēpasusan siLevi, be itariv nahudhut tosua dan tosējavur tovi siApraham. Ale aApraham tokad na-kel-gati-an siGot, aMelkisetek eriñ navoian siGot lan.

7 Sēkad nē-lon-uri-an ideh ke, nēvanuan toriñ navoian siGot len nēvanuan tile, gai ikad nēyalyalan sēhor enan gai toriñ navoian siGot lan.

8 Ahai tutumav gail lototariv nahudhut tosua dan tosējavur, lovi vanuan ηai lotolēboi lēβimat. Avil aMelkisetek totariv nahudhut tosua dan tosējavur, lukele ke tomaur sal.

9 Nēboñ aApraham tolav nahudhut tosua dan tosējavur mai aMelkisetek, hum ma dattolēboi datβike, nahēmar aLevi len nēpasusan siApraham lototariv nahudhut tosua dan tosējavur, galit am lulavi mai aMelkisetek.

10 Husur nēboñ aMelkisetek tobubur mai aApraham, lēsēpas aLevi sal. Be aLevi evi tosua len nēpasusan siApraham, ale evi aApraham tolav nahudhut tosua dan tosējavur mai aMelkisetek.‡

11 Nēboñ aGot tolav nalo mai alat a Israel, itabtabuh len nahēmar aLevi hēn lēβēvi ahai tutumav lēβeil a mō hēn nēvanuan gail hēn lēβēhusur nalo enan. Be nauman sihai tutumav galenan sanor hēn βigol nēvanuan βinor len nēhon aGot. Be nauman sihai tutumav galenan tagol nēvanuan tanor len nēhon aGot, imabe aGot totabtabuh len ahai

* **6:18:** Num 23.19   * **6:19:** Lev 16.2   * **6:20:** Ipru 4.14, 2.7; Psa 110.4   * **7:2:** Hēn naves 1-2, ris Gen 14.17-20

† **7:3:** Nasoruan siGot sakel ur atēman mai anan aMelkisetek, gol ke esumān sēkade.   * **7:5:** Num 18.21   ‡ **7:10:** Namilen ke aMelkisetek evi ahai tutumav toyalyal sēhor nahēmar aLevi len natit pisi.

tutumav tile hən bigel galito, ahai tutumav tosumān aMelkisetek be sasumān aAron len nahəmar aLevi?

¹² Husur nəboŋ tokad nagəgelan len nəvanuan tovi ahai tutumav gail, nalo am egəgel.

¹³ Husur ahai tutumav dattosor husuri, egəm len nahəmar tile am, ale avan ideh len nahəmar enan saum hum ahai tutumav təban nəmel tutumavan boŋ ideh.

¹⁴ Husur imasil ke aMasta sidato topat len nəpasusan seJutah, ale nəboŋ aMoses tosor husur ahai tutumav gail, sakel natideh husur nahəmar enan.*

AYesu esumān aMelkisetek

¹⁵ Be gagai datoləboii ke ahai tutumav tile am tosumān aMelkisetek egəm tia.

¹⁶ AYesu egəm vi ahai tutumav, be savi husur nalo tokel ke nəbathuyah san tonor hən nəbathuyah sihai tutumav gail. Egəm vi hai tutumav husur nədaŋan hən nəmauran san saləboi bimasig boŋ ideh, ipat vi sutuai.

¹⁷ Husur natosian siGot ikel husuri ke,
“Govi hai tutumav vi sutuai,
sumān aMelkisetek

tovi hai tutumav ta sutuai.”*

¹⁸ Imaienan datoləboii ke, nalo ta mō husur ahai tutumav gail, aGot igele husur sədaŋ, savi tarhət sivan ideh.

¹⁹ Husur ke, naut kəmas dattogol husur nəsa nalo tokele, saləboi bigol datbīnor len nəhon aGot. Ale aGot igol naṣisal tile am, nə-vatvat-viri-an tovoi buni səhor nalo, ale nə-vatvat-viri-an enan igel nalo enan. Ale len nə-vatvat-viri-an enan, datoləboi datbēgəm pəpadaŋ hən aGot.

²⁰ Nəboŋ aGot togol naṣisal veveu enan, ita gati len nahəsan. Nəboŋ togol nəpasusan siAron lotovi ahai tutumav gail, səta gati len nahəsan.

²¹ Avil nəboŋ togol aYesu togəm vi ahai tutumav, aGot ita gati len nahəsan, ike,
“Nasub ita gat na-kel-gati-an len nahəsan,
ale asike egəgel hən nənauan san boŋ ideh, ike,

‘Govi hai tutumav vi sutuai.’ ”*

²² Bathut nə-ta-gati-an hən na-kel-gati-an enan siGot, ipat len navəlan aYesu māu hən bigol ṣis na-kel-gati-an veveu enan. Ale na-kel-gati-an veveu enan ivoi səhor ta mō aGot tokel gati mai alat a Israel.

²³ Datinau na-kel-gati-an ta mō. A mō ikad ahai tutumav galenan lotosoḅur tia, husur nəmatan salito igol nauman salit gail inoŋ.

²⁴ Avil husur aYesu tomaur vi sutuai, gai evi ahai tutumav vi sutuai.

²⁵ Imaienan, alat lotogəm hən aGot len aYesu, eləboi bilav kuv kavkav hən galito dan nəpanismen tonor hən nəsaan salito. Husur aYesu imaur vi sutuai hən bisor salito len nəhon aGot.

²⁶ AYesu māu evi abiltihai tutumav tonor hən gidato, husur itoh a tut dan nəsaan hum aGot tohəhaṽur həni, səkad natideh tosa lan, iveveu, nəsaan ideh sagol sabiŋbiŋal. Etile dan nəvanuan nəsaan gail, imakuv dan galito, ale aGot eputsani vi məhat səhor nəmav.

²⁷ Gai sahum abiltihai tutumav tile gail. Akis lotutumav hən narivatvat sil nəsaan salito, beti a tahw, lotutumav sil nəsaan sinəvanuan gail. Be aYesu etutumav hən gai hən bilav kuv nəvanuan gail ṣisi dan nəpanismen sil nəsaan salito. Igol vəha-sua həni ŋai. Ale nəboŋ totutumav hən gai gabag natutumavan enan ikabut gol ṣis nəsaan.*

²⁸ Nalo siMoses itabtabuh len ahai tutumav gail ləsədaŋ husur lotovi vanuan tin, lugol nəsaan. Be na-kel-gati-an aGot tota gati len nahəsan egəm a tahw len nalo, itabtabuh len aYesu, aNatun, nəsaan toḅuer lan, tovi ahai tutumav vi sutuai.

* 7:14: Mat 1.1-3; Luk 3.33 * 7:17: Psa 110.4 * 7:21: Psa 110.4 * 7:27: Ipru 5.3; Lev 9.7

8

Abiltihai tutumav hən na-kel-gati-an veveu

¹ Namilen nəsə namttokele imaiegai ke: datukad abiltihai tutumav sua tonor hum notokele. Ebətah tia len nətərhət nəmatu hən nabiltihai bətbətah seKiŋ len nəmav.*

² Eum ei len naut tolo len nəmav, naim nətəpōlen kitin hən nalotuan Nasuḅ aGot toum həni, nəvanuan saum həni.

³ Ahai tutumav p̄isi, aGot itabtabuh len galito hən ləḃeviol hən naviolan gail maii, ale hən ləḃetutumav van həni. Len naḃide tomaienən, imasil ke abiltihai tutumav sidat m̄au, gai am ikad natsua hən ḃetutumav həni.

⁴ Gai tatoh gegai len navile a pan, asike tavi ahai tutumav, husur ikad nəvanuan gail tia lototutumav hən naviolan gail van hən aGot hum nalo tokel buni.

⁵ Ahai tutumav galenən lugol nauman salito len naim nalotuan tovi natətoḃan mai nənəhənəh hən nəsə tohum topat len nəmav. Husur enən, nəḃoŋ aMoses pəpadaŋ hən ḃeum hən naim nətəpōlen, aGot ikel nalələgəuan maii ke, “Gigol vahvahur natit p̄isi tinor husur nəplan notōḃusan gaiug həni tia len naḃehuh.”*

⁶ Be gagai, aYesu, abiltihai tutumav sidato, ikad nauman tovoi buni səhor nauman sihai tutumav gail ta m̄o. Len naḃide tomaienən, na-kel-gati-an toil gəgat len aYesu, ivoi buni səhor na-kel-gati-an tovi nalo ta m̄o. Husur na-kel-gati-an veveu enən eil gəgat len nasoruan tovoi səhor ta m̄o.

⁷ Husur na-kel-gati-an ta m̄o təhau, na-kel-gati-an veveu asike tagele.*

⁸ Be aGot ikel ur nəsaban len nəvanuan seIsrael gail ike,

“Len nəḃoŋ ḃegəmai,
dereh nita gat na-kel-gati-an veveu
notokel mai nəvanuan naut a Israel mai a Jutah.

⁹ Asike ehum na-kel-gati-an
notokel gati mai atəmalit ta sutuai,
nəḃoŋ nototəgau navələlito,
hən nəḃesəhar galito dan naut a Ijip.
Bathut ləsətəgau gat na-kel-gati-an sagw ta m̄o,
imaienən nəlogw iḃov hən galito.”

¹⁰ Ale ginəu Nasuḅ aGot nekəmaiegai ke,

“Len nəḃoŋ ḃegəmai,
dereh nita gat na-kel-gati-an egai
nikele mai nəvanuan naut a Israel ke:
Dereh nerin nalo sagw gail len nənəuan salito,
ale nitos gat gail len nələlito.

Dereh nevi aGot salito,
ale levi vanuan sagw gail.

¹¹ Ale asike lupar ləḃoian len ginəu,
hən nəvanuan ḃeḃusan avan tile totoh pəpadaŋ həni,
o hən nəvanuan ḃeḃusan aḃan am ke,
‘Geləḃoi Nasuḅ aGot!’

Husur nəvanuan p̄isi dereh leləḃoi ginəu,
alat lotovi ut kəmas mai nəvanuan totibau, galit p̄isi.

¹² Husur dereh neruḃat galit dan nəsəan salito,
ale asike nunəu təlmam hən nəsəan salit gail ḃoŋ ideh am.”*

¹³ Nəḃoŋ aGot tokis na-kel-gati-an egai hən “na-kel-gati-an veveu,” igel na-kel-gati-an ta m̄o gol tovi ut kəmas. Namilen ke, natit tovi ut kəmas, togəm matu, asike idareh, təḃuer.

* 8:1: Psa 110.1 * 8:5: Exo 25.40 * 8:7: Exo 24.3-8 * 8:12: Jer 31.31-34

9

Naŵide hən nalotuan ta mō

¹ Mitinau na-kel-gati-an siGot ta mō. Ikad nalo gail hən nalotuan mai naut sua tolo len navile a pan.

² Loum hən naim nētaṗolen enan. Ikad nabiltikaliko totahətah kəkol hən togol narum̄ toru. Len narum̄ sua, bopita, ikad nametəlai paspasil toil, nam̄ial toməlevru lotopaŋ lan, mai natev sua mai nabəta lotoviol hənī mai aGot. Narum̄ enan lokisi hən Naut Tolo.*

³ Beti narum̄ tarhəbiltikaliko lohoim lokisi hən Naut Tolo Masuṽ.*

⁴ Len narum̄ enan ikad nəm̄el tutumavan nagol lototutumav hən nəhai pəhas lan. Ale ikad nabokis lotopos gat nagol hən tokabut gole ale lokis nabokis enan hən Nabokis hən Na-kel-gati-an aGot tota gati. Burhulon Nabokis ikad nabiliwai nagol nəmanna tosuh lan, mai nəhai nəyaran siAron todum̄oh, mai nəvat papav aGot totos gat na-kel-gati-an san lan.*

⁵ A məhat hən Nabokis ikad nakerupim* hən namənas siGot, nəhabəlalaru lotosəsah gol namətan Nabokis tovi naut aGot torubat nəsaan dan nəvanuan gail lan. Be namtsaləboi namtbisor vəsvəsai p̄is natgalen gagai.*

⁶ Nə nəboŋ lotoutaut p̄is natgalenan maienan, ahai tutumav gail ləbis akis len narum̄ bopita hən ləbigol nauman salito mōs nalotuan.*

⁷ Be abiltihai tutumav səbōn eḅis len Naut Tolo Masuṽ vəha-sua ŋai len nasihau p̄isi. Len nəboŋ enan eviol hən nəda mai aGot sil nəsaan san gabag mai nəsaan nəvanuan lotogole len natətan salito.*

⁸ Len natgalenan aNunun aGot igol imasil ke, nəboŋ naim nētaṗolen topat sal, nəp̄isal hən avan ideh bēbis vi lohoim len Naut Tolo Masuṽ səkamis.

⁹ Natenan ehūm nasoruan kəta mōs nəboŋ ta daməŋai. Husur naviolan gail mai narivatvat ahai tutumav lototutumav hən gail ləsaləboi ləbigol nəlon nəvanuan lotolotu bimasil.

¹⁰ Husur nəkadun naŵide hən naviolan mai natutumavan evi nalo hən nəhanian, namunian mai nakəkasian mōs naveveuan. Nalo galenan lovi hən niben nəvanuan ŋai. Ale nalo galen lupat van vəbar nəboŋ aGot togol naŵide veveu.

¹¹ Nəboŋ aKristo togəm vi biltihai tutumav hən natit lotovoi lotovisi tia, eḅis len naim nētaṗolen toyalyal mai tonor səhor ta mō. Naim nētaṗolen enan, avan ideh saum hənī hən navəlan, ale savi natideh topat len navile eg a pan.

¹² Nəboŋ aKristo toḅis len Naut Tolo Masuṽ, sabis len nasihau p̄isi hum abiltihai tutumav ta mō lotogole. Ao, eḅis vəha-sua ŋai husur səlav nəda hinani mai nəda hetuhḅuluk vi lohoim hən bəkəkas kuv nəsaan, be ilav nəda han səbōn, evi lohoim. Ale len nəda han eḅur kuv gidato dan nəpanismen, ale nəmakuvan enan ipat vi sutuai.

¹³ A mō, ahai tutumav ebul hən nəda hinani mai nəda heḅuluk mai nəmasiav hən natuhḅuluk pəhaṽut† len nəwai, ale igol egiris niben nəvanuan lotob̄iŋb̄iŋal len nalo hən nibelit biveveu dan nab̄iŋb̄iŋalan salito.*

¹⁴ Be nəda hiYesu esəhor masuṽ hən natgalenan. Len nədaŋan seNunun aGot totoh vi sutuai, aKristo, natit tosa toḅuer lan, etutumav hən gai van hən aGot. Imaienan, nəda han igol nəlodat imasil dan nəsa dattogole lotolav gidato vi lan nəmatan; nəda han igol nəlodat imasil hən datḅilotu hən aGot tovi nəkadun nəmauran.

¹⁵ Husur natenan, aKristo evi p̄isal silat aGot tokis galito. Na-kel-gati-an veveu siGot eil gəgat len aYesu hən ləbikad nəmauran vi sutuai aGot tokel gati. Husur aKristo imat

* **9:2:** Exo 26.1-30, 25.23-40   * **9:3:** Exo 26.31-33   * **9:4:** Exo 16.33, 25.10-16, 30.1-6; Num 17.8-10; Deu 10.3-5

* **9:5:** *Nakerupim* evi natit tomaur tokad nəhabəlan toru.   * **9:5:** Exo 25.17-22   * **9:6:** Num 18.2-6   * **9:7:** Lev 16.2-34   † **9:13:** *Natuhḅuluk pəhaṽut* enan, lopəŋasi, nəmasiav han ŋai ipat.   * **9:13:** Lev 16.15-16; Num 19.9, 17-19

hən ləbimakuḅ dan nəpanismen tonor hən galito sil nəsaan lotogolgole len na-kel-gati-an ta m̃o.

¹⁶ Avan ideh totos gat na-kel-gati-an san ke, len nəmatan san anatun gail tile dereh tikad natit san gail, nəmatan sitenan totos gati, timasparpar.

¹⁷ Husur nəboḅ tomaur sal, na-kel-gati-an san ipat sal, be nəboḅ tomat, nəsa tokel gati isarpoh.

¹⁸ Bathut enan, len nəda ḅai na-kel-gati-an ta m̃o aGot tolav mai aMoses etuḅat um.

¹⁹ Nəboḅ aMoses tokel ur p̃is nakelean todaḅ gail mai nəvanuan p̃isi, ilav navurun nasipsip lotogol tobisibis, mai nəpashət nahisop, ale etur həni len nəda heḅuluk mai nəda hinani mai nəwai, ale eḅil həni hən nəda beḅiris nalobulat mai nəvanuan gail p̃isi.

²⁰ Ikel mai galit ke, “Egai nəda hən na-kel-gati-an aGot tokel buni ke mitimasgol husuri.”‡

²¹ Len naḅide tomaienən, igol nəda egiris naim nətaḅolen mai natit p̃isi hən nalotuan lotosuh ei.*

²² Kitin, len nalo siMoses, aḅai tutumav igol natit hən nalotuan gail luveveu len nəda, pəpadaḅ natit p̃isi. Husur asike nəda ḅisel, imabe? AGot asike eruḅat nəsaan dan nəvanuan gail.*

²³ Husur enan, naim nətaḅolen len navile eg a pan mai natit p̃isi lotosuh lan luveveu ḅai len nəda herivatvat gail. Natgalenan lohum nəgarutian hən natit gail len nəmav. Natit gail kitin len nəmav, nəda herivatvat sanor hən ḅigol ləḅiveveu, be naviolan tovoi masuḅ səhori ḅai inor həni.

²⁴ Husur aKристо sabis len Naut Tolo Masuḅ nəvanuan toum həni len navələlito. Naut enan ehum nəgarutian ḅai hən Naut Tolo Masuḅ len nəmav. Be aKристо eḅis len nəmav kitin, ale gagai isor sidato len nəhon aGot.

²⁵ Gai etile dan aḅiltihai tutumav tolav nəda savi ehan, ale toḅis len Naut Tolo Masuḅ len nasihau p̃isi. AKристо sabis len nəmav hən ḅetutumav daḅir hən gai.

²⁶ Təmaienən, aKристо təmasmat vəha-sobsoḅur van, tuḅat len natuḅatan hən navile a pan. Be gagai, len nəboḅ hən nanoḅan hən navile a pan, evisi vəha-sua tovi naməkot hən ḅetutumav hən gai hən ḅilav kuv nəsaan.

²⁷ Ale gidat dattovi vanuan, aGot eriḅ nəboḅ tonor hən gidat ḅisusua datḅimat. Len nəboḅ enan dereh dateil len nəhon aGot len nakotan san.

²⁸ Len naḅide tomaienən, aKристо am imat, etutumav vəha-sua tovi naməkot hən gai, hən ḅilav kuv nəsaan sinəvanuan lotosobur. Dereh tegəm tətəs, be savi m̃os nəsaan sidato. Dereh tegəm hən ḅilav nəmauran vi sutuai mai alat lotovatvat viri, lotoləḅon masuḅ hən ləḅerisi.*

10

¹ Nalo siMoses ehum nəm̃ol hən natit gail lotovoi ləḅegəmai, be nəm̃ol savi natgalenan kitin. Naut kəmas aḅai tutumav totutumav len nasihau p̃isi, natutumavan galenan lodədas ləḅigol alat lotogəm hən ləḅilotu, ləḅinor len nəhon aGot.

² Natutumavan galenan lətaləḅoi lətagol nəvanuan gail lətanor len nəhon aGot, natutumavan lətanor. Husur alat lotolotu lətanor vəha-sua tovi naməkot len nəhon aGot, asike lətaləḅon təsə len nəlolit sil nəsaan am.

³ Be nəlolit səmasil. Ale natutumavan salit galenan lugol ḅai ke, lotonau təlmam hən nəsaan salito len nasihau p̃isi.

⁴ Husur nəda heḅuluk mai hinani edədas ḅilav kuv nəsaan boḅ ideh.

⁵ Imagenən, nəboḅ aKристо togəm vi lan navile a pan, ike, “Gomətahun natutumavan hən narivatvat mai naviolan,

‡ 9:20: Exo 24.8. Nəboḅ aMoses tokəmaienən, esəḅav hən na-kel-gati-an siGot ta m̃o. * 9:21: Lev 8.15 * 9:22: Lev 17.11 * 9:28: Isa 53.12

be goutaut hæn nibegw hæn nãbeviol hæni.

⁶ Lopənas kavkav hæn narivatvat gail len natutumavan,
loviol hæn natit gail hæn læbəkəkas kuv nəsaaan salito,
wake gəsahəhaʋur.

⁷ Beti nuke, 'Got, ginau bogai.

Nogəm hæn nãbigol nəsaa gotoləŋoni,

hum lototos husur ginau len nalobulat tobul.' ”*

⁸ Metəkav aKristo ike, “Natutumavan hæn narivatvat mai naviolan, narivatvat lotopənas kavkav hæni, mai natit lotoviol hæn gail hæn læbəkəkas kuv nəsaaan, gomətahun gail, gəsahəhaʋur hæn gail” (be natutumavan galenan lunor len nalo siMoses).

⁹ Beti aKristo ike, “Ginau bogai, nogəm hæn nãbigol nəsaa gotoləŋoni.” Len nasoruan enan ikas kuv na-kel-gati-an ta mō hæn bəsəŋav hæn na-kel-gati-an veveu.

¹⁰ Ale husur aYesu Kristo togol nəsaa aGot toləŋoni nəboŋ totutumav hæn niben gabag, len na-tutumav-vəha-sual-an tovi naməkot, aGot igol datunor len nəhon, datovi esan səbon.

¹¹ Akis ahai tutumav gail p̄isi loil təban nəmel tutumavan, loum len nalotuan, lotutumav tabtab hæn natit gail lotop̄itp̄itov̄. Be natutumavan hæn natgalenan saləboi bəkəkas kuv nəsaaan boŋ ideh.*

¹² Be aKristo, ahai tutumav enan sidato, etutumav hæn natesua ŋai. Etutumav vəha-sua tovi naməkot hæn gai hæn b̄ikas kuv nəsaaan vi sutuai. Beti ebətah len navəlan nəmatu siGot.

¹³ Len naut enan itoh vir aGot b̄igol naenemi san gail læbevi ut kəmas, hum nakes toriŋ narien gəlar lan.*

¹⁴ Husur, len natutumavan enan tosua ŋai, aKristo igol nəvanuan san gail lunor len nəhon aGot vi sutuai, galit aGot togolgol naveveuan len galito hæn læbevi esan səbon.

¹⁵ ANunun aGot am ikel koti mai gidat ke tomaienən. Husur ike,

¹⁶ “Ale ginau Nasuḅ aGot nekəmaiegai ke,

Len nəboŋ b̄egəmai,

dereh nita gat na-kel-gati-an egai mai galito.

Dereh neriŋ nalo sagw gail len nəlolito,

ale nitos gat gail len nənauan salito.”†

¹⁷ Beti ike,

“Nəsaaan salito mai natit lotogol gail toḅur kotov nalo,

asike nunau təlmam hæn gail boŋ ideh am.”*

¹⁸ Imaienən, nəboŋ aGot toruḅat nəsaaan galenan dan galito, səkad natutumavan ideh am sil nəsaaan.

Datidaŋ len aGot

¹⁹ Imagenən bathudud nadəlomian, len nəda hiYesu datukad na-il-ḅuri-an hæn datḅebis len Naut Tolo Masuḅ len nəmav.

²⁰ Len nəmatan san aYesu esəŋav hæn naḅisal veveu, naḅisal nəmauran tolavutur len naḅiltikaliko vəbar Naut Tolo Masuḅ.

²¹ Ale husur dattokad aḅiltihai tutumav toyalyal toil a mō hæn naim siGot,

²² dategəm vi təban aGot, datsamətahw husur nəlodat topul hæn nadəlomian kitin. Husur aKristo igol nəda han egiris nəlodato hæn datḅiveveu, asike datoləŋon isa len nəlodat sil nəsaaan am. Ale ekəkas nibedato hæn nəwai toveveu.*

²³ Datetəgau gat nə-vatvat-iri-an dattokel uri ke dattokade, sadaterus dani, husur datoləboi datḅeriŋ nəlodat len aGot hæn b̄igol nəsaa tokel gati.

* **10:7:** Psa 40.6-8   * **10:11:** Exo 29.38   * **10:13:** Hæn naves 12-13, ris Psa 110.1   † **10:16:** Jer 31.33. Ipru 8.10. A mō aGot itos gat nalo len nəvat, be gagai itos gati len nəlon nəvanuan.   * **10:17:** Jer 31.34   * **10:22:** Eze 36.25

²⁴ Datinau naṣisal gail hən datḅevi tarhət sidat gabag hən datḅeləmas bun gidat gabag mai hən datḅigol natit tovoi gail.

²⁵ Sa-nələdat tiḅov hən nəḅonḅonan hən gidat gabag hum nəvanuan galevis lotogolgole. Be datigol gidat gabag dateləḅon tivoi am len nələdato. Ale datigol tabtab həni bathut tomasil ke Nəḅoḅ siNasub ḅegəm pəpadaḅ.

²⁶ Datḅeləboi nakitinan tia, ale datḅilekis hən datḅigol tabtab hən nəsaan, səkad naviolan hən natutumavan ideh am toləboi ḅekəkas kuv nəsaan.

²⁷ Be ikad namətahwan ḅai mai nə-vatvat-viri-an hən nəpanismen mai nəhab towunwun hən ḅihan ṗis naenemi siGot gail balai.*

²⁸ Avan ideh tomətahun ḅigol husur nalo siMoses, ale nəvanuan toru o totor ləḅikel koti ke tomaienən, imat sile, nalolosaan eḅuer.*

²⁹ Be mitinau nəvanuan lotomətahun aNatun aGot, lotoḅit nəholit van həni; lotonau ke nəda togol lotoveveu dan nəsaan tovi ut kəmas ḅai, savi natideh; ale lotosor mədəs aNunun aGot toviol kəmas hən navoian, nəpanismen silatenən imabe? Nəvanuan lotomaienən, inor hən ləḅipanis vəsə tibatbat.

³⁰ Husur datoləboi aGot egaii toke, “Nasisilan ipat len ginau, dereh nilav naṗurṗuran mai gaiug hən nəsaan gotogole.” Ikele am ke, “Nasub aGot dereh tisab səhoti ke nəvanuan san gail lipanis o teḅuer.”*

³¹ Nəvanuan ḅitoh len navəlan aGot nəkadun nəmauran, evi natsua hən avan enən ḅemətahw ḅabat lan.

³² Be mitinau təlmam hən nəḅoḅ ta mō gail, nəḅoḅ naḅial hən na-kel-uri-an tovoi totubət mias gamito. Mitinau na-il-gəgat-an samito nəḅoḅ məttoḅaḅ ḅur na-ləḅon-isa-vəsə-an.

³³ Len nəḅoḅ galevis nəvanuan losəvar gamito, lomədəs tabtab hən gamito len nəhon nəvanuan gail. Len nəḅoḅ tile am mətovi tarhət silat alaten lotomədəs masuḅ hən galito.

³⁴ Mətukatəṗol hən na-ləḅon-isa-an silat lototoh len naim ḅəḅaḅis. Nəḅoḅ alat lotoil a mō lototariv kukuv ṗis natit samit dan gamito, mətudaḅ həni len nakemkeman, husur mətoləboi tia ke, gamit mətukad natit gail lotovoi am, natit gail lotopat vi sutuai.

³⁵ Na-il-ḅuri-an len nadələmian samit satimasig husur nakonṗurṗuran han etibau.

³⁶ Mitimaskad nə-daḅ-ḅuri-an hən ke, nəḅoḅ məttoḅol nəsa aGot toləḅon gail, dereh mitikad nəsa aGot tokel gati.

³⁷ Husur ehum natosian siGot toke,
“Asike idareh atenan togəmgəmai dereh tevisi

ale asike evəlo.

³⁸ Ale nəvanuan sagw tonor dereh tikad nəmauran tokitin,
husur eriḅ nəlon len ginau.

Ale ḅerus təlmam, asike noḅəḅaḅur həni.”*

³⁹ Be gidato, datsavi silat lotorusrus təlmam vəmasig. Datovi silat lotokad nadələmian len aGot, lotokad nəmauran.

11

Nadələmian

¹ Be nadələmian evi sa? Nadələmian evi na-ləḅoi-buni-an ke nəsa dattovatvat viri dereh tevisi. Evi naləḅoian ke nəsa datsakəta risi, ekitin, nə-lon-uri-an eḅuer.

² Bathut nadələmian enən alat ta sutuai lotokade, aGot isor sal suh galito.

³ Len nadələmian datoləboi səhoti ke, len nasoruan san, aGot igol navile a pan mai natit ṗisi am. Imaienən, len nəsa datsaləboi datḅerisi, aGot igol natit ṗisi dattoləboi datḅerisi.*

⁴ Mitinau aKen mai aApel tovi aḅan. Len nadələmian aApel etutumav hən naviolan tovoi səḅor naviolan siKen. Bathut nadələmian siApel, aGot isor sal suhi ke tovi vanuan

* 10:27: Isa 26.11 * 10:28: Deu 19.15 * 10:30: Deu 32.35-36 * 10:38: Hab 2.3-4 * 11:3: Gen 1; Psa 33.6, 9; Jon 1.3

tonor, ale ehəhaʋur hən naviolan san. Ale naut kəmas aApel tomat sutuai tia, len nadəlomian san isor mai gidato sal.*

⁵ Len nadəlomian aEnok səkad nəmatan, husur aGot ilav kuvi vi məhat. Avan ideh səsaʔ niben husur aGot ilav kuvi. Husur a tahw hən tolav aEnok vi məhat, aGot ikel koti ke tohəhaʋur həni.*

⁶ Ale nadəlomian ʔebuer len nəvanuan, edədas ʔigol aGot ʔehəhaʋur həni. Husur avan ideh togəmə hən aGot, timaskad nadəlomian ke aGot totoh, mai toviol hən nakonpʋrʋuran mai alat lotopʋsʋus kitevi hən ləʔeləboii.

⁷ AGot ikel mai aNoah ke natit gail aNoah sarisi sal dereh tevisi. Ale len namətahwan hən nəyalyalan siGot, mai len nadəlomian, aNoah eum hən nəak hən ʔesusuan nəbathudud san lan dan nilev topul. Len nadəlomian san, aNoah isaʔ səhoti ke, navile a pan timaspanis. Ale aGot erinji ke aNoah inor len nəhon bathut nadəlomian san.*

⁸ Len nadəlomian, aApraham igol husur nəsa aGot tokisi hən ʔigole. Nəboŋ aGot tokisi hən ʔerinj naut totohtoŋ lan hən ʔevi lan naut aGot tokel gati ke tikade balai, aApraham ivan, naut kəmas saləboi naut ʔevi lan!

⁹ Len nadəlomian aApraham itoh len naim nətaʔolen hum ametʔos, len naut aGot tokel gati ke tikade balai. Ale aIsak, anatun aApraham, mai aJakop, aməhaibən, gəlar am arutoh ei maienan, ale arukad na-kel-gati-an siApraham.*

¹⁰ Husur aApraham ekəta vir nabiltivile tokad nəpaudesen topat vi sutuai, aGot togarut nəplan han mai toum həni.*

¹¹ Len nadəlomian siApraham, aGot igol aApraham eləboi ʔegəmə vi tata, naut kəmas tovi haʋut tia, mai naut kəmas aSarah tobutoh. Husur len nabunusian siApraham, gai eləboi ʔerinj nəlon len aGot tokel na-kel-gati-an maii.*

¹² Naut kəmas aApraham tovi haʋut buni tia, be səmat sal, gai evi nəkadun nəpasusan tosoʔur. Lusəʔur hum naməso gail len nəməv, ale hum nabion bitas, nəvanuan edədas ʔevurun gail.*

¹³ Nəvanuan galen ʔisi loil gəgat len nadəlomian salito van vəbar lotomat. Ləsəkad natit aGot tokel gati ke ləʔikad gail balai; be losuh sutuai hən lotoris natgalenan ta tahw buni ləʔegəmai, ale lohəhaʋur. Ale lukel koti ke lotovi metʔos lototoh len navile a pan, be savi naut a im salito.*

¹⁴ Nəvanuan lotokəmaienan, imasil ke lotokəta doŋ naut hən ʔegəmə vi naut a im salito.

¹⁵ Lətənaunau naut matmat salit lotorinj, lətaləboi lətatəlmam vi lan.

¹⁶ Avil loləŋon masuʋ hən naut ideh tovoi səhori, naut a im len nəməv. Imaienan aGot nahurun səsa hən lotokisi hən aGot salito, ehəhaʋur həni, husur eutaut hən nabiltivile sua mōs galit tia.

¹⁷ Nəboŋ aGot toke ʔebunus tas nadəlomian siApraham ke ʔimabe, aApraham, len nadəlomian san, eviol hən aIsak hən ʔetutumav həni.* AApraham, aGot tokel gati maii ke tikad nəpasusan tisoʔur, gai eutaut hən ʔetutumav hən anatun tosua ŋai,

¹⁸ naut kəmas aGot tokel maii ke, “Nəpasusan sam dereh levi len nəpasusan seIsak.”*

¹⁹ Len nabunusian siApraham, inau ke aGot toləboi ʔigol nəvanuan ʔile məhat dan nəmatan. Ale datoləboi datʔike, ehum aApraham tokad tətəs hən aIsak totəlmam dan nəmatan.

²⁰ Len nadəlomian, aIsak eus aGot hən ʔivoi hən anatun gəlaru, aJakop mai aEsau len nəboŋ gail ləʔegəmai.*

* **11:4:** Gen 4.3-10   * **11:5:** Gen 5.24   * **11:7:** Gen 6.13-22   * **11:9:** Hən naves 8-9, ris Gen 12.1-5, 35.12, 27
 * **11:10:** Ipru 11.16, 12.22   * **11:11:** Gen 18.11-14, 21.2   * **11:12:** Gen 22.17   * **11:13:** Gen 23.4; 1Chr 29.15; Psa 39.12   * **11:17:** Gen 22.1-14   * **11:18:** Gen 21.12   * **11:20:** Gen 27.27-29, 39-40

21 Nəboŋ pəpadaŋ hən aJakop bimat, len nadəlomian, eus aGot hən bivoi hən anatum aJosef gəlaru. Ale etur səŋar gai len nəhai təbatehw, ilotu hən aGot.*

22 Nəboŋ pəpadaŋ hən aJosef bimat, len nadəlomian, isor husur nəboŋ alat a Israel ləbivan dan naut a Ijip. Ale ikel buni ke, nəboŋ ləbivan lipat nabəlasun gail van.*

23 Nəboŋ lotopas aMoses, len nadəlomian, anan mai atəman arosusuan aMoses van vəbar nahəbati han totor, husur loris ke tokab, totile, ale arsamətahw hən arbēbur kotov nalo sekiŋ.*

24 Nəboŋ aMoses totibau, len nadəlomian, emətahun nəvanuan gail ləbəkisi hən anatum anatvavin aFero.†

25 Emətahun nəsaan husur togol nahəhaʿuran tomīdol ŋai, be ilekis hən bikatəpōl hən nəmauran todaŋ nəvanuan siGot lotoləŋon tosa vəsa lan.

26 Len nabunusian san, aMoses inau ke, nakontit gail a Ijip topul həni savi natideh, be nəvanuan gail ləbesəvari, ehəhaʿur hən bələŋon bisa mōs Kristo bəgəmai, səhor hən bikad nakontit gail a Ijip topul həni. Husur inau tabtab hən nakonpūrṗuran aGot bəviol həni mai balai.

27 Len nadəlomian, aMoses eriŋ naut a Ijip, samətahw len nəlol paŋpaŋ sekiŋ, husur etəgau gat naṗisal san hum tokəta ris aGot nəvanuan lotodədas ləberisi.‡

28 Len nadəlomian, aMoses igol nəhanan hən nəPasova nametəkav. Ikele hən alat seIsrael ke, ligol nəda tegiris nabopita salit gail hən aŋel hən nəmatan asike bībar ahai a mō salit gail.*

29 Len nadəlomian, alat seIsrael luyar tukot len naut Nətas Bisibis tolul dani, hum lotoyar len nətan masmas. Be nəboŋ alat a Ijip lotoke ləbəhusur galito, lomun, lumat ṗisi.*

30 Nəboŋ alat seIsrael lotoyar garu len nabiltivile Jeriko husur nəmariboŋ toməlevru, len nadəlomian, nəʋod hən nabiltivile enan iteh.*

31 Mitinau aRahap toṗur hən niben. Nəboŋ nəvanuan toru artomətan natit ṗisi len nabiltivile Jeriko, aRahap ehəhaʿur hən artotoh maii. Ŋa len nadəlomian, alitenan səmat mai alat a Jeriko ləsagal husur nəsa aGot tokele.*

32 Ikad isoḅur am hən nəbīkele, be namityal ebuer hən nəbīsor husur aKiteon, aParak, aSamson, aJeftah, aTevit, aSamuel mai ahai kelkel ur gail.§

33 Len nadəlomian, nəvanuan galenan lugol natit isoḅur. Luḅal mai nakiŋ naut tiltile gail ale losəhor galito; nəboŋ lotoil a mō hən nəvanuan gail, lugol nəsa tonor hum aGot toləŋoni; ale lukad nəsa aGot tokel gati ke ləbīkade. Len nadəlomian lugol nabuŋon nalion gail ekəkol,*

34 lugol nəhab topaŋ habat imat; lugam yav dan nəmatan hən nabu nəbalan. Ləsədaŋ be nədaŋan egəm hən galito; logəm vi bəhariv hən nabiltibalan, luḅal mai navəshəsoltia hən nametḅos gail van lohut galito.*

35 Len nadəlomian, alatṗəhaʿut lukad tətə hən amahealit gail lotole məhat dan nəmatan.*

Ikad nəvanuan tile gail am lotomətahun ləbipair dan nadəlomian salito, naut kəmas nəvanuan gail lotomədas bun galit van lumat sile. Ludam̄ hən ləbimat maienan hən

* 11:21: Gen 47.31, 48.1-20 * 11:22: Gen 50.24-25; Exo 13.19 * 11:23: Exo 1.22, 2.2 † 11:24: Exo 2.10-12. Alat a Ijip lokis akiŋ salit gail hən aFero. ‡ 11:27: Exo 2.14-15. Nəboŋ aMoses togam dan akiŋ, samətahw lan, emətahw husur NaIpru gail lomətahun ləbəhusuri hum nəvanuan na-il-a-mō-an. * 11:28: Exo 12.21-30 * 11:29: Exo 14.21-31

* 11:30: Jos 6.12-21 * 11:31: Jos 2.1-21, 6.22-25 § 11:32: Kiteon: Jdg 6-7; Parak: Jdg 4-5; Samson: Jdg 13-16; Jeftah: Jdg 11-12; Tevit: 1Sam 16.1-31.13; 1Ki 1.1-2.11; Samuel: 1Sam 1.1-25.1. * 11:33: Dan 6.1-27 * 11:34: Dan 3.1-30

* 11:35: 1Ki 17.17-24; 2Ki 4.18-37

læbikad na-le-mæhat-an dan nēmatan. Na-le-mæhat-an enan ivoi sēhor na-le-mæhat-an salit ta mō husur iṽan hæn nēmauran vi sutuai.

³⁶ Ale nēvanuan galevis losēsəloŋ hæn na-sor-vilesi-an mai nabilasian; ale galevis am lutoh len nēbaŋisian hæn natsen len naim bēbaŋis.*

³⁷ Galevis lumat len natubunian; lumat len na-les-kotov-nibelito-an; lumat len nē-ta-buni-an hæn naḅu nēbalan. Len nēyaran salito losun nahurhusipsip mai nahurhunani. Lupar tite, nēmauran salit idan, nēvanuan gail lomēdas tabtab hæn galito.*

³⁸ Lovi vanuan lotovoi. Alat navile eg a pan lēsanor kasi hæn læbitoh mai galito. Alaten lotovoi luyar lab len naut masmas toḅḅesw mai len naṽehuh gail, losusuah len naḅurhuvat mai naḅur gail len tan.

³⁹ Alatenan ta mō, Got isor sal suh galit p̄isi husur nadəlomian salito, be nēsa aGot tokel gati ke læbikade balai galit ideh səkade.**

⁴⁰ Husur aGot eutaut hæn natsua tovoi sēhor ta mō mōs gadit p̄isi, hæn ke, len naḅonan mai gidato ŋai, galit loləboi læbikad naṽit na-kel-gati-an p̄isi san.

12

AGot igol datupanis hæn beṽusan gidato

¹ Alatenan ta mō, nēmauran salit ikel kot nadəlomian salito len aGot, ale nēmauran salito igol nadəlomian sidat idan am. Imagenan, husur dattokad nabiltiṽoh enan tahum lotodar vis gidato len nēgamgaman hæn nēmauran, datebubulan natit p̄isi tomēlas gat gidato, mai nēsaan tomədmədaḅ hæn dattovisivis lan. Ale len nē-dan-ḅuri-an datigam len nēgamgaman aGot toriŋ gidat lan.

² Datekəta haihai len aYesu tovi nəkadun nadəlomian sidato. Evi gai tovurvur nadəlomian sidato. Bathut nakemkeman topat vir aYesu, idan ḅur nēmatan len nēhai balbal, nahur sasa hæn nēmatan enan savi natideh lan. Ale ebətah len nətarihət nēmatu hæn nabiltihai bətbətah siGot.*

³ Mitinau aYesu todaŋ ḅur nahur sasa len navəlan nēvanuan nēsaan lotovi enemi san gail. Mitinau aYesu hæn asike mətḅikad na-ləŋon-isa-an len nələmito, asike nələmit biḅov hæn nēmauran samito.

⁴ Mətubal hæn nēsaan ḅinoŋ len nēmauran samit gail, be gamit ideh səmat sal len nēbalan enan.

⁵ Ale nələmit iboŋboŋ hæn nasoruan aGot tokel mai gamit hum anatan gail hæn ḅigol mətḅeləŋon ḅivoi am len nələmito. Ike,

“Natugw, saginau naḅusanan hæn nēpanismen siNasub aGot

hum tovi ut kəmas.

Nəboŋ ḅesivoh len gaiug,

sa-nələm̄ tisa.

⁶ Husur len nēpanismen,

Nasub aGot eṽusan alat gai toləmas bun galito,

ipansem galit p̄isi

gai todaṽ hæn lotovi natun gail.”*

⁷ Mitidaŋ ḅur naḅusanan hæn nēpanismen, husur naṽide aGot tokade len gamito esuṽan mətḅovi anatan gail. Mətunau ke tokad natətai ideh atəman səpansem hæn beṽusani a? Ao!

⁸ Anatan aGot gail p̄isi lukad naḅusanan hæn nēpanismen. Be ḅēḅuer len gamito, mətovi natətai naḅisal, mətəsvi natun kitin.

* **11:36:** 1Ki 22.26-27; 2Chr 18.25-26; Jer 20.2, 37.15, 38.6 * **11:37:** 2Chr 24.21 ** **11:39:** Len naves 33, datorisi ke galit galevis ta mō lukad natit gail lotovoi aGot tokel gati ke læbikad gail. Be ikad na-kel-gati-an topat sal. Galit lokəta vir nəboŋ aGot ḅesəvat aKristo gəmai, be ləsarisi len nēmauran salit gail. * **12:2:** Psa 110.1 * **12:6:** Pro 3.11-12

⁹ Gidat p̄isi datukad atəmadat gail hən navile a pan. Lupansem gidat hən ləbēvusan gidato, ale datoputsan galito len nənauan sidato. Ale datimabe hən aTata senunudato totoh len nəmav? Dateriŋ gidat len navəlan hən datbimaur!

¹⁰ Atəmadat gail lupansem gidato len namityal galevis ŋai m̄os nanoran hum tovoi len nənauan salito. Be aGot ipansem gidato m̄os nanoran hən bēvi tarhət sidato hən datbikatəp̄ol hən naḅoruan san.

¹¹ Nəboŋ nəpanismen m̄os nanoran tobar gidato, naut kəmas tovusan gidat o tovi tarhət sidato, datsahəhaḅur həni, husur ep̄əŋas! Be a tahw, iḅan hən natəmat m̄os alat aGot toriŋ galit lan, husur lotogol nəsa tonor aGot toləŋoni.

¹² Imagenan, navəlamit lotomərav sədaŋ, nakobkob nariemit lotogau, lidaŋ!

¹³ “Mitigol naḅisal gail linor m̄os nalohriemito,” hən alat lotogau asike narielit b̄etiles, be hən ləbimaur.*

Səsəloŋ husur nalələgauan aGot tokele

¹⁴ Mətehisi hən mətbitoh len natəmat mai nəvanuan p̄isi; mətehisi hən mətbidaŋ len aGot, mai hən mətbēvi esan səbōn ŋai. Avan ideh asike b̄idaŋ len aGot, asike b̄evi siGot, mətunau ke b̄eris Nasub̄ a? Ao, asike erisi boŋ ideh.

¹⁵ Mətelələgau hən gamit ideh asike b̄etəgau suluḅ navoian aGot toviol kəmas həni. Gamit ideh satehum nəharhət nəhai tokon, husur nəboŋ totov, igol nəmauran samit idaŋ, ale emədas masuḅ hən isob̄ur.*

¹⁶ Gamit ideh satigol naitian tosa, satesurman aEsau tonau ke aGot tovi ut kəmas. Esau evi ahai a m̄o, be idam̄ hən na-il-a-m̄o-an san hum ahai a m̄o, hən b̄ihan nasiloh nəhanian sua.

¹⁷ Mətoləboi ke, a tahw aEsau eləŋon ke atəman teus aGot hən b̄eriŋ navoian lan hum ahai a m̄o, be ikad namətahusian ŋai. Naut kəmas aEsau totaŋisi, edədas b̄egəgel hən naḅit nəsa togole tia.†

¹⁸ Mətsagəm vi lan naḅehuh məttoləboi mətbibari hum alat seIsrael ta m̄o. Galit lovi lan Naḅehuh Sinai nəhab towunwun lan; naut imermer, ikad nəmargobut, ale nəlan iḅas galito.

¹⁹ Losəsəloŋ hən nəwalan hən nətrampet mai nabiltidoldol tosor. Nəvanuan lotosəsəloŋ həni loŋir aGot hən asike b̄ikel nasoruan ideh am.‡

²⁰ Lomətahw habat len nəsa aGot tokele. Ike, “Avan ideh o narivatvat ideh b̄ibar naḅehuh egai, mitimastubuni.”*

²¹ Nəboŋ aMoses toris natgalenan lotogol namətahwan, ike, “Nupab len namətahwan ninegw topil lan.”*

Gamit mətsagəm vi lan naḅehuh enan.

²² Be gamit mətogəm vi lan Naḅehuh Sion, vi lan nabiltivile siGot nəkadun nəmauran, naut a Jerusalem len nəmav. Len naut ei aŋel lotosob̄ur vəsa luḅonḅon len nabiltikemkeman.

²³ Mətogəm vi lan nabonḅonan silat lotovi natun aGot, ahai a m̄o san gail, gai totos gat nahəsalito len nəmav. Mətogəm hən aGot tokot hən nəvanuan p̄isi. Mətogəm hən nanunun nəvanuan gail lotonor, aGot togol lotonor len nəhon.

²⁴ Mətogəm hən aYesu, na-kel-gati-an veveu siGot toil gəgat lan. Mətogəm vi lan nəda hiYesu togiris gamito, nəda tosor husur natsua tovoi səhor nəda hiApel.§

²⁵ Samtemətahun aGot tosor. AMoses evi vanuan navile a pan ŋai, ale alat seIsrael lotomətahun nalələgauan tokele, ləsəgam yav dan nəpanismen. Bimaienan, gidato datbipair

* **12:13:** Hən naves 12-13, ris Isa 35.3; Pro 4.26   * **12:15:** Deu 29.18   † **12:17:** Hən naves 16-17, ris Gen 25.29-34, 27.30-40   ‡ **12:19:** Hən naves 18-19, ris Exo 19.16-22, 20.18-21; Deu 4.11-12, 5.22-27   * **12:20:** Exo 19.12-13

* **12:21:** Deu 9.19   § **12:24:** Gen 4.10. Nəda hiApel ikel uri ke aGot dereh tigol nəpanismen, be nəda hiYesu ikel uri ke aGot dereh tilav kuv nəpanismen.

dan aGot len nē mav, mai nalələ gauan gai tokele, asike datugam yav dan nē panismen boŋ ideh.*

²⁶ Len nē boŋ enan nadolon aGot ekur hēn navile a pan, be gagai ikel gati ke, “Dereh nekur hēn navile a pan vəha-sual am, savi navile a pan ŋai, be nē mav am.”*

²⁷ Len nasoruan “vəha-sual am” aGot tokele, namilen ke, natit p̄isi ta m̄o aGot togol gail, dereh lekur, limasig, hēn ke, natit ləsakur ŋai ləbipat tin.

²⁸ Imagenan, husur aGot eviol mai gidat hēn natohan pipihabəlan todədas bēkur, husur natenan, datepul hēn nasipaan, ale datilotu hēn aGot len navide gai bēhəhaṽur hēni, datilotu hēni len namətahwan mai nēmaŋmaŋan hēn nēyalyalan san.

²⁹ Husur “aGot sidato evi nabiltihab tohan puŋpuŋ natit p̄isi.”*

13

Nə-maris-kotovi-an

¹ Məteləmləmas bun gamit gabag tabtab sumān məttovi latmiṽan.

² Sa-nələmit tibonboŋ hēn mətbehəhaṽur hēn nametb̄os b̄itoh lohoim samito. Nəvanuan galevis lotogol tomaienan hēn nametb̄os gail, lukad aŋel gail lototoh lohoim salito be ləsələboii.*

³ Sa-nələmit tibonboŋ hēn alat lototoh len naim bəbaŋis. Mitinau galito, nələmit titaŋis galito hum məttoth mai galit len naim bəbaŋis. Ale alat nəvanuan gail lotomədas galito van van lotoləŋon tosa vəsa, mitinau gat galito hum napəŋasan salito topat len nibemito.

⁴ Gamit p̄isi mətəriŋ nələhan a məhat len nənauan samito. Sa-nəmel hēn nələhan tēbiŋbiŋal, namilen ke, alarmisoan aridaŋ len nələhan səlaru. Husur aGot dereh tisab səhoti ke, nəvanuan togol naitian toḅur kotov nələhan, mai nəvanuan lotogol naitian tosa, limaspanis.

⁵ Len nəmauran samito samteləŋon masuṽ hēn nəvat, be mətəhəhaṽur hēn nəsa məttofade. Husur aGot ike,
“Asike noriŋ gamit boŋ ideh,

asike noriŋ gaḅulan gamito.”*

⁶ Imaienan asike nomətahw hēn nəb̄ike,
“Nasub̄ evi na-vi-tarhəte-an sagw,
asike nomətahw.

Asike nomətahw len nəsa nəvanuan ŋai
toləboi b̄igole hēn ginau.”*

⁷ Mitinau təlmam hēn alat lotoil a m̄o hēn gamito, lotoṽusan gamit hēn nasoruan siGot. Mitinau navit nəmauran salit gail, ale nadələmian samito tesumān nadələmian salito.

⁸ AYesu Kristo sagəgel boŋ ideh, imaienan ŋai nino, daməŋai, vi sutuai.

⁹ Imaienan napusanan tiltile lotovinvinu, məttoṽetan hēn gail, saleliv gamit vi tut.*
Ivoi hēn mət̄b̄ikad nədaŋan len nələmito, nədaŋan togəm len navoian aGot toviol kəmas hēni, sagəm len nəhanian hēn nalotuan savi tarhət silat lotohani.

¹⁰ Ahai tutumav gail loum len naim nətəp̄olen len navile a pan. Nəmel tutumavan sidat ipat, be galit ləsələboi ləb̄ihan ei.*

¹¹ A m̄o abiltihai tutumav ipat nəda herivatvat lohoim, vi lan Naut Tolo Masuṽ hum naviolan hēn bēkəkak kuv nəsaan sinəvanuan gail. Be lopəŋas p̄is niben narivatvat gail a tut dan naut naim nətəp̄olen gail lotokir lan.*

* 12:25: Exo 20.22 * 12:26: Hag 2.6 * 12:29: Deu 4.24 * 13:2: Gen 18.1-8, 19.1-3 * 13:5: Deu 31.6, 8; Jos 1.5 * 13:6: Psa 118.6 * 13:9: Efe 4.14; Rom 14.2-23; 1Kor 8.8; Kol 2.7, 16-22; 1Tim 4.3 * 13:10: Ipru 9.11-14. A m̄o ahai tutumav gail luhan nahudhuti lototutumav hēni. Be “nəhanian” hēn natutumavan len nəmel tutumavan sidato evi aKristo ale lodədas ləb̄ihani. Namilen ke, alat lotohusur navide hēn nalo ta m̄o hēn ləb̄iveveu, o hēn ləb̄inor len nəhon aGot, lodədas ləb̄ikad nəmauran kitin aKristo tomat hēn dat̄b̄ikade. * 13:11: Lev 16.27

¹² Len naŵide tomaianan, aYesu am evivile dan nabiltivile, eləŋon isa habat, imat hən nəda han b̄ikas kuv nəsaan dan nəvanuan san gail, hən ləb̄evi siGot səb̄on ŋai.*

¹³ Imaianan datevivile dan naut naim nətaṗolen gail lotokir lan, dativan hən aYesu hən datb̄ikatəṗol hən na-ləŋon-isa-an san. Namilen ke, dateriŋ nalo silat seIsrael, dateriŋ nəlodat len aYesu ŋai, naut kəmas nəvanuan gail leḃisor mədas gidato hum lotogole hən gai.

¹⁴ Husur len navile eg a pan datsəkad nabiltivile hən datb̄itoh tin lan vi sutuai; be datudon kitev naut a im b̄egəm balai.*

¹⁵ Imaianan, len aYesu, datetutumav tabtab hən na-sor-sal-suhi-an tovi naviolan vi təban aGot, naŵit nabuṗodato tokel koti ke tovi Masta sidato.

¹⁶ Ale sa-nələmit tibonḃon hən mət̄bigol navoian, mai hən mət̄b̄evi tarhət silat lotom̄idol. Natgalenan boh, lovi naviolan natutumavan aGot tohəhaṽur hən gail.

¹⁷ Mitigol husur nəsa alat lotoil a m̄o hən gamito len Nasub̄ lotokele, məteriŋ gamit len navələlito. Lokətkəta təban gamito, ale galit limaskel mai aGot hən na-kel-uri-an husur nauman enan salito. Mitigol husur nəsa lotokele hən ləb̄eum len nahəhaṽuran, savi len nəlolit tosa. Husur, enan asike evi tarhət samito!

¹⁸ Mitorisor tuṽ tabtab m̄os ginamito. Namtoləboi buni ke nəlonamit imasil, ale namtoləŋon masuṽ hən namtb̄ikad naŵide tonor ŋai, len natit ṗisi namtb̄igole.

¹⁹ Nələŋon masuṽ hən mətb̄isor tuṽ ke, aGot tidam̄ hən natələmaman sagw hən nəb̄egəm tutut hən gamito.

²⁰⁻²¹ AGot ita gat na-kel-gati-an topat vi sutuai len nəda hiYesu, aMasta sidato, ale igol aYesu, tovi nabiltivanuan tokətkəta təban nasipsip, ile məhat dan nəmatan. AGot hən natəmat tigol məteṗul hən natit ṗisi tovoi tonor hən mət̄bigol nəsa toləŋoni. Len aYesu Kristo, aGot teum len nəmauran sidato, tigol natit ṗisi b̄ehəhaṽur həni. Nə-sal-suhi-an hən nəyalyalan san tevi təban aYesu Kristo vi sutuai sutuai! Ganan!

Nasoruan naməkot

²² Bathudud nadələmian noləŋon masuṽ hən mət̄besəsələŋ husur nasoruan sagw hən b̄igol mət̄beləŋon b̄ivoi am len nələmito, husur nalob̄ulat napisulan egai nototosi van hən gamito, eṗitol ŋai.

²³ Nuke məteləboii ke, awawa sidat len nadələmian, aTimoti, ludakuvi dan naim bəban̄is. Gai b̄egəm tutut, dereh nitah maii hən namrb̄egəm ris gamito.*

²⁴ Mitikel na-ke-ivoi-an mai nəvanuan ṗisi lotoil a m̄o hən gamito, mai nəvanuan ṗisi am siGot ei. Alat a Itali lukel na-ke-ivoi-an salito mai gamito.

²⁵ Navoian aGot toviol kəmas həni tipat len gamit ṗisi.

* 13:12: Jon 19.17, 20 * 13:14: Ipru 11.10, 16 * 13:23: Uman 16.1

Jemes

Nalobulat napolisulan aJemes toton

Ase itos nalobulat napolisulan egai?

AJemes, aʋan aYesu matmat, toil a mo hən alat siYesu len naut a Jerusalem, gai itosi. Itos nalobulat napolisulan egai hən nəsə?

Itosi hən bikel mai naKristen gail naʋide tovoi hən ləbikade hən ləbidaŋ len nadəlomian len aYesu.

AJemes itos nalobulat napolisulan egai moos ase?

Itosi moos naKristen gail len naut piisi.

AJemes itosi ŋais?

Hum ma totoni pəpadaŋ hən nasihau A.D. 48.

1) AJemes ikel na-ke-ivoi-an mai naJu gail (1.1)

2) Nəboŋ nəmauran biidaŋ, daŋ buři. Gəbıke gəbigol nəsaan, savi aGot totaltal hən gaiug, naləŋonian samı igol ke gotogol nəsaan (1.2-18)

3) Nasəsəloŋan mai nagolean (1.19-27)

4) Sagıpatpat nəvanuan galevis məhat səhor galit am. Asıke gəbilolosa hən nəvanuan gail, asıke aGot ilolosa hən gaiug (2.1-13)

5) Nəsə gotogole eʋusani ke gukad nadəlomian len aGot o ebuer (2.14-26)

6) Alat lotokad nadəlomian mai namealito. Naʋide aʋan ideh tokade eʋusani ke namıtısau hən nəmauran san togəm len aGot o ebuer (3.1-18)

7) Len nəbalkabaŋan mətomətahun aGot. Pair dan naʋide enan tosa, riŋ gamito len navəlan aGot. Samtısor mədas aʋan ideh, samıt sor patpat gamıt məhat. Mətbeləboi nəsə tovoi be asıke mətbigole, mətugol nəsaan (4.1-17)

8) Alat lotopul hən natite lotogol məttoləŋon tosa, dereh lipanis, be ipat len aGot hən bigole. Samtikoblen mədas gamıt gabag. Toh mədau, daŋ buři na-ləŋon-ısa-vəsə-an (5.1-5.11)

9) Kel nakıtınan. Kel kot nəsaan samıt mai gamıt gabag. Sor tuʋ moos gamıt gabag. Dereh aGot tevi tarhət samıto (5.12-18)

10) Gamıt ideh biıpal sob dan nakıtınan, vıreh təlmam həni hən aGot buerubət nəsaan san dani (5.19-20)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau aJemes notovi naslev siGot mai siNasuʋ aYesu Kristo, nuke, “Ivoi,” van hən nahəmar tosəŋavur pısan eru, nəvanuan gail lototoh ʋısusua len navile a pan.*

Susumar nəboŋ nəmauran todaŋ

² Bathudud nadəlomian sagw, nəboŋ mətbetut len natit tiltile ləbigol kitev nadəlomian samıto ke timabe, mitikemkem həni ŋai.

³ Bathut mətoləboıı ke nəboŋ natgalenan lotogol kitev nadəlomian samıto ke imabe, na-gol-kitevi-an galenan lugol nə-daŋ-buři-an len gamıto.

⁴ Nauman hən nə-daŋ-buři-an timasvan van vəhav, hən ke naʋoruan samıt biınor buni, asıke nədaŋan hən naʋoruan samıto beııııdol boŋ ideh.

⁵ Gamıt ideh biıpar mıtısau hən nəmauran tonor mai naʋide tovoi, ivoi ke teus aGot həni,* gai toviol masuʋ mai nəvanuan piisi, ale dereh teviol həni mai gaiug, asıke inau ısa hən gaiug sile.

* **1:1:** Mat 13.55; Mak 6.3; Uman 15.13; Kal 1.19   * **1:5:** Pro 2.3-6

⁶ Nəboŋ gəbeusi, usi len nadəlomian, nəloŋ sateuri. Nəvanuan nəlon touri ehun nətas tokud tabtab, səpat mədau. Nəlan eŋuvi vi məhat, epus, evi pan.*

⁷ Nəvanuan tomagenan satinau ke Nasuḅ ḅilav natideh maii,

⁸ ikad nənauan toru, edədas ḅehusur naḅisal tosua ŋai, nəmauran san ipat lavəlav.

Naməsal mai nəvanuan topul hən natite

⁹ Nəvanuan nadəlomian ideh ḅevi ut kəmas o ḅevi məsal len nabunusian sinəvanuan gail, ivoi ke tehəhaŋur, husur aGot eputsani tia.

¹⁰ Be nəvanuan tokad natite; aGot ḅigol gai ḅevi ut kəmas, ivoi ke tehəhaŋur həni, husur dereh nəmauran san temidol hum napusit naliol.

¹¹ Namityal togəm vi məhat, esun naliol; imasmas, napusit iteh; nəkaban han imasig. Imagenan nəvanuan tokad natite, tehis soḅuer həni van vəmat, imasig maii.†

Nətaltalan hən nəsaan

¹² AGot tivoi hən nəvanuan toil gəgat naut kəmas nate sasa gail lotogəm hən ləḅigol kitev nadəlomian san ke imabe. Nəboŋ ḅidaŋ ḅur gail, dereh aGot tilav nəprais hən nəmauran kitin maii, nəprais aGot tokel gati tia ke teviol həni mai alat lotoləmas buni.

¹³ Avan ideh, natit ḅitaltal ke tigol nəsaan, satike, “Evi aGot totaltal ke nisa.” Bathut natideh tosa edədas ḅitaltal ke aGot tigol nəsaan, mai aGot gabag sətaltal ke nəvanuan gail ləḅisa boŋ ideh.

¹⁴ Avil nəvanuan v̄isusua, naləŋonian san tosa gail lutaltal ke tigol nəsaan. Losəhari, loliv gargari vi tut.

¹⁵ Beti nəboŋ naləŋonian tosa totian, ipas nəsaan. Nəboŋ nəsaan enan togəm tibau, ipas nəmatan.

¹⁶ Bathudud sagw notoləmas bun gamit ḅisi, samtedəlom nagəgərasan husur aGot!

¹⁷ Naviolan ḅisi lotovoi, naviolan ḅisi lotonor buni, logəm len aGot a məhat togol namial ḅisi len nəmav. AGot sagəgel hun nəm̄ol torusərus.

¹⁸ Ilekis ke, len nasoruan hən nakitinan, eviol hən nəmauran veveu mai gidato, hən datḅehum naŋit metəkav len natit ḅisi gai toum həni.

Nasəsəloŋan mai nagolean

¹⁹ Bathudud sagw notoləmas bun gamit ḅisi, məteləboi səhot nategai: Gamit ḅisi məteutaut tabtab hən məḅsəsəloŋ, samtisaḅsaḅut hən məḅḅisor, samtisaḅsaḅut hən nəlomit ḅipaŋpaŋ*

²⁰ bathut nəlol paŋpaŋ sinəvanuan edədas ḅigol səhot nanoran aGot toləŋoni.

²¹ Imagenan, bubulan naḅiŋḅiŋalan mai nəsaan topat sal, dan nəmauran samito. Nəlomit temədau ale səsəloŋ husur nasoruan aGot toriŋi len nəlomito, husur eləboi ḅilav kuv gamito dan nəsaan samito.

²² Mitigol nəsa nasoruan tokele, samtesəsəloŋ kəmas həni ŋai. Məḅsəsəloŋ həni be asike məḅḅigol husuri, mətogəras səḅomit hən gamito.

²³ Avan ideh tosəsəloŋ hən nasoruan be sagol nəsa tokele, esum̄an nəvanuan toleleduŋ, ris nəhon len nakəlas.

²⁴ Nəboŋ toris nəhon tonon, ipair dani: vəha-sua ŋai nəlon iboŋboŋ hən nənahənah han.

²⁵ Avil nəvanuan tobunus vahvahur nalo tonor buni siGot, nalo togol ke nəsaan satəgau gat nəlon am, atenan ḅebunus tabtab həni, asike nəlon ḅiboŋboŋ hən nəsa tobunusi, tosəsəloŋ həni, be ḅigol nəsa nalo tokele, dereh aGot tigol tivoi buni hən atenan, len nəsa togole.‡

* **1:6:** Nəvanuan nəlon touri egəgel tabtab hum nahit togəgel hən nətau han. † **1:11:** Hən naves 10-11, ris Isa 40.6-7

* **1:19:** Ecc 7.9 ‡ **1:25:** Nalo aJames tosor husuri savi nalo ḅisi siMoses, be isor husur nalo hən na-ləmas-buni-an aYesu today ke datimashusur tabtab həni.

²⁶ Avan ideh ðinau ke aGot tohəhəvur hən nalotuan san, avil asike ðiwol hən nasoran san ðivoi, egəras gai gabag ale nadəlomian san evi naut kəmas.

²⁷ Navide hən nalotuan aGot Tata tonau ke tovoi mai tonor masuṽ, imaiegai: Kətkəta təban nəbatunau pəhəvut gail mai namilesw gail lotoləŋon tosa. Ale gelələgau hən gaiug, hən nəmauran navile a pan satidos nəmauran sam̃.*

2

Gigol teṽitoṽ van hən nəvanuan ṽisi

¹ Bathudud sagw, husur məttoƷad nadəlomian len aMasta sidato, aYesu Kristo, Nasuḅ toyalyal, navide samit gail teṽitoṽ van hən nəvanuan ṽisi, ideh satile.*

² Nəboŋ məttoƷad nəbonḅonan, avan ideh tosun nahurabat bilbil, totav nariŋ nagol gail len navəlan ḅegəmai, ale togon tovi məsal tosun nahurabat tomatu tia, ḅegəmai, mitimab hən gəlaru?

³ Mətbəkəta təban gai tosun nahurabat bilbil, mətbikel maii ke, “Naut tovoi egai, gebətah gegai,” avil mətbikel mai naməsal ke, “Geil ei o gebətah len tan bathuriegw.”

⁴ Mətbigol ḅimaienan, mətopəpəhw husur natilean məttoƷole len gamit gabag. Na-nənoṽ-həni-an samito isa husur nənanuan hən nəsaan məttoƷade.

⁵ Bathudud notoləmas bun gamit ṽisi, səsəloŋ! AGot ilekis hən alat lotovi məsal len nabunusian sinavile a pan, hən ləḅepul hən nadəlomian, ale hən ləḅikad natohan pipihəlan balai, hum tokel gati ke alat lotoləmas buni likade.

⁶ Wake gamito, mətomədas naməsal gail, riŋ galit a pan. Imabe? Ase lomədas gamito, liv gargar gamito vi lan nakotan? Evi alat lotokad natite boh!

⁷ Galit lusor mədas nahəsan aYesu Kristo tovoi, nahəsan məttoṽati husur məttovi esan.

⁸ Mətbigol nəsa aKristo tovi kiŋ sidato tokel buni, mətuƷol ivoi. Ikel bun nalo natosian siGot tokele ke, “Geləmas bun nəvanuan totoh pəpadaŋ hən gaiug suŋan gotoləmas bun gaiug gabag.”*

⁹ Avil mətḅeputsan avan ideh məhat hum tovoi səhor nəvanuan tile, mətuƷol nəsaan. Ale evi nalo enan tosaḅ səhoti ke məttovi nəvanuan na-ḅur-kotov-nalo-an.

¹⁰ Husur avan ideh toƷol natit ṽisi nalo kavkav tokele, be toteh len nakelean tosua ŋai, gai eḅur kotov nalo kavkav, ale inor hən ḅipanis sile.

¹¹ Bathut aGot toke, “Sagigol naitian toḅur kotov nəlahan,” ikele am ke, “Sagigol avan ideh timat.”* Asike gəḅigol naitian toḅur kotov nəlahan, be gəḅigol nəvanuan ḅimat husur naləŋonian sam̃ ŋai, gaiug boh, goḅur kotov nalo.*

¹² Len nəsa gotokele, nəsa gotoƷole, ginau gat nategai ke, aGot dereh tenənoṽ hən nəmauran sam̃ mai nalo hən na-ləmas-buni-an, nalo toƷol nəsaan satəgau gat nəloŋ am.

¹³ Husur asike nəloŋ ḅitaŋis nəvanuan gail, asike aGot ilolosa hən gaiug nəboŋ ḅəkəta bunus nəsa gotoƷole. Be nəloŋ ḅitaŋis nəvanuan gail, nəlon aGot dereh titaŋis gaiug nəboŋ ḅepəpəhun navoian dan nəsaan.

Nadəlomian mai nagolean

¹⁴ Bathudud sagw, gəḅikel ke gotokad nadəlomian be gəsəƷol natideh hən ḅəṽusani, nadəlomian sam̃ evi tarhət sam̃ mabe? Nadəlomian tomaienan edədas ḅilav kuv gaiug dan nəpanismen.

¹⁵ Aṽam̃ o aṽavinem̃ len nadəlomian ḅipar hurabat o hanian akis,

¹⁶ ale gamit ideh ḅikel maii ke, “Ivoi, natəŋmat tipat len nəloŋ, gitoh tunətun ale hanukub,” be asike gəḅilav nəsa toŋidol həni maii, govi tarhət san mabe?

* **1:27:** Isa 1.17, 23   * **2:1:** Job 34.19; Lev 19.15   * **2:8:** Lev 19.18   * **2:11:** Nəboŋ toke *Sagigol avan ideh timat* namilen ke sagigol avan ideh timat sil nəlol paŋpaŋ sam̃ o naləŋonian sam̃ ŋai.   * **2:11:** Exo 20.13-14; Deu 5.17-18

17 Len naŵide tomaienān, nadəlomian ħipāt səbōn, asike ħigol natideh, nadəlomian enān imat, savi natideh.

18 Avil avan ideh ħike, “Gaiug gukad nadəlomian, gināu nugol natit tovoi gail.” Ale dereh nisor vari ke, “Gəbēvusan nadəlomian sam̄ səkad nagolean ideh tovoi lan, ale gināu, len nəsa tovoi notogole, dereh nevusan nadəlomian sagw.”

19 Gəbedəłomi ke aGot esua ŋai, ivoi! Be natəmat gail am lodəlom natenān, ale lomətahw, lupab lan.*

20 Gumelmel! Gəsaləboi səhoti sal a? Nəboŋ nagolean sətah mai nadəlomian, nadəlomian enān savi natideh.

21 Atəmadat ta sutuai, aAraham igol nəsa hən aGot toriŋi ke tonor len nəhōn? AGot eriŋi ke aAraham inor len nəhōn nəboŋ aAraham toviol hən alsak, anatun, len nəmel tutumavan.*

22 Imaiegai: Nadəlomian san mai nəsa togole aroum ħonħon. Nəsa togole evurvur nadəlomian san.

23 Ale natosian siGot isarpoh toke, “AAraham edəlom nəsa aGot tokele, ale aGot eriŋi ke aAraham inor len nəhōn husur nadəlomian san,”* ale aGot ekisi hən abubur san.*

24 Imasil ke aGot eriŋi ke nəvanuan inor len nəhōn husur nəsa nəvanuan togole, savi husur nadəlomian nəvanuan tokade lan ŋai.

25 Imaienān am hən aRahap, napəħaŵut ta Jeriko ta mō toḡur hən niben. AGot eriŋi ke inor len nəhōn husur nəsa alitenān togole nəboŋ tosusuan aħai piŋpisul gail ale tosəvat galit vi lan naḡisal tile sua.*

26 Nəboŋ nanunun toḡuer len nəvanuan, niben imat. Len naŵide tomaienān, nəboŋ nagolean sətah mai nadəlomian, nadəlomian enān imat.

3

Nawolan hən nameanī

1 Bathudud nadəlomian, gamit isoḡur samtegəm vi hai ḡusan. Mətevis ŋai. Husur mətoləboi ke dereh aGot tebunus kitev nəsaan len nəmauran mai naḡusanan sinamit namttovi hai ḡusan, səhor nəvanuan tile gail.

2 Len naŵide tosoḡur gadit ḡisi datusab van. Avan ideh asike ħisor ħisa len nasoran san, gai evi nəvanuan tonor kavkav hum aGot toləŋoni, eləboi ħiwol hən gai gabag kavkav.

3 Nəboŋ datḡeriŋ natuhmetəlai len nabuŋon nahos hən ħigol nəsa datḡeləŋoni, datoləboi datḡiwol hən niben kavkav.

4 Mitinau nabiltiwag wol. Aħai wolwol eləboi ħiwol hən nəwag enān hən natuhvos wolwol ŋai, ale dereh tevi lan naut aħai wolwol toləŋoni, naut kəmas nəlan todaŋ.

5 Len naŵide tomaienān namean nəvanuan evi natuhtit ŋai be ikel na-sor-patpat-gai-məhat-an totibau.

Mitinau nakumashəhab toləboi ḡepəŋas nabiltililīhai.

6 Namean nəvanuan tosor ehūm nəħab enān. Len niben nəvanuan, namean evi nəkadhut naŵide hən nəmauran tiltile ḡisi lotosa. Emədas nəvanuan kavkav. ASetan etuŋ namean nəvanuan hən nəħab nəmatan ale namean nəvanuan epəŋas ḡis naḡisal hən nəmauran san kavkav.

7 Nəvanuan eləboi ħigol narivatəvat mai nəman mai natit tokəlah mai natit tomaur len tas lototiltile ləḡehusur nəsa toləŋoni.

8 Be səkad avan ideh toləboi ħigol namean ḡehusur nəsa toləŋoni. Evi natit nəsaan sua, na-wol-həni-an toḡuer lan. Epul hən nabehi togol nəmatan.

9 Nameadato isal suh Nasuḡ, aTəmadato, ale nameadat enān ŋai esəvar nəvanuan gail, aGot togol lotosuŋan gai.*

* 2:19: 1Tim 4.1; Mat 8.29; Mak 1.24, 5.7; Luk 4.34 * 2:21: Gen 22.1-14 * 2:23: Gen 15.6 * 2:23: 2Chr 20.7; Isa 41.8 * 2:25: Jos 2.1-21 * 3:9: Gen 1.26-27

¹⁰ Nə-sal-suhi-an mai nasəvarian, gəlar p̄isi arovivile len nabuḡon nəvanuan. Bathudud sagw gail, datimasgol ke natenan satimaienan.

¹¹ Nabəko tosua ŋai eṽuv hən nəwai tohol mai nəwai tokon a? Ao!

¹² Bathudud sagw gail, nəhai nafik iṽan hən naoliv a? Ao! Nəhau nakrep iṽan hən nafik a? Ao! Ale nabəko tokasəkas edədas b̄eṽuv hən nəwai tohol.

Namitisau hən nəmauran tonor egəm len aGot

¹³ Gamit ideh ikad namitisau hən nəmauran tonor o naləboian a? Bikade, tiṽarṽar len naṽide san tovoi, ke, len namitisau san hən nəmauran tonor, natit p̄is togole, igol gail len nəlon tomədau, sənau gai.

¹⁴ Avil len nəlomito mət̄bikad nə-taḡulol-bulosi-an, mət̄binau masuṽ hən gamit səḡomito, samtisor patpat namitisau samit a məhat, samteliblibonḡ hən mət̄bisor mədas nakitinan.

¹⁵ Husur namitisau tomaienən sagəm len aGot, be egəm len navile a pan mai nəvanuan lotosuh lan mai natəmat gail.

¹⁶ Husur naut ideh nəlon nəvanuan topul hən nə-taḡulol-bulosi-an mai nəvanuan lotonau masuṽ hən galit səḡolito, naut enən ikad nətaṽtaṽoran mai naṽide hən nəsaan tiltile p̄isi.

¹⁷ Avil namitisau hən nəmauran tonor togəm len aGot iveveu buni, asike asike isa. Eləmas bun natəmat len nəlon nəvanuan, inau habat hən nəvanuan tile, səhaihai be eutaut hən b̄esəsəlonḡ hən nəvanuan tile. Nəlon itaḡis masuṽ hən nəvanuan tile, ale len natit p̄isi togole iṽan hən naṽit tovoi. Igol eṽitoṽ van hən nəvanuan p̄isi, ale nəsa tokele, igole, sagəras avan ideh.

¹⁸ Alat nəlolit tokad natəmat, lotogol naḡonan ke səkad nəḡalan am, ehum galit lumabul namisurhut toṽan hən naṽite tovi nəmauran tonor buni.

4

Gol nəsa aGot toləḡoni

¹ Nəḡalkabaḡan mai nəḡalan gail len gamito, logəm a be? Logəm len naləḡonian samit səḡomit gail lotoliv gamito. Naləḡonian galenan luḡal len nibemito mai nəlomito.

² Mətoləḡon nəsa mətsəkade; nəlomit evənohi be mətodədas mət̄bikade; imaienan mətoṽitṽituh, mət̄ubal, mət̄ugol nəmatan ḡosi. Mətsəkade husur mətsaus aGot həni.

³ Ale nəboḡ mət̄tousi həni, mətsəkade husur mətsausi ḡos navoian; mətoləḡoni ŋai ḡos ḡigol na-ləḡon-ivoi-an len gamit səḡomito.

⁴ Mətsail gəgat len aGot, mətohum abareab toriḡ asoan hən ḡitoh mai nauluḡan tile! Nəboḡ mət̄togəm vi bubur sinavile a pan, mət̄ogəm vi enemi siGot. Mətsaləboii a? Imaienan, avan ideh tolekis hən b̄evi bubur sinavile a pan, gai evi enemi siGot.

⁵ Natosian siGot ike aNunun aGot, aGot toriḡ len gidato, ilekol masuṽ hən gidato. Məṽunau ke natosian san isor kəmas a? Ao!

⁶ Avil aGot eviol habat am mai gidato hən navoian gai toviol kəmas həni. Imaienan, natosian siGot ike, “AGot evi enemi silat lotopatpat galit məhat, be eviol kəmas hən navoian mai alat nəlolit tomədau, ləsənaḡ galito.”*

⁷ Imaienan, riḡ gamito len navəlan aGot. Mitidaḡ ḡur natəmat ale dereh tigam dan gamito.

⁸ Mətegəm pəpadaḡ təban aGot ale dereh aGot tegəm pəpadaḡ təban gamito. Gamit mət̄tovi vanuan nəsaan, kəkəsəval, mitigol nəmauran samit tiveveu! Gamit mət̄tokad nənaḡan toru, mitigol nəlomit tiveveu.*

* 4:6: Pro 3.34 * 4:8: Zec 1.3; Mal 3.7

⁹ Mitilolosa, mititan, namətarur samit gail lisel! Nəmanmanan samit tegəm vi tan, nakemkeman samit tegəm vi lolosaan.

¹⁰ Nəlomit temədaul len nəhon aGot, riŋ gamit len navəlan ale dereh teputsan gamito.

Samtisor tas nəvanuan tile

¹¹ Nəbathudud sagw gail, samtisor mədas gamit gabag. Avan ideh bisor mədas nəbathudud nədəlomian ideh, b̄isaḅ səhoti ke b̄isa, gai isaḅ səhoti ke nalo siGot isa. Wake nalo səpat len navəlaḿ hən gəḅbike ivoi o isa, ao, gimasgol husur nəsa tokele ŋai.

¹² AGot səḅon ŋai toviol hən nalo, gai ŋai eləboi b̄epəpəhun navoian dan nəsaan. Gai səḅon ŋai eləboi b̄ilav kuv gidato hən datbimaur, gai səḅon eləboi b̄igol datbimasig. Be gaiug savi hən gəḅbike nəvanuan tile tosa.

Sagisor sal suh gaiug

¹³ Mətesəsəlon, gamit məttoke, “Daməŋai o pelan datevi lan nabiltivile ea. Ale dateum ei len nasihau tesua, datevur natit gail, p̄ur həni, ale dereh datesəhor nəvat tisoḅur.”

¹⁴ Samtekəmaienan husur mətsaləboi nəsa b̄evisi pelan.* Mətsaləboi nəmauran samit timabe. Mətohum nəmavukasw togol naut toḅanub̄anw, ale sədareh toməkaskas.

¹⁵ Ivoi am hən mət̄bike, “Nasuḅ b̄eləŋoni, dereh datitoh, datigol timaiegai maiegai maiegai.”

¹⁶ Be gagai len nənauan ke mət̄tovoivoi səhor nəvanuan tile gail, mətusor patpat gamit məhat. Na-sor-sal-suhi-an p̄isi tomagenan isa v̄esa!

¹⁷ Imaienan, nəboŋ mət̄toləboi nəsa tonor hən mət̄bigole be mət̄sagole, mətugol nəsaan.

5

Nalələgauan van hən alat lotopul hən natite

¹ Mətesəsəlon, gamit mət̄topul hən natite! Mititan, mət̄eis husur na-ləŋon-isa-v̄esa-an gail lotogəm hən gamito.

² Nasugurtit mət̄topul həni in̄om tia, nahurabat samit gail, nəbar̄m̄om ikat tət̄ar gail gol ke lumadurdur tia.

³ Nagol mai nasilva mət̄tosah tuani itan tia. Natgalenan dereh likel ur nəsaan samito lihan nibemito hum nəhab. Nəboŋ hən nanonjan hən navile a pan egəmai be mət̄usah tuan natit samito sal.*

⁴ Nau nəsa mət̄togole! Mətsaḅur nəvanuan nauman gail lotota kokotov nawit len nəmarireu samito, gol ke naḅurp̄uran salito mətsaḅuri ikel ur nəsaan samito. Ale nəkaian silat lotota kokotov nawit, aGot tovi Masta sinabiltivəshəŋel gail len nəmav, esəsəlon həni.*

⁵ Len nəmauran samit topul hən nakontite len navile eg a pan, mətugol natideh mət̄toləŋoni. Hum nabulok tokənoh hən naliol sənau nəmatan san, gamito mətugol nəlomit tokənoh, tohan təməhav naut kəmas nəboŋ hən nəmatan.

⁶ Mətusəḅ səhoti ke nəvanuan nanoran timaspanis, ale mətugol imat, be gai sagol natideh hən mət̄binonjan dani.

Toh mədaul husur na-ləŋon-isa-v̄esa-an

⁷ Imaienan bathudud nədəlomian, susumar len na-toh-mədaul-an vir nagəman siNasuḅ. Mitinau nəvanuan tokad nəhol. Itohtoh mədaul vir naus b̄eus len nəboŋ han, hən natit p̄isi lototov len tan ləḅiḅan hən navit tovoi.*

⁸ Gamit am mititoh mədaul teḅəlav, mət̄eil gəgat len Nasuḅ husur nagəman san egəm pəpadaŋ.

* 4:14: Hən naves 13-14, ris Pro 27.1 * 5:3: Hən naves 2-3, ris Mat 6.19 * 5:4: Lev 19.13; Deu 24.14-15 * 5:7: Deu 11.14; Jer 5.24; Jol 2.23

⁹ Bathudud nadəlomian, samtikoblen mēdas gamit gabag, hən asike Nasuḅ ḅisaḅ səhoti ke mitimaspanis. Məteris! Gai ḅepəpəhun navoian dan nəsaan sidato egəm tia! Satoil bopita!

¹⁰ Bathudud nadəlomian, hən mətḅeləboi na-toh-mədau-an tobəlav len na-ləḅon-isa-vəsa-an, mitinau ahai kelkel ur gail lotosor len nahəsan Nasuḅ. Ale mitigol tətov hən galito.

¹¹ Datunau alat lotodaḅ ḅur na-ləḅon-isa-vəsa-an. Len nabunusian sidato aGot ivoi hən galito. Mətosəsələḅ ləboi nə-dəḅ-buri-an siJop, ale mətoris ləboii ke husur na-ləḅon-isa-vəsa-an tobəlav, Nasuḅ aGot ivoi masuṽ həni.* Husur nəlon Nasuḅ itaḅis masuṽ hən nəvanuan, mai epul hən nalolosaan.*

¹² Bathudud nadəlomian, a məhat hən natit ḅisi, samtikel nəhes ideh hən ḅita gat nakel-gati-an samito, samtikel nəhes nəmav, nəhes navile a pan, o nəhes ideh am. Be mitike, “Evoi” ḅai hən evoi, mitike, “Ao” ḅai hən ao, hən asike aGot ḅisaḅ səhoti ke mitimaspanis.*

Mitoris tuṽ len nadəlomian, mətevi tarhət gamit gabag

¹³ Gamit ideh ḅeləḅon ḅisa masuṽ, timassor tuṽ. Gamit ideh ḅehəhaṽur, timassal suh aGot len nəḅe gail.

¹⁴ Gamit ideh ḅeməsah, timaskis aelta silat siYesu legəmai ale limassor tuṽ mōsi, vəhasi hən naoil len nahəsan Nasuḅ.*

¹⁵ Ale na-sor-tuṽ-an len nadəlomian dereh tilav kuvi dan naməsahan; Nasuḅ tigol timaur. Ale atenan ḅigolgol nəsaan, Nasuḅ dereh teruḅati dani.

¹⁶ Imaienan, mitikel vəhot nakitinan hən nəsaan samit gail mai gamit gabag ale sor tuṽ mōs gamit gabag hən mətḅimaaur dan naməsahan. Nəḅoḅ nəvanuan nanoran tosor tuṽ, na-sor-tuṽ-an san ikad nədaḅan totibau, len Nasuḅ eləboi ḅigol natit ḅisoḅur.

¹⁷ AElijah evi nəvanuan suḅan gidato, ale isor tuṽ idaḅ hən naus asike ḅeus. Ale naus səhan nətan len nasihau totor mai nahəḅati toməlevtes!

¹⁸ Beti isor tuṽ hən naus ḅeus, ale nabiltius eus, nətan ḅəhanian itov, iṽan.†

¹⁹⁻²⁰ Bathudud nadəlomian sagw, gamit ideh ḅipal sob dan nakitinan, ale avan ideh ḅevireh təlmam həni, mitinau gat nategai: avan ideh ḅevireh nəvanuan nəsaan təlmam dan naḅisal nəsaban san, ilav kuvi dan nəmatan hən aGot ḅeruḅat nalilisaan san.*

* **5:11:** Job 1.20-22, 2.10   * **5:11:** Psa 103.8   * **5:12:** Mat 5.34-37   * **5:14:** Mak 6.13   † **5:18:** Hən naves 17-18, ris 1Ki 17.1, 18.1, 18.42-45   * **5:19-20:** Pro 10.12; 1Pit 4.8

1 Pita

Naloḅulat napisulan na-vəha-sual-an aPita totesi

Ase itos naloḅulat napisulan egai?

APita tovi ahai susur siYesu, gai itosi.

Itos naloḅulat napisulan egai hən nəsa?

APita itosi hən bikel mai alat siYesu ke limastoh hən aYesu behəhaṽur hən nəmauran salit gail, naut kəmas na-ləḅon-isa-vəsa-an ideh.

Itos naloḅulat napisulan mōs ase?

APita itosi mōs alat siYesu len naut p̄isi.

Itos naloḅulat napisulan egai ḅais?

Itosi pəpadaḅ hən nasihau A.D. 64.

1) Na-ke-ivoi-an (1.1-2)

2) Na-sor-tuṽ-an hən nasipaan (1.3-12)

3) Nəmauran silat siYesu (1.13-2.10)

4) Naṽide alat siYesu ləḅimashusuri (2.11-3.22)

5) Na-ləḅon-isa-vəsa-an seKristen mai nauman hən na-vi-tarhəte-an (4.1-4.19)

6) Nakelean todaḅ van hən alat siYesu (5.1-11)

7) Nasudəlaḿian (5.12-14)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau, aPita notovi ahai pispisul siYesu Kristo, nutos naloḅulat napisulan egai. Nutosi van hən alat aGot tolekis hən galito, lototoh hum nametḅos gail len naut gail lototiltile; naut a Pontus, a Kalatia, a Kappatosia, a Asia mai a Pitinia.*

² Len naləḅoian siGot aTata, ilekis hən gamito sutuai tia ale aNunun igol ke məttokad naḅoruan siGot mōs mətḅigol nəsa aYesu Kristo tokele, mətḅiveveu len nəda han.* Navoian aGot toviol habat kəmas hən mai natəḿat tepul səsəhov len nəlomito.

Nə-vatvat-viri-an hən nəmauran vi sutuai

³ Datesipa vi təban aGot aTəman aYesu Kristo, aMasta sidato. Bathut ke nəlon totaḅis masuṽ hən gidato, eviol hən nəpasian veveu mai gidato len na-le-məhat-an dan nəmatan siYesu Kristo, gol ke dattokad nə-vatvat-viri-an tomaur.

⁴ Ekitin, aGot etəgau gat natit gail lotovoi masuṽ len nəmav mōs anatun gail. Etəgau gat natgalenan mōs gamito, natgalenan asike logəgel boḅ ideh, asike lumōm, asike natideh emədas gail, asike luwav.

⁵ Ale len nədaḅan siGot, gai dereh tihavhav gol gamito len nadəlomian samito van vəbar nəsarpoan hən nəmauran kitin mai aGot; nəmauran kitin totuḅat nəboḅ tolav kuv gamit dan nəsaan samito. Evi nəsarpoan enan gai toutaut hən ḅevəhoti len nəboḅ naməkot.

⁶ Mətoḅəhaṽur masuṽ təban natgalenan, naut kəmas na-ləḅon-isa-an totiltile gail limas-bar gamito, gol nəlomit tisa; husur asike idareh linon.

⁷ Imaianan hən na-ləḅon-isa-an galenan ləḅigol ris nadəlomian samito ke lotovi nadəlomian gəgəras o kitin. Na-ləḅon-isa-an galenan lugol kitev nadəlomian samito hum nəhab tolatlat kitev nametəlai nagol van tovi wai hən ḅisabi ke toveveu o tokad nəpahsago lan. Be len nənauan siGot, nadəlomian samito esəhor masuṽ hən nagol tomasmasig. Ale nadəlomian samit ḅekitin, dereh aGot tilav nə-sal-suhi-an mai nəyalyalan mai gamito, dereh nahəsamit tevi məhat len nəboḅ hən navisian siYesu Kristo.

* **1:1:** Nəboḅ toke *metḅos* len naut egai, namilen ke lovi Kristen gail naut a im salit len nəmav gol ke lovi metḅos len navile a pan. Uman 8.1, 4, 11.19. * **1:2:** Rom 8.29; 2Tes 2.13; Ipru 10.22, 12.24

⁸ Mətöləmas bun aYesu naut kəmas mətəsarisi boŋ ideh. Naut kəmas mətəsarisi, mətəriŋ nəlomit idaŋ lan, gol ke məttopul hən nakemkeman. Nahəhəvuran məttoke, nasoruan edədas bikel ləboii.*

⁹ Bathut ke nəsa togəmgəm hən gamito tohum naʋit nadələmian samito, evi nə-lav-kuvi-an dan nəpanismen tonor hən nəsaan beti nəmauran kitin mai aYesu.

¹⁰ Ahai kelkel ur gail ta mō lopəhav utaut hən nə-lav-kuvi-an enan tovi naviolan bəgəm hən gamito, aGot beviol kəmas həni mai gamito. Galit ludon vahvahur nə-lav-kuvi-an enan dan nəsaan, lous kitevi hən ləbələboii.

¹¹ Len nəboŋ ta mō lunau habat, nəboŋ aNunun aKristo len nəlolito tokel kot na-ləŋon-isa-vəsa-an seKristo mai nəsa bəhusuri: naputsanian hən nahəsan mai nəyalyalan san. Lunau kitev nəboŋ natgalenan ləbēvisi mai ləbimabe.*

¹² AGot ikel vəhoti mai ahai kelkel ur galenan ta mō ke ləsavi tarhət salit gabag be lovi tarhət samito nəboŋ lotokel natgalenan məttohadhasəsələn həni. Ale gagai alat lotokel ur na-kel-uri-an tovoi mai gamito, lukel natgalenan len nədaŋan seNunun aGot, aGot tosəvati len nəmav. Ale natgalen lotokel uri, aŋel gail am loləŋon buni ke lekəta kitev natgalenan hən ləbələboi gail.

AGot tevi nəkadun nəmauran samito

¹³ Imaienan, mətəutaut hən nənauan samito, mətəhulahul, təgau gat nəlomito. Ale mətəriŋ piŋ nə-vatvat-viri-an samit len navoian aGot beviol kəmas həni mai gamito nəboŋ aYesu Kristo bevisi.

¹⁴ Mitigol nəsa aGot tokele hum məttovi anatun gail. Naləŋonian gail lotosa məttoke nəboŋ məttoətətan hən nakitinan, saliwol hən nəmauran samit am, samtehusur gail.

¹⁵ Avil len natit piŋi mətbigole, mətəsuŋan aGot tokis gamito ke: mitivoi, mitinor buni, mititoh a tut dan nəsaan gail, mitikad nəboruan san.

¹⁶ Husur len natosian siGot ike, “Mitivoi buni, mititoh a tut dan nəsaan suŋan ginau notovoi buni, nototoh a tut dan nəsaan.”*

¹⁷ Ale aGot, məttokeksi hən aTəmamito, ebunus nəvanuan gail len naʋide topi-toʋ van hən nəvanuan piŋi, nəboŋ topəpehun navoian dan nəsaan len natit piŋi lotogole. Imagenan, len naʋide samito, len nəmauran kavkav samito hum nametbəs gail len navile a pan, mətətəŋedur bathurien, mətəmətahw len nəyalyalan san.

¹⁸ Husur mətöləboi tia ke aGot toʋur nəmakuvan samito hən bilav kuv gamit dan naʋide kəmas hən nəmauran samito togəm len atəmamit ta sutuai. AGot saʋur nəmakuvan samito hən nagol o nasilva arbiŋa vəmasig.

¹⁹ Ao, eʋuri hən nəda nəmauran seKristo tosəhor natit piŋi,* aKristo tohum natuhsipsip tonor hən natutumavan, səkad naut ideh len niben tosa, səkad natideh tosa lan.†

²⁰ AGot itabtabuh lan tia nəboŋ satuŋat hən bigol navile a pan sal, be aGot esəvati hən bevisi len nəboŋ naməkot galegai mōs gamito.

²¹ Len aKristo mətəriŋ nəlomit len aGot. Evi aGot togol aKristo tole məhat dan nəmatan, toputsan nahəsan, toriŋi toyalyal. Imagenan, mətəriŋ gat nadələmian mai nə-vatvat-viri-an samito len aGot.

²² Nəboŋ məttoŋol tabtab hən nəsa nakitinan tokele, mətugol nəlomit gabag iveveu hən mətbeləmas bun nəbathudud nadələmian len nakitinan. Len nəlomit tomasil habat, mitidaŋ hən mətbeləmas masuʋ hən gamit gabag,

²³ husur mətukad nəpasian veveu. Nəmauran veveu məttoke sagəm len nəpasusan sitata mai sinana husur nəmauran artoviol həni mai gamito dereh tesib len nəmatan. Avil nəmauran veveu məttoke dereh tipat vi sutuai bathut ke togəm len nasoruan siGot, nasoruan nəmauran, nasoruan topat vi sutuai.

* 1:8: Jon 20.29 * 1:11: Psa 22; Isa 53; Luk 24.25-26 * 1:16: Lev 11.44-45, 19.2 * 1:19: Kol 1.20 † 1:19: Exo 12.5 tosor husur natuhsipsip hən natutumavan.

²⁴ Hum natosian siGot am tosor husur natenan, ike,
 “Nəvanuan þisi lohumi naliol,
 nəyalyalan þisi lotokade ehun napushət naliol;
 naliol imasmas, napushəte imayoh, erus vi pan,
²⁵ avil nasoruan siNasub aGot ipat vi sutuai.”*

Ale, nasoruan enan evi na-kel-uri-an tovoi lotokel uri mai gamito.

2

¹ Imaienan, samtigol nəsaan ideh am, mitinoŋ dan nəsaan þisi togol nasənanan. Samtelibliboŋ am; samtegəgəras; nəlomit satevənoh natit gail sivan ideh; samtisor tisa husur avan ideh, samtisor mēdas nahəsan.

² Hum amas mai alikob artomaduh tabtab hən nasus, gamito mitimasləŋon masuŋ hən nasus nakitinan togəm ben aGot, hən mətβemuni hən mətβetibau len nəmauran kitin topat vi sutuai.

³ Husur, hum natosian siGot toke, “Mətusab ləboi navoian siNasub, ke nabus han ivoi.”*

Nəvat nəmauran mai alat aGot tolekis hən galito

⁴⁻⁵ Nasub aKristo ehumi nəvat nəmauran sua mōs naim siGot, nəvanuan gail lotomətahuni hum sanor hən naim be aGot tolekis həni husur ivoi səhor natit þisi. Mətegəm hən aKristo hum gamit gabag məttovi nəvat nəmauran gail hən aGot βeum hən naim san hən nəvat galenan hən mətβegəm vi hai tutumav san gail, gai tolekis hən gamito mōsi. Len aYesu Kristo, mətətutumav hən naviolan aGot tohəhəvur hən gail: len aNunun aGot, lotu hən aGot.*

⁶ Husur len natosian siGot ike,
 “Səsəloŋ! Noriŋ nəvat sua len naut a Sion,
 toləboi βigol naim βihav mai βinor,
 nulekis həni husur ivoi səhor natit þisi,
 ale avan ideh toriŋ nəlon lan,
 asike eləŋon isa sil toriŋ nəlon lan.”†

⁷ Imagenan, len gamit məttohad nadəlomian, nəvat enan ivoi səhor natit þisi, wake len alat səkad nadəlomian, lomətahuni hum nasoruan siGot toke,
 “Nəvat, nəvanuan na-um-im-an gail lotomətahuni,
 gai egəm vi vat sua ŋai βeləboi βigol naim βihav mai βinor.”*

⁸ Natosian ikele am ke,
 “Evi nəvat togol nəvanuan gail ləβipes həbetw,
 nəvat totibau togol ləβiteh.”*

Lupes həbetw husur ləsagol nəsa nasoruan siGot tokele. Len nə-nau-utaut-an san, aGot eriŋi sutuai tia hən ləβimagenan.

⁹ Be gamito mətovi vanuan aGot tolekis hən gamit səlani; mətovi hai tutumav siGot tovi kiŋ; mətovi luŋoh hən nəvanuan gai toriŋ nahəsan lan, naluŋoh san səβon. Mətumagenan hən mətβikel ur nəβoruan san tovoi mai natit þisi tovoi buni aGot togole, aGot tokis gamito dan nəmargobut vi lan namial namənas san.*

¹⁰ A mō mətəsvi alat siGot, be gagai mətovi alat siGot. A mō aGot salolosa hən gamito, be gagai aGot ilolosa hən gamito.*

* **1:25:** Isa 40.6-8 * **2:3:** Psa 34.8 * **2:4-5:** Natutumavan gail aGot tohəhəvur həni lovi naviolan hən nalotuan, nə-sal-suhi-an, na-sor-tuŋ-an, na-ləŋon-isa-an mōs aKristo. Naviolan galenan lovi natit gail lotonor hən naləŋonian seNunun aGot totoh len nəlolito. † **2:6:** Isa 28.16. *Naut a Sion* evi nəhes sual am hən naut a Jerusalem ale nəvat evi aYesu. * **2:7:** Psa 118.22; Mat 21.42; Mak 12.10; Luk 20.17; Uman 4.11 * **2:8:** Isa 8.14-15 * **2:9:** Exo 19.5-6; Deu 4.20, 7.6; Isa 9.1, 43.20-21 * **2:10:** Hos 1.6, 9, 2.1, 23; Rom 9.25

¹¹ Gamit notolēmas bun gamit p̄isi, navile a pan egai savi naut samit am. Mətosuñan nametb̄os gail, mətosuñan alat lototoh len naut savi salito. Imaienan noñir gamito ke, bulatut dan naləñonian gail hən nibemito lotobal mai nəmauran kitin len nəlomit gail.

¹² Nəvide hən nəmauran samito len nəhon alat lotokad nadəlomian len nagot gəgəras gail, timasvoi, hən ke naut kəmas lotosor tas gamit suñan məttoğol natit tosa gail, nəboñ ləberis navoian gəb̄igole, dereh lisal suh nəyalyalan siGot len nəboñ hən navisian san.

Gol nəsa alat lotoil a m̄o lotokele

¹³ Hən mət̄behusur Nasub̄, mäterij gamit len navəlan alat lotoil a m̄o len navile a pan, naut kəmas tovi akiñ toil a m̄o,

¹⁴ o agavna san gail. Husur akiñ erij galito hum agavna gail hən ləb̄ipanssem alat lotogol nəsa tosa, be sal suh alat lotogol nəsa tovoi.‡

¹⁵ Gol nəsa tovoi, husur aGot eləñon ke navoian mət̄bigole tekəkol hən nabuñon alat lototətan, lotosor len namelmelan salit ŋai.

¹⁶ Mətsavi slev am be mətumakuv tia. Nəmakuvan məttoğade, samtinau ke tigol mətöləboi mət̄bigol nəsaan ideh. Ao, mətukad nəmakuvan hən mət̄bitoh hum naslev siGot. Nəsaan səbañis gat gamit am, mətumakuv dani tia. Mititoh tin len nəmakuvan məttoğade. Samtinau ke nəmakuvan tesusuan gamito hən ke mətöləboi mət̄bigol nəsaan tətəs. Ao, mətukad nəmakuvan hən mət̄bitoh hum naslev siGot.

¹⁷ Məteputsan nəvanuan gail p̄isi len nənauan samito. Məteləmas bun nəbathudud nadəlomian. Len nalotuan, mətəmətahw len nəyalyalan siGot. Putsan nakiñ hən nəkantri samito len nənauan samito.

Naslev gail

¹⁸ Gamit məttovi slev gail, len nə-nau-məhat-həni-an, mitidañ hən na-il-a-m̄o-an simasta samit gail, mitigol nəsa lotokele. Mitimagenan hən amasta gail lotovoi, lotomədau, ale mitimagenan hən galit am lotodañ taltal, lotosa.

¹⁹ Husur, len nəlomit toləboi naləñonian siGot, mət̄bidañ b̄ur napəñasan hən na-ləñon-isa-an sanor, dereh aGot tehəhañur hən gamito.

²⁰ Mət̄bidañ b̄ur nabilasian tonor hən nəsaan məttoğole, mətosəhor nəsa? As tisal suh gamito? Avan ideh a? Ao! Avil mət̄bidañ b̄ur na-ləñon-isa-an sil navoian məttoğole, dereh aGot tehəhañur hən gamito.

²¹ Husur aGot ekis gamit hən mət̄bivoi, naut kəmas na-ləñon-isa-an enan. Iğol aKristo eləñon isa vəsa m̄os gamito hən mət̄bigol tətəv̄ hən, husur nəmel rien.

²² Gai sagol nəsaan ideh, nabuñon sakel nagəgərasan ideh, gai sagəras avan ideh.*

²³ Nəboñ nəvanuan gail lotosəvari, gai sapesəvar təlman; nəboñ toləñon tosa vəsa, gai sasor husur nasisilan. Ao, erij gai len navəlan aGot topəpəhw tonor hən navoian dan nəsaan.

²⁴ AKristo evus nəsaan sadit gail len niben gabag len nəhai balbal, hən dat̄bimakuv dan nədañan hən nəsaan sadito, hum dattomat, be hən dat̄bimaaur m̄os nanoran. Evi niben tomətartar togol məttoğaur!

²⁵ Husur a m̄o mətəhum nasipsip gail lotoyar lab, lotosab, lotomasig a tut sua. Be gagai mətupair van hən atenan tokətkəta təban nasipsip gail hən mət̄behusuri, gai tokətkəta gol nəlomito mai nəmauran kitin topat lan.§

3

Alarmisoan

‡ 2:14: Hən naves 13-14, ris Rom 13.1-7 * 2:22: Isa 53.9 § 2:25: Hən naves 24-25, Isa 53.4-6

¹ Imaienan, gamit mættovi pəhaʋut mættolah, geriŋ gaiug len navəlan asoam̃. Gəb̃igol bimagenan, naut kəmas ahaʋut sam̃ asike b̃igol nəsa nasoruan siGot tokele, naʋide sam̃ dereh tesəhor atenan hən b̃eriŋ nəlon len aGot. Husur naut kəmas gəsakel natideh,*

² dereh atenan tebunus naʋide sam̃ togəm len nəloṃ toveveu, dereh tebunus nalotuan sam̃ van hən aGot ke eməlas.

³ Napəhasan sam̃, natideh sam̃ tokab, satipat len navurum̃ gotoviri, o nagol gotovəhas nibem̃ həni, o nahurabat gotosuni hən nəvanuan gail ləb̃eris gaiug ŋai.*

⁴ Ao, napəhasan sam̃, nəsa tokab len gaiug, tegəm len gaiug kitin gotosusuah len nəloṃ, tevi napəhasan hən nanunum̃ mai nəloṃ tomədau, natəmat topat lan. Napəhasan enan asike iwav boŋ ideh. Napəhasan enan səlani ŋai, aGot ehəhaʋur masuʋ həni.

⁵ Alatpəhaʋut ta sutuai lotovatvat vir na-kel-gati-an siGot gail, lukad napəhasan tomaien. Galito lulotu hən aGot ale lugol husur nəsa asoalit lotokele.

⁶ Nau təlmam hən aSarah togol nəsa aApraham tokele, tokisi hən amasta san.* Gamit mətogəm vi natun aSarah gail nəboŋ mættodaŋ b̃ur namətahwan hən mət̃bigol natit tovoi gail.

⁷ Imaienan, gamit mættovi ulum̃an mættolah, gitoh mai asoam̃ len naləboian ke, sədaŋ səhor gaiug, be geputsani len nənauan sam̃, husur asoam̃ am ikad naviolan hən nəmauran kitin aGot toviol kəmas həni. Gigole hən asike natideh b̃iṗon gol na-sor-tuʋ-an sam̃.*

Na-ləŋon-isa-vəsa-an sil na-gol-na-voi-an

⁸ Hən nəb̃imaris kotov nasoruan sagw, nukele ke, gamit p̃isi mətəgəm sua ŋai len nənauan samito mai nəlomito; len nəlomit totaŋis gabag hən gamito, ləmas bun gamit gabag; nəlomit temədau. Samtinau gamito.

⁹ Samtivar təlmam hən nəsaan van hən avan ideh togol tosa hən gamito. Samtisor tisa təlmam van hən avan ideh tosor tosa hən gamito. Be gol vari len navoian mættous aGot hən b̃igole həni. Enan evi naləŋonian siGot tokis gamito, hən mət̃bikad naviolan tovoi, gai totəgau gati m̃os gamito.*

¹⁰ Husur natosian siGot ike,

“Gəb̃eləŋon nəmauran gəb̃ehəhaʋur lan, hən ke nəboŋ sam̃ gail b̃ivoi,
nameam̃ satisor tisa,
nabuŋoṃ satelibliboŋ.

¹¹ Gipair dan nəsaan, gigol navoian,

gidon̄ natəmat, gam kitevi hən gəb̃ikade mai nəvanuan gail.

¹² Husur namətan Nasuḅ aGot ekətkəta təban alat lotonor,

nədariŋan esəsəloŋ hən na-sor-tuʋ-an salito,

avil nəhon Nasuḅ ipair dan alat lotogol tosa.”*

¹³ Ale, mət̃bidaŋ m̃os mət̃bigol navoian ŋai, as tigol nasənahən hən gamito?

¹⁴ Be naut kəmas mət̃beləŋon b̃isa vəsa m̃os nanoran, aGot dereh tigol navoian van hən gamito,* ale nəkadumito sateʋurʋur, sagemətahw len avan ideh, nəlomito satetuhathuh.*

¹⁵ Be len nalotuan len nəlomito, putsan nəyalyalan seKristo tovi aMasta samito. Ale avan ideh b̃eus gamit hən mət̃bisor husur nə-vatvat-viri-an mættokade, mətəutaut tabtab hən mət̃bisor vahvah həni.

¹⁶ Sor mədau suṃan atenan totibau səhor gamito. Gole len nəlomit tomasil. Mət̃bimagenan, nəboŋ alat lotosor tas nəboruan samit tovoi, lotoris naʋide tovoi mættokade husur mættovi seKristo, dereh tigol nahurulit tisa.

* **3:1:** Efe 5.22; Kol 3.18 * **3:3:** 1Tim 2.9 * **3:6:** Gen 18.12 * **3:7:** Efe 5.25; Kol 3.19 * **3:9:** Mat 5.44; Rom 12.17; 1Pit 2.23 * **3:12:** Psa 34.12-16 * **3:14:** Mat 5.10 * **3:14:** Isa 8.12-13

17 Husur na-ləŋon-isa-an samito ðevi naləŋonian siGot, ivoi am hən mət̃beləŋon ðisa sil navoian mət̃togole, səhor mət̃beləŋon ðisa sil nəsaan mət̃togole.

18 Husur aKristo eləŋon isa vəmat vəha-sua ŋai sil nəsaan sinəvanuan gail. Gai tonor buni imat m̄os alat ləsanor hən ðesəhar gamito van hən aGot. Nəvanuan gail lugol niben imat, be len aNunun aGot imaur tət̄as.*

19 Len aNunun aGot ivan vakel na-kel-uri-an mai nanunun alat lotosuh len nabəbaŋisan len naut nəmatan.

20 Lovi alat ta sutuai ləsagol nəsa aGot tokelkele nəboŋ totoh ebəlav vir aNoah toum hən nabiltiðot. Len nabot enan, nəvanuan evis ŋai, məlevtor p̄isi, ləsəmat, lumaur len nəwai.*

21 Enan evi nasoruan kəta hən nəbaptaisan tolav kuv gamit dan nəsaan len nəboŋ ta daməŋai. Nəbaptaisan savi nalilosan hən mət̃bekək̄as kuv nab̄iŋb̄iŋalan dan nibemito, evi na-kel-gati-an van hən aGot len nəlomit tomasil. Len nəbaptaisan, aGot ilav kuv gamit dan nəsaan samito len na-le-məhat-an dan nəmatan siYesu Kristo.

22 Atenan evi məhat vi lan nəmav, ebətah len nətarhət nəmatu siGot, ale aŋel gail mai alat lotoil a m̄o mai alat lotokad nədaŋan; galit p̄isi lotəŋedur bathurien.

4

Toh m̄os nəyalyalan siGot

1 Imagenan, husur aKristo eləŋon isa vəsa len niben, gamit am, mət̄eutaut hən gamit gabag len naŋide hən nənauan toŋitoŋ hum esan. Husur avan ideh toləŋon tosa vəsa len niben tia, gai sagol nəsaan am, ipair dani.*

2 Nəmauran san tokade sal len navile a pan igol husur naləŋonian siGot ŋai, sahusur naləŋonian tosa seniben am.

3 Namityal em̄idol! A m̄o mət̄ohusur ebəlav habat hən naləŋonian silat ləsəkad nadəlomian. Galit lohusur naŋide naitian taŋtaŋor; nəlolit evənvənah; lomun təməhav van vatərog; len nabiltihanen mai natərogan salito lugol naitian tosa; luðonðon vamun taŋtaŋor; lulotu van hən nəlablab gail tovi naŋide tosa vəsa batbat.

4 Imaienan losəhoŋut len gamito husur mət̄satutut hən mət̄bitah mai galit am len naŋide tosa vəsa hun toŋəhas hən niten, igol losəvar gamito.

5 Be galit limassor vəsvəsai naŋide salito len nəhon atenan toutaut tia hən ðepəpehun navoian dan nəsaan silat lotomaur mai lotomat.

6 Husur natenan, na-kel-uri-an tovoi ibar galit am lotomat, hən ke naut kəmas lotokad nəpanismen hən nəmatan len nibelito sum̄an nəvanuan p̄isi, len aNunun aGot lukad nəmauran kitin, tosum̄an nəmauran aGot tokade.

7 Nənoŋan hən natit p̄isi egəm pəpadaŋ. Imagenan, mət̄etəgau gat nəlomito, mət̄ehulahul hən mət̄bisor tuŋ.

8 A məhat hən natit p̄isi, ləmas bun gamit gabag len nəlomit kavkav, gol tabtab həni husur na-ləmas-buni-an ikabut gol nəsaan isoður.*

9 Mət̄ehəhaŋur hən gamit gabag mət̄beðis lohoim samit gail, ale kət̄kəta təban galito, nakoblenan teðuer.

10 AGot eviol kəmas hən naviolan lototiltile mai gamit v̄isusua. Gamit p̄isi mət̄ekət̄kəta təban na-viol-kəmas-an galenan hən ləðevi tarhət samit gabag.

11 Gəbisor, tesum̄an m̄au aGot tosor len nabuŋom̄. Gəðevi tarhət sivan ideh, gole len nədaŋan aGot toviol həni. Hən ke, len aYesu Kristo, natit p̄isi gəb̄igole tigol nə-sal-suhi-an tivan hən aGot. Gol nə-sal-suhi-an hən nəyalyalan mai nədaŋan tivan həni vi sutuai sutuai! Ganan!*

Na-ləŋon-isa-vəsa-an hən naKristen

* 3:18: Kol 1.22; Rom 1.4   * 3:20: Gen 6.1-7.24   * 4:1: Rom 6.7   * 4:8: Pro 10.12   * 4:11: Uman 6.2-4; Rom 12.7; Kol 3.23

¹² Gamit, notolēmas bun gamit p̄isi, samtesəhōvut len na-ləŋon-isa-vəsa-an topəŋas, togol kitev gamito ke mət̄tomabe, samtesəhōvut lan hum tovi natsua totile masūv tovisi hən gamito.

¹³ Mətehəhāvur hən mət̄bihan katəp̄ol mai aKristo len na-ləŋon-isa-vəsa-an san. Hən ke nəboŋ nəyalyalan san b̄evisi, dereh mitikemkem, mətehəhāvur.

¹⁴ Nəvanuan gail ləb̄isor viles gamito sil mət̄tohusur aKristo, navoian siGot igol mət̄ukab həni husur aNunun Nəyalyalan tovi aNunun aGot itoh len gamito.

¹⁵ Be mət̄beləŋon b̄isa vəsa, satesil natideh tosa mət̄togole. Samtimagenan husur mət̄ugolgol nəmatan, mət̄ovənvənah, mət̄ugolgol tosa o mət̄osulsul len nəsa savi samito.

¹⁶ Be mət̄bikad na-ləŋon-isa-vəsa-an bathut mət̄tovi Kristen, nahurumit satsa. Ao, mitisal suh nəyalyalan siGot husur mət̄ukad nahəsan aKristo, nəhes enan ipat len gamito.

¹⁷ Husur namityal hən aGot b̄epəpəhun navoian dan nəsaan egəm tia. Ale na-ləŋon-isa-vəsa-an evi natub̄atan han tobar nəbathudud san a m̄o. Ale b̄etub̄at len gidat dattovi bathudud san, timab hən alat ləsagol nəsa na-kel-uri-an tovoi siGot tokele? Nəsa tevisi hən galito?

¹⁸ Hum natosian siGot tokele,
 “Bidaŋ habat hən nəvanuan tonor b̄ikad nə-lav-kuvi-an dan nəpanismen tonor hən nəsaan san,

nəsa tevisi hən alat lotomətahun aGot, nəsa tevisi hən nəvanuan nəsaan gail?”*

¹⁹ Imaienan, mət̄beləŋon isa vəsa husur evi naləŋonian siGot m̄os gamito, gol tabtab hən nəsa tonor, ale riŋ gamit səb̄omit kavkav len navəlan aGot togol gamito, husur etəgau gat gamit hən asike mət̄biteh dan navəlan.

5

Alat siYesu limabe?

¹ Ginau notovi elta suŋan gamit galevis, nokətkəta təban alat siYesu, noris na-ləŋon-isa-vəsa-an seKristo, ale dereh nihan katəp̄ol maii len nəyalyalan san b̄evisi asike idareh. Imaienan nusor buni mai gamit, aelta gail mət̄tokətkəta təban alat siYesu. Nekəmaiegai:

² Kətkəta təban alat siGot suŋan nəvanuan tokətkəta təban navəshəpsip, husur evi aGot toriŋ galit len navəlamito. Sagigole husur avan ideh b̄italtal hən gaiug; be gole len nələm̄ tohəhāvur. Sagigole husur goləŋon masūv hən natite; be gole husur goləŋon masūv hən naləŋonian siGot.*

³ Len nədaŋan sam̄, sagipatpat gaiug məhat hən alat, aGot toriŋ galit len navələm̄; be len nav̄ide tovoi sam̄, səhar navəshəvanuan hən ləb̄igol tətəv̄ hən gaiug.

⁴ Beti, nəboŋ abiltivanuan tokətkəta təban nasipsip b̄egəmai, dereh tilav mai gaiug nəprais hən namənas tovilbil vi sutuai.

⁵ Gamit mət̄səmatmatu, mitigol nəsa ahāvut gail lotokad nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an lotokele. Gamit p̄isi, mət̄esun nahurabat hən namədauan len nəlomito, nəlomit temədau hən mət̄bevi tarhət samit gabag, bathut natosian siGot ike, “AGot evi enemi silat lotopatpat galit məhat, be eviol kəmas hən navoian mai alat nəlolit tomədau, ləsənanu galito.”*

⁶ Imaienan, gol nəlomit temədau len nəhən aGot, riŋ gamit len navəlan aGot todaŋ habat, hum mət̄tovi naut kəmas, hən gai b̄eputsan gamito len nəboŋ tonor həni.*

⁷ Riŋ gabulan nənanuan samit totuhatuh mai aGot bathut ekətkəta təban gamito, vəhvəh gamito.*

* 4:18: Pro 11.31 * 5:2: Jon 21.15-17 * 5:5: Pro 3.34; Jem 4.6 * 5:6: Mat 23.12; Luk 14.11, 18.14 * 5:7: Psa 55.22

⁸ Mətetəgau gat gamit səbomito, mətehulahul. Natəmat, aenemi samito, ehum nalion toʋun, toyar mətmətan, das vanuan hən bikat pəpasi, han p̄isi.

⁹ Məteil b̄ur atenan, il gəgat len nadəlomian samito, husur mətoləboii ke, nəbathudud nadəlomian len navile a pan kavkav ludan b̄ur na-ləḡon-isa-vəsa-an gail lotop̄itoʋ hən gail məttokade.

¹⁰ Ale, nəboḡ mətbələḡon b̄isa vəsa b̄ebəlav kəkereh, aGot, topul hən na-viol-kəmas-an, gai tokis gamito len aYesu Kristo vi lan namənas san topat vi sutuai, gai gabag dereh teutaut kavkav hən gamito, tigol məteil gəgat am, tigol mitidanḡ am, tigol nadəlomian samit tidanḡ hən asike mətberus dani.

¹¹ Gai bolai! Nədanḡan tipat len navəlan n̄au vi sutuai! Ganan!

Nasudəlaḡian

¹² ASilas, notonau ləboii tovi na-ke-ʋan-an nadəlomian todaḡ len aKristo, evi tarhət sagw nəboḡ nototos natuhlobulat n̄apisulan egai toḡitol. Notosi hən nəb̄igol mətbələḡon b̄ivoi am len nəlomito, ale hən nəb̄ikel kot navoian aGot toviol kəmas kitin həni, hən mətbeil gəgat lan.*

¹³ Alat siYesu len naut a Pabilon, aGot tolekis hən galito, luke, “Ivoi,” mai gamito. Anatugw nadəlomian, aMak am, ikele.†

¹⁴ Len na-ləmas-buni-an mətesuḡ nətarhomit gabag hən mətb̄ike, “Ivoi,” mai gamito. Gamit məttovi seKristo, nəlomit tikad natəmat!

---

* **5:12:** Uman 15.22-40. Nəboḡ aPol toke *aSilas*, len naut egai len nasoruan ta Kris ike *aSilvanus*. † **5:13:** Uman 12.12, 25, 13.13, 15.37-39; Kol 4.10; Flm 24. Len nasoruan ta Kris ike *alitenan len naut a Pabilon*, be naKristen gail lokis alat siYesu len naut ideh hən n̄apəh̄aʋut. Nəvanuan namitisau hən nasoruan siGot lunau ke Pabilon evi nasoruan tosusuah hən naut a Rom.

2 Pita

Naloḅulat napolisulan na-və^{ha-ru-an} aPita totosi

Ase itos naloḅulat napolisulan egai?

APita tovi ahai susur siYesu, gai itosi.

Itos naloḅulat napolisulan egai hən nəsa?

APita itosi hən ḅikel nalələgauan mai alat siYesu ke salesəsəlonḅ husur ahai ḅusan gəgəras gail.

Itos naloḅulat napolisulan mōs ase?

APita itosi mōs alat siYesu len naut ḅisi.

Itos naloḅulat napolisulan egai ḅais?

Itosi pəpadaḅ hən nasihau A.D. 67.

1) Na-ke-ivoi-an (1.1-2)

2) Len nədaḅan kavkav samḅ mətesuḅan aKristo len naḅoruan san. Ahai ḅusan gəgəras gail dereh litaltal hən gamit hən mətḅigol nəsa tosa. Samtehusur galito, aGot dereh tigol limasig (1.3–2.22)

3) Mitidaḅ hən mətḅikad naḅoruan siGot, husur Nasuḅ aYesu dereh tetəlmam hən ḅepəpehun navoian dan nəsaan. Len nəḅonḅ enan, aGot dereh tigol navile a pan egai timasig. Ale dereh tikad nəmav ḅiveveu mai navile a pan ḅiveveu, naut alat lotonor ḅai ləḅeləḅoi ləḅitoh lan (3.1-13)

4) Nə-maris-kotovi-an mai nə-sal-suhi-an (3.14-18)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau, aSimeon* Pita notovi naslev, ahai pispisul siYesu Kristo, ginau nutos naloḅulat napolisulan egai. Nutosi van hən gamit məttokad nakondəlomian toḅitoḅ hən nakondəlomian namttokade. Len nanoran siGot sidato, mai aYesu Kristo tolav kuv gidat dan nəsaan sidato, datukad nadəlomian enan.

² Nous aGot hən ḅilav mai gamito navoian toviol kəmas həni, nousi hən natəmat ḅipat len nələmito. Len naləḅoian samit len aGot mai aYesu Kristo, aMasta sidato, nous aGot hən ḅilav tabtab hən gəlar ḅisi mai gamito.

Naḅoruan samit timasgəm suḅan seKristo

³ Len nədaḅan aGot tokade husur tovi Got, ilav natit ḅisi dattomḅidol həni, hən datḅikad naḅoruan siGot len nəmauran sidato. Datoləḅoi datḅikade husur datoləḅoi atenan tokis gidato len nəyalyalan mai naḅoruan san tovoi buni.

⁴ Len natgalenan, eviol mai gidato hən na-kel-gati-an lototibau masuḅ lotoyalyal. Igol tomaienən hən ke len natgalenan mətoləḅoi mətḅitah maii len naḅoruan siGot ale gam yav dan naḅiḅalan gail hən navile a pan, naləḅonḅian gail lotomədas nəlon nəvanuan gail.

⁵ Husur enan, len nədaḅan kavkav samito, mətehisi hən mətḅikad na-voi-buni-an hən məḅsuhud həni mai nadəlomian samito. Mətehisi hən mətḅikad naləḅoian hən məḅsuhud həni mai na-voi-buni-an samito.

⁶ Mətehisi hən mətḅikad na-təgau-gati-an hən nələmit gabag hən məḅsuhud həni mai naləḅoian. Mətehisi hən mətḅikad nə-daḅ-ḅuri-an ḅebəlav hən məḅsuhud həni mai na-təgau-gati-an hən nələmit gabag. Mətehisi hən mətḅikad naḅoruan siGot hən məḅsuhud həni mai nə-daḅ-ḅuri-an ḅebəlav.

* **1:1:** Natosian galevis ta situai len nasoruan ta Kris ike aSimon, be isoḅur luke aSimeon husur nasoruan Ipru

⁷ Mətehisi hən mətbeləmas alat siYesu, mitivoi hən galito hum lotovi bathudud samito hən mətbesuhud həni mai nəboruan siGot məttofade. Ale mətehisi hən mətḅikad naləmas-buni-an hən mətbesuhud həni mai naləmasian məttofade van hən alat siYesu.†

⁸ Natgalenan ləbitov tabtab len nəmauran samito maienan, igol asike mətutoh kəmas be dereh mitiḅan len naləboian len aMasta sidato, aYesu Kristo.

⁹ Avil avan ideh asike ḅikad natgalenan len nəmauran san, namətan iḅanubənw, egəm vi metḅesw. Nəlon iḅoḅḅoḅ hən ke aGot toruḅat nəsaan san gail ta mō tia.

¹⁰ Imagenan bathudud nadəlomian, len nəmauran samito, mitidaḅ hən mətḅəḅusan səhoti ke aGot tokis gamito, tolekis hən gamito. Husur mətḅigol maien həni asike mətuteh len nəsaan ḅoḅ ideh.

¹¹ Beti aGot dereh tidanḅ, tehəhəḅur hən mətḅḅis len na-toh-vi-sutuai-an pipihəḅəlan Nasuḅ sidato, aYesu Kristo, tolav kuv gidat dan nəsaan sidato.

Səsəloḅ husur nasoruan siGot

¹² Imaienan, akis nigol mitinau təlmam husur natgalenan, naut kəmas mətəḅoi gail tia, naut kəmas mətəoil gəgat len nakitinan məttofade tia.

¹³ Nəḅoḅ nəḅikad nəmauran len nibegw sal, nunau ke inor hən nəḅəliv təlmam hən nənəuan samito van hən natgalenan.

¹⁴ Husur noləḅoi ke asike idareh nimat hum Nasuḅ sidato, aYesu Kristo tosor vəhoti mai ginau.

¹⁵ Na dereh nehisi hən nəḅigol mətḅinau gat natgalenan. Len nəḅoḅ lotohusur nəmatan sagw, nuke mitinau gat gail sal teḅəlav.

¹⁶ Nəḅoḅ namttosor husur nədaḅan mai natəlmaman siMasta sidato, aYesu Kristo, namtsahusur nəḅol gəgəras avan ideh toḅol həni len namitisau san. Ao, ginamit boh namtoris nəyalyalan san hən namətanamit səḅonamito.

¹⁷⁻¹⁸ Nəḅoḅ namttotoh maii len naḅəhuh siGot, aGot Tata eriḅ nəyalyalan tovi məhat lan, isal suhi. Ale nadolon aGot toyalyal məhat masuḅ ike, “ANatugw notoləmas buni bogai; nohəhəḅur masuḅ həni!” Ginamit mḅau namtosəsəloḅ hən nadoldol enan togəm len nəmav.*

¹⁹ Datukad nəsa namttorisi, namttosəsəloḅ həni; datukad nəsa aḅai kelkel ur lototosi, ale datoləḅoi datḅeil gəgat len gəlar ḅisi. Gamit mḅau mətəsəsəloḅ husur nəsa lototosi hun tovi namḅial tomḅial len nəmargobut van vəḅar nəmav ḅepitau ale namoso lalan (tovi aKristo) ḅevisi len nəlomito.

²⁰ Mitimasləḅoi nategai ke: səkad na-pəhav-utaut-an ideh len natosian siGot togəm len aḅai kelkel ur səḅon.‡

²¹ Husur na-pəhav-utaut-an ideh səkad nəkadun len naləḅonionian sinəvanuan, ao, evi aNunun aGot towol hən nəvanuan gail hən aGot ḅisor len nabuḅolito.

2

Aḅai ḅusan gəgəras gail (Jut 4-13)

¹ Avil ikad aḅai kelkel ur gəgəras gail len nəvanuan gail ta sutuai hum dereh ḅikad aḅai ḅusan gəgəras len gamito. Len naḅusanan salito lotosusuani gəmai loḅusan gəgəras, mədas gamit galevis, luke nəmasta toḅur kuv galit dan nəsaan salito savi amasta salito, gol galit gabag dereh limasig tutut.

† **1:7:** Len naut egai, gəḅikad naləmas-buni-an, namilen ke goləmas bun nəvanuan tile, gəsənu gəiug be gunau nəsa ḅevi tarhət san. * **1:17-18:** Mat 17.1-5; Mak 9.2-7; Luk 9.28-35 ‡ **1:20:** Len nasoruan ta Kris eləḅoi ḅikad namilen sual am toke, *Mitimasləḅoi nategai: nəḅoḅ avan ideh ḅəvuruḅ na-pəhav-utaut-an siḅai kelkel ur gail len natosian salito, ale ḅisor vəsvəsaii len nənəuan san səḅon, gai sagol savoi.*

² Nəvanuan isobur dereh lehusur naŵide tosa sihai þusan gəgəras galenan, naŵide selipah totaŵtaŵor. Husur enan nəvanuan gail am dereh lisor mədas naþisal hən nakitinan.

³ Len na-ləŋon-masuŵ-hən-natite-an ahai þusan gəgəras galenan dereh legəras gamito hən ləbīlav kuv nəvat samito. Avil aGot ikel səhot nəpanismen salit sutuai tia, ale gai səpat, dereh tigol galit limasig.

⁴ Nau təlmam hən nəsa aGot togole hən galit lotomagenan ta sutuai. AGot sariŋ aŋel gail lotogol nəsaan hən ləbītoh kəmas, ao, eriŋ galit len nabur nəmargobut, baŋis gat galit hən ləbələŋon bisa vəsa vir nəboŋ gai bəpəpəhun navoian dan nəsaan.

⁵ AGot sariŋ alat navile a pan ta sutuai hən ləbītoh kəmas, ao, eriŋ nilev tokabut gol navile a pan silat ləsələboii. Avil ilav kuv aNoah ŋai tokelkel ur nanoran, gai mai nəvanuan eməlevru am.*

⁶ AGot isaḅ səhoti ke naut a Sotom mai a Koŋorra arimasmasirsir ale epəŋas gəlaru van arogəm vi masiav. Nəboŋ togol tomaienən, eŵusan nəvanuan gail nəsa bəvisi hən alat ləbēmətahuni.*

⁷ Len nəboŋ enan aGot ilav kuv aLot, tovi nəvanuan nanoran, dan naut a Sotom husur ipetəmas hən naŵide silat ləsəhusur nalo ideh, naŵide selipah totaŵtaŵor.*

⁸ (Husur nəvanuan nanoran enan itoh mai galito, ale len nəboŋ þisi eləŋon isa vəsa nəboŋ toris, tosəsələŋ hən nagolean tosa salito.)

⁹ Husur ke Nasuḅ togol natgalenan, imasil ke dereh tilav kuv alat lotokad nəboruan san dan na-ləŋon-isa-vəsa-an salito. Dereh tetəgau gat alat ləsanor len nəpanismen vir nəboŋ bəpəpəhun navoian dan nəsaan.

¹⁰ Mətunau ke galit lotohusur naləŋonian senibelito togol nəsaan, lotomətahun bun natohan pipihəlan Nasuḅ ləbīgam yav dan nəpanismen a? Ao asike lugam yav dani boŋ ideh!

Nəkadulit ihaihai, loil buri hən ləbesəvar alat lotoyalyal, ninelit sapil hən ləbīgole.

¹¹ Be aŋel gail, naut kəmas ludəŋ, lukad nədaŋan səhor galito, aŋel gail ləsəsəvar galit nəboŋ lotokel ur nəsaan salito len nəhən Nasuḅ.

¹² Be ahai þusan galenan ləsəkad nənauan len nəsa lotogole, lohūm narivatvat lilihai ləsəkad nənauan be lototoh ŋai hən nəvanuan bisa hən gail ləbīmat; alatenan losəvar natideh lototətan həni. Dereh aGot tigol galit limasig hum narivatvat lilihai nəvanuan togol lotomat.

¹³ Dereh tigol likad nasənahən binor hən nasənahən lotogole. Nahurulit səsa hən ləbēhusur naləŋonian təməhav salito; lohəhaŵur hən ləbīgol naŵide tosa len nalennəyal. Len naŵide tomaienən, nəboŋ lotohan mai gamit len nəhanan samito, lomədas gamito gol nəbīŋbīŋalan len nahəsamito hum nəbəl tomes nahurabat.*

¹⁴ Lokətkəta husur napəhaŵut ləsələh maii, hən ləbīgol naitian maii. Naləŋonian salito hən nəsaan asike inoŋ. Logəgəras hən ləbēliv alat lotopat lavəlav. AGot dereh tigol nəmauran salito tisa vəsa husur na-ləŋon-masuŵ-hən-natite-an salito ivan van am.

¹⁵ Nəboŋ lotogam dan naþisal tonor, lusab, lohūsur naþisal siPalaam anatun aPeor, toləŋon bun nəvat tolavi len nəsaan togole.*

¹⁶ Be natonki san toḅutḅut, len nadolon nəvanuan esivoh len aPalaam hən asike aPalaam bəhusur naþisal san tovinvinu am.

¹⁷ Ahai þusan gəgəras galenan lohūm nabəko tomas; alat lotoke ləbēmūn lan lumaduh sal. Lohūm nəmavukasw, nəlan toŵuvi vi tut; naþusanən salito səpat sabəlav. AGot etəgau gat naut sua vir galito topat len nəmargobut tomotmot.

* 2:5: Gen 6.1-7.24 * 2:6: Gen 19.24 * 2:7: Gen 19.1-16 * 2:13: Jut 12 * 2:15: Hən naves 15-16, ris Num 22.4-35. Len naut egai, lokis aPeor hən aPosor.

¹⁸ Husur len namitisau hən nasoruan, lusor pat galit məhat hən ləbēliv nəvanuan gail, sah hən galito. Loliv galito len naləḡonian tosa hən nibelito. Loliv galit təlmam hən nəsaan be galit lumadhamakuv dan alat lototoh len nəsaban salito.

¹⁹ Ahai pusan gəgəras gail lukel gati mai nəvanuan gail ke ləsavi slev am gol loləboi ləbīgol nəsa ləbēləḡoni. Wake ahai pusan galenan gabag lotogol nəsa lotoləḡoni, galit lovi slev gail tia hən nəsaan mai naḡide tosa, bathut ke gidato dattovi slev hən natideh towol hən nəmauran sidato.

²⁰ Nəboḡ lotoləboi aYesu Kristo, aMasta sidato tolav kuv gidat dan nəsaan sidato, lugam yav dan natit gail len navile a pan lotogol nəlolit toḡiḡiḡal. Be ləbēvisivis təlmam lan, natit gail len navile a pan esəhor galito, ale nəmauran salito isa vəsa səhor ta m̄o van vəbar nəpanismen totibau.

²¹ Imagenan, tavoi am hən galito hən asike lətaləboi naḡisal hən nanoran, səhor lotoləboii ale lotopair dan nakelean todaḡ siGot togəm hən galito.

²² Nəsa tovisi hən galito eḡusani ke nasoruan hən namitisau hən nəmauran ekitin toke, “Nalipah etəlmam van hən naru san gabag,”* mai, “Nəbatbat tomadhalilos, etəlmam, etəbtəbah len nəbal.”

3

Natəlmaman seKristo

¹ Gamit notoləmas bun gamit p̄isi, egai evi naləḡulat napisulan na-vəha-ru-an nototosi van hən gamito. Nutos gəlaru hum nə-nau-təlmam-həni-an hən mətətuḡat nau ḡivoi ḡinor.

² Nuke mitinau təlmam hən nəsa ahai kelkel ur gail siGot lotokelkele tia. Mai nuke mitinau təlmam hən nakelean todaḡ siNasuḡ tolav kuv gidato dan nəsaan sidato, nakelean todaḡ gai tokele len nabuḡon ahai p̄ispisul samit gail.

³ Bathut natgalenan nekəmagegai. Ikad natsua. Mitimasləboii ke, len nəboḡ hən nanonḡan hən navile a pan dereh tikad nəvanuan na-sor-vilesi-an ləḡisor viles gamito mai ləḡehusur naləḡonian salit gail lotosa.

⁴ Dereh like, “AYesu ikel gat natəlmaman san, be imabe? Gai be? Husur len nəboḡ atəmadit ta sutuai lotomat, len nəboḡ ta sutuai van vəbar ta daməḡai natit p̄isi lupat hun lotopat len natuḡatan nəboḡ aGot togol navile a pan.”

⁵ Len nənauan salito lugol nəlolit iboḡboḡ hən nategai ke, ta sutuai aGot isor, igol nəmav mai nətan, len nəwai igol nətan evisi dan nəwai.*

⁶ Beti len nəwai igol nilev tokabut gol navile a pan vəmasig.*

⁷ Be len nasoruan enan ḡai, aGot etəḡau gat nəmav mai navile a pan hən nəhab ḡihani len nəboḡ gai ḡepəpəhun navoian dan nəsaan ale alat ləsaləboi aGot ləḡimasig buni.

⁸ Be natesua ḡai: Gamit notoləmas bun gamit p̄isi, nəlomit satiboḡboḡ hən nategai. Len Nasuḡ, nəmariboḡ tosua ehum nasihau tovi 1,000 ale nasihau tovi 1,000 lohum nəmariboḡ tosua ḡai.*

⁹ Nəvanuan galevis lunau ke Nasuḡ imanmaneh hən ḡigol na-kel-gati-an san gail ləḡisarpoh, be səmaienan. Itoh mədau ebəlav vir gamit sal, husur emətahun avan ideh ḡimasig buni, avil eləḡon ke nəvanuan p̄isi legəm hən nəpairan dan nəsaan salito.

¹⁰ Be nəboḡ hən natəlmaman siNasuḡ dereh tegəmai hum nəvanuan vənḡənah, nəvanuan gail ləḡesəhoḡut lan. Len nəboḡ enan, nəmav dereh timasig p̄isi vasib len nəwalan tohum nəhab todarur. Ale natit p̄isi len nəmav; namityal, nahəbati mai nam̄eso gail dereh nəhab

* 2:22: Pro 26.11 * 3:5: Gen 1.6-9. Nəboḡ toke len nəwai igol nətan evisi dan nəwai, hum ma namilen toke len nəwai toḡpəpəhuni, igol nətan evisi dan nəwai. * 3:6: Gen 7.11 * 3:8: Psa 90.4

tihan þis gail limasig. Ale navile a pan mai natit þisi nēvanuan gail lotogole lan dereh aGot tevuh gail liþarþar.*

¹¹ Bathut ke natit þisi dereh tesib vėmasig magenan, gamit, naŕide samit timabe? Len nēmauran samit m̄au, mitimaskad naþoruan siGot, mitimasgol nēsa gai toləjoni,

¹² nēboŋ mət̄bitoh vir nēboŋ san, gol þegəm tutut. Bathut ke len nēboŋ enan, aGot dereh tepəŋas nēmav hən þimasig þisi ale len nēhab tohan þisi, namityal, nahəbati mai namēso gail, dereh lewunwun, legəm vi wai len nabiltipudan.

¹³ Avil datutoh vir nēmav veveu mai navile a pan veveu, husur aGot ikel gati tia. Ale nēvanuan gail þisi dereh ligol nēsa tonor ŋai ei.*

¹⁴ Imagenan, gamit notoləmas bun gamit þisi, husur ke mət̄totoh vir natgalen þisi, hisi hən aGot þisab ke nəlomit þimasil, asike þisab natideh tosa len gamito, be mət̄biþon ŋai maii len natəñat.

¹⁵ Nau səhoti ke aGot ikad na-toh-mədau-an toþəlav hən mət̄bimakuv dan nēsaan samito. APol, awawa nadəlomian notoləmas buni, gai itos natgalenan van hən gamito len namitisau hən nēmauran tonor aGot toviol hēni maii.

¹⁶ Len naləbulat þisi san, gai itos husur natgalenan. Naləbulat galenan lukad natgalevis todaŋ hən datþeləboii lan, ale nēvanuan lototətan hən natosian siGot, lototoh lavəlav, lobul hən nasoruan enan van sanor. Lugol tomagenan hən natosian siGot tile gail am, van vagol nēmasigan salito.

¹⁷ Imagenan, gamit notoləmas bun gamit þisi, husur mət̄oləboi natgalen tia, lələgau hən gamit gabag hən mət̄beil gəgat len nakitinan, hən ke alat ləsahusur nalo asike ləbesəhar gamit hən mət̄bisab.

¹⁸ Be gamito, mət̄ehusur naŕide siMasta sidato, aYesu Kristo tolav kuv gidat dan nēsaan sidato. Len naləboian mai navoian gai toviol kəmas hēni, mət̄ehusur tabtab hən naŕide san səhor ta m̄o. Sal suhi daməŋai van, vi sutuai! Ganan!

* **3:10:** Mat 24.43-44; Luk 12.39-40; 1Tes 5.2; KelV 16.15   * **3:13:** Isa 65.17, 66.22; KelV 21.1

1 Jon

Nalobulat napisulan na-və^{ha-sual-an} aJon totosi

Ase itos nalobulat egai?

AJon tovi ahai susur siYesu, gai itosi.

AJon itos nalobulat egai hən nəsə?

Itosi hən beʋusan alat siYesu hən naʋide hən ləbith, ðon mai aGot mai nəvanuan tile gail.

AJon itos nalobulat mōs ase?

Itosi van hən alat lotokad nadəlomian len aYesu Kristo len naut pisi.

AJon itos nalobulat ŋais?

Hum ma totosi len nasihau A.D. 90.

1) Na-ke-ivoi-an (1.1-4)

2) Samteləmas naʋide tosa alat naʋile a pan lotokade. Mititoh tinor hən naʋusanan seNunun aGot, husur aGot ivoi pisi (1.5-2.27)

3) Datimasveveu buni, ləmas bun gidat gabag, riŋ gat nəlodato len aKristo. Datimasbunus kitev naʋusanan sihai pusan gail ke evi kitinan o eʋuer. Datbigol bimagenan, datoləboi datbehəhaʋur len nəhon aKristo len natəlmaman san (2.28-4.6)

4) Datimasləmas bun gidat gabag hən datbeləboii ke datutoh len naʋide tonor hən naʋoruan siGot. Datimasgol timagenan husur aNunun aGot ikel koti ke aYesu egəm hən datbikad nəmauran vi sutuai (4.7-5.12)

5) Nə-maris-kotovi-an (5.13-21)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau notos nalobulat egai van hən gamito husur naSoruan hən nəmauran* totoh tia len natubatan.* Namtosəsəloŋ həni, namtorisi. Evoi, namtorisi hən namətanamito, namtubari hən navəlanamito.

² AGot igol ke nəmauran tovisi, ale ginamit namtorisi, namtukel kot nakitinan husuri. Namtukel ur nəmauran vi sutuai mai gamito, nəmauran vi sutuai tohə mai aTata. Ale aTata igol tovisi hən ginamito.*

³ Namtukel ur nəsə namttorisi mai nəsə namttosəsəloŋ həni mai gamito, hən gamit am mətbeləboi mətbikad naʋonan mai ginamito. Avil naʋonan sidato dattokade, datukade mai aTata mai aNatun tovi aYesu Kristo.

⁴ Namtutos natgalenan hən ləbigol nəlonamito tepul səsəhov hən nakemkeman.

AGot evi namial, toh len namial

⁵ Ale egai evi napisulan namttosəsəloŋ həni len gai. Gai ikele ale namtukel uri mai gamito maiegai ke: aGot evi mial; səkad nəmargobut ideh lan.

⁶ Datbikele ke dattokad naʋonan maii tia be datbiyar len nəmargobut sal, datolibliboŋ, nəmauran sidato saʋusan nakitinan.

⁷ Avil datbiyar len namial surman aGot, totoh len namial, datukad naʋonan mai gidat gabag ale nəda hiYesu, aNatun, ekəkas gidato hən bilav kuv nəsaan sidato. Igol gidato datuveveu len nəhon.

⁸ Datbikele ke datsəkad nəsaan ideh, datogəras gidat gabag, ale nakitinan eʋuer len gidato.

* 1:1: Nəboŋ aJon tosor husur naSoruan hən nəmauran, isor husur aYesu Kristo. * 1:1: Jon 1.1 * 1:2: Jon 1.14

⁹ Be datbikel vëhot nakitinan hën nësaan sidato, dereh aGot teruðat nësaan sidato, tìgol datìveveu dan nañide tosa pìsi. Igol natgalenan husur ke akis igol nësa tokele, akis igol nësa tonor.*

¹⁰ Datbikele ke datsagol nësaan, datorìj nëhes len aGot ke tovi Nëvanuan Nalibliboñan, ale nasoruan san eñuer len nëlodato.

2

¹ Tuhnatumgw gail len nadëlomian, nutos natgalenan van hën gamito hën asike mëtbigol nësaan. Avil gidat ideh bigol nësaan, datukad avan sua tosor mios gidato len nëhon aGot Tata, tous aTata hën beruðat nësaan sidato, nahësan aYesu Kristo, gai tonor buni.

² Gai etutumav hën nëmauran san gabag hën datbikad naruðatian dan nësaan sidato. Be savi gidato ñai, igole mios alat navile a pan kavkav.*

³ Ale datelëboii ke datolëboi aGot mabe? Gidat datbigol nësa gai tokele, datolëboii.

⁴ Avan ideh bike, “Nolëboi aGot, novi esan,” be sagol nësa aGot tokele, atenan evi nëvanuan nalibliboñan, ale nakitinan sëpat lan.

⁵ Be gidat ideh dattogol nësa aGot tokele, len nëlodat kavkav datolëmas bun aGot. Len nañide tomaienän datolëboi buni ke datutoh len gai.

⁶ Datbikele ke datutoh tin len aGot, datimastoh husur nañide aYesu tokade len nëmauran san.

Datimaslëmas bun gidat gabag

⁷ Gamit notolëmas bun gamit pìsi, nësatos nakelean veveu today van hën gamito. Ao, evi nakelean today ta sutuai mëttokade len natuðatan. Nakelean egai today evi nasoruan mëttosësëloñ hëni tia.*

⁸ Avil tarhëte, evi nakelean veveu today nototosi gagai van hën gamito husur nakitinan han evisi len nëmauran sëKristo, ale len nëmauran samito. Husur nëmargobut satovan vëmasig ale namial kitin etuðat tia hën tomial.

⁹ Gidat ideh bikele ke totoh len namial, avil ñemëtahun bun nëbathudud nadëlomian ideh san, gai itoh sal len nëmargobut.*

¹⁰ Avil gidat ideh bëlëmas bun nëbathudud nadëlomian ideh san, gai itoh tin len namial, ale sëkad natideh len nëlon togol avan ideh bipes hëbetw, teh len nësaan.

¹¹ Be gidat ideh ñemëtahun bun nëbathudud nadëlomian ideh san, gai itoh len nëmargobut, iyar len nëmargobut, ale etëtan hën naut tovi lan, husur nëmargobut igol namëtan iñesw.

¹² Nutos nategai van hën gamit atuhnatumgw gail,

husur nësaan samit gail lumaruðat bathut nësa aYesu togole mios gamito.

¹³ Nutos nategai van hën gamit atata gail,

husur ke mëttolëboi tia aKristo totoh tia len natuðatan.*

Nutos nategai van hën gamit nëmantuhmar gail,

husur ke len nëbëalan mai atenan tosa vësa tovi tëmat, mëtowin tia.

¹⁴ Nutosi van hën gamit atuhnatumgw gail

husur mëtolëboi aTata.

Nutosi van hën gamit atata gail

husur mëtolëboi tia ategai totoh tia len natuðatan.

Nutosi van hën gamit nëmantuhmar gail,

husur mëtudañ, mai nasoruan siGot ipat tabtab len gamito,

ale len nëbëalan mai atenan tosa vësa tovi tëmat, mëtowin tia.

¹⁵ Samtelëmas bun nañide sinavile a pan mai natit gail sinavile a pan. Husur mëtbëlëmas bun nañide mai natit gail sinavile a pan, mëtsalëmas bun aGot Tata.

* **1:9:** Psa 32.1-5   * **2:2:** Rom 3.25-26   * **2:7:** Jon 13.34   * **2:9:** Len alat siYesu, galevis lokis galit gabag hën aKristen, be lëbëmëtahun naKristen gail am, logëras galit gabag ke lotovi Kristen   * **2:13:** Jon 1.1

¹⁶ Bathut natit þisi len navile a pan, na-ləŋon-masuŵ-həni-an hən nibemito, na-ləŋon-masuŵ-həni-an hən namətamito, naŵivan len na-pul-hən-natite-an, natgalen þisi ləsagəm len aTata, ao logəm len navile a pan egai tosa.

¹⁷ Ale navile a pan mai naləŋonian san gail lotosa, gagai ivan van vomasig; avil avan ideh togol naləŋonian siGot, itoh tin van vi sutuai.

Aenemi seKristo gail

¹⁸ Anatugw gail, namityal naməkot hən navile a pan egəm pəpadaŋ. Mətosəsəlon hən tia ke avan sua tovi enemi seKristo dereh tegəmai, ale gagai nəvanuan tosoður lotovi enemi seKristo lovisi tia. Husur natgalenan, datoləboii ke gagai evi namityal naməkot hən navile a pan.*

¹⁹ Nəvanuan galenan luvan dan gidato dattovi siYesu, be ləsavi gidat ideh; husur lətavi gidat ideh, lətətah mai gidat sal. Be husur ke lotovan, eŵusani ke ləsavi gidat ideh.

²⁰ Avil gamito, aKristo eviol hən aNunun mai gamito ale gamit þisi mətoləboi nakitinan.

²¹ Mətunau ke nutos nategai van hən gamito husur ke mətsaləboi nakitinan a? Ao. Nutosi husur ke məttoləboi nakitinan, məttoləboii ke naliboŋan þisi ləsagəm len nakitinan.

²² Nəvanuan nalibliboŋan evi ase? Evi nəvanuan tomətahun þike aYesu tovi aKristo, ikele ke aYesu savi aKristo, aGot sətatabuh lan. Nəvanuan enan evi enemi seKristo, ike aGot savi aTata mai aYesu savi aNatun, emətahun gəlar þisi.

²³ Avan ideh tomətahun aNatun aGot, gai sətah mai aTata am. Be avan ideh tokel uri ke tovi siNatun aGot, gai itah mai aTata am.*

²⁴ Nəsa məttosəsəlon hən len natuβatan hən nəmauran məttokade len aKristo, miti-mastəgau gati len nələmito. Mətbətəgau gat nəsa məttosəsəlon hən len natuβatan, dereh gamit am mititoh tin len aNatun aGot mai aTata.

²⁵ Ale ikel gat na-kel-gati-an egai ke: dereh tigol datikad nəmauran vi sutuai.

²⁶ Nutos natgalenan van hən gamito, nutos husur alat lotoke ləbегəras gamito.

²⁷ Be gamito, aYesu eviol hən aNunun aGot mai gamito, gai itoh tin len gamito gol ke mətsaŵidol len naŵusanan ideh hən avan ideh am beŵusan gamito. Evi aNunun aGot toŵusan gamito hən nakitinan husur natit þisi; nəsa toŵusan hən evi nakitinan, savi naliboŋan. Suŵan ke toŵusan gamito, toh tin len aKristo.

²⁸ Evoi, anatugw gail len nadələmian, mititoh tin len aKristo, hən ke nəboŋ βətəlmam asike datβikad nə-lon-uri-an, asike datβikad namətahwan, asike nahurudat bisa len nəhən.

²⁹ Mətbələboii ke aGot tonor, mətoləboii am ke nəvanuan þisi lotogol nanoran, nəpasian salito egəm len aGot.

3

Anatun aGot gail

¹ Məteris na-ləmas-buni-an aTata toviol masuŵ hən mai gidato, hən gai bekis gidato hən anatun gail. Ekitin, datovi anatun aGot gail!* Imagenan, nəvanuan navile a pan ləsaləboi gidato, bathut ke ləsaləboi aGot.

² Gamit notoləmas bun gamit þisi, gidato datovi anatun aGot gail tia, be dereh dategəm suŵan nəsa? Datsaləboi, savisi sal. Avil datoləboii ke nəboŋ aKristo bevisi, dereh datesuŵan gai husur dereh dateris þarþar hən hum gai kitin.

³ Ale galit þisi lotokad nə-vatvat-viri-an hən ləberis maien hən, lotəgau gat tabtab hən naveveuan hən nələlit gabag suŵan ŋai aKristo toveveu.

⁴ Avan ideh togol nəsaan eður kotov nalo siGot husur nəsaan evi na-ður-kotov-nalo-an.

* **2:18:** Mat 24.5, 23-24; Mak 13.21-22   * **2:23:** Mat 11.27; Jon 5.23, 15.23   * **3:1:** Jon 1.12

⁵ Ale mətöləboii ke aKristo evisi hən ħilav kuv nəsaan gail. Mətöləboi gai səkad nəsaan ideh lan.

⁶ Nəvanuan ħisi lototoh tin len gai ləsagolgol nəsaan; nəvanuan ħisi lotogolgol nəsaan, ləsarisi boŋ ideh, ləsaləboii.

⁷ Tuhnaturgw gail, avan ideh sategəras gamito. Nəvanuan togolgol nəsa tonor, inor, hum aKristo tonor;

⁸ avan ideh togolgol nəsaan, gai evi setəmat husur natəmat igolgol nəsaan len natuḅatan van vəbar daməŋai. Bathut natenan, aNatun aGot evisi mōs ħemədas nauman gail setəmat hən ləbimasig.

⁹ Nəvanuan ħisi lotokad nəpasian salito len aGot, ləsagolgol nəsaan am husur nəboruan siGot ipat len nəlolito, iḅan hum namisurhuhai toḅan, gol lodədas ləbīgol nəsaan bathut lukad nəpasian len aGot tolav nəmauran mai galito.

¹⁰ Anatun aGot gail lotile len anatun natəmat gail maiegai ke: nəvanuan ħisi ləsagolgol nanoran, mai nəvanuan ħisi ləsaləmas bun nəbathudud nadəlomian ideh salito, lovi setəmat, ləsavı siGot.*

¹¹ Imaienan, egai evi nasoruan məttoşəsəloŋ həni len natuḅatan ke: datimasləmas bun gidat gabag.*

¹² Sadatesumān aKen tovi sitenan tosa vəsa masuḅ tovi təmat. Sadatesumān aKen, gai togol Apel, aḅan, tomat.* Ale aKen igole imat sil nəsa? Igole bathut natgalenan aKen togole lusa vəsa, be natgalenan aḅan togole lunor.

¹³ Imaienan bathudud nadəlomian, alat navile a pan ləbēmətahun bun gamito, samtesəhoḅut len na-mətahun-buni-an salito.*

¹⁴ Datoləboii ke dattomakuv dan nəmatan vabīs len nəmauran tia bathut ke dattoləmas bun nəbathudud nadəlomian.* Avan ideh saləmas bun galito, gai səmakuv dan nəmatan sal.

¹⁵ Galit ideh tomətahun bun nəbathudud nadəlomian ideh evi nəvanuan na-gol-nəmatan, ale hum məttoḅəboii, nəvanuan na-gol-nəmatan səkad nəmauran vi sutuai lan.

¹⁶ Datoləboii tia ke na-ləmas-buni-an imaiegai ke: aYesu Kristo eviol kəmas hən nəmauran san mōs gidato; imaienan, gidat m̄au, datehəhaḅur hən datḅeviol hən nəmauran sidato mōs nəbathudud nadəlomian.

¹⁷ Avan ideh topul hən natite sinavile a pan, toris nəbathudud nadəlomian ideh topar tit hən ħimaur lan, ale asike nəlon ħitanġisi, imabe? Gai ikad na-ləmas-buni-an siGot len nəlon a? Aoa!*

¹⁸ Tuhnaturgw gail, sadateləmas bun gidat gabag hən nasoruan o nəsa datḅikele ŋai, be dateləmas bun gidat gabag len nakitinan mai len nəsa datḅigole.

¹⁹ Datḅeləmas bun gidat gabag maienan, dereh dateləboii ke dattovi sinakitinan; dattovi siGot tovi nakitinan. Imaienan dereh nəlodat tikad natəmat len nəhon aGot,

²⁰ naut kəmas nəlodat tokel mai gidat səḅodato ke datimaspanis. Husur aGot esəhor masuḅ hən nəlodato, gai eləboi natit ħisi.

²¹ Gamit, notoləmas bun gamit ħisi, asike nəlodato səḅodat ħikel mai gidat ke datḅipanis, be nəlodat ħimasil, datukad na-il-ḅuri-an hən datḅeil len nəhon aGot.

²² Ale dereh aGot teviol hən natideh datḅeusi həni, husur datugol nəsa gai tokele, datugol natit gail lotogol gai tohəhaḅur.

²³ Ale nakelean todaŋ san ekəmaiegai ke: Datimaskad nadəlomian len nahəsan aNatun tovi aYesu Kristo, datimasriŋ nəlodato lan. Ale datimasləmas bun gidat gabag hən datḅehusur nakelean todaŋ gai tokel mai gidato.*

* **3:10:** Len alat siYesu, galevis lokis galit gabag hən aKristen, be asike ləḅeləmas bun naKristen gail am, logəras galit gabag ke lotovi Kristen. * **3:11:** Jon 13.34 * **3:12:** Gen 4.1-8 * **3:13:** Luk 6.22; Jon 15.18-19, 17.14 * **3:14:** Jon 5.24 * **3:17:** Deu 15.7-8 * **3:23:** Jon 13.34, 15.12, 17

²⁴ Alat lotogol n̄sa aGot tokele, galit lutoh tin len gai, ale gai itoh tin len galito. Ale len aNunun gai toviol h̄ni mai gidato, datol̄boii ke gai itoh tin len gidato.

4

ANunun aGot o nanunun ḡḡaras?

¹ Gamit, notol̄emas bun gamit p̄isi, samted̄elom nanunun p̄isi, be m̄tebunus s̄hot gail ke lovi siGot o l̄savi esan. Mitigol timaienan husur ahai kelkel ur ḡḡaras isob̄ur lovi lan naut p̄isi len navile a pan.*

² M̄tol̄boi m̄t̄bel̄boii ke tovi aNunun aGot maiegai: ideh tokel uri ke aYesu Kristo eḡam vi vanuan tokad niben, gai evi siGot,

³ wake ideh sakel uri, gai imabe? Gai savi siGot. Evi nanunun atenan tovi enemi seKristo tabtab. M̄tos̄s̄el̄oŋ h̄ni ke atenan tovi enemi seKristo b̄eḡamai, ale gagai itoh tia len navile a pan.

⁴ Tuhnatugw gail, m̄tovi siGot ale m̄tos̄s̄hor ahai kelkel ur ḡḡaras galenan husur aNunun aGot totoh len gamito es̄hor nat̄emat totoh len alat navile a pan.*

⁵ Ahai kelkel ur ḡḡaras galenan lovi sinavile a pan, imaienan nasoran salito eḡam len n̄nauan sinavile a pan, gol ke navile a pan los̄s̄el̄oŋ h̄n galito.

⁶ Be ginamito, namtovi siGot, ale alat lotol̄boi aGot los̄s̄el̄oŋ h̄n ginamito. Galevis l̄savi siGot. Galito, l̄sas̄s̄el̄oŋ h̄n ginamito, lom̄tahun ginamito. Husur natgalenan beti, datol̄boi dat̄bel̄boi s̄hot aNunun nakitinan mai nanunun naḡḡarasan.

AGot evi na-l̄mas-buni-an

⁷ Gamit, notol̄emas bun gamit p̄isi, datel̄emas bun gidat gabag tabtab bathut aGot evi n̄kadun na-l̄mas-buni-an. Gidat ideh tol̄emas bun ideh am maienan ikad n̄pasian len aGot, el̄boi aGot.

⁸ Gidat ideh asike b̄el̄emas bun ideh am maienan, gai imabe? Gai sal̄boi aGot, bathut aGot evi na-l̄mas-buni-an.

⁹ AGot el̄emas masūv̄ h̄n gidato. Ēv̄usan na-l̄mas-buni-an san t̄ban gidato maiegai ke: es̄vat aNatun ulum̄an tosua s̄b̄on vi lan navile a pan, h̄n, len gai, dat̄b̄ikad n̄mauran kitin.*

¹⁰ Na-l̄mas-buni-an kitin evi n̄sa? M̄tunau ke evi na-l̄mas-buni-an dattokade n̄boŋ dattol̄emas bun a Got a? Ao, savi enan. Na-l̄mas-buni-an kitin evi na-l̄mas-buni-an siGot tol̄emas bun gidato, tos̄vat aNatun h̄n b̄etutumav h̄n n̄mauran san gabag, h̄n ke, len gai, aGot b̄erūbat n̄saan sidato gail dan gidato.*

¹¹ Gamit, notol̄emas bun gamit p̄isi, aGot b̄el̄emas bun gidato len nav̄ide tomaienan, gidat m̄au datimasl̄emas bun gidat gabag.

¹² S̄kad avan ideh toris aGot boŋ ideh. Be dat̄bel̄emas bun gidat gabag, aGot itoh tin len gidato gol ke na-l̄mas-buni-an san len gidato isarpoh buni sur̄man tol̄oŋoni.*

¹³ Datunau l̄boii ke dattotoh tin len aGot ale datunau l̄boii ke gai totoh tin len gidato husur eviol h̄n aNunun mai gidato.

¹⁴ Ale namtorisi tia ke, namtukel koti ke aTata es̄vat aNatun ulum̄an h̄n b̄ilav kuv alat navile a pan dan n̄saan salito.*

¹⁵ Avan ideh tokel koti len n̄hon n̄vanuan gail ke aYesu tovi aNatun aGot, aGot itoh tin len avan enan ale avan en itoh tin len aGot.

¹⁶ Ale datol̄boi tia na-l̄mas-buni-an aGot tokade, tol̄emas bun gidat h̄ni. Datorin̄ n̄lodato len na-l̄mas-buni-an enan. AGot evi na-l̄mas-buni-an, ale avan ideh totoh tin len na-l̄mas-buni-an enan, gai itoh tin len aGot mai aGot itoh tin len gai.

* **4:1:** Deu 13.2-6 * **4:4:** Len naut egai, n̄boŋ toke, *m̄tos̄s̄hor ahai kelkel ur ḡḡaras*, namilen ke m̄toil ḡgat len nakitinan. * **4:9:** Jon 3.16 * **4:10:** Rom 5.8, 10; 1Jon 2.2 * **4:12:** Jon 1.18 * **4:14:** Jon 3.17, 4.42

¹⁷ Husur natenan, aGot igol ke na-ləmas-buni-an san len gidato isarpoh buni suñan toləŋoni, hən ke datbikad na-il-ɸuri-an len nəhon nəboŋ aGot ɸepəpəhun navoian dan nəsaan. Imaienan husur len natohan len navile a pan egai, datutoh tin len aGot suñan aYesu totoh tin len aGot.

¹⁸ Namətahwan eɸuer len na-ləmas-buni-an be na-ləmas-buni-an kitin ehut namətahwan, husur nəpanismen evi nəkadun namətahwan. Avan ideh tomətahw len nəpanismen, na-ləmas-buni-an siGot lan səsarpoŋ suñan aGot toləŋoni.

¹⁹ Datukad na-ləmas-buni-an bathut a mō aGot eləmas masuŋ hən gidato.

²⁰ Avan ideh ɸike, “Nələmas bun aGot,” be emətahun bun nəbathudud nadələmian ideh, gai evi nəvanuan nalibliboŋan. Husur asike ɸələmas bun nəbathudud nadələmian ideh torisi tia, imabe eləmas bun aGot gai sarisi? Saləboi ɸigole.

²¹ Ale aGot ikel nategai hən gidato ke, avan ideh toləmas bun aGot, timasləmas bun nəbathudud nadələmian san tu.*

5

Nadəlomian len aYesu, aNatun aGot

¹ Nəvanuan ɸisi lotodələmi ke aYesu evi aKristo, aGot totabtabuh lan, galit lukad nəpasian salito len aGot. Ale galit ɸisi lotoləmas bun gai topasus, loləmas bun ideh tokad nəpasian lan am.

² Datoləboii ke dattoləmas bun anatun aGot gail nəboŋ dattoləmas bun aGot, dattogol nəsa tokele.

³ Bathut datɸələmas bun aGot, dereh datigol nəsa tokele. Ale natgalen tokel gail, ləsədaŋ hən datɸigol gail.*

⁴ Husur galit ɸisi lotokad nəpasian len aGot, loil gəgat dan naŋide tosa gail silat navile a pan, lowin. Nadələmian sidato evi nədaŋan hən dattoil gəgat dan naŋide silat navile a pan.

⁵ Ase eləboi ɸeil gəgat dan naŋide silat navile a pan? Nəvanuan todələmi ŋai ke aYesu evi aNatun aGot.

⁶ AYesu Kristo evi gai togəm hən ɸibaptais len nəwai mai hən nəda han ɸisel len nəmatan san. Len nəwai mai nəda egəmai.* Savi nəwai hən nəbaptaisan san ŋai be nəwai enan mai nəda hən nəmatan san. Ale evi aNunun aGot tokel koti bathut ke aNunun aGot tovi nakitinan.

⁷ Husur itor enan lukel kot nakitinan,*

⁸ aNunun aGot mai nəwai mai nəda; ale lototor lukel kot natit toɸitoŋ ŋai.

⁹ Len nakotan datodələm na-kel-koti-an sinəvanuan, be nakitinan hən na-kel-koti-an siGot esəhori husur evi na-kel-koti-an aGot tokel koti husur aNatun uluñan.

¹⁰ Imaienan, alat lotoriŋ nəlolit len aNatun aGot lodələm nəsa aGot tokel koti husur aNatun ale lukad nadələmian enan len nəlolito. Avil alat ləsədələm aGot ehum lotoke aGot tolibliboŋ husur ləsədələm na-kel-koti-an aGot tokele husur aNatun uluñan.

¹¹ Na-kel-koti-an imaiegai ke: aGot eviol hən nəmauran vi sutuai mai gidat tia ale nəkadun nəmauran enan evi aNatun uluñan.

¹² Alat lotokad aNatun aGot len nəlolito, lukad nəmauran enan; ale alat ləsəkad aNatun uluñan aGot len nəlolito, lumabe? Ləsəkad nəmauran enan.*

¹³ Nutos natgalenan van hən gamit məttoriŋ nəlomito len nahəsən aNatun aGot hən mətɸələboii ke məttokad nəmauran vi sutuai.

¹⁴ Gidato, datsəkad nə-lon-uri-an len nəhon aGot ke, datɸeusi hən natideh tonor hən naləŋonian san, dereh gai tesəsələŋ hən gidato.

¹⁵ Ale datɸələboii ke tosəsələŋ hən natideh datousi həni, beti datoləboii ke eviol hən nəsa dattousi həni.

* **4:21:** Mat 22.36-40; Mak 12.28-31; Luk 10.25-28   * **5:3:** Jon 14.15   * **5:6:** Len nasoruan ta Kris, *baptais* səpat, ike *nəwai* ŋai ale nəvanuan namitisau hən nasoruan siGot lunau ke *nəwai* evi nəwai hən nəbaptaisan.   * **5:7:** Deu 19.15

* **5:12:** Jon 3.36

¹⁶ Gəb̄eris nəbathudud nadəlomian ideh togol nəsaan, be savi nəsaan togol tomakuv dan aGot, gisor tuṽ m̄osi, ale dereh aGot teviol hən nəmauran kitin maii.† Nusor husur nəsaan savi nəsaan togol nəvanuan tomakuv dan aGot, be ikad nəsaan sua togol nəvanuan tomakuv dan aGot vi sutuai, ale nəsakele ke gisor tuṽ m̄os galit lotogol enan.

¹⁷ Natit p̄isi ləsanor lovi nəsaan, be ikad nəsaan galevis ləsagol nəmatan, ləsagol ke nəvanuan tomakuv dan aGot vi sutuai.

¹⁸ Datoləboii ke nəvanuan p̄isi lotokad nəpasian salit len aGot, ləsagolgol nəsaan husur aNatun aGot ihavhav hən galito, etəgau gol galito hən gai tosa vəsa masuṽ tovi təmat bədədas b̄ibar galito.

¹⁹ Datoləboii ke datovi siGot naut kəmas ke galit am lotosuh len navile a pan lutoh len navəlan gai tosa vəsa tovi təmat.

²⁰ Ale datoləboii ke aNatun aGot togəm tia ale eviol hən naləboian hən datb̄eləboi aGot kitin, ale datutoh tin len aGot kitin, datutoh tin len aNatun ulum̄ian, aYesu Kristo. Atenan evi aGot kitin, evi nəmauran vi sutuai.

²¹ Bathut enan, anatugw gail len nadəlomian, mətələləgau hən gamito dan nagot gəgəras gail.

---

† **5:16:** Nəsaan togol nəvanuan tomakuv dan aGot evi nəsaan togol nəvanuan tomat vi sutuai.

2 Jon

Nalobulat napisulan na-və^{ha-ru-an} aJon totesi van hən alat siYesu

Ase itos nalobulat egai?

AJon tovi ahai susur siYesu, gai itosi.

AJon itos nalobulat egai hən nəsa?

Itosi hən bəvusan alat siYesu hən na^vide hən lə^bitoh, ðon mai aGot mai nəvanuan tile gail.

AJon itos nalobulat mōs ase?

Itosi van hən alat lotokad nadəlomian len aYesu Kristo len naut p̄isi.

AJon itos nalobulat ŋais?

Hum ma totesi len nasihau A.D. 90.

1) Na-ke-ivoi-an mai na-sor-tu^v-an (1-3)

2) Nakitinan mai na-ləmas-buni-an (4-11)

3) Nə-maris-kotovi-an (12-13)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau, nəvanuan na-il-a-mō-an, nutos nalobulat egai van hən gaiug, Levet*, aGot totabtabuh len gaiug, van hən gaiug mai anatum^g gail. Noləmas bun gamit len nakitinan. Be savi ginau ŋai, galit p̄isi am lotoləboi nakitinan, loləmas bun gamito,

² bathut nakitinan itoh len gidat tabtab ale titah mai gidat vi sutuai.

³ AGot teviol kəmas hən navoian mai gidato, nəlon titan^{is} gidato, nəlodato tikad natə^mat. Natgalen p̄isi legəm len aGot Tata mai aYesu Kristo tovi aNatun aTəman, ale datikad natgalenan len nakitinan mai na-ləmas-buni-an.

Nakitinan mai na-ləmas-buni-an

⁴ Nukemkem masu^v nəboŋ notosa^b ləboii ke anatum^g galevis lohusur nakitinan hum aTata tokele hən gidato.

⁵ Imaienan nukel mai gaiug, Litegai, ke, gidat dateləmas bun gidat gabag.* Enan, nototosi van hən gaiug, savi nakelean veveu todaŋ, be datukade len natu^batan.

⁶ Na-ləmas-buni-an imaiegai ke: datigol nəsa aGot tokele. Enan evi nakelean todaŋ mətto^ssə^səlōŋ həni len natu^batan, ale mitimashusuri. Məteləmas bun gamit gabag!

⁷ Nəvanuan gəgəras iso^bur lupərŋan navile a pan tia, galit lomətahun lə^bikel ləboii ke aYesu Kristo egəm vi vanuan kitin tokad niben. Nəvanuan ideh tomagenan evi nəvanuan gəgəras, aenemi seKristo.

⁸ Mətelələgau hən gamito hən asike nəsa dattoum mōsi ðimasig be hən mət^bikad nakonp̄urp̄uran kavkav aGot totəgau gati mōs gamito len nəmav.

⁹ Avan ideh asike ðitoh tabtab len na^pusanan seKristo, avil ðivan masu^v am, atenan, aGot satoh len nəlon. Avan ideh totoh tabtab len na^pusanan, gai ikad aGot Tata mai aNatun, gəlar p̄isi len nəlon.

¹⁰ Imagenan, avan ideh bəgəm hən gamito, be asike ðilav na^pusanan seKristo gəm hən gamito, samtehə^ha^vur hən bə^bis lohoim samito, samtike, “Ivoi,” maii;

¹¹ husur avan ideh ðike, “Ivoi,” maii, gai i^ðon mai atenan len nəsaan togolgole.

Nə-maris-kotovi-an

* **1:1:** Levet evi nasoruan sua sidato namilen napə^ha^vut to^vat nəhes hum nasu^b. Len naut egai, nəboŋ toke Levet mai anatum^g gail, evi nasoruan tosusuah namilen toke nalu^voh sua len naut sua lotovi alat siYesu ei. Ale len na^vide tomaienən, len naut v̄isusua aJon toke Litegai am. * **1:5:** Jon 13.34, 15.12, 17

¹² Nukad natit isoður hæn nēbitosi van hæn gamito, be nomətahun nēbitosi hæn napen len naloðulat. Avil nuvatvat viri ke nēbitoh mai gamito, ale dereh gidat datihol gabag hæn datþepul hæn nakemkeman.

¹³ Levet, aṽaṁ, aGot totabtabuh lan, anatun gail, lukel na-ke-ivoi-an vi tēban gaiug.

3 Jon

Nalobulat napisulan na-vəha-tor-an aJon totosi

Ase itos nalobulat egai?

AJon tovi ahai susur siYesu, gai itosi.

AJon itos nalobulat egai hən nəsa?

Itosi hən bəvusan alat siYesu hən naṽide hən ləbith, bon mai aGot mai nəvanuan tile gail.

AJon itos nalobulat van hən ase?

Itosi van hən aKaius mai alat lotokad nadəlomian len aYesu Kristo len naut p̄isi.

AJon itos nalobulat ŋais?

Hum ma totosi len nasihau A.D. 90.

1) Na-ke-ivoi-an van hən aKaius (1-4)

2) Sagigol tətōṽ hən naṽide tosa seTiotrefes, be gigol naṽide tivoi, gevi tarhət sihai p̄usan gail lotogəmgəm ei len nəyaran salito (5-12)

3) Nə-maris-kotovi-an (13-15)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau, nəvanuan na-il-a-mō-an, nutos nalobulat egai van hən gaiug, aKaius, notoləmas bun gaiug len nakitinan.*

² Gaiug, notoləmas bun gaiug, nous aGot ke tilav nədaŋan mai gaiug hən natit p̄isi len nəmauran sam̄ bivoi ŋai ale hən gəbimaur, hum notoləboi tia ke nəlōm̄ tomaienən.

³ Nokəmaienən husur nəboŋ nəbathudud nadəlomian galevis lototəlmam, lugol ginau nukemkem masuṽ nəboŋ lotokel kot nəlōm̄ todaŋ len aGot, mai naṽide sam̄ tohusur nakitinan ŋai.

⁴ Anatugw, nəboŋ notosəsəloŋ ke anatugw gail len nadəlomian lotohusur nakitinan, igol ginau nukemkem səhor natit p̄isi am.

Igol aKaius eləŋon ivoi am len nəlon

⁵ Gaiug, notoləmas bun gaiug, len nadəlomian sam̄ goil gəgat nəboŋ gotoum vi tarhət sinəbathudud nadəlomian gail, naut kəmas lotovi metḃos.

⁶ Len nəhən alat siYesu, galit lukel kot na-ləmas-buni-an sam̄ vi təban galito. Gevi tarhət salit len nəyaran salito len naṽide tonor hən nəsa aGot toləŋoni.

⁷ Husur len natubatan hən nəyaran salit m̄os nahəsən Nasuḃ, ləsəlav natideh sinəvanuan ləsəkad nadəlomian.

⁸ Imaienən, gidat m̄au datevi tarhət sinəvanuan nəyaran lotomaienən hən datḃeum bonbon mai galito m̄os nakitinan.

ATiotrefes mai aTemetrius

⁹ Ginau nutos natuhlobulat van hən alat siYesu tia hən ləḃevi tarhət sinəvanuan nəyaran galenən, be aTiotrefes, toləŋon bun hən ḃeil a m̄o, gai emətahun ginamito.

¹⁰ Imaienən, nəboŋ nəḃegəmai, dereh nikel urur nəsa gai togolgole: len nasoruan sasa elibibon, kel nəmadunamito. Be savi natenən ŋai, gai emətahun nəbathudud nadəlomian gail lotoyar ləbith maii. Ale natsual am. Ikai tas nəvanuan gail lotohəhaṽur hən alat lotoyar ləbith mai galito, ale ehut galit dan alat siYesu.

¹¹ Gaiug, notoləmas bun gaiug, sagigol tətōṽ hən nəsa tosa, be gol tətōṽ hən nəsa tovoi. Gai togol nəsa tovoi, evi siGot; gai togol nəsa tosa, etətan hən aGot.

* 1:1: Uman 19.29; Rom 16.23; 1Kor 1.14

¹² Ivoi hən mət̃bevi tarhət siTemetrius. Nəvanuan p̃isi lukel kot navoian san. Navoian len nəmauran san eṽusan nakitinan. Ginamit am namtukel kot navoian san, ale mət̃oləboii ke namtokitin ŋai.

Nə-maris-kotovi-an

¹³ Nukad natit isoḅur hən nəḅitosi van hən gamito, be nomətahun nəḅitosi hən napen len naləḅulat.

¹⁴ Nuvatvat viri ke asike idareh neris gamito, ale dereh gidat datihol gabag.

¹⁵ Nəlomit tikad natəḡmat. Nabubur sidat gail lukel na-ke-ivoi-an van hən gamito. Kel na-ke-ivoi-an mai nabubur sinamit gail p̃isi ei.

Jut

Naloḅulat napolisulan aJut totonsi

Ase itos naloḅulat napolisulan egai?

AJut itosi.

AJut itosi hən nəsa?

Naloḅulat napolisulan egai ikel mai alat siYesu ke ivoi ke lelələgau hən galito hən asike ahai ḅusan gəgəras gail ləḅemədas nadəlomian salito.

AJut itosi van hən ase?

Itos naloḅulat napolisulan egai van hən alat siYesu len naut gail ḅisi.

AJut itos naloḅulat napolisulan egai ḅais?

Itosi pəpadaḅ hən nasihau tovi A.D. 66.

1) AJut ikel na-ke-ivoi-an mai alat siYesu (1-2)

2) AJut itos naloḅulat hən ḅikel nalələgauan mai alat siYesu (3-4)

3) AGot eriḅ nəpanismen len nəvanuan mai aḅel lotogol tosa sutuai ale dereh teriḅ nəpanismen len alat lotogol tosa daməḅai (5-16)

4) Il gəgat len nadəlomian (17-23)

5) Nə-maris-kotovi-an tosal suh aGot (24-25)

Na-ke-ivoi-an seJut

¹ Ginau aJut notovi naslev siYesu Kristo mai notovi aḅan aJemes, ginau nutos naloḅulat napolisulan egai van hən gamit, aGot tolekis hən gamito hən mətḅevi esan. AGot Tata eləmas masuḅ hən gamito, aYesu Kristo ekətkəta kəkol hən gamito hən asike mətḅimakuv dani.*

² AGot, nəlon titaḅis gamito, gai tigol nəlomit tikad natəḅat mai gai teləmas bun gamito. Natgalen tepul am tabtab len gamito.

Ahai ḅusan gəgəras gail

³ Gamit notoləmas bun gamit ḅisi, noləḅon masuḅ hən nəḅitos naloḅulat van hən gamito husur nə-lav-kuvi-an dan nəsaan gidat ḅisi dattokade. Be nunau ke nimastosi van hən gamito husur natsual am hən mətḅehisi habat hən mətḅetəgau gat naḅusanan hən nadəlomian sidato. Naḅusanan galenan, aGot eviol vəha-sua həni ḅai mai nəvanuan san gail.

⁴ Nokəmaienan husur ikad nəvanuan galevis ləsəkad nadəlomian ideh len aGot. Galit loliligis mədaḅ hən galit len gamito, luke narubətian siGot idamḅ həni ke lalumuḅan mai latpəhaḅut loləboi ləḅehusur naḅide taḅtaḅor, naḅide selipah. Nəvanuan galenan ləsəkad nadəlomian, lupair dan aMasta sidato tosua səḅon ḅai, Nasuḅ aYesu Kristo. Na-tos-gati-an ta sutuai ikele tia ke dereh limaspanis sil natgalenan.*

⁵ Məttoləboi natgalenan tia, be nuke nigol mitinau təlmam həni ke, naut kəmas Nasuḅ tosəhar kuv nəvanuan san gail dan naut a Ijip, len nəḅoḅ lotohusur nəḅoḅ galenan, galit galevis ləsəkad nadəlomian lan. Sil natenan igol galit ḅisi ləsəkad nadəlomian lan lumasig buni.*

⁶ Mitinau təlmam hən aḅel gail ləsail gəgat len namilelito be lotogam dan naut a im salito. AGot itah gat galit len nəmargobut topat vi sutuai. Ibaḅis gat galito vir nəḅoḅ totibau ḅepəḅehun navoian dan nəsaan lan.

⁷ Ale nəlomit satiboḅoḅ hən nəḅiltivile eru enan, Sotom mai Komorroh mai navile gail lotodar vis gəlaru. Nəvanuan naut galen gail lohusur naḅide hən naitian tosa, naḅide hən

* 1:1: Mat 13.55; Mak 6.3   * 1:4: Kal 2.4; Tit 1.16; 2Pit 2.1   * 1:5: Exo 12.51; Num 14.29-30

naitian tiltile ləsanor. Alat nabiltivile galenan lumasig buni len nəhab hum nalələgauan husur nəhab topan vi sutuai bevi nəpanismen silat lotosa.*

⁸ Len nañide tomagenan, ahai þusan gəgəras galenan, lohusur naðəber salito, gol ke lotogol nibelit toþiñbiñal len nañide tosa lotohusuri. Lomətahun avan ideh beil a mño hən galito, ale losəvar alat lotoyalyal len nəmav.

⁹ Lupesəvar magenan wake aMikael, naut kəmas tovat nəhes hum abiltiñel, gai sasəvar Natəmat. Nəboñ aMikael tosor balbal mai Natəmat, tovitvituh maii husur niben aMoses, len nəboñ enan, aMikael sator vilesi. AMikael eləboii ke savi esan hən bisab səhoti hən biñanis, savi esan hən bisor bisa lan, ale ikel maii ñai ke, “Nasub mñau tesivoh len gaiug!”*

¹⁰ Be ahai þusan gəgəras galenan lusor viles, losəvar natit gail lototətan həni. Lohum narivatvat, lohusur naləñonian hən nibelit ñai gol lomədas galit səbolit vəmasig.

¹¹ Ereh! Nəpanismen ipat vir galito husur lupal sob, lohusur nañisal siKen togol ağan tomat. Lugam husur nəvat gol lotosab sumñan aPalaam toləñon masuñ hən nəvat. Ale sumñan aKorah tomətahun aMoses, dereh limasig husur lomətahun aGot.†

¹² Hum nasəhau məttoleboi mətbiñbat lan, nəvanuan galenan lomədas nañonan samito nəboñ məttohan ðonðon len nəhanan na-ləmas-buni-an gail. Ləsəhau avan ideh am be lokətkəta təban galit səbolit ñai, lohum nəmarigw nəlan toñuvi be saləboi beus, lukele ke lukad isoður be ləsaləboi ləbigol natideh. Losumñan nəhai topar vite len nəboñ hən nəmatuan, nəvanuan gail lotopot kuvi, imat ebun

¹³ Lohum nətas kudkud topos, nabubus han tosel vahut, tolav nəpahsago hən nagolean salito tomədas nahəsalito. Lohum naməso lotorus dan nañisal salit gail. Ña aGot etəgau gat naut len nəmargobut tomotmot vi sutuai vir galito.

¹⁴ Nau aEnok tovi naməlevruan len nəpasusan aAtam toil a mño həni, evi naməlevtesan tohusur aAtam. Gai boh epəhav utaut husur ahai þusan gəgəras galenan, ike, “Məteris! Nasub aGot satogəmai mai nabiltiñvoh hən añel san gail,*

¹⁵ hən beñənoñ hən nəvanuan gail þisi mai nəbathut nakitinan. Dereh tepəpəhun navoian dan nəsaan, tikel vəhot nəpanismen tosil nəsaan gail þisi silat lotomətahuni. Dereh teriñ nəpanismen len nəvanuan nəsaan galenan sil na-sor-mətahuni-an þisi lotokele nəboñ lotosor tasi.”‡

¹⁶ Ahai þusan gəgəras galenan lukoblen tabtab. Lusor vilevil, lohusur naləñonian tosa salit səbolit ñai. Lusor patpat galit məhat, lusor hehe hən nəvanuan gail hən ke nəvanuan gail ləbehusur galito mai viol hən natit mai galito.

Nalələgauan gail

¹⁷ Be gamit notoləmas bun gamit þisi, nuke mitinau təlmam hən nasoruan ahai pispisul siMasta sidato, aYesu Kristo, lotokele a mño mai gamito.

¹⁸ Luke, “Len nəboñ hən nanonjan hən navile a pan, dereh tikad nəvanuan gail ləbisor viles nakitinan aGot tokel vəhoti mai ləbehusur naləñonian salit gail tosa.”*

¹⁹ Ahai þusan gəgəras galenan dereh lepəpəhun gamito, naləñonian salit gail luwol hən nəmauran salito husur aNunun aGot ebuer len galito.

²⁰ Be gamit notoləmas buni gamit þisi, məteil gəgat am akis len nakitinan, hən nadəlomian samit togəmə len aGot biñan am. Sor tuñ len aNunun aGot,

²¹ təgau gat tabtab hən nəmauran toñusan na-ləmas-buni-an siGot. Vatvat vir nəmauran vi sutuai, aMasta sidato, aYesu Kristo beviol həni mai gamito len nəlon totañis gamit tia.

²² Nəlomit titañis alat nəlolit tour nadəlomian salito.

* **1:7:** Gen 19.1-25 * **1:9:** *Abiltiñel:* 1Tes 4.16 *Maikel:* Dan 10.13, 21, 12.1; *KelV* 12.7 *Niben aMoses:* Deu 34.6 *Sivoh:* Zec 3.2 † **1:11:** *Ken:* Gen 4.3-8 *Palaam:* Num 22.1-35. *Korah:* Num 16.1-35 * **1:14:** Gen 5.18, 21-24 ‡ **1:15:** *Ris* Enok 1.9 tovi naləbulat seju gail. Naləbulat lotokisi hən aEnok səpat len nasoruan siGot. * **1:18:** 2Pit 3.3

²³ Lav kuv nəvanuan tile gail, saḅul galit dan nəhab hən nəpanismen. Ikad nəvanuan tile gail am, nəlomit titanis galito, be mətelələgau hən gamit hən asike nəsaan salit ləbidos gamito, mətemətahw hən asike mətḅelis gamit len nəsaan salito. §

Nə-sal-suhi-an

²⁴⁻²⁵ Nə-sal-suhi-an vi təban AGot toləboi ḅetəgau gat gamito hən asike mətḅipes həḅetw, asike mətḅiteh. Eləboi ḅeriḅ gamit məteil len nəhon tokad namənas, natideh tosa toḅuer len gamito, mətukemkem. Gai evi aGot səḅon tosua ḅai, səkad ideh am. AGot, len nəsa aYesu Kristo, aMasta sidato togole mōs gidato, aGot ilav kuv gidato dan nəpanismen tonor hən gidato. Namənas, nəyalyalan, nədaḅan mai na-il-a-mō-an lovi esan len natubatan, gagai, mai vi sutuai. Ganan!

---

§ 1:23: Len nasoruan ta Kris ike, *Mətemətahw hən nahurabat salito, nəsaan salit todos gail, mətemətahun bun gail am. Nasoruan enan evi nasoruan kəta.*

Na-kel-vəhoti-an Na-kel-vəhoti-an van hən aJon

Ase itos nalobulat egai?

AJon tovi ahai susur siYesu itosi.

Itos nalobulat egai hən nəsa?

AJon itos nalobulat egai hən bikel mai nəvanuan gail husur na-kəta-risi-an hən aYesu gai torisi. Na-kəta-risi-an enan eṽusan nəsa bevisi len nəboŋ ləbēgəmai.

AJon itos nalobulat egai mōs ase?

Itosi mōs alat lotokad nadəlomian. Itosi mōs naKristen gail len naut p̄isi.

Itos nalobulat egai ŋais?

AJon itosi pəpadaŋ hən nasihau A.D. 90.

AJon anatun aSepeti evi ahai pispisul siYesu. AJon itos nalobulat egai, ale esəvati van hən alat siYesu len naut toməlevru len naprovens Asia. Len nasihau galenan naut a Rom idaŋ masuṽ ale eil a mō hən nəvanuan naut tiltile gail len naut salit gail. Be naut a Rom emədas bun alat siYesu. Len nasihau A.D. 54 vəbar A.D. 68, aSisa a Rom, nahəsan aNero, gai emədas alat siYesu lototoh a Rom. Ale len nasihau A.D. 81 vəbar A.D.96, aSisa nahəsan aTomitian, gai tu emədas bun alat siYesu. Len nabunusian silat a Rom, aSisa salito esum̄an nagot, be alat siYesu lomətahun ləb̄ilotu hən, lulotu hən aGot mai Nasuḅ aYesu Kristo ŋai. Imaienan nəvanuan a Rom lunau ke alat siYesu lomətahun aSisa, lovi enemi san gail. Husur enan luṽabun nəvanuan isobur lotokad nadəlomian len aYesu (2.10, 13, 3.10, 6.9). Lutah gat aJon ale lorin̄i len natuhholoul Patr̄nos tohum naim bəbaŋis (1.9). Len nasihau enan aTomitian evi Sisa. AYesu evisi hən aJon len naholoul ei, ale ikel vəhot natit gail ləb̄evisi a tahw. AJon itos gat natgalenan. Itosi ke aSetan emədas masuṽ hən alat siYesu səhor ta mō. Avil alat lotorin̄ nəlolit len aYesu leil gəgat m̄au, limassusumar, limasdaŋ bur na-ləŋon-isa-vəsa-an enan, naut kəmas ləb̄imat (12.11). AJon ike aYesu dereh tetəlmam ale aenemi san gail asike lukad nədaŋan am. Alat lotogolgol nəsaan dereh lipanis, be alat lotorin̄ nəlolit len aYesu, lotovi esan, dereh lebis len naut veveu aGot tokel gati ke likade maii.

1) AJon isor husur nalobulat egai (1.1-8)

2) Na-kəta-risi-an hən aNatun Nəvanuan (1.9-20)

3) Nalobulat napisulan gail van hən alat siYesu len naut toməlevru (2.1-3.22)

4) Nabopita len nəmav esəŋav (4.1-11)

5) Nalobulat tobul tokad nabuburutan lotoməlevru (5.1-6.17)

6) Alat a Israel lotovi 144,000 (7.1-17)

7) Aŋel lotoməlevru loṽuv nətrampet lotoməlevru (8.1-11.19)

8) Napəhaṽut, nətrakon mai narivatəvat katkat eru (12.1-13.18)

9) Naṽehuh Sion mai nəwain hən navile a pan (14.1-15.8)

10) Navilesir naməkot gail (16.1-21)

11) APapilon toyalyal iteh vəmasirsir (17.1-20.10)

12) Napəpehunian hən navoian dan nəsaan (20.11-15)

13) Nəmav veveu mai navile a pan veveu (21.1-8)

14) Naut a Jerusalem veveu (21.9-22.5)

15) Nə-maris-kotovi-an (22.6-21)

AJon isor husur nalobulat egai

¹ Len nalobulat egai aGot ilav naləboian hən nəsa dereh b̄imasvisi asike idareh mai aYesu Kristo, hən aYesu bikel vəhoti mai naslev san gail lotovi vanuan san gail. AYesu esəvat aŋel san hən bikel vəhoti mai ginau, aJon notovi slev san.

² Nukel ur natit p̄isi notorisi, natit p̄isi tovi nasoruan siGot, mai natit p̄isi aYesu Kristo tokel koti mai ginau.

³ Avan ideh b̄evurun̄ nalobulat egai mai alat siYesu, aGot tivoi h̄eni. Alat l̄ebes̄es̄elōḡ h̄eni mai l̄eb̄igol n̄esa tokele, aGot tivoi h̄en galito, husur n̄eboḡ h̄en natgalenan l̄eb̄evisi eḡem p̄epad̄aḡ.

Na-ke-ivoi-an van h̄en alat siYesu len naut tom̄levru

⁴ Ginau aJon nutos nalobulat napisulan egai van h̄en alat siYesu len naut tom̄levru len naprovens Asia. AGot teviol k̄emas h̄en navoian mai gamito, tigol n̄elomit tikad nat̄m̄at. Navoian mai nat̄m̄at enan aroḡem len aGot tovi gai ta sutuai tia, gai gagai, mai tovi gai b̄eḡem sal.* Navoian mai nat̄m̄at aroḡem len aNunun tom̄levru† a m̄o len nab̄iltihai b̄ətb̄ətah siGot.‡

⁵ Navoian mai nat̄m̄at aroḡem len aYesu Kristo todaḡ h̄en b̄ikel kot nakitinan husur aGot. AYesu evi ahai a m̄o, namet̄kav h̄en na-le-m̄əhat-an dan n̄əmatan. Eil a m̄o h̄en nakiḡ gail h̄en navile a pan. Mitisal suh gai tol̄emas bun gidato, n̄əda h̄en n̄əmatan san togol datumakuv dan n̄əsaan sidato.§

⁶ Igol datovi vanuan dattotoh pipihab̄elan aGot, igol datoḡem vi hai tutumav t̄əban aGot aT̄əman. N̄əyalyalan h̄en n̄əbathum̄enas mai n̄ədaḡan h̄en na-il-a-m̄o-an aripat lan vi sutuai sutuai! Ganan.*

⁷ M̄əteris! Eḡem mai n̄əməvukasw! Ale n̄əvanuan gail p̄isi dereh lerisi, galit am lotosari len n̄əmatan san. N̄əvanuan len nah̄əmar gail p̄isi len navile a pan dereh litaḡ vaisis lan. Timagenan! Ganan!**

⁸ Nasuḅ aGot, ike, “Novi alfa mai omeka, namet̄kav mai nam̄əkot. Ginau novi atenan tovi gai ta sutuai tia tovi gai gagai, mai tovi gai b̄eḡem sal, novi Got notodaḡ masuḅ.”††

Na-k̄əta-risi-an h̄en aNatun N̄əvanuan

⁹ Ginau aJon, awawa samito. Len aKristo, nutah mai gamito dattotoh pipihab̄elan aGot, nutah mai gamit dattodaḡ b̄ur na-l̄əḡon-isa-v̄əsa-an sal. Lubar h̄en ginau len naholoul lotokisi h̄en a Patm̄os sil notokel ur nasoruan siGot mai nakitinan aYesu tokel v̄əhoti. Ehum nototoh len naim b̄əbaḡis gegai.

¹⁰ Len n̄eboḡ sua siNasuḅ, aNunun aGot iwol h̄en ginau. V̄əha-sua ḡai nos̄es̄elōḡ h̄en nadoldol towal habat hum n̄ətrampet.‡‡

¹¹ Ike, “Gitos gat n̄esa gotorisi, ale s̄əvati van h̄en alat siYesu len navile tom̄levru: a Efesus, a Smirna, a Perkamum, a Tiatira, a Sartis, a Filatelfia mai a Laotisea.”

¹² N̄eboḡ notopair h̄en n̄əb̄ek̄əta ris ase tosor mai ginau, noris nam̄ial tom̄levru lotopat a m̄əhat len namet̄elai nagol tom̄levru lotoil.

¹³ Avan sua sum̄an anatun n̄əvanuan eil len naut namet̄elai nam̄ial galenan lotoil lan. Nahurabat san eb̄əlav bar narien, ale n̄əhau tutuḅ nagol iban̄is garu h̄eni len n̄əməbun.

¹⁴ Len n̄əkadun, navurun ep̄əhw hum navurun nasipsip, ep̄əhw yesyes hum nasno. Nam̄ətan arohun n̄əhab towunwun.

¹⁵ Narien arobilbil hun nat̄elai bras topat len n̄əhab gol topud van̄ial, ale nadolon ehun n̄əwalan h̄en nab̄iltiwai tosel vi pan len naut tosobur.§§

* **1:4:** Len naut egai n̄ənoḅ h̄eni mai nah̄əsan aGot tokel mai aMoses: *Ginau notovi ginau bogai notovi ginau sutuai n̄əbevi ginau (sal) vi sutuai.* † **1:4:** Len naut egai, aNunun tom̄levru evi aNunun aGot. Ale m̄əlevru ikad namilen ke toveveu buni o tonor buni. ‡ **1:4:** *Asia:* 2Kor 1.8; *alat siYesu len naut tom̄levru:* KelV 1.11; *tovi gai gagai, tovi gai ta sutuai tia mai tovi gai b̄eḡem sal:* Exo 3.14. § **1:5:** *todaḡ h̄en b̄ikel kot nakitinan husur aGot:* Isa 55.4; *ahai a m̄o:* Psa 89.27; *n̄əda h̄en n̄əmatan san togol datumakuv dan n̄əsaan sidato:* Kol 1.20. * **1:6:** Exo 19.6; 1Pit 2.5 ** **1:7:** *mai n̄əməvukasw:* Dan 7.13; Mak 14.62; *lotosari:* Zec 12.10; Jon 19.37. †† **1:8:** KelV 21.6, 22.13. *Alfa* evi naleta namet̄kav len nasoruan ta Kris, mai *omeka* evi naleta nam̄əkot. ‡‡ **1:10:** *N̄eboḡ siNasuḅ* evi n̄əmariboḡ namet̄kav h̄en nawik, n̄əmariboḡ aYesu tole m̄əhat dan n̄əmatan, ale husur enan, alat lotokad nad̄əlomian lulotlotu h̄eni len n̄eboḡ enan. *N̄ətrampet* evi natsua lotoum h̄eni h̄en namet̄elai ale n̄eboḡ lotoḅuv lan, iwal s̄əhor n̄əwalan h̄en nah̄əmadu. §§ **1:15:** H̄en naves 13-15, ris Eze 1.24, 43.2; Dan 7.9, 13, 10.5-6

16 Len navəlan nəmatu etəgau naməso toməlvru, ale naβu nəbālan tokan naut toru evivile dan nabuḡon. Ale nəhon ehum namityal tobilas nəmet len natublial.

17 Nəboḡ notorisi, nuteh bathurien sumān notomat. Be eriḡ navəlan nəmatu len ginau, ike, “Sagemətahw, ginau novi nametəkav mai naməkot.***

18 Ginau novi gai tomaur. Numat be goris, gagai numaur vi sutuai vi sutuai. Notəgau naki hən nəmatan mai naut nəmatan, nukad nədaḡan hən na-il-a-mō-an səhor gəlar pisi.

19 Imagenan, gitos gat natit gail gotorisi tia, natit gail gagai mai natit gail ləbevisi a tahw.

20 Naməso toməlvru gotoris gail len navəlagw, mai nametəlai nagol hən namial toməlvru lotoil, namilelit tosusuah imaiegai ke: naməso toməlvru lovi aḡel gail lotokətkəta təban alat siYesu len naut toməlvru, ale nametəlai namial toməlvru lovi alat siYesu len naut toməlvru galenan.

2

Napisulan van hən alat siYesu a Efesus

1 “Gitos gat napisulan egai van hən aḡel tokətkəta təban alat siYesu a Efesus. Gitos nategai ke:

“Ginau nototəgau naməso toməlvru len navəlagw nəmatu, ginau notoyar len naut nametəlai nagol hən namial lotoil lan, ginau nokəmaiegai ke:

2 “Noləboi natit pisi məttoḡole. Noris nauman todaḡ samito mai nə-daḡ-βuri-an samito tobəlav. Noləboii ke mətəsaləboi mətβitah mai nəvanuan sasa gail. Noləboii ke məttoḡusḡus kitev nakitinan len alat lotokis galit hən aḡai pispisul be ləsavi aḡai pispisul, ale mətusabi ke lotogəḡaras.

3 Mətosusumar, mətudaḡ βur na-ləḡon-isa-vəsa-an bathut nahəsagw, ale mətəpetəmas, nibemit saməhav.

4 Avil ikad natsua, nusor tas gamito len natgalegai ke: mətəsaləmas bun ginau hum məttoḡole a mō, mətəsaləmas bun gamit gabag.

5 Mitinau gat na-ləmas-buni-an nametəkav məttoḡokade a mō. Mətuteh masuḡ dani. Mitipair təlmam gəm hən ginau ale um sumān məttoḡole a mō. Asike mətβipair dan nəsaan samito, dereh negəm hən gamito, nilav kuv nametəlai namial samit dan naut toil lan.

6 Be ikad natsua len gamito tovoi: gomətahun naḡide silat seNikolaus, ginau am nomətahun buni.*

7 “Avan ideh tokad nədariḡan tesəsəloḡ hən nəsa aNunun aGot tokel mai alat siYesu len naut gail! Avan ideh towin səhor nədaḡan hən nəsaan, dereh nidamḡ hən βihan naḡit nəḡai hən nəmauran len nəParatais siGot.†

Napisulan van hən alat siYesu a Smirna

8 “Gitos gat napisulan egai van hən aḡel tokətkəta təban alat siYesu a Smirna. Gitos nategai ke:

“Ginau notovi metəkav mai naməkot, ginau notomat mai notomaur təlmam, ginau nokəmaiegai ke:

9 “Noləboi na-ləḡon-isa-vəsa-an mai nə-par-tite-an samito, wake mətəpul hən navoian siGot! Noləboi natit gail, aenemi samit gail lotokele, hən ləβemədas nahəsamito. NaJu galenan lokis galit hən alat siGot, be sakitin, husur naβonβonan salito evi naβonβonan siSetan.

10 Samtemətahw len na-ləḡon-isa-vəsa-an ideh pəpadaḡ hən βegəm hən gamito. Natəmat dereh tibar hən gamit galevis len naim bəbaḡis hən βitaltal husur nadəlomian samito ke timabe, ale dereh mətələḡon tisa vəsa len nəmariboḡ tesəḡavur. Mitidaḡ len

*** 1:17: Hən naves 16-17, Isa 44.6, 48.12, 49.2; Ipru 4.12 * 2:6: Alat seNikolaus lunau ke lotovi Kristen be lohusur naḡusanan seNikolaus, savi siYesu. † 2:7: Gen 2.8-9. Paratais len nasoruan ta Kris evi nəhol o nəhol hən naḡit nəḡai.

ginau, naut kəmas nəmatan bībar gamito, ale dereh nilav nəprais hən nəmauran kitin mai gamito.*

11 “Avan ideh tokad nədarijan tesəsəlonj hən nəsa aNunun aGot tokel mai alat siYesu len naut gail! Avan ideh towin səhor nədajan hən nəsaan, nəmatan na-vəha-ru-an asike igol nasənan lan.‡

Napisulan van hən alat siYesu a Perkamum

12 “Gitos gat napisulan egai van hən anjel tokətkəta təban alat siYesu a Perkamum. Gitos nategai ke:

“Ginau notokad naβu nəbalan tokan naut toru, ginau nokəmaiegai ke:

13 “Noləboii ke mətutoh len naut nabiltihai bətbətah siSetan topat lan. Naut kəmas natenan mətotəgau gat nahəsagw sal, mətudaŋ len ginau. Mətomətahun mətbigam dan ginau, naut kəmas lotogol aAntipas tomat. AAntipas enan idaŋ hən bikel kot ginau ale lugol tomat sil ginau len navile samito, naut aSetan totoh lan.

14 Avil len natgalevis nusor tas gamito. Ikad gamit galevis ei lotohusur naʋide siPalaam toʋusan aPalak hən naʋide hən bigol alat a Israel ləbisa. Etəŋov nəlolit hən ləbihan nəhanian nəvanuan gail lototutumav həni van hən nəlablab gail mai hən ləbigol naitian tosa.*

15 Len naʋide tomaienən ikad gamit galevis lotohusur naʋusanən silat seNikolaus.*

16 Imagenan, mitipair dan nəsaan samito! Asike mətbigole, vəha-sua ŋai dereh negəm, bal mai gamit məttohusur aNikolaus hən naβu nəbalan hən nabuŋogw.

17 “Avan ideh tokad nədarijan tesəsəlonj hən nəsa aNunun aGot tokel mai alat siYesu len naut gail! Avan ideh towin səhor nədajan hən nəsaan, dereh nilav nəmanna galevis tosusuah maii, nəmanna togəm len nəmav. Ale dereh nilav nəvat topəhw maii. Len nəvat enan aGot itos gat nəhes veveu lan, ale səkad avan ideh toləboi nəhes enan, be gai nəbilavi maii ŋai, eləboii.*

Napisulan van hən alat siYesu a Tiatira

18 “Gitos gat napisulan egai van hən anjel tokətkəta təban alat siYesu a Tiatira. Gitos nategai ke:

“Ginau notovi aNatun aGot, namətagw tohun nəhab towunwun, nariegw tohun natəlai bras tobilbil, ginau nokəmaiegai ke:

19 “Noləboi natit pisi məttoḡole. Noləboi na-ləmas-buni-an samito, nədəlomian samito, na-vi-tarhəte-an samito mai nə-dəŋ-βuri-an samito tobəlav, ale gagai mətugol natgalevan səhor ta m̃o.

20 Avil len nategai nusor tas gamit ke: alitenan, aJesepel, tokis gai gabag hən ahai kelkel ur sua, mətudaŋ hən bəpusan ei. Len naʋusanən egəras naslev sagw gail hən ləbigol naitian tosa, han nəhanian nəvanuan lototutumav həni van hən nəlablab gail.*

21 Nulav mai alitenan, namityal hən bīpair dan naitian san tosa, be emətahun bīpair dani.

22 Imaienan, dereh nibar həni len nəmel sua. Ale len naut enan, gai mai galit lotogol naitian tosa maii, dereh nigol leləŋon tisa vəsa tibatbat. Asike ləbīpair dan naʋide hən nəsaan san, dereh timaienən.

23 Ale dereh nigol anatun gail limat hən navilesir, beti alat siYesu len naut pisi dereh leləboii ke, ginau notovi gai tokəta kitev nəsa topat len nənauan mai nəlon nəvanuan gail, ale dereh nilav mai gamit pisi, nəsa tonor hən nagolean samit ʋisusua.*

* **2:10:** Gen 24.55; Dan 1.12, 14 ‡ **2:11:** KelV 20.14, 21.8 *Nəmatan na-vəha-ru-an* evi nəmatan vi sutuai, ale nəmatan enan saləboi bigol natideh len alat lotowin səhor nədajan hən nəsaan. * **2:14:** Num 25.1-2, 31.16 * **2:15:** KelV 2.6

* **2:17:** Exo 16.14-15, 33-34; Isa 62.2, 65.15 * **2:20:** 1Ki 16.31, 19.1-2; 2Ki 9.22, 30 * **2:23:** Psa 7.9, 62.12; Jer 17.10

24 “Be nukel mai gamit am a Tiatira, gamit mətsatəgau naʔusanan enan, gamit mətsaləboi nəsa lotokisi hən naʔusanan gail siSetan lotosusuah buni, nukel mai gamit ke, asike noriŋ natideh am len gamito biŋol nəmauran samit biɗaŋ,

25 be nategai ɳai: nəsa məttoke, mətətəgau gati vir nagəmaian sagw.

26 Avān ideh towin səhor nədaŋan hən nəsaan mai togol naləŋonian sagw tabtab vəbar nagilen, dereh nilav nədaŋan hən na-il-a-mō-an maii hən beil a mō hən naluʋoh hən nəvanuan gail;

27 ‘Dereh teil a mō hən galito hən nəbatw nametəlai, nalolosaan tebuer, ale tiŋol limasirsir hun nəbiliboro tan bu lau.’*

28 “Dereh likad nədaŋan hən na-il-a-mō-an tohun nədaŋan hən na-il-a-mō-an notokade len aTəmagw, ale nilav namōso lalan am mai galito!§

29 “Avān ideh tokad nədariŋan tesəsəloŋ hən nəsa aNunun aGot tokel mai alat siYesu len naut gail!

3

Napisulan van hən alat siYesu a Sartis

1 “Gitos gat napisulan egai van hən aŋel tokətkəta təban alat siYesu a Sartis. Gitos nategai ke:

“Ginau notokad aNunun aGot toməlevru mai namōso toməlevru, ginau nokəmaiegai ke:

“Ginau noləboi natit ɳisi məttoŋole, noləboii ke məttoʋat nəhes ke məttoaur, wake mətumat.

2 Mitilele, mətəhulahul! Naʋide samit lotovoi sal pəpadaŋ ləbimasig, mitigol lidaŋ am. Husur nusabi ke len nəhon aGot sagw, nəsa məttoŋole, mətsagol səhav.

3 Mitinau təlmam hən naʔusanan məttoəsəloŋ həni mai məttoɗəlo mi a mō. Mitigol husuri, ale pair dan nəsaan samit gail. Asike mətbiŋlele, asike mətbehulahul, dereh negəm sumān nəvanuan vənənah, ale asike mətəloboi namityal nəbēgəm lan hən nəbilav nəpanismen mai gamito.*

4 “Ikad gamit galevis a Sartis ei ləsados nahurabat salit hən nəsaan, ləsamədas nəmauran salit hən nəsaan. Ale dereh liyar mai ginau, nahurabat salit to pəhw. Dereh liyar mai ginau husur lunor hən ləbiyar mai ginau.

5 Avān ideh towin səhor nədaŋan hən nəsaan, len naʋide tomaienān, dereh tesun nahurabat to pəhw. Asike nukaskas nahəsān dan naləbulat hən nəmauran, avil dereh nikel kot nahəsān len nəhon aTəmagw mai aŋel san gail.

6 “Avān ideh tokad nədariŋan tesəsəloŋ hən nəsa aNunun aGot tokel mai alat siYesu len naut gail!

Napisulan van hən alat siYesu a Filatelfia

7 “Gitos gat napisulan egai van hən aŋel tokətkəta təban alat siYesu a Filatelfia. Gitos nategai ke:

“Ginau notovi siGot notovi nakitinan, ginau nukad naki siTevit tovi Kiŋ. Nəsa notosəŋav həni, avān ideh edədas be kəkəkol həni. Nəsa notokəkəkol həni, avān ideh edədas be səŋav həni. Ginau nokəmaiegai ke:*

8 “Ginau noləboi natit ɳisi məttoŋole, ale nosəŋav hən nabopita mōs gamito avān ideh edədas be kəkəkol həni. Bathut noləboii ke mətukad natuhdaŋan, be mətugol nəsa noto kele len nasoruan sagw, ale mətsakel na-kel-mətahun-ginau-an boŋ ideh.

* 2:27: Psa 2.8-9 § 2:28: Num 24.17; KelV 22.16. Namoso lalan evi aYesu, gol ke dereh tilav gai gabag mai alat lotowin səhor nədaŋan hən nəsaan mai togol naləŋonian san tabtab vəbar nagilen. * 3:3: Mat 24.43-44; Luk 12.39-40; 1Tes 5.2; 2Pit 3.10 * 3:7: Isa 22.22; Job 12.14

⁹ Alat len nabonbonan siSetan, naJu lotokis galit hən alat siGot be sakitin, loliblibon, dereh nigol galit letənedur bathuriemito, hən ləbeləboi səhoti ke notoləmas bun gamito.*

¹⁰ Bathut məttoḡol husur nakelean sagw todaḡ ke, mitikad nə-daḡ-ḡburi-an ḡbebəlav, dereh ginau netəḡau ḡol gamito dan namityal hən na-ləḡon-isa-vəsa-an pəpadaḡ hən ḡbegəm bar navile a pan kavkav, hən ḡbitaltal kitev nadələmian sinəvanuan lotosuh lan ke timabe.

¹¹ Ginau dereh nəḡəm tutut. Mətetəḡau gat nadələmian məttoḡade, hən avan ideh asike ḡbilav kuv nəprais samito.

¹² Avan ideh towin səhor nədaḡan hən nəsaan, dereh nigol tegəm vi rivbet len naim siGot sagw, ale aGot asike igam dani boḡ ideh am. Dereh nitos gat nahəsan aGot sagw lan, mai nahəsan nabiltivile siGot sagw tovi Jerusalem veveu ḡbegəm len nəmav len aGot sagw. Ale dereh nitos gat nahəsagw veveu lan.*

¹³ “Avan ideh tokad nədarinḡan tesəsələḡ hən nəsa aNunun aGot tokel mai alat siYesu len naut gail!”

Napisulan van hən alat siYesu a Laotisea

¹⁴ “Gitos gat napisulan egai van hən aḡel tokətkəta təban alat siYesu a Laotisea. Gitos nategai ke:

“Ginau notovi nakitinan,* notodaḡ hən nəḡikel kot nakitinan hən natit ḡpisi tovisi, ginau notovi nəkadun natit ḡpisi aGot toum həni, ginau nokəmaiegai ke:*

¹⁵ “Ginau noləboi natit ḡpisi məttoḡole. Mətsapud buni, mətsasusus buni. Noləḡon masuḡ ke mətəpud buni o mətəsususus buni!

¹⁶ Be husur məttopat rivuh, mətəpud kəkereh ḡjai, mətsapud buni, mətsasusus buni, vəha-sua ḡjai dereh nəḡulai hən gamito dan nabuḡoḡw, nemətəhun gamito!*

¹⁷ Gamit mətuke, ‘Nopul hən natite, nukad natit ḡpisi notoləḡoni, natideh nə səpar.’ Be mətsənaḡ səhoti ke məttoḡərav sədaḡ, mətunor hən nəvanuan gail lotololosa hən gamito, mətəvi məsal, mətəvi metḡesw mai mətəburmalmal.

¹⁸ Nukel mai gamit ke, ivoi hən mətḡəḡur nagol len ginau hən mətḡepul həni, nagol lotolatlat kitevi len nəhab ke tomabe. Ivoi hən mətḡəḡur nahurabat topəhw, hən mətḡesun gail, hən asike nahurumit ḡbisa len nəmalmalan samito. Ivoi hən mətḡəḡur nəmersin nəmet, hən mətḡikas namətəmit həni, hən mətḡəkəta.

¹⁹ Avan ideh notoləmas buni, dereh nesivoh lan, mai nigol tipanis hən nəḡəḡusani. Imaienan, mətəpud, mitidaḡ len nakitinan ale pair dan nəsaan samit gail!*

²⁰ Ginau boh noil bopita, nudeldel. Avan ideh ḡsesəsələḡ hən nadoloḡw, ḡsesəḡav hən nabopita, dereh nəḡbis van həni, ale namrihan katəḡol.

²¹ Avan ideh towin səhor nədaḡan hən nəsaan, dereh nigol tebətəh mai ginau len nabiltihai bətbətəh sagw, sunian notowin səhor nədaḡan hən nəsaan, ale notobətəh mai aTəmagw len nabiltihai bətbətəh san.

²² “Avan ideh tokad nədarinḡan tesəsələḡ hən nəsa aNunun aGot tokel mai alat siYesu len naut gail!”

4

Nalotuan len nəmav

¹ Nəboḡ tokəmaienan tonəḡ, nokəta, noris nabopita tosəḡav len nəmav, ale nadoldol notosəsələḡ həni a nḡo, nəwalan han tohum nətrampet, ikel mai ginau ke, “Gegəm a məhat gegai, ale dereh nəḡusan gaiug hən natit gail ləḡimasvisi a tahw len natgalenan.”

* **3:9:** Isa 43.4, 49.23, 60.14 * **3:12:** Isa 62.2 * **3:14:** 2Kor 1.20 * **3:14:** Pro 8.22 * **3:16:** Len naut egai, *alat lotopud buni* lukad nadələmian len aYesu, ale *alat lotosusus buni* ləsəkad nadələmian lan. Be *alat lotopat rivuh*, *ləsapud kəkereh*, aGot emətəhun galito husur lotopul hən nə-lon-uri-an. * **3:19:** Pro 3.12; Ipru 12.6

² Vəha-sua ŋai aNunun aGot iwol hən ginau, ale noris nabiltihai bətbətah sua topat len nəmav, noris avan sua tobətah lan!

³ Atenan tobətah ei, nənahənah han ebiibil hum nəvat jaspa mai nəvat karnelian. Ale ikad nanivaniv tomial kəsan, garu len nəhai bətbətah hum nəvat emerald.*

⁴ Nəhai bətbətah tovi 24 ludar visi, ale nəvanuan totibau lotovi 24 lobətah len gail. Nəvanuan galenan lovi haʋut lotoil a mō lotosun nahurabat topəhw, mai len nəkadulito lukad nəkraun nagol hum sekiŋ.

⁵ Ale nəkabil ikabil mai nabiliurur ekurut len nabiltihai bətbətah rivuh. Ikad namial toməlevru lotopaŋ wunwun a mō len nabiltihai bətbətah enan. Namial galenan lovi aNunun aGot toməlevru.*

⁶ A mō len nabiltihai bətbətah ehum tokad nabiltimetduŋduŋ hən nakəlas tobiibil masil hum nəvat kristal.†

Dar vis nabiltihai bətbətah len nətarhət tovat han, ikad natit tovat lotomaur, lotobaŋ mətalito a mō mai a tahw.

⁷ Natit nametəkav tomaur esuŋan nalion, na-vəha-ru-an hən natit lotomaur esuŋan natuhbuluk, na-vəha-tor-an hən natit lotomaur nəhon esuŋan nəhon nəvanuan, ale na-vəha-vat-an hən natit lotomaur esuŋan naikel toməlah.‡

⁸ Natgalen viisua lukad nəhabəlalito toməlevtes lotobaŋ mətalito a məhat mai pipite. Ləsəŋavŋav, be len nalennəyal mai nalenmariug luke,

“Gai tovi Got kitin, gai tovi Got kitin, gai tovi Got kitin,

Nasuḅ aGot aBiltidaŋan,

ategaii tovi gai ta sutuai tia, tovi gai gagai,

mai tovi gai bəgəm sal.”*

⁹ Nəboŋ natit tovat lotomaur lotosal suh nəyalyalan sitenan tobətah len nabiltihai bətbətah, nəboŋ lotoputsan nahəsan, nəboŋ lotosipa vi təban gai tomaur vi sutuai vi sutuai,

¹⁰ nəvanuan totibau lotovi 24 luteh bathurien ategaii tobətah len nabiltihai bətbətah, ale lulotu hən ategaii tomaur vi sutuai vi sutuai. Lorin nəkraun nagol salito a mō len nabiltihai bətbətah, luke,

¹¹ “O Nasuḅ, aGot sinamito! Inor hən gəbikad nə-sal-suhi-an hən nəyalyalan saŋ.

Inor hən gəbikad na-putsan-nahəsəŋ-an mai nabiltidaŋan.

Husur gaiug goum hən natit pisi,

ale bathut naləŋonian saŋ, goum hən gail, gugol losuh, lukad nəmauran.”

5

Navuhean hən nalobulat

¹ Beti len navəlan nəmatu sitegaii tobətah len nabiltihai bətbətah, noris nalobulat tokad natosian len nətarhət toru lotobul həni, burut gati vəha-məlevru.*

² Ale noris aŋel todaŋ tokai len nadoldol towal habat ke, “Len nəhon aGot, ase inor hən bəkin kotov nabuburutan, hən bəvuh nalobulat eg tobul?”

³ Avil səkad avan ideh len nəmav, o len navile a pan, o buthəvile a pan toləboi bəvuh nalobulat tobul o hən bəvuruŋi.*

⁴ Beti nutaŋ habat, husur ləsaləboi ləbisəḅ avan ideh tonor hən bəvuh nalobulat tobul ale hən bəvuruŋi.

* **4:3:** Hən naves 2-3, ris Eze 1.26-28, 10.1. *Jaspa:* evi nəvat sua gəsaləboi gəbəkəta tur lan, nətau han tomial o tokəsan o toyanyaŋ; *karnelian:* evi nəvat tobisibis; *emerald:* evi nəvat tokəsan be tomasil. KelV 21.19-20. * **4:5:** Exo 19.16; Eze 1.13; Zec 4.2 † **4:6:** *Nəvat kristal* evi nəvat tomasil hum nakəlas səkad nətau ideh. ‡ **4:7:** Hən naves 6-7, ris

Eze 1.5-10, 22, 10.14. *Naikel* evi nəman naməsav totibau tohum nəbal be totibau səhori. * **4:8:** Eze 1.18, 10.12; Isa 6.2-3 * **5:1:** Eze 2.9-10; Isa 29.11. Nəboŋ lotobul hən nalobulat, loburut gat nagilen hən nəwaks, ale nəboŋ nəwaks tomədmədau sal luḅos gat nənahənah hən avan sua lan tokele ke nalobulat enan evi esan, mai avan tile saləboi bəvuhe.

* **5:3:** Flp 2.10

⁵ Be len nəvanuan totibau lotovi 24 lotovi haʋut lotoil a m̃o, sua ikel mai ginau ke, “Sagitan! Geris, sua len nəpasusan siTevit, Nalion len nahəmar seJutah, gai ewin səhor p̃isi aenemi san gail. Gai eləboi b̃ekin kotov nabuburutan toməlevru, ale hən b̃evuh nalobulat tobul.”*

⁶ Ale noris natuhsipsip tohum nəvanuan gail lotogol tomat, avil eil rivuh len naut tokad nabiltihai bətbətah mai natit tovat lotomaur, eil rivuh len nəvanuan totibau lotovi 24. Natuhsipsip enan ikad nəbalbal toməlevru mai namətan toməlevru lotovi Nunun aGot toməlevru, gai tosəvat galit vi lan navile a pan kavkav.*

⁷ Ale aTuhsipsip egəm, ilav nalobulat tobul dan navəlan nəmatu sitenan tobətah len nabiltihai bətbətah.

⁸ Nəboŋ tolav nalobulat tobul, natit tovat lotomaur mai nəvanuan totibau lotovi 24 luteh bathurien aTuhsipsip. Galit p̃isi lukad navus beltaŋ ṽisusua, ale lotəgau nasiloh nagol lotopul hən nəhai pəhas nəbon tosusau tovi na-sor-tuʋ-an silat siGot.*

⁹ Lokəkai hən nəb̃e veveu ke,*

“Gaiug gunor hən gəb̃ilav nalobulat tobul
ale kin kotov nabuburutan gail hən gəb̃evuhe.

Nəvanuan gail lugol gumat,
be len nəda hən nəmatan sam̃,
goʋur nəvanuan gail hən ləb̃evi siGot,*
goʋur galit dan nahəmar p̃isi, nasoruan p̃isi,
nabi tiltile p̃isi mai naluʋoh hən nəvanuan gail p̃isi.

¹⁰ Ale gugol logəm vi hai tutumav gail təban aGot,
nəvanuan gail lototoh pipihabəlan.*

Dereh leil a m̃o hən nəvanuan gail len navile a pan.”

¹¹ Beti nokəta tətəs, ale nosəsəloŋ hən nadolon aŋel gail tosəbur masuʋ notodədas nəb̃evuruŋ gail.* Aŋel gail mai natit lotomaur mai nəvanuan totibau gail ludar vis nabiltihai bətbətah.

¹² Len nabiltidoldol luke,

“ATuhsipsip, nəvanuan gail lotogol tomat, inor len nəhon aGot
hən b̃ikad nabiltidaŋan, b̃epul hən natite, b̃ikad namitisau hən nəmauran tonor mai
na-ləboi-buni-an hən b̃igol natite.

Inor hən natit p̃isi ləb̃eputsan nahəsən. Inor hən b̃ikad nəyalyalan hən nəbathumənas mai
na-sor-sal-suhi-an.”

¹³ Beti nosəsəloŋ hən natit p̃isi lotosuh len nəmav mai len navile a pan mai buthəvile a pan mai len tas, natit p̃isi luke,

“Datissal suh atenan tobətah len nabiltihai bətbətah mai aTuhsipsip,
dateputsan nahəsalaru,

nəyalyalan hən nəbathumənas mai nədaŋan hən na-il-a-m̃o-an,
lipat len gəlaru vi sutuai vi sutuai!”

¹⁴ Natit tovat lotomaur luke, “Ganan,” ale nəvanuan totibau lotovi haʋut lotoil a m̃o, luteh len tan, kəta vi pan, lulotu.

6

Nabuburutan toməlevtes

¹ Nəboŋ notokəta, noris aTuhsipsip tokad nalobulat tobul, ekin kotov nabuburutan metəkav len nabuburutan toməlevru lotoburut gat nalobulat tobul.* Ale nosəsəloŋ hən esua len natit tovat lotomaur tosor len nadolon tohum nabiliurur toke, “Gəmai!”

* **5:5:** Gen 49.9; Isa 11.1, 10   * **5:6:** Isa 53.7; Zec 4.10   * **5:8:** Psa 141.2   * **5:9:** Psa 33.3, 98.1; Isa 42.10   * **5:9:** Kol 1.20   * **5:10:** Exo 19.6; KelV 1.6   * **5:11:** Dan 7.10   * **6:1:** KelV 5.1

² Nokəta, ale noris nahos topəhapəhw togəmai. Atesua tosah lan etəgau navus mai nəwei han. Ikad nəkraun nagol aGot tolav maii hən tosuni, ale hum nəvanuan towin səhor naenemi san gail len nəbalan tosoḅur, igam van hən ḅewin səhor p̄is naenemi san gail.

³ Beti aTuhsipsip ekin kotov nabuburutan na-vəha-ru-an, nosəsəloḅ hən na-vəha-ru-an len natit tovat lotomaur toke, “Gəmai!”

⁴ Nahos togon egəmai, nahos tobisibis. Atesua tosah lan, aGot ilav nabiltiḅu nəbalan maii, hən ḅikad nədaḅan hən na-il-a-m̄o-an, hən ḅilav kuv natəmat dan navile a pan, hən nəvanuan gail ləḅimat len nəbalḅalan mai galit gabag.

⁵ Beti aTuhsipsip ekin kotov nabuburutan na-vəha-tor-an, nosəsəloḅ hən na-vəha-tor-an len natit tovat lotomaur toke, “Gəmai!” Ale nokəta, noris nahos mermer togəmai, ale atesua tosah lan, len navəlan etəgau nasəkel tonənoḅ hən naməlasan.*

⁶ Ale nosəsəloḅ hən nəwalan hum nadoldol togəm len natit tovat lotomaur toke, “Nəvat hən nalita tosua hən nawit dereh tevi natenarius tesua, nəvat hən nalita totor hən nəpali dereh teḅitḅitoḅ.† Ale sagemədas naoil mai nəwain!”

⁷ Beti aTuhsipsip ekin kotov nabuburutan na-vəha-vat-an, nosəsəloḅ hən na-vəha-vat-an len natit tovat lotomaur toke, “Gəmai!”

⁸ Ale nokəta, noris nahos togəmai, nətau han tokəsan wawwaw. Atesua tosah lan, nahəsan aMatan, ale Naut Nəmatan ehusuri, itah maii. AGot ilav nədaḅan mai gəlaru hən arḅigol ḅesua ḅimat dan tovat len nəvanuan p̄isi len navile a pan. Ilav nədaḅan mai gəlaru hən arḅigol nəmatan len nəbalan o nə-par-hanian-an o naməsahan tiltile o narivatəvat nalililai.‡

⁹ Nəboḅ aTuhsipsip tokin kotov nabuburutan na-vəha-rim-an, pipit nəmel tutumavan, noris nəlon alat lotomat sil nasoruan siGot. Nəvanuan gail lugol alaten lumat sil na-kel-uri-an tovoi lotodaḅ hən ləḅikel koti.

¹⁰ Lukai habat van hən Nasuḅ. Luke, “Masta gaiug gotovi Got kitin! Gitoh teḅəlav mabe vir gəḅenənoḅ hən nəvanuan lotosuh len navile a pan mai nəbathut nakitinan hən ləḅipanis sil nəsa lotogole hən ginamito? Gigol nasisilan hən galito husur nəda hinamit mai nəmatan sinamit ḅais?”

¹¹ Beti aGot ilav nahurabat pəhapəhw mai galit p̄isi. Ale ikel mai galit ke liḅavḅav kəkereh vir naslev siYesu gail suḅan galito, mai awawa salit len nadəlomian ḅisoḅur ləḅimat. Bathut nəvanuan lotomətahun aGot dereh ligol alatenan limat sil nadəlomian lotokade len aYesu van vəbar na-p̄uruḅ-gati-an ḅihau hən alat ləḅimat.

¹² Nəboḅ aTuhsipsip tokin kotov nabuburutan na-vəha-məlevtes-an, noris nabiltidu todū. Noris namityal togəm mermer hum nahurabat harharo, ale noris nahəbati kavkav togəm bisibis hum nəda.

¹³ Beti naməso gail len nəmav luteh len tan, hum navit nəhai lotoveu lotorus len nəlan paru.

¹⁴ Ale nəmav ebul vi tut hum naləḅulat lotobul həni, ale nəvehuh mai naholoul p̄isi lorus dan namilelito.§

¹⁵ Beti nakiḅ sinavile a pan gail, nəvanuan totibau gail, nabiltisoltia lotoil a m̄o hən nasoltia tosoḅur, alat lotopul hən natite, nəvanuan ḅəbau gail, naslev gail mai alat ləsavi slev, galit p̄isi losusuah len nəḅurhuvat gail mai napipivat hən nəvehuh gail.

* **6:5:** Hən naves 2-5, ris Zec 1.8, 6.1-8. Len nasəkel, nəvanuan enənoḅ hən naməlasan namətəlai gai toləboii mai naməlasan hən natit gai saləboi, hən ḅeləboi naməlasan han. † **6:6:** *Natenarius* evi nəvat naḅurḅuran hən nauman hən nəmariboḅ tosua. *Nəpali* ehum nawit be nabus han isa səhor nawit. Husur enan nəvat han ekəkereh ḅai. Nawit mai nəpali lovi hanian seḅu gail, be len naut egai nəvanuan lupar hanian ale nəvat hən nawit mai nəpali etibau masuḅ.

‡ **6:8:** Eze 14.21. Naməsahan tiltile eləboi ḅevi *navilesir*. § **6:14:** Hən naves 12-14, Isa 13.10-13, 34.4; Eze 32.7-8; Amo 8.9; Jol 2.10; 2Tim 4.13

¹⁶ Ale lukai van hən naṽehuh mai nəvat gail ke, “Mititeh len ginamito, susuan ginamit dan nəhon atenan tobətah len nabiltihai bətbətah. Susuan ginamito dan nəlol paŋpaŋ seTuhsipsip!”*

¹⁷ Husur nəboŋ totibau hən nəlol paŋpaŋ səlaru egəm tia, ale as teləboi bəil gati?”*

7

Alat a Israel lotovi 144,000

¹ Beti noris aŋel tovat lotoil, sua len nanot, sua len nais, sua len nasaut mai sua len nawes. Loil gol nəlan gail hən nəlan asike bəṽuv nətan o nətas o nəhai ideh.*

² Ale noris aŋel togon togəm len naut namityal tovisi lan, ikad natesua hum nəstam hən biṽos gat nabuburutan len natite ke siGot nəkadun nəmauran. Ale ikai habat van hən aŋel tovat galenan, aGot tolav mai galito nədaŋan hən ləbēmədas nətan mai nətas.

³ Ikai ke, “Mititoh bai! Samtemədas nətan o nətas o nəhai gail vəbar namtbiṽos gat nəstam len nabunəhon naslev siGot sidat gail binonj.”*

⁴ Ale nosəsəloŋ hən naṽuruŋan salit aŋel toṽos gat nəstam len nabunəholito ke lovi siGot. Iṽos gat nəstam len 144,000 dan nahəmar ṽisi ta Israel:

⁵ 12,000 dan nahəmar Jutah,

12,000 dan nahəmar Reupen,

12,000 dan nahəmar Kat,

⁶ 12,000 dan nahəmar Aser,

12,000 dan nahəmar Naftali,

12,000 dan nahəmar Manasseh,

⁷ 12,000 dan nahəmar Simeon,

12,000 dan nahəmar Levi,

12,000 dan nahəmar Issakar,

⁸ 12,000 dan nahəmar Sepulun,

12,000 dan nahəmar Josef,

12,000 dan nahəmar Penjamin.

Nə-sal-suhi-an seḅiltiṽoh

⁹ Husur natgalenan noris nabiltiṽoh, avan ideh edədas bəṽuruŋi. Logəm len naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile ṽisi, logəm len nahəmar ṽisi, logəm len nəvanuan nabi tiltile gail ṽisi mai nasoruan ṽisi. Ale loil a mō len nabiltihai bətbətah mai len nəhon aTuhsipsip. Losun nahurabat toṽəhapəhw ale len navələlito lutariv nəpashət nadet.*

¹⁰ Ale len nabiltidoldol lukai habat ke, “Nə-lav-kuvi-an dan na-ləŋon-isa-vəsa-an egəm len aGot sidato tobətah len nabiltihai bətbətah, mai egəm len aTuhsipsip!”

¹¹ Ale aŋel gail ṽisi loil dar vis nabiltihai bətbətah mai nəvanuan totibau gail mai natit tovat lotomaur. Luteh len tan, ḅov kəta vi pan, a mō len nabiltihai bətbətah hən ləḅilotu hən aGot ke,

¹² “Kitin! Na-sor-sal-suhi-an,

nəyalyalan hən nəbathumənas,

namitisau hən nəmauran tonor,

nasipaan, na-putsan-nahəsan-an,

nabiltidaŋan,

mai na-ləboi-buni-an hən ḅigol natite;

tevi təban aGot sidato vi sutuai vi sutuai.

Ganan!”

* **6:16:** Hos 10.8; Luk 23.30 * **6:17:** Jol 2.11; Zep 2.2-3 * **7:1:** Jer 49.36; Dan 7.2; Zec 6.5 * **7:3:** Eze 9.4-6 * **7:9:** Nadet ehum namətu, ebəlav, ikad nəpashəte mai ikad naṽite lotohanhani. Len naut a Israel lobilbil həni hən ləḅəṽusani ke lotowin səhor aenemi salit gail len nəḅalan o hən bəṽusan nahəhəṽuran salito.

13 Beti sua len nəvanuan totibau gail eus ginau ke, “Alategai lotosun nahurabat pəhapəhw gail, lovi ase? Logəm len naut a be?”

14 Ale nusor vəri ke, “Nəsələboi. Nasuḅ, gaiug goləboi, gikele.”

Beti ikel mai ginau ke, “Lovi alat lotolavutur len nəboŋ hən na-ḅiltiḷəŋon-isa-vəsa-an gail. Lokəkəs nahurabat salit len nəda heTuhsipsip, gol lotopəhw yesyes.*

15 Imagenan loil a mō len nabiltihai bətbətah siGot, ale loum san len nalennəyal mai nalenmariug len naim san. Ale gai tobətah len nabiltihai bətbətah dereh tikabut gol galito, havhav hən galito.

16 Asike lumalkəkət, asike lumaduh boŋ ideh am. Asike nəyal esun masuḅ hən galito, asike napudan ideh ilat karkar hən galito.

17 Husur aTuhsipsip toil rivuh len naut tokad nabiltihai bətbətah dereh tekətkəta təban galit hum tovi vanuan nasipsip salito. Dereh tesəhar galito vi lan nabəko gail hən nəwai nəmauran. Ale aGot dereh tigar namətarur gail p̄isi dan namətalito.”†

8

Nabuburutan na-vəha-məlevru-an

1 Nəboŋ aTuhsipsip tokin kotov nabuburutan na-vəha-məlevru-an, len nəmav naut eḅut len nahudhut nəhaua.

2 Beti noris aŋel lotoməlevru lotoil len nəhon aGot, ale ilav nətrampet* lotoməlevru mai galito.

3 Ale aŋel sual am totəgau nasiloh nagol hən nəhai pəhas tobasw, egəm il ben nəmel tutumavan.* Ale aGot ilav nəhai pəhas isoḅur maii, hən ḅigol ḅiḅon mai na-sor-tuḅ-an gail silat siGot p̄isi. Ale eviol həni len nəmel tutumavan lotoum həni hən nagol, nəmel tutumavan enan ipat a mō len nabiltihai bətbətah.

4 Ale nəbasuhab hən nəhai pəhas toḅon mai na-sor-tuḅ-an gail silat siGot, evi məhat len nəhon aGot, dan navəlan aŋel.

5 Beti aŋel enan ilav nadurinen topaŋ dan nəmel tutumavan, igol epul len nasiloh nagol hən nəhai pəhas, ale ebubulani vi lan navile a pan, ale nabiliurur ekurut, ikad nəwəlan gail, nəkabil ikabil mai nadu edu.*

Nətrampet gail

6 Beti aŋel lotoməlevru lotokad nətrampet lotoməlevru, loutaut hən ləḅəḅuv gail.*

7 Aŋel metəkav eḅuv nətrampet san. Nəais† mai nəhab artoḅon mai nəda, aGot idanŋi vi lan navile a pan. Nahudhut tosua dan totor hən navile a pan, nəhab ihani. Nəhai tosua dan totor, nəhab ihan tavun gail, mai naliol kəsən p̄isi.*

8 Beti aŋel na-vəha-ru-an eḅuv nətrampet san, ale natit hum nabiltiḷehuh topaŋ, aGot ibar həni len tas. Nahudhut nətas tosua dan totor egəm vi da.

9 Nahudhut tosua dan totor hən natit p̄isi tomaur len tas, lumat, mai len nəlanis p̄isi, tosua dan totor lumasig.

10 Beti aŋel na-vəha-tor-an eḅuv nətrampet san. Nabiltiḷeso topaŋ hum namial, iteh dan nəmav vi lan nahudhut tosua dan totor hən nawisel gail mai nabəko gail.*

11 (Ale lokis namiso enan hən Nəhai Tokon.) Nahudhut tosua dan totor hən nəwai egəm kon, ale nəvanuan isoḅur lumat husur lotomun nəwai enan tokon.*

12 Beti aŋel na-vəha-vat-an eḅuv nətrampet san. Natsua iḅas nahudhut tosua dan totor hən namityal mai nahəbati mai namiso gail, hən nəmargobut ḅesusuan nahudhut

* 7:14: Dan 12.1; Mat 24.21; Mak 13.19 † 7:17: Len naves 16-17, ris Psa 23.1-2; Isa 25.8, 49.10; Eze 34.23 * 8:2:

Nətrampet ehum nahəmadu o nəbalbal sesipsip o natit tomagenan tovi metəlai gotoḅuv lan hən ḅiwal * 8:3: Exo 30.1-3

* 8:5: Exo 19.16; Lev 16.12; Eze 10.2 * 8:6: 1Tes 4.16 † 8:7: Nəais evi nəwai todaŋ nəboŋ tosusus buni. * 8:7:

Exo 9.23-25; Eze 38.22 * 8:10: Isa 14.12 * 8:11: Jer 9.15

tosua dan totor hən namīalan halito. Namīal eḅuer len nahudhut tosua dan totor hən nalennəyal mai nalenmariug.*

¹³ Beti nokəta, ale naikel‡ sua toməlah len naməsav, nosəsəloŋ hən tokai habat ke, “Wee! Namətahwan! Namətahwan! Namətahwan dereh tibar alat lotosuh len navile a pan, bathut nəsa ḅevisi bogai, nəboŋ aŋel naməkot lototor ləḅeṽuv nətrampet salit gail!”

9

¹ Beti aŋel na-vəha-rim-an eṽuv nətrampet san. Noris naməso sua toteh tia dan nəmav vi lan navile a pan, ale aGot ilav naki hən naḅur nəpanismen səkad nabutite mai aMeso enan.

² Nəboŋ aMeso tosəŋav hən naḅur enan, ibasw vi məhat dan naḅur hum nəbasuhab hən nabiltiḅab togol nametəlai tovi wai. Ale nəbasuhab togəm len naḅur ikabut gol namityal mai naməsav.*

³ Beti nalokust* gail loməlah dan nəbasuhab vi lan navile a pan, ale aGot ilav nədaŋan hum naskopion mai gail hən ləḅevin nəvanuan.*

⁴ Ale aGot ikel mai galit ke salemədas naliol o nəhai o natideh tokəsan, be loləboi ləḅemədas nəvanuan ŋai ləsəkad nəstam siGot len nabunəholito.*

⁵ Ikel mai galit ke saligol nəvanuan gail limat, be loləboi ləḅigol ləḅeləŋon ḅisa vəsa len nahəbati ḅerim. Na-ləŋon-isa-vəsa-an salit dereh tehun napəŋasan sinəvanuan nəboŋ naskopion tovin.

⁶ Len nahəbati torim enan, nəvanuan gail dereh lidəŋ nəmatan, be asike lusabi, leləŋon masuṽ hən nəmatan be dereh tigam dan galito.*

⁷ Nalokust lohum nahos lotoutaut vir nabiltiḅalan. Lukad natit hum nəkraun nagol len nəkadulito ale nəholito esumnan nəhon nəvanuan.

⁸ Lukad navurulito hum navurun napəhaṽut toləḅləbah, nariṽolito ehun nariṽon nalion,

⁹ lukad nametəlai tokabut gol nəmabulito ale nəwalan hən nəhabəlalito ehun nəwalan hən nahos mai nəkat nəḅalan lotosəḅur lotomur vi lan nabiltiḅalan.†

¹⁰ Lukad nagilelito lotoləboi ləḅevin nəvanuan hum naskopion, ale nagilelito ikad nədaŋan hən ləḅeləboi ləḅigol nasənahən len nəvanuan gail len nahəbati ḅerim.

¹¹ Lukad nakiŋ toil a mō hən galito, tovi aŋel hən naḅur nəpanismen səkad nabutite. Len nasoruan seIpru gail nahəsən aApatton, len nasoruan ta Kris nahəsən aAḅollyon.‡

¹² Natit metəkav nəvanuan gail lotomətahw habat lan inəŋ, be geris, ikad natit teru am arḅegəm sal.

Nətrampet naməlevtesan

¹³ Beti aŋel na-vəha-məlevtes-an eṽuv nətrampet san. Nosəsəloŋ hən nadoldol sua togəm len nəbalbal tovat hən nəmel tutumavan nagol toil len nəhon aGot.*

¹⁴ Beti nadoldol ikel mai aŋel na-vəha-məlevtes-an tokad nətrampet ke, “Gisah ruḅat nəhau tobaŋis gat aŋel tovat len naut hən nabiltiḅisel Eufrates.”

¹⁵ Ale isah ruḅat aŋel lotovat aGot toutaut hən galito vir nəhaua, nəmariboŋ, nahəbati mai nasihau enan, hən ləḅigol ḅesua ḅimat dan totor len nəvanuan ḅisi len navile a pan.

¹⁶ Nosəsəloŋ hən naḅuruŋan hən nəvanuan nəḅalan salito lotosah len nahos. Lovi eru vəha-10,000 vəha-10,000; gol lovi 200,000,000 ḅisi.

¹⁷ Len na-kəta-risi-an sagw nahos gail mai alat lotosah len gail lumaiegai: alat lotosah lukad nametəlai tokabut gol nəmabulito tobisibis hum nəhab, mai toboŋboŋ, mai toyəŋəŋ

* **8:12:** Exo 10.21-23 ‡ **8:13:** Naikel evi nəman naməsav tohum nabiltibal. * **9:2:** Gen 19.28 * **9:3:** Nalokust ehun natohtohlomətu, ihanhan natideh tokəsan ale egəm len nabiltivəshəte tohum nəmarigw. * **9:3:** Exo 10.12-15; Luk 10.19 * **9:4:** Eze 9.4; KelV 7.2-3, 8.7 * **9:6:** Job 3.21; Jer 8.3 † **9:9:** Hən naves 7-9, Jol 1.6, 2.4-5 ‡ **9:11:** Nəhes eru enan, namilelaru ke, *Gai tomədas bun nəvanuan gail.* * **9:13:** Exo 30.1-3; KelV 8.3

hum nəsalfa. § Nahos, nəkadulito ehum nəkadun nalion. Ale nəhab, nəbasuhab mai nəsalfa evivile dan nəpalito.

¹⁸ Nahudhut tosua dan totor hən nəvanuan gail len navile a pan lumat len natit totor galegai: nəhab mai nəbasuhab mai nəsalfa lotovivile dan nəpalito.

¹⁹ Nədaŋan hən nahos galenan ipat len nəpalito mai nagilelito. Husur nagilelito lohum nəmat lotokad nəkadulito lotoləboi ləb̃igol nasənahān.

²⁰ Avil nəvanuan ləsəmat len napəŋasan galenan, galit ləsəpair dan naṽide sasa salito hən ləb̃ipair van hən aGot. Ao, lulotu sal hən natəmat gail mai nəlablab lotoum hən hən nagol, nasilva, nabrons, nəvat mai nəhai. Nəlablab galenan ləsələboi ləb̃ekəta, ləsələboi ləbesəsələŋ, ləsələboi ləb̃iyar be nəvanuan lulotu hən gail sal!*

²¹ Nəvanuan gail ləsəpair dan nəmatan lotogolgole hən nəvanuan, ləsəpair dan na-gol-nabehi-an salito o naṽide salit hən naitian taṽtaṽor o navənvənahān lotogolgole.

10

Aŋel mai natuhlobulat tobul

¹ Beti noris aŋel togon todaŋ, togəm vi pan len nəmav. Nəmavkasw ipat gol niben hum nahurabat, nanivaniv ipat len nəkadun, nəhon ehum namityal mai narien gəlaru, ehum artovi hab.

² Natuhlobulat tobul esəŋav len navəlan. Eriŋ narien nəmatu len tas mai narien nəmair len tan.

³ Ale ikai len nadoldol towal habat hum nalion toṽun. Nəboŋ tokai, nadolon nabiliurur lotoməlevru luwal, lokurut.

⁴ Nəboŋ nabiliurur lotoməlevru lotokurut, noutaut hən nəbitos gat nəsa lotokele, be nadoldol len nəmav ike, “Sagikel vəhot natgalenan nabiliurur lotoməlevru lotokele, sagitosi.”*

⁵ Beti aŋel notoris toil len tas mai len tan, isar hən navəlan nəmatu vi məhat, vi lan nəmav.

⁶ Len nahəsān atenan totoh vi sutuai vi sutuai, atenan toum hən nəmav mai natit p̃isi tosuh lan, navile a pan mai natit p̃isi tosuh lan mai nətas mai natit p̃isi tosuh lan; len nahəsān atenan, aŋel ita gat na-kel-gati-an toke, “AGot asike evələ am!

⁷ Be nəboŋ aŋel na-vəha-məlevru-an pəpadaŋ hən b̃eṽuv nətrampet san, na-sor-utaut-an siGot tosusuah, dereh tisarpoh. Dereh tevisi hum tokel uri mai nəvanuan nauman san, ahai kelkel ur gail.”†

⁸ Ale nadoldol len nəmav notosəsələŋ hən, isor tətās mai ginau, ike, “Givan, lav nalobulat tobul, tosəŋav dan navəlan aŋel toil len tas mai len tan.”

⁹ Imaienan, nuvan hən aŋel egaii, nukel maii ke tilav natuhlobulat mai ginau. Ale ikel mai ginau ke, “Lavi, hani. Len nəpaŋm̃ dereh tihehe hum nəhani‡ be len natəbaŋ haŋm̃, dereh tikon!”

¹⁰ Na nulav natuhlobulat dan navəlan aŋel, nuhani. Len nəpaŋgw ihehe hum nəhani, be nəboŋ notohani tonəŋ, egəm kon len natəbaŋ hagw. §

¹¹ Beti lukel mai ginau ke, “Gimaspəhav utaut tətās husur nəsa aGot tosor utaut hən n̄os nəvanuan nabi tiltile gail, naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile gail, nasoruan gail mai nakiŋ lotosobur.”

§ 9:17: Nəsalfa evi nəvat toyəŋyaŋ. Goləboi gəb̃isabi pəpadaŋ hən nəhab a Bu. * 9:20: Psa 115.4-7, 135.15-17; Dan

5.4, 23; 1Tim 4.1 * 10:4: Len nasoruan ta Kris ike, *Burut gat natgalenan nabiliurur lotoməlevru lotokele, sagitosi.*

† 10:7: Len nasoruan ta Kris, sake nəvanuan nauman san be ike naslev san gail. Hən naves 5-7, ris Exo 20.11; Deu 32.40; Dan 12.7; Amo 3.7. ‡ 10:9: Nəhani evi natit tohehe masuṽ topat len naim sesukapak gail. § 10:10: Hən

naves 8-10, ris Eze 2.8-3.3. Nəboŋ toke *natəbaŋ tokon*, hum ma tohum nabəhaṽun tomaluelu.

11

Eru artokel kot aGot

¹ Beti lulav namita tohum nəhai nəyaran mai ginau. Luke, “Gile məhat. Gisaḅ səhot nabəlavan hən naim siGot mai nəmel tutumavan, ale geṽuruṅ alat lotolotu ei.*

² Sagisaḅ səhot nabəlavan hən naholəvat todar vis naim siGot, husur aGot ilavi tia mai naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile gail, ale dereh lipal sar nabiltivile siGot len nahəbati lotovi 42.*

³ Ale ginau dereh nitabtabuh len nəvanuan eru arḅikel kot ginau. Ale dereh aresun nahurabat toharharo*, arikel ur napisulan sagw len nəmariboṅ tovi 1,260.”

⁴ Nəvanuan eru enan arovi nəhai oliv eru, mai nametəlai namial eru artoil. Gəlaru aroil len nəhon Nasuḅ, aMasta hən navile a pan.*

⁵ Avan ideh ḅike ḅemədas gəlaru, dereh nəhab tilavurvur dan nabuṅolaru, tihan puṅpuṅ aenemi səlaru gail. Avan ideh toke ḅemədas gəlaru, timasmat magenan.

⁶ Gəlaru arukad nədaṅan hən arḅekəkol gat nəmav, hən naus asike ḅeus nəboṅ arḅikelkel ur napisulan siGot. Arukad nədaṅan hən arḅigol nəwai mai nətas gail legəm vi da, arukad nədaṅan hən arḅiṽas vəha-səbsəḅur hən navile a pan hən naməsahan tiltile husur naləṅonian səlaru.†

⁷ Nəboṅ na-kel-koti-an səlaru tohav, narivatəvat katkat togəm vi məhat dan nəḅur nəpanismen səkad nabutite, dereh tiḅal mai gəlaru, tewin səhor gəlaru, ale tigol arimat.*

⁸ Ale nibelaru aripat metṽisal len nabiltivile, lotokisi hən naut a Sotom o Ijip len nasoruan kəta. A mō, luṽos gat Nasuḅ, aMasta səlaru len nəhai balbal len naut enan.‡

⁹ Ale len nəmariboṅ totor mai nətarhəmitiyal len nəmariboṅ tosual am, galevis len nəvanuan nabi tiltile, len nahəmar gail, nasoruan gail mai naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile gail, dereh leris nabirimat həlaru, husur ləsədaṁ hən avan ideh ḅitavun gəlaru.

¹⁰ Ale alat navile a pan dereh lehəhaṽur hən nəmatan səlaru. Len nakemkeman salito, dereh lesəvat naviolan gail van hən galit gabag, husur ahai kelkel ur eru enan artogol lotoləṅon tosa vəsa, arumat.

¹¹ Be nəboṅ nəmariboṅ totor mai nətarhəmitiyal len nəmariboṅ tosual am lotonoṅ, aGot esuṅavṅav hən nəmauran vi lan gəlaru, ale arule məhat, aroil hən narielaru. Galit ṽisi lotoris gəlaru lomətahw, lomīnṁinikot.*

¹² Ale arosəsəloṅ hən nadoldol togəm len nəmav, towal habat, tokel mai gəlaru ke, “Məregəm məhat gegai!” Ale nəboṅ artovi məhat vi lan nəmav len nəmavkasw, aenemi səlar gail lokəta ris gəlaru.*

¹³ Len namityal enan ṅai, nabiltidu edu, ale len nabiltivile, nahudhut tosua dan tosəṅavur imasirsir. Nəvanuan lotovi 7,000 lumat len nadu enan, ale galit ṽisi lotomaaur sal lomətahw, ale lusal suh nəyalyalan siGot len nəmav.

¹⁴ Natit na-vəha-ru-an nəvanuan gail lotomətahw habat lan inoṅ, be geris, ikad natit na-vəha-tor-an am ḅegəm sal.

Nətrampet naməlevruan

¹⁵ Beti aṅel na-vəha-məlevru-an eṽuv nətrampet san. Ale nadoldol lotowal habat logəm len nəmav, luke, “Gagai van, navile a pan ipat len navəlan aMasta sidato mai aKristo san, ale dereh teil a mō həni hum akiṅ vi sutuai vi sutuai!”*

* **11:1:** Eze 40.3; Zec 2.1-2 * **11:2:** Luk 21.24 * **11:3:** *Nahurabat toharharo* ehum nəbak namətu, luvai hən nasivurhət nənani. Nəboṅ alat a Israel o naJu gail lotosuni, eṽusan nalolosaan salito husur nəmatan o nabiltisaan. Nəboṅ ahai kelkel ur tosuni, ikel mai nəvanuan gail ke limaspair dan nəsaan salito van hən aGot. Asike ləḅigole, dereh limasig o natsua tosa masuṽ tegəm len galito. * **11:4:** Zec 4.3, 11-14 † **11:6:** 1Ki 17.1; Exo 7.17-19; 1Sam 4.8. Len naut egai, nəboṅ toke *naməsahan tiltile*, namilen eləboi ḅevi navilesir. * **11:7:** Dan 7.3, 7, 21; KelV 13.5-7, 17-18 ‡ **11:8:** Isa 1.9-10; *Sotom:* Gen 18-19. * **11:11:** Eze 37.5, 10 * **11:12:** 2Ki 2.11 * **11:15:** Exo 15.18; Dan 2.44, 7.14,

¹⁶ Nəvanuan totibau lotovi 24 lotobətah len nəhai bətbətah salito len nəhon aGot, luteh, ðov kəta vi pan, lulotu hən aGot.

¹⁷ Luke,

“Namtosipa vi təban gaiug Nasuð aGot, aBiltidaŋan,
gotowol hən nəboŋ ta daməŋai mai nəboŋ ta sutuai.
Namtosipa husur gulav namilem̃ hən nədaŋan sam̃ totibau,
gotuðbat il a m̃o hum akiŋ.

¹⁸ Naluðoh hən nəvanuan naut tiltile, nəlolit ipaŋpaŋ,
avil nəlol paŋpaŋ sam̃ egəmai,
hən gəbənənoŋ hən alat lotomat mai nanoran sam̃.

Evi nəboŋ hən gəbilav nakonp̃urp̃uran mai naslev sam̃ lotovi hai kelkel ur gail,
mai nəvanuan sam̃ gail,
galit p̃isi lotomətahw len nəyalyalan hən nahəsam̃,
nəvanuan naut kəmas mai nəvanuan totibau.

Evi nəboŋ hən gəbigol nəmasigan van hən alat lotomədas nəvanuan navile a pan hən ləbimasig.”*

¹⁹ Beti naim siGot len nəmav esəŋav, ale len naim san noris nabokis hən na-kel-gati-an san, na-kel-gati-an aGot tota gati.* Ale nəkabil ikabil, ikad nəwalan gail, nəbiliurur ekurut, nadu edu, ale nəais erus vi pan hum naus.

12

Napəhaŋut mai nətrakon

¹ Beti noris nəbilitite tovisi len nəmav. Ikad napəhaŋut sua tosun namityal hum nahurabat. Nahəbati ipat pipirien ale len nəkadun ikad nəkraun hən nam̃eso tovi 12.

² Etian. Ale nəboŋ toləŋon nəbəhaŋun, itaŋ, ikai len nəpasusan toŋəŋas vəsa habat.

³ Beti noris navisian sual am len nəmav. Ikad nəbilitrakon tobisibis tokad nəkadun toməlevru mai nəbalbal toŋəŋavur. Len nəkadun toməlevru ikad nəkraun lotoməlevru.*

⁴ Nagilen eliv kuv tosua dan totor hən nam̃eso gail, ale ibar hən gail vi lan navile a pan. Eil təban napəhaŋut enan topasus, hən ðihan kavkav hən anatun nəboŋ ðevisi.*

⁵ Ale aliten ipas anatun, aulum̃an ðeil a m̃o hən naluðoh hən nəvanuan naut tiltile gail hən nəbatw nametəlai sekiŋ. Aŋel isaðul anatun, ipati vi məhat van hən aGot, vi lan nəbilitihai bətbətah san.*

⁶ Napəhaŋut enan igam yav van hən naut masmas toðəbesw, naut aGot toutaut həni m̃osi, hən ðekətkəta təban len nəmariboŋ tovi 1,260 ei.

⁷ Beti ikad nəbilitibalan len nəmav. AMikael mai aŋel san gail lua ðal mai nətrakon, ale nətrakon mai aŋel san gail luðal təlmam.*

⁸ Avil nətrakon sədaŋ. Gai sawin len nəbalan enan, gol gai mai aŋel san gail ləsəkad naut ideh am len nəmav.

⁹ Ale nəbilitrakon egaii, nəmat ta sutuai, gai lotokisi hən natəmat mai aSetan, toŋəras alat navile a pan kavkav, aMikael galito lubar həni vi pan vi lan navile a pan, gai mai aŋel san gail.*

¹⁰ Beti nosəsəloŋ hən nadoldol towal habat len nəmav toke,

“Gagai egəmai! Nə-lav-kuvi-an dan nəsaan,
nədaŋan, natoŋan pipihəbəlan aGot,
mai nədaŋan hən na-il-a-m̃o-an seKristo san, egəmai!
AGot ilav kuv nəvanuan san gail dan nəsaan.

Eŋusan nədaŋan san hum akiŋ sidato.

* **11:18:** Psa 2.1, 5, 110.5, 115.12-13
Dan 8.10 * **12:5:** Isa 66.7; Psa 2.9

* **11:19:** Ipru 9.4; Exo 25.10-22; KelV 8.5, 16.8, 21
* **12:7:** Dan 10.13, 21, 12.1; Jut 9

* **12:3:** Dan 7.7 * **12:4:**
* **12:9:** Gen 3.1; Luk 10.18

Gagai aKристо san eṽusan nədaŋan hən na-il-a-ṁo-an san.

Husur aSetan tokel ke awawa nadəlomian sidat gail lotosa,
atenan tokel ke lotosa len nəhon aGot len nalennəyal mai nalenmariug,

lubar hən atenan vi pan!*

¹¹ Len nəda heTuhsipsip mai len na-sor-ləboii-an salito, nakitinan lotokele,
lowin səhori tia!

Ləsətəgau gat nəmauran salito,
be loutaut hən ləbimat, ləsəmətahw len nəmatan.

¹² Imagenan mitikemkem, gamit məttotoh len nəmav!
Mətehəhaṽur!

Be nəbilitmətahwan dereh tegəm len navile a pan mai nətas,
husur natəmat evi pan van hən gamito len nəbilitlöl paŋpaŋ,
bathut eləboii ke namityal togam gole.”

¹³ Nəboŋ nətrakon tonau səhoti ke lotobar həni vi lan navile a pan, ehut napəhaṽut topas
natətai ulumian.

¹⁴ Be aGot igol alitenan ikad nəhabəlan eru hum nəbilitiikel, hən bələboi bəmələh vi lan
naut masmas toḃəbesw, naut aGot toutaut həni ṁosi, hən bəkətkəta təban ei a tut dan
nəmat tovi trakon len nasihau totor mai nahudhusihau.*

¹⁵ Bəti nəmat eru hən nəwai, isav dan nabuŋon hum nawisel, hən bisel husur napəhaṽut
hən bəlivi van.

¹⁶ Be navile a pan evi tarhət selitenan, esəŋav hən nabuŋon, edəlom nawisel tosav dan
nabuŋon nətrakon hən bimasur len tan.

¹⁷ Ale nəlon nətrakon epəŋas napəhaṽut, ale ivan hən bigol nəbilitibalan mai nəpasusan
san gail am, alat lotogol nəsə aGot tokel buni, lotodaŋ len nakitinan aYesu tokel vəhoti.

¹⁸ Ale nətrakon eil len nabion bitas.

13

Narivatəvat katkat eru

¹ Bəti noris narivatəvat katkat tovisi dan nətas. Ikad nəbalbal esəŋavur mai nəkadun
eməlevru ale ikad nəkraun tosəŋavur len nəbalbal gail. Len nəkadun gail ikad nəhes
lotosəvar aGot, mədas nahəsən.

² Narivatəvat katkat notorisi ehum nalepat be nalohrien lohūm nalohrien nabea ale
nabuŋon ehūm nabuŋon nalion. Ale nətrakon ilav nədaŋan, mai nəbilitihai bətbətah hum
sekiŋ, mai nədaŋan hən na-il-a-ṁo-an san maii.*

³ Noris narivatəvat katkat enan, nəkadun sua ikad nasənahan togol nəmatan, be
nasənahan enan togol nəmatan imav, imaur təlmam. Navile a pan lumaŋmaŋ lan, ale
lohusur narivatəvat katkat enan.

⁴ Ale lulotu hən nətrakon husur tolav nədaŋan hən na-il-a-ṁo-an mai narivatəvat katkat,
ale lulotu hən narivatəvat katkat am, luke, “Ase esumian narivatəvat katkat egaii? Ase
eləboi bigol nəbilitibalan maii?”

⁵ AGot idam̄ hən narivatəvat katkat bisor, ale ipatpat gai məhat len nasoran san, esəvar
aGot, mədas nahəsən. Ale aGot idam̄ hən bikad nədaŋan hən na-il-a-ṁo-an hən bigol
natideh toləŋoni len nahəbati tovi 42.

⁶ Ale esəŋav hən nabuŋon, esəvar aGot. Isor mədas nahəsən, ale isor mədas naut aGot
totohtoh lan tovi alat lototoh len nəmav.

* **12:10:** Job 1.9-11; Zec 3.1-2 * **12:14:** Dan 7.25, 12.7. *Naikel* evi nəman naməsav tohum nəbal be totibau səhori. Len nasoruan ta Kris sake nasihau totor mai nahudhusihau, be ike mityal, mityal gail mai nahudhumityal, p̄itov̄ hən Dan 7.25. * **13:2:** Hən naves 1-2, ris Dan 7.4-6. *Nalepat* evi nəbilitipus togəgəris. *Nabea* evi narivatəvat katkat tobələv səhor nəvanuan.

⁷ AGot idam̄ hən ðigol nabiltibalan mai alat siGot, ale ewin səhor galito. Ale aGot idam̄ hən ðeil a m̄o hən nəvanuan len nahəmar gail, nəvanuan nabi tiltile gail, nasoruan gail mai naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile gail.†

⁸ Nəvanuan gail p̄isi lotosuh len navile a pan dereh lilotu həni. Wake alat aGot totos gat nahəsalito len nalobulat hən nəmauran a tahw hən toum hən navile a pan, galito asike lilotu həni. * Nalobulat enan evi nalobulat seTuhsipsip nəvanuan gail lotogol tomat.

⁹ Gəbikad nədarinaṽ, gesəsəlon!

¹⁰ Avan ideh aGot toriṽi hən galit ləbibaṽisi ale səhari van, avan enan dereh libaṽisi ale səhari van. Avan ideh aGot toriṽi hən ðimat len nabiltibu nəbalan, dereh timat len nabiltibu nəbalan. Imagenan, nəvanuan siGot limaskad nə-daṽ-ḃuri-an, limasdaṽ len nadəlomian salito.*

¹¹ Beti noris narivatəvat katkat togon totəvah tur len tan. Ikad nəbalbal eru hum nəbalbal sesipsip ulum̄an, ale isorsor hum nətrakon.

¹² Len nədaṽan hən na-il-a-m̄o-an sinarivatəvat katkat metəkav, igol navile a pan mai nəvanuan p̄isi lotosuh lan lilotu hən narivatəvat katkat metəkav enan tokad nasənahān hən nəmatan tomav.

¹³ Narivatəvat katkat hən nətan igol nabiltimerikel gail, igol nəhab topaṽ len nəmav vi pan bar navile a pan len nəhon nəvanuan gail.

¹⁴ Len namerikel gail narivatəvat katkat metəkav todaṽ hən narivatəvat katkat hən nətan ðigole len nəhon, egəras alat lotosuh len navile a pan. Ikel buni mai galit ke ligol nəlablab hən narivatəvat katkat tokad nasənahān hən nabiltibu nəbalan tomaur təlmam.

¹⁵ Ale aGot idam̄ hən narivatəvat katkat hən nətan ḃilav nasuṽavṽavan mai nəlablab hən narivatəvat katkat metəkav hən ḃisor. Ale nəlablab ikel buni ke alat asike ləḃilotu həni limasmat.

¹⁶ Igol ke nəvanuan gail p̄isi, naut kəmas lotokəkereh o lototibau, naut kəmas lotopar tite o lotopul hən natite, naut kəmas lotovi slev o ləsavi slev, limaskad nəmak sua len navəlalito o len nabunəholito.

¹⁷ Ale avan ideh topar mak saləboi ðigol naṽurian o na-ṽur-həni-an. Bike ḃevur natideh o ṽur həni, timaskad nəmak tovi nahəsān narivatəvat katkat o naṽuruṽan han.

¹⁸ Len naut egai ivoi hən datḃikad namitisau. Avan ideh tokad nəkadun, tisaḃ səhot namilen naṽuruṽan hən narivatəvat katkat egaii, husur evi naṽuruṽan sivan sua. Ale naṽuruṽan han evi 666.

14

ATuhsipsip mai nəvanuan san gail

¹ Beti nokəta, noris aTuhsipsip toil len Naṽehuh Sion. Ikad nəvanuan lotovi 144,000 lototah maii. Len natosian len nabunəholito lukad nahəsān mai nahəsān aTəman.*

² Ale nosəsəlon hən nəwalan togəm len nəmav, tohum nətas kudkud topus mai nabiliurur tokurut habat. Ehum nəwalan nəvanuan lotogole nəboṽ lotoram̄ran̄e ḃonḃon hən navus beltaṽ tosoḃur.

³ Alat lotovi 144,000 lokəkai hən nəḃe veveu a m̄o len nabiltihai bətbətah, mai len nəhon natit tovat lotomaur, mai nəvanuan totibau lotovi 24. Səkad avan ideh toləboi ləḃekəkai səhot nəḃe enan, be alat lotovi 144,000 aGot toṽur galit dan nəvanuan p̄isi len navile a pan, galit ṽai lokəkai səhoti.

⁴ Lotəgau gat naveveuan salito, ləsəbar niben apəhaṽut ideh, be lohushusur aTuhsipsip len naut ideh tovi lan. Galit lovi alat aGot toṽur galit dan nəvanuan gail p̄isi hən ləḃevi esan mai seTuhsipsip. Lohum naṽit metəkav hən nəmatuan tovi naviolan vi təban aGot.

† 13:7: Hən naves 5-7, ris Dan 7.8, 21, 25, 11.36

* 13:8: Psa 69.28; KelV 3.5

* 13:10: Jer 15.2, 43.11

* 14:1: Eze

9.4; KelV 7.3

⁵ Nalibliboŋan sagəm len nabuŋolit boŋ ideh, səkad natideh tosa len galito avan ideh toləboi bikel uri.*

Aŋel itor

⁶ Beti noris aŋel togon tomələh len naməsav. Ikad na-kel-uri-an tovoi topat vi sutuai hən bikel uri mai alat lotosuh len navile a pan: naluŋoh hən nəvanuan naut tiltile p̄isi, nəvanuan len nahəmar p̄isi, nasoruan p̄isi mai nabi tiltile gail p̄isi.

⁷ Ale ikai habat ke, “Mətemətahw len aGot! Sal suh nəyalyalan san, bathut namityal hən bəpəpehun navoian dan nəsaan egəm pəpadaŋ. Mitilotu hən atenan togol nəmav, nətan, nətas mai nabəko gail p̄isi.”*

⁸ Ale aŋel na-vəha-ru-an ehusur aŋel metəkav, ike, “Imasig! Naut a Papilon toyalyal imasirsir! Igol nəvanuan naut tiltile p̄isi lotərog hən nəwain han tovi nabiltiŋəŋonian san hən naitian tosa.”*

⁹ Ale aŋel na-vəha-tor-an ehusur gəlaru, ikai habat ke, “Avan ideh tolotu hən narivatəvat katkat mai nəlablab han, tokad nəmak san len nabunəhon o navəlan,

¹⁰ dereh gai temun nəwain hən nabiltiŋəl paŋpaŋ siGot, nəwain aGot tobir masmas həni vi lan nabiliwai hən nəlol paŋpaŋ san. Ale avan enan dereh teləŋon tisa vəsa habat len nəhab mai nəsalfa len nəhon aŋel siGot gail mai aTuhsipsip.*

¹¹ Nəbasuhab hən na-ləŋon-isa-vəsa-an silat lotomaienan dereh tikon vi məhat vi sutuai vi sutuai. Asike lukad nəŋavŋavan len nalennəyal o nalenmariug husur lotolotu hən narivatəvat katkat mai nəlablab han, ale lukad nəmak hən nahəsən.”*

¹² Imagenan, nəvanuan siGot gail, alat lotogol nəsa tokele, lotodaŋ len aYesu, limaskad nə-daŋ-buri-an.*

¹³ Beti nosəsəloŋ hən nadoldol len nəmav toke, “Gitos gat nategai ke: Gagai van, alat lotomat len Nasub, navoian siGot igol lukab həni.” ANunun aGot ike, “Evoi, lukab habat həni husur dereh liŋavŋav dan nəmauran salit todaŋ, bathut dereh likad nəvit nagolean salit lotovoi.”

Nəmatuan hən navile a pan

¹⁴ Beti noris nəmavukasw sua, ale ikad avan sua tobətah len nəmavukasw tosuman anatun nəvanuan.† Ikad nəkraun hən nagol len nəkadun, ale len navəlan etəgau nəbu tohaḅ token len nəlon.

¹⁵ Beti aŋel togon evivile len naim siGot. Ikai van hən atenan tobətah len nəmavukasw, ike, “Gilav nəbu sam̄ tohaḅ, tuḅat tai nəhanian. Nəhanian len navile a pan imatu, evi namityal hən nəmatuan!”*

¹⁶ Nə atenan tobətah len nəmavukasw ita kokotov nəhanian tomatu len navile a pan kavkav, ale isah tuani.

¹⁷ Beti aŋel sual am evivile len naim siGot len nəmav. Gai am etəgau nəbu tohaḅ token.

¹⁸ Ale aŋel tile am tokad nədaŋan hən towol hən nəhab, egəm len nəmel tutumavan. Ikai habat van hən aŋel tokad nəbu tohaḅ, ike, “Gilav nəbu sam̄ tohaḅ, tuḅat ta kokotov nəhavhət nakrep len navile a pan, sah tuan gail. Len nəhau nakrep gail nəvit nakrep lumen.”

¹⁹ Nə aŋel ita kokotov nəhavhət nakrep gail len navile a pan, ale ebubulan nəhavhət nakrep gail len nabiltiḅur lotopal dasdas nəvit nakrep lan. Evi nabiltiḅur hən nəlol paŋpaŋ siGot.

* **14:5:** Zep 3.13 * **14:7:** KelV 10.6 * **14:8:** Isa 21.9; Jer 51.7-8; KelV 18.2 * **14:10:** Isa 51.17; Gen 19.24; Eze 38.22; Luk 17.29 * **14:11:** Isa 34.10 * **14:12:** Egai nəbathusoruan hən naləbulat egai. Datimasgol husur nəsa aGot tokele, datimasdaŋ len aYesu, datimassusumar, datimasdaŋ ḅur nəmauran sidat todaŋ, naut kəmas datbimat sil nadələmian dattokade len aYesu. † **14:14:** Dan 7.13. Vəha-səbəsəḅur aYesu ekis gai gabag aNatun Nəvanuan. * **14:15:** Jol 3.13

²⁰ Ale lupal dasdas nakrep gail len nabiltibur vivile len nabiltivile. Ale nəda eriv dan nabiltibur enan, epul vəbar nəkadun nahos gail ale isel, nabəlvən han evi nəstata tovi 1,600.‡

15

Nəbe siMoses mai seTuhsipsip

¹ Beti len nəmav noris navisian toyalyal notomaŋmaŋ lan. Ikad aŋel toməlvru lotokad navilesir toməlvru ləbēgəm naməkot. Lovi navilesir naməkot, husur, len gail, nauman hən nəlol paŋpaŋ siGot ihav.

² Ale noris natit hum nabiltimetduŋduŋ hən nakəlas toβon mai nəhab. Ale tarhəmetduŋduŋ ikad nəvanuan galevis lotoil, alat lotowin səhor narivatəvat katkat mai nəlablab han mai naŋuruŋan hən nahəsan. Lukad navus beltaŋ aGot tolav gail mai galito,

³ ale lokəkai hən nəbe siMoses, naslev siGot, mai nəbe seTuhsipsip. Luke, “Nasuβ aGot gotoyalyal buni, nəsa gotogole iyalyal, numaŋmaŋ lan.

Govi Kiŋ hən naluvo hən nəvanuan naut tiltile, naŋide sam̄ gail lunor hən nanoran mai nakitinan.*

⁴ Nasuβ, nəvanuan gail p̄isi dereh lemətahw len nəyalyalan sam̄; dereh leputsan nahəsam̄

husur gaiug govi aGot səβom̄ gototoh a tut dan nəsaan. Naluvo hən nəvanuan naut tiltile dereh legəm

hən ləβilotu hən gaiug, husur nəvanuan gail p̄isi loris nanoran gotogol gail.”*

Nasiloh eməlvru mai navilesir eməlvru

⁵ Nəboŋ natgalenan lotonoŋ, nokəta, noris naim siGot len nəmav, naim nətaβolen siGot tolo, esəŋav.*

⁶ Aŋel eməlvru lototəgau navilesir lotoməlvru lovivile dan naim siGot. Losun nahurabat nalinen toveveu topəhw yesyes, ale nəhau tutuvo nagol iban̄is garu len nəmabulito.*

⁷ Beti sua len natit tovat lotomaur, ilav mai aŋel lotoməlvru, nasiloh nagol eməlvru lotopul hən nəlol paŋpaŋ siGot, aGot totoh vi sutuai vi sutuai.

⁸ Ale naim siGot epul hən nəbasuhab togəm len nəyalyalan hən nəbathumənas siGot mai nədaŋan san. Ale avan ideh edədas βəβis len naim siGot vəbar navilesir toməlvru siaŋel gail ləβinoŋ.*

16

Nasiloh gail hən nəlol paŋpaŋ siGot

¹ Beti nosəsəloŋ hən nadoldol len naim siGot, tokai habat, tokel mai aŋel lotoməlvru ke, “Mitivan, mitidaŋ nasiloh toməlvru hən nəlol paŋpaŋ siGot len navile a pan.”

² Ale aŋel na-vəha-sual-an ia daŋ nasiloh san len navile a pan. Ale nəmanuŋ lotosa lotopəŋas habat lovisi len alat lotokad nəmak sinarivatəvat katkat mai alat lotolotu hən nəlablab han.*

³ Ale aŋel na-vəha-ru-an idaŋ nasiloh san len tas. Nətas egəm hum nəda vatuvatw hən nabirimat ale natit p̄isi lotosuh len tas lumat.

‡ 14:20: Hən naves 19-20, ris Isa 63.1-6; Lam 1.15. Nabəlvən hən nəstata evi namita tovi 185. * 15:3: Exo 15.1

* 15:4: Jer 10.7; Psa 86.9 * 15:5: Exo 38.21 * 15:6: Nalinen evi nəkaliko pəhapəhw tokat udud lotovaii hən natret gail topat len nalut nəflaks. Nəvanuan gail loləmasi husur sagol naut topud hən avan ideh tosun nahurabat lotosode hən nəkaliko enan. * 15:8: Exo 19.18, 40.34-35; 1Ki 8.10-11; Isa 6.4 * 16:2: Exo 9.10

⁴ Beti aņel na-vəha-tor-an idañ nasiloh san len nawisel mai nabəko gail, ale logəm vi da.*

⁵ Ale nosəsəlonj hən aņel tokad nədaņan hən towol hən nətas mai nəwai gail, ike,
“Gaiug gunor buni len nəpanismen galegai gotoriņ gail,

gaiug gotovi gaiug ta sutuai,

gaiug gotovi gaiug gagai,

gaiug gotovi aGot səbom̃ gototoh a tut dan nəsaan,

⁶ husur galit ləb̃ir nəda hinəvanuan sam̃ gail mai hihai kelkel ur gail,

ale gulav nəda mai galit hən ləb̃emuni.

Nəpanismen enan inor hən galito!”

⁷ Ale nosəsəlonj hən nəmel tutumavan toke,

“Evoi, Nasub̃ aGot, aBiltidaņan,

nə-sab̃-səhoti-an mai nəpanismen sam̃ gail,

lunor hən nanoran mai nakitinan.”

⁸ Beti aņel na-vəha-vat-an idañ nasiloh san len namityal, gol nəhab hən namityal ilat karkar nəvanuan gail.

⁹ Napudan en totibau eḅulaņ nəvanuan gail. Ale losəvar aGot, sor mədas nahəsan aGot tokad nədaņan hən na-il-a-m̃o-an hən navilesir galenan. Be lomətahun ləb̃ipair dan nəsaan salito hən ləb̃isal suh nəyalyalan san.

¹⁰ Beti aņel na-vəha-rim-an idañ nasiloh san len nabiltihai bətbətah serivatəvat katkat, ale naut tovi kiņ lan evisivis, nəmargobut ikabut puņpuņi. Napəņasan salito igol nəvanuan gail ei lukat gat namealito.*

¹¹ Ale losəvar aGot hən nəmav husur napəņasan mai nəmanuņ salit gail. Be lomətahun ləb̃ipair dan nagolean salit gail lotosa hən ləb̃ipair van hən aGot.

¹² Beti aņel na-vəha-məlevtes-an idañ nasiloh san len nabiltiwisel Eufrates. Ale nəwai han imas gorgor, hən naḅisal ḅeutaut m̃os nakiņ gail ləb̃egəm len naist.*

¹³ Beti noris nanunun tosa totor lotohum navrok gail. Esua evivile dan nabuņon nətrakon, esua dan nabuņon narivatəvat katkat mai esual am dan nabuņon ahai kelkel ur gəgəras.

¹⁴ Lovi nanunun natəmat gail lotogol namerikel gail. Luvan hən ləb̃esəhar ḅonḅon hən nakiņ gail hən navile a pan kavkav, van hən nabiltibalan len nəboņ totibau siGot aBiltidaņan.*

¹⁵ AYesu ike, “Səsəlonj! Dereh negəm sum̃an nəvanuan vənvənah. Navoian tipat len alat lotokəta vir ginau, lotokətkəta gol nahurabat salit gail hən asike ləb̃iyar ḅurmalmal gol nahurulit ḅisa.”*

¹⁶ Beti nanunun natəmat galenan losəhar nakiņ galenan van vaḅonḅon len naut lotokisi hən Armaketton len nasoruan seIpru gail.*

¹⁷ Beti aņel na-vəha-məlevru-an idañ nasiloh san len naməsav. Ale nadoldol tokai habat egəm len nabiltihai bətbətah len naim siGot, ike, “Ihav tia bolai!”

¹⁸ Beti nəkabil ikabil, ikad nəwalan gail, nabiliurur ekurut mai nabiltidu edu. Sutuai səkad nadu ideh tomaienən. Edu habat səhor nadu ḅisi lotodu nəboņ nəvanuan lototoh len navile a pan.

¹⁹ Nabiltivile imaḅul hən nahudhut itor. Navile tiltile gail am sinaluḅoh hən nəvanuan gail, luteh vəmasirsir. AGot inau təlmam hən naut a Papilon toyalyal, ale ilav nabiliwai hən nəwain hən nabiltiḅol paņpaņ san maii.*

²⁰ Naholoul ḅisi loməkaskas, naḅehuh ḅisi lumasig.

* **16:4:** Exo 7.17-21; Psa 78.44   * **16:10:** Exo 10.21-22   * **16:12:** Isa 11.15; KelV 9.14. Len nasoruan ta Kris ike, lotogəm len naut namityal tovisi lan.   * **16:14:** 1Tim 4.1   * **16:15:** KelV 3.3   * **16:16:** Jdg 5.19; 2Ki 23.29-30; Zec 12.11   * **16:19:** Isa 51.17

²¹ Nəais eus habat. Nəais v̄isusua lotoməlas hum nakilo tovi 40 lous len nəmav vi pan, han nəvanuan gail. Nəvanuan gail losəvar aGot sil navilesir hən nəais, husur nabiltiais enan tous isa v̄əsa masuŵ.*

17

Napəhaŵut nahəsan tosa v̄əsa toŵur hən niben

¹ Esua len aŋel toməlevru lotokad nasiloh toməlevru isor mai ginau ike, “Gegəmai. Dereh nəvusan gaiug hən nəpanismen hən napəhaŵut toŵur hən niben, nahəsan tosa v̄əsa, tobətah təban nəwai tosoḅur.

² Nakiŋ gail len navile a pan lugol naitian tosa maii, ale nəvanuan lototoh len navile a pan lotərog hən nəwain hən naitian san tosa.”*

³ Len nədaŋan seNunun aGot, aŋel enan esəhar ginau vi lan naut masmas toḅḅesw. Noris napəhaŵut sual ei tobətah len narivatəvat katkat tobisibis habat tokad nəkadun toməlevru mai nəbalbal toseŋavur. Nəhes gail lotosəvar aGot, mēdas nahəsan, lukabut gol niben.

⁴ Napəhaŵut esun nahurabat toboŋboŋ mai tobisibis habat. Epəhas hən gai hən nagol mai nəvat gəlgəlan, nəvat halit totibau, mai nanesnes gail. Len navəlan etəgau nabiliwai nagol topul hən natit aGot tomətahun bun gail, mai naḅiŋḅiŋalan hən naitian san tosa gail.

⁵ Len nabunəhon ikad nəhes namilen tosusuah ke: “Papilon toyalyal, nana silatpəhaŵut lotoŵur hən nibelito, mai sinatit hən navile a pan aGot tomətahun bun gail.”

⁶ Ale norisi ke alitenan etərog hən nəda hinəvanuan siGot gail mai hilat lotokel kot aYesu aliten togol galit lotomat.

Nəboŋ notorisi nuḷaŋ, numaŋmaŋ.

⁷ Ale aŋel eus ginau ke, “Guḷaŋ hən nəsa? Dereh nikel mai gaiug hən namilen tosusuah hən napəhaŵut mai narivatəvat katkat tokad nəkadun toməlevru mai nəbalbal toseŋavur, aliten tosa lan.

⁸ Narivatəvat katkat gotorisi, a m̄o ikade, gagai eḅuer. Dereh tevivile tia bogai dan naḅur nəpanismen səkad nabutite, ale tevi lan nəhab nəmasigan.* Nəvanuan gail p̄isi lotosuh len navile a pan aGot satos gat nahəsälito len naloḅulat hən nəmauran a tahw hən togol navile a pan, galit dereh limaŋmaŋ nəboŋ ləḅeris narivatəvat katkat tomaur a m̄o, toḅuer gagai, ale ḅevisi tətəs.*

⁹ “Len naut egai ivoi hən datḅikad nənauan topul hən namitisau hən nəmauran tonor. Namilen natit gotorisi imaiegai: nəkadun toməlevru lovi naḅehuh toməlevru napəhaŵut tobətah len gail. Nəkadun toməlevru lukad namilen sual am. Lovi nakiŋ toməlevru.

¹⁰ Nakiŋ erim lunoŋ tia. Sual iḷat nəhes gagai, ale togon sagəm sal. Nəboŋ ḅegəmai, dereh timastoh kəkereh.

¹¹ Narivatəvat katkat totoh a m̄o, toḅuer gagai, gai evi kiŋ na-vəha-məlevtor-an. A m̄o evi kiŋ sua len lotoməlevru. Gai tevi lan nəhab nəmasigan.

¹² “Nəbalbal toseŋavur gotorisi lovi nakiŋ toseŋavur ləsəkad nədaŋan hum nakiŋ sal. Be dereh likad nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an len nəhaua ḅesua, hən ləḅeil a m̄o mai narivatəvat katkat hum nakiŋ gail.*

¹³ Galit p̄isi lutoh m̄os natsua ŋai, ale dereh lilav mai narivatəvat katkat, nədaŋan salito mai nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an salito.

¹⁴ Dereh ligol nabiltiḅalan mai aTuhsipsip. Be aTuhsipsip dereh tewin səhor galito husur evi Masta hən amasta gail p̄isi, evi Kiŋ hən nakiŋ gail p̄isi. Ale alat lototah mai aTuhsipsip len nabiltiḅalan, lovi alat gai tokis galito, tolekis hən galito, galit lotodaŋ lan.”

* **16:21:** Exo 9.23-24 * **17:2:** Hən naves 1-2, ris Isa 23.17; Jer 51.7 * **17:8:** Dan 7.7; KelV 11.7 * **17:8:** Psa 69.28;

KelV 3.5 * **17:12:** Dan 7.24

15 Beti aņel ikel mai ginau ke, “Nəwai tosoður gotorisi, napəhaṽut toḡur hən niben tobətah təban gail, nəwai galenan, lovi nəvanuan nabi tiltile gail, naluṽoh gail, naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile gail mai nasoruan gail.

16 Narivatəvat katkat mai nəbalbal toseņavur gotoris gail, dereh lemətahun bun napəhaṽut toḡur hən niben. Dereh lemədasi hən biṽoh səḃon, bimalmal hən nahurabat. Dereh lihan navisoh han, pəņas niben hən nəhab bihan piṽi.

17 Husur aGot eriņ naləņonian san len nəlolito hən ləḃigol piṽi. Dereh lidam̃ hən ləḃilav nədaņan hən na-il-a-m̃o-an salito mai narivatəvat katkat van vəbar nasoruan siGot ləḃisarpoḥ.

18 “Napəhaṽut enan gotorisi, evi nabiltivile toyalyal tokad na-il-a-m̃o-an hən nakiņ gail hən navile a pan.”

18

Naut a Papilon imasirsir

1 Nəboņ notoris natgalenan tonon, noris aņel sual am togəm len nəmav vi pan. Ikad nədaņan hən na-il-a-m̃o-an toyalyal, ale namənas san em̃ias navile a pan vəsa.

2 Len nadoldol totibau ikai habat ke, “Imasig! Naut a Papilon toyalyal imasirsir! Egəm vi ut a im setəmat gail mai naim nanunun nəmargobut piṽi lotosuhsuh lan, mai naut sinəman piṽi ləsəveveu, mai narivatəvat piṽi ləsəveveu nəvanuan lotomətahun bun gail.*

3 Napəhaṽut tovi naut a Papilon imasirsir maienan husur nəwain todaņ hən naitian san tosa ekuḃ hən naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile, luteh. Nakiņ gail hən navile a pan lugol naitian tosa maii. Ale nəvanuan hən navile a pan lotoṽur natit gail, p̃ur hən gail, logəm pul hən natite husur alitenan eləņon masuṽ hən nakontit gail, nəvat halit totibau səhor nəsa tonor hən nəmauran san.”*

4 Beti nosəsəlon hən nadoldol togon togəm len nəmav toke, “Gamit məttovi vanuan sagw gail mətəvivile dani hən asike mətbitah mai alitenan len nəsaan san. Navilesir gail dereh legəm hən alitenan be salibar gamito!*

5 Husur nəsaan san gail, nalul han isahsah vi məhat vəbar nəmav, ale aGot inau gat nəsaan aliten togolgole tonor hən nəpanismen.*

6 Mitigol tesisil həni natit piṽi togole hən nəvanuan gail, mitigol tesisil həni vəha-ru hən natit piṽi togole. Alitenan eutaut hən nəwain hən na-ləņon-isa-vəsa-an hən nəvanuan gail lotomuni, mətəḃir vəha-ru həni len nabiliwai han m̃osi. Mitigol temuni hən ḃesisil.*

7 Mitilav napəņasan mai na-ləņon-isa-an maii, arepiṽoṽ hən nə-sal-suhi-an mai na-pul-hən-nakontite-an aliten toviol həni mai gai gabag. Husur len nəlon isor patpat gai məhat ke, ‘Ginai aKwin bogai notobətah len nabiltihai bətbətah sagw! Nəsavi batunau! Asike nulolosa, asike nutaņ hum nəbatunau boņ ideh!’

8 Imagenan, len nəmariboņ tesua ṽai navilesir gail dereh lesəhoti: nəmatan, nalolosaan, nəmalkəkatan tobəlav, mai nəhab bihan puņpuņi husur Nasuḃ aGot, topəpehun navoian dan nəsaan, ikad nabiltidaņan.*

9 “Beti nakiņ gail hən navile a pan lotogol naitian tosa maii, lotokatəḡol hən na-pul-hən-nakontite-an san maii, nəboņ nakiņ galenan ləḃeris nəbasuhab hən nəhab tohani, dereh litaņ, leləņon tisa husuri.†

10 Dereh leil a tut, lemətahw habat len na-ləņon-isa-vəsa-an san. Dereh like, ‘Wee! Wee! Abiltivile gotoyalyal, Papilon gotovi biltivile hən nədaņan! Wee, len nəhaua tosua ṽai nəpanismen sam̃ egəm hən gaiug!’

* **18:2:** Natosian galevis ta sutuai ləsəkad nasoruan egai: *narivatəvat ləsəveveu nəvanuan lotomətahun bun gail.* * **18:3:** Isa 23.17; Jer 51.7; KelV 14.8 * **18:4:** Isa 48.20; Jer 50.8, 51.6, 45 * **18:5:** Gen 18.20-21; Jer 51.9 * **18:6:** Psa 137.8; Jer 50.29 * **18:8:** Isa 47.7-9 † **18:9:** Hən naves 9-10, ris Eze 26.16-17

11 “Ale nəvanuan hən navile a pan lotovur natit gail, þur hən gail, dereh litan, leləjon tisa sil alitenan husur səkad avan ideh am hən beʋur nəkako salito gail.

12 A mō eʋur nagol, nasilva, nəvat gəlgəlan mai nanesnes gail. Eʋur nəkaliko hən nalinen topəhw buni mai nasilik toməyauyau, nəkaliko nətau toboŋboŋ mai tobisibis. Eʋur nəhai tiltile gail nəbolit tosusau. Eʋur natit isoður lotoum hən gail hən nabiltiriʋon naefant. Eʋur natit isoður lotoum hən gail hən nəhai, nəvat han totibau, mai lotoum hən gail hən nabrons, nametəlai mai nəvat tokab.‡

13 Eʋur nasinamon, naluhai gail lotosusau, nəhai pəhas tosusau, namər mai nafranĵinsens. § Eʋur nəwain mai naoil naoliv, nəflaua mai nawit, naʋuluk mai nasipsip, nahos mai nəkat. Ale eʋur nəmauran mai niben nəvanuan gail hən ləbevi slev.

14 Ale alat lotovur natit gail, þur hən gail dereh likel mai alitenan ke, ‘Natit gail lotovoi gotoləjon masuʋ hən gail, luvan dan gaiug. Na-pul-hən-natite-an mai natit gail lotoyalyal lumasig dan gaiug. Asike gusaʋ gail am boŋ ideh.’

15 Ale alat lotovur natit gail, þur hən gail, galit lotopul hən natite husur loþur hən gail mai alitenan, dereh leil a tut, lemətəhw habat len na-ləjon-isa-vəsa-an san. Dereh litan, leləjon tisa husuri. **

16 Dereh like, ‘Wee! Wee! abiltivile toyalyal, alitenan tosun nahurabat hən nalinen topəhw, nəkaliko toboŋboŋ mai tobisibis! Gai tovəhas gai hən nagol, nəvat gəlgəlan mai nanesnes gail!

17 Wee! len nəhaua tosua ŋai, natit gail alitenan topul masuʋ hən gail lumasig þarþar.’

“Nəvanuan wolwol hən nabiltiwag wol gail, alat lotosah len gail mai nəvanuan gail lotoum len tas, galit dereh leil a tut.

18 Nəboŋ ləberis nəbasuhab hən nəhab tohani, dereh like, ‘Eee! nabiltivile en toyalyal, səkad ideh am tomaienən.’

19 Dereh litan habat, leləjon tisa. Ale len na-ləjon-isa-an salito dereh leububulan nəmasiav len nəkadulito. Ale dereh likai habat ke, ‘Wee! Wee! abiltivile toyalyal, nəvanuan gail lotokad nabiltiwag wol len tas, len natit gail selitenan lotousani, logəm pul hən natite. Wee! len nəhaua tosua ŋai, natit þisi san nəhab ihan puŋpuŋi!’ ††

20 Ale nadoldol len nəmav ike, “Gamit len nəmav mətəhəhaʋur len nəmasigan selitenan! Nəvanuan siGot gail, ahai pispisul gail mai ahai kelkel ur gail, mətəhəhaʋur! Husur aGot ipansəm alitenan sil nəsa togole hən gamito.”*

21 Beti aŋel todaŋ habat ipat nabiltivat, tohum nabiltivat nəvanuan lotobul dasdas nawit həni, ale ibar həni len tas. Ike, “Len nəvide tomaiegai, Papon, nabiltivile gotoyalyal, dereh gimasirsir, vəha-sua gimasig, ale avan ideh asike eris gaiug boŋ ideh am!

22 Nəwalan hən navus beltaŋ, nəvanuan lotokəkai, naʋuvimal mai nətrampet gail, nəvanuan asike losəsəloŋ həni len gaiug boŋ ideh am. Asike lusaʋ nəvanuan tokad namitisau hən nauman len gaiug am. Asike losəsəloŋ hən nəwalan hən nabiltivat tobul dasdas nawit boŋ ideh am.

23 Nəvanuan asike loris namial tomial len gaiug boŋ ideh am. Asike losəsəloŋ hən nadolon naulumian mai napəhaʋut len nəlahan səlaru boŋ ideh am. Husur nəvanuan sam lotovur natit gail, þur hən gail, galit lovi biltivanuan gail len navile a pan. Len nabehi gotogole, gogəras naluʋoh hən nəvanuan naut tiltile þisi.‡‡

‡ **18:12:** Nabrons evi nametəlai lotoum həni hən nakopa mai natin. Nəvat tokab lokisi hən nəmapol. § **18:13:** Nasinamon evi nahurhuhai sua nəbon tosusau lotoriŋi len nəhanian hən ləbigol nabus han ðivoi. Nafranĵinsens evi nəda hən nəhai tosmas. Nəvanuan gail lurer hən nəvanuan həni ale evi hudhut nalotuan sivanuan naut galevis. Namər am evi nəda hən nəhai lotogol tosmas, ale nəvanuan loləmasi hum nəhai pəhas. ** **18:15:** Hən naves 11-15, ris Eze 27.12-13, 22, 31, 36 †† **18:19:** Hən naves 17-19, ris Eze 27.26-34 * **18:20:** Jer 51.48 ‡‡ **18:23:** Hən naves 21-23, ris Jer 7.34, 25.10, 51.63-64; Eze 26.13, 21; Isa 24.8

²⁴ Len gaiug ikad nēda hihai kelkel ur gail mai nēda hinəvanuan siGot lotomat, mai nəvanuan p̄isi hən navile a pan lotomat len navələm̄.”

19

Sal suh aGot!

¹ Nəboŋ natgalenan lotonoŋ, nosəsəloŋ hən nadoldol hən nabiltiľoh lotokai habat ke,

“Sal suh aGot!

Gai ilav kuv gidato dan nəsaan sidato!

Nəyalyalan mai nədaŋan arovi esan,

² bathut nə-sab̄-səhoti-an san gail lotokitin, lunor.

Gai ipansem napəhaʋut toyalyal toŋur hən niben,
tomədas navile a pan hən naitian tosa togole.

Len nəpanismen aGot toriŋi lan,

aGot igol nasisilan sil nēda hislev san gail.”

³ Ale lukai habat tətəs am, ke,

“Sal suh aGot!

Nəbasuhab hən nəhab toŋəŋas alitenan

dereh tevi məhat vi sutuai!”

⁴ Beti nəvanuan totibau lotovi 24 mai natit tovat lotomaur luteh len tan, kəta vi pan, lulotu hən aGot tobətah len nabiltihai bətbətah. Luke, “Ganan! Sal suh aGot!”

⁵ Beti nadoldol egəm len nabiltihai bətbətah toke,

“Sal suh aGot sidato,

gamit p̄isi məttovi slev san gail,

gamit p̄isi məttomətahw len nəyalyalan san,

gamit məttovi ut kəmas mai məttovi vanuan totibau!”

⁶ Ale nosəsəloŋ hən nəwalan tohum nəwalan hən nabiltiľoh o tohum nətəs kudkud topus o nabiliurur tokurut habat. Ike,

“Sal suh aGot!

Husur Nasub̄ aGot sidato,

aBiltidaŋan eil a m̄o!*

⁷ Datikemkem! Datehəhaʋur!

Sal suh nəyalyalan san!

Husur nəlahan seTuhsipsip egəmai

ale asoan bilah maii, eutaut hən gai gabag tia.

⁸ AGot eviol hən nahurabat nalinen tovoi, toŋəhw yesyes, toveveu maii hən b̄esuni.”

(Namilen nalinen tovoi evi nagolean lotonor, nəvanuan siGot lotogole).

⁹ Beti aŋel ikel mai ginau ke, “Gitos nategai ke: ‘Alat aGot tokis galito gəm hən nəhanan hən nəlahan seTuhsipsip, lehəhaʋur.’ ”* Aŋel isor am, ike, “Natenan evi nasoruan kitin siGot.”

¹⁰ Nəboŋ tokəmaienan tonon nuteh bathurien hən nəb̄ilotu həni, avil ikel mai ginau ke, “Sagilotu hən ginau! Ginau novi slev sum̄an gaiug mai nəbathudud nadəlomian sam̄ lotodaŋ hən lotokel kot aYesu hum aMasta salito. Gilotu hən aGot ŋai! Husur nədaŋan hən avan ideh b̄ikel kot aYesu, egəm len aNunun aGot.”*

Atesua tosa len nahos toŋəhapəhw

¹¹ Beti noris nəmav toŋəŋav, ale ikad nahos toŋəhapəhw toil ei. Atesua tosa lan, nahəsan aDaŋ-len-aGot, mai aKitinan, husur len nanoran isaḅ səhoti ke nəvanuan limaspanis o teḅuer, ale len nanoran igol nabiltiľalan.*

* **19:6:** Hən naves 5-6, ris Psa 97.1, 99.1, 115.13, 134.1; Eze 1.24

* **19:9:** Mat 22.1-14; Luk 14.15-24

* **19:10:** KelV

22.8-9 * **19:11:** Eze 1.1; Psa 96.13; Isa 11.4

12 Namətan arohum nəhab towunwun, ale len nəkadun ikad nəkraun isoður. Ikad nahəsan sua aGot totesi lan, be səkad avan ideh toləboi nəhes enan, gai səbon eləboii.

13 Nahurabat tosuni imosmos hən nəda. Ale nahəsan atenan, Nasoruan siGot.

14 Navəshəsoltia gail len nəmav lotosah len nahos pəhapəhw gail lohusuri. Galit pisi losun nahurabat nalinen tovoi, topəhw yesyes, toveveu.

15 Naðu nəbālan tokan evivile dan nabuṇon atenan hən biḅal həni, win səhor naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile. Dereh teil a mō hən galito hən nəbatw nametəlai. Ale dereh tipal dasdas naṽit nakrep len nabiltiḅur hən nəlol paṇpaṇ siGot, aBiltidaṇan, hən biḅel hum nəwain.*

16 Len nahurabat mai len nədamhərien ikad nəhes egai: “Kiṇ hən nakiṇ gail mai Masta hən nəmasta gail.”

17 Beti noris aṇel sua toil len namityal. Ale ikai habat hən nabiltidoldol, van hən nəman naməsav pisi lotoməlməlah ke, “Mətegəmai! Mitibonḅon len nabiltihanen siGot!

18 Mətegəm hən mətḅihan naməṇod hən niben nakiṇ gail mai naməṇod hən niben nakomada gail, naməṇod hən niben nabəhariv mai nahos gail mai alat lotosah len gail, naməṇod hən niben nəvanuan pisi, naslev gail mai alat ləsavi slev, alat lotovi ut kəmas mai alat lotovi vanuan totibau.”†

19 Beti noris narivatəvat katkat, mai nakiṇ hən navile a pan gail, mai navəshəsoltia salit gail lotogəm bonḅon, hən ləḅigol nabiltiḅalan, mai atenan tosah len nahos topəhapəhw mai navəshəsoltia san.

20 Ale lutah gat narivatəvat katkat mai ahai kelkel ur gəgəras totah maii, togol namerikel gail len nəhon narivatəvat katkat. Namerikel galenan logəras alat lotokad nəmak sinarivatəvat katkat mai lotolotu hən nəlablab han. Ale atenan tosah len nahos ebulan gəlaru nəboṇ lotomaur sal len nabiltimetduṇduṇ nəhab tolavurvur, nəsalfa topan lan.*

21 Ale atenan tosah len nahos ita bun nakiṇ mai navəshəsoltia lotohusur narivatəvat katkat. Ita bun galit pisi hən naðu nəbālan tovivile dan nabuṇon. Ale nəman naməsav lovəlaut hən nibelito.

20

Nasihau tovi 1,000

1 Beti noris aṇel sua togəm vi pan dan nəmav. Ikad naki hən naḅur nəpanismen səkad nabutite. Ale len navəlan etəgau natsen toməlas habat.

2 Itah gat nətrakon tovi nəmat ta sutuai, gai natəmat bolai, aSetan.* Ale aṇel ibanṇisi hən natsen titoh vəbar nasihau tovi 1,000.

3 Aṇel ibar həni len naḅur nəpanismen səkad nabutite. Ale a məhat həni aṇel ekəkol gat naḅur enan, eburut gati hən asike ḅesəṇav vir nanoṇan hən nasihau ḅevi 1,000. Imaienan nətrakon saləboi ḅegəras naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile gail. (Be husur nasihau tovi 1,000, aṇel dereh tisah ruḅati hən ḅevivile len nəboṇ ḅepitol ṇai.)

4 Ale noris nabiltihai bətbətah gail, ale alat lotobətah len gail, aGot ilav nədaṇan hən na-il-a-mō-an mai galito hən ləḅigol nakotan. Noris nəlolito, lovi alat, nəvanuan gail lotota kokoton nəkadulito, sil na-kel-kot-aYesu-an mai nasoruan siGot lotokel uri. Ləsalotu hən narivatəvat katkat o nəlablab han. Ləsəkad nəmak san len nabunəholito o navəlalito. Lumaaur təlmam, loil a mō mai aKristo hum nakiṇ gail len nasihau tovi 1,000.*

5 Egai evi na-le-məhat-an nametəkav dan nəmatan. (Nəvanuan tile am lotomat, ləsəmaur təlmam van vəbar nasihau tovi 1,000 tonon.)

6 Alat lotomaur təlmam len na-le-məhat-an nametəkav enan, lohəhaṽur, ludan len aGot, len nəmauran kavkav salito lovi esan səbon ṇai. Nəmatan na-vəha-ru-an, tovi nəpanismen

* **19:15:** Psa 2.9; Isa 63.3; Jol 3.13; KelV 14.19-20 † **19:18:** Hən naves 17-18, ris Eze 39.17-20 * **19:20:** KelV 13.1-18; Luk 17.29 * **20:2:** Gen 3.1; KelV 12.3, 9 * **20:4:** Dan 7.9, 22

hən nəmatan vi sutuai, asike ibar galito. Galit dereh levi ahai tutumav siGot mai seKristo. Ale dereh leil a mō maii, hum nakiŋ gail len nasihau ðevi 1,000.*

Nəmasigan siSetan

⁷ Nəboŋ nasihau tovi 1,000 ðinoŋ, aŋel dereh tisah ruðat aSetan dan naður nabəbaŋisan totoh lan.

⁸ Ale aSetan dereh tivan hən ðegəras naluvoŋ hən nəvanuan naut tiltile gail pisi len navile a pan. Ahai kelkel ur aEsekiel ta sutuai ekis galit hən aKok mai aMakok. Dereh aSetan tiðonðon hən galito mōs nabiltibalan, naðuruŋan halito isobur hum nabion bitas.*

⁹ Noris lotovan, lumapipiriah, siriv len naut pisi len navile a pan. Ludar vis naut alat siGot lotosuh lan mai nabiltivile aGot toləmas buni. Be nəhab egəm vi pan dan nəmav, ihan pisi galito.

¹⁰ Beti, natəmat togəras galito, aGot ibar həni len nabiltimetduŋduŋ nəhab tolavurvur, nəsalfa topaŋ lan, naut narivatəvat katkat mai ahai kelkel ur gəgəras artopaŋ lan. Dereh leləŋon tisa vəsa tibabtat ei len nalennəyal mai nalenmariug van vi sutuai vi sutuai.*

Napəpəhunian hən navoian dan nəsaan

¹¹ Beti noris nabiltihai bətbətah totibau topəhapəhw. Noris gai tobətah lan. Navile a pan mai nəmav aruyav dan nəhon. Aroməkaskas, arumasig, arobuur.

¹²⁻¹³ Ale noris alat lotomat, nəvanuan totibau mai nəvanuan naut kəmas gail. Nətas idamŋ hən alat lotomat lan, lumakuv dani; nəmatan mai naut nəmatan arudamŋ hən alat lotomat lumakuv dan gəlaru. Galit pisi loil a mō len nabiltihai bətbətah. Aŋel gail losəŋav hən nalobulat gail. Losəŋav hən nalobulat togon, nalobulat hən nəmauran. Ale aGot ikot hən nəvanuan pisi lotomat. Epəpəhun navoian lotogole, dan nəsaan lotogole, inor hən nəsa gai totos gati tia len nalobulat galenan.†

¹⁴ Beti aŋel gail lobulan nəmatan mai naut nəmatan len nabiltimetduŋduŋ nəhab. Nametduŋduŋ nəhab evi nəmatan na-vəha-ru-an.

¹⁵ Ale avan ideh, na-tos-gati-an hən nahəsan asike ðipat len nalobulat hən nəmauran, lubar hən nəvanuan enan len nametduŋduŋ nəhab.

21

Nəmav veveu mai navile a pan veveu

¹ Beti noris nəmav veveu mai navile a pan veveu, husur nəmav metəkav mai navile a pan metəkav arumasig, ale nətas am ebuur.*

² Ale noris nabiltivile siGot, naut a Jerusalem veveu togəm vi pan dan nəmav təban aGot. Nabiltivile enan ikab hum navensus topəhas buni mōs naulumŋan bilah maii.*

³ Nosəsəloŋ hən nabiltidoldol togəm len nabiltihai bətbətah toke, “Məteris! Naut a im siGot ipat təban nəvanuan gail, ale aGot māu dereh titoh mai galito. Ale aGot, gai gabag dereh titah mai galito, ale tevi Got salito.*

⁴ Dereh tigar kuv namətarur pisi dan namətalito. Asike ikad nəmatan am; asike ikad nalolosaan o nətaŋan o napəŋasan am. Husur natit gail ta mō, loməkaskas tia.”*

⁵ Ale gai tobətah len nabiltihai bətbətah ike, “Məteris! Gagai nugol natit pisi luveveu!” Beti ikel mai ginau ke, “Gitos gat natenan, husur nasoruan galenan lokitin, goləboi gəbeil gəgat len gail.”

* **20:6:** KelV 2.11 * **20:8:** Kok mai aMakok: Eze 38.1–39.20. * **20:10:** Luk 17.29 † **20:12-13:** Hən naves 11-13, ris Dan 7.9-10; KelV 3.5 * **21:1:** Isa 65.17, 66.22; 2Pit 3.13 * **21:2:** Isa 52.1, 61.10; KelV 3.12 * **21:3:** Lev 26.11-12; Eze 37.27 * **21:4:** Isa 25.8, 35.10, 65.19

⁶ Ale ikel mai ginau ke, “Natit p̄isi ihav ta bolai! Novi alfa mai omeka, natuḃatan mai nanonjan. Avan ideh tomaduh, dereh neviol kəmas maii hən nəwai dan nabəko toṽuv vi məhat, nəkadhut nəwai hən nəmauran.*

⁷ Avan ideh towin səhor nədaṅan hən nəsaan, dereh tikad natgalenan. Dereh ginau nevi aGot san, ale gai tevi anatumgw.*

⁸ Be alat ləsəkad na-il-ḃuri-an, alat ləsəkad nadəlomian, alat lotogol natit aGot tomətahun bun gail, alat lotogol nəmatan, alat lotogol naitian tosa, alat lotogol nabehi, alat lotolotu hən nəlablab gail mai alat lotoliblibon, ikad naut topat vir galito len nabiltimetduṅduṅ nəhab tolavurvur, nəsalfa topan lan. Enan evi nəmatan na-vəha-ru-an.”*

Naut a Jerusalem veveu

⁹ Beti sua len aṅel lotoməlevru lotokad nasiloḃ lotoməlevru lotopul hən navilesir naməkot gail, egəm kel mai ginau ke, “Gegəmai. Dereh neṽusan gaiug hən navensus tomadhalah, asoan aTuhsipsip.”

¹⁰ Ale len nədaṅan seNunun aGot, aṅel enan ilav ginau vi lan nabiltiṽehuh tosaḃah vi məhat. Ale eṽusan ginau hən nabiltivile siGot, naut a Jerusalem togəm vi pan dan nəmav təban aGot.*

¹¹ Ikad namənas siGot. Eṅial hum nəvat gəlgəlan, hum nəvat jaspa tomasil hum nakristal.†

¹² Nəṽod nəvat hən nabiltivile emətortor, isaḃah vi məhat. Ikad nametləkau tovi 12, aṅel lotovi 12 loil husur nametləkau galen ṽisusua. Len nametləkau galenan, lutos gat nahəsan nahəmar tovi 12 seIsrael. Nəhes esua len nametləkau esua.

¹³ Len naist ikad nametləkau itor, len nanot ikad itor, len nasaut ikad itor ale len nawes ikad itor.‡

¹⁴ Nəṽod hən nabiltivile ikad nəpaudesen tovi 12 lotokad nahəsan aḃai pispisul seTuh-sipsip lotovi 12 len gail. Nəhes esua len nəpaudesen esua.

¹⁵ Aṅel tosor mai ginau ikad namita nagol hən ḃisaḃ namita hən nabiltivile mai nametləkau han gail mai nəṽod han.*

¹⁶ Nabəlavan hən nabiltivile eṽitoṽ hən nəpoṣpoṣan han. Ale aṅel enənoṽ hən nabiltivile hən namita totəgau. Ale isaḃi ke nabəlavan han evi nəstatia tovi 12,000.Š (Nabəlavan mai nəpoṣpoṣan mai nəsaḃahan han loṽitṽitoṽ).

¹⁷ Ale enənoṽ hən nəṽod hən nabiltivile, isaḃ namətortoran han evi nakupit tovi 144.** Ale nakupit siaṅel enan eṽitoṽ hum sinəvanuan.

¹⁸ Nəvat hən nəṽod hən nabiltivile evi jaspa, ale nabiltivile evi gol toveveu hum nakəlas tomasil toveveu.

¹⁹ Nəvat gəlgəlan p̄isi lovəhas nəpaudesen hən nəṽod hən nabiltivile. Nəpaudesen nametəkav evi jaspa, na-vəha-ru-an evi safaiia, na-vəha-tor-an evi akat, na-vəha-vat-an evi emeralt,

²⁰ na-vəha-rim-an evi oniks, na-vəha-məlevtes-an evi karnelian, na-vəha-məlevru-an evi krisolait, na-vəha-məlevtor-an evi peril, na-vəha-məlapat-an evi topas, na-vəha-səṅavur-an evi krisopres, na-vəha-səṅavur-pisan-esual-an evi jasint ale na-vəha-səṅavur-pisan-eru-an evi ametist.††

* **21:6:** Isa 55.1; KelV 1.8 * **21:7:** 2Sam 7.14; Psa 89.26-27 * **21:8:** *Salfa:* ris Luk 17.29; *nəmatan na-vəha-ru-an:* ris KelV 2.11. * **21:10:** Eze 40.2 † **21:11:** *Jaspa* evi nəvat sua gəsaləboi gəḃəkəta tur lan, nətau han tomial o tokəsan o toyanjan. *Nakristal* evi nəvat tomasil hum nakəlas ale səkad nətau ideh. ‡ **21:13:** Hən naves 12-13, ris Eze 48.30-35

* **21:15:** Eze 40.3 § **21:16:** *Nəstatia* evi namita tovi 185. ** **21:17:** *Nakupit* evi nabəlavan hən navəlan nəvanuan, tuḃat len nakobkob van vəbar nagilen nəṅarhuvəlan. Nabəlavan han pəpaḃaṅ hən nahudhumita. †† **21:20:** Hən naves 18-21, ris Isa 54.11-12. Nəvat galenan lumaiegai: *jaspa* emial o ekəsan o iyanjan, *safaiia* ibonḃon ale imasil, *akat* epəḃəpəḃw o imasiav be goləboi gəḃəkəta vi lohoim kəkereh, *emeralt* ekəskəsan ale imasil, *oniks* nətau han etiltile be gəsaləboi gəḃəkəta tur lan, *karnelian* ebisibis be səmasil savoi, *krisolait* iyanjan ale imasil, *peril* ekəskəsan ale imasil, *topas* iyanjan ale imasil, *krisopres* ekəskəsan ale imasil, *jasint* ebisibis ale eləboi ḃimasil, *ametist* ibonḃon ale imasil.

21 Nabopita nametləkau lotovi 12 lovi biltinesnes gail. Nabopita esua evi nanesnes esua. Ale nabiltimetp̄isal hən nabiltivile evi gol toveveu, tomasil hum nakelas.

22 Nəsaris naim nalotuan ideh ei. Husur Nasuḅ aGot, aBiltidaṇan, mai aTuhsipsip arutoh tabtab ei, arovi naim nalotuan.‡‡

23 Namial hən namityal mai nahəbati savi natideh ei, aroḅuer, husur namənas siGot emias kavkav hən nabiltivile enan, ale aTuhsipsip evi namial han.

24 Naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile gail dereh liyaryar len namial han, ale nəboṇ nakiṇ gail hən navile a pan ləḅḅis lan, dereh lilav nəyalyalan salito gəmai.

25 Nametləkau han gail losəṇav len nəmariboṇ kavkav, asike lokəkol boṇ ideh, husur nalenmariug dereh tēbuer ei.

26 Ale naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile gail p̄isi dereh litariv nəyalyalan salito mai natit lotopul həni gəmai.

27 Natideh toḅiṇḅiṇal o tosa asike eḅis ei boṇ ideh. Nəvanuan ideh togol nəsa aGot tomətahun buni o tolibliboṇ, asike eḅis ei boṇ ideh. Wake alat, aGot totos gat nahəsalito len naləḅulat seTuhsipsip hən nəmauran, galito ṇai dereh ləḅis len nabiltivile enan.‡‡

22

1 Beti aṇel egaii eṽusan ginau hən nawisel sua hən nəwai hən nəmauran, tomasil hum nakristal. Nawisel enan isel dan nabiltihai bətbətah siGot mai seTuhsipsip.*

2 Isel rivuh hən nametp̄isal hən nabiltivile. Len nagəgarhəwisel sua nəhai sua hən nəmauran itov, ale ikad esual am len nagəgarhəwisel togon.* Nəhai eru enan aruṽan vəha-sua husur nahəbati v̄isusua. Aruṽan hən naṽite vəha-səṇavur pisan eru len nasihau esua. Nalut nəhai eru enan evi nalukai hən ḅirer hən naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile gail həni hən ləḅimaur.

3 Səkad natideh aGot tomətahuni o toke tipanssem len nabiltivile enan. Nabiltihai bətbətah siGot mai seTuhsipsip dereh tipat ei, ale naslev san gail lotovi vanuan san gail, dereh lilotu həni.*

4 Dereh leris nəhon, ale na-tos-gati-an hən nahəsan tipat len nabunəholito.

5 Asike ikad nalenmariug am, gol namialan hən namial mai namityal asike arovi natideh ei, husur Nasuḅ aGot dereh temial, temias galito. Ale dereh lesuṁan nakiṇ gail van vi sutuai.*

AYesu satogəmai

6 Beti aṇel ikel mai ginau ke, “Nasoruan galenan, goləboi gəḅeil gəgat len gail, lokitin. Nasuḅ aGot tolav aNunun mai ahai kelkel ur gail, gai esəvat aṇel san hən ḅeṽusan naslev san gail hən natit p̄isi ḅimasvisi asike idareh.”

7 AYesu ike, “Səsəloṇ! Asike idareh noḡəmai! Avān ideh ḅigol husur nasoruan hən na-pəhav-utaut-an len naləḅulat egai, tehəhaṽur!”

8 Ginau novi aṀon notosəsəloṇ hən natgalenan, notoris p̄isi. Ale nəboṇ notosəsəloṇ, nəboṇ notoris natgalenan, nuteh bathurien aṇel toṽusan ginau hən natgalenan hən nəḅilotu.

9 Be ikel mai ginau ke, “Sagigol natenan! Ginau novi slev suṁan gaiug mai aṽaṁ gail, ahai kelkel ur gail, mai alat ləḅigol husur na-tos-gati-an topat len naləḅulat egai. Gilotu hən aGot!”*

‡‡ 21:22: *Naim nalotuan* evi naut nəvanuan gail lotolotu hən aGot lan. Be nəboṇ aGot totoh tin mai nəvanuan san gail, loləboi ləḅilotu həni len naut p̄isi, gol ke naim nalotuan savi natideh am. Imaienan, len nabiltivile veveu siGot, səkad naim nalotuan ideh. §§ 21:27: Hən naves 23-27, ris Isa 60.3-5, 11, 19-20, 52.1; Eze 44.9. *Naləḅulat hən nəmauran*, ris KelV 3.5. * 22:1: Eze 47.1; Zec 14.8 * 22:2: Gen 2.9-10 * 22:3: Gen 3.17; Zec 14.11 * 22:5: Isa 60.19; Dan 7.18 * 22:9: Hən naves 8-9, ris KelV 19.10

¹⁰ Beti ikel mai ginau ke, “Sagesusuan nalobulat egai. Sagigol nasoruan hən na-pəhav-utaut-an tesusuah. Husur nəboŋ egəm pəpadaŋ.

¹¹ Avan ideh togol nəsa sanor, tigol tabtab həni; avan ideh toβiŋβiŋal taṽtaṽor, teβiŋβiŋal taṽtaṽor tabtab; avan ideh togol nanoran, tigol tabtab hən nanoran; avan ideh totoḥ a tut dan nəsaan, titoh tabtab dani.”*

¹² AYesu ike, “Səsəlon! Asike idareh nogəmai! Dereh nitariv naṽurṽuran sagw hən nəβilav nakonṽurṽuran o nəpanismen mai nəvanuan ṽisi βinor hən nagolean salit gail.

¹³ Novi alfa mai omeka, nametəkav mai naməkot, natuβatan mai nanoŋan.†

¹⁴ “Alat lotokəkas nahurabat salit gail, lehəhaṽur.* Loləboi ləβəβisutur len nametləkau gail hən nəβiltivile ale han naṽit nəhai hən nəmauran.*

¹⁵ Avil vivile dan nəβiltivile ikad nalipah gail mai alat lotogol nabehi, alat lotogol naitian tosa, alat lotogol nəmatan, alat lotolotu hən nəlablab gail mai alat lotoləmas nagəgərasan ale lotogole.

¹⁶ “Ginau aYesu nosəvat aŋel sagw hən βikel kot natgalenan mōs alat siYesu len naut tiltile gail. Novi nəkadun nəbathuyah siTevit mai novi nəpasusan siTevit, novi namōso lalan toŋial habat.”*

¹⁷ ANunun aGot mai navensus tovi asoan aTuhsipsip, aruke, “Yesu gegəmai!” Ale avan ideh tosəsəlon səhoti tike, “Yesu gegəmai!” Avan ideh tomaduh tegəmai. Avan ideh toləŋoni, temun kəmas hən nəwai hən nəmauran, naṽurian han toβuer.*

Nasoruan naməkot

¹⁸ Ginau nukel nalələgauan mai nəvanuan ṽisi lotosəsəlon hən nasoruan hən na-pəhav-utaut-an len nalobulat egai: avan ideh βesuhud hən natideh mai nasoruan topat, aGot dereh tesuhud hən navilesir nalobulat egai tosor husur gail, mai atenan.

¹⁹ Ale avan ideh βilav kuv nasoruan ideh dan na-pəhav-utaut-an len nalobulat egai, aGot dereh tilav kuv natit gail na-tos-gati-an len nalobulat egai tokele dani. Namilen ke, asike ihan naṽit nəhai hən nəmauran, asike eβis len nəβiltivile siGot.‡

²⁰ Ale atenan tokel kot natgalen ṽisi, ike, “Evoi, asike idareh nogəmai.”

Ganan! Nasuβ aYesu gegəmai!*

²¹ Nasuβ aYesu māu teviol kəmas hən navoian mai nəvanuan ṽisi siGot.§

* **22:11:** Dan 12.10 † **22:13:** Hən naves 12-13, ris Isa 40.10, 44.6, 48.12, 62.11; Psa 28.4; Jer 17.10; KelV 1.8 * **22:14:** KelV 7.14 * **22:14:** Gen 2.9, 3.22 * **22:16:** Isa 11.1, 10; KelV 2.28, 5.5 * **22:17:** Isa 55.1 ‡ **22:19:** Hən naves 18-19, ris Deu 4.2, 12.32 * **22:20:** 1Kor 16.22 § **22:21:** Len natosian galevis ta sutuai ike, Nasuβ aYesu māu teviol kəmas hən navoian mai nəvanuan siGot o nəvanuan ṽisi siGot. Ale galevis losuhud hən nasoruan *ganan* len nagilen

Na-kel-gati-an Veveu
Nasoruan siGot
len nasoruan ta Uluveu
Na-kel-gati-an Veveu
Maskelynes
New Testament

Naves galevis lotovoi hən datbinau gat gail

- Mat 5.3-11** [tab] Navoian siGot van hən nəvanuan gail
Mat 5.16 [tab] Nəvanuan gail leris navoian sam̃ ale sal suh aGot
Mat 5.43-45 [tab] Ləmas bun aenemi sam̃ gail
Mat 11.28-30 [tab] Gəm hən aYesu hən gəbikad nəḡavḡavan
Mat 20.26-28 [tab] Nəvanuan totibau tegəm vi slev sinəvanuan gail
Mat 25.40 [tab] Nəsa gotogole van hən nəbathudud, gugole van hən ginau
Mat 28.19-20 [tab] Mitivan hən nəvanuan gail ləbēgəm vi hai susur sagw gail
Mak 11.25 [tab] Məterubāt nəsaan dan avan ideh togol tosa hən gaiug
Luk 6.31 [tab] Gigol nəsa gotoləḡoni ke nəvanuan gail ligole van hən gaiug
Luk 11.2-4 [tab] Na-sor-tuṽ-an
Luk 14.26-27 [tab] Na-husur-aKristo-an
Luke 16.13 [tab] Datodədas datbeum simasta ḡeru
Jon 3.16-17 [tab] Na-ləmas-buni-an siGot
Jon 11.25 [tab] Na-le-məhat-an dan nəmatan
Jon14.1 [tab] Riḡ nəlomit len aGot
Jon14.6 [tab] AKristo səḡon evi p̃isal
Jon 14.27 [tab] Natəḡmat siGot
Jon15.18 [tab] Navile a pan lomətahun alat siYesu
Uman 1.8 [tab] Nəboḡ aNunun aGot begəm hən gamit, mitikel ur ginau
Uman 16.31 [tab] Nadələmian
Rom 1.4 [tab] ANatun aGot, aYesu
Rom 1.16 [tab] Na-kel-uri-an tovoi
Rom 3.23 [tab] Nəvanuan p̃isi lovi vanuan nəsaan
Rom 5.1-2 [tab] Len nadələmian datukad natəḡmat mai aGot
Rom 5.8 [tab] Naut kəmas dattovi vanuan nəsaan, aGot eləmas bun gidato
Rom 6.23 [tab] Naḡurḡuran hən nəsaan, na-viol-kəmas-an siGot
Rom 8.28 [tab] Nə-nau-utaut-an siGot
Rom 8.38-39 [tab] Nəsa eləboi ḡepəḡehun gidato dan aGot?
Rom 12.1-2 [tab] Viol hən nibemit mai aGot hən mətḡevi esan səḡon
1Kor 10.13 [tab] Natideh totaltal ke datigol nəsaan, ikad naḡisal dani
1Kor 10.24 [tab] Mətələḡon nəsa tovoi hən nəvanuan tile
1Kor 13.4-7 [tab] Na-ləmas-buni-an imabe?
2Kor 1.3-4 [tab] AGot igol nəlon nəvanuan eləḡon ivoi am
2Kor 4.7 [tab] AGot idaḡ
2Kor 4.18 [tab] Nau nəsa topat vi sutuai
2Kor 5.17 [tab] Nəvanuan veveu
2Kor 9.7 [tab] Datehəḡaṽur hən datḡeviol
2Kor 12.9 [tab] Nəboḡ datsədaḡ, nədaḡan siGot epul masuṽ len gidato
Kal 2.20 [tab] AKristo itoh len gidato
Kal 5.22-23 [tab] Naṽit seNunun aGot
Kal 6.4 [tab] Sagenənoṽ hən gaiug mai avan ideh am
Kal 6.9 [tab] Sadatipetəmas hən datḡigol natit tovoi
Efe 2.8-9 [tab] Nə-lav-kuv-gidato-an dan nəsaan evi naviolan siGot
Efe 3.20 [tab] Nədaḡan siGot
Efe 4.25 [tab] Nakitinan
Efe 4.26-27 [tab] Nələl paḡpaḡ
Efe 4.28 [tab] Navənvənanahan
Efe 4.29 [tab] Nasoruan tomədas nəvanuan teḡuer
Efe 6.1 [tab] Lahutai mai aTata mai aNana

Efe 6.12 [tab] Datuḅal mai nabiltidaŋan hən nəmargobut
Flp 4.5-7 [tab] Nakemkeman, natəḡmat, sadatinau masuṽ hən natideh
Flp 4.12-13 [tab] Nədaŋan
Flp 4.19 [tab] Natideh dattom̃idol həni
Kol 1.15-17 [tab] Len aKristo, aGot igol natit p̃isi tosh
Kol 3.2 [tab] Nənauan
Kol 3.13 [tab] Naruḅatian hən nəsaan
Kol 3.15 [tab] Natəḡmat togəm len aGot
Kol 3.23 [tab] Natideh gotogole, gole hum siNasuḅ
1Tes 3.12 [tab] Məteləmləmas bun gamit gabag
1Tes 4.3 [tab] Naitian tosa
1Tes 5.17-18 [tab] Na-sor-tuṽ-an
2Tim 1.7 [tab] Namətahwan
2Tim 3.16-17 [tab] Natosian siGot
Ipru 2.18 [tab] Nətaltalan ke datigol nəsaan
Ipru 4.12 [tab] Nasoruan siGot
Ipru 4.16 [tab] Nələn aGot itaŋis gidato
Ipru 10.24-25 [tab] Datigol dateləŋon tivoi am len nəlodato
Ipru 11.1 [tab] Nadələmian
Ipru 12.1-2 [tab] Datekəta bun tabtab len aYesu
Ipru 13.5-6 [tab] Nəvat, samteləŋon masuṽ həni
Ipru 13.8 [tab] AYesu sagəgel boŋ ideh
Jem 1.5-8 [tab] Us aGot hən namitisau hən nəmauran tonor
Jem 1.17 [tab] Navoian siGot
Jem 1.19 [tab] Nasəsələŋan
Jem 1.22 [tab] Gol husur nasoruan siGot, sagesəsələŋ kəmas həni ŋai
Jem 4.7-10 [tab] Riŋ gaiug len navəlan aGot
Jem 5.16 [tab] Kel ur nəsaan samit gail mai gamito gabag
1Pi 3.15-16 [tab] Məteutaut hən mətbisor vəsvəsai nə-vatvat-viri-an samito
1Pi 5.7 [tab] Sa-nənauan samit tetuhatuh
2Pi 3.9 [tab] AGot emətahun avan ideh ḅimasig buni
1Jon 1.9 [tab] Datikel vəhot nəsaan sidato, aGot dereh teruḅati dan gidato
1Jon 2.3-6 [tab] Gol nəsa aGot tokele
1Jon 3.18-19 [tab] Na-ləmas-buni-an satevi soruan ŋai
1Jon 4.7-8 [tab] Dateləmas bun gidat gabag
1Jon 5.18 [tab] Nəbathudud siGot
KelV 3.20 [tab] AGot ike tilav kuv gidat dan nəsaan

Natiksonari

A.D.: Nasihau tohusur nēpasusan siYesu Kristo.

ais: [*nəais*] Nəwai todaŋ nəboŋ tosusus buni vakot.

ak: [*nəak*] Nəbilitiḅot aNoah toum həni hən nəbathudud san mai natit tiltile gail lotomaur asike ləḅimat len nəbilitius mai nilev tokabut gol navile a pan.

akat: [*nəakat*] Nəvat sua nətau han topəhapəhw o tomasiav be goləboi gəḅekəta vi lohoim kəkereh.

alos: [*nəalos*] Nəhai sua, nalut gail lotomətortor. Nalut nəalos lutov pəpadaŋ hən nətan ŋai. Nasuhut nalut nəalos evi hai pəhas naJu gail ləḅevəhas niben nəvanuan tomat həni hən asike ḅiḅo tutut be hən ḅipət ḅebəlav. Nalut nəalos ehum naluvera.

alfa: [*alfa*] Len nəalfapet silat a Kris, alfa evi naleta nametəkav.

ametist: [*nəametist*] Nəvat nətau han tobəŋboŋ ale imasil.

Appa: [*aAppa*] Nasoruan sua len nasoruan ta Aram, namilen ke Tata.

Areopakus: [*nəAreopakus*] Nəvəhuh sua tokad nahəsan nagot hən nəḅalan silat a Atens, mai lokis nəmatsistret gail lotobətah lan nəAreopakus am.

baptais: [*ibaptais*] AJon eduŋ nəvanuan gail len nəwai ale ipat kuv galito. Igole hən ləḅevusan nəpairan dan nəsaan salito, mai nautautan hən nəmauran toveveu.

bathuyah: [*nəbathuyah*] Nəboŋ datḅisor husur nəbathudud sidato datoləboi datḅisor husur alat lototoḅ sutuai tia, atəmadit gail, atabədit gail, alat lotopas galit mai alat lotopas galit am sutuai sutuai. Datokis galit p̄isi nəbathuyah sidato. Alat lotohusur gidato, anatudit gail, aməhaibəgw gail, anatulit gail van van datokis galit hən nēpasusan sidato.

B.C.: Nasihau gail lotopat a m̄o hən nēpasusan siYesu Kristo. Ale datuke A.D. hən nasihau lotohusur nēpasusan san.

bea: [*nabea*] Narivatəvat katkat totibau, tobəlav səhor nəvanuan. Niben kavkav ikad navurun, ale iyar len narien ivat hum narivatəvat be eləboi ḅiyar hum nəvanuan len narien eru.

boŋ hən Nabəbaŋan: [*Nəboŋ hən Nabəbaŋan*] Nəboŋ sua seJu gail totibau. Len nəboŋ enan ləsəhan, lobəbaŋ mai aGot. Abiltihai tutumav etutumav hən ḅebəbaŋ sil nəsaban mai nəsaan seJu gail. Nəboŋ enan ipat len nahəbati Septeba o Oktoba ŋa len nahəbati eru enan nətəs isa masuḅ hən nawolan.

bras: [*nəbras*] Nametəlai sua nətau han toyəŋyaŋ. Len nəbras ikad nakopa mai nametəlai sual am lokisi hən nasiŋk artoḅon. Nasiŋk evi nametəlai tokabut gol nəkapa.

brons: [*nabrons*] Nametəlai sua todaŋ, nətau han tomial kəkereh hun nakopa. Len nəbrons ikad nakopa mai natin artoḅon.

bubur: [*abubur, nabubur*] Nasoruan siGot ḅike nabubur o abubur, evi nəvanuan ideh gotoləboii, gotoləmasi, gotoriŋ nələm̄ lan, savi natəbarehreh o naulum̄an gotoləŋoni o gotoke giləh maii. (Geris Jon 15.13–15.)

biltihai tutumav: [*abiltihai tutumav*] Avan sua toil a m̄o hən ahai tutumav gail. Vəha-sua len nasihau v̄isusua eḅis len naim siGot len Naut Tolo hən Naloan gail, nahudhuim lohoim buni len naim siGot. Eḅis hən ḅigol nəda hən narivatvat totutumav hən gail ḅeturtur, hən nəvanuan gail ləḅiveveu dan nəsaan salito. Nəboŋ nasoruan siGot toke abiltihai tutumav gail, lovi alat lotovi abiltihai tutumav a m̄o mai ahai tutumav gail lotoil a m̄o. Len nasoruan ḅonḅon datuke *hae pris* mo *jif pris*.

biltiluḅoh hən nasoltia: [*Nəbiltiluḅoh hən nasoltia*] Nəbiltiluḅoh hən nasoltia ikad nasoltia lotovi 600 lan.

- biltiwai Kalili:** [*Nabiltiwai Kalili*] Len naut a Kalili ikad nabiltiwai nabəlavan han tovi 21 km mai naþosəþosan han tovi 8 km. Ikad nəhes eru am. Lokisi hən nabiltiwai Tiperias (Jon 6.1) mai nabiltiwai Kennesaret (Luk 5.1) am.
- ßuvimal:** [*nabuvimal*] Ehum navibu tokad nabur gail lan. Nəvanuan toramramə hən eʋuv lan ale erin nəjarhuvəlan gail len nabur han gail hən begəgel hən nəwalan han.
- det:** [*nadet*] Nadet ehum namətu, ebəlav, ikad nəpashəte mai ikad naʋite lotohanhan. Len naut a Israel lobilbil hən nəpashət nadet hən lebeʋusani ke losəhor aenemi salito gail len nəbalan. Lobilbil hən len nahəhaʋuran.
- didimair:** [*edidimair*] Nəvanuan todidimaur egəgel hən nənauan san akis, sənau ləboi naþisal tonor hən behusuri.
- elefant:** [*naelefant*] Nabiltirivatəvat niben totibau. Nədarinjan aruþosəþos, nahunusun ebəlav masuʋ hum nəmat, ale ikad nariʋon eru artobəlav habat.
- emerald:** [*naemerald*] Nəvat sua nətau han tokəskəsan, ale imasil.
- Epikurian:** Galit lodəlom ke nahəhaʋuran evi nəbathut nəmauran, ale bikad nagot ideh, nəvanuan lovi naut kəmas hən galito.
- Farisi:** [*naFarisi*] Avan ideh len nəpati hən napolotik sua, tohushusur gat nakelean todaŋ þisi, ale topatpat gai məhat hən. Edəlom ke ikad na-le-məhat-an dan nəmatan, mai aGot eil a mō mai iwol hən natit þisi.
- fik:** [*nafik*] Ikad nəhai sua len naut a Israel. Ləbimabule len naut tovoi hən, eləboi betibau, ale nalute iþosəþos. Nəboŋ toʋan, naʋit nəhai nafik ihehe, ale nəvanuan loləmas ləbihani. Lokis nəhai enan hən nafik o nəhai nafik, ale lokis naʋit nəhai enan hən nafik.
- flaks:** [*nəflaks*] Natuhhai sua tokad natret gail len natubulon. Luvai natret gail hən ləbikad nəkaliko tovoi.
- fran**kinsens: [*nafran*kinsens] Nəda hən nəhai sua. Nəboŋ nəda tomasmas, egəm vi hai pəhas. NaJu gail lovəhas niben nəvanuan tomat hən. NaJu gail lurər hən nəvanuan hən, ale len nalotuan salito lopəŋasi len natutumavan husur nəbon tosusau.
- foks:** [*nafoks*] Ehum natuhlipah nagilen totibau. Akis ike tikat bun nəman gail be səhanhan, mai ikad nəkadun mai naʋide hum nahit tosusuah gai. Itohtoh len nabur len tan.
- Friman:** Naut þisi len naut a Rom lukad alat lotovi slev a mō be ləsavi slev am, lukad nəmakuvan tia.
- gavna:** [*nəgavna*] Nəvanuan toil a mō hən naprovens ta Rom lokisi hən agavna. Imaienan, nəboŋ lotopas aYesu, Kwirinius evi gavna len naprovens Siria, nəboŋ aYesu tomat, aPontius Pilate evi gavna len naprovens Jutea.
- gol:** [*nagol*] Nametəlai sua tomədmədau, nətau han toyanyan buni. Nagol sətəŋ. Nəvat hən gəbeʋur nagol etibau gol ke evi nametəlai sekin gail.
- gomah:** [*igomah*] Napəhaʋut bikab buni, nahurabat san gail bivoi habat, bepəhas buni, datuke igomah. Ləbitai nəwag hən nəwag bivoi buni datuke nəwag igomah. Avan ideh bisor hən nasoran san begəlgəlan, bebutəlas hən datbedəlomi, datuke nasoruan san igomah buni.
- hai kelkel ur:** [*ahai kelkel ur*] Nəvanuan tokel ur nasoruan aGot tokel maii. Len nasoruan bonbon datuke *profet*.
- hai pispisul:** [*ahai pispisul*] Nəvanuan aYesu tolekis hən, totabtabuh lan hən bikel ur napisulan san, na-kel-uri-an tovoi, mai nəvanuan gail hən natohan pipihəlan aGot betibau am tabtab. Len nasoruan bonbon datuke *aposol*.
- hai þusan:** [*ahai þusan*] Nəvanuan toþusþusan. Galevis loʋusan nəvanuan gail hən nalo siMoses, be aYesu eʋusan nəvanuan gail hən natohan pipihəlan aGot mai naʋide tovoi aGot toləŋoni. Lokis aYesu hən Hai þusan. Len nasoruan bonbon datuke *tija*.
- hai susur:** [*ahai susur*] Avan ideh tohusur tabtab hən avan ideh, tosesəloŋ hən

naḗusanan san mai tosəsəloḡ husuri, togol nəsa gai tokele. Len nasoruan ḅonḅon datuke *disaepol*.

hai tutumav: [*ahai tutumav*] Avan ideh toum len naut siGot a Jerusalem. Etutumav hən naviolan nəvanuan lotoviol hən gail mai aGot, ale etutumav hən narivatvat gail mōs nəvanuan gail hən ḅeḗur kuv nəsaan salito. Len nasoruan ḅonḅon datuke *pris*.

hai wolwol: [*ahai wolwol*] Nəvanuan towol hən nəwag wol. Len nasoruan ḅonḅon datuke *kapten*.

hai tivtivant: [*nəhai tivtivant*] Nəvanuan toke timabul nawit marireu ibanḡis nəhai tivtivant len naḅuluk. Ale atenan iwol, naḅuluk eliv nəhai tivtivant van, ale etivtiv tan van, nətan esəḡav, utaut hən aten ḅimabul nawit lan. Datoləboi datḅikele am ke nəhai tivtivant ekir ḗuḗul nətan.

hani: [*nəhani*] Natit tohehe masuḗ topat len naim sesukapak.

Hermes: [*aHermes*] Nagot tovi ahai pispisul sinagot gail silat a Kris.

Herot: [*aHerot*] Len Na-kel-gati-an Veveu ikad aHerot itor:

1. Herot toyalyal evi kiḡ hən naprovens Jutea nəboḡ lotopas aYesu (Mat 2.1-22; Luk 1.5).
2. Herot Antipas anatun aHerot toyalyal eil a mō len naut a Kalili mai naut a Perea. Evi gai totah gat aJon Baptais ale tota kotov nəkadun (Mat 14.1-12; Mak 6.14-29; Luk 9.7-9). Ale evi gai tokot hən aYesu ale tosəvati təlmam van hən aPilate (Luk 23.7-12).
3. Herot Akrippa evi aməhaibən aHerot toyalyal. ASisa ta Rom itabtabuh len aHerot Akrippa hum akiḡ hən naut a Kalili, naut a Perea, naut a Samaria mai naut a Jutea. Evi Herot Akrippa togol aJemes aḡan aJon tomat ale totah gat ahai pispisul gail. Be natugulas ihani imat (Uman 12.1-24).
4. Herot Akrippa anatun aHerot Akrippa ehusur atəman hum akiḡ hən naut a Jutea. AHerot Akrippa enan mai aḡavinen nahəsən aPernis, arobətah mai aFestus hən lotosəsəloḡ hən aPol. Ale aHerot enan ikel uri ke aPol sagol natideh tonor hən ḅimat sile. (Ris Uman 25.13-26.32.)

hisop: [*nahisop*] Natuhhai sua nəḅon tosusuau. Nəpashət nahisop, evi natsua naJu gail lotokade len nalotuan salit gail (Exo 12.22; Lev 14.4, 6, 49-52; Num 19.2-6).

hotel: [*nahotel*] Naim sua gotoḡavḡav lan, gotohanhan lan, gotopatpat lan len nəyaran samḡ. Goḡur natohan len nahotel husur nəmariboḡ ḡisusua.

hulahul: [*ehulahul*] Nəboḡ nalipah tosəsəloḡ hən nabuai tois lilihai o lathutai lotohut nəman, ile məhat, eil, ipair hən nəhon van hən nəwalan, namətan arosəḡav, nədariḡan aroil vi məhat. Ehulahul. Len nasoruan ta Iglan luke *alert*.

hurhuwain: [*nahurhuwain*] Alat a Jutea ləsəkad naḅotel ideh gol ke loḅir nəwain veveu ḅurhulon nahurhunani o nahurhusipsip hum tovi ḅotel.

ikel: [*naikel*] Nəman naməsav totibau tohum nəbal be totibau səhori.

il-ḅuri-an: [*na-il-ḅuri-an*] Nəvanuan ḅisor len na-il-ḅuri-an, gai eil ḅur naməmauan mai namətahwan, ale isor.

im nabonḅonan: [*naim nabonḅonan*] Len navile ḗisi naJu gail lukad naim lotoḅonḅon lan hən ləḅeḡuruḡ nasoruan siGot mai ləḅeḡusan həni. Lulotu len naim enan, be savi naim siGot, husur ikad naim sua ḡai siGot topat len nabiltivile Jerusalem.

im siGot: [*naim siGot*] Ipat len nabiltivile Jerusalem. Ikad naholəvat todar visi mai nəvanuan gail lotoum ei. Galevis lotutumav hən naviolan nəvanuan lotoviol hən gail mai aGot, galevis lokətkəta kəkol hən naholəvat hum nalipah gail. Len nasoruan siGot evi naim esan tokad Naut Tolo Masuḗ lohoim. Abiltihai tutumav eləboi ḅeḅis len Naut Tolo Masuḗ enan vəha-sua ḡai len nasihau tosua.

intəres: [*naintəres*] Gəḅeriḡ nəvat samḡ len nalulutar, dereh tepisan nəvat ideh am. Ale naintəres evi nəvat, nəvat samḡ topasi nəboḡ topat tobəlav len nalulutar.

ist: [*naist*] Govi ist nəboŋ gotovi lan naut namityal tovisi lan.

itian tosa: [*naitian tosa*] AGot idam̃ hən nəvanuan biŋol naitian mai asoan tolah kitin maii ŋai. Naitian ideh am evi itian tosa ale aGot emətahun buni. Ris Lev 18.6–23.

jasint: [*nəjasint*] Nəvat nətau han tobisibis ale eləboi bimasil.

jaspa: [*nəjaspa*] Nəvat sua nətau han tomial o tokəsan o toyanyan.

kako: [*nəkako*] Nəboŋ dattousan natit gail len nəwag wol o nəlanis datokisi hən nəkako. Ale nəboŋ nəwag wol tobar naut tovi lan edədaŋ ei gol ke nəkako ipat a ut. Imaienan, nəkako evi natit nəwag wol o nəlanis topat gail van.

kamel: [*nəkamel*] Nərvatəvat sua nəmadun tosaḥsah. Ihanhan naliol hum nəbuluk be eləboi biyar bəbəlav, namunan ebuer. Husur enan loriŋ natit gail len nəmadun hən bəvusi len naut masmas gail.

karnelian: [*nəkarnelian*] Nəvat nətau han tobisibis, be səmasil savoi.

kat: [*nəkāt*] Natsua dattousan natideh toməlas lan tokad nawil tarhəte mai tarhəte. Ikad nəkat nahos o nəbuluk o nəvanuan toliivi van, ale ikad nəkat tile nəvanuan tosul həni hum dattosul hən nawilbaro.

kelean todaŋ: [*nakelean todaŋ*] Natideh aGot o nəbiltivanuan tokel idaŋ hən nəvanuan ləbəhusuri. Nakelean lotodaŋ mai nə-kai-tasi-an gail aGot tokel mai aMoses hən alat aIsrael ləbəhusur gail hən ləbikad natit aGot tokel gat gail, naJu gail lokis natgalen piisi hən nalo.

kel-gati-an: [*na-kel-gati-an*] Nəboŋ avan ideh tokele ke dereh tigol natesua o tigol natesua balai, nəsa todaŋ hən biŋole timasmaienan. Nəsa tokele evi na-kel-gati-an. Len nasoruan bənbən datuke *promes*.

kemkeman: [*nakemkeman*] Len nasoruan ta Uluveu datuke həhəvur, len nasoruan ta Avoh luke kemkem. Ale len nasoruan siGot ike nahəhəvuran hən nasoruan *welkam* mai *glad* ale ike nakemkeman hən nasoruan *joy*.

kes: [*nakes*] Nəhai bətbətah tokad narien toru ŋai toil len nətan. Nəboŋ avan ideh tobətah len nəhai bətbətah a məhat, eləboi bəriŋ narien gəlar lan.

kəlas: [*nakəlas*] Natit tomasil dattoləboi datbəkəta tur lan. Idaŋ ale biṭeh dereh timaŋulŋul. Nakəlas biḱad nasilva tarhəte datokisi hən nakəlas sal be datsaləboi datbəkəta tur lan, nəboŋ dattokəta vi lan, datoleleduŋ ale datoris nəhodato.

koin: [*nakoin*] Nəvat lotogole hən nametəlai nagol, nasilva o nakopa. Loṽur natit gail hən nəvat galenan, ale evi naŋurŋuran hən nauman.

komada: [*Nakomada*] Avan ideh toil a m̃o hən nasoltia gail.

kopa: [*nakopa*] Nametəlai sua tomədmədau, nətau han tomial. Nəboŋ nakopa totaŋ, egəm kəskəsan. Len naut a Vanuatu a m̃o datukad nakoin lotovi kopa. Nakoin hən nəwan vatu mai nakoin hən natu vatu arovi kopa.

krep: [*nakrep*] Ikad nəhau sua toṽan len nəbiltihavhəte. Naṽit nəhau enan ihehe masuṽ, ale lupal dasdas naṽit nəhau hən nasuhute biṣel. Nasuhute topat tobəlav kəkereh egəm vi wain. Naṽite mai nəhau, lokis gəlar piisi hən nakrep.

krisolait: [*nakrisolait*] Nəvat nətau han toyanyan ale tomasil.

krisopres: [*nakrisopres*] Nəvat nətau han tokəskəsan ale tomasil.

kristal: [*nakristal*] Nəvat tomasil hum nakəlas, səkad nətau ideh.

Kristo: [*aKristo*] Nəvanuan alat a Israel lotovatvat viri, nəvanuan aGot totabtabuh lan hən bilav kuv alat a Israel dan naenemi salit gail. Be aGot itabtabuh lan hən bəvi kiŋ silat lotoriŋ nəlolit lan, savi kiŋ hən naut sua hum aTevit tovi kiŋ hən naut a Israel ta sutuai.

kul: [*ekul*] Nəboŋ avan ideh sədaŋ husur toməsaḥ, niben toməhav o saləboi biŋol natsua, datuke ekul.

kulan: [*nakulan*] Datbisor husur nakulan sivan ideh, namilen ke gai səkad nədaŋan.

kumin: [*nakumin*] Nəbən namisurhut nakumin esusau, ale loriŋ namisurhut gail len nəhanian.

- kupit:** [*nakupit*] Evi nabəlavan hən navəlan nəvanuan, tuᵛat len nakobkob van vəbar nagilen nənarhuvəlan. Nabəlavan hən nakupit pəpadaŋ hən nahudhumita.
- kuᵛol:** [*jekuᵛol*] Nəboŋ tokad natit tosoᵛur ale gulekis hən natit tovoi səhor gail am, gokuᵛol. Gəᵛekuᵛol hən naieh len nabilikoro, namilen ke gulekis hən naieh tovoi səhor ideh gail am lotopat len nabilikoro.
- lat lotokəkəta kəkol hən naim siGot:** [*alat lotokəkəta kəkol hən naim siGot*] Naim siGot ikad naholəvat todar visi. Ahai tutumav gail mai nəvanuan len nahəmar a Levi loun len naut enan, be len nahəmar a Levi, galit galevis loun hum nalipah səᵛiltihai tutumav. Lokəkəkəta təban naut enan mai lokəkəkəta kəkol hən naim siGot hən avan ideh asike ᵛemədasi.
- lepat:** [*nalepat*] Nabiltiᵛus katkat nətau han tomial hum naliol tommas. Nalepat egəgəris.
- leprosi:** [*naleprosi*] Evi naməsahan hən nahurhuben nəvanuan togəgel hən nətau han hən ᵛegəm pəhapəhw. Len nalo siMoses nəvanuan tokad naməsahan tomagenan timasriŋ gaᵛulan nəvanuan gail am hən ᵛitoh a tut dan galito. Gai eᵛiŋᵛiŋal len nabunusian sinalo. Nəboŋ naməsahan tonəŋ, ivan hən ahai tutumav hən ᵛebunus vahvatur niben. Asike ᵛisaᵛ naməsahan ideh am, ikel uri ke avan enan iveveu, eləboi ᵛetəlmam vahim.
- Levet:** Len nasoruan ta mō datokis napəhaᵛut toyalyal hən Levet hum dattokis naulumān toyalyal hən Nasuᵛ.
- linen:** [*nalinen*] Nəkaliko pəhapəhw tokat udud lotovaii hən natret gail topat len nalut nəflaks. Nəvanuan gail loləmasi husur sagol naut topud hən avan ideh tosun nahurabat lotosode hən nəkaliko enan. NaJu gail lorunᵛ gōl niben alat lotomat lan.
- lion:** [*nalion*] Nabiltiᵛus katkat nətau han tomial hum naliol tommas. Nalion ulumān ikad navurun ləᵛləᵛah todar vis nəhon.
- lipah:** [*alipah*] Avan ideh tohut nəvanuan tosa gail lotoᵛur kotov nalo hən naut. Itah gat galito, eriŋ galit len naim ᵛəᵛaŋis o len nakotan. Len nasoruan ᵛonᵛon datuke polis.
- lo:** [*nalo*] Len naut galevis len nasoruan siGot, nalo evi naloᵛulat erim aMoses totos gail len natuᵛatan hən nasoruan siGot. Ale len naut galevis naJu gail luke nalo, be namilen ke nasoruan siGot kavkav. Ale len naut galevis am nalo evi nəsa aGot tokai tasi mai nakelean limasgol husuri.
- lokust:** [*nalokust*] Ehun natohtohlomətu, ihanhan natideh tokəsan ale egəm len nabiltivəshəte tohum nəmarigw. AGot idam hən alat a Israel ləᵛᵛihan nalokust.
- madihdih:** [*imadihdih*] Natideh dattoke tomadihdih ipat magenan akis, gole ke datᵛike naᵛurhuwai imadihdih, namilen ke naut kəmas dattovəvaut kuv nəwai tosoᵛur, nəwai ipat pītᵛitoᵛ ᵛai. Nədaŋan siYesu imaienan, naut kəmas galevis ivan dani, nədaŋan san ipat pītᵛitoᵛ ᵛai.
- mail:** [*nəmail*] Nəmail silat a Rom evi namita tovi 1500.
- malperi:** [*nəhai malperi*] Nabiltihai tokad nəharhəte topat nasihau tosoᵛur, toharhar təlmam. İvan hən nəᵛit len natuhhavhəte. Nəboŋ nəᵛit nəmalperi tomen ibəŋboŋ buni o imotmōt ale ihehe masuᵛ.
- maŋmaŋ:** [*imaŋmaŋ*] Nəboŋ avan ideh toris natesua totile masuᵛ, iᵛaŋ habat lan, nabuŋon esəŋav, namətan gəlaru arosəŋav.
- mapol:** [*nəmapol*] Nəvat tokab masuᵛ husur tokad nətau tiltile gail. Loun hən naim gail mai nəᵛlablab gail həni.
- mariboŋ:** [*nəmariboŋ*] Len nasoruan siGot nəmariboŋ evi nəboŋ sua kavkav, nalennəyal sua kavkav mai nalenmariug sua kavkav.
- matuan:** [*nəmatuan*] Nəboŋ dattomabul nəhanian, itov, ale iᵛan. Hum ma toᵛan hən nəᵛite, hum ma toᵛan hən nəhanian tin pipitan. Ale nəboŋ nəhanian tomatu datutarive o datokir susuri. Alat aIsrael lotomabul nawit, nəboŋ tomatu luta

- kokotovi. Ale datokis nəboŋ enan hən nəmatuan. Len nasoruan ta Iglan datuke *harvest*.
- merikel:** [*namerikel*] Natesua avan ideh saləboi biŋole, be nəboŋ aYesu togole, nəvanuan p̄isi lumaŋmaŋ lan.
- məlauah:** [*naməlauah*] Nəlablab topat mashuwag.
- mənas:** [*namənas*] Nəkabkabilan mai na-m̄ial-habat-an togəm len aGot, ale topat len naut aGot totoh lan. Len nasoruan ta Iglan, datuke *glory*, be nasoruan enan ikad namilen tile am toke nəyalyalan.
- mər:** [*namər*] Nəda hən nəhai sua. Nəboŋ nəda tommas, egəm vi hai pəhas. NaJu gail lovəhas niben nəvanuan tomat həni, ale loṗəŋas namər hən nəbōn nəbasuhab bəsusau.
- mina:** [*namina*] Evi nakoin silat a Kris tovi nəvat hən naṗurṗuran hən nauman hən nahəbati totor.
- mint:** [*namint*] Naluhai sua nəbōn tosusau. NaJu gail loriŋi len nəhanian.
- mitisau hən nəmauran tonor:** [*namitisau hən nəmauran tonor*] Namitisau evi naləboian dattokade husur dattosəkul, o naləboian dattokade hən dattogol natsua. Ale avan sua ikad namitisau hən biṭawag, avan tile ikad namitisau hən beum hən naim o hən beṽəteh navus mai nəwei, be ləsəkad namitisau hən nəmauran tonor. Avan ideh tonau naləboian tokade len nəmauran san, ale tonau nəsaban san gail, be togol naṽide tonor aGot tohəhaṽur həni, gai ikad namitisau hən nəmauran tonor.
- Nasub:** [*Nasub*] Len nasoruan siGot nasub ikad namilen tiltile gail. Nəboŋ toḃol husur naslev mai nəmasta san, naslev ekis amasta hən Nasub. Nəboŋ avan ideh tosor mai nəvanuan totibau o nəvanuan tovat nəhes, ekisi hən Nasub. Vəha-sob̄sob̄ur nəvanuan gail lokis aYesu hən Nasub husur loṗutsani len nənauan salito. Alat lotoriŋi nəlolit len aYesu lokisi hən Nasub husur tomat hən ləb̄ikad navoivoian mai aGot, mai nəmauran vi sutuai. Ale len nasoruan siGot ta m̄o lokis aGot hən Nasub aGot.
- Natun aGot:** [*aNatun aGot*] Nəhes sua nasoruan siGot tokis aYesu həni.
- Natun Nanoran:** [*aNatun Nanoran*] Nəhes sua nasoruan siGot tokis aYesu həni.
- Natun Nəvanuan:** [*aNatun Nəvanuan*] Nəhes sua nasoruan siGot tokis aYesu həni. Datusabi len nalobulat Daniel hum tovi aKristo (Dan 7.13-14), be len naut sual am len nalobulat enan (Dan 8.17), mai len nalobulat Ezekiel, anatan nəvanuan evi nəvanuan ŋai, savi aYesu.
- nau-utaut-an:** [*nə-nau-utaut-an*] Nəboŋ gotosor utaut həni ke gigol natsua, gusor mai nəvanuan tile gail. Gəb̄inau utaut hən gəb̄igol natsua, gunau len gaiug səb̄om̄.
- not:** [*nanot*] Govi not nəboŋ namityal tovisi len navəlañ nəmatu. Len naut a Uluveu datuke datovi pan.
- oil:** [*naoil*] Natit tohum nəwai be toḃutəlas. Nəboŋ dattobul həni mai nəwai, isal ṗoniwai. Ikad naoil tiltile gail, naoil ipat len naṗus, ipat len nəlal mai nabəŋletw, ale datob̄ir naoil tile len naenjin hən biŋam biṽoi. NaJu gail lugol nab̄iltivat erib, bul dasdas naṽit naoliv hən ləb̄ikad naoil han.
- oliv:** [*naoliv*] Ikad nəhai sua len naut a Israel. Nalute imanivəniv ale ikad naṽite. NaJu gail lugol nab̄iltivat erib, bul dasdas naṽit naoliv hən ləb̄ikad naoil han. Len nasoruan siGot datokis nəhai enan hən naoliv o nəhai oliv, ale lokis naṽit nəhai enan hən naoliv.
- omeka:** [*omeka*] Len nəalfapet silat a Kris, omeka evi naleta naməkot.
- oniks:** [*naoniks*] Nəvat sua nətau han totiltile be gəsələboi gəb̄ekəta tur lan.
- pali:** [*nəpali*] Nəpali evi liol sua tokad namisurhute. Hum namisurhuwit, nəvanuan lolis dasdas namisurhupali gail hən b̄egəm vi flaua hən ləb̄ipan nabəta həni.
- panismen:** [*nəpanismen*] Nəboŋ gotogol tosa, ikad natesua todaŋ biḃar gaiug, naṗəŋasan o natunusian o nabilasian o natohan len naim bəbaŋis.
- Pasova:** [*nəPasova*] Nəhanan hən NəPasova evi nəhanan seJu gail husur lohəhaṽur hən nəboŋ aGot togol p̄is ahai a m̄o silat a Ijip lotomat be səbar alat a Israel.

- paus:** [*nəpaus*] Len nasoruan siGot egai ikad namilen eru. Esua, natsua lotopat nəvat burhulon. Togon, natsua lotosiriv hən naβu nəbalan lan hən ləbipati van.
- peril:** [*naperil*] Nəvat nətau han tokəkəsəsan ale tomasil.
- perɲan:** [*iperɲani*] Datβike nəmargobut iperɲan naut p̄isi, namilen ke naut p̄isi evisivis lohoim mai vivile. Datβike nəhanian iperɲan naut p̄isi, namilen ke lopəpehun nəhanian van hən naim p̄isi, ideh səpar. Datβike na-kel-uri-an tovoi iperɲan naut p̄isi, namilen ke nəvanuan len naut p̄isi losəsəlɔŋ həni.
- pəhav utaut:** [*epəhav utaut*] Avan ideh ikel ur natideh savisi sal, be dereh tevisi balai. Len nasoruan siGot, nəvanuan gail lotomaienan lukel ur nəsa aGot tokele ɲai. Len nalo siMoses ikele ke, nəboŋ avan ideh topəhav utaut, asike βisarpoh, nəvanuan gail limastubuni (Deu 13. 1-5).
- rue:** [*narue*] Naluhai sua nəβon tosusau be nabus han tokon. NaJu gail lugol nalukai nareran həni ale lorinɲi.
- reven:** [*nareven*] Evi nəman naməsav tomermer. Etibau ale ihanhan natideh, hum namisurhutit gail, natit tomat gail, naʋite, mai natuhtit tokələh gail.
- rubat:** [*erubati*] Nəboŋ dattogol nəsaan datimaspanis sile, ale nəpanismen evi matan. Nəboŋ aGot toruβat nəsaan dan gidato, ehum tokas kuvi hən asike datβipanis sile am. Datβike nəsaan sidat imaruβat, namilen ep̄itp̄itoʋ. Len nasoruan βonβon datuke *fogif*. Len nasoruan siGot, nəboŋ toke sah ruβati, namilen ke nəhau tobanɲis gat natsua səbanɲisi am.
- saan:** [*nəsaan*] Datupair dan aGot, datugol nəsa aGot tomətahuni, nəsa togol dat-topəpehw dan aGot. Nəsa aGot toke tosa, datugolgole. Ale nəsa aGot toke tovoi, enan datsagole.
- saban:** [*nəsaban*] Len nəmauran sidato datohusur suluʋ naβisal tonor.
- safaia:** [*nəsafaia*] Nəvat sua nətau han toboŋboŋ ale imasil.
- salfa:** [*nəsalfa*] Nəvat sua nətau han toyanyaŋ. Goləboi gəβisabi pəpadaŋ hən nəhab a Bu.
- Sanhitrin:** [*nəSanhitrin*] Naluʋoh hən alalumān totibau seJu gail lotobətah hum nakotan. Alat lotobətah len naβonβonan enan lovi: abiltihai tutumav, alat lotolav namilen a m̄o mai nəbathudud galevis salito, alat lotoil a m̄o hən naJu gail mai alat lotokad namitisau hən nalo siMoses. Len nasoruan βonβon datuke *kaonsel blongol man Ju*.
- Sappat:** [*nəSappat*] Nəmariboŋ aGot torinɲi ke tovi nəmariboŋ hən nəɲavɲavan. NəSapat seJu gail etuβat nəboŋ namityal tomasur len naFraite ale ivan vəbar namityal tomasur len naSatete.
- sata:** [*nəsata*] Nəsata ehum nəhad naJu gail lorinɲ nəflaua lan nəboŋ lotobul dasdas namisurhuwit. Datsaləboi naməlasan han, be datoləboi ke nəsata totor hən nəflaua evi nəflaua tosobur.
- Sattiusi:** [*naSattiusi*] Avan ideh len nəpati hən napolotik sua, sadəlom ke ikad na-le-məhat-an dan nəmatan. Galit isobur lovi ahai tutumav mai abiltihai tutumav gail.
- saut:** [*nasaut*] Govi saut nəboŋ namityal tovisi len navələm̄ nəmair. Len naut a Uluveu datuke datovi məhat.
- Selot:** [*naSelot*] Nəvanuan len naluʋoh sua lotoke naut a Jutea tepəpehw dan alat a Rom, lotoke libal mai galit hən naut a Rom asike teil a m̄o hən naut a Jutea am.
- senturion:** [*nasenturion*] Nasoltia toil a m̄o hən nasoltia lotovi 100.
- Seus:** [*aSeus*] Nagot toil a m̄o hən nagot p̄isi silat a Kris.
- səkel:** [*nasəkel*] Len nasəkel, nəvanuan enənoʋ hən naməlasan nametəlai gai toləboii mai naməlasan hən natit gai saləboi, hən βeləboi naməlasan hən natenan.
- səkul:** [*esəkul*] Len nasoruan siGot, namilen səkul evi səkul hən namitisau, savi nalotuan.
- sikaṃor:** [*nəhai sikaṃor*] Evi nabiltihai nəda hən topəhapəhw. Naʋit nəhai nasikaṃor iyaŋyaŋ o ebisibis nəboŋ tomen ale nəvanuan luhadhan gail.

- silva:** [*nasilva*] Nametəlai sua, nətau han tomasiav. Nəboŋ nasilva totaŋ, egəm motmot. Gegai datukad nakoin lotohun nasilva. Nakoin hən naten vatu, nakoin hən natwenti vatu mai nakoin hən nafifti vatu lohun nasilva.
- sinamon:** [*nasinamon*] Nahurhuhai sua nəboŋ tosusau lotoriŋi len nəhanian hən ləbigoł nabus han bivoi.
- Sion:** Len Nasoruan siGot, lokis nabiltivile siTevit hən naut a Sion, ale lokis nabiltivile Jerusalem hən naut aSion am, mai Jerusalem veveu. Ale len nalobulat Ipru, Sion evi alat siGot (Ipru 12.22-23).
- Sisa:** [*aSisa*] Nauluŋan ideh toil a mō hən alat aRom hum tovi kiŋ salit gail, lokisi hən aSisa. Ale nəhes enan tovati egəm len nəvanuan toil a mō hən naut a Rom sutuai tia, nahəsən aJulius Sisa.
- skopion:** [*naskopion*] Len naut egai datokisi hən nahuthut, be savi huthut totoh len navis. Evi natuhtit sua tokad narien toməlevtor. Ikad nariŋriŋon totibau a mō hun nahuh, ale ikad nagilen tobəlav kəkereh toləboi bəvin nəvanuan. Len naut egai datukad natuhtəte gail ŋai be len naut tiltile lukad nabiltihəte. Nəboŋ tovin nəvanuan, navinian eləboi bigoł nəmatan.
- slev:** [*naslev*] Nəboŋ alat a Rom lotobal mai alat naut tile, ale lotosəhor galito, losəhar nəvanuan nəbalan isoḅur dan naut enan vi Rom. Len nəmaket loḅur hən galito hum nabuai o nabuluk o nabəaŋ o nəhab. Nəvanuan toḅur naslev len nəmaket etəgau nəmauran san. Eləboi bigoł timat o riŋi mai naslev pəhaḅut hən arḅipas naslev ideh am. Nəmauran hən naslev savi esan, ipat len gai toḅuri len nəmaket.
- sogsog:** [*sogsog*] Nauluŋan o nabuai o nabuluk səkad nədavurhut naloson, husur avan ideh totev kotovi.
- sohotut:** [*isohotut*] Datḅisohotut hən datḅigoł natsua, namilen ke datsə nau savoi be datugol tutut həni ale datugol suluḅi.
- soltia:** [*nasoltia*] Nəvanuan tokad nauman tovi nəbalan. Esua len naluḅoh lotobal len nabiltibal. Datokis naluḅoh enan navəshəsoltia.
- sor levlev:** [*isor levlev*] Nəboŋ dattosor len nəbathusoruan sua, esua isor tarhət, togon isor tarhəte van vəbar ḅimasil len nənauan sidat pisi. Len nasoruan ḅonḅon datuke dibet.
- sor vəsvəsaii:** [*isor vəsvəsaii*] Nəboŋ gotosor husur natesua nəvanuan gail ləsaləboii, gusor van hən gəbigoł ḅiparḅar len nənauan salito.
- sor-tastasi-an:** [*na-sor-tastasi-an*] Nəboŋ lotokot hən avan ideh, len nakotan, avan ideh eil, ikel ur nəsa tosa avan enan togole. Na-kel-uri-an enan evi na-sor-tastasi-an.
- sparo:** [*nəsparo*] Evi natuhman naməsav toməlməlah len tan ale hanhan ei. Naut a Vila ikade.
- stata:** [*nəstata*] Nabəlavan hən nəstata evi namita tovi 185.
- stoik:** Nəvanuan galevis lotodəłomi ke nəvanuan ŋai ikad nənauan tonor hən ḅekəta təban gai səḅon. Lunau ke nagot evi natit pisi len navile a pan, ale nəvanuan pisi mai natit pisi loḅitḅitoḅ.
- sukapak:** [*nasukapak*] Natuhtite toməlməlah ale niben ikad navurun. Ikad nəwei hum navəvəlas. Ikad nasukapak lototoh səḅolito ale ikad galevis am lototoh ḅonḅon len navəshəte, ale lotoum ḅonḅon. Galenan loum hən naim, ale ḅurhulon naim ehum naim sevəvəlas. Len naim lusah tuan natit tohehe masuḅ dattokisi hən nəhani.
- talent:** [*nətalent*] Nətalent nasilva evi naḅurḅuran hən nauman hən nasihau tovi 15. Nətalent nagol etibau vəha-30 səhor nətalent nasilva.
- tav:** [*nətav*] Nəman sua tohum navimal be epəhapəhw.
- tehan:** [*nətehan*] Nəboŋ nəvanuan toteh, igol nəsa hən toteh ale iteh mabe? Len navide enan datusor husur natehan san.

- tenarius:** [*natenarius*] Evi nakoin sua ta Rom, alat a Jutea lotoŵur nētaks salit hēni. Evi nēvat naŵurpūran hēn nauman hēn nēmariboŵ tosua ŵai.
- til:** [*natil*] Naluhai sua nēbon tosusau. NaJu gail loriŵi len nēhanian.
- tin:** [*natin*] Nametēlai sua tomēdmēdau, nētau han tomasiav. Natin sētaŵ. Len naut a Vanuatu natin, naieh tuna topat ŵurhulon, loum hēni hēn natin.
- tiv-dalusi-an:** [*na-tiv-dalusi-an*] AGot ikel na-kel-gati-an sua mai aApraham mai nēpasusan san van vēbar aMoses. AGot ike, naulumān san gail lēbetiv dalus navunut salit mai sinatulit gail hēn ŵimasil ke lotodamā hēn na-kel-gati-an siGot, dereh gai tetēgau gat na-kel-gati-an san (Gen 17.10-14; Lev 12.3).
- tivtiv tan:** [*etivtiv tan*] Nēboŵ naŵuluk toliv nēhai tivtivtan van, etiv nētan gol nētan esēŵav, ale eutaut hēn nēvanuan ŵimabul namisurhut gail lan.
- toŵki:** [*toŵki*] Ehum nahos be nēdariŵan arobēlav.
- topas:** [*natopas*] Nēvat nētau han toyarŵarŵ ale tomasil.
- trahma:** [*nētrahma*] Nakoin tovi naŵurpūran hēn nauman hēn nēmariboŵ tosua.
- trakon:** [*nētrakon*] Ehum nabiltimāt totibau o nabiltimēhob totibau tokad nēhabēlan. Len nasoruan siGot akis nētrakon evi Setan.
- trampet:** [*nētrampet*] Natsua lotoum hēni hēn nametēlai, ale nēboŵ lotoŵuv lan, iwal sēhor nēwalan hēn nahēmadu.
- tret:** [*natret*] Nēhau tomanivēniv lotosēsod hēni.
- tsen:** [*natsen*] Nēhau todaŵ tovi metēlai. Ikad nariŵ tosuhud nariŵ togon van van ebēlav.
- tunusi:** [*etunusi*] Nēboŵ dattogol natideh o dattokel natideh nēvanuan tile tolēŵon tosa sile, datotunus nēvanuan enan. Nēlon avan enan imabe? Hum ma nēlon topaŵpaŵ, hum ma nēlon sēdaŵ am, hum ma tololosa, be nēlon isa.
- ut Tolo Masuŵ:** [*Naut Tolo Masuŵ*] Naim siGot ipat len nabiltivile Jerusalem. Naim siGot ikad naholēvat todar visi. Ale len naim siGot ikad narumā eru. Narumā bopita, lokisi hēn Naut Tolo, ale narumā tarhēbiltikaliko lohoim, lokisi hēn Naut Tolo Masuŵ. Avan ideh salēboi ŵēbis ei, be abiltihai tutumav elēboi ŵēbis vēha-sua len nasihau visusua.
- vaipa:** [*nēvaipa*] Evi nēmat tosa. Nēboŵ tohat avan ideh nabehi han igol avan enan imat.
- vanuan Nanoran:** [*Nēvanuan Nanoran*] Nēhes sua nasoruan siGot tokis aYesu hēni husur gai inor buni.
- vanuan nētaks:** [*nēvanuan nētaks*] Nēvanuan tolavlav kuv nēvat dan nēvanuan gail mōs nēgavmen a Rom.
- vatvat viri:** [*ivatvat viri*] Nēboŵ gototoh vir natesua hēn ŵevisi, ale golēboi tia ke dereh tevisi, be gēsālēboi nēboŵ o namityal han, guvatvat viri. Len nasoruan ŵonŵon datuke *hop* o *ekspek*.
- vilesir:** [*navilesir*] Natsua togol nēvanuan imat ale pelan han nēvanuan galevis am, ale sēdareh isōŵur lumat. Len nasoruan siGot, len naut galevis navilesir evi namēsahan, len naut galevis am evi natideh tosa masuŵ nēvanuan isōŵur lotomat lan.
- vinika:** [*navinika*] Nēboŵ nēwain topat tobēlav, nēdaŵan eŵuer am ale egēm kon. Nabus han ikon sēhor nalēman.
- violan (hēn natutumavan):** [*naviolan (hēn natutumavan)*] Nēboŵ alat a Israel lototutumav, lotutumav hēn narivatēvat lēsēkad natideh tosa len gail. Lotutumav hēn nētav gail, nawit mai nēwain am. Natit pisi lototutumav hēni evi naviolan hēn natutumavan.
- vus beltan:** [*navus beltan*] Evi natit tokad nēhau gail nēvanuan toramāramē hēni hēn ŵigol nēwalan ale nēvanuan lokēkai husuri sumān alathutai lotokēkai husur nakita mai napes.
- visusua:** [*aŵisusua*] Ahaŵut ideh ŵikad anatun ulumān tosua ŵai, datokisi hēn aŵisusua setēman.

visusua: [*navisusua*] Namətas o nəwei tokad namətan tosua ŋai.

wain: [*nəwain*] Len naut a Jutea lupal dasdas nəvit nakrep hən nasuhute bisel. Nasuhute topat tobəlav kəkereh esəsaruŋ ale egəm vi wain.

waks: [*nəwaks*] Natsua lotoum hən nəkadel həni. Nəboŋ togəm vi wai, nəwai namial bolai.

wes: [*nawes*] Govi wes nəboŋ gotovi lan naut namityal tomasur lan.

wik: [*nawik*] Len nasoruan siGot nawik evi nəmariboŋ lotoməlevru.

wit: [*nawit*] Nawit evi liol sua tokad namisurhute. Nəvanuan lolis dasdas namisurhuwit gail hən bəgəm vi flaua hən ləbipan bəta həni.

wolf: [*nawolf*] Ehum nabiltipah katkat towael.

yok: [*nayok*] Nəhai lotoriŋi len nabuluk eru hən arbiḅon hən arḅeum ḅonḅon. Ikad nayok tile am tovi nəhai topat len nəbathuvəson nəvanuan natit toməlas totahətah tarhəte ale natit tile totahətah tarhəte.

Nəbathusoruan gail

Nəbathusoruan gail len Nasoruan siGot

AGot Mak 10.27; Mak 12.29-30; Luk 1.37; Luk 6.35-36; Jon 4.24; Uman 14.14-17; Uman 17.22-31; Rom 1.18-23; Rom 11.33-36; 1Kor 8.4-6; 2Kor 1.3; 1Tim 1.17; 1Tim 6.15-16; Ipru 4.13; Ipru 10.30-31; Jem 1.17; 1Pit 1.14-17; 1Jon 1.5; 1Jon 4.7-12, 16; Jut 24-25; KelV 4.8-11; KelV 15.3-4

NaGot gəgəras gail mai nəvide silat lotohusur gail Mat 4.10; Uman 13.4-12; Uman 17.22-31; Uman 19.11-20; 1Kor 5.11; 1Kor 6.9-11; 1Kor 8.1-13; 1Kor 10.1-22; 2Kor 6.14-18; Kal 5.19-21; 1Tes 1.9-10; 1Jon 5.21; KelV 21.8; KelV 22.15

AGot evi tarhət sidato Mat 6.25-34; Mat 10.29-31; Uman 14.15-17; Rom 8.28; Rom 11.36; Kol 1.17; Ipru 1.3; Jem 4.13-16

AGot igol navile a pan mai natit pisi am Mat 19.4; Jon 1.3; Uman 14.15; Uman 17.24-26; 1Kor 8.6; Kol 1.15-16; Ipru 1.2; Ipru 11.3; KelV 4

AGot dereh tikot hən nəvanuan pisi hən ke lipanis o asike lupanis Mat 7.21-23; Mat 16.24-27; Mat 25.31-46; Jon 3.18-21; Jon 5.24-29; Uman 17.30-31; Rom 2.1-11; Rom 14.10-12; 1Kor 3.10-15; 1Kor 4.5; 2Kor 5.9-10; 2Tes 1.5-10; Ipru 9.27-28; Ipru 10.26-31; 1Pit 1.17; 1Pit 4.3-5; KelV 20.11-15

AGot erinji ke alat lotokad nadəlomian lan lunor len nəhon Uman 13.38-39; Rom 1.16-17; Rom 3.21-26; Rom 5.1, 9-10, 18-19; Kal 2.16; Kal 3.6-9; Tit 3.7

AGot igol napisal hən bilav kuv nəvanuan gail dan nəpanismen tonor hən galito sil nəsaan salito Jon 3.16-17; Uman 2.37-39; Uman 4.11-12; Rom 5.1-11; Rom 10.9-13; Efe 2.1-10; 1Tim 1.15-16; 1Tim 2.3-7; 1Pit 1.3.5

Alat lotoil a mō hən alat siYesu

Nəvide silat lotoil a mō Uman 6.1-6; Uman 14.23; 1Tim 3.1-13; Tit 1.5-9

Nasoruan van hən alat lotoil a mō Mat 28.18-20; Luk 22.24-27; Uman 20.17-35; 1Tes 2.1-12; 1Tim 4.1-16; 2Tim 2.1-26; 2Tim 3.10-4.5; Tit 2.7-8; 1Pit 5.1-4

Putsan alat lotoil a mō len nənauan samito 1Kor 9.14; Kal 6.6; 1Tes 5.12-13; 1Tim 5.17-22; Ipru 13.7, 17

Alat siYesu logəm sua Mat 18.19-20; Uman 2.41-47; Rom 12.4-8; Efe 1.22-23; Efe 4.11-16; Kol 3.15-17; 1Tim 4.13; Ipru 10.24-25

ANunun aGot Mat 28.19; Mak 1.9-11; Mak 3.28-30; Luk 1.35; Luk 3.16; Luk 4.1; Luk 11.13; Luk 12.12; Jon 1.32-34; Jon 3.5-8; Jon 7.37-39; Jon 14.15-17, 26; Jon 15.26; Jon 16.7-15; Jon 20.19-23; Uman 1.4-5, 8; Uman 2.1-18, 38-39; Uman 4.31; Uman 5.3-5; Uman 8.14-17; Uman 10.44-48; Uman 13.2-4; Uman 15.28; Uman 16.7-10; Uman 19.1-7; Rom 5.5; Rom 7.6; Rom 8.9-16, 26-27; 1Kor 2.4, 9-16; 1Kor 3.16; 1Kor 6.11, 19; 1Kor 12.1-13; 2Kor 1.21-22; 2Kor 5.5; 2Kor 13.14; Kal 3.2-5; Kal 4.6; Kal 5.16-18, 22-25; Efe 1.13-14, 17; Efe 3.16; Efe 4.3-4, 30; Efe 5.18-20; Efe 6.17-18; 1Tes 1.5-6; 1Tes 5.19; 2Tes 2.13; Tit 3.5-6; Ipru 2.4; Ipru 9.14; 1Pit 1.2, 11; 2Pit 1.20-21; 1Jon 2.20; 1Jon 3.24; 1Jon 4.13; 1Jon 5.6-8

ASetan Mat 13.19; Mat 25.41; Luk 4.1-13; Luk 22.3-4; Jon 8.42-44; 2Kor 2.10-11; 2Kor 4.4; 2Kor 11.13-15; Efe 2.2; 1Tes 2.18; 2Tes 2.9-12; 1Pit 5.8-9; 1Jon 3.8-10; KelV 12.7-12; KelV 20.1-3

ASetan italtal ke datigol nəsaan, be len nədanjan siGot datosəhori Mat 4.1-11; Mat 6.13; Luk 22.31-32; Jon 17.14-19; Rom 8.31-39; Rom 12.12; Rom 16.19-20; 1Kor 10.12-13; 1Kor 16.13; 2Kor 12.7-10; Efe 3.20-21; Efe 6.10-18; Flp 4.13; 1Tes 3.5-8; 2Tes 3.3; 2Tim 1.7-8; Ipru 2.18; Ipru 4.14-16; Ipru 12.1-2; Jem 4.7; 1Pit 1.5; 1Pit 5.8-11; 1Jon 4.4; 1Jon 5.3-5; KelV 12.7-12

AYesu Kristo

AYesu evi Natun aGot Mat 11.27-30; Mat 16.13-17; Luk 1.35; Jon 1.1-18; Jon 5.19-29; Jon 6.35-40; Jon 8.58; Jon 11.25-27; Jon 14.5-11; Jon 17.1-5; Jon 20.26-31; Uman

3.13-16; Uman 4.10-12; Rom 1.3-4; 1Kor 3.11; 2Kor 4.4-6; 2Kor 5.21; Kal 4.4-5; Flp 2.5-11; Kol 1.15-20; Kol 2.9-10; Ipru 1.1-14; Ipru 7.26-28; 1Jon 2.1-2; 1Jon 5.20; KelV 1.12-18; KelV 19.11-16

AYesu, aNatun aGot egəm vi vanuan suman gidato len navile eg a pan Jon 1.14; Luk 1.26-38; Mat 1.18-25; Luk 2.1-20; Mat 2.1-23; Kal 4.4-5; Flp 2.6-7; Ipru 2.14-18

AYesu epusan ale igol nəvanuan gail lumaaur Mat 4.23-25; Mat 7.28-29; Mat 9.35-36; Mat 11.1-6; Luk 4.14-44; Uman 10.36-38; Jon 20.30-31

AYesu igol namerikel isoður Mat 8.1-15, 23-33; Mat 9.1-7, 18-33; Mat 12.9-14, 22; Mat 14.15-32; Mat 15.22-28, 32-38; Mat 17.14-18; Mat 20.29-34; Mat 21.18-22; Mak 1.21-28; Mak 7.32-37; Mak 8.22-25; Luk 5.4-8; Luk 7.11-15; Luk 13.10-13; Luk 14.1-4; Luk 17.12-14; Luk 22.50-51; Jon 2.1-11; Jon 4.46-54; Jon 5.5-9; Jon 9.1-7; Jon 11.11-44; Jon 21.4-6; Uman 2.22

Lutah gat aYesu, luvasi Mat 26.47-68; Mat 27.1-2, 11-31; Mak 14.43-65; Mak 15.1-20; Luk 22.47-53; Luk 22.63-23.25; Jon 18.1-14, 19-24; Jon 18.28-19.16

Lupos gat aYesu len nəhai balbal Mat 27.32-56; Mak 15.21-41; Luk 23.26-49; Jon 19.17-37

Lutavun aYesu Mat 27.57-66; Mak 15.42-47; Luk 23.50-56; Jon 19.38-42

AYesu imaur təlmam Mat 28. 1-20; Mak 16.1-8; Luk 24.1-49; Jon 20.1-21.14; Uman 1.3-8; Uman 2.24-32; Uman 3.15; Uman 4.10, 33; Uman 10.39-43; Uman 13.29-39; Uman 17.2-3, 30-31; Rom 1.4; Rom 4.24-25; 1Kor 15.3-8, 12-21; KelV 1.18

AYesu evi məhat vi lan nəmav Luk 24.50-51; Uman 1.9-11; Uman 2.32-36; Uman 5.30-31; Rom 8.34; Efe 1.20-23; Flp 2.9-11; Ipru 1.3-11; Ipru 2.9; Ipru 4.14-16; Ipru 7.25-26; Ipru 10.12-14; 1Pit 3.22

AYesu dereh tetəlmam Mat 24.29-44; Jon 14.1-3; Uman 1.10-11; Uman 3.19-21; Flp 3.20-21; Kol 3.4; 1Tes 1.9-10; 1Tes 3.13; 1Tes 4.13-5.11; 2Tes 1.6-10; 2Tes 2.1-4; 1Tim 6.13-15; 2Tim 4.8; Ipru 9.28; 2Pit 3.1-18; 1Jon 3.1-3; KelV 1.7; KelV 22.12-13

Gol alat lotoməsa h lumaaur Mat 4.23-25; Mat 9.35; Mat 11.2-5; Uman 3.1-6; Uman 8.4-8; Uman 19.11-16; Uman 28.8-9; 1Kor 12.9, 29-30; 2Kor 12.7-10; 1Tim 5.23; 2Tim 4.20; Jem 5.14-15

Gol husur nəsa aGot tokele Jon 14.15, 21, 23-24; Jon 15.10-17; Rom 13.8-10; 1Pit 1.14-16; 1Jon 2.3-8; 1Jon 3.22-24; 2Jon 5-6

AGot ilav kuv nəvanuan dan nəsaan salito mabe? Mat 26.26-29; Rom 3.25; Rom 5.9-10; Efe 1.7; Ipru 9.11-14; 1Jon 1.6-7; KelV 7.14-17

Nadəlomian len aGot o riñ nəlodato len aGot

Nəvanuan toriñ nəlon len aGot, Got ilav kuvi dan nəsaan san Jon 1.12; Jon 3.15-18, 36; Jon 6.47; Jon 14.6; Jon 20.31; Uman 4.12; Uman 16.30-31; Rom 3.20-22; Rom 10.9-10; Kal 2.16; Efe 2.8-9

Nəvanuan nadəlomian loil gəgat len nadəlomian salito Mak 11.22-25; Luk 17.5-6; Jon 14.1; Rom 5.1-2; Rom 14.22-23; 1Kor 13.13; 2Kor 5.6-7; Kal 5.6; Ipru 11.1-40; Jem 1.2-8; Jem 2.14-26; 1Pit 1.3-9

Naitian tosa Mat 5.27-30; Jon 8.2-11; Rom 13.8-10; 1Kor 5.9-11; 1Kor 6.9-20; Kal 5.19; Efe 5.3; Kol 3.5-6; 1Tes 4.1-8; Ipru 13.4; Jut 7

Na-ke-ur-i-an tovoi Uman 20.24; Rom 1.2-4, 16-17; 1Kor 1.17-25; 1Kor 15.1-7; Kal 1.6-12; Efe 1.13; Flp 1.27; Kol 1.5-6; 1Tes 1.5; 2Tes 2.14; 2Tim 1.8-11; 2Tim 2.8-10

Na-ləmas-buni-an

AGot eləmas masuṽ hən navanuan pisi Jon 3.16; Rom 5.8; Efe 2.4-5; 1Jon 4.9

Gidat datimasləmas bun aGot Mat 22.37-38; Mak 12.28-30; Jon 14.21; 1Pit 1.8; 1Jon 5.3

Gidat datimasləmas bun nəvanuan gail Mat 5.43-48; Mat 22.39; Jon 13.34-35; Jon 15.12-17; Rom 12.9-10; Rom 13.8-10; 1Kor 13.1-13; 1Kor 16.14; Kal 5.13-14; 1Tes 4.9-10; 1Pit 4.8; 1Jon 2.9-11; 1Jon 3.11-18; 1Jon 4.7-21

Nəpısal hən datbegəm vi natun aGot Jon 1.12-13; Rom 8.14-17; Kal 4.6-7; Ipru 12.5-11; 1Jon 3.1-3

Narubätian hən nəsaan

AGot erubat nəsaan silat lotokad nadəlomian len aYesu Mat 26.28; Mak 11.25-26; Uman 5.31; Uman 10.43; Uman 26.18; Efe 1.7; Kol 1.13-14; Kol 2.13-14; Ipru 10.17-18; 1Jon 1.8-2.2

Daterubat nəsaan silat lotogol tosa hən gidato Mat 6.12-15; Mat 18.21-35; Mak 11.25; Luk 6.37; Luk 17.3-4; 2Kor 2.5-11; Efe 4.31-32; Kol 3.13

Na-sor-tuŵ-an

AYesu eŵusan naŵide hən na-sor-tuŵ-an Mat 6.5-13; Mat 7.7-11; Mat 18.19-20; Mak 11.24-25; Luk 11.1-13; Luk 18.1-8; Luk 21.36; Jon 14.13-14; Jon 15.7; Jon 16.23-26; Rom 8.26-27; Rom 12.12; Efe 2.18; Efe 6.18; Flp 4.6-7; Kol 4.2; 1Tes 5.17; 1Tim 2.1-4, 8; 1Tim 4.4-5; Ipru 4.16; Ipru 10.19-22; Jem 1.5-8; Jem 4.2-3; Jem 5.13-18; 1Pit 4.7; 1Jon 3.21-22; 1Jon 5.14-15

Na-sor-tuŵ-an galevis lotopat len Na-kel-gati-an Veveu Mat 11.25-26; Mat 14.23; Mat 19.13-15; Mak 1.35; Luk 5.16; Luk 6.12; Luk 22.32, 39-46; Jon 11.41-42; Jon 17.1-26; Uman 4.24-31; Uman 16.25; Uman 20.36; Uman 21.5; Rom 1.9-10; Rom 10.1-2; Rom 15.30-33; 2Kor 12.7-10; Efe 1.15-20; Efe 3.14-21; Efe 6.19-20; Flp 1.3-5, 9-11; Kol 1.9-12; Kol 4.3-4; 1Tes 3.9-13; 2Tes 1.11-12; 2Tes 3.1-5; Ipru 5.7; Ipru 7.25

Nasoruan siGot Mat 4.1-4; Mat 5.17-20; Mat 22.29; Jon 8.31-32; Jon 20.31; Uman 20.32; Rom 15.4; Rom 16.26; Kol 3.16; 1Tes 2.13; 1Tim 4.13; 2Tim 3.14-17; Ipru 4.12; 1Pit 1.22-25; 2Pit 1.19-21; 2Jon 9-10; KelV 1.3

Natərogan Rom 13.13; 1Kor 5.11; 1Kor 6.9-11; Kal 5.19-21; Efe 5.18; 1Tim 3.1-3; Tit 1.7; 1Pit 4.3-5

Natev siNasub Mat 26.26-30; Mak 14.22-26; Luk 22.14-20; 1Kor 10.14-22; 1Kor 11.17-34

Natiŵosan Mat 5.31-32; Mat 19.3-9; Luk 16.18; Rom 7.2-3; 1Kor 7.10-16

Natutumavan Mat 9.13; Mak 12.33; Rom 12.1; Ipru 9.6-10.18

Naŵide silat lotokad nadəlomian len aYesu Mat 16.13-20; Jon 13.34-35; Jon 14.27; Uman 2.41-42; Rom 12.4-8; Rom 12.9-13; 1Kor 12.12-30; Kal 5.22-26; Efe 1.22-23; Efe 2.19-22; Efe 4.1-16; Kol 1.18; Kol 3.12-17; 1Tes 5.16-17; Ipru 10.24-25; 1Pit 2.4-10; KelV 19.5-10

Na-vi-tarhəte-an Mat 6.1-4; Mat 7.12; Mat 25.31-46; Luk 3.10-11; Luk 6.38; Uman 11.27-30; 1Kor 10.24; 2Kor 8.1-15; 2Kor 9.1-15; Kal 6.9-10; Flp 4.14-19; Ipru 10.24; Ipru 13.1-3, 16; Jem 1.27; Jem 2.15-16; 1Jon 3.16-18

Nəbaptaisan Mat 28.18-20; Jon 3.22; Jon 4.1-2; Uman 2.37-42; Uman 8.12, 36-38; Uman 10.44-48; Uman 16.14-15, 31-33; Uman 19.1-7; Uman 22.12-16; Rom 6.1-4; Kal 3.26-27; Kol 2.12; 1Pit 3.20-22

Nəbathudud

Nəhaŵut mai nəbareab san artolah Mat 19.4-6; 1Kor 7.1-16; Efe 5.21-33; Kol 3.18-19; Tit 2.3-5; Ipru 13.4; 1Pit 3.1-7

Anatularu gail Mat 15.3-6; Luk 2.51; Efe 6.1-3; Kol 3.20; 1Tim 5.4, 8; Ipru 12.7-11

Anana mai atata Efe 6.4; Kol 3.21; 1Tim 3.4-5

Nəbatunau Uman 6.1; Rom 7.2-3; 1Kor 7.39-40; 1Tim 5.3-16; Jem 1.27

Nəboŋ datsəhan hən datbisor mai aGot Mat 6.16-18; Mak 2.18-20; Uman 13.1-3; Uman 14.23

Nəgavmen Mat 22.15-22; Uman 5.27-29; Rom 13.1-7; 1Tim 2.1-4; Tit 3.1; 1Pit 2.13-17

Nəhab nəmatan Mat 10.28; Mat 13.41-42, 47-50; Mat 25.41; Luk 16.23-26; 2Tes 1.9; KelV 20.10-15; KelV 21.8

Nəlodat temədau, datitoh mədau tebəlav Mat 5.3-12; Mat 18.1-5; Luk 14.7-11; Luk 18.9-14; Efe 4.2; Flp 2.3-11; Kol 3.12-13; Jem 4.5-10; 1Pit 5.5-7

Nəmatan Jon 6.39-40; Jon 11.17-27; Jon 14.1-4; Rom 8.10-11, 38-39; Rom 14.7-9; 1Kor

15.12-58; 2Kor 5.1-10; Flp 1.20-24; 1Tes 4.13-18; Ipru 2.14-15; KelV 14.13; KelV 21.1-4; KelV 22.1-5

Nəmauran today Rom 8.18-25, 28; 2Kor 1.4; 2Kor 4.16-18; Jem 1.2-4; 1Pit 1.6-9; 1Pit 2.19-21; 1Pit 5.8-10

Nəmav

AGot eviol hən nakonviolan mai alat lotoriŋ nəlolit len a Yesu ke likad nəmauran vi sutuai maii Mat 19.16-30; Luk 10.25-28; Jon 3.1-16; Jon 5.19-29; Jon 10.10; Jon 11.25-26; Jon 14.6; Jon 17.2-3; Jon 20.31; Rom 5.21; Rom 6.5-14; Rom 8.10-17; 2Kor 5.17; Kal 2.20; Efe 2.1-6; Kol 2.13; Kol 3.1-4; 2Tim 1.10; Tit 3.4-7; 1Pit 1.23; 1Jon 5.11

Nəmav imabe? Luk 12.32-34; Jon 14.1-3; 2Kor 5.1-8; Flp 1.23; Kol 3.1; 1Pit 1.4-5; KelV 4.1-11; KelV 21.1-4; KelV 21.22-22.5; KelV 22.14-15

Nəsaan

Nəsaan nəsa? Rom 1.18-32; Rom 8.5-8; Kal 5.19-21; Efe 2.1-3; Efe 5.3-5; Kol 3.5-10; Jem 4.17; 1Pit 4.3; 1Jon 3.4-5

Nəvanuan pisi lugol nəsaan Jon 8.7-9; Rom 3.9-20, 23; Rom 5.12; Kal 3.22; 1Jon 1.8-10

Nəvanuan limaspanis sil nəsaan, be aGot igol napisal hən bilav kuv gidat dan nəpanismen enan Mat 10.28; Mat 13.41-42; Jon 3.18-20, 36; Uman 17.30-31; Rom 1.18-19; Rom 6.23; Kal 6.7-8; Kol 3.5-6; 2Tes 1.7-9; Ipru 9.27; Ipru 10.26-31; 1Pit 1.17; 1Pit 4.3-5; Jut 7; KelV 20.11-15

Nəvanuan gail lomədas bun gidato husur dattovi siYesu Mat 5.10-12; Mak 13.9-13; Luk 12.4-9; Jon 15.18-21; Jon 16.1-4; Uman 5.41; Rom 8.35-37; Rom 12.12-14, 17-21; 1Kor 4.11-13; 2Kor 4.8-11; 2Kor 12.10; Flp 1.28-29; 2Tes 1.4-8; 2Tes 3.2-4; 2Tim 3.10-13; Ipru 10.32-39; Ipru 12.3-4; 1Pit 3.13-17; 1Pit 4.12-19; KelV 2.10;

Nəvat Mat 6.19-21, 24-34; Luk 12.13-21, 32-34; Uman 20.35; 1Tim 6.6-10, 17-19; Ipru 13.5-6; Jem 2.1-9; Jem 5.1-6

Pair dan nəsaan sidato Mat 4.17; Mak 6.12; Luk 13.1-5; Luk 15.1-31; Luk 24.45-47; Uman 2.37-40; Uman 3.19-20; Uman 17.29-31; Uman 20.21; Uman 26.19-20; 2Kor 7.8-11; 2Pit 3.9; KelV 9.20-21

Sipa vi təban aGot Luk 17.11-19; Jon 6.11; Rom 1.21; Efe 5.20; Flp 4.4-7; Kol 2.7; Kol 3.17; Kol 4.2; 1Tes 5.18; 1Tim 2.1; 1Tim 4.4-5

Naves galevis lotovoi hən datbinau gat gail

Mat 5.3-11	Navoian siGot van hən nəvanuan gail
Mat 5.16	Nəvanuan gail leris navoian sam̄ ale sal suh aGot
Mat 5.43-45	Ləmas bun aenemi sam̄ gail
Mat 11.28-30	Gəm hən aYesu hən gəbikad nəḡavḡavan
Mat 20.26-28	Nəvanuan totibau tegəm vi slev sinəvanuan gail
Mat 25.40	Nəsa gotogole van hən nəbathudud, gugole van hən ginau
Mat 28.19-20	Mitivan hən nəvanuan gail ləbegəm vi hai susur sagw gail
Mak 11.25	Məterubat nəsaan dan avan ideh togol tosa hən gaiug
Luk 6.31	Gigol nəsa gotoləḡoni ke nəvanuan gail ligole van hən gaiug
Luk 11.2-4	Na-sor-tuṽ-an
Luk 14.26-27	Na-husur-aKristo-an
Luke 16.13	Datodədas datḡeum simasta ḡeru
Jon 3.16-17	Na-ləmas-buni-an siGot
Jon 11.25	Na-le-məhat-an dan nəmatan
Jon14.1	Riḡ nəlomit len aGot
Jon14.6	AKristo səbon evi ḡisal
Jon 14.27	Natəmat siGot
Jon15.18	Navile a pan lomətahun alat siYesu
Uman 1.8	Nəboḡ aNunun aGot begəm hən gamit, mitikel ur ginau
Uman 16.31	Nadəlomian
Rom 1.4	ANatun aGot, aYesu
Rom 1.16	Na-kel-uri-an tovoi
Rom 3.23	Nəvanuan ḡisi lovi vanuan nəsaan
Rom 5.1-2	Len nadəlomian datukad natəmat mai aGot
Rom 5.8	Naut kəmas dattovi vanuan nəsaan, aGot eləmas bun gidato
Rom 6.23	Naḡurḡuran hən nəsaan, na-viol-kəmas-an siGot
Rom 8.28	Nə-nau-utaut-an siGot
Rom 8.38-39	Nəsa eləboi ḡepəḡehun gidato dan aGot?
Rom 12.1-2	Viol hən nibemit mai aGot hən mətḡevi esan səbon
1Kor 10.13	Natideh totaltal ke datigol nəsaan, ikad naḡisal dani
1Kor 10.24	Mətələḡon nəsa tovoi hən nəvanuan tile
1Kor 13.4-7	Na-ləmas-buni-an imabe?
2Kor 1.3-4	AGot igol nəlon nəvanuan eləḡon ivoi am
2Kor 4.7	AGot idaḡ
2Kor 4.18	Nau nəsa topat vi sutuai
2Kor 5.17	Nəvanuan veveu
2Kor 9.7	Datehəhaṽur hən datḡeviol
2Kor 12.9	Nəboḡ datsədaḡ, nədaḡan siGot epul masuṽ len gidato
Kal 2.20	AKristo itoh len gidato
Kal 5.22-23	Naṽit seNunun aGot
Kal 6.4	Sagenənoṽ hən gaiug mai avan ideh am
Kal 6.9	Sadatipetəmas hən datḡigol natit tovoi
Efe 2.8-9	Nə-lav-kuv-gidato-an dan nəsaan evi naviolan siGot
Efe 3.20	Nədaḡan siGot
Efe 4.25	Nakitinan
Efe 4.26-27	Nəlol paḡpaḡ
Efe 4.28	Navənvənahān
Efe 4.29	Nasoruan tomədas nəvanuan tḡbuer
Efe 6.1	Lahutai mai aTata mai aNana
Efe 6.12	Datuḡal mai nabiltidaḡan hən nəmargobut
Flp 4.5-7	Nakemkeman, natəmat, sadatinau masuṽ hən natideh
Flp 4.12-13	Nədaḡan
Flp 4.19	Natideh dattom̄idol həni
Kol 1.15-17	Len aKristo, aGot igol natit ḡisi tosuh
Kol 3.2	Nənauan